

સં. ૧૯૯૭ : પોષ માસની પત્રિકા—

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર પ્રતિક્રમણ, પ્રભુપૂજા, મુનિવંદન વિં ક્રિયાઓ ધર્મ રહેલ છે. પોષ શુદ્ધિ ૮ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓએ શ્રી સિદ્ધગિરિની યાત્રા કરી હતી.

આવક:—

રૂ. આ. પા.

શ્રી જ. નિર્વાહકુંડ ખાતે ૧૫૬-૦-૦ શ્રી સ્વામીવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટકુંડ ૨૫૧-૦-૦
શ્રી વાર્ષિક મદદ ખાતે ૫૦-૦-૦ શ્રી ભોજનકુંડ ખાતે ૫-૦-૦
શ્રી કેળવણીકુંડ ખાતે ૨૬-૦-૦ શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે ૧૨-૦-૦

જમણવાર:—૧. શેઠ જેસીંગભાઈ સારાભાઈ, અમદાવાદ. પોષ શુદ્ધિ ૧૦

ભેટ:—જેઠાલાલ ચુનીલાલ વકીલ-સાઠંગા પુસ્તક ૨, દુ:ખ માત્ર ટાળવાનો

ઉપાય ૧, દિશાસૂચન બુક ૧. શ્રી જૈનસંઘ સમસ્ત-અમદાવાદ. કેસર તોલા ૬.
એક ગૃહસ્થ હા શ્રી તલકચંદ કે. કપાસી બ્હીસલ ૩. શેઠ જાપાલાલ મગનલાલ
અમદાવાદ ભાવના કામલતા બુક ૧. શેઠ નાનજી શામજી-ભાવનગર. ચોખા ગુણ
૨. શેઠ ભોગીલાલભાઈ-ઉંઝા-ઉંઝાકાર્મસીની બુદ્ધી બુદ્ધી દેશી દવા-સુદર્શન ચૂર્ણ
વિગેરે. જોન સમસ્તજોન ધરમચંદ-જારોડા ગરખીચુરચું શે. ૨૫

મુલાકાત:—શ્રી મણિલાલ વાડીલાલ નાણાવટી, અમદાવાદ શેઠ દલીચંદ
વીરચંદ શ્રોફ, સુરત. ડૉ. અમીચંદ જગનલાલ શાહ, સુરત શ્રી નવલચંદ
નેમચંદ શ્રોફ, પારડી. શ્રી મણિલાલ આણંદચંદ, સુરત શ્રી તલકચંદ કાનજી
કપાસી, મુંબઈ. શ્રી છોટાલાલ ત્રિકમલાલ પારેખ, પ્રમુખ શ્રી નિંગાળા જૈન
સ્વે. કોન્ફરન્સ. શ્રી મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ, મુંબઈ. શ્રી મણિલાલ
પુશાલચંદ પારી, પાલણપુર. શ્રી ભોગીલાલ નગીનચંદ, ઉંઝા. શેઠ ભીખાભાઈ
ધરમચંદ, સુરત. શ્રી મનસુખ લાલન, મુંબઈ. શ્રી રાજપાળ મગનલાલ બેહરા,
મુંબઈ. શ્રી માલુકલાલ મોદી, મુંબઈ. સોદાગર હીરાલાલ કેશવલાલ, અમદાવાદ.
શા. ભાઈલાલ કેશવલાલ, લીંબડી લાલભાઈ ડી દલાલ, મુંબઈ.

મીટિંગ:—સુરતવાસી શેઠ દલીચંદ વીરચંદ શ્રોફના પ્રમુખપણા નીચે
ડૉ. અમીચંદ જગનલાલ શાહે પોતાના જાપાનના પ્રયાસના તથા જીવનના
અનુભવો જણાવ્યા હતા તેમજ નિંગાળામાં લરાયેલ શ્રી જૈન સ્વે. કોન્ફરન્સ
અધિ. ના પ્રમુખ શ્રી છોટાલાલ ત્રિકમલાલ પારેખ તથા શ્રી મોતીચંદભાઈ
ગિ. કાપડીઆએ સંસ્થાની મુલાકાત વખતે વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશી યોગ્ય પ્રવચન
કર્ચું હતું. હિન્દી ભાષાના પ્રચારક શ્રી કાનજી રાઠોડે હિન્દી ભાષાને ઉત્તેજન
આપવા અંગે પ્રવચન આપ્યું હતું.

સમાજના દાનવીરોને:—એક સો જૈન જાળવીરોને માટે પ્રતિવર્ષ વીશેક
હજાર રૂ. ખર્ચતી આ અતિ ઉપયોગી સંસ્થાને તમારો હિસ્સો આપી મુક્તની
કમાઈનો લઠાવો જરૂર લેશો.

પુસ્તક ૫૬ સુ' { ચૈત્ર } અંક ૧ લો
વિ. સં. ૧૯૯૬ { વીર સં. ૨૪૬૬

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રલેખ)

નૂતન વર્ષની મંગળમય પ્રાર્થના

(અહા કેવું ભાગ્ય મળ્યું, શ્રી વીરનાં ચરણે મળ્યાં-એ રાગ)

આ વર્ષમાં શાન્તિ પ્રભુ, શાન્તિ અમેને આપજો; આ વર્ષમાં ૧
છા કષ્ટના હરનાર સ્વામી, કષ્ટ સઘળાં કાપજો. આ વર્ષમાં ૨
હે જ્ઞાનસાગર ! જ્ઞાનના, જિંદુ તમે વરસાવજો; આ વર્ષમાં ૩
કરુણાતણા લાડાર કરુણા, અમ પરે દરશાવજો. આ વર્ષમાં ૪
મંગળતણા દારો પ્રભુ ! આ વર્ષમાં ઊઘાડજો; આ વર્ષમાં ૫
સહુ ભવ્યને સમકિતના, સાધન પ્રભુ ! દેખાડજો. આ વર્ષમાં ૬
નષ્ટ કરીને લિલ્લતાને, ઐક્યતા અર્પાવજો; આ વર્ષમાં ૭
તુજ મુળરૂપી ચંદ્રથી, શાંતિ ! સુધા વરસાવજો. આ વર્ષમાં ૮
મોહ મમતાથી હવે, હે નાથ ! મુક્ત કરાવજો; આ વર્ષમાં ૯
ઉન્માર્ગથી કરી દૂર ને, સન્માર્ગમાં પ્રસરાવજો. આ વર્ષમાં ૧૦
શ્રી 'જૈન ધર્મ પ્રકાશ' નો, જય જય ધ્વનિ વિસ્તારજો; આ વર્ષમાં ૧૧
આ વર્ષ છાપન પૂર્ણ થાતાં, પૂર્ણ હર્ષ પ્રસારજો આ વર્ષમાં ૧૨
શ્રી વૃદ્ધિચંદ્ર ગુરુતણે, ઉપકાર નવ જુઠાવજો; આ વર્ષમાં ૧૩
હે શ્યામ ! તુજ વચનામૃતોમા, સર્વને ઝુટાવજો. આ વર્ષમાં ૧૪

ગુરુસ્તુતિ

વૃદ્ધિચંદ્ર ગુરુનાળી હૃદયથી મેવા ખરી આગરી,
વાણી વીર વિભુતળી જગતમાં વિસ્તાર દનેહે કરી;
પ્રેમાવસ્થામાં પ્રકાશ કરવા આવું નવા વર્ષમાં,
આપો શકિત અપૂર્વ આજ મુજને તો વિચરું હર્ષમાં.

માસ્તર શામળ હેમચંદ દેશાઈ

શ્રી જિનધર્મ પ્રકાશ

સ્વાગતા વૃત્ત

સ્વાગત ! શ્રી જિનધર્મ પ્રકાશ ! લોકના હૃદયપદ્મ વિકાસ !
જેથી ચેતન મધુમત મુક્ત, થાય શાશ્વત સ્વચ્છ મુચુક્ત. ૧
જૈનધર્મ-જ પ્રકાશ જિહાં છે, ગાઢ મોહ-તમ નાશ તિહાં છે;
ભાનુના પ્રસરતા કરે જ્યારે, અધકાર સ્થિતિ કેમ જ ધારે? ૨

મંદાકાંતા

વિશ્વ-વ્યોમે શુભ શશિ સમો ધર્મ જૈની પ્રકાશે,
ભવ્યાત્માના હૃદય-કુમુદો પૂર્ણતાથી વિકાસે;
જ્ઞાન-જ્યોત્સ્ના અમૃતઝરણી નિષ્કલંકી પ્રસારે,
નિમજ્જી જ્યાં ભુવેજન મનો દિવ્ય આનંદ ધારે. ૩

અનુષ્ટુપ

હલારો સૂર્ય-ચ દ્રોથી, જ્યોતિ જેની વિશેષ છે;
ત્રિકાળ જયવતો તે, જિન ધર્મ પ્રકાશ છે. ૪

મદ્રવજ્ર

નિર્બીજ દીવો જિનધર્મનામી, જ્યોતિ જ્વલે જેની ત્રિલોકગામી;
ના રેનેહધારી પણ રેનેહહારી, દર્શાવતો નિર્વૃત્તિ વૃત્તિ^૫ સારી ! ૫

મદાકાંતા

લોકે જ્યારે પ્રદીપ પ્રગટે જૈનધર્મી અનૂપ,
વસ્તુ ત્યારે સકલ જ તણું સત્ય ભાસે સ્વરૂપ;
તે વિના તો પ્રમાણ ભજતા લોક મિથ્યાત્વવંતા,
મોહાત્મિકા ધન રજનીમાં ખાય ગોથાં અનંતાં. ૬

ઉપગતિ

પડે જિહા જૈન પ્રકાશ ધારા, ત્યાં તો ઊડે ચેતનના કુવારા;
તેના કણ્થથી ઉપજે પ્રસાંતિ, ટળે અનાદિ પ્રમજન્ય^૭ ફલાંતિ. ૭

૧ ભગ ૨ જિનધર્મથી ઉપજતો ૩ શ્લેષ (૧) તેન (૨) ગગ
૪. શ્લેષ (૧) નિર્મણ (૨) વૃત્તિ-વાટ નિનાતો -વિરોધાભામ યથાસભવ અર્થથી દૂર
થાય છે ૫ શ્લેષ (૧) વાટ, (૨) વર્તન ૬. ગાઢ ૭ થાડ, ખેદ

માલિની

સકલ કલહકારી દુર્નયો જે 'લહે છે,
 સુનય થઇ પડે તે દષ્ટિ જે 'સ્યાત્' પડે છે;
 અનુપમ સઘળો તે જૈન ધર્મ પ્રભાવ,
 ક્ષણ પણ ન ટકે જ્યાં વૈર-વિરોધ ભાવ.

૮

અનુકૃપ

વાકાના આગ્રહો છૂટે, ત્રૂટે બાંધન પક્ષનાં;
 જે જિનધર્મનો સાચો, પ્રકાશ અંતરે સ્ફૂરે.

૯

શિખરિણી

બધા પ્રાણી પ્રત્યે સતત શુભ મૈત્રી ધરી રહો,
 ગુણોથી શોભતા મુજન પ્રતિ પ્રીતિ બહુ વહો;
 ઉપેક્ષા વિરુદ્ધે, દુઃખિત અનુકંપા નિત ચહો,
 પ્રકાશનો એવું ધરમ જિનનો આ જય લહો!

૧૦

અનુકૃપ

“વિશ્વકલ્યાણ હો ! પ્રાણી, રત પરહિતે રહો !

* “નાશો દોષ” પ્રકાશે જે, “મુખી સર્વત્ર લોક હો !”

૧૧

કવિત

મહામતિવંતની જ્યાં, મતિની ગતિ ન પહોંચે,
 અગાધ ઝંડાણુતણો, તાગ ન જણાય છે;
 તત્ત્વના તરંગ જેમાં, દુસ્તર ઉદ્ભવે એવા,
 અગમ આગમ વારિ, મિષ્ટ જ્યાં મણાય છે;
 નિજ બુદ્ધિ-મંથ વડે, બુધથી મંથિત થાતાં,
 સ્ફુટ જ્યાં જ્ઞાનાદિ રત્ન, ગણ્યા ન ગણાય છે;
 સાગરવરગંભીર, એવો જિનધર્મ તેથી,
 પંડિત-રત્નોથી, રત્નાકર જ લણાય છે.

૧૨

* શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ, પરહિતનિરક્તા ભવંતુ ભૂતગણાઃ ।

દોષાઃ પ્રયાન્તુ નાશં, સર્વત્ર સુખી ભવતુ લોકઃ ॥

સદુપદેશ

૬૫

અનિત પ્રભુ પદ પ્રીતડી, સમજે સંત સુખાણ;
જડવાદી જાણે નહીં, સમજ્યા વણ શુભ જ્ઞાન. ૧
અનિત આ અવતારમાં, પ્રભુનો સાચો પંથ;
અછલકેશ અંધ તે, શું સમજે મતિમંદ ? ૨
અનિત આત્મિક પુરુષને, નથી દુઃખની દરકાર;
મુખદુઃખ વાદળ છાય છે, સાચો પ્રભુનો પ્યાર. ૩
મિલકત મેલી ચાલવું, તજવા મંદિર મહેલ;
ઘોડા ઘોડાણે રહે, ખોટો જગનો ખેલ. ૪
અનિત અંતે ચાલતાં, ઇશ્વર આવે કામ;
સ્વાસ્થ્યનાં સગલાં. જાધાં, નગદી ઇશ્વર નામ. ૫
અનિત એવું સમજીને, કર પરમારથ ખેલ;
આ તન-રંગ પતંગનો, માટે મમતા મેલ. ૬
ચાર દિવસની ચાંદની, ફેગટ શું ફૂલાય ?
પૂર્વજની પેઠે મરણ, થાય થાય ને થાય. ૭
અતુર કુટે ચોક્કમાં, મરણ નાથને ન્હાય;
સઘળી જોલે સામટી, હોય હોય ને હોય. ૮
ભગનારાનો અસ્ત છે, નિર્મિત વિધિનો પંથ;
પરમાનંદી એકલા, સાચા જગમાં સંત. ૯
અનિત માટે આજથી, કરી લે પ્રભુમાં પ્રેમ;
જગના નિયમો ચળ જાધા, નિશ્ચય પ્રભુના નેમ. ૧૦

મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી

પ્રમિતાક્ષરા

મૂળ જેનું દર્શન કથંત સંતો, થક જ્ઞાન કાળ મુવિશાળ તતો;
ફૂલ સ્વર્ગ મુક્તિ ફળ જ્યાં પ્રવર, જિન ધર્મ એવું શુભ કલપતર. ૧૩

શાલિની

સાચા સંતો ત્યાં વિહંગો મુજાણ, સ્વાધ્યાયોનાં ગાય છે દિવ્ય ગાન;
ને આસ્વાદી સ્વાદુ મુક્તિ-ફળોને, આનંદે છે ભિન્નગામિ ભુજોને ! ૧૪

અનુકૃપ

મનોનંદન એવો તે, પ્રકાશ જિન ધર્મનો;
સીધો નિષ્કંટકી શુદ્ધ, માર્ગ છે શિવશર્મનો. ૧૫

ભગવાનદાસ મનઃમુખભાઈ મહેતા

ભદ્રેશ્વર તીર્થસ્તવઃ ।

[વસન્તતિલકાવૃત્તમ્]

નેતર્જિનેશ્વર ! ભવાર્ણવપારપ્રાપિન્, ભદ્રેશ ! તાવકપદદ્વયપદ્મમાસઃ ।
 મિલ્યદ્દિરેફકૃતચાદુગુણાનુનાદઃ, ગોપાયતાદુદિતરશ્મિદિવાકરો મામ્ ॥ ૧ ॥
 સ્વપ્રવૃત્તિરધિગચ્છતિ પ્રકૃતૌ તુ, તદ્વચ્છરીરમનુગમ્ય ચ જીવવૃત્તિ ।
 રીશે ! ડ્યનીશ્વરનિદાનજવાદિમાર્ગે, નાપ્રાપિ ચાક્ષુષરમાનનપદ્મજશ્રીઃ ॥ ૨ ॥
 શ્વસ્યાં તવાગમજલધિવિનિર્ગતાં તામ્, પાથેયસાધુમધુરાં સિતશર્કરેવ ।
 રાજ્યાં દિગન્તરગતાં કલપાપહન્ત્રીમ્, દીક્ષામવાપ્ય કૃતકૃત્યતમોઽહમચ ॥ ૩ ॥
 સંસ્મૃત્ય પાદયુગલં તવ દેવદેવ !, રોમાયતેઽધ્ જલજં દ્યુમણિં સમેત્ય ।
 ઔનત્યમેધિ સરળીવ સુમેરુશૃદ્ધમ્, આપાદપદ્મવિનતઃ કલમાહમાસઃ ॥ ૪ ॥
 સ્યાદ્વાદનીરનિધિરામથિતથ્થ યેન, જ્ઞાનાદિરત્નવિમલાંભરણસ્ય ભર્તા ।
 સ શ્રીજિનેશ્વરમણિર્જગદેકવન્ધઃ, વીરપ્રભુઃ પ્રણતવત્સલસાધુસેવી ॥ ૫ ॥
 દેવ ! ત્વદન્યશરણં ન હિ દીનવન્ધો !, નિશ્વપ્રચં મનસિ ધારિતવાઙ્ગિનેશ ! ।
 જ્ઞાનેશ ! દર્શનમસિ ત્વધનિર્વિનાશિ, તસ્માદ્ વિમ્બો ! શરણમેતમનુદ્ધરત્વમ્ ॥ ૬ ॥
 અંજારકચ્છકજિનાલયમાશ્રિતો યઃ, શ્રીવાસુપૂજ્યવિશ્વપાદયુગશ્રિતથ્થ ।
 શ્રીસૂરિરાઢ્વિજયનેમિકૃતાર્થનામ્નઃ, તત્કિઙ્કરો મુનિજિતોવિજયો ગુરુર્મે ॥ ૭ ॥
 શિષ્યાવરોહમધુના ધૃતશબ્દશાસ્ત્રઃ, સાહિત્યસારસરસો રસિતું પ્રયુક્તઃ ।
 વિદ્યાદિનંદમધુલિદ્ ગુરુપાદસેવી, તેન કૃતેયમનવા જિનરાદ્પ્રશસ્તિઃ ॥ ૮ ॥
 પ્રણેતા-મુનિ વિદ્યાનંદવિજયઃ ।

આત્મોપદેશ (દોહરા)

- જીવતર તો તેનું ખરું, મોહિ નહિ લોભાય;
 મુખ અને વળી દુઃખમાં, હર્ષ શોક નહિ થાય. (૧)
 માળા તો કરમે ફિરે, જીભ ફિરે મુખ માંય;
 મનવા તો ચઉદિશ ફિરે, એસો સમરન નાંય. (૨)
 કાગા કિસકા ધન હરે, કોયલ કિસકું દેત ?
 સીડી વાણી બોલકે, જગ અપના કર લેત. (૩)
 મણુકા ફેરત જન્મ ગયો, ગયો ન મનકો ફેર;
 કરકા મણુકા છોડ દે, મનકા મણુકા ફેર. (૪)
 (૭) (અ. ક. શેઠ)

નવું વર્ષ

પંચપરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરીને આ “શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ” માસિક પોતાના ૫૬ મા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. પરમાત્માની કૃપાથી તેનો આટલો દીર્ઘ સમય પ્રાપ્તિ નિર્વિઘ્નપણે વ્યતીત થયો છે. ગત વર્ષના છેલ્લા ચાર માસ જ્વરાદિક વ્યાધિના ઉપદ્રવવાળા ગયા છતાં માસિક તો નિયમસર નિર્ણીત દિવસે જ પ્રસિદ્ધ થયું છે અને લેખો પણ વિશેષ સુંદર આવેલા છે.

પ્રારંભમાં ગત વર્ષનું સરવૈયું તપાસી જઈએ. ગત વર્ષમાં ૫૬ લેખો ૫૮ અને ગદ્ય લેખો (૧૫૦-૭) ૧૫૭ મળી કુલ ૨૧૫ લેખો આપવામાં આવ્યા છે. ૫૬ લેખો પૈકી ૮ રાજમલ ભંડારીના, ૮ ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખભાર્યના, ૬ શેઠ અમીચંદ કરશનજીના, ૩ મુનિ ચતુરવિજયજીના, ૩ એન. ખી. શાહના, ૩ શા. કપૂરચંદ ઠાકરશીના, ૨ મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજીના અને ૨ રાયચંદ મૂળજી ચુમંગીવાળાના લખેલા છે. ૫ લેખો જસવિલાસમાંથી અને ૩ ચિદાનંદજીની બહેન-તેરીમાંથી લીધેલા છે. બાકીના પંદર જુદા જુદા ૧૫ લેખકના લખેલા છે. આ ૫૮ લેખોમાં ૨૨ લેખોના લેખક તો વર્તમાન અને વ્યતીત મુનિમહારાજઓના છે. મુનિમહારાજઓની લેખ લખવાની પ્રવૃત્તિ ધીમે ધીમે વધવા માંડી છે. લેખો સારા લખાવા માંડ્યા છે, તેથી ગદ્ય અને પદ્ય સંબંધી લેખોની આ માસિકમાં સારી સંખ્યા દાખલ થઈ શકી છે આ ૫૬ લેખોમાં કેટલાક તો અપ્રતિભ છે અને પૂર્ણ રહસ્યથી ભરેલા છે તે વિષે વધારે શું લખવું ?

૧૫૭ ગદ્ય લેખોમાં ૪૨ લેખો મારા લખેલા છે. તેમાં ૨૮ લેખો જુદા જુદા વિષય પરત્વે જ્યારે લખવાની ભૂમિ જાગી ત્યારે લખેલા છે અને ૧૪ લેખો પ્રશ્નોત્તરના છે. તેમાં કેટલાક પ્રશ્નોત્તરો બહુ ઉપયોગી છે. ભાઈ મોતીચંદના લખેલા ૩૨ લેખો છે; તેમાં ૨૮ વ્યવહાર કૌશલ્યના ૧૪૫ થી ૧૭૨ સુધીના છે અને ૪ લેખો શ્રીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્યના સંબંધના છે. મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસીના લેખો બારે અંકમાં આવેલા છે, તેમાં પ્રથમના બે અંકમાં સુદર્શન શ્રેષ્ઠીની કથા અપૂર્ણ હતી તે પૂર્ણ કરી છે અને પછીના ૧૦ અંકમાં ચેડા મહારાજની કથા આપેલી છે, જે હજી અપૂર્ણ છે. રાજપાળ મગનલાલ વહોરાના ૧૬ લેખો છે; તેમાં નવ જુદા જુદા વિષયના છે અને સાત અક્ષરમોળાના છે. સાત લેખો સદ્ગત મુનિ શ્રી કર્પૂરવિજયજીના પ્રથમના લખેલા દાખલ કર્યા છે. ૬ લેખો મુનિ પ્રેમવિમળના ‘સિદ્ધાંત પ્રકરણ સંગ્રહ’માંથી ઉદ્ધરેલા છે. ૪ અમીચંદ કરશનજી શેઠના છે અને ૪ મુનિરાજશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજીના લખેલા છે. તેમનો

પ્રયાસ સ્તુત્ય છે. તદુપરાંત ભાઈ શાંતિલાલ છોટાલાલ, મુનિ લક્ષ્મીસાગરજી, ભાઈ મોહનલાલ હરિચંદ, મુનિ ચતુરવિજયજી અને મુનિ મુખોદયવિજયજીના બે બે લેખો છે. બાકીના ૧૭ બુદ્ધા બુદ્ધા ૧૭ લેખકોના લખેલા છે, તેમાં ૧ ઉપદેશ-પ્રાસાદમાંથી, ૧ લલિતવિસ્તરપંચિકામાંથી, ૧ પ્રાચીન પત્ર ઉપરથી અને ૧ ‘કિશોર’ માસિકમાંથી લીધેલ છે. એ પ્રમાણે કુલ ૧૫૦ લેખો છે. પ્રકીર્ણ ૭ લેખોમાં ૫ મારા લખેલા છે, જેમાં પુસ્તકોની પહોંચ ચાર અંકમાં આપેલી છે. એક લેખ ભાઈ નરોત્તમદાસ ભગવાનદાસનો મુનિ કર્પૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ સંબંધી છે અને એક શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાના ૫૭ મા વર્ષના રિપોર્ટનો છે.

ઉપર પ્રમાણે કુલ ૨૧૫ લેખોનું દ્રુંકું વિવરણ છે. તે સંબંધી વિશેષ હકીકત અહીં લખવા કરતાં માસિકમાંથી તે લેખો વાંચવાની લલામણ કરવી તે જ યોગ્ય લાગે છે.

હવે નવા શરૂ થયેલા વર્ષ માટે લેખોને અંગે શી ધારણા વર્તે છે તે જણાવવામાં આવે છે. હું પ્રશ્નોત્તરનો લેખ તો દરેક અંકમાં આપવાનો જ છું. બીજા જ્યારે જ્યારે ભીર્મે જાગે ત્યારે ત્યારે લેખ લખીને આપવાનો છું. ભાઈ મોતીચંદના બ્યવહારકૌશલ્યના લેખો બારે અંકમાં આપવાના છે અને હાલ તો ૨૦૦ પૂરા કરવાની તેમની ઇચ્છા છે. શ્રી આનંદદાસજી મહારાજનાં પદો સંબંધી લેખ લખવાની તેમની ધારણા છે. ભાઈ મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી ચેડા મહારાજની કથા પૂરી કરીને બીજી કથાઓ આપવા ઇચ્છા ધરાવે છે. ભાઈ રાજપાળ મગનલાલ વહોરા પણ પ્રસંગોપાત લેખો લખીને મોકલ્યા જ કરે છે. ડૉક્ટર ભગવાનદાસ હાલ તો પદ્યમાં જ લેખો આપે છે. તેમના લેખ વિના પ્રાયે માસિક ખાલી જવાનું નથી. સફળત મુનિ શ્રી કર્પૂરવિજયજીના લખેલા હળુ કેટલાક લેખો પડેલા છે તે ક્રમે ક્રમે દાખલ કરવામાં આવશે. ભાઈ અમીચંદ કરશનજી અને મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી તેમ જ મુનિ પ્રેમવિભળજી પણ સભામાં લેખો સીલક રાખે છે. મુનિ લક્ષ્મીસાગરજી, મુનિ ચતુરવિજયજી અને મુનિ કંદ્યાણુવિભળજી પણ તેવી જ ઇચ્છા વર્તે છે. હમણા મુનિરાજશ્રીની કૃપા ને ઉત્સાહ સારાં વર્તે છે, તેથી ગત વર્ષમાં ગદ્ય, પદ્યના મળીને કુલ ૩૫ લેખો મુનિરાજના લખેલા આપેલા છે. પંન્યાસ ધર્મવિજયજી તથા મુનિરાજશ્રી દર્શનવિજયજી ત્રિપુટી તેમ જ મુનિરાજશ્રી જ્યન્તવિજયજી પ્રત્યે અમારી પ્રાર્થના ચાલુ છે. તેઓ લેખ મોકલાવે પણ છે. અન્ય મુનિમહારાજઓ તથા વિદ્વાન લેખકો પણ આ માસિકની ખાસ શુભ-અહણ કર્ત્ત્વ મધ્યસ્થ વૃત્તિને લઈને તેમાં પોતાના સદ્વિચારો આપવા ઉત્સાહ ધરાવે છે. આશા છે કે અમારી મનોવૃત્તિ કાયમને માટે એક

સરખી ગુણગ્રાહીપણી અને દોષ તરફ ઉપેક્ષા લાવવાળી જની જની રહે કે જેથી કર્મજંઘનાં કારણો ઘટી જાય.

સારા ને સંસ્કારી લેખો એ જ માસિકની શોભા છે અને તે જ તેનું આભૂષણ છે. જૈનમાન્યતાથી વિપરીત ભૂલથી પણ ન લખાઈ જાય એવી વૃત્તિ ધરાવીએ છીએ અને કદી પ્રમાદવશ તેમ જ છદ્મસ્થપણથી તેવી ભૂલ થાય તો તે કળ્પલ કરીને ક્ષમા માગવાની તત્પરતા ધરાવીએ છીએ. અમારી સુર મુનિરાજદિ પ્રત્યે એ જ પ્રાર્થના છે કે અમારી જે કાંઈ સ્ખલના જણાય તે નિઃશંકપણે અમને જણાવવાની જરૂર કૃપા કરે.

ગત વર્ષ સંજંઘી અન્ય પરિસ્થિતિનો ભયાર કરતાં અત્રે મુનિમહાશબ્દો સારી સંખ્યામાં ચાંતુર્માસ રહ્યા હતા. પઠન-પાઠન ટીક ચાલતું હતું. મુનિરાજશ્રી હંસસાગરજીના પ્રગતિ-પંથે ચડેલા બે લઘુ શિષ્યોએ પણ સારો અભ્યાસ કર્યો છે. બીજા મુનિઓએ લોકપ્રકાશ પણ પ્રારંભથી લગલગ પૂર્ણ વાંચ્યો છે. ચોમાસા પછીનો વખત લાવનગરમાં જવરાદિ વ્યાધિ વિશેષ પ્રચલિત થવાથી પઠન-પાઠનમાં ઠંઠક જામી આવી છે, પરંતુ એકંદરે મુનિવર્ગ સુખશાંતિમાં રહ્યો છે.

સાધ્વીવર્ગમાં લાવનગર શ્રાવકસમુદાયના અને તેમાં પણ સવિશેષપણે શ્રાવિકાસમુદાયના પરમ ઉપકારી સાધ્વીજી લાલશ્રીજી કાર્તિક વદિ ૯ મે સ્વર્ગવાસી થયાં છે. બીજાં પણ ત્રણ સાધ્વી પંચત્વ પામ્યાં છે. શ્રાવકવર્ગમાં પણ શ્રી સંઘમાં અગ્રણી ગણાતા મુશ્રાવક ગિરધરલાલ આણંદજી, વોરા ગોરધનદાસ હરખચંદ તથા શેઠ નાનચંદ કુંવરજી વિગેરેનો અભાવ થવાથી જૈનસમુદાયમાં ન પૂરાય તેવી જામી પડી છે, પરંતુ કાળનો કમ જ દુરતિક્રમ હોવાથી તેમાં નિરુપાયપણું છે.

સાધ્વીજી લાલશ્રીજીના ઉપકારના કિંચિત્ અનુભવી થવા માટે શ્રાવક સમુદાયે માહુ વદિ નોમથી ૧૬ દિવસનો મહોત્સવ કર્યો છે. શ્રી પાવાપુરી તીર્થની રચના કરવા સાથે શાંતિસ્નાત્ર લાણાબ્યું છે. એવાં શાંતસ્વભાવી અને રાનાભ્યાસી સાધ્વીઓ બહુ અદ્ય નજરે પડે છે. મુનિવર્ગમાં પણ પાટણખાતે પ્રવર્તકજી મહારાજના વિદ્વાન શિષ્ય મુનિરાજશ્રી ચતુરવિજયજી સ્વર્ગવાસી થયા છે. એઓ જૈન સિદ્ધાંતો ને અંથે શુદ્ધ કરીને પ્રગટ કરાવવાના સંજંઘમાં સતત પ્રયાસી હતા. તેમની પણ ન પૂરાય તેવી જામી પડી છે. એ વિષમ કાળનો પ્રભાવ છે.

મુંગઈખાતે અમારી સભાના ઉત્પાદકોમાં મુખ્ય ભાગ લેનારા અને બહુ વર્ષથી સભાનું જનરલ સેક્રેટરીપણું જાળવી રાખનારા ભાઈશ્રી અમરચંદ ઘેલાભાઈનો અભાવ થયો છે. એવા સેક્રેટરી સભાને મળવા દુર્લભ છે. એમણે સભાની ગોદડન જ્યુગિલી વખતે બહુ સારો ભાગ લીધો હતો.

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક—મૌકિતક

(૧૭૩)

‘ મને ઘણીવાર વિચાર આવ્યો છે કે અમ્યાંઓ વગર આ દુનિયા કેવી બેદમય હોત અને વૃદ્ધો વગર કેવી નિર્દય હોત !! ’

મહાકવિ કાળીદાસે એક શ્લોક લખ્યો છે. એમાં ધૂળમાં રમતાં, કાલુંકાલું બોલતાં, વિનાકારણુ દસતાં છોકરાંઓનાં મેલાં શરીરનાં અવયવોથી જે માળાપનાં કપડાં કે માત્રો રજવાળાં થાય છે તેમને નસીબદાર ગણ્યાં છે. એ શ્લોક વાંચીને વિલિખમ લેન્સ બોલી બીચો : ‘ દુનિયામાં કવિ તો કાળીદાસ ।। શું સુંદર વર્ણન એણે બાળવેદાંતું કર્યું છે ! એના દાઢમની કળી જેવા દાંત, અસ્પષ્ટ ઉચ્ચાર અને કારણવગરનું દસતું મનુષ્યવર્તનની અસાધારણુ અવલોકના બનાવે છે ।’ આ એક શ્લોક પર પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનવર્ગ કાળીદાસ પર શીદા ચર્ચ ગયો. છોકરાંઓ ગડગડ કરે કે તોફાન મસ્તી કરે, ધૂળ ઉડાડે કે રંગ ઉડાડે, ઉધાડી કે પ્રચ્છન મશ્કરી કરે કે ટુરીઓ બોલાવે-ત્યારે અકળાર્થ જનારાને કહેવું પડશે કે ધરમાં એક દિવસ છોકરાંઓ ન હોય ત્યારે કેવું ‘ બીડ બીડ ’ લાગે છે એનો ખ્યાલ કર્યો છે ? નિર્દોષ મસ્તી, અવ્યવસ્થિત દોડાદોડી, ગભીરતાનો અભાવ, કાલુધેવું વચન અને એવી એવી અનેક બાબતો બાળજીવનને સુલભ છે અને ન હોય ત્યારે ‘ ઓરતો ’ (ઋરતિ) કરાવે તેવી છે. છોકરાં વગરનાં પ્રૌઢને લગણે બે હાથ દીધેલાં નગરે જોયાં છે. તોફાન કરે ત્યારે જરા પીતો બિછળી આવે, પથુ એ મસ્તીમાં જીવનલ્હાણુ છે અને એમ ન હોય તો આ સંસાર ગંભીર, વિષણુ અને ત્રાસિત યદ જય એ ખ્યાલમાં રાખવા જેવું છે. જે માતા છોકરાંને ‘ મારા રાયા-રજા ’ કહી શકતી હોય તે આ વાત વિચારે. યાદ રહે કે આર્ય માતા

સલાતું પુસ્તકપ્રકાશનખાતું ગત વર્ષમાં બહુ સાધારણુ આદ્યું છે. જે કે નાનાં મોટાં દશ પુસ્તકો પ્રગટ કરવામાં આવ્યાં છે, પરંતુ પ્રથમના વર્ષોના પ્રમાણમાં એને મંદસ્થિતિવાળું કહી શકાય તેમ છે. સલાસદોની સંખ્યામાં ધ્યાન આપવા જેટલો વધારો કે ઘટાડો થયો નથી. મુગ્ધખાતે ઉદારતાના ગુણથી પ્રસિદ્ધિ પામેલા શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલે પેટ્રનપણું સ્વીકારવાથી તેની સંખ્યામાં એક યોગ્ય વ્યક્તિનો વધારો થયો છે. તંત્રીપણું ભાઈ નરૌત્તમદાસ દેવચંદે સારી રીતે જાળવ્યું છે.

શરૂ થતું નવું વર્ષ જીવમાત્રને શાંતિકારક નિવડો અને જનસુખાકારી સારી રહો કે કારણવાસી આત્માઓ સારી રીતે ધર્મસાધન કરી આત્મહિત સાધી શકે. અમે જૈનશાસનની અને મુનિવર્ગ વિગેરેની નિરંતર સર્વ પ્રકારે ઉન્નતિ ઇચ્છીએ છીએ, અને જૈન ધર્મનો જય ઇચ્છીએ છીએ.

કુંવરજી

છોકરાને મારતાં તે જ્યારે રહે ત્યારે સાથે રહ્યા જોડે છે-આ તેનો અવલોકલો-અનુભવેલો સ્વભાવ છે અને તેને ધ્યાનમાં લઈએ તો આખી વાત બરાબર સમજાઈ જાય તેવી છે.

તેવી જ રીતે વૃદ્ધોની-ધરડાંઓની દીકા કરવી સહેલી છે. તેઓ પ્રગતિમાં કે વિકાસમાં આડાં આવે તેવાં છે એવી વાતો અનેક કરે છે, પણ દુનિયાના અનુભવોને છોડે બેઠેલાં, દરેક બાબતને નરમ કરનારાં તેઓ ન હોય તો આ દુનિયા અમાનુષી થઈ જાય તે વિચારીને પચાવવા જેવું સત્ય છે. ધરડાંઓ ગાડાં કેમ વાળે છે એ તો ધૂંચ આવે, એના ચક્ષુ-રોમાં અટવાઈ જાય અને રસ્તો ન દેખાય ત્યારે અનુભવના પાઠોનું સ્થાન સમજાય. સારા લેખક વગર સાહિત્યક્ષેત્રની દશા સમજે, સારા પ્રયોગ કરનાર નિષ્ણાત વગરની પ્રયોગ-શાળાની સ્થિતિ વિચારે, મીઠાશ વગરની કેરીનો રસ કેવો લાગે છે એનો જોને ખાલ હોય તે સમજી વિચારશીલ અનુભવી વૃદ્ધવગરની દુનિયા મનુષ્યત્વમાંથી નીકળી જઈ કેવી ધમાલ-મય કે સંત્રાસમય થઈ જાય તે જાણી શકે.

સમાજમાં બાળકોને તથા વૃદ્ધોને બરાબર સ્થાન છે, એમનાં સ્થાનો સુરક્ષિત છે, એમના વગરની સ્થિતિ અસહ્ય છે અને એમના વગરનાં સ્થાનની કલ્પના ત્રાસ કરાવે તેવી છે. એવું જે જાણે તે નાનાં મોટાં સર્વ સ્થાનો સમજે, સમજીને ગોઠવે અને ગોઠવીને તેને યોગ્ય સન્માન આપે. આ દુનિયામાં ચાલુ કકળાટ પણ પોસાય નહિ અને વારંવાર પશ્ચાત્ત ખેંચાણ પણ પરવડે નહિ. બાળ અને વૃદ્ધ સમાજનાં ઉપયોગી અંગ છે. તેને જે બરાબર ઓળખે તે તેને તલોગ્ય સ્થાન આપી જીવનયાત્રાનો ભાર હલકો કરે. આવી રીતે સમાજના પ્રત્યેક અંગનું મૂલ્ય આંકી કુશળ મનુષ્ય તેમાં રસ સિંચન કરતો જાય.

I have often thought what a melancholy world this would be without children, and what an inhuman world without the aged.

BOLERIDGE (8-5-39) E.

(૧૭૪)

તે પોતે ધારે છે તટલો તે હુશિયાર નથી.

એ વાત સાધારણ માણસને ગળે ઉતારવી મુશ્કેલ છે. સાધારણ વાર્તા છે કે જ્યારે અક્ષયની વહેંચણી થઈ ત્યારે અંધારામાં ચડેલી એટલે દરેક માણસ એમ સમજી બેઠેલો કે અરધીઝાંઝેરી અક્ષય તો તેના પોટલામાં આવી અને બાકીની-અરધી મોડેરી અક્ષય બીજાઓને પલ્લે પડી. એટલે કોઈ પણ બાબતમાં મારા (પોતાની) જેટલી અક્ષય-લાંબી નજર બીજા કોઈની ચાલે નહિ-આ ધોરણે દુનિયાનો મોટો ભાગ ચાલે છે. જેમ અજ્ઞાન વધારે તેમ અભિમાન વધારે એ સિદ્ધ નિયમ છે. અભય કે અદ્વિત્યનું સ્વમાન ધવાતાં વાર નહિ લાગે. એને કાંઈ ખબર નહિ હોય તો પણ ચાલુ કોઈ પણ બનાવ પર, કોઈ ધારેલા કાર્ય પર, કરવાના વેપાર પર કે કોઈના જીવનઅવહાર પર એ સિદ્ધ અભિપ્રાય આપવા મંડી જશે. એને લગાઈની રચના કે ગાંધૂનાં સ્થાનોની ખબર પણ નહિ હોય, કે જોગણ કે છતિહાસનું જ્ઞાન નહિ હોય તો પણ, એ જર્મની કે ઇટાલી પરતવે

હાય ઠોક્રા ઠોક્રાને અભિપ્રાય આપવા મંડી જશે અને વ્યાપારની તેજ-મંદીમાં તો તોળા પોકરાઇ જાય એવા અજ્ઞાન વચ્ચે એ ધમકાઈરી વાતો અને ગંભીર મુખમુદ્રા સાથે અભિપ્રાય આપવા લાગી જશે.

એક સુભાષિતમાં કહ્યું છે કે: 'જ્યારે હું અતિ અદ્ય જાણનાર હતો ત્યારે મોટા હાથી જેટલો મદવાન થઈ જતો હતો અને જાણે હું સર્વજ્ઞ હોઈ એ રીતે મારું મન લેપાઈ જતું હતું. વિદ્વાનોના સહવાસથી જ્યારે હું કાંઈક સમજ્યો ત્યારે મને ખાતરી થઈ કે હું ખીજ સમજીના પ્રમાણમાં મૂર્ખ છું એટલે ત્યારે મારે મદ ગળી ગયો.'

આ વાત સત્ય છે છતાં, ચાલુ વ્યવહારના સાધારણ માણસને ગળે ઊતરવી મુશ્કેલ છે. હું દુનિયામાં કાંઈક છું, મારી નાતજાતમાં મારું સ્થાન છે, મારાં છોકરાંઓ પર મારું સામ્રાજ્ય છે, મારા શેક મને બહુમાનથી ઓલાવે છે, મને સારી હજમત કરતાં આવડે છે-આવી કાંઈ કોઈ વાતમાં એને પટેલાઈ કરતાં જોશે તો સહજ માણસ પડશે કે એનામાં છે તેના કરતાં એ પોતાની જાતને ઘણી વધારે મોટી માને છે. આવા અભિમાનને પોષવાના કોઈ નિર્જીવ નાના મોટા ખતાવ અને તેને એ ગોખી રાખે છે અને યોગ્ય અયોગ્ય વખતે એ વાતને ગાથા કરે છે.

મનુષ્યજીવનની આ નબળી બાજુ છે, પણ ખાસ નજરમાં રાખવા જેવી છે. પોતામાં હોય તે કરતાં પોતાની જાતને મોટી માનવાની ભ્રમણાથી પ્રાણી પ્રગતિનો માર્ગ ચૂકી જાય છે અને પરને બેભાન રૂપ જીવન નકામું ખતાવી વધારે ભારભૂત થાય છે. પોતાનું સ્થાન, પોતાની આવડત, પોતાની શક્તિ અને શક્તતા ગોષ્ઠવવાની જરૂર નથી, પણ હોય તે કરતાં વધારે અતિશયોક્તિભરેલો ખ્યાલ પોતા માટે રાખવાથી આત્મવંચના થાય છે અને જીવનવિકાસ-પ્રગતિપથ પ્રયાણનો સાચો દહાવો લેવાની ઉમદા તક ગુમાવાય છે. કુશળ માણસ પોતાની સાચી કિંમત સમજે, પોતાથી વધારે શક્તિમાન, ચારિત્ર્યમાન, વિચારક હોઈ શકે છે એવો સર્વ અવસ્થામાં ખ્યાલ રાખે અને પોતાની જાતને મોટી રીતે તોડી ન પાડે, પણ તેને માટે વધારે પશું મૂલ્ય અકિત કરી વિનાશરણ પશ્ચાત્તાપનો ભોગ ન અને.

It is difficult to convince the average man that he isn't as clever as he thinks he is. (11-2-39) B. C.

(૧૭૫)

લેવા કરતાં આપવું-વધારે આશિર્વાદભરેલું છે એમ ભલે હોય, પણ આપણાંમાંનાં ઘણાખરાં એ આશિર્વાદ ખીજને મળે તેમાં રાજ રહે છે.

ધનની ત્રણ રિતિ છે: દાન, ભોગ અથવા નાશ. (૧) પોતાને માટે મોજ માણવામાં તેનો ઉપયોગ થાય, (૨) અન્ય વ્યક્તિ કે સંસ્થાને તેનું દાન થાય અને (૩) આપે નહિ કે ભોગવે નહિ તેના ધનનો આખરે નાશ થાય.

ખીજ વાત-ખવરાવ્યું તે ખાધું, ખાધું તે ખોયું. ગમે તેટલું સારું અન્ન ખાધું હોય, પણ ખીજે દિવસે સવારે તો પાછો પેટમાં ખાડો જ પડે.

‘લિખારી આપણી મામે ઊભો ગઢી શિખામણુ આપે છે-’ લામ્પ ! આપો, આપો, અને ન આપો તો, આ ન આપનારની દશા જુઓ, છે તે રાખી મૂકશો તો મારા જેવા તમારા હાલ થશે ’ આ સર્વ અણીતા કિરમા છે.

ત્યાગધર્મની શરૂઆત દેવાથી-દાનથી થાય છે. જે બાહ્ય પરિમિદ્ધનો ત્યાગ કરી શકે તે અતે સર્વનો ત્યાગ કરી શકે છે, આત્મશુદ્ધિ પગ જવ મેળવે છે અને અતિમ સાધ્ય તરફ ઝડપભેગ કૃત્ય કરે છે. દેતી વખતે મનમા એવો અસાધારણ આનંદ થાય છે કે જાણે શરીર હળવું ફૂલ જેવું થઈ જવું લાગે છે અને મગજ પરથી સવામણનો બોનો ઊતરી ગયો હોય તેવું લાગે છે આપનારને ખોટ આનતી નથી, યોગ્ય માર્ગે દાન કરવાથી બહાર ખાલી થતા નથી ધણી વાર નળ-પાષ્પ એમ ધારે છે કે એની પાસે બધા લેવા જ આવે છે, પણ એને ખજર નથી કે એની ચકલીમા જોરે કે જોમ નથી, પણ એની પાછળ આખું તાનમા (મરોવર) છે ધણી ધનવાનો મૂઝાય છે કે એમને ત્યાં માગણી કરનારા આવ્યા જ કરે છે, કેટલાને જવામ આપવા ? પણ એમાં મમજ્ઞેર થાય છે મધ હોય ત્યાં માખીઓ તો આવે જ, પણ વિચાર મધનો કગવાનો છે, માખીઓ તો આવે જ. માખી ન આવે તેમ ઇચ્છવું તે કરતા મધ વધારે એકદુ કગવાનો જ ખ્યાન રાખવા જેવું છે.

મામવાની રિથતિમાં મુકાવું એ તો બારે આકર છે કોઇની પાસે ઊભા ગઢી પોતાની નળણી વાત કરવી, લામો હાથ કગવો-એના જેવી બીજી ખરામ ચીજ નથી અને અન્યને આપીએ ત્યારે એના જીવને જે કસાર વળે છે તે તો કલ્પનાતીત છે એ જે આશિર્વાદ આપે એની જોડી મળવી મુશ્કેલ છે

આ સર્વ અણીતી વાત છે, એક ને બે તથા જેવી સીધી વાત છે, છતાં આ આશિર્વાદ બીજાને મળે એમ જોવા ધણાખરા ગણ હોય છે સ્વાર્થ અને અધતા એટલા જોરે કરે છે કે એક સારો ચદો (ટીપ) લગ્નમાં કે ધરઆગણે બ્રહેલા બિદ્ધુકને પાડોશીને ત્યાં ધકેલતા મોકાય થતો નથી સારું અને માયુ જાણતા છતાં સ્વાર્થના ષડા એટલા આડા આવી જાય છે કે માણસ પોતાની મનને વિમરી જાય છે એ પાડોશીની ઉદારતા વખાણુએ અને મળે તેમ કરી માથે આરી પડેલ આપત્તિને પાડોશીને ત્યાં મોકલી આપશે સ્વાર્થ આડે એને વિવેક નહિ પડે, જ્ઞાન અને મમજ્ઞણુને એને ખ્યાલ નહિ રહે, સદ-મદ્ધિવેના નેન મોચાઈ જશે અને એ ઇચ્છે કે આ આકત જાય તો સારું માગનારને આકતરૂપ અણનારનું માનમ કેવું હોય તે વર્ણવવાની જરૂર નથી, પણ ટૂંકી નજરનો પ્રાણી પોતાને મગવાનો મોટો લાભ લાખી નજરને અભાવે આ રીતે ગુમાવી બેસે છે

It may be more blessed to give than to receive, but most of us are willing to let the other fellow have the blessing (11-2-39) B C

પ્રમાણમીમાંસા

[અનુવાદ]

મંગળ—અનંત દર્શન, જ્ઞાન, વીર્ય અને આનંદમય આત્માવાળા, કૃપાથી ધર્મતીર્થની સ્થાપના કરનારા અને (તાચિ) રક્ષક અરિહંત પ્રભુને નમસ્કાર હો. ૧.
વૃત્તિ બનાવવાનું પ્રયોજન:—

બુદ્ધિમાન પુરુષોને તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસથી સમ્યક્ત્વરૂપ ણીજની વૃદ્ધિ થાય માટે, પોતે જ રચેલા જૈન સિદ્ધાન્તનું સ્વરૂપ સમજવનારાં સૂત્રોની વૃત્તિ રચવામાં આવે છે.

પ્ર૦—જૈન સિદ્ધાન્તનાં આ સૂત્રો જો આપનાં છે, તો આપની પહેલાં કયા અથવા કોનાં જૈન સિદ્ધાન્ત સૂત્રો હતાં ?

ઉત્તર—આ તો તમારો બહુ નાનો પ્રશ્ન છે.

પાણિન, પિંગલ, કણ્વાદ, અક્ષપાદ વિગેરેની પહેલાં કયા અથવા કોનાં વ્યાકરણ વિગેરેનાં સૂત્રો હતાં ? તે પણ પૂછોને ?

આ બધી વિદ્યાઓ અનાદિકાળથી ચાલી આવે છે. માત્ર સંશ્લેષમાં કે વિસ્તારથી સમજવવા માટે નવી નવી રચના થાય છે, માટે “તે તે સંશ્લેષ કરનાર કે વિસ્તાર કરનારે બનાવેલી” ગણાય છે.

શું તમે સાંભળ્યું નથી ? કે—“હાલ જે જગત્ છે, તેવું કદી નથી એમ નથી.” એ માટે સમસ્ત શાસ્ત્રોમાં અલકારસમાન શ્રીમાન્ ઉમાસ્વાતિ મહારાજા(વાચકમુખ્ય)નું બનાવેલ તત્ત્વાર્થ જ સૂત્ર બોધ હયો.

પ્ર૦—જો એમ છે, (અનાદિકાળથી ચાલી આવતી વિદ્યા માત્ર સંશ્લેષમાં અને વિસ્તારથી સમજવવાથી નવી નવી થાય છે અને તેથી સંશ્લેષ કરનાર કે વિસ્તાર કરનારે બનાવેલી તે ગણાય છે) તો

અકલંક અને ધર્મકીર્તિ એ વિગેરેની માફક પ્રકરણરૂપે નહિ બનાવતાં આવા સૂત્રકાર ધવાનું જોડું અભિમાન શા માટે રાખ્યો હો ?

ઉ૦—એમ ન બોલો. કારણ દરેક માણસની રુચિ-પ્રવૃત્તિ બુદ્ધિ બુદ્ધિ હોય છે, માટે—

કોઈપણ પુરુષની મનની ઇચ્છા દાખી દેવાને વ્યાવહારિક કે રાજકીય સત્તા શક્તિમાન થતો નથી. બસ, એટલેથી જ બંધ વાળો. તે (જૈનસિદ્ધાન્ત સૂત્રો)માં—અક્ષરોના સમૂહરૂપ પદ; પદના સમૂહરૂપ સૂત્ર; સૂત્રના સમૂહરૂપ પ્રકરણ; પ્રકરણના સમૂહરૂપ આહિક; આહિકના સમૂહરૂપ પાંચ અધ્યાયવડે આ શાસ્ત્ર આત્યર્થમહારાજે રચ્યું છે.

જિજ્ઞાસુ પુરુષોની પ્રવૃત્તિના આધારભૂત-અંથના વિષયનો નિર્દેશ કરનારું આ પહેલું સૂત્ર છે—

અથ પ્રમાણમીમાંસા ॥ ૧ ॥

અથ—

અથ શબ્દનો અર્થ અધિકાર થાય છે. એટલે શાસ્ત્રમાં જેનો અધિકાર શરૂ કરવાનો છે—ખતાવવાનો છે, તે પ્રમાણુ શબ્દની સૂચનાથી આખા ગ્રન્થનો સાર સૂચિત થઈ જાય છે. તેથી જિજ્ઞાસુઓને તેનું (પ્રમાણુનું) આ શાસ્ત્ર છે એવું) જ્ઞાન થાય છે. તેથી તેમાં પ્રવૃત્તિ પણ થાય છે. અથવા—

અથ એટલે પછી.

“શબ્દાનુશાસન, કાવ્યાનુશાસન અને છન્દોનુશાસન પછી પ્રમાણુને વિચાર કરવામાં આવે છે” એવું અથ શબ્દના ‘પછી’ અર્થ ઉપરથી સમજાય છે. તેથી—

શબ્દાનુશાસન વિગેરેના અને આ શાસ્ત્રના કર્તા એક જ હોવાનું સૂચન થાય છે તથા—

ખીજને માટે લઈ જવામાં આવતાં કૂલની માળા તથા જળનો કૂંલ વિગેરે મંગલ-કારી થીજોનું વચ્ચે દર્શન થવાથી, જેમ જેનાર ખીજ માણસને મંગલકારી થાય છે તેમ અધિકાર અર્થવાળો અથ શબ્દ [પ્રસંગોપાત્ત] સાંભળવાથી પણ મંગલ પ્રવર્તે છે.

એ પ્રમાણે જ્યારે મંગલ થયું, એટલે નડતાં વિદ્યોનો નાશ થઈ જવાથી જલદી શાસ્ત્ર પૂર્ણ થાય છે અને શ્રોતાઓનું આયુષ્ય લાંબું થાય છે.

પંચપરમેષ્ઠિ નમસ્કારરૂપ મંગળ જો કે કર્યું છે, છતાં—લાઘવપ્રિય સૂત્રકારે તે અહિં લખ્યું નથી.

પ્રમાણુ :—

પ્રકર્ષે કરીને એટલે—સંશય વિગેરે સિવાય વસ્તુસ્વરૂપ માપવામાં—સમજવામાં—જાણવામાં જે ખાસ મદદ કરે, તે પ્રમાણુ. પ્રમામાં—જ્ઞાનમાં જે ખાસ મદદગાર કારણ હોય, તે. તેની—

મીમાંસા—એટલે ઉદ્દેશરૂપે વિચારણા.

કેમકે—કોઈપણ શાસ્ત્ર ત્રણ રીતે વિચારાય [રચાય] છે. તે આ પ્રમાણે—

૧ ઉદ્દેશ : ૨ લક્ષણ : ૩ પરીક્ષા :

તેઓમાં ‘ કૃત્ત નામ આપવું ’ તે ઉદ્દેશ :

જેમકે—અથ પ્રમાણમીમાંસા ॥ ૧ ॥ આ પહેલું સૂત્ર ઉદ્દેશ સૂત્ર છે.

જેનું નામ આપ્યું હોય, તે સમગ્ર વસ્તુના જ ખાસ આગળ પડતા—જાહેર ગુણધર્મો સમજાવનારું વાક્ય જ લક્ષણુ કહેવાય છે. તેના બે પ્રકાર છે—

૧ સામાન્ય લક્ષણુ : ૨ વિશેષ લક્ષણુ :

હવે પછીનું સૂત્ર સામાન્ય લક્ષણુ ગણી શકાય—

જેમકે—સમ્યગર્થનિર્ણયઃ પ્રમાણમ્ ॥ ૨. ॥ અને—

વિશદઃ પ્રત્યક્ષમ્ ॥ ૧-૧-૧૩ ॥ આ સૂત્ર વિશેષ લક્ષણ ગણી શકાય.

વિભાગ—એટલે વસ્તુના પેટાભેદોઃ તે તો વિશેષ લક્ષણનું અંગ હોવાથી તેનો તેમાં જ સમાવેશ થાય છે, માટે જુદો ગતાવેલ નથી.

જેનું લક્ષણ કરવામાં આવ્યું હોય તે, તે લક્ષણ પ્રમાણ (ખરાબર) છે કે તે પ્રમાણ નથી? એમ પદ્ધતિસર ખાત્રી કરવી તે—પરીક્ષા

જેમકે—ત્રીબુદ્ધ સૂત્ર—

સમ્યગર્થનિર્ણયઃ સત્તત્ત્વલક્ષણમ્, અપ્રમાણેઽપિ ભાવાત્ ॥ ૩ ॥

મીમાંસા શબ્દનો અર્થ માત્ર વિચાર કરવો એટલો જ નથી થતો, પરંતુ પૂર્વજ એટલે “વખાણવા લાયક વિચાર કરવો” એવો અર્થ થાય છે. તેથી—

આ ગ્રંથમાં માત્ર પ્રમાણનો જ વિચાર કરવાનો છે એમ નથી, પરંતુ તેના અંગરૂપ-દુર્નયોને દૂર કરવાયોગ્ય કરાવીને, મોક્ષમાર્ગને સ્પષ્ટ કરનારા નયોનો વિચાર કરવાનો છે, [ઉમાસ્વાતિ મહારાજાએ તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—પ્રમાણનયૈત્તદિગમઃ [અ. ૧, સૂ. ૬] અને ચારે પુરુષાર્થોમાં મુખ્યમાં મુખ્ય મોક્ષ પુરુષાર્થનો, તેના ઉપાયોનો અને તેના વિરોધી બંધનો તથા તેના ચે કારણોનો વિચાર કરવાનો છે.

એમ કરવાથી જ—“વિચારણા વખાણવા લાયક” બને.છે. પ્રમાણનો વિચાર તો ફક્ત સામા પક્ષનું જાંઠન કરવાથી થાય, પરંતુ તે કેવલ વાજમાત્ર જ ગણાય.

અને જો એમ જ કરવું હોત, તો—અથ પ્રમાણપરીક્ષા એવું જ સૂત્ર રચવામાં આવત; માટે હવે નક્કી એ થાય છે કે—

મોક્ષના માર્ગભૂત પ્રમેયોને, પ્રમાણ અને નયની કસોટીએ ચઢાવીને વ્યવસ્થિત સમજવવાપૂર્વક બંધના અને મોક્ષના ઉપાયો સમજવવા સાથે, મોક્ષનું સ્વરૂપ સમજવવા આચાર્યશ્રીએ મીમાંસા શબ્દ ખાસ વાપર્યો છે. ૧. તેમાં—

પ્રમાણની મીમાંસા ચલાવવામાં—પ્રથમ પ્રમાણનું સામાન્ય લક્ષણ કહેવામાં આવે છે—

સમ્યગર્થનિર્ણયઃ પ્રમાણમ્ ॥ ૨ ॥

જેનું લક્ષણ કરવાનું હોય તે લક્ષ્ય કહેવાય. લક્ષ્યના સૂચનરૂપ અર્થિ પ્રમાણ શબ્દ છે, માટે અર્થિ પ્રમાણ લક્ષ્ય છે, અને સમ્યગર્થનિર્ણયઃ એ ખાત્રીનો ભાગ લક્ષણ છે. “બાળીતી વાત કરી, અબણુ સમજાવવું” એ લક્ષણનું પ્રયોજન હોય છે. તેમાં—“ચર્ચા સિવાય [વાદી અને પ્રતિવાદીને અથવા શ્રોતા અને ઉપદેશને બાળીતું હોય,] જ સિદ્ધ હોય, તે ધર્મી પ્રમાણ પ્રસિદ્ધ છે.

તેનો ધર્મ—“ અર્થનો સાચો નિર્ણય ” સમન્વવાનો છે.

તેમાં—‘ પ્રમાણપણું ’ હેતુરૂપે આપવામાં આવે છે.

(જેમાં પ્રમાણપણું હોય તે પ્રમાણ કહેવાય).

પરંતુ, ધર્મી હેતુ ન હોઈ શકે, તેનું કેમ ?

ના, એમ ન હોય [ધર્મી પણ હેતુ હોઈ શકે છે]; કેમકે—વિશેષ ધર્મી [પક્ષ] હોય, તો સામાન્ય ધર્મી હેતુ થઈ શકે છે.

જેમકે—“ આની અગાઉ જોવામાં આવેલા ધૂમાડામાં જેમ ધૂમપણું હતું, તેથી તે અગ્નિ સહિત હતો, તેમ અત્યારે જોવામાં આવતા ધૂમાડામાં ધૂમપણું હોવાથી, આ ધૂમાડો પણ અગ્નિ સહિત જ છે. ”

આમાં—[વિશેષ ધર્મીમાં] સામાન્ય ધર્મી હેતુ થઈ શક્યો છે. તેમ અહિં પણ. [“જ્યાં પ્રમાણપણું હોય ત્યાં અર્થનો સાચો નિર્ણય હોય છે, માટે તે પ્રમાણ છે.”]

તમે કહેશો કે “ દુષ્ટાન્ત વિના તે [અતુમાન પ્રયોગ] અધૂરો રહે છે. ”

તે તમારું કહેવું ઠીક નથી, કેમકે અન્તર્વ્યાપ્તિથી જ સાધ્યની સિદ્ધિ સમજી શકાય છે. દાખલા તરીકે—

“ પ્રાણ વિગેરે વાળું હોવાથી જીવતા શરીરમાં આત્મા છે. ” એ વિગેરે આગળ જતાવશું તે—(લક્ષણના શબ્દો)માં—

નિર્ણય એટલે—સંશય, અનધ્યવસાય અને નિર્વિકલ્પક રહિત જ્ઞાન, ‘ નિર્ણય ’ શબ્દનો ઉપયોગ કરવાથી અજ્ઞાનસ્વરૂપ ઇન્દ્રિય સંનિકર્ષાદિ અને જ્ઞાન-સ્વરૂપ છતાં સંશયાદિ પ્રમાણ ગણી શકાશે નહિ.

પ્રાપ્ત કરાય—મેળવાય, તે અર્થ (જગતમાં) હોય, ઉપાદેય અને ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય (જે કંઈ છે) તે રૂપ. તેમાં છોડવા યોગ્યની છોડવા માટે, ગ્રહણ કરવા યોગ્યની ગ્રહણ કરવા માટે અને ઉપેક્ષા કરવા યોગ્યનો ઉપેક્ષા કરવા માટે ઇચ્છા કરવામાં આવે છે; માટે તેઓ છોડવા યોગ્ય, ગ્રહણ કરવા યોગ્ય અને ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય ગણાય છે.

ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય અર્થ સ્વીકારવા યોગ્ય નથી, માટે તે છોડવા યોગ્યમાં અંતર્ગત નહિ જ થાય. કેમકે—

એમ માનીએ, ‘તો તે “ છોડવા યોગ્ય નથી ” માટે ગ્રહણ કરવા યોગ્યમાં અન્તર્ગત થવા જશે.

ખરી રીતે તો (આ જગતમાં) ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય જ મુખ્ય અર્થ છે, કેમકે—યોગીઓ તેને જ વધારે સ્વીકારે છે. (કારણ કે તેઓને આપું જગત ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય જ છે.)

આપણી જેવા સામાન્ય જીવોને પણ જોડવા યોગ્ય અને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય સિવાય ઘણી વસ્તુઓ ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય હોય છે, તેથી આ “ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય” અર્થ ગણત્રીમાં લેવો જ જોઈએ.

‘ અર્થસ્ય નિર્ણયઃ ’ આમાં ‘ અર્થસ્ય ’ શબ્દને કૃદન્તના કર્મ તરીકે છટ્ટી વિલક્ષિત લગાડવામાં આવી છે. કેમકે—

અર્થ શબ્દ નિર્ણયમાન (નિર્ણય કરવા યોગ્ય) હોવાથી વ્યાખ્ય કર્મ થાય છે. એટલે કે અર્થને ખરાબર જણાવે, તે અર્થનો નિર્ણય.

જે કે હેયોપાદેયાદિ અર્થનો અને પ્રમાણનો પોતાનો પણ નિર્ણય થાય છે, પરંતુ પોતાના નિર્ણયને લક્ષણકોટિમાંથી દૂર કરવા અર્થ શબ્દ વાપરેલ છે.

[જે અર્થ શબ્દ મૂકવામાં ન આવે, તો અર્થનો અને પ્રમાણનો પોતાનો સાચો નિર્ણય : એવું પ્રમાણનું લક્ષણ બને, પરંતુ પ્રમાણનો પોતાનો સમ્યગ્ નિર્ણય થાય છે, છતાં પણ લક્ષણકોટિમાં તેની જરૂર ન હોવાથી, તે લેવાની જરૂર નથી.] એમ આગળ ઉપર સમજાવવાના છીએ.

‘ સમ્યગ્ ’ એ શબ્દ “ સાચું (અવિપરીત) ” એ અર્થનું અવ્યય પદ છે.

અથવા તો—સમ્ ઉપસર્ગપૂર્વક અઙ્ચ ધાતુ ઉપરથી એ શબ્દ ગળ્યો છે અને તે ‘ નિર્ણય ’ નું વિશેષણ છે, કેમ કે—સાચો કે ખોટો તે નિર્ણય હોઈ શકે છે, માટે સમ્યગ્ કે અસમ્યગ્ એ બંને ય વિશેષણો નિર્ણયનાં ઘટી શકે છે.

અર્થ તો બંને સાચો યે નથી ને ખોટો યે નથી, માટે સંલપ અને વ્યભિચાર નહિ હોવાથી અર્થને તે વિશેષણ આપવાની જરૂર રહેતી નથી; માટે “ સાચો જે અર્થ નિર્ણય : ” એમ સમ્યગ્ શબ્દને અર્થનિર્ણયનું વિશેષણ બનાવવાથી વિપર્યય જ્ઞાન અર્થના નિર્ણયાત્મક છતાં પ્રમાણ તરીકે ગણી શકાશે નહિ. એટલે હવે—

અતિવ્યાપ્તિ : અવ્યાપ્તિ : અને અસંલપ : એ ત્રણ દોષ વગરનું પ્રમાણનું આ [સૂત્રમાં જણાવ્યું તે] સામાન્ય લક્ષણ થાય છે. (ચાહ)

અનુવાદક:—મેસાણા શ્રેયસ્કર મંડળનો વિદ્યાર્થી

ટૂંકા પ્રશ્નોત્તર

૧ સ. સૌથી મીઠી ચીજ કય ?	જ. ગરજ તે ખણજ.
૨ સ. ફતેહ શામાં છે ?	જ. પોતાને જીતવામાં.
૩ સ. મૌથી સારી સલાહ આપનાર કોણ ?	જ. પોતાનો જ આત્મા.
૪ સ. કિમતીમાં કિમતી વસ્તુ કય ?	જ. આત્મરૂ.
૫ સ. બપોરે કય કોનો ?	જ. દુષ્ટ કર્મોનો, મૃત્યુનો નહીં.
૬ સ. કોની સાથે લડવું ?	જ. પોતાનો ખરાબ લાગણીઓ સાથે. (અ. ક.)

તિથિચર્યા પર પ્રકાશ પાડતો એક પ્રાચીન લેખ

[પર્વ-તિથિની વધઘટનો પ્રશ્ન આપણી મનઃ આ પહેલો જ ઉપસ્થિત થયો નથી.. પૂર્વકાળમા આવા પ્રશ્નો-શંકા કોઈ કોઈ સમય ઉદ્ભવતા અને તેવા સમયે તે વખતના આગેવાન આચાર્યદેવો વગેરેને પૂછીને તેનો ઉકેલ કરવામા આવતો.

આચાર્યવર્યો પણ આવો આદેશ આપતી વખતે પૂર્વની પરંપરાનો આધાર રોધતા, તેનો અભ્યાસ કરતા અને પછી નિર્ણય બાધતા અને પરિણામે આવી શંકાઓનો અંત આવી જતો અને દરેક રથે એકમરખા ક્રમથી તિથિનુ આરાધન કરવામા આવતું.

તિથિ-નિર્ણયને અંગે આધુનિક પ્રકરણ ઉપસ્થિત થયુ ત્યારે તેનો ઉકેલ લાવવા માટે જુદા જુદા વિદ્વાનો તર્કથી પૂર્વાચાર્યોના પ્રમાણ સાથે નિવેદનો રજૂ કરવામા આવ્યા છે. અને પર્વોનુ નિયમન અને એકરસતા જળવાઇ રહે તે માટે પૂર્વાચાર્યોએ પરંપરાને કેવી રીતે જળવી રાખી છે, તેમ જ એ રીતથી જૈન સમાજને શું શુ લાભો થયા છે તે વસ્તુ ધણી સગમ રીતે રજૂ કરવામા આવી છે

જ્યારે મહાવદિ ચૌદશનો પ્રશ્ન તાજેતરમા ચક્રોડોળે સજોત્યારે તપગચ્છના પૂર્વાચાર્યોની એક પ્રાચીન પ્રત, જે એક ગ્રંથભંડારમાથી તાજેતરમા મળી આવેલ છે તેનો મહત્વનો પાઠ અક્ષરશ નીચે રજૂ કરવા માટે 'જૈન' પત્રકાગરે મળ્યો છે, જે તે પત્રમા પ્રગટ કરામાં આવેલ છે પરંતુ સમજવામા અનુકૂળતા થાય તે માટે તેનો અનુવાદ પણ સાયોસાય આપવામા આવેલ છે તે અમે અહીં ઉપયોગી ગણી દાખલ કરેલ છે.]

ૐ નમઃ મિધેશ્વર : । અથ શ્રીઆણુદિવિમલસૂરિરાજ્યે સમસમત્યધિકપંચ-દશગતમીતે વર્ષે કાર્તિકકૃષ્ણપ્રતિપદાવાસરે શ્રીયશાદનગરે લિખિત પ્રતિમાં ગત-વર્ષે શ્રાવણશુક્લપૂર્ણિમાવૃદ્ધૌ પૂજ્યપાદાચાર્ય મહારાજ શ્રીઆણુદિવિમળજી મહારાજના વચનથી પંચાસજી મહારાજશ્રી દાનવિજયજી પ્રમુખે જે તેરશો કરી હતી પ્રથમ પૂર્ણિમા જે છે, તે અપૂર્વરૂપ છે, તેથી એ પ્રમાણે તપગચ્છના સાધુ, આદ્યી, શ્રાવક, શ્રાવિકા-એ રૂપ ચતુર્વિધ સઘે મળીને પૂછ્યું ત્યારે તેમણે વૃદ્ધમગાચારીમાથી પાઠ કાઢ્યો, જે પાઠ આ પ્રમાણે છે :-

જહ પઘતિહિલ્લો તહ કાયવો પુઘતિહિ ।

પ્વમાગમવયણં કહિયં તિલુક્નાયઈ ॥ ૧ ॥

ચડમાસીય વરિસે જુઢી મવે જા પઘતિહી ।

ઠવિઉણ પુઘદિણે મિહ્ણયા દોવિ તત્થદિણે ॥ ૨ ॥

પુઘાઈ તિહિયઈ ઠવિઉણ જહ કમેણં ।

પલ્લા આરાહણિયા સુરુદયવેલા સંપત્તે ॥ ૩ ॥

असाढ कत्तिय फग्गुण मासाण जाण पुण्णिमा होइ ।
 तासां खओ तेरसीए भणिओ जिणवरिंदेहिं ॥ ४ ॥
 बीआ पंचमी अट्टमी एक्कारसी च चाउदसी च ।
 तासां खओ पुवतिहिओ अमावासा वी तेरसी ॥ ५ ॥
 पक्खस्से अट्टा अट्टमी मासं अट्टाओ पक्खिअं होइ ।
 सोलसमे दिवसे न पक्खियं न कया हुंति कयावि ॥ ६ ॥
 पनरसमे दिवसे कायव्वा पक्खियं तु पायेणं ।
 चउदसी महियं कयावि न हुंति तेरसे सोलसमे दिवसे ॥ ७ ॥
 अट्टमी तिहि सहियं कायव्वा अट्टमी तु पायेणं ।
 अहवा सत्तमीमेयं नवमे छट्ठे न कयावि ॥ ८ ॥
 पक्खिय पडिक्कमणाओ सट्ठिअ पहरम्मि य अट्टमी होइ ।
 तत्थेय पच्चक्खाणं करंति पव्वेसु जिणवयणं ॥ ९ ॥
 जह अट्टमी लग्गा तिहिआओ हुंति पक्खसंधिसु ।
 संधिपुरम्मिय नेया करंति हि पक्खियं पडिक्कमणं ॥ १० ॥

तथा चागमे—

अट्टमी चाउदसी उदिट्ठा पुणिमाइसु पव्वतिहिसु । खय बुद्धी न हवइ इह
 वयणा उ ॥ इति वचनात् आदि शब्दात् ज्ञानपंचमी पर्युपणापंचमी मार्ग-
 शीर्षिकादश्यादौ क्षयवृद्धिर्न भवति, कल्याणकादिपर्वतिथिषु भजनेति ॥

जम्हा पुण्णिमाखए तेरसीए खओ होइ ।

तम्हा पुण्णिमा बुद्धिए वि तेरसी बुद्धीज्जा ॥

इइवयणं पुव्वस्सरिहिं भणियं । तथा चोक्तम्—

पखंते तह मासंते जा भवे पुण्णिमा-बुद्धिए ।

तो तेरसीए भणिया करिज्ज जिणआणाए ॥ ११ ॥

अत्थि तम्मिअ गन्धो तवसेण साहुणा जायइ ।

एवं पुव्वस्सरिहिं भणियं एत्थ न संदेहो ॥ १२ ॥

उक्किह मज्झिमा जहन्ना पवतिही तिचिहा भणिया ।

वरिसे चउमासिए अन्ना पुण मासपडिवद्धा ॥ १३ ॥

एवं गुरुवर्सेण भगिना भवस्मवोहि ए ।

सुचाणुसारेण कहिआ लिहिया जसविजयेण

॥ १४ ॥

इति श्री तपागच्छीयदेववाचकेनोद्भुतपूर्वाचार्यप्रणीतसामाचारीतो गथासमूहः
कृतश्च भव्यात्मप्रबोधाय । श्रीभाणंदविमलसूरिराज्ये श्रीदेववाचकेन पर्वतिथि-
निर्णयः सप्तसप्तत्यधिकपंचदशशताब्दे माघकृष्णत्रयोदश्याम् भानुजवासरे अनुराधा-
नक्षत्रे श्रीराजनगरे—अहम्मदावादनगरे श्रीमहावीरजितप्रसादात् पूर्णिमापाक्षिक-
प्रतिक्रमणमतोच्छेदनार्थं चतुर्दश्यामेव पाक्षिकप्रतिक्रमणं प्रस्थापितं च । अत एव
आद्या पूर्णिमा त्रयोदश्यां स्थापिता, पर्युपणा सांवत्सरिकं चतुर्थ्यां स्थिरीकृतं
चतुर्विधसंघेनाऽपि तदुररीकृतं, न केनाऽपि विरोधः कृतः अविरोधिवचनत्वात्,
आगमानुसारिवचनत्वात् । अन्यथा पष्टं तपः कथं स्यात् ? चतुर्दश्यां तु पाक्षिक-
कालेन तपः पाक्षिककालिनमुपवासरूपम् । द्वितीयं तु पौर्णमास्याः पर्वतिथित्वेन
द्वितीयोपवासं करोति । अतएव चतुर्दश्यानन्तरं पौर्णमासी । अनया रीत्या तपो-
निर्णयः । पूर्णिमावृद्धौ पूज्यपादाचार्यश्रीभाणंदविमलसूरिणाप्येवमकारि इति ।
सुष्ठु कथितमस्मदादियतिसमूहानामिति पर्वतिथिनिर्णयः समाप्तः ॥

[પ્રત ઉપરથી વરાવર ઉતારો કરેલો હોવાથી હેતુકની કેટલી અશુદ્ધિઓ
રહી ગઈ છે તે સુધારીને બાંચવું. આ વિષયને અંગે જે કોઈ વિદ્વાનને નવીન
સાધનની ઉપલબ્ધિ થાય તેમણે જનતાની જાણ માટે જરૂર નૂતન પ્રકાશ પાઢવો.]

ભાવાર્થ:—જો પર્વતિથિને ક્ષય હોય તો તેની અગાઉની-પૂર્વની તિથિને
ક્ષય કરવો એવું તીર્થંકર ભગવંતેએ ઉપદેશ્યું છે એમાસી અને સંવત્સરી તરીકેની
પર્વતિથિની વૃદ્ધિ થાય તો પ્રથમની તિથિ પૂર્વની તિથિમાં સ્થાપન કરીને એટલે તેને
જે કરીને બીજે દિવસે પર્વ કરવું. તેમાં બંને તિથિ મળી ગયેલ સમજવી. ક્રમાનુસાર
પૂર્વતિથિને રહેવા દઇને સૂર્યોદય સમયે જે તિથિને અવશેષ રહેતો હોય તે
તિથિ જ આરાધના કરવી જોઇએ અસાઠ, કાર્તિક અને ફાગણ પૂર્ણિમાનો જે ક્ષય
હોય તો તેરસનો ક્ષય કરવાનું તીર્થંકરેએ ફરમાન કર્યું છે. જે બીજ, પાંચમ,
આઠમ, અગ્યારશ અને ચૌદશ એ પાંચ તિથિનો ક્ષય હોય તો તેની પૂર્વની તિથિને
ક્ષય કરવો તેમ જ જે અમાવાસ્યાનો ક્ષય હોય તો પણ તેરસનો જ ક્ષય
કરવો. પખવાડીઆના અર્ધા ભાગે આઠમ ગણવી અને મહિનાના અડધા ભાગે
પાળી ગણવી જોઇએ, પણ પખવાડીઆના સોળમે દિવસે કદી પાળી કરાવી
નથી અને કુળી નહીં પણ કરીને પદરમા દિવસે પાળી કરવી જોઇએ. તેરમે યા
ત્રોળમે દિવસે ચતુર્દશીનું આરાધન ધર્મ શકતું નથી, તેવી જ રીતે આઠમ, આઠમા
અથવા તો માતમા દિવસે કરવી, પરન્તુ છઠ્ઠે અગર તો નવમા દિવસે કરવી નહિ.

પાક્ષિક પ્રતિક્રમણથી સાઠસાત દિવસ (સાઠ પહોદે) વ્યતીત થયે આઠમ

આવે. પર્વને દિવસે તેવી જ રીતે પર્યજ્ઞાણ કરાય છે એવું જિનવચન છે. પખવાડીઆની ગરાગર સંધિમાં (મધ્યભાગે) જેમ આઠમની તિથિ આવે છે તેમ જ મહિનાના મધ્યમાં પાશ્વિક પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ. વળી સિદ્ધાંતમાં જણાવ્યું છે કે:—

આઠમ, ચૌદશ, અમાવાસ્યા (પુનમ) વિગેરે અને પર્વતિથિ માટે આ પ્રમાણભૂત વચનથી તેની ક્ષય વૃદ્ધિ ન થાય એમ ફરમાવેલું છે, એટલે જ્ઞાનપંચમી, પર્યુષણપંચમી તેમ જ મૌન એકાદશી વિગેરેમાં ક્ષય-વૃદ્ધિ ન થાય. જિનેશ્વર ભગવંતના કટ્યાણકાદિ તિથિઓ વિષે વિકલ્પ-ભજના જાણવી. જ્યારે પૂર્ણિમાનો ક્ષય હોય ત્યારે તેરસનો ક્ષય કરવો ને તેવી જ રીતે પુનમની વૃદ્ધિમાં તેરસની વૃદ્ધિ કરવી—આવા પ્રકારનું પૂર્વાચાર્યોનું કથન છે. વળી પણ કહ્યું છે કે—પખવાડીઆના અંતે અગર મહિનાને અંતે જો પુનમ (અમાવાસ્યા) ની વૃદ્ધિ થાય તો તેરસને દિવસે વૃદ્ધિ ગણવી જોઈએ એવું આપવચન છે. તે દિવસે તે દિવસનો ગંધ-અંશ રહેલો હોવાથી સાધુ પુરુષો તેનો સ્વીકાર કરે છે. આ પ્રમાણે પૂર્વ-પુરુષોએ ફરમાન કરેલું હોવાથી તેમા લેશમાત્ર શંકાને સ્થાન નથી. સંવત્સરી, ચોમાસી અને તિથિઓને માસિક ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ અને જઘન્ય એમ ત્રણ પ્રકારની જણાવેલી છે. ગુરુના ઉપદેશવડે ભવ્ય છવોના યોગને માટે આ કથન સૂત્રાનુસાર કહેવામાં આવ્યું છે અને આ પાઠ જસવિજય નામના મુનિવડે લખવામાં આવ્યો છે.

ભવ્યછવોના પ્રતિયોગને માટે પૂર્વાચાર્ય પ્રણીત સામાચારીમાંથી આ ગાથા-સમૂહ શ્રીમાન્ દેવવાચકવડે ઉદ્ધૃત કરવામાં આવ્યો છે. ક્રિયોદ્ધારક શ્રી આણંદવિમળસૂરિના ગત્યમાં વિ. સં. ૧૫૭૭ના માઘ માસના કૃષ્ણપક્ષની તેરસને દિવસે શનિવારે અતુરાધા નક્ષત્રમાં શ્રી રાજનગર (અમદાવાદ) માં શ્રી મહાવીર જિનેશ્વરની કૃપાથી શ્રી દેવવાચકે પુનમે કરાતા પખખી પ્રતિક્રમણના ઉચ્છેદનાર્થે અને ચૌદશને દિવસે જ પખખી પ્રતિક્રમણ સ્થાપવાના હેતુએ આ પાઠ ઉદ્ધૃત કર્યો છે.

આંધો પહેલી પુનમ તેરસમાં સ્થાપવામાં આવી, પર્યુષણની સંવત્સરી ચોથને દિવસે નિર્ણીત કરવામાં આવી. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકાર્ણ ચતુર્વિધ સંધે આ ફરમાન માન્ય રાખ્યું અને આગમોદિષ્ટ પ્રમાણભૂત પ્રરૂપણને કારણે કોઈએ તેનો વિરોધ કર્યો નથી.

હવે છઠ્ઠો તપ ક્યારે કરવો? એ પ્રશ્નના જવાબમાં જણાવવામાં આવે છે કે—ચૌદશને દિવસે અને પર્વતિથિ હોવાને કારણે પુનમને દિવસે ઉપવાસ કરીને છઠ્ઠ તપ કરવો. આ પ્રમાણે છઠ્ઠ તપનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે. પૂર્ણિમાની વૃદ્ધિમાં શ્રીઆણંદવિમળસૂરિએ પણ આ પ્રમાણે કયું હતું.

—પંચાસ શ્રી સંપત્તિજયજી ગણિ

સમજ્યા વિના ત્યાગ કરી શકાય ?

આ પ્રશ્ન જ એક રીતે વિચારતાં અયોગ્ય છે, કારણ કે કોઈ પણ પ્રકારનો નિયમ કરનાર તે નિયમ પૂરતું તો સમજેલ હોય જ છે. વળી આ જીવ અનાદિ-કાળથી અવિરતિપણે રહ્યો છે. તેને ત્યાગ કરવો ગમતો જ નથી. કોઈપણ વખત હિંદુસ્થાન મૂકીને નહીં જવાવાળાને પણ હિંદુસ્થાન બહાર નહીં જવાનો નિયમ કરવો મુશ્કેલ પડે છે. હિંદુસ્થાન બહારના પદાર્થો વિગેરેના ત્યાગની વાત સોહાતી નથી, એનું કારણ તેને કર્મબંધના હેતુરૂપ અવિરતિ નિયમ કરતા રોકે છે.

હવે સમજવું એટલે શું ? અને કેટલું સમજવું ? કે જેટલું સમજ્યા પછી ત્યાગ કરવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય ? એનો જવાબ એ જ હોય કે જે વસ્તુનો કે જેટલો ત્યાગ કરવામાં આવે તે ત્યાગની સમજણ તેને નિયમ કરાવનારે આપવી જોઈએ અને પછી નિયમ કરવો—કરાવવો જોઈએ, કેમકે સમજણ એટલે જ્ઞાનની સીમા નથી. છદ્મસ્થનું જ્ઞાન કેવળી ભગવંત કરતાં અનંતમે ભાગે છે અને તેમાં પણ છઠાણવડીઆ ચૈદ્યપૂર્વના જ્ઞાનવાળામાં પણ લાભે છે. એક કરતાં બીજા ચૈદ્યપૂર્વ અનંતગુણ બોધવાળા હોય છે ત્યારે પ્રથમના અનંતગુણહીન બોધવાળા હોય છે, તેથી આ કાળના અત્યદ્ય જ્ઞાનના સંબંધમાં તો શી હદ બાંધવી ?

જો સમજ્યા વિના એટલે પૂરું સમજ્યા વિના ત્યાગ કરી જ શકાય નહીં એમ હોય તો કોઈપણ મનુષ્ય દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિપણું ગ્રહણ કરી શકે જ નહીં અને તેમ થાય તો ધર્મનો જ લોપ થાય. અલગત, તદ્દન અજ્ઞાનપણે—સમજ્યા વિના—રણસવૃત્તિએ વ્રત-નિયમાદિ કરવા તે ઠીક નથી, પરંતુ જીવ કારણ-વાસી હોવાથી વ્રત-નિયમના ધારણ કરનારાના સંસર્ગમાં આવે અને રહે તો જ તે વ્રત-નિયમ લઈ શકે અને પાળી શકે.

જો સમક્ષિત વિનાની ક્રિયા કે વિરતિ નિષ્ક્રમ જ હોય તો અભવ્ય જીવો માત્ર ક્રિયાના બળથી નવમા ઐવેયક સુધી જઈ શકે નહીં, પરંતુ 'યા યા ક્રિયા સા સા ફલવતી।' એવું સૂત્ર હોવાથી જે જે ક્રિયા કરવામાં આવે તે ભાવાનુસાર ફળ આપે જ છે. વળી સમક્ષિત તો આત્મિક ગુણ છે. તે છદ્મસ્થ જોઈ શકે તેમ નથી, તેનું તો માત્ર અનુમાન જ કરી શકાય છે અને વિરતિ તો પ્રત્યક્ષ છે, તેથી શુદ્ધ શ્રદ્ધાનું અનુમાન કરીને જ દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિપણું આપી શકાય છે તેમ જ લઈ શકાય છે.

જઘન્ય શ્રાવક પણ દેવદર્શન, શુરુવંદનાદિ કરનારો અને રાત્રિભોજન તથા કંદમૂળનો ત્યાગ કરનારો હોય. આ પ્રમાણેની પરિસ્થિતિ વર્તવી ન હોય છતાં જૈન કે શ્રાવક કહેવાવું તે પણ અયોગ્ય છે. નાના મોટા સચિત્તત્યાગ, વનસ્પતિ-ત્યાગ, તિથિએ પ્રજ્ઞચર્યપાલન વિગેરે નિયમો પૂર્વકાળથી અપાતા આવ્યા છે. તેમાં ક્ષત જે પ્રકારનો નિયમ લે તે પ્રકાર તેને સમજાવવો જોઈએ અને તેને દૃઢપણે પાળવાનું સમજાવવું જોઈએ.

સચિત્તત્યાગ, સર્વથા પ્રજ્ઞચર્ય અને આરંભત્યાગ વિગેરે પડિમાધારી શ્રાવક જ કરે એમ કહેનારની ભૂલ થાય છે. પડિમાધારીમાં તો તે જાણતો નિર્ણીત છે અને તે પ્રાણ્તાંતે પણ અતિચાર લગાડ્યા વિના પાળવાની છે. નિરાગાર છે એટલે તેમા અને બીજા દેશવિરતિ-ગારવ્રતધારીમાં પણ પારાવાર અંતર છે. ગારવ્રતધારી નહીં થયેલ પણ સ્ત્રિયાદિકના અભાવે અથવા સદ્ભાવે બંને કે એકલા પ્રજ્ઞચર્યનો યાવજીવિત નિયમ લે છે તે શું અયોગ્ય છે ? તે ન લઈ શકે ? ગારવ્રત લીધા વિના શું સચિત્તનો ત્યાગ ન કરી શકે ? ગારવ્રતધારી પણ બધા સચિત્તના ત્યાગી હોતા નથી. ‘શ્રાવક વ્રતભંગ પ્રકરણ’ જુઓ. તેમાં શ્રાવકના વ્રતાદિને આશ્રીને કરોડો ભાંગા કહ્યા છે તે બધાને દેશવિરતિ કહી શકાય છે. એક માણસ લક્ષ્યાલક્ષ્યના વિવેક વિનાનો છે અને બીજો લક્ષ્યાલક્ષ્યના વિવેકવાળો છે. અલક્ષ્યનો ત્યાગી છે તે શું પહેલા કરતાં સારો-ઉત્તમ નથી ? બાવીશ અલક્ષ્યનો ચોક્કસ ત્યાગ તો સાતમું વ્રત પૂર્ણ રીતે લેનારને હોય છે, તેથી તે વ્રત વિનાનો મનુષ્ય અલક્ષ્યનો ત્યાગ ન કરી શકે ? શું આવી ત્યાગની અવગણના કરનારા પણ માંસ, મદિરા વિગેરેના ત્યાગી હોતા નથી ? ત્યાગ સ્વીકાર્યો હોય કે નહીં પણ ત્યાગી તો હોય જ છે, એટલા ઉપરથી એને અત્યાગી કહી શકાતા નથી. જાણે, આદરે અને પાળે-એ ત્રણ વાતને અંગે શ્રી કર્મચંદ, કર્મપ્રકૃતિ વિગેરેમાં આઠ ભાંગા નીચે પ્રમાણે કહેલા છે—

૧ ન જાણે, ન આદરે, ન પાળે-સંસારી અવિરતિ છુવો.

૨ ન જાણે, ન આદરે, પાળે-અજ્ઞાન તપસ્વી.

૩ ન જાણે, આદરે, ન પાળે-પાસથા.

૪ ન જાણે, આદરે, પાળે-અગીતાર્થ.

૫ જાણે, ન આદરે, ન પાળે-ત્રેણિકાદિ-અવિરતિસમક્તિદષ્ટિ.

૬ જાણે, ન આદરે, પાળે-અનુત્તર વિમાનવાસી દેવો-નિશ્ચયસમકિતો.

૭ જાણે, આદરે, ન પાળે-સંવિરપાક્ષિક.

૮ જાણે, આદરે, પાળે-દેશવિરતિ-સર્વવિરતિ.

આમાં પ્રથમના ચાર ભાંગાવાળા અજ્ઞાની છે, તેનામાં સમ્યગ્જ્ઞાનનો અભાવ છે, તદ્દન અજ્ઞાની નથી, તેમની કરણી નિષ્ક્રિય નથી.

ત્યારપછીના ત્રણ ભાંગાવાળામાં બહુપણું છે, છતાં સમ્યગ્ચક્ષુ અને પાલનનો અભાવ છે.

આઠમા ભાંગાવાળા તો સર્વ પ્રકારે યોગ્ય છે.

સમ્યગ્પ્રકારે બહુયા છતાં અને વિરતિ પણ કર્યા છતાં સંસારમાં રહેનાર શ્રાવકને અનુમતિનો દોષ લાગે છે. તે અનુમતિ ત્રણ પ્રકારની છે:—૧ પ્રતિસેવનાનુમતિ, ૨ પ્રતિશ્રવણાનુમતિ ને ૩ સંવાસાનુમતિ—આતું સ્વરૂપ અન્ય પ્રસંગે કહેશું.

આ લેખ લખવાનો હેતુ માત્ર એ જ છે કે—યથાશક્તિ, યોગ્ય સમજણ સાથે નાનો-મોટો કોઈ પણ ત્યાગ કરવો તે આત્માને હિતકર છે. તેની ના પાડનારા અવિરતિના ઉદયવાળા છે. જો કે જ્ઞાનયુક્ત ક્રિયા જ પૂર્ણ લાભકારી છે અને જ્ઞાનક્રિયામ્યામ્ મોક્ષઃ । એવું શાસ્ત્રવચન છે ક્રિયા અને જ્ઞાન એ બે મળવાથી જ મોક્ષ છે. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ જ મોક્ષમાર્ગ છે. એ ત્રણ એકત્ર મળે ત્યારે જ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ તેની અગાઉની સ્થિતિમાં એકલા દર્શન(સમકિત)વાળો, એકલા જ્ઞાનવાળો કે એકલા ચારિત્રવાળો ગણનાની ગહાર જ છે એમ નથી. એ ત્રણે ગુણ કાર્યકારણભાવ-ગત્રે પ્રકારને ધારણ કરનારા છે. સમકિત પ્રાપ્ત થયે જ જ્ઞાન થાય છે અને જ્ઞાનનું ફળ જ વિરતિ છે. જ્ઞાન થયું હોય છતાં વિરતિ ન હોય તેના જ્ઞાનને શાસ્ત્રકાર અજ્ઞાન જ જણાવે છે. કહ્યું છે કે—તે જ્ઞાન જ નથી કે જે છતાં રાગદ્રેષ ઉદયમાં આવે. દૃષ્ટાન્ત—અંધકારની શક્તિ જ ક્યાં છે કે સૂર્યના કિરણો પ્રસાર પામે સતે રહી શકે ? ચારિત્રની વિશુદ્ધિ સમકિત અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ચારિત્રી શુભ શ્રુતકેવળી તેમ જ મનઃપર્યવજ્ઞાનો અને કેવળજ્ઞાની થાય છે તેમાં ચારિત્રનું ગણ (અપ્રમતપણું) કારણભૂત છે. આ પ્રમાણે કાર્યકારણભાવ એ ત્રણેમાં વર્તેલો હોવાથી તેમાંથી એકેનો એકલા હોય ત્યારે પણ અનાદર કરવો યોગ્ય નથી.

વળી કોઈપણ જાગૃતનો શ્રાવકધર્મને અંગે અભિપ્રાય આપતાં પહેલાં તેને લગતા શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. તેમાં માત્ર બુદ્ધિવાદ આવી શકે નહીં તેને માટે દાદવિધિ, શ્રાદ્ધદિનકૃત્ય, શ્રાદ્ધસુણવિવરણ, આચારોપદેશ, આચારપ્રદીપ, આચારદિનકર, પ્રવચનસાદોદાર વિગેરે ગ્રંથો વાંચી-વિચારી અભિપ્રાય આપવાની યોગ્યતા મેળવે, પછી અભિપ્રાય આપી બીજાને યોગ્યતા મેળવવાનું કહેતાં પહેલાં પોતે યોગ્યતા મેળવવી જોઈએ.

કોઈ કહેશે કે અમે જાળવવાના જૈન જાળકો માટે કહીએ છીએ, તો તે જાળકો કોનાં છે? શ્રાવકનાં જ છે. શ્રાવકધર્મ સ્વીકારવા માટે મુનિધર્મની જેમ અમુક વર્ષનો ખાસ પ્રતિબંધ નથી, તેથી લઘુ વયનાં જૈન જાળકો પણ વ્રત-નિયમ ગ્રહણ કરી શકે છે.

વળી કથાનુયોગના સંબંધમાં શંકા લાવતાં પૂર્ણ વિચાર કરવો ઘટે. પૂર્વપુરુષો લવણીરૂ હતા. તેઓ કદી અસત્ય હકીકત લખે જ નહીં. ચાર અનુયોગ પૈકીનો ધર્મકથાનુયોગ એક અનુયોગ છે અને તે મહોપકારી છે. આધુનિક લેખકો પૈકી અમુકને ખાદ કરો, પણ પૂર્વપુરુષોના કથનમાં તો શંકા ન કરતાં આપણી સમજશક્તિની સમન્વય કરવાની જામી જ સમજવી. શાસ્ત્રોમાં એવી ઘણી હકીકતો હોય છે કે જેને માટે મહાવિદ્વાનો પણ ખુલાસો ન કરી શકવાથી તત્ત્વં તુ કેવલિગમ્યં અથવા વહુશ્ચુતગમ્યં કહીને છૂટા થાય છે.

અલળત્ત, જૈન ધર્મ સંબંધી આધુનિક પ્રવૃત્તિઓ પૈકી કેટલીક સુધારણાઓ માગે છે, તેમાં સુધારાને અવકાશ છે; પરંતુ તેટલા ઉપરથી પોતાની કલ્પના અનુસાર તેના પર અશ્રદ્ધા લાવવી તે ઠીક નથી, અથવા અનાચીર્ણ છે એમ કહી દેવું તે સુરને માટે તો ઘટિત નથી જ.

કુંવરજી

સાધ્વીજી લાલશ્રીજીના સ્વર્ગવાસ પછી તેમના ઉપકાર સ્મરણાર્થે

લાવનગરમાં થયેલ મહોત્સવ

લાવનગરના શ્રી સંઘ ઉપર તેમાં ૫ પણ સવિશેષપણે આવિકા સમુદાય ઉપર સાધ્વીજી લાલશ્રીજીનો પારાવાર ઉપકાર હોવાથી તેમનું પંચત્વ ૧૯૯૬ ના કાર્તિક વદિ ૯મે થતાં મહા વદિ ૯ થી તેમની બક્તિના કારણે મોટા દેરાસરમાં ખાવાપુરી તીર્થની રચના કરી મહોત્સવ શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો. રચનામાં અત્યુમ્મ જિંજને ગિરાગજમાન કરવામાં આવ્યા હતા અને મહોત્સવની શરૂઆત દરોજ જુદી જુદી પૂજાઓ લજાવીને કરવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે શાંતિસ્નાત્ર લજાવવાનું હોવાથી તે નિમિત્તે વદિ ૧૩ શે કુંભરચાપના કરી અખંડ દીપક પધરાવ્યો હતો. જુવારા વવરાવ્યા હતા. કાગળ શુદિ ૧ મે જળયાત્રાનો વરઘોડો ચલાવ્યો હતો. શુદિ ૨ના દિવસે શ્રદ્ધિગ્રાળનું પૂજન કરવામાં આવ્યું હતું અને શુદિ ત્રીજે શ્રી સંપના પૂર્ણ ઉત્સાહ માથે શાંતિસ્નાત્ર લજાવવામાં આવ્યું હતું. મહોત્સવ મહા વદિ ૯ થી કાગળ શુદિ ૮ સુધી લંબાઈ ૧૬ દિવસનો થયો હતો. શાંતિસ્નાત્રની ક્રિયા કરાવવા માટે પાલીતાણાથી માસ્તર કુંવરજી દામજીને ખેલાવવામાં આવ્યા હતા. શ્રી સંઘે આ મહોત્સવ પૂરા જીત્સાહથી ઉજવીને સાધ્વીજી લાલશ્રીજીના કાંઈક અનુભૂતિ યવાપણું બતાવી આપ્યું છે.

કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ દેવચંદ કરશનજી—રાધનપુર)

પ્રશ્ન ૧—ઉત્કૃષ્ટ હજાર યોજનના શગેરવાળા મત્સ્યો અને ઉરપરિસર્પો કયા દ્વીપસમુદ્રમાં હશે ?

ઉત્તર—લવણસમુદ્રમાં પાંચશે યોજનના, મધ્યના સમુદ્રોમાં ૮૦૦ યોજનના અને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં હજાર યોજનના મત્સ્યો હોય છે એમ કહેલ છે. ઉરપરિસર્પ માટે ખાસ કહેલ નથી, પરંતુ અદ્વીદ્વીપની ળહાર સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૨—ઔદારિક શરીર મોટામાં મોટું કેટલા પ્રમાણનું હોય ?

ઉત્તર—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયનું હજાર યોજન ઝાઝેરું કહ્યું છે. તે ઉત્સેધાંશુળે હજાર યોજન ઊંડાઈવાળા જળાશયોનાં કમળો આશ્રી જાણવું, તેનાથી ળીજ નાંખે પ્રથમ પ્રશ્નમાં કહેલા મત્સ્ય ને ઉરપરિસર્પનું શરીરપ્રમાણ જાણવું.

પ્રશ્ન ૩—ઉત્તરવૈકિય શરીર લાળ યોજન સાધિક કહ્યું છે તે કોને અપેક્ષીને કહ્યું છે ?

ઉત્તર—દેવો લાળ યોજનનું કરે છે. મનુષ્યો માટે લાળ યોજન સાધિક કહ્યું છે, તે દેવો જમીનથી ચાર અંગુળ અધર રહે છે, તેની અપેક્ષાએ મનુષ્ય માટે સમજવું. જાને મસ્તકે સરખા દેખાય.

પ્રશ્ન ૪—સર્વે ઋણુમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાની અને સર્વે વિપુળમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનીનું જ્ઞાન સરખું હોય ?

ઉત્તર—ઋણુમતિનું જ્ઞાન પ્રતિપાતી છે, વિપુળમતિનું અપ્રતિપાતી છે. વળી વિપુળમતિ ઋણુમતિ કરતાં મનોવર્ગજ્ઞાનાં દ્રવ્યો વધારે નિર્મળ દેખે છે, ઋણુમતિ કરતાં વિપુલમતિ અદ્વીદ્વીપની ળહાર અદ્વી આંશુલ વધુ દેખે. જાને પ્રકારમાં પોતામાં સરખાઈ હોય કે તરતમતા હોય તે વિષે સ્પષ્ટ વાંચેલ નથી, પરંતુ એ જ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવનું હોવાથી તરતમતાનો સંભવ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૫—મતિઅજ્ઞાનવાળાને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થાય કે નહીં ?

ઉત્તર—થાય, કારણ કે મિથ્યાત્વી જીવોને પણ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થાય છે.

પ્રશ્ન ૬—મતિઅજ્ઞાનવાળાને ઔત્પત્તિકી વિગેરે ચારે પ્રકારની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય કે નહીં ?

ઉત્તર—યદ્ય શકે, એમાં સમક્રિતની ખાસ અપેશા નથી.

પ્રશ્ન ૭—મનિજ્ઞાનના ૨૮ લેહો છે, તે પ્રમાણે મતિઅજ્ઞાનના પણ સમજવા ?

ઉત્તર—તે જ પ્રમાણે તેના પણ ૨૮ લેહ સમજવા.

પ્રશ્ન ૮—શ્રુતજ્ઞાનના ૧૪ લેહના ખમાસમણમાં અનક્ષરશ્રુત, અસંજીશ્રુત ને મિથ્યાશ્રુતને માટે પણ ખમાસમણ દેવાય છે તે યોગ્ય છે ?

ઉત્તર—એ ખમાસમણ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમથી થતા ૧૪ લેહની મુખ્યતાને અંગે હોવાથી તેમાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૯—વિભંગજ્ઞાની અવધિજ્ઞાનીથી ગધું ઊલટું જાણે ?

ઉત્તર—એમ સમજવું નહીં. અવધિજ્ઞાનીથી વિભંગજ્ઞાની ગધી વસ્તુ ઊલટી દેખતા નથી, પરંતુ તાત્ત્વિક બાબતમાં અવધિજ્ઞાનીથી તેનું જ્ઞાન મિથ્યાત્વ-સંયુક્ત હોવાથી વિપર્યયવાળું હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૦—જેમ અવધિજ્ઞાનના છ લેહ છે તેમ વિભંગજ્ઞાનના પણ છ લેહ થાય કે નહીં ?

ઉત્તર—અનુગામી, અનનુગામી, હીયમાન, વૃદ્ધિમાન ને પ્રતિપાતી—આ પાંચ લેહ સંભવે છે. છઠ્ઠા અપ્રતિપાતી લેહ સંભવતો નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—શુભવિહાયોગતિ ને અશુભવિહાયોગતિ પુણ્ય, પાપ પ્રકૃતિમાં કહી છે તેમ નિર્માણનામકર્મનું વિરોધી નામકર્મ પાપપ્રકૃતિમાં કેમ કહ્યું નથી ?

ઉત્તર—તેની જરૂર ન જણાવાથી કહેલ નથી.

પ્રશ્ન ૧૨—દરેક ઐદપૂર્વીને આહારકલગ્નિ હોય ?

ઉત્તર—દરેકને હોવાનું જાણ્યું નથી, પરંતુ હોય તો ઐદપૂર્વીને જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૩—આહારક શરીરનું પ્રમાણ કેવડું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—અજઘન્યોત્કૃષ્ટ એક હાથનું જ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૪—સ્તેન્દ્રિય, દ્રાણેન્દ્રિય, ચક્ષુષ્દ્રિય ને શ્રોત્રેન્દ્રિયનું પ્રમાણ શા પ્રમાણે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ઈન્દ્રિયોના બે પ્રકાર છે : નિવૃત્તિઈન્દ્રિય ને ઉપકરણેન્દ્રિય. તે બન્નેના પણ બે બે પ્રકાર છે : ૧ બાહ્ય ને ૨ અભ્યંતર. આમાં જે વિભાગમાં જાણવાની શક્તિ છે તે વિભાગ પૌદ્ગલિક સ્તેન્દ્રિયનો તો દરેક જીવોની જીભ પ્રમાણે સમજવો અને બીજી ત્રણ ઈન્દ્રિયોનો અંગુળના અસંખ્યાતમા ભાગનો સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૫—ખાકીની ચારે ઇન્દ્રિયોનો સ્પર્શેન્દ્રિયમાં સમાવેશ થાય કે નહીં ?

ઉત્તર—આખા શરીરમાં અંદર ને બહાર સ્પર્શેન્દ્રિય હોવાથી તેના અમુક વિભાગમાં બીજી ઇન્દ્રિયો રહેલી છે એમ કહેવાય, પરંતુ તે દરેક ઇન્દ્રિયના વિષયને જાણવા માટે તેનો ક્ષયોપશમ તો જુદો જુદો જ જાણવો.

~ પ્રશ્ન ૧૬—જે જે પદાર્થો અગ્નિવડે ઉષ્ણ થાય છે તેમાં અગ્નિકાયના પુદ્ગળો સમજવા ?

ઉત્તર—ન સમજવા. અગ્નિના નિમિત્તથી તે તે વસ્તુનો સ્પર્શ શીત હતો તે ગદલાઈને ઉષ્ણ થયો છે એમ સમજવું. જો ઉષ્ણ વસ્તુમાં અગ્નિકાયના પુદ્ગળ હોય તો મુનિ ઉષ્ણ વસ્તુને અડી જ શકે નહીં.

પ્રશ્ન ૧૭—જિનપૂજામાં સ્ત્રી ને પુરુષ કેટલાં વસ્ત્ર રાખે ?

ઉત્તર—પુરુષ જે ને સ્ત્રી ત્રણ વસ્ત્ર રાખે. અષ્ટપુટ મુખકોશની સવળતા માટે રૂમાલ વધારે રાખવાની જરૂર પડે છે, પરંતુ પુરુષ ઉત્તરાસનના છેડાથી અને સ્ત્રી સાદલાના છેડાથી અષ્ટપુટ કરી શકે છે.

પ્રશ્ન ૧૮—શ્રી યશોવિજયજી વિજેરની ચોવીશીમાંહેનાં કેટલાંક સ્તવનોમાં આત્માને તેમ જ અન્યને ઉદ્દેશીને કહેલ છે તે જરાખર છે ?

ઉત્તર—એમાં વિરોધ જેવું નથી એનું પણ પરિણામ તો જિનભક્તિમાં લાવેલું જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૯—પ્રભુના નહવણનું જળ જો નિર્માલ્ય ગણાય છે તો તેના સિંચનથી થયેલાં પુષ્પો પણ નિર્માલ્ય ગણાય કે નહીં ?

ઉત્તર—ન ગણાય. એ પુષ્પોમાં નિર્માલ્યપણું ગણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—પોસહમાં લિનની કામળીની સાથે સુતર વસ્ત્ર જોઈએ કે નહીં ?

ઉત્તર—રાખવું જ જોઈએ. મુનિને પણ ઓઢવાની કામળીમાં અંદર સુતર વસ્ત્ર રાખવાનું કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૧—મસ્તકના વાળ મસ્તક સાથે ચોટેલ હોય છે છતાં, તેનો વધેલો ભાગ અચિત્ત કેમ કહેવાય ?

ઉત્તર—એમાં આત્મપ્રદેશો રહેતા ન હોવાથી અચિત્ત કહેવાય છે. જે ભાગ મસ્તક સાથે એકરૂપ છે તે સચિત્ત છે.

પ્રશ્ન ૨૨—પંદર કર્મભૂમિમાં દરેક ગણધરની રચેલી ઠાઠશાંગી સરખી હોય ?

ઉત્તર—અક્ષરમાં ફેરફાર હોય, ભાવ એકસરખો જ હોય.

પ્રશ્ન ૨૩—દ્વાદશાંગીમાં આચારાંગાદિ નામો અત્યારે છે તે જ હોય ?

ઉત્તર—પ્રથમ નામ આચારાંગ ને છેલ્લું નામ દ્વિવાદ દરેકમાં હોય. વચ્ચેનાં નામોમાં ફેરફાર હોય.

પ્રશ્ન ૨૪—ચોવીશે પ્રભુનો કેવળીપર્યાય તો સરખો હોતો નથી તો તેમના જ્ઞાનમાં કાંઈ ઓછાવત્તાપણું હોય ?

ઉત્તર—કિંચિત્ પણ ઓછાવત્તાપણું ન હોય. સર્વતું સરખું હોય.

પ્રશ્ન ૨૫—આચારાંગનાં ૧૮૦૦૦ પદ અને ત્યારપછીનાં અંગોનાં જમણાં જમણાં પદો કયાં છે. એ પ્રમાણે દરેક દ્વાદશાંગીમાં સમજવું કે કેમ ?

ઉત્તર—દરેક દ્વાદશાંગીમાં એ જ પ્રમાણે હોવા સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૨૬—દૈવસિક પ્રતિક્રમણમાં કહેવાતા સાત લાખ ને અઢાર પાપ-સ્થાનક કેનાં કરેલાં છે અને ક્યારથી પ્રતિક્રમણમાં દાખલ થયેલાં છે ?

ઉત્તર—એ જાનને વાત જાણવામાં નથી. જહુ વળતથી કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૭—પ્રતિક્રમણના ચૈત્યવંદનમાં ઉત્તરાસનની જરૂર કેમ ગણી નથી ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણમાં ઉત્તરાસન ઉપગરણ તરીકે જ નથી, તેથી તેની જરૂર માનવામાં આવી નથી.

પ્રશ્ન ૨૮—‘જે જે આરતિ આદિ જિણુંદા’—એમ કહે છે એમાં આરતિ શબ્દ શું અર્થમાં સમજવો ?

ઉત્તર—આરતિ એટલે આરાત્રિક-રાત્રિના પ્રારંભમાં-સંધ્યાકાળે કરાતી ક્રિયા સમજવી. પછી એ શબ્દ રૂઢ તરીકે જોલાવા લાગ્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૯—‘અપચર કરતી આરતિ જિન આગે.’ એમાં આરતિ શબ્દ શું અર્થમાં સમજવો ?

ઉત્તર—એને માટે ઉપરના પ્રશ્નનો ઉત્તર જાણી લેવો.

પ્રશ્ન ૩૦—આરતિ ઉતારવી એમ કહેવાય છે તેનો અર્થ શું સમજવો ?

ઉત્તર—‘રાત્રિના પ્રારંભમાં સંધ્યાકાળે એ ક્રિયા કરવી’ એવો અર્થ સમજવો. આરતિ દીપપૂતનો જ એક વિભાગ છે.

પ્રશ્ન ૩૧—શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજે શ્રી નેમિનાથજીની સ્તુતિમાં અંજિ-કાદેવીને પાપ-સંતાપની નિવારનારી કહી છે તે જરાબર છે ?

ઉત્તર—એ અપેક્ષાવચન છે. અંગિકાદેવી પાપ-સંતાપનો નાશ કરે તેવાં નિમિત્તો પ્રભુના લક્ષ્મીને મેળવી આપે છે, તેથી ઔપચારિકપણે તેને પાપ-સંતાપનો નાશ કરનારી કહી છે

પ્રશ્ન ૩૨—દરેક આરામાં મનુષ્ય શ્રી કેટલે વર્ષે ગર્ભ ધારણ કરતી હશે ?

ઉત્તર—એ જાણતમાં ચોક્કસ વય જાણવામાં નથી, પરંતુ પહેલા, બીજા ને ત્રીજા આરામાં તો યુગલિક હોય છે તે પોતાના આયુષ્યના છેલ્લા ૧૫ માસ રહે ત્યારે ગર્ભ ધારણ કરે છે અને છ માસ બાકી રહે ત્યારે પ્રસવે છે.

પ્રશ્ન ૩૩—મનુષ્યનાં મળમૂત્રાદિ શરીરથી છૂટાં પડ્યાં પછી સચિત્ત રહેતાં હશે ?

ઉત્તર—તરત જ અચિત્ત થઈ જાય છે, સચિત્ત રહેતાં નથી.

પ્રશ્ન ૩૪—શ્રાવકને પ્રતિક્રમણમાં છ આવશ્યક પૂરા થયા અગાઉ શુરુને સ્થાપનાચાર્ય લઈ જવાની જરૂર પડે તો બાકીની ક્રિયા શ્રાવક શી રીતે કરે ?

ઉત્તર—ખીછ ચરસ્થાપના સ્થાપીને બાકીની ક્રિયા પૂરી કરે.

પ્રશ્ન ૩૫—પોસહ લઈને પછી રાઈપ્રતિક્રમણ કરનારને શ્રી સીમંધરસ્વામીનું ને શ્રી સિદ્ધાચળનું ચૈત્યવંદન કહેવાની જરૂર પડે ?

ઉત્તર—એ જાને ચૈત્યવંદન કરવાં જોઈએ એમ મારું માનવું છે.

પ્રશ્ન ૩૬—દેવમૂર્તિ પાસે ક્રિયા કરતાં મનુષ્યની આડ ગણાય ?

ઉત્તર—ન ગણાય.

પ્રશ્ન ૩૭—ઐહ નિયમમાં અલંકારનો નિયમ શેમાં ગણાય ?

ઉત્તર—એને માટે ખાસ નિયમ જણાયો નથી, પરંતુ વસ્ત્ર સાથે તેનો નિયમ કરે તો કરી શકે છે. એ નિયમનું નામ વસ્ત્રાલંકાર પણ કહેલ છે

પ્રશ્ન ૩૮—કર્માદાનના વ્યાપારનો ત્યાગ ઐહ નિયમ પૈકી શેમાં ગણાય ?

ઉત્તર—એ વિષય જ જુદો છે, એને ઐહ નિયમ સાથે સંગંધ નથી. ઐહ નિયમ ઉપરાંત છકાય ને અસી, મસી, કૃપીનો નિયમ કરે છે તેમાં ધારે તો કરી શકે.

પ્રશ્ન ૩૯—ભાવશ્રાવકના છ શુભ કયા છે ?

ઉત્તર—કૃતપ્રતર્કર્મ, શીલવાન, શુભવાન, ઋગ્નુવ્યવહારી, શુરુસુદ્યુષક અને પ્રવચનકુશળ—આ ભાવશ્રાવકના છ શુભ કયા છે.

ॐ असिभ उपकारीभे ॐ

जलदो भास्करः चन्द्रः, चतुर्थो धर्मदेशकः ।

एतेषामुपकाराणां, नास्ति सीमा महीतले ॥ १ ॥

મેધ, સૂર્ય, ચન્દ્ર અને ધર્મોપદેશકના ઉપકારની પૃથ્વી પર કોઇ સીમા-હદ નથી

સામાન્ય રીતે મેઘની ઉપકારવૃત્તાથી સૌ સાત હોય છે, પરંતુ મેઘનો ઉપકાર જગત પર કેટલો મહાન છે અને તેના અભાવમા મનુષ્યો તેમ જ જનનવરોને કેટલું મહેતુ પડે છે તેનું યથાર્થ જ્ઞાન અનાવૃષ્ટિના પરિણામે ઉદ્ભવેન હમણાના દુર્ભિક્ષ જેના સમયમા થાય છે વરતુની હાજરીમા તેની કિંમત મહુ નથી હોતી, પણ જ્યારે તેનો અભાવ હોય-જેઠ-હાજરી હોય ત્યારે જ તેનું સાચું મૂલ્યાંકન થાય છે. ધરમા સૂરી હોય ત્યાં સુધી મનુષ્યને તેનું બહુ મહત્ત્વ નથી હોતું, પણ તે જ્યારે પોતાના પિતૃગૃહે કે ખીજે જ્યાં લગાદિ પ્રસંગે જાય છે ત્યારે પાછળથી ધરમા અવ્યવસ્થાનું સામાન્ય જ્ઞાનમા માહતા ગૃહિણીની ઉપયોગિતાનો ખરો ખ્યાલ આવી શકે છે તે જ રીતે મેઘની વિશ્વ પર કેટલી મહાન ઉપકારિતા અને ઉપયોગિતા છે તે હમણા અરામત સાબિત થયું છે મેઘના અભાવે અનાજ અને ધાસ પાકતું નથી અને તેથી ગરીબ મનુષ્યો તથા જનારોના મૃત્યુની સંખ્યા વધતી જાય છે મેઘના અભાવે સરોવરો ખાલી રહે છે અને પૃથ્વીના અગ્નિગ્રણા પણ સુકાઈ જાય છે, જેથી કૃષિ-વાવમાયી પણ જળ મહામુશ્કેલીએ મળી શકે છે મેઘના અભાવે લૂટકાટ અને ચોરી આદિનું પ્રમાણ પણ અતિશય વધી જાય છે પરિણામે લોકોના મન ઊંચા ગ્રહે છે આ પ્રમાણે મેઘવૃષ્ટિ ન થાય તો માનો કે જગતમા અનેક પ્રકારના અનિષ્ટોની ભૂતારણ નહેતી થાય છે, જ્યારે મેઘવૃષ્ટિથી ધન-ધાન્ય પાડે છે, નદી, કૂવા, તળાવાદિમા જળ ઉભય છે, ગરીબ લોકોને મનૂરી મળે છે, પશુઓ હૃદયુષ્ટ થાય છે અને મનુષ્યોના મન સ્થિર અને પ્રદુષિત રહ છે એવડાં સર્વ શાંતિની ખાણરૂપ મેઘરાગ્નના ઉપકારની કોઇ સીમા નથી એ વચન સત્ય જ કહેવાયેન છે

*

*

*

સૂર્ય-ચન્દ્રનો ઉપકાર પણ જગત પર ઝોઝો નથી ચોમાસામા એકાદ અઠવાડીઆ સુધી સૂર્ય વાદળાઓ આગ્રહાદિત બની ન દેખાય ત્યારે મનુષ્યોમા ખૂબ આકુળતા વ્યાપે છે અને ક્યારે સૂર્યપ્રકાશ નીકળે એમ લોકો ઝંખે છે

સૂર્ય એ દિવસનું બૂધણ છે જે દિવસે સૂર્ય સાફ ન નીમ્બ્યો હોય તે દિવસ અમ ગળ જેવો ગણાય છે-ગમગીન લાગે છે વળી સૂર્યની ગરમીથી મનુષ્યોના જઠરની ગરમી પણ પ્રદીપ્ત ગ્રહે છે, તથા અન્ન-ધાસાદિની ઉત્પત્તિમા સૂર્યગરમીની આશર્યકતા હોય છે આ સર્વ ઉપરાંત મેઘવૃષ્ટિ થવાનું ઉપાદાન કાળુ પણ સૂર્યનો તાપ હોય છે અર્થાત વૈશાખ-જેઠનો પ્રખર તાપ સમુદ્રદિકના જળને શોષે છે તે પરિણામે એ ગરમી મેઘને ખેંચી લાવે છે

દિવસનું બૂધણ જેમ સૂર્ય છે તેમ રાત્રિનું બૂધણ ચન્દ્ર છે ચાંદની રાત્રિ ॥ લાગ્યતાને

કવિઓ અને ગણિકાઓ અચ્છી રીતે ગણે છે ને સામાન્ય જનતા પણ ચન્દ્ર-ગ્યોત્સના યાને ચાહ્નીને ચાહે છે બાગકે અગ્રવાણી દૂધ જેની ગતમા વિવિધ કોડા મરે છે પથિકો પણ ચાહ્નીને ચાહે છે, તેથી વિરુદ્ધ કૃષ્ણ પક્ષમા સ્થાપતાનુ માત્રાજન હોઈ માત્ર ચોગ અને ડામી લોકો સિવાય કોઈ તેને ચાહતુ નથી આ પ્રમાણે ભૂમિતન ઉપગ મેલની જેમ સૂર્ય-ચન્દ્રના ઉપકારાની પણ કોઈ હદ નથી એમ કહેનામા જગપણ અતિશયોક્તિ નથી

*

*

*

ચોથો મહાનુ ઉપનાગ ધર્મોપદેશકનો છે જાણ ઉપકાર કરનાર તો જગતમા અનેક હોય છે, પરંતુ આત્માના મગને સાફ કરનાર, અજ્ઞાનને દૂર પાનાર, જ્ઞાનગ્યોતિને જગવનાર, મ ગાગ માગગમાથી તારનાર ધર્મોપદેશકના ઉપકારનુ વર્ણન તો અનેક ગ્રંથોમાથી પણ થઈ શકે નહિ

આ ભવના સગા-રનેહીઓ તો ફક્ત આ ભર સુધી જ જો રનેહ જળનાઈ ગહે તો હિતકારી હોય છે, પણ ધર્મોપદેશકનો ઉપકાર તો ભનાતગમા પણ અત્યંત ઉપયોગી નીરડે છે, તેથી તેના ઉપકારની હદ તો ક્યાથી જ હોય ?

આ ચારની ઉપકારવૃત્તિની વિચારણાથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે પરોપકારાય સતા વિમૂલય. । સત્પુરુષની નિમૂલિઓ પગના ઉપકાર અર્થે જ હોય છે અત્ર આપણી પણ શુ ફળ હોવી જોઈએ ? તે અવશ્ય વિચારણીય છે માત્ર સર્વના ઉપકારા સ્વીકારવાનુ સહુ વધારા જ કરુ કે અન્ય જનો ઉપર આપણાથી બનતો ઉપકાર કરી એ સહુને ભગપાઈ કરા ગઈ પણ પ્રયત્ન કરવો ? આ પ્રશ્નોનો આત્મસાક્ષીએ જનાય આપવા જોવો છે ખરી વાત એ છે કે સૂર્ય-ચંદ્રાદિ કે જોઓ જ્યોતિષી દેવોના ઇન્દ્રો છે તે પણ દિન-રાત પગિભ્રમણ કરીને જગન્નવહારમા નિયમિતતા લાવી ઉપકારની અખડ ધાગ વઢાવી રહ્યા છે તો પછી મનુષ્યોએ તો પોતાથી બનતા પ્રત્યેક ઉપકારની તકને બરાબર માંવી લઈને પરોપકાર કરવા પ્રયત્નશીલ ગંદુ જોઈએ

એ લોકકથા છે કે એક ગગન બહાર જવાની તૈયારીમા છે તે સમયે ધર્મશાસ્ત્રનો બજુ એવો કોઈ પડિત ત્યા આવી ચડ્યો રાગ તેને કહે છે કે-‘ભાઈ ! મને અવકાશ નથી તેથી જો તમે સમય ધર્મશાસ્ત્રનો આગ્રહ કરાવો પશુ સચોટ રીતે મ્હી શખ્તા હો તો કહો ’ ગગનના જનામમા પડિત નીચેનો ‘તાક કહે છે—

શ્લોકાર્થેન પ્રવક્ષ્યામિ, યદુક્તં પ્રયંકોટિમિઃ ।

પરોપકારઃ પુન્યાય, પાપાય પરપીડનમ્ ॥ ૧ ॥

જે કોડો શ્લોકોવાડે શાસ્ત્રોમા કહ્યું છે તેનો માર દુ તમને અધા શ્લોકમા કહુ છું કે- પરોપકાર કરવો તે પુન્ય અને પરપીડન કરવું તે પાપ

આનુ નામ તે “પેગડે પગ ને ભણ ઉપદેશ” પરોપકારપરાયણતા જેવો એકે મહુગ્ય નથી પ્રાપ્ત થયેલ લક્ષ્મીની માર્યકના પારખ પર ઉપકાર કરવામા જ સમાવધી છે આગ્રહ જનમા બીર તો ધણુ છે

રાજપાણી મગનવાલ બેઠાન

પ્રભાવિક પુરુષો

ચેડા મહારાજ

(૧૧)

‘પુત્ર ! માદરવતન વિશાલા માટેનો પ્રેમ મારા હૃદયના પ્રત્યેક અણુમાં ભર્યો હોવા છતાં અને એમાં વસતી પ્રવ્રતના સંરક્ષણ માટેની તીવ્રતમ ભાવના સદા રમતી હોવા છતાં, એનું પતન અવશ્યભાવી છે જ અને તે પણ મારા દોહિત્રના હસ્તે જ ! જ્યોતિષના એ લેખ દશકાઓ પૂર્વે મારા જાણવામાં આવ્યા ત્યારથી જ એને અન્યથા કરવા મેં શક્ય હતા એટલા બધા પ્રયત્નો કર્યા છે, એ માટે જડી એટલી યુક્તિઓ કામે લગાડી છે; પણ અફસોસ એટલો જ છે કે એ સર્વ નિષ્ફળ નિવડ્યું છે અને સમયચક્ર અસ્થ-લિતપણે એના નિર્ણીત ચીલે ગતિ કરી રહ્યું છે. ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવના-‘હોણહાર મિથ્યા થતું નથી’ અથવા તો ‘મવિ-તવ્યતા વલીયસી’-એ શબ્દો આજે પણ મારા કર્ણમાં ગુંજી રહ્યા છે. ”

“પિતાશ્રી ! જ્યારે રાત્ર્ય પર શત્રુનું કટક ઘેરો નાંખી પડ્યું હોય ત્યારે ક્ષત્રિયવટ નથી તો એને લગતાં જ્યોતિષના કે ગ્રહચક્રના આંકડા મેળવવામાં, કે નથી તો એ પુત્ર, સાજો કે દોહિત્ર છે એવા સંબંધ જોવામાં. એક જ ધર્મ એ વેળા પોકાર પાડે છે અને તે એ જ-વીરતાથી ઝૂઝવાનો. ક્યાં તો એ દ્વારા કાર્યની સિદ્ધિ થાય, ક્યાં તો દેહનો પાત

થાય. એ કાળે એક જ ટામના સંભવે-ક્યાં તો વિજયની વરમાળ કે સ્વર્ગની અપ્સરાની ફૂલમાળ. ભૂત કે ભવિષ્યના વિચાર છોડી, નેત્ર સામે સુખ ફાડી ઊભેલા-જોતજોતામાં-વહાલી પ્રબોનો કોળિયો કરી જનાર અને પ્યારી ભૂમિને ખેદાનમેદાન કરી નાખનાર વર્તમાનને નિરખી એની સાથે જ ણાકડી બાંધો.”

“ચિરંજીવી ! યુવાન લોહી તે આનું નામ. આટલા સારુ જ નીતિકારોએ યુવાનીને દિવાની કહી છે. પ્રથમ પચીશીનો-સોળથી પચીશ સુધીનો-કાળ એ ખાતર ભાવનાવશ ગણાયો છે. જ્યાં પરાજયની પ્રતીતિ થઇ ચૂકી હોય, વિનાશનો પ્રચંડ વાયુ વાઈ રહેલો હોય, ત્યાં વીરતાના ઓઠા હેઠળ કે રાજપૂતીના ગર્વથી વધુ લોહી વહેવડાવવું-એમાં નથી તો ડહાપણ કે નથી તો પરાક્રમ. સમય જોઈ વર્તનાર પુરુષ જ સમજી લેખાય છે.

“જ્યારથી નાગ સારથિના પૌત્ર વરુણે કૃષ્ણિકના સેનાપતિને હણીને યુદ્ધ-ભૂમિના બહારના ભાગે સંધારો કર્યો ત્યારથી મેં સૈન્ય-દોરવણીનો અધિકાર જાતે હાથમાં લીધો હતો, છતાં તે જોયું છે તેમ પેલી એ દૈવી શક્તિના જોરે શત્રુ વધુ જોર પર આવ્યો અને મારું અમેાઘ ગણાતું જાણુ પણ એની

સામે નિરર્થક નિવડ્યું ! કેવળ અથડા-
ઈને પાછું પડ્યું ! આ • બધાં ચિહ્નો
ન્યોતિપશાસ્ત્રની વાણીને સાચી પાડે
છે. તે દિનથી મેં કિલ્લાનો આશ્રય શોધ્યો
છે ને નહિ કે મારા કાંડા-ખાવડામાં
યુદ્ધ જોલી કેશરીઆ કરવાની તાકાતનો
અભાવ છે તેથી ! અગર તો મને હજી લાંબું
જીવી રાજ્ય કરવાની લાલસા છે તેથી !
એમ નથી, પણ હજી એક અકોટો મળવો
અધૂરો છે અને એ અકોટો વિલક્ષણ છે.

“ વિશાલાની પ્રજા જે શ્રી મુનિમુન્નત-
સ્વામીના સ્તૂપની બહુમાનપૂર્વક ભક્તિ
કરે છે અને જે સ્તૂપની સ્થાપના એવા
અમૃત યોધાઓ થઈ છે કે ત્યારપછી
વિશાલાની દરેક રીતે સમૃદ્ધિ વધતી
રહી છે એ જ સ્તૂપ પ્રજાના હાથે વિલીન
થશે. મારા જેવાથી એનો પ્રતિકાર પણ
નહીં થાય અને એ પાછળ આ વિશાળ
રાજ્ય માટીમાં મળવાની ઘટિકા રૂમરૂમ
કરતી આવી લાગશે. કિલ્લામાં લગભગ બાર
વર્ષ વ્યતીત કર્યાં છે—એ ઉપરોક્ત વસ્તુના
દર્શનની કેવળ અભિલાષાથી જ, વસ્તુતઃ એ
દર્શન કરી શકે છે, છતાં સંસારી જીવોના
સ્વાર્થભય ને અસ્થિર ભાવોનું—ચળવિચળ
પરિણામોનું—પ્રત્યક્ષ અવલોકન કરવાનો
મોહ હોવાથી આ વૃદ્ધ હજી પણ પરિ-
સ્થિતિ જેમ નચાવે છે તેમ નાચી રહ્યો
છે. પુત્ર ! માની લે કે શૂરાતન દાખવી આ
આવી રહેલ આંધિને તું થોડા કલાકો
કે એકાદ દિવસને માટે ખાળી શકીશ;
પરંતુ એમાં હરગીજ બીજો કંઈ ફેર

પડનાર નથી જ. જ્ઞાનબળે જોનાર
વિભૂતિઓએ જે આંક મૂક્યા છે એ
સાચા છે. એની ખાતરી મને ડગલે ને
પગલે થઈ રહી છે. તારા વંશજથી
ભવિષ્યમાં જૈનધર્મ અને માનવસમા-
જની સુંદર સેવા થવાની આગાહી મને
થઈ રહી હોવાથી જ મારી તને એક જ
અને છેલ્લી આજ્ઞા છે કે આવતી કાલની
સંધ્યા પૂર્વે તું તારા કુટુંબ સહિત
અહીંથી કલિંગ તરફ પ્રયાણ કરી જા.”

વાચકગણ ઉપરના સંવાદ પરથી સારી
રીતે જાણી ચૂક્યો હશે કે એ ચેટક મહા-
રાજ અને તેમના પુત્ર વચ્ચેનો અંતિમ
વાર્તાલાપ હતો. બીજી તરફ વિદ્યાઓ
મળ્યા છતાં, ઘેરો અતિશય લાંબાવાથી
કૂણિક અકળાઈ ગયો હતો, બીજી તરફ
રાત્રિના કોઈ છૂપા હાથથી એના સૈન્યનો
કચ્છર ઘાણ વળતો હતો ! છૂપો હલો
પકડવા સારુ એણે પોતાના દળ અને
નગરીના માર્ગ વચ્ચેની ખાઈમાં જોરના
અંગારા ભરાવ્યા અને સખત યોદ્ધા
રખાવી અને એ રીતે હજી ને વિહલ કુમારો
તરફથી સેચનક હાથીની મદદવડે થતો-
હલો પકડી પાડ્યો—એ વાત ઉઠત
બાંધુઓના કથાનકમાં અગાઉ આવી ગયેલ
છે. હજી, વિહલના ચાલ્યા જવાથી અને
સેચનક હાથીના પરલોકપ્રયાણથી ખરી
રીતે લડાઈનું કારણ નષ્ટ થતું હતું, છતાં
કૂણિકના અંતરમાં એથી વધુ રોષ ભરાયો.
આ બધાના નિમિત્તજૂત ચેટક મહારાજને
લેખી કોઈપણ દિસાએ વિશાલાના રાજ્યને

હતું ન હતું કરી મૂકવાનો દૃઢ નિશ્ચય દાખવી, પ્રતિજ્ઞા કરી કે-‘તીક્ષ્ણ હળ-વડે વિશાલા નગરીને ખોદી નાંખવી, અગર તેમ ન બને તો અગ્નિપ્રવેશ કરવો.’

આ દારુણ પ્રતિજ્ઞા સાંભળી લાંબા સમયના ઘેરાથી નિરાશ થયેલ સૈન્યમાં પુનઃ જોશ આવ્યો ને શત્રુદળને હંકાવવાનું કાર્ય વધુ વેગથી આદ્યું. બીજી તરફ કૃષ્ણિકે કોઈ નિષ્ણાત જ્યોતિષીને તેડાવી પૂછતાં માલૂમ પડ્યું કે જ્યાંસુધી વિશાલાના ચોકમાં શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીનો સ્તૂપ મોજુદ છે ત્યાં સુધી એ પ્રાચીન નગરીનો નાશ થનાર નથી. તેમ ગમે તેટલું કરવા છતાં એ નગરીના કિલ્લાની એક કાંકરી પણ ખરનાર નથી નિમિત્તની વાત જોતાં જણાય છે કે આ સંગ્રામમાં બળ કરતાં છળ કરવામાં આવે તો વિજય પ્રાપ્ત થાય, પણ એમાં કોઈ ચારિત્રબ્રહ્મ સાધુનો સહકાર મળવો જોઈએ વૈશાલીની પ્રજા ધર્મના ઓઠા નીચે છેતરાય, તે સિવાય એની સામે અન્ય પ્રલોભનો નકામાં છે અને ધર્મના પવિત્ર સ્વાંગમાં રહી દંભનું નાટક ભજવનાર ચારિત્રસંપન્ન આત્મા તો મળી શકે જ નહીં-એટલા સારું મેં ચારિત્રબ્રહ્મ આત્માની વાત જણાવી. હે અન્નતશત્રુ ! તમારા ભાગ્યમાં વિજયનો યોગ છે, છતાં એમાં ખૂદ વિશાલા નગરીના પ્રબળનોતું માનસ ફેરવાય તો જ એ સંભવિત બને.

અન્નતશત્રુ કૃષ્ણિકમાં જન્મથી જ અડગતા ને દૃઢ નિશ્ચય જડાયેલાં હતાં. ગમે

તેવા કપરા સંયોગોનો સામનો કરવામાં તે પાછી પાની કરે તેવો નહોતો. મગધના માલિકને એકાદ પતિત સાધુને શોધવામાં શી મુશ્કેલી નડવાની હતી ? અરે ! પતિત ન હોય તો એને પતિત બનાવવાના દાવ કંઈ આ સર્વતંત્ર-સ્વતંત્ર રાજવીને શીખવા જવા પડે તેમ હતું જ નહીં. પરમાત્મા શ્રી મહાવીર દેવના અનન્ય ઉપાસક તરીકેની સુકીર્તિ શ્રેષ્ઠિક મહારાજના નામે ચઢી છે; પણ એ રાજવીના આ ગાદીધર વારસને ખૂદ મહાવીરદેવના વચનમાં પણ પૂર્ણ શ્રદ્ધા નહોતી. અલબત્ત, એ પણ એ પ્રભુનો ભક્ત હતો, છતાં એનામાં રહેલ બળનો ગર્વ અને રાજ્યલક્ષ્મીનો લોભ, ઘણી વાર એના હાથે હિતાવળા ને ન ભરવા યોગ્ય પગલાં ભરાવતો. વિશાળ મહારાજ્ય મળવા છતાં એની તૃષ્ણા છીપી નહોતી ! પાટનગર ગદલ્યા છતાં શાંતિ એનાથી દૂર ને દૂર જ દોડી જતી ! આવા જીવનમાં એ કયું પગલું ન ભરે, અગર કયું કામ ન કરે એ વિચાર જ અસ્થાને છે. તપાસ કરતાં એને જણાયું કે શુરુના શિક્ષાવચનથી કોધ પામી, ખૂદ શુરુ પર પથ્થરની નાની શિલા ગળડાવનાર એક સાધુ એકાંતવાસ કરી ધ્યાનસ્થ રહેલ છે. પથ્થરને એ પગ વચ્ચેથી જવા દઈ શુરુ જીવથી ગમ્યા, પણ તરત જ એ અવિનીત શિષ્યને દૂર કરતાં એમણે કહ્યું કે-‘જે સ્ત્રી-જાતિના ચહેરા જોવાનો તને આ પવિત્ર અંચળા હેઠળ રોગ લાગુ પડ્યો છે એ જાતિવડે જ તારો સર્વનાશ સર્જાયો છે.

તારા કદયાણુ ખાતર આપેલ ઠપકો સાપને જેમ કૂધ જેવો પૌષ્ટિક પદાર્થ એરડપે પરિણમે છે તેમ તને વેરડપે પરિણમ્યો જોઈ મને દુઃખ થાય છે. તારા છવનની એ અધમ દશા સૂચવે છે.’

એ અવિનીત સાધુ નારીન્નતિના પરાભવથી બચવા સારુ એક એવા નિર્જન પ્રદેશમાં પહોંચી ગયો કે જ્યાં વસ્તીનું નામ ન મળે અને જ્યાં પહોંચવા સારુ સરિતા ઓળંગવી પડે ! આ ઉપરાંત એણે તીવ્ર તપ પણ શરૂ કરી દીધો હતો અને એના પ્રભાવથી શાસ્ત્રમાં સંભળાય છે તેમ નદીને પ્રવાહ જે દિશામાં પ્રથમ વહેતો હતો તેનાથી ઊલટી દિશામાં વહેતો થયો હતો. એ કારણે આ સાધુને મહિમા વૃદ્ધિ પામ્યો હતો એટલું જ નહિ પણ ‘કુલવાલક સાધુ’ તરીકે એ આસપાસના પ્રદેશમાં વિખ્યાત પણ થઈ ચૂક્યો હતો. એમના નામની આસપાસ જનતાએ જાતજાતના ચમત્કારોની હાર-ગૂંથણી પણ કરી દીધી હતી ! કુલવાલક સાધુએ એકાંત પ્રદેશને વાસ અને તીવ્ર તપ ખુશીથી સ્વીકાર્યા હતાં અને એ રીતે ત્રિયાન્નતિથી પરાભવ પામવાના યોગને સર્વથા ટાળી દીધો હતો. એ પાછળ એક જ તમન્ના વર્તી હતી કે કોઈપણ રીતે શુભચયનને મિથ્યા કરવું.

કૃત્તિકને ઉપર જોઈ ગયા તેમ આવા જ કોઈ આશ્વિનપ્રત્યેક મુનિનું કામ હતું અને જે હેતુની સિદ્ધિ સારુ એ આતુર બન્યો હતો એમાં આ પોતાના નામરાશિ સાધુ

કુલવાલક સારો લાગ લગવશે એમ લાગવાથી તરત જ પોતાની ચતુર ગણિકા માગધિકાને બોલાવી અને કોઈપણ યુક્તિ-પ્રયુક્તિપૂર્વક એ કુલવાલકને કુસાવી આ યુદ્ધભૂમિ પર તેડી લાવવાની આજ્ઞા કરી. એ સારુ સોનામહોરોની થેલી આપી અને સાથમાં જોઈતા અનુચરો પણ આપ્યા.

ગણિકા કે વારાંગનાની કળા-દક્ષતા માટે એ સમયના સાહિત્યે ઘણી ઘણી વાતો કરી છે. એ જાતિ કેવળ દેહવિક્રય કરતી એવું એકાંતે ન કહી શકાય. એ વર્ગમાં પણ નારીન્નતિને શોભાવે તેવી સ્ત્રીઓ પાછી છે. ખાસી ચતુરાઈ-નૃત્ય-સંગીત-કપટનીતિ આદિ તેમની કેટલીક વાર-સામાં ઉતરતી કળાઓને લઈ, તેમનું સ્થાન, કળાતું શિક્ષણ આપનાર ધામસસું થઈ પડતું હતું. ગૃહસ્થો પોતાના સંતાનોને સંસારમાં નાંખતા પૂર્વે એવી કળાઓના શિક્ષણ અર્થે એમના વાસમાં આહીને મોકલતાં. ટૂંકમાં કહેવાતું એટલું જ કે માગધિકામાં લલલલા મજબૂત મનવાળાને પણ પીગળાવવાની શક્તિ હતી.

કુલવાલક મુનિને પતિત કરવામાં કેવી યુક્તિઓ કામે લગાડી અને એક સમયના સ્ત્રીનું મુખ પણ ન જોવું કે જેથી શુરુનાં વચનો સાચા પડે એવા દૃઢ નિયમવાળા આ મુનિને ખ્રદ કરી પોતાના મુખ સામે જોતા કરી દીધા. એનું લંગાણુ વિવેચન ન કરતાં એટલું જ કહી સંતોષ માનીશું કે એ સ્થિતિ જન્માવવામાં ગણિકા-એ તીર્થાટન કરવા નીકળેલી એક ધર્મ-પ્રેમી શ્રાવિકાને સ્વાંગ સભ્યો અને

ધર્મના છદ્મથી પોતા પ્રતિ આકર્ષી સર-
વાળે એટલી હદે આસક્ત બનાવ્યો કે
જેથી એ સ્થળ તત્ત્વની કૃષ્ણિકરાજ સમક્ષ
આણવામાં અને એની પાસે મનઃમતાં
કાર્યો કરાવવામાં તેણી ફતેહમંદ થઈ.

જાની પુરુષોએ સાચું જ કહ્યું છે કે-
કામાંધો દિવાનક્તમ્ ન પશ્યતિ । અર્થાત્
ધ્રુવ દિવસે દેખી શકતું નથી, કાગડો રાત્રે
જોઈ શકતો નથી, પણ જેનાં નેત્રો કામથી
અંધ થયેલાં છે એ તો રાત્રે કે દિવસે
પણ જોઈ શકતો નથી ! કર્તવ્ય-
અકર્તવ્યનું જ્ઞાન એને રહેતું જ નથી !
અજ્ઞાતશત્રુ રાજાએ સંઘામ સંબંધી
પરિસ્થિતિનો દુર્કાંડ ખ્યાલ આપી, જ્યો-
તિષીના સ્તૂપ સંબંધી વિચારો જણાવી,
કોઈપણ રીતે વિશાલાની પ્રજાનું માનસ
ફેરવવાની યુક્તિ યોજવા જણાવ્યું.

માગધિકાના મોહથી અંધ બનેલ
કુલવાલક ગુરુજીના છેલ્લા શબ્દોને સાચા
પાડતો, જતિના વેશમાં, રાજ્યખટપટનો
એક અણુછાજતો વેશ ભજવવા નીકળી
પડ્યો. બાર બાર વર્ષના બંધિયાર છવ-
નથી જેમને કંઈ પ્રાણ આવ્યા છે અને
આ ભયંકર ત્રાસથી છૂટવા જે તલસી રહ્યાં
છે એવા વિશાલા નગરના પ્રજાજન આ
દુષણકને જોતાં જ હર્ષમગ્ન થઈ ગયાં.
એના ચરણમાં પડી પૂછવા લાગ્યાં કે-

“ગહારાજ ! આ ઘેરે ક્યારે જઈશ ?
વિશાલાના દ્વાર ક્યારે ખૂલશે ?” કુલવા-
લકે પ્રથમ તો જનતાની વાત સાંભળી ન
સાંભળી કરીને સીધો શ્રીમુનિસુમતસ્વામીના
સ્તૂપનો માર્ગ લીધો. લક્ષિતનો આડંબર

કરી વંદન કર્યું, તેમ પ્રદક્ષિણા પણ લીધી.
આથી તો યતિમં પ્રજાજનનો વધુ વિશ્વાસ
બેઠો. એમનાં ચરણ પકડી આ સંકટમાંથી
ઉગરવાનો ઉપાય દર્શાવવા પ્રાર્થના કરી.

કુલવાલક મુનિએ બ્રહ્મટિ ચઢાવી, બાણે
કોઈ જોડા વિચારમાં ગરકાવ ન થયો હોય
એવો ડોળ કરી, ધીમા સાદે જણાવ્યું કે-

“પૈરલોહો ! તમારી વર્તમાન પીડાનું
કારણ આ પવિત્ર સ્તૂપની અવિધિએ કરા-
યેલી સ્થાપનામાં સમાયેલું છે, એટલે
જ્યાં લગી મૂળથી એ સ્થાન જોદી નાખ-
વામાં ન આવે અને સ્તૂપને ખસેડી
અન્યત્ર લઈ જવામાં ન આવે ત્યાં લગી
આ સંકટનો નિસ્તાર થવો અશક્ય છે.”
મૂંઝવણ સામાન્ય ભુક્ષિતો પણ જાંશ
કરે છે, એ વેળા ભૂતકાળનો અનુભવ
પણ યાદ આવતો નથી. સંકટથી મુક્ત
બનવાના એક માત્ર ધરાદાર્થી પ્રજાજનોએ
યતિની વાત સાચી માની, સ્તૂપ જોદ-
વાનું કામ આરંભી દીધું. બીજી તરફ
પૂર્વસંકેત સુજળ કૃષ્ણિકનું સૈન્ય ઘેરો
છોડી પાછું વળવા માંડ્યું. સૈન્ય પાછા
ફેરવાના સમાચારે જનતામાં મુનિવચનનો
વિશ્વાસ વધાર્યો અને જોદવાનું કામ
અતિ જોરથી ચાલી રહ્યું.

આ સંમાચાર ચેટકરાજને પહોંચ્યા
અને એમણે દોડતાં આવી જોયું ત્યારે
તો સ્તૂપ-સ્થાપના થઈ ચૂકી હતી.
પ્રજા હસતા મુખે આ સંકટમાંથી મુક્ત
કરવાનો-ધલાજ દર્શાવનાર અને થોડી
ક્ષણ પૂર્વે બહુમનપૂર્વક પસાર થઈ
જનાર દુષણકના શુણ્ણ ગાતી હતી !

ખેલ ખલાસ ! વિધિનું જળવત્તર-
પણું તે આનું નામ ! સત્તાધીશ રાજવી
એ અટકાવવાનો પ્રયાસ કરે તે પૂર્વે તે
જતાં જતાં ક્ષપણકે ઉઘડાવી દીધેલા દર-
વાજેથી જોરથી ફૂથ કદમ કરતું કુણિકનું
સૈન્ય નજીક આવી લાગ્યું. જો કે એ વેળા
એટકરાજના મુલતોએ કુણિકના સૈન્યને
વારવામાં પ્રગળ પુરુષાર્થ દાખવ્યો અને જ
ખરું શૂરાનન બતાવ્યું, પણ એક તરફ મહા-
સાગરનો અમર્યાદિત પ્રવાહ અચાનક
ધસી આવતો હોય એવું અનતશત્રુનું
સૈન્ય અને બીજી તરફ ખંધિયાર જીવ-
નથી કંટાળેલો અને અણધાર્યા હથ્થા સામે
વ્યવસ્થિતપણે ન ઊભો રહી શકે એવો
ખોખા જેટલો મુલતસમૂહ ! ! કુણિકનો
વિજય અચૂક હતો જ. એણે આગળ આવી,
ચેડા મહારાજને ઉદેશી કહ્યું—

“હે પૂજ્ય માતામહ ! હું આપનો
પુત્ર છું. હવે હું શું કરું તે કહો. ”

“દોહિત ! ક્ષણવાર ઊભો રહે. ”

એટલું કહી ચેડા મહારાજ, સ્તૂપ
સમીપની પુષ્કરણી (વાવ)માં ઊતર્યા.
આ તે જ પુષ્કરણી હતી કે જેના પવિત્ર
જળથી સંખ્યાબંધ સામંતોનો પૂર્વે મહા-
રાજાની હાજરીમાં અભિષેક થયો હતો.
જનતા આતુર નયને નીરખી રહી કે
મહારાજ સ્નાન કરી હમણાં પધારશે
ખૂદ અનતશત્રુ પણ એમ માની રહ્યો
હતો, પણ ઘટિકાઓ વ્યતીન થવા માંડી
અને સૌ કોઈની ધીરજનો અંત આવ્યો.
વાવડીમાં ઊતરી ત્યાં તવાસ કરવામાં

આવી ત્યાં શાંત ને સ્થિર જળ દેખાયું,
પણ મહારાજનું કંઈ પણ ચિહ્ન ન મળ્યું !
શાસ્ત્રકાર કહે છે તેમ ચેડા મહારાજએ
ગંજે લેખાંડની પુતળી ખાંધી ત્યાં પાણીમાં
ભુસ્કો માર્યો ત્યાં તો ધરણેદ્રે અદ્ધરથી
ઝીલી લીધાં અને પોતાના ભુવનમાં લઈ
ગયા શેષાયુ મહારાજએ ત્યાં જ પૂરું કર્યું.
અંતિમ સમયે અનશન સ્વીકારી આઠમા
સહસ્રાર દેવલોકે તેઓ ઈંદ્રના સામાનિક
દેવ થયા.

વીલે મુખે વાવમાંથી પાછા ફરેલા
અનુચરોની પાસેથી અશુભના સમાચાર
શ્રવણ કરતાં જ કુણિકના ટાંટીઆ લીલા પડી
ગયા. વિજયનો હર્ષ ઓસરી ગયો. પણ
એના લલાટમાં લેખ જ એવા હતા—
પિતા અને માતામહના જીવનના કરુણ
અંત એના વગરવિચારી પગલાંથી જ
થશે. દુઃખ અને ખંધિયાર જીવનથી
કંટાળેલા પુરજનો મહારાજના છેલ્લા
પગલાંથી એટલી હદે વિવશ બની ગયા
કે હવે એ ધરતી પર ક્ષણભર થોભવું એ
કરતા મરી જવું સારું લાગ્યું. દરમિયાન
સત્યકો વિદ્યાધરનું આગમન થયું. જો કે
માતામહના દર્શનની આશા તો ન ફળી,
પણ એમની વહાલી પ્રજાની માગણીથી એ
પુરજનોને નીલવંત પર્વત પર લઈ ગયો.

આમ વગર હજી ખેલે વિશાલાએ
કાયમની નિર્જનતા અને ગૂંચળાની પ્રતીતિ
કુણિકને કરાવી ! સાચે જ એ મહાપુરી
માટીમાં મળી ગઈ. વિશાલાના પતન
સાથે આ કથાનકનો અંત આવે છે.

ચોકડી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના-સંવત ૧૮૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦.)

પોષ તથા માઘ માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક પ્રતિક્રમણ, શુરવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે થઈ રહેલ છે.

૩૧ આ. પા.

પોષ-માસની આવક

૧૬૬-૦-૦ શ્રી નિર્વાહકુંડ ખાતે.

૧-૦-૦ શ્રી દેરાસર ખાતે.

૨૧૮-૮-૦ શ્રી લોજનકુંડ ખાતે.

૨-૮-૦ શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે.

૪૦-૦-૦ શ્રી કેળવણીકુંડ ખાતે.

૫૦૨-૦-૦ શ્રીસ્વામીવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટકુંડ ખાતે.

૮૩૦-૦-૦

માઘ માસની આવક

૧૦૫-૪-૦ શ્રી નિર્વાહકુંડ ખાતે.

૧૧-૦-૦ શ્રી વાર્ષિક મહદ ખાતે.

૧૭૭-૦-૦ શ્રી લોજનકુંડ ખાતે.

૨-૮-૦ શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતે.

૫-૦-૦ શ્રી કેળવણીકુંડ ખાતે.

૧૦૧-૦-૦ શ્રી દ્વધકુંડ ખાતે.

૪૦૧-૧૨-૦

જમાણવાર—

પોષ તથા માઘ

૧. શેઠ હરગોવિંદદાસ સોમચંદ	ભાવનગર	પો. શુ. ૭
૨. શેઠ જ્ઞેશીંગભાઈ સારાભાઈ	અમદાવાદ	પો. શુ. ૧૦
૩. શેઠ સુનીલાલ દુલભદાસ	ભાવનગર	પો. વ. ૨
૪. શેઠ નાનાલાલ ત્રિલોચન	ભાવનગર	પો. વ. ૬
૫. શેઠ હસ્તીમલજી નેમીચંદજી	ખીમેલ	પો. વ. ૧૦
૬. ભેન વીજકુર	સુરત	મા. શુ. ૨
૭. શેઠ દલપતરામ પ્રેમચંદ	અમદાવાદ	મા. શુ. ૬
૮. શેઠ મૂળચંદ પોચાભાઈ	અમદાવાદ	મા. શુ. ૧૦
૯. શેઠ નરોત્તમદાસ ભાણુજી	ભાવનગર	મા. શુ. ૧૩
૧૦. શેઠ માણેકલાલ મનસુખલાલ	અમદાવાદ	મા. વ. ૨
૧૧. શેઠ પ્રેમચંદ ત્રીકમજી	પાલીતાણા	મા. વ. ૩

ભેટ-ભીખીગહેન લક્ષ્મીચંદ-વાડકો ૧), વાડકી ૧), આચમની ૧). બાઈ જીવી ડાહ્યાભાઈ-જર્મન સિંધવરની ધાળી ૧), કળશ ૧), વાડકી ૧), ધૂપદાની ૧), રૂપેરી વરગની થોડકી ૧), વાળાકુંચી ૧), અગરળત્તી શેર ૦, કેસર તોલો ૦, વાસણેપ તોલો ૦, અંગણુછણાં ૨). શેઠ ડોસાભાઈ અભેચંદ, ભાવનગર-કેસર તોલા ૫) તથા સુખડ કટકો ૧). શેઠ કનૈયાલાલજી જસલમેર-જર્મન સિંધવરનો કળશો ૧) મથુરીબેન, રાધનપુર-સુવરાઈ સાડી ૧), પોલકું ૧), ચળીઓ ૧), રૂમાલ ૧).

વાર્ષિક પરીક્ષા—વ્યાવહારિક વાર્ષિક પરીક્ષાનું પરિણામ નીચે મુજબ છે:—

ધોરણ	બેઠા	પાસ	નાપાસ
અ. ધો. ૭ મું.	૬	૬ (ફોર્મ મળેલ છે.)	૦
અ. ધો. ૬ હું.	૧૮	૧૩	૫
અ. ધો. ૫ મું.	૯	૮	૧
અ. ધો. ૪ થું.	૧૪	૧૦	૪
અ. ધો. ૩ જું.	૧૧	૧૦	૧
અ. ધો. ૨ જું.	૧૩	૧૨	૧
અ. ધો. ૧ હું.	૧૧	૧૧	૦
ગુજરાતી વર્ગો.	૮	૮	૦
	૯૦	૭૮	૧૨

બાર વિદ્યાર્થીઓને સારા નંબરે પાસ થયા બદલ ઇનામો મળેલ છે.

ધાર્મિક વાર્ષિક પરીક્ષા શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ મેસાણાના પ્રરીક્ષક ભાઈ વાડીલાલ મગનલાલે લીધી હતી; તેનું પરિણામ નીચે મુજબ છે:—

વર્ગ	બેઠા	પાસ	નાપાસ
પુરુષ ધો. ૧ હું.	૧૩	૧૧	૨
બાળ ધો. ૨ જું.	૧૧	૯	૨
મૂળવર્ગ	૫૬	૪૧	૧૫
	૮૦	૬૧	૧૯

શ્રી જૈન સ્વેતાંગર એજ્યુકેશન બોર્ડ તરફથી લેવાયેલી ધાર્મિક ઇનામી પરીક્ષામાં પુરુષ ધોરણ પહેલામાં ૧૪ વિદ્યાર્થીઓ બેઠા હતા. તેમાં ૧૩ વિદ્યાર્થીઓ સારા માર્ક્સ લઈને ઉત્તીર્ણ થયા છે અને વિ. અમરચંદ વલ્લભભાઈને રા. ૮), વિ. જવેરચંદ કરશનદાસને રા. ૮) તથા વિ. શામળજી શુભાણચંદને રા. અઢી ઇનામ મળેલ છે. બાળ ધોરણ ખીજાનું પરિણામ હજુ બહાર પડેલ નથી.

મુલાકાતો—શેઠ મોહનલાલ દોલતચંદ, અમદાવાદ. શેઠ લલ્લુભાઈ કરમચંદ, મુંબઈ. શેઠ મણિલાલ લહેરચંદ, કરાચી. શેઠ શિવલાલ કીશનદાસ, પ્રસ્તામપુર. શેઠ વાડીલાલ યુનીલાલ, અમદાવાદ. શેઠ રમણીકલાલ વાડીલાલ, મુંબઈ. વકીલ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ, સાદરા. ગાંધી વાડીલાલ ચત્રભુજભાઈ, ભાવનગર. તથા સ્થાનિક કમિટીના સભ્યો તેમ જ ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદભાઈએ સંસ્થાની મુલાકાત લીધી હતી.

સમાજના દાનવીરોને—હજી મકાનખાતે રૂપીઆ આઠ હજારનો તથા શ્રી દેરાસરજીખાતે રૂપીઆ ચાર હજારનો તોટો છે. દર સાલ નિર્વાહ-ફંડમાં પણ મોટી રકમનો તોટો પડે છે. સંસ્થાને મદદ કરી જ્ઞાન-દાન સાથે સ્વામીવાત્સલ્યનું પુન્ય ઉપાર્જન કરવા નમ્ર વિનંતિ છે.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહ શાન્તવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

આંક ૨ લે

પુસ્તક પદ ધૃ

વૈશાખ

મંથન ૧૯૮૬

વીર મંથન ૨૪૧૬

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ્મ મું
અંક ૨ જો.

વૈશાખ

{ વીર સં. ૨૪૬૬
વિક્રમ સં. ૧૯૯૬

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન ... (અમૃતલાલ ધર્મચંદ સાહ) ૪૧
૨. અષ્ટપ્રકારી પૂજાસંબંધી પદ ... (જગનલાલ નહાનચંદ નાણાવટી) ૪૨
૩. શ્રી સિદ્ધચક્ર મહિમા વર્ણન ... (રાજમલ જાડાડી) ૪૩
૪. શ્રી સીમંધરસ્વામીને પત્રરૂપે વિનંતિ ... (સં. મુનિ કાંતિવિજયજી) ૪૪
- ૫ ધાર્મિક અભ્યાસ કેવી રીતે કરાવવો ? ... (કુંવરજી) ૪૭
૬. મૃત્યુની સુંદરતા ... (કુંવરજી) ૪૯
૭. વ્યવહારકૌશલ્ય : નાના લેખો ૩ (૧૭૬-૭૭-૭૮) ... (મૌકિતક) ૫૧
૮. ભગવાન મહાવીરનો સંદેશ ... (મુનિ બાળચંદ્રજી) ૫૪
૯. દાન અને તેના પ્રકાર ... (અમીચંદ કરશનજી શેઠ) ૫૫
૧૦. પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર શા. હીરાલાલ દલપતરામ-ધડકજી) ૫૭
- ... (પ્રશ્નકાર શા. પુન્નલાલ અમથાલાલ-આગેલ) ૬૦
૧૧. સુબોધ વાક્યો ... (અમીચંદ કરશનજી શેઠ) ૬૨
૧૨. સુભાષિતરત્નમંજૂષા ... (કુંવરજી) ૬૩
૧૩. જીવનમાં વાણીનું સ્થાન ... (રાજપાળ મગનલાલ બોરા) ૬૪
૧૪. પ્રભાવિક પુરુષો-અનાથી મુનિ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી) ૬૬
૧૫. શ્રી નવપદમાં રહેલા આચાર્ય ભાગવંત
પીતવર્ણ કેમ છે ? ... (મં. મુનિ સુબોધવિજયજી) ૭૧
૧૬. વાંચીને મનન કરો ... (મુનિ સુબોધવિજયજી) ૭૨

નવા સલાસદોનાં નામ

૧. દેશાધી ધીરજલાલ નરોત્તમદાસ	ખોટાદ	લામક મેઘ્વાર.
શ્રી વિજયવલ્લભસુગૃધર જૈન લાખચેરી	સુરવાડા	"
લગ્નભગવાનદાસ મનસુખભાઈ	મુંબઈ	વાર્ષિક મેઘ્વાર.

માટે અમે આ

જૈનવિવાહવિધિ.

રાખી છે. જૈન સમુદાયની લૌકિકપ્રવૃત્તિ અળસાવી જૈનવિધિ પ્રમાણે લગ્ન થઈ શકે તેટલા માટે નફલ સોના શા. જનિધિ બહુ પ્રયાસથી તૈયાર કરી છે. કિંમત માત્ર બે આના જ વિધિનો ઉપયોગ કરવાની આવશ્યકતા છે. મામટી મંગાવનાર કરાવનારને મદત આપશું.

પુસ્તક ૫૬ સું { વૈશાખ } અંક ૨ જો
 વિ. સં. ૧૯૯૬ { વીર સં. ૨૪૬૬ }

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન

ત્રિશલાનંદન જ્ઞાનના ભંડાર રે;
 વીરજિન ! દર્શન તુજ શાંતિને અર્પતાં
 દેવ મનુષ્યના કર્યા છે અનેક, ભવ તિર્થંચનો નહિ પાર,
 દારુણ વેદના પરમાધામીની, સહી છે મેં નગ્ન મોઝાર રે વીરજિન ૧
 પૃથ્વી અપ્ ને તેહ વાઉના, ત્રસ થાવર અવતાર;
 એવા અનંતા નિગોદ ભવ કરતા, આળ્યો ન ભવનો પાર રે વીરજિન ૨
 માન માયા ને સ્ત્રીઓના લોગી, માન્યા મે દેવો અપાર;
 મિધ્યાત્વના ચક્રડોળે ચડીને, ભણ્યો ન સમકિત સાર રે. વીરજિન ૩
 નિર્ઐશ્ય મુનિ સાચા ન માન્યા, જે ચારિત્ર ગુણના ભંડાર;
 ચૌરાશી લાખ જીવાયોનિ કરતા, હવે મળ્યા તારનાર રે. વીરજિન ૪
 પુણ્ય પ્રભાવે જૈન ધર્મ પામી, આપને ભણ્યા દાતાર;
 આળ્યો પ્રભુજી ! આશ્રયે આપના, સેવકને પાર ઉતાર રે. વીરજિન ૫
 કર જોડી 'અમૃત' કહે વિલુ, વિનંતિ મારી ઉર ધાર;
 આ ભવરૂપી મહાસાગરમાં ડૂબતું, જીવન મારું તાર તાર રે. વીરજિન ૬

અમૃતલાલ ધરમચંદ શાહ

અષ્ટમકારો પૂજા

૫

(૫૬)

રંગ જમાવો ને ધૂમ મચાવો, જિનમંદિર જઈ રંગ જમાવો. ટેક.
 નિર્ભળ નિતરાં નીર મગાવો, પંચામૃત લેળાવો રે;
 સુગંધ વાસિત સુંદર જળથી, અરિહાને નવરાવો રે. રંગ ૦ ૧
 શુદ્ધ કેશર ને ઉત્તમ ચંદન, બરાસ, કસ્તૂરી સાથે રે;
 ઘસી ચરચો જિનવરને અંગે, કેવળ કોમળ હાથે રે. રંગ ૦ ૨
 ચંપક, મોગર, બદામ, કેતકી, ગુલાબ, દાહુદી લાવો રે;
 કુસુમ પૂજા કરી જિનવરની, હ્યો લાખેણો લહાવો રે. રંગ ૦ ૩
 અગર, કૃષ્ણાગર, અંબર, મૃગમદ, દયાંગ ધૂપ ધૂપાવો રે;
 ધૂપ ઉવેળો ને અશુચિ ટાળો, મોક્ષમહેલ મહેકાવો રે. રંગ ૦ ૪
 ઉચ્ચવળ ઉત્તમ ગૌધૃત આણો, દીપકને પ્રગટાવો રે;
 દીપક પૂજા કરતાં જિનની, આતમ જ્યોત જગાવો રે. રંગ ૦ ૫
 શ્રીફળ, પુંગી, બદામ, સંતરાં, સીતાફળ, નારંગી રે;
 દ્રાક્ષ, કેરી ને દાડમ ફળના, થાળ ધરાવો જંગી રે. રંગ ૦ ૬
 બરફી, પેંડા, ઘેબર, ખાન્ત, મોદક, મગદળ માવો રે;
 મધમધતાં નૈવેદ્ય ધરીને, અણાહારી પદ પાવો રે. રંગ ૦ ૭
 અખંડ અક્ષત મણિ મુકતાફળ, તાંદુલ માણેક સાથે રે;
 અક્ષય પદ લેવાને કાળે, સ્વસ્તિક પૂરો હાથે રે. રંગ ૦ ૮
 દ્રવ્ય પૂજાથી નિવૃત્ત થઈને, લાવ પૂજા કરો લાવે રે;
 લાવ પૂજાથી લાવ ઉછળે, મનવાંછિત ફળ પાવો રે. રંગ ૦ ૯
 છત્ર ધરાવો ને ચામર લાળો, વાણ ત્રો વગડાવો રે;
 ગીત-ગાન કરો સંગીત સાથે, નાટાર ભ કરાવો રે. રંગ ૦ ૧૦
 જે નરનારી ઉમંગ ધારી, ઈશુ વિધ પૂજા કરશે રે;
 કહે છગન નિશ્ચે તે છવા, ભવજળ પાર ઉતરશે રે. રંગ ૦ ૧૧

છગનલાલ નાહાનચંદ નાણાવટી

* આ પદમાં જે જે દ્રવ્યોનાં નામો આપેલાં છે તે નામો મુખ્યપણે
 દાખલ કરેલાં છે, એ મિત્રાય બીજાં ઘણાં દ્રવ્યો પણ પૂજામાં વપરાય છે

श्री सिद्धचक्रमहिमावर्णन ।

[तर्ज-धन्य धन्य ऋपभदेव भगवान्, युगलाधर्म निवारनवाले ।]

धन्य धन्य सिद्धचक्र भगवान्, भवि भवभय को हरनेवाले । टेक ।
 भवि भवभय को हरनेवाले, दुरित सय दूर हटानेवाले ॥ धन्य० १
 प्रथम श्रीदेव नमं अरिहन्त, दुजे सिद्ध प्रभु भगवन्त ।
 तीजे है सूरि गुणवन्त, शासन शोभा बढ़ानेवाले ॥ धन्य० २
 चोथे उपाध्याय मुनिवृन्द, पांचमे साधु समतावन्त ।
 छद्दा है दर्शन सुखकन्द, आत्मज्योति जगानेवाले ॥ धन्य० ३
 सातवां है पद ज्ञानानन्द, आठमा है चारित्र जयवन्त ।
 नवमा सुरतरु सम तपवृन्द, निकाचित कर्म को हरनेवाले ॥ धन्य० ४
 गुणों में बार, आठ, छत्तीस, चउथे पाठक के पचवीस ।
 समतावन्त के सताईस गुण, सड़सठ दर्शन के कहानेवाले ॥ धन्य० ५
 ज्ञान के भेद है पेकावन्न, सीतर सोहे चारित्रवन्त ।
 तप के भेद पद्यास लखन्त, उत्पन्न लब्धि करानेवाले ॥ धन्य० ६
 इनको कहते है सिद्धचक्र, हरते कर्म का सर्व उपद्र ।
 देते संपत्ति सर्व समग्र, मंगलमाल करानेवाले ॥ धन्य० ७
 जग में सिद्धचक्र कल्पवृक्ष, अनुभव इसका है परतक्ष्य ।
 है नहीं इसमें पक्षापक्ष्य, आश्चर्य अब भी दीखानेवाले ॥ धन्य० ८
 देवी मयनासुन्दरी नार, जीनको कुछी मीला भरतार ।
 उन्होंने आराध्या तप सार, यही सय कुष्ठ हटानेवाले ॥ धन्य० ९
 महिमा वैसी ही वर्ते आज, मीलता होगा अब भी ताज ।
 चाहे वैसी श्रद्धा का साज, हो कोई ऐसी आराधनावाले ॥ धन्य० १०
 नवपद महिमा अगम अपार, धारो तप नवपद श्रीकार ।
 इसका वर्णन सूत्र मझार, तीर्थकर पद देनेवाले ॥ धन्य० ११
 करीप चैतर आसो मास, आंचिल है ऐक्यासी खास ।
 लगते चार वरस है मास, अवधि पूर्ण करानेवाले ॥ धन्य० १२
 आंचित होता है परतक्ष्य, जीसका है विमलेश्वर यक्ष ।
 करती चक्रेश्वरी सानिध्य, आधि व्याधि हटानेवाले ॥ धन्य० १३
 अनुभव इसका करीप अवश्य, देखो तप का सुन्दर दृश्य ।
 मालूम होगा फिर रहस्य, यह आश्चर्य करानेवाले ॥ धन्य० १४
 करता येही चिनय अब राज, हो तुम तारनतरन जहाज ।
 रखना अधमाधम की लाज, श्रीसिद्धचक्र कहानेवाले ॥ धन्य० १५

राजमल भंडारी-आगर (मालवा)

શ્રી સીમંધર સ્વામીને પત્રરૂપે

વિનંતિ

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩ બપોી શર)

[હુલ્હા]

મોર મેહ રવિ કમલ જિમ, ચંદ ચકોર હસંત;
તિમ દૂરેથી અમ્હ મન, તુમ્હ સમરણ વિકસંત. ૧
અણસંભાર્યા સાંભરે, સમય સમય સો વાર;
તે સજ્જન કિમ વિસરે ? બહુ શુભમણિ ભંડાર. ૨
ગિમણી ત્રિમણી સોશુણી, સહસ્રશુણી એ પ્રીત;
તુમ્હ સાથે ત્રિભુવનધણી, રાખું રૂઢી રીત. ૩
આંખ તળે આણું નહિ, અવર અનેરા દેવ;
સાહિબ જળ થેં મેં સુણ્યો, તું દેવાધિદેવ. ૪
ભૂતલે લલા લલેરડા, બહે બાણીજે બાણ;
તે સઘલાએ તુમ્હ પછી, સીમંધર જગ લાણ. ૫

ઢાળ પાંચમી

[હંહાં લગે આતમદ્રવ્યનું-એ દેશી]

નિસનેહી-તુમહી ભયે, ન્યાયે નાહ નિરીહ;
નેહ કરી કુણ નિરવહે, બાવણવ નિસદીહ. નિં ૧
સાજન લાજન લોજને, યુગતિ પ્રીતિ જગાય;
નેહ કરંતાં સોહિલો, પુણ નિરવાહો નં થાય. નિં ૨
જગમાં વિરલા બાણીએ, સયણ અંખંડ સનેહ;
સંપદિ આપદિ સારીખા, છાંડી ન દિયે છેહ. નિં ૩
તુંમ મોટે હું ન્હાનડો, શું દિલમેં મત આણ;
સૂરજ પંકજ પ્રીતડી, ઉત્તમને અહિનાણ. નિં ૪
વડ તરુઅર છાયા કરે, રાજ રંક સમાન;
તિમ તુમ હમ ઉપર ધરો, પરિવલ ગ્રેમ સમાન.
નર્યુ હમ વાધે વાત. નિં ૫

[હુલા]

- નિસનેહી સુખિયા રહે, વેલુ કણ ન્યું જોય;
સસનેહા તિલ પીલિયે, દહીં મથે સળ કોય. ૧
- નેહ ન કીજે જિહાં લગી, તિહાં છવને સુખ હોય;
નેહ વિરહ જળ ઉપજે, તવ દુઃખ સાલે સોય. ૨
- નિરશુણ્ય નેહ ન કીજીએ, કીજે સદ્ગુણ સંગ;
સીમંધર જિન સારીજો, રાખું અધિકો રંગ. ૩

ઢાળ છટી

[મેરે સાહિબ તુમહી હો-એ દેશી]

- સીમંધર જિન વિનતિ, અવધારો મોરી;
કિરકર કર જોડી કરું, હું સેવા તોરી. સીં ૧
- અમ્હ મન પ્રેમ આપ ડાએ, તુમહશું જિનરાજ;
અવર લાલેશ નિજ ધરે, નહિ કાંઈ કાજ. સીં ૨
- મેરુ મહીધર મૂળથી, કપે કોઈ કાજે;
અંખર અહગણ પૂરીઓ, પેસે પાયાજે. સીં ૩
- સકલ કુલાચલ હલહલે, મેહિમંડલ ડાલે;
શ્રી હરિચંદ્ર નરિદ ન્યું, જગે જૂઠું બાલે. સીં ૪
- અમૃત વિષધારા વમે, સાગર ભૂ રેલે;
સૂરજ પશ્ચિમ ઉગમે, ગંગા હર-મેલે. સીં ૫
- તો હે હું છાંડું નહિ, તુમશ્યું ઘણ નેહ;
મુજ મન એક તુમ હી હર્યું, ગિરુઆ ગુણગેહ. સીં ૬
- અમં સરિખાં મેવક ઘણા, તાહરે ભગવંત;
પણ અમ સાહિબ એક તું, તુંહિ જ અરિહંત. સીં ૭

[હુલા]

- કિં જાહુ કાગલ મેં લિખું? લખ લાલચ લખ લોભ;
મિથ્યા પટ્ટી માલિમ હશે, ગિર ધાગણ ધિર શોભ. ૧
- કિં જાહુ મીઠે બાલડે? જો મન નહિ સનેહ;
જો મન નેહ અછેહ તો, એક છવ દો દેહ. ૨

કિ ણહુ કાગલમેં લિખું ? ઘણું ઘણેરું શુભજ;
સેવા દિજ પદકમલની, દેલે સાહિબ મુજબ. ૩

ઢાળ સાતમી

જગજીવન જિનરાજિયા રે, સીમધર મુખકંદ;
હરખે હિયડુ ઉલ્લસે રે, દીઠે દીઠે તુમ મુખયંદ.
સીમધર સાહિબ સમરીએ રે, સમય સમય
સો વાર-સીમં ૧

કરશું કોડિ વધામણાં રે, જપશું જયજયકાર;
મંગલ તૂર વળવશું રે, સફળ કરું અવતાર. સીમં ૨
લાખીણા કરું લૂછણાં રે, ભરી મુગતાફળ ધાળ;
જળ સો નયણે નિરખશું રે, સાહિબ દેવદયાળ. સીમં ૩
એ ને મુજ મન ચિતવ્યુ રે, સફળ હુકમે જિણી વાર;
તવ હું જાણીશ મુજ સારીખો રે, કોઇ ન ઇણે સંસાર. સીમં ૪
અમ પ્રણામ અવધારણે રે, કેવળકમળાકંત;
સકળ સંઘની વંદના રે, જ્યાં વિચરે તું જયવંત. સીમં ૫
ઇમ જિનવર શુભ ગાવતાં રે, જિહા પાવન કીધ;
મનહ મનોરથ સવિ ક્રિયા રે, નરભવ લાહો લીધ. સીમં ૬
શિર નામે જિનવરતણે રે, સાતે મુખ શ્રીકાર;
ઇમ સીમધર સમરણે રે, ઘર ઘર જયજયકાર. સીમં ૭
સંવત સોલ ખ્યાસીએ (૧૬૮૨)રે, સુરશુર વાર પ્રસંગ;
દીવાળી દિવસે લખ્યો રે, કાગળ મનને રંગ. સીમં ૮

કલશ

તવગણગયનંગણ-દિગયરસિરિવિજયસેનસૂરિણં ।
સીસેણં સંધુણિઓ, સહરિસકવિ કમલવિજયેણં ॥ ૧ ॥
ચડતિસાદસયનિદ્ધી, અટ્ટમહાપાદિદેરપદ્મિપુષ્પો ।
સુરરદઅસમવસરણો, તિહુઅજળજળોઅણાણંદો ॥ ૨ ॥
પુરકલવર્ષવિજયે સ્વામી, ઇંદુરિગિણીપ નયરીપ ।
સીમધર-જિણચંદો, વિદરંતો દેહિ મે મહં ॥ ૩ ॥

સંચાલક: મુનિશ્રી કાન્તિવિજયજી

ધાર્મિક અભ્યાસ કેવી રીતે કરાવવો ?

ગોખલપટ્ટી નિરર્થક છે ? ફરજિયાત ધર્મકરણીની જરૂર નથી ?

ઉપર જણાવેલી ત્રણે બાબતો માટે ‘ જૈનયુગ ’માં શ્રી મહાવીર વિદ્યાલયમાં થયેલા ધર્માત્મી મેલાવણ પ્રસંગે થયેલ વક્તવ્યને અંગે જે લખાયેલ છે તે વાંચતાં મારા વિચારો જણાવવાની મને કંઈક જરૂર લાગવાથી આ ટૂંકો લેખ તે પત્ર મારફતે જ પ્રગટ થવા મોકલ્યો હતો, જે તેમાં પ્રગટ પણ થયો છે, પરંતુ આ વિષય હમણાં હમણાં વધારે અર્થસ્પદ બનવાથી તેના વિસ્તૃત પ્રચાર માટે આ અંકમાં પણ તે આમેજ કરવામાં આવ્યો છે.

(૧) જૈનધર્મ સંબંધી અભ્યાસ હાલ જે નવકારમંત્રથી શરૂ કરાવવામાં આવે છે તે બધી રીતે સ્વીકાર કરવાને પાત્ર છે. જૈનધર્મની કોઈ પણ ક્રિયા એ સૂત્રોના અભ્યાસ વિના થઈ શકતી નથી. તે અભ્યાસ શુદ્ધ થવો જોઈએ અને તેના અર્થની વિચારણા પણ અમુક વયે વિદ્યાર્થી ધારી શકે ત્યારે કરાવવી જોઈએ. જેને પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે તેને કંઠે કરેલાં નવકારાદિ સૂત્રો મૂળમાત્ર પણ મહાલાલ આપનારાં છે એમ સિદ્ધાંતમાં પ્રતિપાદન કરેલ છે.

(૨) આને ગોખલપટ્ટી શબ્દથી ઓળખાવીને તેની કિંમત ઘટાડવાનો જે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે તે યોગ્ય નથી. ગોખાવણું એ ખાસ ઉપયોગી છે. હું મારા અનુલવથી કહી શકું છું કે મેં ૬૦-૭૦ વર્ષ અગાઉ ગોખોને કંઠે કરેલ છે તો તે સૂત્રો, સ્મરણો, પ્રકરણો વિગેરે અત્યારે પણ બરાબર યાદ આવે છે. વળી અંગ્રેજી અભ્યાસ પણ શું ગોખ્યા વિના યાદ રહે છે ? માત્ર તેની ક્રિયામાં વયને લઈને ફેરફાર થાય છે. નાનાં બાળકો ગોખે છે ત્યારે મોટા વિદ્યાર્થી વારં-વાર વાંચીને રપેલિંગ, મીનિંગ વિગેરે કંઠે કરે છે. એટલે ગોખણું એ નિરર્થક છે તે કોઈ રીતે સિદ્ધ થઈ શકે તેમ નથી. આપણે કોઈ વાત ખાસ યાદ રાખવા જેવી હોય તો તે એકથી વધારે વાર સંભારી જઈએ છીએ તે પણ ગોખણુંનો જ પ્રકાર છે.

(૩) ફરજિયાત ‘ ધર્મકરણી ’ કરાવવાના સંબંધમાં જણાવું છું કે-શું આપણે બાળકને ફરજિયાત નિશાળે મોકલતા નથી ? તેની ઇચ્છાથી જ તે જાય છે ? ફરજિયાત મોકલ્યા પછી તેને તે વાત ગમી જાય છે ત્યારપછી કહેવું પડતું નથી. તેવી રીતે જિનદર્શન, જિનપૂજા, શુરુવંદન, શાસ્ત્રશ્રવણ, ધર્મશાસ્ત્ર-અભ્યાસ, યથાશક્તિ પ્રત્યાખ્યાન વિગેરે પણ બાળવયથી ક્રમે ક્રમે ફરજિયાત શરૂ

કરીને વધારવાં જોઈએ, પણ પહેલાં તે ફરજિયાત જ કરાવવાં જોઈએ. જેમનાં માતાપિતાએ કે બીજાં વડીલોએ ગાદ્યાવસ્થાથી તેવી ટેવ પાડી નથી તેઓ અત્યારે પણ તેમાંનું પ્રાયે કાંઈ કરતા નથી અને કરે છે તો તેમાં રસ ન લેતાં વેઠ સમજે છે. આ બધા તેને પ્રથમ ફરજિયાત ધર્મકરણી ન કરાવ્યાનાં જ માઠાં પરિણામ છે. ધાર્મિક કરણીમાં રસ ઉત્પન્ન કરવો તે માતાપિતાનું જ કામ છે ને તે તેમણે કરવું જોઈએ.

આપણને અન્ય સંગતિથી એક એવી કુટેવ પડી ગઈ છે કે આપણને બીજાનું મીઠું લાગે છે અને આપણું કડવું લાગે છે. જુઓ, શું મુસલમાનો ફરજિયાત નિમાજ પઢતા નથી ? ક્રિશ્ચિયનો શું ફરજિયાત રવિવારે તેમના દેવળમાં જતા નથી ? આ બધા શું બરાબર સમજ્યા પછી જ કરે છે ? એનો ઉત્તર એ જ છે કે ફરજિયાત શરૂઆત કર્યા પછી જ્યારે તેમાં લાલ દેખાય છે અને રસ પડે છે ત્યારે બહુ પ્રેમથી તે ક્રિયા થાય છે.

યાદ કરો કે કોઈ સમજ્યા પછી નિશાળે જવાનું શરૂ કરવું જ નથી. પ્રથમ નિશાળે જાય છે, ત્યાં ભણે છે અને પછી ભણવાના લાલ સમજે છે ત્યારે હોંશે હોંશે નિશાળે જાય છે. તે જ પ્રમાણે ધર્મક્રિયા માટે પણ સમજવું. આ ઉપરથી એ સિદ્ધાંત નિર્ણયિત થાય છે કે પ્રથમ ફરજિયાત અને પછી મરજિયાત.

તમારી વ્યાધિગ્રસ્તપણાની સ્થિતિ વિચારો. તે વખતે વૈદના કે ડૉક્ટરના કહેવા પ્રમાણે ફરજિયાત કેમ વર્તીએ છીએ ? ફરજિયાત કહી દેવા પણ પી જઈએ છીએ. વૈદ કહે તે જ ખાઈએ છીએ અને તે ના પાડે તે પદાર્થ તણ દઈએ છીએ આમ કરીએ છીએ તો જ વ્યાધિ વહેલો વિરામ પામે છે. તે જ પ્રમાણે આપણે અજ્ઞાન અને અશ્રદ્ધાના વ્યાધિથી ગ્રસ્ત થયેલા છીએ તેથી તેને માટે સફળશુર ને સત્શાસ્ત્રો જે પ્રમાણે વર્તવાનું કહે, જે તજવાનું કહે, જે કરવાનું કહે તે પ્રથમ તો આપણે તેમના કથનને માન આપીને જ કરવું જોઈએ. પછી જ્યારે આપણને આપણા હિતની ખરેખરી સમજણ પડશે ત્યારે પ્રથમ પ્રમાણે જ શુભ વર્તન રાખશું, અસહ્ય ભક્ષણને તણ દેશું, જિનપૂજા, શુભવંદનાદિ કર્તવ્યને કરશું અને નિરંતર આત્મહિત તરફ દૃષ્ટિ રાખી પૌદ્ગલિક લાવની રોમ્બેરોએ વ્યાપેલી અસરને દૂર કરશું.

ધાર્મિક વિદ્યાભ્યાસમાં પણ રસ ઉપજે તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓ સદાચરણી બને તેવી હિતશિક્ષા તેમને આપવી તેમ જ અપાવવી જોઈએ. તેને માટે અનુભવી અને સદાચરણી શિક્ષકો રાખવા જોઈએ, પરંતુ આવી ખાસ જરૂરી બાબતમાં પણ ઘણી જગ્યાએ ઉપેશાલાવ જણાય છે તે ન હોવો જોઈએ.

વ્યવહારિક શિક્ષણ માત્ર ઉદરપોષણ માટે કે કુટુંબના ભરણપોષણ માટે આપવામાં આવે છે તેમાં આપણે કેટલાં વર્ષો ગાળીએ છીએ અને ગાળાવીએ છીએ ? તેને માટે કેટલો ખર્ચ કરીએ છીએ ? કેટલું ભોજન ખેડીએ છીએ ? તેના પ્રમાણમાં આત્માનું હિત કરનાર, મનુષ્યજિંદગીને સફળ કરનાર ધાર્મિક અભ્યાસ માટે આપણે કેટલાં વર્ષો ગાળીએ છીએ અને કેટલો ખર્ચ કરીએ છીએ તેનો મુકાબલો કરી જોશો તો આપણને સત્ય વસ્તુસ્થિતિનું ભાન થશે.

કેટલાક બાંધુઓ ધાર્મિક વ્રત-નિયમો તરફ અભાવ ધરાવનારા હોવાથી અલક્ષ્યલક્ષણ, કંદમૂળલક્ષણ અને રાત્રિભોજન-એ ત્રણેનો ત્યાગ કે જે આ ભવ ને પરભવ હિતકારી છે, શરીરને પણ સુખી બનાવનાર છે અને ખર્ચમાં પણ લાભ કરનાર છે તેવા નિયમો માટે જરૂર જ સમજતા નથી અને તેવા વ્રત કરનાર કરાવનાર તરફ અભાવવાળી નજરે જુએ છે, તેને માટે શું લખવું ? તેઓ પોતાના ને પરના હિતને ખાસ હાનિ કરનાર છે. આ વાત પ્રસંગોપાત જરૂરની જાણીને સૂચવી છે.

આ સંબંધમાં જો કોઈ બાંધુ યોગ્ય દલીલથી ઉપરની હકીકતનો નિરાસ કરશે તો મારી ખુદ્દિ અનુસાર હું તેનો રદિયો આપવા ઇચ્છા ધરાવું છું. એટલું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા વિનંતિ કરું છું કે-ઉપર જણાવેલા વિચારોને જૂના વિચારો કે રૂઢીચૂસ્ત વિચારો કહી ઉપેક્ષા કરશો નહીં, પરંતુ તેનો આશય જરા શાંતવૃત્તિથી ને નિર્મળ ચિત્તથી વિચારશો.

કુવંચ

૫૦ મૃત્યુની સુંદરતા ૫૧

‘જૈન જ્યોતિ’માં આવેલો આ મથાળાવાળો લેખ વાંચી મને તે સંબંધમાં કંઈક લખવા ઇચ્છા થઈ. શું મૃત્યુમાં પણ સુંદરતા છે ? હોવી જ નોંધ્યો. પરંતુ આ વાત સૌને એક સરખી રીતે ગળે ઊતરે તેવી નથી, કારણ કે મૃત્યુની સુંદરતા કઈ અપેક્ષાએ કહેવામાં આવે છે તે દરેક મનુષ્ય સમજી શકતા નથી, માત્ર સુજાનો જ સમજી શકે છે.

દરેક પદાર્થમાં સુંદરતા ને અસુંદરતા બન્ને હોય છે. એકને જે પદાર્થ સુંદર લાગે છે તે બીજાને અસુંદર લાગે છે. વિચારો ! સુરૂપા સ્ત્રી કામીજનોને સુંદર ને અમૃત જેવી લાગે છે ત્યારે ત્યાગીઓને તે હળાહળ વિષ જેવી લાગે છે; કારણ કે તેઓ એવી સ્ત્રીના પાશમાં પહેલાની હર્દશા થયેલી જાણે છે.

જે મનુષ્ય આ જિંદગી સફળ કરીને બચે છે તેને મૃત્યુ પણ અસુંદર લાગતું નથી; કારણ કે તે તો તેને માત્ર ભવ કે વેશ જલ્લવો એટલું જ માને છે. એને

દુર્ગતિનો કે દુઃખનો પોતાને માટે અસંભવ જ લાગે છે; તેથી તે પરમાત્માનું નામ સંભારતો આનંદથી મૃત્યુને સ્વીકારે છે.

આમ છતાં પણ તેને મૃત્યુ સુંદર કેમ લાગે છે? તે તો વિચારવાનું બાકીમાં જ રહે છે; કારણ કે આગામી લવનો ભય ન હોવાથી અસુંદર ન લાગે, પણ સુંદર કેમ લાગે? આ બધી સુખસામગ્રી, કુટુંબપરિવાર અને માન-સન્માન છોડીને જવું કેમ ગમે? તેનો ઉત્તર આપવો તો બાકીમાં જ રહે છે. તેનો ઉત્તર મારા વિચાર પ્રમાણે આ છે કે-અહીં મળેલી બધી સુખસામગ્રી સુર મનુષ્યને અનિત્ય લાસેલી છે. તે સમજે છે કે-આ બધી સામગ્રી અનિત્ય હોવાથી ક્યાં તો તે મને મૂકીને જશે અથવા હું એને મૂકીને જઈશ. એ કાયમ મારા સંયોગમાં રહેવાની નથી. જેનો સંયોગ છે તેનો અવશ્ય વિયોગ છે. વળી કુટુંબ પરિવાર સુખને માટે છે કે દુઃખને માટે છે? તેની વાસ્તવિક વિચારણા તે કરી શકે છે. કુટુંબમાં સુખ્ય સ્ત્રી, પુત્રાદિ છે. તે સુખ આપનાર થાય કે દુઃખ આપનાર થાય તે વાત તો બાળુ પર રાખીએ, પણ તેમાંથી અચાનક કોઈનું મરણ થયે તે દુઃખદાયક જરૂર થાય છે. સ્ત્રી, નાનાં નાના બાળકો મૂકીને પંચત્વ પામે તો પાછળ તે નાનાં બચ્ચાંઓનું રક્ષણ કેમ કરવું તેનો વિચાર થઈ પડે છે અને તેને માટે માર્ગ સૂઝતો નથી. સંબંધીઓ તેની સંભાળ માટે બીજી સ્ત્રી પરણવાની સલાહ આપે છે, પરંતુ તે આવેલી ૧૬ વર્ષની બાળા છોકરાંઓને સંભાળશે કે તેને દુઃખ આપશે તેનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી. વળી નવી સ્ત્રીના બાળકો થાય અને પછી નવી-જૂનીનાં બાળકો વચ્ચે ઘર્ષણ થાય ત્યારે તેના દુઃખનો અનુભવ તો જેને થાય તે જ બાલે. વળી છોકરો સારો હોય, વિવેકી હોય, લણ્યો હોય, કમાતા શીખ્યો હોય અને વિનયી હોય છતાં, તરતની પરણેલી સ્ત્રીને મૂકીને અચાનક મૃત્યુ પામે તો તે વિધવાના દુઃખનો ને તેનાં માતાપિતાના દુઃખનો આંકડો મૂકી શકાય નહીં. એટલે કુટુંબપરિવાર સુખને માટે છે એમ સુર મનુષ્ય માનતો નથી. ત્રીજો પ્રકાર માન-સન્માનનો છે તે તો ફાંફાં છે. આજ માન મળે તો કાલે અપમાન પણ થાય. તે કાંઈ જીવનની સુંદરતા સૂચવતા નથી. એટલે આ બધાંને સાબતાબ, સુખી અને સંપવાળાં ભોળને પરમાત્માના સ્મરણપૂર્વક ચાર શરણ કરી, ૮૪ લાખ જ્વાયોનિ ખમાવી, અદ્વાર પાપસ્થાનક આગોવી, સદ્ગુરુ કે વિવેકી સત્ગુરુના મિત્રના સુખેથી નિર્ધામણ કરાતાં આ ભવ છોડીને પરલવમાં આત્મા જનારને મૃત્યુ પણ સુંદર લાગે છે, તેમાં તેને કશી પણ અસુંદરતા જણાતી નથી.

મૃત્યુ સુંદર લાગવાનું એક કારણ એ પણ છે કે આ શરીર જરાવસ્થાને લઈને જર્જરિત થઈ ગયું છે; તેથી તે તપ, જપ, સંયમાદિમાં પૂરું કામ આપતું નથી, તેથી ભો તે તણ દહાં ને બીજાં નવું શરીર તપ, જપ, સંયમાદિ સારી રીતે થઈ શકે તેવું મળે તો તે ઇચ્છવાયોગ્ય છે.

કુંવરજી

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌકિતક

(૧૭૬)

તમે રૂપિયાથી જેમ જેમ દૂર જાઓ, તેમ તેમ તે વધારે મોટા દેખાય-એમ કેમ હશે ?

રૂપા કાકાની સર્વ વાતો જ જૂદી જાતની છે. એને લગતાં ધોરણો તદ્દન વિચિત્ર છે, એનો પાટ અલગ છે, એનો રાહ અલગ છે, એના નિયમો અલગ છે, એનો મોહ અલગ છે, એનો મદિમા મોટા માંધાતાને થાપ જવરાવે તેવો છે. એને લગતા કેટલાક નિયમો વિચારીએ તો એના મોહમાં પડનાર આપણા સર્વની કિંમત યદ્યપિ ન્યૂન છે.

પ્રથમ નજરે બીજી સર્વ વાતનો ધરવ (સંતોષ) થાય છે, ધનનો કદી યતો નથી. હજારે લાખ અને લાખે દશ લાખના-એમ ઉત્તરોત્તર સોણલાં આબ્યાં જ કરે છે. આજનું સાધ્ય તે કાલનું પ્રયાણુખિન્દુ બની જાય છે. આકાશનું માપ થાય તો ધનની આશાનું માપ થાય તેવું છે. બીજા કોઈ પણ દાષથી માત્ર એક જ ગુણનો નાશ થાય છે; ત્યારે ધનના લોભથી સર્વ ગુણનો નાશ થાય છે. ગરીબ માણસ હોય, દરરોજનું લાવી, ખાઈ નિરાંતે બેઠો હોય, તેને કોઈ નવાણું રૂપિયા આપી દે, પછી તેને સો પૂરા કરવામાં અને પછી આગળ ધપવામાં તે એવો સપાટે ચઢી જાય છે કે એનાં બોધ, સુખ, શાંતિ, આરામ અને વાત્સલ્ય સર્વ આદ્યાં જાય છે અને તેથી 'નવાણુંનો ધક્કો' એક ભાવાર્થ ભરપૂર શબ્દચિત્ર મનાઈ ચૂક્યું છે. એને પેદા કરવામાં, એનું રક્ષણ કરવામાં અને એનો વ્યય કરવામાં ઉપાધિનો પાર નથી અને એ સર્વ જાણુવા છતાં મોટા ચમરબંધી એનો મોહ મૂકી શકતા નથી, જરા દૂરથી એનો અવાજ સાંભળતાં કાન ચમકી જાય છે. અને પૈસા કે આના જેવી નાની રકમ માટે છોકરાના વાંસામાં નેતરની સોજો પડે છે. એ જેમ જેમ દૂર જતો જાય છે તેમ તેમ એ વધારે મોટો લાગે છે. દુનિયાનો ક્રમ એવો છે કે વસ્તુ દૂર જાય તેમ વધારે નાની લાગે છે, પણ માણસ પાસેથી પૈસા જવા માંડે ત્યારે એને ધનનો ખરો મોહ જાગે છે, એને પૈસાનું દુષ્પરિણામ થાય છે, એ ગમે તેમ કરી જતી બાજુ હાથ કરવા પાસા ખેલે છે અને દારતો જાય છે તેમ ખેવડો ખેલતો જાય છે. મોટા ધનપતિઓ જેમ એને છોડતા નથી, તેમ નાનો બિખારી પણ એની

જે-આર પાછાં એને મડાગાંઠથી બાંધીને પકડી રાખે છે અને છૂપાવવા અનેક પ્રયત્નો કરે છે.

ખરેખર ધનજીભાઈનો મદિમા મોટો છે. એ સારા માણસને પણ ચકરાવે ચકાવે છે અને કોઈ કોઈ વાર તો સંત જેવા દેખાતા સાધુ, સંન્યાસી પાસે પણ એ બહુરૂપી દંભ કરાવે છે. એ જવા લાગે છે ત્યારે ભારે કલેશ કરાવે છે અને આવવા માંડે છે ત્યારે અનેક કૌભાંડ રચાવે છે. મરતી વખતે સાથે લઈ જવાતા નથી તેથી જ કેટલાકને એનું વસ્તીયતનામું કરવું પડે છે અને ત્યારે પણ સંતતિ માલ વગરની થવાની છે તેમ ધારી તેને બને તેટલો

લાંબો કાળ કુટુંબમાં રખાય તેવાં પાડીઆં ગોઠવાવે છે. આવા અક્કલને ઉચલાવી નાખનાર, આહુ વ્યવહારના નિયમોનો સદંતર લાંબ કરનાર અને પારવગરની ચૂંચવણો ઊભી કરનાર ધનનાં શાસ્ત્ર સાચી રીતે સમજી તેના પર સામ્રાજ્ય મેળવનાર અને તેને દાસ બનાવી દેનારની કુશળતા ખરેખર પ્રશસ્ત છે. લક્ષ્મીના સાચા પતિ થનારનું જીવન ધન્ય છે.

Why is it that farther away from a rupee you get, the bigger it looks ?
(27-3-39) B. C.

(૧૭૭)

આજનો દિવસ એવી રીતે જીવ કે એને છેડે તારે કોઇ બાબતમાં
શરમાવું ન પડે અને તેં કાંઈ ક્યું હોય અથવા કરવાનો પ્રયત્ન
કર્યો હોય તેને માટે તને આનંદ થાય.

જીવનની દૈનિક માટે ધણાં ધણાં દૃષ્ટિબિન્દુથી વિચાર કરવો પડે છે. નાની નાની બાબતોથી જીવનસંકળના થાય છે. આપણને મોટા બનાવો કે પ્રસંગો જીવનમાં યાદ રહી જાય છે અને તેને રમરખમાં લાવી આપણે જીવનની તુલના કરીએ છીએ, પણ નિઃદગી અનેક નાના બનાવોથી બનેલી હોય છે. જીવનતુલના માટે એ નાના બનાવોની અગત્ય જરા પણ જોઈ નથી. સુદ્ધાની વાત એ છે કે મોટા બનાવો ભલે આપણું મદત્ત્વ વધારે, બાકી આપણે નાના બનાવો માટે ખામ સંભાળ રાખવાની છે. આખા દિવસમાં નાના બનાવો તો પાર વગરના બને છે. સાધારણ ચાણી આપવાની બાબતથી માંડીને બોલવા સાલવાની સમ્યક્તા, સંભાળણની રીતિ, અન્યના નાનાં નાનાં કામો કરી આપવાની પદ્ધતિ-વિગેરે અનેક બાબતો દરરોજ બને છે. એ આખા દિવસમાં એક પણ કામ એવું કરવું ન પડે, કે જેનો વિચાર કરતાં રાત્રે આપણને શરમાવું પડે. આત્માવલોકન કે આત્મ-નિરીક્ષણને પરિણામે આપણાં કાર્યો પર આપણે જ ફેસલા આપી શકીએ એવી ટેવ પાડી શકાય છે. એક પણ કામ એવું થવું ન જોઈએ કે જેનો વિચાર કરતાં આપણે આપણા મનમાં જ લેવાઈ જઈએ. કોઈને તરછોડ્યા હોય, કોઈના પૈસા તફાવત્યા હોય, કોઈની મિત્રા કરી હોય, અભિમાનમાં માણ્યા હોઈએ કે કોઈનું અપમાન કરી દીધું હોય-એવાં કામનું રમરખ આપણને જરૂર શરમાવે.

અને આખા દિવસમાં કાંઈ ક્યું હોય કે કરવા પ્રયત્ન કર્યો હોય તેમાં પરાપકાર-પરાયણુત્તિ હોય, પોતાની વતને બૂલી પરને યાદ કર્યાં હોય, પારકાનાં સુખ, સગવડ વધાર્યાં હોય-એવાં કાર્યો યાદ કરવાથી આજે ફરજ બળવી છે એ વિચારથી આનંદ થાય. જીવનનું ધ્યેય પરિહીત તરફ રાખવાની ટેવ પાડવી એટલે આનંદ અનિવાર્ય છે.

મવારે ઊડીને નિર્જીવ કરવો કે આજે શરમાવા જેવું કોઈ કામ કરવું નથી અને બને સારે પાગકાની નાની-મોટી મગવડો વધે તેવાં કામ કરવાં છે. આવી રીતે દિવસ પમાર કરવાની જિંદી જીવવામાં આનંદ છે. અને રાત્રે એ કાર્યો તપાસવામાં આવે-એનાં

સરવૈયાં કઢાય, ત્યારે અંદરથી ખરી મોજ આવે છે. દિવસની રાત તો સર્વને પડે છે, પણ સફળ દિવસ તો તે જ કહેવાય જ્યારે તે દિવસે કાંઈ પરદિત 'કેયું' હોય અથવા સાચા દિવે પરદિત કરવા પ્રમાણિક પ્રયત્ન કર્યો હોય. આવા પ્રજ્ઞાતાના નિશ્ચયમાં અને રાત્રિના નિરીક્ષણમાં ભારે આનંદ છે. અંદર જોવાની ટેવ પડે એટલે નકામો શકિતનો દુર્બળ અટકી જાય છે અને જીવનદશા પક્ષી જાય છે, રોમના એક તત્ત્વજ્ઞાની શહેનશાહે (એરિલીયસે) આવી રીતે જીવન વીતાવી અદ્ભુત તત્ત્વજ્ઞાન દુનિયાને આપ્યું છે અને યોગબુધિ આર્થવર્તમાં તો એવાં જીવનદર્શનોનો પાર નથી. નાની બાળનો પર મોક્ષસ ચનારને કાર્યમાં સુકરતા અને પરિણામમાં અનિર્વચનીય આનંદ પ્રાપ્ય છે.

So live this day that at the end you may be ashamed of nothing and glad of something you have done, or have tried to do. (5-5-89)

(૧૭૮)

તમે ભોં ભોગા થયા છો તેમાં શું? હસ્તે મ્હોઢે ખડા થઈ જાઓ.

જમીન સરસા પડી જવું એમાં તમારી વિરુદ્ધ કોઈ બાબત નથી, પણ ત્યાં પડ્યા રહેવું એમાં તમારી નામોશી છે.

વેપાર ગંજીતરી કરીને કર્યો અને બજારનો રંગ ફરી જતાં સરવાળે ખોટ મળે. કાંઈ વાંધો નહિ, ફરી વાર જોલો. આપુ વર્ષ મહેનત કરી અને પરીક્ષા વખતે અણુધાર્યા સંવાલો પરીક્ષકની વિચિત્રતાને કારણે આવી પજા, પરીક્ષામાં નાપાસ થયા, કાંઈ નહિ, એક વાર ફરી યત્ન કરો. સારામાં સારી દવા આપવા છતાં દર્દીને બાધિ ગયો નહિ, ફરી નિદાન કરો, દવા બદલો અને હિમત રાખો. આવા અનેક પ્રસંગો જીવનમાં આવે છે. કેટલીક વાર પ્રમાણિક પ્રયત્ન કરવા છતાં પરિણામ અણુધાર્યું વિપરીત આવે છે. ગંજીતરી બરાબર કરવા છતાં આવું થઈ જાય તો ગભરાવું નહિ, નિરાશ થવું નહિ, હિમત હારી જવી નહિ.

ચાલતાં પડી જવાય કે રમતાં હારી જવાય તેમાં જરા પણ નામોશી નથી. એ તો ઘોડે ચઢે તે પડે. બહાદુરી ચઢવામાં છે અને કદાચ ચઢવા પછી પડી જવાય તો તેમાં શું થઈ ગયું? બહાદુર માણસો વિઘ્નથી ગભરાતા નથી, વિઘ્નના ભયથી મૂંઝાતા નથી અને વિઘ્ન એનો ભાવ લગ્યે તો તેથી હતાશ થતા નથી. એમાં તો ખરી કસોટી છે, એવે વખતે તમારામાં કસ કેટલો છે તેનો નિર્ણય કરવાનો સમય મળે છે, એવે વખતે તમારામાં સાધનની વિપુલતા અને ઉપયોગની આવડત કેટલી છે તેનું દિગ્દર્શન કરાવવાની તમને સાચી તક સાંપડી છે એમ તમારે વિચારવાનું છે. જો પજા પછી ભીડી ન શક્યા, દગાઈ ગયા કે કચરાઈ ગયા તો તમારો ડોહો ગૂલ થઈ ગયો એમ સમજવું. પડવામાં તો કાંઈ વાંધો નથી, પણ પજા પછી દગાણો તો ખેલ ખલાસ સમજવો. ચાલતો ઘોડો ટેસ વાગતાં કે પગ સરકી જતાં પડી જાય, પણ હાંકનાર કુશળ હોય તો રેન ખેંચી એને તુરત પગલાર કરી દે છે. બાપ્પી એ પજો અને એનાં ટાંડીઆ પહોળા થઈ ગયા તો તેા-ત્રણી એના બન્ને બાજુનાં બંધન (પટ્ટા-પુલ) કાપવાં જ પડે અને ઘોડાને કદાચ હમેશની ખોક-ખાંપણ

પણ સાંપડી આવે. જીવનમાં હારેલા પ્રયત્ન અને ચીવટથી પાછા જીત્યા છે, ધન ખોયેલા લક્ષ્ય-
ધિપતિ થયા છે, નીચલી કોર્ટમાં હારેલા અપીલમાં જીત્યા છે, કોર્ટરની દવાથી વ્યાધિ
ન સુધારનાર દેશી વૈદના ઉપચારથી પથારીમાંથી એકા થયા છે. પ્રબળ પુરુષાર્થ, ચીવટ,
ધીરજ અને સત્યનિષ્ઠા પડેલાને ઊંચો લાવે છે, બાકી પક્ષા પછી કંકળાટ કરવો અને
પડ્યા પડ્યા સડી જવું એમાં માનવતા નથી, અક્રમ નથી, આવડત નથી, જયવારો
નથી. માટે હસીને ઊઠો, પ્રેમથી ખડા થાઓ અને છાતી ખસાર કાઢી હૃદયને હલાવો.
એમાં તમારો અંતે વિજય છે. શોધખોળ, પ્રયોગ, યોગપ્રગતિ, ધનપ્રાપ્તિ, સ્વાસ્થ્ય આદિ
સર્વ આંતર કે બાહ્ય તરવોને આ અચળ નિયમ અચળ રાખી પડે છે. પડવામાં ભય નથી,
ભોગ નથી, શંકારચાન નથી, પણ પક્ષા રહેવામાં નિર્ગત્યતા છે, પામરતા છે, જીવતાં મરણ છે.

You are beaten to earth ! Well, what of that ?

Come up with a smiling face.

It is nothing against you to fall flat,

But to lie there—that is disgrace.

VANCE. (29-6-39)

ભગવાન મહાવીરનો સંદેશ

૧. આત્મશ્રદ્ધા, આત્મજ્ઞાન અને આત્મસંયમ-એ ત્રણ સદ્ગુણોથી ભોક્ષની
પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે; માટે તે મેળવવા પુરુષાર્થ કરો.

૨. ' અર્હિસા પરમો ધર્મઃ । ' એ મહાવાક્યને તમારા હૃદયમાં કોતરી રાખી
જગતનાં તમામ પ્રાણીઓ તરફ પ્રેમથી વર્તો.

૩. ચેતાના કલ્યાણનો આધાર બહારની કોઈ પણ શક્તિ ઉપર નથી, પણ
આત્મશક્તિ ઉપર છે એમ માનો.

૪. કુન્યવી કોઈ પણ વસ્તુમાં વાસ્તવિક સુખ નથી, પણ તે સુખ અંતરમાં જ
છે એમ સ્વીકારો.

૫. જિંદગી ટૂંકી છે તે ઉપાધિ બહુ છે, માટે જલદી સ્વકર્તવ્યપરાયણ થાઓ.

૬. આયુષ્યનો એક ક્ષણનો પણ ભરોસો ન રાખો.

૭. આત્મા છે, કર્મ છે, પરમેશ્વર છે, સુજ્ઞિ છે, પુણ્ય છે, પાપ છે અને
પુનર્જન્મ પણ છે તે સત્ય માનો.

૮. ઇષ્ટમાં ઇષ્ટ કર્તવ્ય આત્મજ્ઞાન મેળવવું તે છે એમ સમજો.

૯. અજ્ઞાનતા એ જ પાપ છે, માટે જ્ઞાન મેળવો અને દુઃખ છે એ ભૂલની
શિક્ષા છે, માટે નવી ભૂલ કરતાં અટકો.

સુનિ બાળચંદ્રજી

દાન અને તેનાં પ્રકાર

સુપાત્રે દાન આપતાં તે ધર્મના કારણરૂપ થાય છે. ધર્મતર અનુકંપાદિક દાનો આપતાં ઊંચા પ્રકારની દયા ઉપજાવે છે, મિત્રને આપતાં પ્રીતિમાં વધારો કરે છે, શત્રુને આપતાં વૈરને દૂર કરે છે, સેવકને આપતાં ભક્તિ વધારે છે, રાજાને આપતાં સન્માન વધારે છે અને ભાટચારણાદિકને આપતાં વશ ફેલાવે છે. દીધેલું દાન ક્યાંય પણ નિષ્ફળ થતું જ નથી. દાનથી પ્રાણી અખંડ સામ્રાજ્ય અને ઇંદ્રપથું પામે છે. દાનથી અગણિત સુખની વૃદ્ધિ થાય છે, અને અનુકરમે મોક્ષ પણ મળે છે. ચતુર્વિધ ધર્મમાં દાનને પ્રથમ ગણવામાં આવેલ છે અને તે જ્ઞાનદાન, અભયદાન અને સુપાત્રદાનના બેદથી ત્રણ પ્રકારે છે. સર્વ દાનોમાં જ્ઞાનદાનને મુખ્ય કહેવામાં આવેલ છે. તે સર્વ સંપત્તિના કારણરૂપ અને તત્વાતત્ત્વને યથાર્થ જણાવનાર છે. જ્ઞાનથી જ્ઞાની પોતાના અંતરમાં કૃત્યાકૃત્ય સમજીને અકૃત્યોનો ભાગ કરે છે અને સુકૃત્યોને આદરે છે. અજ્ઞાની પરભવમાં દુઃખનું ભાજન થાય છે; માટે જ્ઞાનદાન સમસ્ત સુખને આપનાર છે. એટલા માટે જ જ્ઞાનદાતાને દુઃખતીકાર (જેનો જહોલો વાળવો મુશ્કેલ અને તેવો) કહેવામાં આવેલ છે. વળી ખીજાં દાનો તો પ્રાણીઓને એક જ જન્મમાં ઉપકારી થાય છે અને જ્ઞાનદાન તો ઉભય લોકમાં હિતકારી થાય છે; માટે પરોપકારમાં જ્ઞાનદાનને મુખ્ય ગણવામાં આવેલ છે.

ખીજું અભયદાન તો સમસ્ત પ્રાણીઓને છટ જ છે. એનાથી આરોગ્ય, લાંબું આયુષ્ય અને અદ્ભુત સુખ-સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. દાન વિના ઘણા કષ્ટાનુક્રાને ક્ષારભૂમિમાં વાવેલ ખીજની જેમ નિષ્ફળ થાય છે. વ્યાકરણહીન વિદ્યા, રૂપહીન નાયિકા અને જ્ઞાનહીન ગુરુ-એ નિષ્ફળ વૃક્ષ સમાન છે. લેાયનહીન મુખ અને ભ્રમણ્ય રહિત સંન્યાસીની જેમ દવાહીન ધર્મકાર્ય પણ શોભા પામતું નથી. ગર્ભમાં જન્મ થતાં અથવા તરુણપણમાં યા જાળ-પણમાં મરણ, આધિ, વ્યાધિ, દૌર્ભાગ્ય, દરિદ્રતા અને ખીજાં દુઃખો-એ હિંસારૂપ વિષવૃક્ષોનાં પુષ્પો છે અને નરકની તીવ્રવેદના એ તેનું ફળ છે. કહ્યું છે કે દેવોને જાણદાન આપવા માટે અથવા યજ્ઞના નિમિત્તે જે નિર્દય પુરુષો પ્રાણીઓને ફણે છે તેઓ ઘોર દુર્ગતિમાં જાય છે.

આહારાદિનાં દાન કરતાં અભયદાન અધિક છે. વધ્યપુરુષ રાજ્ય આપનાર કરતાં પણ પ્રાણ આપનારને અધિક ગણે છે. કહ્યું છે કે-મહાદાનેતું ફળ પણ વખતસર ક્ષય થઇ જાય, પણ અભયદાનનું ફળ તો ક્ષય જ પામતું નથી.

ત્રીજું ધર્મોપજ્ઞદાન છે. તે શમ્યા, ચતુર્વિધ આહાર, વસ્ત્ર, પાત્ર વગેરેના બેદથી બહુ પ્રકારનું છે. તે જ પુરુષો ધન્ય છે કે જેઓ અવસરે ગૃહે પધારેલા સાધુઓને પરમ યજ્ઞથી ત્રિવિધ શુદ્ધ, પ્રાસુક, એવણીય, કમ્પતીય અને પોતાને માટે તૈયાર કરાવેલ અન્ન પાનાદિ વસ્તુઓ વહોરાવે છે. આહારના ચાર પ્રકાર છે: અશન, પાન, ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય. વળી યતિજનને હિતકર એવાં વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, પાદચોરજન, વસ્તી (રહેવાનું મકાન) તથા પાટ-પાટલા વગેરેથી ઉપાસકાએ માનસિક પ્રીતિપૂર્વક સત્કાર કરવો; કારણ કે તે

મુનિના ચારિત્રને મદદરૂપ થાય છે. ગત્તવચીયુક્ત પાત્રને ધર્મના નિમિત્તે ભક્તિપૂર્વક નિર-
વદ્ય આહાર આપવાથી મહાદ્વજ પ્રાપ્ત થાય છે એ પાત્ર, જિનગિ'બ, જિનભનન, પુરતક સમ્રાટ
અને અતુર્વિધ શ્રી સધ-એમ સાત પ્રકારે કહેલ છે એ સાત ક્ષેત્રમાં જે ધનરૂપ બીજ
વાળીને ભાવરૂપ જળથી તેનું સિંચન કરે છે તે મોક્ષશ્રીરૂપ અક્ષયનાસ્થ(ધાન્ય)ને મેળવે છે.
પુણ્યથી પાત્રી શકાય તેવું પાત્ર, ઉત્તમ ચિત્ત અને ન્યાયોપાર્જિત ધન મેળવીને જે પ્રાણી
ભાવથી દાન આપે છે તેની લક્ષ્મી મદા ઉદય પામતી જાય છે ગત્ત, ધાતુ અને વૃક્ષા-
દિક્ષમાં જેમ મહાનુ અતર છે તેમ સુપાત્ર સુપાત્રમાં પણ મહાનુ અતર રહેલું છે કહ્યું
છે કે-હજારો અણુવ્રતી કરતા એક મહાવ્રતી શ્રેષ્ઠ અને હજારો મહાવ્રતી કરતા એક જિને-
શ્વરદેવ શ્રેષ્ઠ છે, કાન્થ કે જિનેશ્વર જેના શ્રેષ્ઠ પાત્ર તો મોઢું છે જ નહિ હજારો અને લાખો
નિશુદ્ધ શ્રાવકોને દાન આપતા જે પુણ્ય થાય છે તે કરતા એક મુનિદાનથી અધિક ફળ
પ્રાપ્ત થાય છે સુપાત્રદાનના ફળમાં પણ ચોખ્ખું દેશ, કાળ, અને દાતાના ભાવ વધારો
કરી આપે છે બહારચર્ચાહીન, ક્રિયાબ્રહ્મ અને દયા તથા દમયો ગહિતને મહાદાન આપતા
પણ સ્વરૂપ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે સાધુઓ એ પ્રથમ પાત્ર છે, બીજું પાત્ર શ્રાવકો છે, ત્રીજું
સમ્યગ્દષ્ટિ છે, ચોથું જતુઓ દયાપાત્ર છે કહ્યું છે કે-માધુઓ ઉત્તમ પાત્ર છે, શ્રાવકો
મધ્યમ પાત્ર છે અને અવિગતિ સમ્યગ્દષ્ટિ જલ્પન્ય પાત્ર છે આ પાત્રપાત્રની વિચારણા
મોક્ષફળના હેતુરૂપે કરેલા દાનના સળધમાં કરવાની છે માત્ર ખ્યાતિ માટે દાન કરવું એ
સુશ્રાવકનું કાર્ય નથી, કાગળ કે તેના દાનથી ફળમાં અનરોધ થાય છે

મહારીય પગમ્ભાએ ચાર પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો તેમાં દાનધર્મ પ્રથમ કહ્યો છે પોતે
પણ પ્રથમ ચાગ્રિ લેતા દાનધર્મ, પછી ચાગ્રિ લેનારૂં શીવધર્મ, પછી કર્મોન્મપાવના
માટે આચરેલો તપ ધર્મ અને પછી શ્રેણી માડનારૂં ભાવધર્મનું અનન્યન લીધું છે
પ્રભુએ આપેન દાનમાં સુપાત્રો (મુનિ મિત્રાય) પણ આવતા, અનુક્રપાદાન પણ દીન
અનાથને અપાતુ અને ચાગ્રાદિ મિત્રદાવળી બોનાગને ઉચિત તેમજ કીર્તિદાન પણ
આપ્યું હતું ગૃહસ્થ માટે તો દાનધર્મની જ મુખ્યતા છે ગૃહસ્થ પોતે મેળવેના દ્રવ્યથી
દાનધર્મનું આરાધન કરે તો જ તે દ્રવ્ય મેળવતા બધાયેલા પાપોથી છૂટે અને આગામી જન
માટે પુણ્ય મપાદન કરે ધનની દાન, ભોગ ને નાશ એ ત્રણ પ્રકારની ગતિ જણા-
વનામાં આવન છે જે ધનનો દાન અને ભોગમાં ઉપયોગ ન કરવામાં આવે તો છે-રે નાશ
તો નિર્માણ થયેલો હોય જ છે ધનની આની રિચિત મમજ તેનો દાનાદિકમાં ઉપયોગ
કરવો ઉચિત છે કેટલાક પુણ્યભાગથી પુનરાજી મનુષ્યો આવેવ મમયને આગળીને તે
પ્રમાણે વર્તન કરતા દેખાય છે તેઓ ધનવાદને પાત્ર છે

અમીચ દ કરસનજી શેઠ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રમુખ-શા. હીરાલાલ ગણપતરામ—ધડકણ)

પ્રશ્ન ૧—ગુરુ પાસે અક્ષતની ગહુંળી કરતાં શું ચિંતવવું ?

ઉત્તર—ગુરુના ગુણ ચિંતવવા.

પ્રશ્ન ૨—પ્રભુ પાસે સ્વસ્તિકાદિ કર્યા પછી ક્ષણ, નૈવેદ્ય ને દ્રવ્ય કયાં મૂકવું ?

ઉત્તર—ક્ષણ સ્વસ્તિકા ઉપર મૂકવું, નૈવેદ્ય સિદ્ધશિલાની આકૃતિ પર મૂકવું અને દ્રવ્ય વચ્ચેની ત્રણ રત્નત્રયીની ઢગલી પર મૂકવું, એ ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૩—આંગિલમાં હિંગ વપરાય ?

ઉત્તર—ન વપરાય એમ લઘુ પ્રવચનસારોદ્ધારમાં કહ્યું છે, પરંતુ વાપરવાની પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૪—રેશમ ત્રસણવેની હિંસાથી જાને છે તો તે વાપરવું યોગ્ય છે કે કેમ ?

ઉત્તર—જાહુ વર્ષોથી વપરાતું આવે છે. આ જાળત વધારે ચર્ચવાની જરૂર નથી; કારણ કે તેનો નિષેધ થઈ શકે એ અશક્ય છે. તેમાં પુદ્ગળો વધારે શુદ્ધ છે, તેને અશુચિ અદ્ય લાગે છે, ઇત્યાદિ વાપરવાનાં કારણો છે.

પ્રશ્ન ૫—ત્રીજા ને છઠ્ઠા આવશ્યકના પ્રારંભમાં મુહુપત્તિ પડિલેહાય છે, બીજા આવશ્યકના પ્રારંભમાં મુહુપત્તિ પડિલેહાતી કેમ નથી ?

ઉત્તર—પહેલા સામાયિક આવશ્યક માટે તો મુહુપત્તિ પડિલેહીને જ કરેમિ ભંતે ઉચ્ચરાય છે. ત્રીજું આવશ્યક ગુરુને વાંદણા દેવારૂપ છે, તેના પ્રારંભમાં મુહુપત્તિવડે શરીર પડિલેહવાની જરૂર છે કે નેથી વાંદણા દેતાં જીવવિરાધના ન થાય છઠું આવશ્યક પચ્ચખ્ખાણુ લેવારૂપ છે તે મુહુપત્તિ પડિલેહી, વાંદણા દેવાવડે ગુરુનો વિનય કરીને જ લઈ શકાય તેથી ત્યાં મુહુપત્તિ પડિલેહવાની જરૂર છે. બીજા આવશ્યકમાં તેવું કારણ નથી.

પ્રશ્ન ૬—નવકારવાળી કે પાંચ પદની ટીપ ગણવાનો નિયમ હોય છતાં, કોઈ કારણથી એક દિવસ ન ગણાય તો બીજે દિવસે ગણી શકાય કે નહીં ?

ઉત્તર—બીજે દિવસે બેવડી ગણી શકાય. વળી તેમ સકારણ થયું હોય તો તેમાં દોષનો સંભવ પણ નથી.

પ્રશ્ન ૭—કોઈ ગામમાં જિનપૂજા માટે ફૂલ ન મળતાં હોય તો આપણે આપણા બગીચા વિગેરેમાં ફૂલના છોડ વાવીને તે ફૂલ ચડાવી શકીએ ?

ઉત્તર—ખુશીથી ચઢાવી શકાય. માળીનાં લાવેલાં ફૂલ કરતાં એ વધારે પવિત્ર સમજવાનાં છે. શ્રાવકને દ્રવ્યપૂર્વ કરતાં જીવવિરાધના થાય છે તે સ્વરૂપ-હિંસા છે, પરંતુ ભાવ સુંદર હોવાથી અનુબંધ દયાનો જ પડે છે.

પ્રશ્ન ૮—ખીજ, પાંચમ, આઠમ, અગ્યારશનાં તપ કરવાનું કહેલ છે, પરંતુ ચૌદશનો તપ કરવાનું કેમ કહ્યું નથી ?

ઉત્તર—શ્રાવક પાશ્વિક પ્રતિક્રમણ કરે ત્યારે પક્ષની આલોચણા તરીકે એક ઉપવાસ કરવાનું કહેવામાં આવે છે તે કરેલ હોય તો પશ્ચિદ્વિચો કહે અને ન કરેલ હોય તો તદ્વત્તિ કહીને કરવાનું સ્વીકારે છે. આ પ્રમાણે દરેક અતુર્દશીએ ઉપવાસ કરવો તે જ અતુર્દશીનો તપ સમજવાનો છે.

પ્રશ્ન ૯—આરતિ ઉતાર્યા પછી ચૈત્યવંદન કરી શકાય ?

ઉત્તર—સ્નાત્ર લાણાવવામાં આરતિ ઉતારીને જ ચૈત્યવંદન કરાય છે તેમ સાંજે પણ દેશસરમાં આરતિ ઉતાર્યા પછી ચૈત્યવંદન કરી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૦—દેશસર નવું બંધાવતાં તેની ફરતાં નવાં નવાં મનુષ્યાદિકનાં રૂપ પથ્થરમાં કોરીને કરાવે તો તેમાં બાધ છે ?

ઉત્તર—બાધ નથી. શિલ્પશાસ્ત્રાનુસાર કરાવાય જ છે.

પ્રશ્ન ૧૧—શ્રાવકે ચાંદલો કેવા આકારનો કરવો ?

ઉત્તર—શ્રાવકે કપાળમાં પ્રભુની આસા ધારણ કરવારૂપ ગોળ ચાંદલો કરવો. અને તે સિવાય કંઠે, છાતીએ અને ઉદરે પણ તિલક કરવાં—એકંદર સંકારણ આર તિલક કરવાનો ઉદ્દેશ છે.

પ્રશ્ન ૧૨—સ્થાપનામાં મૂકેલી ચોપડી વાંચી શકાય ?

ઉત્તર—ન વાંચી શકાય સ્થાપના સ્થાપ્યા પછી તેને હલાવાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૧૩—જય વીયરાયની પ્રથમની બે ગાથામાં હાય મસ્તકે અડાડાય છે અને પછીની ગાથાઓ નીચા હાય કરીને બોલાય છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—બે ગાથા મુક્તાશુક્તિ મુદ્રાવડે કહેવાની છે અને ગાકી ૩ ગાથાઓ યોગમુદ્રાએ કહેવાની છે, તેથી એમ કરવામાં આવે છે. મુદ્રાનું સ્વરૂપ ચૈત્યવંદન બાધ્યાદિથી જાણી લેવું.

પ્રશ્ન ૧૪—સામાયિકમાં બિભા ધમને ખીન્તું ધર્મકાર્ય કરી શકાય ?

ઉત્તર—જયજીર્ણપૂર્વક બિડીને કરી શકાય, પરંતુ સામાયિકમાં કરી શકાય તેવું હોવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૫—પ્રભુના નવજીવનું જળ શરીર પર લગાડાય છે, પરંતુ પિવાય ખરું ?

ઉત્તર—પિવાય નહીં, શરીર પર લગાડી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૬—નવકારશી પારવા નિમિત્તે ત્રણ નવકાર ગણીને તરત દાતણ ન કરે તો વિલંબે કરી શકાય ?

ઉત્તર—નવકારશી સૂર્યોદય પછી ૪૮ મિનિટે ત્રણ નવકાર ગણીને પાયા પછી ગમે ત્યારે દાતણ કરે અથવા વાપરે તેમાં બાધ નથી.

પ્રશ્ન ૧૭—ચરવળાની ઝાંડીને મેર બાંગી ગયો હોય તો તે ચરવળો પોસહમાં અથવા સામાયિકમાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—બીજા મેરવાળા ચરવળાની જોગવાઈ ન થાય તો ત્યાંસુધી વાપરી શકાય, પરંતુ તાકીદે તેવી જોગવાઈ કરી લેવાનું ધ્યાનમાં રાખવું.

પ્રશ્ન ૧૮—દીવાળીના સ્તવનમાં દીવાળીના છઠ્ઠતપનું કળ બહુ વિશેષ કહ્યું છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એ પર્વ અત્યુત્તમ હોવાથી એના આરાધન માટે કરેલા છઠ્ઠતપનું કળ વધારે કહેલ છે, પરંતુ કળનો ખરો આધાર તો ભાવ ઉપર છે.

પ્રશ્ન ૧૯—દેરાસર કે ઉપાશ્રયમાં મુકાર્યેલી કોઈ પણ ચીજ વેચાતી લેવાય ?

ઉત્તર—એ વસ્તુ શ્રાવકે ધરકામ માટે વેચાતી લેવી ઘટિત નથી. કેટલીક વસ્તુ દેરાસરના કામ માટે લઈ શકાય છે.

પ્રશ્ન ૨૦—અગિયાર ગણધરના દેવ ક્યારે વાંદવાં ?

ઉત્તર—એમણે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી અને ત્રિપદી પામીને દ્વાદશાંગીની રચના કરી તેમ જ ગણધરપદ મેળવ્યું તે દિવસે (વૈશાખ શુદ્ધ ૧૧ શે) વાંદવાં ઠીક લાગે છે.

પ્રશ્ન ૨૧—સુગંધી ફૂલ ન મળતાં હોય તો સુગંધ વિનાના ફરેણુ વિગેરેનાં ફૂલ પ્રભુને ચડાવાય ?

ઉત્તર—ન ચડાવાય.

પ્રશ્ન ૨૨—કટાસણાના અભાવે કંતાન પાધરીને પ્રતિકમણ થાય ?

ઉત્તર—ન થાય. હલકી કિંમતનાં જિનનાં કટાસણાં પણ મળે છે તે વાપરવાં, પણ કંતાન વાપરવાથી માર્ગ લોપાય છે.

પ્રશ્ન ૨૩—સોના વિગેરેની નવકારવાળી કરતાં સૂતરની નવકારવાળી ગણવાનું કળ વધારે કહ્યું છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એમાં ત્યાગભાવની પ્રાધાન્યતા જણાય છે. મુનિ પણ તે નવકારવાળી રાખી વાપરી શકે છે, કારણ કે તે જોખમ વિનાની છે. બાકી કાંઈ વિશિષ્ટ હેતુ હોય તો જ્ઞાની જાણે.

પ્રશ્ન ૨૪—અગિયારશતા ચૈત્યવંદનમાં ‘અગિયાર અમત છાંડવાં એ’ એમ કહ્યું છે તે અગિયાર અમત ક્યાં સમજવાં ?

ઉત્તર—છકાયની હિંસા ને પાંચ ઇંદ્રિયો તથા મનની અવિરતિ મળી ૧૨ પ્રકારની અવિરતિમાંથી શ્રાવકે પ્રથમ ત્રસકાયની હિંસારૂપ અવિરતિ તજી હોય છે, તેથી ગાફીની ૧૧ પ્રકારની અવિરતિ છાંડવાનું સૂચન છે.

પ્રશ્ન ૨૫—સામાયિક કે પ્રતિકભણમાં અણુધોરી સ્થાંડિલની બાધા થાય તો જવાય ?

ઉત્તર—જઇ શકાય, પરંતુ વિધિપૂર્વક વસ્ત્ર ગદલીને જણું, ઇરિયાવટ્ટી રીતસર પડિછમવા અને પછી આલોચણુ આવે તે લેવી.

પ્રશ્ન ૨૬—સામાયિકમાં બાંધી નવકારવાળી ગણુતા હઇએ; દરમિયાન સામાયિકનો ટાઇમ પૂરો થાય તો નવકારવાળી અધૂરી રાખીને સામાયિક ચરાય ?

ઉત્તર—નવકારવાળી પૂરી કરીને જ પરાય. અધૂરી ન રખાય.

પ્રશ્ન ૨૭—સામાયિક કરતાં હઇએ ને એક સામાયિકનો ટાઇમ પૂરો થયાનું ધ્યાનમાં ન રહે તો તે ટાઇમ બીજા સામાયિકમાં ગણાય ?

ઉત્તર—ન ગણાય. બીજું સામાયિક લીધા પછીથી જ તેનો ટાઇમ ગણાય.

પ્રશ્ન ૨૮—દેરાસરમાં ચકલી વિગેરેએ માળા નાખ્યા હોય તો તે કાઢી નાંખી શકાય ? તેનાં ઇંડાં ફૂટી જાય તો વિરાધના લાગે કે નહીં ?

ઉત્તર—એ કાર્ય જયણપૂર્વક વિવેકથી જ કરવા યોગ્ય છે. એમાં વિરાધના થવી ન ભેદએ. એ વાત બાસ ધ્યાનમાં રાખવી.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—શા. પુંજલાલ અમથાલાલ-આબેલ)

પ્રશ્ન ૧—તીર્થંકર ગૃહસ્થાવસ્થામાં કાંઇ મત પરચખ્યાણુ કરતા હશે ?

ઉત્તર—દ્રવ્યથી કરતા હોય એમ જણાતું નથી. ભાવથી ત્યાગવૃત્તિમાં વધતા જ જાય છે. દિવસે દિવસે વિશુદ્ધિમાં વધે છે.

પ્રશ્ન ૨—નિનચૈત્યમાં સ્નાત્ર લણાવવાનું કહેલ છે તે મૂળનાયકજીની સન્મુખ જ લણાવવું કે બીજે પણ લણાવાય ?

ઉત્તર—મૂળનાયકજીની સન્મુખ લણાવવાનો નિરધાર નથી. જ્યાં સંગવડ હોય ત્યાં પંચતીર્થી પધરાવીને લણાવી શકાય.

પ્રશ્ન ૩—દેરાસર ઉપરના ધ્વજદંડ ઉપરની પાટલીને પતરાં જડાવ્યાં હોય તે જાખડી ગયાં હોય તો પાટલી ઉતારી નવાં જડાવીને પાછી ચડાવાય ?

ઉત્તર—ધ્વજદંડ ઉતાર્યા સિવાય પાટલી એકલી બિતરે નહીં અને ધ્વજદંડ ઉતારાય તો ફરી ચઢાવવાનો વિધિ કરવો પડે. માત્ર પાટલી ઉતારો ને ચઢાવો તે બની શકે નહીં, તેથી તાત્કાલિક પાટલી ઉતારવી નહીં. જ્યારે વિધિ સાથે ધ્વજદંડ ચઢાવવાનું બને તેમ હોય ત્યારે જ ઉતારવી.

પ્રશ્ન ૪—પ્રભુ પાસે ફૂલનાં પગર બરવાં એટલે શું ?

ઉત્તર—પ્રભુની પાસે ખાંચે વર્ણના પુષ્પો શોભીતી રીતે ગોઠવવાં તે પગર બર્મા કહેવાય છે. તે ફૂલના પ્રમાણમાં બરી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૫—સામાયિક લેતાં કરેમિ બંતે એક જ વાર ઉચ્ચરવી કે કેમ ?

ઉત્તર—કરેમિ બંતે એક જ વાર ઉચ્ચરવાની તપશ્ચર્યા મર્યાદા છે. તે મર્યાદા પાળવા ઇચ્છનારે એક વાર જ ઉચ્ચરવી.

પ્રશ્ન ૬—દેવસીપ્રતિક્રમણ કરવાનો વિધિયુક્ત કાળ કયો છે ?

ઉત્તર—ગમે તે ઋતુ હોય, પણ સૂર્યાસ્ત વખતે વંદિતુ કહી શકાય. જો રીતે એટલે એક ઘડી દિવસ હોય ત્યારે દેવસીપ્રતિક્રમણ શરૂ કરવાનો મુખ્ય વિધિ છે. જુઓ પ્રતિક્રમણ હેતુ બાધાંતર.

પ્રશ્ન ૭—દેરાસરમાં પલાંઠી વાળીને બેસાય કે નહીં ? શ્રાદ્ધવિધિમાં ના કહી છે.

ઉત્તર—રંગમંડપમાં પ્રભુની સામે પલાંઠી વાળીને ન બેસવું તે ઉચિત છે. ખમાસમણ મુદ્રાએ બેસી ચૈત્યવંદનાદિક કરવું. શરીરની અશક્તિએ બેસવું પડે તે અપવાદમાર્ગ છે.

પ્રશ્ન ૮—કલ્પવૃક્ષ કેટલી જાતનાં હોય છે ?

ઉત્તર—યુગલિકના ક્ષેત્રમાં અને અહીં યુગલિકનાં કાળમાં દસ પ્રકારનાં હોય છે. બીજે દેવલોક વિગેરેમાં હોય છે તે પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૯—શ્રાદ્ધવિધિમાં દર માસે દેરાસર પર ધ્વજ ચઢાવવાનું લખ્યું છે ને હાલ તો દર વરસે એક જ વાર ચઢાવાય છે, તો કઈ રીત બરાબર છે ?

ઉત્તર—બન્ને બરાબર છે, પરંતુ જ્યાં પ્રવૃત્તિ દર વરસે વર્ષગાંઠને દિવસે કે વિજ્યાદશમીએ ચઢાવવાની હોય ત્યાં તેમ કરવામાં વાંધો નથી. વચલા વખતમાં ધ્વજ ફાટી જાય તો બીજી પણ ચઢાવી શકાય અને ધ્વજ બન્ને બાજુ ઓટાવી પણ શકાય.

પ્રશ્ન ૧૦—મગફળીનું તેલ અને કપાશીઆનું તેલ વિગયમાં ગણાવી શકાય ?

ઉત્તર—પરચખ્ખાણુ લાખ્યમાં તેલવિગયના લેદમાં તે બન્ને પ્રકારનાં તેલ ગણ્યાં નથી, તેથી ન ગણાય. તેનું કારણ બહુશુદ્ધ નહોતું. કુંવરજી

સુબોધ વાક્યો

- ૧ પરમાત્માનો આભાર માન કે તીર્થયાત્રાદિ કરવા માટે તારા પગ સદૈસત્તામત છે
- ૨ જોઈને ચાલ કે તારા આત્માને ઉત્પત્તિનો માર્ગ મળે
- ૩ હિમતથી ચાલ કે તારા આત્મા શુદ્ધ અને પવિત્ર બને
- ૪ કાર્ય પૂણા છે, વખત થોડો છે, માટે સમય ગુમાનીશ નહિ
- ૫ તારી હાજરીથી પારકાને હરકત તો થતી નથી ને તે સલાળતો રહે
- ૬ હમેશા કુદરતના પવિત્ર નાટકો જોતો રહે કે તને તેમાંથી બોધ મળે.
- ૭ હજી સારા કામો કરવાનો સમય છે એમ વિચારીને જાગૃત રહે
- ૮ મારું કામ કરવા જલદી ઊઠ વિલગ ન કર
- ૯ હમેશા સીધો રસ્તો લેવાનો નિયમ ગમ્મજો આટીધુટીમાં પડીશ નહીં
૧૦. મન સાફ હોય તો જગતની ખૂરી ચર્ચાથી ડરવું નહિ, પણ જો મન મલિન હોય તો તેવી ખૂરી ચર્ચાથી ડરવું એ સત્પુરુષનું કર્તવ્ય છે
- ૧૧ પ્રાણુ જાય, પણ અન્યાયી નાટક જળવીશ નહિ
- ૧૨ પોતાનું મર્મ શ્રેષ્ઠ છે એવું અભિમાન ન રાખતો, પોતામાં શુ દોષ છે તે તરફ ખરાબર તપાસ કરતો રહે
- ૧૩ અમલ્ય બીનાને મત્ત હરાવવાનો આગ્રહ કરીશ નહિ
- ૧૪ નીતિના મર્થો કરનાથી જગતના ઇતિહાસમાં તારી નામના રહેશે માટે એવા કાર્યો કરવાનું ખાસ ધ્યાનમાં ગણ
- ૧૫ મમત એ ખૂરામાં ખૂરો દુર્ગુણ છે એ લક્ષમાં ગણ
- ૧૬ મોટા મોટા મતપુરુષો મારા કાર્યથી જગતમાં અમર થયા છે, માટે તેને પગલે પગલે ચાલવાનો રિવાજ રાખ
- ૧૭ કુર્મપ કે કદાગ્રહ થાય એવો એક અક્ષર પણ બોલતા પૂરતો વિચાર કર.
- ૧૮ એકબીજાને અવળસવળ મમજાવી બીજાના આત્માને દુભાવવો એના જેવું ખૂબ કાર્ય એકે નથી, તે તું ખામ લક્ષમાં ગણ
- ૧૯ બંને બાણ તપામવાની ટેવ ગમ્મ કે જેથી ખગ બોટાની તને ખબર પડે
- ૨૦ મન, વચન અને કાયાથી જે કાર્ય કર તેમાં પરમાત્માનો ડગ રાખ
- ૨૧ આગળ જેવું ગભીર પેટ રાખવાની ટેવ પાડ
- ૨૨ હજી છોડી સરળતા ગમ્મવાનું ધ્યાનમાં ગણ
- ૨૩ ખરી ખોરી હકીકત બારીકાઈથી શોધ અને ખરી હકીકતમાં તને અન્યાય મળતો હોય તો પ્રાણુતે પણ તેને ખરી હકીકત યત્ન કર
- ૨૪ દ્વિમુખવાળા માણસનો વિશ્વાસ મરીશ નહિ
- ૨૫ કુગર બોદીને ઉદર કાઢવા જેવી હઠ કદી કુગર નહિ

૨૬. જીલ્લમ ન કર. સારાં કાર્ય કરવાની ટેવ રાખ અને કોઈ પણ કાર્યમાં ઉતાવળ ન કર.
 ૨૭. જો તું એક સો વરસ જીવશે તો પણ મોત તને મૂકનાર નથી. માટે તેને હમેશાં યાદ કર.
 ૨૮. બુદ્ધિશાળીઓની સોજતમાં રહે કે જેથી તું બુદ્ધિમાન થાય.
 ૨૯. આ દુનિયા નાશકારક છે. તેથી જે કોઈ તેના ઉપર ઓછું લક્ષ આપે છે તે ડાહ્યો છે.
 ૩૦. દુનિયાનો ત્યાગ કરતાં પહેલાં પ્રવાસનો સામાન તૈયાર કરવાનું લક્ષમાં રાખ.
 ૩૧. કદાપિ તું આખી દુનિયા પર વિજય મેળવીશ તો પણ મોત તારા ઉપર વિજય મેળવશે જ.
 ૩૨. તું જે કોઈ સારું અંગર નહારું કાર્ય કરીશ તેનાં ફળ તારે પોતાને જ ભોગવવાં પડશે.

અમીચંદ કરશનજી શેઠ

સુભાષિતરત્નમંજૂષા

जयो वैरं प्रसवते, दुःखं शेते पराजितः ।

उपशांतः सुखं शेते, छित्वा जयपराजयौ ॥

“કોઈપણ દુશ્મન સાથે જય મેળવ્યો તો તે-વૈરને પ્રસવે છે અને જે પરાજય પામે છે તે દુઃખે સૂએ છે-તેને નિરાંતે જીંધ આવતી નથી. એ બંનેથી ન્યારે જે ઉપશાંત લાવવાળો છે તે જય, પરાજય બંનેને તણને સુખે સૂએ છે.”

આ શ્લોકમાં જીંધું રહ્યું રહેલું છે. જય મેળવનાર અને પરાજિત થનાર-હારનારને તો આપણે સૌ ઓળખી શકીએ છીએ અને તેની સ્થિતિ પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની સમજી શકીએ છીએ. જય મેળવનાર અત્યારે તો છૂટ્યો છે, પરંતુ તેણે નવું વૈર ઉત્પન્ન કર્યું છે. નવું દુશ્મન જોડો કર્યો છે તે ન્યારે ત્યારે પાછો જરૂર વૈર લેવા તત્પર રહે છે. અને કદી આ લવમાં તે વૈરની સમાપ્તિ નથી થતી તો ઘણા લવોપર્યંત તેની શ્રેણી ચાલે છે. હારેલ માણસ સુખે સૂતો નથી એ ખરી વાત છે. તેને ક્યારે આનું વૈર લઈ તેની ઝખના જ રહ્યા કરે છે, પરંતુ આ બેથી જુદો જે ઉપશાંત લાવવાળો મનુષ્ય છે કે જે કોઈની સાથે વૈરવિરોધ જ કરતો નથી, જ્યાં હોય ત્યાં નમીને જ માર્ગ આપે છે, તે જય કે પરાજય બંને માંથી એકે મેળવતો નથી પરંતુ સુખે સૂએ છે. તેને નિરાંતે જીંધ આવે છે, કારણ કે જીંધને ઉડાડી દેનાર કારણ તેણે નિષ્પક્ષ જ કર્યું નથી. હે મુન બંધુ ! જે તમારે સુખે સૂવું હોય-ઉપશાંતપણાની દશા વહાલી લાગતી હોય તો જગતમાં કોઈની સાથે વૈરભાવ ન કરતાં શાંત સ્વભાવી થઈ સર્વની સાથે નમ્રતાથી વર્તજો. કદી તેવું કારણ આવી પડે તો પણ ઉઝ ન બનતાં શાંતિથી માર્ગ-કાઢશે કે જેથી પાછળ પસ્તાવાનું કે ઉચાટનું કારણ ન રહે. આ ઉપશાંત લાવમાં પારાવાર શુભો ભરેલા છે, તે શુભોની ખાણ છે માટે તેને સ્વીકારવા તત્પર રહેજો.

કુંવરજી

જીવનમાં વાણીનું સ્થાન

વાણી રસવતી यस્ય.... સફલં તસ્ય જીવનમ્ ।

જેની વાણી રસવાળી—મીઠી છે તેનું જીવન સફળ છે.

જીવનમાં વાણી-વ્યવહાર એ બારે અગત્યનો વ્યવહાર છે. બોલી તો સૌ શકે છે, પરંતુ બોલવા બોલવામાં ધણું ફેર હોય છે. એકની વાણી સાંભળતા લોકો ધરાતા જ નથી; જ્યારે બીજાની વાણી કોઈ સાંભળવા પણ નથી ચાહતું. એક વ્યક્તિના ચોડા શબ્દોના પડધા જગતભરમાં પડે છે જ્યારે બીજાના લાંબાં ચોડાં બાપણો અસરરહિત અને છે. આ પ્રમાણે બાપાજ્ઞાન સૈને સમાન હોવા છતાં ઉપયોગની તરતમતાથી તથા ઉચ્ચાર-નારના જીવનની વાત તેની બાપામાં પ્રતિબિંબિત થતી હોવાથી એક મનુષ્ય જગતમાં વિશિષ્ટ પ્રકારનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે જ્યારે બીજાને બોલનાર પોતાનું હોય તે સ્થાન પણ મુમાવે છે. આ વસ્તુ આપણા સૈના અનુભવની પણ છે જ.

એક જ ઘઉંના આટાની કણકમાંથી રાટલી બની શકે છે, પુરી પણ થઈ શકે છે, બાખરી પણ અને છે અને ચુરમું પણ કરી શકાય છે તેવી જ રીતે એકની એક બાપા સૌ વદતા હોવા છતાં તેમાં મિષ્ટતા, સ્પષ્ટતા, સહલીલતા ઇત્યાદિ ઉમેરવાથી તેવી બાપા બારે અસરકારક બને છે. જુઓ, કાગડો અને કોયલ એ બન્ને કાળાં છે અને કદાચ ઓળખવાં મુશ્કેલ થઈ પડે તેવાં સમસ્તરૂપી છે, પરંતુ મિષ્ટ બાપા વદવાથી કોયલ સર્વત્ર આદરપાત્ર બને છે જ્યારે કર્ણજવર સમાન કનિષ્ઠબાપાબાપી કાગડો કોઈને આનંદનું કારણ બનતો નથી, બલકે તેને ત્યાંથી ઉડાડી મૂકવામા આવે છે. તે માટે એક કવિએ કહ્યું છે કે—

કાગા કોયલ એક રંગ, એકે એકજ બાગ; બોલીસે પહિચાનીએ, એ કોયલ એ કાગ. ૧
કાગા કીસ્કા ધન હરે, કોયલ કીસ્કો દેત; મીઠા બચન મુણાય કે, જગ અપના કર લેત. ૨

જે મનુષ્યની બાપામાં મધુરતા છે તે દુશ્મનમાં પણ વાસ કરી શકે છે. ક: પર: પ્રિયવાદિનામ્ ? પ્રિય બોલનારને પારકું કાણ છે ?

બાપા ઉપર જે મનુષ્યનું પ્રભુત્વ હોય અને તેમાં અકૃત્રિમ મધુરતા બળે તો બાકી શું રહે ? સોનામાં મુગધનો મેળ થાય તો કેવું સુંદર ! માને કે જીવનની અર્ધી ફતેહ તો તેને પ્રથમથી જ મળી ચૂકે છે. એ જ્યાં જાય ત્યાં તેને મિત્રો જ થાય. રેલ્વેમાં હોય કે આગબોટમાં હોય, જળમાં હોય કે રથમાં હોય પણ માનને કે તે મનુષ્યની મીઠી જીભ અથવા સ્થાન મુલાખ પાથરશે. એ શબ્દમુલાખની સૌરભ અન્યની સાથે પોતાને પણ મળવાની છે એ ચોક્કસ હોય છે. મીઠું બોલવામાં પેસા આપવા પડતા જ નથી. એ ખોટો ધંધો તો નથી જ, તેમ છતાં ધણાં જોઈએ માણસોને એ કળા લભ્ય હોય છે. જેને એ કળા કૃત્રી ગઈ હોય, જેણે બાપાની મધુરતા સ્વાભાવિક રીતે કેળવી હોય તે મનુષ્ય સર્વત્ર ધારેલી અસર નીપજવી શકે છે. વચ્ચે કા દરિદ્રતા ? વચનમાં દરિદ્રતા શા માટે ? આ બધું જાણીતી ઉક્તિ છે. એથી વિરુદ્ધ જેના વચનમાં દરિદ્રતા છે, જેના વચનમાં કઠોરતા છે, જેના વચનમાં ભારોભાર કટુતા છે, જેના વાણીપ્રવાહમાં મીઠાસ કે નરમાશને લેશ પણ સ્થાન નથી તે મનુષ્ય ક્યાંય પણ આદરપાત્ર બની શકતો નથી, તેને માટે કોઈને લાગણી જન્મતી નથી, તે ક્યાંય ફતેહ મેળવી શકતો નથી.

જેની સાથે તમે વાત કરો તે શેઠ હોય કે નોકર હોય, સ્ત્રી હોય કે પુરુષ હોય, બાળક હોય યા વૃદ્ધ હોય, રાજા હોય કે રંક હોય, શ્રીમાન હોય કે દરિદ્રી હોય, દુશ્મન હોય કે મિત્ર હોય, સાક્ષર હોય કે નિરક્ષર હોય, બાણીતો હોય કે અબાણીતો હોય, પરંતુ તેની સાથે વાત કરતાં ‘આપ, તમે’ વિગેરે બહુવચન તથા માનવાચક શબ્દથી સંબોધન કરી નૈસર્ગિક મધુરતાપૂર્વક વાત કરશો તો તમારી-વાત કરનારની સંસ્કારીતા અને સન્નિવૃત્તતાની ઘેરી છાપ સામેની વ્યક્તિ પર અવશ્ય પડશે, બાકી જે મનુષ્ય ભાષા વાપરવામાં પણ ઉદાર ન હોય તેની પાસેથી બીજી વિશેષ આશા તો ક્યાંથી જ રખાય ? કહ્યું છે કે—

यवा गुजरणे जाड्यं, मोदकानां तु का कथा ।

वचनेऽपि दरिद्रत्वं, घनाशा तत्र कीदृशी ? ॥ ૧ ॥

જે માણસ જવ નું પચાવી શકે તેની પાસેથી મોદક પચાવવાની તો આશા જ ક્યાંથી રાખ ? તેમ જે વચનમાં પણ દરિદ્રી હોય અર્થાત્ મીઠાશપૂર્વક આશ્વાસનના જે શબ્દો પણ જે ન કહી શકતો હોય તેની પાસેથી ઘનની આશા તો રખાય જ ક્યાંથી ?

કહેવાય છે કે—દેવા ન હોય પણ દાઝવા તો હોય. અથવા દેવાય નહીં તો રસ્તો તો બતાવાય જ. અર્થાત્ ભાગ્યયોગે દષ્ટ શકવાના મંત્રોગ ન હોય તો પણ આવનાર પ્રત્યે સમવેદના દર્શવવા જેટલી સૌજન્યતા તો મનુષ્યમાં આછામાં આછી હોવી ઘટે છે. તેમજ દેવાની શક્તિ ન હોય તો જ્યાં મળે તેમ હોય ત્યાનો રસ્તો તો જરૂર ચીંધી શકાય છે, પણ કદી કોઇને હુડધૂત તો ન જ કરવા બોધ્યો. માનવતાના આ સામાન્ય નિયમનું પાલન તો અવશ્ય થવું ઘટે.

એક જીભ અનેક સંહાર કરાવે છે, બીજી જીભ તેવો સંહાર અટકાવે છે. એક જીભ નિત્ય નવનવા કલેશો બિલા કરે છે, બીજી જીભ શાંતિ સ્થાપે છે. એક જીભ મહાપુરુષના ગુણગુણ ગાંધ રહી છે તો તેથી વિરુદ્ધ બીજી જીભ સતત પાપખાપાર—અસત્ય બાણજી ચલાવે જાય છે. આ પ્રમાણે વાચિક દ્વિસાક્ષાર પાપપાપ કરાવનાર પણ જીભ છે અને તેના પર કાળુ હોય તો અનેક અશુભ કર્મબંધને રોડી યશનો ફેલાવો કરાવનાર પણ આનાનાં સરખાં કિર્ણવાખાષ જ છે !

जिह्वायाममृतं यस्य तस्य मित्रं जगत्त्रयम् ।

જેની જીભમાં મધુરતારૂપી અમૃત વસે છે તેને ત્રણે જગત મિત્રરૂપ બને છે.

ભાષા એ મનુષ્યને ઝોળખવાનું ઉત્તમ સાધન છે. દૂષના ઊંડાણમાંથી જેમ જળ-યંત્ર જળને ઉપર લઇ આવે છે તેમ હૃદયના ઊંડાણમાં જે ભાવ નર્તતા હોય તેને ભાષા બહાર ખેંચી લાવે છે. સાંભળનાર જે માનસવિશાનથી પરિચિત હોય તો બોલનારની ભાષા પરથી તેના અંતરની અને સમગ્ર જીવનની કલ્પના કરી શકે છે.

અંતમાં જણાવીએ કે ઉદયમાં કોતરી રાખવા જેવો આ એક ઉત્તમ મહાલેખ છે કે—મીઠી ભાષા જેવું બીજું કોઇ વશાકરણ નથી. રાજપાળ મગનલાલ બહોરા

પ્રભાવિક પુરુષો

અનાથી મુનિ

(૧)

જૈન કથાસાહિત્યમાં કેટલીક વ્યક્તિઓ મૂળ નામે પ્રસિદ્ધિ પામવાને બદલે, એ વ્યક્તિમાં રહેલ અમુક પ્રકારની વિશિષ્ટતાને લઈ પ્રાપ્ત થયેલ ઉપનામે, કિંવા એ વ્યક્તિનો જેની સાથે ગાઢ સંબંધ હોય છે એ નામે, વિખ્યાત થયેલ હોય છે. દાખલા તરિકે શ્રેણિકપુત્ર અશોકચંદ્ર અને દધિવાહન પુત્રી વસુમતી એ ઉલ્લેખકૃષ્ણિક અને ચંદનખાળાના નામથી જેટલા જાણીતા છે એટલા અશોકચંદ્ર ને વસુમતી, એ મૂળ નામ હોવા છતાં એ નામથી જાણીતા નથી. પાછળના પ્રકારમાં અર્ણિકાપુત્ર, ચિલાતિ પુત્ર, મૃગાપુત્ર કે સદાલપુત્રને મૂકી શકાય. માતા કે પિતાના સંબંધથી ઓળખાતા એ મહાશયોના મૂળ નામ શું હતાં તે કોણ જાણે છે? પ્રસ્તુત વાર્તાનાયક અનાથી મુનિના સંબંધમાં પણ તેવું જ છે. એમનું મૂળ નામ આજે તો લ્પ્ત થાય તેમ નથી. અનાથપણાની તેમની જ્વલંત લાવનાએ એમને એવી તો પ્રસિદ્ધિ આપી કે કથાપ્રસંગોમાં એ નામથી જ તેઓ ખ્યાતિ પામ્યા. કોઈ ઉલ્લેખમાં કૌશંભીના ધનસંચય શ્રેષ્ઠીના તે પુત્ર હતા એમ જણાય છે, તો બીજામાં વળી તે રાજપુત્ર હતા એમ દક્ષિણેશ્વર યાચ છે. ગમે તેમ હોય છતાં એટલું તો સાચું અને

સ્પષ્ટ છે કે તે ઋદ્ધિસંપન્ન હતાં અને મુનિપણમાં તેમને રાજવી શ્રેણિક સાથે સમાગમ થયો હતો. એ વેળા જ તેમની સાથે સનાથ અને અનાથપણાની ગર્યા નીકળી હતી

પ્રાતઃકાળમાં અન્ન ખેલાવવા નીકળેલા યુવાનની નજરે આમ્રવૃક્ષ નીચે એકત્ર થયેલ એક ટોળું ચઢતાં જ ઘોડો એ બાળુ ફેરવ્યો. ત્યાં પહોંચતાં જ એને જણાયું કે ચાર શ્રમણો પોતાના ઉપકરણો અંગ પર બાંધી લઈ વિહાર કરવાની તૈયારીમાં છે અને એમને નરનારીનો મોટો વર્ગ પ્રણામ કરી માન આપી રહ્યો છે. પોતે પણ તુરંગ પરથી ઊતરી ગયો અને એ વૃંદમાં લગી જઈ, હાથ ભેટી બિલો રહ્યો.

એ વેળા ચાર સાધુઓ પૈકી જે મુખ્ય હતા તેમણે મિષ્ટ શબ્દોમાં નિમ્ન પ્રકારે વિદાય સંદેશ આપ્યો.---

“મહાનુભાવો! અરિહંત પ્રભુનાં ધર્મ સંબંધી જે જે સ્વરૂપ ચોમાસાના ચાર મહિના દરમિયાન તમોને સમજાવવામાં આવ્યું છે એ પ્રમાણે ચાલવામાં-વર્તવામાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરશો. એટલી વાત કદાપિ પણ સ્મૃતિ બહાર ન થવા દેશો કે આ માનવલલ અતિ મોંઘેરો છે વારંવાર એની પ્રાપ્તિ થતી નથી.

તેથી જ એની તુલના ચિંતામણિ રતન સાથે કરવામાં આવે છે ચિંતામણિ રતનને પથ્થરનો ટુકડો સમજી પેલા મૂર્ખ બરવાટે જેમ પક્ષી ઉરાડવામાં ફેંકી દીધું તેમ તમે પણ આ માનવજીવનને સફળ બનાવવાનું ચૂકી જઈ, કેવળ આપાત-રમણીય વિલાસોમાં એને ગાળી ન નાંખશો યાદ રાખજો કે—

શૂદ્ધં સુદૃઢ પુત્રકલત્રવર્ગો,
ધાન્યં ધનં મે વ્યવસાયલાભઃ ।
કુર્વાણમિત્યં નહિ વેત્તિ મૂઢો,
વિમુચ્ય સર્વમ્ વ્રજતીહ જંતુઃ ।

ઘર, મિત્ર, પુત્ર, વલ્લભા વિગેરે સ્નેહીવર્ગ, ધાન્યની વિપુળતા કે ધનના ચર, વિશાળ વેપાર કે ચોતરફથી થતો લાભ આને કમાણી, એ બધું એક દિવસ ત્યજી દઇને આ જીવડાને જવાનું છે, કોઈ મૂઢ આત્મા જ એ સર્વમાં મારાપણું માનીને એમાં જ ચોટી જોડે છે અને માને છે કે એ બધું મારું છે ! કદાપિ મારા હાથ માંથી એ ખસી જવાનું જ નથી ! પરંતુ નોંધી રાખજો કે—

ધનેષુ જીવિતવ્યેષુ, ભોગેષ્વાહારકર્મસુ ।
અવૃત્તાપ્રાણિનઃસર્વે,યાતા યાસ્યન્તિ યાન્તિ ચ

ગમે તેટલી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરો, સેંકડો વર્ષનું જીવન ગાળો, વિવિધ પ્રકારના અસંખ્ય ભોગો ભોગવો, જાતજાતની રસવતીઓ આરોગો અને સદાય વ્યવસાય તત્પર રહો; છતાં કોઈ દિવસ તૃપ્તિ પાવવાની નથી એ સનાતન નિયમ છે કે

સર્વે જીવો અતૃપ્તપણે જ ભૂતકાળમાં મરણને શરણ થયા છે, વર્તમાનમાં થઈ રહ્યા છે અને ભવિષ્યમાં થવાના છે. એ પદાર્થોની આસક્તિ જ કોઈ એવા પ્રકારની છે કે તેમાંથી છૂટકારો કોઈ વિરલ આત્માઓ જ મેળવી શકે છે. વાસનાનો જય કરવો એમાં જ સામર્થ્ય છે અને તેથી જ તીર્થંકર પરમાત્માઓ એક જ નાદથી એ પ્રકારની ગૂંચીરતા દાખવવાનું કહે છે.

પ્રત્યેક આત્માએ પ્રભુ શ્રી મહાવીર દેવનો આ કિંમતી ઉપદેશ સ્મરણમાં રાખી સ્વજીવનનું વહેણ નિયત કરવું જોઈએ ”

એ પક્ષી તરત જ મંગલિક સંભાળાવી મુનિઓએ વિહાર કર્યો, નરનારીનો સમૂહ નગરી પ્રતિ પાછો વળ્યો અને પેલો યુવાન પણ પુનઃ અર્વારૂઢ થઈ ચાલી નીકળ્યો પ્રતિદિન એની સ્વારીમા કુદરતની લીલાનાં દ્રશ્યો જોવાનાં મળતાં એટલે મનોપ્રદેશમાં એને લગતી જ વિચારશ્રેણી ઉદ્ભવતી, પણ આજે તો મુનિશ્રીની દેશનાએ જ મુખ્ય સ્થાન લીધું.

એના અંતરમાં એક જ ધ્વનિ ઉદ્ભવવા માડ્યો કે—‘શું’ સુંદર આવામો, લલિત લલનાનો સમાગમ કે આ રાજઝદિ એ બધું નકામું ! કંઈ જ ગણગીતું નહિ ! હું જાતે એનો ઉપભોગ કરી રહ્યા છતાં, પ્રતિદિન એ દારા જાતજાતની મોજ માણી રહ્યા છતાં, એનાથી અદ્વિતીય આનંદ મેળવી રહ્યા છતાં, એ સર્વને વૃથા માનવાની મૂર્ખતા કેમ કરી શકું ? એ મુનિને મારા જેવી અને મારા જેટલા વિશાળ પ્રમાણમાં

સમૃદ્ધિ ન મળી હોય, અગર કારણવશાત્ સંસારનો કડવો અનુભવ થયો હોય તેથી જ આવો ઉપદેશ દેવા તત્પર બન્યા હોય તો કંઈ અસંભવિત ન ગણાય. મારી દૃષ્ટિ સન્મુખ જે વિલાસો હું પ્રત્યક્ષપણે લોગવી રહ્યો છું એને ત્યજી દઈ, અરે! એને વૃથા માનવા સરખી હાસ્યસ્પદ રજાલતા કરી, કોઈ પરોક્ષ કલ્યાણની લાલસામાં શા સારું એને તિલાંજલિ દઉં ? શા માટે મારા મનમાં એ શ્રમણના કથનને સ્થાન જ આપું ? તે તેમના માર્ગે અને હું મારા માર્ગે ! તદ્દન હસવા જેવી વાત. આખાની આશામાં અર્ધું મળ્યું છે તે પણ છોડી દેવાનું ! વિચિત્ર જગત !

યુવાને આજે પ્રથમ જ આ મુનિને સંસારની અસારતા વર્ણવતા સાંભળ્યા હતા. પૂર્વ પુન્યાર્મના જોરથી અત્યાર-સુધીનું એનું જીવન કેવળ સુખમાં અને કોઈપણ પ્રકારની ચિંતા વગર વ્યતીત થયું હતું. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે:- Born with a silver-spoon અર્થાત્ જન્મથી જ ઋદ્ધિસિદ્ધિનો યોગ અને વિવિધ પ્રકારના વિલાસો એને પ્રાપ્ત થયાં હતાં. માતા, પિતા, ભાઈ, ભગિની અને સુહૃદ્મંડળીમાં એ સૌકોઈને પ્રીતિપાત્ર હતો. જ્યાં પાણી માંગતાં જ દૂધ મળતું હોય ત્યાં બીજી ઊણપ તે શી સંભવે ? બર્થાભાદરા પુટુંબમાં અને દુન્યવી મોજ-મલતની લહેરમાં એણે દુઃખનું નામ પણ સાંભળ્યું નહોતું. વળી સુંદરાકૃતિવાળા દેહધારી એ યુવાનને શારીરિક ખીડ

અનુભવવાનો પણ યોગ સાંપડ્યો નહોતો. યૌવનાંગણમાં પ્રવેશતાં ચાક ચંદ્રમુખી, ને કળાકેલિકુશળ પ્રિયાનો સાથ મળ્યો હતો, એટલે ટૂંકામાં કહીએ તો સૃષ્ટિ પર આજે એ યુવાન દોગંદુક દેવ સમ આનંદ માણી રહ્યો હતો. એને પેલા શ્રમણ મહાત્માની ઔપદેશિક વાત ન સમજાય એ સ્વાભાવિક હતું.

આ જાતનાં સુખાનુભવમાં એ યુવાને વર્ષો પસાર કરેલાં. જે સવારે મુનિની વાણી સાંભળી એ જ મધ્યાહ્ને, કૌશામ્બી નગરીની બહાર આવેલી પુષ્પવાટિકામાં પોતાના અંતેઉર સહિત આવી સંધ્યા સુધીના કલાકો વાપિકારનાન-જળદોડા અને સંગીતની રમઝટમાં ગાળ્યા. જાણે કે આખી વાડી વીણા-સારંગીના મીઠા રણજણાટથી, કેકિલ કંઠવાળી લલનાઓના ગીતનાદથી, ચેતનવંતી ન બની ગઈ હોય એમ કોઈ પણ આગંતુકને જણાતું. ત્યાં જે પ્રવૃત્તિ આદી રહી હતી અને ધમાલ પ્રવર્તી રહી હતી એ તરફ મીટ માંડતા સહજ ઉચ્ચરાઈ જતું કે 'પુન્યશાળીને પગ પગ ઋદ્ધિ.' મધ્યાહ્ન-કાળના સહસ્રરશ્મિ(સૂર્ય)નાં કર્કશ કિરણો ભલેને નગરના અન્ય ભાગોમાં વિજયશ્રી વરતાં હોય, છતાં આ વાટિકામાં એની રંચમાત્ર અસર નહોતી. અભાપ શીતલતા અને અગર્યાદ આનંદનું સામ્રાજ્ય પૂર્ણ-પણે પ્રવર્તી રહ્યું હતું.

સુખના શિખરે મહાલેતો એ યુવાન એ જ આપણી વાર્તાનો નાયક અને કાવિ

અનાથી મુનિ છે. આશ્ચર્યસુગ્ધ જનવાની જરૂર નથી. સુખમાં તન્મય થતાર સામાન્ય માનવી જ્યાં પરિસ્થિતિનો ગુલામ બની જાય છે, અરે ! પોતાની પૂર્વાવસ્થા વીસરી જાય છે ત્યાં આ વિલાસી કુંવરની શી વાત કરવી ? જેને સૂર્યનો પ્રકાશ પ્રથમ જોતાં જ ચારે પાસથી લાડ ઠોડ સિવાય બીજું કંઈ મળ્યું જ નથી અને 'ખમા ખમા'ના પોકાર સિવાય બીજું કંઈ સાંભળ્યું નથી તેને અન્ય દુઃખની કલ્પના પણ ક્યાંથી આવી શકે ?

કાળની ગતિ વિષમ છે. જ્યાં સાગરોપમ જેવો લાંબો કાળ પૂરો થઈ જાય છે ત્યાં બે પ્રહર વીતતાં શી વાર ? કાળ ચક્ર અરુણલિત ગતિએ વહ્યું જ જાય છે દિવસ પછી રાત અને મધ્યાહ્ન પછી સાજ આબ્યા જ કરે છે. એવી જ રીતે સુખ-દુઃખની જોલડીતું પણ સમજી લેવું કાયમતું દુઃખ જેમ નથી લખાયું તેમ કાયમતું સુખ પણ માનવીજીવનમાં નથી જ નોંધાયું. તડકા-છાયાની પેઠે એમા ફેરફાર થયા જ કરે છે. અસ્તોદયનો એ અંદર કાનૂન છે.

સંધ્યાદેવીનાં આગમન થઈ ચૂક્યાં. આકાશપટ પર રંગબેરંગી અબ્રો શોભી રહ્યાં. માનવસમુદાય અને પક્ષીગણ પોતાનાં નિવાસસ્થાન પ્રતિ ગમન કરવા લાગ્યો. વાર્તાનાયક યુવાન પણ વધુ આનંદ લૂંટવાનું અને વધુ ક્રીડા કરવાનું આવતી કાલ પર મુલતવી રાખી ઝટપટ બોજનકાર્યથી પરવારી, નગર પ્રતિ

પાછા ફરવાની તૈયારીમાં પડ્યો. વિહાર-વાટિકા છોડી નગર પ્રતિ પગ માડતાં જ એના મનમાં આવતી કાલના વિલાસો-ને લગતા મનોરથો શરૂ થયા 'આમ ઊઠશું, આમ બેસશું, અમુક લાવીશું, અને અમુક કરશું' થી મંડાયેલ પાયા પર કેટલાંયે ચણતર ચણાયા અને એમાં ઉમેરો તો આકુ હતો પણ કુદરતને એ મંજૂર નહોતું. વિધિ સામે માનવી ક્યાં સુધી ટકી શકે ? મનની મનમાં રહી ગઈ !

'હા હન્ત હન્ત નલિની ગજમુજહાર' જેવું થઈ ગયું ! કમળની સુગંધમાં આસક્ત બનેલ બ્રમર જેમ સંધ્યાકાળે કમળ બીડાઈ જતાં અંદર રહ્યા વિચાર કરે છે કે-સવાર થતાં સૂર્યનાં કિરણો પધરાશે, કમળશ્રેણી પુનઃ ખીલશે, હું પણ પુનઃ દરેક પુષ્પમાંથી રસ ચુંસવાનું શરૂ કરીશ, પણ ત્યાં તો એક ગજરાજ આવી એ જ કમળને ત્રોડી પોતાનાં પેટમાં પધરાવી ગયો.

કુમાર જ્યાં રાજમહેલમાં પગ મૂકે છે ત્યાં જ એકાએક તેને મસ્તિકમાં પીડા શરૂ થવા લાગી આંખો બળવા માંડી અને એકાએક ભૂમિ પર ઢળી પડ્યો. જાણે આપું અંગ જૂઠું ન પડી ગયું હોય એમ ઘડી પહેલાનું અંચળ શરીર તદ્દન નિસ્તેજ ઘઈ ગયું ! ચારે તરફ દોડાદોડ થઈ રહી. સાથીઓ અને મિત્રો એકા-એક થયેલા આ પટ્ટાથી અજાયબીમાં ગરકાવ બની ગયા ! બહાલી વણ્ણના તો શણગાર બદલ્યા વિના સ્વામીનું શિર ખોળામાં લઈ ત્યાં જ એની ગમ્મત જોત-

જેતામાં આ સમયે રાજમહેલમાં ગ્લાનિનું વાદળ છવાયું. માતા, પિતા વિગેરે સ્વ-જનો દોડી આવ્યા.

વૈદ અને હકીમ દોડતા પગલે આવી પહોંચ્યા. નાડીપરીક્ષકો અને મંત્રવાદીઓ પણ આવ્યા. સૌએ પોતપોતાના ઉપાય અજમાવ્યા, પણ એમાંનો એક પણ ઉપાય કારગત ન નિવલ્યો. મેત્રની પીડા એટલી ગંધી વધી પડી કે કુમારથી સહી ન ગઈ. એનો આર્તનાદ વધી પડ્યો. અંગે-અંગ ગળી રહેલું ! એ પર કોમળ હાથો-વડે ચોપડાતું જાવનાચંદન પણ ઠંડક આપવાને અશક્ય નીવડયું. કોઈ રીતે એન જ ન પડે ! મહામહેનતે સુંવાળી શમ્યા પર કુમારને સૂવાડ્યો છતાં એવી મુલાયમ તળાઈ પણ કાંટા માફક એને ખુંચવા લાગી. એની વેદના રંચમાત્ર કશાથી ઓછી ન થઈ. માતા, પિતા, જાતા, ભગિની અને પ્રિયતમા આદિ સૌકોઈના ગાઢ સ્નેહકર્ષા સંગોધનો અને અંતરના ઉમળકાથી આદરેલા વિવિધ ઉપચારોથી ગગડી ન સુધરી કુંવરને દુઃખ ઓછું જણાય અથવા તો કંઈક અંશે શાંતિ પ્રાપ્ત થાય એ માટે કયો ઇલાજ લેવો એ કોઈ ચોધી શક્યું જ નહીં માનવપ્રયત્નોથી જેટલે પહોંચી શકાય તેટલે પહોંચવામાં કયાશ ન રખાઈ. ધન તો પાછી માફક ખરચાઈ રહ્યું હતું. ઔષધિઓના હિસાબ નહોતો રહ્યો, પણ જ્યાં કશાની અસર જ ન પહોંચે ત્યાં શું થાય ? જ્યાં સૌકોઈના હાથ હેઠે પડ્યા હતા ત્યાં કોઈનો માંક પણ શું કાઢવાનો હોય ?

રાત્રિના ઓળા વધુ રૂયામ થતા ગયા. ઘટિકાયંત્રનો કાંટો કલાકોના અંતરકાપનો આગળ વધ્યો અને લાચાર બનેલ સ્વજનવર્ગ ધાત્રી, કંટાળી, હતાશ બની ત્યાંથી ખસવા લાગ્યો. અનુચરવર્ગ પણ ઉભરો સમી જતાં જેમ મૂળ સ્થિતિ પ્રસરે છે તેમ દૈનિક કાર્ય-કમ પ્રમાણે કામમાં ગુંથાયો. જોતજોતામાં કુંવરની પથારી પાસે ખાસ અંતરનાં સગાં જ બાપી રહ્યાં ! તે સૌ પણ લમણે હાથ દબાવે કિંકર્તવ્યમૂઢતા અનુભવી રહ્યા હતા. તેમની સામે જ્યાં કુંવરમાં દષ્ટિ કરવા જેટલી શક્તિ ન હતી ત્યાં તેમના પ્રેમને કે તેમના ઉભરાઈ જતા સ્નેહને તે કયા ગજબી માપી શકે ? એટલું તો એને સ્પષ્ટ થઈ ગયું કે એ સ્નેહીમંડળમાંની એક પણ વ્યક્તિ પોતાનું દુઃખ ઓછું કરવામાં કંઈ પણ કાળો આપી શકે તેમ નહોતું; એમની શક્તિ બાદ્ય ઉપચારો પૂરતી જ હતી જે અહીં કામ લાગે તેમ નહોતું. જ્યારે આંતરિક દોષનું જ્ઞાન તેમને હતું જ નહીં તો પછી એના ઉપચાર તો થાય જ ક્યાંથી ?

અમાપ પીડામાં વલોવાઈ રહેલ યુવાન એ તથ્ય સમજી ચૂક્યો હતો. એ વેળા પેલા મુનિના શબ્દોની સ્મૃતિ તાણ થવા માંડી હતી, તે પર કંઈક વિચારણા કરવા માંડી હતી પણ ત્યાં તો પીડાનો ઉપલો આવતો અને સંધાતા અકોડાને છિન્નભિન્ન કરી નાખતો.

(ચાલુ)

ચોકસી

શ્રી નવપદમાં રહેલા આચાર્ય ભગવંતે પીતવર્ણ કેમ છે ?

સોનાના આઠ ગુણો શ્રી પંચાશકલમાં કહેલા છે, તે આઠ ગુણોને અનુસરીને નવપદમાં રહેલા આચાર્ય મહારાજનો પીતવર્ણ માનવામાં આવે છે. યથા:-

વિસલાહ રસાયણ-મંગલે વિણીય પયાહિનાવત્તે ।

ગુરુ અહજ્જે (અ)કુચ્છે, અઠ્ઠ સુવર્ણે ગુણા હોંતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—૧. સોનું જેમ સંનિપાતાદિ વ્યાધિનું ઝેર દૂર કરે છે તેમ આચાર્ય ભગવંતે દેશનાવડે લગ્ય જીવોનાં હૃદયમાં રહેલાં અવિરતિ, મિથ્યાત્વ, કષાયાદિકના ઝેરને દૂર કરે છે.

૨. સોનું એ રસાયણ છે. તે જેમ વિષમ રોગના વિકારને હટાવે છે તેમ આચાર્ય મહારાજ સંસારસમુદ્રથી તારનારી દેશના વિગેરે દ્વારા મોહના ભયંકર વિકારને દૂર કરે છે.

૩. સોનું એ મંગલિક છે. તેનું દર્શન શુભ શુકનની જેમ ઉત્તમ ગણાય છે અને વિધોને દૂર કરે છે, તેમ આચાર્ય મહારાજનું દર્શન પણ મહામંગલિક ગણાય છે અને તેઓ રતનની ખાણરૂપ શ્રી સંઘના વિધોને દૂર કરે છે.

૪. સોનું એ વિનીત છે—એટલે અગ્નિમાં તપાવીને ઢીલું કરીએ ત્યારે જેમ વાળવું હોય તેમ વળી શકે છે, એટલે તેનામાં જેમ વિનય (વાળીએ તેમ વળવાનો) ગુણ છે તેવી રીતે આચાર્ય મહારાજ પણ વિનીત—એટલે વિનય ગુણને ધારણ કરનારા હોય છે.

૫. સોનાને કુડલીમાં ગાળીને (ઊનું કરીને) રસ કરીએ ત્યારે તે પ્રદક્ષિણાવર્ત—એટલે પ્રદક્ષિણા ફરવાની માફક ગોળ ફરે છે, તેમ આચાર્ય મહારાજ પ્રદક્ષિણાવર્ત ફરે છે—એટલે શ્રી જૈનશાસનનું અને સ્વપરનું હિત થાય તે રીતે અનુકૂળ વર્તે છે.

૬. સોનું એ સર્વ ધાતુઓમાં શુરુ કહેતાં ભારે ગણાય છે તેમ આચાર્ય મહારાજ શ્રી સંઘમાં શુરુ કહેતાં વડિલ છે, પૂજનિક છે.

૭. સોનું એ અગ્નિનો સંઘંધ થાય ત્યારે પણ ગળતું નથી તેમ આચાર્ય મહારાજ વિપત્તિના સમયમાં પણ સ્વમર્યાદા છોડતા નથી—નિહર રહે છે.

૮. સોનું એ નિંદાપાત્ર ધાતુ નથી તેમ આચાર્ય મહારાજ અકુત્સનીય એટલે નિર્દોષ આચારના ધારક હોય છે.

સંબોધક—મુનિશ્રી મુખોદયચિંતયણ

વાંચીને મનન કરો !

૧. તમારા પોતામાં દોષ હશે ત્યાંસુધી જ તમને અન્યમાં દોષો દેખાશે; ખીજાના ગુણ જોતા થશો એટલે તમારામાંથી દોષો ચાલ્યા જશે.
૨. અન્યની મદદ લેવી, ભક્તિ આપવા તે પાછો બદલો વાળવાની વૃત્તિ ઉત્પન્ન કરનાર છે, મતલબ કે અવસરે બદલો આપવાનો વિચાર કરાવનાર છે.
૩. નમ્રતા, અંતઃકરણની શુદ્ધતા, ખુદ્ધિ, બળ અને હિંમત-આ પાંચથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.
૪. મન, વચન ને શરીર-એ ત્રણેયું એક સરખું વર્તન થવું જોઈએ. જેવું મનમાં તેવું જ વચનમાં અને તેવું જ ક્રિયામાં હોવું જોઈએ.
૫. ગમે તેવું સાંભળીને કે દેખીને મન ખેદ કે કલેશ ન પામે તેવી સ્થિતિ-સ્થાપક દશા મનની થવી જોઈએ.
૬. ઉપયોગ એટલે શું ? સંકલ્પવિકલ્પ મૂકી દર્શને એકાગ્ર થવું તે.
૭. શાસ્ત્રો માત્ર પૂજવા માટે નથી, પરંતુ બાંધ, મોક્ષ સમજવા માટે છે. ને તેથી જ તે પરમ પૂજનીય છે.
૮. આત્મઉપયોગ ભૂલવો તે જ અસંયમ છે.
૯. સર્વ ઇચ્છાઓનો ત્યાગ એ જ મોક્ષનું ખીજ છે.
૧૦. આત્મા મુખ્યપણે આત્મસ્વભાવમાં વર્તે તેનું નામ અધ્યાત્મજ્ઞાન.
૧૧. અંતઃકરણની શુદ્ધિ વિના બોધ અસર કરતો નથી. તે માટે પ્રથમ તેમાં કોમળતા લાવવી. સત્સંગ ને શુભ વિચારના અભાવે આત્મશુભ પ્રગટ થતા નથી.
૧૨. આત્માનું યથાર્થ લક્ષ પ્રાપ્ત થવાથી સમક્ષિત ગુણ પ્રગટે છે.
૧૩. બહાર જતી વૃત્તિઓને અટકાવવી તે જ જ્ઞાનીઓની આજ્ઞા છે.
૧૪. અનિચ્છા છતાં જોરથી આવો પડે તેને ઉદ્વેગ સમજવો.
૧૫. આત્મા તરફ પ્રવૃત્તિ તે નિર્જરા, આત્મા કાંઈ ક્રિયા ન કરે ત્યારે અબાંધ અને આત્માના સ્વભાવને આવરે તે કર્મ કહેવાય.
૧૬. જેને દેહની મૂર્છા ગઈ તેના આત્મજ્ઞાનને ખીલતાં વાર નહિ લાગે.
૧૭. અંતઃકરણ કોમળ અને શુદ્ધ કરવા માટે વ્રતાદિ કરવાં, ઉપયોગ સહિત મનના પરિણામ હોય તો કર્મ ઓછાં લાગે, નિરુપયોગે વધારે લાગે.

મુનિશ્રી મુખોદયવિજયજી

વાર્તા તથા કવિતાના શોખીનોને માટે ખુશ ખબર.

હાલમાં અમારા તરફથી નીચે જણાવેલા બે પુસ્તકો છપાયા છે, તે દરેક પુસ્તકો મનને આનંદ સાથે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવી સુસુક્ષ્મ જનોને કર્મ બાંધતથી અટકાવે તેવા છે, પંડિતોના અનુભવવાહી શબ્દો દીલખુશ કરી આનંદના હીલાણમાં હીચકા ખવરાવે તેવા છે, તથા વાંચવા માટે હાથમાં લીધા પછી પુરેપુરું વાંચવાની તાલાવેલી લાગશે, અને સ્વજન તથા મીત્ર વર્ગને વાંચવા લાલામણુ કરવા છુટાવા ઉત્પન્ન કરશે.

(૧) સાગ્યશાળી પૂણ્યાત્માઓના સંક્ષેપ જીવન ચરિત્રો—જેની અંદર અનીપુત્ર અગ્નિના કુંડમાં જપલાવી બે કુળો લાવે છે, અને સ્વર્ગ તથા પાતાલનું સ્વરૂપ દેવ સાનિધ્યથી નજરે જીવે છે, તથા આરામનંદનના પસકંમો તથા કાર્ત્ત્વી પૂર્ણીમાનું મહાત્મ્ય તથા બાહ્યમંત્રીએ કરેલ ઉદ્ધાર તથા અનીય દેવ સુરિ વિગેરે પંદર પૂણ્યશાળી આત્માનાં વૃતાંત વાંચવાથી ઘણું અનુભવવાનું તથા જાણવાનું મળે તેમ છે, તથા શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીએ નકતા બ્રહ્મની શાંતિ માટે દેખાડેલ ઉપાય તથા નવકાર મંત્રનું વજ્ર પંજર કેવળ વીગેરે ઘણી ઉપયોગી વસ્તુઓથી ભરપૂર તથા કાવ્યો-કવીતાઓ ખાસ વાંચવા લાયક છે પરિશ્રમના પ્રમાણમાં કીંમત ઘણીજ ઓછી રાખી છે. રૂ. ૦૧ પોસ્ટેજ ૦) =

(૨) સદયવત્સકુમારનું સાપાંતરે તેમાં મૃગાંક સજ્જની તાપસનું વૃતાંત, ખર્ષરચોરની કથા, સંસારને ચોપાટની બાજીનું રૂપ, સંધ્યાનો સંદેશ વિગેરે ઘણીજ જાણવા યોગ્ય બાબતો સાથે શીખામણુ લેવા લાયક તથા હીલને ખુશ કરે તેવી કવીતાઓથી ભરપૂર છે. જે આઠ માસથી જનસમૂહ વાંચી વળાણુ કરે છે, ને કીંમત ઘટાડવા આશ્રય કરે છે, જેથી સામાન્ય મનુષ્યો પણ ખરીદ કરવા લલચાય તેમ ધારી એક રૂપીઆની કીંમત છતાં તેની પણ આઠ આના રાખી છે પોસ્ટેજ ૦) = છે.

એકંદર બંને પુસ્તકોમાં પાને પાને શીખામણુના શબ્દો તથા વાક્ય રચનાની શો અને ફરી ફરી વાંચવા છુટાસા થઈ આવશે, અને અનુભવ લેવા લાયક છે, જે નહીં વાંચે તે પસ્તાશે.

એક પુસ્તક મંગાવનારે દશ આનાની પોસ્ટની ટીકીટ મોકલવી તેને એક જુક લેટ આપવામાં આવશે.

બન્ને જુક મંગાવનારે સવા રૂપીઆની પોસ્ટની ટીકીટ મોકલવી, તેને ચાર જુક લેટ આપવામાં આવશે.

લેટનો લાભ ફક્ત બે માસ માટે છે, માટે જલ્દી મંગાવવા સુચના છે.

પ્રગટકર્તા:-

પુસ્તક મળવાના ઠેકાણા:-

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા—લાવનગર.
શા. માતીલાલ નરેશભદ્રાસ કાપડ બજાર ૫
શા. લક્ષ્મીભાઈ ગીરધર ૫
શા. મોહનલાલ રૂગનાથ—પાણીતાણા

શા. માતીલાલ નરેશભદ્રાસ કાપડીયા
લાવનગર.

શ્રી ભારત પ્રેસ—શાક મારકીટ પાછળ—લાવનગર.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૩ બે

પુસ્તક ૫૬ મું

જેઠ

નવંબર ૧૯૮૬
ધીર સંવત્ ૨૪૬૬

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગહારગામ માટે બાર અંક ને હેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૬ મું
અંક ૩ નો }

જેઠ

{ વીર સં. ૨૪૬૬
વિક્રમ સં. ૧૯૮૬ }

અનુક્રમણિકા

૧. અવધૂત લક્ષણ-સાર્થ	(સં. મુનિ પ્રેમવિમળજી)	૭૩	
૨. સોનેરી સૂત્રો-પદ્યબંધ	(પં. કલ્યાણવિમળજી)	૭૪	
૩. પ્રભુપૂજા-પદ્ય	(ભોળીલાલ નહાલચંદ સાહ)	૭૫	
૪. જૈનધર્મ પ્રકાશકા નિવેદન-પદ્ય	(રાજમલ ભંડારી)	૭૬	
૫. પ્રભાણુમીમાંસા : અનુવાદ	(મેસાણા શ્રેયસ્કરમંડળનો વિદ્યાર્થી)	૭૭	
૬. લાવનગર પાંજરાપોળને મળેલી મદદ...	(કુંવરજી)	૮૨	
૭. શ્રી પાર્શ્વજિનસ્તવન	(કોઠારી ચમનલાલ જીવરાજ)	૮૩	
૮. બ્યવહારકૌશલ્ય : નાના લેખ ૨ (૧૭૬-૮૦)	(મૌકિતજી)	૮૪	
૯. કિંવદન્તી-લોકવાયકા	(કુંવરજી)	૮૬
૧૦. જાતિસ્વભાવ	(રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૮૮	
૧૧. પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર : મારતર દિગ્મતલાલ લાલચંદ, માણુસા)	૯૦	
"(પ્રશ્નકાર : શા. અમૃતલાલ શૂખણદાસ, ભરૂચ)	૯૩	
૧૨. સુખોદયિતામણિ રત્નો(મુનિ લક્ષ્મીસાગરજી)	૯૬	
૧૩. સામાયિકતું કળ	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૯૮	
૧૪. આધ્યાત્મિક ભૂખ(સં. શાંતિલાલ છોટાલાલ સાહ)	૧૦૦	
૧૫. ઉન્માદ, ચિત્તભ્રમ, ગાંડપણનાં કારણો તથા તેનાં લક્ષણો	
	(સં. મુનિ પ્રેમવિમળજી)	૧૦૧	
૧૬. આપ સુખે સુખી અને આપ દુઃખે દુઃખી	(અમીચંદ કરસનજી શેઠ)	૧૦૨	
૧૭. પ્રભાવિક પુરુષો : અનાથી મુનિ (૨)(મોહનલાલ દીપચંદ ચૌહાણી)	૧૦૩	
૧૮. સમ્રાટ અશોકનો હૃદયપલટો દર્શાવતો શિલાલેખ	૧૦૭	

સાધ્યને માર્ગે

લાઇ મોતીચંદ ગિરધરલાલના ' શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ' માં આવેલા ૨૫ લેખોનો ગ્રંથ. ૧૬ પેજ ૧૪ ૩૩૬ ની પાટી અંધેલી છુટ છતાં આયિક સદાય મળેલી હોવાથી દિગ્મત માત્ર આઠ આના ૪ રાખી છે. લેખો ખાસ ઉપયોગી અને અસરકારક છે. વાંચતાં આનંદ ઉપજે તેમ છે. મુગ્ધ લેખક પાસેથી, ડૉ. મધુભાઈ વ્યુ, ચોપાટી સીરેસ અને લાવનગર અમારી સન્માભાંથી મળશે. પોસ્ટેજ ત્રણ આના

પુસ્તક ૫૬ મું
વિ. સં. ૧૯૯૬

૭૦

અંક ૩ ભે
વીર સં. ૨૪૬૬

અવધૂત લક્ષણમ્

આશાપાશવિનિર્મુક્ત, આદિમધ્યાંતનિર્મલઃ ।
અનાદિવસતેનિત્યઃ, અકારસ્તસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૧ ॥
વાસનાવર્જિતં યેન, ચિદ્રૂપં ચ નિરામયમ્ ।
વર્તમાનો નિવર્તેતે, વકારસ્તસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૨ ॥
ધૂલિધૂસરમાત્રથ, ગતચિંતો નિરામયઃ ।
ધ્યાનધારણનિર્મુક્તો, ધૂકારસ્તસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૩ ॥
તત્ત્વવેત્તા વિચિંતથ, ચિત્તચેષ્ટાવિવર્જિતઃ ।
તમોઽહંકારનિર્મુક્ત-સ્તકારસ્તસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૪ ॥

સં. મુનિ પ્રેમવિમલજી

આશારૂપી પાશથી મુક્ત થયેલો, આદિ, મધ્ય અને અંતને વિશે મળરહિત તથા અનાદિકાળના વાસને લીધે નિત્ય એવો અકાર તે(અવધૂત)નું લક્ષણ છે. ૧.

વાસનાથી રહિત, ચેતન્યરૂપ, નિરામય અને (સંસારમાં) વર્તમાન સતો નિવૃત્ત પામેલો એવો વકાર તે(અવધૂત)નું લક્ષણ છે. ૨.

ધૂળવટે ધૂસર શરીરવાળો, ચિંતારહિત, રોગરહિત અને ધ્યાન તથા ધારણથી મુક્ત થયેલો એવો ધૂકાર તે(અવધૂત)નું લક્ષણ છે. ૩.

તત્ત્વને જાણનાર, ચિંતારહિત, ચિંતની ચેષ્ટાથી રહિત અને અજ્ઞાન-રૂપી અહંકારથી રહિત એવો તકાર તે(અવધૂત)નું લક્ષણ છે. ૪.

સોનેરી સૂત્રો

જેની દષ્ટિમા સદા, કર્મળાકરો રોગ; પીળું દેખે સર્વમાં, કર્મતણે સંજોગ. ૧
 તેમજ જેના હૃદયમાં, અવશુભનો ભંડાર, અવશુભ દેખે સર્વમાં, શોધે નહીં કંઈ સાર. ૨
 દુર્યોધનને એકદા, કહે કૃષ્ણ મહારાજ; સખ્યા લાવો શુણીતણી, આ નગરની માંય. ૩
 ચકલે ચોટે શેરીએ, ફર્યો બહુ સુમસાન; હૃદય આપું નગર પણ, મળ્યો નહીં શુભવાન. ૪
 બીજે દિન અશુભને, કહે કૃષ્ણ મહારાજ; અવશુણી ગોતો તમે, આ નગરની માંય. ૫
 તેમજ આખા નગરમાં, ફરી બહુ બહુ ઠામ, તજ રકરીની નજરું ઘણું, નમળ્યો અવશુભવાન. ૬
 એ દષ્ટાન્તથી જાણો, નિર્ણય આજગમાં; દુર્ગુણી દુર્ગુણ અહે, શુણીજન શુભ લક્ષાય. ૭

દેશદેશ - પર્યાટણ કરતાં, મળે મિત્રો નવનવા,
 સ્ત્રીઓ મળી શુભસુદરી, સુખદુઃખની લાગી થવા,
 પણ જિદગી શુભાવતા, કે પૃથ્વી આખી જોળતાં,
 નહીં મળે નરોત્તમ બાધવો, પાતાળ પણ કહી જોળતાં. ૧

(બધુ માથે કાપતી તુલતા કદાપિ યામ નહીં)

એક સમે એક સિંહકું, ભારે લાગી ભૂખ; વન વન સઘળે હુંડતાં, એક મર્કટ દીઠો રૂપ ૧
 શીશ નમાવી પ્રભુકું કહે, હું સમરું રંધુનાથ; પ્રભુ એસી બુદ્ધિ દીઓ, બંદર આવે હાથ. ૨
 મર્કટ બેઠો દેળકે, સિંહ કીઓ ઉપાય; કીકીથી-ધીમે ચલે, કુંકરુંક દેવે પાય ૩
 મર્કટબોલ્યોદેળકે, સ્વામી કોણ સ્વભાવ, નહીં કાટો નહિ કોકરો, કયું કુંકરુંક દેવો પાય ૪

સિંહ ઉવાચ—

પરઆનમઆતમસમો, જેમો હૃદયે ધીમ; કુંકી કુંકી ને પાઉં ધર, રખે ચંપઈનયણવ ૫

મર્કટ ઉવાચ—

પીરા રહો જાતો મેલી, પૂરો ગુજ મન આશ; તુરત પાકેલાં તાડફળ, આજ ધરુ તુમ પાસ ૬
 મર્કટમૂર્ખ સમજ્યો નહીં, સિંહફળ કમૂતનાય; નરથી જિતયો વાંદરો, લપેટી લીયો મુખમાંય ૭
 મુખમાંહિ મર્કટ હસ્યો, તણ સિંહ બોલ્યોયું; પછો કાળ કે જાળમે, અળ હસતે હૈ કયું? ૮
 હું હસ્યો તેમ તુમ હસો, તો કહું મેરી ગુજ, ભલી ભૂરી એક વારતા, કહી સંભળાવું તુજ. ૯
 મિહ મૂર્ખ સમજ્યો નહીં, હસત દીઓ મુખફાડ; ન્યાંથી આવ્યો વાંદરો, કહી ગયો તે જાળ ૧૦
 મુખ મૂકી મર્કટ રણ્યો, તવ મિહ બોલ્યોયું, ગયો કાળકે જાળમે, અળ રોવત હૈ કયું. ૧૧
 મેં તો મેરી બુદ્ધિમે નીકળ્યોયું તત્કાળ; તુમ જેસા ગુરુ અવરકુ, (મીલે) નાકો કોન હવાળ ૧૨
 સંગત કીને સાધુકી, હરે ચોરદી વ્યાધિ; કીને અંગત નીચકી, આઠે પહોર ઉપાધિ ૧૩

સંત મીલે સુખ ઉપજે, જળ મીલે મળ જાય; પરને પાવન તે કરે, ને પોતે પાવન થાય. ૧૪
 સંત જડે પરમારથી, મોટો જીનકો મન; મુંડી ભરભર દેત હૈ, ધર્મરૂપી એ ધન. ૧૫
 કૈક ગયા કૈક જાય છે, કૈક થશે બેહાલ; સુકૃત સાથે આવશે, કોણે દીડી કાલ ? ૧૬
 પાપી સ્વાસ્થ સાધવા, કરે પ્રપંચ અપાર; અંતે પાછો તે પડે, કરે ધાર્યું કિસ્તાર. ૧૭
 ચાતક ચકવા ચતુર નર, પ્રતિદિન કરે ઉદાસ; ખરબુવડ ને મૂર્ખ નર, સુખ સુવે જડવાસ. ૧૮
 અકળ કળા છે ઇશની, કોઇથી નવિ કળાય; પાપી ધાટ ઘડ્યા કરે, અંતે થવાનું થાય. ૧૯
 પરતું બગાડતાં અરે, બગડે આપ બરૂર; પ્રજાજતા હનુમાનને, પ્રજાજ્યું લંકાં પૂર. ૨૦
 સ્ત્રી પીયર નરસાસરે સંજમીયા સ્થિરવાસ; ત્રણે હોય અળખામણા, એ રહેથિરવાસ. ૨૧
 વહેતાં પાણી નિર્મળાં, પડીયાં ગંદાં હોય; સાધુજન ફરતા ભલા, ડાઘ ન લાગે કોય. ૨૨
 સ્થિરપડ્યાં પાણી નિર્મળાં કદી જાડાં હોય; સાધુજન તો સ્થિરભલા, એ કારણુ ખરું હોય. ૨૩
 વિદેશમાં વિચર્યાં વિના, મળે ન માન અપાર; યુરોપીઅન અહિં આવતાં, બન્યારાજ સરદાર. ૨૪
 સર્વે સરખા નર નહીં, સર્વ સરખી નહીં નાર; કોઇ ભલા કોઇ ભુલો, એ મચાવ્યો ભયસંસાર. ૨૫
 ચડતી પડતી સર્વની, એ દુનિયાની રીત; ચંદ્રકળા શુદ્ધમાં વધે, વદમાં ઘટે ખચિત. ૨૬
 એક દિવસના સૂર્યની, ઉભયગતિ દેખાય; ઉદય થાય પ્રભાતમાં, અસ્ત સાંજરે થાય. ૨૭
 જ્યાં ભરતિ ત્યાં જોઈ છે, જળ ત્યાં સ્થળ નિરધાર; કાળ તણી ગતિકારમી, હર્ષ શોક ન વધાર. ૨૮

૫. કંદ્યાણુ વિમળજી

પ્રભુપૂજા

આ પૂજા પ્રભુની કહેવાય.....વીર ગુણ ગાવાને. ૧
 (જાણી) હૈયાં ભાવિકનાં હરખાય... " " "
 મનને યાતો આનંદ અને ભક્તિ ઉભરાય " " " ૧
 ભાવ ભક્તિના ગુણ મહાવીરના આજે સૌ ગોચરો,
 નથી માયાના બંધ પ્રભુમુખને જીવે;
 ચંદ્ર જાણે અંજકે છે આકાશ.....વીર ગુણ ગાવાને. ૨
 મોહ માયાના બંધનને કાપી રહી,
 બનો ત્યાગી સત્યતણાં તત્વો અહી;
 આ જીવનમાં કરશું ભવપાર.....વીર ગુણ ગાવાને ૩
 પ્રભુ વીરનો આદેશ છે અહિંસાજો,
 જીવનમુક્તિનો એ છે કિનારો ખરો;
 એમ "ભોગી" પ્રભુ ગુણ ગાય.....વીર ગુણ ગાવાને. ૪.

ભોગીલાલ નહાલચંદ શાહ

‘जैनधर्मप्रकाश’ का निवेदन ।

दोहा →

देव गुरु और धर्मका, लाकरके उर ध्यान ।

मंगल उत्कृष्ट यही, अहर्निश करत प्रणाम ॥ १ ॥

इन तीनों ही तत्त्वका, करना नित्य प्रचार ।

मुख्य यही उद्देश्य है, करतव्य है यह खास ॥ २ ॥

(तर्ज-राधेश्याम-)

जैनधर्म यह सभा प्रसारक मेरी मात कहाती है ।

धर्मकी खातिर ही यह अपना सारा समय बीताती है ॥ १ ॥

जैनधर्मका प्रचार करना इसने ध्येय बनाया है ।

वीरप्रभुका लेकर झंडा फिर उसको फरकाया है ॥ २ ॥

जैन धर्मका प्रचार साधन साहित्य मुख्य कहाया है ।

उसहीको अपना कर इसने अधिक अधिक विकसाया है ॥ ३ ॥

जहां नहीं था ज्ञानका साधन वहां साधन प्रकटाया है ।

जब नहीं था पत्र जैनका तब प्रकाश जन्माया है ॥ ४ ॥

नीतिमंडन धारक है यह खंडन दूर हठाया है ।

जीसके कारण भव्य हृदयका अधिक हृदय हरसाया है ॥ ५ ॥

साहित्यकी सेवामें इसका पहिला नम्यर आता है ।

जीसने देखा साहित्य इसका वोही गुणों को गाता है ॥ ६ ॥

यड़े यड़े ग्रंथोका इसने भाषांतर करवाया है ।

जो हो गये थे जीर्ण उन्हे नवजीवन दे सरसाया है ॥ ७ ॥

त्रिशठशलाकापुरुषवरित जीनमें मुख्य कहाया है ।

उपदेशप्रासादादि भाषांतर व उपमितिभवप्रपंच मनाया है ॥ ८ ॥

आगम रास और अनेक पुस्तकोका अनुवाद कराया है ।

‘जैनीश्वर’ इंगलिश भाषाका भी अनुवाद छपाया है ॥ ९ ॥

छोटी मोटी अनेक पुस्तकें माताने प्रगटाई है ।

इसही कारण जैन जगतकी वल्लभ आज कहाई है ॥ १० ॥

यड़े यड़े उत्सव भी इसने आनंद सहित मनाया है ।

सिल्वर गोल्डन उत्सव जीसमें मुख्य स्थानको पाया है ॥ ११ ॥

पैटन लाईफ मेम्यर इसके दिनदिन बढ़ते जाते हैं ।

रूपादृष्टि है इस पर सबकी ये ही खुशी मनाते हैं ॥ १२ ॥

(अपूर्ण)

राजमल मंडारी

પ્રમાણુમીમાંસા

[અનુવાદ]

અર્થના નિર્ણયની જેમ પોતાનો (પ્રમાણુનો) નિર્ણય પેળું (આપણા) વૃદ્ધ પુરુષોએ પ્રમાણુના લક્ષણમાં ઉમેર્યો છે. બુદ્ધો:—

પ્રમાણં સ્વપરામાસિ, જ્ઞાનં વાધવિવર્જિતમ્ ।
પ્રત્યક્ષં ચ પરોક્ષં ચ, દ્વિધ્મા પ્રેયવિનિશ્ચયાત્ ॥

[સિદ્ધસેન દિવાકરકૃત ન્યાયાવતારદ્વાત્રિશિકા]

[૨૧ અને પરનો સારી રીતે પ્રકાશ પાડનારું બાધવગેરનું જ્ઞાન તે પ્રમાણ કહેવાય છે.] અને

સ્વાર્થે વ્યવસાયાત્મક જ્ઞાનં પ્રમાણમ્ (અકલંકકૃત તત્વાર્થે લોકવાર્તિકે ૧-૧૦ ૭૭)
[સ્વ અને અર્થના સારી રીતના પ્રકાશરૂપ જ્ઞાન, પ્રમાણ કહેવાય છે.]
એમ શ્વેતાશ્રીચાર્ય અને દ્વિગજરાયાર્થનાં પ્રમાણવાક્યો ઉપરથી શબ્દપ્રમાણથી પણ પ્રમાણ સ્વનો નિર્ણય કરનાર છે.

તથા “ આ સ્વનિર્ણય નથી જ હોતો. ” એમ નથી.

[અર્થાત્ જગતમાં પોતાનું અસ્તિત્વ ધરાવે છે.]

(પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી પણ પ્રમાણ સ્વનો નિર્ણય કરનાર છે.)

કેમકે—૧. “ હું ઘડો જાણું છું. ” આમાં જાણનાર હું કર્તા અને જાણવાયોગ્ય ઘડો એ કર્મની જેમ જાણવારૂપ જ્ઞાનક્રિયા પણ ભાસમાન થાય છે.

૨. જે પદાર્થનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ન થયું હોય, તે પદાર્થની હેયોપાદેયાદિ અર્થ-દૃષ્ટિ સંભવે નહિ.

[અર્થાત્—અહિં જાણવાની જ્ઞાનક્રિયા ભાસમાન થાય છે, માટે તેનું પ્રત્યક્ષથી જ્ઞાન થતું હોવું જ જોઈએ]

૩. સ્વનિર્ણયનું જ્ઞાન બીજા [પ્રત્યક્ષ] જ્ઞાનથી સંભવતું નથી.

કેમકે—બીજું [પ્રત્યક્ષ] જ્ઞાન પણ જાણી શકાયું ન હોય, એટલે તે પણ ચાલુ—પ્રથમના જ્ઞાનનું પ્રત્યક્ષ કરાવી શકશે નહિ. તે બીજા જ્ઞાનનું જ્ઞાન કરવાને ત્રીજું જ્ઞાન સ્વીકારીએ તો અનવસ્થા હોય થાય અને જો બીજા જ્ઞાનને બદલે અર્થનું જ્ઞાન સ્વજ્ઞાનમાં કારણ માનીએ તો અન્યોન્યાશ્રય હોય થાય.

આમ અન્યોન્યાશ્રય બતાવીને જે લોકો “ જો જ્ઞાન ન થાય, તો અર્થનો સંભવ ન થયે, પરંતુ જ્ઞાન થાય છે, માટે અર્થ હોય છે. ” એમ અર્થાપત્તિથી અર્થનું જ્ઞાન થતું હોવાનું કહે છે, તેનું પણ ખડન કરવામાં આવ્યું.

કેમકે—જો કે અર્થાપત્તિ જ્ઞાન કરાવનારી છે છતાં પોતે જ હજુ જાણી શકાઈ નથી, તો તે બીજાને જણાવનારી શી રીતે થઈ શકે ? અને પૂર્વની અર્થાપત્તિનું જ્ઞાન તેની પછીની બીજી અર્થાપત્તિથી થાય, તો-અનવસ્થા અને અન્યોન્યાશ્રય એમ બન્ને ય દોષો પાછા લાગે એટલે પ્રથમની એની એ સુસ્કેત્રી ઊભી રહે. માટે જેમ અર્થને પ્રકાશ કરવા જ્ઞાન તત્પર હોય છે તેમ જ પોતાનો પ્રકાશ કરવા પણ જ્ઞાન તત્પર જ હોય છે. તેથી જ્ઞાન સ્વનિર્ણયરૂપ પણ હોય છે, એમ સાબિત થાય છે.

૪. પ્ર૦—અનુભવને એટલે જ્ઞાનને પણ અનુભાવ્ય એટલે જ્ઞેય સ્વરૂપ માની લઈશું, તો ઘટાદિ પદાર્થ જેમ જ્ઞેય હોવાથી જ્ઞાનરૂપ નથી, તેમ જ્ઞાનને પણ જ્ઞેય ગણવાથી અનુભૂતિ એટલે અજ્ઞાનસ્વરૂપ ગણવું પડશે.

ઉ૦—એમ ન કહેવું જોઈએ; કેમકે—

જેમ જાણકારનું જ્ઞાન જાણકાર તરીકે થાય છે, તે જ પ્રમાણે અનુભવમાં પણ અનુભવપણાનો અનુભવ થાય છે, પણ અનુભવ એટલે અજ્ઞાન સ્વરૂપ થતું નથી.

વળી—અનુભવ જ્ઞાન અનુભાવ્ય થાય, તેમાં કંઈ વાંધા જેવું નથી હોતું.

કારણ કે—અનુભૂતિ અર્થની અપેક્ષાએ અનુભૂતિ છે અને પોતાની અપેક્ષાએ અનુભાવ્ય પણ છે.

જેમ—પોતાના પિતા અને પુત્રની અપેક્ષાએ એક જ માણસમાં પુત્રપણું અને પિતાપણું વગર વિરોધે સાથે રહી શકે છે. તે પ્રમાણે અનુભૂતિમાં અર્થની અપેક્ષાએ અનુભૂતિપણું અને સ્વની અપેક્ષાએ અનુભાવ્યપણું વગર વિરોધે સાથે રહી શકે છે.

તે ઉપરથી—“ પોતાનામાં જ અનુભૂતિત્વ થવાપણું અને અનુભાવ્યત્વ થવાપણું એમ બન્ને ય ધર્મો હોવામાં વિરોધ આવશે, ” એમ પણ ન સમજવું; કેમકે અનુભવથી જે વાત ખરી કરે તેમાં વિરોધ હોઈ શકે નહિ.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી સ્વપ્રકાશકત્વ સાબિત કરીને હવે અનુમાનથી પણ સ્વસંવેદન કેમ સાબિત થાય છે તે જતાવીએ છીએ—

૧ જેમ પ્રકાશક દીવો પદાર્થને પ્રકાશે છે, તેમ પ્રકાશક જ્ઞાન જ અર્થને પ્રકાશે છે.

“ એ તો ઠીક, પરંતુ જો જ્ઞાનને પ્રકાશ્ય માનશે તો તેમાં પ્રકાશકપણું ઘટશે નહિ. ” એમ કદાચ તમે અમારી સામે કહેશો, પરંતુ તેમ કહેવું જરાખર નથી; કારણ કે અજ્ઞાનનો નાશ કરવાપણું વિગેરે તરીકે પ્રકાશકપણું તેમાં સાબિત જ છે.

કદાચ તમે કહેશો કે—“ આજો જેમ પ્રકાશક છે, તેમ પ્રકાશ્ય પણ હોવી જોઈએ. અને તેમ જોવામાં આવતું નથી, માટે તમારા સમાધાનમાં અનૈકાન્તિક દોષ આવશે. ”

અમે કહીએ છીએ કે—એ દોષ પણ હાગતો નથી; કેમકે આંખો વિગેરે ઇન્દ્રિયો પણ ભાવેન્દ્રિય સ્વરૂપે જ પ્રકાશક માનેલી છે અને ભાવેન્દ્રિયો તો જ્ઞાનરૂપ હોવાથી સ્વસંવેદનરૂપ છે જ; માટે પ્રકાશક જ્ઞાનને પ્રકાશ્યપણું માનવામાં વ્યસિચાર દોષ નથી.

૨ સંવેદન-જ્ઞાન પોતાના પ્રકાશવાળું જ હોય છે; કેમકે કોઈ પણ જ્ઞાન અર્થની પ્રતીતિરૂપ હોય જ છે. જે સ્વપ્રકાશકરૂપ નથી તે અર્થના જ્ઞાનરૂપ પણ નથી.

જેમ—ઘડો તે અર્થ છે, પણ જ્ઞાનરૂપ અર્થથી પ્રતીતિરૂપ નથી. કેમકે તે સ્વપ્રકાશરૂપ નથી; માટે જે અર્થપ્રતીતિરૂપ હોય તે અવશ્ય સ્વપ્રકાશરૂપ હોય.

૩ તેમ જ—જે કોઈપણ જ્ઞાન હોય, તે દરેક જ્ઞાન પોતાનો બોધ કરવાને ખીજાની મદદની અપેક્ષા રાખતું નથી.

જેમ—વિષયાન્તર બાણનારું જ્ઞાન તેની પૂર્વેનું-વિષયાન્તર બાણનાર જ્ઞાનની પરંપરામાંનું—છેલ્લું જ્ઞાન જેમ ખીજા જ્ઞાનની અપેક્ષા રાખતું નથી તેમ.

જેમ—ઘટના જ્ઞાનની પૂર્વે થયેલા પટના જ્ઞાનની પરંપરાનું છેલ્લું જ્ઞાન પોતાનો બોધ કરવામાં—ખીજા કોઈની પણ મદદ લેતું નથી.

[નહીંતર એ પરંપરા અંટકે નહિ અને વિષયાન્તરનું જ્ઞાન ન થાય.]

એ કે અહિં જ્ઞાન સામાન્ય વિવાદનો વિષય છે. એટલે રૂપાદિ વિશેષ જ્ઞાન લઈને વિચાર કરવો.

એટલે કે—જેમ રૂપાદિનું જ્ઞાન સ્વજ્ઞાન કરવામાં ખીજા સ્પર્શાદિ જ્ઞાનની અપેક્ષા રાખતું નથી, તે પ્રમાણે કોઈ પણ જ્ઞાન સામાન્ય પોતાનું જ્ઞાન કરવામાં ખીજા જ્ઞાનની મદદની અપેક્ષા રાખતું નથી.

૪ તમે કહો છો કે—“ જ્ઞાન પોતાના પ્રકાશમાં પોતાની પેટાજાતિના ખીજા કોઈ પણ જ્ઞાનની અપેક્ષા ખીલકુલ રાખતું જ નથી, વસ્તુ હોવાથી. જેમ—ઘડો વસ્તુ હોવાથી, પોતાનો પ્રકાશ કરવામાં ખીજા કોઈપણ અવાન્તર જાતિની અપેક્ષા રાખતો નથી તેમ.”

“ ઘટ જેમ વસ્તુ હોવાથી પરથી પ્રકાશ કરવા યોગ્ય છે, તેમ જ્ઞાન પણ વસ્તુ હોવાથી પ્રકાશ્ય છે, એમાં ખોટું શું ? ”

તમારી એ વાત પણ ગરાળર નથી; કેમકે ઘટ વસ્તુ છે માટે પરપ્રકાશ્ય નથી, પણ જ્ઞાનથી સિદ્ધ જ્ઞાન સિવાયની વસ્તુ છે, માટે પરપ્રકાશ્ય છે.

એટલે કે—આ જગતમાં જ્ઞાન સિવાયની તમામ વસ્તુઓ પરપ્રકાશ્ય છે, માત્ર જ્ઞાન જ સ્વપ્રકાશ્ય છે; માટે “ સ્વનિર્ણય પણ પ્રમાણનું લક્ષણ બની ગયે છે ” એમ શંકા કરીને કહે છે કે—

સ્વનિર્ણયઃ સત્યલક્ષણમ્, અપ્રમાણેઽપિ ભાવાત્ ॥ ૩ ॥

પોતાનો નિર્ણય પ્રમાણમાં થતો હોવા છતાં, પ્રમાણના લક્ષણમાં તે ખતાવવાની જરૂર નથી; કેમકે અપ્રમાણમાં પણ તે હોય છે. ૩.

સૂત્રપિ સૂત્રના એ ભાગથી સામા પક્ષે કહેલી સ્વનિર્ણયની સઘળી દલીલોનો સ્વીકાર તો કરી લેવામાં આવે જ છે. એટલે હવે સૂત્રનું તાત્પર્ય એ છે કે—

“ જે કોઈ ધર્મ હોય, તે બધાએ લક્ષણમાં ભેળવી જ દેવા જોઈએ ” એમ ન કહેવું જોઈએ, પરંતુ જે ધર્મ લક્ષ્ય સિવાયના પદાર્થમાં ન હોય, તે ધર્મ લક્ષણમાં લઈ શકાય એવો સામાન્ય નિયમ છે.

સ્વનિર્ણય તો—અપ્રમાણ એવા સંશય વિગેરેમાં પણ હોય છે.

કેમકે—કોઈ એવી જ્ઞાનમાત્રા નથી કે જે સ્વસંવિદિત ન હોય. સંશયો વિગેરે જ્ઞાનમાત્રારૂપ છે, માટે તે પણ સ્વસંવેદનરૂપ હોય છે અને પ્રમાણનું લક્ષણ તેમાં આવ્યું જાય એટલે અતિવ્યાપ્તિ-દોષ આવે.

માટે—અમોએ સ્વનિર્ણય લક્ષણમાં લીધો નથી અને પૂજ્ય પુરુષોએ જો કે લીધો છે, પરંતુ તે બીજાઓનાં લક્ષણોની પરીક્ષા કરવામાં ઉપયોગી હોવાના આશયથી લીધો હોવાનું મારી લઈએ એટલે કશો વિરોધ હોવાનો સંભવ નથી.

એક વાર બાંહેધા અર્થને પ્રમાણથી ફરી બાંધવામાં પિષ્ટપેષણ થાય અને એમ કરવાથી બાંધ્યાને ફરી બાંધનારા ધારાવાહી જ્ઞાનો પણ પ્રમાણભૂત ગણાઈ જશે; માટે—“ પૂર્વે જે અર્થનો નિર્ણય ન થયો હોય, તેવા અર્થનો સાચો નિર્ણય ” એમ લક્ષણ કરો. એ જ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું પણ છે કે—

સ્વાપૂર્વાર્થવ્યવસાયાત્મકં જ્ઞાનં પ્રમાણમ્ [પરીક્ષા મુખ. ૧. ૧.]

[પોતાનું અને અપૂર્વ અર્થનું નિશ્ચયાર્મક જ્ઞાન, તે પ્રમાણ] એ અને તત્ત્વાપૂર્વાર્થવિજ્ઞાનમ્ । [તેઓમાં અપૂર્વ અર્થનું વિજ્ઞાન, તે પ્રમાણ]

આ બાબતનો પણ અહીં જ ખુલાસો કરી દેવામાં આવે છે કે—

ગ્રહીપ્યમાણગ્રાહિણ ઇવ ગૃહીતગ્રાહિણોઽપિ નાપ્રમાણ્યમ્ ॥ ૪ ॥

ભવિષ્યમાં બાંધવાનું હોય તેને અત્યારે બાંધે, તે જેમ અપ્રમાણભૂત નથી, તેમ બાંધ્યાને ફરી બાંધવું તે જ્ઞાન પણ અપ્રમાણભૂત નથી, અર્થાત્ પ્રમાણભૂત છે.

સૂત્રનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—

ઉપરતમે જે દિગ્ગજર પ્રમાણ શાસ્ત્રકરોના વાક્યોનાં પ્રમાણો ટાંક્યાં તેમાં ગૃહીત-ગ્રાહિણીનાં લક્ષણમાંથી નિષેધ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ કરેલો છે કે પર્યાયની અપેક્ષાએ ? તે બેમાંથી પર્યાયની અપેક્ષાએ તો ધારાવાહી જ્ઞાનો પણ ગૃહીતગ્રાહી સંભવે નહિ; કેમકે પર્યાયો ક્ષણિક છે. [તેની ધારા ચાલી શકે નહિ] તો પછી ધારાવાહી જ્ઞાનના નિષેધ માટે અપૂર્વ એવું વિશેષણ લક્ષણમાં આ માટે મૂકવું ?

દ્રવ્યની અપેક્ષાએ નિષેધ કરેલો છે, એમ કહેશો તો તે પણ અયોગ્ય છે; કેમકે દ્રવ્ય નિત્ય હોવાથી એક છે, માટે ગૃહીત અવસ્થા અને ગૃહીતમાણ અવસ્થામાં ભેદ નથી, તો કઈ મહત્તા ધ્યાનમાં રાખીને “ગૃહીતમાણ-આહિજ્ઞાનને પ્રમાણ ગણવું અને ગૃહીતઆહીને ન ગણવું” એમ કહેવામાં આવ્યું છે.

વળી અવગ્રહ, ઇલા વિગેરે ગૃહીતઆહી છે છતાં પણ તેની પ્રમાણતા તો ઇષ્ટ જ છે; કેમકે તેઓ બુદ્ધા બુદ્ધા વિષયોના પ્રવર્તતા નથી; પરંતુ એક જ વિષયના અવગ્રહાદિ પ્રવર્તે છે.

બુદ્ધા બુદ્ધા વિષયવાળા માનીએ તો અવગૃહીત વસ્તુની ઇલા ન થાય, ઇહિતનો અપાય ન થાય, આથી બધું વિપરીત જ થઈ જાય; માટે પર્યાયની અપેક્ષાએ “ન જાણેલને જાણવાની અપેક્ષાએ અપૂર્વ અર્થપણ” કહેવાની જરૂર નથી. કેમકે—પર્યાયની અપેક્ષાએ કેઈનું પણ જ્ઞાન ગૃહીતઆહી થઈ શકતું જ નથી એ વાત લગભગ કહેવાઈ જ ગઈ છે સ્મૃતિને પણ પ્રમાણ માનેલ છે અને તે છે તો ગૃહીતઆહી જ.

વળી—જેઓ સ્મૃતિને પ્રમાણ નથી માનતા તેનું કારણ તેઓ એ આપે છે કે સ્મૃતિ સાક્ષાત્ અર્થથી ઉત્પન્ન થતી નથી, માટે અપ્રમાણભૂત છે; નહીં કે ગૃહીત-આહી છે માટે અપ્રમાણભૂત છે. જેને માટે કહેલું છે કે:—

ન સ્મૃતેરપ્રમાણત્વં, ગૃહીતપ્રાહિતારુતમ્ ।

અપિ ત્વનર્થજન્યત્વં, તદપ્રામાણ્યકારણમ્ ॥ [ન્યાયમં ૫. ૨૩]

“ગૃહીતઆહી હોવાથી સ્મૃતિની અપ્રમાણ્યતા માની નથી, પરંતુ અર્થથી સાક્ષાત્ અનુત્પત્તિ એ તેના અપ્રમાણ્યનું કારણ છે. (આહુ)

અનુવાદક:—મેસાણા શ્રેયસ્કર મંડળનો વિદ્યાર્થી

વાંચીને મનન કરો

(અનુમંધાન ૫ ૭૨ થી)

૧૮. અંતઃકરણની શુદ્ધિ વિના આત્મજ્ઞાન ન થાય.
૧૯. મમત્વ ત્યાં મિથ્યાત્વ સમજવું, ભેદ એ જ ભૂલ
૨૦. આત્મજ્ઞાનના વિચારોથી દોષો નાશ પામે છે.
૨૧. અણ્ણતે દ્રિયપણું, કુળધર્મનો આગ્રહ, માન, ^૧લાધાની કામના, અમધ્યસ્થપણું એ કદાચ છે, તે હોય ત્યાં કદ્યાણ ન સંભવે.
૨૨. જે ધર્મનાં સાધન કદાં છે તે જ્યાં આત્મવ્રક્ષ કરવા માટે છે. આહાર ન કરવો તે જિહ્વા ઇન્દ્રિય વશ કરવા માટે છે, તે વશ થાય તો જધી ઇન્દ્રિયોને વશ થાય છે.

ભાવનગર પાંજરાપોળને મળેલી મદદ

આલુ વર્ષમા ઘાસની અઝતને લઈને તેમજ અમુક ભાગમા વરસાદની તગીને લઈને પાંજરાપોળમા ઢોરની સંખ્યા વધી જવાથી અને મોઘા ભાવે ઘાસ ખરીદ કરવું પડવાથી અત્રેની પાંજરાપોળને પૈસાની તગી પડી, તેથી તાત્કાલિક સહાય માટે મહેરગાન દીવાન સાહેબ અને તરાયભાઈને વિનંતિ કરતા તેઓ સાહેબે નામદાર મહારાજ સાહેબની સમિતિ મેળવીને રૂ. ૫૦૦૦ ની સહાય આપી, પરંતુ તેટલી રકમથી કાર્ય ચરે તેમ ન હોવાથી અત્રેથી આઠ ગૃહસ્થોએ મુળઈ જઈને ત્યાં ફડ કરી સારી રકમ લાવવાનો વિચાર કર્યો તે ઉપરથી કાગણુ વદિ ત્રીજે અત્રેથી હું, સંજીવજીભાઈ ઓધવજી, પેરા ખાતીલાલ અમરચંદ, શેઠ કુવરજી નથુભાઈ, સુતરીઆ ભગવાનદાસ છગનલાલ, ઠોટાલાલ નાનચંદ હરિચંદ મૂળચંદ તથા વેલચંદ જેઠાભાઈ મુળઈ તરફ રવાને થયા ત્યાં ભાઈ મોતીચંદ ગિરધરલાલને ત્યાં ઊતર્યા અને ફડ કરવા માટે પ્રયાસ કર્યો તે કાર્યમા ભાઈશ્રી બદવજી નરશીદાસ, ભાઈ હીરાચંદ રામચંદ તથા ભાઈ મોતીચંદ વિગેરેએ બહુ સારી મદદ કરી સુતર બજારમા ભગવાનભાઈ ઉપરાત તેમના ભાઈ વૃજલાલભાઈએ અને કાપડ બજાર વિગેરેમા ભાઈ વાડીલાલ ચતુર્બુજ, હીરાચંદ સોમચંદ તથા દામોદરદાસ ત્રિભુવનદાસે સારી મદદ ઠગી પ્રારભમા અહીંના રહીશ ને હાલમા મુળઈ-નિવાસી અને એક વાર મુળઈના શેરીફનું માન પામેલા શેઠ ચુનીલાલ ભાઈચંદે રૂ. ૨,૫૦૧) સારી આપીને સારી શરૂઆત કરી બદવજીભાઈએ અને ભગવાનદાસે હજાર હજાર ભરીને અને કુવરજી નથુભાઈએ, ઠોટાલાલ નાનચંદ તેમજ ભાઈ મોતીચંદે પાચસો પાચસો ભરીને સારો પ્રારભ કર્યો, જેથી જૈનોએ અને જૈનેતરોએ તેમજ વણિક વ્યાપારી ઉપરાત પારસી ગૃહસ્થોએ પણ સાગી મદદ કરી રાધણપુરના ઉદારદિલ ગૃહસ્થ રાવસાહેબ કાતિલાલભાઈ ઇશ્વરભાઈ જે પી એ રૂ. ૧,૫૦૧) અને શેઠ માણેલાલ ચુનીલાલ જે પી એ રૂ. ૧,૨૫૧) ભગવીને તેમજ બીજા રાધણપુર વિગેરેના અન્ય ગૃહસ્થોએ પાચસો પાચસો પૂરી ઉવટથી ભરી આપીને સારી મદદ કરી ૨૦-૨૫ દિવસના પ્રયામને પશ્ચિમે રૂ. ૪૪-૪૫ હજાર જેટલા થયા બાદ બધા ગૃહસ્થો અનુદ્રુતા મુજબ ભાવનગર આવ્યા હજુ તેમા અહીં ને મુળઈની કેટલીક રકમ ભરાતી જાય છે તે ભરાયા બાદ આજી લિસ્ટ પ્રસિદ્ધ કરવા વિચાર છે

આ જીવદયાના કાર્યને અગે મુળઈખાતે જે જે વધુઓએ સહાય કરી છે તેમનો પૂર્ણ આભાર માનવામા આવે છે

ભાવનગર આવ્યા પછી ભાવનગરના કેટલાક ગૃહસ્થોની પણ સારી રકમ આ રૂ.મા ભરવામા આવી છે મહેરગાન દીવાન સાહેબ પણ આ હકીકત સાંભળી બહુ રાજ થયા છે અને આ ખાતાની વિશેષ ઉત્તરિ થાય એમ તેઓએ ઇચ્છા દર્શાવી છે 'ભાવનગર ગ્રામાચાર'મા પણ આ હકીકત બહાર પાડવામા આવી છે મુળઈખાતે

અનેક ગામો ને શહેરોના ઉત્સાહી ગૃહસ્થો પાંજરાપોળ માટે દીપ કરવા આવે છે તે બધાને પ્રયાસ ને લાગવગના પ્રમાણમાં રકમ મળી જાય છે. મુંબઈ અલ-ખેલું શહેર છે. ત્યાં વેપાર રોજગાર પુષ્કળ છે. દ્રવ્યવાનો પણ ઘણા છે. સંપત્તિના પ્રમાણમાં દાનના શુભવાળા પણ ઘણા ગૃહસ્થો બિરાજે છે. અમને તો બીજા બધા શહેરો કરતાં આવા પરમાર્થના કાર્યમાં સહાય કરનાર તરીકે મુંબઈનો નંબર ૧ પ્રથમ લાગે છે. અમે એવા પરમાર્થપરાયણ ગૃહસ્થોની સંપત્તિમાં વૃદ્ધિ થવાનું ઇચ્છીએ છીએ કે જેને પરિણામે તેઓ વધારે દાતાપણું ફેળવી શકે. અમારા ફંડમાં નાની મોટી રકમ હોંશથી ભરી આપનાર દરેક બંધુઓનો પુનઃ આભાર માનીએ છીએ. આવા કાર્યો માટે પ્રયાસ કરનાર અનેક વ્યક્તિઓની પુણ્યપ્રકૃતિઓ એકત્ર થવાથી જ કાર્ય થઈ શકે છે, કોઈ એકલાથી આવા કાર્યો બની શકતા જ નથી, તેથી દરેક પ્રયાસ કરનાર અને સહાય કરનારનો આ શુભ કાર્યમાં વિભાગ છે એમ સમજવાનું છે.

આ લેખ પ્રગટ થતા સુધીમાં આ ફંડ પંચાવન હબર લગભગ પહોંચ્યું છે અને હબ્બુ વધવાનો સંભવ છે. કુંવરજી

શ્રી પાર્શ્વજિન સ્તવન

આત્મા^૧ અળ રહીએ, બાવા કયમ દઇએ. આત્મા અળ રહીએ.

ભુગ ભુગ બેતાં વાટડલી, પાવન કીધી કુંપડલી;
ગિરાલો ઘડી બે ઘડી એ...આત્મા ૧

ઝાઝા ઘરના આપ પરોણા, રસ્તા વચમાં શું વિસરાણા;
આવી ચડીઆ અભણ્યાં એ...આત્મા ૨

પૂણું પાય તમારા પનોતા, લહાવ અનોપમ અને અનોળા;
દેવને દુર્લભ દીકા એ...આત્મા ૩

છોટો છોટો દૂબે નૌકા, મનના મનમાં રે મનસૂળા;
પાલવ છોડું ના સૂળા એ...આત્મા ૪

ભસ્મ ચોળીને અલખ જગાણું, અંતર ધૂણી અખંડ જગાણું;
એક ચીનગારી^૨ યાયું એ...આત્મા ૫

કોઠાડી ચમનલાલ જીવરાજ

૧. આ સ્તવનમાં આત્મા શબ્દ પરમાત્મા વાચક છે.

૨. આપના શુભના અંશરૂપ ચીનગારી.

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક—મૌકિક

(૧૭૬)

“ મધ્યમ પ્રકારની શક્તિનો સારો ઉપયોગ કરવાની પાટવતા માણસોની પ્રશંસા પ્રાપ્ત કરે છે અને ઘણી વાર ઉચ્ચ પ્રકારની શક્તિ કરતાં પણ વધારે આખરૂં વધારે છે. ”

ઘણી વખત અનુભવ થાય છે કે અસાધારણ ભુદ્ધિવૈભવ ધરાવનાર વિદ્યાર્થી પરીક્ષામાં પાછો પડી જાય છે અને ખાત, ઉદ્યોગ તથા ચીવટથી અભ્યાસ કરનાર મધ્યમ શક્તિવાળો વિદ્યાર્થી મોખરે આવે છે. વ્યાપારમાં પણ ભારે ગણતરીઆજ માણસો નુકસાન ભોગવે છે ત્યારે દરેક પ્રસંગે મળતી તકનો સાદો પણ વખતસરનો ઉપયોગ કરનાર મધ્યમ શક્તિવાળો વેપારી સારો નફો કરે છે. અર્થશાસ્ત્રના નિયમોનો જાણે અભ્યાસી અને ઉપજ, આવક, નિકાશ વિગેરેના આંકડાનો અભ્યાસી ક્યોરે ચડી જાય છે ત્યારે સાદી સમજ અને અક્ષલવાળો મધ્યમ માર્ગે રહી, પોતાની હોય તેટલી આવડતનો સારો ઉપયોગ કરનાર સાચે માર્ગે રહે છે અને આખરૂં તેમજ ધન વધારે એકઠાં કરે છે.

આમાં ભુદ્ધિ, આવડત કે અભ્યાસને નરમ પાડવાની વાત નથી. હકીકત એ છે કે આવડત કે ભુદ્ધિ એ એક વાત છે અને તેનો ઉપયોગ કરવાની શક્તિ એ જૂદી વાત છે. આપણે કેટલાક પઠિતમૂર્ખો પણ દુનિયામાં જોઈએ છીએ કે જેઓનું જ્ઞાન અસાધારણ હોય, તર્ક કે ચર્ચામાં, ભાષણ કે જનરંજનમાં પ્રથમ સ્થાન પ્રાપ્ત કરે, પણ જ્યારે તેઓ કામ કરવા તત્પર થાય ત્યારે ભારે ગોટાળો કરી મૂકે છે. વ્યવહારકુશળતા અતિ કુશાલ ભુદ્ધિની સાથે ખાસ સંબંધ ધરાવતી નથી. એમાં માણસે વહેવારુ થવાની, દુન્યવી બનવાની અને સમયવર્તી થવાની જરૂર રહે છે. ભુદ્ધિ, શક્તિ આંજ દે ખરી, પણ વ્યવહારકૌશલ્ય તો રોકડી પરખ આપે છે વાત એ છે કે પોતાની લાગવગ, ભુદ્ધિ, શક્તિ કે આવડતનો સાચે વખતે સારો ઉપયોગ કરવાની શક્તિ મેળવવા યોગ્ય છે અને ચીવટથી પ્રાપ્ત થઈ શકે તેવી વસ્તુ છે. મધ્યમ શક્તિવાળા માણસોને પણ દુનિયામાં સ્થાન છે અને બરાબર ધ્યાન રાખી તેનો ઉપયોગ કરે તો ઘણી વાર તે અસાધારણ ભુદ્ધિ-વૈભવવાળા કરતાં પણ વધારે સારાં પરિણામ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ઘણા ભુદ્ધિમાનો આજસુ હોય છે, વધારે પડતા આત્મવિશ્વાસ હોય છે, અન્યની અદ્યતાના ખ્યાલવાળા હોય છે. આવા માણસો કરતાં વહેવારુ નોકરો, માલિકો કે નેતાઓ અનેક વાર અભિનંદનયોગ્ય પરિણામો નીપજવી શકે છે અને જીવનકલકમાં ઉચ્ચ ભૂમિકાએ પહોંચે છે. આંખે ઉઘાડી રાખી ચાલનાર, તકને જોળખી તેને ઝડપી લેનાર અને આદરેલ કાર્યને ચીવટથી વળગી રહેનારને વ્યવહારમાં પૂરતું સ્થાન છે અને કાંઈ વાર તો ઘણું આગળ પડતું સ્થાન છે, તેથી કુશળતાપૂર્વક હોય તે શક્તિનો મારો, સાચો અને વખતસરનો ઉપયોગ કરતા રહેવું.

કુશળ માણસના વહેવાર માર્ગે અનેક વાર વધારે કારગત નીવડ્યા છે અને દરેક વ્યક્તિને તદ્દોચ તક જરૂર મળે છે. તકનો ખરાબર લાભ લે તે વહેવાર માણસ ગણાય.

“ The knack of making good use of moderate abilities secures the esteem of men, and often raises to higher fame than real merit.”

LA ROCHEFOUCAULD (11-11-89)

(૧૮૦)

જે માણસને સરણુપોષણ માટે ભારે પ્રયાસ કરવો પડે છે તેને વધારે ઊંચા પ્રકારનું શિક્ષણ મળે છે.

ધનપતિના છોકરાઓમાં એક મોટી જિજ્ઞાસુ જીવનકલહની ગેરહાજરીને પરિણામે રહી જાય છે. જન્મે ત્યારથી પાનાફૂલામાં જિજ્ઞાસુ, પાણી માગે ત્યાં દૂધ મળે, ઊંચ ખાય ત્યાં ખમાખમા કહેવાય, બે ફરલાંગ જવું હોય ત્યાં ગાડી કે મોટર હાજર થાય અને ખાવા માટે દરેક બીજા હાજર થાય, માત્ર નિરુપાવપણે આવવાની તરદી લેવી પડે—આ સ્થિતિના જિજ્ઞાસુમાં દૂરથી જોનારને આનંદ લાગતો હશે, પરંતુ એમાં અનુભવની ઘણી ઓછાઈ રહી જાય છે. મોટા ઉલોગપતિના પુત્રોને ખાતાવાર ક્રમશઃ વધવાનો અનુભવ ન મળ્યો હોય અને મોટી ગાદી પર બેસી ગયા હોય તેમને અનુભવની શાળામાં અભ્યાસ કરેલો ન હોય, જે પરિસ્થિતિમાંથી પસાર થવું પડે છે તે અત્યંત ખેદજનક હોય છે. એ જ મિસાલે જાગીરદારો, રાજાઓ કે ગરાસદારોની સંતતિના સંબંધમાં બનતું અનેક વાર જોઈએ છીએ. ‘દીવા પછવાડે અંધારું’ ની કહેવત અચ્છિત થયેલી છે તેનાં કારણોમાં એક મુખ્ય વાત એ છે કે દીવો બીજાને પ્રકાશ આપવાની ક્રિયામાં એટલો સમય ગાળે છે કે એને પોતામાં પ્રકાશ કરવાનો સમય મળતો નથી અને ધનના ઢગલાને એકઠા કરવાની માથાકૂટમાં એ તરફ એવું લક્ષ્ય પણ જવું નથી. પરિણામે દીવો શુભ થઈ જતાં ધીમે ધીમે અંધારું થવા માટે છે અને આખરે અમાસની રાત્રિ આવી પહોંચે છે. આ લગભગ દરેક જાતનો અનુભવ છે. એની પછવાડેનું રહસ્ય વિચારવા યોગ્ય છે. એની સાથે આપણે ગરીબ ઘરમાં જન્મેલ અને જિજ્ઞાસુની સ્થિતિ જોઈએ. સરકારી દીવાને પ્રકાશે વાંચનાર, અનેક વસ્તુ ખાવાની ઇચ્છાને ખીસામાં દોઢીઆને અભાવે ફરજિયાત સંયમમાં રાખનાર, આવશ્યકતાને કારણે પ્રગતિ માટે અનેકવિધ પ્રયત્નો કરનાર, નાની કાગડુનીથી ક્રમસર બીજી પાયરીએ આવનાર, દુનિયાની અનેક લીલી સૂકી જોષને પ્રોદ થયેલ હોય છે. એના શિક્ષણમાં રસરંગ છે, એની ગળથૂંથીમાં ચૈતન્ય છે, એના હવાતીઆમાં પુરુષાર્થ છે, એના મનોનિમ્મલમાં આગામી ચડતીના પાયા છે. ગરીબ કે મધ્યમ વર્ગના માનવીને ઉચ્ચ પદ પ્રાપ્ત કરવાની તકો ઘણી વધારે છે. અનુભવ વગરના ધનવાનને મૂડી માટે પ્રયાસ નથી કરવો પડતો એ ખરું, પણ આજકાલના યુગમાં એક ડાબી બાજુ અને પછી એક જમણી બાજુ એમ બે લપડાક પડે ત્યાં એ કેડકાર થઈ જાય છે અને એની પાછળ ધૈર્યના શિક્ષણપાઠો ન હોવાથી એ નારીપાસ કે નિરાશ થઈ જીવનમાંથી અથવા વ્યવહારમાંથી અલગ થઈ જાય છે.

કિંવદન્તી-લોકવાયકા

(લોકોમાં બોલાતી વાતો)

આ સંબંધમાં 'ભાવનગર સમાચાર'માં એક વૃદ્ધની નોંધપોથી ઉપરથી લેખ લખ્યો છે, તે વાંચીને આ માસિકના વાંચનારાઓ માટે મને કાંઈક લખવાની ભિર્મિ પ્રગટ થવાથી આ લેખ લખ્યો છે.

દુનિયામાં કેટલીક જાણતો એવી હોય છે કે જેમાં પ્રથમ સત્યતા માનીને પછી અસત્ય જણાય તો ત્યાગ કરવો. કિંવદન્તી એવી છે કે-એમાં પ્રથમ અવિશ્વાસ કરવો અને પછી સત્ય લાગે તો તેનો સ્વીકાર કરવો. એવી પ્રચલિત વાતો પર વિશ્વાસ તરતમાં જ કરવામાં આવે તો ભૂલ થવાનો વધારે સંભવ છે, કારણ કે લોકો તો જેવા જેવા કારણો મળે તેવી વાતો કરવા મંડી જાય છે. એક વાર જેની પ્રશંસા કરે તેની જ ઘડી પછી નિંદા કરે છે, કારણ કે તેનામાં તત્ત્વની ગવેયણા હોતી નથી તેમ અસુક જાણતનો નિર્ધાર પણ હોતો નથી.

લોકવાયકાને અનુસરવાથી ઘણી વખત ભૂલ થઈ જવાનો સંભવ છે. ઘણા માણસો તેવી ભૂલના ભોગ થયેલા છે, તેથી લોકવાયકા સાંભળીને તેનો તરત અમલ ન કરતાં તેના પર વિચાર કરવો, તેનું સંભવિત અસંભવિતપણું વિચારવું, પછી જો સંભવિતપણું લાગે તો તેના નિવારણ માટે યોગ્ય પ્રયત્ન કરવો.

કેટલાક માણસોની જીભને કોઈની ઘસાતી વાત સાંભળતાં જ ખરજ ઉત્પન્ન થાય છે, એટલે તે વાતમાં કાંઈ ખામી-ખોડ હોય તો તે પોતાની બુદ્ધિથી પૂરી કરીને અનેક જનોમાં તે વાત પ્રસારાવે છે અને ત્યારે જ તેને નીરાંત વળે છે. ઉત્તમ જનો કોઈ સારી ગણત્રીવાળા માણસની દોષાપત્તિવાળી વાત સાંભળીને પ્રથમ તો તે વાત માનતા જ નથી અને ઘણી વખત તજવીજ કરતાં તે વાત ખોટી પડે છે. કદાપિ તે વાત સાચી છે એમ જાણવામાં આવે તો પણ

મધ્યમ રિયલિતા માણસને જેટલું શિક્ષણ મળે છે તેટલું ધનવાનના જાણકને મળતું નથી. એની મોટાઈ, એનો સમાજથી દૂર વમવાટ, એના જીવન સંબંધી વિચિત્ર ખ્યાલો, એનામાં મંયમનો અભાવ અને લાલચથી દૂર રહેવાની ટેવની ગેરહાજરીને લઈને એને જે શિક્ષણ મળે છે તેના કરતાં રોકના પુત્રોને વધારે મારું શિક્ષણ મળે છે અને એને પરિણામે ચક્રીનાં ચક્રના ચિખર પર એટલા નીચે બિતરતાં જાય છે. જરાજર અવશોકન કરવાથી આ વાતનું વધાર્યું તથ્ય ખગજર મમળય તેવું છે.

The man who has to struggle for a living acquires a superior education.

(14-3-39) B Ch.

ઉત્તમ મનુષ્યના મુખમાં કોઈના અપવાદવાળી વાત કરવાનો સમાસ જ હોતો નથી. તે પોતે તો તેવી વાત કરતા નથી, પરંતુ જીભ કોઈ તેવી વાત કહેવા આવે તો તેને પણ અવિશ્વાસની નજરે જોવા કહે છે ને ઉત્તેજન આપતા નથી. વળી કોઈ પણ વાત કહવા શબ્દમાં તો તેઓ બોલતા જ નથી. તેના શબ્દ-સંગ્રહમાં એટલા બધા મીઠા શબ્દો હોય છે કે તે મહાનુભાવ, દેવાનુપ્રિય, સુર, સત્યપ્રતિષ્ઠ, મહાશય વિગેરે વિશેષણો વાપરીને વાત કરે છે. તેઓ પ્રાયે દોષની નિંદા કરે છે, પણ દોષિતની નિંદા કરતા નથી. અમુક દોષવાળા મનુષ્યો ધર્મપરાયણ હોતા નથી એમ કહે છે, પરંતુ પ્રાયે વ્યક્તિનું તો નામ લેતા જ નથી. તેમ જ આક્ષેપક ભાષામાં કે માર્ગિક ભાષામાં પણ વાત કરતા નથી. કેટલાક માણસોની બોલવાની ટેવ જ એવી અનિષ્ટ હોય છે કે તેઓ હસતાં હસતાં વાત કરે છે, પરંતુ સામા માણસના હાડ ભાંગી નાંખે છે. વિદ્વાનો તો જીભને કહે છે કે:—

રે જિહ્વે! કટુકસ્નેહે! મધુરં કિં ન માપસે ? ।

મધુરં વદ કલ્યાણિ ! જનો દ્વિ મધુરપ્રિયઃ ॥ ૧ ॥

કડવું બોલવામાં પ્રોતિવાણી હે જિહ્વા ! તું મધુર-મીઠું કેમ બોલતી નથી ? હે કલ્યાણી ! તું મધુર બોલ, કારણ કે જનોને મધુરવાણી જ પ્રિય લાગે છે. ” મધુર વાણીમાં મિષ્ટતા રહેલી છે એ ચોક્કસ છે, કારણ કે કેટલાક સુરજનોને એવી મીઠી ભાષામાં વાત કરતા સાંભળ્યા છે કે જેની વાત સાંભળતાં લોકો મીઠી વસ્તુના આસ્વાદન કરવા ભેટલો સ્વાદ મેળવે છે. કેટલાક મનુષ્યો તો સ્વભાવે જ કડવાબોલા હોય છે—તેની વાણીમાં કટુતા જ હોય છે, તે મીઠું બોલી બાણતા જ નથી. આવા મનુષ્યો તો ઉપેક્ષાને યોગ્ય જ છે.

પૂજ્ય રામચંદ્ર જેવા ન્યાયી અને વ્યક્ષણ મહાપુરુષે પણ પોતે સીતાને વિશુદ્ધ માનતા હતા છતાં લોકોની વાતને—લોકવાયકાને આધારભૂત ગણી તો તેને પરિણામે પોતાને પસ્તાવું પડ્યું, સીતાને પારાવાર દુઃખ સહન કરવું પડ્યું અને લોકો તો ઘડી પછી જ બદલાઈ ગયા અને બોલ્યા કે—‘રામચંદ્ર જેવા ડાઘા પુરુષે આ કેવી ભૂલ કરી ?’ એટલે લોકોને કાંઈ ફરી જતાં વાર લાગતી નથી, તેથી પ્રારંભમાં લખેલ કિંવદન્તી (લોકવાયકા) ઉપર આધાર રાખવો નહીં જો કે તેના એકાંત વિરોધ જ કરવો, તેને ખોટી જ માનવી એમ કહેવાનો આશય નથી પરંતુ તેના પર પુષ્ટ વિચાર કર્યા પછી, કાંઈક કાળજીપ કરીને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરવું.

આ બાગત પ્રાયે સર્વના અતુલવની છે છતાં કાંઈક અગૃતિ આણવા માટે આ દુકો લેખ લખ્યો છે. તે લક્ષપૂર્વક વાંચી તેમાંથી સાર જણાય તે ગ્રહણ કરવો.

જાતિસ્વભાવ

મનુષ્ય, પશુ-પક્ષી, વનસ્પતિ કે જડ કોષ્ઠનો જાતિસ્વભાવ જવો ભારે દુષ્કર કહ્યો છે. કોઈ આકસ્મિક કારણે કે દગાણુને વશ બની મનુષ્યમાં કદાચ ફેરફાર થતો જણાય, સરકસ વિગેરેમાં હિંસક પશુઓના સ્વભાવનું પરિવર્તન જણાય, તથા કોઈ વસ્તુના મિશ્રણ આદિ વિવિધ ક્રિયાથી વનસ્પતિ આદિનો સ્વભાવ પલટાતો ભલે જણાય, પરંતુ એ સર્વ ક્ષણિક અને વાતાવરણને આશ્રીને થયેલો ફેરફાર હોય છે. કાયમી સ્વભાવ બદલવો ભારે મુશ્કેલ છે. આ માત્ર પૌથીમાંહેનું જ સત્ય નથી, પરંતુ અનુભવસિદ્ધ પણ છે કે જડનો કે ચેતનનો, મનુષ્યનો કે પશુઓનો એમ જેનો જે સ્વભાવ-પ્રકૃતિ હોય તે દૂર ચલી અશક્ય નહીં તો મુશ્કેલ તો છે જ.

જાતિસ્વભાવના સામાન્ય રીતે બે અર્થ ઘટાવી શકાય છે: એક તો એ કે મનુષ્ય જે નાત-જાતિમાં ઉત્પન્ન થયેલ હોય તે સંસ્થાનો સ્વભાવ અને બીજા અર્થમાં જાતિથી એટલે જન્મથી પડેલ સ્વભાવ યાને પ્રકૃતિ. આ વસ્તુ પ્રાયઃ જીવનની સાથે જ જાય છે, કારણ કે પડેલ સ્વભાવ મજબૂત રંગ જેવો પાકો હોય છે. તેથી કોઈ દાખલામાં તો ભવાંતરમાં પણ તેવો સ્વભાવ સાથે ગયાનું જાણી શકાય છે.

સર્કસમાં થતા પ્રયોગો જોઈને પહેલી નજરે આપણને એમ જ લાગે કે આ હિંસક સ્વભાવનાં વાઘ, સિંહ, ચિત્તા વિગેરેને કેવાં બકરાં જેવાં બનાવી દીધાં છે ! પણ ખરી રીતે જોઈએ તો તેનો સ્વભાવ ફેર્યો હોતો જ નથી, માત્ર પરિસ્થિતિને વશ બનીને એ હિંસક જનાવરો ક્ષણભર ભલે બદલાયલા સ્વભાવના જણાય, પણ યથાર્થ રીતે તો મૂળ સ્વભાવ રહ્યો જ હોય છે તે તેને અનુકૂળ સંયોગો મળતાં ભ્રમૂંજી ઊઠે છે. પરિણામે ઘણા સરકસ-મેનેજરોના જ્ઞેન તેના પાળેલ-પોષેલ એ જનાવરો વીરતાં ગયાના બનાવ બન્યા છે. તે માટે કહ્યું છે કે :—

મધુના સિંચયેન્નિમ્બં, નિવઃ કિં મધુરાયતે ? ।

જાતિસ્વભાવદોષોઽયં, કટુકત્વં ન મુંચતિ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્-લોખડાને કદી મધથી સિંચવામાં આવે તો શું તે મધુર-મીઠો ચરો કે ? નહિ જ થાય. આ જાતિસ્વભાવના દોષ છે તેથી તે કડવાશ નહિ જ છોડે.

શુભરાતી બાપામાં સ્વભાવ ન જવા માટેની નિમ્નલિખિત કહેવતો લોકજિજ્ઞાસે ખૂબ પ્રચલિત છે કે જેમાં ઘણું સત્ય-ધણું તત્ત્વજ્ઞાન ભરેલું છે.

૧. જાત જાય પણ ભાત ન જાય.

૨. કૂતરાની પૂંછડીને છ મહિના જમીનમાં દાટો તો પણ વાંછી ને વાંછી રહેવાની.

૩. સ્વભાવનું ઓસડ નથી.

૪. સીંદરી બજે પણ વળ ન મૂકે.

૫. પડી ટેવ તે તો ટળે કેમ ટાળા ?

લોકજીએ ચડીને કર્ણોપકર્ણથી પરંપરામાં ઊતરતી આ કહેવતો સ્વભાવ ન જવા વિશે દુર્દુભિ વગાડીને કહે છે કે :—

શ્વા यदि क्रियते राजा, तत् किं नाश्रात्युपानहम् ।

શાનને કદાચ રાજા બનાવનામાં આવે તો પણ તે શું ઉપાનહ—જોડા ચાલ્યા વિના રહેશે ખરે કે ?

દુસ્ત્યજ એવા આ સ્વભાવથી કંટાળીને એક હિન્દી કવિએ તેનું વર્ણન કાવ્યમાં નીચે પ્રમાણે કર્યું છે કે—

पावकको जलबुन्द निवारण, सुरजतापको छत्र कीयो है,
रोगको घैद्य तुरंगको चाबुक, चौपगको कच्छु दंड दीयो है ।

हस्तिमहामदवारण अंकुश, भूतपिशाचको मंत्र कीयो है,
औपघ है सबको जगमांही, स्वभावको औषध नांही कीयो है ॥ १ ॥

અર્થાત્ સર્વને બાળી ખાખ કરનાર અગ્નિને ઉપશાંત કરવા જલ નિર્માણ થયેલ છે, સૂર્યતાપને નિવારવા છત્ર-છત્રી છે, રોગને માટે વૈદ્ય છે અને અતિ તેજ ધોડાને ઠેકાણે લાવવા ચાલુક બનાવ્યો છે. વળી તે સિવાયના અન્ય ચોષમાં પણ એને માટે ડામણ, ડેરો, સાંકળજંધન છત્પાદિ દંડ નક્કી કર્યા છે; તેમ જ હાથો જેવા મોટા પ્રાણીના મહાન મદને વારવા અંકુશ બનાવ્યો છે, ભૂત, પિશાચ વિગેરેને દૂર કરવા કે વશીભૂત કરવા મંત્રો બનાવ્યા છે—આ પ્રમાણે જગતમાં સર્વ વસ્તુઓનું ઔષધ યાને પ્રતિકાર નક્કી થયેલ છે, પણ એક માત્ર સ્વભાવનું ઔષધ કોઈએ બનાવ્યું નથી !

વર્તમાન રાજદ્વારી વાતાવરણને અવલોકીએ કે સામાજિક કામમાં ડોકિયું કરીએ, ઘરમાં જોઈએ કે જાહેર સભાસ્થાનમાં જોઈએ, પણ જ્યાં તે ત્યાં ઋતિસ્વભાવ બતાવતાં મનુષ્યો અવશ્ય મળવાના જ. તેવાઓને ગમે તેટલી ઠોકરો વાગે, આપ્તજનો અને શિષ્ટ સમાજ તરફથી ખુદશા આજખા મળે તો પણ કોઈનો વિજય નહીં થતાં એક માત્ર તેમના સ્વભાવનો જ વિજય આખરે તેમના પર થાય છે. (સ્વભાવ કાયમ રહે છે) જે કે પરિસ્થિતિને લઈને નમું પડે એ જુદી વાત છે, પણ તેનો અંતરંગ સ્વભાવ તો પ્રત્યેક કાર્યમાં ભાગ લેજવો જ હોય છે.

આ સ્વભાવ ફરવાનું કોઈ અલૌકિક લોકોત્તર ઔષધ નીકળે તો પણ “વો દિન કહાંસે કે મિયાં કે પાંવમે જુતિ?” એ બને જ ક્યાંથી ?

પ્રત્યેક વસ્તુને તેની બીજી બાજુ અવશ્ય હોય છે યાને દરેક આજતમાં અપવાદને અવકાશ હોય છે, તેથી આ બાબતમાં પણ તે સિદ્ધાંત લાગુ પડે તો ના નહીં. અર્થાત્ હૃદયપત્રો યતાં મનુષ્યો કે હિંસક પણ એવા સ્વભાવ કવચિત્ બદલાઈ શકે છે અને ઇતિહાસને યાને એવા દાખલા નોંધાયા પણ છે; પરંતુ એવા પ્રસંગો વિરલ જ હોય છે.

લેખકના વર્ષોના ઋતઅનુભવ અને નિરીક્ષણનો અર્ક એ છે કે—

ઋતિસ્વભાવ યાને પડેલી પ્રકૃતિ સર્વથા જની દુષ્કર છે.

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર-માસ્તર હિંમતલાલ લાલચંદ-માણસા)

પ્રશ્ન ૧—દેવોમાં કામલોગ કેવી રીતે હોય છે ?

ઉત્તર—ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને બે દેવલોક મુખીના દેવો મનુષ્યની જેમ લોગ લોગવે છે. ત્યારપછીના બે દેવલોકના દેવ સ્પર્શમાત્રથી, ત્યારપછીના બે દેવલોકના દેવ ગીતગાનનાં શ્રવણથી, ત્યારપછી બે દેવલોકના દેવ રૂપમાત્ર જોવાથી અને ત્યારપછીના ચાર દેવલોકના દેવ મનમાત્રથી સેવન કરે છે. નવ ઐવેયક ને પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં લોગ નથી.

પ્રશ્ન ૨—દેવીઓ સાથે લોગ લોગબ્યા છતાં તેને ગર્ભ કેમ રહેતો નથી ?

ઉત્તર—તેમના શરીરો વૈક્રિય છે. દેવમાં વીર્યરૂપ ધાતુ જ નથી, તેમ દેવીનાં શરીરમાં રુધિર નથી, તેથી ગર્ભસ્થિતિ થતી નથી.

પ્રશ્ન ૩—પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર અંગીકાર કરનારને કેટલા પૂર્વજ્ઞાન જોઈએ ?

ઉત્તર—એમાં પૂર્વજ્ઞાનનો નિરધાર કહેલ નથી.

પ્રશ્ન ૪—જ્ઞાનદ્રવ્યથી દેરાસર કરાવાય કે પ્રતિમા ભરાવાય ?

ઉત્તર—જ્ઞાનદ્રવ્યથી તે બાંને વાના કરી શકાય; પરંતુ એ વાત અશક્ય-પરિહારની છે. વાસ્તવિક તો જ્ઞાનદ્રવ્ય જ્ઞાનના કાર્યમાં જ વાપરવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૫—કોઈ શ્રાવક-શ્રાવિકાને મત ઉચ્ચરવું હોય તો મતધારી શ્રાવક ઉચ્ચરાવી શકે ?

ઉત્તર—મત ઉચ્ચરાવવાનું કાર્ય શુરુમહારાજનું છે. શુરુમહારાજ પાસે જ મત ઉચ્ચરી શકાય. શુરુના વિરુદ્ધે મતધારી પાસે સામાન્યથી ઉચ્ચરે, પછી શુરુની જોગવાઈએ વિધિ સાથે ઉચ્ચરે.

પ્રશ્ન ૬—પૌપધવાળા શ્રાવક જોયરી કરી શકે ?

ઉત્તર—જોયરી કરી શકાય નહીં, વાપરવું હોય તો ઘરે જઈને વિધિ-પૂર્વક આહાર-પાણી વાપરે.

પ્રશ્ન ૭—મોક્ષ ને સંસાર બેઉ અનાદિ અનંત છે ?

ઉત્તર—અનેક જીવની અપેક્ષાએ સંસાર અનાદિઅનંત છે, પ્રત્યેક જીવ-જીવની અપેક્ષાએ અનાદિસંત છે, મોક્ષ અનેક જીવની અપેક્ષાએ અનાદિઅનંત છે; એક જીવની અપેક્ષાએ સાદિઅનંત છે.

પ્રશ્ન ૮—ચૈત્યવંદન લાઘ્યમાં છટ્ટા અધિકારમાં વિહરમાન જિનને નમસ્કાર છે છતાં તે અધિકારરૂપ પુખ્તવરદીની પહેલી ગાથામાં ભરત ને ઐરવત ક્ષેત્રના તીર્થંકર પણ લીધા છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એ ગાથામાં વિહરમાન શબ્દે વિચરતા તીર્થંકર સમજવાના છે તેથી ભરત, ઐરવત ને મહાવિદેહ ત્રણે ક્ષેત્રમાં વિચરતા તીર્થંકરોને વંદના કરી છે, એટલે જ્યારે જ્યારે વિચરતા હોય ત્યારે ત્યારે નમસ્કાર છે.

પ્રશ્ન ૯—મુનિને વિહાર કરતાં માર્ગમાં નદી આવે તો નાવમાં બેસીને ઊતરી શકે ?

ઉત્તર—સામે કાંઠો દેખાતો હોય તેવી નદી નાવમાં બેસીને પણ ઊતરવાની આજ્ઞા છે.

પ્રશ્ન ૧૦—પ્રસૂતિ સ્ત્રીના ઘરમાં રહેનારને કેટલા દિવસનું સૂતક લાગે ?

ઉત્તર—ખારમે દિવસે જિનેશ્વરની અંગપૂજા કરી શકે. દર્શન રંગમંડપની બહારથી કરવાનો તો પ્રથમ દિવસથી પણ નિષેધ નથી. નાહીને રંગમંડપમાં જઈ શકે અને અંગપૂજા, ભાવપૂજા કરે.

પ્રશ્ન ૧૧—સ્રીવેદે તીર્થંકર થયેલા મલ્લિનાથજીને સાધુ સ્પર્શ કરે ?

ઉત્તર—તીર્થંકરો કેવળજ્ઞાન પામતાં નિર્વેદી થયેલા હોવાથી સાધુના સ્પર્શમાં બાધક નથી, પરંતુ વ્યવહાર જાળવવાની ખાતર પ્રભુ જ્યારે દેવછંદામાં પધારે છે ત્યારે સોધ્વીઓ જ તેમની સેવામાં રહે છે.

પ્રશ્ન ૧૨—સાધારણ વનસ્પતિ અને અનંતકાયમાં ફેર શું ?

ઉત્તર—બંને એક જ છે. તેના સૂક્ષ્મ ને બાહ્ય એવા બે પ્રકાર છે.

પ્રશ્ન ૧૩—દેવદ્રવ્યથી થયેલું-લાવેલું પાણી શ્રાવક હાથ ધોવામાં વાપરે ?

ઉત્તર—ન વાપરે, સાધારણખાતાનું પાણી જ વાપરે.

પ્રશ્ન ૧૪—આખી કાચી સોપારી સચિત્ત છે કે અચિત્ત છે ?

ઉત્તર—સચિત્ત ગણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૫—સીંગોડા ભક્ષ્ય છે કે અભક્ષ્ય છે ?

ઉત્તર—ભક્ષ્ય છે. અભક્ષ્યમાં ગણ્યાં નથી તેથી જ પ્રભુ પાસે ધરાય છે.

પ્રશ્ન ૧૬—નવકાર અને નવતત્ત્વના કર્તા કોણ છે ?

ઉત્તર—નવકારમંત્ર ૬૮ અક્ષરનો શાશ્વત છે અને નવતત્ત્વના કર્તા પૂર્વાચાર્ય છે. તેનું નામ પ્રસિદ્ધિમાં આવેલ નથી. નવતત્ત્વો ધણા બનેલા છે.

પ્રશ્ન ૧૭—તીર્થંકરની પ્રતિમા પાસે ગુરુની પૂજા બહુવાય ? અને ગુરુમૂર્તિની અષ્ટપ્રકારી પૂજા થાય ?

ઉત્તર—પ્રભુની પાસે તો તીર્થંકરની પૂજા બહુવાવી તે જ યોગ્ય લાગે છે. ગુરુમૂર્તિની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવી તે કરતાં ગુરુમૂર્તિ પાસે દેવમૂર્તિ પધરાવીને નવપદની પૂજા બહુવાવી. તેમાં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુપદની પૂજા છે તેથી તે બહુવાવી વધારે યોગ્ય છે. પોતાના ગુરુના નામની ખાસ આવશ્યકતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—સાધુ, સાધ્વીની જેમ શ્રાવક, શ્રાવિકા ચોમાસામાં પાટપાટલા વાપરી શકે ?

ઉત્તર—રૂવાળી તળાઇ વિગેરેનો ત્યાગ કરનાર શ્રાવક, શ્રાવિકા પાટ ઉપર સંધારો કરીને શયન કરે તો તેમાં કાંઇ વાંધા જેવું નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—જીવ એક ભવમાં એક જ વાર આયુષ્ય બાંધે એમ ક્યાં કહ્યું છે ?

ઉત્તર—કર્મશ્રંથમાં કહ્યું છે કે મનુષ્ય ને તિર્થંચ આયુષ્યના પાછલા ત્રીજા ભાગમાં પરભવતું આયુષ્ય એક અંતર્મુહૂર્તમાં જ બાંધે. દેવતા, નારકી ને યુગળિયા છ માસનું આયુ બાકી રહે ત્યારે બાંધે.

પ્રશ્ન ૨૦—જગચિંતામણિમાં ને સકળતીર્થમાં શાશ્વત ચૈત્યની સંખ્યા સરખી કેમ નથી ?

ઉત્તર—સરખી જ છે. જગચિંતામણિમાં ૮,૫૬,૬૭,૦૦૦ ઉપર ૩૨૮૨ કહેલ છે ને સકળતીર્થમાં ૮,૫૭,૦૦,૨૮૨ ભૂર્વલોકમાં, અધોલોકમાં ને તિર્યગ્લોકમાં એમ ત્રણ વિભાગે કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૧—ઉષ્ણ જળ પીનારને પચ્ચખખાણુ દેતાં પાણુસ્સના છ આગાર કહેવાતું ભાષ્યમાં કહ્યું છે તેમ બીજે કહેલ છે ?

ઉત્તર—અનેક અયોમાં કહેલ છે, પરંતુ ભાષ્ય પ્રમાણિક પુરુષની રચેલી હોવાથી બીજા પુરાવાની જરૂર નથી.

કુવંરજી

(૨)

(પ્રશ્નકાર-અમૃતલાલ ભૂષણદાસ-ભરૂચ)

પ્રશ્ન ૧—દેરાસરમાં ઘંટ શા ઉદ્દેશથી વગાડવો અને ટકોરા કેટલા કરવા ?

ઉત્તર—જેન શાસનની ઉદ્દ્યોષણા નિમિત્તે ઘંટ વગાડવામાં આવે છે અને તેના ટકોરા ઘણું કરીને ત્રણ કરવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨—ચક્રેશ્વરી દેવી કેટલા આયુષ્યવાળી હોય છે ? તે શાસ્ત્રી છે ?

ઉત્તર—એ યક્ષજંતિની એટલે વ્યંતર જાતિની છે. વ્યંતરોનું આયુષ્ય પદ્યોપમથી વધારે હોતું નથી. એક દેવી આયુ પૂર્ણ થયે ત્યારે એટલે તે જ નામની બીજી દેવી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય દેવી કે દેવ શાશ્વતાં હોય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૩—નવકારશીતું પચ્ચખાણુ દરરોજ ક્યારે પારી શકાય ?

ઉત્તર—બારે મહિનામાં કોઇપણ દિવસે સૂર્યોદય પછી ૪૮ મિનિટે નવકારશી પારી શકાય. એને મહિના કે તિથિ સાથે સંબંધ નથી. એને માટે હાલમાં ઇંગ્રેજ મહિનાના દરેક દિવસે સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત જાતાવનાર બુક છપાણી છે તે ઘણેલાગે વિશ્વાસપાત્ર છે અને કાયમ દર વર્ષે માટે ચાલી શકે તેવી છે. આ વર્ષે પહેલી મેએ સૂર્યોદય થાય તે જ વખતે બીજા વર્ષની પહેલી મેએ પણ પ્રાચે સૂર્યોદય થાય આ બુક મંગાવશો તો મોકલશું.

પ્રશ્ન ૪—નવપદની અથવા સિદ્ધચક્રની પૂજા કર્યા પછી બીજા પ્રભુની મૂર્તિની પૂજા થાય ?

ઉત્તર—પુરીથી થાય. નવપદમાં જે દેવ, ત્રણ ગુરુ ને ચાર પ્રકારનો ધર્મ છે. તે નવપદો સર્વ પ્રકારે પૂજનિક છે.

પ્રશ્ન ૫—પ્રસૂતિ સ્ત્રીની સુવાવડતું સૂતક કેટલા દિવસનું સમજવું ?

ઉત્તર—એમાં તેની સ્થિતિ જાણવી જોઈએ. જો એક જ ઘરમાં પણ અલગ રીતે સુવાવડ થતી હોય તો ૧૨ દિવસનું સૂતક લાગે ૧૨ દિવસ પછી ઘરનાં માણસો પ્રભુની અંગપૂજા કરી શકે. આ સંબંધમાં અમે છપાવેલ 'સૂતક વિચાર' આ સાથે મોકલેલ છે તે વાંચશો. જુદા ઘરમાં રહેનાર, જમનાર અને સ્પર્શસ્પર્શ ન કરનારને સૂતક લાગતું નથી.

પ્રશ્ન ૬—મરણનું સૂતક કેટલા દિવસનું સમજવું ?

ઉત્તર—જે ઘરમાં મરણ થયેલ હોય તે ઘરમાં જમનારને અને સુનારને ૧૨ દિવસનું સૂતક લાગે. મૃતકને અડનારને ૨૪ પહોરનું લાગે અને વેશ બદલીને સ્મશાન જનારને આઠ પહોરનું લાગે.

પ્રશ્ન ૭—સ્મશાન જાય પણ મૃતકને અડનાર અન્ય જનોને પોતે ન અડે અને અલગ બેસી રહી ઘરે આવીને સ્નાન કરે તો તે દિવસે પૂજા કરી શકે ?

ઉત્તર—કરી શકે, પરંતુ બરાબર વિવેક જાળવવો જોઈએ.

પ્રશ્ન ૮—પરદેશમાં પોતાના કુટુંબીનું કે સગોત્રીનું મરણ થાય તો તેનું સૂતક કેટલા દિવસનું લાગે ?

ઉત્તર—પરદેશનું સૂતક જન્મનું કે મરણનું લાગતું નથી. કોઈક જગ્યાએ મરણનું શોક નિમિત્તે એક દિવસનું કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૯—ચત્તારી, અઠ, દશ ને દોઢ-આ પ્રમાણેના ૨૪ ઉપવાસ એક સાથે જ કરવા પડે કે વચ્ચે આંતરું પડાય ?

ઉત્તર—મુખ્ય માર્ગ તો ચાર, આઠ, દશ ને બે ઉપવાસ એક સાથે કરે, વચ્ચે વચ્ચે એકાસણાનું કે બેસણાનું એક દિવસનું જ આંતરું પાડે. છૂટા છૂટા ઉપવાસ તો કરાય જ નહીં. કદી ચારે ઓળી એક સાથે ન થાય તો ઓળી ઓળીની વચ્ચે આંતરું પાડી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૦—મહિનાયજ્ઞ શ્રીપણે તીર્થંકર થયા છે, તો તેમના ગણધરો તથા મુનિઓ તેમની સાથે કેવી રીતે વર્તતા હશે ?

ઉત્તર—કેવળીપણે તીર્થંકર અવેદી થયેલા હોય છે તેથી તેમને અડવામાં પણ અડચણ નથી, પરંતુ અડવાનું કામ નથી. પાસે રહે છે, બેસે છે અને દેશના સાંબળે છે. બીજે પહોંરે પ્રભુ જ્યારે દેવછંદામાં જાય છે ત્યારે સાધ્વીઓ સાથે રહે છે.

પ્રશ્ન ૧૧—મહિનાય પ્રભુના સમવસરણમાં બાર પર્વદા શી રીતે બેસતી હશે ?

ઉત્તર—પુરુષ તીર્થંકરના સમવસરણમાં બેએ તે પ્રમાણે જ બેસે છે. પ્રભુ તો તેમના શરીરપ્રમાણ ઊંચી ને જશે ધનુષ્ય લાંબી-પહોળી પીઠિકાની ઉપર મધ્યમાં રહેલા સિંહાસન પર બિરાજે છે. એટલે પુરુષ, શ્રીપણને અંગે તેમાં કાંઈપણ ફેરફાર નથી.

પ્રશ્ન ૧૨—આઠ ઉપવાસ કરવા હોય પણ પ્રથમ ચાર ઉપવાસનું પચ્ચ-ખખાણુ લીધું હોય તો તેણે રાઈપડિક્કમણામાં તપચિંતવળીમાં શી રીતે કહેવું ?

ઉત્તર—પ્રથમ જેટલી તપસ્યા કરી હોય ત્યાં મુખી આવતાં ‘શક્તિ છે, પરિણામ નથી’ એમ કહેવું અને ૪ ઉપવાસ એટલે દશ ભક્તથી શક્તિ છે ને પરિણામ છે એમ ચારે દિવસ કહેવું. ચાલુ તપસ્યામાં બે ભક્ત ઘટાડવાની જરૂર નથી. ચાર ઉપવાસ તે દશ ભક્ત કહેવાય છે. આઠ ઉપવાસનું બેળું પચ્ચખખાણુ લીધું હોય તો ૧૮ ભક્તથી ‘શક્તિ છે, પરિણામ છે’ એમ કહેવું.

પ્રશ્ન ૧૩—સાંજનું પ્રતિક્રમણ કેટલા વાગ્યા સુધી થઈ શકે ?

ઉત્તર—મુખ્યવૃત્તિએ-ઉત્સર્ગ માર્ગે તો એક ઘડી દિવસ હોય ત્યારે શરૂ કરવું જોઈએ. અપવાદ માર્ગે મધ્યરાત્રિ સુધી સકારણ થઈ શકે, પરંતુ જેમ જાને તેમ વહેણું કરવું; નિષ્કારણ મોડું ન કરવું.

પ્રશ્ન ૧૪—રાત્રિનાં તિવિહાર પચ્ચખખાણવાળા ક્યાં સુધી પાણી પી શકે ?

ઉત્તર—પાછલી જો ઘડી રાત્રિ રહે ત્યાં સુધી પી શકે, પરંતુ વ્યવહાર માર્ગ મધ્યરાત્રિ પછી ન પીવાનો છે, તેથી સૂતી વખત જાનતાં સુધી ચૌવિહાર કરી લેવો.

પ્રશ્ન ૧૫—દેરાસરમાં દર્શન કરતી વખત પચ્ચખખાણ કરનારે પ્રતિક્રમણમાં પચ્ચખખાણ કરવું ?

ઉત્તર—સવારે પ્રતિક્રમણમાં, દેરાસરે ને ગુરુ પાસે એમ ત્રણ વખત પચ્ચખખાણ કરી શકાય-કરવું જોઈએ સાજે દર્શન કરતાં પચ્ચખખાણ કર્યું કે સંભાર્યું હોય તેણે ગુરુ સાથે કે એકલા પ્રતિક્રમણ કરતાં પચ્ચખખાણ કરવું જ જોઈએ. પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી ગુરુ પાસે પચ્ચખખાણ લેવાનું નહીં.

પ્રશ્ન ૧૬—દેરાસરમાં સ્વસ્તિક કર્યા પછી દ્રવ્ય-નાણું ને ફળ નૈવેદ્ય ક્યાં મૂકવું ?

ઉત્તર—નાણું મુખ્યતાએ સ્વસ્તિક ઉપર મૂકવું, ફળ સ્વસ્તિક ઉપર અને નૈવેદ્ય સિદ્ધશિલાની આકૃતિ ઉપર મૂકવું ચીજો વધારે હોય તો જથ્થે મૂકી શકાય. એમાં વિરોધ જેવું નથી.

પ્રશ્ન ૧૭—સામાયિક ઉચ્ચર્યા પછી વડીનીતિની શંકા થાય તો શું કરવું ?

ઉત્તર—પોસાતીની રીતે વસ્ત્ર ગઢલીને જવું, પાણી લઈ જવાનું વાસણ ઢાંકવાની જરૂર નથી. તેની ઉપર હાથ આવવાથી પ્રાયે ઢંકાય જ છે.

પ્રશ્ન ૧૮—માત્રું ઊંચી જગ્યાથી પરઠવાય ?

ઉત્તર—ન પરઠવાય. જમીન જોઈને પછી જ નીચા તમીને પરઠવાય.

પ્રશ્ન ૧૯—પ્રતિક્રમણ ઠાવા વિગેરેમાં ચરવણા કે કઠાસણા ઉપર હાથ ગણવામાં આવે છે તે વખતે હાથની મૂઠી વાળવી કે નહીં ?

ઉત્તર—મૂઠી વાળવાની નથી.

કુંવરજી

સુબોધ-ચિંતામણિ-રત્નો

લેખક—મુનિ લક્ષ્મીમાગરજી

૧ જે જગતનાના જ્ઞાતયી આ ધર્મ-ધર્મની વ્યવસ્થા જળ પામે છે, તે ત્રણે જગ તના ધ્યેયરૂપ શ્રી નાભિનામના પુત્ર (સ્વલદેવવાની) તમારુ 'કલ્યાણ કરો

૨ જે નિરતર નિર્વાણમાધ્યેયોગ (વ્યાપાર) માધનો હોત અને સર્વે ભૂતો (જીવો) ઉપર મમલાતી (મગ્ધી નજર ગમનાર) હોય, તેને જ પરમાત્માએ માધુ કહેવ છે

૩ શાન્તિ વિગેરે ગુણોથી યુક્ત હોત, મૈત્રી વિગેરે ગુણોથી ભૂષિત હોય અને મદા-ચારમા અપ્રમત્ત હોત, તે જ ભાવમાધુમા લેખાત છે

૪ ગુરુની મેવામા લાગેયો પુરુષ ગુરુની આઠા આગધવામા તત્પર રહે અને ચાગિ-ત્રનો ભાર ઉપાડવામા સમર્થ હોત, તેને જ માધુ જણાવો,

૫ શાસ્ત્રના અવિરોધી વચનને અનુમરી ગથાર્થ મૈત્રી વિગેરેના ભાવ મહિત જે આચરણુ તે ધર્મ કહેવાય છે

૬ યોગવિદ્યા મોક્ષનદમીને વશ કરવાનુ, મૂળ, મત્ર અને તંત્ર વિનાનુ કારણુ છે તે તુ નિશ્ચય માનજો.

૭ ધર્મ, અર્થ, ક્રમ અને મોક્ષ એ ચાર વર્ગમા મોક્ષ અગ્રેસર છે અને તેવા મોક્ષ મેળવવાનુ કારણુ તુ શુભ યોગ જ મમજાજો

૮ મનની શુદ્ધિ, કદી ન જુઝાય તેવી મોક્ષમાર્ગને દર્શાવનારી દીપિકા છે, એમ વિદ્વાનોએ કહેલ છે તે તુ મત્ય માનજો

૯ મોક્ષપત્ની ઇચ્છા ગમનાર પુરુષોએ આગમ છોડીને ગગદ્વેષરૂપી શત્રુઓનો જય સમભાવ (ઉદાસિનતા)થી કરવો

૧૦ માતા, પિતા અને ગુરુદેવ એ ત્રણે આ જગતમા મનુષ્યોને યાત્રાના સ્થાન છે, માટે ખરી એ યાત્રા તન-મનથી કરજો

૧૧ વૈદ્યના નિયમ વિરુદ્ધ ચાનનાર મનુષ્ય પૂર્ણ દુઃખ પામે છે તે તુ ધ્યાનમા રાખજો

૧૨ સુધીન પુરુષોને પણ પરમેશ્વર જનુ ને કલકરપ પમ્નુ મૂળ ચર્ષ પડે છે, માટે પરમરમા પેમતા અટકજો

૧૩ ધર્મો જન મારો હોય તેમ જ શોભે, તેને ઉદ્ધાટ વેષ મારો ન લાગે

૧૪ ચિંતામણિરત્નની માર્ગદર્શન, દિતકારી અને નિર્દોષ ક્રિયા પામીને તેને આચરતો જે મનુષ્ય મુગ્ધ જતોના કમચાથી ચગમાય નહિ, તે જ પૂર્ણનિદપણુ પામે છે

૧૫. જ્યાં નિદાન માખમ્મ હોય નહિ ત્યાં અ પ શુદ્ધિવાળો વખણાય છે, જેમ ઝાડ વગરના દેરામા એગડો રક્ષ મણાય

૧૬ લોભથી શુદ્ધિ ચરે છે અને તોભથી તૃષ્ણા વૃદ્ધિ પામે છે તૃષ્ણાથી ભરેલો મનુષ્ય આ ભવ ને પરમરમા ધડ દુઃખ પામે છે

૧૭. મતોપરૂપી અમૃતથી તૃપ્ત હોનાને લીધે શાતચિત્તવાળા મનુષ્યને જે સુખ હોય છે તેવું સુખ અહીંતહીં બાથોડીઆ માગનાર ધનના લોભીને કયાથી હોય ? અર્થાત્ ન જ હોય

૧૮. એક સતી સ્ત્રી પોતાની જાતને સુખી કરે છે એટલું જ નહિ પણ પોતાના પતિને તથા બન્ને કુટુંબને સુખી અને પ્રખ્યાત કરે છે.

૧૯. માણસના વિચારો, લાગણીઓ તથા સ્થિતિઓ ચપળ જ છે, તેથી નિર્ધનપણાને તથા વિચોળના દુઃખને ભૂલના માટે ધર્મકાર્યમાં પ્રવર્તવું એ ઉત્તમ ઉપાય છે

૨૦. જીભની ચાલાકીથી જેટલું કામ થાય છે તેટલું કાકાની કે પગની મહેનતથી થતું નથી

૨૧. તું નિશ્ચય માનજે કે જગતમાં એકાંત સુખ કે એકાંત દુઃખ છે જ નહિ

૨૨. વચન આપતા અગાઉ માણસે બહુ વિચાર કરવો જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ હરકોઈ પ્રકારનો શબ્દ બોલતા પહેલાં વિચાર કરીને તોળી તોળીને બોલ કાઢવો જોઈએ. એક વાર સુખમાથી નીકળેલો બોલ સુખમાં પાછો પેસતો નથી અને પછી તેને માટે અવશ્ય પસ્તાવું પડે છે, માટે વચન કાઢતા વિચારજે

૨૩. મૌ પોતપોતાની ધર્મભાવનાને ઉત્તમ માને છે, પરંતુ આર્યોની સર્વ ધર્મભાવનામાં “ અર્હિસા પરમો ધર્મઃ ” એ મહાનાકવ્ય સર્વમાન્ય છે, માટે તું તે પર લક્ષ્ય ગણજે.

૨૪. જન્મ-મરણરૂપ કાળના કિલ્લામાંથી ગહાર નીકળનાનો દગ્ગાજો બોલના ઉદ્ધમ કરજે.

૨૫. તું મરણમાં રાખજે કે-આ જગતમાં આ માનવજીવન અખડ અને અવિનાશી શિવસુખની પ્રાપ્તિ કરના માટે છે, નહિ કે વ્યર્થ શુભાશ્વા માટે.

૨૬. ઉપકારનો બદલો ઇચ્છવો એ ઉત્તમ પુરુષનું કામ નથી, પણ પ્રત્યુપકાર કરવો એ તેનું કામ છે.

૨૭. કડોગ અપશબ્દ બોલનાર અધર્મી કહેવાય છે, તેની સાથે રહેનાર મધ્યમ પુરુષ કહેવાય છે અને દુષ્ટ કડોગ વચનની સામે ઉત્તર ન દે તે વીર પુરુષ કહેવાય છે

૨૮. પોતાના પાસેની વિદ્યા કોઇને દઇ ન શકે તો ગ્રથમાં લખીને મગનુ એને તું શ્રેયકાંગો ગમજે

૨૯. વિદ્યા અને ગુરુ વર્ષા ગમ્યાન છે પણ તે પાત્ર સમાન ફળ આપે છે, જેમકે વરસાદના જળથી સર્પમાં વિપ્ર, ક્ષીપમાં મોતી થાય કે અને ઉખરૂ ભૂમિમાં કાષ્ઠ થતું નથી માટે પાત્ર થવા યત્ન કર

૩૦. સદો, જુગાર અને સોગટી કદી કરતો નહિ.

૩૧. પુણ્યવત જીવોના વિચારો સદા ક્ષમાવાન અને વિશાળ જ હોય છે.

૩૨. વડીલની આમન્યા લોપની નહીં

૩૩. પક્ષા-પક્ષી કરી નહિ.

૩૪. ઉપગારીનો ઉપકાર ભૂલવો નહિ

૩૫. મિથ્યાત્તીનો પરિચય તજવો

૩૬. શુણ્ઠીજનને દેખી ખુશી થવું.

૩૭. વિનય અને નમ્રતા ધારણ કરવી

૩૮. આત્માની મયિનતા દૂર કરવામથવું.

૩૯. પરલોકની યીક રાખવી.

૪૦. મોજમાં આવે તેમ બોલવું નહિ

૪૧. સોનેરી વાક્યોનો સમ્મદ કરવો

સામાયિકનું ફલ

દેશસામાયિકં શ્રાદ્ધો, વૈતન્વન્ ઘટિકાદ્વયમ્ ।
દ્રવ્યાદીનાં વ્યયાભાવા-દ્વદ્ધો પુણ્યં મહદ્ભવેત્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જે ઘડીનું દેશસામાયિક આચરતાં શ્રાવકને દ્રવ્યાદિકના ખર્ચ વિના પણ અહો ! કેવું મોટું પુણ્ય થાય છે.

શ્રાવક જે ઘડી (એક મુહૂર્ત) નું દેશસામાયિક કરતો સતો મોટું પુણ્ય ઉપાર્જન કરે. સામાયિક ગ્રહણ કરવાનો વિશેષ વિધિ શ્રી ધર્મસંગ્રહાદિ ગ્રંથોથી જાણી લેવો. એવી રીતે વિધિપૂર્વક સામાયિક આચરતો શ્રાવક દ્રવ્યવસ્ત્રાદિકના ખર્ચ વગર મોટું પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે. તે વિષે પૂજ્યપુરુષોએ કહ્યું છે કે—જે ઘડી સમજાવે સામાયિક કરતો શ્રાવક ઘણા પદ્યોપમનું દેવતાનું આયુષ્ય જાધે. કેટલા પદ્યોપમનું જાધે ? તે કહે છે—

વાળવદ્ કોઢીઓ, લખવા ગુણસદ્ધી સહસ્તા પળવિસં ।
નવસય પળવિસ ય , સતિહા અઢમાગ પલિઅસ્સ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—જાણ કોડ, જોગણસાક લાખ, પચવીશ હજાર નવસો અને પચીસ પદ્યોપમ જોડેલું દેવગતિનું આયુષ્ય જાધે છે. વળી કહ્યું છે કે—જે કોઈ મોક્ષે ગયા, મોક્ષે જાય છે અને મોક્ષે જશે તે સર્વ સામાયિકના પ્રભાવથી જ જાણવા. તેમ જ વળી કહ્યું છે કે—જેમાં હોમ નથી, તપ નથી અને દાન નથી એવી અમૂલ્ય કરણી તે સામાયિક છે કે જે માત્ર સમતાવડે જ સિદ્ધ થાય છે તે વિષે એક કથા છે—શ્રીપુર નગરમાં પદ્માશ્રેષ્ઠીને કેશરીનામે એક પુત્ર હતો તે નટ, વિટ અને અધર્મીઓની સંગતથી ચોરી કરવા લાગ્યો. લોકોની દ્રષ્ટિમાં સાંભળી રાજાએ તેને પકડી મંગાવી શિખામણ દઈને છોડી મૂક્યો. તથાપિ તે ચોરીના વ્યસનમાં આસકત રહ્યો, એટલે રાજાએ તેના પિતાના વચનથી તેને પોતાના દેશમાંથી ઢાઢી મૂક્યો. માર્ગે જતાં તેણે વિચાર્યું કે ‘આજે હું કેને ઘેર ચોરી કરીશ ?’ આવું વિચારી તે કોઈ સરોવરની પાળ ઉપરના વૃક્ષ ઉપર ચઢ્યો ત્યાંથી સર્વ દિશાઓમાં દૃષ્ટિ કરી તેવામાં કોઈ સિદ્ધ પુરુષને અકસ્માત્ આશ્રમમાંથી જાનરી સરોવરને કિનારે પાદુકા ઉતારી અંદર જઈને સ્નાન કરતો જોયો. આ લાગ જોઈ તે કેશરી તેની પાદુકા પહેરીને આશ્રમમાં જઈ ગયો. પછી પોતાના નગરમાં આવી લોકોનું સર્વસ્વ ચોરવા લાગ્યો. રાજાના

અંતઃપુરમાં પણ જવા લાગ્યો, તેથી રાજા પોતે ગહુ ખેદ પામી હાથમાં ખડ્ગ લઈને સર્વ ઠેકાણે ચોરને શોધવા લાગ્યો. વનમાં જતાં જેની દિવ્યપૂલ કરેલી છે એવી ચંડિકાનો પ્રાસાદ જોયો. ત્યાં ચોરને આવવાનો સંભવ જાણી છાની રીતે રાજા સંતાઈ ગયો. તેવામાં પેલો ચોર ત્યાં આવ્યો અને પાદુકા ઉતારી દેવીને નમી બોલ્યો—“હે દેવી ! આજે જો મને ઘણું ધન મળશે તો હું તારી વિશેષે પૂજા કરીશ.” એમ કહી જેવો તે પાદુકા પહેરવા જાય છે તેવામાં રાજાએ એક પાદુકા લઈ લીધી. ચોર રાજાને ઉગ્ર શાસનવાળો જોઈ નાસવા લાગ્યો. નજીકમાં સુપ્ત રહેલા રાજાના યોદ્ધાઓ પણ તેની પછવાડે દોડ્યા. ચોર ભયથી વિહ્વલ થઈને વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘અહો ! આજે મારું પાપ ફળ્યું !’ તેવામાં સગીપ ભાગમાં એક સુનિ તેના જોવામાં આવ્યા એટલે તેણે સુનિને પોતાના ભવ-પર્યંત કરેલા પાપના ત્યાગનો ઉપાય પૂછ્યો. સુનિએ કહ્યું કે:—

તપ્યેદ્વર્પણતૈર્યથ, એકપાદસ્થિતો નરઃ ।

એકેન ધ્યાનયોગેન, કલાં નાર્હતિ પોહર્શી ॥ ૩ ॥

“કોઈ મનુષ્ય સો વર્ષ સુધી એક પગે બેસી રહીને તપ કરે તો પણ તે એક ધ્યાનયોગ (સામાયિક) ની સોળમી કળાને યોગ્ય પણ થાય નહીં.”

પછી શુરુના સુગથી સામાયિકતું ક્ષણ સાંભળી સામાયિક લઈને તે ચોર પોતે પૂર્વે કરેલાં પાપોનો પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો. “અહો ! મેં નાસ્તિક બુદ્ધિથી ‘મોટું’ પાપ કર્યું છે. મને ધિક્કાર છે !” આ પ્રમાણે શુભ ધ્યાનમાં આરૂઢ થવાથી ક્ષપકગ્રેણીવડે તેણે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. દેવતાએ રજોહરણાદિ આપી મોટો ઉત્સવ કર્યો. રાજા તે ચોરને તેવો સમતાવાળો ને સંયમી થયેલો જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યો. તેટલામાં સુનિ બોલ્યા કે—હે રાજા ! સાંભળ:—

પ્રણિહંતિ ક્ષણાર્દ્દેન, સામ્યમાલંબ્ય કર્મ તત્ ।

યન્ન હન્યાન્નરસ્તીગ્ર-તપસા જન્મકોટીમિઃ ॥ ૪ ॥

“પુરુષ કોટી જન્મ સુધી તીવ્ર તપસ્યા કરવાવડે નેટલા કર્મને હણી શકે નહીં તેટલા કર્મને સમતામય સામાયિકતું આલંબન કરનાર પુરુષ અર્ધ ક્ષણમાં હણી શકે છે.” માટે સમતામય સામાયિક કરવું તે જ ઉત્તમ છે.

સુનિ વિધાનંદવિજયજી

આધ્યાત્મિક ભૂખ

આધ્યાત્મિક ભૂખ એટલે આત્માના વિકાસ અને સંતોષની ભૂખ. જેમ યોગ્ય પ્રમાણમાં શારીરિક ભૂખ લાગે છે તેમ ભક્તિ અને જિજ્ઞાસા આધ્યાત્મિક ભૂખ લગાડે છે. આ ભૂખને જાગૃત કરવાના અને સંતોષવાના સત્ય, દયા, તપ, શૌચ, અહિંસા વગેરે સાધનો છે. આત્માને વિકસાવવાની વૃત્તિ દરેક જીવમાં પ્રગટ કે અપ્રગટપણે હોય છે જ. જાળક રમતદ્વારા, કવિ કથનદ્વારા, શિલ્પી કોતરકામદ્વારા અને ચિત્રકાર ચિત્રદ્વારા આત્માને એક યા બીજી રીતે વિકસાવે છે.

અંધશ્રદ્ધા, આડંબર અને જડતા આત્માની ભૂખ લગાડવાને બદલે અસંતોષ જ આપે છે. આરોગ્યની દૃષ્ટિએ નહિ પણ દરરોજ એક માઇલ ચાલીએ છીએ માટે રુચિ નથી છતાં ચાલો એવી વૃત્તિ રાખવાથી કશો ફાયદો થતો નથી. તેમ દરરોજ પાચ માળા ફેરવીએ છીએ માટે ઑફિસનો ટાઈમ સાચવવા અપાટળાંધ માળા ગણી જઈએ તેથી કશો જ આત્મવિકાસ સાધી શકાતો નથી. આત્મવિકાસ ઇચ્છતા સાધકે જ્ઞાનના યોગ્ય પ્રકાશથી તેવા અંધકારને દૂર કરવો ઘટે.

અત્યારે શારીરિક વિકાસની પ્રવૃત્તિઓ થાય છે અને તેથી વિશેષ માનસિક વિકાસ માટે પ્રવૃત્તિઓ થાય છે, પણ આધ્યાત્મિક વિકાસ તરફ તો દુર્લક્ષ જ અપાય છે. એટલે 'Hand, Head and Heart' નો કોઈ રીતે મેળ જ ખાતો નથી. માનસિક વિકાસ વધારે હોય અને આધ્યાત્મિક વિકાસ બીલકુલ ન હોય તો મનુષ્યજીવનમાં એક એવો વખત આવે કે જ્યારે તર્ક, વિચાર, સિદ્ધાંત, વસ્તુઓના અભિપ્રાય, વિજ્ઞાન એ બધું શા માટે છે તેની સમજ જ ન પડે.

આપણા આત્માની પ્રગતિનો આધાર ચારે તરફ આવેલા વિચારાદિ વાતાવરણ પર રહેલો છે. અશુભ વિચારોને હઠાવીને તુર્ત શુભ વિચારોમાં મનને રોકવાની શક્તિ આવી એટલે સમજવું કે આપણા આત્મા યોગમાં પ્રવૃત્ત થયો છે. બાહ્ય પદાર્થોના સંબંધે મનમાં દુર્ષ અને શોક થાય નહિ એવી દશાવાળો આત્મા ખરેખર દુનિયામાં ક્રિયાયોગી બનીને નિર્લેપ રહી અનેક જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ થાય છે પ્રભુ મહાવીર અને બુદ્ધ આ સંબંધમાં દર્શાવેલા પૂરાં પાઠ છે. હિંદુસ્તાનમાં દરેક સમયમાં કોઈ ને કોઈ પુણ્યાત્માને આધ્યાત્મિક ભૂખ લાગે છે તે હિંદના સદ્ભાગ્ય છે.

સંગ્રાહક—શાંતિલાલ છોટાલાલ શાહ

ઉન્માદ-ચિત્તભ્રમ-ગાંડપાણુનાં કારણો તથા તેનાં લક્ષણો

(ન્યોતિપસહિતા ગ્રંથમાંથી ઉદ્ધૃત)

૧. નિપજ ઉન્માદ એટલે ત્રિપથ્ય પદાર્થ ખાવાના કારણે ઉન્માદી બનનાર વ્યક્તિના નેત્ર લાય બને છે બળ-પ્રતિ-દન્દ્રિયો નષ્ટ થાય છે ઉદારસીનતા પ્રકટે છે મુખ અચેત બને છે

૨ લાય અને ચિંતાના કારણે ઉન્માદી બનેલ વ્યક્તિ બેચેન બને, કદી ગાનતાનમા મશ્ગૂલ બને તો કદી એકદમ પુષ્કળ પ્રમાણમા હસવા લાગે, કદી રોવા લાગે અથવા પોતાના મનમા રહેન રુચિકાંક વિચારોનો ખન્નાદ કર્યા કરે

૩ દેવના કાણે ગાડો બનેલ મનુષ્ય મદા સતોષી-પવિત્ર બને છે દિવ્ય માળા અને મુગધમય વસ્તુઓ ધારણ કરે છે સાધના રહે છે પ્રમગે મસ્કૃત બાપા બોલે છે નેત્ર રિચર રાખે છે એટલે નેત્ર સ્ફુરાયમાન કરતો નથી તેજસ્વી દેખાય છે અને સત્પુરુષોનો આદરમતકાર કરનાર થાય છે

૪ અસુગ દેવોના કારણે ઉન્માદી બનેલ વ્યક્તિના શરીરે સદા ય પસીનો(પરસેવો) થયા કરે છે સત્પુરુષોનો છીદ્રક એટલે દોષાદિ દેખનાર બને છે કુટિલ નેત્રવાળો હોય છે અધર્મ પ્રત્યે રુચિનત થાય છે નિર્ભય ગહે છે ખાનપાનમા અસતોષી રહે છે અને દુષ્ટ ચિત્તવાળો હોય છે

૫ મધર્વ દેવના કાણે ઉન્માદી બનેલ વ્યક્તિઓ પ્રમત્ત ચિત્તવાળી હોય છે નદી, પર્વત જગતોમા ભટગનાર, સુદગ આચરણ ગખનાર, રતવનાદિ કરનાર, ગાનતાનમા મશ્ગૂલ રહેનાર અને યદન-પુષ્પમાના વગેરે સુગધમય વસ્તુઓ ઉપર અતિ પ્રેમ ગખનાર હોય છે પ્રમગે નાચગાન કરે છે થોડી પણ મધુર વાણી બોલનાર હોય છે (આ પ્રમાણેના લક્ષણો કિત્તર દેવોથી ઉન્માદી બનેલ મનુષ્યમા પણ હોય છે)

૬ યક્ષ દેવોથી ઉન્માદી બનેલ મનુષ્યના નેત્ર લાલ હોય છે બારીક, સુદર અને લાન કપડા પહેરે છે મલીગૃત્તિનો હોય છે પોતાનો અભિપ્રાય ગુપ્ત રાખનાર હોય છે થોડામોનો હોય છે સહનશીલ, શીઘ્ર ગતિવાળો અને તેજસ્વી હોય છે ' દરેકને શુ આપુ ? ' તેવા શબ્દોનો વારનાર તે મનુષ્ય ઉચ્ચા કરનાર હોય છે

૭ પિતૃગ્રહાદિકથી ઉન્માદી બનેલ શાત સ્વભાવી, પૂર્વજોને પિંડ દેનાર, મીઠાઈ-તન-ગોળ, ખીર ખાવાની અભિલાષા રાખનાર અને પૂર્વજો પ્રત્યે ભક્તિવાન હોય છે (દેવ-ગુરુ અને મા-બાપ વગેરેના આપથી ઉન્માદી બનેલ વ્યક્તિના લક્ષણો પણ આ પ્રકારના જ હોય છે)

૮ પિશાચ દેવથી ઉન્માદી બનેલ વ્યક્તિ હમેશ પોતાનો હાથ ઊંચો રાખીને ફરે છે દુર્બલ, રક્ષ, પકનાદી, શરીરે દુર્ગંધનાળો ઘણો જ અપવિત્ર, અતિ લાલસુ અને બહુ ખાનાર હોય છે તે સદા રડતો ફરે છે અને પ્રકાશની યેષાઓ કરનાર અને જ્યાં મનુષ્ય ન હોય તેના જગલોમા જ પ્રાય ગહે છે

આપ સુખે સુખી અને આપ દુઃખે દુઃખી. [

પ્રાચીન કાળમાં ભારતવર્ષમાં એક મોટું નગર હતું તેમાં ન્યાયી અને દયાળુ એક ભૂપાળ રાજ્ય કરતો હતો તેના રાજ્યમાં શુ સ્થિતિ છે તે તેના જાણનામાં કર્મચારીઓ આવવા હતા નહોતા એક મમય લખ્યર દુઃખ પડ્યો ગરીબ અને સાધારણ વર્ગ ભૂખે મરવા લાગ્યા ગરીબ ર્ગે તો બીજા માગીને થોડું ધણ મળે તેનાથી શરીરને પોષણ આપના માડ્યુ, પણ સાધારણ વર્ગ તો ઘરને ખૂણે મેસી અન્ન વગર ભૂખ્યા રહેતા લાગ્યો આવો દુકાળ છતાં મત્રીઓ આ ખામતની જરા પણ ખબર રાજ્યને કાને પહોચવા દેતા નહિ રાજ પાસે એક વાણુ દ રહેતો હતો તેને રાજ્યએ સારી મજતની બે સ આપી હતી તથા કોઠરેથી તેના કુટુંબ માટે પેટિયા બાધી આપ્યા હતા એટલે તે વાણુને દુકાળ જેવું જણાતું નહિ રાજ હમેશા વાણુ દને પૂછે કે ' મારી રૈયત સુખી છે કે દુઃખી ? ' ત્યારે વાણુ દ વારવાર જવાબ આપતો કે- ' આપના રાજ્યમાં આપ નામદારની તમામ પ્રજા સુખી છે અને આનંદ મળ કરે છે ' આવી ખોટી હકીકત માલખી રાજ્યએ રૈયત તરફ દુઃખાળનિવારણ માટે બીલકુલ લક્ષ આપ્યું નહિ તેથી ગામના અગ્રેસર માણસોને વિચાર થયો કે આપણે દુકાળ સબધી જ દોષવસ્ત થતા માટે રાજ્ય પાસે જવું જોઈએ, તે પ્રમાણે અગ્રેસરો રાજ પાસે ગયા અને દુકાળસબધી બધી હકીકત જાહેર કરી ત્યારે રાજ્યએ કહ્યું કે ' મારો આ વાણુ દ તો હમેશા મને કહે છે કે આપની તમામ પ્રજા મોજ મજમાં છે ' આ સાલખી અગ્રેસરોએ કહ્યું- ' મહારાજ ! આપ સાહેબે તે વાણુ દને બે સ આપી છે તથા કુટુંબને માટે પેટિયા બાધી આપ્યા છે એટલે તે સુખી હોવાથી તમામ પ્રજાને સુખી જાણે છે, માટે આપ સાહેબ તેના પેટિયા બધ કરો અને બે સ લઈ લો, લાગ્યાદ આપ સાહેબ રૈયતની સ્થિતિ વિષે પૂછશો ' રાજ્યએ તે પ્રમાણે કર્યું અને પછી પૂછ્યું ' અરે વાણુ દ ! મારી રૈયત સુખી છે કે દુઃખી ? ' ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે ' મહારાજ ! તમામ પ્રજા દુઃખી છે અને અન્ન વગર ટળવળે છે ' આવું વાણુ દનું કથન સાલખી રાજ વાણુ દ ઉપર ગુસ્સે થયો અને દુકાળમાં રૈયતને કેવી રીતે ગહત મળે તેના ઉપાયો જાતે કરવા લાગ્યો

આ રાતનો સાગ એ છે કે શ્રીમતો આરા દુકાળના વખતમાં મોજમજ માણે છે તેના બાણમાં તો હમેશા મિશ્ર અને જાતજાતની રસોઈ પીરમાન છે, પણ ગરીબ કે સાધારણ વર્ગ કોઈ પાસે યાચના કરી શકતો નથી અને ઘરને ખૂણે મેસી ભૂખ્યા દિનસો ગુજારે છે તેના નાના બચ્ચા અનાજ વગર ટળવળે છે વીરપુત્ર ઈર્ષ પાસે યાચવા જતો નથી, પણ ઘરને ખૂણે મેસી રહે છે, તેથી શ્રીમતોએ શુભદાન કરવું એ તેનો ખામ ધર્મ છે અમીચ દ કરશનજી શેક

૯ વરણુ-જલદેવથી ઉન્માદી અને મનુષ્ય બહુ બખવાદ કરનાર અને જલ-પાણીની-વરણુદેવની ભક્તિ કરનાર હોય છે

૧૦ મર્ષમદથી ઉન્માદી અને વાકિત જમીન ઉપર મર્ષની જેમ પ્રમરે છે-લામો થાય છે કોઈ વખતે મર્ષની જેમ જમીનને ચાટે છે કોઈ તાય છે ગોળ-ફધ-મધ-ખીંગ ખાવા પ્રત્યે રચિનાજો હોય છે

૧૧ બ્રહ્મગણમથી ઉન્માદી અનેલ વક્તિ સતપુરોનો દેવી, ગાસ્ત્રાધ્યયન કરનાર અને બ્રાહ્મણોને પીડા કરનાર હોય છે

મુનિ પ્રેમવિમળજી

પ્રભાવિક પુરુષો

અનાથી મુનિ

(૨)

“અહા! આજે ઉઠનાટનો કંઈ સુમાર ન થી રહ્યો ! ચોતરફ નજર કરતાં કેવળ ધરતીમાતા જીની વરાળ કાઢતાં જ જણાય છે ! શીત, ગ્રીષ્મ અને વર્ષા એ ત્રણ ઋતુઓ કહેવાય, છતાં સૃષ્ટિપટ પરના જંતુમણે આકરા તાપથી તપાવી, મૂંઝવી નાંખવાની જે પ્રખર શક્તિ ગ્રીષ્મઋતુમાં છે એવી અન્ય બેમાં નથી.

મારા સરખા મગધદેશના સ્વામીને પણ એ મહામાયાનાં અસદ્ધ કિરણોમાંથી બચવા સારુ રમણીય આવાસોના ઝરુખા અને કમનીય લલનાવૃંદનો સાથ હોડી, વનવાટિકાનો માર્ગ લેવાની જ્યારે અગત્ય જીલ્લી થઈ છે, ત્યારે જેઓ આરામનાં સાધનોથી વંચિત છે કિંવા જેમને પેટ ભરવાની ચિંતા વળજેડી છે અને એ સારુ સદૈવ પરિશ્રમ સેવવો પડે છે એવા મનુષ્યોના સંતાપની શી વાત કરવી ? ઉપવનમાં માન કુદરતના ભરોસે ઉછરેલાં અને કેવળ એ કુદરતની જ પંખાળણીથી પગભર ગનેલાં વિવિધ વૃક્ષો, મનોહર વેલડીઓ, રંગબેરંગી ગુપ્તના રોપાઓ અને રમણીય લતામંડપો અંગે-અંગે દાહ ઉપજવતા ભરમરાશિના આ-કરા તાપમાં જે અમાપ ઠંડક અને અવર્ણનીય શાંતિ આપે છે એની સરખામણીમાં કયા પદાર્થને મૂકી શકીએ ?

ગ્રીષ્મઋતુની લયંકરતા છે તો એની સામે એનું નિવારણ કરી તપ્ત જન-તાને શાંતિમાં સ્નાન કરાવી, નવચેતન અર્પનારી આવી વનવાટિકાઓ પણ મોબુદ છે. એ કુદરતની ઓછી કૃપા છે ? પુન્યવાન આત્મા એનો લાભ પોતાની આઠ પ્રકારની સમૃદ્ધિ સહિત મેળવે છે, જ્યારે સામાન્ય આત્માને માટે એનાં દ્વાર બંધ તો નથી જ. પોતાની ઉપાધિ-ઓમાંથી એ છૂટી ન શકે એમાં આ લીલી વનરાણને દોષ ન જ 'દઈ' શકાય. ઠંડક, સુવાસ અને છાંયડો એ સૌ કોઈને વિતામૂલ્યે દેવાનો એનો ધર્મ છે.

પણ અરે ! પેલો કાંતિમાન તરુણ આ ધગધગતી જમીન પર કોઈ લતામંડપના આશ્રયવિહુણો, એકાકી શા કારણે જીવો છે ? સહસ્રરક્ષિમનાં આકરાં કિરણો પ્રતિ એ ડુર્લભ કેમ જણાય છે ? જ્યારે આ વૃક્ષો સ્વજીવનના દધાન્તથી પરમાર્થનો પાઠ શિખવે છે ત્યારે મારા જેવા રાજવીએ વિશ્રાન્તિમાં લીન થતાં પૂર્વે એકાદા નાનકડા પરમાર્થમાં ચત્કિચિત્ કાળો નોંધાવવો એ ફરજરૂપ લેખાય.”

એ વિચારથી મગધના સ્વામી શ્રેણિક મહારાજ જ્યાં પેલા તરુણ સમીપ પહોંચે છે ત્યાં તો આશ્ચર્યાન્વિત બની બંધ છે.

ચહેરાની અનોખી તેજસ્વિતા ! દેહ-
લતાની કોમળતા ! યુવાન વયના તન-
મનાટથી નાચતાં ગાત્રો, ખૂદ સ્વર્ગની
અસરા પણ જેનો સહવાસ વાંછે એવા
અનંગદેવતું મૂર્તિમંત સ્વરૂપ !! પણ
એળધાને વ્યર્થ કરી મૂકે તેવો વેશ જોતાં જ
મન વિચારમાં લીન બન્યું. શૃંગાર-કેલી
કે કામઢીડાને અનુરૂપ સામગ્રી ધરનાર
આ નવલોહીઓ કયા કારણે ત્યાગના
નિરસ પથે ચડી ગયો ? શ્રમભુવૃદ્ધમાં
જોડાવા આમ એકાકી કેમ ચાલી નોકળ્યો ?
યૌવનના આંગણે પગ મૂકતાં જ એને
વિરાગતા શાથી જન્મી ?

કવિ રામવિજયજી એ વિચારને નિમ્ન
શબ્દોનાં ઠીક સ્વરૂપે આલેખે છે.

ચંપકતરુ તણે મુનિવર દીઠા, આંકણી
ધ્યાને લીનો મુનિવર મ્હોરો,
ચંપક વર્ણી કાયા,
લુન્ધા કેશ યૌવન વેશ,
તણ સંસારની માયા. ચં૦૧
પછે રાગ શ્રેણિક મુનિને,
કિમ લુન્ધા તમે કેશ ?
યૌવને વૈરાગ્ય કહો કેમ લીધો ?
દીસો છો લધુ વેષ. ચં૦૨
તરુણપણે તરુણી કાં છડી ?
એ માયા કાં મડી ?
કંચન વરણી કાયા દડી,
એ રી કીધ ધમરી ? ચં૦૩
રૂપવંત તું શુભવંત દીસે,
શુદ્ધ તુમ આકાર,
શશિરામ વદન વિરાજે તાદરૂં,
નયન પંકજ અનુદાર. ચં૦૪

ધન જોખન ફળ લાહો લીજે,
કીજે ખલુલા ભોગ;
સંપત્તિ સાર દાનમાં દીજે,
અવસરે લીજે યોગ. ચં૦૫
કુંકુમતણે મોહ કિમ મૂક્યો ?
કિમ મૂક્યો ધન પરિવાર ?
કંવણ નગરના કહો તુમે વાસી ?
કિમ લીધો સંયમ ભાર ? ચં૦૬
સયલ લક્ષણ તુમ અગે નિરખ્યાં,
અવગુણ એક ન દીઠા;
કૃપા કરી યોગીસર સાચો,
ઉતર દો મુજ મીઠા.
ચંપકતરુ તણે મુનિવર દીઠા. ૭

ધ્યાનમગ્ન સાધુ, રાજવોના પ્રશ્નથી
ધ્યાનથી વિરામ પામ્યા અને પ્રશ્નકાર
મહારાજ સામે જ્યાં પ્રસન્ન વદને કંઈ
કહેવાની શરૂઆત કરે છે ત્યાં તો વાચકને
ગયા અંકમાં રુણશય્યામાં અમાપ પીડા
અતુલવતો કૌશામ્બી નગરીનો પેલો
મોહલો કુંવર સ્મૃતિપટમાં તાલે થાય
છે. ગરાળર અવલોકન કરવાથી ખાત્રી
થાય છે કે એ કુમાર જાતે જ સાધુતાનો
પવિત્ર સ્વાંગ સજી સામે જાડા થાય છે.
તરત જ મન શંકાના હિંચોળે ચડે છે.
જે યુવાન એક વેળાએ મુનિવચન પર
મનક ઉડાવતો હતો, જે યુવાન ખીજ વેળા
અતિ દારુણ દુઃખમાં તરફડતો હતો-તે
અચાનક ત્યાગના પથે કેવી રીતે ચઢ્યો ?
પણ શંકાના ચકાવે ચડવાની જરૂર
રહેતી જ નથી. શ્રેણિક મહારાજના પ્રશ્નના
ઉત્તરરૂપે એનો પૂર્વ ઇતિહાસ સ્વમુખે
ઉકેલાય છે. એકચિત્તથી શ્રવણ કરતાં
જ શંકાનું નિરસન સ્વયમેવ થઈ જાય છે.

કવિ શ્રી સમયસુંદરજી એ વાત નિમ્ન
સનઝાયમાં રજૂ કરે છે—

શ્રેણિકરાય ! હું રે અનાથી નિર્મથ;
તિલે મેં લીધો રે સાધુજનો પંથ. શ્રેં ૧
ધણે કોસાંખી નયરી વસે,
મુજ પિતા પરિગળ ધન;
પરિવાર પૂરે પરિવર્થો,
હું છું તેહનો રે પુત્ર રતન. શ્રેં ૨
એક દિવસ મુજને વેદના,
ઉપની તે ન ખમાય;
માત પિતા ઝૂરી રહ્યા,
પણ કિણહી રે તે ન લેવાય. શ્રેં ૩
ગારડી ગુણમણિ ઝોરડી,
ઝોરડી અખળા નાર;
કોરડી પીડા મેં સહી,
ન કેણે કીધી રે મોરી સાર. શ્રેં ૪
બહુ રાજવૈષ યોલાવિયા,
કીધલા કોડી ઉપાય;
બાવનાચંદન ચરચિયા,
પણ તોહી રે સમાધિ ન થાય. શ્રેં ૫
જગમાં કો કેહનો નહિ,
તે ભણી હું રે અનાથ;
વીતરાગના ધર્મ સારિખો,
નહિ કોઈખીજે રે મુક્તિનો સાથ. શ્રેં ૬
જો મુજ વેદના ઉપશમે,
તો લેઉં સંયમ ભાર;
ધમ ચિંતવતાં વેદના ગર્હ,
મત લીધું મેં હવે અપાર. શ્રેં ૭

“મુનિરાજ ! સંસારમાં આધિ, વ્યાધિ
ને ઉપાધિરૂપ ડાકિની ત્રયનો લેટો સૌ
કોઈને થાય છે. તમને પણ એનો કડવો
અનુભવ એક રાત્રિમાં થઈ ગયો. એટ-
લાથી કાયર બની તમે એ બધું છોડી

બેઠા એ તો આશ્ચર્ય કહેવાય. એવા
દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યથી સંયમનો સાથો
રંગ ન બેસે. કર્મવશાત્ એ રીતે તમોને
આકરી પીડા અનુભવવી પડી અને તેથી
અકળાઈ તમે આ પગડું ભર્યું ! પણ હજી
કંઈ મોડું નથી થયું. તમારા મુખની અને
મનગમતા વિલાસની જવાબદારી હું મારે
શિરે લઉં છું. તમે અનાથ નથી બની ગયા.
તમારી મુખ-સગવડનો ભાર મેં ઉપાડવાનો
નિશ્ચય કર્યો હોવાથી તમે સનાથ છો. ”

“મગધેશ ! શું તમે મારા નાથ બનવા
માંગો છો ? આપ શું વહી રહ્યા છો એનો
કંઈ આપે વિચાર કર્યો છે ખરો ? ”

નાથ અહું હું મુનિવર તહારો,
એહનો અર્થ વિચારો;
નાથ અછે કોઈ તહારે રાજ ?
બોલ્યો બોલ અવિચાર્યો. શ્રેં
નાથતણે અર્થ જો જાણો,
તો થાઓ મુજ નાથ;
નાથ નહિ કોઈ તૃપ તમારે,
બાવળ ઘો છો બાથ. શ્રેં

“રાજન્ ! તમારી જાત પર જ તમારી
સત્તા ચાલતી નથી ત્યાં તમે બીજાના
રક્ષણહાર કેવી રીતે થઈ શકવાના ?
કાયાપિંડ કાચના વાસણ જેવો ક્ષણ-
નિર્ધ્વંસી છે, તેની આપને ખબર તો છે ને ?
એક ટકોરે એને કકડબુસ થતાં જરા માત્ર
વિલંબ નથી થતો, એ આપ બાણતાં જ
હથો. તમારા આ દેહરૂપી પિંજરમાં જે
હંસલો છે એ કઈ વેળા બિડી જશે તેની
ત્યાં તમને જ ખબર નથી ત્યાં તમે
બીજાનું સનાથપણું કેવી રીતે સ્વીકારવાના ?

જે પોતે અશક્ત ને પંગુ છે તે અન્યને સશક્ત કે સમર્થ કઈ રીતે જાનાવી શકવાના? જરા શાંતિથી વિચાર કરો—જ્ઞાની અને સંતપુરુષોનાં વચનો યાદ કરો—

ચેતોહરા યુવતયઃ સુહૃદોઽનુકૂલાઃ,
સદ્વાંધવાઃ શ્રણયનમ્રગિરશ્ચ મૃત્યાઃ ।
ગર્જન્તિ દન્તિનિવહાસ્તરલાસ્તુરંગાઃ,
સંમીલને નયનયોર્ન હિ કિંચિદસ્તિ ॥૧॥

‘મનને હરી લેનારી યુવતિઓ કે વિચારને અનુકૂળ મિત્રો, સ્નેહી બાંધવો અને નમ્રપણે આજ્ઞા ઉઠાવનાર નોકરો, ઉત્તમ દંતૂશળવાળા હાથીઓ કે ચપળ ઘોડાઓ—અર્થાત્ એ પ્રકારની ઋદ્ધિસિદ્ધિ જ્યાં આંખ મીચાઈ ગઈ કે જરા માત્ર ઉપયોગની નથી.’ અરે! આંખ મીચાવી તો દૂર રહી પણ જ્યાં કાયા રોગે ભરાણી કે એ નહિવત્ થઈ પડે છે. સંસારનાં સુખો તેથી જ આપાત રમણીય કહેવાયાં છે અને તેટલા ખાતર જ તેમની તુલના કિંપાક-વૃક્ષનાં ફળ સાથે કરાય છે. રાજન્! પ્રભુશ્રી મહાવીર દેવનું વચન—અનિત્યં સંસારે ભવતિ સકલં યજ્ઞયનગમ્ । છે તેને કેમ વીસરી જતો છો? આ શાક નીચેના શ્લોકો પ્રતિ દુર્લભ દાખવી સનાથતાને દાવો કરી રહ્યા છો?

મોગા રોગપ્રદા જ્ઞેયા, યૌવનં ક્ષણમંગુરમ્ ।
સંધ્યારાગાઞ્નહાયેવા—નિત્યં સંસારચેષ્ટિતમ્
યત્પ્રાતસ્તદિનાર્થે ન, યદિનાર્થે ન તન્નિશિ ।
યન્નિશિ તન્નિશીયે ન, સંસારોઽનિત્ય એવ હિ

રાજવી! મેં દંઈ દુઃખના કંટાળાથી પ્રવ્રત્ત્યા નથી સ્વીકારી. જ્યારે મારી

અસહ્ય પીડામાં કોઈ ભાગ ન પડાવી શક્યું ત્યારે મને પ્રાતઃકાળે વિદ્યાય થતા મુનિરાજનાં વચનો સાંભર્યાં. એ પાછળ જે અસીમ રહસ્ય છુપાયું હતું તેનો સાચો ખ્યાલ એ વેદનાની આંધિ વચ્ચે જ આવ્યો. એ વેળાએ સમજાયું કે જીવને એકલાને જ પોતે કરેલાં કર્મો ભોગવવાં પડે છે. એ વેળા વહાલામાં વહાલી પ્રેયસી કે ખ્યારામાં ખ્યારો મિત્ર પણ લાચાર બને છે! એ ઘટ જરાજર મગ્ગજમાં બેઠી ત્યારે મને જ્ઞાન થયું કે માનવજીવન પામ્યાનું સાર્થક્ય આ વિલાસમગ્નતામાં નથી સમાયું. પેલા અનગારે જે માર્ગ લીધો છે એ જ સાચો માર્ગ છે કે જે દ્વારા સ્વાર્થ અને પરમાર્થ ઉભય સધાય છે.

હો રાજન્! મને અચાનક વિચાર ઉદ્ભવ્યો કે ‘જો આ મહાવ્યયામાંથી હું છૂટું તો અવશ્ય એ શ્રમભુના પંથનો સાધીદાર બનું.’ આ પ્રકારની તરંગમાળામાં મારી આંખ મળી ગઈ અને જ્યારે આંખ ઊંઘડી ત્યારે પ્રાતઃકાળનાં ચોઘડીઆં ગજ રહ્યાં હતાં નેત્ર સામે જ ગઈ રાતની આંધિના ઉઝાપાતો મોજૂદ હતા એટલે આખીયે વાત સ્મૃતિપટમાં તાજી થઈ. આશ્ચર્ય એટલું જ થયું કે જે કદ વૈદ, ડોક્ટરના ઈલાજોથી કે મંત્રતંત્રના પ્રયોગોથી નહોતું નાશ પામ્યું તે મારા માનસિક નિશ્ચય પછી સદંતર અદૃશ્ય થઈ ગયું હતું. મારું મન પોકાર પાડતું હતું કે મારો એ નિશ્ચય જ મને શય્યામાંથી ઉઠાડવામાં સફાયબૂત થયો છે.

‘મનચંગા તો કથરોટમાં ગંગા’ એ ઉક્તિ પાછળ જે કંઈ સત્ય હતું તે મારી વહારે આવ્યું. મેં પણ મારો એ નિરધાર સર્વ ફવજન સન્મુખ દઢતાથી રજૂ કર્યો.

મગધના સ્વામી ! એ અનાથી તે હું બને. ધરણીતળ પર મારો નાથ બની સધિયારો. આપનાર મને તો ન જાઓ, પણ હું હિંમતપૂર્વક કહું છું કે તમારા સરખા મોટા માંધાતાને પણ મળનાર નથી. એ યથાર્થ સત્ય પૂર્ણપણે પિછાની લઈને જ તીર્થંકર દેવો સંસારને છેલા નમસ્કાર કરી મોક્ષના માર્ગે વિદાય થઈ ગયા છે.”

“સુનિરાજ ! મને ક્ષમા કરો. મેં આપ સરખા ત્યાગીને પ્રલોભન બતાવી ત્યાગધર્મથી પાડવા જે પ્રયાસ સેવ્યો તે માટે હું મિથ્યા દુષ્ટત હઉં છું. આપ સાચું સમજ્યા છો અને આપે જ આજે મને અનેરું સત્ય સમજાવી મારાં જ્ઞાન-નેત્રો ઉઘાડ્યાં છે. આપને મારું નમન છે.”

આ કથાનક સાથે પાંચમા શુશ્રુકતું ચોથું પુષ્પ પૂર્ણતાને પામે છે અને પરમાત્મા શ્રી મહાવીર દેવના સમયના પ્રભાવિક પુરુષોની જે માળા યોજાઈ હતી તે આવીશમા કથાનક સાથે સંપૂર્ણ થાય છે. ચોકસી

સમ્રાટ અશોકનો હૃદયપલટો દર્શાવતો શિલાલેખ

ઈ. સ. પૂ. ૨૫૬ માં કલિંગદેશ ઉપર ચઢાઈ કરી તે દેશ સર કર્યા પછી મહારાજા અશોકના બદલાયેલા વિચારોથી તેને ખાતરી થઈ કે ભયંકર મનુષ્યસંહારથી છોટેલો દેશ અને તેથી મેળવેલો વિજય એ આત્મઘાતક છે. આથી પોતાના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલો પશ્ચાત્તાપ દર્શાવતો આ શિલાલેખ સાખાજગિરિ ઉપરથી મળી આવેલ છે. શ્રીમાન્ મુશીલે તેનો શુજરાતી અનુવાદ નીચે પ્રમાણે કરેલ છે.

“અભિષેકના આઠમા વર્ષે દેવપ્રિય રાજા પ્રિયદર્શીએ કલિંગ ઉપર વિજય મેળવ્યો. આ યુદ્ધમાં એક લાખ (શત સહસ્ર) માણસો મરાયાં અને એથી પણ અધિકા જાંઘીવાન જન્યા. કલિંગવિજય પછી દેવપ્રિયનું મન ધર્મ તરફ ખેંચાયું. દેવપ્રિયના દિલમાં અત્યંત પશ્ચાત્તાપ થવાથી અને કલિંગવિજયને અંગે અત્યંત અનુતાપ ઉપજવાથી એમને ધર્મપ્રેમ અત્યંત વૃદ્ધિ પામ્યો નહિ છતાંયેલા દેશો ઉપર અધિકાર મેળવવા જતાં જે વધ કરવો પડે છે, માણસોને મારવા પડે છે અને એમને જાંઘીવાન બનાવવા પડે છે તેથી દેવપ્રિય રાજા પ્રિયદર્શીને પોતાના અંતરમાં અત્યંત લાગી આવ્યું છે. વિશેષ ખેદનો વિષય તો એ છે કે બ્રાહ્મણો, ગ્રામણો, યતિઓ અને ધાર્મિક ગૃહસ્થો ગણે વસે છે, એમાંનાં કેટલાક શુરજનોની અને પિતા-માતા વગેરેની સેવા ઉઠાવતાં હશે, જાંધુ-જાંઘવ અને

જ્ઞાતિધર્મની સેવામાં એ બધા તત્પર હશે અને પોતાના નોકરો-દાસ-દાસીઓ તરફ પ્રેમ ધરાવતાં હશે. કલિંગના યુદ્ધમાં કોણ બહુ કેટલાંય એવાં માણસો મરી ગયાં હશે, કોણ બહુ કેટલાંય પોતાના પ્રિયજનોથી વિખૂટાં પડી ગયાં હશે, જેઓ જીવતાં રહેવા પામ્યાં છે તેમના બંધુઓએ, જ્ઞાતિભાઈઓએ અને કુટુંબીઓએ કોણ બહુ કેટલાંય અત્યાચાર વેઠ્યા હશે, આથી એમને સૌને બહુ દુઃખ થયા વગર ન જ રહે. દેવપ્રિય રાજા પ્રિયદર્શીને પોતાને આ બધા અત્યાચારોને લીધે બહુ બહુ લાગી આવે છે, તે ઊંડી ભર્મવ્યથા અનુભવે છે. પૃથ્વીના પડ ઉપર એવો એક દેશ નથી કે જ્યાં બ્રાહ્મણો, શ્રમણો અને જીજ્ઞા ધર્મ-પરાયણ માણસો ન વસતાં હોય. એવો પણ એક દેશ નહિ હોય કે જ્યાં માણસો કોઈ એકાદ ધર્મને નહિ અનુસરતાં હોય. આ કલિંગના યુદ્ધમાં જે આટલાં બધાં માણસો મરાયાં છે, ઘવાયાં છે, બંધાયાં છે અને રિબાંધ્યાં છે તેમને માટે દેવપ્રિય રાજાને આજે હબ્બરગણું અધિક દર્દ થાય છે, એનું ચિત્ત શોકમાં ડૂબી જાય છે. આજે હવે દેવપ્રિય સકળ પ્રાણીની રક્ષા અને મંગળને માટે ભાવના ભાવે છે. સકળ પ્રાણીને વિષે દયા, શાંતિ અને નિર્ભયતા રહેવાં જોઈએ એમ તે ધન્ય છે. દેવપ્રિય રાજા એને જ ધર્મનો જય માને છે. દેવપ્રિય હવે પોતાના રાજ્યમાં અને સેંકડો યોજન દૂર આવેલા સીમા ઉપરના પ્રદેશોમાં એ પ્રકારનો ધર્મવિજય પ્રવર્તીવવામાં આનંદ માને છે. યવનરાજ એન્ટિયોકાસના રાજ્યમાં અને એન્ટિયોકાસના રાજ્યની સરહદ પછીનાં ટોલેમી, એન્ટિગોનસ, મેગાસ અને અલેક્ઝાંડર એ ચાર નૃપતિનાં રાજ્યમાં, દક્ષિણે ચોલરાજ્ય અને પાંડ્ય રાજ્ય, તેમજ તામ્રપર્ણી પર્યંત બધાં સ્થાનોમાં, વિશાલજિ, યવન, કાંબોજ, નાભાક, નાભપંથી, લોજ, પિટિનિક, આંધ્ર, પુલિંદ આદિ સર્વ જાતિનાં રાજ્યોમાં હવે દેવપ્રિયનું ધર્મનુશાસન પળાય છે. જે જે દેશોમાં દેવપ્રિયના દૂત ગયા છે તે તે દેશોની પ્રજાએ દેવપ્રિયનો ધર્મ સાંભળ્યો છે અને પાળ્યો પણ છે. એ રીતે બધે ધર્મનો વિજય થયો છે. દેવપ્રિયને એથી ઘણો આનંદ થયો છે. પણ એ આનંદ એની પાસે તુરંત છે; કારણ કે તે પારલૌકિક કલ્યાણને વધુ શ્રેયસ્કર સમજે છે. એટલા સારુ આ અનુશાસન લિપિ તૈયાર કરવામાં આવી છે. મારા પુત્રો અને પ્રપૌત્રો હવે નવાં રાજ્ય જીતવાની ઉત્સુકતા માંડી વાળે. ધર્મવિજય સિવાયના જીજ્ઞા કોઈ વિજયની એમની વૃત્તિ ન થાય. અશ્વશસ્ત્રની સહાયથી સાચો વિજય મેળવી શકાતો નથી. ધર્મવિજય જ આ લોકમાં અને પરલોકમાં પણ મંગલકારી છે. એમને ધર્મવિજયમાં જ શ્રદ્ધા રહે એ જ ઉભય લોકને વિષે હિતકર છે.” (ઉદ્દત્ત)

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

(સ્થાપના-સંવત ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૬ ના ફાગણ, ચૈત્ર અને વૈશાખ માંસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, શુરવંદન, પ્રભુપૂજા વગેરે પ્રવૃત્તિઓ થઈ રહેલ છે. ફાગણ શુદ્ધિ ૧૩ ના રોજ છ ગાઉની પ્રદક્ષિણામાં, ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૫ ના રોજ તથા વૈશાખ શુદ્ધિ ૩ જે તેમજ વૈશાખ વદિ ૬ થે (શ્રી સિદ્ધાયલ મૂળનાયકજીની વરસગાંઠના દિવસે) સૌ વિદ્યાર્થીઓએ શ્રી શત્રુંજયની યાત્રા કરી હતી.

સંસ્થાની વરસગાંઠ:—ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦ ના રોજ સંસ્થાએ ૩૪ વર્ષ પૂરાં કરી ૩૫ માં વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો તે પ્રસંગે વિદ્યાર્થીઓએ ઉક્ત દિવસ તહેવાર તરીકે ઉજવ્યો હતો. વિદ્યાર્થીઓને મિષ્ટ લોજન આપવામાં આવ્યું હતું. રાત્રે સ્થાનિક સેક્રેટરી ડૉ. શ્રી પ્રાગજીભાઈ પાનાયંદ મહેતાના પ્રમુખપણા નીચે મિટિંગ મેળવી હતી. પ્રાસંગિક લાપણે થયા બાદ સંસ્થાની દિનપ્રતિદિન પ્રગતિ ઇચ્છવામાં આવી હતી.

યાત્રા-પર્યટન:—વાર્ષિક પરીક્ષા બાદ વિદ્યાર્થીઓની એક ટુકડીને શ્રી તાલધ્વજગિરિ મોકલવામાં આવી હતી. ત્યાંથી ગોપનાથ થઈને સૌ સુખરૂપ પાછા ફર્યા હતા. આ ઉપરાંત સુપ્રિ. સાથે વીશ વિદ્યાર્થીઓને અમદાવાદ, લોંચણી, પાનસર તથા કલોલના પ્રવાસે મોકલવામાં આવ્યા હતા. પાછા ફરતાં સૌ વહવાણ કેમ્પ જિતર્યા હતા. પ્રવાસમાં સૌ વિદ્યાર્થીઓને ઘણો જ આનંદ થયો હતો; તેમજ નવું નવું જાણવાથી અને જોવાથી તેમના જ્ઞાનમાં પણ સારો વધારો થયો હતો.

વાર્ષિક પરીક્ષાનાં ઇનામો:—અ. ધો. છઠ્ઠામાં પ્રથમ આવવાથી વિ. ત્રંગકલાલ લક્ષ્મીચંદને શ્રી ચીમનલાલ ગિરધરલાલ પ્રાઈઝ તથા શ્રી માન-સિંહજી સ્કૉલરશિપ મળી હતી. તદુપરાંત હાઈસ્કુલના રા. ૩૦) નાં ઇનામો પૈકી રા. ૨૪) નું ઇનામ ઉક્ત સંસ્થાના વિદ્યાર્થીઓને મળેલ હતું. તદુપરાંત ૧૩ વિદ્યાર્થીઓને સારે નંબરે પાસ થવાથી પુસ્તકોનું ઇનામ પણ મળ્યું હતું.

રેસીટેશન:—સ્ટેટ હાઈસ્કુલમાં મે. ઠાકોર સાહેબ શ્રી બહાદુરસિંહજી કે. સી. એસ. આઈ., કે. સી. આઈ. ઇ. ના જન્મદિવસે રેસીટેશન થતાં સંસ્થાના આર વિદ્યાર્થીઓએ તેમાં ભાગ લીધો હતો.

સુલાકાત:—શેઠ કાંતિલાલ વાડીલાલ-ઉંઝા, શ્રી માણેકલાલભાઈ-પુના,

રા. રા. શ્રી ચતુર્ભુજભાઈ મોતીલાલ ગાંધી-ભાવનગર, શેઠ અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર, શેઠ જમનાદાસ અમરચંદ ગાંધી-ભાવનગર, શેઠ મગનલાલ બદવજી-મોઝાસા, ગં. સ્વ. મંજુબેન તથા અ. સૌ. રતનબેન તથા અ. સૌ. સુમદ્રાબેન-અમદાવાદ, સંઘવી પ્રેમચંદ સુંદરજી, શેઠ અમુલજી ચતુર્ભુજભાઈ-ઉજ્જૈન, શેઠ રતનશી માણેકચંદ-કચ્છ-સુથરી, શેઠ જમનાદાસ જેચંદ-અમદાવાદ, શેઠ વસંતલાલ વાડીલાલ ગાંધી-ભાવનગર, શેઠ કેશવલાલભાઈ-વડોદરા, શેઠ નેમીચંદભાઈ-માળીયા, શ્રી જડાવબેન-લખનૌ, બેન મોંઘીબેન-ગોધાવી, શેઠ કપૂરચંદ-શિવગંજ, શેઠ નયમલ કસ્તૂરચંદ-આહોર, શેઠ મોતીચંદ નાનાજી-નવસારી, શેઠ ભુરમલજી અમીચંદ-બવાલ, શેઠ જીવણલાલ ચુનીલાલ-રાંધનપુર, શેઠ ચીનુભાઈ રવિચંદ, શેઠ શાંતિલાલ સાંકળચંદ-અમદાવાદ.

નિરીક્ષણ:—સંસ્થાના માનદ મંત્રી રા. રા. શેઠ ચીનુભાઈ લાલભાઈ વૈશાખ માસમાં સંસ્થાના નિરીક્ષણ અર્થે પધાર્યા હતા.

લેટ:—શા. છોટાલાલ વસ્તારામ, ખરસીયા-ચોખા ગુણ ૧) શા. ત્રિકમ-લાલ દામજી, જામનગર-લાડવા તથા ગાંધીયા જમણવારમાં, શ્રી ભાવનગર સેવા સમિતિ, હા: શાહ છોટાલાલ ત્રિભુવનદાસ, ભાવનગર-પરચુરજી દવાઓ, શાહ ભગવાનદાસ ગોપાળજી, ભાવનગર-કારપેટ ૧, શેઠ શામજી માણેક હા: જેઠીભાઈ બેન-અંગલુછણ ૨, શેઠ ધરમચંદ જ્ઞાનમલજી, રોહીડા-કળી મણ ૧, શેઠ દેવજી કચરા, કચ્છ-સાભરાઈ-ધાર્મિક વાંચનની ૧૫ ચોપડીઓ, મુનિરાજશ્રી જયંત-વિજયજી મહારાજ, હા: પંડિત અમૃતલાલભાઈ-સુભાષિત પદ્યરતનાકર બુક ૧, શેઠ ચીમનલાલ પુંજભાઈ, કડી-સાકર ચેર દાા, શેઠ ચીનુભાઈ લાલભાઈ, અમદાવાદ-કેરી મણ ૧ા, બેન સમુબેન, ગઢવાવ-જ. સિ. રકાળી ૧, વાટકી ૧. શેઠ વાડીલાલ ચતુર્ભુજ ગાંધી, મુંબઈ-શ્રી મહાવીરજીવનની ચોપડીઓ ૨૦, બાઈ જેકોર, ગોધરા-બૈરાંની પૂજની જોડ ૧.

જમણવાર:—

૧	શેઠ કાનજી હરજી દલાલ, હા: નર્મદાબેન	ભાવનગર	દા. ગુ. ૧
૨	શેઠ નરભેરામ જીવન (વરોઠી)	બગસરા	દા. ગુ. ૧૪
૩	શેઠ ખીમચંદ તલકચંદ (નવકારશી)	દમણ	દા. ગુ. ૯
૪	ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ (સિદ્ધવડ ભાતુ)	ભાવનગર	દા. ગુ. ૧૩
૫	શેઠ ચક્રાભાઈ ચુનીલાલ	અમદાવાદ	દા. ગુ. ૧૫
૬	બાબુસાહેબ જીવનલાલ પનાલાલ	મુંબઈ	દા. વ. ૪
૭	શેઠ મગનલાલ બદવજી	મોઝાસા	દા. વ. ૭

૮ શેઠ લાલભાઈ ભોગીલાલ	અમદાવાદ	ફા. વ. ૧
૯ ગાંધી વસંતરાય વ્રજલાલ	ભાવનગર	ચૈ. શુ. ૪
૧૦ શેઠ ઓતમચંદ રણછોડદાસ	મુંબઈ	ચૈ. શુ. ૧૦
૧૧ શેઠ વીરજી વનેચંદ	મોહીડા	ચૈ. વ. ૪
૧૨ બાઈ આધારબાઈ	અમદાવાદ	ચૈ. વ. ૭
૧૩ શેઠ ગોકળદાસ વછરાજ	ધોરાજી	ચૈ. વ. ૧૦
૧૪ શેઠ પ્રેમચંદ રતનજી	ભાવનગર	ચૈ. વ. ૧૨
૧૫ શેઠ જોડાજી પીપાજી	બાવલા	ચૈ. વ. ૧૩
૧૬ શેઠ કેશવલાલ પ્રેમચંદ હડીચંદ	અમદાવાદ	વૈ. શુ. ૩
૧૭ શેઠ જોડાભાઈ ધરમશી	પોરબંદર	વૈ. શુ. ૧૧
૧૮ શેઠ તલકચંદ કાનજી કપાસી	પાલીતાણા	વૈ. વ. ૧
૧૯ શેઠ જયંદ ઉમેદચંદ	ખેરલાવ	વૈ. વ. ૨
૨૦ કપાસી મેઘજી અવેર (નવકારશી)	પાલીતાણા	વૈ. વ. ૬
૨૧ શેઠ કુલચંદ ભાઈચંદ	મોટા સુરકા	વૈ. વ. ૭

આવક	ફાગળ	ચૈત્ર.	વૈશાખ.
સ્વામિવાસદય ટ્રસ્ટ ફંડ	૦-૦-૦	૨૫૧-૦-૦
નિર્વાહ ફંડ	૮૨-૦-૦	૭૪-૮-૦
વાર્ષિક મદદ ફંડ	૧૫-૦-૦	૦-૦-૦
ભોજન ફંડ	૨૪૬-૦-૦	૧૮૬-૦-૦
દેરાસર સાધારણ ખાતે	૭-૪-૦	૨-૦-૦
ડેરસ્ટોક ફંડ	૦-૦-૦	૫૧-૦-૦
	<u>૩૫૦-૪-૦</u>	<u>૫૬૭-૮-૦</u>	

સમાજના દાનવીરોને—હજી મકાને ખાતે રૂ. આઠ હજાર તથા દહેરાસરજી ખાતે રૂ. ચાર હજારનો તૂટો છે તે પૂર્ણ કરવા નમ્ર વિનંતિ છે.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યો ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ =

અંક ૪ થી

પુસ્તક ૧૬ થી

અધ્યાય

પ્રગટકર્તા—

સંવત્ ૧૯૮૬

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ધીર સંવત્ ૨૪૬૬

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ખડારંગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પૃષ્ઠ મું
અંક ૪ થો }

અપાક

{ વીર સં. ૨૪૬૬
{ વિક્રમ સં. ૧૯૯૬

અનુક્રમણિકા

૧. એક પ્રાર્થના મારી-પદ ... (મોહનલાલ હરિચંદ શાહ) ૧૦૯
૨. જૈન ધર્મ પ્રકાશકા નિવેદન-પદ ... (રાજમલ બંડારી) ૧૧૦
૩. સંજ્ઞન પુરુષોના શુભો-સંસ્કૃત અનુવાદ સાથે (મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૧૧
૪. હિતોપદેશ કુલક પંચવિંશતિકા-અનુવાદ સાથે
(બાપાંતરકાર: પંડિત જગજીવનદાસ પોપટલાલ) ૧૧૨
૫. ચિંતન ... (મોહનલાલ હરિચંદ શાહ) ૧૧૬
૬. આપણા અનુપલબ્ધ આગમો ... (પ્રો. હીરાલાલ રસિકદામ કાપડિયા) ૧૧૭
૭. વ્યવહાર કૌશલ્ય-નાના લેખો ૩ (૧૮૧-૨-૩)... (મૌકિક) ૧૨૦
૮. મિથ્યાત્વના આઠ પ્રકારના લક્ષણ (સંબોધ પ્રકરણમાંથી) (કુંવરજી) ૧૨૩
૯. પ્રશ્નોત્તરમા સુધારો ... (કુંવરજી) ૧૨૪
૧૦. જેવા દેખાવાનું ઇચ્છતા હો તેવા બનવાનો પ્રયત્ન કરો. (કુંવરજી) ૧૨૫
૧૧. પ્રમાણુભીમાંસા અનુવાદ સાથે ... (જૈન શ્રેયરકર મંડળનો વિદ્યાર્થી) ૧૨૬
૧૨. અક્ષરમાળા. વ્યંજન યુક્ત અ, આ, ઇ, ઈ, (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા) ૧૩૨
૧૩. પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર-પરી મણિલાલ ખુશાલચંદ-પાલજીપુર) ૧૩૫
- " ... (પ્રશ્નકાર-શા. હીરાલાલ તેજજી-વાંઝણ) ૧૩૭
૧૪. અશરણુ ભાવના-પદ, પ્રાર્થ ... (ડો.ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા) ૧૩૯
૧૫. આપણા આરોગ્યનો નાશ કેમ થયો ? ... (ઉષ્મૃત) ૧૪૩
૧૬. સંઘયણના આધારે થતી જીવોની ગુલાશુભ ગતિ (મુનિ ત્રેમવિમળજી) ૧૪૮

દ્વિ. શાંતિનાથ ચરિત્ર

સંસ્કૃતગદ્ય બંધ

આ ચરિત્ર અમે ધણા વખત અગાઉ છપાવેલ તે દ્વાસ મળતું નહોતું. હમણા ફરીને છપાવેલ છે. નવા મંરૂન બાપાના અખ્યાસી સાધુસાખી વગેરેને ધણું ઉપયોગી છે. સારલ બાપાવાળું છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. જોતાને આનંદ ઉપમવે તેવું છે. દિ. રૂ. ૪) છે. સાધુસાખી માટે કે સંરથા માટે ખરીદનારના રૂ. ૩-૮-૦ પોસ્ટેજ આઠ આના. જરૂર મંગાવો.

પુસ્તક ૫૬ સુ }
વિ. સં. ૧૯૮૬ }

અપાઠ

અંક ૪ થો
વીર સં. ૨૪૬૬

એક પ્રાર્થના મારી

(ભૈરવી)

હિમાલયના શૃંગે ચઢજે, કરજે મૃત્યુ પથારી;
જગ આખાની આંખે ચઢજે, દાખવવા હુશિયારી; લેયા દાખવવા હુશિયારી-
વકીલનો દાદર લે ચઢજે, જીવન બેવા ઝેરી;
કુટુંબીઓ પર કોટ્ટે ચઢજે, વધારવા જગ વૈરી; લેયા વધારવા જગ વૈરી.
નીતિધી શૂળીએ ચઢજે, ચઢજે ભાંગલ બારી;
બાપકમાઈ પડજે ચઢજે, ભાળી લક્ષ્મી ભારી; લેયા ભાળી લક્ષ્મી ભારી
કેષ્ટનની પદવીએ ચઢીને, હણજે દુર્શ્ભન ભારી;
રાત્નના રોપે પણ ચઢીને, બચાવવી સત્તારી; લેયા બચાવવી સત્તારી.
સૌ આશ્વત્તે દારે ચઢજે, દસજે શસ્ત્ર ન કારી;
કેદી વ્યસનોએ તું ચઢજે, વિવેકને વણસાડી; લેયા વિવેકને વણસાડી
હિંદુ થઇ મસ્જિદે ચઢજે, ધર્મધન કર ધારી;
વેશ્યાનો દાદર ના ચઢજે, એક પ્રાર્થના મારી; લેયા એક પ્રાર્થના મારી.

શાહ મોહનલાલ હરિચંદ

जैन धर्म प्रकाश का निवेदन

(अनुसंधान पृष्ठ ७६ थी)

संचालक है इसके कुंवरजी जो वृद्ध कहे अब जाते हैं ।
 पर प्यारी मात को तो वे नित नवयुवान बनाये जाते हैं ॥१३॥
 उमर साठ के लगभग इसको यह ज्ञानवृद्ध कहलाती है ।
 देह नहीं है पुद्गल इसकी जो शक्ति घटती जाती है ॥१४॥
 व्यवहार में होती उम्र अधिक तो शक्ति नित नित घटती है ।
 पर मात के लिये यह नियम नहीं पर नित नित शक्ति बढ़ती है ॥१५॥
 (अ)गर इसका कारण देखोगे तो स्पष्ट नजर में आयेगा ।
 सच्ची सेवा करने से निज शक्ति भी बढ़ जायेगा ॥१६॥
 घटती वस्तु जग में वोही जो पुद्गल मानी जाती है ।
 पर मात की वस्तु ज्ञान है जो नित प्रकाश फैलाती है ॥१७॥
 माता की सेवा का वर्णन संक्षेप में ही सुनाया है ।
 इसका वर्णन बहुत बढ़ा जो शीशु से न जाय कहाया है ॥१८॥
 माता के उपकारभार से नहीं बाल अनृण हो सकता है ।
 सेवासे निजमात प्रसन्न कर शुभ आशीश अवश्य ले सकता है ॥१९॥
 जीसने मात का हृदय दुःखाया वह कभी नहीं सुख पाया है ।
 जब पाया तब दुःख ही पाया अंत अधिक पस्ताया है ॥२०॥
 इसी लिये सेवा नित करना अपना धर्म बताता है ।
 'जैन धर्म का प्रकाश' सुत यह मात को शीश बुझाता है ॥२१॥
 माता के संस्कार बाल पर सदा रहा ही करते हैं ।
 इस ही कारण वे भी बालक उसही पद पर चलते हैं ॥२२॥
 में भी कुछ संक्षेप में वर्णन अपना आज सुनाता हूं ।
 जैन धर्म का प्रकाश करना अपना धर्म समझता हूं ॥२३॥
 यथा नामको सार्थक करना जब ही सत्य कहाता है ।
 जैसा कहना वैसा करना वही महत्त्व को पाता है ॥२४॥
 धर्म नीति अध्यात्मज्ञान के विषयों को अपनाता हूं ।
 गम द्वेष और क्लेश विषय को दूर दृष्टाता जाता हूं ॥२५॥

(बात)

राजमल भंडारी

સજ્જન પુરુષોના ગુણો

શાન્તિ-શાન્તિ-સુશીલતા-સરલતા શાસ્ત્રે ચ નિઃશુદ્ધતા,
કારુણ્યં પ્રિયસત્યવાગ્ મિતવચો મૌનં સદાચારતા ।

ઔત્સુક્યં પઠને ચ પાઠનકૃતે મૈત્ર્યં મનઃશુદ્ધતા,
દાતૃત્વં નિરહંકૃતિઃ સુદૃઢતા મૂર્છાજ્વલતા શૌચતા ॥ ૧ ॥

અર્થઃ—શાન્તિ-ક્ષમા-સુશીલપણું--સરળતા-શાસ્ત્રમાં નિઃશંકપણું--કરુણા-પ્રિયવચન--સત્યવક્તાપણું--મિતભાષીપણું--મૌનવૃત્તિ- સદાચાર-અભ્યાસ કરવાની ઉત્કંઠા-શીળને લાજીવવાનો ઉત્સાહ-મૈત્રી (સંપ)-અંતઃકરણની નિર્મળતા-દાનવૃત્તિ-નિરભિમાનપણું-મક્ષમપણું (મત નિયમોમાં હલ રહેવાપણું)-મૂર્છાની અહપતા-સ્વચ્છતા-૧.

તુષ્ટિઃ સાત્ત્વિકતા ચ સદ્ગુણરતિર્મધ્યસ્થવૃત્તિઃ સદા,
ઔદાર્યં પરદારસોદરમતિસ્ત્યાગો મિતાહારિતા ।

અદ્વેષશ્ચ સુકળ્પતા જનહિતે બુદ્ધિશ્ચ વિશ્વાસિતા,
સારગ્રાહકતા વિમૃશ્ય કરણં તત્ત્વાર્થચિન્તા દમઃ ॥ ૨ ॥

અર્થઃ—સન્તોષવૃત્તિ--સાત્ત્વિકપણું--સદ્ગુણ ઉપર પ્રેમ-મધ્યસ્થવૃત્તિ-હમેશાં ઉદારતા (વૃત્તિ અને હૃદયની વિશાળતા)-પરનારી સહોદરતા-ત્યાગ-વૃત્તિ-મિતાહારીપણું--અદ્વેષ-મધુરસ્વર-પરોપકારવૃત્તિ--પ્રમાણિકતા--સારગ્રાહી-પણું--વિચારપૂર્વક દરેક કાર્યનું કરવું-તત્ત્વાર્થ વિચારણા-જિતેન્દ્રિયપણું--૨.

વૈરાગ્યં તપસિ પ્રમોશ્ચ રતનં નિત્યં હિ ભક્તિર્ગુરોઃ,

શ્રદ્ધા સ્વાત્મનિ ચાત્મભાવરમણં સત્મદ્ગતિર્દક્ષતા ।

એતે સજ્જનસદ્ગુણાઃ સ્વરુચિતાઃ સ્વૈરં ભવોત્તારકાઃ,

મો ભવ્યાઃ ! સુગુણેષુ સન્નિદધતુ સ્વાત્માનમેતેષ્વતઃ ॥ ૩ ॥

અર્થઃ—વૈરાગ્યદશા-તપશ્ચરણ-પ્રભુનું નિત્યસ્મરણ-શુભક્રિત-આત્મશ્રદ્ધા-સ્વભાવરમણતા-સત્સંગતિ અને ઠહાપણું--એ સર્વ ગુણો સજ્જન પુરુષોના છે અને તેમને એ રુચિર છે. એથી હે ભગ્યો ! એ સદ્ગુણોમાં તમારા આત્માને રથાપો (એ સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્નશીલ બનો); કારણ કે એ સદ્ગુણોથી સંસારસમુદ્ર સહેને ઊતરી શકાય છે. ૩.

ભાષાંતરકર્તા-મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

હિતોપદેશકુલકપંચવિંશતિકા

નિસુણંતુ સ્વર્ણ પરિરંભિકુળં ભવ્વા ! મળં સમાહિમ્મિ ।

ઉવણસલેસમણવજ્જકજમેયં મણિજંતં ॥ ૧ ॥

હે ભવ્ય છવો ! તમે તમારા મનને ક્ષણવાર સમાધિયુક્ત બનાવીને આરાવડે કહેવાતા નિષ્પાપ ઉપદેશને સાંભળો. (૧).

દુલહં તા મણુયત્તે પત્તે સ્વિત્તારિયત્તમિત્તો ય ।

નિમ્મલકુલજાડસમગ્ગરૂઘયારોગ્ગસામમ્મી ॥ ૨ ॥

મનુષ્યભવ પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુળ, શ્રેષ્ઠ જાતિ, સુંદર રૂપ અને નિદોગીપણું પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે. (૨)

તત્થાવિ મહદ્દહદ્વિયકુમ્મસ્સ, મયંકમંડલાલોઓ ।

ચમ્મંતરેણ દુલહો જહ તહ જીવાણ જિણધમ્મો ॥ ૩ ॥

આ બધી સામગ્રી પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ જેમ મોટા દ્રવ્યમાં રહેલ કાચબાને સેવાબના આવરણને લીધે અંદરમાં રહેલું દર્શન દુર્લભ છે તેમ છવોને જૈન-ધર્મની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. (૩).

પત્તોઽવિ પમત્તેહિં સત્તેહિં પત્તયાવિઉત્તેહિં ।

ચિન્તારયણં વ મહોયહિમ્મિ હારિજ્જણેણ એસો ॥ ૪ ॥

એ રીતે જૈનધર્મ પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ પ્રમાદવડે જે પ્રાણીઓ પાછળથી તેનો ત્યાગ કરે છે (તેની આરાધના કરતા નથી) તેઓ મહાસાગરમાં પડી ગયેલા ચિતામણિ રત્નનો જેમ જિનધર્મને હારી જાય છે. (કરીને પામી શકતા નથી) (૪).

તા પાવિઝ્ઞણ એયં સુક્કપમાણ કુસલપુરિસેણ ।

એમથિરત્તનિમિત્તં નિસેવણિજ્ઞાદં એયાદં ॥ ૫ ॥

જિણસાસણાણુરાગો નિચમચ્ચાગો સુસાહુસંગસ્સ ।

સત્થાણં સુયઅભાસો તહ તહં ભવમાવણુહ્હાસો ॥ ૬ ॥

તેથી તે જિનધર્મને પ્રાપ્ત કરીને અપ્રમાદી, કુશળ પુરુષે તેની સ્થિરતાને માટે જિનધર્મ પ્રત્યે પ્રીતિ, સાધુ પુરુષના સંસર્ગને નિત્ય અત્યાગ એટલે સેવન, શ્રુતાવ્યાસ તેમ જ સંસારપ્રત્યે નિર્વેદબાવનું સેવન કરવું જોઈએ. (૫-૬.)

મરુપહઠિઓ કપ્પદુમં વ પોયં વ જલહિજલપહિઓ ।

ચિન્તારયણં વ ચિરં દારિદ્રોવદ્વામિહઓ ॥ ૭ ॥

સંપદ રે જીવ ! તુમં ધમ્મં સંવન્નુનાહપન્નતં ।

પત્તો કહિંચિ નૂણં તા તં સંપુન્નપુન્નોઽસિ ॥ ૮ ॥

મરુભૂમિના મુસાફરને કદપવૃક્ષ સમાન, મહાસાગરમાં પડેલાને નૌકા સમાન અને દારિદ્ર્યથી પરાણવ પામેલાને ચિંતામહિરત્ન સમાન, આ સર્વજ્ઞ ભગવંતપ્રણીત શ્રી જૈનધર્મને હે જીવ ! તે અત્યારે પ્રાપ્ત કર્યો છે તે તું ખરેખર મહાપુન્યશાળી છે. (૭-૮).

સુલહં સર્વંપિ જણ રે જીવ ! સુરેસરત્તમાઈયં ।

નિવ્વુદ્ધસુહાણ સાહણમણહો દુલહો ય જિણધમ્મો ॥ ૯ ॥

હે જીવ ! ઇંદ્રાદિકપણા વગેરેની પ્રાપ્તિ આ જગતમાં સુલભ છે, પરંતુ મોક્ષસુખની પ્રાપ્તિના સાધનભૂત શ્રી જૈનધર્મની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. (૯).

તમ્હા ઇણમેવ પુરો કાઠં હાઠં ચ પાવચરિયાઈં ।

જુત્તં પવત્તિઠં તે જેણ સ્વણો દુલ્લહો ઇત્તો ॥ ૧૦ ॥

તેથી આ જૈનધર્મની ઉપાસના કરીને અને પાપાચરણો ત્યાગ કરીને તારે તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવી તે શુક્ત છે; કારણ કે આવો અવસર પુનઃ પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે. (૧૦).

ઐવમણુસાંસણિજ્ઞો અપ્પાં નિચંપિ મવવિરત્તેણં ।

ચિત્તેણ જેણ ન જિઓ જિણમયં હાઉમુચ્છદ્ધ ॥ ૧૧ ॥

સંસારથી વિરક્ત વૈરાગ્યવાસિત પ્રાણીએ આ પ્રમાણે પોતાના આત્માને હમેશાં સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવો કે જેથી જીવ મનમાનથી પણ તેનો ત્યાગ કરવા ઉદ્ધુક્ત ન થાય. (૧૧). અને

કમલુજ્જલસીલસિરિસુગંધિણો વંધુણો ય ધ્રુવણસ્સ ।

નિચં નિસેવણિજ્ઞા મુણિણો ગુણિણો પયત્તેણં ॥ ૧૨ ॥

કમળ જેવી ઉત્તમવર્ણ શીલલક્ષ્મી-સદાચારરૂપી લક્ષ્મીથી સુવાસિત થયેલા, જગતના બંધુતુલ્ય શુણી મુનિજનોની હમેશાં પ્રયત્નપૂર્વક ઉપાસના-સેવા કર. (૧૨).

દ્વદમારૂઢગુણોઽપિ હુ જીવો દ્ધ સાહુસંગપરિહીણો ।

પાણ્ડવ ગુણવિનાસં જણ્ણ તા તેસિં સંગકણ ॥ ૧૩ ॥

સુદૃઢ શુણ્યયુક્ત હોવા છતાં પણ પ્રાણી જો સાધુ-સંસર્ગથી રહિત હોય તો તેના શુભોનો નાશ થાય; માટે સાધુજનસંગતિ માટે (સતત) ઉદ્યમ કરવો જોઈએ (૧૩).

સિદ્ધંતધારણાં વિસુદ્ધસીલંગસંગસુભગાણં ।

દૂરદ્વિયાણંપિ મળે કરેજ સુમુળીણં સંમરણં ॥ ૧૪ ॥

હર રહેવા છતાં પણ સિદ્ધાંતના જ્ઞાનને ધારણ કરનારા, આગભાગ્યાસી, વિશુદ્ધ (અઢાર હજાર) શીલાંગ રથના ધોરી મુનિવરોનું તું મનમાં ચિતવન કર. (૧૪).

મંતવિવજિયમોમજ્જણં વં નિજીવદેહકિરિયં વ ।

સુયમ્નહુમાણવિહીણં સુત્રં મન્નેજ્જડ્ડુદ્ધાણં ॥ ૧૫ ॥

મંત્રરહિત સ્નાન જેવું અને નિર્લેપ (જડ) શરીરની વિભૂષા કરવા જેવું શ્રુતજ્ઞાન પ્રત્યેના બહુમાન રહિત ક્રિયાનુષ્ઠાન નિષ્કળ સમજવું. (૧૫).

તત્થ પદમં પદેજ્ઞા સુત્તં તત્તો સુણેજ્જ તસ્સ અત્થં ચ ।

સુત્તત્થવિહીણં પુણ સુયમપકફલમરક્કણસરિચ્છં ॥ ૧૬ ॥

માટે પહેલાં શ્રુતનો અભ્યાસ કરવો અને ત્યારબાદ તેનો અર્થ અવધારવો. સૂત્ર અને અર્થવિહુલ જ્ઞાનને કાચા-અપરિપકવ ફળના ભક્ષણ સમાન કહ્યું છે. (૧૬).

સુત્તં પઢિયંપિ વહું અપરિન્નાયત્થમિત્થમવસ્થાયં ।

સુક્કસ્સ ઇક્કુણો ભવસ્થળં વ ન ત્વમં સક્કજ્જસ્સ ॥ ૧૭ ॥

સ્પષ્ટ અર્થ વિનાનું અધ્યયન કરેલ પુષ્કળ જ્ઞાન પણ સુકોઈ ગયેલ (રસ વિનાની) શેરડીના ભક્ષણ સમાન આત્મકાર્ય-સ્વહિત સાધવામાં અસમર્થ છે. (૧૭).

મળિયાણાયરણવઝો સમયન્નૂ પન્નવંતિ ણાણંપિ ।

મારકરં ચિય દૂમગમહિલાહરણં વ વહુયંપિ ॥ ૧૮ ॥

બહુશ્રુત હોવા છતાં પણ વ્રતાચરણહીનના જ્ઞાનને સર્વજ્ઞ પરમાત્મા બોબડપ અને દુર્ભાગી સ્ત્રીના આભરણ સમાન કહે છે. (૧૮).

તા ભવવાહિચિગિચ્છાસત્થં સુત્થિયપયત્થપરમત્થં ।

જિણવયણમણુહિણં ચિય પદેજ્જ ણિસુણેજ્જડ્ડુદ્ધેજ્ઞા ॥ ૧૯ ॥

તેથી પ્રાણીઓએ સાંસારિક વ્યાધિઓના ઔપધ સમાન, ભોક્ષમાર્ગના સ્વરૂપને દર્શાવનાર જિનવચનને હોતેશાં બાણવું, સાંભળવું તેમ જ આચરણમાં મૂકવું. (૧૯).

ભાવેજ્ઞા ભવરૂપં જહ રૂપ સરયમ્ભવિન્નમં સર્વં ।

જિયજોઞ્વણપિયસંગમાઈ સ્વણદિઘ્નજ્ઞંતિ ॥ ૨૦ ॥

શરદ્ધક્રતુનાં વાદળાંની જેવું ક્ષણવિનશ્વર આ સમગ્ર સંસારસ્વરૂપને જાનવું-
વિચારવું કારણ કે પ્રાણીઓતું યૌવન અને પ્રિયજનોનો સંગમ-મેળાપ વગેરે
જોતજોતામાં નાશ પામનાર છે. (૨૦).

ઉઞ્વણપવણપણોલ્લિયમહલ્લહુલ્લંતજલણજાલમ્મિ ।

ગેહમ્મિ વ મનેજ્ઞા સ્વર્ણપિ ણ સ્વમો ભવે વાસો ॥ ૨૧ ॥

પ્રચંડ ઝંઝાવાતથી પ્રદીપ્ત થયેલ, અગ્નિજ્વાળાવાળા ગૃહમાં રહેવા જેવું આ
સંસારમાં ક્ષણમાત્ર પણ વસવું માનીને તેમાં (સ્થિરતાથી) રહેવું ઉચિત નથી. (૨૧).

જહ દુઝ્ઞજ્ઞજ્ઞસંગો મંગફલો તહ દુહાવસાણો ય ।

સંસારે તહ તિયસત્તણાડસોક્કસાણ પરિણામો ॥ ૨૨ ॥

જેમ દુર્જનનો સંગ અદ્યપસ્થાયી અને પરિણામે દુઃખદાયી અંતવાળો છે તેવાં
આ સંસારમાં દેવગતિ વગેરેનાં સુખો પરિણામે પણ સમજવાં. (૨૨).

એકોઽથ પસત્થસમત્થવત્થુવિત્થારફુરિયમાહપ્પો ।

પમુહાવસાણસુંદરપરિણામો નવરિ જિણધમ્મો ॥ ૨૩ ॥

આ સંસારમાં પ્રશસ્ત સમસ્ત પદાર્થના સ્વરૂપને જણાવનારો તેમ જ આદિ
અને અંતમાં સુંદર પરિણામવાળો એક જિનધર્મ જ છે. (૨૩).

તેણ અલદ્દં લદ્દં લદ્દં પરિપાલિતં રમે વુટ્ટે ।

પરિપાલિયં ચ પરમં વુટ્ટી નેતં પયત્તેજ્ઞા ॥ ૨૪ ॥

તેથી નહીં પ્રાપ્ત કરેલ વસ્તુને મેળવવા તેમ જ મેળવેલ વસ્તુનું રક્ષણ કરવા
અને તેને વિશેષ વૃદ્ધિ પમાડવા (ઘટિત) પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. (૨૪).

ધન્ના ભવદુક્કસાણં તિવ્વસાણ અસંસલક્કસસંસાણં ।

એયં વિરેયણોસહમુવણસં કેહ પાવેન્તિ ॥ ૨૫ ॥

અસંખ્ય એટલે સંખ્યાવાળા આ સંસારના વિષમ દુઃખોને દૂર કરવામાં
વિરેચનરૂપ ઔપધ સમાન આ ઉપદેશને કોઈ ધન્ય પુરુષો જ પ્રાપ્ત કરે છે.
(અને તે પ્રાપ્તે આત્મકલ્યાણ પ્રાપ્ત કરે છે.) (૨૫).

શાંખાન્તરકાર—

પંકિત જગજીવનદાસ પોપટલાલ

ચિંતન

- ૧-બુદ્ધિમાં જ માણસની ઉત્તમ પ્રકારની વિશિષ્ટતા છે. બુદ્ધિને જ મનુષ્ય જુદા પ્રકારનો બને છે
- ૨-બુદ્ધિના દુરુપયોગે જે વિજ્ઞાન પેદા થયું તે વિજ્ઞાનની સફળતાએ કુદરતની અવગ્રા થઈ. કુદરતવિરોધી રે વિજ્ઞાન ! આજની પાયમાલી અને માનવસહારનો યશ તને ઘટે છે !
- ૩-આ જમાનાની આંતરિક બેચેની અને આવેશને કારણે મન અને શરીરની સંપૂર્ણ નિરાંત, નિવૃત્તિ કે આરામનો ઉપભોગ, મનુષ્ય ભાગ્યે જ પામી શકે છે.
- ૪-બહારના ભયકાની વચમાં, ઘણી વાર અગતોષ અને પામરતા ક્રીણી નજરે જોનારને દેખાય છે. બાકી તો ઝોલામાં ઝોલી જરિયાનો રાખી અતિ સાદાપ્રધી જીવી, એટલે કે દેહને વિષે નીગાળી, જગતને વિષે માયાળુ અને કુદરતને વિષે શ્રદ્ધાળુ રહી, તદુસ્તીથી જીવનારો જ ખરો સુખી છે. સુખ એ કાંઈ માનવમનુષ્યની ટોચ ઉપર ચડી બેમવાથી મળતું નથી.
- ૫-દુનિયાના સુખોનો નાશ કરનારું મૈત્રી મોઢું કારણ માનસિક અજ પો છે.
- ૬-મન અને આત્માને ભારે મારગતા હઠાવજીના બધા ભૂસાનો માણસે પ્રથમ ત્યાગ કરવા જોઈએ; કારણ કે એ જ માણસને અધ જનાની ગર્વિત કરે મૂકે છે.
- ૭-કરુણાજનક અત આવવાનો છે એવું મમજના છતાં, દારૂડીઓ જેમ ખાલીતા બધનમાથી છટી શકતો નથી, તેમ જીવનાન્તે મૃત્યુ નક્કો આવવાનું છે એમ માનવા છતાં માનવી આખરુ સમયનું સુખદ સસ્મરણ જોઈવવા જોઈયો પણ હેઠલી ઘડી સુધી યત્ન કરતો નથી.
- ૮-પત્નીનો વિશ્વાસઘાત કરનારને જ વ્યભિચારી કહેવા કળતા, પરાઈ વસ્તુમાત્ર તરફ કુદૃષ્ટિથી જોનારને વ્યભિચારી ગણવામાં આવે તો, અમંજ્ય સ્ત્રીપુરુષનાં હૃદયો વેરાન, દુઃખી અને દ્રોહી જણાશે
- ૯-માણસોનો સયોગ થવાનું નાનામાં નાનું ક્ષેત્ર કુદું બ છે. મમાજ એ કુદું બીને લગનના અને ધર્મના બધનોથી જકડી ગળે છે. જાઝા સમાજોનો મમૂદ એનું નામ રાષ્ટ્ર, ગાંધીની આબાદી-જરગાદી લગનગરયા અને ધર્મમરયા ઉપર મપાતી જોઈએ.
- ૧૦-મામાયિક, પ્રતિકમણ, પૌપવ, પૂજન પ્રત્યાદિ ક્રિયાનું મહત્ત્વ યથાર્થ રીતે નહીં મમજનાના કાગળે જ આજના કહેવાના સુધારકોને એ તરફ અભિરુચિ ઝોલી થાય છે.
- ૧૧-સંતોમાં અને સ્તનનો, મજાઓ વગેરેમાં રમ નથી આવતો એનું કારણ એ છે કે તે કળાયુક્ત બોલાતા નથી
- ૧૨-હાલમાં ખામ કરી કૃત્રિમતા, રોગ અને બ્રહ્મતામાત્રના ઉત્પત્તિસ્થાનરૂપ મોટાં શહેરોથી લોકોએ વેગળા રહેવું, કારણ કે શહેરોના અધાગ, ગધાતાં ઘર અનેક રોગોનો નિભાડો છે. આનાથી દૂર રહેવાની ઇચ્છા હોય તો અનુકૂળતા જડી જ રહેશે.

શાહ મોહનલાલ હરિચંદ

આપણા અનુલબ્ધ આગમે

લેખક:—પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા, એમ. એ.

કાળ કોઈ અજળ છે. એ વસ્તુને હતી ન હતી બનાવવામાં એકો છે. એક વેળા જે વ્યક્તિ કે વસ્તુ ખૂબ પ્રસિદ્ધ હોય તેનું નામનિશાન પણ જતું કરવું હોય તો એને મન એ રમત છે. આવી એક રમત એ કાળે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો-આગમે સાથે જેલી છે. એના પ્રભાવે તો અનંત દ્વાદશાંગીઓ જે અભાર સુધીમાં રચાયાનું જૈનદર્શન કહે છે તેમાંથી એક પણ આજે આપણા ભારતવર્ષમાં પૂરેપૂરી ઉપલબ્ધ નથી. એ દ્વાદશાંગીઓનો ઉચ્છેદ કેવી રીતે થયો એ હકીકત હું આહર્ત આગમેનું અવલોકન યાને તત્ત્વરસિકચન્દ્રિકા એ નામની મારી કૃતિના પ્રથમ ભાગના ચોથા પ્રકરણમાં સવિસ્તર વિચારી ગયો છું; એટલે એનો અહીં હું પુનરુલ્લેખ કરવાની જરૂર જોતો નથી. વિશેષમાં મેં એના પાંચમા પ્રકરણમાં શ્રી સુધર્મસ્વામીએ રચેલી દ્વાદશાંગીનો હાસ વિચાર્યો છે; એટલે એ વાત પણ હું અત્ર જતી કરું છું.

શ્રુતના અંગપ્રવિષ્ટ અને અંગબાહ્ય એવા જે બે મુખ્ય ભેદો છે તેમાંના અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુત તરીકે દ્વાદશાંગી સુપ્રસિદ્ધ છે. એનું બારમું અંગ દષ્ટિવાદ એ નામથી ઓળખાય છે. આજે એ ઉપલબ્ધ નથી. જો કે એના આધારે રચાયેલા અંથો કે તેના અંશો મોંઘુદ છે. આ બારમા અંગ સિવાયના ૧૧ અંગો નામ-સામ્યની દષ્ટિએ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. દશમા અંગનું નામ પણહાવાગરણ છે. સંસ્કૃતમાં એને પ્રશ્નવ્યાકરણ કહે છે. એનો જે વિષય સમવાયમા દર્શાવાયો છે તે આજે ઉપલબ્ધ થતા પણહાવાગરણમાં જણાતો નથી; એથી કેટલાક આને કૃત્રિમ ગણે છે.

નાયાધર્મકહા નામનું છઠું અંગ પૂરેપૂરું મળતું નથી. એમાંની અનેક કથાઓ હુસપ્રાય થયેલી હોય એમ સમવાયમાં આલેખાયેલી એની રૂપરેખા ઉપરથી જણાય છે.^૧

૧. પહેલાં પાંચ અંગોના પદની સંખ્યા ઉત્તરોત્તર બમણી છે. પહેલા અંગની પદ-સંખ્યા ૧૮,૦૦૦ ની છે. આ હકીકત વિચારતાં તેમ જ છઠ્ઠાથી અગ્યારમા સુધીના અંગોના પદોની સંખ્યા તરીકે સંખ્યેય પદ્મસહસ્ર એવો ઉલ્લેખ નન્દીમાં જોવાય છે તે તરફ લક્ષ્ય આપનાં બીજાં પણ અંગો પૂર્ણતયા જળવાઈ રહ્યાં હોય એમ લાગતું નથી. એનો છેવટનો નિર્ણય કરવા માટે અંગોના સંખ્યામાં '૫૬' થી શું સમજવું તે પણ વિચારાવું જોઈએ. દિગ્બરીય ગ્રંથમાં તો દાખલા તરીકે તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્રના સ્વ. જો. એલ. જૈની દ્વારા કરાયેલા સટિપ્પણક અંગ્રેજી અનુવાદ (પૃ. ૨૯-૩૧)માં તો બારે અંગનાં મધ્યમ પદોની સંખ્યા અપાયેલી છે અને એના ૨૯ માં ૫૪ પર મધ્યમ પદનું વિશેષ સ્પષ્ટ પણ સમજવાયું છે.

આ પ્રમાણે અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુત તરફ ઉઠતી નજર ફેંકી આપણે અંગબાહ્યશ્રુત તરફ દૃષ્ટિપાત કરીશું. અંગબાહ્યશ્રુતમાં પદ્મજલુગ(સં. પ્રકીર્ણક)નો મોટો હિસ્સો છે. નન્દીમાં સૂચવાયા મુજબ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસ્વામીના તીર્થમાં ૧૪૦૦૦ પદ્મજલુગ રચાયાં છે. આમાંથી આજે બહુમાં બહુ પોણોસો અંથોનાં નામનિશાન મળે છે. નન્દીમાં કલિકથ્રુત તરીકે ૩૧ અંથોનાં નામ રજૂ કરાયાં છે, એ પૈકી નીચેના ૧૨ અંથો આજે નામરોષ થયા હોય એમ લાગે છે:—

(૧) ખુદ્ધિયા વિમાણપવિભત્તિ, (૨) મહદ્વિથો વિમાણપવિભત્તિ, (૩) અરુણોવવાય, (૪) વરુણોવવાય, (૫) ગરુલોવવાય, (૬) ધરણોવવાય, (૭) વેસમણોવવાય, (૮) વેલ્લન્ધરોવવાય, (૯) દેવિન્દોવવાય, (૧૦) ઉદ્ધાણસુય, (૧૧) સમુદ્ધાણસુય અને (૧૨) નાગપરિયાવણિયા.

પકિંખયસુત્તમાં કલિકથ્રુત તરીકે ૩૬ અંથોનો નામોલ્લેખ છે. તેનો વિચાર કરતાં નીચે મુજબના પાંચ અંથોનો પણ આજે પત્તો મળતો નથી:—

(૧) આસીવિસભાવણા, (૨) દિઠ્ઠીવિસભાવણા, (૩) ચારણભાવણા, (૪) મહાસુમિણભાવણા અને (૫) તેયગનિસગ્ગ.

આ પ્રમાણે કલિકથ્રુતના કુલે ૧૭ અંથો અનુપલબ્ધ છે. હવે આપણે ઉત્કલિકથ્રુતનો વિચાર કરીશું તો જણાશે કે નન્દીમાં એ શ્રુતના ૨૯ અંથોનાં નામ છે, તેમાંથી આપણે નીચેના ૧૪ અંથો ગુમાવ્યા છે:—

(૧) કપ્પિયાકપ્પિય, (૨) સુલ્લકપ્પસુય, (૩) મહાકપ્પસુય, (૪) મહાપણુવણા, (૫) પમાયપ્પમાય, (૬) પોરિસિમહલ, (૭) મહલપવેસ, (૮) વિલ્લન્તચારણવિણિરિછય, (૯) આણવિભત્તિ, (૧૦) આયવિસોદ્ધિ, (૧૧) વીયરાગસુય, (૧૨) સલોહણસુય, (૧૩) વિહારકપ્પ અને (૧૪) ચરણવિહિ.

પકિંખયસુત્તમાં ઉત્કલિકથ્રુત તરીકે ૨૭ અંથોનો નામનિર્દેશ છે, પણ તે બધા તો નન્દીમાં ગણાવાયેલા છે તે જ છે, એટલે ઉત્કલિકથ્રુતના અનુપલબ્ધ અંથો વિષે એથી કંઈ વિશેષ પ્રકાશ પડતો નથી. વલ્લહારમાં દીક્ષાપર્યાય આશ્રીને આગમિક અભ્યાસ વિચારાયો છે. એ તરફ નજર કરતાં નીચેના બે અંથોનો ઉલ્લેખ ગયો હોય એમ જણાય છે:—

(૧) ઉદ્ધાણપરિયાવણિય અને (૨) ક્ષિમિણભાવણા.

કાણ નામના ત્રીજા અંગમાં દસ દસાનો ઉલ્લેખ છે. એ પૈકી છેલ્લી ચાર દસા આજે ઉપલબ્ધ નથી. એનાં નામો નીચે મુજબ છે:—

(૧) બ'ધદસા, (૨) દોગિન્દદસા, (૩) દીહદસા અને (૪) સંખેવિતદસા.

આ પૈકી સંખેવિતદસામાં નીચે પ્રમાણેનાં દસ અજ્ઞયણ હોવાનું ઠાણમાં જણાવાયું છે:—

(૧) ખુદિયાવિમાણપવિભત્તિ, (૨) મહદ્વિયાવિમાણપવિભત્તિ, (૩) અ'ગચૂલિયા, (૪) વગચૂલિયા, (૫) વવાહચૂલિયા, (૬) અરુણો-વવાત, (૭) વરુણોવવાય, (૮) ગરુલોવવાત, (૯) વેલન્ધરોવવાત અને (૧૦) વેસમણોવવાત.

આ દસ અજ્ઞયણોનો સ્વતંત્ર ગ્રંથો તરીકે ઉલ્લેખ કરાય છે અને તે રીતે વિચારતાં ૩, ૪ અને ૫ સિવાયના તમામનો લોપ થયેલો જોવાય છે કે જે હકીકત આપણે ઉપર વિચારી ગયા છીએ.

આ તો મૂળ આગમોની વાત થઈ. એના ઉપર જે અનેક નિઋત્તિ (સં. નિર્ચુક્રિત) રચાયેલાનો ઉલ્લેખ મળે છે તેનો વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી સિવાયના અન્ય સ્થવિરોએ રચેલી નિઋત્તિઓ આને મોલુદ નથી. એ જો શ્રુતકેવલી કે દશપૂર્વધરની રચનાઓ હોય તો ઉપર ગણાવેલા આગમે ઉપરાંત આ આગમે પણ આપણે ગુમાવ્યા છે એમ કહી શકાય. આવી હકીકત સંગ્રહણી (સં. સંગ્રહણી) ને અંગે પણ વિચારી શકાય. વળી શ્રી મહાવીરસ્વામીએ નિર્વાણસમયે જે ૧૪૭* અજ્ઞયણો પ્રરૂપ્યાં હતાં તેમાંથી આને જે ઉપલબ્ધ ન હોય તે પણ આપણે ગુમાવ્યા છે.

આ પ્રમાણે અનુપલબ્ધ આગમે વિષે મેં સંક્ષેપમાં નિર્દેશ કર્યો છે. તેમ કરવામાં મારો આશય એ છે કે આ અનુપલબ્ધ આગમે પૈકી કોઈક કોઈ ભંડારમાં કદાચ હોય તો તેની તપાસ કરાય અને બીજા આ આગમોના સ્વરૂપની ઝાંખી કરાવનારા જે છૂટાછવાયા ઉલ્લેખો મળી આવે છે તેની સાંગોપાંગ નોંધ કરાય. “A Comprehensive History of the Canonical Literature of the Jainas” નામક મારી કૃતિના ચોથા પ્રકરણમાં મેં આ દિશામાં પ્રયાસ કર્યો છે અને હજીએ ચાલુ છે. એ વિષે હવે પછી લેખદ્વારા હિહાપોહ કરવાનો હું ઇશરો રાખું છું એમ સૂચવી આ લઘુલેખ હું પૂર્ણ કરું છું.

* ૫૫ અધ્યયન સુખવિપાકના, ૫૫ અધ્યયન દુઃખવિપાકના, ૩૬ અપૃષ્ટગ્યાકરણ અને ૩૭ મું મરુદેવા અધ્યયન કહેતાં વીરપ્રભુ કાળધર્મ પામ્યાનો ઉલ્લેખ છે.

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક—મૌકિતક

(૧૮૧)

“ મુસીબતો જીવાળનાં મોળાં જેવી છે તમે તેનો સામનો કરો, તો તે તમને ઈજા ન જ કરી શકે. તે નજીક આવતી જાય તેમ તેનો સામનો કરો; તમે ઊંચા થતાં જાઓ છો એમ તમને જણાશે. મોળા હોય કે મુસીબત-તેનો સામનો કરો. વાસ્તવિક રીતે તે છે તેના કરતાં વધારે મોટાં લાગે છે. ”

દરિયાના મોળા કોઈ વખત તપાસ્યા છે? દરિયા તોફાને ચડ્યો હોય અને મોટા હાથી જેવા મોળા ઢિલાળા મારી રહ્યા હોય, સારે દુઝથી કેવા ભયંકર લાગે? પણ તમને તરતા આવડતુ હોય તો, એમા ઘણું દમ નથી પચીશ કુટ ઊંચુ મોળુ આવે તો તમે સ્વતઃ એટલા ઊંચા થઈ જાઓ અને પાછી તમારી સ્થિતિસ્થાપકતા આવી જાય છે મોગી મીઠા તે વખતે ઊંચી નીચી થાય, પણ એના મોળાથી એ ગભરાય નહિ એવા મોળાં દુઝથી કુગરા જેવા લાગે મોળુ ગમે તેટલું મોટું હોય તેનો સવાલ જ નથી તમને તરતા આવડતુ હોય તો મોળુ નાતું દોય કે મોટું હોય એ વાતની દરકાર જ કરવાની ન હોય તમારું ચારી વગર પ્રયાસે તેની હિંમત જ રહે છે તમે વગર ગભરાયે તેનો ખરાબર સામનો કરી શકો છો તરી જાણનારને આ વાત દીરા જેવી લાગે તેમ છે માન તમને તરતાં આવડતુ જોઈએ એટલી શક્તિ છે મોળાના નાના-મોગાપણા સાથે કાંઈ સંબંધ નથી અને મોળા દુઝથી ઘણા વધારે મોટા જણાય છે, તરનારને મન તો એ રમત જ છે માન ખાલી ગભરાટ કરીને તરવાની કળાને બદો ન લગાડાય તો એમા વાધા જેવું નથી

એ જ પ્રમાણે મુશ્કેલીઓ-મુસીબતો માટે સમજવું એ દુઝથી વધારે પડતી મોગી, ગૂંચવણોવાળી, ચક્રાવે ચડાવે તેવી જણાય છે, પણ મોળાની માફક એમા પણ ગભરાવા જેવું કાંઈ નથી તમાનામા દંઢ નિર્ણય, કામ પાર પાડનાનું ચાતુર્ય અને વ્યવહારકુશળતા દોય તો ગમે તેવી મુસીબતોનો સામનો કરી શકાય છે આદર્શ પછી અટકે તે તો અક્ષય-શૂન્ય ગણાય જેમ વધારે મુસીબતો આવે તેમ તમારું ખમીર વધારે ઝગડાનું થઈ કાર્ય આદરે નહિ, પણ આદર્શ પછી તો એનો પાર લેવો એમા જ અક્ષય ગણાય અગવડના કુગરો પણ દંઢ નિર્ણય ઉઠાવી શકે છે અને ત શક્તિશાળી આત્માને કાંઈ ચીજ કે કાર્ય અગમ્ય કે અશક્ય નથી અને દંઢ નિર્ણયવાળું-અશય વગરનું ચિત્ત હોય તો કાંઈ વાતમા વાધો આવતો નથી, માટે મુસીબતો દેખાય તો તેની સામે યાચો, તેની સાથે લડો, તેમા તમારું આત્મનીર્ણ રેડો, તેના પર સ્વામીત્વ ધરાવો, એટલે અતે તમારો ક્રોધ ચોક્કસ છે આદરેલને

અધૂરૂ મૂકી દે તે મૂર્ખ ગણાય. લીધું એને તો પાગ ઉતાર્યો જ છૂટકો અને ‘હિ મતે મરદા તો મરદે ખૂદા’ એ કહેવતમા ગ્રેહલુ રહસી મમજના જેવું છે ‘ખૂદા એટલે સયોગો તમે દદ હો તો અનુકૂળતા થઈ જાય છે અને ભારે વિકટ કામ પણ કુશળતાથી પાર પામી શકાય છે, માટે આગળ વધો.

“Difficulties are like waves They can't hurt if you face them
And as they come nearer, you will find yourself lifted up to meet them.
Whether it's a wave or a difficulty, go at it It always looks bigger
than it really is.”
(18-8-37)

(૧૮૨)

“ઘણાખરાં માણસો ખુશામતને આધીન હોય છે અને નિપુણ ધુતારાઓ
એ વાતનો લાભ લે છે. જેની ખુશામત કરવામાં આવે છે
તે માણસ સ્વાસ્થિમાનથી અધ બની જાય છે.

આ નિદગીમા ફતેહ મેળવવા માટે કેટલીક આવીઓ હોય છે એક વાત એ છે કે સામા માણસમા નમજો મુદ્દો કયો છે તે જાણી લઈ મુદ્દામ વખતે તે વાતનો સફળ ઉપયોગ કર્યો નમજો મુદ્દો કેટલીક વાર ચોગ્ય હોય છે અને કેટલીક વાર અચોગ્ય હોય છે. અચોગ્યનો આપણે અન્ય પર ઉપયોગ ન કરીએ પણ આપણા પર તેનો ઉપયોગ થતો હોય તો અગાઉથી મમજ લેવા ખાતર તેને બરાબર જાણી તો જરૂર લઈએ આ પ્રકારના નમજો મુદ્દામા ખુશામતનો સમાવેશ છે ગમતથી માડીને ૨૦ સુધી ઘણાખગ તેને આધીન થઈ જાય છે. રાત્રને ઈશ્વરગતાર કહેવામા આવે છે સાધારણ સ્ક્રમ આપનારને દાનેશ્વરી કર્ણ સાથે સરખાવવામા આવે કે ગજદાગી ડારસ્તાનીને ‘રાજનીતિ’ કહેવામા આવે ત્યાંથી માડીને છતા અછતા ગુણની, આનંદતની કે અનગુણની પ્રશસા કરી એ સર્વનો સમાવેશ ખુશામતમા થઈ જાય છે આ ખુશામતને તાગે ન ચનાર બહુ અલ્પ માણસો હોય છે કદાચ એ રિવેક ખાતર મુખેથી પોતાની વાતને ઢીની કરે અથવા તેમા કાંઈ વિશેષતા નથી એમ કહે પણ એના ઊંડા હૃદયમા એને ઝોછોવધતો ગર્વ જરૂર થાય છે અને ગર્વ થયો કે એ ગણી ગયો એમ સમજવું અને એક વાગ મનુષ્ય ગણવા માણો એટલે પછી એ મામાના તાબામા આવી જાય છે

સ્વાર્થી ધુતારાઓ અથવા અધ સ્વાર્થીઓ આ નમજાઈ જાણે છે અને તેનો એક વા ખીજે પ્રકારે લાભ લે છે રાત્રઓ, નાગો કે શ્રીમતોને આ વાતનો વધારે અનુભવ થાય છે લાલેલા વિદ્વાનો પણ કાંઈ વાગ ખુશામત અને પ્રશસા વચ્ચેના તફાવત સમજી શક્તા નથી અને સ્વાર્થીસાધુઓના વખાણને આધીન થઈ જતા જેવામા આવે છે

જીવનની સ્વસ્થતા, કાર્ની નિયમતા, ઉપયોગિતાની આસ્થકતા અને અવતોડનની જરૂરિયાત સમજનાર શુદ્ધિમાન આવે પ્રસંગે ઊંડું રહસી સમજી ખુશામતને આધીન થતા બની જાય છે નામનો મદિમા નહિત છે, જીવન બહુ ટૂંક છે, કાર્યમાળા મોટી છે અને

પથ્યરો પર કાતગયલી ખુશસ્તિઓ પણ નામશેષ થઇ ગઇ છે-એ મમજનાર ખુશામત હરો નહિ, ખુશામત સાબળે નહિ, ખુશામતમા રાચે નહિ, સાચા કાર્યની પ્રશસા થાય ત્યારે તે કાન બંધ ન કરે, પણ તેમા ઇતિકર્તવ્યતા થઇ ગઇ એમ માને નહિ, ખાલી ખુશામતને તો એ તરખલાને તોલે ગણે નાની બાબતોમા પણ ધ્યાન ગમ્મવા જેવું છે તમારો અવાજ સારો ! તમારી રસોઇ તો આનાદ ! તમારી ગોઠવણ તો અપૂર્વ ! આવી નાની બાબતથી માડીને મોટી નાની અનેક બાબતમા પ્રશસા જેટલી ખુશામતની શક્યતા છે સ્વાભિમાન પર વિનય મેળવી જે એનાથી ઉપર જાય અને એની અસરને આધીન થતા બચી જાય તે કુશળ કહેવાય

“Most men are susceptible to flattery and clever rogues take advantage of this fact The flattered man is blinded by his self-love”
(25-11-36)

(૧૮૩)

વખત નથી એમ આપણે સઘળા ફરિયાદ કરીએ છીએ અને છતાં તેના ઉપયોગ કરવાનું આપણે જાણીએ છીએ તે કરતાં આપણી પાસે તે (વખત) વધારે છે.

સેનેકા (Seneca) આગળ વહે છે કે ‘ કશું ન કરવામા અથવા મુદ્દામ કાંઈ ન કરવામા અથવા તો આપણે જે કરવું જોઈએ તે ન કરવામા આપણું જીવન પીતાવી દષ્ટએ છીએ આપણે મ્હીએ છીએ કે આપણા દિવસો (જિંદગીના) ગણ્યાગાંઠ્યા છે અને છતાં જાણે એનો અંત આવનાનો નથી એ રીતે વર્તીએ છીએ ” આ વાત તદ્દન સાચી છે જીવનની અસ્થિરતાની આપણે વાતો કરીએ છીએ, મલ્લનો જરોસો નથી એમ બોલીએ છીએ, જે બાળ્યને રાત્રે સાફ વાસી સૂતા હોઈએ તે ઉઠાડવા સનારે જાગશું કે નહિ તેનો નિશ્ચય નથી—એ સર્વ જાણવા છતાં આપણે વખતને માટું બિલકુલ બેદરમાર રહીએ છીએ

ધણાખર્ચ માણસો કેમ વખત ગાળે છે ? નકામી વાતો કરવામા, ગમ્મા મારવામા, કુધળી-નિંદા કરવામા કે કોઇનું નગ્નુ બોનવામા પડી જાય છે ત્યારે જાન ગ્રહેતું નથી કે બોલનાર કે મામળનાર અહીં બેસી ગ્રહેવાના નથી, જાડાના ઘર પર કાઠોકદમીનો દક્ક માની બેઠા છીએ અને અત્યારે જેની વાતો કરીએ છીએ કે જેની પાસે વાતો કરીએ છીએ—તેમનો કોઇ પચાસ, સાઠ વર્ષ પડી એ સ્વરૂપે તો અહીં ગ્રહેનાર જ નથી, છતાં તદ્દન ગાફલ ગદી જાણે આપણા ખૂટા અહીં જીવનાખ્યા હોય તેમ વખત ગાળીએ છીએ જાણીએ છીએ કે ગયો વખત પાછો આવવાનો નથી આ જાણે દીકરો મોટો થાય છે, પણ આઉંબામાંથી ઝોંછો થાય છે, છતાં કા તો આજમમા, કા તો પ્રમાદમા અને કા તો વિચારવગરની રિયતિમા કપાકો-દિવસો કાઢી નાખીએ છીએ

આખા દિવસમાં શું કહું? કેટલું મેળવ્યું? કેટલું ગુમાવ્યું? એનો જરા પણ વિચાર કરતા હોયએ તો આ સ્થિતિ ન હોય. ઢંગધડા વગરનાં કામો, ખોટી પટેલાઇ, 'હું' પહોળો ને શેરી સાંકડી '—એવી તુચ્છ અભિમાની ગતિ અને મારું વ્યક્તિત્વ જણાવવું બેધએ એવી અતિ નિંદ્ર પણ મીઠી લાગે તેવી ભાવનામાં વરસો આઘ્યાં જાય છે. એ વાનો કરશે ત્યારે જાણે એને મરવું જ નથી એવું દેખાશે, એ બોલશે ત્યારે એને પ્રત્યેક પળ ચાલી જાય છે એવું લાગશે જ નહિ. આ ક્રિયતિ વિચારશીલની ન હોય. એ તો રેતીની ધડીના પ્રત્યેક કણની કિંમત આંકે, એ નકાળીં દાણ જાય તો તેને માટે પરતાપ અને કોઇ કામ કરે તો તેમાં પણ યુદ્ધો ન વિસરે. વખત એક રીતે વીણા છે, પણ બીજી રીતે ગાડુ ઓછા છે એમ જે સમજે તે જીવનપથને ઉગમજે, સાધ્યને સમીપ આણે અને દારેલ જુગારીની સ્થિતિમાંથી જાય. 'વખત નથી' એવી ફરિયાદ કુશળ માણસ ન કરે, એ પ્રત્યેક દાણનો ઉપયોગ કરે, એ વખતને ધન માને અને સાચો ધનવાન થઇ એને બહલાવે.

"We all complain of the shortness of time and we have more than we know what to do with."

SENECA (6-1-37)

શ્રી સંબોધપ્રકરણાંતર્ગત મિથ્યાત્વનાં આઠ પ્રકારનાં લક્ષણ

દાણિક અથવા અદાણિક, સગુણ અથવા નિર્ગુણ ઇત્યાદિ એકાંતભાવને કહે તે એકાંતિકમિથ્યાત્વ જાણવું. (૧).

સંકલેશથી અથવા વિરાગથી જીવાઈંવાઈંકનું જે સ્વરૂપ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે તથ્ય છે કે અતથ્ય છે એવી સંશયવાળી સંકલ્પદષ્ટિ તે સાંશયિકમિથ્યાત્વ કહેવાય છે. (૨).

આગમમાં કહ્યા પ્રમાણેના દેવો અને ધર્મો બધા સદ્ગર્ભરૂપ છે એમ કહેવાની પુરુષની જે બુદ્ધિ તેને જનોએ વૈનયિકી કહ્યા છે. તે પણ મિથ્યાત્વનું અંગ છે. (૩).

અનેક દષ્ટાંતોવાડે સમજાવ્યા છતાં જે મનુષ્ય તત્ત્વને પામે નહીં તેને ચર્મકારના ચર્મલવરૂપ ભોજનમાં આસક્ત શ્વાનની જેવો પૂર્વવ્યુદ્ધાહિત જાણવો. (૪).

વિપરીત રુચિવાળો મનુષ્ય જે અતથ્યને તથ્ય માને તેને દોષાતુર જવેંવાળો જેમ તીળાને મધુર માને તેવો વિપરીત મતિરૂપ મિથ્યાત્વવાળો જાણવો. (૫).

દીન અને નિસર્ગ મિથ્યાત્વવાળો મનુષ્ય તત્ત્વાત્તરને ન જાણે જેમ જાત્યંધ મનુષ્ય સુંદર, અસુંદર રૂપને સર્વેંધા ન જાણે તેમ. તેને નિસર્ગમિથ્યાત્વી જાણવો. (૬).

રાગીને દેવ માને, પરિગ્રહાદિના સંગીને યતિ માને, પ્રાણીહિંસાને ધર્મ માને એવો યુક્તાયુક્તાના વિચાર વિનાનો જે મૂઠદંષ્ટિ છવ હોય તેને સંમોહ-મિથ્યાત્વી બાજુવો. (૭).

જિનોક્ત પદાર્થોના અશ્રદ્ધાનલક્ષણવાળું ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેનું સાત પ્રકારનું મિથ્યાત્વ કહ્યું છે.

એમનામાં કહી ધર્મરુચિ હોય તો પણ ધાતુંફયના રોગીને અન્ન ઉપર જેવી રુચિ થાય તેવી એ રુચિ નિષ્ફળ મિથ્યાત્વવાસિત બાજુવી.

ઉપર જણાવેલી મતિવાળા છવો નિશ્ચય વ્યવહાર પક્ષવાદને સમજીને છેલ્લા પુણ્યગણપરાવર્તમાં ત્રીણું કરણ (અનિવૃત્તિકરણ) કરે એટલે તે છવ ધનરાગદ્રેષની ગ્રંથીને ભેદે અને સમ્યક્ત્વને પામે. તે જ વખતે અતિ ઉદ્ભટ પાપપરિભવના અનુગ્રંધથી તેમ જ તેવાં કૃત્યોથી વિરમે.

એવી રીતે સમ્યક્ત્વ પામે સતે આ ગ્રંથમાં પૂર્વે કહેલા ગુણો જે તેનામાં હોય અથવા ન હોય તો પણ એકાંતમોક્ષનો અર્થી યદ્યને સંવિજ્ઞમાર્ગમાં રમણ કરે.

ઉપર પ્રમાણેનું સાત પ્રકારનું મિથ્યાત્વ ભવ્યોએ અને અભવ્યોએ અતીતકાળમાં અનંત વર્ષાંત પામેલું હોય છે.

આઠમું ભવ્ય મિથ્યાત્વ તે ભવ્ય છવો જ પામે, અભવ્યો ન પામે; કારણ કે અભવ્ય છવો સંકિલ્પ પરિણામવડે કરીને માર્ગાનુસારીપણું જ પામી શકતા નથી.

આ સંજ્ઞાધમાં શ્રી સંમોહપ્રકરણમાં, ઘણો વિસ્તાર છે તે ત્યાંથી સમજી લેવો

કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તરમાં સુધારો.

૧. જેદર્શના અંકમાં પ્રશ્ન પહેલાના ઉત્તરમાં પાંચમા છઠ્ઠા દેવલોકમાં શ્રવણથી અને માંતમા આઠમા દેવલોકમાં રૂપથી ભોગ લખેલ છે, પરંતુ પાંચમા છઠ્ઠામાં રૂપથી અને માંતમા આઠમા દેવલોકમાં શ્રવણથી ભોગ છે એમ સમજવું.

૨. મોળ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં 'પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળા માટે પૂર્વના જ્ઞાનનો નિરધાર કેહેલ નથી' એમ લખ્યું છે, પરંતુ પચમંયત પ્રકરણમાં માંતમા જ્ઞાનદારમાં જઘન્ય નવમા પૂર્વજી 'ત્રીજી આચાર વસેલું સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ અપૂર્ણ દશ પૂર્વ સુધી જ્ઞાન હોય એમ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળા માટે કહેલ છે.

આ માસિકમાં જે પ્રશ્નોત્તરો આવે છે તેમાં ઉત્તર આપનાર અરુપમતિને હક્કરય દેવાથી રખણનાનો મંભ છે તેથી કોમપણ વિદ્વાન મુનિરાજ કે આવડના ખ્યાનમાં તેની ખબરના આવે તેમજ આ માસિકના નંબો પર લખવા કૃપા કરી.

જેવા દેખાવાનું ઇચ્છતા હો તેવા બનવાનો પ્રયત્ન કરો.

આ વાક્ય અહુ કિંમતી છે. દરેક મનુષ્ય જગતમાં સારા દેખાવા ઇચ્છે છે એ તો શંકાવિનાની વાત છે; પરંતુ જેવા દેખાવાને ઇચ્છતાં હોઈએ તેવા થવાનો પ્રયત્ન કરતાં નથી અને જ્યાંસુધી તેવા થવાનો પ્રયત્ન કરવામાં ન આવે ત્યાંસુધી તેવા દેખાતાં નથી. ઉપરનો ડોળ લાંબો વળત ટકતો નથી. પ્રાયે લોકો તેથી લોભાતાં નથી. કદી કોઈ લોભવાઈ જાય તો તે જ્યારે ખરી હકીકત સમજે છે ત્યારે ફરી જાય છે, માટે સારા થવાનો યત્ન કરવાની ખરેખરી જરૂર છે.

હવે સારા કેમ થવું? એ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થશે. સારા થવાને માટે પ્રથમ અનેક પ્રકારના નાના મોટા સફળશ્રેણી જરૂર પડશે. તેવા સફળશ્રેણીનો સ્વીકાર કર્યા સિવાય સારા થઈ શકાય તેમ નથી. તે સફળશ્રેણીનાં નામ આ પ્રમાણે છે કરુણા, સત્ય, પ્રમાણિકતા, પરનારીસહોદરતા, સતોષ, નીડરતા, દૃઢતા, ક્ષમા, નિરભિમાનતા, સરલતા, સાદાઈ, પરિમિતપણું, વાણીમાં મીઠાશ, વાણીમાં સ્નેહ-ભાવ, લોકપ્રિયતા, દુરાચરહરહિતપણું, નમ્રતા અને સુશીલતા વિગેરે: આ બધાં નામો જાણીતાં છે, તેથી તેને સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર નથી. તે શ્રેણી આદરવામાં-પ્રવૃત્તિમાં મૂકવામાં મુશ્કેલી પડે તેમ નથી, પરંતુ પ્રથમ તે મેળવવા માટે મનમાં તમન્ના જાગવી જોઈએ. જો તમન્ના જાગે તો પછી મનુષ્ય તે સંબંધમાં તદ્દનુકૂળ પ્રયત્ન જરૂર કરે.

જેણે મનુષ્યનિઃદગીનું સાધ્ય નહીં કર્યું હોય કે આ મનુષ્યનિઃદગીનું સાધ્ય તેને કોઈ પણ પ્રકારે સફળ કરવી તે છે, તો પછી તે જરૂર સારા દેખાવાને જાહેરે સારા થવાનો પ્રયાસ કરે કે જેને પરિણામે પ્રયત્નપૂર્વક તે જરૂર સારો થાય. દેખાવ તો આ છવે ઘણા જુદી જુદી જાતના કર્યા, પણ તેથી કાંઈ કાર્યસિદ્ધિ થઈ નહીં, તેથી હવે તો દેખાવ માત્ર ન કરતાં જે વેપ કાઢવામાં આવે તેને શાશ્વત્ત્વ અર્થવાચીમાં આવે તો જ આગળ વધી શકાય. મનુષ્યમાત્ર જગતમાં સારા દેખાવાનો ઇચ્છા તો કરે છે, પરંતુ કેટલીક વળત તો તેને લગતા માર્ગો તેને સૂઝતાં નથી. તેને માટે ઉત્તમ જનોની સંગતિ કરી, તેની પામેથી હિતશિક્ષા મેળવી, સદાચરણી બનો કે જેથી તમારે પછી સારા દેખાવાની ઇચ્છા જ ફરવી નહીં પડે. સ્વયંમેવ સારા દેખાશે. આ જાણત જહુ વિશાળ છે, પરંતુ ઉપર જણાવેલ સંક્ષિપ્ત દિગ્દર્શન જ તેને માટે મને ખાસ જરૂરનું લાગે છે, તેથી વધારે લખવાની અપેક્ષા રહેતી નથી.

કુંવરજી

પ્રમાણુમીમાંસાં

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૮૧ થી)

પ્રમાણુનાં-લક્ષણમાં સમાવેશ ન પામતાં-અપ્રમાણુભૂત ગણાતા-સંશયઃ
અનધ્યવસાયઃ અને વિપર્યયઃનાં લક્ષણ—

અનુભવત્રોમયકોટિસ્પર્શી-પ્રત્યયઃ સંશયઃ ॥ ૫ ॥

સૂત્રાર્થઃ—અનુભવકોટિમાં ઉભયકોટિનો સ્પર્શ કરનાર જ્ઞાન થાય,
તે સંશય.

અનુભવ એટલે—જે સ્વભાવ વગરની વસ્તુમાં જે ચ સ્વભાવનાં છેકા સુધી
પહોંચી જનારું જ્ઞાન-એટલે કે જે જ્ઞાન થતી વખતે આત્મા દરેક-રીતે સંજોગે =
સૂઝ જતો હોય, તે સંશય કહેવાય.

જેમકે—અધારમાં દૂરથી ઊંચા આકારવાળી વસ્તુ જોવામાં આવે, તે વખતે
“હું કે કે પુરુષ છે ?” એમાંનાં કાંઈપણ-સાધક કે બાધક પ્રમાણુને
અભાવ-નક્કી ન કરી શકાય એવું જ્ઞાન થાય, તે-સંશય.

અનુભવન શબ્દ—“ઉભયરૂપ વસ્તુ હોય અને તેમાં ઉભયકોટિનો ભાસ
ઉત્પન્ન કરનારું જ્ઞાન થાય, તેને સંશય ગણવો નહીં” એમ જણાવવા માટે
વાપરવામાં આવ્યો છે.

દાખલા તરીકે—“ઘડો [કથંચિત્] છે, અને [કથંચિત્] નથી પણ”, “આત્મા
[કથંચિત્] નિત્ય છે, અને [કથંચિત્] અનિત્ય પણ છે.”-પ

વિશેષાનુલેખ્યનધ્યવસાયઃ ॥ ૬ ॥

સૂત્રાર્થઃ—વિશેષના વિચાર વિનાનું જ્ઞાન, તે અનધ્યવસાય.

દૂર હોવાને કારણે કે અધારે હોવાને કારણે, અમુક તે વસ્તુનો આગળ પડતો ગુણ
કે ધર્મ-અથવાલંભા-આવી શક્યો હોય, તો તે વસ્તુનો ખ્યાલ-અચોક્કસ સ્વરૂપનો
હોવાથી, તે અનધ્યવસાય કહેવાય છે.

જેમકે—“આ શું ? આવું જ-પ્રથમ ક્ષણમાં ઉત્પન્ન થનારું-પ્રાથમિક જે
નિર્વિકલ્પક જ્ઞાન.

તેને બીજાઓ એટલે બૌદ્ધો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તરીકે માને છે, પણ ખરી રીતે
તો તે અનધ્યવસાય જ્ઞાન જ છે. કેમકે—તેઓએ માનેલા નિર્વિકલ્પકરૂપ
પ્રત્યક્ષપ્રમાણમાં જે વિશેષનો ભાસ થતો નથી. ૬

અતસ્મિંસ્તદેવેતિ વિપર્યયઃ ॥ ૭ ॥

સૂત્રાર્થઃ—અમુક તે સિવાયની વસ્તુ હોય, છતાં તેમાં “અમુક તે વસ્તુ છે” એવો ભાસ થવો, તે વિપર્યય જ્ઞાન કહેવાય.

જ્ઞાનમાં જે સ્વરૂપનો ભાસ થાય, તે સ્વરૂપ વગરની વસ્તુમાં “આ તે વસ્તુ છે” એવો બિલટો જે ભાસ થાય, તે ભાસ ખોટો—વિરુદ્ધ હોવાથી વિપર્યય કહેવાય છે.

દાખલા તરીકે—શરીરની ધાતુઓમાં થયેલા કોઈ પિત્તાદિ વિકારને કારણે જેમ સાકર કડવી લાગે છે.

આંખે પડળ આવવાથી એક ચંદ્ર હોવા છતાં જે ચંદ્રમા દેખાય છે.

ચાલતી હોયહોડી, છતાં ન ચાલનારા ઝાડો વિગેરે ચાલતાં હોય, તેમ દેખાય છે.

એકદમ ચક્કર ચક્કર ફેરવવાથી સળગતું ઉળાડીઉં એક મોટું ચક્કરડું હોય, તેવું લાગે છે. ૭

પ્રમાણુનું લક્ષણ પૂરું થયું.

પ્ર०—ટીક છે, પ્રમાણુનું લક્ષણ તો આપે કહ્યું તે સ્વીકારી લઈએ છીએ, પરંતુ પ્રમાણના પ્રમાણપણુનો નિશ્ચય સ્વતઃ એટલે પ્રમાણથી જ થાય કે પરતઃ એટલે પ્રમાણ સિવાયની બીજી સામગ્રીની મદદથી થાય ?

સંભળો, પ્રથમ તો—પ્રમાણના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય પ્રમાણથી તો થઈ શકશે જ નહિ.

કેમકે—પ્રમાણ સ્વયંવેદક પણ હોવાથી પોતાના જ્ઞાનસ્વરૂપનું જ્ઞાન કરી શકશે, પરંતુ—તે જ્ઞાન સમ્યક્—એટલે પ્રમાણભૂત છે કે અપ્રમાણભૂત છે ? તે નક્કી કરવાની શક્તિ તેનામાં નથી.

અને માત્ર જ્ઞાન તરીકે પ્રમાણ પ્રમાણુને બાણી લે, તેટલા ઉપરથી પ્રામાણ્યનો નિર્ણય થઈ શકે નહીં.

કેમકે—જ્ઞાન તો પ્રમાણ અને અપ્રમાણ બન્નેમાં સાધારણ ધર્મ છે, તેથી તો “સ્વતઃ પ્રામાણ્યનો નિર્ણય થાય છે” એમ માની લેવાય, તો દરેક જ્ઞાનો પ્રમાણ જ નિર્ણીત થઈ જશે. કેટલાંમાં વિસંવાદનો સંભવ જ રહેશે નહીં.

હવે—પરતઃ એટલે બીજી સામગ્રીની મદદથી પણ પ્રામાણ્યનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી,

કેમકે—પર એટલે બીજું જ્ઞાન જ પ્રામાણ્યનો નિર્ણય કરનારું લેવું પડશે પરંતુ તે બીજું જ્ઞાન પણ—

૧. પ્રમાણ પોતે અને તેનો સ્વવિષય પ્રમાણુઃ એમ બન્ને ય જેમાં વિષય તરીકે ભાસમાન થઈ શકે, તેવું લેવું પડશે. અથવા—

૨. પ્રમાણના વિષયભૂત અર્થની ક્રિયા જેમાં ભાસમાન થાય, તેવું લેવું પડશે. અથવા—

૩. પ્રમાણના વિષયભૂત-સ્વઃ અને અર્થઃ એમ જાણેયની સાથે અત્યન્ત સહકારી સંબંધ ધરાવતા કોઈ ભુદા જ અર્થનું જ્ઞાન થાય છે એમ માનવું પડશે, અથવા “એ ત્રણેયમાંનું એકાદ પરજ્ઞાન પ્રમાણમાં રહેલા પ્રામાણ્યનો નિર્ણય કરે છે” એમ કહેવું પડશે.

પરંતુ—તે ત્રણેય જ્ઞાનો પણ પોતાની મેળે પોતાના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય કરી શકતાં નથી.

કેમકે—તમે પરથી પ્રામાણ્ય નિર્ણય સ્વીકાર્યો છે અને જ્યાંસુધી એ ત્રણનો નિર્ણય કરનાર પર=ખીભું જ્ઞાન ઉત્પન્ન ન થાય, ત્યાંસુધી તે ત્રણમાંનું કોઈપણ અનિર્ણીત જ રહેશે, અને અવ્યવસ્થિત જ રહેશે, તો પછી પ્રથમના પ્રવર્તક પ્રમાણ જ્ઞાનની તો તે શી વ્યવસ્થા જ કરી શકશે ?

તમે કહેશો કે—“એ ત્રણેય તો પોતાની મેળે જ પોતાના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય કરી લેશે,

તો પછી આ પ્રવર્તક પ્રમાણજ્ઞાનને જ પોતાની મેળે જ પોતાના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય કરી લેવા દોને. એનો શો અપરાધ છે ? કે—પ્રવર્તક પ્રમાણજ્ઞાનના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય સ્વતઃ ન થવા દેવો,

પરંતુ પ્રમાણના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય સ્વતઃ નથી થતો, એ વાત તો ઉપર અમે કરી જ ગયા છીએ.

અને—પરતઃ માનવામાં અનવસ્થા આવે છે, માટે પ્રમાણના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય સ્વતઃ થાય છે કે પરતઃ થાય છે ? એ આશંકા જાણી રહે છે. તેથી હવે ખુલાસો કરે છે કે—

પ્રામાણ્યનિશ્ચયઃ સ્વતઃ પરતો વા ॥ ૮ ॥

સૂત્રાર્થઃ—પ્રમાણમાંના પ્રામાણ્યનો નિશ્ચય સ્વથી પણ થાય છે, અથવા પરથીયે થાય છે.

પ્રમાણમાંના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય કોઈ વળતે સ્વતઃ પણ થાય છે.

દોઝ જોવામાં આવવાને ટેવાયેલી પોતાની હુથેલી વિગેરેના જ્ઞાનમાં—ખીજ કોઈ પણ જ્ઞાનની મદદતી જરૂર પડતી નથી. માટે—(૧) તેવે પ્રસંગે, અથવા—નાહણુઃ પાણી પીણુઃ પ્રાણીમાં ઉતરણુઃ અને તરસ લાગવીઃ (૨) વગેરે પ્રસંગે પાણીરૂપ પદાર્થનું ઉપાદાન કરવાનું મન કરાવનારા—અજ્યાસદશાના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં, સ્વતઃ પ્રામાણ્યનો નિર્ણય થાય છે.

કેમકે—એવે પ્રસંગે પાણીની જરૂરિયાતવાળા માણસો પરીક્ષા કરવા દોષાવાનો વિચાર સંરખો યે કરતા નથી.

પહેલું તો “ પાણી છે ” એવું જ્ઞાન થાય છે. ત્યારબાદ બાહ્યાબ્યાની કે તરફના માણસની તે તરફ પ્રવૃત્તિ થાય છે.

ત્યારબાદ નહાય છે, કે પાણી પીએ છે. ત્યારબાદ ઠંડો થાય છે, કે તરફથી મટે છે.

બસ, એટલાથી જ પ્રમાતા સંતોષાઈ જાય છે. પરંતુ—બાળતરુ શાંત થઈ કે નહીં ? તરુ મટી કે નહીં ? તેની પરીક્ષા કરવા બેસતો જ નથી. માટે—તેવા જ્ઞાનના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય સ્વતઃ થાય છે.

દરેકે દરેક પ્રકારના અનુમાનમાં તો કોઈપણ જાતના વ્યભિચારની શંકા જ થતી ન હોવાથી, દરેક રીતે પ્રામાણ્યનો નિર્ણય સ્વતઃ જ થાય છે.

કેમકે—અનુમાનની ઉત્પત્તિ જ વ્યભિચાર વિનાના સાધન હેતુ-લિંગથી હોય છે. લિંગ વિના લિંગથી ઉત્પન્ન થનારું જ્ઞાન થતું જ નથી. અને લિંગ હોય તો લિંગી (સાધ્ય) હોય જ છે; માટે કોઈપણ પ્રકારનો વ્યભિચાર તેમાં સંભવતો નથી. એટલે તેથી ઉત્પન્ન થયેલા અનુમાનમાં પણ વ્યભિચારની શંકા ન થતી હોવાથી અનુમાનના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય સ્વતઃ જ થઈ જાય છે.

હવે કોઈક ઠેકાણે પ્રામાણ્યનો નિર્ણય પરતઃ પણ થાય છે:—

કેમકે—અનભ્યાસદશાના પ્રત્યક્ષમાં પરતઃ પ્રામાણ્યનો નિર્ણય થાય છે.

અનભ્યાસનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ—એટલે નવું-પહેલવહેલું થયેલું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ. તે અર્થની સાથે વ્યભિચાર વિનાનું જ હોય, એમ નક્કી કહી શકાય નહીં.

કેમકે—કોઈ વખતે વ્યભિચારી પણ હોય, માટે તેના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય કરવા માટે—

૧. પ્રામાણ્યનો એક અંશ જેનો વિષયભૂત હોય, તેવા સંવાદક બીજા જ્ઞાનની જરૂર પડે છે, અથવા.

૨. અર્થની ક્રિયાનું જ્ઞાન કરવું પડે છે, અથવા

૩. અવિનાભાવિ—અત્યંત સહકારી પદાર્થનું જ્ઞાન કરવું પડે છે,

અર્થાત્ એ ત્રણમાંના કોઈપણ એક જ્ઞાનની મદદથી અનભ્યાસદશાના પ્રત્યક્ષ પ્રમાણના પ્રામાણ્યનો નિર્ણય થાય છે. અને—તે સંવાદક જ્ઞાનાન્તરઃ અર્થક્રિયા-નિર્ભાસઃ અને અવિનાભાવિ અર્થદર્શનના પ્રામાણ્યનો તો નિર્ણય સ્વતઃ થાય છે.

માટે—અનવસ્થા વગેરે અવ્યવસ્થાનો પ્રસંગ રહેશે નહીં.

હવે શબ્દપ્રામાણ્યમાં તો—

૧. જાતે જોઈને નિર્ણય કરી શકાય, તેવા પદાર્થોની બાળતરુમાં થયેલા શબ્દજ્ઞાનના અવ્યભિચારનો અર્થ સાથે સંવાદક સામગ્રી વિના ખાતરીબંધ

નિર્ણય કરી શકાતો નથી, માટે—સંવાદક સામગ્રીની મદદ લેવી પડે છે, એટલે પ્રામાણ્યનો નિર્ણય પરત્તઃ થાય છે.

૨. જાતે જોઈને ખાત્રી ન કરી શકાય, તેવા પદાર્થો—જેવા કે—જોવામાં આવતા પદાર્થો ઉપર થતી ગ્રહોની અસરનું પ્રતિપાદન કરનારાં જ્યોતિષશાસ્ત્રોઃ અને કોઈ વસ્તુ ખોવાઈ ગયેલ હોય, તેઃ અને મુઠીમાં કાંઈ સંતાડેલ હોય, તેઃ કહી આપનારાં શાસ્ત્રવાક્યોઃ સાચાં પડતાં હોવાની ખાત્રી થતાં પ્રામાણ્યનો નિર્ણય કરી લીધા પછી તો, સાચા પડવાની ખાત્રી કર્યા વિના પણ પ્રામાણિક પુરુષોએ કહેલાં હોવા માત્રથી જ ગર્ભિત સંવાદકોની મદદથી—પરતઃ પ્રામાણ્યનો નિર્ણય થાય છે.

આ રીતે સ્વતઃ અને પરતઃ ક્યાં ? કેવી રીતે ? હોય છે, એ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે બધું અંધએસતું જ છે.

હવે ખીજઓના સ્વેલાં પ્રમાણનાં લક્ષણો સાથે આ લક્ષણની તુલના કરી બતાવીએ છીએ:—

ખીજ પ્રમાણશાસ્ત્રકારોએ સ્વેલાં પ્રમાણનાં લક્ષણો સાથે પોતાનાં લક્ષણની તુલના કરીને પ્રમાણના લક્ષણનો ઉપસંહાર કરીશું—“અર્થોપલબ્ધિहेतुः प्रमाणम् । [અર્થના જ્ઞાનમાં હેતુ—મદદગાર—હોય તે પ્રમાણ કહેવાય] આ પ્રમાણે નૈયાયિકો કહે છે. તે લક્ષણમાં—અર્થના જ્ઞાનમાં “હેતુ—મદદગાર”—એમ કહીને મદદગાર એટલે જે જે નિમિત્તભૂત હોય, તે સર્વ લેવાના હોય, તો એવું હેતુપણું તો દરેકેદરેક કારકોમાં રહેલું જ છે, તો પછી કર્તાઃ અને કર્મઃ વિગેરે પણ પ્રમાણ ગણાઈ જશે.

કદાચ તમે કહેશો કે—“અમે તો કર્તા અને કર્મથી કોઈ ભુદી જ જાતના કરણની હેતુ તરીકે વિવક્ષા કરીએ છીએ.” તો તો પછી એવા વિલક્ષણ કરણ તરીકે—જ્ઞાનને જ માની લેવું વધારે યુક્તિયુક્ત છે. પરંતુ—

“ઇન્દ્રિય અને-અર્થના સંનિકર્ષને” એવું કરણ માનવું યુક્તિયુક્ત નથી.

કેમકે—જોની હાજરીમાં અર્થનું જ્ઞાન થાય, તે જ તેનું કરણ ગણાય. અને ઇન્દ્રિય અને અર્થનો સંનિકર્ષ વગેરે સામગ્રી હોવા છતાં પણ જ્ઞાન ન હોય, તો અર્થનો બોધ થતો નથી.

કરણનો અર્થ જ એવો છે કે કાર્યની ઉત્પત્તિમાં મદદગાર હોય, અને તદ્દન નહીંકનો હોય, એટલે કે પોતાની મારફત તરત જ કાર્ય ઉત્પન્ન કરે, તે કરણ કહેવાય.

ગમે ત્યારે કાર્ય ઉત્પન્ન કરે, તેને પણ જો કરણ માનીએ, તો દહીં ખાવાને પણ કરણ માનવું પડે; માટે જ્ઞાન સિવાય ખીજનું કાંઈ પણ પ્રમાણ બની શકતું જ નથી.

એટલે—જ્ઞાન સિવાય ન્યાં ન્યાં પ્રમાણનો વ્યવહાર કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યાં ત્યાં માત્ર ઉપચારથી [આરોપથી] થયેલો માનવો. •

“ સમ્યગનુભવસાધનં પ્રમાણમ્ [અનુભવનું સાચું સાધન: તે પ્રમાણ કહેવાય—ન્યાયસાર પૃ. ૧]

આ લક્ષણમાં પણ સાધન શબ્દ વાપર્યો છે, માટે કર્તા અને કર્મ છોડીને કરણ જ પ્રમાણ તરીકે સિદ્ધ થાય છે, તો પણ સ્વીકૃત રીતે કૃણ આપનાર હોય તે કરણ કહેવાય છે માટે—જ્ઞાન જ પ્રમાણપણે સ્વીકારી લેવું જોઈએ.

“ પ્રમાણમવિસંવાદિ જ્ઞાનમ્ ” [અવિસંવાદિ જ્ઞાન: તે પ્રમાણ કહેવાય છે. પ્રમાણવાર્તિક ૨-૧] આ પ્રમાણે જોઈએ માને છે. પરંતુ—

એ લક્ષણમાં પણ—જે નિર્વિકલ્પક જ્ઞાનને પ્રમાણભૂત માનશે તો તે જ્ઞાન વ્યવહાર ચલાવવામાં જીલકુલ ઉપયોગી થતું જ નથી.

અને જે આપનું આ લક્ષણ “ સાવ્યવહારિક પ્રમાણનું છે. ” એમ કહેશે તો પછી નિર્વિકલ્પક જ્ઞાનને કઈ રીતે પ્રમાણ ઠરાવશે ? અને નિર્વિકલ્પક જ્ઞાન પછી થનારા-વ્યવહાર ચલાવવામાં ઉપયોગી-સવિકલ્પક જ્ઞાનના જગથી તે નિર્વિકલ્પક જ્ઞાનનું પ્રમાણ નહીં કરશે તો માગેલાં ઘરેણાંથી શોધા કરી ગણાશે, તે કેટલો વખત ટકશે ? માટે સારો રસ્તો તો એ છે કે—

સર્વ વ્યવહાર ચલાવવામાં મદદગાર સવિકલ્પક જ્ઞાનને જ પ્રમાણ તરીકે સ્વીકારવું વધારે યોગ્ય છે.

વળી—“ સવિકલ્પકને પ્રમાણ ન જ માનવું, ” એવો આગ્રહ લઈ બેસશે તો તેને લીધે ચાલતો વ્યવહાર અવિસંવાદિ એટલે ખરો પડે છે, તેનું કેમ ?

“ દૃશ્ય અને વિકલ્પ્ય અર્થનું એકીકરણ થઈને તૈભિરિક જ્ઞાનની પેઠે સંવાદ મળી આવે છે. ” એમ કહેશે તો—સંવાદિપણું ખરી રીતે ઉપચરિત જ થશે, ખરું નહીં ગણાય. માટે—અનુપચરિત અવિસંવાદિત્વ પ્રમાણતા લક્ષણમાં જો તમને ઇષ્ટ હોય તો નિર્ણયને—સવિકલ્પકને જ પ્રમાણ તરીકે સ્વીકારી લેવો જોઈશે. કેમકે—અનુપચરિત અવિસંવાદિપણું તો તેમાં જ છે.—૮.

(આલુ)

અનુવાદક—મેસાણા શ્રેયસ્કર મંડળનો વિદ્યાર્થી

અક્ષરમાળા

વ્યંજનયુક્ત અ

અમૃત સમાન શું ? મીઠી વાણી.

કલહથી રોહમાં ક્ષતિ પહોંચે છે.

ખટપટી સ્વભાવવાળાનો વિશ્વાસ પડતો નથી.

ગમ્મતમાં પણ મર્મવચન ઉચ્ચારણું યુક્ત નથી.

ઘર એ ઘર નથી, પણ ગૃહિણી એ ઘર છે; તેથી જ સ્ત્રી મરતાં ઘર ભાંગ્યું કહેવાય છે.

ચતુરાઈની પરીક્ષા બોલવા-ચાલવા અને પહેરવા-ઓઢવાથી થાય છે.

છકેલ વ્યક્તિને ઉપદેશ લાગતો નથી.

જનસ્વભાવ અનેક રંગી છે.

ઝગડાના મૂલરૂપ 'જર, જમીન અને જોર' એ ત્રણ ગણાય છે.

ટકોર તેજીને અસર કરે છે.

ઠકુરાઈનો રંગ મેઘધનુષ્ય જેવો અદ્વિતીય હોય છે.

ડરના વિચારો નિર્જનતા જન્માવે છે.

ઢગલાઈ અજ્ઞાના અસ્તિત્વમાં પણ અંતરાયવાળો તેના ઉપયોગથી વંચિત રહે છે.

તમાસાને તેડાની જરૂર હોતી નથી.

થતાં કાર્યને પણ થયું કહેવાય છે.

'ક્યા ડાકણને ખાય' એ કહેવત ક્યારેક ચરિતાર્થ થતી જોવાય છે.

ધર્મની ગતિ ત્વરિત ગણાય છે.

નમન નમનમાં ઘણો તકાવત હોય છે.

પતિ-પત્નીના રોહમાં શંકા ભળતાં સુખી સંસાર સળગી જાડે છે.

ફળ પિનાના વૃક્ષને પ્રાયઃ ઢાઈ સેવતું નથી.

ખગડેલું અજ્ઞ અને બગડેલું મન જ્યાં જાય ત્યાં સડો પેદા કરે છે.

ભણેલા બૂલે ત્યારે ભીંત બૂલે છે.

મતિ તેવી ગતિ ગણાય છે તેમ જ ગતિ તેવી મતિ ગણાય છે.

મલ મનુષ્યનો જોઈએ અને કૃપા ભાગ્યની જોઈએ.

રત્નનો પરીક્ષક ન હોય તો કવચિત્ તેને ગઈબની કાટે પણ અંધાણું પડે છે.

લમનાં ગીત લમ વંખતે જ શોભે છે.

વગરમાગી સલાહ દેવા જતાં અપમાન ખમવાનો સમય આવે છે.

શક્તિ તેવી ભક્તિ કરતાં યાકવાનું બનતું નથી.

સત્યને ક્યારે પણ ભય હોતો નથી.

પશુરિપુને છતવામાં પ્રબળ પુરુષાર્થની જરૂર પડે છે.

લુકની મારામારીની જગત લગાઈમાં સડોવાય છે.

ક્ષમા એ અસક્તોનું બળ છે અને શક્તિશાળીનું ભૂખણ છે.

વ્યંગનયુક્ત આ.

આડે લાકડે આડો વહેર હોય છે.

કામના વખતે કામ-અને શાંતિના વખતે શાંતિ એ બન્ને જરૂરનાં છે.

ખાલી હાથે દેવ, ગુરુ, રાગ અને દૈવ્ય પાસે ન જવું.

ગામ હોય ત્યાં દેહવાડો પણ હોય, એટલે જીવ હોય ત્યાં નીચ-પણ હોય.

ધા કર્યા પછી પરતાવું-તે વ્યર્થ ગણાય.

આલતી પ્રયાને ફેરવવામાં બહુ બળની જરૂર પડે છે.

છાત્ર-ગુરુનો સંબંધ પૂર્વકાળે પુત્ર-પિતા જેવો હતો.

જાગ્રત રહેનારને ભય હોતો નથી.

ઝાઝી સુચાણીએ વેતર વઢે-એ કહેવત ક્યારેક ચરિતાર્થ થતી જોવાય છે.

ટાઢાં વેણુ ક્યારેક તાતાં વેણુથી પણ વધી જાય છે.

ઠારોને ખાનાર-દાઝતો નથી, 'ઊતું' 'ઊતું' ખાનાર જ દાઝે છે.

ડાઘ વસ્ત્રાદિ ઉપર પડેલો ધોવાય છે, પણ મનનો ડાઘ ધોવાવો મુશ્કેલ છે.

ઢાલ એ રક્ષણાત્મક વસ્તુ છે. જીવનમાં પણ પ્રહારાત્મક કરતાં આવાં રક્ષણાત્મક સાધનોને સંઘરવાની વિશેષ જરૂર છે.

તાજી યુવાનીમાં જે પ્રસાંત હોય તે ખરેખર ધીર ગણાય.

થાળીમાં આવેલ ભોજન પણ ક્યારેક દુર્ભોગ્યોએ આદ્યું જાય છે-ખવાતું નથી.

દાતાનો હાથ સદા ઉપર રહે છે તે દાતાની ઉત્તમતા સૂચવે છે.

ધાન્યને વખાણીને કે વખોડીને ન ખાવું.

નાક અને નોકની કિંમત સૌથી વધુ ગણાય છે.

પાત્ર વિના નિઘા અપાય તો મરડેને મદિરા પાવા જેવું બને છે.

ફાંચું સર્વત્ર વખણાય છે.

બાળક સાથે સર્પ જેવું કૂર અને વિવધર પ્રાણી પણ રમત કરે છે.

ભાળે ભાળે ભિન્ન ભિન્ન મતિ હોય છે.

માન અને મનને જીતનાર સર્વના વંદનને પાત્ર છે.

યાત્રાનો પ્રધાન હેતુ સાંસારિક કાર્યોથી નિવર્તવાનો અને આત્મશાંતિ મેળવવાનો હોય છે.

રાત્રિનો સમય ચોર, ધૂવડ અને વ્યભિચારી વગેરેને આનંદદાયક લાગે છે.

લાખ મળ્યે કોડની આશા ઉપજે છે-એ લોકોનો પ્રભાવ છે.

લાદમાંથી ધણી વાર વિવાદ ઉપજે છે; માટે વાદ ન કરવો.

શાળાના શિક્ષણ કરતાં અનુભવનું શિક્ષણ અનેકગણું વધે છે.

સામ-દામ-દંડ અને બેદની નીતિ રાજકર્તાઓનો આવશ્યક ગુણ મનાય છે.

હાથી જ્ઞાનના લસવા સામે જોતો નથી.

ક્ષાત્રધર્મ આજે અસ્ત પામ્યો હોય એમ દેખાય છે

જ્ઞાન એ પરમ દીપક છે કે જેના વડે પ્રત્યક્ષ-અપ્રત્યક્ષ સર્વ વસ્તુ દેખાય છે.

વ્યંગ્યયુક્ત ઈ-ઈ

ઈશ્વરને કર્તા યનાંવવા જતાં અનેક મુશ્કેલીઓ ઉપજે છે.

કીર્તિ માટે લાખોનાં દાન દેનાર નીકળે છે.

ખીલી માટે ઘર તોડનાર મૂર્ખ ગણાય છે. તેમ નાના લાંબાથે મોટાનો ભોગ આપનાર પણ તે કોટિમાં ગણાય છે.

ગીધની દષ્ટિ મૃતક ઉપર જાય છે.

ધી એ મહારસ ગણાય છે, તેના વિનાતું ભોજન નીરસ કહેવાય છે.

ચિત્ર માટે પ્રથમ ભૂમિશુદ્ધિ આવશ્યક મનાય છે.

છીછરા મનના માણસ પાસે કોઈ મોટી વાંત ન કહેવી જોઈએ.

જીવ સુધોની જ જગતમાં સમાઈ છે. જીવ ગયા પછી ઘર બહાર કાઢવાની ઉતાવળ કરાતી સર્વત્ર જોવાય છે.

ઝીણી ઝીણી બાબતો ઉપર લક્ષ આપતાં મહાન થવાય છે.

ટીકાથી ગભરાયે કોઈ કામ બનતું નથી.

ઠીકરામાં ખાનાર લેણુકને પણ કામદેવ છોડતો નથી.

ડીમ ડીમ વગડાવવા કાર્તિભૂખ્યાં જનો સર્વ કાંઈ કરે છે.

દીકા-પોચા મનુષ્યોથી કોઈ મહાકાર્ય પાર ઉતરતું નથી.

તીમિર અને જ્યોતિ એક સ્થાને રહી શકતા નથી.

થીણુદિ નામની નિદ્રા અતિશય દુઃખદાયી કહેવાય છે.

દીપક પોતે બળીને બીજાને પ્રકાશ અર્પે છે.

ધિકારવા યોગ્ય કોઈ વ્યક્તિ નહીં પણ તેના દુર્ગુણો હોવા જોઈએ

નીતિવાન મનુષ્ય સર્વત્ર પ્રતિષ્ઠાપાત્ર બને છે.

પીક પાછળ ઘા કરવામાં મદોનગી નથી, પણ કાપુરુષતા છે.

શીટકારની અસર મૂર્ખ મનુષ્યોને થતી નથી.

ખીજ બહારથી દેખાયા વિના જ કાર્ય કરે છે.

લીખના હાંધા સીકે ચડતા નથી.

મિત્ર એ અંતર જોલવાનું અમૂલ્ય સ્થાન છે.

રીતરિવાજો ઘણા કાળે રૂઢીમાં પરિણમે છે.

લીધેલી વસ્તુ વિનાશગ્યે પાછી આપવામાં વ્યવહારદક્ષતા છે.

વિકારના સાધનો વિદ્યમાન છતાં જ નિર્વિકાર રહે તે ભગવાન તુલ્ય છે.

શીતકાળમાં ગરમીની અને ઉષ્ણ કાળમાં ઠંડીની ક્રિમત સમગ્રાય છે.

સીદાતા માધર્મીજીવની સેવા મદા કર્તવ્ય છે.

સ્ત્રીચરિત્ર ને રાતાં બાળ, તેનો પામે કોઈ ન પાર.

શ્રી અને મરશ્વનીનો વાસો એક સ્થાને પ્રાયઃ હોતો નથી.

હિમ્મતથી અણધારેલ કાર્ય પણ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

હીર-નીરની મિશ્રતાને કવિઓએ દૃષ્ટાંત યોગ્ય ગણી છે.

રાજપાળ મગનલાલ વહોરા

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર-પરી મણિલાલ ખુશાલચંદ-પાલણપુર.) -

પ્રશ્ન ૧—રાત્રે ચૌવિહારમાં ચારે આહારનો ત્યાગ કર્યા છતાં અણાહારી ચીજ વપરાય છે અને તે દ્રવ્યમાં ગણાય છે તો ભત્તેસુમાં ગણાય કે નહીં ?

ઉત્તર—ન ગણાય, કારણ કે અણાહારી વસ્તુ પ્રાણી સાથે વપરાતી નથી. ભત્તેસુમાં ભાતપ્રાણી ખંનેનો સમાવેશ છે કે જે સાથે વપરાય છે.

પ્રશ્ન ૨—સચિત્તમાં તૈયાર રાખેલી વસ્તુ ગણાય કે વાપરેલી જ ગણાય ?

ઉત્તર—વાપરેલી જ ગણાય. ઉપરાંત ણીજ સંખ્યા લાભમાં ગણાય.

પ્રશ્ન ૩—પ્રાણી, દૂધ વગેરે વસ્તુ વધારે લીધી હોય, પણ તેમાંથી જેટલી વાપરીએ તેટલી જ ગણાય કે બધી ગણાય ?

ઉત્તર—વાપરીએ તેટલી જ ગણાય.

પ્રશ્ન ૪—પ્રવર્તકપદ મોટું કે પંન્યાસપદ મોટું ? અને પંન્યાસપદ મોટું કે ગણિપદ મોટું ?

ઉત્તર—પંન્યાસપદ તો ભગવતી સુધીના યોગ વહન કરનારને જ અપાય છે, પ્રવર્તકપદ તે વિના પણ અપાય છે, તેથી પંન્યાસપદને વિશેષ ગણવું ઠીક લાગે છે. ગણિપદ આખ્યા પછી અમુક વિધાન કરીને પંન્યાસપદ ણીજે દિવસ અપાય છે, તેથી પંન્યાસપદ વિશેષ જાણવું.

પ્રશ્ન ૫—મુહુપત્તિને એક તરફ કિનાર જોઈએ જ તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—પડિલેહતાં-ખેંચાતાં ફાટી ન જાય તે કારણ છે. ઉપરાંત કિનાર વિનાનો લુગડાનો કકડો જ ગણાય, તેથી કિનાર હોવી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૬—ખેસતું ઉત્તરાસન કેવી રીતે નાખવું ? તે આંટી નાખી કહેવાય ?

ઉત્તર—ખેસતું ઉત્તરાસણ ખેસને જમણા હાથ નીચેથી કાઢીને ડાબા ખભા ઉપર ખંને છેડા નાખવા તે કહેવાય છે. તેને આંટી નાખી કહેવાતી નથી.

પ્રશ્ન ૭—ચાંડલો રાત્રે ન રાખવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એ વ્યવહારનો વિષય છે. વ્યવહારમાં રાત્રે કપાળમાં ચાંડલો રાખવાનો નિષેધ કરેલો છે, એમાં ધાર્મિક શાધ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૮—આખો દિવસ અને આખી રાત્રિને અહોરાત્રિ કહેવાય કે રાત્રિ અથવા દિવસ એાછો હોય તો પણ કહેવાય ?

ઉત્તર—અહોરાત્રિ આખો દિવસ ને આખી રાત્રિ રૂપ આઠ પહોરના પ્રમાણવાળી જ ગણાય, ઓછા વિભાગને ન કહેવાય ?

પ્રશ્ન ૯—ચંદનપૂજા થયા પછી તેના પર વાસશ્લેષ પૂજા થઈ શકે ?

ઉત્તર—ચંદનપૂજા કરનાર ન કરે, પણ ખીબા ચંદનપૂજનાં સાધન વિનાના શ્રાવક શ્રાવિકા કરે તો વિરોધ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—કટાસણું, ચરવળો ને કંદોરો તેના બોલ પડિલેહણમાં ઓછા-વત્તા કેમ કહ્યા છે ? રૂમાલના કેટલા બોલ ગણવા ?

ઉત્તર—કટાસણું વધારે વપરાય છે માટે તેના બોલ વધારે કહેલા જણાય છે. રૂમાલ એટલે ખેળીયું. તેની પંડિલેહણના પણ ૨૫ બોલ કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૧૧—કંદોરા સંબંધી ઇરિયાવહી સાધુઓની જેમ શ્રાવકો જુદા જુદા કરી શકે ?

ઉત્તર—ખુશીથી કરી શકે. લેળા કરવાનું કારણ તો કોઈ અભણ માણસ ન રહી જાય તે છે.

પ્રશ્ન ૧૨—પડિલેહણની ક્રિયામાં પંચાસ ન હોય તો એક અમાસમણ જ દેવાનું કેમ કહ્યું છે ?

ઉત્તર—એમાં આજ્ઞા પ્રમાણ ગણવાની છે અને પંચાસનું બહુમાન બતાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૩—પ્રતિક્રમણના પ્રારંભમાં પચ્ચખખાણ કરતાં ઉપવાસવાળા વાંદણાં નથી દેતા તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એમાં પણ આજ્ઞા પ્રમાણ છે અને ઉપવાસનું બહુમાન છે.

પ્રશ્ન ૧૪—પૌષધવાળાએ મધ્યાહ્નના દેવવંદન દેરાસરે ને ઉપાશ્રયે એમ બે વાર કરવા કે એક વાર કરવા ?

ઉત્તર—એક વાર જ કરવા. દેરાસરે સામાન્ય રીતે ચૈત્યવંદન કરે ને ઉપાશ્રયે આવીને દેવ વાંદે દેરાસરમાં ચૈત્યવંદન ઉપરાંત દેવ વાંદા હોય તો ઉપાશ્રયે ન વાંદે.

પ્રશ્ન ૧૫—સાધુઓ મોરપીંછનું ડંડાસણ રાખે છે, પરંતુ તેને અથ-લાગ ઘસાઈ ગયા પછી તેનાથી બરાબર જ્યણા પાળી શકાતી નથી, તો તેને બદલે જિનની દશીનાં ડંડાસણ કેમ વાપરતા નથી ?

ઉત્તર—જિનની દશીનાં ડંડાસણ બે ચાર વાર વાપરવાથી કાળાં પડી જાય છે અને થોડા વખતમાં ઘસાઈ જાય છે, તેથી તે વાપરવા કામ આવે તેમ નથી; માટે મોરપીંછનાં ડંડાસણ જ્યણા પળે તેવાં હોય ત્યાંસુધી વાપરવા ઠીક છે. વળી મોરપીંછનાં ડંડાસણ ઘસીને વાળતાં ન હોવાથી જ્યણા પણ પળે છે.

પ્રશ્ન ૧૬—પ્રતિક્રમણમાં પાપની આલોચના કરવાની જ છે કે બીજું દેવ-વંદન શુરુવંદનાદિ કરવાનું છે ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણે છ આવશ્યકરૂપ છે. તેમાં પાપની આલોચના ઉપરાંત બીજાં પાંચ આવશ્યક કરવાનાં છે. એને માટે અમારી છપાવેલી ‘પ્રતિક્રમણહેતુ’ની બુક વાંચો.

(૨)

(પ્રકાર:—શા. હીરાલાલ તેજભાઈ. વાંઝણા)

પ્રશ્ન ૧—શ્રી આદીશ્વરની વિનંતિરૂપ એક સ્તવનની ગાથા ૭ મી આ પ્રમાણે છે—‘પુન્ય વિના મુજ પ્રાણીઓણ, જાણે મેળું રે આથ; ઊંચા તરુવર મ્હોરીયાણ, તોહી પસારે હાથ રે જિનણ ! મુજ પાપીને તાર.’ એનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—પુન્ય વિના આ પ્રાણી આથ એટલે લક્ષ્મી મેળવવાની ચાહના કરે છે, પરંતુ જેમ ઊંચાં વૃક્ષો ક્ષણવડે મોય્યાં હોય—ભરપૂર થયાં હોય, પણ નીચે રહેલા મનુષ્ય તેનાં ક્ષણ મેળવવા માટે લાંબો હાથ કરવાથી ક્ષણો મેળવી શકે નહીં, તેમ પુન્યવિહીનને લક્ષ્મી મળી શકતી નથી. (લક્ષ્મી મેળવવી હોય તો પુણ્ય કરો.)

પ્રશ્ન ૨—તે જ સ્તવનની ૧૫ મી ગાથા આ પ્રમાણે છે: ‘પાપી જાણી મુજ જાણીણ, મત મેલો વિસાર; વિષ હજાહજ આદર્યોણ, ઇશ્વર ન તજે તાસ રે જિનણ !’ એનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—હે પ્રભુ ! મને પાપી જાણીને તમે વિસારી મૂકશો નહીં—મારી ઉપેક્ષા કરશો નહીં. જુઓ ! ઇશ્વર જે શંકર તેણે હજાહજ વિષ ગ્રહણ કર્યા પછી તેને પણ છોડ્યું નથી (આ દૌકિક દૃષ્ટાંત છે) તેમ તમે મારો ત્યાગ કરશો નહિ.

પ્રશ્ન ૩—એ જ સ્તવનની ૧૬ મી ગાથા આ પ્રમાણે છે—‘ઉત્તમ શુણકારી હુએણ, સ્વાર્થ વિના સુખાણ; કર્પણ સીંચે સર ભરેણ, મેઘ ન માગે દાણ રે જિનણ !’ એનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—‘ઉત્તમ જનો તો સ્વાર્થ વિના સંજ્જનપણથી જ અન્યને શુણકારી—શુણ કરનારા હોય છે. જુઓ ! દરેક કર્પણને—એતરને પાણીવડે સીંચે છે. અને સરોવરને જળવડે ભરી દેય છે, તો પણ વરસાદ તેનું દાણ—ગદલો માગતો નથી.’

પ્રશ્ન ૪—સ્તવનાવળીમાં આદીશ્વર જિનની ચાર સ્તુતિ છે, તેમાં પ્રથમ સ્તુતિમાં ‘ધોરી લંછન પાયા’ છે એનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—‘ધોરી એટલે વૃષભનું જેના પગમાં—સાથળમાં લંછન એટલે ચિહ્ન છે એવા’ એ અર્થ છે.

પ્રશ્ન ૫—એની ત્રીજી સ્તુતિનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—સમવસરણુ ખેઠા, લાગે જે જિનજી મોઠા=સમવસરણુમાં બેઠેલા જે જિનેશ્વર તે મને ‘મીઠા-વંહાલા લાગે છે.

કરે ગણપગધૂા, ઇંદ્ર ચંદ્રાદિ દીઠા=પછી પ્રભુ ગણધરની પ્રતિષ્ઠા ઇંદ્રો અને ચંદ્રાદિના દેખતાં કરે છે.

દ્વાદશાંગી વરીઠા, શુદ્ધતાં ટાળે રીઠા=તે ગણધરે વરિષ્ઠ એટલે શ્રેષ્ઠ એવી દ્વાદશાંગી ગૂંચે છે-રચે છે કે જે સર્વ અરિષ્ઠ(દુઃખ)ને ટાળે છે.

ભવિન્ન હોય હીઠા, દેખી પુણ્યે ગરિઠા=એવા પુણ્યવડે ગરિષ્ઠ-શ્રેષ્ઠ ગણધર મહારાજાને ભેઠને ભવ્યજનો હર્ષ પામે છે.

પ્રશ્ન ૬—એની ચોથી સ્તુતિના પ્રથમના આર પદનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—સુર સમકિતવંતા, જેહ ઋધ્ધે મહંતા; જેહ સન્નજન સંતા, ટાળીએ મુજ ચિંતા=ભવ્યજનો કહે છે કે-પ્રભુના સેવક જે સમકિતવંત દેવો છે તે ઋદ્ધિવડે મહા મહંત છે-મોટા છે તેઓ અને જે સન્નજનો-સંતો પ્રભુના સેવકો છે તેઓ મારી આ ભવજ્ઞમણી ચિંતા ટાળા. આનો ઉત્તર ત્યારપછીના પદોમાં છે.

જિનવર સેવંતા, વિધન વારે દુરંતા; જિન ઉત્તમ શુણંતા, પદને સુખ દિંતા=એટલે આ જિનવરને જે સેવે છે તેનાં દુઃખે અંત આવે એવાં વિધનો પ્રભુના ભક્ત દેવો દૂર કરે છે. ઉત્તમ એવા જિનવરને શુણંતાં-તેમની સ્તુતિ કરતાં પદ્મવિજયને સુખ આપે છે-મળે છે.

પ્રશ્ન ૭—શ્રી સીમંધરસ્વામીના સ્તવનમાં કહ્યું છે કે: ‘શશિદર્શન સાયર વધે રે, કૈરવ વન વિકસંત’ તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—નાના સરખા ચંદ્રમાને દેખવાથી મોટો સમુદ્ર પણ વૃદ્ધિ પામે છે-તેમાં ભરતી આવે છે અને કૈરવ જે ચંદ્રવિકાસી કમળો તેનું આખું વન વિકસ્વર થાય છે.

પ્રશ્ન ૮—સાધ્યપ્રતિક્રમણમાં જે સકળતીર્થ કહેવાય છે તે પ્રતિક્રમણ વિના કહી કે ગણી શકાય-તેનો પાઠ કરી શકાય ?

ઉત્તર—ખુશીથી દિવસ રાત્રિમાં ગમે ત્યારે સકળતીર્થ ગણી શકાય.

પ્રશ્ન ૯—સાત લાખ ને અઠાર પાપસ્થાનક પ્રતિક્રમણ સિવાય કહી કે સંભારી શકાય ?

ઉત્તર—ખુશીથી ગમે ત્યારે સાત લાખ કહેવાવડે ચોરાશી લાખ જવા-યોનિ જમાવાય અને અઠાર પાપસ્થાનક કહેવાવડે તે પાપો આગોવાય-સૂતી વખતે તો તે બંને વાનાં જરૂર સંભારવાં.

અશરણ ભાવના*

[સાનુવાદ]

દાહરા

- નથી કે પણ એવો અહીં, પ્રાણી ત્રિભુવનમાંહિ;
કૃતાન્તનો જસ કંઠમાં, પાશ પ્રસરશે નાંહિ. ૧.
- હુર્નિવાર યમ-સિંહના, પગલાં તો પડતાં ય;
યત્નવંત દેવોથીં ચે, પ્રાણી ન જ રક્ષાય. ૨.
- સુરાસુરેંદ્ર નરેંદ્રને, પણ હુર્દર ત્રય કાળ;
ક્ષણાર્ધમાં જીવલોકને, બાંધે છે યમજાળ. ૩.
- જગત્રયનો જીતનાર આ, કૃતાન્ત એક જ વીર;
જસ ઇચ્છા માત્રે ક્ષણે, પડે સુરેન્દ્રો ધીર. ૪.
- સ્વકર્મલોકાક્રાંત સ્વજનને, શોચે મૂર્ખ અમાપ;
શોચે નહિં મતિબ્રહ્મ તે, યમદાદો સ્થિત આપ ! ૫.
- સેવિત યમ-લોગીંદ્રથી, સંવારણ્ય લયવંત;
પૂર્વે પુરુષપુરાણ જ્યાં, પામ્યા પ્રલય અનંત. ૬.

* જ્ઞાનાર્ણવમાંથી અનુવાદિત.

૧. ત્રણે ભુવનમાં એવો કોઇ પણ પ્રાણી નથી કે જેના ગળામા કાળનો ફાંસો નહિં પડે.
૨. જેનું નિવારણ હુર્દર છે એવા યમ-કેસરીના પગલા પડે છે, ત્યારે પ્રયત્નવંત દેવતાઓથી પણ પ્રાણીનું રક્ષણ યતું નથી.
૩. સુરેન્દ્ર, અસુરેન્દ્ર અને નરેન્દ્રથી પણ હુર્દર એવા યમરાજની જાળ જીવલોકને અર્ધી ક્ષણમાં બાંધી લે છે.
૪. ત્રણે લોકને જીતનાર એવો કાળ એક જ વીર છે કે જેની ઇચ્છામાત્રથી દેવેન્દ્રો પણ ક્ષણવારમાં પડે છે.
૫. પોતાના કર્મ બોગવનાર સ્વજનનો મૂર્ખ શોક કરે છે, પણ જેની બુદ્ધિ બ્રહ્મ છે એવો તે યમની દાઢમાં રહેલા પોતાનો શોક કરતો નથી ! એ આશ્ચર્ય છે. જગતે જળતુ જુએ છે, પગ જળતાં જોતો નથી !
૬. યમ-કૃષ્ણધરે સેવેલા લયકંડે સવરૂપ વનમા પૂર્વે અનંતા પુરાણપુરુષો પ્રલય પામી ગયા છે.—

પ્રતીકાર શતથીય જ્યા, પાપી એહ કૃતાત,
 વારાય નહીં સુરથી ય ત્યા, નર-કીટની શીં વાત ? ૭
 પ્રતિક્ષણુ માડી ગર્જથી, કરી અખડ પ્રયાણુ,
 કર્મોથી યમમદિરે, દોરાયે જીવ જાણુ ! ૮
 વચક યમ-આજ્ઞાતણો, દીઠો સુણ્યો વા હોય,
 તે આરાધીં સ્વાસ્થ્ય લે, ન તો વૃથા શ્રમ શોય ? ૯
 પર જેવી જ પોતાતણી, વિપદ ન જાણે મૂઢ,
 પ્રાણીપૂર્ણ દહતા વને, જ્યમ વૃક્ષે આરૂઢ ! ૧૦
 જ્યમ ધનાઢ્ય ત્યમ રકને, જ્યમ વૃદ્ધ ત્યમ બાળ,
 જ્યમ શૂરને ત્યમ લીરુને, ઝસે સામ્યથી કાળ ૧૧
 ગજ અર્ધો રથ સૈન્ય ને, ઔષધ ને બળ મત્ર,
 વિપક્ષમા યમ હોય ત્યા, સહુ એ વ્યર્થ હગત ૧૨

પુરાણપુરુષો એટલે તીર્થ કર-ચકવર્તી-વાસુદેવ આદિ શલાકા પુરુષો, જેના નામ પુગણોમા સુવર્ણ અક્ષરે અકિત થયા છે એવા પુગણપુરુષો પણ જ્યા મરણુ આગળ અશણુ થઈને ચાલ્યા ગયા ત્યા અન્નનુ શુ ગળુ ? એમ કહેવાનુ તાત્પર્ય છે

૭ આ પાપી કૃતાત જ્યા સેકડો હપાયોવડે પણ દેવોથી ચે વારી શકતો નથી ત્યા મનુષ્યરૂપ કીડાની શી વાત કરવી ? દૈવીશક્તિસપત્ર દેવોનુ પણ જ્યા ચાલતુ નથી ત્યા માનવ-મગતરુ શુ દિસાળમાં ?

૮ ગર્જથી મારીને પ્રતિક્ષણુ અખડ પ્રયાણુ હગતો કરતો, કર્મોથી ખેચાતો આ જીવ યમમદિરે પ્રત્યે દોગતો જાય છે મનુષ્ય જાણે છે કે હુ મોટો થતો જાઉં છુ પણ આયુષ્યની અપેક્ષાએ તે પ્રતિક્ષણુ નહાનો થતો જાય છે, મૃત્યુદિન તેડલો નિકટ આવતો જાય છે

‘અજળિા જળા જ્યુ આયુ ઘટત હે.’

૯ યમની આજ્ઞાને ચૂકનારાને જો કોઈ દીઠો હોય કે માલગો હોય, તો તેને આગધીને સ્વરથતા પ્રાપ્ત કર, અને જો તેમ ન હોય તો પછી ખાલી કાદા શાને મારો ડો ?

૧૦ ખીજના જેવી જ પોતાની ત્રિપત્તિ મૂઢ જીવ જાણતો નથી જેમ પ્રાણીઓથી ભરેલા બગલા વનમા જા. પર ચડેલો મનુષ્ય જાણતો નથી તેમ -દાવાનળ લાગ્યો હોય અને વનપશુઓ ગળી ગયા હોય ત્યારે જાડ પર ચડેલો મનુષ્ય પોતાને મહીમનામત માને, તે મૂર્ખતાની પરામશ છે, કાગણુ કે તેના પગુ એ જ દાલ થવાના છે એ નિશ્ચિત છે

૧૧ જેમ પૈમાદાગને તેમ ગરીબને જેમ પુકાને તેમ બાળને જેમ શૂઝીગને તેમ કાવગને-એમ મમભાવથી કાળ ગધાને ચમે છે-નગ મહાત્મા (૧) એવો મમભાવનાગો છે !

૧૨ જ્યારે યમ રિપ્દ પક્ષમા હોય ત્યારે તાલી-ધોગ-ગ્ય-એના-ઔષધ-ગળ અને મત્ર એ બધુ દોગ જાય છે

વીર-એક રસ ત્યાં લગી, ફૂટે સર્વજન શૂર;
 સુણે ન જ્યાં લગી જર્જના, કાળસિંહની કૂર. ૧૩
 આરંભ્યુ થાયે પૂરું. ઇષ્ઠ થાય કલ્યાણ;
 તે પૂર્વે આવી ક્ષણે, હરે અધ્યયન પ્રાણ ૧૪

શ્રગ્ધરા—

કંપે પ્રભાડ આખું જસ બ્રમરતણો લગ આરંભ થાતાં,
 ને શૈલો શોધ તૂટે શુરચરણતણા ભારથી ભૂ દળાતાં;
 તે સૌ મોટા વીરોયે કંઈક દિન મહી કાળરાજે જ મારી,
 કીધા વાર્તાવશેષ તદપિ કુમતિની છવિત આશ ભારી । ૧૫

શાદ્દલવિકીરિત-

રુદ્રો દિગ્ગજ દેવ દૈત્ય ખચરો ગ્રાહો ગ્રહો વ્યંતરો,
 દિક્પાલો પ્રતિશત્રુઓ હરિ બલો નાગેદ્ર ચક્રેશ્વરો;
 ને બીજા રવિ વાયુ આદિક બળી સર્વે સ્વયં તે મળી,
 ના રાક્ષા ક્ષણ રક્ષવા યમદૂતે ગર્યા છવોને જરી. ૧૬

૧૩. એક વીરગતવાળા મર્દ શૂરવીરો ત્યાંસુધી જ ફૂટાફૂટ કરે છે કે જ્યાં સુધી ફૂટ કાળ-કેસરીની ત્રાડ સાબળી નથી.

૧૪. પ્રારંભેનું કાર્ય પૂરું થાય અને ઇષ્ઠ લાભની પ્રાપ્તિ થાય તે પહેલા જ આવીને નિર્દય યમ ક્ષણમાં જ પ્રાણ હરી લે છે કાળને કોઈની દયા આવતી નથી અને કોઈને કાર્ય પૂરું કરવા માટે તે મહેનત આપતો નથી એટલે ધણી વખત 'આદર્યા અધૂરાં રહે, મનની રહે મનમાં ય.' જેવું બને છે.

૧૫. જેની બ્રમરનો ભગ ચતા-આખનો ઇશારો ચતા આખુ પ્રભાડ ધૂજે છે અને જેના ભારે પગના ભાગથી પૃથ્વી દળાતા પર્યંતો તૂટે છે, એવા મોટા વીરોને પણ કાળરાજાએ કંઈક દિવસમા વાર્તાવશેષ-નામશેષ કરી નાખ્યા છે, તો પણ આ કુમતિની છવિત માટેની દુરાશા તો બુઝો !

"પૃથ્વીને જે છત્ર કરે ને, મેરુનો કરે દડ રે,
 તે પણ ગયા હાય ધસતા, મૂકી સર્વ અખડ રે "

—શ્રી રૂપવિજયચ

"છ ખંડના અધિગજ જે ચડે કરીને નિપજ્યા,
 પ્રભાડમા બળમાન ચઢને ભૂંપ ભારે ઉપજ્યા,
 એ ચતુર ચઢી ચાલિયા હોતા નહોતા હોઈને,
 જન ગણીએ, મન માનીએ, નવ કાળ મૂકે કોઈને. "

—શ્રીમદ્ રાજચંદ

૧૬ રુદ્રો, દિગ્ગજો, દેવો, દૈત્યો, વિષાધરો, માહો, ગ્રહો, વ્યંતરો, દિક્પાલો, પ્રતિશત્રુદેવો, બલદેવો, નાગેદ્રો, ચક્રવર્તીઓ અને સૂર્ય, વાયુ આદિ બીજા જે કોઈ ગગનના ગણાતા હોય, તે સર્વ સ્વયં એકઠા મળીને પણ યમદૂતે ગમેના છવને એક ક્ષણ પશુંગ્રહના-પ્રવાવા સમર્થ નથી

સિંહે જેમ-વને પ્રસેલ મૃગલી સંભીત થાતી ફસી,
 વાયુછઠ્ઠી નીકળે જીવકળા આ કાળ-સિંહે ગસી;
 એ ધીરાની જાણવા પણ અરે ! જો શક્ત તું છે જ ના,
 તો ભોગો મહિ અત્ર નિત્ય રમતા નિર્ઘૃણ ! તું લાજ ના ? ૧૭

મૃગધરા

પાતાળે ઉદ્ધામે વન-જલધિતણા પ્રાંત કે શૈલશૃંગે,
 દિશ્યકે વજ્ર-અગ્નિ-હિમ-તિમિર અસિ હુર્ગ વચ્ચે ઉમંગે,
 બેસે ભૂગર્ભમા કે મદહર ગજના યુથ મધ્યે ભલેને,
 આ કાળ ફૂર-કર્મો જલો કવળ કરે પ્રાણીના જીવનોને ૧૮

શાર્દૂલવિકીરિત

એહી કાળ ફૂર્ણદિના મુખ વિષે સંહાર દાઢો લખ્યા,
 સૂતેલા તણ લોકને સ્મર-વિષે મૂર્ચ્છિત ભારે કર્યા;
 એ પ્રત્યેક ગળી જતા અદ્યથી કેઇ ઉપાયે જરી,
 ઇદ્રિયાતોત જ્ઞાન વિણ શરણું ત્હારું ન કેમે કરી ૧૯

સાગવાનદાસ મન મુખભાઈ મહેતા

૧૭ વનમા મિહુ પકડેલી મૃગલીની જેમ બચીત થઇને, આ કાળ-સિંહે પ્રસેલી જીવનકળા આસોરજ્ઞનામે જહાને બહાર નીકળી ગહી છે; એ બિચારીને જાણવા જો તું સમર્થ નથી, તો હે નિર્ઘૃણ ! તને અત્રે નિગતર ભોગોમા રમતા લગ્ન નથી આવતી ? આમ જ્યારે કાળના નવાગ માથા પર ગાજી ગયા છે, ત્યારે ભોગોમા રમણુ કવુ તે શક્યની વાત છે, એમ કહેવાતું તાત્પર્ય છે.

૧૮. ભલે પાતાળમા જઈ બેમે, કે ઉદ્ધુવનમા, કે વનના અંતે, કે માગરના અંતે, કે પર્વતની ટોચે, કે દુર્ગે દિશામાથી કેળ પણ દિશાએ, કે વજ્ર-અગ્નિ-હિમ-અધકાર-તલવાર આદિના દુર્ભેદ કિલ્લામા, કે ભૂગર્ભમા-ભોયરામા, કે મદહરતા માતંગોના યુથમધ્યે પોતાને સુરક્ષિત માનીને ભસે બેસે-નો પણ ફૂર કર્મવાળો આ જીવવાન કાળ પ્રાણીના જીવનોને જળાત્કારે કાઢીએ કરી વન્ય છે.

૧૯ આ કાળ-શ્લિષ્ટરના મદાગરૂપ દાઢોથી ભરેના મુખવિવરમા સૂતેલા તણુ લુનગે લમરૂપ વિષે મૂર્ચ્છા પમાડેલ છે પ્રત્યેકને ગળી જતાં એ નિર્દય માળ નાગના પાદમાથી છૂટવા માટે હે આર્થ ! અનોદ્રિય જ્ઞાન વિના બીજા કંઈ ઉપાયે, કેમે કરીને, તારુ શરણુ નથી

“ મર્વજનો ધર્મ મુશર્ણુ જાણી, આગળ્ય કુંજોગધ ! પ્રભાવ આણી,
 અનાથ એકાંત મનાય યાગે, એમા વિના યાદ નુશ્વલ મહાંગે ”

— ‘સાવતાવળો’ શ્રીમદ્ રાજચંદ.

આપણા આરોગ્યનો નાશ કેમ થયો ?

કેટલાએકોની એવી દૃઢ માન્યતા થઈ ગઈ છે કે હિન્દુસ્તાનમાં ગરીબીનાં કારણે ઘણાં મનુષ્યોને ઘી, દૂધ જેવો પૌષ્ટિક ખોરાક મળવાના અભાવે નિર્બળતા, રોગ અને દુર્બળતા દેખાય છે; પરંતુ આ માન્યતા સર્વથા સાચી નથી. નિર્બળતા અને રોગોના ભોગ થવાનાં બીજાં ઘણાં કારણો છે, પણ અજ્ઞાનતાને લઈને મનુષ્યો તે સમજી શકતા નથી, તેથી દુઃખી થાય છે.

તેજ (પ્રકાશ), વાયુ અને આકાશ એટલે અવકાશ : આ ત્રણ તત્ત્વોની ખાનપાન કરતાં વધારે આવશ્યકતા છે. શહેરી જીવનમાં ગરીબોને રહેવાનાં એવાં મકાનો હોય છે કે જેમાં પ્રકાશ બહુ જ થોડો આવે છે, વાયુ પણ અસ્વચ્છ દુર્ગંધીયો લાગે છે અને અવકાશ તો ગીચગીચ વસ્તીના કારણે બહુ જ દુર્લભ હોય છે. આવા અનેક કારણોથી માણસનાં શરીરમાં અનેક પ્રકારના રોગો ઉત્પન્ન થાય છે.

ઘી, દૂધ, ગોળ જેવાં પૌષ્ટિક તત્ત્વો કિંમતી હોવાથી શહેરી જીવનમાં મળી શકતાં નથી અને મળે છે તો તે ચોખ્ખાં મળતાં નથી, છતાં જે મનુષ્યો શ્રમજીવી હોય છે તેઓ માંદાં એવાં પડે છે અને જેઓને દવાથી કે ચૂર્ણથી ખાધેલું પચાવવું પડે છે તેવા આજસુ માણસો વધારે માંદાં પડે છે.

આપણે હિન્દુસ્તાનમાં પૂર્વાપરનો ઇતિહાસ તપાસીએ તો ભૂતકાળમાં વૈદો આંગળીનાં ટેરવે ગણાય તેટલા જ હસ્તી ધરાવતા હતા, કારણ કે ભૂતકાળમાં માણસો માંદાં બહુ એવાં પડતાં હતાં. આજે શહેરોની બજારોમાં ઊંચી આંખ કરી જોશો તો દાક્તર, વૈદો અને હકીમોનાં જ પાટિયાં ટીંગાડેલાં જોવામાં આવશે; કારણ કે જે જે જાતના રોગો પૂર્વકાળમાં ન હતા તે વર્તમાનકાળમાં ઊભરાઈ નીકળ્યા છે. એમાં મુખ્ય કારણ ખાનપાનનાં શુદ્ધ સાધનો તથા સ્વચ્છતા અને સંયમનો અભાવ છે.

પૂર્વકાળના મનુષ્યોમાં માનસિક વિકાસને માટે ધાર્મિક ભાવના મુખ્ય ગણાવી અને એ ધાર્મિક ભાવના વ્યવહારમાં બહુ જ સુદૃઢ થઈ પડી હતી. હલકા વર્ણ સાથે ખાવાપીવાથી સ્વદેહાઈ જવું એ મુખ્ય મનાતું અને એવા ખોરાકોથી, એવા પરિચયથી અને એવાં મંડળોથી માણસો બહુ દૂર રહેતાં હતાં. શાંતિનિધનો આવાં કારણથી જ નિર્ધારિત હતાં, પણ આજે અતિશયિકા મેળવી ચૂકેલું જગત એ જ વાતને ધિક્કારે છે અને એનાથી ઊલટું વર્તન ચલાવે છે.

સ્વેચ્છાચારી વિહાર કરવામાં પોતાનાં જીવનની સફળતા માને છે. ધાર્મિક બંધનોને હાંબપણું માને છે. સંયમને કોરે મૂક્યો છે.

પૂર્વકાળમાં સવારે નાહી ધોઈ, પવિત્ર યજ્ઞ, ધીના દીવા કરી, વાતાવરણને શુદ્ધ કરતા અને સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત પહેલાં જમી લેતા. આજે એક દિવસમાં મરજીમાં આવે તેટલી વાર અને રાત્રે પણ ગમે તેવો ખોરાક લેવામાં આવે છે. ગમે તેના બનાવેલો હોય અને તે ગમે તેની સાથે બેસીને ખાવામાં ગાધ મનાતો નથી. અધૂરામાં પૂરું ચાની ચાહનાએ તો હદ વાળી છે. ચાના વ્યસનીને ગમે ત્યાં, ગમે તેનાં એકાં કે અર્ધ ધોએલાં પાત્રોમાં ચા પીતા જોઈએ છીએ અને વિચારોની આપ-લે માટે જ આજની હોટલોનો ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે.

ભૂતકાળમાં ઘરોઘર સુગંધી ધૂપ અને ધીના દીવા ચતા હતા. વર્તમાન-કાળમાં મિલો અને કારખાનાનાં એન્જીનના ધુમાડાથી અપવિત્ર બનેલું વાતાવરણ આરોગ્યતાનો નાશ કરે છે. પૂર્વકાળમાં પ્રભાતે પ્રભુનાં નામનાં સ્તોત્ર-પાઠોના ધ્વનિ સંભળાતા, વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણધ્વનિ વાતાવરણમાં ચારે તરફ શુંજ રહેતા અને ઘરોઘર થતાં વલોણાં અને અનાજ ફળતી ઘંટીઓ ઉપર બેઠેલી સ્ત્રીઓ પ્રાતઃકાળનાં પ્રભાતિયાં ગાઈ સવારની મીઠી નિદ્રામાં રહેલાઓને આનંદ આપી જાગ્રત કરતાં. આજે મિલોનાં ભૂંગળાં, મોટરની ગિરસલો અને છાપાના ફેરીઆઓના શબ્દોથી વાતાવરણ સંકુળ થયેલું જોઈએ છીએ. દૂધવાળીઓના ‘દ્યો દૂધ’ એ શબ્દો અને નળથી ભરતા પાણીના ઘડાઓના અવાજો નિદ્રામાંથી જાગ્રત કરે છે.

પૂર્વકાળમાં રાત્રે વહેલા સૂઈ જઈ માણસો બ્રાહ્મસુદૃત્ એટલે ચાર ઘડી રાત્રિ હોય ત્યારે જાગતા હતા અને પ્રભુનામ લેતા હતા; આજે રાત્રે મોડાં સૂઈ સૂર્યોદય થયા પછી માંડ માંડ જાગાસાં ખાતાં જોઈ છે અને જીકતાંવેંત ચાદેવીનું સ્મરણ કરે છે. પૂર્વકાળમાં સ્વચ્છ શુદ્ધ હવામાં હરતીફરતી અને જંગલમાં સ્વચ્છ ઘાસ ચરી આવતી ગાયોનાં શેડકંઠાં તાજાં દૂધ પ્રાતઃકાળમાં જીકતાં જ માળાપો પોતાનાં બાળકોને પાતાં હતાં; આજે ગંદા તળેલામાં બાંધી રાખેલી, નિર્માદ્ય ખોરાક વગેરેથી પોષાયેલી ગાયોનાં કલાકો પહેલાં દોયેલાં અને તેને પવિત્ર કરવા તેમાં જળમિશ્ર કરેલાં દૂધ બાળકોને પીવાને મળે છે.

પૂર્વે ખાવળનાં કે વડવાઈનાં તાજાં દાંતણોથી સુખશુદ્ધિ કરવામાં આવતી હતી, તેથી દાંત પણ પૂર્ણ મજબૂત રહેતા હતા; આજે પેદાને કમજોર કરનારા ગમે તેના વાળથી બનેલા પ્રથથી પાઉડરો મોઢામાં નાખી જુશબોદાર ગણાતા દંતમંજનોથી સુખ સાદું કરવામાં આવે છે. વળી ગરમાગરમ ચા પીવામાં

આવે છે; તેથી ઘણાઓના દાંત વહેલા પડી જાય છે અને મોઢાની નેધએ તેવી શુદ્ધિ થતી નથી. ઊલટું ઘણાંઓને પાથેરીઆનો દાંત થાય છે.

ખીજી મુદ્દાની વાત પૂર્વકાળમાં એ હતી કે શૌચ વગેરે કરવા માટે લોકો ખુદી હવામાં જંગલમાં જતા હતા. આથી બહારની ઊંચેલી વનસ્પતિઓને સ્પર્શેલી શુદ્ધ હવા મળતી અને ચાલવાથી વ્યાયામ થવાથી શરીર ખૂબ તંદુરસ્ત રહેતું. નદી, તળાવ જેવા સ્થળે જઈ શુદ્ધ શીતળ જળથી સ્નાન કરવામાં આવતું. પોતાનાં ધોતીઆં વગેરે હાથે ધોતા. આ તંદુરસ્તી માટે જેવું તેવું સાધન ન હતું. આજે જાંઘ અને ગંધાતાં જાજરુમાં દેહશુદ્ધિ કરવા માટે જાય છે. કેટલાએક મૂર્ખશેખરે તો જાજરુમાં નિરાંતે બેઠાં બેઠાં ખીડીદારા ધૂમ્રપાન કરે છે. બહાર નીકળી બે કળશીઆ ગરમ પાણી શરીર ઉપર નાખી પોતે સ્નાન કર્યું એમ માને છે. નાતી વળતનું વસ્ત્ર બેસું હોય તો તેની કરતાં કંદોઈની ચૂલનાં મસોતાં સારાં. તેના મલિન પરમાણુઓ શ્વાસોચ્છવાસદ્વારા તેમ જ ફંવાડાંનાં છિદ્રોદ્વારા શરીરમાં પ્રવેશ કરી લયંકર રોગોને ઉત્પન્ન કરે છે, એ હાલની પરિસ્થિતિ છે.

પહેલાં એવો સ્વાજ હતો કે સવારમાં દરેક માણસ પ્રાતઃકાળથી પોતા-પોતાનાં કાર્ય શરૂ કરતા અને મધ્યાહ્નકાળ સુધીમાં કાર્ય આટોપી મધ્યાહ્ન વખતે લોજન કરતા. અને તે પછી થોડીઘણી વિશ્રાંતિ પણ લેતા. રસોઈ કુંભારનાં માટીનાં કામમાં છાણું-લાકડાંના મંદ તાપવડે કરવામાં આવતી. આજે સવારે જીઠે ત્યારથી ટાઇમસર નોકરીએ કે કામે જવું હોય એટલે જાયા શ્વાસે તેમ સવારમાં કામ આટોપી ઉતાવળા લોજન કરી છેલ્લે કોગળે નિશાળે કે નોકરી ઉપર જવાની દોડાદોડ કરવી પડે છે. જમ્યા પછી જરાયે વિશ્રાંતિનો સમય મળતો નથી. વળી મિલથી દળેલા નિઃસત્ત્વ આટા અને કોલસા, કેરોસીનના સ્તંભ કે ઇલેક્ટ્રિકના તાપે બાળજોડીથી તૈયાર કરેલી રસોઈ ખાવી પડે છે. એટલે એ રસોઈ પુષ્ટિને બદલે અનેક રોગોને, નોતરી શરીરમાં દાખલ કરે છે.

પૂર્વે જમતી વખત હૃદયથી ગ્રેમને વરસાવતી માતા યુત્રને, પત્ની પતિને, સાત્ત્વિક, સ્વાદિષ્ઠ લોજન પીરસી આગ્રહપૂર્વક જમાડતી; આજે લોજનાલયોમાં અથવા લોન્નેમાં જમાડનારાઓનો દાનત એવી હોય છે કે આ ખાનાર ઓછું ખાય તો ઠીક. વળી એ ખોરાકમાં ઘણું હલકામાં હલકાં અનાજ વગેરેથી તૈયાર કરેલી રસોઈનો ઉપયોગ કરતાં આજે શહેરોમાં હજારો સ્ત્રી પુરુષો નેધએ છોએ. એ બધા રોગને નોતરવાની રસ્તા છે છાણુ ચઢાવી વીંછી ઘેર લાવવો અને પછી કહેવું કે મને વીંછી કરજો એના જેવું આજની શહેરોનો હોટલોના ખોરાકનું પરિણામ છે.

પૂર્વે ઘર આંગણે તુલસી ક્યારા અને તુલસીનાં કુંડાંઓ સ્વચ્છ હવા રાખતાં; આજે વિલાયતી થોર ગગીચામાં વાવી ગગીચાની શોભા વધારવામાં આવે છે. પૂર્વે અવિભક્ત કુટુંબમાં રહેવાથી સ્ત્રી, પુરુષો વડીલોની મર્યાદાને લઈને મોટેભાગે સંયમી રહેતાં અને કોઈનું શરીર નરમ ગરમ થાય તો પણ આવકમાં વાંધો આવતો ન હતો; આજે વિભક્ત કુટુંબો થઈ જવાથી સંયમનો નાશ થયો છે અને કમાનાર માંદો પડે એટલે નિર્વાહની મુશ્કેલી આવીને ઊભી રહે છે. બીજું ખરાબમાં ખરાબ એવું મગફળીનું તેલ અને પરદેશથી આવેલા અણના લોટથી બનાવેલું ફરસાણ ખાવાથી ક્ષયરોગ અને ગળાના કેન્સર વગેરે રોગોની ઉત્પત્તિ દિવસે દિવસે વધતી જાય છે. પૂર્વે ઘંટીએ દળેલો અણની દાળનો તાજો લોટ તેમ જ તાજાં તલનાં મીઠાં તેલનાં ફરસાણો ખાવાથી શરીરમાં વિકૃતિ થતી ન હતી. પૂર્વે દરેકને ઘેર ગાયો રખાતી. એથી એક તો ધી, દૂધ, સારાં મળતાં, વળી ગાયનાં મૂત્રથી અને છાણથી વાતાવરણ પવિત્ર રહેતું.

પૂર્વે ધાર્મિક જાગરણ પ્રસંગે પ્રભુનાં લજ્જનો ગાવામાં રાત્રિના ઉજાગરા કોઈ કોઈ વખત મનુષ્યો કરતા; આજે તો નાટક, સિનેમા જોવામાં અને ગાનારીઓના નાચ, મુજરામાં ઉજાગરા કરવામાં આવે છે. એમાં પૈસાની, સમયની, શરીરની અને ધર્મની તેમ જ નૈતિક જીવનની ખરબચડી થાય છે.

પૂર્વકાળમાં સ્વચ્છ કૂવા, વાવનાં તાળાં જળ પીવામાં આવતાં. આજે એ કૂવા, વાવનાં સાધનો છતાં ભરવા જવાના આજસે તાળાવનાં પાણી નળદારા આવે છે તે પીવામાં આવે છે.

મુસાફરી પણ પૂર્વકાળમાં સ્વતંત્ર વાહનોદ્વારા કરવામાં આવતી. આજે રેલ્વે કે સ્ટીમરમાં સંકુચિત જગ્યાને કારણે, બહુ સંકડાશથી બેસી મુસાફરી કરવી પડે છે.

પહેલાં દરેક ઘર ગાયનાં છાણથી, હાથીપાતાં હોવાથી સ્વચ્છ રહેતાં હતાં; આજે સીમેન્ટ કે લાલી જડેલાં મકાનોમાં રહેવું પડે છે કે જે મકાનો અનેક ચોકાશવાળી ચીજોથી તેમ જ બાળજન્મ્યાઓનાં મેલાથી અસ્વચ્છ બનેલાં હોય છે.

પહેલાં લઘુનીતિ વાડામાં કે ખુદી જગ્યાઓમાં કરવામાં આવતી કે જેની મહિનતા સૂર્યના તાપથી સ્વતઃ નાશ પામતી. આજે પેશાબખાનામાં કે ઘરની મોરોઓમાં પેશાબ કરવા પડે છે, ગટરોની ગંધવાળી જગ્યામાં રહેવું પડે છે, એ જગ્યામાં અનેક જાતના મચ્છરોનો ઉપદ્રવ સહન કરવો પડે છે અને તેથી મેલેરીયા જેવા રોગોના ભોગ વર્તમાનકાળનાં મનુષ્યોં થઈ પડે છે. મોટા શહેરમાં નાની નાની ફરતી ચાર દિવાલો વચ્ચે સીમેન્ટના ધાબામાં જ પડી રહેવાથી ગંગરના વિપ્રાસને બદલે શરીરનો વિનાશ થાય છે.

એક વખત એવો હતો કે આખા ગામમાં રહેતી ભુદી ભુદી કોમો સાથે એકબીજા ખૂબ પ્રેમથી રહેતા. અંત્યજે જેવા સાથે પણ કુટુંબભાવના રાખી એકબીજાને કાકા, મામા, દાદા વગેરે શબ્દોથી સંબોધતા. એકબીજાનાં સુખ-દુઃખમાં ભાગ લેતા. એકબીજાના સારા-નરસા પ્રસંગમાં પણ સૌ એકબીજાને સહાયકભાવે મદદ કરતા. આજે એક જ માળામાં રહેનારાઓ પડખેની કોટડીમાં કોણુ રહે છે તેનું નામ પણ જાણતા નથી અને જાણવાની દરકાર પણ કરતા નથી. જ્યાં આ સ્થિતિ હોય ત્યાં એકબીજામાં પ્રેમ ક્યાંથી જ હોય ? તેમજ એકબીજાનાં સુખદુઃખમાં એકબીજા ભાગ ક્યાંથી લઇ શકે ? આ પ્રમાણે મનુષ્યોના પૂર્વકાળની અને વર્તમાનકાળનો રહેણીકરણીમાં પુષ્કળ તફાવત પડી ગયો છે.

પૂર્વાપર હિન્દુસ્તાનનો ઇતિહાસ તપાસીએ છીએ તો જે સ્વતઃ આરોગ્ય પૂર્વકાળમાં રહેતું તે જ આરોગ્યનો વર્તમાનકાળમાં નાશ થઈ રહ્યો છે, એ વાત સ્પષ્ટ કરેલા અમોએ આ લેખમાં પૂર્વકાળ અને વર્તમાનકાળનો વિવેક કરી જતાવ્યો છે. આરોગ્યના નાશનાં અનેક કારણો વર્તમાનકાળમાં ઉપસ્થિત થયાં છે એ વાત પણ પૂરવાર કરી જતાવો છે. હવે પણ આપણા જીવનની હાનિ થતી અટકાવવી હોય, આપણું જીવન સુખમય બનાવવું હોય તો પૂર્વકાળના રીતરિવાજો જ સ્વીકાર્યે છૂટકો છે. સુખ મનુષ્યમાત્રને જોઈએ છે, દુઃખ કોઈને જોઈતું નથી-આવી અંતઃકરંજીની ભાવના છતાં પણ આપણે આપણું વર્તન સુધારી શકતા નથી એ આપણી કમનશીબી છે.

[સુધારાવધારા સાથે 'સમયધર્મ' માંથી ઉદ્ધૃત]

વૌરા લક્ષ્મીચંદ કલ્યાણજી.

આ ભાવનગરનિવાસી ધર્મપરાયણ ધર્મચુરત ગૃહુ ગયા જેઠ શુદ્ધિ છઠ્ઠે ૭૦ વર્ષની વયે પંચત્વ પામ્યા છે. તે આરવ્રતધારી હતા. ૩૫ વર્ષની વયે સ્ત્રી ગુચરી જતાં ફરીને સંસારચક્ષિનું કારણ જોડ્યું ન હતું. ૪૦ વર્ષથી સચિતના ત્યાગી હતા. ઉષ્ણ જળ પીતા હતા. શ્રી સિદ્ધાચળની ૧૧ વાર નવાણુ યાત્રા કરી હતી. નવ યોગાસા કર્યા હતા. ગિરનાર તીર્થની નવાણુ યાત્રા કરી હતી. શ્રી સમ્મેતશિખર તીર્થની ૯૯ યાત્રા કરવા ગયા હતા પરંતુ અપૂર્ણ રહી હતી. ૧૯ વર્ષથી સતત દીવાળીપર પાવાપુરી તીર્થે જઈને ક્યું હતું. ૪૦ વર્ષથી આંગિલની ઓળી કરતા હતા. વર્ષમાન તપની ૨૫ ઓળા કરી હતી. ઉપધાન વણા હતા. એમની જહેનને ચારિત્ર મહોત્સવ માયે અંપાવ્યું હતું. સ્વામીભાઈની સેવા કરતા હતા અને ગુરુમહારાજના પરમ ભક્ત હતા. પર્યપણમાં ૭-૮ વર્ષથી ૬૪ પહોરના મોસલ સાથે અદાન કરતા હતા. છૂટી તપસ્યા ને તીર્થયાત્રા તો કર્યા જ કરતા હતા. તમામ તીર્થોની યાત્રા ઘણી વખત કરી હતી. એક વખત સાધુ-સાધ્વીની ભક્તિનો સામ લેવા માટે પાલીતાણે રસોડું કરીને ચાર માસ રહ્યા હતા. આવા ધર્મપ્રેમાની ન પૂરાય તેવી ખામી પડી છે. અન્ય ગૃહસ્થો આવા ધર્મપરાયણ જીવનનું અનુકરણ કરે તેમ ઇચ્છીએ છીએ.

સંઘયણુના આધારે જીવોની થતી શુભાશુભ ગતિનું સ્વરૂપ

(શ્રી ' સિદ્ધાંતપ્રકરણ ' અથમાંથી ઉદ્ધૃત)

જૈનશાસ્ત્રકારોએ આ પ્રમાણે છ પ્રકારનાં સંઘયણુ કહ્યાં છે:—

૧. વજ્રઋષભનારાય સંઘયણુ,	૪. અર્ધનારાય સંઘયણુ,
૨. ઋષભનારાય સંઘયણુ,	૫. કીલિકા સંઘયણુ,
૩. નારાય સંઘયણુ,	૬. છેવડું સંઘયણુ.

જીવોનું ઉર્ધ્વગતિ-ગમન સંઘયણુને આધારે થાય છે તે આ પ્રમાણે:—

૧. વજ્રઋષભનારાય સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી મોક્ષગતિ સુધી જઈ શકે છે.
૨. ઋષભનારાય સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી બારમા દેવલોક સુધી જઈ શકે છે.
૩. નારાય સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી દશમા દેવલોક સુધી જઈ શકે છે.
૪. અર્ધનારાય સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી આઠમા દેવલોક સુધી જઈ શકે છે.
૫. કીલિકા સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી છઠ્ઠા દેવલોક સુધી જઈ શકે છે.
૬. છેવડું સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી ચોથા દેવલોક સુધી જઈ શકે છે.

જીવોનું અધોગતિ-ગમન સંઘયણુને આધારે થાય છે તે આ પ્રમાણે:—

૧. વજ્રઋષભનારાય સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટપણે સાતમી નરક સુધી જાય છે.
૨. ઋષભનારાય સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી છઠ્ઠી નરક સુધી જાય છે.
૩. નારાય સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી પાંચમી નરક સુધી જાય છે.
૪. અર્ધનારાય સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી ચોથી નરક સુધી જાય છે.
૫. કીલિકા સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી ત્રીજી નરક સુધી જાય છે.
૬. છેવડું સંઘયણુવાળા જીવો ઉત્કૃષ્ટથી બીજી નરકે જાય છે.

અત્યારે આ પાંચમા આરામાં છેવડું સંઘયણુ જ હોવાથી મનુષ્યો બીજી નરક સુધી અને ચોથા દેવલોક સુધી જઈ શકે છે. સંપાદક-સુનિ પ્રેમવિમળજી

મનુષ્યની દશ દશા

સૌ વર્ણને દિસાએ દશ દશ વર્ણની દશ દશા કહી છે. ૧ જાળ દશા, ૨ કીડા દશા, ૩ ભોજનમર્ચ દશા, ૪ દેહજળ દશા, ૫ પ્રજા દશા, ૬ ઉદ્વિપદાનિ દશા, ૭ સંકુચિત શરીર દશા, ૮ અનિષ્ટતા દશા, ૯ સર્ગીર નખી જવારૂપ દશા, ૧૦ સુખવિકળ, દીનભિન્નસ્વર અને ક્ષીણપાપુષ્પ મરણદશા. આ દશે દશા મુત મનુષ્યોએ જ્ઞાનમાં રાખવાની છે.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહ જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૫ મો

પૃષ્ઠાક ૫૬ મું

શ્રાવણ

મંથર ૧૯૬૬

વીર મંથર ૨૪૬૬

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પૈકી મું
અંક ૫ માં

શ્રાવણ

{ વીર સં. ૨૪૬૬
વિક્રમ સં. ૧૯૯૨

અનુક્રમણિકા

૧. હિતશિક્ષા-પદ્ય ... (મોહનલાલ હરિચંદ શાહ) ૧૪૬
૨. જૈન ધર્મ પ્રકાશકા નિવેદન ... (રાજમલ ભંડારી) ૧૫૦
૩. આત્મોપદેશ-પદ્ય ... (અમીચંદ કરસનજી શેઠ) ૧૫૧
૪. સત્યાત્ નાસ્તિ પદ્ય ધર્મઃ ... (મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૫૨
૫. કાયા કુટુંબની સંજ્ઞા-અર્થ ઉપનય સહિત ... (કુંવરજી) ૧૫૩
૬. નંદિસૂત્રની યૂર્ણોત્તુ વિહંગાવલોકન (પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા) ૧૫૬
૭. વ્યવહાર કૌશલ્ય-નાના લેખો ૨ (૧૮૪-૮૫) ... (મૌકિતક) ૧૬૪
૮. અક્ષરમાળા. વ્યંજનયુક્ત ઉ ઊ, અ, ઓ, ઇ. (રાજપાળ મ. વહોરા) ૧૬૬
૯. ચક્રતી અને પદ્મતી ... (કુંવરજી) ૧૭૦
૧૦. મનનીય વિચારો ... (સ્વ. સ. ક. વિ.) ૧૭૨
૧૧. પ્રત્યેત્તર ... (પ્રશ્નકાર-દેવચંદ કરસનજી, રાંધણપુર) ૧૭૩
૧૨. ગૃહસ્થધર્મની ગૌરવતાતું સ્વરૂપ ... (મુનિ પ્રેમવિભજનજી) ૧૭૭
૧૩. પ્રભાવિક પુરુષો-પ્રારંભિક વક્તવ્ય ... (મો. દી. ચોકસી.) ૧૭૮

શ્રી સિદ્ધર્ષિ

શ્રી ઉપમિતિભવપ્રપંચા કથા મંથ કે જોડું બાયાંતર અમે ત્રણ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે, તેના કરતાં જોએ અપૂર્વ વિદ્વાન હતા તેમણે ચરિત્ર લાઇ મોતીચંદ ગિરધરલાલે યજ્ઞ ન વિસ્તારથી લખ્યું છે. તે અમે હાલમાં જ છપાવીને બહાર પાડ્યું છે. કોઈ પણ મંથ-કર્તાના મંથનું આવું સુંદર પૃથક્કરણ કરેલ બહાર પડેલ નથી. એમાં કરેલો પ્રયાસ અવર્ણ-નીય છે. એ છુટકા એકંદર પૃષ્ઠ કેમી આઠ પેજ સાડાછસો થયાં છે. એ શુક વાંચ્યા સિવાય ૧૧૨ અભિપ્રાય આપી શકાય તેમ નથી, તેથી મંગાવો, વાંચો તે વિચારો. મંથકર્તા ને ભોગ્ય ને અજ્ઞ છે. આ શ્રી ઉપમિતિભવપ્રપંચાકથાનો ચોથો ભાગ જ છે. ચારે ભાગની રૂ. ૨૨, ૮ રૂ. ૧૨૧ થાય છે તેના રૂ. ૧૦૧ લેનામાં આવે છે. આ ચોથો ભાગ જ જોડેના પુસ્તક-કિંમત રૂ. ૮) છે. પોસ્ટેજ આઠ આના લાગે છે.

પુસ્તક પદ મું
વિ. સં. ૧૯૯૬

શ્રાવણ

આંક ૫ મો
વીર સં. ૨૪૬૬

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિ. કાર્યો । (ગુદ્રાલોચ)

હિતશિક્ષા

(શાર્દૂલ)

થોડાં દ્રવ્યથક્રી છકી ગાદુ જઈ નિષ્કારણે ગાજતો,
હુઝી દીન જનો નિહાગી નજરે ના અંતરે લાજતો;
જાતી મિત્ર અનેક નેડ જગમા રાખે ન કો'ની તમા,
કયાથી એ જન માણશે જગતના આનંદ સ્વર્ગો સમા ? ૧

ગિથ્યા મોહ મદે ફરી જગ વિષે વિવેક જોતો નથી,
ને સપડાઈ આક્રમે પણુ જરી ખામોશ ખાતો નથી;
ખોટી મોટપ ખાટવા હરખમા શક્તિ ભૂલે તાનમાં,
કયાથી એ જન માણશે જગતના આનંદ સ્વર્ગો સમા ? ૨

સંતાપે હુઝીઓ જાની જગ વિષે ચિંતા કરે અન્યની,
વાણી ને બલિચારમા મન વિષે ના ખીક છે જગતની;
હોયે નાર સુવક્ષણી પણ ફરે પરનારીના સંગમાં,
કયાથી એ જન માણશે જગતના આનંદ સ્વર્ગો સમા ? ૩

મોહનલાલ હરિચંદ શાહ.

આત્મોપદેશ

હરિગીત છંદ

અરે માનવી ! તુજ વખત સારો વેગે ચાલ્યો જાય છે,
તે ધ્યાનમાં હિતાર તું ખાલી શું ગોઠાં ખાય છે ?
નહિ જ્ઞાન કે વળી જ્ઞાન રહેશે એ દયા તારી યશે,
તેવા સમયમાં માનવી મૂલ્યુદિ 'શું' તુજ આવશે ? ૧

કેવા કરું કાર્યો અને કેવો જનું આ ખલકમાં ?
કઈ રીતિથી વખણાઉં ને કેમ કીર્તિ પામું સર્વમાં ?
આવી અહોનિશ ધારણા તુજ મન વિષે લાગી રહી,
પણ જનું તારે એકલું એ કેમ તું સમજ્યો નહિ ? ૨

નારીતણું મુખભોગમાં તું વળત ગાળે હર્ષથી,
મનમાનતા લોજન જમે અરે માનવી બહુ વર્ષથી;
છ ખંડના રાજ જની અહંકારથી જે ગાજતા,
તે સૂતા જઈ શમયાતમાં નહીં મૃત્યુને આધીન થતા. ૩

જનું અને જેનું તથા શેનું અરે આ માકરું,
માતા અને પિતા વળી પુત્રો વધુ ને સાસરું;
આવી સ્થિતિ આ વિશ્વમાં ચારે દિશે વ્યાપી રહી,
પણ કોઈએ પ્રભુલક્ષિતમાં આ છગરને અધ્યું નહિ. ૪

જાળપણું રમત કરી અજ્ઞાનમાં ચાલ્યું ગયું,
તારુણ્ય તો તરણીતણા વિલાસમાંહિ ગાળિયું;
જુઠ્ઠાપણું આવી રહ્યું ચિંતાતણા ચોગાનમાં,
સમજ્યો નહિ પુન્ય પાપ તું સંચારના ગુહંતાનમાં. ૫

પીળા યથા મહુ કેશ તારા નષ્ટ થઈ દંતાવળી,
ચતુતણી દીણતા થઈ અન્ય ઈંદ્રિયો પણ ગઈ ગળી;
મહુ હાડ કંપે અંગનાં રે લાકડી લેવાઈ ગઈ,
તોયે અરે પ્રમદાતણા આનંદમાં દષ્ટિ રહી. ૬

તું દે તણ છગ કપટ સઘળાં મોહ માયાથી ભર્યાં,
મહુ તાપ ટળશે તાકરા જે પાપથી છવે કર્યાં;
આનંદ થશે બહુ અંતરે ને મુખ લહેરો લિડશે.
કહે મુરદંદુ સત્ત્વ સીમા હર્ષથી આવી જશે. ૭

અમીચંદ કરસનજી શેઠ

॥ सत्यात् नास्ति परो धर्मः ॥

પ્રાણી સ્વભાવથી-જન્મથી જ સત્યને ચાહે છે. એક નાના બાલકને કોઈ જૂઠું કહે તો તે રડી પડે છે. કોઈ મોટા માણસને જૂઠું કહે તો તે મારવા દોડે છે અગર દુર્માદ કરે છે. આથી સમગ્રતઃ છે કે અસત્ય કોઈને પસંદ નથી. સૌ સત્યના રાગી છે. મુલસીદાસ પણ કહે છે કે:-

સત્ય વચન અરુ, દીનતા, પરસ્ત્રી માત સમાન;
ઉત્તરે સ્વર્ગ જો ના મીલે, તે તુલસીદાસ જમાન. ૧.

છવે સમજવું જોઈએ કે એક મનુષ્ય પ્રાણીને જ નહીં, પણ પશુ-પક્ષી સર્વને સત્ય જ પસંદ છે. કેટલાક પશુ-પક્ષી એવાં છે કે જેઓ પોતાની જાતિમાં અયોગ્ય કામ કરનારને શિક્ષા પહોંચાડે છે. આ પ્રમાણે પ્રાણીમાત્રને સ્વભાવ સત્ય તરફ જ છે. સત્ય જ સમાજની રક્ષા કરે છે. સત્ય છે તે જ ધર્મ છે. દરેક ધર્મના અનુયાયીઓ સત્યનો જ ઉપદેશ કરે છે. સત્યવચન-સત્યવિચાર અને સત્કાર્ય એને જ ધર્મ કહેવાય છે. જૈનધર્મ આને ત્રિયોગશુદ્ધિ કહે છે, અંગેજો આને સદર્શન કહે છે, પારસીઓ મનસ્વી, ગનસ્તી અને કુનસ્તી કહે છે. ખરેખર જોતો સમાવેશ સત્યમા જ છે. સર્વ ગુણોમાં પ્રધાન ગુણ સત્ય છે. તેના વિના સર્વ ગુણો નિરર્થક છે. કીડી વિના ચક્ષુ શા કામનાં? પડિત જતો ફુનિયામાં માન પામે છે, ચતુર પુરુષો પૂજાય છે, પણ એ પડિતો અને ચતુર જતોમાં સત્યનો ગુણ ન હોય તો તેઓ ગમારથી પણ તુચ્છ છે. નિદ્રામાં છુદ્ધિથી સત્ય અને વિદ્યતાથી ઇન્દ્રિયનિમગ્ન વધારે ઉપયોગી છે સર હેત્રી ટેલર માયુ' કહે છે કે "સત્ય છે તે જ હડાપણ છે, સત્યથી માણસ દહી શીઘ્ર ઊંચી પદવી પામે નહીં તો પણ તેથી શું થયું? ક્રમે ક્રમે પણ દંડ મુકાતાં પગલાં વધારે સહિસસામન છે." સાચા માણસને દબાવિત થતુઓ સતાવે છે, કબાલિત નિર્ધનતા રીઝાવે છે, પરન્તુ ન્યાયોત્પથઃ પ્રવિચ્છલન્તિ પદં ન ધીરાઃ-અર્થાત્ ધીર પુરુષો સત્યથી એક પગલું પણ પાછા ખસતા નથી. હરિશ્ચન્દ્ર-રામ-પાંડવો-સીતા-દમયન્તી ને દ્રૌપદી આદિનાં ચરિત્રથી સર્વ ધર્મના લોકો વાકેફ છે અને તેઓની પ્રશંસા આજ પણ સૌ કરે છે. તેનું કારણ એ જ કે તેઓ સત્યની કસોટીમાં કસોટમદીથી ઊભા રહી શક્યા હતા.

સાત કાંઠ કાયરપણાનું કામ નથી. એમાં શરત્વ-બહાદરી જોઈએ છે. બહારના દેખાવથી તો મત્ત ડરામણું છે અને અસત્ય મોહનીય છે. જેઓ ખરા બહાદૂર હોય છે તે જ વિષભય મેદિનીય રવરપને ધૂતકારી ડરામણા મત્તની સોજત કરે છે. માયા માણુમના અદેગમાં તેમ જ શબ્દમાં, અરે તેની દૃષ્ટિમાં પણ શીર્ષ હોય છે. તે નર્ત્ત ગાય છે ત્યાં સર્વ ઉપર તેનો પ્રભાવ પડે છે. તેનું કહેવું મર્વ કાપ માન્ય કરે છે. યુરોપમાં સ્વયર નામનો ધર્મ-સુધારક થયો તેનો ઇતિહાસકાર લખે છે કે: સ્વયરનો એક શબ્દ અઘા પુદ્ધ જેવો હતો.

કાયા કુટુંબની સજ્જાય

ઉપનય સાથે (રાગ-મેવાડો)

નાહલો ન માને કાંઈ કહ્યું માહરું રે, શોક્ય હસીને જોય;
નણુંદ બેહુ રે ઘણી અટારડી રે, જેઠ જૂઠો મુજ હોય. ૧.

કિમ જાળવીએ રે કુટુંબ અટારડું રે, કરે મુજશું નિત રોપ;
એકણુ ગામે રે પિયર સાસરું રે, બોલે મેલી મેલી દોષ. કિમ ૨.

અર્થ—જાર ભાવનામાંથી અનિત્ય ભાવના ભાવતો બબ્બ પ્રાણી ચિંતવે
છે કે-આ કાયા સ્ત્રી છે અને મન તેનો સ્વામી છે. તે કાયા સ્ત્રી કહે છે
કે-‘આ મારો નાથ મન મારું કહ્યું માનતો નથી તે જોઈને મારી શોક્ય
કુમતિ કે જે હમણાં મનની પ્રિયા બની છે તે હસે છે. મારી બેહુ નણુંદ નિદ્રા ને
વિકેથા છે તે બહુ અટારી-માઠી છે. મારો જેઠ કપટ નામે છે તે મહાજૂઠો છે. કાયા
મન સાથે વિચારે છે કે-આ અટારા કુટુંબને કેમ જાળવવું? તે કુટુંબ મારી
સાથે નિરંતર રોપ કરે છે. મારું સાસરું ને પિયર એક જ ગામમાં જોડેલે આ
સંસારરૂપ શહેરમાં જ છે, તેથી તે કુટુંબ મારી ઉપર નવાં નવાં દોષ મૂકીને
મને પજવે છે. ૧-૨.

જેઠાણી મુજ પરધર બહુ ફેરે રે, દેવરને નહિં લાજ;
દેરાણી છે અતિ ઉછાંછળી રે, માંડે વિરઝો એ કાજ. કિમ ૩.

તેવી જ રીતે મહાવીર ભગવાનના સમ્બન્ધમાં અને અન્ય મહાપુરુષોના સમ્બન્ધમાં
સમજવું. એમની હાજરી જ દુષ્ટતાને દૂર કરે છે, તદ્દપ બનેલી હવા જેઓના આસપાસ
આવે છે તેઓનું જીવન પણ મત્યમય બની જાય છે.

યાદ રહેવું જોઈએ કે સત્યને માત્ર વચનમાં જ ન ગોંધી રાખવું જોઈએ, પરંતુ મન,
વચન અને ક્રિયા ત્રણે સત્યમય બનવા જોઈએ સાચો માણસ જૂઠા વિચારને પણ મગજમાં
પ્રવેશ કરવા દેતો નથી, કારણ કે યિઓમોંશીના મત પ્રમાણે દરેક વિચાર મગજમાં જન્મીને
જીવનમય આકૃતિ ધારણ કરે છે અને લક્ષ્ય કે જૂઠા કાર્યનો જન્મદાતા બને છે. જે
પ્રગ્નનો નિપાન થયાનો હોય છે તે પ્રગ્ન પ્રથમ તો વિચારમાં જ બ્રહ્મ યાવ છે. સત્ય-અસત્યમાં
તફાવત જોવાની દૃષ્ટિકા કે શક્તિ એનામાં રહેતી નથી અને પછી વર્તનમાં બ્રહ્મતા આવે
છે. જુઓ! ભારતવર્ષની દશા કેવી છે? વ્યાપારી લોક પોતાના પુત્રોને શીખવે છે કે અસત્ય
વગર તો વ્યાપાર જ થઈ શકે નહિ. અમલદાર લોક કહે છે કે લાંચ-રૂશન વગર પૈમાવાળા
થવાય નહિ એના દેશની ઉત્તતિ કેવી રીતે થાય? જ્યાંસુધી ભારતવાસીઓ પોતાના પૂર્વજોની
સત્ય કીર્તિને યાદ કરી સત્ય બોલવું, મત્ય વિચારવું અને સત્ય આદરવારૂપ ત્રિપુટી નહિ
અદણ કરે ત્યાંસુધી આ દશા કદી પણ સુધરી શકશે નહિ.

મુંનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

અર્થ—મારા જેઠ કપટની સ્ત્રી પરવચના મારી જેઠાણી ઘરે ઘરે અનેક જનોને ઠગતી કર્યા જ કરે છે. મારો દિયર અવિવેક છે તેને તો લાજ જ નથી. તે અવિવેકની સ્ત્રી કુમતિ જે મારી દેરાણી છે, તે તો બહુ ઉછાંછળી છે તેથી તે ઘણાં માઠાં કાર્યો કરે છે. ૩.

સસરો સુંહાળો રે બોલી નવિ શકે રે, સામુદીનો નહીં વિદ્યાસ;
પિયરે પિતા છે મુજ રોપીઓ રે, માડલડી દેખારે ત્રાસ. ક્રિમં ૪.

અર્થ—મનનો બાપ જીવ તે કાયાનો સસરો તે તો બહુ સુક્રમાળ છે. તે બધું સહન કરે છે, પણ કાંઈ બોલતો જ નથી. જીવની સ્ત્રી ચેતના તે મારી સાસુ તેનો કાંઈ વિશ્વાસ નહીં. તે તો ઘડીમાં આમ ને ઘડીમાં તેમ એમ અનિશ્ચિતપણે રહ્યા કરે છે. કાયાતું પિયર અશુભ સ્થાન ને ત્યાં રહેનાર અશુભ કર્મ તે કાયાના પિતા. દુષ્કર્મની સ્ત્રી કુમતિ મારી માતા. તે જાને તો મને ત્રાસ આપે છે. ૪.

કુવો બેઠો રે ખીખી બહુ ફરે રે, કુમડી લગાવે મુજ રાવ;
પરંપરસંજક મામો માહરો રે, મામીનો બોટો સ્વભાવ. ક્રિમં ૫.

અર્થ—દુષ્કર્મની બહેન વેદના, તેનો ઘણી શોક તે કાયાનો કુવો યાય છે તે આ બધું જોઈને ખીખી હ્રસ્વા જ કરે છે. અને તેની સ્ત્રી વેદના જે કાયાની કુમ્મ તે તો મારી રાવ-ફરિયાદ તેની પાસે કર્યા જ કરે છે. દુષ્કર્મની સ્ત્રી વેદનાનો ભાઈ અહંકાર તે કાયાનો મામો તે નિરંતર પારકાં ઘર બાંગવાનો ધંધો જ કરે છે. અહંકારની સ્ત્રી માયા તે કાયાની મામી છે તેનો સ્વભાવ તો બહુ જ બોટો છે, ખરાબ છે. એ મામા મામીએ તો આ જગતને બહુ હેરાન કર્યું છે. ૫.

માસી લૂંટ મંદિરમાં પેસીને રે, માસા દેખત લેઈ બાય;
કામ કરાવે બેરે ભાણ્ણો રે, ભોળાઈ વઢવા ધાય. ક્રિમં ૬.

અર્થ—વેદનાની બેન તૃષ્ણા તે કાયાની માસી કાયારૂપી ઘરમાં પેસીને ધર્મરૂપ ધનને લોભરૂપ માસાના દેખતાં લઈ બાય છે. દુષ્કર્મનો પુત્ર મોહ માયાનો ભાઈ તે જોરાવરીથી અનેક પ્રકારનાં કામ-અશુભ કાર્ય કરાવે છે અને તેની સ્ત્રી મુશિક્ષા કાયાની ભોળાઈ તે તો કાયમ વઢવા જ ધાય છે-વઢ્યા જ કરે છે. ૬.

ફંદ પાડે રે પિતરીઓ વળી રે, પિતરાણી કમજાત;
દાદો મારો ધુરથી લોભિયો રે, દાદી ફરે બહુ ધાત. ક્રિમં ૭.

અર્થ—દુષ્કર્મનો ભાઈ વિષય તે કાયાનો પિતરાણ ધાય છે તે જીવને નવા નવા ફંદમાં પાડ્યા જ કરે છે. વિષયની સ્ત્રી કુમતિ તે કાયાની પિતરાણી મદ્દા કમજાત છે. દુષ્કર્મનો બાપ પાપ તે કાયાનો દાદો ધાય છે. તે પ્રથમથી

જ'લોલીઓ છે અને તે પાપનો સ્ત્રી અશુભ આચરણ-કાયાની દાદી તે તો અનેક પ્રકારે કાયાનો ઘાત કરે છે-કાયાને દુર્ગતિમાં નાંખીને પીડે છે. ૭.

બેટી તપાવે મુજને અતિ ઘણું રે, જમાઈ કરે રે સંતાપ;

બેટા રહે રે મુજથી રૂસણે રે, વહુઅરે દે છે સરાપ. ક્રિમ્ ૮.

અર્થ—કાયાની બેટી-પુત્રી ચિંતા તે મને બહુ તપાવે છે અને ચિંતાનો પતિ જે રોપ તે કાયાનો જમાઈ થાય તે પણ બહુ સંતાપે છે. કાયાનો પુત્ર જે અદોષ તે તો કાયાથી કાયમ રૂસણે રહે છે-બુદ્ધો જ રહે છે. તેની સ્ત્રી આશા કાયાની વહુઅર તે તો કાયમ શ્રાપ જ દીધા કરે છે. ૮.

નિર્લજ્જ મારો વડુઓ સહુ કહે રે, વડીઆઈ વિકરાળ;

કોઈ ભણું નહીં એહ કુટુંબમાં રે, બોલે આળપંપાળ. ક્રિમ્ ૯.

અર્થ—કુળતિનો બાપ મિથ્યાત્વ તેને કાયાનો વડુઓ (માતાનો પિતા) સહુ કહે છે પણ તે તો મહાનિર્લજ્જ છે, અને તેની સ્ત્રી અવિરતિ જે મારો વડીઆઈ (માતાની માતા) કહેવાય છે તે તો મહાવિકરાળ છે. આ બંને મિથ્યાત્વ ને અવિરતિએ જ આ સંસારમા અતંતકાળ પર્યંત જીવને ભ્રમ્યાં છે, રખડાં છે. આ કુટુંબમાં કોઈ સારું કે ભણું નથી. બધાં આળપંપાળ જેમ-તેમ બોલે છે અને મનમાં આવે તેમ કરે છે. ૯.

ધણે ગામે દો ચોર નિત્યે કરે રે, તિણે સુખ નહીં લવવેશ;

એ મૂકીને જે અળગા રહે રે, તે પુણ્યવંત વિશેષ. ક્રિમ્ ૧૦.

અર્થ—આ ગામમાં એટલે આ સંસારમાં સંયોગ ને વિયોગ નામના બે ચોર વસે છે, તે કાયમ ક્ષ્યા કરે છે. તેણે કરીને જીવને લવલેશ માત્ર પણ સુખ નથી. જે પ્રાણી એ સંસારને મૂકીને અળગા રહે છે-સંસારને તણ દે છે તે જીવો વિશેષ પુણ્યવંત કહેવાય છે. તેને સંયોગ, વિયોગ દુઃખ આપી શકતા નથી. ૧૦.

એહ અર્થ કહ્યો અગોચરે રે, સદ્ગુરુને આધાર;

કરે બેડી મુનિ દયાશીલ કહે રે, બેજે પડિત વિચાર. ક્રિમ્ ૧૧.

અર્થ—આ સંજ્ઞાઓનો અર્થ અગોચર-ન સમજાય તેવો છે, કારણ કે તેમાં અર્થવંતર ભાવ ભર્યો છે. અહીં જે ઉપનય દર્શાવવામાં આવ્યો છે તે મેં સદ્ગુરુને આધારે-અવલંબને કહેલ છે. સંજ્ઞાઓના કર્તા દયાશીલ મુનિ હાથ બેડીને કહે છે કે-હે પડિતા ! તમે તેનો અર્થ વિચારો બેજો. ૧૧. કુંવરજી

નન્દીસુત અને એની યુષ્ણિણુનું વિહંગાવલોકન

આ દુનિયામાં અત્યાર સુધીમાં અનન્ત ધર્મો ઉદ્ભવ્યા છે અને તેમાંનો ઘણો મોટો ભાગ આને ઉપલબ્ધ નથી, છતાં જે કંઈ છે તે પણ કંઈ નાનોસૂનો નથી. એ પ્રત્યેક ધર્મને વ્યક્ત કરનાર એકાદ શાસ્ત્ર તો જરૂર યોજાયું હશે. આપણા આ ભારતવર્ષ તરફ નજર કરીશું તો જણાયે કે આજથી એક હિસાબે ચાર પાંચ હજાર વર્ષ જેટલો ઋગ્વેદ પ્રાચીન ગણાય છે. એ વૈદિક હિન્દુઓનું મૌલિક શાસ્ત્ર છે. એનાં દશે મંડળો એકસરખાં પ્રાચીન નથી. આ ઋગ્વેદ પછી યજુર્વેદ અને સામવેદ રચાયા અને કાલાન્તરે આને ઉપલબ્ધ થતા અથર્વવેદની સંકલના થઈ. આ શ્રુતિ (વેદ) ઉપરાંત અનેક બ્રાહ્મણ નામક ગ્રંથો, ઉપનિષદો, વિવિધ સ્મૃતિઓ અને ૧૮ પુરાણો એ પણ વૈદિક હિન્દુઓના શાસ્ત્ર ગણાય છે. એવી રીતે જૌહોનાં પણ અનેક શાસ્ત્રો છે. એ મૌખિક તિપિટક સુખ્ય છે. એમાં વિનયપિટક, સુત્તપિટક અને અભિધર્મપિટક એ ત્રણ ગ્રંથોનો સમાવેશ થાય છે.

જેનો સ જાણે વિચાર કરીએ તો દરેક તીર્થની સ્થાપનાના સમયે પ્રત્યેક ગણધર દુવાલસંગ ગણિપિટક (સ. કાદશાંગીરૂપ ગણિપિટક) રચે છે એ બાર અંગોના સમૂહરૂપ છે. આ ઉપરાંત પ્રત્યેક તીર્થમાં અનેક પદ્મલુગ પણ રચાય છે. આ પ્રમાણે દુવાલસંગ અને પદ્મલુગ એ બે જાતના શાસ્ત્રોની ગરજ સારે છે. પ્રસ્તુતમાં આપણે જે નન્દીસુત વિષે વિચાર કરવા માંગીએ છીએ તેનો દુવાલસંગમાં અંતર્ભાવ થતો નથી, કેમકે એ કંઈ દુવાલસંગની જેમ અંગપવિદ્ સુચ નથી પણ અનંગપવિદ્ સુચ છે. વિશેષમાં અનંગપવિદ્ સુચના આવસ્યય ને આવસ્યયવચ્ચરિત એવા બે ભેદો પડે છે. વળી એ બીજા ભેદના કાલિય અને ઉક્કાલિય એવા બે અવાન્તર ભેદો છે. નન્દીસુત ઉક્કાલિય સુચ ગણાય છે, કેમકે ઉક્કાલિય સુચ તરીકે પકિષ્પય-સુત્તમાં ૨૮ ગ્રંથોનો નિર્દેશ છે, બ્યારે નન્દીસુતમાં ૨૬ નો નિર્દેશ છે, પરંતુ એ બન્ને ગ્રંથોમા નન્દીસુતનો ઉક્કાલિય સુચ તરીકે ઉલ્લેખ છે.

આ ઉપરથી એક શકારે કે જે યુષ્ણિણુનો આપણે અહીં વિચાર કરવા માગીએ છીએ, તે ઉક્કાલિય સુચરૂપ એક શાસ્ત્રની યુષ્ણિ છે. હવે એનો બીજી રીતે વિચાર કરીશું.

વર્તમાન તીર્થ આશ્રીને આગમોની સંખ્યા, સમય અપેક્ષાનુસાર બુદ્ધી બુદ્ધી ગણવાય છે, તેમા સામાન્ય જનતા આગમોની સંખ્યા ૪૫ હોવાનું કહે છે અને માને છે. શ્રીમદ્યુક્તમૂર્ચિન વિચારસારમાં ૪૫ આગમો ગણાવ્યાં છે. આ સૂરિને સત્તાસમય વિક્રમની ૧૪ મી શતાબ્દી હોય એમ મનાય છે. એમની પૂર્વના કોઈ ગ્રંથમાં આગમોની સંખ્યા ૪૫ ની ગણવાયેલી હોય નો તે મારા

જોવા જાણવામાં નથી. આ ૪૫ આગમોમાં નન્દીસુતનો ૪૩ મા આગમ તરીકે— સુત તરીકે ઉપર્યુક્ત સૂરિએ નિર્દેશ કર્યો છે; પણ ત્યાં એમણે એને ચૂલિયાસુત તરીકે ઓળખાવ્યું નથી કે જે સજ્ઞા નન્દીસુતને માટે તેમ જ આણુઓગદારને માટે પણ આજે કેટલાક વળતથી પ્રચલિત છે. સૌથી પ્રથમ આ સંજ્ઞા કોણે અને ક્યારે ચોલ તેની તપાસ કરવી જાણી રહે છે. ગમે તેમ હો, આજે તો નન્દીસુતને એક ચૂલિયાસુત તરીકે ઓળખાવાય છે. આ ઉપરથી જોઈ શકાશે કે એનો સમાવેશ અંગ, ઉવંગ, પદ્મણુગ, છેલ્લસુત કે મૂલસુતમાં થતો નથી, પણ એથી અતિરિક્ત વિભાગમાં થાય છે.

આ લેખના શીર્ષકગત પ્રથમ શબ્દનો વિશેષ વિચાર ન કરતાં હવે આપણે એના અન્ય શબ્દરૂપ યુષ્ણિ વિષે ટૂંકમાં જિહ્વાપોહ કરીશું.

ગ્રન્થોના મુખ્ય બે વિભાગ પડી શકે: (૧) મૌલિક અને (૨) વિવરણાત્મક વિવરણના અર્થમાં ટીકા, વાર્તિક, નિત્યનુત્તિ, ભાસ, યુષ્ણિ એમ અનેક શબ્દો ઓછેવત્તે અંશે વપરાય છે. આથી જણાશે કે યુષ્ણિ એ એક પ્રકારનું વિવરણ છે. એની એક વિલક્ષણતા એ છે કે એ કેવળ સંસ્કૃત કે કેવળ પાઞ્ચ (પ્રાકૃત) ભાષામાં રચાયેલી કૃતિ નથી, પરંતુ એમાં તો આ બન્ને ભાષાનું સંમિશ્રણ છે અને તે પણ કેટલીક વાર તો એક જ વાક્યમાં પણ નજરે પડે છે. આવી વિલક્ષણતા પાઞ્ચ ભાષાને બદલે સંસ્કૃત ભાષા તરફ વિશેષ ઝોક આપવાના માનસને આભારી હોય એમ જણાય છે. પાઞ્ચયુગને બદલે સંસ્કૃતયુગ જોર પેકડતો ગયો તેવા સંક્રાન્તિકાળમાં યુષ્ણિરૂપ સાહિત્યને ઉદ્ભવ થયો હશે. એ યુષ્ણિના યુગ તરીકે વિકૃત્તની ઓથીથી તે આકાશી શતાબ્દી સુધીનો સમય સામાન્ય રીતે ગણાવાય છે.

એકંદર કેટલી યુષ્ણિઓ રચાઈ છે એની કેઈ નોંધ મળતી નથી. અમુક અમુક યુષ્ણિના ઉદ્દેશ મળે છે અને હમણાં કેટલાક વળતથી તો આગમોદ્ધારક શ્રીઆનન્દસાગરસૂરિ યુષ્ણિઓનું સંપાદન-કાર્ય કરી રહ્યા છે અને એને લઈને આપણને નીચે મુજબની યુષ્ણિઓ સુદ્રિત સ્વરૂપમાં આજે ઉપલબ્ધ થાય છે:— (૧) આણુઓગદારયુષ્ણિ, (૨) આવસ્સયયુષ્ણિ, (૩) ઉત્તરજ્ઞયણુ-યુષ્ણિ, (૪) દસવેયાલિયયુષ્ણિ, (૫) નન્દીસુતયુષ્ણિ.

વિશેષમાં હાલમાં નીચે મુજબની યુષ્ણિઓ ટૂંક સમયમાં પ્રસિદ્ધ થનાર છે એમ સંભળાય છે:—

(૧) આયારયુષ્ણિ, (૨) પદ્મહાવણાયુષ્ણિ.

યુષ્ણિઓના રચનાર મુનિઓ છે એટલું જ નહિ, પણ તેઓ પૈકી કેટલાક તો પૂર્વધર હોય એમ સિદ્ધ થઈ (વ. ૪, અ. ૧૨, પૃ. ૨૮૪) ઉપરથી જણાય છે; કેમકે ત્યાં કહ્યું છે કે “વળી અંગ અને ઉપાંગોની પૂર્વધર આચાર્યમહારાજઓએ યુષ્ણિઓ રચી છે.”

આ પ્રમાણે ચુણિષ્ઠો વિષે સામાન્ય ઉદ્દેશ કરી હું હવે પ્રસ્તુત ચુણિષ્ઠ વિષે થોડોક ઉદ્ધાપોહ કરીશ. આ ચુણિષ્ઠ અન્ય ચુણિષ્ઠોની પેઠે મિશ્ર લાપામાં રચાયેલી છે. એની પાઈય લાપા અર્ધભાગહીને ગદ્યે વિશેષતઃ સૌરસેની (સં. સૌરસેની) હોય એમ જણાય છે, એને અંગે પાઠલેહ લેવાય છે. આ પ્રસ્તુત ચુણિષ્ઠમાંથી જ શ્રી મલ્લયગિરિસૂરિએ નન્દીસુતના વિવરણમાં અવતરણો આપ્યા હોય એમ લાગે છે. એ અવતરણો પ્રસ્તુત ચુણિષ્ઠગત પાઠોથી કેટલેક અંશે ભિન્ન છે અને એ ભિન્નતા લાપાલેહને અંગે હોય એમ પણ જણાય છે. અહીં લાપાપરત્વે વિશેષ કંઈ ન કહેતાં આપણે આ ચુણિષ્ઠના કર્તા વિષે વિચાર કરશું.

આ કર્તાના નામ વિષે ચુણિષ્ઠમાં ઉદ્દેશ છે કે નહિ ? એ પ્રથમ પ્રશ્ન હાથ ધરીશું. એ માટે આપણે સુદ્રિત તેમ જ અસુદ્રિત (હસ્તલિખિત) સ્વરૂપમાં મળી આવતી ચુણિષ્ઠોની કેટલીક પ્રતિઓ તપાસીશું. સુદ્રિત પ્રતિના અંતમાં નીચે સુજળનો પાઠ લેવાય છે :—

“ જં નુ મળિયમૂળં વા અતિરિત્તં ઘાવિ અહવ વિવરીયં ।

તં સમ્મણુયોગધરા કહેઝ કાઝં સમસ્કંતિ ॥ ૧ ॥

ગિરેણગામેત્તમહાસહા જિતા પસૂયતી સંપ્પ જગટ્ઠિતાકુલા ।

કમટ્ઠિતા વીમત્ત ચિતિતક્ખરા ફુઢં કહેવંતમિધાનકંમુણા ॥ ૧ ॥

સકરાજાતો પંચસુ વર્પસતેપુ નંચધ્યયનચ્છીં સમાપ્તા इति ॥અન્યાગ્રં ॥૧૫૦૦॥”

લાંડારકર આચ્યવિદ્યાસશોધનમંદિર (પૂના)માં આ ચુણિષ્ઠની એક હસ્તલિખિત પ્રતિ છે. તેમાંથી અંતિમ ભાગ મેં તૈયાર કરેલ જૈન હસ્તલિખિત પ્રતિઓના સવિસ્તર વર્ણનાત્મક સૂચી (પુ. ૧૭, ભા. ૨, પૃ. ૨૬૬)માં છપાયેલી છે. એમાં પહેલું પદ્ય તો લગભગ ઉપર પ્રમાણે છે. પછીના ભાગમાં વિશેષ ભિન્નતા છે એટલે એ સુદ્રિત ભાગ હું અત્ર રજૂ કરું છું :—

“ ‘ગિરેણ’ગામેત્ત મહાસહા [સદા] જિનો (તા)

પસૂયતી સંપ્પજોગ દ્ધિ(?)તાકુલા ॥

કમદ્ધિ(?)તા(તા : ?) વીસંત ચિતંતક્ખરો ।

ફુઢ(હ) કાહયતં અમિધાનકમુણો ॥

મ(સ)કરાજો પંચસુ વર્પસતેપુ વ્યતિક્રાંતેપુ અપ્પનવતિપુ ॥

નંદિઅધ્યયન ચ્છીંણ : સમાપ્તા ॥ છ ॥ ગ્રં ૦ મ ૧૫૦૦ ॥ છ ॥ શ્રી ॥ છ ॥ ૦ ॥ ”

આ પ્રમાણેનો જો કે ઉપર્યુક્ત સૂચીમાં સુદ્રિત પાઠ છે, છતાં મૂળ પ્રતિમાં સર્વાંશે એ જ પાઠ છે કે કેમ તેની તપાસ કરવી બાકી રહે છે, કેમકે ખાસ કરીને ત્રીજી પંક્તિમાં સુદ્રણસમયે સુદ્રકને હાથે ફેરફાર થયો હોય એમ લાગે છે. અત્ર એ વાત ઉમેરીશ કે કૌસલગત પાઠ અર્ધચંદ્રલના માટે મેં રજૂ કર્યો છે. ચોખ્ખા

કૌંસથી મેં નિર્લક્ષ્ય અંશ દર્શાવ્યો છે અને ધનુષના આકારવાળા કૌંસથી અશુદ્ધ પાઠને બદલે મને સ્ફુરેલો શુદ્ધ પાઠ મેં સૂચવ્યો છે. આ ઉપરથી સહેલાઈથી સમજી શકાશે કે હસ્તલિખિત પ્રતિભા પાઠ અશુદ્ધ છે. એ અશુદ્ધતાના નિરાકરણની સાથે સાથે સ અને મ સંબંધી, હ અને દ સંબંધી, ત અને ન સંબંધી તેમજ ક્ર માટેની જોડ લિપિની સંજ્ઞા સંબંધી બ્રાહ્મિયો અંગેની ગેરસમજ વિચારતાં ઉપર્યુક્ત પદ જુદું સ્વરૂપ ધારણ કરી શકે છે.

મારી સામે અત્યારે ઉપર્યુક્ત યુષ્ણિની કોઇ હસ્તલિખિત પ્રતિ નથી, પરંતુ બનતાં સુધી મારા ઉપર્યુક્ત સુદ્રિત પાઠ ઉપરથી જ એ પદ અકલંકઅન્યત્રયની પ્રસ્તાવના (પૃ. ૧૫)માં ન્યાયાચાર્ય પંડિત મહેન્દ્રકુમારશાસ્ત્રીએ નીચે મુજબ રજૂ કર્યું છે:—

“ ધિરેણ ગામેત્ત મહાસદ્ધા જિતા, પસૂયતી સંલ જગદ્ધિતાકુલા ।

કમદ્ધિતા વીસંત ચિંતિતકરો કુલં કદ્યં અમિદ્વાનકમ્મુણા ॥ ”

સાથે સાથે એ પણ ઉમેરીશ કે આ પ્રમાણે પદ રજૂ કરતી વેળા તેમણે નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“ इस गाथा के अक्षरों को लौट पलटने पर भी ‘ जिनदास ’ नाम नहीं निकलता । ”

આ ઉપરથી જોઇ શકાય છે કે ઉપર્યુક્ત પદમાં નામ સૂચન કરાયું હોય એમ આ શાસ્ત્રીએ જરૂર લાગ્યું છે, પણ એ નામ શોધવામાં તેઓ સફળ થયા નથી. મારી ઉપર્યુક્ત સૂચી છપાતી વેળા મને પણ આ પદમાં કર્તાએ પોતાનું નામ સૂચવ્યું છે એવો ભાસ થયો હતો, પણ એ નામ એમાં નહિ જડ્યું એટલે આ યુષ્ણિના કર્તાનું નામ અત્ર અપાયું નથી એમ મેં માન્યું. બીજી બાજુએ એ નામ જિનદાસગણિ મહત્તર હોવાનું મેં કેટલેક સ્થળે લાંચ્યું હતું એવો મને ખ્યાલ હતો એટલે એ ઉપરથી આ યુષ્ણિના પ્રણેતા પરત્વે એ નીચે મુજબ નિર્દેશ કર્યો:—

“ Author—Not mentioned According to the tradition, Jinadasa Gani Mahattara. ”

આ સંબંધમાં શ્રી મહેન્દ્રકુમાર શાસ્ત્રીએ અકલંકઅન્યત્રયની પ્રસ્તાવના (પૃ. ૧૫)માં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ કર્યો છે:—

“ माण्डारकर प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिरके जैनागम कैटलोग में प्रो. H. R. कापड़िया ने स्पष्ट लिखा है कि-नन्दीचर्णि के कर्ता जिनदास हैं यह प्रघोपमात्र है। ”

અહીં જે પ્રઘોપમાત્ર એમ કહેવાયું છે તે ક્યાં સુધી સંમુચિત છે તેના નિર્ણય કરવાનું હું વિદ્વદ્ગને સોંપું છું, અને પ્રસ્તુત વિષય આગળ લંબાવતાં એ ઉમેરું છું કે મારા અગ્રેજ લખાણનો તેમણે કરેલા ઉપર્યુક્ત અર્થને અને

સાથે સાથે તેમણે કરેલાં કેટલાંક વિધાનોને લક્ષ્યમાં રાખી તેઓ નન્દીસુત્રની ચુલ્લિણના કર્તા જિનદાસ ગણિ હોવા માટે શંકા ઉઠાવે છે. આ શંકાનું નિરસન અકલંકત્રયના પ્રાસ્તાવિક (પૃ. ૪)માં શ્રીયુત્ જિનવિજયે કર્યું છે અને એ રીતે શાસ્ત્રીજીની શંકા અસ્થાને છે એમ તેમણે બતાવ્યું છે. સાથે સાથે શાસ્ત્રીજીએ મારે માટે કરેલા ઉદ્દેશને સત્ય માનીને તેમણે મારે અંગે કેટલુંક લખ્યું છે, જેનો ઉત્તર આ લેખમાં આવી જાય છે. અહીં જિનવિજયને મુખારકબાદી આપવાનું મન થાય છે અને તે એ છે કે ઉપર્યુક્ત અશુદ્ધ પદના પ્રથમ ચરણમાં કેટલાક અક્ષરોનું પરિવર્તન સૂચવી—“ ણિરેણાગત્ત મહાસદાજિના ” એવું પરિવર્તન સૂચવી તેમણે આ ચુલ્લિણના કર્તાએ ગૂઢ રૂપમાં પોતાનું નામ જિનદાસ-ગણિના મહત્તરેણ રજૂ કર્યાનું વિધાન કરવામાં પહેલ કરી છે. સાથે સાથે એ પણ નોંધીશ કે તેમને હાથે અહીં બે રજાલન થયેલ છે. એક તો મહાસદા નહિ પણ મહસદા બોધએ એટલે કે હા ને બદલે હ તો આમ બની શકે અને બીજું જિનદાસ નહિ પણ જિણદાસ બોધએ, બે કે અર્થદ્વયે તો બંને સંગત છે.

આ પ્રમાણે પ્રથમ ચરણમાં જિનદાસગણિ એ અક્ષરો તો જરૂર જોવાય છે, પણ એ પ્રમાણે એ અક્ષરો માટે શોધ કરવાનું એ જ પદમાં કેવી રીતે સૂચવાયું છે તેનો વિચાર કરવો બાકી રહે છે. એનો કંઈક ઇસારો ત્રીજા ચરણના પ્રારંભિક ભાગમાં હોય એમ જણાય છે, પરંતુ આ પદમાં જે કેટલીક અશુદ્ધિઓ છે તેના નિરાકરણ માટે અન્ય સાધન ન મળે ત્યાં સુધી ચોક્કસપણે કહેવું મુશ્કેલ છે. આ સાધન પ્રાપ્ત થતાં હું આ સંબંધમાં ફરીથી વિચાર કરવા ઇસારો રાખું છું.

હવે અહીં એક બીજો પ્રશ્ન વિચારીશું. તે એ છે કે શ્રી મહાયગિરિસૂરિએ નન્દીસુત્રના વિવરણમાં “ શ્રીચૂર્ણિકૃતે નમોઽસ્તુ ” એમ લખ્યું છે, જ્યારે શ્રી-હરિભદ્રસૂરિના નામનો તો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ કર્યો છે તેનું શું કારણ ? આ માટે નીચે પ્રમાણે વિકલ્પો સંભવે છે:—

(૧) એમની સામે જે ચુલ્લિણની પ્રતિ હતી તેમાં કર્તાના નામવાળું ઉપર્યુક્ત પદ હશે કે નહિ હોય.

(૨) જે કદાચ ઉપર્યુક્ત પદ હશે તો તે ઘણું અશુદ્ધ હોવાથી તેઓને નામનો ખ્યાલ આવ્યો નહિ હોય.

(૩) નામની ખબર હોય તો પણ તે સ્પષ્ટ રૂપમાં આપવું કે નહિ ? એ પોતાની ભરજીની વાત હોવાથી તેમણે નામોદ્દેશ કર્યો નહિ હોય.

૧. એ લખાણ જોટુ મને ઉદ્દેશને લખાયું છે તેટલું શાસ્ત્રીજીને ઉદ્દેશને જરૂર લખી શકાય, છતાં એ મારી સામે લખાયું એવું કારણ હું કળી શકતો નથી.

(૪) ચૂષિંકાર કહેવાથી શ્રી જિનદાસગણિ જ અભિપ્રેત છે એવું એ સમયનું વાતાવરણ હોય એટલે નામોદ્દેષની આવશ્યકતા તેમને નહિ જણાણી હોય.

આમાંથી જો પહેલો વિકલ્પ વાસ્તવિક હોય તો પછી ખીજા પ્રશ્નો માટે અવકાશ જ રહેતો નથી. ખીજા વિકલ્પ માટે વિશેષ કહેવા જેવું જણાતું નથી. ત્રીજા અને ચોથા માટે પણ લગભગ એવી જ સ્થિતિ છે. આ ઉપરથી ભ્રમ શકારે કે એમને નામની ખબર જ નહિ હતી એમ માનવાનું કંઈ ખાસ કારણ નથી.

મારી ઉપર્યુક્ત સૂચીમાં કર્તાના સંબંધમાં મેં કરેલો ઉલ્લેખ સંદિગ્ધતાના કારણરૂપ થઈ પડ્યો, પણ હવેથી તેમ ન થાય તે માટે અહીં હું ગુજરાતી વાચકો માટે સ્પષ્ટરૂપમાં એ જાહેર કરું છું કે નન્દીસુતની ચુષિણના કર્તા જિનદાસગણિ મહત્તર છે અને વિશેષમાં નિસીહસુતની વિસેહચુષિણના પણ એ જ કર્તા છે. બાકી ઉપર્યુક્ત સૂચીના ત્રીજા ભાગની અંગ્રેજી પ્રસ્તાવનામાં મેં મારી ભૂલ સુધારેલી જ છે. અને એમાં હું કશી જ નાનમ ગણતો નથી, બલકે ઐતિહાસિક ક્ષેત્રમાં—સંશોધનક્ષેત્રમાં કામ કરનારાની એ હું ફરજ સમજું છું. ‘જ્ઞાનનયન’ પ્રગર પંડિત સુખલાલે પણ તત્ત્વાર્થસૂત્રની ગુજરાતી પ્રસ્તાવનામાં જે ભૂલ કરી હતી તે તેમણે એની હિન્દી પ્રસ્તાવનામાં સુધારી લીધી છે અને એક ખીજા ભૂલ અકલંકગ્રન્થત્રયના પ્રાકૃત્યન (પૃ. ૧૨) માં નીચે ગુજળ સુધારી છે:—

“प्रसंगवश मैं अपने पूर्व लेख की सुधारणा भी कर लेता हूँ। मैंने अपने पहले लेखों में अनेकान्त की व्याप्ति बतलाते हुए यह भाव सूचित किया है कि-प्रधानतया अनेकान्त तात्त्विक प्रमेयों की ही चर्चा करता है।...अत एव समुच्चय रूप से यही कहना चाहिय कि अनेकान्तदृष्टि आचार और विचार के प्रदेश में एकसी लागू की गई है।”

૧. આ ભૂલના સંબંધમાં, એ પ્રસ્તાવના પ્રસિદ્ધ થઈ તે પૂર્વે, મારે શ્રી આનંદ-સાગરસૂરિ સાથે વાતચીત થઈ હતી અને એ જૂલ છે એમ તેમણે પણ કહ્યું હતું. આથી તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર (ભાષ્ય અને ટીકા સહિત) ના ખીજા વિભાગની અંગ્રેજી પ્રસ્તાવના (પૃ. ૬) માં મેં એનો નિર્દેશ કર્યો હતો, પણ એ પ્રસ્તાવના છપાઈને પ્રસિદ્ધ થઈ તે પૂર્વે, હું જૂલતો ન હોઉં તો મુનિ શ્રી દર્શનવિજયે હિન્દીમાં એક લેખ લખી એ જૂલ દર્શાવી હતી. કાલાન્તરે પં. સુખલાલની ઉપર્યુક્ત પ્રસ્તાવના સહિત છપાએલ તત્ત્વાર્થસૂત્રનું પર્યાયોચન કરવાનો મને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં મેં એ જૂલ એમાં દર્શાવી હતી અને સાથે સાથે એ પર્યાયોચનમાં એમની ગુજરાતી પ્રસ્તાવના કરતાં મારી પ્રસ્તાવનામાં જે અનેક વિશિષ્ટતાઓ હતી તેનો નિર્દેશ કર્યો હતો. એ પર્યાયોચન તેમના હિન્દી અનુવાદપૂર્વક પ્રસિદ્ધ થનાર તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં છપાવાનું હતું, પરંતુ તેમ થયું નથી, એટલે હવે ભવિષ્યમાં એ પ્રસિદ્ધ કરવાનો હું ઇરાદો રાખું છું.

- આ પ્રમાણે સુણિણના કર્તાના નામસૂચક પદ્યની મીમાંસા વિચારી હવે હું એના પછીના ઉલ્લેખ વિષે કંઈક ટૂંકાણમાં ઊઠાપોઠ કરવા પ્રવૃત્ત થાઉં છું.

સુદ્રિત પ્રતિમાં સુણિણની રચનાનો સમાસિકાળ શકે સંવત્ ૫૦૦ છપાયેલો છે, બ્યારે મારી ઉપર્યુક્ત સૂચીમાં એ શકે સંવત્ ૫૬૮ છપાયેલો છે. વિશેષમાં લીંબડીના જૈન જ્ઞાનભંડારની હસ્તલિખિત પ્રતિઓનું સૂચીપત્ર નામક ગુસ્તકના ૮૮ માં પૃષ્ઠમાં પણ “ શક ૫૬૮ ” છપાયેલ છે. (અને ત્યાં પણ અંધાગ્ર તરીકે તો ૧૫૦૦ નો જ નિર્દેશ છે.)

ત્યાં સુધી મને ખ્યાલ છે ત્યાં સુધી સુણિણની સુદ્રિત પ્રતિ બાદ કરતાં બીજે બધે સ્થળે શકે સંવત્ ૫૬૮ નો જ ઉલ્લેખ મેં જોયો છે અને શ્રી જિનવિજયે ચોતાના પ્રાસ્તાવિકે (પૃ. ૫)માં શ્રીઆનન્દસાગરસૂરિના “ સાહસ ” વિષે ઉલ્લેખ કરતાં જે ઉલ્લેખ કર્યો છે એ વિચારતાં તો કોઈ સ્થળે શકે સંવત્ ૫૬૮ કરતાં લિપ્ત ઉલ્લેખ મળવાનો સંભવ જ નથી. એટલે અત્યારે તો હું પ્રસ્તુત સુણિણની રચના શકે સંવત્ ૫૬૮ માં સમાપ્ત થયાનું માનું છું.

શ્રી જિનવિજયે શ્રી આનન્દસાગરસૂરિના સંબંધમાં પ્રાસ્તાવિકમાં જે લખ્યું છે એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે આ આચાર્ય એ સમાસિકાળસૂચક પંક્તિના અંશને પ્રક્ષિપ્ત ગણે છે. એમ કહેવા માટે એમની પાસે કશો પૂરાવો હોય તો તે રજૂ કરવાનું શ્રી જિનવિજય સૂચવે છે અને જો તેઓ તેમ કરી શકે તેમ ન હોય તો તેઓ આગળ વધીને નીચે સુજળના શબ્દોમાં એ વાતની પૂર્ણહિતિ કરે છે:-

“ હમારા यह सन्देह कि ‘ सूरिजी महाराज ने, सामिप्राय, नन्दीचूर्णि के उस उल्लेख को नष्ट कर देने का प्रयत्न किया है और वैसा कर के अपने एक महान् पूर्वाचार्य की कृति का और उसके साथ ही एक सार्वजनिक ऐतिहासिक तथ्य का अपलाप करने का निन्द्य अपराध किया है ’ दूर नहीं होगा । ”

આથી મારી શ્રી આનન્દસાગરસૂરિને નમ્ર વિરક્તિ છે કે આ વિષયમાં તેઓ જરૂર સપ્રમાણ પ્રકાશ પાડે, કેમકે આ સુણિણના રચનાસમય સાથે શ્રી હરિભદ્રસૂરિના સત્તાસમયનો નિર્ણય સંકલિત છે.

હવે શ્રી જિનદાસગણિની કઈ કઈ કૃતિઓ છે એ હકીકત હું વિચારીશ. ઉપર હું સૂચવી ગયો છું તેમ નિસીદ્યુત્તની વિસેહસુણિણ અને પ્રસ્તુત નંદીસુત્તની સુણિણ એ બે એમની કૃતિઓ છે. શ્રી જિનવિજયે હરિભદ્રસૂરિના સમય નિર્ણય (પૃ.)માં સૂચવ્યું છે કે આવસયસુણિણ પણ એમની કૃતિ.

છે શ્રી આનન્દસાગરસૂરિ પણ એમ જ માનતા હોય એમ એમણે સ પાદિત કરેલ આવસ્સયચુષિણના ણત્ર લાગેતા મુગપૃષ્ઠ ઉપરથી જણાય છે, પરંતુ અત્ર એ વાત હું ઉમેરીશ કે મારી સૂચી (ભા ૩, પૃ ૪૫૯-૪૫૨)મા આવસ્સય ચુષિણની ત્રણ પ્રતિઓનું વર્ણન છે એમાથી એકે પ્રતિના અતમા એના કર્તા વિષે ઉલ્લેખ નથી વળી સ્તેનપ્રશ્ન (ઉ ૧, પત્ર ૧૪ અ)મા સૂચવ્યા મુજબ આ તેમ જ પત્રજ્ઞેસણાકૃપચુષિણના ળર્તાનું નામ કે તેમના સમય વિષે સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ મળતો નથી

જિનવિજયને તેમ જ શ્રી આનન્દમાગરસૂરિને મારી અભ્યર્થના છે કે તેઓ પોતાના મતવ્યનું સપ્રમાણ સમર્થન ડરનારી હકીકત રજૂ કરે અને જો તેમ ન જ થઈ શકે તેમ હોય તો એ પ્રાન્ત હોવાનું સૂચવે આવી એક વિઙ્ગસિ શ્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈને પણ ડરવાળી છે, કેમકે તેમણે શ્રી જિન દાસગણિની કૃતિ તર્ગકે અનુયોગદ્વારની ચૂર્ણિનો ઉલ્લેખ જૈનસાહિત્યનો સશ્લિષ્ઠ ઇતિહાસ નામક પુસ્તક (પૃ ૧૧૨)મા કર્યો છે એ પૃષ્ઠ ઉપર પ્રસ્તુત વિષય સાથે સળ ધ ધગવતા બે ટિપ્પણો છે તે પૈકી ૧૪૮ મા ટિપ્પણના ઉત્તરાર્ધમા નન્દીમુત્તની ચુષિણ માથે જ સળ વ તેમણે સૂચવ્યો છે તે પ્રાન્ત છે એ ભાગ તો નિસીહમુત્તની વિસેહચુષિણને લગતો છે ૧૪૯ મા ટિપ્પણમા “ પી ૩, પર્ગિ પૃ ૧૮૫ પી ૫, પરીશિષ્ટ પૃ ૫૧ ” એવો જે એમણે નિર્દેશ કર્યો છે તે એ બે (Reports) મારી પાસે નહિ હોવાથી શા માટે કરાયો છે તે હું ઝી શકતો નથી શુ પ્રો પિટર્સને આણ્યોદ્વારની ચુષિણના કર્તા તરીકે શ્રી જિનદાસગણિનું નામ સૂચવ્યાની માગિતીરૂપે એ છે ? જો તેમ ન હોય તો આવો ઉલ્લેખ શ્રી મોહનલાલે કયા આધારે કર્યો છે તે દર્શાવવા નઓ કૃપા કરે

આ લેખ લખતી વેળા નન્દીમુત્તની ચુષિણમા અપાયેલ કેટલીક હકીકતો વિષે વિચાર કરવાનો મારો ઇગદો હતો, પણ આ લેખનું કવેનર ધારવા કરતા વધી ગયેલું હોવાથી એ ઇગદો અત્યારે જતો ડરુ છું અને આ લેખ આ પ્રમાણે પૂર્ણ કરું છું

હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌકિતક

(૧૮૪)

સ્વતંત્રતાનો અર્થ તમને જામે તે કરવું એ નથી, પણ તમે જે કરી શકો, તમે જે કરો અને તમારે જે કરવું જોઈએ તે કરવું તમને ગમવું જોઈએ-એમ છે.

સ્વતંત્રતા અને સ્વચ્છ દતામા ધણો ફેર છે સ્વતંત્રતા મનુષ્યને દેન બનાવે છે, જ્યારે સ્વચ્છ દતા મનુષ્યને પણ બનાવે છે આ પ્રમાણે હોના છતાં મન્ને વચ્ચેનો તફાવત કેટલીક વાર એટલો ઝીણો હોય છે કે એ તફાવત સમજવો મુશ્કેલ પડે છે અને ખાસ કરીને બનેલી મર્યાદાની આગતોમા ગૂંચવણ ઊભી કરે છે મનુષ્ય બુદ્ધિશાળી પ્રાણી છે, પણ એની સાથે જ એ વિકારને વશ છે, એને પસંદગી કે નાપસંદગી કરતી વખત કામ, ક્રોધ, મોહ, દમ વગેરે બાબતોનો ઊંડો અભ્યાસ હોય અને નિર્જુન્ય કળી વખતે સારાનરસાનો વિવેક સૂક્ષ્મદષ્ટિએ સહાયમા હોય તો એના નિર્જુન્ય સાચા થાય છે અને એમ ન હોય તો એની વાત મારી જાય છે

ધણી વખતે શિસ્તને તામે થવામા સ્વતંત્રતાનો નાશ લાગે છે, કેટલીક વાર સમાજના યોગ્ય મધ્યોને તામે થવામા નમળાઇ લાગે છે, કેાઇ વાર ગેક કે ઉપરીના હુકમ બજાવવામા શુનામીભાવ લાગે છે, આ સર્વ બાબતોના નિર્જુન્યનો પોતાનું સમાજમા સ્થાન, નીતિના સર્વસમ્મત નિર્ણયોનો સ્વીકાર અને આત્મત્યાગની ભાવના પર આધાર રહેવો ઘટે પણ ગમે તે મનમા આવે તે કરી નાખવું એમા સ્વતંત્રતા રહેલી છે એની જાવના યુવકમા સવિશેષ રહે છે પોતાના કાર્યવિભાગની શકરતા વિચારી, પોતાને જે કરવું જોઈએ તે કરવામા જેને અતગનો આનંદ થાય એનું નામ ખરી સ્વતંત્રતા છે વ્યવસ્થા વગરની કાર્ય રેખામા મગ્ન નથી અને વિચાર્યા વગર મનમા આવે તે કરી નાખવામા વિવેક નથી વિવેક ન હોય ત્યાં સ્વચ્છ દતા છે અને પોતાના છદ પ્રમાણે વર્તવાની ઇચ્છા થાય એટલે વિવેકનો નાશ થઇ જાય છે. યૌવન, ધન, સંપત્તિ, શેકાઇ કે અવિવેકને આધીન થઇ એક વાર મનુષ્ય સ્વચ્છદે ચઢ્યો એટલે પછી એ મહાન કાર્યો કે દીર્ઘ પરિણામો માટે નકામો થઇ જાય છે

માટે પોતાની યોગ્યતા, શક્યતા અને કર્તવ્યતાનો ખ્યાલ કરી જે કામ હાય ધરવું તેમા ઓતપ્રોત થઇ જવું અને એને પાર પાડવા સર્વ પ્રયત્નો કરવા-આનું નામ માત્રી સ્વતંત્રતા છે દુનિયામા માણસો આવી સ્વતંત્રતાને પશ્ચિમામે જ મોટા થયેલા છે અને જે મનમા આવે તેમ વર્તનારા હોય છે તે અતે હારીને જેમી જાય છે કુશળી માણસ સ્વતંત્રતા અને સ્વચ્છ દતા વચ્ચેનો આ તફાવત ધ્યાનમા ગળી જરૂર માત્રો સ્વતંત્ર થવા મથે છે, પણ વિકાર કે મોહને વશ થઇ પોતાનું તેમારું એમ મનાવવાની ભાગ્યડમા પડતો નથી સ્વતંત્રતા મદ્યુષ્ય છે, સ્વચ્છ દતા અધમ દુર્યુષ્ય છે

"Liberty does not consist in doing what you like, but in liking to do what you can, what you may and what you ought"

HENRY VAN DYKE (17-9-36) S

(૧૮૫)

તમે કરી શકો તે સર્વ કરો નહિ; તમારી પાસે હોય તે સર્વ વાવરો નહિ;

તમે સાંભળો તે સર્વ માનો નહિ; અને તમે જાણો તે સર્વ કહો નહિ.

સંયમને વિકાસમાર્ગમાં અનેરું સ્થાન છે. ઉદ્રિયોને કે મનને બેલગામ છૂટાં મૂકી દેવામાં આવે તો અધઃપાત વધતાં વધતાં પરાકાષ્ટાએ પહેંચે છે. શરીર કે વાણી પરના સંયમ કરતાં પણ વધારે મહત્ત્વ મનના સંયમને આપવાનું છે, કારણ કે એ જન્મેને દોરવનાર તો આખરે મન જ છે. સંયમ ઉપર દરેક ધર્મોએ ખૂબ ભાર મૂક્યો છે. નાની મોટી દરેક વાતમાં સંયમને સ્થાન છે અને એ સ્થાન જે જાળવે તે જીવનમાં સુખી થઈ પ્રાંતે સ્પૃહા મેળવે છે.

આપણે અનેક સારાં ખરાબ કામો કરી શકીએ છીએ. આપણામાં અનંત શક્તિ છે, માટે સારાં કામ કરવાં અને ખરાબ પર સંયમ રાખવો. ખૂન કરી શકે માટે કરવું એ વાત તો ઉઘાડી રીતે વિચિત્ર છે, પણ એ જ ધોરણે સર્વ અનિષ્ટ કામો પર સંયમ રાખવો. એ જ રીતે ધન હોય તો વાપરી નાખવું નહિ. દાનમાં કે ધર્માદામાં ખર્ચ કરવો અને સાથે ધણપણ કે માંદગી માટે વેતરણ રાખવી. સયમ સાચી બાબતમાં રાખવાનો નથી, પણ નિરર્થક કે એશઆરામમાં વ્યય કરવા કરતાં સંગ્રહ ખોટો નથી. આ રીતે સંયમમાં પણ વિવેક રાખવાની જરૂર છે અને એ સ્વતઃ સમગ્રાય તેવી વાત છે.

અનેકની નિંદા સાંભળીએ, કોઈનું ધસાતું સાંભળીએ, કોઈના અવર્ણવાદ સાંભળીએ એ સર્વ સાચાં માનવાં નહિ. સારી વાત, ગુણગુણવાદ કે કોઈની ઉન્નતિ યા પ્રગતિ થયેલ સાંભળી પ્રભેદ કરવો, બાકી નિંદા, વિક્રયામા પડવું નહિ. જીવનમાં બીજાં જાણનાં ધણું છે. વળી કારણ વગર બોલવું નહિ, અન્યને હુ માની છું એમ બતાવવા માટે બોલવું નહિ, કોઈને બોંકા પાડવા બોલવું નહિ, સાચી વાત હોય અને ખરાબર જાણતા હોઈએ તો પણ માણસની ગેરહાજરીમાં બોલવું નહિ અને મૃત્યુ પામેલ માણસના અવર્ણવાદ તો કહેવા જ નહિ.

આ રીતે જીવનના સર્વ ક્ષેત્રોમાં સંયમને સ્થાન છે. સંયમ વગરનું જીવન એ સદે કે સુકન વગરના વહાણ જેવું છે. જેને જીવનનો હેતુ પાર પાડવો હોય, સાધ્ય સમીપ જવું હોય અથવા છેવટ કાંઈ નહિ તો વ્યવહારમાં નામ કાઢવું હોય તેને સંયમ-શિસ્તની જરૂર છે. બાળપણમાં છોકરું જે માગે તે તેને મળે તેવાં છોકરાં કરતાં જે બાળકને અનેક મનોરથો દબાવી રાખવા પડે તે આગળ જતાં વધારે સફળ થાય છે એવો આપણો અનુભવ છે; માટે વચન, ક્રિયા અને વિચાર પર સંયમ રાખતાં શીખવું, અંકુશ મૂકવાનો અભ્યાસ પાડવો અને તેમ કરીને કુશળ જીવન જીવનાર થવું એ મર્વ રીતે સુચોગ્ય છે.

“Do not all you can; Spend not all you have; Believe not all you hear; And tell not all you know.” (7-1-36) S. V.

અક્ષરમાળા

૦ વ્યંજનયુક્ત ઉ, ઊ (૪)

ઉકળાટ વિશેષ હોય તેટલી વૃદ્ધિની નીકટતા હોય.

કુળવાન મનુષ્ય શરમથી પણ દુષ્કૃત્ય કરતાં અચકાય છે.

ખૂબ ખાનાર માંદગીને આમંત્રે છે.

ગુરુ વિના જ્ઞાન નહીં ને અનુભવ વિના સાન નહિ.

ઘડ દિનાંધ છે, કાક રાત્ર્યંધ છે અને કામાંધ દિવસ-રાત્રિ અંધ છે.

ચુલા-પાણીઆરા આદિ ઉપર ચંદ્રવાની જરૂર વિચારપૂર્વક યોગ્ય છે.

છૂટું મુકાયેલ મન ક્યાં જઈને અટકશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે.

જીગારનો નાદ અનેક અકૃત્ય કરાવે છે.

જૂકીને નમન કરનાર પણ આપત્તિ વેળાએ મોઢું છુપાવીને ચાલે છે.

ટૂટેલ મન સંધાવું મુશ્કેલ છે. યદિ સંધાય તો પણ હીરની જેમ વચ્ચે ગાંઠ રહી જાય છે.

ઠૂંકું પણ ક્યારેક ભૂતની કલ્પના જન્માવે છે.

કુગડુગી વગાડીને પણ સ્વસ્લાધા ગાનાર ઘણા હોય છે.

ઢૂંકે રહીને અર્ધ મળે તો આખો મેળવવા દૂર ન જવું.

તુલામાં ન્યાયનો ગુણ તો છે પણ તે ગુરુને નીચે બેસાડે છે અને, લઘુને ઉપર ચડાવી દે છે તે દુર્ગુણ પણ છે.

થૂંકલું ગળવાનો પણ સમજી માણસને ક્યારેક પ્રસંગ આવી જાય છે.

દુઃખ એ ભૂલની જ શિક્ષા છે.

ધૂર્ત જનોના પડછાયાથી પણ દૂર રહેવું યોગ્ય છે.

નૃતનતા-નવીનતા જગતને નિત્ય પ્રિય છે.

પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી અને વહુનાં લક્ષણ બારણામાંથી જણાય છે.

ફૂલગુલાખી સ્વભાવનાં માણસો સૌને પ્રિય થઈ પડે છે.

ધુન્નાતો દીપક અંતમાં પૂર્ણ જોસથી પ્રકાશી જીઠે છે.

ખૂલ સુધારી લેવાથી તેની પરંપરા અટકી જાય છે.

મૂત્ર-મળાદિ બહાર નીકળતાં તે પ્રત્યે અતિ ધૃણાભાવ જન્મે છે.

યુક્તાયુક્તનો વિચાર પ્રથમથી કરનારને પ્રાયઃ ખેદ કરવો પડતો નથી.

રૂપમાં ગુણ બળે તો સુવર્ણ ને સુગંધની ઉક્તિ યથાર્થ બને છે.

લૂણું ભોગવન પણ પરિશ્રમ પછી અતિ મિષ્ટ લાગે છે.

શૂળ જેવાં વચન સર્વત્ર દુશ્મનાવટ જન્માવે છે.

મુલબ વરતુનું પ્રાયઃ મૂલ્ય હોતું નથી.

હુશિયારી વિનાનું એકલું ગોખણપટ્ટી જ્ઞાન કામ આપતું નથી.

સુધા સમાન અન્ય કોઈ મહાન્ વેદના નથી.

અંજનયુક્ત એ (૫)

એકડા વિનાનાં મીઠાં તદ્દન વ્યર્થ છે, તેમ જ એકડાની પૂર્વેનાં મીઠાં પણ નકામાં છે. કેતકીની સુગંધથી આકર્ષાઈ ભ્રમરા સ્વયં ત્યાં જાય છે. સત્પુરુષની સુગંધ પણ એવી છે કે જેથી ભક્તજનોથી તે વીંટળાયેલ રહે છે. ખેતી ઉપર જગતભરનો આધાર છે, છતાં એવી ખેતીનો કર્તા ખેડૂત આજે ખેડાલ સર્વત્ર નજરે પડે છે.

ગેયતાના કારણે સામાન્ય કાવ્યો પણ પ્રિય થઈ પડે છે.

ધેટાનો સ્વભાવ આંધળા અનુકરણનો હોય છે.

એન ન પડે ત્યારે નિદ્રાધીન બનવું હિતાવહ છે.

છેલખટાઉ માણસો પાછળથી ટીકાપાત્ર બને છે.

જેમ જેમ શેલડીને પીસો, સુવર્ણને તપાવો અને ચંદનને ઘસો તેમ તેમ એ સર્વ અનુક્રમે રસ, ક્રાંતિ અને સુગંધ વધારે આપનાર બને છે.

ઝેરનું એક જ ગ્રિંદુ ઉત્તમ વસ્તુને અયોગ્ય બનાવી દે છે.

ટેકો દબને ચાલનાર વૃદ્ધ પણ મૃત્યુથી ડરે છે.

ઠેકાણા વિનાના પત્રની જેમ ધ્યેય વિનાનાં માણસો પત્ર તત્ર અથડાય છે.

ઢલ (મચ્છરી) મોરનાં આંસુને ગળી જઈને ગર્ભ ધારણ કરે છે.

તેવડના પ્રમાણમાં ખર્ચ રાખવો તે યોગ્ય છે.

થેગ આદિ અનંતકાય બહુ જીવોનું સ્થાન હોઈ વર્ણ્ય કહેય છે

દેવતાનું સાક્ષાત્ દર્શન દુર્લભ ગણાય છે.

ધેનુ એ હિંદુસંસારમાં પૂજનિક પ્રાણી ગણાય છે.

નેક વૃત્તિ જળવનાર પ્રતિષ્ઠાપાત્ર બને છે.

ધેટમાં પેસી પગ લાંબા કરનાર ધૂર્તજનો રથજે રથજે હોય છે.

કેદુસાંની નખખાઈમાંથી ક્ષય જન્મે છે.

ખેતી જોડી વિના સંસારનું પ્રાયઃ કોઈ કામ ચાલતું નથી.

લેખ લેનાર કરતાં શોભાવનારની બલિહારી છે.

મેળા આદિ ઉત્સવો જન-મનરંજનાર્થે યોગ્યતા છે.

ચેન-કેન પ્રકારે પણ પ્રસિદ્ધિ મેળવી શકાય છે. (સારા કાર્યથી કે ખૂરા કાર્યથી)

ફેલ માર્ગ થતાં સ્વાવલંબનની દિશા બંધ પડી ગઈ છે.

લેખ લખી કે લાખણો કરી લોકને દોરનાર પોતે ઘણી વાર ‘કોરા’ હોય છે.

વેપારી દિવસચોર એટલે ઘણા માણસો વચ્ચે ધોળે દિવસે ચોરનાર છે.

શેલડીની મીઠાસા પ્રતિષર્વે (ગાંઠે) વધતી જાય છે.

સેવ્ય-સેવકભાવ અનાદિથી ચાલે જ છે.

હિમ અને પીતળની ખરી ખબર કપ, છેદ અને તાપથી પડે છે.

ક્ષેત્રશુદ્ધિ સિવાય ખેડૂતની મહેનત, ખીજ, વૃષ્ટિ આદિ વ્યર્થ જાય છે.

ઝેયપણ મેળવવું અત્યંત દુર્લભ તેમ જ મુશ્કેલ છે.

વ્યંજનયુક્ત ઝો (૬)

ઝોણ કરવાના કાર્યને પોર ઉપર રાખનાર પસ્તાય છે.
 કોમળ અને મિષ્ટ વચન સર્વત્ર વશીકરણનું કામ કરે છે.
 ઝોટી ડંકાશ લાંબો સમય નહતી નથી.
 ગોખી રાખેલું લુલાઇ જાય છે, પણ અતુલવેલું લુલાઇ નથી.
 ઘોડે ચડે તે પડે પણ ખરે.
 ચોરની ચાર નજર અને શાહુકારની એક નજર કહેવાય છે.
 છોટી વાતને મોટી ન કરવી.
 જોર વિના મોટી વાતો કરવાથી જગતમાં હાસ્યપાત્ર બનાય છે.
 છોકાં આવે ત્યારે નાસિકા દબાવી શ્વાસ રુંધવાથી આળસ જીડી જાય છે.
 ટોપીના જબ્બર પ્રવાહે પાઘડીને હાંકી કાઢી છે.
 ઠાંક નિશાળીઆને વતરણું ઘણું હોય તેમ કહેવાય છે.
 ડાળીમાં બેસી યુવાનો કે યુવતીઓ યાત્રા કરે છે ત્યારે રહેજે હાસ્ય રધુરે છે.
 દોલ વગાડીને નિજ ગુણ ગાનાર પણ હોય છે.
 દોરવાળાં માણસ સાથે વાદમાં ન જીતરવું તે યોગ્ય છે.
 ઘોડામાં મીકાશ રહે છે. અતિમાંથી મીકાશ જતી રહે છે.
 દોઢ પરમેશ્વરની ઉપમા ધનને અપાય છે.
 ઘોળા વચ્ચેને ડાઘનો ભય હોય છે, કાળા કે મેલાને ભય હોતો નથી.
 નોક જળવવા માટે લજ્જવાળો મનુષ્ય પ્રાણાર્પણ સુદાં કરે છે.
 પોથીમાંહેનાં રીંગણવાળો વ્યવહાર આજે ખૂબ પ્રચલિત બન્યો છે.
 દોહી ખાનારા મિત્રોનું પ્રમાણ હમેશાં વિશેષ હોય છે.
 ઝોલવા ઉપરથી જ મનુષ્યની ઘણી પરીક્ષા થઇ જાય છે.
 લોળપણ ઘણી વાર મૂર્ખાઈમાં ખપે છે.
 મોજમગ્નતા દિવસો જલદી પસાર થતાં જોવાય છે.
 યોગી જોતાને ધનસંચય અનર્થનું કારણ બને છે.
 રોગ વિના ઔષધ ખાનાર પ્રથમ પંક્તિનો મૂર્ખ ગણાય છે.
 લોકમતને અવગણનાર નિંદાપાત્ર બને છે.
 વોદરાવીને સાધુની પાછળ દશ ડગલાં જવું એ ગૃહસ્થનો ઉચિત ધર્મ છે.
 શોકના નિવારો દુઃખને ખેંચી લાવે છે.
 સો વર્ષે પણ દુષ્કાળ આકરો ગણાય છે.
 શ્રોતા વિના વક્તા ખીલી શકતો નથી.
 હોય તેવા દેખાવામાં દરકન નથી, ન હોય તેવા દેખાવું ને જ દુઃખદ છે.
 દ્વેષ પામેલને વધુ કહેવું એ યુક્ત નથી.

વ્યંગનયુક્ત અં (૭)

અંદરના અંદર ને બહારના બહાર રહેનાર ધણાં માણસો હોય છે.
 કંદમૂળનું ભક્ષણ દુર્ગતિનું કારણ છે.
 ખંડખંડ દુકડા કરે તોય સજ્જનો તે સજ્જનો રહે છે અને દુર્જનો તે દુર્જનો રહે છે.
 ગંધને લાંછને કીડીઓ ધણે દૂર સુધી પહોંચી જાય છે.
 ઘંટ એ મંદિરનો આવશ્યક શણગાર મનાયેલ છે.
 ચંદન અને ચંદની શીતળતાથી પણ સત્પુરુષોની શીતળતા અધિક હોય છે.
 છંદ લાગ્યા પછી ધારેલ કાર્ય પાર પાડ્યા વિના શાંતિ થતી નથી.
 જંગલી મનુષ્યો પણ કેટલીક બાબતમાં ઉજળિયાત વર્ગ કરતાં પણ વધે છે.
 ઝંકારવ ઝાલર ઘંટ વગેરેનો સંધ્યાકાળે કર્ણપ્રિય લાગે છે.
 ટંકણુખાર સુવર્ણને પણ સાંધનાર છે. સજ્જનો એવા જોષ્ઠ્યે.
 ઠંડીની ઋતુ સુખી મનુષ્યોને સુખપ્રદ નીવડે છે અને દુઃખીને દુઃખ વધારનાર થાય છે.
 ડંકા દુનિયામાં વગડાવનારને પણ મૃત્યુ ક્ષણવારમાં ઓચિંતું આવીને ઉપાડી જાય છે.
 ઢંગ પ્રમાણે માણસ સ્થાન પામે છે.
 તાંત વધારે કરવાથી ક્યારેક આખી વસ્તુ તૂટી જાય છે.
 થંડા મગજથી વિચારનાર પ્રાયઃ ઉતાવળ પગલું ભરતાં નથી.
 દાંતધાવનની ક્રિયા શાંતિથી કરવા યોગ્ય છે. સ્વચ્છ દાંતવાળા ધણા રોગથી મુક્ત રહે છે.
 ધંધુકામાં જન્મેણ એક બાળક બારમી સદીમાં ગુજરાતનો પરમ જ્યોતિર્ધર બનેલ છે.
 નંદનવનની શોભા પણ ચિંતાતુરને સુખ આપતી નથી.
 પંડિતની મિત્રતા બુદ્ધિને વધારે છે.
 ફૂંદમાં ફસાવી દ્રવ્યથી ખાલી થતાં કામીજનોને વેરપાઓ ત્યજ દે છે.
 બંધ મકાનમાં પ્રવેશતાં પહેલાં તેમાં હવા-ઉત્તસ જવા દો.
 બંડાર જરૂર છતાં અંતરાયાધીન મનુષ્ય તેનો ભોગવટા કરી શકતો નથી.
 મંગળ કાર્યો ધણાં વિધ્નોથી ભરેલાં હોય છે.
 યંત્રવત્ જીવનવાળાનું યથાર્થ જીવન કેમ કહેવાય ?
 રંગરાગમાં અહર્નિશ રાચનારને દુઃખીના દિલની થું ખજાર પડે ?
 લંઘનથી જરૂર દૂર થાય છે અને અજીર્ણ રહેલું ભોજન જીર્ણતાને પામે છે.
 વંશમાં સુપુત્ર જન્મે તો વંશને ઉગળે છે, કુપુત્ર કુખાડે છે.
 શક્તિ હ્રસ્વ બધે શંકારપદ વાતાવરણ બાળે છે.
 સંખ્યાના રંગ જેવાં ચલિતસ્વભાવી સુખદુઃખ કાયમ કોષ્ટને ત્યાં ટકતાં નથી.
 હંસ અને બગ જેવેતવર્ણમાં સમાન હોવા છતાં ગુણથી ભુદા પડે છે.

ચડતી અને પડતી

આ સંસારમાં અસ્તોદયનું ચક્ર નિરંતર દરેક મનુષ્યને માથે ફર્યા જ કરે છે. તે જ્યારે ઉઠે જાય છે ત્યારે મનુષ્યની ચડતી થાય છે અને નીચે આવે છે ત્યારે પડતી થાય છે. આને માટે સમયનો નિર્ધાર નથી.

સામાન્ય રીતે તો માણસો દ્રવ્યને અંગે જ ચડતી, પડતી માને છે, પરંતુ દ્રવ્ય સંબંધી ચડતી, પડતી ઉપરાંત બીજી પણ ઘણા પ્રકારની ચડતી, પડતી છે. આરોગ્યની વૃદ્ધિ અથવા અનારોગ્યની પ્રાપ્તિ, ઇજ્જતમાં વધારો અથવા બેઇજ્જત થવું, સફળતામાં વૃદ્ધિ અથવા દુર્ગુણની પ્રાપ્તિ, સૌભાગ્યમાં વૃદ્ધિ અથવા દુર્લગત્વની પ્રાપ્તિ, સંપત્તિમાં વૃદ્ધિ અથવા કુસંપત્તિમાં પતન, માનસન્માનમાં વૃદ્ધિ અથવા જ્યાં ત્યાં અપમાન પામવું, ધર્મક્રિયામાં પ્રવૃત્તિની વૃદ્ધિ તેમજ તેમાં પ્રમાદ અને ધર્મને નામે અનાચારમાં પ્રવૃત્તિ, સદાચરણમાં વૃદ્ધિ અથવા દુરાચારમાં લપટાઈ જવું-આવી અનેક પ્રકારની ચડતી, પડતી મનુષ્યને એક ભવમાં અનેક વાર પ્રાપ્ત થાય છે. આ સર્વમાં મુખ્ય કારણ તો પૂર્વકર્મજન્ય વિપાકોદય છે, પરંતુ વ્યવહારથી જોતાં તેનાં અનેક કારણો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. દ્રવ્ય સંબંધી અતિલોભ, અપ્રમાણિક વર્તન, સદાચારીના સંગનો ત્યાગ અને દુરાચારીનો વધતો જતો પ્રસંગ, પથ્યસેવનનો ત્યાગ ને રસેન્દ્રિયના વશવર્તી-પણાથી કુપથ્યનું સેવન, સારાં વાંચનનો અભાવ અને ઇન્દ્રિયોને ગહેકાવનાર વાંચનનો સ્વીકાર, સંતોષીના સંગનો ત્યાગ અને લોભી મનુષ્યનો વધતો જતો પ્રસંગ, દાતારનો સંગ છૂટી જવો અને કૃપણની સોળત થવી, ભક્ષ્યાભક્ષ્યના વિવેકનું દૂર થવું અને અભક્ષ્ય પદાર્થના ભક્ષણ તરફ પ્રેમ, શાંતસ્વભાવને તજવો અને ઉદ્વેગસ્વભાવી ણનવું-આવાં અનેક કારણો દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આ બધાં કારણોને પ્રથમ તો ઓળખવાં જ મુશ્કેલ છે. જેને સમજીનેની, સદાચારીની, સંતોષીની, સંપના ઇચ્છકની અને સાચાધર્મીની સંગતિ હોય અને સારાં વાંચનનો શોખ હોય તે જ એ બધી બાબતનાં સારાં માઠાં કારણોને ઓળખી શકે છે અને જે મનુષ્ય ભવભીરુ હોય, કાંઈક કર્મના ભોરથી હલકો થયેલ હોય અને નીકટભવિ હોય તેવા છુવો જ તેમાંનાં શુભ કારણોને સેવે છે અને અશુભ કારણોને તજે છે.

દ્રવ્ય મેળવવાની પ્રાપ્તિ દરેક મનુષ્યને ચાહતા હોય છે, પરંતુ સમજીને તેનાં કારણ તરીકે સત્ય, પ્રમાણિકપણું, સંતોષ અને લોકવિરુદ્ધનો ત્યાગ તેમ જ પાપવ્યાપારનો ત્યાગ વગેરે સમજે છે અને તેને જ સ્વીકારે છે

ત્યારે તેનાથી જુદાં પડતાં મનુષ્યો ગમે તે રીતે-ગમે તેવો અન્યાય કરીને, અપ્રમાણિકપણ આચરીને, નિઃશંકપણે પાપવ્યાપાર કરીને તેમ જ અનેક પ્રકારના કાવાદાવા અને પ્રપંચ કરીને દ્રવ્ય મેળવવા ઇચ્છે છે, પૂર્વના લાભાંતરાય કર્મોના કાંઈક ફલોપશમ થયેલો હોય તો તેવાં મનુષ્યો દ્રવ્ય મેળવે છે, લક્ષ્યાધિપતિ કે કોડપતિ થાય છે, પરંતુ પરિણામે આ લવમાં જ તેવી રીતે મેળવેલા દ્રવ્યનો વિનાશ થાય છે અને તેને અંગે જેલમાં પણ જવું પડે છે, જેઈજત થાય છે, લોકની ગણત્રીમાંથી બાદ થાય છે અને પરલવમાં તો તેના બહુ માઠા વિપાક લોગવવા પડે છે. દુર્ગતિમાં જવું પડે છે અને ત્યાં અનેક શારીરિક, માનસિક દુઃખો અસંખ્ય વર્ષો પર્યંત લોગવે છે, છતાં તેના સાચા કારણનું તેને લાન થતું નથી.

આરોગ્યને તો સૌ ઇચ્છે છે, પરંતુ આરોગ્ય જળવવા માટે કુપથ્યનું તજવું, રસેદ્રિયને વશ કરવી, અલક્ષ્ય લક્ષણ તજવું, મિતાહારી થવું અને બીજાં પણ આરોગ્ય જળવાય તેવાં કારણો સેવવાં જોઈએ તે સેવતાં નથી. તેને પરિણામે આરોગ્ય નાશ પામે છે અને જિંદગીનો મોટો ભાગ રોગાકાંતપણે વ્યતીત કરે છે.

લોકમાં સન્માન મેળવવાની, ઇજ્જત વધારવાની અને સારા કહેવરાવવાની તો પ્રાચે ઘણાં મનુષ્યોને ઇચ્છા હોય છે, પરંતુ તેને અનુકૂળ કારણો સેવવાને બદલે તેથી વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરે છે, જેથી લોકમાં અપમાનનું ભાજન થાય છે, જેઈજત બને છે અને સારાં માણસની ગણત્રીમાંથી નીકળી જાય છે. આ વિષય ઘણો વિશાળ છે. તેને અંગે ખુદિમાનો ઘણો પ્રકાશ પાડી શકે તેમ છે મેં તો માત્ર દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. તે ઉપરથી સારું અહણ કરી ચડતીનાં કારણોને સેવશે અને પડતીનાં કારણોને તજશે તેનું આ લવમાં શ્રેય થશે અને પરલવમાં પણ કલ્યાણ થશે.

આ બધી બાબતોમાં મુખ્ય જરૂર ભૂમિશુદ્ધિની છે. જે મનુષ્યની આત્મારૂપ ભૂમિ શુદ્ધ થયેલ હોય, માર્ગાનુસારીના શુભો મેળવવાની રુચિ જાગી હોય, કેટલાક શુભો મેળવ્યા હોય, સંસારની અસારતા સમજાણી હોય અને સન્માનની સંગતિ હોય તે ભૂમિમાં બીજા શુભોની નિષ્પત્તિ થાય છે; ઉજારભૂમિમાં થતી નથી. આત્માને અંગે તે બંને પ્રકારની ભૂમિને ઓળખીને ભૂમિ શુદ્ધિ કરવાની મારી જાસ લલામણ છે.

આ સિવાય દેશની, શહેરની, ગામની, જ્ઞાતિની, કુટુંબની તેમજ સંસ્થાઓ વગેરેની પણ ચડતી પડતી થાય છે. તેનાં કારણો વિચારવામાં આવે તો પડતીથી બચી જવાય છે.

મનનીય વિચારો

૧ તમારા આહાર-પાણી આદિમા નિયમિત અને મિતવ્યથી બનો અને સારી તદુરસ્તી અને મજબૂત શરીર મેળવો શરીરને મારી રીતે કસતા રહો.

૨ ' સારી તદુરસ્તી એ ખજનો છે ' તેના વગર આપણે કંઈપણ કરી ન શકીએ, જેથી તદુરસ્તી સાચવી રાખવા આપણે ઘણી કાળજી રાખી જોઈએ તાજી-શુદ્ધ હવામા ગ્રહેણુ જોઈએ, સ્વચ્છ પાણી પીવું જોઈએ અને વાતાવરણને કંઈ કે હવાને બગાડનાર દુર્ગંધી, અપવિત્રતાઓથી દૂર રહેવું જોઈએ.

૩ તમે જે કંઈ ન્યાયી કામ કરવાનું નક્કી કર્યું હોય તેમા દૃઢતા રાખો કોઈ પણ મુશ્કેલીઓનો ડર ન ગણો કંઈ પણ કામ કરવાનું હાથમા લેતા પહેલા બરાબર વિચાર કરો, પણ એક વાર તેનો આરંભ કર્યો કે તેને કોઈપણ બોગે સહીસલામતીથી પાર પાડો.

૪ બીજાઓ તમારા માર્ગમા મુશ્કેલીઓ નાખે અગર પીકા કરે તેનાથી નિરુત્સાહી ન બનો જો તમારો માર્ગ ખરો હશે અને પુરુષાર્થ પ્રમાણિત હશે તો લાંબે વખતે પણ તમે ફત્તેહ મેળવશો અને તમારા વિરોધીઓને નિરાશ થવું જ પડશે.

૫ ' બહાદૂર બનો પણ ઉજાછળા ન બનો ' ઘણી વાર આપણે આપણો મુદ્દો, આપણો કેસ ઉતાવળમા, ઉદ્વેગ રીતે રજૂ કરનામા અને ગર્વ એકદમ કરવાની ઉત્ક્રાંશમા ચૂકી જઈએ છીએ પરંતુ પાછળથી પસ્તાવું પડે એવું સાહસ કરવું ન ઘટે.

૬ ફગ્લે બળનવામા તમારું મન સતોષાય તો પરિણામ તમને નુકસાન અથવા શકશે નહીં આપણું અત કરણુ સતોષાય એટલે બસ ગયા સેકંડો વર્ષોથી આપણે મુશ્કેલીઓ વેડી તે આપણા જ ડરણુથી હશે અને તેથી જ આપણે મમાનહિતના લાભો મળવવામા એકનિત પ્રયત્ન તરીકે પોતાને માનતા મધ પડ્યા છીએ.

૭ માતૃભૂમિને ચાહો, સ્વદેશમાધવોને ચાહો, સ્વબંધુઓને ચાહો, મહાત્મ્યુત્તિ રાખો અને તેમના દુખ દૂર કરો ગરીબ-નબળાને મદદ કરો સ્વદેશમાધવોની અને માતૃભૂમિની દશા સુધરે તેમ કરો.

૮ શ્રીમત પ્રગ્ન બનવા તમારો દેશી ઉદ્બોગને પોષણ અને ઉત્તેજન આપી શકો ? આપણી સ્થિતિ સુધરે તેમ કરો.

૯ આપણી દૃષ્ટિ સમક્ષ આચારત બાની આજ્ઞા માટે આપણા લોકોમા તાર્કિક જ્ઞાનનો ફેલાવો કરો.

૧૦ દરેકમા કંઈક સારું હોય છે જ, બીજી પ્રજાના સાગ દેશાન્તથી આપણો આદર્શ સિદ્ધ કરવા તેમના સારા મુદ્દાઓ દો. અપગ્રિપકર અને ઉતાવળીઆ વિચારોથી આપણે દોરવાઈ જવું નહિ, પણ આપણે મનુષ્યહિતના કાર્યો મગીન અને ઉદાર સિદ્ધાન્તો મુજબ શરૂ કરવા.

૨૫૦ સ. ક. નિ.

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ દેવચંદ કરશનજી—રાંધણપુર)

પ્રશ્ન ૧—સૂર્ય ને ચંદ્ર જ્યોતિષીના ઇંદ્રો છે અને તે નવ ગ્રહોમાં પણ ગણાય છે તો તે જુદા સમજવા કે કેમ ?

ઉત્તર—જ્યોતિષીના મુખ્ય પાંચ પ્રકાર છે. ૧. સૂર્ય, ૨. ચંદ્ર, ૩. ગ્રહ, ૪. નક્ષત્ર ને ૫. તારા. તેમાં સૂર્ય ને ચંદ્ર બે ઇંદ્રો છે. જાનેનો પરિવાર જુદો નથી. જે પરિવાર સૂર્યનો તે જ ચંદ્રનો છે. તે બેમાં મુખ્યતા ચંદ્રની છે. તેનું વિમાન સૂર્યથી મોટું ફૂંકે યોજનનું છે ને આયુષ્ય એક પદ્યોપમ ઉપર એક લાખ વર્ષનું છે. સૂર્યનું વિમાન ફૂંકે યોજનનું છે અને આયુષ્ય એક પદ્યોપમ ને એક હજાર વર્ષનું છે. ગ્રહો તો ૮૮ છે તેનાં નામ કલ્પસૂત્રની મુજબાધિકા રીકામાં છે. નક્ષત્રો ૨૮ છે અને તારાઓ તો દરેક ચંદ્રના પરિવાર તરીકે છાસક હજાર નવસે ને પંચોતેર ૬૬,૬૭૫ કોડકોડી છે.

સાર—નવ ગ્રહમાં ગણાતા સૂર્ય, ચંદ્ર તે બે ઇંદ્રો જ છે, જુદા નથી અને એ બે સર્વ ગ્રહ, નક્ષત્ર ને તારાના સ્વામી છે. ચર ને સ્થિર દરેક સૂર્ય ચંદ્રનો ભેળો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પરિવાર છે. સૂર્ય ને ચંદ્ર અસંખ્યાત દ્વીપસમુદ્રોને અંગે અસંખ્યાતા છે. તે જાતિ તરીકે બે છે, પરંતુ વ્યક્તિ તરીકે અસંખ્ય છે; તેથી જ તીર્થંકરની ઇંદ્ર અસંખ્ય કરે સેવા એમ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૨—શવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને બે દેવલોક સુધીના દેવોનું શરીર સાત હાય પ્રમાણ કહ્યું છે, તો તેથી ઓછું શરીર બીજા દેવોનું છે ? હોય તો કયા કયા દેવલોકમાં કેટલું હોય ?

ઉત્તર—ત્રીજા, ચોથામાં છ હાયનું, પાંચમા, છઠ્ઠામાં પાંચ હાયનું, સાતમા, આઠમામાં ચાર હાયનું, નવમાથી બારમા સુધીના દેવોનું ત્રણ હાયનું, નવ-ગ્રીવેયકમાં બે હાયનું ને પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવોનું એક હાયનું શરીર હોય છે. જુઓ જીવવિચારાદિ પ્રકરણો.

પ્રશ્ન ૩—દેવ, દેવીની કાયાનું પ્રમાણ ઉત્પન્ન થતી વખત હોય તેટલું ચ્યવન સુધી હોય કે ઓછુંવતું હોય ?

ઉત્તર—દેવ, દેવી ઉત્પન્ન થતાં અંતમુદૂર્તમાં જ પૂર્ણ શરીરવાળા થઈ જાય છે, પછી તેમાં ઘટવધ થતી જ નથી. ચ્યવન સુધી તેટલું જ હોય.

પ્રશ્ન ૪—ઈદ્રના આલિયોગિક દેવોતું કાર્ય શું હોય છે ? તે શબ્દનો અર્થ શું છે ? અને ઈદ્ર સિવાય બીજાને પણ આલિયોગિક દેવો હોય છે ?

ઉત્તર—ઈદ્ર જે આજ્ઞા કરે, જ્યાં જવાતું કહે, જ્યાંથી કોઈપણ વસ્તુ લાવવાતું કહે, કોઈ સગી કે મુનિ વિગેરેના ઉપસર્ગનું નિવારણ કરવાતું કહે વગેરે તમામ કાર્ય તેને કરવાતું છે. ઈદ્રના સામાનિક વગેરે દેવોને પણ આલિયોગિક દેવો હોય છે. એ શબ્દનો અર્થ નિકટના સંબંધવાળા અર્થાત્ નિકટ રહેનારા એવો થાય છે.

પ્રશ્ન ૫—ત્રયચ્ચિંશક અથવા ગુરુસ્થાનક્રીઆ દેવોતું કર્ત્તવ્ય શું છે ?

ઉત્તર—તે દેવો ઈદ્રને નિમિત્તે શાંતિક, પૌષ્ટિકાદિ કાર્યના કરનારા, રાજાના પુરોહિત જેવા છે. ઈદ્ર તેને પૂજનિક તેમ જ સલાહકાર માને છે. તેઓ સંખ્યામાં ૩૩ જ હોવાથી તેમનું તે નામ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૬—આત્મરક્ષક દેવોતું શું કામ છે અને તે શબ્દનો અર્થ શું છે ?

ઉત્તર—ઈદ્રના શરીરની રક્ષા કરવાતું તેમનું કાર્ય છે અને તેઓ નિરંતર ઈદ્ર પાસે બોડીગાર્ડની જેમ બડા ને બડા રહે છે. નામનો અર્થ સ્પષ્ટ છે.

પ્રશ્ન ૭—સામાનિક દેવો કેમ કહેવાય છે ? તેની સ્થિતિ શું છે ?

ઉત્તર—સામાનિક દેવો ઈદ્ર સમાન ઋદ્ધિવાળા તેમ જ પરિવારવાળા હોય છે, ફક્ત તેનામાં ઈદ્રત્વ નથી. સમાન ઋદ્ધિવાળા હોવાથી જ તેઓ સામાનિક કહેવાય છે. તેઓ ઈદ્રને સ્વામીપણે માને છે.

પ્રશ્ન ૮—દેવો દેવાંગના સાથે લોગ લોગવે તેમાં મનુષ્યને સ્ત્રીસંલોગથી થાય છે તેમ જીવવિરાધના થાય છે કે નહીં ?

ઉત્તર—દેવો ને દેવાંગનાના શરીરોમાં રુધિર ને વીર્ય હોતું નથી, તેથી તેમાં જીવોની ઉત્પત્તિ ને વિરાધના થતી નથી.

પ્રશ્ન ૯—કોઈ દેવ મનુષ્યની સ્ત્રીને લોગવે તો તેઓથી મનુષ્યના સંયોગની જેમ જ જીવવિરાધના હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—એમાં પણ ગર્ભજ ને સંભૂર્ષિમ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થવાનો સંભવ ન હોવાથી તે જાતની જીવવિરાધના થવાનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—ચોવીશ પ્રભુના યક્ષ, યક્ષણી વ્યંતરનિકાયના છે કે કેમ ?

ઉત્તર—વ્યંતરનિકાયના જ છે.

પ્રશ્ન ૧૧—એ યક્ષ, યક્ષણી પ્રભુના જન્મથી હોય કે કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછીથી હોય ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછીથી—તે દિવસથી જ હોય.

પ્રશ્ન ૧૨—દરેક ચોવીશીમાં યક્ષ, યક્ષણી તેના તે જ હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—તેના તે ન હોય, જુદા જુદા હોય.

પ્રશ્ન ૧૩—દરેક યક્ષણી પતિવાળી હોય કે પતિ વિનાની હોય ? પતિવાળી હોય તો તે પતિ (યક્ષ) તે પ્રભુનો ભક્ત હોય ?

ઉત્તર—પતિવાળી ન હોય એમ બહુયું નથી. પતિ પ્રભુનો ભક્ત હોય કે ન હોય, પરંતુ જૈનશાસનનો રાગી હોવા સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૧૪—તીર્થંકરના યક્ષ, યક્ષણીનું નિર્માણ કોણ કરે છે ?

ઉત્તર—કોઈ કરતું નથી, સ્વયમેવ જ જેને પ્રભુ પર અત્યંત પ્રેમ થાય, પાસે ને પાસે જ રહે તે યક્ષ ને યક્ષણી તરીકે મુકરર થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૫—દરેક વિહરમાન પ્રભુના જુદા જુદા યક્ષ, યક્ષણી હોય ?

ઉત્તર—દરેક વિહરમાન તીર્થંકર કેવળજ્ઞાન પામે ત્યારે તેમના પર અત્યંત પ્રેમવાળા યક્ષ, યક્ષણી જુદા જુદા થાય.

પ્રશ્ન ૧૬—વર્તમાનકાળે વિચરતા બીશ વિહરમાન પ્રભુના યક્ષ, યક્ષણીનાં નામ જણાવો.

ઉત્તર—એ નામ જાણવામાં કે વાંચવામાં આવ્યાં નથી.

પ્રશ્ન ૧૭—આ પ્રભુના અધિષ્ઠાયક યક્ષ, યક્ષણી વ્યંતર જાતિના જ થાય કે બીજી જાતિના પણ થાય ?

ઉત્તર—યક્ષ નામની જાતિ વ્યંતરમાં જ છે, તેથી વ્યંતરમાંથી જ થાય.

પ્રશ્ન ૧૮—પદ્માવતી દેવી કઈ નિકાયની છે ?

ઉત્તર—પાર્શ્વનાથની અધિષ્ઠાયિકા એ દેવી વ્યંતરજાતિની છે.

પ્રશ્ન ૧૯—ચારે નિકાયના દેવોને કોઈ જાતના વ્યાધિ થાય કે નહીં ?

ઉત્તર—તેમનું શરીર વૈકલ્ય છે અને તેમાં સાત ધાતુ ન હોવાથી રોગનો સંભવ જ નથી.

પ્રશ્ન ૨૦—બધા ઇંદ્રો સમકિતી હોય કે કેમ ?

ઉત્તર—સમકિતી જ હોય.

પ્રશ્ન ૨૧—ઇંદ્રને સમકિત કઈ જાતનું હોય ?

ઉત્તર—પ્રાયે ક્ષયોપશમ સમકિત હોય.

પ્રશ્ન ૨૨—એ સમકિત પલટાઈને બીજું સમકિત થાય કે નહીં ?

ઉત્તર—ન થાય, કારણ કે ઉપશમ સમકિત તો અનાદિ મિથ્યાત્વીને અથવા ઉપશમશ્રેણી માંડનારને હોય અને ક્ષાયિક સમકિત તો જિનેશ્વરના કાળમાં વર્તતા મનુષ્યને જ હોય. તે પલટાવાનો સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૨૩—દેવતાઓ જેટલાં રૂપો વિકુર્વે તે બધાંમાં તેના આત્મપ્રદેશો હોય કે બીજા જીવોના હોય ?

ઉત્તર—જે દેવ રૂપો વિકુર્વે તેમાં તેના પોતાના જ આત્મપ્રદેશો હોય અને તે મૂળશરીર સાથે સંબંધવાળા જ હોય, કેમકે આત્મપ્રદેશો છૂટા પડતા જ નથી.

પ્રશ્ન ૨૪—વાઘ, સિંહ, ચિત્તા ને વાનર કઈ જાતના તિર્યંચો છે ?

ઉત્તર—એ ચતુષ્પદ જાતના તિર્યંચપંચેન્દ્રિય છે.

પ્રશ્ન ૨૫—ચિંતામણિરત્ન પૃથ્વીકાય છે કે કેમ ?

ઉત્તર—એ પૃથ્વીકાય છે, પરંતુ અમુક કાળે અચિત્ત થવાનો સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૨૬—પારસમણિ પૃથ્વીકાય છે કે કેમ ?

ઉત્તર—આ માટે ખાસ વાંચ્યું નથી, પરંતુ તે ચિંતામણિરત્ન જેવું જ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૭—ચિંતામણિરત્ન બધી જાતની ઇચ્છા પૂર્ણ કરતું હોય તો તે નંદીશ્વર દ્વીપાદિકમાં રહેતા શાશ્વતચૈત્યનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે કે કેમ ?

ઉત્તર—એ સંબંધમાં વધારે ચર્ચા થયેલી નથી, તેથી ચોક્કસ કહી શકાતું નથી, પરંતુ એવી ઇચ્છા પણ પૂર્ણ કરવાનો સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૨૮—ગિલાહી વંગેરે હિંસક પ્રાણીઓ બીજા જીવોની હિંસા ન કરે એ અપેક્ષાએ કળજે રાણીને તેનું પોષણ કરી શકાય ?

ઉત્તર—એ હિંસક જીવો તૃપ્ત થયા હોય તો પણ અન્ય જીવોની હિંસા કરે છે, તેથી તેનું પોષણ કોઈ પણ પ્રકારે કરવા યોગ્ય નથી.

પ્રશ્ન ૨૯—નવ ગ્રહો પૈકી કોઈ કોઈ ગ્રહો મનુષ્યોને નડે છે તે વાત બરાબર છે ?

ઉત્તર—એ ગ્રહો નડતા નથી, પરંતુ પ્રાણીના હિત કે અહિત થવાના સૂચક છે. વળી એ ગ્રહો સમકિતી છે, તેથી તે કોઈને ઉપદ્રવ કરે જ નહીં.

પ્રશ્ન ૩૦—જ્યોતિષશાસ્ત્ર ભવિષ્યનું કથન કરે છે તે બરાબર હોય છે ? અને તે હિતકારક છે કે કેમ ? તે જણાવશો.

ઉત્તર—જ્યોતિષ શાસ્ત્રને જોનાચાર્યોએ ભવિષ્ય જાણવા માટે ખાસ સ્વીકારેલ નથી. તેનો ઉપયોગ માત્ર મુદ્દત્તાદિ જોવામાં જ કરવામાં આવે છે. આ કાળના અદ્યપસત્વી જીવોને માટે સાચું ભવિષ્ય જાણવું તે હિતકર પણ નથી.

ગૃહસ્થધર્મની ગૌરવતાનું સ્વરૂપ

સંતાન પ્રત્યે માળાપની ફરજો

૧. સંતાનને યોગ્ય માર્ગથી અટકાવવાં અને યોગ્ય માર્ગે દોરવાં.
૨. સંતાનને વ્યવહારિક અને ધાર્મિક શિક્ષણ અપાવવા સાથે યોગ્ય વયે ગૃહસ્થાશ્રમમાં ભેડી, અંતે સર્વ માલમિલકતનો વારસો સોંપવો.

સંતાનની માળાપ પ્રત્યેની યોગ્ય ફરજો

૧. પોતાનું પોષણ કરનારનો અવસરોચિત ગદલો દેવાની લાવના રાખવી.
૨. પોતાને આધારે રહેલ કુટુંબની જવાબદારી સમજવી.
૩. માળાપનો વારસાહક્ક મેળવવા માટેની લાયકાત પ્રાપ્ત કરવી.
૪. માળાપનાં મરણ ગાદ એમનો પારાવાર ઉપકાર ચિરસ્મરણીય રાખવો.

વડીલ અને સંતાન વગેરેની પારસ્પરિક ફરજો

૧. સંતાને જેમ માળાપની સેવા કરવી જ નોંધ્યો તેમ માળાપે પણ સંતાનનું ગાદ્યવયમાં યોગ્ય પાલણુપોષણ કરવું નોંધ્યો.

૨. શિષ્યો જેમ ગુરુભક્તિ સ્વહિતાર્થે કરે છે તેમ ગુરુમંહારાજો પણ શિષ્યને સન્માર્ગે દોરવાની જવાબદારી સમજવાની છે.

૩ પતિ જેમ પત્નીની યોગ્ય સારસંભાળ રાખે છે તેમ પત્નીએ પણ પતિપરાયણ બનવાની જરૂર છે.

૪. મનુષ્યો જેમ મિત્રો સાથે વક્ષાદાર બને છે તેમ મિત્રોએ પણ સામા મિત્ર પ્રત્યે કદરદાન બનવું.

૫. સેવકો જેમ શેઠને સેવા-ભક્તિથી સંતોષે છે તેમ શેઠે પણ સેવકોની યોગ્ય સારસંભાળ રાખવાની જરૂર છે.

૬. ગૃહસ્થો જો સદ્ગુરુની શિખામણો સ્વીકારી શકતા હોય તો સદ્ગુરુએ પણ ગૃહસ્થોને સુંદર અને સુખકારક સદ્બોધ સમજાવવા તત્પર રહેવું નોંધ્યો.

મુનિ પ્રેમવિમળજી

પ્રભાવિક પુરુષો ભારતિક વક્તવ્ય

ગયા અંકમાં અનાથી સુનિતું કથાનક સમાપ્ત કરવામાં આવ્યું એ સાથે ‘ પ્રભાવિક પુરુષો ’ ના મધ્યાખ્યા હેઠળ આગેજવા ધારેલી બીજી માળા પૂર્ણતાને વરે છે. આ પ્રકારના આલેખન પાછળ તજ્જર સામે આ ત્રીજી માળામાં ‘ ભરહેસર-ગાદુળિજી ’ ની સંસ્કારમાં વર્ણવેલા સત્ત્વશાલી આત્માઓનાં જીવન રાજવામાં આવ્યાં છે. માત્ર થોડામાં જ ફેરફાર કર્યો છે અને એ વર્ણવવાનો ક્રમ એવો રાખ્યો છે કે ચરમ શાસનપતિ શ્રી મહાવીરદેવના શાસન પૂર્વે થયેલાંનો પ્રથમ ભાગ, ખૂદ તેઓશ્રીની હયાતીમાં થયેલાંનો બીજો ભાગ અને તેઓશ્રીના મોક્ષગમન પછી થયેલાંનો ત્રીજો ભાગ. દરેક ભાગમાં વીંશ પુરુષોના જીવનસૂત્રો આલેખવાં અને એમાં પાંચ શુદ્ધક પાડી, દરેક શુદ્ધકમાં સમાન શીલ-વ્યવહારવાળાં ચાર ચાર કથાનકોને પુખ્ત તરીકે ગૂંથવાં. આ ધારણા અનુસાર પ્રથમ ભાગનાં વીંશ કથાનકો ‘ જૈનોના પ્રભાવિક પુરુષો ’ એ નામે જૈન સંસ્તી પાંચનમાળા તરફથી પ્રગટ થયેલ છે અને બીજા ભાગનાં વીંશ જીવનચરિત્રો ‘ જૈન ધર્મ પ્રકાશ ’ માસિકમાં ઉપર આપેલાં મધ્યાખ્યા નીચે છેલાં ચાર વર્ષથી લગાઈ રહ્યાં છે અને ગયા અંકમાં એની સમાપ્તિ પણ કરી દેવામાં આવી છે.

આજે શરૂ થતા ત્રીજા ભાગમાં પણ અગાઉના ક્રમને અનુસરી ચાલવાની ઇચ્છા રાખી છે.

એમાં આવનાર ઘણાંખરાં કથાનકો પ્રભાવિક અને પ્રજ્ઞાસંપન્ન આચાર્યોનાં છે. બીજા ભાગમાં વર્ણવાયેલા ઘણાંખરા પ્રસંગોમાં સમય અને વાતાવરણની સમાનતા દષ્ટિગોચર થાય છે, જ્યારે આ ત્રીજા ભાગમાં તે પ્રકારની સ્થિતિ જવદ્દે જ જોવા મળે તેમ છે. પ્રથમ ભાગની માફક એમાં ક્રમિક ચિત્રણ હોઈ, એનો સંબંધ પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવની પાટ-પરંપરાને અનુસરતો રાખેલ છે.

આંગલ શોધકોની છેલ્લી શોધથી, તેમ જ આપણા ભારતવર્ષના વિદ્વાન પુરાતત્ત્વગવેષકોના જાંતીલા અભ્યાસથી હવે એ વાત તો સૂર્ય સમાન દીપ્તિમંત થઈ ચૂકી છે કે જૈનધર્મના ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીરપ્રભુ યાને વર્ધમાનસ્વામી જ કેવળ નહીં, પણ વારાણસી (વર્તમાન જનારસ યાને કાશી) નગરીના રાજવી અશ્વસેનના પુત્ર પાર્શ્વકુમાર, એટલે કે જૈનોના ત્રેવીશમા તીર્થંકર પુરુષાદાની શ્રી પાર્શ્વનાથ પણ ઐતિહાસિક પાત્ર છે. અર્થાત્ એ ઉભય તીર્થપતિઓનું અસ્તિત્વ માત્ર જૈન આગમો કે જૈન કથાસાહિત્યના શ્રેયો દહે છે, તેમ વર્તમાનકાલીન શોધોથી અને પ્રાપ્ત થતા ઐતિહાસિક સાધનોથી પણ પુસ્તકાર થઈ ચૂકેલ છે. જો કે જૈન આગમોમાં જે લાપા વપરાણી છે અને દેશ, નગર તથા એમાં વસંતી વિવિધ પ્રકારની જનતાના જે જે ભુદા ભુદા વર્ણનો મળે છે એ ઉપર યુક્તિપૂર્વક વિચાર કરવામાં આવે,

એમાંના ઉલ્લેખોનો વૈદિક કે જૌદ્ધ ધર્મના ગ્રંથો સાથે નિષ્પક્ષભાવે ને પ્રમાણ પુરસ્સર સમન્વય કરવામાં આવે તો શ્રી ઋષભદેવ યાને આદિનાયથી માંડીને જાવીશમાં શ્રી અરિષ્ટનેભિ પર્યાંતની ઇતિહાસશૃંગલા પણ સહજપણે જોડી શકાય તેમ છે. છેલ્લા દશકામાં એ પર અજવાળું પાડનાર પુષ્કળ સામગ્રી ઉપલબ્ધ થઈ છે. એ સામગ્રીમાં ખારવેલ શુદ્ધતા લેખે અને મથુરાના કંકાલી ટીલામાંની વસ્તુઓએ તો અગ્રભાગ ભજવ્યો છે. એ માટે જૈનેતર વિક્ષાનો તરફથી જે પ્રયાસ થયા છે એ આપણી વાત સાચી પુરવાર કરવા માટે પર્યાપ્ત છે, છતાં જો એ પાછળ જૈનધર્મના નિષ્ણાત અભ્યાસકની દૃષ્ટિ કામ કરનાર હોત તો કેટલાક પ્રસંગોમાં જે ગૂંથવાડો જીલો થવા પાર્યો છે તે જનવા ન પામત. અફસોસ એટલો જ છે કે હજુ આ અતિ અગત્યના વિષયમાં બહુ ઘોડાં સુનિમહારાજોનું લક્ષ્ય ખેંચાયું છે અને ગૃહસ્થ વર્ગમાંથી તો એ માટે રસ લેનાર આંગળીના ટેરવે ગણાય તેટલા જ જડી આવે તેમ છે. આટલી જૂજ સંખ્યા! અને તે પણ વિવિધ વ્યવસાયરક્ત અને હિંદના બુદ્ધા બુદ્ધા ભાગમાં વિખરાયેલી! હજારો વર્ષો જૂના એક મૌલિક દર્શનનો ઇતિહાસ કડીબંધ તૈયાર કરવા સારુ ઉપરવર્ણવી તેવી સાધન-સામગ્રી સાગરમાં ગિંદુ, સમી લેખાય!

અહીં ઇતિહાસપરત્વે આટલું લંગાણુ વિવેચન માત્ર એ દૃષ્ટિએ કરવામાં આવ્યું છે કે આપણામાં ઐતિહાસિક જાગૃતો

તરફ રસવૃત્તિ જાગે અને શોધખોળના વિષયમાં આપણે વધુ રસ લેતા થઈએ. જાણી ચાલુ ભાગના દરેક કથાનક પાછળ ઇતિહાસનું સંધાણુ ઓછાવતે અંશે કરાયેલું તો છે જ. અલગત એ સાચું છે કે એ વિષયપરત્વે પૂરતી જવેણુ ન થઈ શકી હોવાથી, જોઈતા પ્રમાણમાં એનો યથાયોગ્ય સ્વાંગ ન ધરાવી શકાય. આમ છતાં ઉપર વર્ણવી તેવી રસવૃત્તિ ઉજ્જલવે તો કથાનકમાં આવતાં પાત્ર-સ્થળ-વ્યવસાય પરથી ઇતિહાસનું આખું ચોક્કસ જીભું કરવામાં ઝાઝી સુસ્કેલી નડે તેવું નથી એ સંબંધમાં આલેખન વળતે યથાશક પ્રયાસ સેવવા અભિલાષા છે એટલું જણાવ આ વિષયને અહીં જ પૂર્ણ વિરામ અર્પવામાં આવે છે.

જે સજ્જાયનો આધાર લઈ, જીવન ચરિત્રોની ગૂંથણી કરવાની છે એમાં અભાગ માટે નિમ્ન મહાપુરુષોનાં નામોને સમાવેશ થાય છે. શરૂઆતમાં શ્રી જંજૂ સ્વામી જેવા પ્રતાપી અને પ્રતિભાસંપન્ન નરતું નામ પ્રાપ્ત થાય છે. એ પુણ્યલોક આત્માનો અલૌકિક શક્તિના સામર્થ્યથી કીડા, કેલી અને વિલાસરૂપ ત્રિપુટીનો જ ન્યાં સદા સંભવ છે એવો રંગ મહાલય પાણિથહણની પ્રથમ રાત્રિએ શ્રમણ સંસ્કૃતિનો સૌમ્ય સૌરભ પ્રસરાવનાર ઉપદેશામૃતનું ન્યાં શાંતિપૂર્વક પાન કરી શકાય એવા મનોરમ ઉદાનમાં ફેરવાઈ ગયો હતો; એટલું જ નહિ પણ થોડી ઘટિકાઓ પૂર્વે જે આત્મા અશ્વારૂઢ થઈ, ધામધૂમધો પરણવા નીકળ્યો હતો

અને સૌન્દર્યમાં સ્વર્ગની અપ્સરાઓને પણ શરમાવે એવી આઠ લલિત લલનાઓ સહ હોંશપૂર્વક પાણિગ્રહણ કરી આવ્યો હતો, તે અત્યારે એ રસિકને સંસારમુખનો અનુપમ લહાવો લૂંટવા તલપાપક થઈ, ભલભલા વિરાગીને પણ ઘડીભર લોભાવી કામાસક્ત જનાવે એવાં શણગાર સજ્જ, તૈયાર થઈ આવેલ સ્ત્રીઓને સંસારનાં મુખો કારમાં છે અને સાચું મુખ સંયમ યાને ચારિત્રગ્રહણ કરવામાં છે એવો-દંપતીજીવનની દૃષ્ટિએ નિરસ ને કટુ-બોધ આપી રહ્યો હતો ! આ જાતની અપૂર્વ લગ્નિધિ ધરાવનાર જનોશ લક્ષણા પુરુષને પામીને ખૂદ મુક્તિસુદરો પણ એટલી હદે સંતુષ્ટ થઈ કે જેથી તેણીએ પોતાના આવાસનું દ્વાર ભારતભૂમિનાં સંતાનો માટે ગંધ કરી દીધું. આ અવસર્પિણી કાળમાં શ્રી જંગુકુમાર પછી ઘણાંએ નવલોહીઆ પાક્યા અને શૂરાઓનો શુમાર ન રહ્યો છતાં, પેલું કમાડ ઉઘાડવા એમાંનો કોઈ ક્ષેત્રગંધ યથો નહીં

આવા પ્રતાપી નામસ્મરણથી જે માણાનું મંગળ પુષ્પ આરંભાય એના મહિમાનું વર્ણન ન જ થઈ શકે એ જીવનમાં વિસ્તારથી મજાન કરીએ તે પૂર્વે અન્ય પુષ્પોનાં નામોનો ઊડતો ઉડેલો એટલા સારા વાસ્તવિક છે કે જેથી સામાન્ય રીતે દોરવામાં આવનાર કમનો વાંચકને ખ્યાલ આવે. પ્રભસૂરિસ્વામી, શબ્દભવલદ્ધ અને મનકકુમાર, યશોભદ્રસૂરિ, ભદ્રગાહસ્ત્રવામી, સ્થૂલભદ્ર અને શ્રીયકની બેલડી, આર્ય

શબ્દ જેમનાં નામ આગળ શોભી રહેલ છે એવા મહાગિરિ ને સુહસ્તિરૂપ બેડી, ગિરિ, સ્વામી અને રક્ષિત થી જેમનાં નામોનું રક્ષણ થયું છે એવાં સિંહગિરિ, વજ્રસ્વામી અને આર્યરક્ષિત (કાલિકા-આર્ય) આ નામ એક કરતાં વધારે આચાર્યોનાં હોવાથી એનો ઇતિહાસ કાળજીથી જોડેલવાની જરૂર છે. દ્વામોની સરખાઈએ એ સંગંધમાં જળકું મિશ્રણ જન્માવ્યું છે. નલિનીગુહમ વિમાનવાળા અવંતિ-સુકુમાળને વિસરી શકાય તેમ છે જ નહિં. એમનો સંગંધ આર્યસુહસ્તિના સમય સાથે જોડાયેલ છે વળી એ કાળના એક મહાપ્રતાપી સંત નહિં પણ સંત-જીવનના થોડા સમયે જેમને મહાન્ સમ્રાટને ઘેર જન્મ આવ્યો છે અને જેમણે જૈનધર્મનો પ્રચાર માત્ર વર્તમાન ભારત-વર્ષ પૂરતો મર્યાદિત ન રાખતાં એની ગહાર ઘણે દૂર સુધી કર્યો છે એ મહારાજા સંપ્રતિ, ભલેને વૃત્તિકારની ગણનામાં એ અધ્યાહાર હોય છતાં આ માળામાં તો જરૂર આવવાના.

ખૂટતાં પુષ્પો, માટે જૈનસાહિત્ય-ઉદ્યાનમાં એટલાં ગંધાં વિવિધ જાતિનાં વૃક્ષો છે કે જેના પરનાં રંગબેરંગી ફૂલોમાંથી જેમને પણ પસંદ કરવામાં આવશે એ અવશ્ય માળાને શોભાવશે.

માર્ગદર્શનની રેખાનો અહિં અંત આવે છે. કથાનકનો પ્રારંભ આવતા અંકથી શરૂ થશે.

ચોકસી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના-સંવત ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૮૬ ના જોઠ તથા અશાઠ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—જાને માસમાં નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, શુભવંદન, પ્રભુપૂજા વિ. કરવામાં આવ્યાં હતાં. જોઠ શુદ્ધિ ૧૧ તથા અશાઠ શુદ્ધિ ૧૪ ના રોજ જળા વિદ્યાર્થીઓએ શ્રી શત્રુંજયની યાત્રા કરી હતી.

આવક	વૈશાખ.	જોઠ.	અશાઠ.
શ્રી નિર્વાહ ફંડ.	૯૬-૦-૦	૧૩૨-૯-૬	૧૯૬-૦-૦
શ્રી લોજન ફંડ.	૪૭-૦-૦	૩૮-૦-૦	૧૯૬-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ.	૫-૦-૦
શ્રી સ્વામીવાસલ્ય ટ્રસ્ટ ફંડ.	૫૦૨-૦-૦
શ્રી દૂધ ફંડ તિથિ.	૧૦૧-૦-૦
શ્રી દેરાસર ખાતું.	૧-૦-૦
શ્રી દેરાસર સાધારણ ખાતું.	૨-૦-૦
કુલ રૂ.	૨૪૭-૦-૦	૧૭૦-૯-૬	૮૮૮-૦-૦

લેટ:—શેઠ રતિલાલ મુંદરજી, હા. ચમબુ બહેન-વઢવાણ સીટી, જૈરાંની પૂજાની જોઠ ૧, બહેન ચંચળ તે શેઠ છોટાલાલ વાડીલાલની વિધવા-અમદાવાદ, કળશ નંગ ૧, યુમચો નંગ ૧, શાહ વાડીલાલ મૂળચંદ-અમદાવાદ, શ્રાવક-ધર્મજગરિકા બુક ૨, શાહ ઝવેરચંદ છગનલાલ મુરવાડાવાળા-મીયાંગામ, સ્તવન સંગ્રહ બુક ૫, વેરા ગોરધન હરણચંદ-ભાવનગર, સંભાર મણુ ગા.

જમણવાર:—

૧ શેઠ મંગલાલ વનમાળી	કુંડલા	જોઠ શુદ્ધિ ૧
૨ શેઠ જોડાભાઈ કેસળચંદ	જામનગર	" " ૫
૩ શેઠ માણેકલાલ યુનીલાલ	અમદાવાદ	" " ૧૧
૪ શ્રી મદ્રાસ સંઘસમસ્ત, હા. શેઠ ભુરમલજી શુભાણચંદજી મદ્રાસ		" " ૧૩

૫ શેઠ મગનલાલ મૂળચંદ	મુંબઈ	જેઠ વદિ ૧
૬ શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ	મુંબઈ	અશાઠ શુદ્ધિ ૬
૭ શેઠ છગનલાલ રવચંદ	પ્રામોલ	,, ,, ૧૫

મુલાકાત:—જરીવાળા ચંદુલાલ ચુનીલાલ-સુરત, શ્રી અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર, ચુનીલાલ દુર્લભદાસ-ભાવનગર, શેઠ સ્ત્રીમનલાલ ન્યાલચંદ-પાટણ, શેઠ ભોગીલાલ મગનલાલ-અમદાવાદ, શેઠ રમણુલાલ વાડીલાલ-અમદાવાદ, શેઠ કાંતિલાલ પુરુષોત્તમ-અમદાવાદ, શાહ વીરચંદ દાનજી-ધોરાજી, શા. મણિલાલ હરખચંદ-મોરબાસા, શા. લક્ષ્મીચંદ રણુછોડ-મોરબાસા, શા. ત્રિકમલાલ રણુછોડદાસ-અમદાવાદ, શેઠ ચકુભાઈ હેમચંદ-અમદાવાદ, શા. લક્ષ્મીચંદ દેવચંદ-પાટણ, ગં. સ્વ. ભતીંગહેન, ગં. સ્વ. મણિંગહેન તથા અ. સૌ. લીલાવંતી બહેન-અમદાવાદ, શા. શાંતિલાલ સાકળચંદ-અમદાવાદ, શા. બચુભાઈ નથુભાઈ-અમદાવાદ, શા. ગિરધરલાલ મનસુખલાલ-અમદાવાદ, શા. પાનાચંદ પોચાભાઈ-અમલસાડ, શા. ફુલચંદ લાલચંદ-અમલસાડ, શા. ચુનીલાલ ઉત્તમચંદ-પાટણ, શા. સુરચંદ વસ્તાચંદ-ઉંઝા, શા. હરજીવન દીપચંદ-ભાવનગર, શા. ભોગીલાલ તલકશી-માંડલ, બાવીશી પુરુષોત્તમ-ભાવનગર. શા. ખીમજી કેશવજી-ત્રાપી વિઝેરે

હિન્દી શિક્ષણ:—અત્રે હિન્દી શિક્ષણના વર્ગો શરૂ થતાં તેમાં સંસ્થાના વીશ વિદ્યાર્થીઓ જોડાયા છે. અભ્યાસક્રમ પૂરે થયે તેઓ હિન્દીની લેવાતી પરીક્ષામાં પણ બેસશે.

પર્યુષણ પર્વ કેમ ઉજવશે ?

શ્રી પર્વાધિરાજ પર્યુષણ પર્વ નજીક આવે છે. તે દરમિયાન પાપનું શોષણ અને પુન્યનું પોષણ કરવાનું દરેક જૈનજનનું વિચારી રહેલ હશે. આ પ્રસંગે તપશ્ચર્યા, વ્યાખ્યાનશ્રવણ, અન્ય ધર્મક્રિયા, તે સાથે સુપાત્રદાન તથા સ્વામીવાત્સલ્ય પણ તેટલું જ મહત્ત્વ ધરાવે છે કાંકરે કાંકરે અનંતા સિંધ્યા એવા સિદ્ધક્ષેત્રમાં આવેલી અનેક જૈનજાગેને વ્યવહારિક તથા ધાર્મિક શિક્ષણ આપી સુસંસ્કાર આપતી આ સંસ્થાને સંભારીને જરૂર યોગ્ય મદદ કરવા નમ્ર વિનંતિ છે. દેરાસરજીખાતે તથા મકાનફંડખાતે હજી મોટી રકમનો તોટો છે. નિર્વાહ ફંડમાં પણ પ્રતિવર્ષ તોટો પડે છે આપશ્રી આ સંસ્થાને આપની જ સંસ્થા માની યોગ્ય સહાય કરવા પર્યુષણ પ્રસંગે યાદ કરશે એવી આશા છે.

मोक्षार्थिनः प्रयत्नः प्राप्तव्यः ।

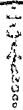
श्री जैन धर्म प्रकाशः

અંક ૬૬

પૃષ્ઠ ૫૬ મુ

ભાદ્રપદ

ચંદ્ર ૧૯૨૬

વીન અવધ ૨૮૬૬

૨૫૨૫

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

જાણવંત

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગુહારગામ માટે ખાર અર્ક ને હેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું } ભાદ્રપદ { વીર સં. ૨૪૫૬
અંક ૬ કો } { વિક્રમ સં. ૧૯૯૬

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી પાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન	(મુનિ શ્રી દેવવિમળજી)	૧૮૧
૨. ક્ષમાપના (પદ)	(અમીચંદ કરસનજી શેઠ)	૧૮૨
૩. ક્ષમાપના (પદ)	(રાયચંદ મૂળજી ચુમંગી)	૧૮૨
૪. જૈન ધર્મ પ્રકાશકા નિવેદન	(રાજમલ ભંડારી)	૧૮૩
૫. શિવાજી મહારાજનો સંદેશ	૧૮૪
૬. હો ધિક્કાર કામ વિકારને (પદ)	(કપૂરચંદ ઠાકરશી શાહ)	૧૮૫
૭. શરણુ (પદ)	(જોગીલાલ નહાલચંદ શાહ)	૧૮૫
૮. આત્માનુશાસ્તિસંજ્ઞિકા પંચવિંશતિકા સાર્થ	૧૮૬
...	(અનુવાદક-શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ)	૧૮૬
૯. મનનીય વિચારો...	(સદ્ગત સ. ક. વિ.)	૧૮૭
૧૦. પ્રભાજીભીમાંસા-અનુવાદ	(જૈન શ્રેયસ્કર મંડળનો વિદ્યાર્થી)	૧૮૮
૧૧. અઢાર પ્રકારે બંધાતા અંતરાય કર્મનું સ્વરૂપ	(મુનિ પ્રેમવિમળજી)	૧૮૮
૧૨. પ્રજ્ઞાચર્યનું મહાત્મ્ય	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૮૯
૧૩. વ્યવહાર કૌશલ્ય: નાના લેખ ૨ (૧૮૪-૫)	(મોક્ષિક)	૨૦૨
૧૪. પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-ભાઈ દેવચંદ કરસનજી)	૨૦૪
"	(પ્રશ્નકાર-પંચાસ કલ્યાણવિમળજી)	૨૦૬
૧૫. વૈરાગ્ય અને તેના પ્રકારો-સાર્થ (પદ)	(ભગવાનદામ મન:સુખભાઈ)	૨૦૯
૧૬. પર્યુષણના અંગની એક અપૂર્વ ક્રિયા	(કુંવરજી)	૨૧૫
૧૭. હિતશિક્ષા છત્રીશીમાંથી નીકળતી ૮૦ શિખામણો (રાત્રપાળ મ. વહોરા)	૨૧૬
૧૮. કેટલાક પ્રાસ્તાવિક શ્લોકો-સાર્થ (અનુવાદક-શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ)	૨૧૯

શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર

સંસ્કૃત ગદ્યબંધ

આ ચરિત્ર અમે ધણી વખત અગાઉ છપાવેલ તે હાલ મળતું નહોતું. હમણા ફરીને છપાવેલ છે. નવા સંસ્કૃત ભાષાનાં અભ્યાસી માધુસાધ્વી વગેરેને ધણું ઉપયોગી છે. સત્ત્વ ભાષાવાળું છે. વ્યાખ્યાનમાં વાચતા લાપક છે. શ્રોતાને આનંદ ઉપજાવે તેવું છે. કિં. રૂ. ૪) છે. સાધુમાર્ગી માટે કે મંરયા માટે ખરીદનારના રૂ. ૩-૮-૦, પોસ્ટેજ આઠ આના. ૪૩૨ મંગાવો

પુસ્તક ૫૬ સું { ભાદ્ર ૫૬ } અંક ૬ હો
વિ. સં. ૧૯૮૬. { વીર સં. ૨૪૬૬ }

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રલેખ)

શ્રી પાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન

જય બોલો પાસ જિનેશ્વરકી જય બોલો.

મસ્તક સુગટ સોહો મન મોહન,

અંગીઆ સોહો રત્નોકી. જય બોલો ૧

ત્રિભુવન જ્યોતિ અણકિત તનકી,

શ્યામ ઘટા જેસી જલધરકી. જય બોલો ૨

કર્મ ભડાયે વાયુ જ્યું વાહન,

છત કરી અપણે ઘટકી. જય બોલો ૩

બાલપણેમેં અદ્ભુત જ્ઞાનશું,

કરુણા કીધી વિપધરકી. જય બોલો ૪

અષ્ટ કરમ દલ સખલ ગપાયે,

ત્રેણી ચઢા જઈ શિવપુરકી. જય બોલો ૫

માતા વામાન્કદેરે જિન જાયા,

રાણી અશ્વસેન નરેશરકી. જય બોલો ૬

સુનિશ્રી દેવવિમલજી

ગીતિ

વિદ્યા વિનયે દીધે, વિનયશ્ચકી સુપ્રીતપણું આવે,

પાત્ર થતાં વિત્ત પામે, વિત્તથી સુખ સ્વધર્મને લાવે.

કામધેનુ સમ વિદ્યા, અકાળ ક્ષણદાયિની સદા વિદ્યા,

મુરંદુ કહે વિદ્યા, સુમ ભરેહું અપાર ધન. વિદ્યા.

પરમપૂજ્ય દેવ અરિહંતો, વળી શ્રી સિદ્ધ ભગવંતો;
કેવળજ્ઞાની મહામહંતો, ખમાવું છું ખરા દિલે. (૧)
આચાર્યો શુદ્ધ આચારી, વળી ઉવજ્ઞાય ઉપકારી;
વિનયના ધર્મને પાળી, ખમાવું છું ખરા દિલે. (૨)
વિચરતા સાધુ જગમાંહિ, વિચરતા સાધવી જ્યાંહી;
અંતરથી સર્વને આહી, ખમાવું છું ખરા દિલે. (૩)
ખલકના સર્વ પ્રાણીને, આત્મસમ નિત્ય જાણીને;
અતિશે ખ્યાર આણીને, ખમાવું છું ખરા દિલે. (૪)
અન્યના દોષને છોડી, અંતરથી માનને મોડી;
ઉભય કર પ્રેમથી જોડી, ખમાવું છું ખરા દિલે. (૫)
સેવક સુરેષ્ઠ તો લાખે, અંતરમાં મેલ નહિ રાખે;
ખંધવ સમ સર્વને દાખે, ખમાવું છું ખરા દિલે. (૬)

અમીચંદ કરશનજી શેઠ

(૨)

(કવાલી)

મનડા કયા કરે અભિમાન, નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા.	ટેક
નહીં માત-તાત-બ્રાત, અરુ કો સાથ આયેગા.	૧
વળાવી સ્મશાને કે ઘાટે, નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા;	
ચતુરારે મીલકે કરેગી વિલાપ, નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા.	૨
ન લાયા સાથમે ન લે જાના, નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા;	
નેકી ^૩ કી કમાઈ આયેગી સાથ, અરુ નહીં સાથ આયેગા.	૩
કાયાકા કયા, ભરુંસા હય ? નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા;	
ચાવત ^૪ કર લો લલા હી કામ, અરુ નહીં સાથ આયેગા.	૪
ચીર નહીં રહેના હૈ સંસાર, નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા;	
ક્ષમાવો મળ જીવોકે સાથ, અરુ નહીં સાથ આયેગા.	૫
માનમે ગયે રાવણુકા રાજ, નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા;	
ચાવત રહ્યા પુરાઈકા નામ, નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા.	૬
ચૂકના ^૫ નિત્ય પુરાઈકા કામ, નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા;	
હું મેં સળ જીવોકા યાર ^૬ , નહીં કુચ્છ સાથ આયેગા.	૭

રાયચંદ મૂળજી-સુમંગી

૧ અરુ-ગીતું. ૨ ચતુર (શીઝો) મરણ પાછળ ટોળે મળી રાવે છે તે. ૩ નેકી=સાચી કમાઈ=(પોતાનો જિંદગીમાં માર્ગ કૃત્ય કર્યાં હોય તે.) ૪ ચાવત=મને ત્યાં સુધી દાન-પુન્ય-ભલાઈ-દયા-ક્ષમાનાં કાર્ય કરે ૫ નિત્ય-દમેશાં પરનિદા, ચોરી, ચૂગલી-એવા દોષ ભરેલાં કૃત્યોથી દૂર રહેવું તે. ૬ યાર-મિત્ર, દોસ્ત (જેને, સમદષ્ટિ કહેવાય છે તે.)

‘जैनधर्मप्रकाश’ का निवेदन

(अनुसंधान १४ १५० थी)

- मैम्वर ग्राहक लेखक प्यारे !, यही विनय अब करते हैं ।
 आप साहेब के प्रेमभाव की, आश सदा ही रखते हैं ॥ ४१ ॥
 मीले परस्पर भेदभाव तज, द्वेष क्लेश सब दूर करें ।
 संघ चतुर्विध प्रेमभावसे, शासनकी फिर वृद्धि करें ॥ ४२ ॥
 जैन धर्म का हो प्रचार फिर, विश्वधर्म यह बन जाये ।
 संख्या बारी लाखन हो पर, सर्व जैन ही कहलाये ॥ ४३ ॥
 कुमारपाल भूपाल समय में, जैनजगत कहलाया है ।
 पूज्य गुरुवर हेमचन्द्रने, अखिल जगत अपनाया है ॥ ४४ ॥
 सूरिने सम्राट् शहन्शाह, अकबर को प्रतियोधा है ।
 जैनधर्मका प्रचार कर के, आश्चर्य दीखाया अनोखा है ॥ ४५ ॥
 धर्मी के विन धर्म के साधन, नहीं काम आसकते है ।
 चिछुड़े हुवे उन्हें अपनाओ, जैन तभी बढ़ सकते हैं ॥ ४६ ॥
 जैनी भाई ! बढ़ने से, संघ चतुर्विध बढ़ता है ।
 शासनरसिक फिर बननेवाला, भाव वृक्ष भी फलता है ॥ ४७ ॥
 भाव वृक्ष यह फले सदा ही, यही भावना करता है ।
 शासनदेव को विनयभावसे, यही प्रार्थना करता है ॥ ४८ ॥
 नया साल हो सबको मुबारिक, यही कामना करता है ।
 धर्म उन्नति विश्वशांति की, सदा चाहना करता है ॥ ४९ ॥
 मीले गुरुवर सर्व परस्पर, भेदभाव सब दूर करे ।
 जैन धर्म का प्रकाश फैले, वैसा ही शुभ कार्य करे ॥ ५० ॥
 वीर प्रभु की वाणी का, संदेश जगत में फैलावे ।
 साहित्य ही ऐसा विकसित कर, सारे जग में रेलावे ॥ ५१ ॥
 समय बढ़ा ही सुन्दर है, यह सिद्धान्त जैन में समझावे ।
 सत्य अहिंसा का प्रतिपादन कर, ऐसे ढंग से बतलावे ॥ ५२ ॥
 स्वादिश है सब को सुनने की, यह वातावरण बताता है ।
 जैन धर्म के उत्तम तत्त्व की, आशा विश्व लगाता है ॥ ५३ ॥
 इस आशा की पूर्ति करना, उन्हींका कार्य कहाता है ।
 शासन की वह वागडोर जो, अपने हाथ रखाता है ॥ ५४ ॥
 उन्हीं पूज्य महापुरुषों से, मैं यही याचना करता हूँ ।
 जैन धर्म विश्वधर्म बनादो, आशय ही शुभ करता है ॥ ५५ ॥
 यही समझकर मैंने अपना, वर्णन आज सुनाया है ।
 मामुली भाषा में अपना, विचार आज दीखाया है ॥ ५६ ॥

શિવાજી મહારાજનો સંદેશ

કોઈ ધર્મનું, કોઈ ધાર્મિક સંસ્થાનું, કોઈ ધાર્મિક સ્થળનું કે કોઈ ધાર્મિક અંથનું અપમાન, મારા રાજ્યના અમલદારો-અધિકારીઓ કે ખીજા કોઈ ન કરે એવી મારી હૃદયની ઇચ્છા છે. પારકા ધર્મનું અપમાન કરવું, અન્ય ધર્મના સ્ત્રી-પુરુષો ઉપર, એ ખીજા ધર્મના હોવાને કારણે, અત્યાચાર ગુનારવા, પારકા ધર્મની સ્ત્રીઓને બળબળાવી ઘસડી જઈ તેમને વટલાવી, ભેરભુલમથી એના ઉપર અત્યાચાર કરવા, એનું શિયળ લૂંટવું-એ બધાં કર્મો મનુષ્ય જાતિને શરમાવનારાં છે. આવાં કૃત્યોને ધાર્મિક એવા ગણવી એ અધમપણાની પરાકાષ્ઠા છે.

મારા રાજ્યના ખેડૂતો ઉપર ત્રાસ ન થાય એ ખાસ તમે જાણો. ખેડૂતોના મુખમાં જ રાજ્યની ચડતી છે. ખેડૂતોની આબાદીમાં જ રાજ્યની મજબૂતી છે. ખેડૂતોના ઉદયમાં જ રાજ્યની ઉન્નતિ છે. ખેડૂતવર્ગ રીઝવે પ્રભુ રીઝવે માનવો. મારા રાજ્યના ગરીબ ખેડૂતોને કોઈ ન સતાવે, કોઈ ન રંજડે, એવો બદોબસ રાખજો. અમલદારો, અધિકારીઓ, જાગીરદારો, શાહુકારો વગેરે સ્વાર્થબુદ્ધિથી ખેડૂતોને ચૂસી ન ખાય એની તમે ખાસ બળરદારી રાખજો.

કોઈ અમર રહું નથી અને રહેવાનું પણ નથી. જન્મ્યું તે મરવાનું છે જ. છલું થયેલાં કપડાં કાઢ્યા વગર છૂટકો નથી.

તમે મારી એવા અને શુશ્રૂષા કરવામાં કચાશ રાખી નથી. મારો ગરમ મિજાજ તમે સાંખ્યો છે અને સુખ શિસ્ત પણ તમે પાળી છે. તમારા સહકાર, પ્રેમ અને વફાદારીવડે જ હું કંઈ કરી શક્યો છું. આજે હું જાઉં છું-કાલે તમારું કામ પૂરું થયે તમારે ત્યાં જ આવવાનું છે. સર્વેનો રસ્તો એક જ છે. અહીં રહેવાનો મોહ મિથ્યા છે. મારા મરણ પછી જ હિંદુત્વ અને દેશ પ્રત્યેની તમારી વફાદારીની ખરી કચોટી થવાની છે. કહણ પ્રસંગે હિંમત હારતા નહિ આ જગતમાં કોઈ નિરાધાર નથી. સર્વેનો આધાર હજાર હાથનો ધણી માથે બેઠો છે. ધર્મ અને દેશની એવાગા જે સાચા હૃદયથી અને સર્વસ્વના ત્યાગની સાચી લાવનાથી ગંડી પડે છે તેને પ્રભુ ચારી આપ્યા વગર રહેતો નથી.

એ પ્રભુમાં વિશ્વાસ રાખો-ભરતખંડનો વિજય છે.

('જનપતિ શિવાજી ચરિત્ર' માંથી ઉધૃત)

भूल-चूक हो जो कोई इसमें, मिच्छामि दुकडं देता है ।

फट्ट शब्द जो आये होतो, उसकी माफ़ी चाहता है ॥ ५७ ॥

नया माल निर्विघ्न बने और, शासन फुलाफला रहे ।

शासनदेव की पूर्ण कृपामें, कार्य धर्म का चला करे ॥ ५८ ॥

રાજમલ મંડાતી

ૐ હો ધિષ્ઠાર કામવિકારને ! ૐ

કૂવડ દીસે ધૂવડ જેસી કુરૂપ રંગી નારને,
દશ દ્વારથી પુર ખાળ નીરના ગંદકી લંઠારને;
નહીં અંગ અંગ જરાય નમણું કામી ઇચ્છે પ્યારને,
ગહુ વાર વારંવાર હો ધિષ્ઠાર કામવિકારને ! ૧

ગૃહ ગૃહિણી હોય સુંદર પ્રેમથી ચાહનારને,
તો પણ લટકતો ફરે અહર્નિશ તણ સુખ સંસારને;
મિથાજનને ઇચ્છે નહીં કરે ભૂંડ વિદ્યાહારને,
ગહુ વાર વારંવાર હો ધિષ્ઠાર કામવિકારને ! ૨

કંઈ જાત નાત કુળત અધી ગાડી કે વળી જોખડી,
ગની અંધ થઈ કામાંધ લૂલી કાણી કે વળી તોતડી;
કન્ને સમાગમ હર્ષથી નહીં ખીક નર્કગારને,
ગહુ વાર વારવાર હો ધિષ્ઠાર કામવિકારને ! ૩

ગળ જર ગુમાવે પતિત થઈને શું સુખે જગમાં ફરે ?
નરક કે આયુષ્ય ગાધી શી રીતે સુખથી ઠરે ?
રાજ દડે જગત ભડે એ પાપના કરનારને,
ગહુ વાર વારવાર હો ધિષ્ઠાર કામવિકારને ! ૪

નવ વાડ સુંદર શિયળ પાળે તણ કુછદ આચારને,
ધન સંપત્તિ સુખ પાત્રી પૂરણ વાધો શુભ પરિવારને;
બ્રહ્મચર્ય ધારી બુદ્ધિ મારી દેવ કરે નમસ્કારને,
ધન્ય ધન્ય કર્પૂર વદના એ શુભ મતિ ધરનારને ૫

કપુરચંદ કાકરશી શાહ

શ ર ણુ

આવ્યા શરણે તારો, મહાવીર ! આવ્યા શરણે તારો. (મુંવ) (૧)
પ્રાર્થના ઊરમા ધારો, મહાવીર ! આવ્યા શરણે તારો. (૧)
કામ, ક્રોધ, મદ, લોભમાં ડૂબ્યા, ના રહ્યો સાથ તમારો મહાવીર ! (૨)
મોહ માયામાં અંધ ગની જૂવ્યા, ના સૂઝે રાહ અમારો મહાવીર ! (૩)
સત્યતણા (એ) પંથને ભૂલ્યા, તમ વિના કેણુ સહારો મહાવીર ! (૪)
કામ ક્રોધ મદ લોભને દાણી, સત્યનો રાહ જતાવો મહાવીર ! (૫)
મોહ માયાના પડળ નિવારી, છવન પંથે લાવો મહાવીર ! (૬)
જ્ઞાનપિપાસુ ખાળ તમારા, માગે ભિક્ષા આપો મહાવીર ! (૭)
“લોગી” “જયંત” ની તૃષા છીપાવા, જ્ઞાનમુદા વરસાવો મહાવીર ! (૮)

ભોગીલાલ નહાલચંદ શાહ

આત્માનુશાસ્તિસંજ્ઞિકા પञ्चविंशतिका

પ્રાકૃતઃ સંસ્કૃતો વાઙ્મિ, પાઠઃ સર્વોઽપ્યકારણમ્ ।

યતો વૈરાગ્યસંવેગૌ, તદેવ પરમં રહઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—પ્રાકૃત અથવા સંસ્કૃત ભાષારૂપ સર્વ કોઈપણ પાઠ અક્ષરણ છે (તત્ત્વ જણાવવામાં અચૂક ભાષા જ કારણ છે એવો નિયમ નથી); કેમ કે જેનાથી વૈરાગ્ય અને સંવેગ પ્રાપ્ત થાય તે જ મોટું રહસ્ય (તત્ત્વ) છે. (૧).

અહો મૂઢ ! જગત્સર્વં, બ્રામ્યત્યેતદ્બહિર્વિહિઃ ।

આકુલવ્યાકુલં નિત્યં, ધિક્કિમાશ્રિત્ય ધાવતિ ॥ ૨ ॥

અર્થ—અહો મૂઢ (શુભ) ! આ સર્વ જગત (જગતનાં શુભ) નિરંતર આકુળવ્યાકુળ થઈને બહાર ને બહાર જ ભગ્યા કરે છે. ધિક્કાર છે કે તે શું આશ્રીને (વિચારીને) દોડે છે ? (૨).

સંગ્રાપ્ય શાસનં જૈનં, યુક્તં કિં મે ન નર્તિતુમ્ ? ।

કિં વા પ્રમાદ્યતો યુક્તં, રોદિતું મે મુદુર્મુદુઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—જિનેશ્વરનું શાસન (ધર્મ) પ્રાપ્ત કરીને મારે શું (હર્ષથી) નાચવું યુક્ત નથી ? યુક્ત જ છે. અથવા તો (પામ્યા પછી) પ્રમાદ કરતા એવા મારે વારંવાર રોદન કરવું યુક્ત છે. (૩).

આત્મન્નહો ! ન તે યુક્તં, કર્તું ગજનિમીલિકામ્ ।

પ્રાતર્ગતં તુ સન્ધ્યાયાં, સ્થાતું કસ્તવ નિશ્ચયઃ ? ॥ ૪ ॥

અર્થ—હે આત્મન્ ! તારે ગજનિમીલિકા (આંખ મીચી જવી) યોગ્ય નથી. પ્રાતઃકાળે રહેલી વસ્તુ સંધ્યાકાળે રહેશે એવો તારો કયો નિશ્ચય છે ? (૪).

એનં ભવં પરત્રાહો !, તવ સ્મૃત્વા પ્રમાદિનઃ ।

વાદમાક્રન્દતો મૂઢ !, મૂર્ધા યાસ્યતિ સ્વળ્લસઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ—અહો મૂઢ ! પરભવને વિષે આ ભવનું સ્મરણ કરીને મોટા આક્રંદને કરતા એવા તારું પ્રમાદીનું મસ્તક ટૂંકડે ટૂંકડા થઈ જશે. (૫).

કસ્મૈચિન્નાસ્મિ રુપ્યામિ, રુપ્યામ્યાત્મન એવ હિ ।

યદ્વચ્મિ તન્ન જાનામિ, તત્સંબોધ્યઃ પરઃ કથમ્ ? ॥ ૬ ॥

અર્થ—હું કોઈના ઉપર રોષ કરતો નથી, મારા આત્મા ઉપર જ રોષ કરું છું. હું જે (તત્ત્વાદિક) બોલું છું તે હું જાણતો નથી, તો પછી ખીનને શી રીતે બોધ કરી શકું ? (૬).

ये वाचा ख्यान्ति वैराग्यं, यान्ति भेदं न मानसे ।

હહા હા ! કા ગતિસ્તેપાં, કારુણ્યાસ્પદભાગિનામ્ ? ॥ ૭ ॥

અર્થ—જે જનો વાણીવડે વૈરાગ્યની વ્યાખ્યા (વાર્તા) કરે છે અને મનને વિષે લેદને પામતા નથી (વૈરાગ્યવડે મન વીંધાતું નથી), તો કરુણાના સ્થાનને લજનારા (ગિઆરા) તેઓની અહો ! શી ગતિ થશે ? (૭).

किं करोमि ? क गच्छामि ? क तिष्ठामि ? शृणोमि किम् ? ।

સંસારમયમીતસ્ય, વ્યાકુલં મે સદા મનઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ—હું શું કરું છું ? ક્યાં જાઉં છું ? ક્યાં રહું છું ? અને શું સાંભળું છું ? (એનું મને જ્ઞાન નથી, કારણ કે) સંસારના લયથી ત્રાસ પામેલા મારું મન સદા આકુળવ્યાકુળ રહે છે. (૮)

ध्यात्वा किं वच्मि ? किं तूष्णीं-कोऽहं ? भीतोऽपि निर्भयः ।

અહો ! મે નટવિદ્યેયં, હહા હા કાઽપ્યલૌકિકી ॥ ૯ ॥

અર્થ—હું શું વિચારીને બોલું છું ? હું મૂંગો કેમ રહ્યો છું ? અહો ! લય પામેલો છતાં પણ હું નિર્ભય રહું છું. અહાહા ! આ મારી નટવિદ્યા કોઈક અલૌકિક છે. (૯).

विमुच्य निष्फलं खेदं, धर्मे यत्नं ततः कुरु ।

एवं जातं न चेत्किञ्चि-च्छक्तो दैवं न लंघितुम् ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—તેથી હવે નકામા ખેદને છોડી દઈને ધર્મને વિષે યત્ન કર. જો એ પ્રમાણે કાંઈ પણ ન થયું તો દૈવને ઉલ્લંઘન કરવા તું શક્તિમાન નથી. (૧૦).

यः कोऽपि दृश्यते किञ्चित्, श्रद्धानुष्ठानचन्द्रुरः ।

તત્રાનુમોદનં યુક્તં, કર્તું વ્રેધાઽપિ નિત્યશઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જે કોઈ પુરુષ કાંઈ પણ શ્રદ્ધાચક્ત ક્રિયાવાળો જોવામાં આવે, તે તેને વિષે (તેની) નિરંતર ત્રણ પ્રકારે અનુમોદના કરવી યોગ્ય છે. (૧૧).

आत्मारामं मनो यस्य, मुक्त्वा संसारसंकथाम् ।

अमोघामृतधारामभिः, सर्वाङ्गीणं स सिच्यते ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—જેનું મન સંસારની કથની મૂકીને આત્માને વિષે રમણ કરે છે તે પુરુષ અમોઘ અમૃતની ધારાવડે સર્વ અંગમાં સિંચાય છે. (૧૨).

एवं ध्यानरता येऽत्र, तेऽपि धन्या गुणोन्मुखाः ।

वेपमात्रेण ये तुष्टा-स्तेऽनुकम्प्या मनस्विनाम् ॥ १३ ॥

અર્થ—આ પ્રમાણે આ જગતમાં જેઓ ધ્યાનમાં રહ્યા હોય છે તે પણ ગુણમાં ઉત્સુક હોવાથી ધન્ય છે, પરંતુ જેઓ વેપમાત્રવડે સતોષ પામે છે, તેઓ તો ઉત્તમ પુરુષોવડે અનુકંપા કરવા લાયક છે (૧૩)

उद्यमे धर्तुमात्मानं, ध्वेयं स्मर्तुं प्रतिक्षणम् ।

हितवाञ्छो जनः-सर्वो-ऽप्येतद्ध्यानपरो भवेत् ॥ १४ ॥

અર્થ—દરેક ક્ષણે આત્માને ઉદ્યમ કરવા માટે અને ધ્યાન કરવા લાયક (તત્ત્વ)નું સ્મરણ કરવા માટે સર્વ હિતેષ્ટ જને ધ્યાનમાં તત્પર થવું જોઈએ (૧૪)

धर्मं कर्तुं यदीच्छाऽस्ति, तदा वीक्षस्व सादरम् ।

आत्मानुशासनं सूरैः, श्रीजिनेश्वरसंज्ञिनः ॥ १५ ॥

અર્થ—જે ધર્મ કરવાની તારી ઇચ્છા હોય તો શ્રી જીનેશ્વર નામના સૂરિ મહારાજનું આત્માનુશાસન આદર સહિત જો. (૧૫)

संसारानित्यतां बुध्वा, ये तिष्ठन्ति निराकुलाः ।

ते नूनं बह्विना दीप्ते, शेखरे निर्भरं गृहे ॥ १६ ॥

અર્થ—જેઓ સંસારની અનિત્યતા જાણ્યા છતાં આકુળતા રહિત (નિશ્ચિંત) રહે છે, તેઓ અગ્નિથી દીપ્ત થયેલા ઘરમાં નિશ્ચિંતપણે સૂવે છે એમ નહીં જાણવું (૧૬)

यौवनैश्वर्यभूपाल-प्रसादप्रमुखैर्मदैः ।

भूयांसः स्वं स्थिरं मत्वा, कोट्या गृह्णन्ति काकिनीम् ॥ १७ ॥

અર્થ—યૌવન, એશ્વર્ય અને રાજાના પ્રસાદ વગેરેના મદવડે પોતાના આત્માને સ્થિર (શાશ્વત) માનીને ઘણા લોકો એક કોટિ સોનામહોરવડે કાકિણી (કોડી) ને અહણ કરે છે (ખરીદ કરે છે) (૧૭)

गतानुगतिको भूत्वा, मा त्वं स्वपिहि निर्भरम् ।

पतन्तं वीक्ष्य क्रूपेज्ઞં, सजाक्षस्तत्र किं विशेष? ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—તું ગતાનુગતિક થઈને નિશ્ચિંતપણે સૂઈ રહે નહીં, કેમકે અંધ માણસને દૂવામાં પડતો જોઈને સારા નેત્રવાળો માણસ પણ શું તેમાં પડે? ન જ પડે (૧૮)

देहो यन्त्रमिदं मृदा !, बहुपायं प्रतिक्षणम् ।

दृष्टान्तं शकटं दृष्ट्वा, बुध्यध्वं किं न सत्वरम् ? ॥ १९ ॥

અર્થ—હે મૂઢ જનો ! આ શરીર પ્રતિક્ષણે ઘણા વિધનવાળા ચંત્રરૂપ છે, તેને ગાડાના દંડાંતવડે (ક્ષણમાં ભાંગી જનાર) બેઠેને તમે શીઘ્રપણે કેમ બોધ પામતા નથી ? (૧૯).

હું હું હા દૈવ ! વિગિધગમે, જાનતોઽપિ ન ચેતના ।

વદ્વાયુઃ શ્રેણિકઃ કિંવા, નાગચ્છત્ પ્રથમાં મહીમ્ ? ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—હં હં, હા દૈવ ! ધિક્કાર છે મને કે બાણતા છતાં પણ મને ચેતના પ્રાપ્ત ન થઈ. અથવા જેનો આયુષ્યખંધ પ્રથમ યઈ ગયો હતો એવો શ્રેણિક રાજા શું પહેલી નરકપૃથ્વીમાં નથી ગયો ? ગયો છે (૨૦).

મુક્ત્વાઽઘાવધિ ધિમ્ ભોગાન્, મહદ્ગિનિન્દિતં તથા ।

યથા દેહી વિદેહઃ સન્, નિર્વૃત્તૌ નિર્વૃત્તઃ કૃતઃ ? ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—ધિક્કાર છે આ જીવને કે તેણે અત્યાર સુધી મહાપુરુષોએ તથા પ્રકારે નિદેલા ભોગો ભોગવ્યા પણ તેથી પ્રાણી દેહ રહિત થઈ શી રીતે મોક્ષ પામે ? ન જ પામે (૨૧)

રાકાશશાઙ્કસઙ્કાશં, પ્રાપ્ય જૈનેશ્વરં વચઃ ।

જન્તો ! સદ્ભાવપીયુષ-તતેર્વાન્તં વિનાશય ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—હે જીવ ! પૃથ્વીમાના યદ્ર જેવું (નિર્મળ) જિનેશ્વરનું વચન પામીને તું ઉત્તમ ભાવરૂપી અમૃતની શ્રેણીયકી અંધકારનો (અજ્ઞાનનો) નાશ કર (૨૨)

દૃષ્ટાદૃષ્ટૈર્મમ ત્રૈધં, સ્વન્તવ્યં સર્વજન્તુભિઃ ।

સ્વરૂપેનાપ્યપરાધેન, સિદ્ધા મે સન્તુ સાક્ષિણઃ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—થોડા પણ અપરાધવડે બેયેલા કે નહીં બેયેલા સર્વ પ્રાણીઓ ત્રણે પ્રકારે કરેલા મારા અપરાધને ક્ષમા કરો. તેમાં મને સિદ્ધો સાક્ષીરૂપ હો (૨૩)

સર્વમપ્યેતદાહ્યાત-મયોગ્યો નૈવ સેવતે ।

શુત્ક્ષામાઽપિ જલૌકાઃ કિં, પાપાણં સુમ્વિતું સ્પૃશેત્ ? ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—આ સર્વ કહેલા તત્ત્વને અયોગ્ય પુરુષ સેવતો નથી, કેમકે ક્ષુધાવડે દુર્બળ થયેલી પણ જળો શું પચ્ચરને શું ખન કરવા સ્પર્શ કરે ? ત જ કરે (૨૪).

સૂરિઃ શ્રીરત્નસિંહાણ્યઃ, સંવેગામૃતમાવનામ્ ।

વક્રે સ્વસ્યોપકારાર્થ-માત્માનુશાસ્તિસંજ્ઞિકામ્ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—શ્રી રત્નસિંહ નામના સૂરિએ પોતાના ઉપકારને માટે આ આત્માનુશાસ્તિ નામની સંવેગામૃતભાવના રચી છે. (૨૫).

મનનીય વિચારો

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૭૨ થી)

૧૧. ફરજો અજવીને તમારી પ્રગતે અને માતૃભૂમિને શોભાડૂપ બનો.

૧૨. જીવન ટુંકું છે. ભૂત ગયો. વર્તમાન ન્યય છે અને ભવિષ્ય તમારા ચાલુ કર્તવ્યોથી ઘડી શકાય છે, જેથી એ બધુઓ ! જાગો, પ્રમાદ તોને અને પોતાની ફરજ અજવો.

૧૩. તમે ધનવાન હો કે નિર્ધન, યુવાન હો કે વૃદ્ધ, દરેકનો નિર્ણય એક જ માર્ગ છે. મૃત્યુ પ્રતિક્ષણ તમારા મુખ તરફ દૃષ્ટિ માંડી રહ્યું છે, જેથી અસ્યારે જ તમારી ફરજ અજવો. તમારાં સાધન અને અંતરાત્માને ઉત્તેજ કરો. પોતાની જાતને પિછાનો અને સતોષી અંતઃકરણ-પૂર્વક ધણી જ સાવધાનતા રાખી મૃત્યુને બેઠવા તૈયાર રહો.

૧૪. આ જગતમાં સૌથી કિંમતી વસ્તુ ' સમય ' છે. ' ગયો અવસર ફરી મળતો નથી. ' તેથી એક ક્ષણ પણ નકામી ન કાઢો અને તમારી પાસે સમય છે તેનો સદુપયોગ કરો.

૧૫. આપણે બધા ઉચ્ચ આત્માના અંશો (તદ્રૂપ જ) છીએ, પણ અજ્ઞાનતાના આવરણથી આપણે મર્વ શક્તિમાન આત્માને ભૂલી જઈએ છીએ. જ્ઞાનના પ્રકાશથી આપણી જીવિ-શક્તિને ઉન્નત કરી શકીએ છીએ. આત્મામાં છુપાવેલી શક્તિઓનો અનુભવ કરો અને તેનો પોતાના લાભમાં ઉપયોગ કરો.

૧૬. કુદરતના કોષ પણ કાયદાનો ભંગ ન કરે. ભંગ કરશે તો તે માટે યોગ્ય શિક્ષા સહન કરવી જ પડશે. કુદરત એ માતા છે કે જેણે આપણને પ્રેરણાબુદ્ધિ અને સમજવાની નેમ જ કાર્ય કરવાની શક્તિઓ આપી છે. તે તેના કાયદા વિરુદ્ધ જવા દઈ શકે જ નહીં.

૧૭. વાતાવરણ આત્માની જીદી જીદી તરેહની ધુંસરીઓથી ભરેલું છે. તમારી માનસિક શક્તિથી તમે તમારી પસંદગી મુજબ તમારા તરફ પુરુષોને ખેંચી શકો છો. એક આત્મા અને બીજા આત્મા વચ્ચે બધાકે લોહચુંબકની દોરી આવેલી છે અને તમે તમારા વિચારો અને તેના પડછાયાને તમારી ઇચ્છા મુજબની દિશામાં દોરવી શકો છો. આ ધણી મુશ્કેલ મુદ્દાઓ છે અને તે કાંઈ પ્રયત્ને મેળવી શકાય છે. પણ ફક્ત સરચાત જ કરવા આપણે હમેશાં કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ અને માયાના વિચારો કે જેઓ હમેશાં આપણને તેમની જાળમાં ફસાવવા તૈયાર હોય છે તેમને દૂર કરવા બનતો પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

૧૮. કોઈને માટે ખોટી વાત ન કરો. બધાનું તમારાથી બની શકતું બહુ કરો, બધાને તમારા બધુંજો માફ કરો, અને જો તેઓ તમારા તરફ ખોટી ભાવના રાખતા હોય તો પણ તેમને પ્રેમલાગણીથી આવકાર દો. બીજાઓ તરફ રુચાળ કરવામાં નહીં પણ તેમનાં તરફ નમ્ર બનવામાં મદદ કરો. તમારી દોષત, યુવાની, અંગલા અને ગાડીવાડીનો અદકાર ન કરો, કારણ કે તેઓ નાશવંત છે. અતે તમારે સઘળું છોડીને જ જવું પડશે. તમારાં શુભ કાર્યો, તમારાં દાનો, તમારી પ્રભુ-ભક્તિ, તમને ઉત્તેજ બનાવી અતે અનંત અવિનાશી શાન્તિ સાથે જોડશે.

૧૯. જો તમે કંઈ ખોટું કયું હોય, જો તમે પાપાચરણ કયું હોય, જો

તમે કોઇ દુષ્ટ્ય ક્યું હોય તો તેનો અંતઃકરણથી પચાતાપ કરો. અને એવું કંઈ ફરીથી ન બને તેનો નિશ્ચય કરો, જેથી પાપનો બોલો હલકો થવા પામે તેવું આચરણ રાખો.

૨૦. પ્રત્યેક રાત્રે વિચાર કરો કે મનુષ્યજાતિના બધા માટે તમે શું કરવાને શક્તિમાન છો ? તમારા બંધુઓ માટે તમે શું ક્યું છે ? તમારે માત્ર તમારે માટે જ જીવવું ન જોઈએ. તેનાથી તો મળેલો મનુષ્યભવ નકામો જાય છે. ઇચ્છે તો દરેક માણસ સમાજનું કંઈ પણ બહુ કરી શકે છે. પરસ્પરની મદદ અને સહાનુભૂતિ વિના આપણે હયાત જ ન રહી શકીએ. ખીજ બાબતની જેમ જાતીય અને આધ્યાત્મિક બાબતોમાં પણ શા માટે સહકાર ન કરવો ? આ માટે બનતી સર્વ શક્તિનો ઉપયોગ કરવો જ ધટે.

૨૧. જે દુનિયામાં તમે લોકોને વધુ સારી સ્થિતિમાં જોવા માગતા હો તો જે સમાજમાં તમે રહો છો તેને પ્રથમ સુધારો અને સમયાનુકૂળ બનાવો. તમે તેમનાથી જુદા પડો કે ધમકી આપો તેના કરતાં સમજવડથી, અંગત દૃષ્ટાંતથી અને લાગવગથી વધુ સારી રીતે કરી શકો. ખીજ પ્રજાઓનાં દૃષ્ટાંતથી સમજવી તમારી પ્રજાને દુન્યવી સુખનો સાચો માર્ગ બતાવે. ખાસ કરીને લોકોનું આધ્યાત્મિક ક્ષેત્ર તૈયાર કરો, સમૂહ પોતાના નેતાઓનાં કાર્યોથી જરૂર દોરવાશે, તેથી મહાનુભાવો ! જે તમે તમારી પ્રજાને વધુ સારી સ્થિતિમાં લાવવા માગતા હો તો તમારામાના દરેકે ઉત્તમ અને નિર્દોષ ચારિત્ર ધરવું જોઈએ અને ત્યારપછી લોકોને તમારુ અનુકરણ કરવા ઘો. જુદા જુદા મતના સંત-મહાત્માઓ માણસો ઉપર મોટા ઉપકાર કરી શકે છે અને પોતાનું જીવન ઉત્તમ રીતે ગાળવાથી ધણીઓને પાપમાંથી બચાવી શકે છે. તેઓ આધ્યાત્મિક ખેડૂતો છે અને પોતાનાથી બનતી લોકસેવા યોગ્ય રીતે બજાવે છે.

૨૨. તમે ઉત્તમ પુરુષોનાં જીવનચરિત્ર વાંચો અને તેમાંથી શિક્ષાપાઠ લ્યો, અને બીજાઓને અનુકૂળ થવારૂપ તમારું જીવન બનાવવા પ્રયાસ કરો. આપણાં પોતાનાં કાર્યોથી પોતાનું જીવન સુધારવું કે બગાડવું તે આપણા હાથમાં છે.

દરરોજ સાંજે નીચેના પ્રશ્નો યાદ કરો:—

૨૩. દિવસ દરમિયાનનાં કાર્યોની ત્રણ વખત મીઠા ક્યો પહેલાં મારી આંખો નિદ્રાવશ ન થાઓ !

૨૪. મારા પગો કયા કયા માર્ગો ઉપર ગયા ?

૨૫. હું બધાં મથો, જે સાંભળ્યું, જે જોયું, તે બધામાંથી હું શું શીખ્યો !

૨૬. જાણવા જેવું છે તે અંગે મેં વધારે શું જણ્યું ?

૨૭. કરવા યોગ્ય છે તે અંગે મેં શું ક્યું ?

૨૮. જે ત્યાગવું જોઈએ તેમાંનું મેં શું ત્યાગ્યું ?

૨૯. મેં કંઈ ફરજો અજીબજીવી રાખી અથવા હવે હું કંઈ દિશા તરફ દોડી રહ્યો છું ? આ આત્મનિરીક્ષણ સદૃશ્ય અને પ્રભુપ્રાપ્તિનો માર્ગ છે.

પ્રમાણનું સામાન્ય લક્ષણ કહ્યું, અને ન્યાયદૃષ્ટિથી તેના ખરાપણાની ખરાખર ચોક્કસાઇ પણ કરી લીધી છે, છતાં વિભાગો પાડી જતાવ્યા સિવાય વિશેષ લક્ષણ કહી શકાય નહીં, માટે પ્રથમ પ્રમાણના વિભાગો પાડી જતાવવા નીચેનું સૂત્ર કહે છે:—

પ્રમાણં દ્વિધા ॥ ૧ ॥

સૂત્રાર્થ:—પ્રમાણ બે પ્રકારે છે:—

પ્રમાણના સામાન્ય લક્ષણનું સૂત્ર—“ સમ્યગર્થનિર્ણયઃ પ્રમાણમ્ ” તેમાં પ્રમાણ શબ્દ છે. તેની અનુવૃત્તિ અહિં આવી શકત.

કેમકે—પ્રમાણના જ બે વિભાગ પાડવાના છે, એટલે ફરીથી આ સૂત્રમાં પ્રમાણ શબ્દ મૂકવાની જો કે જરૂર નહોતી, પરંતુ સામાન્ય લક્ષણના સૂત્ર પછી વચ્ચે લક્ષણસૂત્રના ખરાપણાની ચોક્કસાઇ કરવાનાં પરીક્ષાના સૂત્રો આડં આવે છે, એટલે અનુવૃત્તિ અટકી જતા, તદ્ શબ્દથી પણ જેથી શકાશે નહીં, માટે સાક્ષાત્ પ્રમાણ શબ્દ મૂકવામાં આવ્યો છે.

દ્વિધા—એટલે બે પ્રકારનું જ.

અમુક સંખ્યામાં જ વિભાગ પાડવાનું ફળ જ ચોક્કસ નિર્ણય છે, એટલે સૂત્રમાં ન હોવા છતાં અર્થથી “ જ ” શબ્દ મૂકવો વ્યાજબી છે.

ચાર્વાકો કહે છે કે—“ એક પ્રત્યક્ષ જ પ્રમાણ છે. ”

વૈશેષિકો કહે છે કે—“ પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ એમ ત્રણ પ્રમાણ છે. ”

સાંખ્યો કહે છે કે—“ ઉપર પ્રમાણ ત્રણ પ્રમાણ છે. ”

નૈયાયિકો કહે છે કે—“ ઉપમાન સહિત ઉપરનાં ત્રણ મળી ચાર પ્રમાણ છે. ” [પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, આગમ અને ઉપમાન]

પ્રાભાકર મતવાદી મીમાંસકો કહે છે કે—“ અર્થાપત્તિ સહિત ઉપરનાં ચાર મળી પાંચ પ્રમાણ છે. ” [પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, આગમ, ઉપમાન અને અર્થાપત્તિ]

ભટ્ટ મીમાંસક કહે છે કે—“ અભાવ સહિત ઉપરનાં પાંચ મળી છ પ્રમાણ છે. ” [પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, આગમ, ઉપમાન, અર્થાપત્તિ અને અભાવ.]

આ પ્રમાણે ઓછાવત્તાં પ્રમાણ માનનારાઓનું પ્રમાણના બે પ્રકાર કહેવાથી ખંડન કરી શકાયું છે, પરંતુ તેઓની માન્યતાનું ખંડન કેવી રીતે થાય છે? તે આગળ ઉપર સમજાવીશું. ૯

તો પછી જેમ જોદો કહે છે કે—“ પ્રત્યક્ષમનુમાનં ચ ” “ પ્રત્યક્ષ અને

અતુમાન એમ બે પ્રમાણ છે ' તે રીતે જ આપ પણ પ્રમાણના બે પ્રકાર કહેા છે કે બીજા બે પ્રકાર જતાવો છે ? " તેના જવાબમાં કહેવામાં આવે છે કે—

પ્રત્યક્ષં પરોક્ષં ચ ॥ ૧૦ ॥

સૂત્રાર્થઃ—પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ પ્રમાણ છે

પ્રતિ+અક્ષઃ અક્ષઃ, એટલે જીવ.

અક્ષોત્તિ એટલે વ્યાપ્નોતિ—અર્થાત્ સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવોને વ્યાપી જાય તે અક્ષ, અથવા

અક્ષ્ણોત્તિ એટલે વ્યાપ્નોતિ—અર્થાત્ સર્વ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવો-ને વ્યાપી જાય, તે—અક્ષ એટલે જીવ અને

એષ્ટુતે વિષયમ્ એટલે કે વિષયોને વ્યાપે—વિષયો ઉપર ફરી વળે—તે અક્ષઃ—એટલે ઇન્દ્રિય.

પ્રાત શબ્દનો પ્રતિગત એટલે તેમા રહેલ—તેને આશ્રયે રહેલ એવો અર્થ કરવો.

અક્ષં પ્રતિગતઃ એટલે—આત્માને આશ્રયે રહેલું, (સુખ્ય) અને અક્ષ એટલે ઇન્દ્રિયો તેને આશ્રયે રહેલું (સાંવ્યવહારિક) એટલે કે—ઇન્દ્રિયોને આશ્રયીને જે જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે, તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણઃ કે જેનું લક્ષણ આગળ ઉપર કહેવાનું છે અને

અક્ષેભ્યઃ પરતઃ=પરોક્ષ

અક્ષો એટલે ઇન્દ્રિયોની પરવા કર્યા વિના પ્રવર્તે તે [શબ્દઃ અતુમાનાદિ] અને આત્માથી પર એટલે બીજા ઇન્દ્રિયાદિક, તેવડે [મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન] તે—પરોક્ષ પ્રમાણ. જેનું લક્ષણ આગળ ઉપર કહેવાના જ હીએ.

સૂત્રમાં—ચ શબ્દ મૂકેલો છે, તે ખાસ કરીને—

“ જાને પ્રકારનાં પ્રમાણોનું જળ સરખું છે ” તે સૂચવવા મૂકેલ છે, તેથી જે કેટલાક કહે છે કે—

“ સકલપ્રમાણજ્યેષ્ઠં પ્રત્યક્ષમ્ ”

“ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ દરેક પ્રમાણથી મોટામાં મોટું એટલે સુખ્ય છે. ” એ વાત ખોટી ઠરાવી શકાય છે.

“ બીજાં પ્રમાણોનો ઉપયોગ પ્રત્યક્ષની મદદથી જ કરી શકાય છે, માટે પ્રત્યક્ષ મોટું છે ” એમ કહાય કહેા, પરંતુ તે વાત બરાબર નથી.

કેમકે—પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનો ઉપયોગ પણ કોઈ વાર બીજાં પ્રમાણોની મદદથી કરી શકાતો હોય એવા પ્રસંગો મળે છે.

તેમકે—સિંગદર્શનથી કે પ્રમાણિક માણસના કહેવાથી. “ પર્વતમાં અગ્નિ છે ” એવું જાણ્યા પછી તે પ્રત્યક્ષ જોવાનું મન થાય છે, અને પ્રત્યક્ષ જોઈ પણ શકાય છે. ૧૦

લોકાયતિકો-ચાર્વાકિ—“પ્રત્યક્ષ સિવાય બીજું પ્રમાણ નથી” એમ કહે છે તે બાબતમાં કહે છે કે—

व्यवस्थान्यधीनिषेधानां सिद्धेः प्रत्यक्षेतरप्रमाणसिद्धिः ॥ ११ ॥

સૂત્રાર્થ—વ્યવસ્થા, બીજાની બુદ્ધિ અને નિષેધ સાબિત કરી શકાય છે, માટે પ્રત્યક્ષ સિવાયનું પ્રમાણ હોવાનું પણ સાબિત થાય છે.

૧. પ્રમાણ અને અપ્રમાણની વ્યવસ્થા.

૨. બીજાના મનની વાત અને

૩. “પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જાણી શકાતા પદાર્થો સિવાયના પદાર્થો નથી” એમ કહેવું :
એ ત્રણેની સાબિતી અનુમાનાદિક પ્રમાણ વિના કરી શકાતી નથી.

૧. પદાર્થ જેવો હોય તે પ્રમાણે તેનો સાથે મળતા આવતા કેઈ પણ જ્ઞાનને ચાર્વાકિ સાચું જ્ઞાન માને છે. અને જે જ્ઞાન પદાર્થ સાથે મળતાં ન આવે તે જ્ઞાન ખોટાં માને છે. પછી, કેટલોક વખત ગયા પછી ખરાં અને ખોટાં જ્ઞાનને અનુક્રમે પ્રમાણ અને અપ્રમાણ તરીકે વ્યવસ્થિત રીતે નક્કી કરી શકે જ છે.

પરંતુ—સામે રહેલા ખરા પદાર્થથી ઉત્પન્ન થયેલું પૂર્વાપરના વિચાર વગરનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ નામનું જ્ઞાન આછળ પાછળ થનારાં જ્ઞાનોની પ્રમાણિકતા કે અપ્રમાણિકતાની વ્યવસ્થા કરનારાં નિમિત્તો જાણી શકતું નથી. (એટલે કે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થયા પછી, તેની પ્રમાણિકતા અપ્રમાણિકતા નક્કી કરનાર બીજા જ્ઞાનની જરૂરીઆત ઊભી થાય છે.)

ચાર્વાકિવાદી પોતે પણ—

પોતાના જાણવામાં આવેલાં જ્ઞાનોની પ્રમાણિકતા કે અપ્રમાણિકતાની વ્યવસ્થા બીજાને સમજાવી પણ શકશે નહીં. કેમકે—બીજાને સમજાવવું, એ પદાર્થ અનુમાન કે શબ્દ પ્રમાણ છે, માટે પોતે અનુભવેલાં જ્ઞાનોની સાથે સરખાપણું હોવાથી, પોતાને હાલમાં થયેલું જ્ઞાન પણ “પ્રમાણ કે અપ્રમાણ છે” એમ બીજા માણસને સમજાવી શકાય તેવા પરોક્ષ પ્રમાણના લેદમાં અનુમાનરૂપે સમાતા પ્રત્યક્ષ સિવાયનાં બીજાં પ્રમાણની સેવા કરવી જ પડશે.

૨. વળી બીજાએ કહેવા ધારેલી વાત કહેવા જતાં આ ચાર્વાકિ દુનિયાદારીમાંયે નહીં-રહે અને તત્સંચિતક અર્થાત્ સાચા-ખોટાનો પારખનાર પણ નહીં ગણાય, માત્ર તેનું બોલવું ગાંડા માણસના બોલવાની જેમ ઉપેક્ષા કરવા લાયક ગણાયે.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી બીજાના મનમાં શું છે ? તે જાણી શકાતું નથી. અને

“જુદી જુદી જાતની ચેષ્ટાઓ ઉપરથી સામાના મનના વિચાર જાણી શકીએ

છીએ ” એમ કહેશે તો પરોક્ષને પ્રમાણ તરીકે સ્વીકારવાની ના હોવા છતાં, પણ તે કબૂલ કર્યા વિના ચાલશે જ નહીં. ”

૩. અને—પરલોક વગેરેનો નિષેધ ફક્ત પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જ કરી શકાતો નથી, કેમકે—પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તો માત્ર નજીક રહેલા પદાર્થને જ જાણી શકે છે. એટલે પરલોક વગેરેનો નિષેધ કર્યા સિવાય તો તેને ચેન પડે તેમ નથી જ.

[કેમકે—એટલા માટે જ બીજાં પ્રમાણનું ખંડન કરવા તૈયાર થયેલ છે.]

અને બીજું પ્રમાણ સ્વીકારી શકાય તેમ નથી.

એટલે એ તો બાળચેષ્ટા જ ગણાય ને ?

વળી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને પણ પ્રમાણ તરીકે સ્વીકારો છો, તેમાં મુખ્ય કારણ તો એ છે ને, કે—તે અર્થ સાથે અવ્યભિચારી હોય છે અને તેમ તો એ રીતે અર્થની સાથે સંબંધ ધરાવતા કિંગ અને શબ્દથી ઉત્પન્ન થતા પરોક્ષ પ્રમાણને પણ અર્થ સાથે અવ્યભિચાર સંબંધ હોવાથી, તેને પણ પ્રમાણ તરીકે કેમ નથી માનતા ?

“ પરોક્ષ પ્રમાણમાં કોઈ વખત વ્યભિચાર પણ જોવામાં આવે છે, માટે તેને પ્રમાણ તરીકે માનતા નથી ” એમ કહેશે તો તે પણ ખોટું જ છે, કેમકે અધિકાર વગેરેની અડચણને લીધે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી થયેલું જ્ઞાન પણ કોઈ વાર ખોટું હોવાનું જોવામાં આવે છે કે નહીં ? તો પછી કોઈપણ જ્ઞાન પ્રમાણ જ ગણી શકાશે જ નહીં, પણ બધાયને અપ્રમાણ જ માનવા પડશે. “ એવા પ્રત્યક્ષને પ્રત્યક્ષાભાસ કહીશું ” તો પરોક્ષમાં પણ એમ જ ગણી લેજો, કેમકે—નિષ્પક્ષ-પાતીઓએ તો બન્નેમાં સરખો ન્યાય લાગુ કરવો જોઈએ.

ધર્મકીર્તિ પણ કહે છે કે—

પ્રમાણેતરસામાન્ય-સ્થિતેરન્યધિયો ગતેઃ ।

પ્રમાણાન્તરસદ્માવઃ, પ્રતિપેધાચ્ચ કસ્યચિત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—૧. પ્રમાણ અને અપ્રમાણની વ્યવસ્થા એકસરખી ઉપયોગી હોવાથી એકલા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી તે વ્યવસ્થા ઘટી શકતી નથી, માટે ૨. અન્યધિયો ગતેઃ એટલે બીજાના મનના વિચાર ચેષ્ટા વગેરેથી જાણી શકાય છે પણ પ્રત્યક્ષથી જાણી શકાતા નથી માટે અને ૩. પરલોકાદિકનો કે પ્રત્યક્ષ સિવાયનાં બીજાં પ્રમાણો વગેરેનો કંઈ પણ જે નિષેધ કરી શકાય છે માટે, તે ત્રણ ઘટનાઓ પ્રત્યક્ષ સિવાય બીજા પ્રમાણની સાબિતી આપે જ છે. ॥ ૧ ॥

અર્થસ્યાસમ્મલેઽભાવાત્, પ્રત્યક્ષેઽપિ પ્રમાણતા ।

પ્રતિવદ્ધસ્વમાવસ્ય, તપ્ષેતુત્વે સમં દ્વયમ્ ॥ ૨ ॥

પરોક્ષ પ્રમાણથી ગ્રાહ્ય અર્થનો જો અસંભવ હોય તો અને તેથી પરોક્ષ પ્રમાણનો અભાવ છે એમ કહેશે તો તેથી તો પ્રત્યક્ષમાં પણ તેવી જ રીતે છે.

પ્રત્યક્ષથી ગ્રાહ્ય અર્થનો અસંભવ હોય ત્યારે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણનો અભાવ થાય છે, તથા પ્રત્યક્ષની પણ પ્રમાણતા ત્યારે જ કહેવાય કે પ્રતિબદ્ધ સ્વભાવવાળો અર્થ તેનો હેતુ બનતો હોય. અને પરોક્ષમાં પણ તેમ જ છે. પ્રતિબદ્ધ સ્વભાવવાળો અર્થ જ તેનો હેતુ હોય તો પ્રમાણતા થાય. આ રીતે બન્નેય ઠેકાણે સરખું જ છે.

દશમા સૂત્રમાં કહેલી બેની સંખ્યા કળૂલ મંજૂર છતાં બૌદ્ધો પરોક્ષ પ્રમાણ તરીકે માત્ર અનુમાન પ્રમાણને જ કળૂલ રાખે છે તે પણ ખોટું છે; કેમકે-શબ્દાદિ પણ પ્રમાણો છે, અને તે શબ્દાદિ પ્રમાણો અનુમાનમાં અંતર્ગત થઈ શકતાં નથી, માટે અનુમાન ઉપરાંત પણ પ્રમાણો માનવાં જોઈએ. સર્વનો સમાવેશ થઈ શકે તેવું એક પ્રમાણ સ્વીકારવાથી બીજાં પ્રમાણો હોવા છતાં તેને ન માનવાનો દોષ આવતો નથી અને સંખ્યાલેદ પણ થતો નથી. એટલે બે જ પ્રમાણો કાયમ રહે છે. [એટલે પરોક્ષ શબ્દનો ઉપયોગ માત્ર જૈનોએ જ કરેલો જણાય છે.] તેમાં (સર્વનો સમાવેશ થઈ શકે તેવા પ્રમાણમાં) જેમ ઇન્દ્રિયથી થતાં અને મનથી થતાં આત્મસંવેદન અને યોગીઓનાં જ્ઞાનોનો પ્રત્યક્ષ શબ્દમાં સમાવેશ થાય છે તેમ સ્મૃતિ, પ્રત્યક્ષજ્ઞાન, ઉદ્ધ, અનુમાન અને આગમનો પરોક્ષ શબ્દથી સંગ્રહ થઈ શકે છે, કેમકે પરોક્ષ તરીકેના સામાન્ય લક્ષણમાં દરેકનો સમાવેશ થઈ જાય છે. પરોક્ષનું સામાન્ય લક્ષણ તેના પેટા-લેદના કોઈપણ લક્ષણથી જુદું પડતું નથી. સ્મૃતિ વગેરેનાં વિશેષ લક્ષણો આગળ જ્યાં એ વિષય આવશે ત્યાં કહીશું.

આ રીતે-ઉપમાનરૂપ પરોક્ષ પ્રમાણનો પ્રત્યક્ષજ્ઞામાં અને અર્થાપત્તિરૂપ પરોક્ષ પ્રમાણનો અનુમાનમાં કેવી રીતે અંતર્ભાવ થાય છે ? તે પણ આગળ ઉપર કહીશું. ૧૧.

પરંતુ, જે પ્રમાણ જ ન હોય, તેના અંતર્ભાવ અને બહિર્ભાવનો વિચાર કરવાની કશી આવશ્યકતા હોતી નથી. દાખલા તરીકે-અભાવ. તમે કહેશો કે-“એ અભાવને અપ્રમાણ શી રીતે કહો છો ?” “અભાવ કોઈ પણ પ્રકારનો વિષય જ નથી” એમ અમારું માનવું છે, માટે.

“શી રીતે વિષય નથી ?” એમ પૂછો છો તો હવે સાંભળો:-

માવામાવાત્મકત્વાદ્વસ્તુનો નિર્વિવયોઽભાવઃ ॥ ૧ ॥

સૂત્રાર્થ:-કોઈપણ વસ્તુ ભાવ અને અભાવ સ્વરૂપ હોવાથી અભાવ જુદા વિષયરૂપે જ નથી હોતો.

કોઈપણ વસ્તુ એકલા ભાવસ્વરૂપવાળી જ નથી. જો દરેક વસ્તુ તેમ જ [ભાવરૂપ જ] હોય, તો વિશ્વની દરેક બીજા આખા વિશ્વરૂપ બની જાય. (કેમકે-તેનો કયાંય અભાવ જ ન આવે) તેમ જ, કોઈ પણ વસ્તુ એકલા અભાવ સ્વરૂપવાળી પણ નથી. જો તેમ માનીએ તો વિશ્વનું કોઈ પણ પ્રકારનું દૃશ્ય સ્વરૂપ જ ન રહે. માત્ર એકલો અભાવ જ અભાવ દેખાયા કરે. પરંતુ દરેક વસ્તુસ્વરૂપે ભાવરૂપ અને પરરૂપે અભાવરૂપ હોવાથી દરેક વસ્તુ-ભાવ અને અભાવસ્વરૂપે છે.

કેમકે—પ્રમાતાના પ્રમાણુજ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ પણ તેવી રીતે જ થામ છે, એટલે કે—પ્રમાણુ જ્ઞાનથી પણ જગત્ ભાવાભાવ સ્વરૂપે જ ભાસે છે, માટે આ ઉપરનો નિર્ણય પ્રમાણુસિદ્ધ છે. જુઓ, ઘટાવી જતાવીએ છીએ—“આ લોચતળીઈ છે” એ તો આપણે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુથી જ નક્કી કરી શકીએ છીએ, પણ તે “ઘડા વગેરે રૂપે નથી” એમ ગર્ભિત રીતે જ—ભૂતળ સત્ત્વનો અન્વય: અને ઘટ સત્ત્વનો વ્યતિ-રેક હોવાથી ભૂતલરૂપ વસ્તુનું જ્ઞાન થતાં થતાં તેમાં ઘટાદિના અભાવરૂપ વધારાના વિષયનો નિષેધ થઈ જાય છે, તો પછી, કયો વિષય બાણવાની ખાતર અભાવરૂપ પ્રમાણુની જરૂર જાણી થાય છે? આ રીતે પરોક્ષ પ્રમાણુ પણ ભાવાભાવાત્મક વસ્તુ બાણવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે, કેમકે એમ ન માનીએ તો જુદા જુદા વિષયવાળાં પ્રમાણુ પોતાપોતાની મર્યાદા પ્રમાણુ પોતાપોતાના વિષયો બાણી શકે નહીં. કહ્યું છે કે:—

અયમેવેતિ યો હોપ માવે મવતિ નિર્ણયઃ ।

નૈવ વસ્ત્યન્તરામાવસંવિત્યનુગમાદૃત્તે ॥ ૧ ॥

[^૧લોકવાર્તિક અભાવ, ^૨લોક ૧૫]

“આ જ છે” એવો જે આ નિર્ણય, ભાવમાં દેખવામાં આવે છે, તેવો એ નિર્ણય બીજી વસ્તુના અભાવના જ્ઞાનની પરંપરા વિના ન જ સંભવે. ॥ ૧ ॥

હીક છે, વસ્તુ ભલે ભાવાભાવરૂપ રહી. તેમાં અમારે કશો વાંધો નથી. અમે પણ એ જ વાત માનીએ છીએ, માત્ર ફરક એટલો છે કે—ભાવાંશ ઇન્દ્રિય સાથે સંબંધિત હોવાથી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુનો વિષય થાય છે, અને અભાવાંશ તેવો એટલે ઇન્દ્રિયની સાથે સંબંધિત ન હોવાથી અભાવ પ્રમાણુનો વિષય થાય છે, તો પછી, આપના કહ્યા પ્રમાણુ અભાવ અવિષય શી રીતે થશે? કહ્યું પણ છે કે—

ન તાવદિન્દ્રિયેણૈવા, નાસ્તીત્યુત્પાદ્યતે મતિઃ ।

માવાંશેનૈવ સંયોગો, યોગ્યત્વાદિન્દ્રિયસ્ય હિ ॥ ૧ ॥

[^૧લોકવાર્તિક અભાવ, ^૨લોક ૧૮]

“નાસ્તિ=નથી” એવું જ્ઞાન ઇન્દ્રિયથી ઉત્પન્ન થાય નહીં, કેમકે ઇન્દ્રિયનો સંયોગ ભાવાંશની સાથે જ યોગ્ય છે. ૧.

ગૃહીત્વા વસ્તુસદ્માવં, સ્મૃત્વા ચ પ્રતિયોગિતમ્ ।

માનસં નાસ્તિતાજ્ઞાનં, જાયતેઽક્ષાનપેક્ષયા ॥ ૨ ॥

ભાવ વસ્તુ બાણીને અને પ્રતિયોગિતું સ્મરણ કરીને ઇન્દ્રિયોની મદદ વિના “નથી” એમ માનસ પ્રત્યક્ષ થાય છે. ૨.

અભાવ પ્રમાણુનું ખંડન—

પ્ર૦—ભાવાંશથી જો અભાવાંશ અભિન્ન માનશે, તો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુથી અભાવાંશનું અગ્રહણ કેમ હોઈ શકે? કેમકે ભાવાંશ પ્રત્યક્ષથી અહણ થઈ શકે-

છે, તો તેનાથી અભિન્ન હોવાથી, તે પણ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જ ગ્રહણ થઈ જવો જોઈએ જ. અથવા ભાવાંશથી અભિન્ન માનશો તો ઘટાદિના અભાવરહિત એટલે ઘટ સહિત ભૂતલતુ' જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી થાય છે, તો તે જ વળતે ઘટાદિ પદાર્થ છે, તેનું પણ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી થાય જ છે. કેમકે— ઘટના અભાવનું અગ્રહણ (અજ્ઞાન) અને ઘટભાવનું ગ્રહણ (જ્ઞાન) એ બન્ને એક જ છે. અને એમ થવાથી—પાછળથી થતું અભાવ પ્રમાણ તે દરેક પ્રથમ થયેલા પ્રમાણ જ્ઞાનને દૂર કરી શકશે નહીં. જો દૂર કરી શકે એમ માનશો, તો વગર ગૂંચવણે જાણી શકાતા પદાર્થમાં ગૂંચવણ જિલ્લી કરવાથી પ્રત્યક્ષ પણ ખોટું પડી જશે. વળી, આ અભાવ પ્રમાણ પાંચ પ્રમાણ [પ્રત્યક્ષ ; અનુમાન : ઉપમાન : શબ્દ : અર્થાપત્તિ :] રૂપ નહિ હોવાથી તુચ્છ છે. તુચ્છ હોવાથી અજ્ઞાનરૂપ કહેવાય અને અજ્ઞાનરૂપ હોય તેને પ્રમાણ કેવી રીતે માની શકાય ? માટે અભાવાંશથી કથંચિત્ અભિન્ન ભાવાંશને જાણતા પ્રત્યક્ષ વિગેરે પ્રમાણોથી જ અભાવાંશ પણ જાણી શકાય છે માટે—સ્વીકારવા પડતા પ્રમાણોના વિષયમાં સમાવેશ પામતા વિષયો સિવાય બીજો વિષય ન હોવાથી—“અભાવને નિર્વિષય જ કહેવો જોઈએ, અને નિર્વિષય હોવાથી અભાવ પ્રમાણ બની શકતો નથી.” એમ નક્કી થયું. ૧૨.

અનુવાદક:—

શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ-મહેસાણાના વિદ્યાર્થી

૧૮ પ્રકારે, બાંધાતાં અંતરાય કર્મનું સ્વરૂપ.

૧. કરુણા-દયા સહિત બનવું, ૨. દીન-દયામણા છુપોને વિદ્યત કરવાં, ૩. અશક્ત છવો પ્રત્યે કોપ કરવો, ૪. સદ્ગુરુનો સેવાનો નિષેધ કરવો, ૫. તપસ્વીની સેવાનો નિષેધ કરવો, ૬. જિનભક્તિનો નિષેધ કરવો, ૭. જિનેશ્વરપ્રણીત સિદ્ધાંતને ઉત્થાપવા, ૮. જિનધર્મ આચરતાં વિન કરવું, ૯. સિદ્ધાંતની આશાતના કરવી, ૧૦. સૂત્રાર્થ ભણતાં અંતરાય કરવો, ૧૧. દાનધર્મનો નિષેધ કરવો, ૧૨. પરમાર્થ કહેનારની હાંસી-મરકરી કરવી, ૧૩. વિપરીત ઉપદેશ-પ્રદેશ કરવી, ૧૪. અસત્ય વચન બોલવું, ૧૫. ચોરીની-અનીતિની વસ્તુ ગ્રહણ કરવી, ૧૬. ગુણી પુરુષના ગુણ છુપાવવા, ૧૭. દુઃખી છવોનો તિરસ્કાર કરવો, ૧૮. નાદિ-સિદ્ધિનો મદ કરવો,

('સિદ્ધાંત પ્રકરણ સંગ્રહ' ગ્રંથમાંથી ઉદ્ધૃત)

મુનિ ત્રેમવિમળજી

ब्रह्मचर्यनु महात्म्य

दर्शनात् हरते चित्तं, स्पर्शनात् हरते वलं ।

संभोगात् हरते वीर्यं, नारी प्रत्यक्षराक्षसी ॥ ૨ ॥

સર્વ જન્મોમાં મનુષ્યજન્મ જ મોક્ષસાધનાને માટે ઉપયોગી છે અને મનુષ્ય-જન્મમાં પણ વીર્ય બહુ જ ઉપયોગી છે, કારણકે તેની સદાયથી સર્વ પ્રકારનાં કાર્ય બની શકે છે. ધર્મ વા કર્મ, પુણ્ય વા પાપ-સર્વમાં વીર્યની જરૂર છે. વીર્યનો વ્યય જેવા કાર્યમાં કરવામાં આવે છે તેવું તેવું કૃણ મળે છે. કોષ કુષ્ટ માણસ વ્યભિચાર કરીને અને કોષ સ્વપત્ની-સેવનમાં અમર્યાદ રહીને આ અમૂલ્ય ખજાનાને વ્યર્થ ગુમાવે છે. ઠાઠ ઉત્તમ પુરુષ તેવું સારી રીતે રક્ષણ કરીને જ્ઞાન-ધ્યાનાદિમાં નેતો વ્યય કરે છે. વીર્ય અમૂલ્ય ખજાનો છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ સારે રસ્તે કરે તો કલ્યાણકારી થાય અને ખોટા કામમાં ઉપયોગ કરે તો નાશકારક પરિણામ આવે. જેવી રીતે લક્ષ્મીથી સુપાત્રદાનાદિ શુભ કાર્ય પણ થઈ શકે છે અને મદ્યપાન-વિપપાનાદિ ખૂરાં કાર્ય પણ થઈ શકે છે. જેમ લક્ષ્મીવગર સંસારીજનો નિસ્તેજ દેખાય છે તેમ વીર્યવગર પણ માણસ કમળેર-બુદ્ધિહીન-નૂર વગરના દેખાય છે. બાપાર-રમત-ગમત-જ્ઞાનાભ્યાસ-જપ-તપ-ધ્યાન આદિ સર્વમાં વીર્યની જરૂર છે, જે માટે સુખના અભિલાષી સજ્જનોએ વીર્યનું સારી રીતે રક્ષણ કરવું. કેટલાંક વિષયરાગી માણસનાં શરીર ક્ષીણ થઈ જાય છે, ચિત્ત પરતંત્ર રહે છે, કામકાજમાં મન ચોંટતું નથી, બુદ્ધિ ભટ થઈ જાય છે, લાજ-શરમનો નાશ થાય છે, પુત્ર-મિત્ર-ગુરુ આદિ કોષ પ્રિય લાગતું નથી અને અતે મનુષ્યત્વ નષ્ટ થઈ જાય છે; માટે સુગ્ર પુરુષોએ પોતાની આ સાથે પણ મિત્રવ્યથી-પણે વર્તવું. મિત્રવ્યથી આદત ટકાવવાની કેટલીએક આવીઓ નીચે પ્રમાણે છે:—

(૧) હે જીવ ! તું જાનરુ (સંજાસ) મા જાય છે ત્યારે જરૂર કરતાં વધારે વખત તે ઠેકાણે રહેવાનું તને ગમે છે ?

(૨) શું ભોગવિલાસમાં જ સર્વ આનંદ આવી રહ્યો છે ? કુદરતની સુંદર જગાઓનાં દર્શન, ઉત્તમ પુસ્તકોનું વાંચન, મનન અને નિદિધાસન, સન્પુરુષોની સોળત, દુઃખી જીવોને મદદ પ્રત્યાદિ કાર્યોમાં જે આનંદ રહ્યો છે તેની આગળ વિષયસુખનો આનંદ કાંઈ ગણનામાં નથી. વળી ભોગવિલાસ જેટલો વખત ચાલે છે તેટલો વખત શક્તિઘટતી જાય છે, અને ઉપરોક્ત કાર્યથી જે આનંદ થાય છે તે તો જેમ જેમ વધારે પ્રસંગ મળે તેમ તેમ શક્તિ વધતી જાય છે.

(૩) આ જન્મ તે પૂર્વજન્મ અને હવે પછીના જન્મોની સાંકળણ છે, તેને ક્ષુદ્ર વિષયસેવનમાં ગુમાવનાર માણસ મૂર્ખ છે.

(૪) સંતોષસ્ત્રિપુ કર્તવ્યઃ, સ્વદારે મોજને ઘને ।

ત્રિપુ ચૈવ ન કર્તવ્યો, દાને ચાઘ્યયને તપે ॥ ૨ ॥

અર્થાત્:—ત્રણ વાતોમાં સંતોષ રાખવો: (૧) સ્વસ્ત્રી, (૨) ભોજન, અને (૩) ધન. ત્રણ વાતોમાં સંતોષ ન રાખવો: (૧) દાન, (૨) અભ્યાસ અને (૩) તપ.

(૫) સ્ત્રીનું સરીર ગંદકીથી ભરેલું છે, તેની અંદર હાડમાંસ-સ્તેષ્ઠ આદિ ભરેલા છે. વળી કંઈ છે કે—

નાર નરકકી ખાન છે, દુરગંધ અંગ અપાર; એસી ઉનકી દેહ છે, જૈસો કુંડ ચમાર. જૈસો કુંડ ચમાર, જાનકર કેસે જાવે; ઉત્તમ મનુષ્યદેહ, જાનકે નરક કુખાવે. લીજન કનૈયો ભણે, ઉનસે હોત હેરાની; દુરગંધ અંગ અપાર, નાર નરકકી ખાની.

ગંદકીની ખાણરૂપ નારીનું એવી રીતે ચિન્તવન કરવાથી મોહ ઓછો થાય છે.

(૬) વિજ્ય શેઠ અને વિજયા શેઠાણી, સુદર્શન શ્રેષ્ઠી, નેમિનાથ, સીતા વગેરેના ઇતિહાસ યાદ કરવાથી પણ વિષયલાલમાં ઓછી થાય છે:—

(૭) એક વખતમાં સ્ત્રીસેવનથી અસંખ્ય સંમૂર્છિત જીવની ઉત્પત્તિ અને સંહાર થાય છે, તેથી આ સર્વ વાતોનો વિચાર કરી સુચ ગૃહસ્થોએ સ્વસ્ત્રીસેવનમાં પણ મિત-વ્યયી થવું. વળી એક કવિ કહે છે.

અહો મેરે મન મૃગ! ખોલી દૃષ્ટિ જ્ઞાન-દૃગ; યહ બન છોડી કહુ ઝોર ઠોર ચલના ?

મર્વ ધર્મના શાસ્ત્રમાં સર્વ જમાનાના લોકોએ વ્યભિચારનો નિષેધ કર્યો છે, અર્થાત્ તેમજ ત્યાગ્ય જ છે. વ્યભિચારની લાલચને હકાલવાની આ ઠીક ચાવી છે કે પરસ્ત્રીના રૂપને નિદાલવું નહિ. જે દૃષ્ટિથી પોતાના માતા અને જાહેનને જોઈએ છીએ તેવી જ રીતે બધાને જોવાં જોઈએ. આ સર્વ બાબનો સામાન્ય સંગારી માટે છે, પરંતુ જે ઉત્તમોત્તમ સાધુ પુરુષો છે તેમણે તો સ્ત્રીથી બીલકુલ દૂર જ રહેવું જોઈએ. શ્રી આચારંગશુ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે:—

ગદ્દિય અણુપરિયટ્ટમાણે, સંધિ વિદિત્તા હહ માચ્છિપદિં ।

પસ વીરે પસંસિય, જે વદ્ધે પઢિમોયપ ॥

અર્થાત્—વિષયના લોભથી લોકો વારંવાર સંસાર પરિભ્રમણ કરે છે, માટે જે માણસ મનુષ્યભાવનો અવગર લાધ્યો છે એમ સમજીને વિષયાદિકનો ત્યાગ કરે તે પરાક્રમી કહેવાય છે. એવા પુરુષો સંસારના અન્ય લુપ્થ પુરુષોને પણ બાહ્ય અને અભ્યંતર બંધનથી છોડાવે છે. એવા મહાત્માઓના વ્રતમાં રક્ષણને માટે નીચે પ્રમાણે નવ વાડ શાસ્ત્રકારોએ બતાવી છે:—

(૧) “ દેવ-મનુષ્ય-તિર્થ ચ-સ્મૃતિની સ્ત્રી તથા નપુ સક જે ઠેકણે રહેતાં હોય તે ઠેકણે બ્રહ્મચારીએ રહેવું નહીં ” આ પહેલી વાડ કહી છે; કેમકે બિલાડી અને ઉદર એક ઠેકણે રહે તો ઉદરની ગિંદગી જોખમમાં રહે છે. શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રમાં એટલે સુધી કહ્યું છે કે:—

દરથપાયપઢિચ્છિન્નં, ક્ષણનાસધિગત્પિયં ।

અયિ વામસદં નારિં, વંમચારી વિવજ્ઞપ ॥

જે સ્ત્રીનાં કાન-નાક-દાથ-અને પગ કપાયેલાં હોય, જે ૧૦૦ વર્ષની છુટ્ટી હોય તેવી સ્ત્રીનો પણ વિષામ બ્રહ્મચારીએ કરવો ન જોઈએ.

(૨) “ સ્ત્રીના ગૃંગાર-વાસ્ત્રાતુર-રૂપ-લાવણ્ય-દાવબાવ વગેરેની કથા, વાર્તા

કરવી નહીં.” આ ક્રમનાનો હેતુ એ છે કે એવી કથા કામોત્તેજક છે. જેમકે લીંછુ વગેરે ખાટી ચીજનું નામ લેવાથી મોઢામાં પાણી છૂટે છે તેમ સ્ત્રીના સૌંદર્યાદિનું વર્ણન કરવાથી વિકાર ઉત્પન્ન થાય છે. એકલી સ્ત્રી એકી હોય ત્યાં કથા-ઉપદેશ પણ કરવો નહિ.

(૩) “જે આસન પર સ્ત્રી એકી હોય તે આસન ઉપરજેસવું નહીં; (તેના બીડી જવા આદ્ય બે ઘડી પછી જેસવું) કારણ કે એક ડાહ્યામાં કરતૂરી અને લસણ સાથે રાખવાથી કરતૂરીની વાસ બગડી જાય છે. (આ જગ્યાએ હમણાં જ અમુક સ્ત્રી એકી હતી, એવી રમૂતે પણ વિકાર ઉત્પન્ન કરે છે).”

(૪) “સ્ત્રીનાં અંગોપાંગને નિહાળવાં નહિ. (વિષયવૃત્તિથી જોવાં નહિ)” જેમ સૂર્યની સામું જોવાથી આંખનું તેજ ક્ષીણ થાય છે તેમ સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ જોવાથી અભ્યર્ચનો વિનાશ થાય છે.

(૫) “અભ્યારી પુરુષે જાત, કપડું કે ખીજ કોઈ પ્રકારના પડાની અંદર સ્ત્રીનો વાસ હોય એવા મકાનમાં રહેવું નહિ.” કેમકે તેના શબ્દ, દંપતીવિહાર આદિ જોવાનાં સાંભળવાથી કામ જાગૃત થાય છે.

(૬) “સાધુપણું અંગીકાર કર્યા પૂર્વે સ્વસ્ત્રીની સાથે હાંસી-મરકરી-રમત-ગમત-ફીલા વગેરે જે કાંઈ કપું હોય તેને અભ્યર્ચ અંગીકાર કર્યા પછી પાદ કરવું નહિ.” જેનું વગન કપું તેના તરફ ચા માટે દષ્ટિ કરવી ?

(૭) “અભ્યારીએ પ્રતિદિવસ મધુર-સરસ-કામોત્તેજક આહાર ખાવો નહીં.” કેમકે સરસ આહાર કામોત્તેજક છે, તેથી હિન્દ્રિયો સ્વતંત્ર બની બહેકા જાય છે.

(૮) “આહાર વિશેષ પડતો ન ખાવો; મિતાહારી થવું.” વધારે ખાવાથી શરીર બગડે છે, વિચારશક્તિ નિર્જાળ થઈ જાય છે અને નીતિ, શિલ્પ આદિ શિયેલ થાય છે.

(૯) “શરીરની વિભૂષા (શોભા) કરવી નહિ.” દાઢમાઢ કરીને રૂપને આકર્ષણીય કરવું નહિ, કેમકે તેથી કામ પેદા થાય છે. માધુ પુરુષોને તો તે માટે સ્નાન, મંજનાદિ પણ નિષેધેલ છે. પુરાણમાં કહ્યું છે કે—

ચિત્તં સમાધિભિઃ શુદ્ધં, વદનં સત્યમાપજૈઃ ।

બ્રહ્મચર્યાદિભિઃ કાયઃ, શુદ્ધો ગંગાવિનાપ્યસૌ ॥

અર્થઃ—જેણે ચિત્તને સમાધિથી શુદ્ધ કર્યું છે, વચનને સત્ય બાપણથી શુદ્ધ કર્યું છે અને કાયાને બ્રહ્મચર્યાદિ શુદ્ધ કરેલી છે એવા મનુષ્યો ગંગાસ્નાન વિના પણ શુદ્ધ છે. એવી રીતે નવવાડવિશુદ્ધ અભ્યર્ચવ્રતને ધારણ કરનાર માટે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—

દેવ-દાણવ-ગંધર્વા-જરક-રક્સ-કિન્નરા ।

ધંભચારીં નમંસંતિ, દુષ્કરં જં કરંતિ તે ॥

અર્થાત્—દુષ્કર અભ્યર્ચવ્રતને ધારણ કરનારને દેવ-દાણવ-ગંધર્વ-યક્ષ-રાક્ષસ અને કિન્નર પણ નમન કરે છે. આવી રીતે જે મનુષ્ય અભ્યર્ચ પાળે છે તે આ લોકમાં નિર્દોષ સુખી જિંદગી ગુમારે છે, માન-કીર્તિ પામે છે અને તેનો આત્મા શાન્તિમાં રમણ કરે છે. વળી ભવિષ્યમાં પણ સુખી થાય છે.

મુનિઓ વિદ્યાનંદવિજયજી

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક—મૌકિતક

(૧૮૪)

ગુસ્સે ન થઈ શકે તેને મૂર્ખો જાણવો,
પણ જે ગુસ્સે ન થાય તેને ડાહ્યો જાણવો.

અક્કલવાનપણુ અને મૂર્ખતા વચ્ચે ઘણો થોડો આતરો છે. કુશળ માણસ વ્યવહાર સમજે છે અને છતાં સમજેલી વાત સર્વ કરવા જેવી હોતી નથી એ પણ જાણે છે. કેટલીક જાણના છતાં બોલવા જેવી હોતી નથી, કેટલીક જાણના છતાં કરવા જેવી હોતી નથી અને કેટલીક વાત અને છે એમ જાણવા છતાં તેની ઉપેક્ષા કરવા જેવી હોય છે દુનિયાના ધમધમાટ વચ્ચે રહેવું અને છતાં પોતાનું ખમીર જાળવી ગમ્મવું, ગૌરવ હળવું પડવા દેવું નહિ અને છતાં પોતાની આખમાથી કોઈને કણુ ઝાઢવા ન દેવું એમા ખરી કુશળતા છે અને તે ચીઝ ગમ્મવાથી કે અનુભવથી આંડી જાય છે. અવલોકનની શક્તિ વપરાશથી ખીલે છે અને પૃથક્કરણ કરતા આવડે તો ભૂલ ચરાના પ્રસંગો તદ્દન અંધ ન થાય તો ઓછા તો જરૂર થાય છે.

આતર મનોવિકારોનું ક્ષેત્ર તદ્દન જુદું જ છે એમા તો અંતર્યામી જગૃત રહેવો જાંઘળે આપણે વિકારો પૈકી કોઈનું પૃથક્કરણ કરીએ કેટલીક વાર મામાનું વર્તન જ એવા પ્રકારનું હોય છે કે તેના પર ગુસ્સો આવી જાય એ સમ્યક્તાના નિયમો જાણતો ન હોય, એ નકામી જિજ્ઞાસાથી ગમે તેવા સવાલો પૂછતો હોય, એ મરિયામ જૂઠું બોલતો હોય, ગાત્રીપ્રાન કરતો હોય તે વખતે ગુસ્સો જરૂર થાય છે ગુસ્સાનો ખરો પ્રસંગ આવી પડે છે.

કોઈ અત્યાચાર કે ખૂન કરતો હોય, છતાં તેના પર ગુસ્સો ન આવે તો સમજવું કે માણસ નામર્દ છે, હીચકારો છે અથવા અક્કલ વગરનો છે, ઠેકાણા વગરનો છે, દુનિયાદારી અને ચાતુ લાયકાત વગરનો છે અને ગમે તેવું ગુસ્સાનું કારણ આવે છતાં જેની આજ લાલ ન થાય, જે હાથ ઊગામે નહિ, જે સામા ઉપર આઘાત ન કરે અથવા જે પોતાના માથાને પછાડે નહિ કે છાતી ફટવા મડી જાય નહિ તે સમજી-કુશળ માણસ સમજવો. ગુસ્સે ચરાની અશક્તિ અને ગુસ્સાનો અભ્યાસ એ બેની વચ્ચે ઘણો તફાવત છે. એકમા મમજશક્તિની ગેરહાજરી છે, બીજામા પોતાના મન પરનો કાબૂ છે, ગમે તેવા વિપરીત કે અનિષ્ટ પ્રસંગો આવી પડે, પણ જે પોતાની જાત પર અકુશ રાખી શકે તે ખરી મમજજની નિશાની છે અને એ પ્રસંગે કુશળ માણસની કુશળતા દેખાઈ આવે છે.

ક્રોધ ખરાબ ચીજ છે, ચેપી છે, કરનારને આત્મઘાતક છે અને મગજને ખરાબ કરનાર છે એમ મગજ ક્રોધ કરવાના ગમે તેવા પ્રસંગો આવે ત્યારે મગજ ઉપર કાબૂ રાખી શાંતિ જાળવી રાખવી એમા ખરી કુશળતા છે, અને એવી કુશળતા ખતાવનારનો વિકાસ ખુદ સુદૃઢ થાય છે, અમાધાન્ય કાબૂ અને હૃદયની અદિસા વગર આ વિશિષ્ટતા આવતી નથી, પણ એટલી મુશ્કેલ છે મારે જ એની ગણના ડહાપણમા થાય છે.

He is a fool who cannot be angry; but he is a wise man who will not.

(16-12-39)

(૧૮૫)

માણસ કાં તો પોતાના સાગ્યનો વિધાતા હોય છે

અથવા પરિસ્થિતિનો ગુલામ હોય છે.

જેની ચાહે પૃથ્વી ધણપણે, જેની બોલી પર હળસે જીવન આપે, જેના એક સંજા-પણથી જનતા પોતાના વિચારો ફેરવી નાખે, જેના એક પડકારથી જનતા કાર્યસન્મુખ થઈ જાય, જેના એક કૂદકે ફેલાયો કપાઈ જાય—એવા અસાધારણ માનસિક, શારીરિક કે વાચિક સંપત્તિવાળા મનુષ્યો જોઈએ છીએ. એના વર્તન પર અનેક બૂકી પડે, એ ગામડામાં જાય તો ત્યાં પણ જત્રીશ શાક એને તેત્રીશ બોજન આવી મળે, એના પડતો બોલ માણસો ઉપાડી લે અને એની દીર્ઘ નજર આગામી સેંકડો વર્ષોને ઝપટમાં લઈ લે.

આત્મા અનંત શક્તિનો ધણી છે. એ કર્મધીન છે, પણ જે પોતાનું પુરુષાર્થ ફેરવે છે તે પોતાને યોગ્ય પરિસ્થિતિ ઉપજાવી શકે છે અને આકરાં કર્મોને પણ તોડી અનંતકાળનું સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. આવા સાગ્યવિધાતા પુરુષો દુનિયામાં હોય છે અને એમને માટે દુનિયાને એક પ્રકારનું માન થાય છે. પ્રાણી ધારે તો પર્વતોને ઝાળંગી શકે છે, સમુદ્રોનો પાર પામી શકે છે અને અશક્ય કે મુશ્કેલ લાગતી બાબતને શક્ય બનાવે છે. પુરુષાર્થ કર્યા વગર કર્મ કેવાં છે એની પણ શી ખબર પડે ? એક ઉક્તિમાં કહ્યું છે કે:—સતેલા સિંહના મુખમાં મૃગલાં આવીને પડતા નથી. આ વાતનો આશય સમજવા જેવો છે. એમાં મૃગલાં કે શિકારના મુદ્દા માથે આપણે સંજોગ નથી. આપણે ધણા માણસો જોઈએ છીએ કે જે આખો વખત કકળાટ કર્યા કરે, માથે હાથ મૂકીને બેસી રહે, જાણે આખી દુનિયાનો ભાર તેની ઉપર આવી પડ્યો હોય તેમ દબાઈ ગયેલાં લાગે, પરિસ્થિતિના ગુલામ બનેલાં આવાં માણસોના જીવનક્રમનો નિર્ણય ન હોય, સપાટા આવે તેમ વારંવાર ફરનારું જીવન વહેનારાં હોય અને ભરવાને વાકે જીવતાં હોય, સંયોગને ફેરવનાર એક ટકો હોય છે, જ્યારે સંયોગના ગુલામ બનનાર નવાણું ટકા નેટલાં હોય છે.

કુશળ માણસ વચ્ચે માર્ગ કાઢે છે. અતુફળતા દેખાય ત્યાં એ છાતી કાઢી જોભે રહે છે, અને જરૂર જણાય, પૂર આકરું દેખાય તો ધડીભર ડોક નમાવી દે છે, પણ પાણી જરા ઓસરે કે છાતી કાઢીને જોભે રહે છે. સર્વ પ્રકારના સંયોગો પર સામ્રાજ્ય મેળવવું એ તો મોટા સહચીરેથી જ બને છે, પણ નાના બહચીરે મધ્યમ માર્ગ આદરે છે અને તે રીતે ધીમે ધીમે પણ મક્કમપણે વિકાસ કરી પોતાની પ્રગતિ સાધે છે. સંયોગના ગુલામ બનનારને વિકાસમાં સ્થાન જ નથી એ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું. જાકી સંયોગોને વશ કરવા એ લાગે છે તેટલું મુશ્કેલ નથી. આપણે કયા વર્ગમાં ભળવું છે તે વિચારોને નિર્ણય કરવાનો અત્યારે અવસર છે અને યુદ્ધિની તીક્ષ્ણતાથી તે સુધાલ છે.

Man is either master of his destiny or a slave to condition.

WILLIAM EUGLE. (4-6-36) E. N.

પ્રશ્નોત્તર

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૭૬ થી)

(પ્રશ્નકાર-ભાઈ દેવચંદ કરશનજી-સંઘણપુર)

પ્રશ્ન ૩૧—કૃષ્ણ વાસુદેવને કયું સમકિત હતું ? જળભદ્રદ્વારા જગતમાં મિથ્યાત્વનો પ્રચાર કરાવ્યો ત્યારે તેને સમકિત હતું કે નહીં ?

ઉત્તર—કૃષ્ણ વાસુદેવ નરકમાં પણ ક્ષાયિક સમકિતવાળા છે. પોતાનો જગતમાં અપયશ થયો તેનું જળદેવ મારફત નિવારણ કરવાનો તેનો હેતુ હતો. મિથ્યાત્વ પ્રચાર કરવાનો હેતુ નહોતો. જળભદ્રનો હેતુ પણ તેવો નહોતો; તેથી તે જાનેએ સમકિતને દૂષણ લગાડ્યું નથી. તેમનો પ્રયત્ન માત્ર જગતમાં ધ્યેલા કૃષ્ણના અપવાદનું નિવારણ કરવાનો હતો.

પ્રશ્ન ૩૨—મૃગાપુત્ર લોહીઆને કઈ પાપપ્રકૃતિનો ઉદય હતો ?

ઉત્તર—એને ઘણી અશુભ પ્રકૃતિઓનો ઉદય હતો. સંઘયણ, સંસ્થાન, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, નિર્માણ, શરીર, અંગોપાંગ, બાંધન, સંઘાતન વગેરે પ્રકૃતિઓ અશુભપણે ઉદયમાં હતી.

પ્રશ્ન ૩૩—પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોનું જે પ્રમાણ કહ્યું છે તે એકેન્દ્રિયથી માંડીને પંચેન્દ્રિય સુધીના સર્વ જીવો માટે સમજવું કે કેમ ?

ઉત્તર—એ પ્રમાણ પંચેન્દ્રિય જીવો માટે જ સમજવું. એકેન્દ્રિય વિકળેન્દ્રિય માટે તેટલું સમજવું નહીં.

પ્રશ્ન ૩૪—દાન, શીલ, તપ ને ભાવરૂપ ચાર પ્રકારના ધર્મના નય, નિદેશ વગેરે જાણતા હો તો જણાવશો.

ઉત્તર—હું નય, ભંગ, પ્રમાણ, નિદેશાનું વિશેષ સ્વરૂપ જાણતો નથી.

પ્રશ્ન ૩૫—શ્રાવક સવા વસાથી વધારે દયા પાળી શકે ?

ઉત્તર—પાળી શકે. ઓછામાં ઓછી સવા વસો દયા તો પાળવી જ જોઈએ.

પ્રશ્ન ૩૬—સામાયિક, પોસહ, પ્રતિક્રમણમાં શ્રાવક કેટલા વસાની દયા પાળે ?

ઉત્તર—એ ત્રણે ક્રિયામાં શ્રાવક મુનિવત્ થતો હોવાથી તે વખતે તેણે વીશે વસાની દયા પાળવાની છે.

પ્રશ્ન ૩૭—પ્રતિમાધારી શ્રાવક કેટલા વસાની જીવદયા પાળે ?

ઉત્તર—પ્રતિમાધારી શ્રાવક જીવદયામાં વધતો વધતો છેવટે શ્રમણભૂત. નામની ૧૧ મી પ્રતિમામાં વીશે વસા જીવદયા પાળે.

પ્રશ્ન ૩૮—શ્રીમહિનાથજીએ તીર્થ કરનામકર્મ બાંધ્યા પછી સ્ત્રીવેદ બાંધ્યો હતો કે પ્રથમ બાંધ્યો હતો ?

ઉત્તર—પછી બાંધાયેલ નથી, પ્રથમ બાંધાયેલ છે.

પ્રશ્ન ૩૯—વીશ સ્થાનકની આરાધનાના તપમાં માયા કરી છે કે બીજા તપમાં કરી છે ?

ઉત્તર—વીશ સ્થાનકની આરાધનાના તપમાં માયા કરી નથી.

પ્રશ્ન ૪૦—તપથી નિકાચિત કર્મ પણ ત્રુટ્ટ છે તો શ્રી મહિનાથજીએ બાંધેલ સ્ત્રીવેદરૂપ કર્મ કેમ તૂટ્યું નહીં ?

ઉત્તર—નિકાચિત કર્મ પણ બે પ્રકારનું હોય છે. એક કર્મ તો એવું હૃદ નિકાચિત હોય છે કે જે ગમે તે પ્રકારે પણ ત્રુટ્ટું નથી. ભોગવવું જ પડે છે.

પ્રશ્ન ૪૧—નારકીના જીવો નવુ સમકિત પ્રાપ્ત કરે ? કરતા હોય તો શું નિમિત્ત પામીને કરે ?

ઉત્તર—ત્યાં તો જાતિસ્મરણાદિક નૈસર્ગિક નિમિત્તો જ મળવાનો સંભવ છે. તેવા નિમિત્ત મળવાથી નવું સમકિત પામી શકે છે.

પ્રશ્ન ૪૨—ચારે નીકાયના દેવોમાં કયા પ્રકારનું સમકિત હોય ?

ઉત્તર—અસંખ્ય દેવોમાં તો ક્ષયોપશમ સમકિત જ હોય, નવું સમકિત પ્રથમ પામે તેને ઉપશમ સમકિત હોય પણ તેનો કાળ અંતર્મુહૂર્તનો જ હોવાથી તેની સંખ્યા બહુ પામી શકીએ નહીં. ક્ષાયિક સમકિત લઈને દેવગતિમાં જનારની સંખ્યા તો બહુ અલ્પ હોય છે એકંદર ત્રણ પ્રકારના સમકિત હોય છે.

પ્રશ્ન ૪૩—વિકલેદ્રિય જીવો નવુ સમકિત પામે ?

ઉત્તર—ન પામે.

પ્રશ્ન ૪૪—સમકિત પામ્યા અગાઉ તે જીવમાં માર્ગાનુસારીના પાત્રોશ ગુણ હોવા જોઈએ કે નહીં ?

ઉત્તર—એ બધા ગુણોનો સંભવ નથી, પરંતુ માર્ગાનુસારી તો થવો જ જોઈએ, તે સિવાય સમકિત પામે જ નહીં. એ ગુણ ચારે ગતિમાં હોય.

પ્રશ્ન ૪૫—દેશવિરતિપણ પામનાર સમકિતી જીવમાં શ્રાવકના એકવીશે ગુણ હોવા જોઈએ કે નહીં ?

ઉત્તર—એકવીશે ગુણ હોવાનો સંભવ નથી. ઓછા પણ હોય. વળી એ દરેક ગુણોમાં તરતમતા બહુ છે, તેથી તરતમપણે અલ્પાંશે પણ હોય.

પ્રશ્ન ૪૬—દેશવિરતિ ગુણઠાણવાળામાં તે બધા ગુણ હોય ?

ઉત્તર—ઓછેવતે અંશે એકવીશે ગુણ હોવાનો સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૪૭—જે સમયે જીવ કર્મનો બંધ કરે તે સમયે કર્મની નિર્જરા પણ કરે ? જો કરે તો જાનેમાં ઉપયોગ વર્તે ?

ઉત્તર—બંધ ને નિર્જરા પ્રત્યેક સમયે થયા જ કરે છે, પરંતુ તે સમયની ક્રિયા હોવાથી તેમાં છદ્મસ્થનો ઉપયોગ વર્તી શકે નહીં. છદ્મસ્થનો ઉપયોગ જઘન્ય પણ અતંમુદ્ધૂર્તનો હોય વળી બંધ ને નિર્જરા પ્રત્યે ઉપયોગપૂર્વક થતી જ નથી.

પ્રશ્ન ૪૮—જિનપિન્નરસ્ત્રોત્રમાં શરીરની રક્ષામાં તીર્થંકરોનાં નામો ગોઠવ્યાં છે તેમાં શો હેતુ છે ?

ઉત્તર—એમાં તીર્થંકરોનાં નામોનું તે તે શરીરના વિલાગો સાથે સંબંધ કરવાનો હેતુ છે. બાકી ક્ષણપ્રાપ્તિ તો ભાવના અનુસારે છે.

પ્રશ્ન ૪૯—તપના બધા ગુણુણા અંશુકા પર નવકારવાળી રાખીને તેની પાસેની અંશુલીવડે જ ગણવા કે જ્ઞાનના આરાધનનું ગુણુ મધ્યમાં અંશુલીવડે ગણવું ?

ઉત્તર—મારા લક્ષમાં તો બધા ગુણુણા એક રીતે જ ગણવાના છે.

પ્રશ્ન ૫૦—એક નવકાર આંખો ગણવાથી ૫૦૦ સાગરોપમનું પાપ નાશ પામે છે એમ કહેલ છે તે નવકાર શી રીતે ગણવાનું ક્ષણ સમજવું ?

ઉત્તર—એ ક્ષણનો આધાર ચિત્તની એકાગ્રતા ઉપર છે, તેથી તેની સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા બીજી રીતે કરી શકાય નહીં. વળી એ તો મધ્યમ ક્ષણ છે.

પ્રશ્ન ૫૧—ચારે નિકાયના દેવોનાં સ્થાનમાં મિથ્યાત્વી દેવોને પૂજવાની પ્રતિભાઓ હોય કે નહીં ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વીના દેવ તરીકે ગણાતા હરિહરદિક દેવની પ્રતિમા નથી, પરંતુ સાશ્વત જિનગિંજના પરિવારભૂત ૧૧-૧૧ પ્રતિભાઓ હોય છે, તેમાંની યક્ષ, નાગ, ભૂતાદિની પ્રતિમાને તેઓ પૂજે છે એમ જાણવામાં છે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર:-પંન્યાસજી કલ્યાણવિમળજી)

પ્રશ્ન ૧—જીવને એક વાર કરેલા કર્મનું ક્ષણ કેટલા ભવ સુધી લોગવનું પડે ?

ઉત્તર—તેનો નિરધાર કહી શકાય નહીં. એનો આધાર બાંધેલા કર્મની સ્થિતિ અને રસ ઉપર છે.

પ્રશ્ન ૨—અનંતાનુબંધી કષાય અનંતભવ પરિબ્રમણ કરાવે એટલે શું ?

ઉત્તર—એ કષાય ત્રિધ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની જીવોને હોય છે. તે કષાયના ઉદય વખતે વળી તે નવાં કર્મ બાંધે છે, તેથી ઉત્તરોત્તર કર્મબંધ થવાથી અનંતભવ પર્યંત તેનો છેડો આવતો નથી. નવાં નવાં કર્મ બાંધાયા જ કરે છે ને ભોગવાયા જ કરે છે.

પ્રશ્ન ૩—પૂર્વે સતીઓ પોતાને માથે આવેલું કલંક દૂર કરવાં શાસનદેવીની આરાધના કરતી અને તે આવીને કલંક દૂર કરતી તેમ આ કાળે બને જન ?

ઉત્તર—આ કાળે ન જ બને એમ એકાંત કહેવાય નહીં. બાકી તેવું ઉચ્ચ કોટીનું સતીપણું ને શાસનદેવીની જાગૃત આંકળે સ્વદય દેખાય છે.

પ્રશ્ન ૪—નવે નારદો કલેશ કરાવનારા હોય છે તેથી તેને કર્મબંધ ગાઢ થતો હશે, છતાં તેને સ્વર્ગ કે મોક્ષગામી કેમ કહ્યા છે ?

ઉત્તર—નારદો પોતાનું કલેશ કરાવવાપણું ત્યજી દઈ, ચારિત્ર અંગીકાર કરી અનેક પ્રકારનાં તીવ્ર તપવડે પૂર્વકર્મનો ક્ષય કરી ચારિત્રના શુભમાં આગળ વધે ત્યારે જ તેઓ સ્વર્ગ કે મોક્ષના અધિકારી થાય છે.

પ્રશ્ન ૫—વીરપરમાત્મા ગર્ભમાં પણ ત્રણ જ્ઞાન સંહિત હતા તો તેમણે નહીં જાણ્યું હોય કે મારા સ્થિર રહેવાથી માતાને દુઃખ થશે ?

ઉત્તર—એવો ઉપયોગ ન દેવાથી જ સ્થિર રહ્યા અને જ્યારે ઉપયોગ દેવાથી માતાને દુઃખ થયાનું જાણ્યું ત્યારે સ્થિરતા તજી દીધી.

પ્રશ્ન ૬—સિદ્ધાર્થ રાત્રીએ ત્રિશલાદેવીને સ્વપ્નનું સામાન્ય રૂપ કહ્યું છે. તે કયા જ્ઞાનના બળથી કહ્યું હશે ?

ઉત્તર—રાત્રીઓ પણ અનેક પ્રકારનાં શાસ્ત્રોના અભ્યાસી હોય છે, તેથી મતિ-શ્રુતજ્ઞાનના બળથી સામાન્ય લાલની વાત કહી શકે છે.

પ્રશ્ન ૭—ચક્રેશ્વરી, અંબિકા વગેરે ચોવીશ પ્રભુની અધિષ્ઠાયિકા દેવીઓ પરિશ્રદ્ધિતા હશે કે અપરિશ્રદ્ધિતા હશે ? વિવાહિત હશે કે અવિવાહિત હશે ?

ઉત્તર—એ વિષે ખાસ જાણવામાં નથી. બાકી વિવાહિતપણું તો તેમને હોતું જ નથી, એકસ્વામીપણું હોય છે.

પ્રશ્ન ૮—વીરપ્રભુના શાસનમાં સુલસા બત્રીશ પુત્રની માતા હતી તે એક જ થઈ છે કે તે નામની જીલ્લ થઈ છે ?

ઉત્તર—એક જ થઈ છે. જીલ્લ થયાનું જાણવામાં નથી.

પ્રશ્ન ૯—સિદ્ધાચળ ઉપર અત્યારે ભરતે ભરાવેલાં રતનનાં જિંઘ કોઇ ગુફામાં હશે ? અને ત્યાં દેવો પૂજા કરવા આવતા હશે ?

ઉત્તર—પંડિત શ્રી વીરવિજયજી નવાણપ્રકારી પૂજામાં તે હકીકત લાવ્યા છે, તેથી એ વાતની ના કહી શકાતી નથી. તેને માટે બીજો કાંઈ આધાર આપી શકાય તેમ નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—દુવિહારમાં સોપારી વગેરે તાંબૂલ ખપે ?

ઉત્તર—દુવિહારમાં સ્વાદિમ આહાર છૂટો હોવાથી મુખવાસ (તાંબૂલ) ખપે છે.

પ્રશ્ન ૧૧—ઋષભદેવના વખતમાં બીજાં તીર્થંકરો હશે ?

ઉત્તર—જગૂદ્રીપના ભરતક્ષેત્રમાં બીજા તીર્થંકર ન હોય, પણ અઢીદ્રીપમાં રહેલા બીજા ચાર ભરતક્ષેત્રમાં અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રમાં કુલ ૯ બીજા તીર્થંકરો શ્રી ઋષભદેવની જેટલા જ શરીર ને આયુષ્ય તેમ જ વર્ણવાળા હતા. તેમ જ પાંચ મહાવિદેહમાં વીશ વિહરમાન પણ હતા.

પ્રશ્ન ૧૨—નવાંગીવૃત્તિકાર શ્રી અભયદેવસૂરિ ખરતરગચ્છીય હતા ?

ઉત્તર—તેઓએ પોતાનું ખરતરપણું કોઈ સ્થળે જણાવ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—સૂર્ય ફરે છે કે પૃથ્વી ફરે છે ? એ માટે જૈનશાસ્ત્રકાર શું કહે છે ?

ઉત્તર—સૂર્ય, ચંદ્ર વગેરે જ્યોતિષીઓનાં વિમાનો જ અઢીદ્રીપની અંદર ફરે છે એમ જૈનશાસ્ત્રકાર સ્પષ્ટપણે કહે છે. પૃથ્વી ફરે છે એમ માનતા જ નથી.

પ્રશ્ન ૧૪—ચાહુ જમાનાના નવા રાગનાં સ્તવનો પ્રતિક્રમણમાં કહેવાય ?

ઉત્તર—એનો એકાંત નિષેધ ન થાય, પરંતુ પ્રાચીન મુનિરાજનાં કરેલાં કહેવાં તે વધારે પસંદ કરવા લાયક છે.

પ્રશ્ન ૧૫—નમોડસ્તુ વર્ધમાનાય જીઓ શા માટે બોલી ન શકે ?

ઉત્તર—એ સૂત્ર ને વિશાલકોચન તેમ જ વરકનક ને નમોડહત્તુ પૂર્વમાંથી ઉદ્ધરિત હોવાથી અને પૂર્વનો અભ્યાસ કરવાની સીનતિને આજ્ઞા ન હોવાથી તે ન બોલી શકે. પૂર્વાચાર્યોએ નિષેધ કરેલો છે.

પ્રશ્ન ૧૬—અત્યારે વર્તતા ધર્મોમાં સર્વથી પ્રાચીન ધર્મ કયો છે ?

ઉત્તર—સર્વથી પ્રાચીન જૈનધર્મ છે કે જે આ ચૌવીશીમાં શ્રી ઋષભદેવ પરમાત્માથી શરૂ થયેલો છે. મહાવિદેહમાં તો કાયમ જૈનધર્મ વર્તે જ છે.

કુંવરજી

વૈરાગ્ય અને તેના પ્રકાર*

વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિ.

વૈરાગ્ય કેમ ઉપજે ?

- દોહરા—ભવસ્વરૂપ જાણી અને, જોઈ નિર્ગુણ સ્વરૂપ;
 વૈરાગ્ય ઝટ ઉપજે, ભવ ઈચ્છા ક્ષયરૂપ. ૧
- વિષય સૌખ્યની સિદ્ધિથી, જે વૈરાગ્ય વદંત;
 યાવદર્થઅપ્રસિદ્ધિથી, તેના યુક્ત કરંત. ૨
- અનંત વાર પામ્યા છતાં, નહિ પામ્યાની બ્રાંત;
 તેથી કામમાં મૂઢની, તૃષ્ણા યાય ન શાંત. ૩
- અગ્નિ જ્યમ ઇંધનથી, વિષયે શમે ન કામ;
 જિહ્વો શક્તિ ઉલસતાં, પુનઃ યાય ઉદામ. ૪
- સૌમ્યપણું જ્યમ સિંહનું, ક્ષમા ફણીની જેમ;
 વિષયોમાહિ પ્રવૃત્તનો, વૈરાગ્ય પણુ તેમ. ૫
- વિષયત્યાગ કીધા વિના, જે ઇચ્છે વૈરાગ્ય;
 ઇચ્છે રોગોચ્છેદ તે, વિના અપશ્ય ત્યાગ ૬

* (શ્રીમાન્ યશોવિજયજીવિચિત) શ્રી અધ્યાત્મમારમાથી દ્વિતીય પ્રકરણ.

૧. ભવસ્વરૂપના જ્ઞાનથી અને તેનું નિઃઆગપણુ દેખાવાથી તત્કાળ ભવધ્મજના નાશરૂપ વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિ યાય છે

૨-૮. (કાષ્ઠ મતવાદી વિષયતૃપ્તિથી વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિ કહે છે તેનું નિરસન કરે છે) :—

વિષયસુખની તૃપ્તિથી જે વૈરાગ્ય ઉપજે એમ કહે છે તેનો મત યુક્ત નથી, કારણ કે જ્યાં સુધી વિષયપ્રવૃત્તિનું પ્રયોજન છે ત્યાં સુધી તૃપ્તિની સિદ્ધિ થતી નથી. (આ યાવદર્થઅપ્રસિદ્ધિ કહેવાય છે.)

અનંત વાર પ્રાપ્ત થયા છતાં નહિ પ્રાપ્ત થવાની બ્રાંતિને લઈ કામભોગમાંથી મૂઢ જીવોની તૃષ્ણા ઉપશમતી નથી.

કાષ્ઠથી જેમ અગ્નિ ખૂટાતો નથી તેમ વિષયોના સેવનથી કામ શમતો નથી, જિહ્વો ખળવત્તર બની વૃદ્ધિ પામે છે.

સિંહનું સૌમ્યપણું—શાતપણુ અને ફણીધરની ક્ષમા જેમ કહેલી અશક્ય છે, તેમ વિષયપ્રવૃત્તનો વૈરાગ્ય કહેવો અસંભવિત છે.

વિષય ત્યાગ કર્યા વિના જે વૈરાગ્ય ઇચ્છે છે, તે અપશ્યનો ત્યાગ કર્યા વિના રોગનો નાશ ઇચ્છે છે

વિષયાસંગી ચિત્તમાં, ટકે ય નહિં વૈરાગ્ય;

જલગિન્દુ જ્યમ લોહના, તમ ધને પડતાં જ. ૭

હોય અમાસે ચંદ્ર જે, વંધ્ય તરુ ફલ જોય;

વિષયાસક્ત ચિત્તે જ તો, વિરાગ સંભવ હોય. ૮

ભવહેતુ વિષયો વિષે, ક્યેં પ્રવૃત્તિ ત્યાગ;

ભવનિર્મુલ્લતા દર્શને, નિરાળાધ વૈરાગ. ૯

ઃ ચોથા ગુણસ્થાને ય વૈરાગ્ય સંભવ.

ચોથા ય ગુણસ્થાનમાં, આમ તેહ તો યુક્ત;

દર્શન ભવનૈર્મુલ્લયનું, પ્રમાતૃઓને ઉક્ત. ૧૦

સત્ય, ચારિત્રમોહનો, કો પણ આ મહિમા ય,—

અન્ય હેતુ યોગે ય ‘હ્યાં, ના ફલયોગ જણાય. ૧૧

દશાવિશેષે ત્યાં ય આ, ન સર્વથા નહિં એમ;

અનાસક્ત પ્રવૃત્તિ ત્યાં,—ભાખ્યું ‘સ્તવ’ માં તેમ:— ૧૨

વિષયાસક્ત ચિત્તમાં વૈરાગ્ય ટકવાને પણ સમર્થ નથી, જેમ તપાવેલા લોહધન પર પાતું જલગિન્દુ ટકી શકતું નથી તેમ.

અમાસની રાત્રે જે ચંદ્ર હોય અથવા વંધ્ય તરુને જે ફળ હોય, તો જ વિષયાસક્ત ચિત્તમાં વૈરાગ્યનો સંક્રમ થાય.

વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિ કેમ હોય? તેના નિર્ણય કહે છે:—

૯. ભવના હેતુરૂપ વિષયોમાં પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરવાથી, અને ભવની નિર્મુલ્લતા-નિઃસારતાના દર્શનથી નિરાળાધ વૈરાગ્ય હોય. શંકા:—

૧૦. જે એમ કહે તો ચોથા ગુણસ્થાનમાં પણ વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિ થશે, કારણ કે પ્રમાતૃ એટલે પરણતસ્વનો પ્રમાણથી નિરધાર કરનાર વિવેકીને ભવનિર્મુલ્લતાનું દર્શન હોય જ છે; (અને ચતુર્થ ગુણસ્થાનકે પ્રમાતૃપણું મંભવે છે).

તેના ઉત્તર વિસ્તારથી આપે છે:—

૧૧. તે સત્ય છે, પણ આ તો ચારિત્રમોહનીયનો કાષ્ઠ અકથ્ય મહિમા છે કે બીજા કારણોનો યોગ મળ્યા છતાં અત્રે ચતુર્થ ગુણસ્થાનમાં ફલનો યોગ દેખાતો નથી. (જ્ઞાનમ્ય ફાલે વિરતિઃ)

૧૨. વળી દશાવિશેષે ચતુર્થ ગુણસ્થાનમાં વૈરાગ્ય અર્થશા નથી એમ પણ નથી, કારણ કે ત્યાં અનાગમ્ય પ્રવૃત્તિવાળો વૈરાગ્ય વર્તે છે જ અને તેના પ્રકારે બી વીતરાગ-સ્તવમાં શ્રી હિમચંદ્રાચાર્યએ પ્રકાર્યું છે:—

“ જ્યારે સુર-નરેન્દ્ર શ્રી, નાથ ! તુંથી લોગાય; •

ત્યારે પણ જ્યાં તું રતિ, વિરક્ત ભાવ જ ત્યાંય. ” ૧૩

ભાવ ધુન્ધા જેની ટળી, ઉદયપ્રવૃત્તિ અત્ર;

તેહ વિરક્તતણી રતિ, સદ્વેદ્યર્થો સર્વત્ર. ૧૪

સ્ત્રી ને લોગસાન્નિધ્યમાં, સતે આક્ષેપક જ્ઞાન;

પ્રક્ષય હોય ન શુદ્ધિનો, હરિભદ્રનો આ વાણુ:— ૧૫

તત્ત્વદષ્ટિ અને ભોગતત્ત્વ પુરુષની તુલના.

“ માયાજલને પેળતો, તત્ત્વથી અનુદિગ્ધ;

પેસે ન. ક્ષેત્ર, તત્કાળ ત્યાં, જ્યમ વ્યામોહવિહીન. ૧૬

ત્યમ ભોગોને પેળતો, માયાનીર સમાન;

ભોગવતાં ય અસંગ તો, પામે જ પરસ્થાન. ” ૧૭

ભોગ તત્ત્વ ગણનારને, ભવાબ્ધિ પાર ન થાય;

આવેશર્થો માયાજલે, -તે પંથે કયો જાય ? ૧૮

૧૩. “ હે નાથ ! જ્યારે તું સુરેન્દ્ર-નરેન્દ્રની લક્ષ્મી ભોગવે છે, ત્યારે પણ જ્યાં જ્યાં પ્રારી પ્રીતિ છે તે પણ વિરક્તપણું જ છે. ”

રાગભરે જન મન રહો, પણ તિહું કાળ વેરાગ;

ચિત્ત તમારા રે સમુદ્રનો, કાંઈ ન પામે હો તાગ.

શ્રી યશોવિજયજી.

૧૪. તેમજ જેની ભવધુન્ધા નાથ પામી છે અને કર્મના ઉદયથી જેની પ્રવૃત્તિ છે એવા વિરક્તની જે રતિ છે તે સર્વસ્થળે શુભવંદનીવના ઉદયજન્ય છે.

૧૫. અને એટલા માટે સ્ત્રી અને ભોગના સમીપપણામાં પણ આક્ષેપક જ્ઞાનને લઈ તેને શુદ્ધિનો અત્યંત ક્ષય થતો નથી, કારણ મહામતિ મહાત્મા હરિભદ્રસૂરિનું આ વચન છે—

[આક્ષેપક-એટલે તત્ત્વ અભિમુખ આકર્ષનાર.]

૧૬-૧૭. “ જેમ (ઉદ્રાગતથી દેખાતા) માયાજલને તત્ત્વથી દેખનાર પુરુષ, વ્યામોહ રહિત હોય, ઉદ્દગ રહિતપણે ઝટ લઈને તેના મધ્યમાં પ્રવેશ કરતો જ નથી, તેમ ભોગોને માયાજલ જેવા ગણનારો પુરુષ અમંગપણે-અનામકતભાવે તે ભોગવતાં છતાં પણ પરમ પદને પામે છે. ”

૧૮. પરંતુ ભોગને વિષે જેને તત્ત્વજુદ્ધિ છે એવા ભોગતત્ત્વ પુરુષને તો માયાજલમાં દહ અભિનિવેશ હોવાથી, સંસારસાગરનો પાર છે જ નહિ; માટે તેવા દુષ્ટ માર્ગે કાણ જાય ? અને તત્ત્વદષ્ટિ પુરુષ અને ભોગતત્ત્વ પુરુષની તુલના કરે છે.

ભવોદ્વિગ્ન જ્યમ ત્યાં જ તે, તેમ મોક્ષમાર્ગેય;

સ્થિતિ ભોગમોહિત કરે, ભોગતત્ત્વ જન તે ય. ૧૯

ભોગયોગ અહિં ના હણે, ધર્મશક્તિ બલવંત;

દીપબુઝક વાયુ હણે, દીપ-ન દાવ જવલંત. ૨૦

મક્ષિકા જ્યમ શ્લેષ્મમાં, ગાઢ સક્ત જાંધાય;

શુષ્ક પિંડ જ્યમ વિષયથી, આશ્લેષ ન જાંધાય. ૨૧

ઝાઝા દોષ નિવારવા, અનિવૃત્તિય કદાય;

નિવૃત્તિ જ્યમ યોગીની, દૂષિત ના જ ગણાય. ૨૨

જેહ સેવતાં જેહની, હોય અશુદ્ધિ કદાય;

તેથી જ શુદ્ધિ તેહની, કદાય એ શ્રુતિવાગ. ૨૩

જાંધજનનમાં વિષયનો, તેથી નિયમ ન હોય;

અજ્ઞાનીને જાંધ છે, જ્ઞાનીને કદી નોંય. ૨૪

ન સેવતાં પણ સેવતો, સેવે ન સેવતો ય;

કો પણ પરજન થાય ના, આશ્રે પરજન તોય. ૨૫

૧૯. જેમ તે તત્ત્વદષ્ટિવાળો પુરુષ ગૃહાવાસમાં પણ સંસારથી ઉદ્દેગયુક્તપણે રહે છે, તેમ ભોગતત્ત્વ પુરુષ મોક્ષમાર્ગમાં-સંયમમાર્ગમાં પણ ભોગજંગાલથી મોહમૂઢ થઈ સ્થિતિ કરે છે. (આમ તે બળતેનો સ્પષ્ટ તકાવત છે.)

૨૦. સમ્યગ્દષ્ટિને જે ભોગનો યોગ છે તે અત્રે અતિ બળવાન ધર્મશક્તિને નષ્ટ કરી શકતો નથી; જેમ દીવાને ખૂંટવનારો વાયુ જન્યદ્યમાન દાવાનલને ખૂંટી શકતો નથી તેમ.

૨૧. શ્લેષ્મમાં માંખીની જેમ અત્યંત આસક્ત હોય તે જાંધાય છે; અને સુકા માટીના જોળાની જેમ અશ્લેષ-અનાસક્ત જાંધાતો નથી.

૨૨. ઝાઝા દોષનું નિવારણ કરવા અર્થે, કવચિત્ (અપવાદ પ્રસંગે) અનિવૃત્તિ પણ, યોગીની નિવૃત્તિની જેમ દૂષણવાળી નથી.

૨૩. જે (ભોગાદિ) સેવતાં જેની કદાય અશુદ્ધિ થાય છે, તેથી જ કદાય તેની શુદ્ધિ પણ થાય છે, -એવું શ્રુતિ-શાસ્ત્રવચન છે.

૨૪. એટલા માટે વિષયોનો જાંધના ઉત્પાદનમાં નિયમ નથી; અજ્ઞાનીને જાંધ છે, જ્ઞાનીને કદી નથી.

૨૫. કોઈ ભોગાદિ નર્દિ સેવતાં છતાં સેવે છે, અને કોઈ સેવતાં છતાં નથી સેવતો; કોઈ પરજનનો આશ્રય કરે તેથી તે કોઈ પરજન થઈ જતો નથી.

[કોઈ શરીરથી ભોગ નર્દિ ભોગવતાં છતાં મનાદિથી ભોગવતાં કર્મજાંધ કરે છે; તંદુલીઆ મત્સ્યની જેમ; અને કોઈ ભોગવતાં છતાં ભોગવતો નથી, ગિનાદિની જેમ.]

એથી જ પુણ્યવિપાકથી, શ્રીપ્રાપ્તિ જસ થાય; •
તે ઉત્તમનો ગર્ભથી, ન જ વૈરાગ્ય હણાય. ૨૬

રાજમાર્ગ અને એકપટ્ટી.

વિષયવિમુખ ઇન્દ્રિયવડે, સુવૈરાગ્ય નિત જેહ;
પ્રશાંતજનને ઉપજે, રાજમાર્ગ છે એહ. ૨૭

અનુદીર્ઘ આનંદને, સ્વયં નિવર્તી પ્રાપ્ત;
તૃપ્ત ઇન્દ્રિયે જ્ઞાનીનો, તે એકપટ્ટી માત્ર. ૨૮

ગલથી પ્રેરિત ઇન્દ્રિયો, વનગજ જેમ સમર્થ;
વશ થાયે નહીં ઊલટી, વૃદ્ધિ કરે જ અનર્થ. ૨૯

લજ્જાથી નીચું જુએ, પણ તાકે દુર્ધ્યાન;
સ્વને ધાર્મિકાલાસ તે, નાંખે નરક સ્થાન. ૩૦

ઇન્દ્રિયવંચન કર્તવ્ય.

તેથી સ્વ-પર વિભાગના, જાણુ વિરક્તિવંત;
નિત ઇન્દ્રિય વંચન કરે, સદ્ભાવથી અત્યંત. ૩૧

૨૬. અને એટલા માટે જ પરમપુણ્યના ઉદયે કરીને જેની પાસે ઉત્તમ પ્રકારની લક્ષ્મી આવી હાજર થાય છે, એવા જિનાદિ ઉત્તમ પુરુષોનો ગર્ભથી માંડીને વૈરાગ્ય બાધિત થતો નથી. આમ વિસ્તૃત ચર્ચા કરી નિર્ણય આપે છે:—

૨૭. વિષયથી વિમુખ કરાયેલી ઇન્દ્રિયોવડે પ્રશાંતજનને જે મુંઢર વૈરાગ્ય નિત્ય ઉપજે છે તે જ રાજમાર્ગ છે, ધોરી-મુખ્ય રસ્તો છે, કે જ્યાં સર્વ લોકનું ગમન સરળતાથી થઈ શકે છે.

૨૮. ઉદારણા નહિ કરેલી, નિયંત્રણ નહિ કરેલી અને પોતાની મેળે નિવર્તતી એવી તૃપ્ત ઇન્દ્રિયોવડે, જ્ઞાનીને જે વૈરાગ્ય હોય છે તે એકપટ્ટીરૂપ-સાંકડી કેડીરૂપ છે. [એકપટ્ટી=જ્યાં એકેક હણતું મૂકી ચાલી શકાય એવો સાંકડી કેડીરૂપ માર્ગ. એવા માર્ગો તો કાંઈ અપવાદરૂપ (Exceptional-extraordinary) વિરલ અસાધારણ સમર્થ પુરુષ જ જોઈ શકે છે.]

૨૯. વનના જંગલી હાથીની જેમ બળાતકારે પ્રેરાતી ઇન્દ્રિયો વશ થતી નથી, જીલંડી અનર્થની વૃદ્ધિ કરે છે.

૩૦. (સામર્થ્ય નહિ છતાં હું પદથી મત મહણુ કરે છે તેની ટીકા કરે છે)—લજ્જાથી નીચું જુએ છે પણ દુર્ધ્યાન ધ્યાવે છે, એવા ‘ધાર્મિકાલાસ’ (Sham religious)—ધર્મના ડોળધાણુ જનો પોતાને નરકરૂપમાં ફેંકી દે છે.

૩૧. એટલા માટે સ્વપરનો વિવેક જે જાણે છે એવા વિરક્ત પુરુષે નિરંતર મદ્-ભાવના ઉપયોગવડે ઇન્દ્રિયોનું વંચન-છેતરપોંડી કરવાનો અભ્યાસ કરવો.

પ્રવૃત્તિથી સંકલ્પ ના, નિવૃત્તિથી શ્રમ ના જ;

વિકાર ઇદ્રિયનો ઘટે, વિરાગ અદ્ભુત આ જ. ૩૨

જ્ઞાની યોગીની લોકમાં, પ્રવૃત્તિ ન બાધાર્થ;

કાષ્ટત્રય પુતળીતણા, નૃત્ય સમી કર્ણો સાર્થ. ૩૩

જ્ઞાનીની યાંત્રિક પ્રવૃત્તિ : યોગમાયા.

પ્રકટ યોગ માયા રૂપે, પરથી એહ ગવાય;

લોકોપકાર કારણે, દૂષણ નહિ એમાં ય. ૩૪

અપુષ્પાદિક પદમાં ય આ, સિદ્ધાંતે પણ ઉક્ત;

મૃગયૂથ શા હીનમત્તવના, ધર્મત્યાગ ભયયુક્ત. ૩૫

ઉપસંહાર.

ફલ જસુ ઔદાસીન્ય તે, જ્ઞાન થતાં પરિપાક;

મોઘા ય ગુણસ્થાનમાં, વ્યવસ્થિત વૈરાગ્ય. ૩૬

॥ इति वैराग्यउत्पत्ति अधिकार ॥

ભગવાનદાસ મનઃસુખલાઈ મહેતા.

૩૨. જે વૈરાગ્યમા વિષયપ્રવૃત્તિનો સંકલ્પ નથી અને વિષયનિવૃત્તિમાં શ્રમ પડતો નથી, તેમજ ઇદ્રિયનો વિકાર ઘટતો નથી છે તે અદ્ભુત આશ્ચર્યકારક વૈરાગ્ય છે.

૩૩. લોકમાં વર્તતા જ્ઞાની યોગીની પ્રવૃત્તિ બાધાકારક થતી નથી, કારણ કે તે પ્રવૃત્તિ કાષ્ટત્રયની પૂતળીના નાચ જેવી (Mechanical) યાંત્રિક હોય છે.

૩૪. અન્યદર્શનીઓ પણ ઉક્ત વૈરાગ્ય દર્શાને 'યોગમાયા' એવા નામે પ્રકટપણે કરે છે અને લોકાનુમદનું કારણ હોવાથી એમાં પણ દૂષણ નથી.

૩૫. અને અપવાદ સૂત્રોમાં મિદાન્તને વિષે પણ આ ઉપદેશ કર્યો છે કે જો મૃગ જેવા ડરપોક હીનમત્તવને ધર્મત્યાગનો ભય રહ્યો છે.

ઉપસંહાર.

૩૬. આમ જેવું ફળ ઉગરીનતા છે એવું જ્ઞાન પરિપાક થતાં, મોઘા ગુણસ્થાનમાં પણ વૈરાગ્યનો સંભવ છે એમ વ્યવસ્થિત યુગ્મ-સિદ્ધ યુગ્મ.

પર્યુષણના અંગની એક અપૂર્વ ક્રિયા

મહાપ્રભાવિક પર્યુષણપર્વમાં કરવાના ૧૧ કાર્યો પૈકી એક કાર્ય એવું અપૂર્વ છે કે જે કાર્યને પૂર્ણ સ્વરૂપમાં કોઈ પણ દર્શને અવલોક્યું નથી. જૈનદર્શન શ્રાવક-સાધુઓ વિગેરે ચતુર્વિધ સંધને નિત્યકરણી તરીકે કરાતી આવશ્યક ક્રિયામાં કહે છે કે:—

સ્વામેમિ સન્ન જીવે, સન્ને જીવા સ્વમંતુ મે ।

મિત્તિ મે સન્નભૂણસુ, વેરં મજ્ઞ ન કેણહ ॥ ૨

‘હું સર્વ જીવને ખમાવું છું, સર્વ જીવ મારા કરેલા અપરાધો પ્રમા-
નને તેની ક્ષમા કરે, મારે સર્વ ભૂતો (પ્રાણીઓ) સાથે મિત્રાઈ છે, કોઈપણ
જીવ સાથે મારે વૈરભાવ (શત્રુતા) નથી.’

આ ગાથાના ચારે પાદમાં ચાર પ્રકારની જીવી જીવી ભાવના સમાવી છે. પહેલા પાદમાં પોતા પ્રત્યે થયેલા નાના-મોટા સર્વ જીવોનો સર્વ અપરાધો પોતે ખમે છે—માફ કરે છે—તેની ક્ષમા આપે છે. બીજા પાદમાં પોતાથી થયેલા સર્વ અપરાધોની સર્વ જીવો પાસે ક્ષમા માગે છે. ત્રીજા પાદમાં સર્વ જીવો સાથે મૈત્રીભાવ સૂચવે છે, તેમાં સર્વ જીવના પોતા પ્રત્યે થયેલા સર્વ અપરાધ પોતે ખમે છે એમ સૂચવે છે અને તેના જ કળ તરીકે ચોથા પાદમાં મારે કોઈ પણ જીવ સાથે વૈરભાવ કે શત્રુતા નથી એમ કહે છે.

આવા પ્રકારની ભાવના માત્ર શબ્દરૂપે નહીં પરંતુ અંતઃકરણના નિર્મળ ભાવરૂપે જો પરિણામ પામે તો કર્મબંધ કેટલો અટકી જાય? અને એવી ભાવના પોતાને જૈન તરીકે ઓળખાવતા સર્વ જીવોની થાય અથવા અનેક મનુષ્યો તેવી ભાવનાવાળા થાય તો અનેક ગામોમાં ને શહેરોમાં થતા ને થયેલા કલેશો કેટલા શમી જાય? આવી ભાવના આત્માને પરમ હિતકારી છે, તેની ખાસ આવશ્યકતા છે. આવી ભાવનાને અંગે બીજા પણ અનેક પ્રકારનાં કર્મબંધનાં કારણો અટકી જાય છે.

શ્રી પુન્યપ્રકાશના સ્તવનમાં તેના કર્તા શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ કહે છે કે—જીવ સવે ખમાવીએ, સાં ચોનિ ચોરાશી લાખ તો. આગળ કહે છે કે—સંજન કુટુંબ કરો ખામણા સાં એ જિનશાસન રીત તો. શ્રી આરાધના પયજ્ઞામાં પણ આ ભાવ જ સૂચવ્યો છે. જૈનશાસનની આ પ્રવૃત્તિ દરરોજને માટે જો ટંક પ્રતિક્રમણ કરવામાં ખાસ દાખલ કરી છે. કદી આ પ્રવૃત્તિને

દરરોજ અમલમાં મૂકી ન શકાય તો શ્રી પર્યુષણપર્વમાં તો જરૂર તેનો અમલ કરવાનો છે. સંવત્સરી પ્રતિક્રમણમાં માત્ર શબ્દથી ‘સર્વ સંધને ભિન્નછામિ, દુઃક્રંડ’ કહેવાથી કે બોલવાથી આ પરમહિતકારી કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, પરંતુ પ્રતિક્રમણ કર્યા અગાઉ જેની સાથે અપ્રીતિ કે અભાવનું કારણ આપ્યા વર્ષમાં બન્યું હોય તેની સમીપે જઈને તેને ખમાવવા જોઈએ અને પ્રગામ રહેલા કોઈ બંધુ સાથે તેવો ભાવ પ્રગટ્યો હોય તો તે પત્રદ્વારા ખમાવવો જોઈએ. તેમાં પ્રમાદ કરવો ન ઘટે.

આ ક્ષમાપના માત્ર જૈન બંધુઓ સાથે જ કરવાની નથી; પરંતુ સર્વ જીવો પ્રત્યે કરવાની રહે તેથી જૈનેતર પાસે જઈને પણ યોગ્ય શબ્દોમાં તેની માફી માગી આવેલી જોઈએ. આ હુકીકંત ત્યારે જ જાને એવી છે કે જ્યારે આ ભવમાં થયેલી શત્રુતા ભવાંતરમાં પણ પરસ્પર દ્રેષના કારણપણે પ્રગટ થશે અને તે વખતે પરસ્પરને અજ્ઞાંતપણે પણ અનેક પ્રકારના હુઃખ આપનારા થઈને તેને પરિણામે અંપરિમિત કર્મબંધ કરી અનેક ભવોમાં રખડાઈ એવી ખાતરી હોય. આ સંબંધમાં જૈનશાસ્ત્રોના કથાનુયોગમાં અનેક દૃષ્ટાંતો આપેલાં છે તે સાંભળતાં છતાં પણ જો આપણને કર્મબંધનો કે ભવબ્રમણનો ભય ન લાગે તો પછી સમજવું કે હવે આપણે સંસારપરિબ્રમણ સવિશેષે કરવાનું છે.

એકપક્ષી દ્રેષ પણ સમશાદિત્યના જીવને અનેક ભવમાં સર્વ પ્રકારના સંબંધી થઈને હુઃખ આપનાર-પ્રાણ લેનાર નીવડેલ છે, તો પછી એપક્ષી દ્રેષનું પરિણામ શું ફળ આપે ? તે વિચારશો.

અત્યારના જડવાદનો વિસ્તાર પામેલા જમાનામાં આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે પરસ્પરના દ્રેષને પરિણામે સંખ્યાબંધ મનુષ્યોનો પ્રાણવિનાશ થઈ રહ્યો છે. જ્યાં પાપનો કે પદ્મવનો ભય નથી. એવા નાસ્તિકવાદપૂર્ણ સ્થાનમાં આવા બનાવો બને તેમાં આશ્ચર્ય નથી. આપણે તો શ્રી શૃકશાંતિમાં પ્રાંતે કહેલી ગાથા પારંવાર સંભારવાની છે:—

શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ, પરહિતનિરતા મવંતું ભૂતગણાઃ ॥

દોષાઃ પ્રયાન્તુ નાશં, સર્વત્ર સુસ્વી મવંતુ લોકાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ સ્પષ્ટ ન છે. આવી ભાવના-વિગત રહે એમ ઈચ્છી આ લઘુ લેખ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

કુવરજી

હિતશિખામણુ છત્રીશીમાંથી નીકળતી એંશી શિખામણુ.

૧. લોકવિરુદ્ધ નિવારણું.
૨. મૂર્ખી, જાળક, ચાચક, વ્યસની, કારુ, નારુ અને ચોર એટલાની સંગત ન કરવી.
૩. વેશ્યા સાથે વ્યાપાર ન કરવો.
૪. નીચ સાથે ક્રોધ ન બાંધવો.
૫. કામ વિના પારકે ઘેર ન જવું.
૬. નિષ્કારણુ ક્રોધને ગાળ ન દેવી.
૭. જળીયા સાથે બાથ ન ભરવી.
૮. કુટુંબકલહ નેં કરવો.
૯. દુશ્મન તથા પરસ્ત્રી સાથે એકાંતે વાત ન કરવી.
૧૦. રાતના વખતે માર્ગે જતા માતા કે બહેન સાથે પણ વાત ન કરવી.
૧૧. રાજનો, સ્ત્રીનો અને ધરના સોનીનો પણ વિશ્વાસ ન કરવો.
૧૨. માતા, પિતા અને ગુરુને ગુપ્ત વાત કરવી; અન્ય કોઇને ન કરવી.
૧૩. અગ્નિપ્રથા સાથે ગામ ન જવું.
૧૪. ઝાડ નીચે રાત્રિવાસો ન કરવો.
૧૫. હાથી, ઘોડા, ગાડી અને દુર્જન-એનાથી દૂર રહીને ચાલવું.
૧૬. રૂમતમાં રીસ ન કરવી.
૧૭. ભયવાળે માર્ગે જવું નહીં.
૧૮. જે જણુ છાની વાત કરતા હોય ત્યાં જીભા રહેવું નહીં.
૧૯. હોંકારા વિના વાત કરવી નહીં.
૨૦. ઇન્દ્રિયવિના-શૂંખ વાંઝ્યાવિના જમવું નહીં.
૨૧. ધન અને વિદ્યાનો મદ ન કરવો.
૨૨. નમે તેને નમવું. અક્કડ ન રહેવું.
૨૩. મૂર્ખ, પોગી, રાજા અને પંડિત-એટલાની મશ્કરી કરવી નહીં.

૨૪. હાથી, વાઘ, સર્પ અને મનુષ્ય લડતાં હોય ત્યાંથી દૂર ચાલ્યા જવું. પાસે જીભા ન રહેવું.
 ૨૫. કૂવાકાંઠે જીભા રહીને હાંસી ન કરવી.
 ૨૬. કેડ કરીને ફરવું નહીં.
 ૨૭. ઘર વેચીને વરો ન કરવો.
 ૨૮. ભુગાર રમવો નહીં.
 ૨૯. ભણવા-ગણવામાં આજસ ન કરવું.
 ૩૦. લખતાં વાત ન કરવી.
 ૩૧. પરદેશમાં પારકો દુશ્મન ચલાવવી હાય ત્યાં આપણા નામથી દુકાન ન ચલાવવી.
 ૩૨. આજસ છોડીને માથું મોંડવું.
 ૩૩. દેવાદાર ન થવું.
 ૩૪. કષ્ટપ્રદ અને ભયાનક સ્થાનકને છોડી દેશાવર જળને વસવું.
 ૩૫. ધનવંત છતાં નીચે પ્રમાણે રહે કે કરે તો લક્ષ્મી તેનો ત્યાગ કરે.
 ૧. મલિન વેશ પહેરે. ૨. પગથી પગ ઘસીને ધૂવે. ૩. હળમને ઘેર જઇ માથું મોંડાવે. ૪. પાણીમાં મોહું જીવે. ૫. રનાન ને દાંતણુ સારી રીતે ન કરે. ૬. બેઠો બેઠો તરણા તોજા કરે. ૭. ભોંય પર ચિત્રામણુ કાઢે. ૮. નગન સૂએ.
 ૩૬. માતા-પિતાને પ્રણામ કરી, દેવ-ગુરુને વિધિપૂર્વક વાંદી પછી સંસારનાં કાર્ય કરવાં.
 ૩૭. જે હાથે માથું ખણવું નહીં.
 ૩૮. કાન ખોતરવો નહીં.
 ૩૯. કેડે હાથ દઇ જીભા રહેવું. નહીં.
 ૪૦. પાણીના મામા પૂરે તરવું નહીં.
 ૪૧. તમાકુ વિગેરેનું વ્યસન ન કરવું.
 ૪૨. અણુગળ જળ પીવું કે વાપરવું નહીં.
- સ્ત્રીને શિખામણુ.
૪૩. સ્ત્રીએ સસરા-સાસુ, નેદ-નેદાણી, નણદ વિગેરેનો વિનય ન ચૂકવો.

૪૪. બહાર જતાં ચાણુપણે વર્તવું અને
ખોતાની ચાલ ન ચૂકવી.

૪૫. નીચ સાહેલીનો સંગ ન કરવો.

૪૬. પારકે-ઘેર-ભાંડાં ત્યાં ભમવું નહીં.

૪૭. રાત પડ્યા પછી ઘર બહાર ન જવું.

૪૮. સહુને જમાડીને જમવું.

૪૯. ધોળણ, માળણ, ફુલારણ અને
લોગણ-એવી જાતિનો સંગ ન કરવો.

પતિ દેશાવર ગયો હોય ત્યારે

૫૦. શણુચારે ન સગવા.

૫૧. નાતં વચ્ચે જમવાનું જવું.

૫૨. દુર્ગંધથી ડરતા રહેવું.

૫૩. પરશરીએ ગરબો ગાવા ન જવું.

૫૪. મેળે-મેલે ન જવું.

૫૫. નદીકિનારે નાવણુ-ધોવણુ, કરવાથી
નિર્લજ્જ થવાય છે તેથી તે તજવું.

૫૬. ઉપડતે પગે ચાલ ચાલવી.

૫૭. બધા દુનર સિખવા.

૫૮. સ્નાન કરી, સારા વસ્ત્રો ધારણ કરી,
સારી રીતે રસોઈ કરીને સુપાત્રે દાન દેવું.

૫૯. શોકચના લણ બાળકને જોઈ મનમાં
શોક ન કરવો. ખુશી થવું.

૬૦. બાર વર્ષ સુધીનું બાળક ને દેવની
પ્રતિમા એ બન્ને સરખા છે. તેની ભક્તિ કરે તે
સુખ પામે છે અને એક પમાડે તે દુઃખ પામે છે.

શ્રી-પુરુષ બનેને શિખામણ.

૬૧. બદ્ધ બોલવું નહીં, બદ્ધ દમવું નહીં.

૬૨. માતિ-સગાનાં ઘર છોડીને એકલા
ન રહેવું. કુટુંબીઓની માથે રહેવું.

૬૩. અતિથય ઊવું તથા બદ્ધ ખાટું-ખારું
ન ખાવું અને વધુ પડતું શાક ન ખાવું.

૬૪. આટલું હોય ત્યારે ભોજન ન કરવું.

૧. વમન કરીને. ૨ ચિતાની ઝાળ લાપતે.

૩. ખરાબ આસન પર બેસીને. ૪. વિદિશા

સામે તથા દક્ષિણ દિશા સામે મુખ

કરીને. ૫. અંધારામાં. ૬. પશુએ બોટલ

હોય તેવું. ૭. અજાણ્યું ૮. ઋતુવર્તીના

પાત્રમાં. ૯. પેટમાં અશુભ હોય ત્યારે,

૧૦. ખુલામાં (અગાસે) બેસીને, ૧૧.

એ જણ બેળા બેસીને. (જમવું નહીં)

૬૫. રિયર આસને, બેસી મૌનપણે જમવું.

૬૬. જેમ્યા પહેલા સ્નાન કરવું.

૬૭. ખાતી વખતે ધાન્યને વખાણીને કે
વખોડીને ન ખાવું.

૬૮. તડકે બેસીને ન જમવું.

૬૯. માંદા પાસે બેસીને ન જમવું.

૭૦. રાત્રે ન જમવું.

૭૧. નરણે ફાટે પાણી ન પીવું.

૭૨. કંઈમૂળ, બોળ અથાણ, વાસી અને
વિદળ વિગેરે અલકથો ન ખાવાં.

૭૩. હિંસા ન કરવી.

૭૪. જૂઠું ન બોલવું.

૭૫. પરનિદા ન કરવી.

૭૬. શુરુ મુખે વત-પચ્ચખખાણ મદલ
કરવા અને સારી રીતે પાળવા.

૭૭. તીર્થયાત્રા કરવી.

૭૮. પુરુષોદય જન્યત હોય તો સંઘવીપદ
ધારણ કરીને અનેકને યાત્રા કરાવવી.

૭૯. માર્ગમાં મનુને, મોડણું રાખી બદ્ધ-
પ્રકારે સંઘવી ભક્તિ કરવી. (દેવલોકમાં દેવોને
મર્ત્ય સુખ છે પણ આ લાભ નથી.)

૮૦. સિદ્ધાચલ-ગિરનાર વિગેરે તીર્થો ઉપર
પ્રભુભક્તિ કરતાં અને શુભેશ્વરિએ ચક્રતાં
ભવજળને એક જ બચમાં તરી સકાય છે.

રાજપાળ મગનલાલ વહોરા

કેટલાક પ્રાસ્તાવિક શ્લોકો

(સાર્થ)

જાનાસિ યજીવતિ નૈવ દેહી, સંબન્ધિનો વેત્સિ ચ મૃત્યુમાપ્તાન્ ।

સ્વં ગ્રસ્યમાનં જરસાઽવગચ્છન્ન દુર્મતે ! ધર્મમતિસ્તથાપિ ॥ ૧ ॥

હે જીવ ! તું જાણે જ છે કે-દેહી (શરીરને ધારણ કરનાર પ્રાણી) જીવતો જ નથી (મૃત્યુ પામે જ છે), તેવા મૃત્યુ પામેલા સંબંધીઓને પણ તું જાણે છે, તથા જરાવસ્થાવડે ગ્રસાતા (વ્યાધિ થયેલા) પોતાના આત્માને પણ તું જાણે છે, તો પણ હે દુર્મતિ ! તને હજી ધર્મ કરવાની બુદ્ધિ કેમ થતી નથી ? (૧)

મિથ્યાજ્ઞાનં સમસ્તં ત-દિહ લોકોપયોગિ યત્ ।

રાગદ્વેષાદયો યસ્માત્, પ્રવર્ધન્તે શરીરિણામ્ ॥ ૨ ॥

જે જ્ઞાન આ લોકમાં ઉપયોગી છે, તે સર્વ મિથ્યાજ્ઞાન છે, કેમકે તે મિથ્યાજ્ઞાનથી પ્રાણીઓના રાગદ્વેષાદિક વૃદ્ધિ પામે છે (૨)

મુધા મૃદૈર્હિ સંસારો, મથ્યતે સારમિચ્છુભિઃ ।

બ્રહ્મણં લેભિરે કેઽન્ન, પાનીયસ્ય વિલોહનાત્ ? ॥ ૩ ॥

સારને ઇચ્છનારા મૂઢ પુરુષો સંસારનું ફોગટનું મથન કરે છે, કેમકે આ જગતમાં પ્રાણીને વલોવવાથી માળણ કેળે પ્રાપ્ત કર્યું છે ? (૩)

વિલટાદ્વિસાંચનુષ્ટાનાત્, પ્રાપ્તિઃ વિલટસ્ય કર્મણઃ ।

યથાઽપચ્યમુજો વ્યાધિ-રવિલટસ્ય વિપર્યયાત્ ॥ ૪ ॥

કિલટ એવા હિસાદિક અનુષ્ઠાન કરવાથી કિલટ કર્મની જ પ્રાપ્તિ (ગંધ) થાય છે. જેમકે અપચ્ય લોજન કરનારને વ્યાધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેથી વિપરીત એટલે પચ્ય લોજન કરનારને અકલેશની (નિરોગીપણાની) પ્રાપ્તિ થાય છે (૪)

સ્વભાવ એવ જીવસ્ય, યત્તથાપરિણામમાક્ ।

વધ્યતે પુણ્યપાપાભ્યાં, માધ્યસ્થ્યાતુ વિમુચ્યતે ॥ ૫ ॥

જીવનો આ સ્વભાવ જ છે કે તથાપ્રકારના શુભાશુભ પરિણામને ભજવાથી તે પુણ્ય કે પાપવડે ગંધાય છે; પરંતુ મધ્યસ્થ રહેવાથી તે પુણ્યપાપ ગત્તેથી મુકાય છે. (૫)

સ્વમે યથાઽયં પુરુષઃ પ્રયાતિ, દદાતિ શૃદ્ધાતિ કરોતિ વક્તિ ।

નિદ્રાક્ષેયે તન્ન ચ કિન્ચિદસ્તિ, સર્વં તથેદં હિ વિચાર્યમાણમ્ ॥ ૬ ॥

જેમ આ પુરુષ સ્વપ્નમાં પ્રયાણ કરે, દાન કરે, ગ્રહણ કરે, કાંઈ કાર્ય કરે, બોલે વિગેરે ક્રિયા કરે છે, પણ નિદ્રાનો ક્ષય થયે સતે તેમાંનું કાંઈ પણ હોતું નથી, તેમ આ જગતમાં વિચાર કરીએ તો સર્વ સ્વપ્નવત્ મિથ્યા છે, સત્ય કાંઈપણ નથી. (૬)

રાગાદ્યમાઃ પ્રમાદવ્યસનશતચલદીર્ઘકલ્લોલમાલઃ,
 ક્રોધેર્ધ્યાવાહવાગ્નિર્મૃતિજનનમહાનક્રચક્રૌઘરૌદ્રઃ ।
 તૃષ્ણાપાતાલકુમ્ભો ભવજલધિરયં તીર્યતે યેન તૂર્ણ,
 તજ્ઞાનાદિસ્વમાત્રં કથિતમિહ સુરેન્દ્રાધિતૈર્માવતીર્થમ્ ॥ ૭ ॥

આ સંસારરૂપી સમુદ્રમાં રાગાદિકરૂપ જળ રહેલું છે, પ્રમાદવદે થતા સેંકડો દુઃખોરૂપી મોટા કલ્લોલોના સમૂહ ઊછળી રહ્યા છે, ક્રોધ અને ઇર્ષ્યારૂપી વડવાનળ તેમાં રહેલો છે, મૃત્યુ અને જન્મરૂપી મોટા મગરમચ્છ અને આવર્તના સમૂહ રહેલા છે તેથી તે સમુદ્ર અત્યંત ભયંકર છે. વળી તેમાં તૃષ્ણારૂપી પાતાળકળશો રહેલા છે આવેા સંસારસાગર જેનાવડે શીઘ્ર તરી જવાય તેવું એક જ્ઞાનાદિ સ્વર્ભોર્વિંધાણું ભાવતીર્થ જ જિનેશ્વરોએ કહ્યું છે. (૭)

ભવંકોટિપુ દુષ્પ્રાપા-મવાપ્ય નૃમવાદિસકલસામગ્રીમ્ ।
 ભવજલધિયાનપાત્રે, ધર્મે યત્નઃ સદા કાર્યઃ ॥ ૮ ॥
 વ્યાકુલેઽપિ હિ મનસા(સિ), ધર્મઃ કાર્યો નિરન્તરમ્ ।
 મેઢીર્વદ્વોઽપિ હિ આમ્પન્, ઘાસગ્રાસં કરોતિ ગૌઃ ॥ ૯ ॥

કોટિ ભવને વિષે પણ ન મળી શકે તેવી મનુષ્યલૌકાદિક સર્વ સામગ્રીને પામીને હે છવ ! તારે ભવસમુદ્રમાં પ્રવહણરૂપ ધર્મને વિષે સદા યતન કરવો. હે છવ ! મન વ્યાકુળ હોય તો પણ તારે નિરંતર ધર્મ કરવો, કેમકે મેઢીથી^૧ જાંધેલો અને ચાલતો એવો પણ જાજદ ઘાસના કોળીયા ગ્રહણ કરે છે. (૮-૯)

કથં તત્પુરુષેણાસ્તુ, મયિ સદ્વ્યવતિશ્રુતિઃ ? ।
 સા ચેદ્ગુહ્યીહિણૌ સ્યાન્ધન્યમન્યસ્તદાઽસ્મ્યહમ્ ॥ ૧૦ ॥
 મધ્યસ્થઃ પુરુષોઽવશ્યં, વિશ્વસ્યોપરિ જાયતે ।
 આરુચન્નિવેદમારોહ-ન્નમોમધ્યં નમોમણિઃ ॥ ૧૧ ॥

તત્પુરુષ સમાસ કરવાથી મારામાં સંઘપતિનો શબ્દ શી રીતે ઘટી શકે? પરંતુ જો ગુહ્યમીહિ સમાસવડે તે શબ્દ પ્રાપ્ત થાય તો હું મારા આત્માને ધન્ય માનું છું. 'મધ્યસ્થ પુરુષ અવશ્ય વિશ્વની ઉપર વર્તે છે.' એમ જાણે કહેતો હોય તેમ સૂર્ય આકાશના મધ્યમાં મનુષ્યલોકની ઉપર અરોહણ કરે છે. (૧૦-૧૧)

અનુવાદઃ—શાસ્ત્રી જેસલાલ હરિભાઈ

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

(સ્થાપના-સંવત ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦)

સં. ૧૯૯૬ ના શ્રાવણ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—ચાલુ માસમાં નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, શુરવંદન, પ્રભુપૂજા, વ્યાખ્યાનશ્રવણ વિગેરે કરવામાં આવ્યાં હતાં. શ્રાવણ વદિ ૧૧ ના રોજ પર્યુષણ બેસતાં અઠ્યાધરના દિવસે ૭૪ વિદ્યાર્થીઓએ ઉપવાસ તથા ૧૨ વિદ્યાર્થીઓએ એકાસણાં કર્યાં હતાં. વીશ વિદ્યાર્થીઓએ છઠ્ઠો તપ કર્યો હતો.

પારણ:—સંસ્થાની રસોઈ કરનારી બાઈ જીવીબહેન ડાહ્યાલાલ તરફથી શ્રાવણ વદિ ૧૨ ના રોજ બધા વિદ્યાર્થીઓને પારણું કરાવવામાં આવ્યું હતું.

આવક:—

	રૂ. આ. પા.
શ્રી નિર્વાણ ફંડ.	૧૧૩૧-૬-૯
શ્રી વાર્ષિક મદદ ફંડ.	૬૮૬-૦-૦
શ્રી ભોજન ફંડ.	૧૩૨-૦-૦
શ્રી સ્વામીવત્સલ ટ્રસ્ટ ફંડ	૧૫૦૪-૦-૦
શ્રી આંગી. ફંડ.	૧૦૧-૦-૦
શ્રી કેળવણી ફંડ.	૧૧-૦-૦
શ્રી દેરાસર સંબંધી ફંડ.	૧-૦-૦
	<u>૩૮૬૬-૬-૯</u>

લેટ:—વોરા ગૌરધનદાસ હરણચંદ-ભાવનગર, સંભાર મણ બારા, રા. શાંતિલાલ ચાંપશીભાઈ શાહ, પાલીતાણા-સ્કૂલ અભ્યાસને લગતી ત્રણ ચોપડીઓ.

સુલાકાત:—ચાલુ માસમાં સ્થાનિક કમિટીના કાર્યવાહકો-શ્રી ચુનીલાલ દુર્લભદાસ પારેખ તથા શ્રી અમરચંદ કુંવરજી શાહ ભાવનગરથી સંસ્થાના નિરીક્ષણ માટે પધાર્યા હતા.

જમણવાર:—

શેઠ ત્રિભુવનદાસ ભાણજી

ભાવનગર

શ્રાવણ શુદ્ધિ ૨

શ્રેક પાનાચંદ નવલચંદ
શ્રેક મગનલાલ તારાચંદ
શ્રેક મધુરભાઈ પિતાંગર

સુરવ
પાલીતાણા
મોરજ

શ્રાવણ શુદ્ધિ ૬
,, વદિ ૧૦
,, વદિ ૧૪

મીટિંગો:—

વિષય.	વક્તા.	પ્રમુખ.
ગુજરાતી સાહિત્ય.	વિ. હિંમતલાલ બદવણ.	વિ. શાંતિલાલ ભાઈચંદ.
સમાજ સુધારો.	(હાઇસ્કૂલમાં ભરવામાં આવી હતી)	
હિન્દીભાષાની અગત્ય.	શ્રી કાનજીભાઈ રોહોડ	(પ્રવચન)
પર્યુષણની મહત્તા.	તલકચંદ એમ. મહેતા	(")
World-war and its Consequences	Bhaichand C. Shah.	Amarchand V. Doshi.

સમાજના દાનવીરોને:—વાર્ષિક સોળ હજારનો ખર્ચ કરી એકસો જેન જાળકોને વ્યવહારિક તથા ધાર્મિક કેળવણી સાથે સુસંસ્કાર અને ચારિત્ર ઘડતો આ જેન સંસ્થાને મદદ આપી સુપાત્રદાન અને સ્વધર્મી ગાંધુ વાત્સલ્યનો અપૂર્વ લાભ લેવા અમારી હામિશની વિનંતિ છે.

ખાસ વિનંતિ:—પર્યુષણ દરમિયાન અત્રેથી સંસ્થાના ઉપદેશકોને ગુજરાતના પ્રવાસે મોકલ્યા છે તેઓ આપને ત્યાં આવે તો જરૂર સારી ટીપ કરાવી આપવા પ્રયત્ન કરશે તેમ જ પર્યુષણની થતી ટીપમાંથી ઉક્ત સંસ્થાના કાળામાં ચોગ્ય રકમ ભરી મોકલવા કૃપાવંત થશે. પર્વાધિરાજ પર્યુષણને અગે આપ જે દ્રવ્ય સાધારણ ખાતામાં ખર્ચશે તે સમયે ઉક્ત સંસ્થાને અને તેમાં રહેનારા એકસો જેન જાળવીરોને જરૂર સંભારશે. સંસ્થાનો વાર્ષિક રિપોર્ટ તૈયાર થાય છે. એકાદ માસમાં આપને મોકલશું

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહ જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યઃ ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૭ મે

પુસ્તક ૫૬ મું

આશ્વિન

સંવત્ ૧૯૮૬

વીર મંવત્ ૨૪૬૬

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગાંધીજીના માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૬ અંક ૭ મે

આશ્વિન

{ વીર સં. ૨૪૬૬
વિક્રમ સં. ૧૯૮૬

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી માસરશેડમંડન શ્રી અભિનંદન સ્તવન...	(મુનિ શ્રી ચતુરવિજયજી)	૨૨૧
૨ ખ્યારા વીર જિનેશ ! પદ	(સં. રાજમલ ભંડારી)	૨૨૨
૩ પરમાત્મ સ્તુતિ: પદ	(સં. મુનિ શ્રી દેવવિમળજી)	૨૨૨
૪ અપ્રગટ શ્રી આદિજિનસ્તોત્ર : સાર્થ ...	(અનુવાદક: કુંવરજી)	૨૨૩
૫ વિચાર મૌક્તિકો	(પં. શ્રી કલ્યાણવિમળજી)	૨૨૪
૬ શ્રી કંઠપસૂત્ર શ્રવણ	(કુંવરજી)	૨૨૫
૭ પ્રશ્નોત્તર	(પ્રશ્નકાર-મારતર જયચંદ તેમચંદ-ગવાડા)	૨૨૭
”	(પ્રશ્નકાર-સોમચંદ ડી. શાહ-વલ્લભજી)	૨૨૯
”	(પ્રશ્નોના ઉત્તરો (પ્રશ્નકાર-સાકરચંદ માધવજી-ભુજ)	૨૩૧
૮ વૈરાગ્ય અને તેના પ્રકાર-પદ: સાર્થ (ભગવાનદાસ મન:મુખભાર્ગ મહેતા)		૨૩૨
૯ વ્યવહાર દૈશ્ય: નાના લેખો ૩ (૧૮૮-૮૯-૯૦) ... (મૌક્તિક)		૨૩૬
૧૦ પ્રભાવિક પુરુષો: જંબૂકમાર... ..	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી)	૨૩૯
૧૧ નવ નારુ ને નવ કારુનાં નામ	(કુંવરજી)	૨૪૨
૧૨ પ્રજ્ઞાચારી ગાય અને વાહડાઓમાં પ્રાતુપ્રેમ (રાજપાળ મગનલાલ બહેરા)		૨૪૩
૧૩ શું મેળવવાનું પસંદ કરશો ? જરૂર કે જશ ? ... (મુનિ શ્રી સુખોદવિજયજી)		૨૪૪
૧૪ પુસ્તકોની પહોંચ	(કુંવરજી)	૨૪૬
૧૫ ત્રણ વાનર શું શિખવે છે ?	(કુંવરજી)	૨૫૨

નવાં સભાસદોના નામ

૧ શા. વલ્લભદાસ સુલાચંદ-તળાવ	લાલ ભાવનગર	લાલજી મેમ્બર
૨ શા. મણિલાલ મગનલાલ	ભાવનગર	”
૩ વૃક્ષીય ચતુર્થજી જયંદભાઈ	ભાવનગર	પહેલા વર્ગમાંથી લાલજી મેમ્બર
૪ શા. જીવરાજ તેજપાળ	ભાવનગર	”
૫ શા. વેલ્લચંદ જ્ઞાનભાર્ગ શાહ	ભાવનગર	પહેલા વર્ગના મેમ્બર
૬ ડૉક્ટર મણિલાલ બીમજીભાઈ-મેરખી	લાલ ભાવનગર	”

નવાં કાર્તિકી જૈન પંચાંગ-ગ્રીષ્મ શિવલાલના ચંડાંશુ ચંડુ પંચાંગને આધારે તૈયાર કરેલ કાર્તિકી પંચાંગ મળાવો. કિંમત છૂટક નકલ અર્ધો આનો, સો નકલના રૂ. ૨).

પુસ્તક ૫૬ અંક { આશ્વિન } અંક ૭ મો
 વિ. સં. ૧૯૯૬ { વીરં સં. ૨૪૬૬ }

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાલેખ)

માસરરૌડ મંદાન
 શ્રી અભિનંદન જિન સ્તવન

(નાગરવેલિયાં શેષાવ તારા રાજમહેશેમાં—એ દેશો)

જિનરાજના^૧ સમાન, નહીં દેવ દુનિયામાં;
 કરે બુદ્ધિથી પિછાણ, નહીં દેવ દુનિયામાં. જિન
 હરિ હર બ્રહ્મ દીઠા, લાગે નહીં મુજ મીઠા;
 જેમાં દોષ ને અજ્ઞાન.... ... નહીં ૧
 સુદ્રા પણ અવિકારી, નહીં દિસે જેની સારી;
 રાગ દ્વેષમાં મસ્તાન.... ... નહીં ૨
 ધરે શસ્ત્ર સાથ નારી, જ્યાં નઠરે આંખ મારી;
 કરે કેમ તે કલ્યાણ ? નહીં ૩
 માસરરૌડ આયા, અભિનંદન દેવ પાયા;
 ખરા મોક્ષનાં નિદાન.... ... નહીં ૪
 આત્મ અમરકારી, ચતુર ચિત્ત ધારી;
 કરે પૂજના રસમાન.... ... નહીં ૫
 મુનિ ચતુરવિજયજી

प्यारा ! वीर जिनेश ।

जय जय प्यारा ! वीर जिनेश, जय जय प्यारा वीर जिनेश ॥ टेक ॥
 जय जय प्यारा सतत सहारा, दुःखियाओं का दुःख निवारा ।
 सकल जगत निज धर्म प्रसारा, हरदम हरत कलेश ॥ जय०॥१॥
 वीर जिनेश ! हे जगतेश, दे उपदेश दया विशेष ।
 मेरा अधरम रहा न लेश, अबतक गुण गावत सब देश ॥ जय०॥२॥
 जो प्रभु तूं नहीं नहीं आता, सच्चा मारग कौन बताता ?
 मोहनिंद से कौन जगाता ? ब्रह्मा विष्णु महेश ? ॥ जय०॥३॥
 तूंही है सब का हितकारी, नाम लेत मिटता दुःख भारी ।
 मीलती है सुखसम्पत्ति सारी, अघ की चले ना पैश ॥ जय०॥४॥
 परहित में नित ये मन लागे, ईर्ष्या द्वेष सभी अब भागे ।
 प्रेम निरंतर घट में जागे, घर दो यही हमेश ॥ जय०॥५॥
 बुद्धि हमारी निर्मल कीजे, हमे चरण की सेवा दीजे ।
 ' वीरभक्त ' की भी सुध लीजे, कृपा करो करुणेश ॥ जय०॥६॥
 सं. राजमल भंडारी

परमात्म स्तुति ।

लोक चौद के पार किनारे, पूरन ब्रह्म का वासा है ।
 पीस्तालीश लख योजन की शिला, स्फटिक रत्न ऋजु आसा है ॥ लोक० १
 पंच वरन की घजा फरके, क्या कहूं अजब तमासा है ?
 ऊंकारे युग दुंदुषण सारा, सो नहीं शिवपद पाया है ॥ लोक० २
 आगम तो अगोचर कहीए, निगम कहीं अवकासा है ।
 शून्य शिखरमयी सिद्धस्वरूप है, सध जीवनकी आसा है ॥ लोक० ३
 निर्मल ज्योति विराजे साहिब, ज्ञान ध्यान परकासा हैं ।
 चोसठ इंद्र करे तोरी सेवा, खजमति बंदा खासा है ॥ लोक० ४
 नाथ निरंजन नाम ही तेरा, औरन की क्या आसा है ?
 चतुर्विध संघ की सेवा, चरणकमल का दासा है ॥ लोक० ५
 सं. मुनिश्री देवविमल

અપ્રગટ શ્રી આદિજિન સ્તોત્ર

આદિનાથ ! જગન્નાથ ! વિમલાચલમંડળ !.

જય નામિકુલાકાશ-પ્રકાશનદિવાકર ! ॥ ૧ ॥

આ અવસર્પિણી કાળની અપેક્ષાએ ધર્મની આદિના કરનાર પ્રથમ તીર્થંકર હોવાથી હે આદિનાથ ! અને જગતજીવોના હિતને માટે યોગશ્લેષના કરનારા હોવાથી હે જગન્નાથ ! અને વિમળાચળ જે મહાતીર્થ, સર્વ તીર્થોમાં પ્રધાન તેમ જ અપ્રતિમ શ્રી શત્રુંજયના નામથી જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે અને દ્રવ્યભાવ શત્રુનો નાશ કરનાર છે એવા વિમળાચળને શોભાવનાર હોવાથી હે વિમળાચળમંડન ! વળી નાભિરાજ સપ્તમ કુળકર તેના કુળરૂપ આકાશને પ્રકાશિત કરવા માટે દિવાકર-સૂર્ય સમાન હોઇને જેમના કુળને અનેક રીતે દીપાવ્યું છે એવા હે નાભિરાજ-કુલાકાશપ્રકાશનદિવાકર શ્રી કપલપ્રભુ ! આપ જય પામે, જયવંતા વર્તો. ૧

તવ દેવ ! પદાંમોજ-સેવાપિ દુર્લભા મવે ।

પુણ્યસંભારહીનાનાં, કલ્પવલ્લીવ દેહિનાં ॥ ૨ ॥

હે દેવ ! તમારા ચરણકમળની સેવા પણ આ સંસારમાં જીવોને પ્રાપ્ત થવી દુર્લભ છે. કેની જેમ ? પુણ્યસમૂહથી હોન જનોને જેમ કલ્પવલ્લી કે જે મનવાંચિતને આપે છે તેની પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ છે તેમ. આ સંસારમાં મળતી બધી વસ્તુ કરતાં કલ્પવલ્લી સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે બીજા પદાર્થો તો પરિમિત લાભ આપનારા છે અને આ કલ્પવલ્લી તો વાંચિતમાત્રને આપનાર હોવાથી અપરિમિત લાભ આપનાર છે. પરંતુ તેની પ્રાપ્તિ જેણે પૂર્વભવે અપાર પુણ્ય બાંધ્યું હોય તેને જ થાય છે, બીજા અદ્ય પુણ્યશાળીને થતી નથી. ૨.

તે ધન્યા માનવા દેવા-ચૈરાપિ તવ શાસનં ।

વંદનીયા વિમો ! તે ચે, વંદંતે ભવતઃ પદૌ ॥ ૩ ॥

હે દેવ ! તે મનુષ્યો અને દેવોને ધન્ય છે કે જેમણે તમારું શાસન પ્રાપ્ત કર્યું છે, તમારી આજ્ઞાનો સ્વીકાર કર્યો છે. હે વિલો ! તે મનુષ્યો કે દેવો વાંદવા યોગ્ય છે કે જેમણે તમારાં ચરણકમળને વાંધાં છે. પ્રભુપૂજના-લક્ષિતના કરનારા પૂજનિક થાય છે એ ન્યાય છે. તદનુસાર આ શ્લોકમાં કહ્યું છે કે જેમણે તમારાં ચરણકમળને વંદના કરી છે, તમારી લક્ષિત કરી છે તે જગતમાં વંદનિક થાય છે. ૩.

પ્રચંદતમરાગાદિ-રિપુસંતતિઘાતકં ।

શ્રીયુગાદિજિનાધીશં, દેવં વંદે મુદા સદા ॥ ૪ ॥

અત્યંત પ્રચંદ એવા રાગદ્વેષાદિ શત્રુઓની શ્રેણીના જેણે ઘાત કર્યો છે એવા હે યુગાદિ જિનાધીશ ! આ કાળની અપેક્ષાએ યુગરૂપ આ ચોવીશી તેના પ્રારંભમાં થયેલા સામાન્યકેવળીરૂપ જિનોના સ્વામી-અધીશ ! હે દેવ ! તમને હું હર્ષવટે નિરંતર વંદન કરું છું. શ્રી આદીશ્વર પ્રભુ પ્રથમ મુનિ, પ્રથમ કેવળી, પ્રથમ તીર્થંકર, પ્રથમ રાજા અને પ્રથમ નીતિ ઇતાવનારા છે, તેથી તેમને આપેલ વિશેષણ ઘટમાન છે. તેમને હું હર્ષના ઉત્કર્ષવટે વંદન કરું છું. ૪.

આ સ્તોત્ર પ્રાચીન પુસ્તકોમાંથી ટીકા સાથે મળી જવાથી ભાવિક જીવો આ લઘુ સ્તોત્રનો લાભ મેળવે તેવી ઇચ્છાથી અત્ર પ્રગટ કરેલ છે. આ સ્તોત્રની સાથે શ્રી વિશાલભૈરવન સ્તોત્રની પણ ટીકા છે તે પણ સંસ્કૃતના અભ્યાસીઓને ખાસ વાંચવાલાયક છે.

કુવંરજી

વિચાર મૌહિકો

(૧) રાગની શાન્તિ માટે જેમ ઔષધ ઉપયોગી છે તેમ મદ, અહંકાર, અભિમાનને દૂર કરવા મુદ્દતા એ પરમ ઔષધ છે.

(૨) પોતાનામાં દોષ હોય ને કોઈ નિંદા કરે તો તેનો શુભ માનવો-એટલા માટે કે તે દોષોનું રમરણ કરાવે છે. જો દોષ ન હોય અને કોઈ નિંદા કરે તો તેની દયા ખાવી-એટલા માટે કે તે બિચારો ફાગટ કર્મબંધન કરે છે.

(૩) મિત્ર ઉપર પ્રેમ કરવો તે લૌકિક ન્યાય છે, પણ અમારી તો મુલાદ છે કે તમે તમારા શત્રુ ઉપર પણ પ્રેમ કરજો, જે તમને હેરાન કરે તેના ઉપર પણ ઉપકાર કરજો. એ જ પ્રભુને પામવાનો સાચો મરલ માર્ગ છે.

(૪) પ્રેમ આપો એટલે પ્રેમ તમને મળશે, બળ આપો એટલે બળ તમને મળશે, વિશ્વાસ રાખો એટલે બીજાઓ પણ તમારા ઉપર વિશ્વાસ કરશે.

(૫) સ્વરાજ્ય એટલે પોતાના ઉપર કાબૂ રાખતાં આવડવું તે. અપમાન કરવું સહેલું છે, પણ અપમાન સહન કરવું અઘરું છે.

(૬) વિચાર એવો કરો કે જેથી મુંઝાવું ન પડે, જીવન એવું જીવો કે જેને અંતે મજારાવું ન પડે.

(૭) નવજા માણસો તમને માટે રાદ બેઠને બેસી રહે છે, ત્યારે મજબૂત માણસો તક બિતી કરે છે.

પં. કલ્યાણવિમળજી

શ્રી કલ્પસૂત્રનું શ્રવણ

પૃથુપણ પર્વમાં કરવાનાં કહેલાં અગિયાર કૃત્યો પૈકી કલ્પસૂત્રનું શ્રવણ એ પણ એક કૃત્ય છે. હજુ ઘણે સ્થળે તો ચાલતી આવતી પ્રથા પ્રમાણે કલ્પધરના દિવસથી કલ્પસૂત્ર વંચાય છે ને ચતુર્વિધ સંઘ તેનાં નવ વ્યાખ્યાન બનતાં સુધી અળાંક સાંભળે છે. હમણાં ચાર-પાંચ વર્ષથી મુંબઈ ને અમદાવાદમાં પૃથુપણ પર્વમાં કલ્પસૂત્રના શ્રવણને બદલે બીજા જુદા જુદા વિષય પર ભાષણો કરાવવામાં આવે છે. આનું કારણ દર વર્ષે મહાવીર પરમાત્મા વગેરેનાં ચરિત્રો તે ને તે શબ્દોમાં સાંભળવાનું તેઓને પસંદ પડતું નથી તેમ જરૂરનું પણ લાગતું નથી. જો કે તે જ બંધુઓ અનેક મહાપુરુષોની જ્યોતિ દર વર્ષે જિજ્ઞે છે અને પ્રાયે તેમાં તે મહાપુરુષોના દર વર્ષે પ્રમાણે શુભાનુવાદ કરે છે. આમાં દર વર્ષે તેનું તે બોલવું કે સાંભળવું તે અઢીક લાગતું નથી; માત્ર કલ્પસૂત્ર માટે જ એવા વિચાર આવે છે. એ બંધુઓને એ સૂત્રનું માહાત્મ્ય શાસ્ત્રમાં કેટલું કહ્યું છે તે બાણવું નથી, સાંભળવું નથી, સાંભળે તો તે શબ્દો પર પ્રતીત આવતી નથી. તેને માટે તો સુક્તિથી જ સિદ્ધ કરી બતાવવું જોઈએ. શાસ્ત્રોક્ત કથન તો તેઓ પ્રમાણભૂત માનતા નથી. તે માન્ય કરવાનું તેમના ભાગ્યમાં નથી.

આપણી કાયમની પ્રવૃત્તિ જોશું તો જણાશે કે આપણે કેટલીક ક્રિયા રોજ અને કેટલીક અમુક વખતે પણ વારંવાર કરીએ છીએ. આપણો જ વ્યક્તિ પર પ્રેમ હોય અને તે શુભીયલ હોય તો આપણે જ્યાં જઈએ ત્યાં તેના શુભાનુવાદ વારંવાર કરીએ છીએ. રાત્રી-મહારાત્રી અથવા એવા બીજાં મોટા ગણાતાં માણસો પાસે તેમની ખુશામતના અથવા પ્રશંસાનાં વાક્યો વારંવાર બોલીએ છીએ, તો જ ત્રણ જગતના નાથ, અનંતશક્તિના ધણી, સંસારાવસ્થામાં જેમણે પારાવાર ઉપકાર કર્યો છે તેમના શુભાનુવાદ, તેમની પ્રશંસા, તેમના ચરિત્રનું આલેખન વર્ષમાં એક વાર કરવામાં કે સાંભળવામાં આપણને અણુગમે આવે છે, એમાં પુનરાવર્તન જેવું લાગે છે તે આપણી કયા પ્રકારની દશા સૂચવે છે? તે આપણે સ્વયમેવ જ વિચારી લેવું. એ બાબતમાં આપણે કલ્પસૂત્ર વાંચનાર તરફ દૃષ્ટિ ન કરવી. જો કે વાંચનારને મોટો લાભ પણ આપણા કરતાં ઘણો શ્રેષ્ઠ છે. એ બાબતને મુકાબલો આપણે મધ્યસ્થ દૃષ્ટિએ કરીએ ત્યારે આપણામાં ને આપણા શુરુ ગણાતા મુનિઓમાં કેટલું અંતર છે તે સમજી શકાય તેમ છે. અલબત્ત, એમાં સુધારાને અવકાશ જરૂર છે, પરંતુ આપણાથી તો તે ઘણી ઊંચી પંક્તિમાં છે. આ બાબતમાં અધોદૃષ્ટિએ ન બેતાં ઉચ્ચદૃષ્ટિએ જોવું. આ પાંચમો આરો છે, અદ્વૈતસત્ત્વી ને અદ્વૈત-પુણ્યવાળા જીવો છે, છેવટા સંઘયજીવાળા છે તેમ જ આપણે દક્ષિણ દિશામાં રહેલા છીએ, તેથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવની વિચારણા કરવાની જરૂર છે. ‘સંયમ ખપ કરતા મુનિ નમીએ, દેશ કાળ અનુમાને.’ એમ ઉપાધ્યાયજી મહારાજે કહેલ છે.

ખીજી નજરે જોશો તો જણાશે કે અનેક ધર્મના ધર્માચાર્યોના પ્રમાણમાં આપણા ધર્મશુરુઓમાં જે ત્યાગવૃત્તિ વગેરે ગુણો છે તે ખીજે લભ્ય નહીં થાય. અન્ય ધર્મીઓમાં કેટલાક ધર્મશુરુઓ તો કેવળ લોગવિદાસી હોય છે, દ્રવ્યના સંચયવાળા હોય છે ને વિશેષ સંચય કરવાના અભિલાષી હોય છે, અહિંસા વગેરે પાંચ યમોની કેટલાકમાં તો છાયા પણ દેખાતી નથી; માટે ખડું ટૂંકી દૃષ્ટિ તણ દઇ જરા વિશાળ દૃષ્ટિથી જોવું. જેવાતેવામાં મોહ પામી જવું નહીં. પરીક્ષા કરવી, પરંતુ એવી એક અપૂર્વ તેમ જ આવશ્યક સંસ્થાનો વિનાશ તો ભૂલેચ્છકે પણ ઇચ્છવો નહીં. આત્માને ભારે ન કરવા માટે મધ્યસ્થવૃત્તિ તેમ જ ગુણુઆહીપણું રાખવું. દોષની કે દોષીની પુષ્ટિ ન કરવી, પરંતુ તેને સુધારવાનો પ્રયાસ કરવો. છેવટ સુધારશે નહીં એમ લાગે તો ઉપેક્ષા કરવી. મૈત્રી વગેરે ચારે ભાવનાઓનો આમાં પૂરતો ઉપયોગ ને અમલ કરવો.

પ્રાસંગિક આટલું લખીને હવે મૂળ મુદ્દા ઉપર આવું છું. પર્યુષણમાં વાંચવામાં આવતા કલ્પસૂત્રનાં વ્યાખ્યાનો જરૂર સાંભળવાં. રુચિ ન થાય તો સ્વળત પૂરતું અલગ થઇ જવું, પરંતુ તેતું કદી પણ નિવારણ ન કરવું.

કલ્પસૂત્રની અંદર શું શું હકીકત છે તેનો વિચાર કરવો. એના પ્રારંભમાં મુનિમાર્ગ જતાવ્યો છે. પછી આપણા પરમોપગારી ચોવીશ પરમાત્માનાં ચરિત્રો છે. તેમાં શ્રી વીરપ્રભુતું ચરિત્ર વિસ્તૃત છે ને શ્રી નેમિનાથ, પાર્શ્વનાથ ને ઋષભદેવતું સંક્ષેપથી છે. ખીજા તીર્થંકરોના તો નામમાત્ર છે. ત્યારપછી સ્થવિરાવળી છે, જેમાં પરમોપકારી સુધર્માસ્વામી વગેરે પદ્મધરોનાં નામો ને કેટલાકનાં ચરિત્રો છે. છેવટે સમાચારી છે. તેમાં પણ મુનિમાર્ગ જતાવ્યો છે. સંવત્સરીને દિવસે એ કલ્પસૂત્ર મૂળ (ખારસા સૂત્ર) વંચાય છે. તેના અક્ષરોની સંકલના જ મોહરાગનો નાશ કરવાના મહામંત્રરૂપ છે. તે અખંડ સાંભળવા યોગ્ય છે.

નવા શરૂ થયેલાં ભાષણોમાં કેટલાક ઉપયોગી પણ હોય છે, પરંતુ પર્યુષણ પર્વના આ પવિત્ર દિવસો તેને માટે ઉચિત નથી, તેને માટે ખીજાં દિવસોનો કાર્યક્રમ જોડવવા યોગ્ય છે. આ લેણ શાંત ચિત્તે મધ્યસ્થ વૃત્તિએ વાંચી તેના પર વિચાર કરવો. પૂર્વપુરુષોએ કલ્પસૂત્રના શ્રવણનો મહાન્ લાભ કહ્યો છે. તે કહેનારા આત્મપુરુષો છે. તેમને એમાં કાંઈ પણ સ્વાર્થ નહોતો. માત્ર ઉપદ્રારબુદ્ધિ હતી, તેથી તેમના કથન પર વિશ્વાસ રાખી યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી. હાલ આટલું લખવું તે જ ઠીક લાગ્યું છે.

કુવંરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર-માસ્તર જયચંદ નેમચંદ-ગવાડા)

પ્રશ્ન ૧—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમાં કેટલા જીવ હોય ?

ઉત્તર—એક શરીરમાં એક જીવ હોય, પણ શરીરનું પ્રમાણ અનેક પ્રકારનું હોવાથી આપણે તેને પૃથક્ પાડી શકીએ નહીં. એકંદરે જઘા મગીને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમાં અસંખ્ય જીવો છે. જીવવિચારની બુકમાં તેની સમજણ સારી રીતે આપી છે તે વાંચીને ગુરુદ્વારા સમજશો.

પ્રશ્ન ૨—સાધુ-સાધ્વી લઘુનીતિ, વડીનીતિ કરેલાં કપડાં આખો દિવસ પહેરી રાખે છે ને ધર્મક્રિયા કરે છે. શ્રાવક-શ્રાવિકા તેવાં કપડાંથી ધર્મક્રિયા કરી શકતા નથી તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સાધુ-સાધ્વી પાસે પરિમિત વસ્ત્રો હોય છે. વળી તેને વારંવાર ધોવાની પણ આજ્ઞા નથી, તેથી તેને માટે છૂટ છે. શ્રાવક-શ્રાવિકાને તેવો પ્રતિ-જઘંધ ન હોવાથી તેને માટે નિષેધ કરેલ છે.

પ્રશ્ન ૩—દેરાસરજીમાં જતાં ગજવામાં બીડો કે છીંકણી રહી ગઈ હોય તો તે વપરાય કે નહીં ?

ઉત્તર—છીંકણી વાપરી શકાય છે. કેટલાક તેની ડાળડી બહાર પણ મૂકે છે. અંદર લઈ ગયેલી છીંકણી સુંઘાય ખરી, પણ દાંતે લગાડાય નહીં. બીડો અંદર લઈ ગયેલી પીવાય નહીં.

પ્રશ્ન ૪—શાસનભક્ત સમક્ષિતદષ્ટિ દેવદેવીની પૂજા અંદન, ધૂપ વગેરેથી થાય?

ઉત્તર—મૂળનાયક જિનેશ્વરનાં ચક્ષુક્ષણીની પૂજા પ્રભુપૂજા કર્યા પછી અંદનાદિકવડે શ્રાવકો કરે છે તેમાં જાઘ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૫—દેવો આહારનિહાર કરે ?

ઉત્તર—દેવોને કવજાહાર હોતો નથી, તેથી મનુષ્યની જેમ નિહાર પણ ન હોય. નિહારનો આહારની સાથે સંગઘ છે. દેવોને કાયમ લોભાહાર જ હોય.

પ્રશ્ન ૬—પ્રસૂતા સ્ત્રીની પાસે રહેલી સ્ત્રી કેટલે દિવસે ધર્મકરણી કરે ?

ઉત્તર—પ્રસૂતાને અડવાનું જઘંધ કરે તો બાર દિવસ પછી પ્રતિક્રમણ, દેવપૂજાદિ ક્રિયા કરે.

પ્રશ્ન ૭—તમે જૈનધર્મપ્રકાશમાં જિનજિંગ ભરાવવાની શરૂઆત ભરત-ચક્રીથી થયાનું લખ્યું છે, પરંતુ શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા તો ગદ્ય ચોવી-શીમાં આપાઢી શ્રાવકે ભરાવી છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ભરતચક્રીથી શરૂઆત લખી છે તે આ અવસર્પિણીની અપેક્ષાએ લખી છે. આપાઢી શ્રાવકે પ્રતિમા ભરાવ્યા પછી તે ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરા ને આ અવસર્પિણીના ચોથા આરાની વચ્ચે અઢાર કોડાકોડ સાગરોપમનું અંતર એવું પડ્યું છે કે જેમાં ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ બીલકુલ નહોતી. તે બધા કાળ યુગજિક-પણાનો જ હતો કે જેમાં જિનપ્રતિમાપૂજન આદિ નહોતું.

પ્રશ્ન ૮—‘ આવો આવો પાસછ ! મુજ મળીઆ રે ’ એ સ્તવન કોનું કરેલું છે અને તેના કર્તા કયા ગરૂછના હતા ?

ઉત્તર—એના કર્તા મુનિ માલુકવિજય છે. કયા ગરૂછના હતા તે તેમાં જણાવેલું નથી. સુધારસસ્તવનસંગ્રહમાં તે સ્તવન છપાયેલું છે.

પ્રશ્ન ૯—‘ દિન સકળ મનોહર, બીજ દિવસ મુવિશેષ ’—એ સ્તુતિ પ્રતિ-ક્રમણદિમાં બોલવામાં કાંઈ બાધ છે ?

ઉત્તર—બાધ નથી, બોલાય છે. એમાં કર જોડી બીજે એ શબ્દ કેટલાકને વાંધાભરેલા લાગે છે, પરંતુ એવું સામાન્ય વચન સમકિતદૃષ્ટિ દેવ-દેવી માટે ઘણી જગ્યાએ વપરાયેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૦—સાત નારકીને વિષે કેવા ક્રમથી વેદનાઓ છે ?

ઉત્તર—નરકમાં ક્ષેત્રવેદના, પરસ્પરકૃતવેદના ને પરમાધામીકૃતવેદના—એમ ત્રણ પ્રકારની વેદના છે. તેમાંથી ક્ષેત્રવેદના સાતે નરકમાં છે, પરસ્પરકૃતવેદના છ નરક સુધી છે ને પરમાધામીકૃત વેદના ત્રીજી નરક સુધી છે, કોઈક ચોથી નરક સુધી પણ કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૧—‘ અંતરજામી મુણ અલવેશ્વર ’ એ સ્તવનના કર્તા શ્રીજિન-હર્ષ કયા ગરૂછના છે ?

ઉત્તર—એના ગરૂછનું નામ જાણવામાં નથી, પરંતુ સ્તવનો બોલવામાં ગરૂછનો આગ્રહ કયારે દાખલ થયો છે ? એવો આગ્રહ ન રાખવો.

પ્રશ્ન ૧૨—જીવવિચારની ભુકમાં પાને ૧૭ એ ૨ માસનું એક અયન અને ૬ અયનનું એક વર્ષ લખ્યું છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—બરાબર નથી. એમાં પ્રેસની ભૂલથી બગડાની જગ્યાએ છગડા ને છગડાની જગ્યાએ બગડો છપાઈ ગયો જણાય છે. એટલે ૬ માસનું એક અયન ને ૨ અયનનું એક વર્ષ સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૩—જાળૂદ્રીપમાં આવેલાં ક્ષેત્રો ને પર્વતોનો કેમ જીવવિચારની સદરહુ બુકમાં પાને ૧૨૫ મે જતાવેલ છે અને પાને ૧૨૭ મે અઢીદ્રીપના નાના નકશામાં જતાવેલ છે તે જરાજર છે ?

ઉત્તર—જરાજર નથી. અઢીદ્રીપના નકશામાં રમ્યક ને હૈરણ્યવત ક્ષેત્ર અદલગદલ લખ્યાં છે. પૃષ્ઠ ૧૨૫ ના પ્રારંભમાં પણ તેવી જ ભૂલ કરેલ છે. પૃષ્ઠ ૧૨૫ માં કુલ ક્ષેત્રો ગણાવ્યાં છે તેમાં ૫ ભરત ને ૫ ઐરવત ક્ષેત્ર લખવાં રહી ગયાં છે.

પ્રશ્ન ૧૪—‘દેખી શ્રી પાર્શ્વતણી મૂરતિ’—એ પદના કર્તા કોણ છે ?

ઉત્તર—એના કર્તાનું નામ તે પદ આપ્યું છપાયેલું વાંચવામાં આવે તો કહી શકાય ? શોધતાં મળશે તો લખીશ.

પ્રશ્ન ૧૫—મેસાણાની છપાયેલ જીવવિચારની બુકમાં પાને ૧૧૩ મે પ્રત્યેક વનસ્પતિના ૧૨ પ્રકારમાં ૧૧ મા લેદ જળરુહમાં સેવાળ અને ૧૨ મા લેદ કુહાણામાં બિલાડીના ટોપ લખ્યા છે, પરંતુ તે સાધારણવનસ્પતિ છે, તેથી એમ કેમ લખ્યું છે ?

ઉત્તર—આ બાબત મેસાણે પ્રકાશકને પૂછતાં તેમણે જણાવ્યું છે કે—એ તો હાંત તરીકે સેવાળ જેવા અને બિલાડીના ટોપ જેવા એમ સમજવા લખ્યું છે, પરંતુ સેવાળ ને બિલાડીના ટોપ તો સાધારણવનસ્પતિ જ છે.

પ્રશ્ન ૧૬—તે જ બુકમાં પાને ૧૧૪ મે સાધારણ વનસ્પતિના છ પ્રકારમાં પર્વળીજમાં શેરડી વગેરે. અને બીજરુહમાં ડાંગર, ઘઉં વગેરે લખેલ છે, પણ તે તો પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ બાબતના સંબંધમાં પણ ત્યાંથી એ જ ઉત્તર આવ્યો છે કે અમે શેરડી અને ડાંગરની જેમ હાંત તરીકે લખેલ છે. બાકી શેરડી ને ડાંગર વગેરે પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય જ છે.

પ્રશ્ન ૧૭—તે જ બુકમાં પૃષ્ઠ ૧૭ ઉપર ૪ આંગળની સુઠી લખી છે તે જરાજર છે ? એ પ્રમાણે ગણતાં ૬૪ આંગળનું ધનુષ્ય થાય છે, પરંતુ ૬૬ આંગળનું જોઈએ.

ઉત્તર—એ જરાજર નથી. ૬ આંગળની સુઠી લખવી જોઈએ—એટલે તે પ્રમાણે ગણતાં ૪ હાથનું ને ૬૬ આંગળનું ધનુષ્ય થઈ શકશે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ સોમચંદ ડી. શાહ—વડવાણ)

પ્રશ્ન ૧—વીરપ્રભુના કાનમાં ખીલા નાખવાથી કાનના પડદા ત્રુટ્યા હશે કે નહીં ?

ઉત્તર—પડદા ખુલ્યા હોય કે નહીં, પરંતુ સળી નીકળી ગયા પછી ઋણ-સંરોહિણી ઔપધિથી અને વજ્રઘણનારાચસંઘયણ હોવાથી તરતમાં જ મૂળ સ્થિતિમાં આવી ગયા છે.

પ્રશ્ન ૨—દેરાસરના મૂળનાયકની આગળના લાગમાં સમવસરણની રચના કરવાથી તેમની દૃષ્ટિ રોકાય છે તેનો બાધ ખરો ?

ઉત્તર—સ્થિરપણે સમવસરણ સ્થાપવું હોય તો વિચાર કરીને કરવું, ચરપણે કરવામાં બાધ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૩—જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત બેથી નવ સમયનું કણું છે ?

ઉત્તર—નવ સમયનું કણું છે, બેથી નવ સમયનું કહેલ નથી. તેનાથી ઓછા સમય તે સમયો જ કહેવાય; જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત ન કહેવાય.

પ્રશ્ન ૪—મનુષ્યની ૧૪ લાખ જીવાયેાનિ કહી છે તેના મૂળ ભેદ કેટલા ?

ઉત્તર—મૂળ ને ઉત્તરભેદ બહુયા નથી. જીવાયેાનિ વ્યક્તિ તરીકે સંમૂર્છિમ ને ગર્ભજની મળીને અસંખ્યાતી છે. જાતિ તરીકે જ ૧૪ લાખ છે.

પ્રશ્ન ૫—ચંદ્ર, સૂર્ય મૂળ વિમાને પ્રભુના સમવસરણમાં આવ્યા ત્યારે જ્યાં તેનો પ્રકાશ હતો ત્યાં અંધકાર થયો હશે ?

ઉત્તર—ધાય જ. એ સંભવિત છે.

પ્રશ્ન ૬—સૂર્ય, ચંદ્ર પ્રભુ પાસે કેટલો વખત રહ્યા ?

ઉત્તર—વખતનું પ્રમાણ વાંચવામાં આવ્યું નથી, પરંતુ એક પ્રહરથી વધારે સમય સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૭—પૃથક્ત્વ શબ્દ સંખ્યાવાચક છે કે તેનો બીજો અર્થ છે ?

ઉત્તર—એ શબ્દ સંખ્યાવાચક જ છે.

પ્રશ્ન ૮—વીરપ્રભુએ ગર્ભમાં અભિગ્રહ કર્યો ત્યારે જાણતા હતા કે મારે માતાપિતાની હયાતિમાં દીક્ષા લેવાની જ નથી ?

ઉત્તર—જાણતા નહોતા. ઉપયોગ દર્શને જોયું જ નહોતું.

પ્રશ્ન ૯—વીરપ્રભુએ છેવટે કહિન અભિગ્રહ કર્યો ત્યારે તે અભિગ્રહ ચંદનનાળા પૂરશે એમ જાણતા હતા ?

ઉત્તર—જાણતા નહોતા. અવધિજ્ઞાનવટે જોયું જ નહોતું. જોયા પછી તેવો અભિગ્રહ કરે તો તે અભિગ્રહ જ ન કહેવાય.

(૩)

(પ્રશ્નકાર-ભાઈ સાકરચંદ માધવજી, ભૂજ-કુટુંબ.)

આ પ્રશ્નકારના પ્રશ્નો લખ્યા નથી. તેના પ્રશ્નોના ઉત્તરો નીચે પ્રમાણે છે.

૧. છઠ્ઠા આરાના પ્રારંભમાં સાત સાત દિવસ સુધી પાંચ પ્રકારના મહા-માઠા વરસાદ થવાથી અશાશ્વત તમામ વસ્તુ વૃક્ષ, પર્વત, મકાનાદિ નાશ પામી જશે. સર્વ જમીન સરખી થઈ જશે. મનુષ્ય ને તિર્યચ્છ જીજ્ઞ માત્ર વૈતાલ્યપર્વતની નજીકમાં ગંગાસિંધુના બંને કિનારે ૭૨ ગિલો છે તેમાં રહેશે. શાશ્વત પદાર્થ વૈતાલ્યપર્વત ને હિમવંતપર્વત રહેશે. ગંગાસિંધુનો પ્રવાહ પણ માત્ર ગાડીના પૈડા જેટલો રહેશે. શત્રુજય પ્રાચે શાશ્વત હોવાથી ૭ હાથ પ્રમાણ ટેકરી જેવો રહેશે.

૨. શ્રી ઋષભદેવના સમયમાં ભરતચક્રીએ સિદ્ધાચળ ઉપર પ્રથમ ઉદ્ધાર કરી, નવું ચૈત્ય બાંધાવી, જિતગિંજો પધરાવ્યાં અને અષ્ટાપદ ઉપર ચોવીશ પ્રભુની મૂર્તિવાળું જિનાલય બાંધાવ્યું ત્યારથી મૂર્તિ ને મૂર્તિપૂજા અવિચ્છિન્ન થઈ છે. તે હકીકત શત્રુજય મહાત્મ્ય અને ત્રિપીઠશલાકાપુરુષચરિત્રમાં કહેલ છે.

૩. ગચ્છનાં નામો સુધર્માસ્વામી પછી જુદાં જુદાં પડ્યાં અને તેના ભેદો ત્યારપછી કેટલેક વર્ષે પડ્યા તે તપાગચ્છની પટ્ટાવળી વાંચવાથી સમજી શકશો.

૪. નિક્ષેપા ષોછામાં ષોછા ચાર સમજવા. તેમાં જેનો ભાવનિક્ષેપો પૂજનિક હોય તેના બાકીના ત્રણે નિક્ષેપા પૂજનિક-વંદનિક બાળવા. નિક્ષેપા ચારથી વધારે પણ થઈ શકે છે તે શુરુગમથી બાળવા.

૫. મૂર્તિની દ્રવ્યપૂજા કરતાં ભક્તજનોએ તેના ભાવનિક્ષેપાને હૃદયમાં ધારણ કરીને મૂર્તિદ્વારા તેની ભક્તિ કરવી.

૬. મૂર્તિ સાધન છે, તેને પૂજનારાનું સાધ્ય તો તીર્થંકરોની મૂર્તિની ભક્તિદ્વારા મોક્ષ મેળવવાનું છે.

૭. ગૃહસ્થ શ્રાવક અંતઃસમય માટે જે પ્રકારની તૈયારી કરી રાખે, લખી રાખે, તે તેના અંતઃસમયે કદી ઉપયોગ કે સાધ્યદશા ન રહે તો પણ તેને અને પાછળનાને લાભકારક જરૂર થાય.

૮. જિનેશ્વરની પ્રતિમાને આભૂષણો પહેરાવવાનું ભરતચક્રીથી શરૂ થયેલું છે. તેણે આભૂષણો કરાવ્યાં છે ને ચડાવ્યાં છે. સમ્મતિતર્કની ટીકામાં શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજ પણ આભૂષણો પહેરાવવાની હકીકત લાવ્યા છે.

૯. તીર્થંકરના નિર્વાણ કથ્યાણકના મહોત્સવ પ્રસંગે ઇંદ્રો પ્રભુના દેહને નમસ્કાર કરી, નહવરાવી, વિલેપન કરી, વસ્ત્રાભૂષણવડે અલંકૃત કરે છે, તેથી આભૂષણના સંબંધમાં શંકાને રચાન નથી.

કુંવરજી

વૈરાગ્ય અને તેના પ્રકાર

દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય

દોહરા—દુઃખ મોહ જ્ઞાને કરી, વૈરાગ્ય ત્રયરૂપ; આદ્ય વિષય અપ્રાપ્તિથી, લવ ઉદ્વેગ સ્વરૂપ.	૩૭
અહીં તન-મનનો ખેદ ને, મો'ય તૃપ્તિકર જ્ઞાન; ઇચ્છિત લાભ મળ્યે વળી, વિનિપાત પણ જાણ !	૩૮
ધરથી વળવાનું ચહે, સ્થળ તે દુઃખ વિરક્ત; જેમ અધીર સંઘામમાં, વનાદિ આશ્રય સક્ત.	૩૯
પહે શુષ્ક તર્કાદિ કંઈ, વૈદ્યકાદિ પણ કાંઈ; પણ ના સિદ્ધાંતપદ્ધતિ, શમ-સરિતા જે આંહિ.	૪૦

પૂર્વ અધિકારમાં વૈરાગ્યની ઉત્પત્તિ વિષે વિવેચન કર્યું હતું તે વૈરાગ્યના પ્રકાર દર્શાવે છે:—

૩૭. દુઃખજન્ય, મોહજન્ય અને જ્ઞાનજન્ય—એમ વૈરાગ્ય ત્રણ પ્રકારનો છે: તેમાં પ્રથમ જે દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય છે, તે ઇચ્છિત વિષયની પ્રાપ્તિ નહિ થવાથી સંસાર પ્રત્યે ઉપજતા ઉદ્વેગ-કંટાળારૂપ છે.

૩૮. આ પ્રકારના વૈરાગ્યમાં શરીર અને મનનો ખેદ કારણભૂત હોય છે, એટલે કે ધનહાનિ, માનહાનિ, રોગાપત્તિ, ઇષ્ટવિયોગ, અનિષ્ટસંયોગ આદિ સાંસર્ગિક દુઃખહેતુઓથી ઉપજતી શારીરિક-માનસિક ભેજેનીથી આ વૈરાગ્ય ઉદ્ભવે છે; પરંતુ તે વૈરાગ્યને તૃપ્ત-પુષ્ટ કરે, નવપ્રકાશિત કરે, ટકાવી રાખે એવું અવજ્ઞાનના જ્ઞાન અત્ર હોતું નથી; તેમ જ ઇચ્છિત લાભ મળતાં, વૈરાગ્યરૂપ-ગિરિશૃંગથી અધઃપતન પણ થાય છે. દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યવાળા દીક્ષિતોનું પરિણામ તેવું જોવામાં આવે છે.

૩૯. આ પ્રકારનાં દુઃખથી કંટાળેલા વૈરાગીઓ પ્રથમથી જ પ્રત્યાગમનનું-પાછા આવવાનું સ્થાન શોધી રાખે છે; જેમ સંઘામમાં જનાર અધીર જનો પ્રથમથી જ સંતાપ જવા માટે વન આદિ આશ્રયસ્થાન જોળી રાખે છે તેમ ! (આ પ્રસંગ શ્રી મુયગકાંડ સૂત્રમાં સુંદર રીતે વર્ણવેલો છે.)

૪૦. આ દુઃખસંગત વૈરાગ્યવાળા જનો શુષ્ક તર્ક, વ્યાકરણ આદિનો, તેમ જ વૈદ્યક-જ્યોતિષ-મંત્રતંત્રાદિનો કંઈક અભ્યાસ કરે છે; પણ શાંતસુધારસની સરિતારૂપ સિદ્ધાંત-પ્રભાસીનો અભ્યાસ કરતા નથી.

અને તર્કાદિને શુષ્ક કહેવાનું કારણ આ છે: એમાં આત્માર્થનો લક્ષ ન હોઈ, તર્ક આદિ અંતઃકામને સ્પર્શતા નથી, અખ્યાતમરૂપની આર્દ્ર કરતા નથી અને આત્મહિત રૂપે પરિભ્રમતા નથી. લોકમાં પોતાની પદ્ધિતાઇની પ્રતિષ્ઠા અર્થે વિદ્વન્મન્યતા અર્થે, પૂજન-સત્કાર આદિ અપારમાર્થિક હેતુ અર્થે દક્ષ વૈરાગી તે અભ્યસે છે; પરમાર્થ હેતુ અર્થે નહિ: આને અંગે આ અર્થમાં જ પૂર્વે કહેવામાં આવ્યું છે:—

અંથ પશ્ચ પોધથી, ગર્વેભા ધારંત;	
પ્રશમામૃત નિર્ઝર સમું, તત્ત્વ ન તે જાણુંત.	૪૧
ગૃહસ્થથી એ ના ચઢે, વેષ માત્ર ધરનાર;	
ના પૂર્વે જોડેલ તે, પછી ય નહિ પડનાર.	૪૨
ઘરમાં સાંસા અત્તના, વ્રતમાં મોઢક લાભ;	
દુઃખગર્ભનો અર્થ આ, અત્રે લક્ષણ માપ.	૪૩

મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય

કુશાસ્ત્ર અભ્યાસે કરી, દેખી લવનેશુષ્ય;	
હોયે ખાલ તપસ્વીને, મોહગર્ભ વૈરાગ્ય.	૪૪

વેદાન્યશાસ્ત્રવિત્ ક્રેશં, રસમધ્યાત્મશાસ્ત્રવિત્ ।

ભાગ્યમૃદ્ધોગમાપ્નોતિ, વહતે ચન્દનં સ્થરઃ ॥

ધનિનાં પુત્રદારાદિ, યથા સંસારવૃદ્ધયે ।

તથા પાંડિત્યહતાનાં, શાસ્ત્રમધ્યાત્મવર્જિતમ્ ॥

વૈરાગ્યરંગઃ પરવંચનાય, ધર્મોપદેશો જનરંજનાય ।

વાદાય વિદ્યાધ્યયનં ચ મેઽમૃત્, કિયદ્ ઘ્રુવે હાસ્યકરં સ્વમીશ ? ॥

૪૧. અંથના પાલવ-છેડા માત્રના જ્ઞાનથી જે ગર્વની ગરમી રાખે છે એવા તે શુષ્ક વૈરાગીઓ પ્રશમામૃતના નિર્ઝરણા જેવા તત્ત્વને જાણતા નથી.

તે શુષ્ક વૈરાગી થોડુંકણું અંથજ્ઞાન મેળવી, પડિતાઇનો ડોળ રાખે છે ! અને તે પણ પાલવ જેટલા જ્ઞાનથી ! વસ્ત્રનો પાલવ-છેડો પકડવાથી કાંઈ આશુ વસ્ત્ર પકડાવું નથી, તેમ ઉપરચોટીઆ, હૃદયસ્પર્શ વિનાના શુષ્ક જ્ઞાનથી કાંઈ તત્ત્વનું ગ્રહણ થઇ શકતું નથી.

૪૨. આ દુઃખગર્ભ વૈરાગ્યવાળા જીવોએ ભલે સાધુનો વેષ ધારણ કર્યો હોય, પણ તે કાંઈ ગૃહસ્થથી અડતા નથી; તેમ જ તેઓ નથી પૂર્વોત્થાથી પહેલાં જોડેલા, કે નથી પશ્ચાત્-નિપાતી-પાછળથી પડનારા.

આવા વૈરાગીઓની સ્થિતિ અતોબ્રહ્મ-તતોબ્રહ્મ જેવી છે, તે નથી રહ્યા ગૃહસ્થાશ્રમમાં કે નથી રહ્યા સાધુધર્મમાં. તેણે ભલે ખાલ સાધુવેષ ધારણ કર્યો હોય, પણ મનેભુંડન વિના મસ્તકમુંડન નકામું થઇ પડે છે. સાધુવેષમાં પણ તે તો મમત્વાદિને લઇ નવો સંસાર માંડવા જેવું કરી મેસે છે.

તે પૂર્વોત્થાથી એટલે પ્રથમ જોડેલા નથી, મોક્ષમાર્ગમાં ઉછલત-પ્રવ્રત થયેલા જ નથી, બંદકક્ષ થયેલા જ નથી; તો પછી પશ્ચાત્નિપાતી-પાછળથી પડનારા ક્યાંથી હોય ? જે સાધુધર્મની ગુણુશ્રેણી પર અડ્યા જ નથી તે પડે ક્યાંથી ?

૪૩. ઘરમાં તો અત્તના સાંસા પડે છે અને વ્રત લેશું તો મોઢક મળશે-એવા પ્રકારનું દુઃખગર્ભ વૈરાગીનું માનસ હોય છે.-આમ આ દુઃખગર્ભ વૈરાગ્યનું લક્ષણ સમજવું.

સિદ્ધાંત આશ્રીને ય જે, વિરુદ્ધ અર્થ વદંત;
તે દુષ્કરકારીયને, આ વૈરાગ્ય ઠરંત. ૪૫

ભવભોયક આદિક સમું, એનું શુભ પરિણામ;
પણ તાર્ત્વિક નહિ હેતુ આ, નહિ આજ્ઞાકૃતિ કામ. ૪૬

દોષપોષકર માત્ર છે, પ્રશમ પણ તહેનો ય;
અનુદ્ભવ જ્યમ અંતરે, હીન વિષમ જ્વરનો ય. ૪૭

મોહગર્ભનાં લક્ષણ

વિપર્યાસ સત્શાસ્ત્રમાં, કુશાસ્ત્રમાં પટુભાવ;
ત્યાગ ગુણિજનસંગનો, સ્વચ્છંદ કુતર્ક દાવ. ૪૮

હવે ખીજ મોહગર્ભિત વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે:—

૪૪. અસત્શાસ્ત્રના અભ્યાસે કરીને અને સંસારનું નિર્જીણપણું-નિઃસારપણું દેખીને ખાલ-અમાન તપસીને જે વૈરાગ્ય ઉપજે છે તે મોહગર્ભ વૈરાગ્ય કહેવાય છે.

૪૫. વળી જિનસિદ્ધાંતનો આશ્રય કરીને પણ જે વિપરીત પ્રરૂપણ-ઉત્સવભાવણ કરે, તે ભલે દુષ્કર તપશ્વર્યાદિ કરે, તો પણ તેવાઓને આ મોહગર્ભ વૈરાગ્ય હોય છે. કારણ કે:—

૪૬. સંસારભોયક આદિની જોમ એઓનું શુભ પરિણામ પણ તાર્ત્વિક હોતું નથી, કારણ કે તેઓને જિનઆત્મા પ્રત્યે રુચિની સ્થિરતા નથી. (સંસારભોયક એક પંચ છે.)

મંસારભોયક=વર્તમાન જન્મના દુઃખમાંથી દયાને નામે છૂટકારો કરવાના બહાને પ્રાણીનું પ્રાણુચ્ચરોપણ કરનાર દા. ત. —અકરમાતમાં ઈજા પામનાર અથને દયાની ખાતર (૧) કાષ્ઠ ગોળાથી વીધે છે,—તે વાસ્તવિક રીતે દયા નહિ પણ નિર્દયતા માત્ર છે.

૪૭. ઉક્ત વૈરાગ્યવતોનો પ્રશમ-કષાયાદિની ઉપશાંતિ પણ માત્ર દોષનું પોષણ કરનાર જ થાય છે; જેમ શરીરની અંદર છુપાયલા વિષમ જ્વરનો જે અનુદ્ભવ-બહાર નહિ પ્રગટવું તે ત્રિદોષનું પોષણ કરે છે તેમ;—રાગ, દ્વેષ અને મોહ એ ભાવત્રિદોષ છે.

૪૮-૫૧. હવે મોહગર્ભ વૈરાગ્યનાં ૨૫૮ લક્ષણોનું પ્રતિપાદન કરે છે:—

(૧) સત્શાસ્ત્રમાં વિપર્યાસ-સદ્ભૂત, પારમાર્થિક વસ્તુ પ્રરૂપનારા સત્શાસ્ત્રમાં વિપર્યાસ, વિપરીત સુદ્ધિ અને કુશાસ્ત્રમાં કુશલતા-અસદ્ભૂત, અપારમાર્થિક વસ્તુના પ્રતિપાદક કુશાસ્ત્રમાં પડુપણું.

(૨) ગુણવંત જનના સંગનો ત્યાગ.

(૩) સ્વચ્છંદ—‘ આજાપ ઘમ્મો આજાપ તવો ’ એ સૂત્રને વિસારીને પોતાની મતિકદ્વપનાએ ફાવે તેમ વર્તવું, મદ્યપુરુષા આત્માવર્તી ન રહેવું તે. સ્વચ્છંદને અંગે કહ્યું છે કે:

“ રોદે છવ સ્વચ્છંદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ;

પાખ્યા એમ અનંત છે, ભાખ્યું જિન નિર્દોષ.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

દંભશુવન પરદ્રોહ ને, આપવડાઇ મિવાદ;	
ક્રિયાદર શકલ્યધિક ને, આશ્રવનો આચ્છાદ.	૪૯
શુણાનુરાગ રહિતપણું, ઉપકાર સ્મૃતિ ધ્વંસ;	
અનુબંધાદિ અચિંતના, પ્રણિધાનનો બ્રંશ.	૫૦
અઘૈર્ય ઉદ્ધતતા તથા, શ્રદ્ધાની ઢીલાશ;	
અવિવેક-એ લક્ષણો, મોહગર્ભનાં ખાસ.	૫૧

ભગવાનદાસ મનઃશુભભાઈ મહેતા

(૪) કુતર્ક—જગત્કર્તા આદિ પરત્વે, તથા વિશ્વવ્યવસ્થાને અંગે વિવિધ કુવિકલ્પ-તરંગો કરવા, શાસ્ત્રમાં કહેલા સદ્ભાવ સંબંધી કુયુક્તિઓ પ્રયોજવી.

(૫) દંભમયશુવન—પોતાનામાં અજ્ઞતા શુણનો ડોળ રાખવો, માયાચાર કરવો, 'શુભમે' રામ, અગલમે' છુરી' એવું બકલકત જેવું વર્તન કરવું, તે દંભમય શુવન.

(૬) પારકાનો દ્રોહ કરવો.

(૭) સ્વઉત્કર્ષ—પ્રીમને ઉતારી પાડીને આત્મશ્રદ્ધા આદિવડે આપવડાઇ કરવી.

(૮) કલહ—વિવાદ કરવા, ઝગડા કરવા, દંડાદંડી-ગાળાગાળી કરવી, ખોટા કજીઆ ઊભા કરી-કરાવી સમાજનું વાતાવરણ કલુષિત કરવું.

(૯) શક્તિથી અનિક ક્રિયાદર—પોતાની શક્તિથી-સામર્થ્યથી ઉપરવટ ધકેળે, જનમનરંજન અર્થે અથવા નિજમાનાદિ અર્થે, સ્વશક્તિનો અતિક્રમ કરી તપ આદિ ક્રિયાનો અતિ આદર. શ્રી આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

“લહું સ્વરૂપ ન વૃત્તિનું, અહું મત અભિમાન;
અહો નહિ પરમાર્થને, લેવા લૌકિક માન.”

(૧૦) આશ્રવઆચ્છાદન—પોતાના આશ્રવ-સ્વકૃત દોષનું અનાલોચન, આચ્છાદન કરવું, ગોપન કરવું તે.

(૧૧) શુણાનુરાગ રહિતપણું—શુણ પ્રત્યે પક્ષપાતનું નહિ હોવાપણું, પરના શુણથી પ્રમોદનો અભાવ.

(૧૨) ઉપકારસ્મૃતિ—સદ્ગુરુ આદિના ઉપકારને ભૂલી જવો, કૃતઘ્નતા.

(૧૩) અનુબંધાદિ અચિંતન—પરંપરાએ ઉપજતા કર્મબંધ આદિનો અવિચાર, અપર્યાલોચન.

(૧૪) પ્રણિધાન બ્રંશ—એકાગ્રતાનો નાશ.

(૧૫) અઘૈર્ય—પરીવહ ઉપસર્ગ આદિમાં અધીરપણું, અસ્થિરપણું.

(૧૬) ઉદ્ધતપણું—અનગ્રપણું.

(૧૭) શ્રદ્ધામૃદુલ્ય—શ્રદ્ધાની ઢીલાશ, પોચાપણું, કે જેની શ્રદ્ધા સદૃજ નિમિ-ત્તમાં ઝગમગી જાય, ચળી જાય.

(૧૮) અવિવેક—સત્-અસત્નો, સાચા-ખોટાનો વિવેક નહિ તે; અભ્યાગમ્ય, અદ્યાભદ્ય, કાર્યાકાર્ય આદિનો અપરામર્શ. આ બધા મોહગર્ભવૈરાગ્યનાં લક્ષણ છે.

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌકિલક

(૧૮૮)

“ હું દિલગીર છું ”-એ વાત માત્ર બહા બહાદુર માણસો જ કહી શકે છે.

કોઇ જાતની ગફલતી, ભૂલ કે રખેલતા યદ્ય જાય ત્યારે ‘ હું દિલગીર છું ’ કે ‘ આપની પાસે હુમા માગુ છું ’ અથવા ‘ માહેમ ! માફ કરજો ’ અથવા એને મળતા શબ્દો બોલના એ કામ જેતા તેનાથી યદ્ય શકતુ નથી હૃદયની નમ્રતા, અતગ્ની કુમાર અને પોતાની લઘુતા સમજનાર ઉચ્ચ જ્ઞાનદાની જેનામા હોત તે જ એવો નમ્રભાવ બતાવી શકે છે અક્રૂડ, અભિમાની, પોતાનો કક્કો ખરો કરનાર, કજીઆખોર સ્વભાવવાળા કે ધમડી માણસોમા એ સમ્મતતા હોય જ નહિ અને એને એમ કરવું ગમે કે પરવડે પણ નહિ.

બારીકાથી જોતા જણાશે કે માણસમાં અભિમાન ધર કરી રહેલું હોય છે. નાનું બાળક પણ અપમાન મહત્ત નહિ કરે. એનો ગુસ્સો કે વાધો એ ગડીને બતાવશે અજ્ઞાન અને અભિમાન સાથે જ જાય છે જેમ વધારે અભણ હશે તેમ તેનામા અભિમાન વધારે દેખાશે ભિખારીને પોતાની માગવાની આવડતનું પણ અભિમાન હોય છે ખીજો ભિખારી આખા દિવસમા દશ દોઢીઆ માગીને મેળવતો નથી, ત્યારે પોતે ચેનચાગા કરીને કે અસરકારક રાગડા તાણીને પદર પૈસા મેગવે છે-એ વાતનું ગૌરવ એ પોતાના ભિખારી વર્ગના વર્તુળ પામે કુશો એવી જ રીતે અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ કે અભણ માણસો પોતાની નાની વાતનું અભિમાન કરવામા જીવન-માફકતા માનશે.

આપણે બનારમાં જઈએ કે નાટકમાં જઈએ, હોટલમાં જઈએ કે કારટમાં જઈએ, રેલવેમાં જઈએ કે ટ્રામવેમાં જઈએ-જના જોશો ત્ના માણસો પોતાના બહુમાં કૂંકવામાં ગૌરવ માનશે એ જાહેર ભૂલ રૂઝે અને તેનો પ્રતિજાર માત્ર દિલગીરી બતાવવાથી યદ્ય શકતો હશે છતા તે વહિલોને હમરો આપશે, પણ દિલગીરી બતાવી ભૂલનો જાહેર સ્વીકાર બનશે ત્યામુધી નહિ કરે માણસમા ખરુ ખમીગ હશે, પોતાની રખેલના જોવાની, માપવાની, સ્વીકારવાની હિમત હશે, હૃદયનગ અને ચારિત્રની માચી જમાવટ યદ્ય હશે તો જ ધગર-મગરમે પોતાની જૂનનો જાહેર એકગર કરી મારી માગશે અને તેમ કરવામા પોને કાંઈ પાડ કતો હોય કે શુભાતન બતાવતો હોય તેવો ખ્યાલ પણ નહિ કરે જોના મબતતાના ખ્યાલો, એની હૃદયની ખાનદાની, એનો મરણ નમ્ર સ્વભાવ, એનો શુદ્ધચાહનો રપષ્ટ વિચાર એને મત્ત્ય માર્ગે દોરે છે અને એ વિશિષ્ટતા જેનામા સ્વભાવસિદ્ધ યદ્ય ગદ્ય હોય તે જીવતો સન્યાસી છે, માખ્યમાએ ગમન કરનાગ માચો મત પુરુષ છે, નૈતિકમાર્ગનો ખરો સ્વીકાર કરનાર આદર્શ શુદ્ધ છે જૂનનો સ્વીકાર ગ્રાયાપોચાથી, દલીથી કે ધમડીથી યદ્ય શકતો નથી એમા તો ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર, મદ્દાન મદ્દગુણશીલતા અને આદર્શ માખ્યનદ્ધમી જીવનના પાયા છે નમે એ પ્રભુને ગર્મે. એ નગમારમા પ્રભુના પગના છે અને પ્રભુતા પાછળ વિશિષ્ટ સ્વાત્મનિર્ણય છે.

Only the bravest, finest people can say they are sorry (9-5-39)

(૧૮૯)

‘પોતે શું કરી શક્યો હોત અને પોતે શું કરવું જોઈએ’ તેનો પ્રાણી જ્યાંએ વિચાર કરે છે ત્યારે પોતાને કેટલા તુકશાનો થયાં છે અથવા પોતે કેટલા લાભ શુભાચ્યા છે તેનો વિચાર કરવાનો તેને વખત જ રહેતો નથી.

દુકામા કહીએ તો પોતાની ફરજનો પ્રાણીએ વિચાર કરવો જોઈએ અને ત વિશ્વમાથી એક જ નાદ નીકળે છે, એક જ પ્રધાન સ્વર નીકળે છે ‘તારું’ કામ કરે, તારી નજીકમા નજીક જે ફરજ હોય તે બજાવ. આ સૂરમા કદાચ વિવિધતા ન પણ હોય, પણ એની ગીઠાશ કાંઈ એમ છે વાજમા ઢોલ જે કાર્ય કરે છે તેવું કાર્ય-તેવો ધોગ અતરમાથી નીકળવો ઘટે. એ ધોરમા એક જ વાત હોય જે ક્ષેત્રમા તુ મુકાયો હો, જે સયોગમા તુ સરજાયો હો, જે પરિસ્થિતિમા તુ આવી ગયો હો-ત્યા તારી ફરજ મજાત તને મળ્યો હોય તે પાઠ સારામા સારી રીતે ભજવ અને એમ કરામા તારી શક્તિ, સત્ત્વ કે આવડતનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કર. કાંઈ બિજુપ આવડા ન દેતો, કોઈ બીજી વાતનો વિચાર ન કરતો, કોઈ અન્ય સયોગોની આતુરતાથી રાહ ન જોતો જ્યાં હો, જેવો હો, જેમ હો ત્યાં તેવો થઈ બનતું કરી છૂટ. એમા માન, ગદ્યા કે ધન, કીર્તિનો ખ્યાત ન કરતો, હુ ધનવાન કે મહારાજાધિગજ હોત તો શું કરત ? એવો વિચાર પણ ન કરતો, ગરીબ હો તો તારા નાના ક્ષેત્રમા, નિદાન હો તો માહિત્યક્ષેત્રમા, શહેરી હો તો નગરસેરામા તારુ કાર્ય બજાવ, વગરસ કોયે બજાવ અને વગર અપનાદે-ભયે કાર્ય કરે જ.

તુ શું કરી શક્યો હોત અને તારે શું કરવું જોઈએ એનો ખ્યાલ કરીશ એટલે તારા હક્કનો વિચાર જ નહિ આવે તારુ કોઈએ અહિત કર્યું હશે તેનો ખ્યાલ પણ નહિ થાય, લોકો તારે માટે શો મત રાખે છે તે જાણવાની તને તાલાવેલી પણ નહિ થાય તુ ગરીબ રહી ગયો કે અપ્રસિદ્ધ રહી ગયો એવો અનિર્મળની વિચાર પણ તને નહિ આવે, તને કોઈ કામમા નાનમ નહિ લાગે, તને કદી ભોક્ષા પડનાપણ નહિ જણાય અને તુ તો તારા મનોરાજ્યમા મવકાયા જ કરીશ ભગીને સારુ કાકુ કાઢવુ પડે કે ધાટીને ધગ સાફ કરવુ પડે કે નર્સને કાઢો, પેશાબ ઉપાડના પડે-એ સવાલ જ ન હોય તું જે હો તે બરાબર બન, હક્કનો સવાલ તો અજાનીને હોય, ભવિષ્ય ન સમજનારને હોય, કર્મ-ક્રિયાના પરિણામનો સ્પષ્ટ ન્યાય ન વિચારનારને હોય તારે તો બીજુ કાંઈ વિચારવું નહિ જ્યાં જેવો હો ત્યાં તેવો બરાબર થા તારી શક્તિને જરા પણ ગોપન નહિ અને માન ફરજનો ખ્યાલ કર એ ધૂનમા મ્હાલીશ એટલે સાધને રસ્તે ચડી જઈશ અને અનેરા મનોરાજ્યને અનુભવીશ પછી તને તારો વિચાર જ નહિ આવે અને પાગકામા તુ સ્વતંત્ર-પોતાપણુ એટલુ સ્થાપન કરી દૃષ્ટ કે પર અને સ્વ વચ્ચેનો ભેદ ટળી જશે કુશળ મનુષ્ય ફરજ(ધર્મ)નો ખ્યાલ કરે, ઉપરચોટીઆ હક્ક માટે ન લડે

“ When one thinks of all one might have done, and all one ought to have done, there seems to be no time left to think of wrongs we have received or benefits we have missed ”

BENJAMIN JOWETT (4-1-40)

(૧૯૦)

મહાન સત્યો અને શાશ્વત નિયમો સમક્ષ રહેવું-એ હુકીકત માણસને જ્યારે આખી દુનિયા વિસારી દેતી હોય ત્યારે તેને ધૈર્યવાન બનાવે છે અને વખાણતી હોય ત્યારે શાંત અને અદ્વિત રાખે છે.

પ્રાચીન શોધખોળ કરનાર અથવા પ્રયોગશાળામાં ક્વાકો સુધી ચાલુ કાર્ય કરનારની આતરશ્ચિતિનો કદી નિચાર કર્યો હોય તો જણાય કે એક સિદ્ધાંતની શોધખોળ પાછળ એ પોતાનું જીવન ગાળી નાખે છે. સોળ સોળ કલાક પ્રયોગશાળાની બધીઆગ હવામાં મગ કરનાર દુનિયાની નજરે વેદીઆ અથવા ધૂની લાગે છે એડિસને વર્ષો સુધી મહાન પ્રયોગો કર્યા ત્યારે એના મિત્રો એને અવગણતા હતા અથવા વસ્તુતઃ એને મિત્રો હતા જ નહિ. સેકડો પાના ફેરવી ક્વાકો, દિવસો કે વર્ષોની આખરે વેદનારાની એક શોધ કરનાર વહેવાર દુનિયાની નજરે ગાડા ગણાય છે પણ દુનિયાના વિદ્વાનના મહાન સત્યો શોધનાર ની એ જ દશા હોય છે. ઘણી વાર એવા મહાપુરુષોની ખરી નામના એમના મગ્ન પછી જ ચાય છે. એ જ પ્રમાણે પ્રમાણિકપણ, નિરભિમાનીપણ, સત્તવાચીપણ, નિર્લોચપણ, કે એવા કોઈ પણ મહાન નિયમોની સમક્ષ રહેનાર-એ નિયમોનું પાલન કરનાર કેટલીક વાર ત્વિરરકાગ પામે છે, અવગણના પામે છે, મશ્કરી પામે છે કે હઠધૂત થાય છે પણ આવા મહાન નિયમો સમક્ષ રહેનારનું મનોરાજ્ય જ અનેરું હોય છે

આખી દુનિયા જીઠળી જાય કે જાંચી નીચી થઈ જાય, પણ એવા મનુષ્યના પેટમાંથી પાણી ચાલતું નથી દુનિયા એને અવગણે તો એ પોતાના નિર્જીવતા મરત રહે છે, દુનિયા એની નિંદા કરે તો એ હસે છે, દુનિયા એને અવગણે કહે તો એ મનકાય છે, દુનિયા એની પ્રશંસા કરે તો એ મલકાતો નથી, અભિમાનમાં આવી જતો નથી કે નાચના-ફૂંદના મડી જતો નથી.

મહાન સત્યો-ત્રિકાલાગાધિત નિયમોની આ મજા છે. એની સાનિધ્યમાં રહેવું એ મહાન હુક છે, એને આશીન થવું એ મોટા વારસો છે, એની સેવના કરતી એ મોટો વિજય છે. એ સત્યોની આસેવના કરતા મનમાં જે આનંદ ચાય છે તે મુખેથી કહી શકતો નથી અને તે આતરત્સિ આગળ દુનિયાની અવગણના કે પ્રશંસા તદ્દન શુષ્ક, નિર્ગમ અને દમ વગતી લાગે છે, મોટે જગતમાં મરત હોય તેણે મહાન નિયમો કે શાશ્વત સત્યો શોધ્યા અને શોધીને તેમાં જીવન પરાંતી નાખવું એવું જીવન અનેરું છે, ધન્ય છે, મદાન છે, અગેય છે, અનુપમેય છે, એની પાસે દુનિયાની આજીવપાજો તુરં છે, કષ્ટકર છે, અવગણનાને પાન કે આવો મદાન હક્ર કુશળ અને વ્યવહારદક્ષ પ્રાણી પ્રાપ્ત કરે છે

“ To live in the presence of great truths and eternal laws—that is what keeps a man patient when the world ignores him, and calm and unspoiled when the world praises him ” BALZEC (7-1-40)

પ્રભાવિક પુરુષો

જંબૂકુમાર

એ તો ગયા !

આખુરે ઘર બાજુ આનંદથી નાચી બિઠયું છે ! એકલું ઘર જ શા માટે ? ફળિયું અને ગામ કહીએ તો પણ ખોટું નથી. ગામના પટેલને ઘેર લગ્ન હોય, એકનો એક દીકરો પરણતો હોય અને તેમાં વળી ગામમાં ખાનદાનીમાં આગેવાની ભોગવતા ઘરની એક માત્ર લાડીલી કન્યા સહ પાણિગ્રહણ હોય, પછી એ સારાંચે ગામનો મહોત્સવ થઈ પડે અને એ આનંદ-માણવા આખું ગામ બિલટે એમાં આશ્ચર્ય પણ શું ? વરકન્યાના લગ્ન મંત્રોચારપૂર્વક થઈ ગયાં છે. લાંબા સમયથી જેમના વચ્ચે પ્રીતની રેશમ-ગાંઠ બંધાઈ ચૂકી હતી અને પરોક્ષ રીતે પરસ્પર વફાદાર રહી, દંપતીજીવન ગાળવાના કોલ પણ અપાઈ ચૂક્યા હતા એવા ભવદેવ અને નાગિલાના હર્ષનો આજે પાર નહોતો. માત્ર એક જ વિધિ બાકી હતો ! શણગારયુક્ત શરીરે સંધ્યા-કાળપૂર્વે ગોત્રદેવતાના ચરણમાં વંદન થઈ જાય એટલે એની પૂર્ણતા થવાની હતી. આજની રાત એ મધુરજની હોઈ, ઉભયનાં મનમાં એ વેળા જાતજાતના સંસારીજીવનના લહાવ લૂંટવાની તરંગ-માળા ચાલી રહી હતી.

એક તરફ વડિલની દેખરેખ હેઠળ સ્વજનસંબંધીના જમણનિમિત્તે વિવિધ

પ્રકારની વાનીઓ તૈયાર થઈ રહી હતી. બીજી તરફ આવાસગૃહમાં નાગિલાને એનું સખીવૃંદ વસ્ત્રાભરણોથી સુંદર પ્રકારે શણગારી રહ્યું હતું. ખૂદ ભવદેવ પોતે તેણીના કમનીય મુખ પર વેલ-ફૂલનું મનોહર ચિત્રણ કરી રહ્યો હતો. નવવધૂને શણગારવામાં રહેહની ઉત્કટતા મનાતી. સખીઓ એ ટાણે કંઈ કંઈ ટોળ-મરકરી કરતી. વરવધૂ વચ્ચેની શરમ એ દ્વારા ઓછી થતી ઠઠ્ઠામરકરીમાં શણગારનું કાર્ય બિઠલી જતું. આમ્યજનતાનો એ સ્વૈયો હતો. એમાં બિલત્સપણાનું નામ સરખું નહોતું. ત્યાં તો અચાનક કોલાહળ ઉઠ્યો. ફળિયાના નાકેથી છોકરાં ધૂમ મારતાં દોડી આવ્યાં. તેઓ બોલવા લાગ્યાં કે, ‘લગ્નનો આનંદ માણવા મહારાજ પધાર્યા.’ એક મોટી વયના છોકરે કહ્યું : ‘એ તો ભવદેવના મોટા ભાઈ થાય.’

ત્યાં તો આર્યવાન ને દેવતી આંગણમાં આવ્યાં. સામે ભવદેવ મુનિને બોલ્યા. એક સમયના પોતાના આ બાલુડાને આમ એકાએક પધારેલા બેઈ, કપાલ પર આટલા વર્ષની સંયમયાત્રાના નિરતિચારપાલનથી ઉદ્ભવેલી તેજસ્વિતા નિરખી, હૃદય પુલકિત બન્યું. સહસા બોલાઈ ગયું : ‘પધારો, પધારો, સાધુજી ! ખરા મોકે આપનું આગમન થયું છે. નાના ભાઈનાં લગ્નમાં મોટા ભાઈએ આવવું

જ ઘટે. સાધુ થયા તેથી લોહીનો સંબંધ ઓછો વીસરાઈ જાય છે ! આનંદમાં વધુ ઉમેરો થયો.' ભવદત્ત મુનિને રસવતીગૃહ તરફ જાહેરમાનપૂર્વક લઈ જવામાં આવ્યા. ખપતી ચીજો વહોરાવવામાં આવી. આવાસ-ગૃહમાં ભવદેવને સમાચાર મોકલ્યા.

ખખર મળતાં જ ભવદેવનો બ્રાતૃસ્નેહ લિછળી આવ્યો નાગિલાને ઉદેશી એ બોલ્યો:

‘પ્રિયા, તું માહું ન લગાડીશ મારા ણંધવને વંદન કરી, સુખશાતા પૂછી, હમણાં જ હું પાછો ફરીશ એમ સમજ.’ નાગિલાના ઉત્તરની રાહ જોયા સિવાય એ રમોડા તરફ દોડી ગયો. મહારાજશ્રીના ચરણમાં પડ્યો. સુખ-શાતા પૂછતા તેમજ જેના દેહ પરથી હજી લગ્નકાળની પીટી પૂરી સુકાણી પણ નથી એવા ભવદેવના હાથમાં ઘૂતતું પાત્ર આપી, ભવદત્ત મુનિ ધર્મલાભરૂપ મહાન આશીર્વાદ દેતાં વિદાય થયા માતા-પિતા અને સ્વજનસમૂહ તેમ જ ગ્રામજનતા થોડે મુઠ્ઠી વળાવી પાછો ફરી. એટલો ભવદેવ હાથમાંના પાત્ર સહિત મુનિ સહ ભાગોળ સુધી આવી પહોંચ્યો. એના મનમાં એક જ વિચાર હતો કે ‘પોતે મુનિશ્રીનો ભાઈ છે એટલે જ્યાં સુધી પોતાના હાથમાંનું પાત્ર મુનિશ્રી લઈને રજા ન આપે ત્યાં સુધી પોતાથી પાછા ફરવાની વાત સરખી કેમ ઉચ્ચારાય ?’

નાગિલા તેમજ સખીવૃંદ કાગનારાજે ભવદેવના પ્રત્યાગમનની રાહ જુએ છે.

ઘરમાં માતાપિતાને પણ ચિંતા થઈ પડી કે હજી ચ ભવદેવ પાછો કેમ ન ફર્યો આર્યવાનને એવો વિચાર પણ આવ્યો કે પોતે પાછો ફર્યો ત્યારે ભવ-દેવને તરત જ પાછા ફરવાની આજ્ઞા કરવી હતી અથવા તો મુનિશ્રીની સાથે પોતાને પણ જવાની જરૂર હતી; કેમકે પુત્ર ભવદત્તનું સંયમ તરફ મૂળથી જ જખરું વલણ હતું અને એણે દીક્ષા લીધી ત્યારે પોતે સંસારમાં થોભા-વવા કરેલી દલીલોના આપેલા ભરદાર રહીયા હજી સ્મૃતિમાં રમતા હતા. આવા વિચાર પછી સહજ શંકા ઉદ્ભવી કે કદાચ ભવદત્તમુનિ ભવદેવને સાધુ ણનાવવાના મિષથી જ કાં આજે એકાએક અહીં આવ્યા ન હોય ? ઘડીઓ વીતવા માંડી અને શંકા ખળવત્તર ખનતી ગઈ. તરત જ એક ચાકરને ભાગોળ તરફના આંખાવાડીઆમાં તપાસ માટે દોડાવ્યો. થોડી જ વારમાં એ પાછો ફર્યો અને જણા-વ્યું કે ‘ત્યા તો એક પણ સાધુ નથી !’ આ શ્રવણ કરતાં જ માતાપિતાને ધ્રાસકો પડ્યો.

વાચકવર્ગને ઘડીભર આશ્ચર્ય થશે કે જંબૂકુમારના છવનવૃતાન્તમાં ઉપર વર્ણવેલા પ્રસંગથી શા કારણે આરંભ કરવો પડ્યો ? અને તે પણ આ રીતે અધવચથી કેમ ?

એના નિરાકરણમાં હાલ એટલી જ વાત કહેવાની કે આ પ્રસંગ જ ઉક્ત કથાનાયકના છવનમાં કોલના ચણતર સમાન છે એ વાત વાર્તાપ્રવાહમાં આગળ

વધતાં સહજ સમજાશે, એટલે હાલ તો ભવદત્ત સાધુ સાથે ભવદેવને માર્ગ કાપતો એક તરફ મૂકી, બીજી તરફ ઘર આગળ નાગિલા તેમ જ સ્વજનવર્ગને ભવદેવની માર્ગપ્રતીક્ષા કરતો રાખી, કથાના અંકોડા જોડવાનો પ્રયાસ કરીએ.

સુપ્રસિદ્ધ ભારતવર્ષના કીર્તિવંત મગધ દેશમાં મુગ્ધામ નામનું એક નાનું છતાં ધન-ધાન્યથી ભરપૂર સુખી ગામ હતું. આમપતિ યાને ગામનાયક તરીકે આર્યવાન નામના એક સન્નત હતા. એને રેવતી નામની સુલક્ષણી સ્ત્રી હતી. એ દંપતીને અનુક્રમે બે પુત્ર થયા. તેમનાં નામ ભવદત્ત અને ભવદેવ. ઉભય ભાંડુઓ વચ્ચે વયનું અંતર અલ્પ હોવાથી બાલ્યકાળથી જ હરવા ફરવા ને રમવામાં સંમગ્ન રહેતા જડ જાત્રી હતી. વડિલ બ્રાતા ભવદત્તનો લઘુબંધવ ભવદેવ પ્રતિ અપાર પ્રેમ હતો, તેમ ભવદેવનો મોટા ભાઈ પ્રત્યેનો વિનય પણ એવો ન હતો. બાપે-પીધે સુખી હોવાથી અને ગામના સુખીના લાડકવાયાં સંતાન હોવાથી દિવસનો મોટો ભાગ આસપાસના સ્થળોમાં ભ્રમણ કરવામાં તેમ જ કુંડ તથા વાપિકાઓમાં જળહીડા કરવામાં અથવા તો વિશાળ હરિયાળી પર ધૂમવામાં પસાર થતો હતો.

એક પ્રસંગ એવો બની ગયો કે આ બેલડીના જીવનની દિશા બદલાઈ. એક જ દિનના બે ભિન્ન ગનાવોએ પરસ્પરને એકબીજાથી નિરાળી પડતી દિશામાં આણી મૂક્યા. પ્રાતઃકાળનો સમય છે,

ઉદ્યાનમાં સુસ્થિતસૂરિ નામનો વિદ્વાન આચાર્યમહારાજની પધરામણી થયાના સમાચાર આવ્યા છે. આશ્ચર્યજનતા પ્રાતઃકાર્યોથી પરવારી મહારાજનાં દર્શને જઈ રહી છે. ભવદત્ત અને ભવદેવ પણ શીઘ્ર ગતિએ માર્ગ કાપી રહ્યા છે. ત્યાં સામેથી પાણી ભરીને આવતી ત્રણેક બાળાઓ-માંની એકને ભવદેવના હાથનો ધક્કો લાગ્યો. માથા પરનું બેદું પડતાં પડતાં રહી ગયું. ભવદેવને પોતાની બેદરકારીનું ભાન થયું અને પાછળ મુખ ફેરવીને જ્યાં દિલગીરી દર્શાવવા નજર કરે છે ત્યાં તો તે બાળાની મોહક આંખો નજરે ચડી. ઉપાસંભના સ્થાને મમતાભરી દષ્ટિ નિરળતાં જ એનું મન કોઈ જુદા જ હીલોળે ચડ્યું. ત્રણે બાળાને તે પિછાણતો હતો. આશ્ચર્યજનના પ્રાણસમા ને પર-ગજુશેક નાગદત્ત અને બાર્યા વાસુકીની કન્યા નાગિલા. બેડે એની બે સખીઓ વનમાળા ને પ્રગીલા. પોતાના હાથનો ધક્કો નાગિલાના બેઢાને જ લાગ્યો હતો. વાસુકીની પુત્રીએ ધાર્યું હોત તો પોતાની બજાર લઈ નાંખત એ વાત પણ એના ધ્યાન બહાર નહોતી, છતાં એની મીઠી દષ્ટિએ આ ભિગતા તરુણના હૃદયમાં કોઈ અનેરો ભાવ પ્રગટાવ્યો. એ બંદુને લીધે જ જ્યારે અમૃતસમા ઉપદેશને અંતે ભવદત્તે દીક્ષા લેવાની વાત રજૂ કરી ત્યારે ભવદેવે ત્રિદંડીમાં પહેલવહેલો જ નકારો મુણાવ્યો. સર્વ વાનમાં સહકાર પૂરનાર નાના ભાઈના આ અણુધાર્યા

જવાબથી ભવદત્તને એણું આશ્ચર્ય ન થયું. પાછા ફરતાં માર્ગે એણે ઘણીએ યુક્તિઓ લડાવી, પણ ઉખરભૂમિમાં ખીજારોપણુ સમ નિષ્કળ ગઈ માતાપિતાએ પણ જલદી રત્ન આપવાની આનાકાની કરી, સંયમપંથના આકરા ઉપસર્ગો સામે ધર્યા. ભવદત્તે એ સર્વનો બિરોધ દલીલપુરસ્સર આણ્યો અને પોતાપૂરતી આજ્ઞા મેળવી. આચાર્યશ્રી પાસે પ્રવળ્યા સ્વીકારી. ભવદત્તમુનિ વિહારમાં અને શાસ્ત્રોના અભ્યાસમાં આગળ વધ્યા.

ભવદેવેનાંધવનો વિરહ હુઝકર થાત, પણ અકસ્માત નાગિલાનો યોગ સાંપડ્યો અને સ્નેહનો તાંતણો ખંધાણો. એક વિરાગીજીવનમાં પગલાં પાડી રહ્યા, જ્યારે ખીજા રાગીજીવનના પાઠ પઢવા લાગ્યા.

નાગિલા અને ભવદેવ અવારનવાર

મળતાં, કંઈ કંઈ વાતો કરતાં અને સ્નેહ-સંબંધની વૃદ્ધિ કરી મીઠી મોજ માણતાં, તેથી એકબીજાનાં દિલ પૂર્ણપણે પરખાયાં અને જીવનસાથી તરીકે જોડાવાનો નિશ્ચય પણ થયો. સખીઓ મારફતે આ વાત નાગદત્તના કાને પહોંચી. એને આ સંબંધ દૂધમાં સાકર લગ્યા જેવો જણાયો, એટલે જાતે જઈને આર્યવાનને વાત કરી. ઉભયના વિવાહ અને લગ્ન પણ થયાં એ આપણે ઉપર જોઈ ગયા.

મધુરજની માણવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય તે પૂર્વે ઉપરવર્ણવ્યો તે પ્રસંગ બન્યો.

‘વંદન કરી શીઘ્ર પાછો ફરું છું’ એમ કહી જનાર પ્રેમી ગયો તે ગયો જ ! ઘટિકાના વાયદા દિવસ વટાવી માસમાં પરિણમવા લાગ્યા !

(ચાલુ)

એકસી

નવ નારુ ને નવ કારુ.

પતિત શ્રી વીરવિજયજીએ શ્રોતિતશિક્ષાછત્રીશીની ખીજ ગાથામાં કહ્યું છે કે:—

મૂરખ બાળક જાનક વ્યસની, નારુ ને વળી કારુ છ;

જો સંસારે સદા મુખ વંછો તેા, ચારની સંગત વારુ. મુણ્જો ૦ ૨.

આમાં નિષેધ કરેલા નવ નારુ ને નવ કારના નામ નીચે પ્રમાણે—

નવ નારુનાં નામ

નવ કારુનાં નામ

૧) કુંભકાર-કુંભાર

૨) પટેલ-કણ્ણી

૩) મુવળુંકાર-સોની

૪) સૂપકાર-રસોયા

૫) ગંધર્વ-ગાનાર

૬) કાર્યપ-વાળંદ

૭) માળાકાર-માળી

૮) કસ્થકાર-કાષ્ઠીઆ

૯) તંબોળી-તંબોળ વેચનાર

૧) ચર્મકાર-મોચી

૨) યંત્રખીલક-ધાંચી

૩) ગંઠીક-ગૂંથનાર. જાળવિગેરના

૪) છીપા-રંગનાર

૫) કંસારા-વાસણુ ઘડનારા

૬) સ્ત્રીવગ-સ્ત્રીવનારા. દરજી

૭) ગુઆર-ગોવાળ

૮) ભિલ્લ-ભિલ્લ જાતિ

૯) ધીવર-માછીમાર

કાળાનુસારે ઉપર જણાવેલી ૧૮ જાતિમાંથી કેટલીક સંગત કરવા યોગ્ય જાતી છે,

બ્રહ્મચારિણી ગાય

અને

વાછડાઓમાં અનેક ભ્રાતૃ-પ્રેમ

અનુનાદક નાજપાલ મગનવાલ વોગ

વાચક બંધુઓને યાદ આપી આવશ્યક છે કે એક વર્ષ પૂર્વે આ મામિકના એક અકામા 'પતિવ્રતા ચીડીયા' શીર્ષકનો લેખ હિન્દી માસિક 'અનેકાંત' માથી અનુવાદ કરી ગ્નૂ કરવામાં આ ચો હતો. એ હૃદયગમ લેખની અનેક પાઠકો પર ભારે અસર થઈ હતી તેના જ અનુગ્રાહનમાં લખાયેલ એ જ મામિકના જેઠે ૧૯૯૫ ના અકામાથી શ્રીયુત અયોધ્યાપ્રસાદ ગોયનીના 'જીવન કે અનુભવ' લેખમાંથી પ્રસ્તુત લખાણનો ભાગ અનુવાદિત કરી અન ૨૧૦૦ કરામાં આવે છે. પણ પક્ષીઓ પણ કેટલા મધા સત્તાચારી હોઈ શકે છે તે વિષેનો અચ્છો ખ્યાલ આ લેખ આપે છે તિર્થચોના જીવન પરથી મનુષ્ય ધારે તો ધડો લઈ શકે છે એ પણ આ લેખાકાથી મિદ્ધ થાય તેમ છે

*

*

*

અમાગ સૌ ઉપર તે ધનની (પતિવ્રતા ચીડીયાના બંધાનની) સારી અસર પડી બધા કાર્યોથી નિવૃત્ત થઈ, ગરિએ અમે નિશ્ચિત થઈને જોડા અને ચીડીયાના આત્મભોગની ચર્ચા રનાભામિત્રી રીતે ચાલુ થઈ વાતોના વિનિધરગી પ્રવાહમાં પ ગમેશ્વરજી, રાજપુર (ઇન્દરેટ) નિવાસીએ-જેઓ ૧૪ વર્ષની સજા ભોગવીને આવ્યા હતા તેઓએ-પોતાની આખોએ જોયેલ પ્રતક્ષ અનુભવ અમને મલખાન્યો, જેને મે ત્યારે કુતૂહલનરશ મની નોધી લીધો હતો

તેમણે કહ્યું કે-અમાગ ગામથી બાર ગાઉ દૂર ગુરાણા નામનું ગામ છે ત્યાં એક માણસની ગાયે એક સાથે બે વાછડાને જન્મ આપ્યો ત્યારપછી તે ગાય ગર્ભવતી ન થઈ તેને કામોન્મત્ત કરા માટે ટેટલીને દવાઓ ખનગવવામાં આવી, પરંતુ તેને કામેચ્છા ન જ ઉત્તરી જતારે ઉક્ત ગાયને પ્રગાણાધિક તગ કરામાં આવી, તેની કામેચ્છા જગાડના તેના માલીકે વધુ ને વધુ પ્રત્નો આદર્યા ત્યારે તે ગાયે ધરની એક કુમારિયાને રાત્રે સ્વપ્નમાં આનીને કહ્યું કે- મને આ માગનમાં વધુ ન મતાવો અર્થાત્ કામોત્પાદક ચીજો ન ખનગવો અને સાઢની પામે પણ મને ન તઈ મઓ હવે બ્રહ્મચારિણી જ રહેના ચાહુ છું તેમજતા મને વધુ સતાવવામાં આવશે તો હું દૂરામાં પડીને પ્રાણ આપીશ ' બાલિકાએ સ્વપ્નની આ હકીકત લી ત્યારે સૌ હમરા લાગ્યા અો પૂર્વવત્ પ્રત્નો આનુ ગખના અતમા ગાયે દૂરામાં પડીને પોતાનો પ્રાણ ઝોજો ત્યારે જ લોકો ગાયના બ્રહ્મચર્યને વચાર્થ રૂપમાં સમજતા

*

*

*

શું મેળવવાનું પસંદ કરશે ? જર કે જશ ?

આ ક્ષણભંગુર મમાગમા જર કરતા જશ મેળવવા ઉઘમ દરવો તે હમર દરજો મારુ છે આપણે આ મમાગરૂપ મહામાગરૂપ ક્ષણિક મોળા જેવા છીએ આ દુનિયામા હમરો મનુષ્યો આવળ કરે છે, કોષ્ટપણ મનુષ્ય અમર કાલા ધમનતુ નથી, વહેલા કે મોડા દરેકને મગ્ન્યાધીન થવું પડે છે, તો શા માટે આપણે ક્ષણિક સુખ માટે જર મેળવવાની કોશિય કરવી ?

આપણે જેવા ખાલી હાથે આવ્યા છીએ તેવા ખાલી હાથે જવાના છીએ આપણી માથે પૈમા આવવાના નથી, અથવા તો પૈસા આપણા મગ્નુને અટકાવી શકનાના નથી કીર્તિ મિવાય આપણે આ દુનિયામા આપણી નામના અમર કરી શકનાના નથી, માટે આપણે આ ક્ષણભંગુર દેહતુ હમેશા અમગ્નુ ગમ્પી જેમ બને તેમ જર નહિ પણ જશ મેળવના ઉઘમ ડરવો બેઠાએ અનેક મનુષ્યો પૈમાની ખોળી લાનચને વશ થઈ, અનિષ્ટ કૃત્યો કરી જર મેળવનાનો ઉઘમ કરે છે તેઓ ડર્મની મહાન મતાને ભૂલી ગય છે તેઓ પૈસાની લાલચથી અધ બની ધર્મનું ખરુ તત્ત્વ પીછાણી શકતા નથી, તે આ મનુષ્યભવરૂપી મધુદ્રમાથી મોતી વીખરાને જાહેર કાદવ એકરો કરે છે, પણ અતે જ્યારે તેઓનો અધાપો-તેઓની આખ આગળના પડળો દૂર થાય છે ત્યારે જ ગગતની અસાગ મોહિની માટે લોલાષ ગયેના તેઓને ખરી વસ્તુ માલૂમ પડે છે જ્યારે તેઓને મગ્નુરૂપી અધાગ ખાડામા ગમડી જવાનો વખત આવે છે ત્યારે જ તેઓ પોતાની મૂર્ખાઈ માટે પરતાય છે અને ત્યારે જ તેઓને પૈમા માટે ધિક્કાર ઉત્પન્ન થાય છે

તે જ ગાયતુ નત્મયુગન-જો અઘાપિ જીવત છે-તેઓને એક હમર રૂપિયામા પણ તેના માનીકે વેચ્યા નથી એ બન્ને મગ્નુરૂપ અગમચરમ ખૂમ પ્રેમભાવ છે, એક જ માથે ખાવ, પીએ, જાડે અને બેઠે છે આશ્ચર્ય તો એ છે કે જાણ અને પેશાન પણ મન્ને એક જ માથે કરે છે ! બન્નેને પૃથક્ પૃથક્ ડગમા આવે તો નથી તો તેઓ ખાતા કે નથી તો ગાડી કે હળમા અન્ય બગદ માથે ચાનતા ! જો તેઓ બન્નેમાથી એકની નીચેની જમીન હોમગયેન હોમ તો સુખી જમીનમા ગહેન બીન્ને ગળ પણ બીજો જ રહેશે ! વળી તેઓને જો અનગ ખાવાનું કે પાણી પીવાનું દેવામા આવે છે તો તેઓ લાત-પાણીને સુધતા પણ નથી ! એક જ સામજીમા ખાવા-પીવાનું આપવામા આવે તો જ એ મન્ને માથે મગ્નુને ખાવ પીએ છે ! આ દામ-અન્ન યુગનમા આવો અપૂર્વ ત્રાનુપ્રેમ જોઈ લોકો આશ્ચર્ય પામે છે.

આપણા મરણ પછી આપણે આપણું નામ આ દુનિયામાં જરૂરી નહિ પણ જરાથી કાયમ મૂકી જઈશું. દુષ્ટ કર્મોની દુર્ગંધ કરતાં સત્કર્મોની સુગંધ ફેલાવી જવું—એ જ આ મનુષ્યજન્મ પામ્યાની ખરેખરી સફળતા છે. જરૂર એ આપણા હાથનો મેલ છે. આને આપણી પાસે રહેશે, તો કાલે આપણને છોડીને ચામું પણ જશે. આપણા મરણ પછી આપણા પૈસા નહિ પણ આપણી કીર્તિ જ લોકોમાં વાદ રહી જશે. તે માટે શાઓમાં અનેક સ્ત્રીપુરુષોનાં દૃષ્ટાંતો આપેલા મોજુદ છે. કહ્યું છે કે:-

નામ રહંતા ઠાકરાં, નાણાં નવ રહંત;

કીર્તિ કેરાં કોટકાં, પાડ્યાં નવી પડંત. (૧)

પૈસાના લાલચુ મનુષ્યો પોતાની શ્રીમંતાઈ માટે નાહકના કૂલે છે અને કર્મસત્તાને ભૂલી જઈને એમ કહે છે કે-“જરૂર ચાહે સો કરૂ” પણ તે અંધ મનુષ્યોને જ્ઞાન હોતું નથી કે કદાચ તેઓ પૈસાના જોરે આ દુનિયામાં અનિષ્ટ કૃત્યો કરી ફાવી જશે, પણ પૈસા તેના મરણને અટકાવી શકવાના નથી. કર્મસત્તાની આગળ રાય ને રક મમાન છે. આ જગતમાં લલાઇનાં કામો કરશો તો જ તેમને મરણ પછી પણ શાંતિ મળશે. પેમાનું સુખ છતાં અનિષ્ટ કૃત્યો કરનારનું મન મરણુ અવસરે તેને કંખશે અને આ જગતને છેલ્લા પ્રણામ કરતી વખતે તેઓ હાય અહસોસ કરતાં ચાલ્યા જશે.

આપણે પદવી અને પૈસા મેળવવાના ફાફા છોડી દેવાં અને જેમ અને તેમ સત્કૃત્યોની સુગંધ ફેલાવવા પ્રયત્ન કરવો. મહાન પુન્યોદયથી જે મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થયો છે તે પૈસા કે પદવી મેળવવા માટે નહિ, પણ સારાં કાર્યો કરી લોકોપયોગી થવા, દુઃખીઓની દાદ સાંભળવા ને દુઃખમાં સમ્પડતાં અનેક મનુષ્યો સાથે દયાથી વર્તી તેઓને સહાયક થવા માટે છે. આપણે દુઃખી માણસોને સહાયજૂત યદ્યપે તેમના શુભ આશીર્વાદ મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. સત્કર્મ-રૂપી બીજ વાવીને તેનાં મીઠાં ફળ પરબોકમાં આપવાં એ જ ખરેખરી માનવગિંદગીની સફળતા છે, સત્કૃત્ય કરનાર મનુષ્યને કોઈ પણ સંજોગોમાં કે કોઈ પણ વખતે પરતાવાનો વખત આવતો જ નથી. તેથી જરૂર નહિ પણ જરા મેળવવાનો દરેક મનુષ્યે પ્રયત્ન કરવો.

આપણી સામે આવતી પૈસાની હાજરો લાલચોને કોફરે મારવી, પરમાર્થો ને લોકોપયોગી થવું, બીજને સુખનો લહાવો ચખાડવા પ્રયત્ન કરવો. દુષ્ટ કર્મોની દુર્ગંધ નહિ, પણ સત્કર્મોની સુગંધ આ વિશ્વરૂપી વાડીમાં ફેલાવવી. આપણે ફેરા આ જગતમાં કીર્તિનો કોટ બાંધીને સફળ કરવો. સત્કર્મો કરી દુઃખીઓના આશીર્વાદ લેવામાં જ મગ્ન માનવી.

આ સંસારરૂપી મહાસાગરમાંથી મોતીરૂપી ખરાં તરવો ગ્રહણ કરી જરા મેળવવો અને જરૂર તેમ જ ખોટાં તરવરૂપી કાદવ-કચરાને ફેંકી દેવો કે જેથી આપણો યશ આ સંસારમાં અવિચળ રહે. સર્વે જીવોને પરમાત્મા સત્કર્મો કરવાની સફળદિ આપી એ જ ભાવના.

મુનિશ્રી સુબોધવિજયજી

ધણી ઉપયોગી રતવનોનો સંગ્રહ કર્યો છે. પ્રયાગ સ્તુત્ય છે બીજીશ્વરે ૩૫૦ પૃષ્ઠની, પાકી બાધેલી છુકના પ્રમાણમાં કિંમત વધારે નથી.

૫. શ્રી જિતેન્દ્રગુણસ્તવકર્ણિકા—પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. આ છુકમાં પણ સંગ્રહ સારો કર્યો છે. કિંમત લખી નથી. ૩૨ પેજ બશે પૃષ્ઠ છે. પ્રયાસ સ્તુત્ય છે.

૬. શ્રી ગાથાસહસ્રી—ઉપાધ્યાય શ્રી સમયસુંદરજીનો અનેક ગ્રંથોમાંથી ઉપયોગી ગાથાઓ ઉદ્ધરીને કરેલો આ સંગ્રહ બહુ જ ઉપયોગી છે. આર્થિક મહાયક શ્રી શાંતિનાથ-જીનીપેદી, મુંબઈ તથા શ્રેષ્ઠિવર્ગ માનચંદલાઈ મગનભાઈના ધર્મપત્ની સુનીયાઈ, પાલણપુર. પ્રાશ્નિચાન શ્રી જિનદત્તસૂરિ જ્ઞાનભંડાર, ગોપીપુર, સુરત. પ્રકાશક : ઝવેરી મૂળચંદ હીમચંદ ભગત, મુંબઈ, કિંમત લખી નથી. ભેટ આપે છે.

૭. શ્રી દેશના ચિંતામણિ—પ્રથમ ભાગ—શ્રી આદીશ્વર પ્રભુની દેશના—પદ્યો ધ. સ્વે-પદ્ય સ્પષ્ટાર્થ સહિત. આર્થિક મહાયક શેઠ જ્યોતિર્ભાઈ કાળીદાસ. પ્રકાશક : શ્રી જૈનગ્રંથપ્રકાશક સભાના કાર્યવાહક ઈશ્વરલાલ મૂળચંદ, કીકાભટ્ટની પોળ, અમદાવાદ આ ગ્રંથમાં મૂળ તરીકે તો ૫૬૬ હરિગીત છે, પરંતુ તેનો અર્થ બહુ વિસ્તારથી આપેલો છે અને તેમાં ગ્રંથકર્તાએ પોતાના વિસ્તૃત જોષનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. વાચકની ધણી યોગ્ય યથા શકે તેમ છે. આ ગ્રંથ મૂળ પ્રાકૃતમાં ને ટીકા સંસ્કૃતમાં એ પ્રમાણે પણ ગ્રંથકર્તાએ તૈયાર કરેલો છે, પરંતુ બાળજીવેને પ્રચલિત ગુજરાતી ભાષામાં હોવાથી વધારે ઉપકારક થાય એમ જણી આ ગ્રંથ પ્રગટ કરેલ છે. તેમાં પણ કેટલેક સ્થળે અર્થનો સંક્ષેપ કરેલો છે. વિસ્તારાર્થ સાથે પણ છાપાવવાની અભિલાષા છે.

૮. મુલાપિત પદ્ય રતનાકર—ભાગ ૪ થો—સંગ્રહક મુનિ વિશાળવિજયજી. પ્રકાશક : શ્રી વિજયધર્મસૂરિજૈનગ્રંથમાળા, છોટા શરાદા, ઉત્તરૈન, શેઠ દીપચંદ બાંઠીયા. કિં. રૂ. ૧-૪-૦. પ્રથમના ત્રણ ભાગ પ્રમાણે આ છુકના પણ પૃષ્ઠક વચ્ચે ૧૨૦૧ થી ૧૪૬૦ કરેલા છે. ત્યારપછી ચારે ભાગમાં આવેલા શ્લોકોની અકારાદિ અનુક્રમણિકા પૃષ્ઠ ૭૮ માં આપી છે. પ્રયાસ સ્તુત્ય છે. મુનિરાજનું વખતને મરૂળ કરવાનું આ ખામ પ્રશસ્ત કાર્ય છે.

૯. શ્રી જ્ઞાનસાર અષ્ટક—શ્રીમદ્ દેવ્ય દ્રવ્યકૃત-જ્ઞાનમંજરી ટીકાના ભાષાંતર સહિત—અનુવાદક ને સંપાદક : પંડિત ભગવાનદાસ હરખચંદ. પ્રકાશક : શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર નિર્મલબામ મંડળ તરફથી ભોગીલાલ પોપટલાલ શાહ, ખંભાત વડવા. કિં. રૂ. ૧) શ્રીમદ્દેવ્યગોવિજય ઉપાધ્યાયના કરેલા અષ્ટક ને તેના પર દેવચંદ્રકૃત ટીકા એ સોનું ને સુગંધ મળવા જેવું છે ઉપાધ્યાયજીએ પોતે લખેલ અર્થની પ્રત મળી આવવાથી તે પણ દાખલ કરેલ છે. દરેક અષ્ટકમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ને ભાવથી અને સાત નયથી દરેક અષ્ટકના મુખ્ય શબ્દનું વિવેચન ટીકાકારે બહુ સુંદર કર્યું છે. પ્રસ્તાવના ખામ વાંચવા લાયક છે. આવા ગ્રંથો અધ્યાત્મગમિક જનોને પરમ આનંદ આપે તેવા છે.

૧૦. સદ્ગુણાનુરાગી શ્રી કૃષ્ણવિજયજી લેખ સંગ્રહ—ભાગ ૩ જો—આ ભાગમાં પણ શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશગા' જ આવેલા તેમના લેખોનો સંગ્રહ છે. પ્રારબના એ ભાગ પ્રમાણે

૩૫૦ પૃષ્ઠ થયા છતાં કિંમત પાંચ આના તે પાકા પુઠાના કપડાવાળીના છે આના રાખ્યા છે. પ્રકાશક શ્રી કર્પૂરવિજયજી સ્મારક સમિતિ, મુંબઈ, ખાસ વાંચવા લાયક છે. આત્મહિતકર છે.

૧૧. મણિધારી શ્રી જિનચંદ્રસૂરિ-લેખક અગરચંદ નાહટા અને લાંબરલાલ નાહટા. આ આચાર્ય પ્રજાવક થયેલા છે. ચરિત્ર વાંચવા લાયક છે. કિંમત બે આના. પ્રકાશક-શંકરદાસ શુભૈરાજ નાહટા, આરમ્ભેનીયન સ્ટ્રીટ, કલકત્તા.

૧૨. શ્રી વિજયદાસસૂરિનાં વચનામૃતો-લેખક: માવજી દામજી શાહ, કિંમત બે આના. ૪૩ મી જવંતિ વખતે હિંદીમાંથી ગુજરાતી કરેલા વચનામૃતો ખાસ વાંચવા લાયક છે.

૧૩. શ્રી સ્વાધ્યાયદોહનમ્-મહાપુરુષપ્રણીત જિનરતવાદિ સ્વાધ્યાય મંત્રહ. સંપાદક: શ્રી વિજયદાસસૂરિના શિષ્ય મુનિ કેનકવિજયજી. પ્રકાશક: શ્રી વિજયદાસસૂરિમંથ-માળા, ગોપીપુરા, સુરત. મૂલ્ય બે આના બહુ ઓછા રાખ્યા છે. વિશેષ ભાગ તો શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યવિરચિત શ્રી ત્રિ. શ. પુ. ચરિત્ર વગેરેમાં આવેલ પરમાત્માની સ્તુતિઓનો છે. ખીન્ન પણ તેમના કરેલા અને અન્ય વિદ્વાનોના કરેલા સ્તવોનો ઘણો સારો સંગ્રહ કર્યો છે. ૧૬ પેજ પૃષ્ઠ ૨૦૦ છે. પાછળ ત્રણ પરિશિષ્ટો આપ્યાં છે. ખાસ લાભ લેવા લાયક છે.

૧૪. શ્રી હેમચંદ્રચંદ્રિકા-સંપાદક: દક્ષિણવિહારી મુનિરાજ શ્રી અમરવિજયજીના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી. આ મહાપાધ્યાય શ્રી મેઘવિજયજીવિરચિત લઘુ-ગ્યાકરણ છે. અગામ કરવા લાયક છે. પ્રકાશક: શ્રી કમ્બોઝાદારાનિવાસી શાહ ચાંપશી ખીયશી.

૧૫. ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવ-લેખક: શ્રીકાંત. પ્રાપ્તિસ્થાન વીરશાસન કાર્યાલય, અમદાવાદ. વીરજન-મકલ્યાણકરિને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. મહાવીરપરમાત્માના ચરિત્રમાંથી સારું દોહન કપું છે, વાંચવા લાયક છે.

૧૬. જીવનપાઠોપનિષત્-રચયિતા મુનિ ન્યાયવિજયજી. આ અષ્ટપદી શતક સંસ્કૃત, ગુજરાતી તે ઇંગ્લિશ ત્રણ ભાષામાં આપેલ છે. જુદા જુદા આંકે વિષય લીધેલા છે. વિદ્વાન-મુચક છે. પ્રકાશક-કુલચંદ અમથા, દેરાકુળિયુ. જમખંભાળીઆ. કિંમત રાખી નથી.

૧૭. વિવિધવિષયરત્નસંગ્રહ-સંગ્રાહક તથા સંશોધક: અચલગચ્છીય સાધ્વીજી કમ-ગાઓજી. પ્રકાશક: એ. એમ. એન્ડ કુંપની, પાલીતાણા. મૂલ્ય વાંચન-મનન-પરિશીલન. અનેક મત્તાઓ, સ્તવનો વગેરેનો સારો સંગ્રહ છે. સોળ પેજ, પૃષ્ઠ ૨૮૦. સાધ્વી તરીકેનો આવો પ્રવાસ પ્રશંભનીય છે.

૧૮. શ્રી પ્રાકૃત વિજ્ઞાન પાઠમાળા-કર્તા આચાર્ય શ્રી વિજ્ઞાનવિજયજીના શિષ્ય પંનાગ કર્પૂરવિજયજી. પ્રકાશક: રાજનગરનિવાસી સંઘવી જીવજીભાઈ ઊઠાલાલ, દેરાકુળ-કાની પોળ. કિંમત રૂ. ૨-૪-૦. આ છુકમાં કુલ ૨૫ પાઠ આપેલા છે. પાછળ ખીન્ન જુદા જુદા કોપ આપ્યા છે. પ્રાકૃત ગદ્યપદમાળા આપેલ છે. પ્રયામ બહુ કર્યો છે. પ્રાકૃતના અભ્યાસી માટે ખાસ ઉપયોગી છે. મુનિપણમાં આવું માહિત્ય રચવાનો તે પ્રયત્ન કરવાનો પ્રવાસ પ્રશંભનીય છે. આ ધર્મખાનનો ૦૪ જોડ પ્રકાર છે.

૧૯. પ્રમોત્તરભારત-મ પાદક પન્થાસ પ્રીતિવિજયજી પોતાની મતિથી ઉત્પન્ન કરેલા ૧૧૧ પ્રશ્નોના સારાધાર સાથે ઉત્તરો આપેલા છે છુટ વાચનાથી ઘણું નવું જાણવાનું મળે તેમ છે પ્રકાશક શા ડલાલાઈ મહાકમલાલ કિંમત ગળી નથી મગાવવા ઇચ્છનારે કુલ ૭૦ ગોડીજી ઉપાશ્રયે મ પાદક ઉપર પૈન લખવો

૨૦ મૂર્તિમંડન-મૂળ હિંદી લેખક આચાર્ય શ્રી વિજયલક્ષ્મિસુગિ આ હિંદી નિગધનો ગુજગતી અનુવાદ છે કિંમત ચાર આના અનુનાદક કેશવલાલ ડી દેશાઈ બધું યુક્તિપૂર્વક મૂર્તિપૂજન મિદ્ધ દરી છે ખાસ વાચના લાભ છે

૨૧ શ્રી ધામ્મલકુમાર ચરિત્ર-કર્તા શ્રી જયશેખરસુગિ લાપાતર સાથે છપાવી પ્રમિદ્ધ કરનાર મ વીઠવજી હીંગનાથ લાલન-ગમનગર કિંમત છ રૂપીઆ ઓછી કિંમત ગખાય તો નધારે ખપના સભન છે કેમી આકું પેજ પૃષ્ઠ ૫૪૨ ચરિત્ર ઘણું નમિક છે

૨૨ ભજનસંગ્રહ ધર્મામૃત-પ્રાગક શેઠ શકરલાલજી માનમનજી ગોલેન્ઝા-ખીચન (જેધપુર) સ પાદક ખેચદામ જીવગજ પડિત એકદર ૧૦૧ હિંદી ભજનો છે, તેમા પૃષ્ઠ ૧૧૬ રોક્યા છે પાછળ સો પૃષ્ઠમા તે ભજનોમા આવેલા શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ ને મમજુતી આપેલી છે પ્રયામ સારો કર્યો છે કિંમત લખી નથી

૨૩ ભાગ્યશાળી પુણ્યાત્માઓના સક્ષેપ ચરિત્રો-સંગ્રહક મોતીલાલ નરોત્તમ-દાસ કાપડીઆ, લાનનગર સંગ્રહ સારો કર્યો છે ૨૧ વ્યાઓ ને ખીજી ૧૬ જાખતો મળી કુલ ૩૭ વિષયોનો સંગ્રહ છે કિંમત આઠ આના તેની સાથે મુનિમહારાજકૃત ગ્લસંગ્રહની છુક બેટ આપે છે છુક વાચના લાવક છે આ ઉત્સાહી બધું આવો પ્રશસ્ત પ્રયાસ કર્યો જ કરે છે ઉમગી છે

૨૪ સુધારસ સ્તવન સંગ્રહ-ભાગ ૧ થી ૧૧ અનેક સ્તવનોનો સારો સંગ્રહ કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર મહેતા માણેકલાલ નાગરદાસ, દોશીવાડાની પોળ-અમદાવાદ કિંમત ચાર આના નવા નવા સ્તવનો દાખન કર્યા છે

૨૫ શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વરચરિત્ર-પ્રકાશક શ્રી વિજયનીતિસૂરીશ્વર જ્યૈન લાઇબ્રેરી, રીચીરોડ-અમદાવાદ એ ગુરુમહારાજના સુવિનીત શિષ્ય પન્થાસ કદવાણવિજયજી અને પન્થાસ સ પદ્ધિવિજયજીએ ગુજગતીમા તૈયાર કરેલું તેનું શાસ્ત્રી વજનાથ તથા શાસ્ત્રી શિવશંકર પાસે સરકૃત લાપામા તયાર કરાવી તેમના ભક્તજનોએ પ્રમિદ્ધ કર્યું છે ગુરુ-ભક્તિની આ નિશાની તેમ જ પ્રાસાદી છે ચરિત્ર વાચના લાવક છે

૨૬ શ્રી ત્રૈલોક્યદીપિકા યાને બૃહત્સંગ્રહણી સૂત્રમ્-અનુનાદક આચાર્ય શ્રી વિજયમોહનસૂરિના પ્રશિષ્ય પન્થાસ શ્રી ધર્મવિજયજીના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી યશોવિજયજી કિંમત રૂ. ૬ પ્રયાસના ને ચત્રચિત્રાદિના પ્રમાણમા કિંમત વિશેષ નથી આ ગ્રંથ અથવા પ્રકરણ મૂળના કર્તા શ્રી ચદ્ધસુગિ મહારાજ છે મૂળી ગાથા ૩૪૪ છે તેની ઉપર શ્રી મલયગિગિ મહારાજની કરેલી નીમ છે આ ગ્રંથમા મૂળ ગાથાના અર્થ ઉપરાંત ઘણું વિસ્તારથી વિવેચન આપવામા આ યુ છે તેમા મોગે આધાર મદરદુ નીકતો લેવામા

આળ્યો છે દ્રવ્યાનુયોગને આ સુદૃઢ ગ્રંથ છે પ્રકરણોના અભ્યાસીઓએ 'આમ અભ્યાસ' ગવા યોગ્ય છે અનુવાદકનો પ્રયાસ પ્રશંસાપાત્ર છે અને તે ગુરુભક્તિનું તેમ જ ગુરુભક્તિ-ગમની સુમહાથનું પરિણામ છે એની અંદર પ્રસંગને અનુભૂતા રંગબેરંગી ૭૦ ચિત્રો ને ૧૦૩ ચિત્રો આપવામાં આવ્યા છે આવા જ પ્રયામપૂર્વક પ્રથમ લઘુક્ષેત્રમમાં પશુ તેઓએ છપાવેલો છે. એ અને ગ્રંથો ખગોળ ને જ્યોત્ષ્ણુ શાસ્ત્રોક્ત સ્વરૂપ ગતાવવા માટે બહુ જ ઉપયોગી છે. છદ્મશાનુકૂળ સ્ખલનાઓનું પશુ પાછળ કીક નિવારણ કપું છે આવા ગ્રંથો વાચ્ય મિવાય દ્રવ્યાનુયોગનું પ્રવેશક જ્ઞાન યથા શક્ય નથી, તેથી અમે આ ગ્રંથ માત્ર ત વક્ષપૂર્વક વાચવાની લવામણ કૃતિએ છીએ અને અનુવાદક મુનિગમને અભિનંદન આપવા સાથે આવા અનેક ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવાનું સૂચવીએ છીએ.

૨૭. પરમાત્મસંગીતરસશ્લોકસ્ત્રિવની-રચયિતા મુનિ દુરધ્વવિજયજી આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસુગ્નિ શિષ્ય આચાર્ય વિજયઅમૃતેસુગ્નિ પ્રશિષ્યનો આ પ્રયાસ નવી તરફનો છે પ્રાગલ્ભ્યા આપેલા ૨૪ પદમાત્રા વગેરેના સ્તવનોના રાગ, ગાનનું સ્વરૂપ અને સંગીતના વિદ્વાન પાસે લખાવેલ નોટેશન આપેલ છે. આવી છુક આ પ્રથમ જ જોવામાં આવેલ છે. કર્તાનો સંગીતના વિષયમાં મોટે અભ્યાસ જણાય છે સ્તવનોમાં લાન પશુ સારો લાગ્યા છે છુકમાં બે વિભાગ છે તેમાં એક ૬૭ ૧૧૮ સ્તવનાદિ છે. પ્રકાશક શ્રી જૈનસાહિત્ય-વર્ધકમળા-સૂત. કિંમત આઠ આના

૨૮. શ્રીપાળયરિત સંસ્કૃત પદ્યબંધ-શ્રી મત્તરાજગણિકૃત સંપાદક. આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસુગ્નિ. આ ચરિત્ર ૫૦૦ શ્લોકપ્રમાણ છે અને શ્રી સિદ્ધચક્રગાદનને પ્રસંગે આલેખતી ઓળખા વાચના લાયક છે.

૨૯. લઘુપ્રચયનસારોદ્ધાર-શ્રી હેમચંદ્રસુગ્નિ શિષ્ય શ્રીચંદ્રમુનીશ્વરકૃત સંપાદક: મુનિ માનવિજયજી (શ્રી વિજયગમયદ્રસુગ્નિ પ્રશિષ્ય) ૧૧૭ ગાયનો આ ગ્રંથ પ્રમિદ્ધ થવાની જરૂર હતી ૫૪ ૧૨ કિંમત રાખી નથી

૩૦. શ્રી અમૃતવિભગચરિત-પ્રવર્તક મુનિ શાંતિવિજયવિગચિત મંરુકૃત ગદ્યબંધ મોગ દાક્ષપથી જાણેલા પાના ૨૯ ગુરુભક્તિનું ચિહ્ન છે. કિંમત મધુપયોગ

૩૧. શ્રી દશવૈકલિસૂત્ર-મંરુકૃત જાણ તથા ગુજરાતી અર્થ મહિત સંશોધક તથા સંપાદક પદ્મિત મહત્વાલ જવેચંદ, ખેતરપાળની પોળ-અમદાવાદ પ્રકાશક. મારતર નગીનદામ નેમચંદ, દોશીવાગ્રની પોળ અમદાવાદ કિ. રૂ. ૨) પ્રયામ મોગે કર્યો છે. માધુમાખીને ખાસ ઉપયોગી છે.

૩૨. શ્રી દ્રવ્યસંપત્તિકા (સ્વોપગ્ય વૃત્તિયુક્ત)-મહોપાધ્યાય શ્રીવાવરુપવિજયજી રિચિત. પ્રમિદ્ધકર્તા શ્રી વિજયમિદ્ધિસુગ્નિ ગમળા તરફથી મારતર પ્રભુદામ દીપચંદ-બીલીગોરા. કિંમત ગણી નથી દેવદ્રમ વગેરેનું સ્વરૂપ તેના ગ્લણ ને વિનાશનું ફળ વગેરે મમજવવા માટે બહુ ઉપયોગી છે

૩૩. શ્રી યોગદષ્ટિમમુચ્યથ તથા શ્રીયોગખિંદુ-આ બંને ગ્રંથ શ્રીહરિભદ્રસુગ્નિ મદાદાજ વિગ્નિત સ્વોપગ્યવૃત્તિવાળા આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિસુગ્નિ મુચિનીન શિષ્ય આ

શ્રી વિજયોદયસૂત્રિએ પ્રયાગપૂર્વકે શુદ્ધ કરેલા છે. પ્રકાશક શ્રી જૈનમયપ્રકાશક મર્યા-
અમદાવાદના ત્રાપવાદક શેક ઇશ્વરલાલ મળચંદે અને અથ યોગાબાસીને માટે અત્યંત
ઉપયોગી છે. કિંમત છાપેન નથી. પ્રયાસ સ્તુત્ય છે

૩૪ શ્રી બૃહત્પરિવારકદષ્ટવિચરણ તથા વર્ધમાનવિદ્યાકદષ્ટ-શ્રી જિનપ્રબસિ-
વિચરિત તથા વાયક ચદ્રસેનોદ્યુત. સંશોધક પત્યાગ શ્રી પ્રીતિવિજયજી. પ્રકાશક: શા
ડાહ્યાભાઈ મહેકમલાલ, પાળગપોળ-અમદાવાદ કિંમત રાખી નથી તે વિચરના પ્રેમસાળાને
ખાસ ઉપયોગી છે

નામે જણાવેલા ૪ પુસ્તકો મુનિમહાગજશ્રી મગજવિજયજીના પ્રયાસથી પ્રગટ થયેલા
શ્રી શીહોરના મધ મારફત ભેટ મળ્યા છે

૩૫. મહોપાધ્યાય શ્રીજ્ઞાનમાગગણિશિષ્યવિગચિત શ્રીધન્યચરિત્રમ્-શેક માણેકચદ
જેચદ (બપાન) ભાનનગર્ગનિવાસીની આર્થિક સહાયનહે પ્રકાશક શીહોરનિવાસી શ્રાવક
પોપટલાલ પંભુદાસ. આ મસ્કૃત ગદ્યમધ ચરિત્ર ખાસ વ્યાખ્યાનમા વાચના લાયક છે
પ્રામગિક કથાઓ પણ ઘણી છે. સુમારે સાત હજાર ઉપગત પ્રમાણવાળું છે

૩૬. વડગમ્થીર ત્રીમાણિક્યસૂત્રિગચિત શ્રી યશોધર ચરિત્રમ્-આ સસ્કૃત શ્લોક-
બદ્ધ ચરિત્ર જીવહિમાના માસ રિપાકને ફર્શવનાગ પ્રવળ સાધનરૂપ છે અથા ૧૪૦૫ છે
ખાસ વ્યાખ્યાની ચરિત્ર છે આર્થિક મદાય રૂ. ૩૫૦) ની મળી છે. કિંમત રાખી નથી.
કૃતિ બહુ અમરગદગક છે

૩૭ સૂક્તસચય-મુનિગજ શ્રી મગજવિજયજીએ તૈયાર કરેલ છે અને શ્રાવક
પોપટલાલ પંભુદાસે છપાવેન છે પ્રા.ભમા શ્લોક ૩૪૭ છે લાગપછી ૧૧૫ દુકા છે
ત્યારપછી ખીજ ચાર વસ્તુઓ છે ને પ્રાંતે ઉપદેશસંમતિડા મૂળ આપેન છે. કિંમત રાખી નથી.

૩૮. શ્રી મહિનાથ ચરિત્રાતર્ગત દાનાદિધર્મવિષય કથા-વિનયચદ્રસૂત્રિવિગચિત
શ્રી મહિનાથજી ૧૧ પદ્યમધ ચરિત્રમાથી ઉદ્ધરેલી દાન, શીલ, તપ ને ભાવ ધર્મ વગેરે
વિષય પગની કથાઓ તેમાથી અક્ષરશ ઉદ્ધરેલી છે આર્થિક સહાય રૂ. ૧૭૫) ની મળી છે
કિંમત ગણી નથી

૩૯ શ્રી શુભશીલગણિકૃત વિક્રમચરિત્ર ચાને કૌટિલ્યવિજય-પ્રકાશક મહેતા
નાગરદામ પ્રાગજી, દોશી ઠાડાની પોળ-અમદાવાદ લેખક મહિનાલ ન્યાલચંદ શાહ ૧૬ પેજી,
૫૪ ૫૬૮, કિંમત રૂ. ૩) આ ચરિત્ર યજ્ઞ ગમિક છે શુદ્ધિમા વૃદ્ધિ કરે તેવું છે. લેખક
અક્ષરશ ભાષાતર ન કરતા ચરિત્રને ગમિક ગનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. ૬૩ પ્રકરણો પાઞ્યા
છે ખાસ વાચના લાયક છે

૪૦ સમાધિમરણપત્રપુજ-દિદી પગથી શુભરાતી પ્રકાશક ઝોમાલીઆ છોટાવાન
નારણદાસ નાગનેમ પડિત શ્રી ગણેશપ્રમાદજી રસણીના લખેલા સમાધિમરણને લગતા ૧૧ પત્રો
આ શુકમા કે નાયના લાયક છે. અતગમન સુધારાને ઇચ્છનારા માટે ખામ અમર કરે તેવા છે

લાઘણેરીને શોભાવે તેવાં ઉત્તમ પુસ્તકો ખાસ ખરીદો.

- ૧ શ્રી ધર્મરત્ન પ્રકરણ ભાગ પહેલો ને બીજો દરેકના ૨-૦-૦
- ૨ શ્રી હનિવિક્રમ ચરિત્ર પદ્યબંધ સંસ્કૃત. ૨-૮-૦
- ૩ શ્રી પાંડવચરિત્ર પદ્યબંધ (મદલધારી દેવપ્રભસૂરિકૃત) ભાગ ૧-૨ દરેકના ૪-૦-૦
- ૪ શ્રી ઉપાસકદશાંગ સૂત્ર મૂળ, મૂળનો અર્થ ને ટીકાનો અર્થ ૨-૦-૦
- ૫ શ્રી શાતસુંધારસ ભાષાંતર (લે. મૌકિલક) ભાગ ૧લો, ભાગ ૨જો, દરેકનો ૧-૦-૦
- ૬ શ્રી ચોસકપ્રકારી પૂલ અર્થ, વિવેચન, કથાઓયુક્ત ૧-૦-૦
- ૭ શ્રી સમવાચાંગસૂત્ર મૂળ, મૂળ ને ટીકાના અર્થ સાથે ૩-૦-૦
- ૮ શ્રી અંતગડદશાંગ તથા અનુત્તરોપવાઈ સૂત્ર મૂળ, મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત ૧-૮-૦
- ૯ શ્રી નિરયાવલી સૂત્ર (પાંચ ઉપાંગ) મૂળ, મૂળ ને ટીકાના અર્થયુક્ત ૧-૮-૦
- ૧૦ શ્રી સિદ્ધિર્પિ: ઉપમિતિનો ભાગ ૪ થો. ૩-૦-૦
- ૧૧ શ્રી જુહંતસંગ્રહણી પ્રકરણ મૂળ-અર્થ-વિવેચનયુક્ત ૧-૦-૦
- ૧૨ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય ચરિત્ર (લેખક: મૌકિલક) ૦-૧૨-૦
- ૧૩ શ્રી વર્ધમાનદેશના-પ્રાકૃત સંસ્કૃત છાયા સાથે, ભાગ ૧લો. ૩૩), ભાગ ૨જો ૩૩૨)
- ૧૪ મુલાધિતપદ્યરત્નાકર અર્થસહિત ભાગ ૧-૨-૩-૪-૫ દરેકનો ૧-૪-૦
- ૧૫ પ્રકરણરત્નસંગ્રહ (પંદર પ્રકરણો. સાર્થ) ૧-૪-૦
- ૧૬ સાદા ને સરલ પ્રશ્નોત્તર ભાગ ૧-૨-૩ દરેકના ૦-૪-૦
- ૧૭ શ્રાવકના પાસિક અતિચાર સાર્થ ૦-૨-૦
- ૧૮ જૈન કથા સંગ્રહ (૨૫ કથાઓ) . ૦-૫-૦
- ૧૯ શ્રી પીસ્તાલીશ આગમની પૂલ (વિસ્તૃત હકીકત, અર્થસહિત, કથા સાથે) ૦-૨-૦
- ૨૦ શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચ કથાણક પૂલ (અર્થ યુક્ત) ૦-૨-૦
- ૨૧ શ્રી અષ્ટકારી પૂલ (અર્થ સહિત) ૦-૧-૬
- ૨૨ શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર અર્થ સહિત ભાગ ૩ માં સપૂર્ણ (ભ. હ.) રૂ. ૧૬-૦-૦
- ૨૩ શ્રી નવપદછની પૂલ (નવપદ આરાધનની વિસ્તૃત વિધિયુક્ત-ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત સાર્થ) ૦-૩-૦
- ૨૪ સુવેગમાળા (પ્રભાવના માટે ઉપયોગી) અર્થ સહિત ૦-૨-૦
- ૨૫ પંચ પ્રતિકમણ મૂળ (નવી આવૃત્તિ) નકલ ૧૦૦ ના રૂ. ૩૭૫ ૦-૭-૦
- ૨૬ શ્રી આચાર દિનકર ભાગ ૧ લો તથા ૨ જો ૧૦-૦-૦
- ૨૭ અનેકાર્થરત્નમંગળુપા. અષ્ટલક્ષી વિગેરે (દે. લા.) ૩-૦-૦
- ૨૮ શ્રી ઉપદેશરત્નાકર મૂળ તથા ભાષાંતર ભાગ ૧ લો. (મદદ) ૨-૦-૦
- ૨૯ શ્રી ઉપદેશપદ ભાષાંતર (મદદ) ૨-૦-૦
- ૩૦ ઉપદેશચિંતામણિ. મૂળ. દી. હં. ભાગ ૧ થી ૪ લેગા મૂળ દિમત રૂ. ૧૬ના ૧૦-૦-૦
- ૩૧ જિનવાણી (લે. મુશીલ) ૧-૦-૦
- ૩૨ મહામેધવાહન મહારાજત ખારવેલ યાને કલિંગનું યુદ્ધ ૦-૧૨-૦
- ૩૩ સમ્રાટ સંપ્રતિ યાને પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસની પ્રામાણિકતા ૫-૦-૦

લખો:—શ્રી જૈન ધર્મ, પ્રસારક સભા—લાવનગર.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહ જ્ઞાનટુલિઃ કાર્યા ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

કાર્તિક

સંવત્ ૧૯૮૭

વીર સપ્ત ૨૪૧૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લેવાનું મ - રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૬ મું }
અંક ૮ માં }

કાર્તિક

{ વીર સં. ૨૪૧૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૮૭

અનુક્રમણિકા

- ૧ વીર વિભુની પ્રાર્થના : પદ ... (મોક્ષર હીરાચંદ સુંદરજી-ધોરાજી) ૨૫૩
- ૨ અધ્યાત્મ અક્ષરમાળા : પદ ... (શાહ જગનલાલ નદાનચંદ નાણાવડી) ૨૫૪
- ૩ નૂતનવર્ષનું મહાભાગજીક કાવ્ય ... (શાહ કપૂરચંદ ઠાકરશી-વળા) ૨૫૫
- ૪ પ્રાતઃકાલિક જિનસ્તુતિ-સંસ્કૃત ... (અનુવાદક શાસ્ત્રી જોડાલાલ દરિલાઈ) ૨૫૬
- ૫ પ્રમાણની માંસા-શુજરાતી અનુવાદ ... (મેસાણા શ્રેયસ્કર મંડળનો વિદ્યાર્થી) ૨૫૮
- ૬ ધનવાળાનું શું કર્તવ્ય છે ? ... (મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૨૬૨
- ૭ અંતસમયની આરાધના ... (મુનિ પ્રેમવિમળજી) ૨૬૩
- ૮ વૈરાગ્યમય સૂક્તવચનો ... (મુનિ લક્ષ્મીસાગરજી) ૨૬૪
- ૯ પ્રગતિનો માર્ગ ... (સાંતિલાલ છોટાલાલ શાહ) ૨૬૫
- ૧૦ શિખામણના બે બોલ : પ્રશ્ન ને ઉત્તરરૂપે (મોતીલાલ નરોત્તમ કાપડિયા) ૨૬૬
- ૧૧ મુંબઈમાં થયેલું વાવાઝોડાનું તોફાન : તે ઉપરથી લેવાનો બોધ... (કુંવરજી) ૨૬૭
- ૧૨ પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર-મુનિ દેવવિમળજી) ૨૬૮
- ” ... (પ્રશ્નકાર-જીવજીલાલ પોપટલાલ-મીયાંગામ) ૨૬૯
- ” ... (પરચુરજી પ્રશ્નો ને ઉત્તરો) ૨૭૨
- ૧૩ શ્રેષ્ઠ તપ ને ત્યાગ (દાન) ધર્મ ... (સં. સ્વ. સ. ક. વિ.) ૨૭૩
- ૧૪ જ્ઞાનપ્રાપ્તિથી થતા લાભ ... (મુનિ પ્રેમવિમળજી) - ૨૭૫
- ૧૫ વ્યવહાર કૌશલ્ય : નાના લેખ ૨ (૧૯૧-૯૨)... (મૌકિક) ૨૭૭
- ૧૬ સુભાષિત વચનમાળા ... (રાજપાળ મગનલાલ વઢોરા) ૨૭૯
- ૧૭ વૈરાગ્ય અને તેના પ્રકાર ... (લગવાનદાસ મનઃસુખલાઈ મહેતા) ૨૮૨
- ૧૮ સદ્ગુણની આવશ્યકતા ... (મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૨૮૮
- ૧૯ પુસ્તકોની પહેાંચ... (કુંવરજી) ૨૯૦

નવા કાર્તિકી પંચાંગ.

પડિત શ્રીધર શિવલાલના ચંડાંશુ ચંદૂ પંચાંગને આધારે હાયમ પ્રમાણે તૈયાર કરેલા ભૌતીયા પંચાંગ મંગાવો. તિથિ-પર્વાદિ પાળવા માટે ખાસ ઉપયોગી છે. સો નકલના રૂ. ૨).

છૂટક નકલ અર્થે આનો.

સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ.

પુસ્તક ૫૬ સું
વિ. સં. ૧૯૬૭

કાર્તિકે

અંક ૮ મો
વીર સં. ૨૪૬૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી વીર વિભુની પ્રાર્થના

(ભેરવી)

આવો આવો હો વીરસ્વામી, મારા અંતરમાં,
મારા અંતરમાં હો સ્વામી, મારા અંતરમાં આવો આવો-૧
ત્રિશલાનદેને વંદન કરીએ, ગૌતમ નામ સમરીએ;
“જૈન ધર્મ પ્રકાશ” કરીને, ભાવ-નગરમાં ગૂઢીએ આવો આવો-૨
અજર અમર નીરાગ નિરજન, ભક્તવરસલુ ભગવત;
મોક્ષસદનમા વાસ તમારો, આપો ભવંજલ અંત આવો આવો-૩
સુખદાયક છે અરણ્ય તમાગ, પ્રેમે પ્રભુજી ભજીએ;
દુઃખદાયક ને અધર્મ અનીતિ, અતરમાથી તજીએ આવો આવો-૪
ક્રોધ માન માયા મદ ટાળો, મોહ મમતને મારો;
તૃપ્તિ-તરુણી વેગે કાપી; શિવ-રમણી પરણીવો આવો આવો-૫
વર્દમાન શુભગાન તમારા, સુરવર નરવર ગાવે,
પાપ-પાંકમળ દૂર-દૂરીને, વિમલ અમલ પદ પાવે આવો આવો-૬
સંવત ઓગણીશ સત્તાણ વરસે, ગણધર ગૌતમ કેવલ દિવસે,
મંગલપુરમા સ્તપન એ રચિયું, નવપદ્મવ ભેટ્યાં હરણે આવો આવો-૭
ભવભયછેદક, પાપવિરોધક, શાસન પામી તારું;
હીરાચંદ વદે કર ભેડી, ધરુણે શમ્યુ તમારુ. આવો આવો-૮

માસ્તર હીરાચંદ સુંદરજી વારા-ધોરાજી

કરીએ કરીએ કરીએ રે જીવ, કામ ધરમનાં કરીએ રે;
 જમીએ ખમીએ ખમીએ રે જીવ, સમતાથી હુખ ખમીએ રે.
 ગણીએ ગણીએ ગણીએ રે જીવ, શુભિચલના શુભ ગણીએ રે;
 ઘસીએ ઘસીએ ઘસીએ રે જીવ, કેશર ચંદન ઘસીએ રે.
 ચણીએ ચણીએ ચણીએ રે જીવ, મહેલ મોક્ષના ચણીએ રે;
 છણીએ છણીએ છણીએ રે જીવ, સત્ય વસ્તુને છણીએ રે.
 જપીએ જપીએ જપીએ રે જીવ, નવકાર મંત્રને જપીએ રે;
 જાંખીએ જાંખીએ જાંખીએ રે જીવ, સુકૃત કરવા જાંખીએ રે.
 ટકીએ ટકીએ ટકીએ રે જીવ, ટેક રાખીને ટકીએ રે;
 ઠરીએ ઠરીએ ઠરીએ રે જીવ, જિનમંદિર જઈ ઠરીએ રે.
 હરીએ હરીએ હરીએ રે જીવ, પાપ કરતાં હરીએ રે;
 ઢળીએ ઢળીએ ઢળીએ રે જીવ, સત્ય પક્ષ પર ઢળીએ રે.
 તરીએ તરીએ તરીએ રે જીવ, સંસારસમુદ્રને તરીએ રે;
 થંભીએ થંભીએ થંભીએ રે જીવ, હૃદય કરતાં થંભીએ રે.
 દમીએ દમીએ દમીએ રે જીવ, તપથી આતમ દમીએ રે;
 ધરીએ ધરીએ ધરીએ રે જીવ, ધ્યાન ધરમનું ધરીએ રે;
 નમીએ નમીએ નમીએ રે જીવ, નમૈતા સાથે નમીએ રે;
 પડીએ પડીએ પડીએ રે જીવ, પાપ પ્રભુને પડીએ રે.
 ફરીએ ફરીએ ફરીએ રે જીવ, પુણ્ય દેવતાનાં ફરીએ રે;
 બચીએ બચીએ બચીએ રે જીવ, પરદારાથી બચીએ રે.
 ભરીએ ભરીએ ભરીએ રે જીવ, પુણ્યનાં પાત્રો ભરીએ રે;
 મળીએ મળીએ મળીએ રે જીવ, મહાપુરુષને મળીએ રે.
 રટીએ રટીએ રટીએ રે જીવ, નામ પ્રભુનું રટીએ રે;
 લહીએ લહીએ લહીએ રે જીવ, જ્ઞાન અનુપમ લહીએ રે.
 વરીએ વરીએ વરીએ રે જીવ, શિવરમણીને વરીએ રે;
 રામીએ રામીએ રામીએ રે જીવ, ત્રિવિધ તાપથી રામીએ રે.
 સજીએ સજીએ સજીએ રે જીવ, શણગાર શિયળનો સજીએ રે;
 હણીએ હણીએ હણીએ રે જીવ, કોષાદિ શત્રુને હણીએ રે.

અક્ષરમાળા આ બોલી અધ્યાત્મની બાણી;

બહુ ભાવથી જોઈએ, તે પામે શુદ્ધ જ્ઞાન. ૧.

ચિત્તતણા ઉઘાંસથી, રચી માળા શુભ પેર;

સરસ્વતીની સહાયથી, માળે લીલા લહેર. ૨.

શાહ છગનલાલ નહાનચંદ નાણાવટી

નૂતન વર્ષનું મહામાંગલિક કાવ્ય

દોહરા

શાસનપતિ શ્રી વીરજી, ત્રિશલાજીના નંદ;
પદ પંકજ પ્રણમે સદા, સુરનરકેશં વૃંદ. ૧

ઓગણીશ સો સત્તાણી, વિક્રમ સાલ રસાળ;
સૌને સુખકર સંપન્ને, મંગળ આકળમાળ. ૨

હરિગીત છંદ

ચાર ઘાતીઆં કર્મ ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન દિવાકરં,
અરિહંત પંચપદ પ્રથમ મંગળ જપીએ નામ સુહંકરં;
ચઉતીશ અતિશય સમવસરજી શોભતા શ્રી જિનવરં,
ગિરાજતા સહ બાર શુભથી નવીન વરસે દુઃખહરં. ૧

નષ્ટ કરીને સરવે કરમો સિદ્ધિ પામ્યા શિવકરં,
અષ્ટ મહાશુભે સદા શોભિત પ્રણમીએ પરમેશ્વરં;
દ્વિતીય મંગળ સિદ્ધેપદના ગણે બપ નિરંતરં,
આયુષ્ય લક્ષ્મી કીર્તિ પામે નવીન વરસે હિતકરં. ૨

છત્રીશ શુભ મુનિગણ સમાજે માનવંતા સૂરિવરં,
પ્રભાવશાળી મહાપ્રતાપી ઉદય ગગને ભારકરં;
તૃતીય મંગળ નમિ સમરજી કાર્ય-સિદ્ધિ સત્વરં,
નવીન વરસે નવીન પામે બુદ્ધિ બળ કળ હુન્નરં. ૩

નહી પ્રમાદી દીએ પ્રાસાદી સૂત્રપાઠ સુમુનિવરં,
પંચ વીશ (૨૫) શુભથી પાઠકા જે ક્ષાંતરસભર સાગરં;
અલણુને જે કરે પ્રંડિત બપ જપીએ સુખકરં,
નવીન વરસે જ્ઞાને લક્ષ્મી પામીએ જે અઘહરં. ૪

પંચ મહામત અખંડ પાળે શુભ સત્તાવીશ ભયંહરં,
કરે નિશ્ચિત ધર્મ-સેવન તપ તપે અતિ દુષ્કરં;
ઉત્તમ દયા ઉપયોગ જયણા જીવંતી રક્ષાકરં,
મુનિ બપ લેખી નવીન વરસે પામે તન ધન સુંદરં. ૫

પંચ પદ પરમેશ્વીનાં એ સ્તોત્ર પદ શુભ આકરં,
નવ પદ્યકી નવકાર ગણવાં તરે ભવરૂપ સાગરં;
સાર ચૌદ પૂરવ અનાદિ મહામંત્ર સુધાકરં,
કપૂર આશીષ નવીન વરસે સમરો ઉદય પ્રભાકરં. ૬

કપૂરચંદ ઠાકરશી શાહ

॥ प्रातःकालिक जिनस्तुति ॥

(वसन्ततिलका छन्द)

येऽर्हन् ! પ્રભાતસમયે તવ પાદપદ્મ—માપન્મહાર્ણવસમુત્તરણૈકસેતુમ્ ।
પડ્યન્તિ નશ્યતિ તતસ્તતમાશુ સર્વ—મેનોઽતિતીવ્રમવદાહસ(શ)મામ્બુવાહ ॥૧॥

અર્થ—અતિ તીવ્ર સંસારના દાહને શમાવવામાં મેઘ સમાન એવા હે અરિહંત ! જેઓ પ્રાતઃકાળે આપત્તિરૂપી મોટા સમુદ્રને તરવામાં એક (અદિતીય) પાળ સમાન આપનાં ચરણકમળને જુએ છે તેઓનું વિસ્તાર પામેલું સર્વ પાપ તત્કાળ નાશ પામે છે. (૧).

उद्धूतभूसिक्कृता भविनो भवन्ति, ये केचन च्युतमदप्रसरा प्रगे ते ।
उत्फुल्लपङ्कजदलोपमनेत्रपा(प)त्रा—स्नाणप्रदौ तत्र पदौ प्रविलोकयन्ते ॥२॥

અર્થ—જેમનું ઘણું સુકૃત (પુણ્ય) ઉદયમાં આવ્યું હોય અને જેઓના મદને પ્રચાર નાશ પામ્યો હોય એવા જે કોઈ ભવ્ય પ્રાણીઓ હોય છે, તેઓ પ્રાતઃકાળે વિકસ્વર કમળપત્રની જેવા નેત્રપત્રવાળા થઈને શરણ આપનારાં આપનાં ચરણને જુએ છે. (૨).

प्रातः प्रसन्नवदना भुवनावतंस-मामन् सि(सन्नि)तोज्ज्वलपदा भवदीयरूपम् ।
ये केचिदीक्षणपथं प्रथमं नयन्ति, ते फेनपाण्डुरयशोभवनं भवन्ति ॥३॥

અર્થ—પ્રાતઃકાળે પ્રસન્ન મુખવાળા અને સંગીપે ક્યું છે ઉજ્જ્વલ (ગોંધ) પદ જેમણે એવા જે કોઈ પ્રાણીઓ ભુવનના અલંકારે (સુગટ) રૂપ આપના રૂપને પ્રથમ દષ્ટિમાર્ગે લાવે છે તેઓ શ્રીજીની જેવા ઉજ્જ્વલ યશનું સ્થાન ધાય છે. (૩).

उद्गूढभाग्यभवमाजनमाननीय-मालोक्य भास्वदुदये चलनद्वयं ते ।
भव्या नयन्ति वशमत्र जगत्रयेऽपि, मद्राणि चन्द्रकिरणोत्करनिर्मलानि ॥४॥

અર્થ—પ્રગટ ભાગ્યવાળા સંસારનાં ભાલેનરૂપ (ઉત્તમ) મનુષ્યોને માનવા લાયક આપનાં જે ચરણને સૂર્યોદય વળતે જોઈને ભવ્ય પ્રાણીઓ આ ત્રણે જગતને વિષે ચંદ્રનાં કિરણોના સમૂહ જેવા નિર્મળ કલ્યાણને વશ કરે છે. (૪).

ચિન્તામણિર્ન ચ ન વા નવકામધેનુઃ, કલ્પદ્રુમોઽપિ ન ન મદ્રઘટઃ પ્રસન્નઃ ।
આવિષ્કરોતિ ફલમર્કવિલોકકાલે, યત્તે પદામ્બુરુહમીક્ષિતમાત્રમેવ ॥ ૫ ॥

અર્થ—સૂર્યોદયને સમયે આપનાં ચરણકમળ માત્ર જોવાથી જ જે કૃણ પ્રગટ કરે છે તે કૃણ પ્રસન્ન થયેલ ચિન્તામણિ પ્રગટ કરતું નથી, નવી કામધેનુ પ્રગટ કરતી નથી, કલ્પવૃક્ષ પણ પ્રગટ કરતું નથી, તેમ જ કામકુંભ પણ પ્રગટ કરતો નથી. (૫).

તારાવિરામસમયે કમલાકરેષુ, યાતેષુ બોધમુદિતામલસૌરમેષુ ।
ધન્યા વિનિદ્રિતદશઃ સુદશઃ પ્રભાવ-માલોકયન્તિ કમલાકુલમાનનં તે ॥ ૬ ॥

અર્થ—તારાઓના વિરામસમયે (પ્રાતઃકાળે) નિર્મળ સુગંધને પામેલાં કમળના સમૂહો પ્રબોધ પામે (વિકસ્વર થાય). ત્યારે નિદ્રારહિત દૃષ્ટિવાળા સમ્યગ્દૃષ્ટિ ધન્ય પુરુષો કમળોથી વ્યાસ જોવા આપના સુખને પ્રકૃષ્ટ લાવપૂર્વક જુએ છે. (૬).

મિન્દન્તિ દુર્ગતિભયાનિ સમાનયન્તિ, સ્વઃસંભવાંનિ શિવજાનિ ચ મજ્જલાનિ ।
માનૂદયે તવ નમન્તિ નુવન્તિં ચેઽહી, યાયામ્બુરાશિપરિશોપસમીર ! ધીર ! ॥ ૭ ॥

અર્થ—પાપરૂપી સમુદ્રનું શોષણ કરવામાં વાયુ સમાન, હે ધીર ભગવન ! સૂર્યોદય વખતે આપના જે ચરણને જોયો નમે છે અને સ્તુતિ કરે છે તેઓ દુર્ગતિના ભયને હોદે છે અને સ્વર્ગમાં સંભવતાં તથા મોક્ષમાં ઉત્પન્ન થયેલાં મંગલોને (સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખને) સમીપે લાવે છે. (૭).

તેષાં ન જન્મ ન ચ જીવિતમીશમાવ-પુષ્પં ચશશ્ચ ફલવન્ન વદન્તિ સન્તઃ ।
યૈરુતિથૈર્વહલહર્ષજલાવિલાસૈ-ર્નિર્ધ્યાયતે ક્રૌંઘકર્જં ન તવ પ્રમાતે ॥ ૮ ॥

અર્થ—પ્રભાતસમયે જન્મીત થઈને ઘણા હર્ષાશ્રુવડે વ્યાસ થયેલાં નેત્રો વાળા યદીને જે પ્રાણીઓ આપનાં ચરણકમળનું ધ્યાન કરતા નથી તેઓનો જન્મ કૃણવાળો નથી, અવિત કૃણવાળું નથી, સ્વામીપણું કૃણવાળું નથી અને મહા-યશ પણ કૃણવાળો નથી, એમ સમજના કહે છે. (૮).

एषा प्रभातसमयस्तुतिरादरेण, पापठयते भगवति प्रहितैर्मनोभिः ।
यैस्तेऽत्र कुन्दकलिकोज्ज्वललामभाजो, जायन्त एव मुनिचन्द्रपदप्रपन्नाः ॥ ९ ॥

અર્થ—આ પ્રભાતસમયની સ્તુતિને જોયો ભગવાનને વિષે મનને સ્થાપન કરી આદરપૂર્વક નિરંતર લાલુ છે તેઓ આ જગતમાં કુંદપુષ્પની કળી જેવા ઉજ્જ્વળ લાભને ભગનારા યદી અવશ્ય મુનિચંદ્રના પદને પામેલા થાય છે. (૯).

અનુવાદક:-શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ

પ્રમાણુમીમાંસા

[અનુસંધાન ૫૪ ૧૯૮ થી]

પ્રમાણુના વિલાગે કહ્યા એટલે હવે વિશેષ લક્ષણ કહેવાનું શરૂ કરવામાં આવે છે:—

વિશદઃ પ્રત્યક્ષમ્ ॥ ૧૩ ॥

સૂત્રાર્થઃ—રૂપરૂ સમ્યગ્ અર્થ નિર્ણય હોય, તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ કહેવાય. સામાન્ય લક્ષણનો અનુવાદ કરીને જ વિશેષ લક્ષણ કહી શકાય છે, માટે—

“ સમ્યગર્થનિર્ણયઃ—અર્થનો સાચો નિર્ણય ” એ પૂર્વે કહેલા સામાન્ય લક્ષણનો અનુવાદ કરીને પ્રસિદ્ધ—એટલે સર્વસંમત પ્રત્યક્ષનું—

“ વિશદઃ સમ્યગર્થનિર્ણયઃ પ્રત્યક્ષપ્રમાણમ્ ” એ પ્રમાણુ વિશેષ લક્ષણ કરવામાં આવે છે. અને તેમ કરવાથી—પ્રત્યક્ષ ધર્મ છે. અર્થના રૂપરૂ, સાચા નિર્ણયરૂપ—સાધ્ય—ધર્મ છે અને તેમાં પ્રત્યક્ષત્વ એ હેતુ છે.

વિશદઃ સમ્યગર્થનિર્ણયઃ પ્રત્યક્ષપ્રમાણમ્

એટલે—“ પ્રત્યક્ષ સમ્યગર્થનિર્ણયાત્મકમ્ પ્રત્યક્ષત્વાત્ ” આ પ્રમાણુ અનુમાન પ્રયોગ થશે. જે પ્રમાણુ અર્થના રૂપરૂ સાચા નિર્ણયસ્વરૂપ નથી તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ નથી. જેમ પરોક્ષ પ્રમાણુ. [પરોક્ષ રૂપરૂ સાચા અર્થ નિર્ણયરૂપ નથી પણ આ જ્ઞાન રૂપરૂ સાચા અર્થના નિર્ણયરૂપ હોવાથી પ્રત્યક્ષ છે.]

આ અનુમાન પ્રયોગમાં હેતુવિરુદ્ધ સહચાર ગતાવસ્થો હોવાથી પ્રત્યક્ષત્વ એ વ્યતિરેકી હેતુ થાય છે.

પ્ર૦—ધર્મોને હેતુ તરીકે મૂકવાથી વિરુદ્ધ સહચારરૂપ અનન્વય દોષ લાગશે, તેનું કેમ ?

જ૦—એ દોષ નહિ લાગે; કેમકે—અમુક વિશેષ ધર્મોને પક્ષ રાખ્યો હોય ત્યારે સામાન્યધર્મોને તેનો હેતુ કરવામાં બાધ આવતો નથી, કેમકે—સામાન્ય ધર્મો વિશેષમાં પણ હોય છે. તેથી અનન્વયની કલ્પના કરવી નકારી છે. પ્રસ્તુત ધર્મ જેમાં રહેતો હોય, તે ધર્મો જેવા બીજા ધર્મો (અપક્ષ)માં ધર્મ ન મળી આવે, તો પણ વિરુદ્ધધર્મો (વિપક્ષ)માં ધર્મ રહેતો નથી હોતો, એમ વિપક્ષમાંની વ્યાવૃત્તિના ગણથી પણ સાચું અનુમાન કરી શકાય છે એવાત આગળ પણ કહી ગયા છીએ. ૧૩.

તો હવે આ “ વિશદતા ” એટલે શું ? જે પોતાના જ વિષયને બાળવો, તેને જ વિશદતા કહેશે, તો એ રીતે તો પરોક્ષ પ્રમાણુ પણ પોતાના વિષયને બાળે જ છે, તેથી તેમાં પણ વિશદતા આવી જશે. તથા વિશદતા એટલે “ રૂપરૂપણ ” એવો અર્થ કરશે, તો દરેક જ્ઞાન પોતપોતાની બાબતમાં રૂપરૂ

સ્વસંવિદિત હોય છે. અને સ્વસંવિદિતત્વ તો પરોક્ષ સંશય વિગેરેમાં પણ હોય છે, તો વૈશદ્ય સર્વ વિજ્ઞાનોમાં સરખું થશે. ”

આ બતની શંકા કરીને કહે છે :—

પ્રમાણાન્તરાનપેક્ષેદન્તયા પ્રતિભાસો વા વૈશદ્યમ્ ॥ ૧૪ ॥

સૂત્રાર્થ:—બીજા પ્રમાણુની મદદની અપેક્ષા ન રાખવી, તે અથવા ઇદન્તયા એટલે—“ આ અમુક ” એ રીતની પ્રધાનતાપૂર્વક પદાર્થનો જે પ્રતિભાસ, તે પણ વૈશદ્ય કહેવાય.

પ્રસ્તુત એટલે ચાલુ વિષયભૂત રાખેલું કોઈપણ પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણુ લેવું. તે સિવાયનું જે કોઈ-શબ્દજ્ઞાન, લિંગજ્ઞાન વિગેરે બીજા પ્રમાણુની અપેક્ષા ન રાખવી તે વૈશદ્ય કહેવાય. તેવી વિશદતા પ્રત્યક્ષમાં જ છે, માટે—“ વિશદઃ પ્રત્યક્ષમ્ ” એ પ્રમાણુ પ્રત્યક્ષનું લક્ષણ થયું. બીજાઓમાં એવી વિશદતા નથી; કેમકે—

પ્રત્યક્ષ પોતાની ઉત્પત્તિમાં શબ્દ અને અનુમાન વિગેરેની જેમ-શબ્દજ્ઞાન કે લિંગજ્ઞાન વિગેરેની અપેક્ષા રાખતું નથી.

આ પ્રમાણુ વૈશદ્યનું પહેલું એક લક્ષણ થયું. હવે બીજું લક્ષણ પણ છે. તે આ પ્રમાણુ—

ઇદન્તયા પ્રતિભાસો વા

ઇદન્તયા એટલે “ આ પદાર્થ અમુક છે ” એમ ઓળખાવનાર વિશેષ ધર્મીમાં રહેવાપૂર્વક અર્થના સાચા નિર્ણયનો જે પ્રતિભાસ તે પણ બીજું વૈશદ્ય કહેવાય છે. સૂત્રમાં વા શબ્દ બંને ય લક્ષણ અલગ અલગ છે એમ સૂચવવા માટે છે. ૧૪

હવે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુના મુખ્ય અને સાંવ્યવહારિક એવા બે ભેદ થાય છે, એ વાત માત્ર લક્ષ્યમાં રાખીને પ્રથમ મુખ્ય પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુનું લક્ષણ કહે છે—

તત્સર્વથાવરણવિલયે ચેતનસ્ય સ્વરૂપાચિર્માવો મુખ્યં કેત્રલમ્ ॥ ૧૫ ॥

સૂત્રાર્થ:—આવરણનો તદ્દન ક્ષય જ થઈ જવાથી ચૈતન્યરૂપ આત્માના મૂળ સ્વરૂપનું પ્રગટ થવું, તે કેવળજ્ઞાન મુખ્ય પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ કહેવાય છે.

સૂત્રમાં “ તત્ ” શબ્દ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ શબ્દને જોઈ લાવવા માટે છે. જે તે “ તત્ ”-શબ્દ મૂકવામાં ન આવ્યો હોત તો ઉપરના સૂત્રમાંથી વૈશદ્ય શબ્દને આ સૂત્ર સાથે સંબંધ જોડાઈ બતત; માટે સૂત્રમાં “ તત્ ” શબ્દ મૂકવામાં આવ્યો છે, અને તે મૂકવાથી વૈશદ્ય શબ્દની અનુવૃત્તિ આવતી નથી. [પરંતુ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ શબ્દો તત્ શબ્દ જોઈ લાવવાના છે.]

ઘણા કાળથી હમેશાં બહુમાનપૂર્વક સેવાતાં સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનો જથ્થો પૂજા વધી પડ્યા પડી—એકત્વવિતર્કઅવિચાર :નામના શુક્લધ્યાનના બીજા પાયાના બલથી જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે ઘાતીકર્મનો જડમૂળથી નાશ કરીને ચેતનાસ્વભાવવાળા એટલે પ્રકાશસ્વભાવવાળા આત્માના સ્વરૂપનો એટલે—

પ્રકાશસ્વભાવ વિદ્યમાન છતાં તેના આવરણના નાશથી “આવિર્ભાવ” એટલે સ્વરૂપનું જે પ્રગટ થવું તે જ મુખ્ય—પ્રત્યક્ષ. જેમ શરીરમાં મુખ=મોં પ્રધાન ગણાય છે; તેમ સર્વ જ્ઞાનોમાં આ જ્ઞાન પ્રધાનભૂત હોવાથી મુખ્ય ગણાય છે. અને તે ઇન્દ્રિયવર્ગેરની મદદ વિના જ પ્રવર્તે છે, તેથી જગતના તમામ પદાર્થો તેના વિષયો હોય છે, અને તેના જેવું બીજું કોઈ પણ જ્ઞાન નથી તે કેવળ એવા શબ્દે કરી આગમમાં પ્રસિદ્ધ છે.

આત્મા પ્રકાશસ્વભાવવાળો છે, એમ તમે શી રીતે માની લીધું છે? અમે એ જ સમજાવીએ છીએ. જુઓ સાલણો:—આત્મા પ્રકાશસ્વભાવવાળો છે, કેમકે આત્માનો સ્વભાવ સંદેહ વગરના હોવાનો છે. જે પદાર્થ પ્રકાશસ્વભાવવાળો નથી, તે સંદેહવગરના સ્વભાવવાળો નથી હોતો—એટલે કે સંદિગ્ધ-સ્વભાવવાળો હોય છે. જેમકે-ઘડો, તે સંદેહ વગરના સ્વભાવવાળો નથી, માટે પ્રકાશસ્વભાવવાળો નથી. આત્મા તેવો નથી એટલે પ્રકાશસ્વભાવવાળો છે. “હું છું કે નહીં?” એવો સંદેહ કોઈને થતો નથી માટે પ્રકાશસ્વભાવ ગતાવવામાં અમે જે અસંદિગ્ધસ્વરૂપ હેતુ આપ્યો છે તે ખરો છે, પણ ખોટો=અસિદ્ધ કરતો નથી.

હવે, બીજી વાત સમજાવીએ છીએ:—આત્મા જાણકાર હોવાથી પ્રકાશસ્વભાવવાળો છે. જે પ્રકાશસ્વભાવવાળો ન હોય, તે જાણકાર ન હોય. જેમ ઘડો તે જાણકાર નથી માટે પ્રકાશસ્વભાવવાળો નથી. પણ આત્મા તે જાણકાર નથી, એમ નથી એટલે જાણકાર છે માટે પ્રકાશસ્વભાવવાળો છે.

તેમ જ, ત્રીજી રીતે સમજાવીએ છીએ કે—જે કર્તા જે ક્રિયાનો કરનાર હોય, તે કરનાર તે ક્રિયાનો વિષય ન થાય. જેમ=ગતિ-ક્રિયાનો કરનાર ચેત્ર હોય, તો તે ચેત્ર ગતિક્રિયાનો વિષય થતો નથી. એ જ પ્રમાણે જ્ઞાતિક્રિયાનો કર્તા આત્મા હોવાથી તેના વિષયભૂત થતો નથી.

પ્રશ્ન—પ્રકાશસ્વભાવવાળા આત્માને આવરણ કેવી રીતે હોઈ શકે? અથવા કદાચ તેવા આત્માને પણ આવરણ માનીએ, તો પછી કાયમને માટે જ આત્માને આવરણવાળો માની લેવા પડે. એટલે આવરણ વિદ્ય=નાશની વાત જ ન રહે. એમ નહિ:—

ચંદ્ર અને સૂર્ય પ્રકાશસ્વભાવવાળા છે, છતાં પણ તેને જેમ ધૂળ, ઝાકળ અને લાદળાં વર્ગેરથી આવરણ થાય છે, તે પ્રમાણે આત્માને પણ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મોવડે આવરણનો અંબ છે. અને અત્યંત પવનથી જેમ ચંદ્ર, સૂર્યાદિના આવરણોનો નાશ થાય છે, તેમ ધ્યાન અને બાપના વર્ગેરવડે આવરણના નાશનો ય અંબ છે. ત્યારે તો—[ચંદ્ર, સૂર્યાદિના દષ્ટાન્તથી તો] આવરણને આદિ એટલે શરૂઆતવાળાં માનીએ, તો ઉપાધીનો નાશ થાય. એટલે—જે આવરણની આદિ હોય તેનો નાશ થાય, અનાદિ કાળના લાગેલ આવરણોનો નાશ ન થાય એમ થયું.

૪૦—એમય નહિ, કેમ કે સોના ઉપર અનાદિ કાળથી લાગેલા મેલનો પાર માટીના પુટપાક વગેરેની મદદથી નાશ થઈ શકે છે. તેની જેમ જ અનાદિ એવાં પણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોના—તેના વિરોધી જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્રના અભ્યાસવડે નાશ થઈ શકે છે.

૫૦—અમૂર્ત એટલે અરૂપી આત્માને રૂપી આવરણ એટલે કર્મ કેવી રીતે લાગી શકે ?

૬૦—એમ પણ ન કહેવું, કેમ કે—અમૂર્ત એતનાશક્તિનું મહિસા અને મદનકોદ્રવ વગેરેથી આવરણ થતું દેખાય છે.

૭૦—તેવી રીતે અમૂર્ત = અરૂપી આત્માનું જ્ઞાનાવરણીય વગેરે કર્મવડે આવરણ થઈ શકે છે. આવરણ કરનાર કર્મો અને કર્મોના શત્રુ જ્ઞાન, દર્શન, આરિત્રવડે આત્મા પોતે વિકાર પામે કે નહીં ? તમે કહેશો, કે “ એથી શું ? ”

વર્ણતપાભ્યાં કિં વ્યોમનશ્ચર્મણ્યસ્તિ તયોઃ ફલમ્ ।

ચર્મોપમશ્ચેત્સોઽનિત્યઃ ચતુલ્પચ્ચેદસત્ફલઃ ॥

વરસાદ અને તાપવડે આકાશને શું થાય છે ? અર્થાત્ કંઈ થતું નથી, પણ તે વરસાદ અને તાપનું ખરું ક્ષણ તો ચામડામાં જણાય છે; કેમ કે—ચામડું વરસાદથી ઢીલું થાય છે અને તડકાથી સૂકાઈ જઈને ફાટે છે. ચામડાની ઉપમાવાળો જો આત્માને માનીએ, તો ચામડાની જેમ ફેરફારવાળો થવાથી આત્મા અનિત્ય ઠરશે, અને આકાશની ઉપમાવાળો માનીએ તો આકાશની જેમ ક્ષણરહિત થવાથી નિત્ય ઠરશે.

૮૦—એમ જો કહેશો તો તે વાત પણ વ્યાજબી નથી, કેમ કે આ દૂધણુ કૂટસ્થ નિત્ય આત્માને માનવાથી જ સંભવી શકશે, પરંતુ આત્મા તો પરિણામિ નિત્ય છે. એટલે કે—પૂર્વપર્યાયના નાશમા અને અપરપર્યાયની ઉત્પત્તિમાં સતત જણાતો અન્યથિ આત્મા છે. આત્માને એકાન્ત નિત્ય અને એકાન્ત ક્ષણિક માનવામાં આવે, તો સર્વથા તેની અર્થક્રિયા ઘટતી જ નથી. કહ્યું છે કે :—

અર્થક્રિયા ન યુજ્યેત, નિત્યક્ષણિકપદ્ધયોઃ ।

ક્રમાક્રમાભ્યાં ભાવાનાં, સા લક્ષણતયા મતા ॥

[લઘીયસ્રથી ૨-૧]

કોઈપણ પદાર્થને એકાન્ત નિત્ય અને એકાન્ત ક્ષણિક માનીએ, તો તેની અર્થક્રિયા ઘટતી જ નથી, કેમ કે—ક્રમે અને યુગપત્ ઘટાવવાથી જ પદાર્થોના લક્ષણ તરીકે અર્થક્રિયા ઘટી શકે છે. ૧૫.

ધનવાળાનું શું કર્તવ્ય છે?

એક ગાંધી હમરો ઓપધિ વાગી, એક મહિના સુધી ખરલ કરી, તેની બૂટી સોયની અણી ઉપ- સે અને પડી કાઢને પૂટે કે 'આ સોયની અણી ઉપર કેટલી ચીજ છે?' તો મામાન્ય માણસ તો 'એક જ અદૃશ ચીજ છે' એમ કહેશે, પરંતુ ખરેખર તેમા હમરો ચીજોનો સમાવેશ છે તેવી જ રીતે આપણી પામે જે દ્રવ્ય છે તેમા આપણા હમરો ભાષ્યોનો- પ્રાણીમાત્રનો હિસ્સો છે માત્ર તે ગ્લુનાગ ગાંધી યોગ જ હોય છે આપણે મનુષ્યો પાસેથી મહેનતની અદ્યતનથી અને અન્ય પ્રાણીઓને મારી-દૂરીને કે તકલીફમા નાખીને પૈસો પેદા કરીએ છીએ તો પછી શું તેઓનો તેમા ભાગ નથી? પ્રમાણિત માણસ ઇન્દ્રિયોને બહેકાવનામા, મોજરોખમા કે ભજામા ધન નહિ ખર્ચી દેતા માત્ર જરૂરી કામમા જ કરકસરથી ખર્ચ કરી વધતી રકમ પ્રાણીમાત્રના હિતાર્થે ખર્ચવા છડે છે. ગ્લુનુ જોઈએ કે ધન મળે છે તે પણ પૂર્વભવની કમાઈ છે કાંઈ માણસ જોઈ જોઈ ગધુ ધન ખાઈ જાય તો લોક તેને મૂર્ખ કહેશે તેમ જ જે માણસ પૂર્વભવની કમાઈ આ ભવમા ખાઈ જાય અને નવુ પુણ ઉપાર્જન ન કરે તો તેના જેવુ મૂર્ખ કાણુ? કાંઈ અજ્ઞાન લોકો કહે છે કે 'અહીંનુ સુખ મીઠુ, આગમ કાણુ દીઠુ?' તો તેમા પુરુષને મમનનુ કે ભાઈ! જુઓ, એક માણસ એવો છે કે જેને ગહેવાને ભાગીદારી જૂંપડી પણ નથી, ખાવાને રાટવીનો ટૂંકો મિઠ્ઠા માગવા છતાં પણ મળતો નથી, જેને સ્ત્રી-પુત્ર-મિત્ર-સ્વજન કાંઈ નથી અને જે દર્દી પીડાઈ ગયો છે, બીજો એક માણસ એવો છે કે જેને અપૂર લક્ષ્મી વિનાશ્રમે વાગમામા જ મળેલી છે અને તે ઉપરાંત લોટરીદ્વારા લાખોની આવક થઈ છે, સ્ત્રી-પુત્ર-સ્વજન-મિત્ર મર્વ છે, ગહેવાને સુન્દર મહેલાત છે, ખાવાને સ્વાદિષ્ટ ભોજનના ભંડાર ભર્ષા છે, તમામત પણ ખુશનમા છે-હવે કહો કે શું આ પૂર્વભવની કમાઈ નથી?

માટે સુચરનોએ ભવિષ્યને માટે આ જન્મમા યથાશક્તિ દાનપુણ્ય કરવુ જોઈએ દૃષ્ય મનુષ્યની લક્ષ્મી પુત્રીતુલ્ય છે અને ઉદારજનની લક્ષ્મી સ્ત્રીતુલ્ય છે જેમ પિતા પુત્રીને જન્મ આપી પાળીપોલી, રખાગારી મીઠાને ભોગવવા આપે છે તેમ દૃષ્ય પુરુષ લક્ષ્મીને ઉપાર્જન કરી પાળ-પોષે છે પણ તેનો ઉપયોગ બીજાઓ (પુત્ર-ગર્ભ-અગ્નિ-જલ-હત્યાદિ) જ કરે છે. બીજા હાથ ઉપર ઉદાર પુરુષ પોતે પ્રાપ્ત કરેલી લક્ષ્મીનો ઉપભોગ પોતાના હાથે જ કરે છે એ લક્ષ્મીવડે આ જન્મ અને આ પડીના જન્મ માટે સુખ પ્રાપ્ત કરે છે ગતગમ્ય દરિ અત્ય મ્હી ગયા છે કે —

મળ્યો નાવ સાધે નદીને તરંગ, દૂરીને નહિ હોય તોડનો પ્રસંગ;
લુઓ ભોગવ્યુ આજ તે કાલક્યાંથી? અરે! ગર્વ નાગી જ્યોત્સનામાંથી ॥ ૧ ॥
અરે! મંપદા મર્વયા નાગ પામે, કહો કવ્ય સચા તમે કોણ કામે?
દગ્ધકથને રાત્ર્ય હુતુ અનંત, નાહી ભોગવ્યુ ને ધયો સચ અત ॥ ૨ ॥

અંતરમયની આરાધના

જ્ઞાનશ્રદ્ધાનચારિત્રા-પ્યેવાજ્ઞં શ્રદ્ધેઽધુના ।

યાવજ્જીવમિતઃ સર્વે, વ્યુત્સુષ્ટા ભવદોહદાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રનો સ્વીકાર કરું છું તથા સર્વે સાંસારિક ઇચ્છાઓને યાવજ્જીવન પર્યંત વેાસિરાવું છું.

મયા હિંસા-મૃપાવાદ-સ્તેયાવ્રજ્ઞ-પરિગ્રહાઃ ।

ચતુર્વિધોઽપિ ચાઽઽહારઃ, પ્રત્યાખ્યાતત્ત્વિધાઽધુના ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે હું હિંસા-મૃપાવાદ-ચોરી-મૈથુન તથા પરિગ્રહના તેમ જ ચાર પ્રકારના આહારનાં પચ્ચખખાણું કરું છું.

ક્ષમયામિ સર્વાન્ જીવાન્, સર્વે ક્ષામ્યંતુ તે મયિ ।

મૈત્રી મે સર્વભૂતેષુ, વૈરં મમ ન કેનચિત્ ॥ ૩ ॥

અર્થ—સર્વે જીવોને હું ખમાવું છું અને તે સર્વે જીવો મને ક્ષમા કરે, સર્વે પ્રાણીઓ પ્રત્યે મને મૈત્રીલાભ છે, મને કોઈ સાથે વૈરલાભ નથી.

યાન્ મે જાનંતિ સર્વજ્ઞા, અપરાધાનનેકધા ।

આલોચયામિ સર્વાસ્તાન્, સાક્ષીકૃત્યાર્હદાદિકાન્ ॥ ૪ ॥

અર્થ—સર્વજ્ઞ દેવો-જે મારા અનેક શુભાઓ જાણે છે તે સર્વે શુભાઓની અરિહંતાદિની સાક્ષીએ હું આલોચના કરું છું.

છદ્મસ્થો મૂઢચિત્તો ય-જીવઃ સ્મરતિ વા ન વા ।

પ્રત્યક્ષં તત્ર સર્વત્રે-દાર્ણીં મિથ્યાસ્તુ દુષ્કૃતં ॥ ૫ ॥

અર્થ—અજ્ઞાની અને છદ્મસ્થ એવા આ જીવને જે કોઈ થયેલ અપરાધ યાદ હોય અથવા ન હોય તે સર્વ દોષોને હું ખમાવું છું. મિથ્યાદુષ્કૃત દર્ઢ છું.

સં. મુનિ ગ્રેમવિમળજી

યથા મર્કટી કંઠમાં પુષ્પમાળા, વળી કાં ગળે અધને સોહું માળા ?

યથા છે તુણે અગ્ર તુસાર બિન્દુ, તથા દ્રવ્ય વાધે ઘટે જેમ ઇન્દુ ॥ ૩ ॥

તો હવે મનુષ્યે વિચારવું જોઈએ કે લક્ષ્મી ન્યારેત્યારે પણ મને છોડી જવાની તો છે જ, તે કોઈની ચર્ધ નથી અને ચવાની નથી, તો પછી ને મને દગો દે તે કરતાં હું જ તેનો ઉપયોગ કાં ન કરું ? તો હે ભગ્ય આત્માઓ ! મનેજ લક્ષ્મીનો સદ્ભવ્ય કરવો તે જ શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે.

મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી

વૈરાગ્યમય સૂક્તવચનો

(૧) મનુષ્યજન્મ પામી ઉત્તમ પ્રકારે જૈનધર્મનું સેવન કરવું તેના સમાન ખીજું એક પણ ઉત્તમ કાર્ય નથી.

(૨) મનુષ્યજન્મ પામી, ઉચ્ચભવંત યજ્ઞ, શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરુ અને શુદ્ધ ધર્મનું પાલન કરવું તેના સમાન ખીજું એક પણ ઉત્તમ કાર્ય નથી.

(૩) મનુષ્યજન્મ પામી શુદ્ધ અભ્યક્ત્યને ધારણ કરવું તેના સમાન ખીજો એક પણ ઉત્તમ માર્ગ નથી.

(૪) મનુષ્યજન્મ પામી સ્વધર્મની અન્દર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાને ધારણ કરવી તેના સમાન ખીજું એક પણ મહાન્ કાર્ય નથી.

(૫) મનુષ્યજન્મ પામી તત્ત્વજ્ઞાનમાં ચિત્ત જોડવું, તત્ત્વજ્ઞાનને અંગીકાર કરવું, તત્ત્વજ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરવી, તત્ત્વજ્ઞાનમાં કલ્પે હોય તે પ્રમાણે વર્તવું. તેના સમાન ખીજું એક પણ ડહાપણ નથી.

(૬) ગંગી-દેવી દેવોનો ત્યાગ કરી નિરાંગી, નિઃસંગી, નિર્વિકારી, નિર્દોષી દેવોને વિષે પ્રીતિ કરવી તેના સમાન ખીજું એક પણ દ્વિતકારી બુદ્ધિ નથી.

(૭) કંચનકામિનીના ત્યાગી, બલમસુદ્રમાં જૂડતા બલ્યપ્રાણીઓને નાવ સમાન, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, બાવ પ્રમાણે મમયાનુસાર મંચમને પાળનારા, જૈનધર્મનું સેવન કરનારા, બલ્ય પ્રાણીઓને ઉપદેશ આપી મન્માર્ગમાં રથાપન કરનારા, દુષ્પ્રમાણમાં પણ કટિબદ્ધ થઈ મમયાનુસાર મંચમ પાળનારા, શુદ્ધ ધર્મના ઉપદેશને આપનારા, મમયાનુસાર તત્ત્વજ્ઞાનને જાણનારા, એવા મુનિમહારાજોને વિષે પ્રીતિ કરવી, તેમનું બહુમાન કરવું, તેમની ઉપાસના (મેવા) કરવી, તેમના ગુણગાન કરવા તેના સમાન ખીજું એક પણ ઉત્તમ કર્તવ્ય નથી.

(૮) જ્ઞાની મહારાજો કથન કરેલો, અનાદિ કાળથી ચાલતો આવેલો, વીતરાગ મહારાજો શુદ્ધ મિદાન્તમાં રથાપન કરેલો, પરમ દયામય જૈનધર્મનું મન-વચન-કાયાથી પરિપૂર્ણ રીતે પાલન કરવું તેના સમાન ખીજું એક પણ રહસ્ય નથી.

(૯) મિથ્યાત્વી દેવદેવીઓની ઉપાસના તથા માનતાનો ત્યાગ કરી, કુમતિ, પાપાંકીઓ, કુલિંગિઓના અંમર્ગને છોડી, શુદ્ધ ગતિપત્રી(શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરુ, શુદ્ધ ધર્મ)નું ગતિદિવસ પ્રતિપાલન કરી, શુદ્ધ અભ્યક્ત્યને અંગીકાર કરવું તેના સમાન ખીજું એક પણ એપરકર કાર્ય નથી.

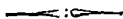
(૧૦) અન્યધર્મીઓનાં જ દેવગણ પુરતકોને ફેંદી ઉત્તમ ગુણગતોની ખાખ

પ્રગતિનો માર્ગ

અશુભ વિચારોને હઠાવીને તુરત શુભ વિચારોમાં મનને રોકવાની શક્તિ આવે એટલે સમજવું કે આપણો આત્મા પ્રગતિપથે પળ્યો છે. કારણ શુભાશુભ વિચારો મનુષ્યનું પ્રારબ્ધ થકે છે. જેમ દિવસના વિચારો રાત્રે સ્વપ્નમાં સિનેમારૂપ બને છે તેમ અત્યારે કરેલા વિચારો ભવિષ્યમાં સ્થૂલરૂપે પરિણમશે.

સંસારનું છેદન કરવા સારામાં સારું હથિયાર હોય તો તે શુભ વિચારો જ છે. સારાસારનો વિવેક કરવાની શુદ્ધિ શુભ વિચારોમાંથી ઉદ્ભવે છે અને વિવેક આવતાં જ મંસારનાં સર્વ દુઃખો ટળી જાય છે. કારણ સર્વ દુઃખનું મૂળ અવિવેક છે. જેમ જેમ વિવેક-શક્તિ ખીલતી જાય છે તેમ તેમ સમભાવ પ્રાપ્ત થાય છે અને સમભાવ આવતાં જ આત્મા પ્રગતિમાર્ગમાં આરૂઢ થાય છે. દુઃખ આવતા તે ગભરાતો નથી કારણ કે તે સમજે છે કે પ્રથમ કરેલાં અશુભ કર્મોનું આ ફળ છે અને તેથી જ તે બીજાને દોષ દેતો નથી-એટલે કે તે બીજાને નિમિત્ત કારણ માને છે, તેથી દેષ આપોઆપ નીકળી જાય છે. સુખ આવતાં તે ફલાદ્ધ જતો નથી, કારણ કે તે શુભ કર્મોનું ફલ ભોગવી રહ્યો છે તેમ સમજે છે અને બીજાં બાહ્ય કારણોમાં તેને રાગ થતો નથી. રાગ અને દેષ જતાં આત્મા સમાધિ-દશા અનુભવે છે, સર્વ પ્રકારની મોહવાસનાનો લય કરે છે અને પોતાના માર્ગમાં પૂર્ણ વેગે ગમન કરવા શક્તિમાન થાય છે.

શાંતિલાલ છોટાલાલ શાહ

સમાન, મસ્તકના મુકુટ સમાન, જગતના પદાર્થોને જોવા માટે ઉત્તમ દીપક સમાન એવાં જૈનધર્મના પુસ્તકોને તિરસ્કાર કરવો તેના સમાન બીજું એક પણ હલાહલ વિષ નથી, માટે જૈનમિદ્ધાન્તનાં પુસ્તકો ઉપર પ્રીતિ કરવી તે જ હિતકારી છે.

(૧૧) શ્રાવકપણાનું નામ ધરાવી, પરમાત્માની પૂજા વિસારી દેવી તેના સમાન બીજું એક પણ ગાંડપણ નથી.

(૧૨) શ્રાવકપણાનું નામ ધારણ કરી પૌષ્ઠ, પ્રતિક્રમણ, ધર્મધ્યાન તથા જ્ઞાન, ધ્યાનનો ત્યાગ કરવો તેના સમાન બીજું એક પણ મૂર્ખપણું નથી.

(૧૩) દયામય ધર્મનો ત્યાગ કરી, પાપમય ધર્મમાં પ્રીતિ કરવી તેના સમાન બીજું એક પણ જડપણું નથી.

મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી

શિખામણના બે બોલ

પ્રશ્ન

૧. પૈસાથી પણ ખરીદ કરી ન શકાય તેવી વસ્તુ કઈ ?
૨. આદરવા લાયક શું ?
૩. શીઘ્ર કરવા યોગ્ય શું ?
૪. મોક્ષતરુનું બીજ શું ?
૫. સદા લ્યાગવા યોગ્ય શું ?
૬. સદા પવિત્ર કોણ ?
૭. સદા યૌવનવંત કોણ ?
૮. શૂરવીર કોણ ?
૯. મહત્તાનું મૂળ શું ?
૧૦. સદા જાગ્રત કોણ ?
૧૧. આ દુનિયામાં નરકની જેવું દુઃખ શું ?
૧૨. અસ્થિર વસ્તુ શું ?
૧૩. અતિ ગહન શું ?
૧૪. ચંદ્રમા સમાન ક્ષેત્ર કીર્તિને ધારણ કરનાર કોણ ?
૧૫. જેને ચોર પણ લઈ ન શકે તેવો ખજાનો શું ?
૧૬. આત્માનું સદા અનિષ્ટ કરનાર કોણ ?
૧૭. અંધ કોણ ?
૧૮. ગહેરો કોણ ?
૧૯. મૂઝો કોણ ?
૨૦. શદ્યની પેઠે સદા ચંદુઃખદેનાર કોણ ?
૨૧. વિશ્વાસ ન કરવા યોગ્ય શું ?
૨૨. સદા ધ્યાનમાં રાખવાં યોગ્ય શું ?
૨૩. સદા ય પૂજનિક કોણ ?
૨૪. સદૈવ કોણ ?
૨૫. દેખવા યોગ્ય છબી કઈ ?

ઉત્તર

૧. જિંદગીનો વખત અને તન્હુરસ્તી તેમ જ મનુષ્ય જિંદગીમાં જ જે થાય તેવાં ધર્મકાર્ય.
૨. સદ્ગુરુનું વચન.
૩. કર્મનો નિઘ્રહ.
૪. સત્ક્રિયા સહિત સમ્યગ્જ્ઞાન.
૫. અકાર્ય.
૬. જેનું અંતઃકરણ પાપથી રહિત હોય તે.
૭. તૃષ્ણા (લોભદશા)
૮. જે સ્ત્રીના કટાક્ષથી વીંધાય નહીં તે.
૯. કોઈની પાસે પ્રાર્થના ન કરવી તે.
૧૦. વિવેકી, વિનયવંત.
૧૧. પરતંત્રતા (પારકાને વશ રહેવું તે.)
૧૨. યૌવન, લક્ષ્મી અને આયુષ્ય.
૧૩. સ્ત્રીચરિત્ર
૧૪. સન્નજન તથા સુમતિવાન.
૧૫. વિદ્યા, શીલવ્રત અને સત્ય.
૧૬. આર્ત તથા શૈદ્ધ્યાન.
૧૭. કામી અને રાગી.
૧૮. જે હિતકારી વચન ન સાંભળે તે.
૧૯. જે અવસર આવે પ્રિય વચન બોલી ન શકે તે.
૨૦. છાતું કરેલું પાપકાર્ય.
૨૧. યુવતી અને દુત્તર્જન.
૨૨. સંસારની અસારતા.
૨૩. વીતરાગદેવ, સુમાધુ અને સુધર્મ.
૨૪. વીતરાગ- (જેના રાગ તથા દેવનો સર્વથા દાય થયો હોય તે.)
૨૫. જે વીતરાગના સૂચકે તે.

સંપ્રાહ્લક:-મોતીલાલ નરોત્તમ

૦ મુંબઈમાં થયેલું વાવાઝોડાનું તોફાન ૦

(તે પરથી લેવાનો બોધ)

આ વાવાઝોડાના તોફાને પારાવાર નુકસાન કર્યું છે. તેણે સુઝજનોને શું શું શિક્ષણ આપ્યું છે ? તે વિચારીએ. કાળની વિષમતા બતાવી છે, વસ્તુનું વિનાશી-પણું સમજાવ્યું છે, માલેકપણાની અસ્થિરતા બતાવી છે, પાપનું પરિણામ સમજાવ્યું છે, જગતનો ક્ષણિકલાવ સમજાવ્યો છે, મનુષ્યની દૃઢપના કામ આવતી નથી એની ખાતરી કરી આપી છે, આર્તધ્યાનની પ્રબળતા દર્શાવી છે, ધર્મીજનોને ધર્મમાં દૃઢ કર્યા છે, હુણુકર્મી જીવોને પાપકાર્યથી પાછા હટાડ્યા છે, ભારેકર્મી જીવોની ભવ-બહુળતા અને સંસારમાં આસક્તિ સમજાવી છે, પરમાત્માના કથનને સત્ય કરી બતાવ્યું છે, ધર્મોપદેશકના ઉપદેશને યથાર્થ સમજી શકાય તેવું દ્રષ્ટાંત પૂરું પાડ્યું છે—આમ અનેક બાબતોનું ભાન કરાવ્યું છે; છતાં આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આવી સંસારની અનિત્યતા જોયા છતાં અને અશુભ કર્મના ઉદયનો પ્રગટ અનુભવ થયા છતાં સંસારના મોહમાં આસક્ત જનો પાપારંભથી પાછા હઠતા નથી. દેહને તેમ જ આયુને ક્ષણિક બાણી ધર્મકાર્યમાં તત્પર થતા નથી, આ શું સૂચવે છે ? એવાં જીવોનું બહુભાગસંસારીપણું બતાવે છે. સમક્રિતદષ્ટિ જીવોનું હૃદય તો આવા અકાળ મરણો જોઈને કંપી ઊઠે છે અને એવા જીવોની બાંને પ્રકારની દયા (દ્રવ્યદયા ને ભાવદયા) ચિંતવે છે. એક ક્ષણમાં શ્રીમંત મટીને ગરીબ થઈ જાય છે અને લેણદાર મટીને દેવાદાર થઈ જાય છે. એ જોઈને તેને લક્ષ્મીની અસ્થિરતાનું સ્પષ્ટ ભાન થાય છે. તે પોતાની ધર્મપરાયણવૃત્તિમાં આગળ વધે છે. પાપવ્યાપાર તો પ્રાપ્ત કરતો જ ન હોય છતાં પોતાના સંબંધમાં આવનાર બંધુઓને પણ તેવા વ્યાપારથી પાછા હટાડે છે. જે કે આ કાળમાં અદ્વ-સંસારી ને હુણુકર્મી જીવો સંજ્યામાં ઓછા હોય છે, પરંતુ જે તેવા હોય તે તો આવા પ્રસંગને પાકું શિક્ષણનું સાધન માને છે અને પોતે તેમાંથી બને તેટલું શિક્ષણ લઈ તેને અમલમાં મૂકવા પ્રયત્નશીલ થાય છે. અત્યારે ધર્મ-ચાર્યોને ઉપદેશ આપીને ભવ્યજીવોને ધર્મમાં દૃઢ કરવાનું આ પ્રબળ સાધન પ્રાપ્ત થયું છે. સુઝ જીવો આવા પ્રસંગમાં જરા પણ મૂંઝાતાં નથી. તેઓને આશ્ચર્ય જ થતું નથી, કારણ કે તેને પદાર્થની વિનશ્વરતા બરાબર સમજાયેલી હોય છે તેમ જ જગતના જીવોને કર્મીની ભાનેલા હોય છે એટલે આશ્ચર્યનું કારણ જ રહેતું નથી. આપસ્વભાવની સજ્જાયમાં શ્રી જીવવિજયજીએ કહ્યું છે કે:

‘ જગત જીવ હે કર્મીધીના, અચરિત કષ્ટ એ ન લીના;

આપ સ્વભાવમાં રે અબધ, સદા મગનમે રહેના. ’

આ આખી સજ્જાય આવે પ્રસંગે વિચારવા લાયક છે. મેં તો આ પ્રસંગ-માંથી શું સાર ગ્રહણ કરવો તે સમજાવવા માટે આ ટૂંકો લેખ લખ્યો છે. આશા છે કે તે ઉત્તમ જીવોનાં હૃદયને જરૂર સારી અસર કરશે.

કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર-મુનિ દેવવિમળજી-ડાહલા)

પ્રશ્ન ૧—જે સ્થાનમાં સાધ્વીનો કે અન્ય સ્ત્રીનો ફોટો કે છબી બાંધેલ હોય તે સ્થાનમાં મુનિ રહી શકે ? રહે તો કાંઈ હોય લાગે ?

ઉત્તર—તેવા સ્થાનમાં મુનિને રહેવું યોગ્ય નથી. રહે તો જિનાજ્ઞાના-ભંગરૂપ દ્રવ્ય લાગે અને શીલની વાડ ભાંગે.

પ્રશ્ન ૨—કાચી કેરી પ્રત્યેક વનસ્પતિમાં ગણાય કે સાધારણમાં ગણાય ?

ઉત્તર—પ્રત્યેક વનસ્પતિમાં જ ગણાય, કારણ કે તેમાં બીજરૂપે ગોઠલી બાંધાયેલી હોય છે.

પ્રશ્ન ૩—કૃષ્ણવાસુદેવ હાલ ત્રીજી નારકીમાં છે તે અનાગત ચોવીશીમાં બારમા અમમ નામના તીર્થંકર થવાના છે તો તેની મૂર્તિની પૂજા થાય ?

ઉત્તર—અનાગત ચોવીશીના તીર્થંકર તરીકે બારમા અમમ તીર્થંકરની મૂર્તિ કરવામાં આવે તો તેની પૂજા, ભક્તિ થાય. જેમ અત્યારે ઉદ્દેપુરમાં આવતી ચોવીશીમાં પ્રથમ તીર્થંકર ધનારા શ્રી પદ્મનાભ પ્રભુનું મંદિર છે. ત્યાં પૂજા, ભક્તિ થાય છે. તેમની વાસુદેવપણીની મૂર્તિની પૂજા કે ભક્તિ ન કરાય.

પ્રશ્ન ૪—શ્રી જીવાભિગમ સૂત્રમાં સંમૂર્ચિષ્ઠમ ઉરપરિસર્પનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૫૩,૦૦૦ વર્ષનું કહ્યું છે તેવા જીવો ૧૫ કર્મભૂમિમાં-અઢીદ્રીપમાં હશે કે કયાં હશે ?

ઉત્તર—સંમૂર્ચિષ્ઠમ તિર્થંચ પંચેન્દ્રિય મોટા શરીરવાળા ને મોટા આયુષ્ય-વાળા બહોળે ભાગે અઢીદ્રીપની બહાર સંભાવે છે. બાકી અઢીદ્રીપમાં પણ હોય તો નિષેધ જાણ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૫—ફાગણ શુદ્ધિ ૧૫ પછી ભાજી ખાવાનો નિષેધ છે, પરંતુ તેની મુકવણીનું શાક ખવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—મુકવણી કરવામાં વનસ્પતિની નિરાધના વધારે થાય છે. વગી તેમાં ફુગી વળવાનો તેમ જ ઝીણા ત્રસ જીવ પડવાનો સંભવ છે. પડેલા દેખાય પણ છે, તેથી તે ખાવાયોગ્ય જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૬—કોઈ પણ નરકમાં રહેલા તીર્થંકરના જીવોને વેઠના ઓછી હશે કે બધાની જેટલી જ હશે ?

ઉત્તર—તે છવે સમક્રિતદ્વિ હોવાથી વેદના બહુ ઓછી અનુભવે છે (વેદે છે) તેમ પરસ્પરકૃત વેદના પણ ઓછી જણાય છે. પરમાધારીકૃત વેદનામાં પણ કોઈ દેવાદિકની સલામણ થવાથી ઓછી થાય છે.

પ્રશ્ન ૭—ભવનપતિમાં શાશ્વતા ચૈત્યો છે ? અને હોય તો તેમાં શાશ્વત પ્રતિમાઓ કેટલી હોય છે ?

ઉત્તર—દશે પ્રકારના ભવનપતિના કુલ સાત કોડ ને બેઠોંતેર લાખ ભવનો છે. તે દરેક ભવનમાં એકેક શાશ્વત ચૈત્ય હોવાથી ૭,૭૨,૦૦,૦૦૦ ચૈત્યો છે. દરેક ચૈત્યમાં ૧૮૦-૧૮૦ પ્રતિમાઓ હોય છે એટલે એકંદર ૧૩૮૬ કોડ ને સાઠ લાખ શાશ્વત પ્રતિમાઓ છે. સ્કંધાતીર્થમાં કહ્યું છે કે:—

સાત કોડ ને બેઠોંતેર લાખ, ભવનપતિમાં દેવળ લાખ;

એકસો એંશી બિંબ પ્રમાણુ, એક એક ચૈત્યે સંખ્યા જ્ઞણુ.

પ્રશ્ન ૮—નવ ઐવેયકમાં કુલ વિમાન કેટલાં છે ? અને દરેક વિમાનમાં શાશ્વત ચૈત્યો છે ?

ઉત્તર—નવે ઐવેયકમાં મળીને કુલ ૩૧૮ વિમાનો છે. તે દરેક વિમાનમાં એકેક ચૈત્ય હોવાથી ૩૧૮ ચૈત્યો છે. તે દરેક ચૈત્યમાં ૧૨૦-૧૨૦ પ્રતિમાઓ છે, કારણ કે ત્યાં પાંચ સભા ન હોવાથી તેના અંગનાં ૬૦ બિંબો નથી. આ ચૈત્યમાં ઐવેયકના દેવો પૂજા કરવા જતાં નથી, તેઓ ભાવપૂજા જ કરે છે; કારણ કે તેઓ કાયમ શય્યામાં સૂતાં જ રહે છે. તેને કોઈ પણ જગ્યાએ જવા-આવવાપણું નથી.

પ્રશ્ન ૯—નવકારવાળીમાં પારા કેટલા જોઈએ ?

ઉત્તર—એના બે પ્રકાર પ્રવૃત્તિમાં છે. એક સો આઠ પારા ને પછી મધ્યમાં એક પારા ને મેરુની આકૃતિવાળો પારા મૂકવો. આ પ્રવૃત્તિ ઠીક લાગે છે. કેટલાક ૧૦૫ પારા ને ઉપર એક પારા ને મેરુની આકૃતિના પારાના બે ગણી કુલ ૧૦૮ પારા ગણવા એમ કહે છે.

કુંવરજી

(૨)

(પ્રશ્નકાર—જીવણલાલ પોપટલાલ પાટણકર-મીયાગામ)

પ્રશ્ન ૧—પરમાત્માની અંગપૂજા કર્યા અગાઉ મુગટ ચડાવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—અંગપૂજા કર્યા પછી જ મુગટ ચડાવાય, કારણ કે મસ્તકે પશ્ચ તિલક કરવાનું છે તે મુગટ પહેરાવ્યા પછી કેમ થાય ?

પ્રશ્ન ૨—મુગટ ચડાવ્યા સિવાય ચૈત્યવંદન થઈ શકે કે નહીં ?

ઉત્તર—ચૈત્યવંદન કરવામાં સુગટની અપેક્ષા (જરૂર) નથી.

પ્રશ્ન ૩—સિદ્ધચક્રની પૂજા કર્યા પછી તે કેશરવડે બીજા પ્રભુની પૂજા થાય ?

ઉત્તર—થાય. એમાં બિલકુલ વિરોધ સમજવો નહીં.

પ્રશ્ન ૪—પરિકરની પૂજા કર્યાપછી તે કેશરવડે બીજા પ્રભુની પૂજા થાય ?

ઉત્તર—પરિકરમાં એ પ્રતિમા પદ્માસને અને બે પ્રતિમા કાયોત્સર્ગ મુદ્રાએ હોય છે. તેની પૂજા કર્યા પછી બીજા પ્રભુની પૂજા થાય, કારણ કે તે ચારે મૂળનાયકનાં જ બીજાં રૂપ છે. તે સિવાય પરિકરમાં બીજી કેટલીક મૂર્તિઓ ઇદ્રાદિકની હોય છે તેની પૂજા કર્યા પછી બીજા પ્રભુની પૂજા ન થાય.

પ્રશ્ન ૫—અષ્ટમંગલિકની કે દેવદેવીની પૂજા કર્યા પછી તે કેશરવડે પ્રભુની પૂજા થાય ?

ઉત્તર—ન થાય.

પ્રશ્ન ૬—પૂજા કરનારે પોતાના કપાળે તિલક શા માટે કરવું ને ક્યારે કરવું ?

ઉત્તર—પૂજા કરનારે પોતાને ચાર તિલક કરવાં. પહેલું કપાળે પ્રભુની આજ્ઞા ધારણ કરવારૂપ કરવું, પછી કંઠે, હૃદયે ને ઉદરે પણ તિલક કરવાનાં છે અને તે પ્રભુની પૂજા કર્યા અગાઉ જ કરવાં.

પ્રશ્ન ૭—લઘુસંઘયણી વગેરેમાં ભરતક્ષેત્રનું જે પ્રમાણ કહ્યું છે તેમાં અત્યારે પ્રસિદ્ધિમાં છે તે પૃથ્વી કેટલો વિભાગ છે ?

ઉત્તર—ભરતક્ષેત્રના દક્ષિણાર્ધના મધ્ય ખંડમાં જે પૃથ્વી છે તેનો એક નાનો સરખો વિભાગ સમજવો, કારણ કે ભરતક્ષેત્રનું પ્રમાણ જે પરદે યોજન ને ૬ કળાનું કહ્યું છે તે પ્રમાણાંશુળનું એટલે સોળ સો ગાઉનું એક યોજન છે.

પ્રશ્ન ૮—દેરાસર ઉપર ધ્વજતંડ ને ધ્વજ કેટલા પ્રમાણની જોઈએ ?

ઉત્તર—એ શિષ્ટને લગતો વિષય છે, તેથી તે બાબત તેના જ્ઞાતાને પૂછવું. હું તે વિષયનો જ્ઞાતા નથી.

પ્રશ્ન ૯—સામાયિક ને પ્રતિકમણમાં કરમિજાતે વડીલ ઉચ્ચરાવે તે યોગ્ય છે, પણ તેને શુદ્ધ ન આવડતી હોય તો કોણ ઉચ્ચરાવે ?

ઉત્તર—શુદ્ધ આવડે તે ઉચ્ચરાવે.

પ્રશ્ન ૧૦—જ્ઞાનખાતાના દ્રવ્યથી ન્યુસપેપરો કે જેમાં વિક્રધા જ પ્રાયે બદલી હોય છે તે મંગાવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—ન મંગાવાય.

પ્રશ્ન ૧૧—દેશાવગાસિક કરનારે કેટલાં સામાયિક કરવાં જોઈએ ને તપસ્યા શું કરવી જોઈએ ?

ઉત્તર—સવાર સાંજનાં બે પ્રતિક્રમણ સાથે દશ સામાયિક કરવાં જોઈએ ને તપ ઓછામાં ઓછા એકાસણાનો કરવો જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૨—દેરાસરનો પૂજારી વચમાં નારતો કરવા જાય તો તેણે ફરીને નાવું જોઈએ કે નહીં ?

ઉત્તર—માત્ર દૂધ કે આ પીવે તો નાવું ન જોઈએ. જો અનાજ કે મીઠાઈ ખાય તો ફરીને નાવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૩—પૂજારી જૈનધર્મી હોય તો તેને દેવદ્રવ્યમાંથી પગાર અપાય ?

ઉત્તર—ન અપાય. સાધારણજાતામાંથી આપવો જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૪—રાત્રે સ્ત્રીસંગ કરનારને રાત્રિનું પચ્ચખખાણુ શું થઈ શકે ?

ઉત્તર—હુવિહાર, તિવિહાર, ચૈવિહાર, પાણુહાર—અર્થાં પચ્ચખખાણુ થઈ શકે. ચૈવિહાર કે પાણુહારનાં પચ્ચખખાણુવાળા મુખચુંબન ન કરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૫—સ્ત્રીસંગ કરનારને સવારે સામાયિક પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયા કરતાં આખા શરીરે સ્નાન કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર—અપવિત્ર થયેલ લાગ શુદ્ધ કરીને કરી શકે. આખા શરીરના સ્નાનની જરૂર નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—એક માણસ સંજ્યાળંધ એકેન્દ્રિય જીવોની વિરાધના જ્ઞાનપાન માટે કરે છે અને એક માણસ હાથી જેવા એક મોટા પ્રાણીની હિંસાથી જ ઘણા દિવસ જ્ઞાનપાન ચલાવે છે તો તે બેમાં શ્રેષ્ઠ કોણ ?

ઉત્તર—હાથીની હિંસા કરનાર મહાપાપી છે. આ જાળત આર્દ્રકુમારની કથા શ્રી મહાવીરચરિત્ર તથા અભયકુમારાદિના ચરિત્રમાં છે તે વાંચવી. તેમણે હાથીને મારીને આજીવિકા કરનારા હસ્તિતાપસોને પ્રતિબોધ્યા છે. હાથીની હિંસા કરનાર માંસમાં સતત અનંતકાય જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે તેનો તેમ જ માંસમાં ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે તેના વિનાશનું લક્ષ જ રાખતો નથી. વળી અનાજનું ભક્ષણુ તે અશક્યપરિહાર છે, હાથીની વિરાધના તે અશક્યપરિહાર નથી. તેમ જ તે ઘણા પ્રગતિ પામેલ પ્રાણી છે, માટે તેની હિંસા કરવી કોઈ રીતે યોગ્ય નથી.

પ્રશ્ન ૧૭—પાણિકાદિ પ્રતિક્રમણને અંતે સંતિકર કહેવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—જરૂર નથી. એ કાંઈ વિધિમાં નથી. ચૂલિકારૂપ છે.

પ્રશ્ન ૧૮—સત્તરલેટી વગેરે પૂજા ભણાવવાને અંતે આરતિ, મંગળદીપો બંને ઉતારવાં કે કેમ ?

ઉત્તર—બાંને ઉતારવાં.

પ્રશ્ન ૧૯—સ્નાત્રપૂજા વગેરેમાં પ્રભુના સિંહાસન નીચેના બાજો ઉપર અક્ષતનો સ્વસ્તિક કરી શ્રીકૃષ્ણ મૂકે છે તે મૂકવાની જરૂર છે કે કેમ ?

ઉત્તર—મૂકવાં જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૦—શ્રાવક બારસે સૂત્ર સભા સમક્ષ વાંચી શકે ?

ઉત્તર—ન જ વાંચી શકે. જે વાંચે છે તે આરાતુ ઉત્સંધન કરે છે. શ્રાવકનો તો બાળાવબોધ વાંચવાનો જ અધિકાર છે.

પ્રશ્ન ૨૧—સામાયિક પ્રતિક્રમભૂતિકમાં ચરવળા સિવાય ઊભા ધર્મ શકાય ?

ઉત્તર—ઊભા ધર્મ ન શકાય. ચરવળો શ્રાવકે રાખવો જ જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૨—સાધુ કે સામાયિકમાં રહેલ શ્રાવક દીવાની બેટરી રાખી શકે ? એમાંનો અગ્નિ સચિત્ત છે કે અચિત્ત ?

ઉત્તર—ન જ રાખી શકે. એમાં રહેલો અગ્નિ સચિત્ત છે, તેથી તેનો સંઘટ્ટ પણ ન કરી શકાય.

કુંવરજી

(૩)

પ્રશ્ન ૧—સિદ્ધચક્રના ગટાને પ્રથમ દિવસે ચડાવેલ વાસકોષ ઉતાર્યા પછી તેનું શું કરવું ?

ઉત્તર—પ્રભુના સ્નાત્ર કરીને નીકળેલા જળમાં એટલે જે ન્હવણ પરક વવાતું હોય તેમાં નાખવો.

પ્રશ્ન ૨—હાલ વપરાય છે તે આમર ચેનાં બનાવાય છે ? જો ચમરી ગાયનાં પૂંછડાંના વાળનાં બનાવાતાં હોય તો તે શી રીતે લાવતાં હશે અને તે બિનપૂજ્યમાં વપરાય ?

ઉત્તર—આમર, ચમરી ગાયના વાળનાં બનાવાય છે. તે વાળ કેવી રીતે આવે છે તે સંગ્રાંધી મારી માહિતી નથી.

પ્રશ્ન ૩—જ્ઞેનશાસનના દરિકેશી, મેતાર્ય વગેરે મુનિઓ સંસારીપણે નીચ કુળના જન્મે આવેલા હોવાથી તેઓ અસ્પર્શ્ય ગણાતા હતા ?

શ્રેષ્ઠ તપ ને ત્યાગ (દાન) ધર્મ

ધનજને રોકવી તેનું નામ તપ છે. ધર્મની આરાધનામાં તપ પ્રધાન છે. જેમ સુવર્ણ અગ્નિમાં તપાવ્યાથી મેલ છોડી શુદ્ધ થાય છે તેમ દ્વાદશવિધ તપના પ્રભાવથી આત્મા કર્મમળ રહિત થાય છે. અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિ છત્ર દેહને પંચાગ્નિવડે તપાવે છે તેમજ અનેક પ્રકારે કાયકલેશ કરે છે; તેમ છતાં તેથી અદ્ય નિર્જરા કરે છે, ત્યારે જ્ઞાની સમ્યગ્દષ્ટિ છત્ર અહિંસા અને સંયમ સહિત જે તપ કરે છે તેથી તેને ધણી નિર્જરા થાય છે. જે તપના આચરણથી આત્મા કર્મમળ રહિત-નિર્મળ થાય તે તપ પ્રશંસવા યોગ્ય છે. તેનું જ તપાચરણ કરવું કે જેમાં કુર્ધાન થવા ન પામે, સંયમયોગમાં ખામી ન આવે, તેમ જ ઇન્દ્રિયો દ્વીશુ-શક્તિહીન ન થાય, પંચવિધ સ્વાધ્યાય બન્યો બન્યો રહે, પરમાત્માના ગુણનું ચિન્તન બન્યું રહે, કોષાદિક કયાયો મદ પડે અને ક્ષમા, નમ્રતા, સરલતા અને સંતોષાદિક વડે આત્માર્થોપણે વિનય-વૈયાવચ્ચ-જ્ઞાન-ધ્યાનાદિ યોગે જેમ પ્રભુઆરાધનું પાલન-આરાધન રૂઢી રીતે થવા પામે. આવા તપસ્વીની ઇન્દ્રાદિક પણ રતુતિ કરે છે. ભક્તિ સાથે યયોક્ત તપનો ગ્રંથોગ યતાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. તપનો અચિન્ત્ય પ્રભાવ છે. મનુષ્ય-જન્માદિક દુર્લભ સામગ્રી પામીને જેને રાગાદિકની મંદતા થઇ છે તથા વિપત્તિ આસક્તિ દૂર થઇ છે તેને તપધર્મ સફળ થાય છે. તપ બાર પ્રકારે છે, તેમાં યથાશક્તિ પ્રવત્ન

ઉત્તર—ચારિત્રગ્રહણ કરવાથી નીચ ગોત્રનો ઉદય બંધ થઇને ઉચ્ચ ગોત્રનો ઉદય થાય છે, તેથી પછી અસ્પર્શ ન ગણાય.

પ્રશ્ન ૪—પ્રદુન્નચરિત્રમાં તેનો બાળવયમાં તેની પૂર્વભવની વૈરિણી વ્યંતરી તેનું અપહરણ કરી ગ્રંથ હતી અને તેને એક શિલા ઉપર મૂકી તેના પર મોટી શિલા મૂકી હતી તો તેવી સ્થિતિમાં શી રીતે બચી શકે ?

ઉત્તર—વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ હોવાથી બચી શકે. તે ચરમશરીરો હોવાથી તેનું સંઘયણ વજ્રઋષભનારાય હતું.

પ્રશ્ન ૫—ત્રણ વેદ પૈકી ચારે ગતિમાં કયા કયા વેદ હોય ?

ઉત્તર—નરકગતિમાં એકલો નપુંસકવેદ હોય, દેવગતિમાં પુરુષવેદ ને ઋગ્વેદ બે હોય અને મનુષ્ય ને તિર્યંચ ગતિમાં ત્રણે વેદ હોય.

પ્રશ્ન ૬—જે ત્રણ ગતિમાં ઓઝો છે તે પુરુષ કરતાં કેટલાગણી વધારે હોય ?

ઉત્તર—મનુષ્યમાં ૨૭ ગણી, દેવમાં ૩૨ ગણી અને તિર્યંચમાં ત્રણગણી હોય. આ પ્રમાણે કહેલ છે.

કુંવરજી

કરવો જોઈએ. જ્યાંસુધી પિત્ત, કફાદિકનો પ્રકાપ થયો ન હોય તથા રોગાદિક વૃદ્ધિ પામ્યા ન હોય ત્યાંસુધી રત્નત્રયીની સાધનામાં બાધા ન આવે તેમ સંઘયણુ બળ-વીર્ય વિચારી શક્તિ પ્રમાણે તપ કરવો. જેમ પરિણામની ઉત્તજવળતા વધતી જાય તથા તપાચરણમાં ઉત્સાહ વધતો જાય તેમ કરવું. વિષયની ઇચ્છાનો રોધ કરીને વિષયો પ્રત્યેનો રાગ ઘટાડવો તે તપ છે. તપવડે આત્મકલ્યાણ થાય છે. તપવડે પ્રમાદનો નાશ થઈ શકે છે. તે માટે પ્રમાદ તજી યથોક્ત તપ-આચરણમાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવો.

*

*

*

ધનસંપદાદિકની પ્રાપ્તિ પુણ્યાધીન છે. તે પામીને તેનો સત્પાત્રમાં યા સતક્ષેત્રમાં વિવેકથી લોહિયણા તજીને બ્યય થઈ શકે તો તેની સફળતા છે, નહીં તો તે અનર્થકારી-અનર્થપરંપરાને વધારનાર થાય છે. ઉત્તમ જ્ઞાનવાન જીવ તો તેને અનીતિના માર્ગે પેદા કરવાનું બિલકુલ પસંદ કરતા નથી. માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણમાં ન્યાયસંપન્નવિભવ ગુણ પહેલો વખાણ્યો છે. બચભીજી જનો તેને બ્યાજખી ગણી લક્ષમાં રાખે છે. અનીતિના માર્ગે ઉપાર્જન થતું દ્રવ્ય લાંબો વખત રક્ષતું પણ નથી, ત્યારે નીતિના માર્ગે પેદા થયેલું ધન લાંબો વખત રક્ષી રહે છે અને ઉદાર ભાવના બની રહે છે, તેની ધર્મશુદ્ધિ જગૃત રહે છે. ધન કૃપણની પેઠે સંચય કરી રાખવા માટે નથી, પણ નિઃસ્વાર્થપણે ઉદાર દિલથી તેનો સદ્બ્યય કરવા માટે છે. એવી ઉદાર, ત્યાગવૃત્તિથી ઉત્તરોત્તર પુણ્યાનુબંધી પુન્ય બંધાય છે અને નિષ્કામપણે તેનો બ્યય કરતાં રહેવાથી આત્મા મમતાબંધનથી મુક્ત થઈ દુજીવે થાય છે. જે સતોપભાવ ધારીને પ્રાપ્તધનથી સુકૃત્યો સેવે છે તેને પાછળથી શેયચત્ર વખત આવતો નથી, પણ જે મમ્મણુ શેઈની પેઠે કૃપણતાયોગે આર્તરોદ્ધાનવશ આયુષ્ય સમાપ્ત કરે છે તેને આ લોકમાં અપવાદ-અપયસ અને પરબવમાં આરંભ-સમારંભજનિત દોષપરંપરાથી અધોગતિ થવા પામે છે. દાતાર દાનગુણવડે જ્યાં ત્યાં પ્રસંસાય છે અને સુકૃત્ય ઉપાર્જન કરીને સદ્ગતિ પામી શકે છે. જો તેને સોનાના કાદાળે વાવવા ઇચ્છા જ હોય તો જેમ જનતામાંથી જડતા-અજ્ઞાનતા નાશ પામે અને જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય તેવા કાર્યમાં વિવેકદૃષ્ટિથી પ્રાપ્તદ્રવ્યનો સદુપયોગ કરવો ઘટે. લક્ષ્મીની ચપળતા જગજહેર છે, જે તેના ઉપરથી મોહ-મમતા ઉતારી કુશળતાથી તેનો લાભ લઈ શકે છે તે ક્રમાય છે. બાકી બીજાને વારસો આપવાની શુદ્ધિથી તેનો સંચય કર્યા કરે છે તે ક્રમાય છે. તે દાન ધસતો જાય છે. આપણા સમાજમાં ઉછરતા બાળકોને મૂળથી સારા સંસ્કારો મળે અને તે એવા દૃઢમૂળ અને કે ભવિષ્યમાં જે સ્વપરનો ભાર ઉપકારક અને એવી એક પણ આદર્શ જૈનસાથા સ્થાપવા અને તેને કુશળતાથી ચલાવવા સહાય સત્જનોનું લક્ષ્ય જેવાય એ ખાસ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. ઇતિશમ્.

(સં. ૨૨૦ સ. ૬. વિ.)

જ્ઞાનપ્રાપ્તિથી થતા લાભ

(લેખક—મુનિ શ્રી પ્રેમવિમલજી.)

જ્ઞાનસ્યૈવ હિ માહાત્મ્યં, વૈરાગ્યસ્યૈવ વા પુનઃ।

યત્ કોઽપિ કર્મભિકર્મ, મુજ્જાનોઽપિ ન વધ્યતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—જ્ઞાન અને વૈરાગ્યનું કોઈ એવા પ્રકારનું માહાત્મ્ય છે કે—તેથી કર્મને ભોગવતો છતાં આત્મા નવા કર્મબંધ કરતો નથી.

૧. સત્ય માર્ગની પીછાણુ:—અંધ મનુષ્યની નજીક ગમે તેટલી સંખ્યામાં દીવા-ખતીઓનો પ્રકાશ મૂકેલ હોય છતાં શારીરિક ચક્ષુના અભાવે તે દીવાખતીનો અંધ મનુષ્ય કંઈ જ લાભ લઈ શકતો નથી, તેમ ગમે તેટલો શારીરિક શ્રમ લેવા છતાં જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ સિવાય કોઈપણ રીતે સત્યમાર્ગની પીછાણુ થઈ શકતી નથી.

૨. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય:—જીવને અનાદિ કાળથી સાથે રહેલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ દૂર કરવામાં એ કોઈ શ્રેષ્ઠ ઉપાય હોય તો જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીની તન, મન અને ધન-પડે થતી આરાધના જ છે.

૩. નિકાચિત કર્મનો અભાવ:—આસક્તિના કારણે સંસારી જીવો અત્યેક સમયે કર્મબંધ કરતાં હોય છે, છતાં જ્ઞાની પુરુષો જ્ઞાનના પ્રભાવથી મન, વચન અને કાર્યરૂપ ત્રિકરણ ચોગથી કદાપિ નિકાચિત કર્મ બાંધતાં નથી. જીવ અજ્ઞાનદશાથી જ નિકાચિત કર્મનો બંધ કરે છે.

૪. પરોપકારનું પાલન:—અશક્તિ વગેરે કારણથી ભલે જ્ઞાની પુરુષો ધર્મક્રિયાઓથી અલગ રહી શકતા હોય, છતાં એમના જ્ઞાનના પ્રભાવે અનેક મનુષ્યો ધર્મમાર્ગ પાળી શકે છે અને એથી એ પરોપકારની કિંમત જોટલી નહિ અંકાય તેટલી ઓછી છે. આથી સમજી શકાય છે કે—ખરો પરોપકાર પણ જ્ઞાની પુરુષ જ કરી શકે છે.

૫. વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ:—જીવો સંસારમાં અનાદિ કાળથી ભટકતાં છતાં ન્યારે ન્યારે એ જીવોને વૈરાગ્યભાવ પ્રગટે છે ત્યારે ત્યારે તેનું મુખ્ય નિમિત્ત કારણ જ્ઞાન જ હોય છે. ન્યાં જ્ઞાન નથી ત્યાં વૈરાગ્ય પણ નથી અને ન્યાં વૈરાગ્ય નથી ત્યાં ધર્મ પણ નથી એ નિઃસંદેહ ણિના છે, એથી વૈરાગ્ય પણ જ્ઞાનથી જ થાય છે એમ સમજવું.

૬. આસ્તિકપણાની પ્રાપ્તિ:—જીવો અજ્ઞાનદશાથી સસ અને શ્રેષ્ઠ વસ્તુથી પ્રાય: અળગુ જ હોય છે અને તેથી તેઓ મિથ્યાત્વનું સેવન સ્વાભાવિક રીતે કરતાં હોય છે. તે વખતે સત્ય વસ્તુથી અજ્ઞાન હોવાના કારણે, જગતના મનુષ્યો તેઓને ‘નાસ્તિક’ના ઉપનામથી ઓળખે છે. તે સત્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં શ્રેષ્ઠ વસ્તુને સુંદર રીતે સમજી શકે છે અને એ રીતે સસ વસ્તુ સમજવાથી ‘આસ્તિકપણું’ પ્રાપ્ત કરે છે તેનું મુખ્ય કારણ સમ્યક્જ્ઞાન જ છે.

(૧૯૨)

દિવસની અરધી આફતો અનિર્ણયતામાંથી ઊઠે છે.

આ કામ કરુ કે નહિ, આની સાથે દોરતી જમાવુ કે નહિ, આ માણસ વિશ્વાસ કરવા લાયક હશે કે નહિ, આવા આવા અનેક સદેહો દરેજના થાય છે. પોતાની જાત પર પણ માણસને ધણી વાર વિશ્વાસ રહેતો નથી, જોને પોતાના માન્યા હોય તેના પર પણ શકા આવી જાય છે અને આવી ધડભાજ મનમાં આલ્યા જ કરે છે. જાણીતો નિયમ છે કે ‘સંશયાત્મા વિનશ્યતિ.’ એટલે જોનું વર્તન સંશયારૂઢ કે મદેહને વશ પડી ગયું હોય તેનો કદી જવારો થતો નથી.

માનવધાન રહેવું એ જીવી જાત છે અને નકામા પોષણ એ આ જ કરવા એ જીવી વાત છે. ‘જગતાની પાડી અને ઊંધતાનો પાડો’ એ જાણીતી વાત છે, અને કામ શરૂ કર્યો પહેલાં મર્વ વાતની ગણતરી કરવી એ અકલ્પવું કામ છે. કાર્યની શરૂઆત ન કરવી એ પ્રથમ બુદ્ધિવક્ષણ છે અને આદર્શ પછી પાગ પહોચાવવું એ ત્રીજું બુદ્ધિવક્ષણ છે. ધણા માણસો અનેક કામ આદરે છે અને વચ્ચે વહેમમાં પડી જઈ અધૂરું મૂકી દે છે, એ આત્મ નિર્ણયનો અભાવ ચીવડની ગેરહાજરી અને લાખી ગણતરીની ખોટ જતાવે છે. આવા પ્રકારના માણસોને અનેક ઉપાધિ અને મનદુષ્પ નિરંતર ચલા કરે છે. કામ નિચાર કરીને આદર્શ પછી તો કાર્ય માધ્યમ કે તેની પહોંચ મરવું. એ કામ ધીર, વીર, બહાદુરના હોય છે, એ વર્તન વર્ચસ્વશાળી ધીમાનના હોય છે, એ કાર્યપદ્ધતિ વ્યવહારકુશળની હોય છે.

અનિર્ણયારગક માણસોને ધનહાનિ, માનહાનિ અને વ્યવસાયહાનિ તો જરૂર થાય છે, પણ તે ઉપરાંત એને પોતાની જાતમાં વિશ્વાસ ન હોવાથી એના મન પર એક જાતની કદેતા ધવાઈ જાય છે, એને સાતવાતમાં ગૂંચવણ થાય છે, એને અતે પવનનો પણ વિશ્વાસ લીધે જાય છે. હું આ કરુ કે તે કરુ, હું આ પક્ષ લઉં કે પેલો લઉં, હું ચાલતો જઉં કે ગાડીમાં બેસું—આવા અધીર માણસોને જીવન પણ અકારુ ચાલ જાય છે અને મુગજ પર બોળે સદા લદાયવો રહે છે.

વહેચારુ માણસ તો આદરે એટલે પાગ પહોચાડે જ અટકે છે એની બોલીચાલીમાં કે ચિચારણામાં જોમ હોય છે, એના પગલામાં પડછદા હોય છે, એના વર્તનમાં સંસ્વ હોય છે. નિર્ણય વગર તો એક કામ પૂરું થતું નથી અને વચ્ચે ધાલોવીય થવા જ કરે છે. લેખક કે વિચારક, ગોઠર કે ગેડ, ગમે તે હોય, પણ જો તે પામ નિર્ણય કરી તેને વળગી રહે તો એ જરૂર પાર જીતે છે, બાકી આલટ્ટોલટ્ટમાં પડી જનાર તો ન ધમ્મો કે ન ધમ્મો રહે છે. આખા દિવસની ધણીખરી આપત્તિ આવી નિગ્રાહ વગરની પડે સ્થિતિમાંથી જન્મે છે. દેહાણી વગરનો લડનાર જો સાધને દારે છે અને ખર્ચ કરવા જતા આખા ગુમાવે છે. ગધાવેધ માધવો એ મર્યાનો એવ નથી, પણ હું નિર્ણય કરનાર ગધાવેધ પણ માધે છે અને જીવનનુદ્યને સંમટે છે. ખૂબ ચિચારી ગણતરી કરે, પણ આદર્શ પછી તો ચીરમદાની પાન મળે.

સુભાષિત-વચનમાળા

૧. જે કટાક્ષમય બોલે છે તે સર્વત્ર દુઃખન લીલા કરે છે.
૨. કડવી અને આક્રોશયુક્ત ભાષા પશુઓને પણ ગમતી નથી.
૩. સો ટકા અનુભવસિદ્ધ વચન છે કે વાણીની મીઠાશથી નહીં ધારેલીડુંગળતા મળે છે.
૪. સંરેકારવાળી વાણી એ જ માનવનું મહાન ભૂષણ છે.
૫. જીવનસિદ્ધિ માટે વાણીના નિમ્નોક્ત ચાર ગુણોને ધારવા આવશ્યક છે:—

- (૧) શબ્દભંડોળ વધારો. (૩) મિષ્ટ શબ્દોનો પ્રયોગ કરો.
(૨) ભાષા ઉપર કાબૂ મેળવો. (૪) ઉચ્ચારશુદ્ધિ ઉપર લક્ષ આપો.

૬. મનુષ્યની પ્રથમ પરીક્ષા તેના દેખાવથી, પહેરવેશથી, આકૃતિથી અને ચાલ વગેરે પરથી થાય છે.

૭. મનુષ્યની વધુ પરીક્ષા તેની સાથે વાતચીત કરવાથી થાય છે.

૮. તેથી પણ વધુ પરીક્ષા સહવાસથી થઈ શકે છે.

૯. ધૃષ્ટીએ કે ન ધૃષ્ટીએ, તો પણ રાત્રિ અને દિવસના ક્રમની માફક માનવ-જીવનમાં સુખ-દુઃખ આવ્યા જ કરે છે.

૧૦. ધન એ જ જેના જીવનનું ચરમ લક્ષ છે તે વ્યક્તિને દૂરથી જ નમસ્કાર.

૧૧. જ્યાં લક્ષ્મી છે ત્યાં વિનય નથી, જ્યાં વિનયથી અભ્યાગતોનું સ્વાગત થાય છે ત્યાં લક્ષ્મી નથી, જ્યાં એ જન્મેનો યોગ છે ત્યાં વિદ્યા નથી. વિધિની ખરેખર આ વિચિત્ર ચેષ્ટા છે.

૧૨. પુરુષ સુંદર હોય છે તો તેની સ્ત્રી કુરૂપ હોય છે, સ્ત્રી સૌંદર્યનું ભાજન હોય છે તો તેનો પંતિ રૂપહીન હોય છે અને જ્યાં જન્મે સૌંદર્યવાન હોય છે ત્યાં દરિદ્રતા હોય છે. ખરે જ બધા ગુણોનો સમૂહ એક ઠેકાણે ભેળો થતો જ નથી.

૧૩. ધણા પ્રકારના દંભ કેટલોક વખત આલીને અતિ ખુલા પડે છે, પણ ધર્મદંભ બહુ ઊંડો હોય છે ને તે જાણવો દુષ્કર છે. અભયકુમાર જેવા પરમ શુદ્ધિનિધાન પણ ધર્મ-દંભવડે એક વેશ્યાથી છેતરાઈ ગયા હતા.

૧૪. ભગવાને કહેલ પંચમકાળનું સ્વરૂપ અને જીવોનાં લક્ષણો અત્યારે તદ્દન સત્ય પડતાં જોવાય છે.

૧૫. સ્મશાનવિરાગ્યને લોકો સ્મશાનમાં જ રાખીને ખાલી હાથે અને ખાલી હૈયે પાછા આવે છે.

૧૬. વેપારીના ચોપડાની જેમ કર્મના ચોપડાઓમાં પણ હિસાબ આગળ-પાછળ

ખેંચાયા કરે છે, તેથી જીવો-અમીમ કર્મબંધ કરે છે. જો આ ભવનાં કર્મફળ અહિં જ ભોગવવા પડતા હોય તો કાણુ કર્મબંધ કરે ?

૧૭. દ્રવ્ય તે ખરું કે જે પાસે હોય અને વિદ્યા તે ખરી કે જે મુખપાડે હોય. અન્ય પાસે દ્રવ્ય અને અયમા વિદ્યા વ્યર્થપ્રાય છે.

૧૮. ધણાઓનું કહેવું છે કે પુરુષશાસ્ત્રકારોએ સ્ત્રીઓને ખૂબ વખોડી છે, પણ તે વાત સત્ય નથી.

૧૯. વર્ણનાં બ્રાહ્મણો ગુરુઃ આ સૂત્ર એક સમયે ખૂબ પ્રચલિત હતું.

૨૦. સમયની અસરથી મુક્ત રહી શકાતું નથી.

૨૧. મમ અને વિષમ કરનાર કાળ છે, પરાભવ અને સન્માન કરાવનાર પણ કાળ છે અને પુરુષને દાતાર કે વાચક કરનાર પણ કાળ છે

૨૨. વિશાખાના અંતમા મેઘ વાદ્યા જાય છે, પ્રસવના અંતે સ્ત્રીનું યૌવન ગયું ગણાય છે, પ્રજામયી સન્જનનો કાપ દૂર થાય છે અને યાચનાને અંતે યાચનારનું ગૌરવ વાદ્યું જાય છે

૨૩. અજમાવવા જેવા પ્રયોગો :—

(૧) ખાવા કરતા ખવગવવામા મમ છે, (૩) સ્વાર્થ કરતા પરમાર્થમાં સુખ છે.

(૨) સેવા કરતા દેવામા આનંદ છે. (૪) સેવા સેવા કરતા સેવા કરવામા મહાનંદ છે

૨૪ તપ-જપ નિયમ વગેરે આચરણુ સહેલાં છે. એક શુદ્ધ અભ્યર્થપાલન જ ભારે દોહાલુ છે

૨૫ મનુષ્યની કિંમત પ્રાય તેના વતનમા અદ્ય હોય છે.

૨૬. કરો તેવું પામે. ૨૭. વાવો તેવું લણે. ૨૮. ઘો તેવું રો.

૨૯. બોલો તેવું સાબળો. ૩૦. બોલો તો પડો.

૩૧. મનને મર્કટની ઉપમા અપામ છે તે ઓછી ગણાય. મર્કટ બહુ તો એક ડાળથી બીજી ડાળે ફેરવે કે એક ડાળથી બીજે ડાળે ફેરવે માગ્યે, પણ મનમર્કટની ફાળ તો અતિ મદાન છે દિવમ-ગત, વસ્તીમા-ઉલ્લડમા, ગગનમાં-પાતાળમા, દેશમાં-પરદેશમા-આ પ્રમાણે સર્વત્ર હજુવાગમા ફરી વળનાર મનને કઈ ઉપમા આપવી યથાર્થ ગણી શકાય ?

૩૨. શ્રી આનંદધનજી અને ચિદાનંદજી જેવા પદ્મ યોગીઓ પણ મનથી નારી હાકતા. તેમણે પ્રભુ પાસે મનની દુરાગમ્યતા ગામ છે.

૩૩. વિષય છોડવાનો ઉપદેશ કરવો એ મહેત્ત છે, વિષય છોડવો કે છોડાવવો મુશ્કેલ છે

૩૪ ગમીના કપડામા કાષ્ઠ ખરા વિગમી હોય છે અને વિરાગીના લેનામમાં ધણુ ગમી હોય છે એ આગર્હ છે

૩૫ બ્રમિમા મ્હેલું જળ સ્વચ્છ છે, પતિવ્રતા સ્ત્રી સ્વચ્છ છે, શેમંદર ગાન પવિત્ર છે અને અભચારી મદા સ્વચ્છ છે.

૩૬. દષ્ટિથી જામીન તપાસી પથ ખૂંડો, વચ્ચથી માળા જળ પીઓ, મસથી પવિત્ર થયેલું વાક્ય વરો અને મનથી પૂર્ણ વિચાર કરી આચર્ય કરો.

૩૭. શ્રી જિનેશ્વરનું શાસન પ્રાપ્ત ન થયું હોત તો આ આત્માનું શું થયું હોત ? એ વિચારવા યોગ્ય છે.

૩૮. 'બળીઆના બે ભાગ અને મારે તેની તલ્લવાર'નો ન્યાય જગતના એક મોટા ખંડ-યુરોપમાં હમણા પ્રવર્તી રહ્યો છે.

૩૯. ધણા દાનવીરો કીર્તિના ઇચ્છક હોય છે, પણ એ સમજવું જરૂરી છે કે તેઓ ન ઇચ્છે તો પણ રાણીની પાછળ દાસીની માફક દાનની પાછળ કીર્તિ તો આવવાની જ છે.

૪૦. લોકમત ઉપરથી કેટલીક વાતનો નિર્ણય થઈ શકે છે. રાગ કે રંક ગમે તે હોય, પણ તેની વાતો લોકનિહવાએ થાય જ છે. તેથી મોટા ભાગના લોકમત ઉપરથી કાંઈ વ્યાકત કે સંસ્થા વિશે કાંઈક જાંખી કરી શકાય છે.

૪૧. કાયમ શીતકાળ રહે તો ઠંડીથી ઉપજતા કંટાળાનો પાર ન રહે, કાયમ ઉષ્ણ કાળ રહે તો ઉષ્ણતાના દાહથી લોકો અતિ ત્રાસ પામે, અને નિત્ય વર્ષાઋતુ રહે તો જળવર્ષા અને તેથી ઉત્પન્ન થતા કાદવ, મચ્છર આદિના ત્રાસથી લોકો મોટા પ્રમાણમાં યાદી જાય; પરંતુ મનુષ્યની જેમ કુદરતના ક્રમમાં પણ વૈવિધ્યતા છે અને તેથી સમયે સમયે ઋતુબદ્ધો થયા કરે છે.

૪૨. ઘર એ ઘર નથી પણ સ્ત્રી એ ઘર છે. સ્ત્રી વિનાનું ઘર અરણ્ય સદૃશ છે અને વૃક્ષમૂળે પણ દરિતા (સ્ત્રી) હોય તો ત્યાં પણ સુધરિત ગૃહ જની જાય છે.

૪૩. સ્ત્રીઓ ન હોત તો મૃદુતા વિના એકલી કઠોરતા જ બાકી રહેત.

૪૪. આકૃતિ ક્યારેક આંતરિક ગુણોને કહે છે અને કેટલીક વાર નથી પણ કહેતી.

૪૫. કાષ્ઠના પ્રથમ સમાગમે તેના માટે ચોક્કસ પ્રકારનો અભિપ્રાય ન બાંધવો. નહિતર તે અવશ્ય છોડવો પડશે, એ અનુભવસિદ્ધ વચન છે.

૪૬. ગ્રાહકમાં કાંઈક પણ સ્વત્વ હોય-પોતાપણું હોય, ગ્રહણ શક્તિ હોય તો જ શિક્ષકનો પ્રયાસ સફળ થાય છે; અન્યથા ધૂળ ઉપર લીપણ જેવું થાય છે.

૪૭. પુરુષો એ મોટી વયનાં બાળકો છે. મનાવતાં-પટાવતાં આવડે-સ્ત્રીમાં એ કળા હોય તો ઘર કલેશનું ધામ પ્રાયઃ નથી બનતું. (સિવાય કે પતિ ખાસ વ્યસની હોય.)

૪૮. જૂતા જમાનાની રૂઢી શિક્ષણ અને મંસ્કારથી રહિત છે જ્યારે નવા જમાનાની રૂઢી ટાપટીપ, ફેશન, ખોટા સુધારા અને બાહ્યાડંબરથી ઘેરાયેલી છે. બાળકને આમાં કાણ મંસ્કાર પાડે ?

૪૯. હર્ષ અને વિવાદના પ્રસંગો જેના હૃદયને ન સ્પર્શે-ન અસર કરે એ ધીર શિરોમણિ છે.

૫૦. તમારે ત્યાં આવનારનું ઓછામાં ઓછી આટલી બાબતોથી સ્વાગત કરોઃ—

(૧) વચનથી. (૨) આસનથી. (૩) જળથી. (૪) મુખવાસથી. (ક્રમશઃ)

રાજપાળ મનસાસ વહોરા

વૈરાગ્ય અને તેના પ્રકાર

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૩૫ થી ૨૩૬)

જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય

દોહરા—જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્ય તો, સમ્યક્તત્ત્વ સુબલ્ધુ;
 મોક્ષમાર્ગને સ્પર્શતા, સ્યાદ્વાદીને બલ્ધુ. ૫૨
 માંસલ મીમાંસાથકી, મતિ જેહની હોય;
 સ્વપરઆગમે તેહને, જ્ઞાનગર્ભ આ સ્હોય. ૫૩
 ક્રિયામાં જ જસ મુખ્યતા, ના સ્વ-પરાગમમાંહિ;
 નિશ્ચય શુદ્ધ ક્રિયાતણો, સાર લહે તે નાંહિ. ૫૪

હવે ત્રીજા જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યનું સ્વરૂપ કહે છે:—

૫૨. જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્ય તો સમ્યક્તત્ત્વને જાણનારા, મોક્ષમાર્ગને સ્પર્શનારા-
 આરાધનારા અને સ્યાદ્વાદના સ્વરૂપસૂત્ર તત્ત્વદર્શી પુરુષને હોય છે.

૫૩. સ્વસમય અને પરસમય વિષે, જેની શુદ્ધિ મીમાંસાથી એટલે તલસ્પર્શી
 સૂક્ષ્મ વિચારણાથી માંસલ-હટપુટ બની છે, તેને આ જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્ય ઉલ્લસે છે.

૫૪. માત્ર ક્રિયામાં જ જેને મુખ્યપણું હોય છે—નહિ કે સ્વ-પરઆગમના જ્ઞાનમાં
 તેઓ નિશ્ચયથી શુદ્ધ એવો ક્રિયાનો સાર પામતા નથી.

માત્ર ક્રિયાકાંડમાં જ મર્વસ્વ માનીતે રાચના ક્રિયાજડ માનસવાળાઓને ઉદ્દેશીને અને
 સ્વસમય અને પરસમયના જ્ઞાનની આવશ્યકતા પર ખાસ ભાર મૂક્યો છે.

“બાહ્ય ક્રિયામાં રાચતા, અંતર્લેદ ન કાંઈ;
 જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતા, તેહ ક્રિયાજડ આંહિ.” (અ. આત્મસિદ્ધિ)

“ચરણકરણપ્પહાણા, સસમયપરસમયમુક્તિવાચારા ॥
 ચરણકરણસ્સ સાર, ણિચ્છયસુદ્ધં ન યાણંતિ ॥” (શ્રી સન્મતિ તર્ક)

અહીં જે સ્વસમય અને પરસમય કહ્યા તેની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે:—

“જાવહ્યા ઘયણપહા, તાવહ્યા ચેવ હોંતિ જયવાયા ।

જાવહ્યા જયવાયા, તાવહ્યા ચેવ પરસમયા ॥

જે ઘયણિજ્ઞવિચયના, સંજુણં તેસુ હોંતિ પપસુ ।

સા સસમયપણ્ણયણા, તિત્થગરાઽઽસાયણા ઘણ્ણા ॥” (શ્રી સન્મતિ સૂત્ર)

“જેટલા વચનમાર્ગી છે તેટલા નયવાદો છે, અને જેટલા નયવાદો (પરંપર
 નિરપેક્ષ) છે તેટલા પરસમયો છે. એ નયો મમ્યકપણે-પરંપર આપેલપણે સંયોજવામાં
 આવતા જે વચનપ્રધારો થાય છે તે સ્વસમયની પ્રકૃતિ છે; અને તેથી ધનર હોય તે
 શ્રી તીર્થંકરની આચારના છે ”

સૂક્ષ્મ ભાવ દિગદર્શન

સંબંધ સમકિત મૌનનો, ગત-પ્રત્યાગત કાર,
 કહ્યો શાસ્ત્રમાં નિયમથી, તેથી સમકિત સાર ' ૫૫
 અનાશ્રવ ફલ જ્ઞાનનું, તેહ વિભાવ અભાવ,
 સમકિત તેની વ્યક્તતા, એમ એકતા સાવ. ૫૬

અથવા પ્રકારાતરથી કવચિત્ આ વ્યાખ્યા પણ ઘટાવવામા આવી છે —

“અથો ચલુ દ્વ્યમઓ દ્વવાણિ ગુણવ્વગાણિ મણિરાણિ ।

તેહિ પુણો પજાયા પજયમૂઢા હિ પરસમયા ॥

જે પજયેસુ ખિરદા જીવા પરસમયિગત્તિ ખિદિદ્ધા ।

આદસહાવમ્મિ ઠિદા તે સગસમયા મુણેદ્વવા ॥” (શ્રી પ્રવચનસાર-દ્વિતીયકાંડ)

“અર્થ નિશ્ચયે દ્રવ્યમય છે, દ્રવ્યો ગુણમય છે, તે દ્રવ્ય-ગુણના પરિણમનથી પર્યાયો હોય છે તે પર્યાયોમા જે મૂઢ હોય છે તે પરસમયો છે.

“જે હવે પર્યાયોમા નિગત છે તે પરમગતિક કહ્યા છે, અને જે આત્મરસાનમા સ્થિત છે તે રસગતિક કહ્યા છે ”

x x x રજ્યન્તો દ્વિપન્તશ્ચ પરદ્રવ્યેણ કર્મણા સંગતત્વાત્પરસમયા જાયન્તે ।
 x x x ચિદ્ધાંતરાગદ્વેયોન્મેષતયા પરમમૌદાસીન્યમવલમ્બમાના નિરસ્તસમસ્તપર-
 દ્રવ્યસંગતિતયા સ્વદ્રવ્યેણેવ કેવલેન સંગતત્વાત્ સ્વસમયા જાયન્તે ॥

(શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીની ટીકા)

“x x x ગગ-દ્વેષ કરતા, પરદ્રવ્ય-કર્મ સાથે સંગતપણાએ કરીને પરસમયો હોય છે. x x x રાગ-દ્વેષ વિરામ પામનાથી પગમ ઔદાસીન્યને અનન્યતા તે, સમરત પરદ્રવ્યની સંગતિ દૂર થવાથી અને કેવલ રસદ્રવ્ય સાથેના જ સંગતપણાથી-સ્વસમયો હોય છે.”
 (વિસ્તાર માટે જુઓ શ્રી. અમૃતચંદ્રાચાર્યની પરમાર્થગંભીર સુદર ટીકા)

હવે જ્ઞાનભર્તૃ વૈરાગ્યવત કેના સૂક્ષ્મ ભાવોનું અવગાહન કરે છે તેનું કિંચિત્ દિગ્દર્શન કરાવે છે —

૫૫. સમ્યક્ત્વ અને મુનિપણનો સબંધ નિયમથી ગત પ્રત્યાગત છે, એટલે કે એક હોય તો બીજું હોય, અને એક ન હોય તો બીજું ન હોય, એમ એક બીજા વિના ન ચાલે એવા અવિનાશાપિ છે, એ પ્રકારે શ્રી જિનાગમમા કહ્યું છે, એટલા માટે સમકિત જ સાગ્યૂત છે.

“જં સમ્મં તિ પાસહ, તં મોણ તિ પાસહ ।

જં મોણં તિ પાસહ, ત સમ્મ તિ પાસહ ॥” (શ્રી આચારાંગ)

“આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણ, તે સાચા શુરુ હોય ” (શ્રી આત્મસિદ્ધિ)

૫૬. જ્ઞાનનું ફળ અનાશ્રવ-આશ્રવરૂપિતપણું-નિરતિ છે, જે અનાશ્રવ છે તે અવ્યુત્થાન-વિભાવનો અભાવ છે, અને તેનું વ્યક્ત-પ્રકટ થવું તે સમ્યક્ત્વ છે આમ એ બધાનું એકપણું-અબેદપણું નિશ્ચિત થાય છે

વ્યવહારિક ચારિત્રથી, બાહ્ય નિવૃત્તિ માત્ર;
 પણ અંતઃપ્રવૃત્તિનું, સમ્યગ્ જ્ઞાન જ પાત્ર. ૫૭
 શુદ્ધતા ન એકાંતથી, શ્રદ્ધતા ય પટકાય; (કારણ કે)
 સહુ પર્યાય જાણ્યા વિના, ન તત્ત્વનિશ્ચય થાય. ૫૮
 વચનપર્યાયો જેટલા, જે અર્થનાય છેક;
 ભૂત ભાવિ ને વર્તમાન, - દ્રવ્ય તેટલું એક. ૫૯
 સ્વ-પર પર્યાયે એમ તે, પામે સર્વમયત્વ;
 સ્વત્વ ત્યાં અન્વયધરી, વ્યતિરેકથી પરત્વ. ૬૦
 અયોગે સ્વ અસ્તિત્વના, જે છે પરપર્યાય;
 ત્યાગરૂપ સ્વપર્યાયથી, તે ય સ્વકીય કહાય. ૬૧

આમ સમ્યગ્ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની અભેદતા નિશ્ચયથી નિષ્પત્ત થાય છે, તેથી પૂર્વોક્ત સમ્યક્ત્વ અને મુનિપણનો એકત્વભાવ સ્પષ્ટ થાય છે.

“ તે ત્રણે અભેદ પરિણામથી રે,
 જ્યારે વર્તે છે આત્મસ્વરૂપ-મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે;
 તેહ મારગ જિનનો પામિયો રે,
 કિંવા પામ્યો તે નિજ સ્વરૂપ-મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

૫૭. વ્યાવહારિક-દ્રવ્યચારિત્રથી તો માત્ર બહિરંગ નિવૃત્તિ થાય છે; પણ સમ્યગ્ જ્ઞાન જ અંતરંગ પ્રવૃત્તિનું-ભાવચારિત્રરૂપ આત્મપરિણામની ધારાનું કારણ થાય છે.

૫૮. એકાંતથી, છ કાયનું શ્રદ્ધાન હોવા છતાં પણ શુદ્ધતા હોતી નથી; કારણ કે મ પૂર્ણ પયણિના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના વસ્તુનો વયાતત્ત્વ વિનિશ્ચય થતો નથી. તે આ પ્રકારે:—

૫૯. ભૂત, ભાવિ અને વર્તમાન જેટલા વચનપર્યાયો છે અને જેટલા અર્થપર્યાયો છે, તે મર્વ મળીને એક દ્રવ્ય થાય છે.

૬૦. અને આમ, સ્વપર્યાય અને પરપર્યાયવડે કરીને, એક દ્રવ્ય મર્વ દ્રવ્યમય બની જાય છે; તેમાં જે સ્વપણું છે તે પોતાના અસ્તિત્વના અન્વયને લીધે પૂર્વાપર મંજાધને લીધે છે, અને પરપણું છે તે વ્યતિરેકથી-પૂર્વાપર અમંજાધને લીધે છે.

જેમકે, - દેવ, નાગક, તિર્થંક આદિ ભાવો જીવના સ્વપર્યાય છે; અને પુદ્ગલના વર્ણ-ગાદિ પર્યાય, જીવની અપેક્ષાએ પરપર્યાય છે. એથી પણ આગળ વધીને કહે છે:—

૬૧. પોતાના અસ્તિત્વના અયોગે કરીને જે પરપર્યાય કદા છે, તે પણ ત્યાગરૂપ સ્વપર્યાયવડે કરીને સ્વકીય-પોતાના કદી શકાય છે.

સંબંધના વ્યવહારથી, આત્માત્મ્ય છતાં ય,
ધનજયમસ્વત્વ જ તેહનું, સૂક્ષ્મમતિથી જણાય. ૬૨

જ્ઞાનદાષ્ટ ચારિત્રના, જ્યમ મુનિને પર્યાય,
લિપ્ત છતાં-ત્યમ વસ્તુના, ઉપયોગે આ થાય. ૬૩

ન તો અભાવ સંબંધનું, સંશોધન કયમ હોય ?
આધાર-પ્રતિયોગિનો, સંબંધ-પૃથક નો'ય ૬૪

ઉપરમા જોને વ્યતિરેકથી-આત્માના સદ્ભાવના અભાવથી પરપર્યાય એવું નામ આપ્યું છે તે પરપર્યાય પણ જો આત્માના ત્યાગરૂપ રૂપર્યાયની અપેક્ષાથી ઘટાનીએ તો રૂપર્યાય કહેવાય છે

શકા-પરપર્યાયનો અભેદ સંબંધ નથી તો તેને સ્વપર્યાય કેમ કહેવાય ? સમાધાન —

૬૨ આત્મામા જો કે પરપર્યાયનું તાદાત્મ્ય-તત્ત્વમયપણું છે નહિ, તો પણ સંબંધરૂપ વ્યવહારના ઉપયોગને લીધે, ધનની જેમ તેનું રૂપણું સૂક્ષ્મ શુદ્ધિથી જણાય છે

ધનરાત્નનો ધનની સાથે તાદાત્મ્યભાવ નથી, ધનિક કાંઈ ધનમય નથી, તે છતાં સંબંધના વ્યવહારથી જેમ ધનનું સ્વપણું વ્યવહારાય છે તેમ અત્રે સમજવું.

આત્મમા પરતો નારિતત્વ સંબંધ જો અભેદપણે યોગ્ય છે, તેનો વ્યવહારમાત્ર વિવક્ષિત છે મુનિના દષ્ટાંતથી પર્યાયના ભેદ-અભેદનું સમર્થન કરે છે —

૬૩. જેમ મુનિના જ્ઞાન-સમગ્દષ્ટિ-ચારિત્ર વિષયકે પર્યાયો લિપ્ત છતાં પણ અલિપ્ત હોય છે, તેમ ઉક્ત ઉપયોગથી વસ્તુના આ પર્યાયો હોય છે.

અને જો આ અભેદપણું ન માનીએ તો શું પ્રસન્નતા આવે તે બતાવે છે —

૬૪. ઉપર કહ્યું છે તેમ જો ન માનીએ તો અભાવ મમ ધનું અન્વેષણ શી રીતે થઈ શકે ? કાગળ કે સમઘ તો આધાર અને આધેય પ્રતિયોગી એ બે વચ્ચે હોય, તેમા જુદો જુદો ન હોય

કોઈ વસ્તુના અભાવનો સમઘ તે જ વસ્તુમા ન હોઈ શકે, તે તો અન્યત્ર યોજવો જોઈએ જેમકે, ધનનો અભાવ ઘટમા છે એમ કેમ કહી શકાય ? કારણ કે ધનમા તો ઘટનો સદ્ભાવ છે, પણ અન્યત્ર-જૂતન પર ઘટનો અભાવ છે એમ કહી શકાય આમ જૂતવસ્તુ આધાર અને ઘટરૂપ આધેય પ્રતિયોગી (સામી વસ્તુ)-એ બે વસ્તુ હોય તો જ આ પ્રકારનો સંબંધ ધરી શકે, જુદો જુદો નહિ

આમ સુધર્મિત, યુક્તિથી સ્વપર્યાયના સદ્ભાવ મળવારૂં અને પરપર્યાયનો અભાવ મળવારૂં, એક જ દ્રવ્યમા પ્રાપ્ત થતું સર્વ દ્રવ્યપણું સિદ્ધ કર્યું. તેને પ્રસિદ્ધ જિન-પ્રજ્ઞાનનો આધાર બતાવે છે —

સ્વપર પર્યાય સંગ્રહથી, સૂત્રે પણ કહ્યું એમ,
 એક જાણે જાણે સહુ, સહુ જાણે એક તેમ. ૬૫
 આસત્તિ અભ્યાસ ને, પટુતા આદિ સાથ,
 પર્યાય એક જ આશ્રતો, જાણે સર્વ પદાર્થ ૬૬
 વ્યક્તિ સર્વથા થાય ના, કેવલ વિના છતાં ય,
 કવચિત્ શ્રદ્ધા એકાશતુ, અહો પ્રચુર પર્યાય ૬૭
 શ્રદ્ધા સ્યાદ્દાદાગમે, સદા અર્ણવિત છેક,
 તેથી જ સમ્યગદર્શને, પૂર્ણ પદાર્થ વિવેક ૬૮

૬૫ શાસ્ત્રમાં પણ સ્વ-પરપર્યાયના સંગ્રહને લીધે એમ જ કહ્યું છે “ જો એક જાણે છે તે સર્વ જાણે છે, જો સર્વ જાણે છે તે એક જાણે છે ”

“ જો ઇંડો જાણે છે સવ્વ જાણે છે, જો સવ્વ જાણે છે ઇંડો જાણે છે ॥ ”

(શ્રી ભગવતી સૂત્ર)

“ જો જ વિજાણવિ જુગવં અર્યે તેકાલિકે તિહુવળત્યે ।

જાહું તસ્સ જ સક્ક સપ્પયં દવ્વમેક વા ॥ ”

(શ્રી કુલ્લકુંદાચાર્ય-શ્રી પ્રવચનસાર)

“ સર્વજ્ઞાનાદાત્મજ્ઞાનામાત્મજ્ઞાનાત્સર્વજ્ઞાનમ્ । ” (શ્રી અમૃતચ દ્રાચાર્ય)

“ આત્મા જાણે તેણે સર્વ જાણે ”

“ જો જાણે નિજ રૂપકો, તે જાણે સખ લોક;

નહિ જાણે નિજ રૂપકો, મખ જાણે સો દેક. ” (શ્રીમદ્ રાજચ દ્ર)

૬૬. આસત્તિ, અભ્યાસ, પાટન અને સ્વકાર્ય આદિ રૂઢે એક પર્યાયનો આશ્રય કરના બુધજન સર્વ પદાર્થને જાણે છે

આસત્તિ એટલે ગતત મ મર્ગથી-જોડાણથી-લગની લાગણી, અભ્યાસ-પુન પુન પરિશીલનથી-અસ્કામ્થી, અભ્યાસજન્ય બુદ્ધિપાટવથી-મુદિતી જ્ઞાનમદ્ધુની કુશળતાથી, તથા પ્રચુર વચ્ચુના સ્વકાર્યનો વિવેક કરનાથી, છતાંદિ રીતે એક પર્યાયને ભજતા તે સર્વ પદાર્થ જાણે છે

જ્ઞાનરથમાં આ કેમ ઘટે ? તે બતાવે છે —

૬૭ કેશળજ્ઞાન વિના જો કે પદાર્થની સર્વથા વ્યક્તિ થતી નથી, નો પણ કવચિત્ એકાશતુ મદ્ધુ પણ પર્યાયની પ્રાપ્તિવાળું હોય છે. તેમ જ—

૬૮ મગધદર્શને આદિવાદ આગમમાં મ । અર્ણવિત શ્રદ્ધા વર્તે છે, અને તેથી કરીને જ તેને મ પૂર્ણ પદાર્થનો વિવેક કવચે છે

બુધને આગમ અર્થથી, હોય સર્વગત જ્ઞાન;
કાર્યાદિ વ્યવહાર તો, વચન-શૈળર સમાન. ૬૯

વિરક્તને ય એકાંતથી, કદાચહો જે કોય;
જૈનાભાસને પાપ તે, શાસ્ત્રબાધથી હોય. ૭૦

ભગવાનદાસ મનઃસુખલાઈ મહેતા

“ જિણસત્થાદો મઠે પચ્ચસ્કાદીર્હિં વુજ્જાદો ણિયમા ।

હીયદિ મોહોવચ્ચયો, તમ્હા સત્થં સમધિદવ્વં ॥ - (શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય)

“ જિનશાસ્ત્રવંડે કરીને, પ્રત્યક્ષ આદિ પ્રમાણથી પદાર્થોને જાણતાં, નિયમથી મોહ-
પટલ નાશ પામે છે; માટે શાસ્ત્રનો સમ્યક્ અભ્યાસ કરવો. ”

૬૯. આગમ અર્થના આશ્રયવડે કરીને, પ્રાસંગ્યને સર્વગત-મર્મ પદાર્થમાં પહોંચ-
નારું જ્ઞાન હોય છે; અને જે ક્રિયા આદિ વ્યવહાર છે, તે ઉક્ત વચનના શૈબરૂપ છે.
એટલે કે તે તો પરમ પ્રશસ્ત હોય આદેય છે જ, શિરસાવંદ છે જ.

આમ કેટલાક સૂક્ષ્મભાવોનું દિગ્દર્શન કરાવી, તે ઉપરથી ફલિત થતો મનનીય બોધ
આપે છે:—

૭૦. વિરક્તને-વૈરાગ્યવંતને પણ, એકાંતે કરીને, જે કાંઈ કદાચહ હોય, તે શાસ્ત્ર
અર્થને બાધ કરતા હોવાથી તેવા જૈનાભાસને પાપકારી હોય છે.

અત્રે જ્ઞાન કે ક્રિયા સંબંધી કદાચહનો સર્વથા નિષેધ કર્યો છે. એકાંતે જ્ઞાનના
આશ્રયથી કે એકાંતે ક્રિયાના આશ્રયથી વૈરાગ્યવંત બુદ્ધિ પણ જે કાંઈ પણ પ્રકારનો કદાચહ
રાખે તો તે જૈન નથી, પણ જૈનાભાસ છે—આભાસ માત્ર જૈન છે; અને તેવો કદાચહ
શાસ્ત્રવિરુદ્ધ હોવાથી પાપનું કારણ છે, કારણ કે જૈનદર્શન તો અનેકાંતવાદની ધોષણા કરે છે.

“ જાણં કિરિયારહિયં કિરિયામેત્તં ચ દો વિ પગંતાં ॥

અસમત્થા દાપ્પહં જન્મમરણદુક્ખ મા મીદં ॥ ” (અ. સન્નમતિ તર્ક)

“ આપ્રહીં યત નિનીયતિ યુક્તિં, તત્ર યત્ર મતિરસ્ય નિવિષ્ટા ॥

પક્ષપાતરહિતસ્ય તુ યુક્તિ-યત્ર તત્ર મતિરેતિ નિવેદામ્ ॥

(શ્રીમાન્ હરિભદ્રાચાર્ય)

“ આપ્રહી મનુષ્ય જ્યાં પોતાની બુદ્ધિ પેડી હોય છે ત્યાં યુક્તિને ઘસડી બાધ છે;
પણ પક્ષપાત રહિતની બુદ્ધિ તો જ્યાં યુક્તિ હોય ત્યાં પ્રવેશ કરે છે. ”

સદ્ગુરુની આવશ્યકતા

સંસારરૂપી દૂપમાંથી ઉદ્ધરવાને.....સદ્ગુરુ વિના ખીજે કોઈ સમર્થ નથી.

ધણા અધિકારવાળા કૂવામાં એક માણસ કૂવાને મથાળે આવેલા વડના ઝાડની એક ઝાળની કૂવામાં લટકતી બે વડવાઇને પકડી રહેલો માલૂમ પડતો હતો. આ કૂવામાં પાણીની સપાટી ઉપર ચાર મોટા અજગરો કુંદાડા મારી મારી હરધડી, કૂવાની હવાને ઝેરી કરી મૂકતા હતા. જો બે વડવાઇઓને પંકડીને આ માણસ લટકી રહ્યો હતો તેને એક કાળો અને ખીજો ધોળો એવા બે બિંદરો રાત્રિદિવસ કરડી રહ્યા હતા. એક મદોન્મત હાથી વૃક્ષને પોતાની ચૂંદડારા ઉભેડી નાખવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો હોય એમ દેખાતું હતું. આ બે વડવાઇઓની વચ્ચે એક મધપુડો હતો. તેની ઉપરથી મધમાખીઓ બીડી-બીડીને પેલા માણસને ડાખ મારી રહી હતી. કૂવામાં આવી રીતે લટકેલ માણસને આ પ્રમાણે દુઃખ છતાં જો કંઈ સુખ મળતું હતું તે એ હતું કે પેલા મધપુડામાંથી થોડે થોડે વખતે મધનું એક એક ટીપું બરાબર તેના મુખમાં ટપકીને પડતું હતું. આ મધનાં ટીપાં આખવાના રસમાં તે એવો તો ગુલતાન જણાતો હતો કે પોતાની આસપાસ આવેલા આવા ભયંકર દુઃખની તેને ખબર પણ હોય એવું જણાતું ન હતું. એવામાં કોઈ મુનિરાજ તે કૂવા પાસે આવી ચડ્યા. કેટલેક અંતરે મળતા મધનાં માત્ર થોડાંક ટીપામાં લલચાયેલા આ માણસને મહાદુઃખમાં પડેલો જોઈ તે સાધુમુનિરાજને ઘણી દયા આવી, કારણ કે સાધુ હંમેશાં નિર્બંકારણ બધું હોય છે.

સાધુમહારાજે આ માણસને ઉપદેશ આપવા મોંઝો કે- 'તું કૂવામાં લટકે છે. વળી તે કૂવો અંધારો છે. કૂવામાં મોટા ચાર અજગરો છે. તે કૂવાની હવાને ઝેરી કરી મૂકે છે, એટલું જ નહિ પણ જો તું ત્યાંથી નીચે પડો તો એ ચારે અજગરો તને ગળી નાખે તેવા છે. વળી તું એમ મગજતો હૃદય કે મેં આ વડવાઈ પકડી રાખી છે માટે મને પડી જવાની ધારતી નથી પણ તે જોડું સમજજે, કારણ કે જરા કાન દબને સાંભળ-એ વડવાઇઓને કાળો ને ધોળો એવા બે બિંદરો રાત્રિદિવસ કરડી રહ્યા છે, એટલું જ નહિ પણ જો વડની ઝાળની વડવાઇઓ તું પકડી રહ્યો છે તે વડને એક મદોન્મત હાથી મરડોને બાંગી નાંખવાને પ્રયત્ન કરે છે માટે તું આ ત્રણ રસીવાળાં દોરડાંને પકડીને બહાર આવ આ મધનાં થોડાંક ટીપામાં મોઢ પાળી આ ભયંકર દુઃખને ભૂલી ન જા, કારણ કે જો ડાળું વચ્ચે કે વડવાઇ કપાણી તો એ મહાદુઃખમાં તારા મધનાં ટીપાં જેટલું સુખ છે તે ક્યાંએ જતું રહેશે. એટલું જ નહિ, પરંતુ તું આ કૂવાનાં અગાધ પાણીમાં પડી દૂબીને મરી જઈશ.'

અત્યારસુધી મધુબિન્દુના થોડાક સુખમાં લલચાયેલો આ માણસ પોતાની હાલત બીલકુલ સમજતો ન હતો. તે જેમજેમ દયાળુ મુનિરાજ કહેતા ગયા તેમ તેમ પોતાની આસપાસ જોવા લાગ્યો. તે છતાં આ એક ટીપું લઈ લઉં, વળી બીજું, વળી ત્રીજું, એમ કેટલીય વાર થયા છતાં, પરંતુ આખરે તેની ખાતરી ચઈ ચૂકી કે હું ધણા દુઃખમાં પડ્યો છું અને જો ગુરુમહારાજનાં ફેંકેલા આ ત્રણ રસીવાળાં મળજૂત દોરડાંને પકડીને બહાર નહિ નીકળું તો આ કૂવાનાં બિંદા પાણીમાં પડી દૂબીને મરી જઈશ. આવો વિચાર કરી મધુબિન્દુના રમને

પડતો મૂકી શુભહારાજે આપેલા ત્રણ રસીવાળા મઝખૂત દોરડાને પકડી તે બહાર આગ્યો અને બહારના પ્રકાશથી જોવા લાગ્યો, તો તેની પૂર્ણ ખાત્રી થઈ, એટલે શુભા ચરણમાં વંદન કરી કહેવા લાગ્યો કે ‘અરેખર તમે મને જીવિતદાન આપ્યું છે. તમારા ઉપકારનો બદલો વળી શકે તેમ નથી.’

શુભહારાજે પૂછ્યું: ‘તારા પર બનેલા આ બનાવનો મર્મ તું સમજ્યો છો ?’ ત્યારે જે હાથ જોડી વિનયપૂર્વક તેનો શિષ્ય બનેલો તે માણસ બોલ્યો—‘સાહેબ ! આપની કૃપાથી હું આમ સમજ્યો છું કે—આ કૂવો જેમાં હું પડ્યો હતો અને જેમાંથી આપે મને ઉગાર્યો તે સંસારરૂપી કૂવો છે એમ મને જણાય છે. વળી તે કૂવો અંધારો એટલા માટે છે કે મોહના અંધકારથી ભરેલો છે અને તેથી આપે દેખાડેલા દુઃખમાં હું ફસાયેલો હોવા છતાં એ મોહ અંધકારમાં મને તેની ખબર પણ નહોતી પડતી, કારણ કે મધનાં ટીપાંની લાલચ મને મોહ પમાડી રહી હતી. એટલે એ વિષયના નરાસરખા સુખમાં મારું અત્યંત દુઃખ હું જાણતો ન હતો. ચાર સર્પો જે આ સંસારરૂપી અંધારા કૂવામાં રહી સંસારની દવાને ઝેરી કરી રહ્યા છે તે ક્રોધ, માન, કપટ (માયા) અને લોભ નામના છે. જે મધમાખીઓ મધપુડા પરથી જોડી મને ડંખતી હતી તે આ સંસારના વિષયસુખને લીધે આવી પડતી આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ છે. વળી આપે કહ્યું કે જે જોદર વડવાઈને કરડી ખાય છે તે વડવાઈ આયુષ્યની દોરી હોય એમ સમજાય છે અને રાત્રિવિસરૂપી કાળો અને ધોળો જોદર તેને કાપી રહ્યા છે. વળી આપે કહ્યું કે આ વૃક્ષને હાથી મરડી નાંખવા ધારે છે તે હાથી મારું મરણ લાગે છે. તે પણ આ માનવદેહરૂપી આવરણને મરડી એક દહાડે ઉમેડી નાખવાનો જ છે, આપે વગર સ્વાર્થે મધુબિન્દુ જેવા અલ્પ સુખમાં ફસાયલા મારા જેવાને મહા-દુઃખમાંથી ત્રણ રસીવાળાં દોરડાંથી બહાર કાઢ્યો તે દોરડું ધર્મરૂપ છે અને તે ત્રણ રસીએ વણેલું એટલે દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રવડે ગૂંથેલું છે. આ મનુષ્ય જેવી જાયં ગતિમાંથી હું નરક-નિર્ગોદમાં પડત પણ આપે ધર્મરૂપી દોરડું આપી, સંસારરૂપ કૂવામાંથી મને બહાર કાઢ્યો છે એમ હું ખાત્રીથી સમજું છું.’ ત્યારબાદ શુભજીએ કહ્યું—‘દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપી ધર્મ એમાં કુંડું સમજ્યો ?’ શિષ્યે કહ્યું—‘પૂજ્ય ! આપ જેવાનાં વચનમાં શ્રદ્ધા રાખવા લાગ્યો એટલે હું કંઈક સમજ્યો કે સંસારરૂપ અંધારા કૂવામાં હું દુઃખી છું. પછી જેમ જેમ આપનાં વચનમાં શ્રદ્ધા થતી ગઈ તેમ તેમ વિશેષ વિશેષ જાણવા લાગ્યો અને આપે વર્ણવેલું વાક્ય યથાર્થ સમજાયું એટલે તે પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યો.’

શુભ—હવે તને મોતની ઉપાધિની કે ક્રોધ વિગેરે કષાયોની પીડા છે ?

શિષ્ય—નથી. સંસારમાંથી નીકળતાં ક્રોધરૂપ કાળજીવડે હું કાળો થઈ ગયો હતો તે સમાવડે ધોળો દૂધ જેવો દેખાતો ‘હોહ’ એમ લાગે છે; માનવડે રાતો થઈ જતો હતો તે નમતાવડે શુભાથી રંગ જેવો દેખાતો ‘હોહ’ એમ જણાય છે. માયાવડે લીલો થઈ ગયો હતો તે સરવતાવડે રક્ષાટિકમણિ જેવો નિર્ભજ દેખાઈ હું અને લોભવડે પીળો પડી ગયો હતો તે સંતોષવડે તેજસ્વી જણાઈ છું. આ સર્વ આપની કૃપાનું પરિણામ છે.

શુભહારાજે આટલું માંભળી શિષ્યને હૃદય સાથે ચાંપી ધીમે રથને વિદાર કર્યો.

—સુનિ વિદ્યાનું દવિજ્ઞયજી

પુસ્તકોની પહોંચ

૧. શ્રી સ્તંભનપાર્શ્વનાથ મહાત્મ્ય તથા નવાંગી વૃત્તિકાર શ્રી અંબમહેવસૂરિવિરચિત જ્યોતિહુઅણુ સ્તોત્ર સમ્બંધ, વિવેચનપુકત. - રચયિતા આચાર્યશ્રી વિજ્ઞાનવિજયજીના પ્રશિષ્ય મુનિ યશોભદ્રવિજય. કિંમત સદુપયોગ. પ્રકાશક તથા સહાયક બાબુભાઈ જગનલાલ, તેમનાં પૂજ્ય પિતાના સ્મર્યાર્થે. આ છુકમાં વર્ણવેલ સ્થંભનપાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ગદ્ય ચોવીશીના ૧૬ માં શ્રી નમીશ્વર પ્રભુના સમયમાં અશાઢી શ્રાવકે બરાબી તે સમંગવી. સ્થંભન પાર્શ્વનાથ નામ રામ-ચંદ્રની પ્રાર્થનાથી ધરણેદ્રે સમુદ્રનું પાણી સ્થંભાવી દીધું તે ઉપરથી તેમણે પાડેલું છે, એમ આ છુકમાં જણાવેલ છે. ૩૨ પેજ પૃષ્ઠ ૧૮૪ છે. પાછળ ખીખ્ખું સ્તોત્રો ને સ્તવનો આપ્યાં છે. જ્યોતિહુઅણુ સ્તોત્ર કંઈ કરવા લાયક છે-પ્રભાવિક છે.

૨. શ્રીપર્યુષણપર્વ મહાત્મ્ય યાને કંદપસૂત્ર બોળોવબોધ-શ્રી જ્ઞાનવિમળસૂરિ-કૃત આઠ સમ્બંધો અને તેની ઉપરથી ઉદ્ધૃતસાગરજી મુનિકૃત બાળાવબોધ. પ્રકાશક-ભાર્વતગર-નિવાસી શા. અમૃતલાલ બોધવજી, દાદાસાહેબની પોળ, અમદાવાદ. કિંમત પાકું પૂકું રૂ. ૧૧, કવરપેપરની રૂ. ૧૧. મુનિરાજને અર્પાવે શ્રાવકે વાંચવાયોગ્ય આ બાળાવબોધ છે. પ્રથમ સંવત ૧૯૫૪ માં અમદાવાદ વિદ્યાશળા તરફથી શાસ્ત્રી ટાઇપમાં છપાયેલ, ત્યારપછી સંવત ૧૯૭૦ માં શ્રી એવરકર મંડળ-મેમાણે તરફથી કેટલાક સુધારાવધારા સાથે ગુજરાતી ટાઇપમાં છપાયેલ તે બંને અત્યારે લખ્ય ન હોવાથી ખાસ જરૂર હતી. પ્રયાસ સારો છે. ખરીદ કરવા લાયક છે.

૩. શ્રી જિનેન્દ્રસ્તવન સમ્રહ-શ્રી આનંદધનજી વગેરે અનેક પૂર્વપુરોનાં કરેલાં સ્તવનો, ચૈલવંદનો, સ્તુતિઓ, સમ્બંધોનો સારો સંગ્રહ કર્યો છે. પ્રકાશક શા. મણિલાલ જિગરચંદ, પંચભાઈની પોળ, અમદાવાદ. કિંમત બાર આના. કાઢેલ સોળપેજ પૃષ્ઠ ૨૦૦ ઉપગત છે, ૧૬ વર્ષ અગાઉ છપાયેલ છે.

આ બે છુકો- (નં. ૨-૩) મારતર પોપંટલાલ સાકરચંદ બેટ મોકલી છે.

૪. શ્રી ચિદાનંદશ્રુત-પ્રશ્નોત્તરરત્નમાળા-મુનિરાજ શ્રી કપૂરવિજયજીકૃત વિસ્તારાર્થ સાથે ૧૧૪ પ્રશ્નોના ઉત્તરો છે. ગુજરાતી ને શાસ્ત્રી બંને પ્રકારનાં ટાઇપમાં છપાયેલ છે. બંનેનાં પૃષ્ઠ ૮૮-૮૮ છે. આર્થિક મહાયક-શા. મોહનલાલ સાંઠગચંદ. પ્રકાશક-શા. ભોગી-લાલ માકળચંદ, રીમીશીડ, અમદાવાદ. મૂલ્ય-પકનપાકન. પ્રશ્નો તદ્દન સાદા ને મમજવાળા છે. ઉત્તરોમાં ઘણો વિસ્તાર કરેલો હોવાથી બહુ ઉપયોગી થયેલ છે. પ્રથમ-છપાયેલ છે. આ પુસ્તક છપાવવામાં પ્રેરક પં. શ્રી માનવિજયજી ગણિ છે.

૫. શ્રી સૂર્યપુર અનેક જૈન પુસ્તક બાંડારનારંશિકા સૂચિ-સંગ્રહકાર કેશરીચંદ દેરીચંદ જવેરી, પ્રકાશક મોતીચંદ મગનલાલ મોકસી, સુરત, જૈન સાહિત્યકંડ તરફથી જુદા જુદા ૧૧ પુસ્તક બાંડારોની એકી અનુક્રમિક અકાગદિના કમે અને જે જે પુસ્તક-બાંડારમાં તે પ્રત હોય તેના અંક સાથે પ્રગટ કરેલ છે. પ્રયાસ ઘણો કર્યો છે. દરેક સહેરના બાંડારોની આવી એકત્ર સૂચિ બપાવ તો બહુ ઉપયોગી થઈ પડે. કિંમત રૂ. ૧) પ્રયાસના પ્રમાણમાં બહુ અલ્પ છે. શ્રી જૈનસાહિત્ય મંચ મીરીઝડ આ ખીખ્ખું પુષ્પ છે.

૬. શ્રી સૂર્યપુરનો સુવર્ણચુગ યાને સુરતનો જૈન ઇતિહાસ-પ્રારંભમાં રા. રા. મોહનલાલ દલીયંદ દેશાઇનો ઉપોદ્ધાત પૃષ્ઠ ૧૨૮ માં આપેલો છે. તેમાં ૧૬ માં શતકથી કમજોદ દહીકત આપેલી છે. ત્યારપછી આપેલા ઇતિહાસે પૃષ્ઠ ૨૬૦ રોકેલાં છે. તેમાં મોટો ભાગ પદ્યબદ્ધ છે. પ્રકરણો ૧૮ પાડેલાં છે, પ્રયાસ બહુ કર્યો છે, કિંમત રૂ. ૧) રાખી છે. ઉપર જણાવેલી સીરીઝનું આ ત્રીજું પુષ્પ છે સંચયકાર કેશરીચંદ હીરાચંદ જવેરી છે. પ્રકાશક-મોતીચંદ મગનભાઇ ચોકસી છે.

૭. શ્રી સૂર્યપુર રાંસમાળા-સચ્ચકાર ને પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. પુષ્પ ચોથું છે. કિંમત બાર આના. સુરત શહેરના સંબંધના પદ્યબદ્ધ રામકાવ્યો, સ્તવનો વગેરે જે જે લખ્યે યઇ શકેલ છે તે સર્વનો આ છુકમાં સંગ્રહ કરેલો છે. શુદ્ધ કરવાનું કામ શ્રીયુત મોહનલાલ દલીયંદ દેશાઇએ કરેલું છે, તેથી શુદ્ધિ સારી થયેલી છે. પ્રયાસ સ્તુત્ય છે.

ઉપર જણાવેલી ત્રણે છુકો જેને મંગાવેલી હોય તેણે શ્રી સુરત, ગોપીપુરા, શા. ભાઇ-ચંદ છોટુભાઈ વડીલ ઉપર આઠ આના પોસ્ટેજના મોકલીને પત્ર લખવો, જેથી મળી શકશે.

૮. આદર્શ જૈનદર્શન ચોવીશી તથા અનાનુપૂર્વી-પ્રકાશક : પં. ભગવાનદાસ જૈન, જયપુર. કિં. રૂ. ૧-૮-૦. આને લગતી કાંઇક નાના કદની છુક ચાર આને મળે છે, તેમાં પશુ પ્રભુની મૂર્તિઓ બહુ સુંદર છે. આ છુકમાં તે કરતાં વિશેષતા છે, પરંતુ વિશેષ કિંમત રાખવાથી ખપીછવે તેનો લાભલંછ શકતાં નથી. પ્રકાશકે પ્રયાસ સારો કર્યો છે. ચિત્રો આકર્ષક છે.

૯. સાર્થ પંચપ્રતિકમણાદિ સૂત્ર-પ્રગટકર્તા શ્રી શ્રેયસ્કરમંડળ-મેસાણા, નવી આવૃત્તિ પહેલી. કિં. રૂ. ૨-૮-૦. આ છુકમાં-તે મંડળના કાર્યવાહક ભાઇ શ્રી પ્રભુદાસ ખડેચંદનોંસે ઘણો પ્રયાસ કર્યો છે. પ્રથમ પૃષ્ઠ ૮૪ માં પ્રેસ્તાવના, ભૂમિકા, અનુ-ક્રમણિકા વગેરે આપેલી છે. ત્યારપછી અર્થ સહિત સૂત્રોની શેરઆત થાય છે. તેમાં ભર-હોસરની મજાવના અર્થમાં ૧૧૬ કથાઓ, ૫૪ ૩૯૨ થી ૫૫૬ સુધીમાં આપેલ છે. પચ્ચખખાણું સંબંધી વિવરણમાં પૃષ્ઠ પંદર થી ૬૪૩ રોક્યાં છે. માક્ષિક અતિચારના વિવરણમાં પૃષ્ઠ ૭૨૩ થી ૮૮૧ સુધી રોક્યા છે એમાં બુદ્ધિવ્યાપાર બહુ કર્યો છે. અનિત-શાંતિસ્તવ પછી તેમાં આવેલાં માગધી વૃત્તોની ગમજણ આપી છે. એકંદર આ વિભાગમાં પૃષ્ઠ ૯૯૨ રોકેલાં છે. ત્યારપછી ત્રીજો વિભાગ ત્રણ પરિશિષ્ટોનો છે. તેના પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં શેષ રહેતા ૪ રમરણો અર્થ માથે આપ્યાં છે. બીજા પરિશિષ્ટમાં કાવ્યવિભાગ તરીકે ચૈત્યવંદનો, સ્તવનો, સન્ન્યાયો ને સ્તુતિઓ આપેલી છે. ત્રીજા પરિશિષ્ટમાં પ્રતિકમણમાં આવતાં માગધી ભાષાનાં સૂત્રોની સંસ્કૃત છાયા આપેલી છે તથા કેટલાક સુધારા, વધારા, ખુલાસાઓ ને શુદ્ધિપત્ર આપેલ છે. આ વિભાગનાં પૃષ્ઠ ૨૫૬ છે. એકંદર ૧,૪૦૦-લગ-ભગ પૃષ્ઠોની આ છુકમાં કરેલો પ્રયાસ જોના તેની કિંમત રૂ. ૨૦ વધારે નથી. જૈન બંધુઓ આ છુકનો લાભ જરૂર લે એવી આમરી ભલામણ છે.

૧૦. સોનપ્રમ સારસંગ્રહ-ગુજરાતી અનુવાદ કરનાર આ. શ્રી વિજયકુમ્ભદસરિ. પ્રકાશક-મારતર ન્યાલચંદ કાગીદાસ. જયપુરયાપક-જૈનશાનમંદિર, લોચી. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦. અનુવાદકનો પ્રયાસ સ્તુતિપાત્ર છે. આ ગ્રંથમાં ૪ ઉદાસ છે. એમાં પ્રશ્નકાં એકંદર ૯૯ છે અને પ્રશ્નો ૧૦૧૭ છે. આખી છુક પંચાંગવાચી સાર્વભૌમિકો અનેક આંત્રી-ધુટીઓનો નીકાલ

ચક્ર ગ્રંથ તેમ છે. પ્રારંભમાં ઉપોદ્ધાત લાઇ શ્રી પ્રભુદાસ બહેચરદાસે પૃષ્ઠ ૬૭ માં લખેલ છે. ત્યારપછી પ્રશ્નકારનાં નામોની અને પ્રશ્નોની અનુક્રમશિક્ષા પૃષ્ઠ ૪૪ માં આપેલી છે. પ્રાંત વિષયપરત્વે અનુક્રમશિક્ષા આપી છે. આધાર તરીકે લીધેલાં આગમો ને અંથેનું વિસ્તર આપ્યું છે.

૬૧. સમ્રાટ સંપ્રતિ યાને પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસની પ્રામાણિકતા-પ્રકાશક : શા. ખેંગારજી હીરાજીની કું., થાણા. તથા શા. તારાચંદ કસ્તુરચંદ, થાણા. લેખક-મંગળદાસ ત્રિકમદાસ ઝવેરી. ડિ. શ. પ). કાઉન આઠ પેજ પૃ. ૫૦૦. આ છુકના પ્રારંભમાં સમર્પણ, સ્કુરણ, પ્રસ્તાવના, પરિચય, આધાર માટે લીધેલા ૬૨ અંથોની સૂચિ, વિષયાનુક્રમશિક્ષા, લેખકના ઉપકારી આચાર્ય શ્રી જિનન્દ્રસુરિના પરિચય વગેરે આપ્યા બાદ અંથની શરૂઆત કરી છે. તેના ખંડ ૮ છે. અને દરેક ખંડમાં ચોક્કસતાં પ્રકરણો છે. એકંદર ૮૫ પ્રકરણો ને ચાર પરિશિષ્ટો છે. પ્રથમ ખંડનાં ૭ પ્રકરણો છે. તેમાં શ્રી ઋષભદેવનું ચરિત્ર વિસ્તારથી આપીને પછી મહાવીરસ્વામી પર્યંત દ્વંકમાં હકીકત જણાવી છે. ઋષભદેવચરિત્ર વગેરેમાં રખલનાઓ જણાય છે, પરંતુ તે છદ્મસ્થને માટે સંભવિત છે. ખરી રીતે ખીજા ખંડથી અંથની શરૂઆત થાય છે. એમાં લેખકે પોતાના હેતુ સિદ્ધ કર્યો છે.

ખીજા ખંડમાં ખિગિસાર બેઈ શ્રેણિકું, કાણિકું, તથા ઉદ્ધાપી રાગનું ચરિત્ર આપેલું છે. ત્રીજા ખંડમાં નંદવંશની વંશાવળી, નવે નંદનાં ચરિત્રો ને છેવટે ચાણક્યનું ચરિત્ર આપ્યું છે. ચોથા ખંડમાં મૌર્યવંશની વંશાવળી, ચંદ્રગુપ્ત રાગ, ખિંદુસાર, કુણાસ ને મંપ્રતિ રાગના જન્મ સુધીનું જતાં છે. પાંચમાં ખંડમાં સંપ્રતિ રાગનું આર્ય સુદરિતસુરિના મેળાપ સાથે વિસ્તૃત ચરિત્ર આપ્યું છે. તેમો અવંતિસુકમાળના ચરિત્રનો પણ સમાવેશ કર્યો છે. છઠ્ઠા ખંડમાં મૌર્યવંશનું પતન અને તે વંશના છેલ્લાં રાગઓનું જતાં છે. સાતમાં ખંડમાં કલંકી જેવા પુણ્યમિત્ર રાગનું ને છેવટે મહામેઘવાહન રાગ ખારવેલનું જતાં છે. વીર મં. ૬૦૫ સુધીનો તેમાં સમાવેશ છે. આઠમા ખંડમાં કાળની ગણના વગેરે જરૂરી બાબતો આપેલી છે. ચાર પરિશિષ્ટ બહુ ઉપયોગી આપ્યાં છે. તેમાં શ્વેતાંગર-દિગંબર વ્યાકરણસાહિત્યનું વિસ્તર આપ્યું છે. જૈનપંડિતોએ જૈનેતરના સાહિત્ય પર દીકરો લખીને કરેલી સાહિત્યસેવાનું વિસ્તર પણ આપ્યું છે. એવી ઘણી બાબતો છે.

૧૪ ૩૫૨-૬૦ ઉપર શ્રી અમલદેવસુરિવિરચિત સંપ્રતિ રાગની સંસ્કૃત કથા ૧૯૬ શ્લોકની આપી છે. બીજી પણ અનેક બાબતો આપી છે. તેમાંથી નવું નવું ધણું મળ્યુંવાતું મળે તેમ છે. આ છુકમાં એક અત્યંત બાગ ફાટાઓનો છે. તેમાં તીર્થોના, આચાર્યોના તેમ જ કેટલાક ઉપયોગી રચનાંના અને ખીજા મળી લગભગ ૩૫-૪૦ ફાટા આપ્યા છે. તેનું વિસ્તર છુકમાં આપવાની જરૂર હતી.

આ છુકનો ખરે રિચ્યુ તો સાવંત લક્ષ્મીપૂર્વક વંચાય ત્યારે અપાય. તેટલો અવેકાશ ન હોવાથી દાસ માત્ર વસ્તુનિરૂપણ રિચ્યુ સેવામાં આપ્યો છે. વધારે વંચાયા બાદ પ્રસંગે વિશેષ લખવા ઇચ્છા વને છે.

લેખકના પ્રવાસ માટે નોટનું લખીએ તેનું થોડું છે. તેમજ પ્રવાસ બહુ કર્યો છે અને તે પણ ખાસ ઉપયોગી કર્યો છે. અમે તે માટે નેમને અંતઃસૂચી અભિનંદન આપીએ છીએ.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહ પ્રાનલુપ્તિ. કાર્યા ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

આક ૯ મો

પુસ્તક પદ મુ'

માર્ગશીર્ષ

સંવત્ ૧૯૮૭

વીર સંવત્ ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૬ અંક
અંક ૯ માં

માર્ગશીર્ષ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ }

અનુક્રમણિકા

- ૧ શ્રી પરમાત્મ સ્તુતિ ... (અભિયંદ કરશનજી શેઠ) ૨૯૩
 - ૨ સંતસમાગમ-પદ ... (હળતલાલ નંદાનયંદ-નાણાવટી) ૨૯૪
 - ૩ મોક્ષાર્થીને વંદના-પદ ... (સંભાદક મુનિ લક્ષ્મીસાગરજી) ૨૯૫
 - ૪ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રલકૃત પાંડવ સ્વાધ્યાય (સં. અગરચંદજી નાંદટા) ૨૯૬
 - ૫ શ્રી રતનત્રય કુલક-સાર્થ ... (અતુવાદક-પં. જગજીવનદાસ પોપટલાલ) ૨૯૭
 - ૬ વૈરાગ્યમયી સૂક્તવચનો ... (મુનિ. લક્ષ્મીસાગરજી) ૩૦૨
 - ૭ વ્યવહાર કૌશલ્ય : નાના લેખ ૩ (૧૯૧-૨-૩) ... (મૌકિતક) ૩૦૪
 - ૮ હરતચક્રી ... (કુંવરજી) ૩૦૭
 - ૯ શું અસંખ્ય સમુદ્રોમાં ગોતીર્થ છે ? ... (કુંવરજી) ૩૦૮
 - ૧૦ પ્રશ્નોત્તર ... (પ્રશ્નકાર-દેવચંદ કરશનજી, રાધણપુર) ૩૦૯
 - ૧૧ ઉત્તમ અર્ચિયનધર્મ ને બ્રહ્મચર્ય ... (સ્વ. સ. ક. વિ.) ૩૧૪
 - ૧૨ સુશાપિત વચનમાળા ... (રાજપાળ મજનલાલ વહોરા) ૩૧૬
 - ૧૩ મોક્ષાંગરૂપ સામાયિક તથા જિનદર્શન મહિમા (મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૩૧૯
 - ૧૪ સાવચેત રહેવાની જરૂર ... (કુંવરજી) ૩૨૦
 - ૧૫ પ્રભાવિક પુરુષો : જંબુકુમાર-૨ ... (મોહનલાલ દોપચંદ ચોકમી) ૩૨૧
 - ૧૬ પુસ્તકોની પહોંચ ... (કુંવરજી) ૩૨૬
- (શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનો ૫૯ મા વર્ષનો રિપોર્ટ ને હિસાબ)

માસિકના પ્રકાશન સમયમાં ફેરફાર

આ નવમા અંક મુઘી ૬૨ ઇંગ્રેજી મહિનાની તા. ૧૦ મીએ 'જૈન ધર્મ પ્રકાશ' બહાર પડતું હતું. હવેથી ૬૨ ઇંગ્રેજી મહિનાની તા. ૧ લીએ બહાર પડશે.

નવાં કાર્તિકી જૈન પંચાંગ

આ વર્ષથી અમે કાર્તિકી પંચાંગ છપાવવાનો નિર્ણય કરીને તે છપાવીને આ અંક સાથે વહેંચ્યાં છે. હવે ચેત્રી પંચાંગ છપાવીને વહેંચવામાં આવશે નહીં; માટે જરૂર હોય તેણે કાર્તિકી પંચાંગ જ મંગાવવાં. ૬૨ મો નક્કસના રૂ. ૨; છૂટક નક્કસના અર્ધ આપો.

પુસ્તક ૫૬ સુ. { માર્ગશીર્ષ } અંક ૯ મો
વિ. સં. ૧૯૮૭ { વીર સં. ૨૪૬૭ }

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી પરમાત્મ સ્તુતિ

(રાગ બિલાવલ)

છોટ હવે છળ-લેહલરેલી, લાંળા કાળની રાક્ષસી રીતિ,
બ્રમ નિદ્રામાં ભૂલી ગયો કાં, બ્રહ્મ તું કાળ કરાળની લીતિ ?
જન્મ અનંતની યાદ ન આવે, વિષમ વિપત્તિઓ જે શિર વીતી,
રાળીસ જે મન લાવના સારી, તો તો જરૂર જઈશ જગ છતી. ૧

ભલિમ ભવસાગરને તરવા, સ્નેહ ધરી મુખ સાધન સજ રે,
એક અનાદિ પૂરણ અરિહંત છે, જેને નમે મુર નર મુનિ અજર રે;
આળખં પાળ ઉપાધિભરેલી, રસનાને વશ કરી તામસી તબ રે,
રાખે પ્રભુ ગ્રેમે ઘટ ધરમાં, શીળ માન હવે નથા નિર્લજ્જ રે. ૨

હીન મલિન થવા પ્રભુ પાવન, આળ્યો છું હું શરણ તમારી,
કામ ક્રોધ મદ મોહ કપટભર, ફર કુચંગી છું લયમાં ભારી;
બ્રમણ કથું વિપયોમાં ભૂધર, પ્રભુજ દેજે એ વાત વિસારી,
વિશ્વમાંહી આપ છો સચરાચર, અધમ સેવકને નાથ ઉધારી. ૩

દેવ દયા ધરી તારો હવે તો, ભાર અતોલ ભર્યા છે અધના,
થઈ મદમસ્ત પ્રભુજ મેં તો, સાધુ પુરુષના કેણ ઉચાર્યા;
અજ્ઞાને અધ હું લક્ષે ન લેતો, અલગ સદા રહેતો ઉત્તમથી,
તેમ છતાં મુરઘંદુને તારો, તારણહાર ગિરહ તમ છે તો. ૪

અમીચંદ કરસનજી શેઠ

સંત-સમાગમ

(૫૬)

- સંતસમાગમ દુર્લભ જગમાં, લાગ્યથકી ભવિ પામે રે;
સંતસમાગમ સંહેજે થાતાં, ભવલવનાં દુઃખ વામે રે.-સંતસમાગમ ૧
- કામકુલ-સર્મ-કામિતદાયક, સંતસમાગમ જાણો રે;
ઉભય લોકનાં મુખે સાંપડશે, શંકા લેશ ન આણો રે.-સંતસમાગમ ૨
- મન વચ કાયા નિર્મળ કાશે, પાપપડલ દૂર જાશે રે;
કેશરીકેરો સાદ મુખેતાં, હાથીભૂથ જ્યમ નાશે રે.-સંતસમાગમ ૩
- કામી કોધી લોભી વ્યસની, હિંસાના કરનારા રે;
શરણ લેતાં સંત જનોનું, કષ્ટ થયા મુખીઆરા રે.-સંતસમાગમ ૪
- ભૂંગીકેરો ચટકો ખાતાં, ઈશ્વર જાને છે ભૂંગી રે;
પતિત પાવન જાની જાય છે, થાતાં સંતના સંગી રે.-સંતસમાગમ ૫
- સ્પર્શ સંહેજ થતાં પારસનો, લોહ કનક જ્યમ થાયે રે;
સંતચરણનો સ્પર્શ જ થાતાં, છવન પલટો ખાયે રે.-સંતસમાગમ ૬
- શીતળ છાયા સંત જનોની, શીતળતા પ્રગટાવે રે;
વાસ કરતાં એ છાયામાં, ત્રિવિધ તાપ હઠાવે રે.-સંતસમાગમ ૭
- મોહ માયા ને જગજ્જાણો, સંતકૃપાથી છૂટે રે;
અષ્ટ કરમનાં દગીઆ કાળાં, તરત તરાતડ તૂટે રે. સંતસમાગમ ૮
- મોક્ષનણા અભિલાષી સતો, આગમના અભ્યાસી રે;
જ્ઞાન ધ્યાનમાં મસ્ત જનાવી, કરતા શિવપુરવાસી રે.-સંતસમાગમ ૯
- સંતસમાગમ સાચો આરો, ભવજળ તરવાકેરો રે;
દુનિયામાં દુઝે દિસે નહિ, જે રાજે ભવકેરો રે.-સંતસમાગમ ૧૦
- શુભ અનંતા સંતજનોના, ગણતાં પાર ન આવે રે;
મેવા કરતાં ચિત્ત ઉદ્ધમે, મંગળ કમળા વાપે રે.-સંતસમાગમ ૧૧
- સેવક જાનીને સેવા કરજે, સંત જનોની સાચી રે;
કહે છગન નિશ્ચે તું રહેશે, દિવ્ય મુખમાં રાચી રે.-સંતસમાગમ ૧૨

શાહ છગનલાલ નહાનચંદ નાણાવટી-વેજલપુર

મોક્ષાર્થીને....વંદના

(રાગ ખિલાસ)

ભુઓ રે ભુઓ રે જોનો ! કેવા વ્રતધારી ?
 કેવા વ્રતધારી ? તેને વંદના અમારી—ભુઓ રે ટેકો
 ભુઓ ભુઓ જાણુસ્વામી, બાળવયે ગોધ પામી;
 તણ રાજ્યનકદિ જેણે, તણ આઠ નારી;
 તણ આઠ નારી, તેને વંદના અમારી—ભુઓ રે ૧
 ગજસુકુમાળ મુનિ, ધગે શિર પર ધુનિ;
 અડગ રહ્યા તે ધ્યાને, ડગ્યા ન લગારી;
 ડગ્યા ન લગારી, તેને વંદના અમારી—ભુઓ રે ૨
 કોશ્યાના મંદિર મધ્યે, રહ્યા મુનિ સ્થુલિભદ્ર;
 વેશ્યા સંગ વાસ્યો તોયે, થયા ન વિકારી;
 થયા ન વિકારી, તેને વંદના અમારી—ભુઓ રે ૩
 સતી તો રાબુલ જેવી, જગમાં ન જોડી એવી;
 પતિવ્રત માટે કન્યા, રહી એ કુંવારી;
 રહી એ કુંવારી, તેને વંદના અમારી—ભુઓ રે ૪
 જનકસુતા જે સીતા, વર્ષ તો બારે વીત્યાં;
 ઘણું દુઃખ વેઠ્યું તોયે, ડગ્યાં ન લગારી;
 ડગ્યાં ન લગારી, તેને વંદના અમારી—ભુઓ રે ૫
 સતી કળાવંતી નામે, થયા શંખપુર ગામે;
 કર વિજ કાપ્યા તોયે, રહ્યાં ટેક ધારી;
 રહ્યાં ટેક ધારી, તેને વંદના અમારી—ભુઓ રે ૬
 દુઃખમાં તો દીધાં દેવે, સહ્યાં એ તો કામદેવે;
 ઘણું દુઃખ વેઠ્યું તોયે, ડગ્યાં ન લગારી;
 ડગ્યાં ન લગારી, તેને વંદના અમારી—ભુઓ રે ૭
 ધન્યે ધન્ય તે નરનારી, એવા દહ ટેક ધારી;
 દુવિત સુધાર્યું જેણે, પામ્યાં ભવપારી;
 પામ્યાં ભવપારી, તેને વંદના અમારી—ભુઓ રે ૮

સંગ્રાહક : મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગર

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॐ
 (श्रीमद् દેવચંદ્રકૃત) ॐ
પાંડવ સ્વાધ્યાય
 ॐ

પાંચ પાંડવ મુનિરાય, આરોહિં શેત્રુંજિરે હો લાલ; પૂરવ સિદ્ધ અનંત, તેહના ગુણ મનમેં ધરે હો લાલ. ૧
 ધન્ય શ્રમણ નિર્ઐશ, નિષ્ઠ નિજ આતમ તારિયે હો લાલ; દર્શન જ્ઞાન આરિત્ર, આતમ ધરમ સંભારિયે હો લાલ. ૨
 પાર્મી ગિરિવર એહ, સુધું અણુશણુ આદરી હો લાલ; કર્મ કદર્થન ભાંછું, નિજ અસંગતા અનુસરી હો લાલ. ૩
 પ્રણમી આદિ નિષ્કંદ, આણુંદે વંદન કરે હો લાલ; તે મન ચિતે એમ, આત્મગણે ભવભય હરે હો લાલ. ૪
 ગિરિ ઉપરિ એકંત, પુઢવી શિલાવટ પૂંછને હો લાલ; ધર્માચાર્ય નેમિ, વંદે નિરમલ હેજમેં હો લાલ. ૫
 સિદ્ધ સકલ પણમેવિ, આચાર્ય પમુડા ગુણી હો લાલ; છવ સકલ જામેવિ, વસ્તુ ધર્મ સમ્યગ્ સુણી હો લાલ. ૬
 પાપસ્થાન અઢારે, દ્રવ્ય ભાવથી વેસિરી હો લાલ; પૂરવ વ્રત પરિભાણ, વળી ત્રિકરણથી ઉચ્ચરી હો લાલ. ૭
 ઇષ્ટ કંત અભિરામ, ચીર શરીરને વેસિરે હો લાલ; પચખ્યા ચાર આહાર, પાદપ પરે અણુસણુ કરે હો લાલ. ૮
 ભેદ રતનત્રયી રીતિ, સાધન જે મુનિને હોતો હો લાલ; તેહ અભેદ સ્વભાવ, ધ્યાન જાણે ક્રીધો છોતો હો લાલ. ૯
 તત્ત્વરમાણુ એકત્વ, રમતા સમતા તનમયી હો લાલ; પંચ અપૂરવ જોગ, કર્મસ્થિતિ ભાંગી ગઈ હો લાલ. ૧૦
 અશ્વ સગી કરણેણુ, કર્મપ્રદેશે અનુભવ્યા હો લાલ; દ્વીદ્વીકરણે મોહ, ચૂરણુ કરિ નિરમલ થયા હો લાલ. ૧૧
 શીલુમોહ પરિણામ, ધ્યાન શુકલ બીજે ધરે હો લાલ; ઘાતિ ક્ષય લયલીન, દેવલજ્ઞાન દયા ધરે હો લાલ. ૧૨
 યયા અયોગી અસંગ, શૈલેશી ધનતા લદી હો લાલ; અઘ્યાનાધ સરૂપ, સકલ પૂર્ણ પદ સંચદી હો લાલ. ૧૩
 સિદ્ધ યયા મુનિરાજ, દાજ સંપૂરણુ નિપનો હો લાલ; શુદ્ધાનંદ ગુણ જોગ, અક્ષય અવ્યય સંપનો હો લાલ. ૧૪
 નાણુ દંસણુ સંપત, અશરીરી અવિનશ્વર હો લાલ; ચિદાનંદ ભગવાન, સાદિઅનંત દયા ધરુ હો લાલ. ૧૫

શ્રીરત્નત્રયકુલકમ્

[સાનુવાદ]

ચંદ્રસમણિહાલં, ક્ષંપિયનિસ્સેસકુગદ્ધાયાલં ।

મંગલકમલમરાલં, વંદે વીરં ગુણવિસાલં ॥ ૧ ॥

અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવા લાલપ્રદેશવાળા, સમસ્ત હુર્ગતિરૂપ પાતાળને આચ્છાદન કરનાર, કલ્યાણરૂપી કમળોમાં વિહરવાને હંસતુલ્ય, તેમજ વિસ્તૃત ગુણવાળા શ્રી વર્ધમાનસ્વામીને હું વંદન કરું છું ૧.

લદ્ધે માણસજન્મે, રમ્મે નિમ્મલકુલાદિગુણકલિઃ ।

ઘડિયલ્લં મોક્ષલક્ષણ, ણરેણ વહુવુદ્ધિના ધણિયં ॥ ૨ ॥

નિર્મળ કુળાદિ ગુણવિભૂષિત રમણીય મનુષ્યલવ પ્રાપ્ત કરીને બુદ્ધિમાન પુરુષે શીઘ્રતાથી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાને માટે યતન કરવો જોઈએ. ૨.

દેવગુરુધર્મતત્ત્વે, વિન્નાણ મોક્ષસંભવો ભવિણો ।

અમુણિયમગ્ગસરૂવા, ણ હટ્ટપુરગામિણો હોંતિ ॥ ૩ ॥

શુદ્ધ દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વને સમ્યક્પ્રકારે જાણીને લાભ્ય પ્રાણીઓ મોક્ષ મેળવી શકે છે, કારણ કે જેઓએ માર્ગનું સત્ય સ્વરૂપ જાણ્યું નથી તેઓ ઈચ્છિત સ્થળે પહોંચી શકતા નથી ૩

દેવતત્ત્વ

જિયરાગો જિયદોસો, જિયમોહો જો મઓ સ હહ દેવો ।

અરિહંતોચ્ચિય સો પુણ, ન ઉ અન્ને હરિહરાઈયા ॥ ૪ ॥

વીશ કોડિ મુનિરાય, સિદ્ધ થયા શત્રુંજય ગિરે હો લાલ;
તે કાળે સાગર સાધુ, કોડિ તીનથી શિવ વરે હો લાલ. ૧૬
નારદમુનિ લહી સિદ્ધ, સાધુ એકાણું સહસથી હો લાલ;
ભાખ્યો એ અધિકાર, શત્રુંજય મહાત્મમાંહિથી હો લાલ. ૧૭
એહવા સંયમ ધીર, પાર લહો સંસારનો હો લાલ;
વહો સવિ નરનાર, શ્રમણ સુગુણ ભંડારનો હો લાલ ૧૮
પાઠક શ્રી દીપચંદ, ત્રીસ ગણિ ઇમ મંગલે હો લાલ;
વંદે મુનિ દેવચંદ, સિધ્યા જે સિદ્ધાચળે હો લાલ. ૧૯

સંગ્રાહક:-અગરચંદ નાહટા-બીકાનેર

રાગ, દ્રેષ તથા મોહને જેમણે છુટ્યા છે તે જ શુદ્ધ દેવ ગણાય છે. તેવા દેવ તો શ્રી અરિહંત પરમાત્મા જ છે, હરિ, હર, બ્રહ્માદિ દેવો રાગ-દ્રેષાદિ દોષોથી યુક્ત હોઈને શુદ્ધ દેવ મનાતા નથી. ૪.

ભવવિસતરુચીયસમા, દોસા રાગાણો જયસ્સાવિ ।

જે સામન્નામન્નાણ, તાણ કહ હોડ દેવત્તં ? ॥ ૫ ॥

જિતેન્દ્રિયને પણ સંસારરૂપી વિપત્તરૂતા બીજ સમાન રાગદ્રેષાદિ દોષો હોય છે તો હરિ, હરાદિક કે જેઓ જિતેન્દ્રિય પણ નથી તેઓમાં દેવપણું કઈ રીતે હોઈ શકે ? ૫.

સરયસસિસોમરૂવો, સુરપયડિયપાડિહેરમાહપ્પો ।

પરમપયસત્થવાહો, ભવસાગરપારગો ભગવં ॥ ૬ ॥

શરદ્ ઋતુના ગદ્ગ જેવી સૌમ્ય કાલિવાળા, દેવકૃત અષ્ટમહાપ્રાતિહાર્યાદિથી વિભૂષિત, મોક્ષપદે પહોંચ્યાડવામાં સાર્થવાહુ સમાન તેમ જ ભવસાગરના પારને પામેલા શ્રી અરિહંત પરમાત્મા જ છે. ૬

एसो चिय णमणिज्जो, णमंसणिज्जो य पूयणिज्जो य ।

संभरणिज्जो महया, तोसेण निभालणिज्जो य ॥ ७ ॥

તે શ્રી અરિહંત પરમાત્મા જ નમન કરવા લાયક, વંદન કરવા લાયક, પૂજવા લાયક, સ્મરણ કરવા યોગ્ય, તેમ જ અત્યંત પ્રમોદપૂર્વક દર્શન કરવા યોગ્ય છે. ૭.

जो जारिसओ देवो, तारिसमाराहिओ फलं देई ।

न कयाइ निवरुक्खा, फलन्ति कप्पहुमफलाइं ॥ ८ ॥

આરાધન કરાયેલ દેવ જેવા હોય તેવા પ્રકારનું ફળ તે આપી શકે છે; કારણ કે લીંણડાનું વૃક્ષ કલ્પવૃક્ષના ફળને કદી પણ આપી શકે નહિ. ૮.

णिज्वाणसोक्खसामी, सच्चन्नुच्चिय निसेवए तम्मि ।

अवियप्पेण मणेहं, लब्भइ भव्वेहि सिद्धिसुहं ॥ ९ ॥

મોક્ષસુખના સ્વામી શ્રી સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્મા જ છે. તેમની ઉપાસના કરવાથી ભવ્ય પ્રાપ્તિઓ મનોવાછિત મોક્ષસુખને નિઃસંશય પ્રાપ્ત કરે છે. ૯

सयलसुवणेकबंधू, अहमयसयरयणरोहणगिरिंदो ।

देविद्वंदमहिओ, घन्नाण जिणो हवइ देवो ॥ १० ॥

ત્રિભુવનના એક માત્ર બંધુરૂપ, મેંદરો અતિશયરૂપી રત્નોના રોહણાચળ પર્વત સમાન, તેમ જ ઇંદ્રોના મમ્બૂદથી પૂજાયેલા શ્રી જિનેશ્વરદેવને ધન્ય પુરુષો જ દેવ તરીકે પ્રાપ્ત કરે છે-માને છે ૧૦.

अमलिणसीलमहावा, उममजलखलियमयणवणंदावा ।

परियाणियसच्चावा, ते निम्मलफलदमममाना ॥ ११ ॥

તે વીતરાગ દેવ નિર્મળ શીલયુક્ત, ઉપશમ રસથી કામદેવરૂપી વન-દાવા-
નળનો નાશ કરનાર, સમગ્ર વસ્તુસ્વભાવના જ્ઞાતા અને નિર્મળ સ્ફટિક રત્ન
જેવા સ્વરૂપવાળા છે. ૧૧.

શુરતત્ત્વ

ચંદકિરણજ્ઞલાઈ, ચિંતામણિકામધેણુસરિસાઈ ।

પંચવિ મહાવ્યાઈ, સુવિણે વિ ન જેસિં સલિયાઈ ॥ ૧૨ ॥

ચંદ્રકિરણ જેવા ઉજ્જવળ, તેમ જ ચિંતામણિ રત્ન અને કામધેણુ સદૃશ એવા
પાંચ મહાવ્રતોનો જેઓ સ્વપ્નમા પણ ભાગ કરતા નથી તે શુદ્ધ શુર કહેવાય છે.

સેવિયગુરુકુલવાસા, સમ્મં વિન્નાયપવયણરહસા ।

एसणगवेसणासु य, जे दढमारूढपरिणामा ॥ १३ ॥

તે શુર શુરકુળવાસનું સેવન કરનાર, શાસ્ત્રના સમ્યક્ પ્રકારના રહસ્યને
બાળ્યનાર તથા એવણા અને ગવેષણાનું સુદર રીતે પરિપાલન કરનાર હોય છે. ૧૩

जे जीवियमरणेसुं, लाभालाभेसु सुखदुखेसु ।

पूयापूयासु तहा, नो विसममणा मणांगं पि ॥ १४ ॥

જળી તેવા શુર જીવન અને મૃત્યુ, લાભ અને અલાભ, સુખ અને દુઃખ,
તેમ જ સત્કાર અને તિસ્તકારમા સમપગિણારી હોય છે ૧૪.

जे दूसमावसेण वि, पायं पडिखलियसुयणसीलेन ।

दोसदुमवारिणा दा-रुणेण नो निहयमाहप्पा ॥ १५ ॥

ઘણું કરીને સહનના પુરુષના સદાચારને સ્થાપિત કરનાર, દોષરૂપી વૃક્ષને
વિકસિત કરવામાં જળ સમાન આ દારુણ દુઃખમેકાળને અંગે પણ જેઓનું મહા-
ત્મ્ય હણાયેલ નથી. ૧૫

जेसिं सीलंगाई, सुरनरसिवसोक्तसाहणंगाई ।

नो पाविय भंगाई, कर्हिचि हयमयणरंगाई ॥ १६ ॥

સુર, નર અને શિવગતિના સાધનરૂપ, કામદેવને પરાજિત કરનાર જેમના
અઠાર હજાર શીલ-શુભો કદી પણ સ્થાપિત થયા નથી ૧૬

कारुन्नपुत्रहियया, दक्खिन्नमहोयही महामत्ता ।

जे साहुणो तए चिय, हयन्ति गुरुणो गुणिजगणं ॥ १७ ॥

કરુણાથી ભરપૂર હૃદયવાળા, દાક્ષિણ્યના સાગર સમાન, તેમ જ મહાસત્ત્વશાળી
જે સાધુઓ હોય તે જ શુભી પુરુષોના શુર હોય છે. ૧૭.

जेसिमकल्लाणाई, निहणं पत्ताई तेसि सुहरिद्धी ।

सन्निहिया तेहि इमे, गुरुणो परिपाणिना होंति ॥ १८ ॥

જેઓનું અકલ્યાણ નાશ પામી ગયું છે અને મોક્ષસુખ નજીકમાં રહેલું છે તેવા પ્રાણીઓએ આવા શુદ્ધ શુરુને ઝોળખ્યા-ઝણ્યા છે. ૧૮.

ધર્મતત્ત્વ

જત્ય દયા જીવાણં, જત્ય જિણો દેવયા ગુરુ ગુણિણો ।

સોચિય ધમ્મો ધમ્મિય-જણાણ ધમ્મોત્તિ પહિહાઈ ॥ ૧૯ ॥

જેમાં જીવોની દયા ઉપદેશેલી હોય, જિનેશ્વર પરમાત્મા દેવ અને શુભવંત શુરુ હોય તેવો ધર્મ જ ધાર્મિક પુરુષોને ધર્મ તરીકે અતિ પ્રિય બને છે. ૧૯.

एगो तत्थ गिहीणं, अन्नो साहूण तत्थ गिहिधम्मो ।

पूया जिणाण दाणं, मुणीण निम्महियमोहाणं ॥ २० ॥

साहम्मियजणपीई, गुरुजणसुस्ससणं सुनिउणं च ।

दूरमणुब्वयसुद्धी, बुद्धी सज्झायझाणेसु ॥ २१ ॥

नयसारो ववहारो, उदारभावेण दीणदाणाई ।

कज्जाणं च विवज्जण-मइसावज्जाण दूरेणं ॥ २२ ॥

તે શુદ્ધ ધર્મના બે પ્રકાર છે : ગૃહસ્થધર્મ અને સાધુધર્મ. જિનેશ્વર લગ-વંતની પૂજા, મોહતું મર્દન કરનાર મુનિજનોને દાન, સાધર્મિકજનો પ્રત્યે પ્રીતિ, શુરુજનની સહભાવપૂર્વક શુશ્રૂષા, પાંચ અણુવતોનું શુદ્ધ પરિપાલન, સ્વાધ્યાય તથા ધર્મધ્યાનાદિમાં રક્ત, ન્યાયયુક્ત વ્યવહાર, ઉદાર ભાવથી દીનજનોને દાન, સાવધ કાર્યોનો દરથી જ ત્યાગ-આ બધાં ગૃહસ્થધર્મનાં લક્ષણો છે. ૨૦-૨૨.

पाणिवहाईयाणं, पावट्ठाणाण जावजीवं पि ।

जं सब्बहा विवज्जण-भेसो धम्मो जईण पुणो ॥ २३ ॥

જીવનપર્યન્ત પ્રાણાતિપાતાદિક પાંચ પાપસ્થાનકોનો સર્વથા ત્યાગ કરવો તે સાધુધર્મ કહેલો છે. ૨૩.

रत्नत्रयी

एसो देवो एसो गुरु, य धम्मो य एस नउ अन्नो ।

इय पडिवत्तिपराणं, सम्मत्तं होइ सत्ताणं ॥ २४ ॥

ઉપર જણાવી ગયેલ શુદ્ધ દેવ, શુરુ અને ધર્મ તે જ વાસ્તવિક છે, અન્ય નહિ-એવા પ્રકારની શ્રદ્ધાવાળા પ્રાણીઓને સમકેતિ હોય છે. ૨૪.

सम्मत्ताउ ण अन्नो, वंधू व पिपा य होइ जीवाणं ।

नो मित्तं न निहाणं, ण पिहाणं नरयदारस्स ॥ २५ ॥

एगमि वि सम्मत्ते, लद्धे लब्धंति सयलसोक्खाइं ।

चिंतामणिमि एगमिं, चेव जह चितियफलाइं ॥ २६ ॥

સમ્યક્ત્વ સિવાય આ જીવને અન્ય કોઈપણ ણંધુ, પિતા, મિત્ર, નિધાન તેમ જ નરકગતિગમનથી રોકનાર નથી. જેમ એક ચિંતામણિ રત્નની પ્રાપ્તિથી મનોવાંછિત પદાર્થોની પ્રાપ્તિ થાય છે તેવી જ રીતે એક માત્ર સમકિતની પ્રાપ્તિ થવાથી લબ્ય પ્રાણીઓ સમગ્ર સુખોને મેળવી શકે છે. ૨૫-૨૬.

इह जीवियमरणानं, अमयविसाणं जह किल विरोहो ।

तह सम्मत्तगुणानं, वियाण मिच्छत्तदोसाणं ॥ २७ ॥

ता मिच्छत्तपविच्छि, तिविहं तिविहेण जावजीवाए ।

सुविणोऽवि मा कुणिज्जसु, सुंदरगुणहाणिसंजणार्णि ॥ २८ ॥

આ સંસારમાં જીવન અને મૃત્યુ તથા અમૃત ને વિષ વચ્ચે જે તફાવત રહેલો છે તેવો જ તફાવત સમ્યક્ત્વરૂપ શુભ અને મિથ્યાત્વરૂપ દોષ વચ્ચે રહેલ છે એમ તું જાણ, અને એમ જાણીને સુદર-શ્રેષ્ઠ શુભોને ઘાત કરનારી મિથ્યાત્વ પ્રવૃત્તિને હે લબ્ય પ્રાણી ! તું જીવનપર્યન્ત ત્રિવિધે સ્વપ્નમાં પણ આચરીશ નહિ ૨૭-૨૮

धन्ना पारिविति इमं, धन्नयरा पावियं पि पालेंति ।

तत्तो वि य धन्नतमा, नियमफलेणं फलावेंति ॥ २९ ॥

આવા સમ્યક્ત્વને જે પ્રાપ્ત કરે છે તે ધન્ય છે, પ્રાપ્ત કરીને જે તેનું પાલન કરે છે તે વિશેષ ધન્ય છે અને જેઓ તેના દ્વારા બોક્ષસુખને પ્રાપ્ત કરે છે તે સૌથી શ્રેષ્ઠ ધન્યવાદને પાત્ર છે. ૨૯.

पीऊसंपाणसरितो, एसुवएसो मणे परिणयम्मि ।

एयंमि कुमावविसं, विसमंपि समं पवजेइ ॥ ३० ॥

સુધા-અમૃતપાન સરખો આ ઉપદેશ જો મનમાં પરિણમ્યો હોય તો અત્યંત કઠોર એવું મિથ્યાત્વરૂપી ઝેર શમી જાય છે. ૩૦.

रणत्तयकुलयमिणं, रइयं मुणिचंदसरिणा सम्मं ।

भवा मावेंता पुण, कम्मक्खयहेउसंपत्ता ॥ ३१ ॥

મુનિચંદ્ર નામના સૂરિવરે આ રત્નત્રયકુલક સમ્યક્ પ્રકારે રચ્યું છે. આ રત્નત્રય કુલકને હૃદયમાં ધારણ કરનાર લબ્ય પ્રાણીઓ અવશ્ય સમકિતથી વાસિત બનેલ છે. ૩૧.

અનુવાદકર્તા-પંડિત જગજીવનદાસ પોપટલાલ, વ્યાકરણતીર્થ

૧૭ વૈરાગ્યમય સૂક્તવચનો

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૬૫ થી ચાલુ)

(૧૪) શ્રાવકપણાનું નામ ધરાવી સુદેવ ઉપરંથી શ્રદ્ધા દૂર કરી, સુગુરુ ઉપર આજ ચડાવવા, તેમની નિન્દા-વિક્રયા કરવી, તેમના ઉપર-જૂઠાં કલંકો ચઢાવી માન મેળવવાં, તેઓને ખરાબ ચિતરવા, તેઓને હલકા પાડવા, દુનિયાની બત્રીશીએ ચડાવવા, તેઓના ઉપર વૈરભાવ ધારણ કરવો, તેઓની હલકાઇ કરવી, તેઓના ઉત્તમ ગુણોનું આચ્છાદન કરી-ગુણદોષી થઇ તેઓના ઉપર કનિષ્ઠ વાણીનો (વચનનો) વર્ષાદ વર્ષોવવો તેના સમાન બીજું એક પણ સંસારમાં પરિશ્રમણ કરવાનું કારણ નથી.

(૧૫) શ્રાવકપણાનું નામ ધરાવી કંદમૂળનું લક્ષણ કરવું, રીંગણાદિક અલગ્યનું સેવન કરવું, રાત્રિભોજન કરવું, અનંતકાયનું સેવન કરવું, પરત્વી સાથે લંપટ થવું, માંસ મદિરાનું ખાનપાન કરવું, વેશ્યાગમન કરવું, ચોરી, ચુગલી કરવા તત્પર થવું તેના સમાન બીજું એક પણ નરકનું દ્વાર નથી. તેના સમાન સસારની વૃદ્ધિ કરનાર બીજું કોઇ કારણ નથી, માટે જૈનનામધારી દરેક બન્ધુઓએ ઉપર લખેલી બાબતો અંગીકાર કરવી ન જોઇએ.

(૧૬) મત્ત વસ્તુનો સ્વીકાર કરવા સમાન બીજું એક ડહાપણ નથી.

(૧૭) વિશ્વાસઘાત સમાન બીજું મહાપાપ નથી.

(૧૮) ઈર્ષ્યા, યાદી, ચુગલી કરવી, કલંક ચડાવવાં, અછતા દોષો પ્રગટ કરવા, તથા ધર્મધ્વંસકારી વાતોનો પ્રચાર કરવો, તેના સમાન બીજું કોઇ કુટિલ કર્મ નથી.

(૧૯) થયાર્થ ખ્યાનને ધારણ કરવું તે જાડુ જ દુર્લભ છે.

(૨૦) હે બન્ધો ! ક્ષમા ધારણ કર અને ખોટા મદનો ત્યાગ કર.

(૨૧) હે જીવ ! પરગુણનો રાગી થા અને પરદોષને વોસિરાવી દે.

(૨૨) હે બન્ધો ! અજ્ઞાનચક્ષુને દૂર કરી જ્ઞાનચક્ષુને ઉઘાડી જો.

(૨૩) હે માનવ ! કોઇ દિવસ કન્યાવિક્રય, દાણચોરી, યાવણમોસો, અને પાપી કૂડબાપાર વિગેરે કરીશ નહિ.

(૨૪) આ પ્રમાણેનાં લક્ષણવાળો ખ્યાની હોય છે. ખ્યાન કરનારનું ચિત્ત રવજ-નિર્મળ હોવું જોઇએ, અર્થાત્ દરેક પ્રકારના સંકલ્પવિકલ્પથી રહિત હોવું જોઇએ, ખ્યાન કરનારનું ચિત્ત રાગદોષથી મુક્ત હોવું જોઇએ, ખ્યાન કરનારનું ચિત્ત સરસસ્વભાવી તથા શાન્ત હોવું જોઇએ, ખ્યાન કરનારનું ચિત્ત નિર્લોબી, નિર્માયી, નિર્માની, નિષ્ક્રપાપી, નિરાકાંક્ષી હોવું જોઇએ, ખ્યાન કરનાર લોકપરિચયથી મુક્ત હોવો જોઇએ, પ્રતિભાગર્થી હોય હોવો જોઇએ. ખ્યાન કરનાર ગુણાનુરાગી, મદાદક્ષ અને ધર્મવાન હોવો જોઇએ. આ પ્રમાણે વર્તનાર ખ્યાની કહેવાય છે, અખ્યાતી કહેવાય છે, મુમુક્ષુ આત્મા કહેવાય છે,

અન્યથા તો જમખાની, મહાખાની અને લોકોને હગનાર કહેવાય છે. આ પ્રમાણેનું મારું કહેવું નથી, પરંતુ શાસ્ત્રકાર જ તે પ્રમાણે કહે છે.

(૨૫) હે માનવ ! તું જે વાત સાંભળે, જે વાત વાંચે અને જે વાત નજરે દેખે તેનો પણ ખાસ અનુભવ કરજે. એકદમ તેના સત્યાસત્યના નિર્ણય ઉપર આવીશ નહિ.

(૨૬) હે ભગ્ય ! પરના મર્મને બોલીશ નહિ, પરના અવશ્યવાદ બોલીશ નહિ, પરની સુખલી કરીશ નહિ; કેમકે તેમ કરવાથી કેવળ કર્મબંધન જ થાય છે. સર્વશુભી તો વીતરાગ પ્રભુ જ છે. ખાંડીના દરેકમાં ન્યૂનાધિકપણે અવશુભો તો રહેલા જ હોય છે. તું વિચાર કરીશ તો તારા પોતામાં પણ કાઠી દુર્ગુણો માલૂમ પડશે, માટે ખરેખર તો પોતાના દોષોને દૂર કરવો તત્પર થવું તે જ શ્રેયસ્કર છે.

(૨૭) હે મનુષ્ય ! જરા વિચાર કર ! વિચાર કર ! એક દિવસ આવ્યા જવું છે, અમરપણાનું સરિક્કિકેટ કોઈ લાઇને આવ્યું નથી, માટે જેમ અને તેમ છળ-પ્રપંચ આદિનો ત્યાગ કર. કેટલા ભવને માટે આ બધો વ્યાપાર લઇ બેઠો છે ? ચિત્તને શાંતિ પમાડી નિવૃત્તિમાર્ગનું આલંબન કર કે જેથી તું આલોક અને પરલોકની અંદર સુખી થાય.

(૨૮) હે મહાનુભાવ ! તને આ જે લોભ લાગ્યો છે તે મહાદુઃખદાયી છે. લોભ કેવલ આપત્તિનું મૂળ છે અને લોભ અનર્થની ખાણ છે. જગતના જન્મુઓ લોભાંધ ધણ હીરા, રત્ન, માણેક, સુવર્ણ, વસ્ત્ર, પાત્ર, ગાડી, ઘોડા, બાજ, બગીચા આદિ મેળવવા માટે અનેક પ્રકારે છળ-પ્રપંચ કર્યા કરે છે, થાપણો ઝાળવે છે, ચોરી કરે છે, વિશ્વાસઘાત કરે છે અને લોકોની અંદર કેવળ અપમાનને મેળવી ભવાન્તરમાં દુર્ગતિમાં જઇ પડે છે.

(૨૯) હે બાન્ધવ ! વિચાર કર ! કોઇ અપેક્ષાએ ઉપર લખેલો લોભ તો સારો પણ ગણી શકાય, પરંતુ કોઇને માનનો લોભ થાય છે, તે તો ખરેખર ભવોભવ મસ્તક કપાવનારો છે. માનનો લોભી માણસ દેવ, ગુરુ અને ધર્મને ઝાળવે છે, માનનો લોભી માણસ શાસ્ત્રનું ઉત્થાપન કરે છે, માનનો લોભી માણસ કોધાદિ કષાયોનું ગાઢ સેવન કરે છે, માનનો લોભી માણસ શાસ્ત્રચોરી, કવિતાચોરી, અને લેખચોરીઓ કરતો જ રહે છે. શ્રી વીરપ્રભુના માર્ગને તિરસ્કાર કરી માન મેળવવા માટે કેવળ વિતંડાવાદરૂપ, અપવાદરૂપ અને ભવોભવના ભારરૂપ સ્વકલ્પિત મતને સ્થાપન કરે છે અને તેમ કરી અનંતો સંસાર ઉપાજન કરે છે. અતઃ ઉપરના લોભ કરતાં આ માનનો લોભ વધારે દુઃખદાયી છે. બાપ્તી પરિણામે તો ઉપરનો લોભ તથા આ માનનો લોભ બન્ને કેવળ કર્મબંધનનાં કારણો છે.

(૩૦) હે ચેતન ! ચારે બાજુથી જળવંધમાન અગ્નિ ઉત્પન્ન થયા બાદ રૂવો ખોદાવીશ તો તે પ્રવલન કેવળ વ્યર્થ જ છે; માટે પ્રથમથી જ ચેતી લે અને આ મનુષ્ય-જન્મનું રૂળ બરાબર પ્રાપ્ત કરી લે.

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌજીક

(૧૯૨)

કોઈ બીજાનું વાંકું ખોલતો હોય કે આપણું વખાણ કરતો હોય એની વાત માની લેવી ઘણી સહેલી છે.

આ વાત સાચી છે? ખ્યાન રાખીને જોતાં એ ખરેખર સાચી લાગે છે? ત્યારે આપણે શું એટલા બધા ખગબ ધર્ષ ગયા છીએ કે કોષ્ટની નબળી વાત સાંભળતાં જ તે માની લઈએ? આ 'સાંભળ્યું' કે? તે સવાલ ભારે આકરો છે. પારકાં નળીઆં ગણવાના સંસ્કારને પરિણામે આ ટેવ જન્મતી જાય છે. કોષ્ટ આસામી એકદ વલણમાં જરા દીલો પડે કે એની વાત ચાલશે અને એનામાં તો મોટી પોલ છે એવી વાત એક કાતેથી બીજે કાતે દોડશે, અને થોડાક કલાકમાં તો એ વાતની આસપાસ મોટાં જળાં જમી જશે. આ શું? કોષ્ટ જરા રાત્રે રખડે કે વહેવારમાં દીલો પડે એટલે એને માટે ખરાબ વાતો ચાલે છે અને જોને એની સાથે લેવડદેવડ કે સંબંધ ન હોય તે પણ એવી દીણી વાતમાં રસ લઈ, એ વાતમાં ટકા ઉમેરતો જાય છે. આનો એક જ અર્થ છે કે આપણે હજુ ચારિત્ર્યધારણમાં ઘણા મંદ છીએ. તપાસ કર્યા વગર કોષ્ટની કોઈ પણ નબળી વાત માની લેવી એ સતપુરુષને ન ઘટે. કોષ્ટની હલકી વાત સંભળાય તો મારે શું? એની વાત એ જાણે-એવું વલણ હોય તે ઠીક છે, પણ જ્યારે એવી વાત માની લઈ તેમાં મીઠું-મરચું ભભરાવવામાં આવે ત્યારે સમજવું કે આપણે હજુ ઉચ્ચ ભૂમિકાનું પહેલું પગથિયું પણ ચઢ્યા નથી. આ સ્થિતિ સત્ય હોવા છતાં તિરસ્કારને પાત્ર છે.

એથી પણ વધારે જ્યારે આપણા કોષ્ટ વખાણ કરે ત્યારે આપણે તે વાત સહેલાઈથી સ્વીકારી લઈએ છીએ. આપણામાં પ્રશંસાને પાત્ર થવાની યોગ્યતા છે કે નહિ એનો વિચાર કર્યા વગર આપણે પણ કાંઈક છીએ એ વિચારથી આપણે મનમાં મલકાઈ જઈએ છીએ અને એક વાર નીચે ઢળ્યા એટલે તો પછી વાત વણસી જ જાય છે.

પારકાની વૃલના દરનાર તું કોણ? તને બીજા ઉપર અભિપ્રાય આપવાનો કોણે અધિકાર આપ્યો? અને કોષ્ટ પ્રગતિ કે ઉન્નતિની પારકી વાતો હોય તો તો જાણે સમજ્યા, પણ નબળી વાત મનાવ કેમ? માની લેવાય કેમ? આવા એકતરફી ફેસલાથી જોનેને અન્યાય થાય છે એ સમજાય તેવી વાત છે. અને આપણી પ્રશંસા કોષ્ટ કરે, તો તેમાં તેનો સ્વાર્થ કે હેતુ શો છે ને તો જરૂર મનજવું ઘટે. આત્મનિર્દોષ અને પરસ્તુતિ એ સત્જનનું લક્ષણ છે અને પોતાની પ્રશંસા સાંભળતી એ દુર્ધટ ઘટના છે અને માંભળીને રાજી થવું એ આત્મવંચના છે. મારો માણસ પોતાનો પ્રશંસા સાંભળવા ઇચ્છે નહિ, કોષ્ટ પ્રશંસા કરે તો નિરીક્ષણ કરે અને પારકાની વાત આવે ત્યારે ખંચકાણે બીજો રહે. વિદ્યાવ્યાસંગી અથવા મહાચરિત્રશીલ પારકી પંચાતમાં પડે જ નહિ, નબળી વાતમાં બીજો

રહે નહિ અને પોતાની પ્રશંસા સાંભળી અંદર બેવા મંડી જાય. અન્યનું ખરાબ બોલાય તે સાંભળવાનો એને વખત ન હોય અને માનવા સાથે એને સંબંધ ન હોય. જે પોતાની પ્રશંસા સાંભળી રાજ થાય છે તેનો વિકાસ જ અટકી જાય છે એમ સમજવું.

“It is easy to believe one who speaks derogatorily of others or in praise of ourselves.”
(19-4-39) B. C.

(૧૯૨)

તમારા ખીસામાં રહેલા ચાર આના ખીજની પાસેના લેણા પડતા

આખા રૂપીઆ કરતાં વધારે ખરીદી શકશે.

કુચ્છી બાપામાં કહેવત છે કે ‘લખણુ સોણા પે’ ઢીંગલો રોકડો સદ’ એટલે લખણું રવખું આવે તેના કરતાં રોકડો પૈસો હોય તે વધારે સારો છે. અને આ વાત તદ્દન ખરી છે. કલ્પનાનું નાણું કામનું નથી અને પારકા પાસે લેણું હોય તે આપણી આપણીને વખતે ઉપયોગમાં આવશે જ એમ કહી શકાય નહિ. એટલા માટે કહેવાય છે કે ‘ગરથ ગાંઠે અને વિદ્યા પાઠે.’ એટલે રોકડ નાણું ગાંઠમાં અથવા ધરતી તીજેરીમાં હોય તે અડધી રાતનો હાંકારો છે અને અડીને વખતે તેનું સાચું મૂલ્ય છે.

અગાઉ એક ચિત્ર બોધું હતું. એમાં એક બાળુ રોકડીઓ અને ખીજ બાળુ ઉધારનો ધંધો કરનાર હતા. રોકડીઓ રૂપીઆના સાડાસોળ આના કરે, પણ એનું શરીર ઘાટસર અને મુખ પર આનંદ. ઉધાર ધંધો કરનાર સવાયા કરે, પણ એની તીજેરીમાં ઊંદરડા દોડે અને એના મોં પર ગ્લાનિ. એટલે ‘આજ રોકડ, કાલ ઉધાર’ ની પદ્ધતિએ વેપાર કરનારને મોજ રહે છે. માણસોની દાનત સરખી રહેતી નથી. આજકાલ વેપારમાં સદાનું તત્ત્વ વધારે દાખલ થયું છે, એટલે આજે જે આસામી હોય તે કાલે સામી (સ્વામી, સંન્યાસી, નિર્ધન) થઈ જાય છે; એટલે જેને ઉધાર આપ્યું હોય તે નાણું પાછાં આપશે કે નહિ, આપશે તો પૂરાં આપશે કે નહિ અને પૂરાં આપશે તો બ્યારે ખાસ ખપ હોય ત્યારે આપશે કે નહિ—એ સર્વ વાત સંદેહમાં રહે છે; માટે ખીસામાં હોય તે ખરું નાણું, ધરમાં તૈયાર હોય તે સાચું નાણું અને જેમણે ત્યારે જેને ઉપયોગમાં લઈ શકાય તે સાચું નાણું.

આ તો વહેવારની વાત યદ. વ્યવહારકુશળ માણસો રોકડ નાણામાં જ માને છે અને બે પાંચ ટકા ઓછા મળતા હોય તો તે લઈ તે વડે વેપાર કરી વધારે લાભ મેળવે છે. આર્થિક ક્ષેત્રમાં પણ એ જ વાત છે. સ્વનો સ્વીકાર કરી પરભાવનો ત્યાગ કરતાં આવડે એટલે આત્મસાક્ષાત્કાર થાય છે અને એ સિવાયના માર્ગોમાં પ્રયાસ ધણી અને લાભ કેટલીક વાર નામનો, બ્યારે ધણીખરી વાર ઉધાર પાસું વધી જાય છે. નગદ્ધર્મનો મોટો મદ્દિમા છે. આખા આત્મલક્ષ્મી ધર્મોનો સાર સ્વપરનું વિવેચન છે અને એની આખરે સ્વનો સ્વીકાર અને પરનો ત્યાગ છે. સ્વ-પોતાની પાસે હોય એ રોકડ નાણું છે, પોતે છે, પોતામય છે અને એ તો એકલો આત્મવિકાસ જ કરે છે. સગળુ લક્ષ્યવાન તેટલા માટે આ રોકડ-નગદ્ધર્મને આદરે અને તે દ્વારા પોતાની પ્રગતિ સાધી સાધ્ય તરફ પ્રવાણી

કરે. નાણું ખીમામાં હોય તે માયું ખરીદી શકે અને ખરીદે તો ખાય. અગત્ય ઋષિના વાયદા કરે તેવો દેણદાર નકામો છે અને મનમાં ઘડેલા શેખચક્ષીના મનોરથો અર્થવગરના છે. પોતાનું તે જ કહેવાય કે જે સર્વ કાળ સાથે રહે અને વખત પડે અરાબર ઉપયોગમાં આવે. આન્યુ-તે સાચું, આવશે તે ભ્રમણા. રોકડનો અવાજ પણ આનંદપ્રદ છે.

“Four annas in your pocket will purchase more than the rupee some one owes you.”
(11-5-39) B. C.

(૧૯૩) . . .

દુષ્પીટી રીતે તદ્દન નજીવી લાગતી બાબતમાંથી આપણે આપણું ચારિત્ર,

આપણું દુન્યવી જીવન અને આપણી શાશ્વત નોંધ બાંધવાની છે.

આપણું પોતાનું કે અન્ય રતેલીનું જીવન વિચારી જશું તો જણાશે કે આખા જીવનમા મોટા બનાવ કે પ્રમગો તો ગણવામાં હશે, જ્યારે નાના નાના બનાવો સંખ્યાબંધ હશે ધણીખરાના જીવનમા જન્મ્યા, બીજ્યાં, બણ્યા, વેપાર કર્યો અને મરી ગયા-એટલું જ હોય છે; પણ એના અવતારમાં નાના નાના અનેક બનાવો બનેલા હોય છે. અહીં એક નાની ફતેહ મળી, પણ બીજી મળી, અહીં એક નાની જૂલ કરી, બીજી જગ્યાએ નાનો સફરજી મેળવ્યો, અહીં થોડા મીઠા શબ્દો ઉચ્ચાર્યા, પણ આકાશ કડવાં વેણ સાંભળ્યા, અહીં કાંઈને નાનીશી મદદ કરી, પણ કાંઈને અડચણ કરી, વગેરે વગેરે બનાવો પાર વગરના હોય છે; અને ખરેખર જીવન આવા નાના બનાવોનો જ મરવાળો છે. એકંદરે જોતા ધણીખરાના મંબંધમા નાના બનાવો અપરંપાર હોય છે, જ્યારે આકર્ષક કે નોંધ લેવા લાયક બનાવો બહુ જ અલ્પ હોય છે અને આવા નાના બનાવો પર જ જીવનની ફતેહનો આધાર રહે છે. એમ કહિ પણ ધારણું નહિ કે નાની બાબતમાં શું? નાની બાબતો જ ખામ ઉપયોગી છે નાની બાબતમાં ઉપેક્ષા કરનાર આખરે એવી બાબતોથી જ દાર પામી એને તાબે પડી જાય છે અને પછી મદાન કાર્ય કરવાને કે અરબલિત આગળ પ્રયાણ કરવા માટે નાલાયક બની જાય છે. એટલા માટે માધારજી બોલીમાં મીઠાચ, મજાનાના નાના નાના પણ સ્વીકારવાલા નિયમો, ચીવટપૂર્વક મત્ત અને પ્રમાણિક વર્તન, હાકગમો સાથે વાતમાં પણ મગજ પર કાબૂ, પોતાના ગૌરવ કે પ્રમિદિની છત્રછાનો અભાવ, દંભ ગદિન માદું જીવન, નાની બાબતમાં લોભનો ત્યાગ, કીબી બાબતમાં મન પર મંબમ, એ સર્વ માટે ચીવટ રાખી નાતામા નાની બાબતમા જે ચીવટ રાખે છે તે અહીં ફતેહ પામે છે અને પ્રવ્રતિને માર્ગે ચડી શાશ્વત સુખ ઉપાવની શકે છે. જિંદગીને આપણે જેવી જાતીએ તેવી અને. ખાવું, પીવું, મગરબી કરવી કે લહેર કરવી એ પણ જીવન છે અને માયાજુપણ, સ્વચ્છ ચારિત્ર, પ્રેમ, દયા અને આત્મમાક્ષાત્કાર એ પણ જીવન છે. પ્રથમ પ્રકારનાં જીવન અને મરણમા બહુ તફાવત નથી. પણ એ સર્વનો આધાર નાની નાની બાબતો પર છે જે રમવામાં લડે નહિ, ગોડ વિદ્યા કરે નહિ, અન્યને હેતરે નહિ, આપીને ગણ થાય, બીજાના આભાર તો આત્મના મકોચ પામે એવી નાની શરૂઆત કરે તે જીવન ધન્ય કરે છે અને બચે તેનું નામ છાપામાં ન આવે

ભરત ચક્રી

ક્યારે ચક્રી થયા ? ક્યારે કેવળી થયા ? ને ક્યારે મોક્ષે ગયા ?

શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુએ ત્રાશી લાખ પૂર્વ સુધી ગૃહવાસમાં રહી ભરત નામના મોટા પુત્રને વિનીતાતું રાજ્ય સોંપી ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. એક-હજાર વર્ષ છન્નસ્થપણામાં રહી પ્રભુ કેવળજ્ઞાન પામ્યા તેની ભરતને વધામણી આવી. તે જ વખતે આયુધશાળામાં ચક્રવર્તન પ્રગટ થયું તેની પણ વધામણી આવી પછી કયું કાર્ય પ્રથમ કરવું ને કયું પછી કરવું ? તેનો વિચાર કરી ભરતરાજા મરુદેવા માતાને લઈને પ્રભુને વંદન કરવા ચાલ્યા. માર્ગમાં જ અનિત્ય ભાવના ભાવતાં મરુદેવામાતા અંતકૃતકેવળી થઈને મોક્ષે ગયાં. ભરતરાજા પ્રભુને વાંદી દેશના સાંભળી સ્વસ્થાને આવ્યા. પછી ચક્રે જતાપેલા માર્ગે ભરતક્ષેત્રના છંચે ખંડમાં ફરી છળાંડ સાધી સાઠ હજાર વર્ષે વિનીતામાં આવ્યા. ત્યાં દેવોએ અને રાજાઓએ મળી ચક્રીપણાનો અભિષેક કર્યો ત્યારથી તે ચક્રી થયા એટલે કે પ્રભુના ચારિત્રગ્રહણ પછી ૬૧ હજાર વર્ષે ચક્રી થયા.

ભરત ચક્રી થયા પછી ૬૦ હજાર વર્ષે ન્યૂન એક લાખ પૂર્વે ઋષભ પ્રભુ અષ્ટાપદ પર્વત પર અણસણ કરીને નિર્વાણ પામ્યા. પ્રભુએ અણસણ કર્યાના ખગર સાંભળી ભરત ચક્રી તરત જ અંતઃપુર પરિવાર સાથે પળે ચાલતા અષ્ટાપદ પર ગયા. પ્રભુના નિર્વાણથી તેમને અસહ્ય ખેદ થયો. ઈંદ્રે આશ્વાસન આપ્યું. ચક્રી વિનીતામાં આવ્યા. ત્યારપછી પાંચ લાખ પૂર્વે ગયે સતે એક દિવસ ચક્રી આદર્શ-ભુવનમાં આવ્યા અને ત્યાં શુભ વિચારણાએ ચક્રતાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા. ઈંદ્રે મુનિવેશ આપીને વાંધા એટલે પ્રભુના નિર્વાણ પછી પાંચ લાખ પૂર્વે ચોથા આરામાં તે કેવળજ્ઞાન પામ્યા, કેમકે પ્રભુના નિર્વાણ પછી ૮૯ પક્ષે ચોથો આરા શરૂ થયો હતો.

ભરત ચક્રી કેવળીપણે એક લાખ પૂર્વે વિચર્યા, અનેક જીવોનો ધર્મોપદેશ-વડે ઉદ્ધાર કર્યો અને પ્રભુના નિર્વાણ પછી છ લાખ પૂર્વે ચોથા આરામાં કર્મ ખપાવીને મોક્ષે ગયા.

પ્રથમ તીર્થંકર ને પ્રથમ ચક્રીની અનુપમ જોડ હતી, એવા મહાપુરુષના દર્શનથી, નામસ્મરણથી અને તેમની પ્રતિમાના પૂજનથી આત્માનું કંદ્યાણુ થાય છે. કુવરજી

કે મેળાવડામાં એને પહેલી દારમાં ખુરશી ન મળે પણ એ ખરું સફળ જીવન છે અને એના નાના મનોરાજ્યમાં રહેલ અંતરસત્ય એને પ્રગતિને માર્ગે લઈ જાય છે. માટે કુશળ માણસે નાની નાની બાબતો માટે ખૂબ ચોક્કામઠ રાખવી અને એ રીતે વર્તન કરી પોતાને મોક્ષા ક્ષેત્રમાં પોતાનો પાઠ પ્રેમથી પણ નિરભિમાન વૃત્તિએ ભજવવો.

"It is out of the seemingly unimportant that we must build our character, our human existence and our eternal record." (8-12-39)

શું અસંખ્ય સમુદ્રોમાં ગોતીર્થ છે ?

ઉપર જણાવેલા પ્રશ્ન સંબંધી વિચાર ચાલતો હતો તેવામાં શ્રી દ્વીપ-સાગરપ્રજ્ઞાસિ નામનું લઘુ સૂત્ર જેમાં ૨૧૯ ગાથાઓ છે તે વાંચવામાં આવ્યું. તેમાં માનુષોત્તર પર્વતથી સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર સુધીની જાણવા લાયક અનેક જાણતો છે, તેમાં પુષ્કરવર સમુદ્રનું પ્રમાણ ઠાણજમણાને હિસાબે બત્રીશ લાખ યોજન ચક્રવાળપણે જોઈએ તેને બદલે ગાથામાં ત્રીશ લાખ ને દશ હજાર યોજન કહ્યું છે. તેમ જ ત્યારપછીના વાજ્ઞેયીવર, ક્ષીરવર, ધૃતવર ને ક્ષોદ્રવર વિગેરે સમુદ્રોમાં પણ એક લાખ ને નેવું હજાર યોજન ઓછું પ્રમાણ કહ્યું છે તેમાં ગોતીર્થ વિરહિત ક્ષેત્રનું એ પ્રમાણ છે એમ જણાવ્યું છે તે વાંચતાં ધ્યાનમાં આવ્યું કે જેમ લવણસમુદ્રમાં જંબૂદ્વીપથી ને ધાતકીખંડથી એમ બન્ને બાજુથી પંચાણ હજાર યોજન સુધી ક્રમે ક્રમે ગોતીર્થને આકારે ઊંડાણ વધતું જાય છે અને મધ્યના દશ હજાર યોજનમાં એક હજાર યોજન સમતળ છે. એટલે હવે યોજને એક યોજન જેટલા ઢાળ હોવાથી હવે હજાર યોજને એક હજાર યોજન ઢાળ થાય છે. આ પ્રમાણે દરેક સમુદ્રમાં બે બાજુ ગોતીર્થ હોવાથી તેના ૧,૯૦,૦૦૦ યોજન બાદ કરતાં મધ્યનું પ્રમાણ આવે તે બધા સમુદ્ર માટે ગાથામાં જણાવ્યું છે. મારી જેવા અદ્યપમતિ માટે આ હકીકત નવી છે. આજ સુધી લવણસમુદ્ર સિવાયના બધા સમુદ્રો જગતીયો જ એક હજાર યોજન ઊંડા છે એમ સમજવામાં હતું તે ભૂલ આજે આ હકીકત વાંચતાં સુધરી છે. તે મારી જેવા અદ્યપમતિને જાણવા માટે આ ટૂંકા લેખ દ્વારા પ્રગટ કરી છે. આ નાના સરખા સૂત્રમાં બીજી પણ કેટલીક જાણવાયોગ્ય હકીકતો છે તે પ્રસંગોપાત પ્રગટ કરવા ઇચ્છા છે.

લવણસમુદ્રમાં તો ગોતીર્થ ઉપરાંત ૯૫,૦૦૦ હજાર યોજને ૭૦૦ યોજન જળની ઊંચી વૃદ્ધિ, મધ્યના દશ હજાર યોજન સમતળમાં પાતાળકળશાઓ અને ૧૬,૦૦૦ યોજનની શિખા, તેનું દરરોજ બે ગાઉ વધવું-ઘટવું, તેના નિવારણ માટે વેલં-ધર, અનુવેલંધર દેવોની ગોઠવણ, તેના નિવાસના પર્વતો, ૫૬ અંતરદ્વીપો વિગેરે અનેક જાણતો છે તે લવણસમુદ્ર સિવાય બીજે નથી. માત્ર ગોતીર્થ જ છે.

કાળોદધિમાં કેમ છે? તેનો આ સૂત્રમાં ઉલ્લેખ નથી, કારણ કે આ સૂત્રમાં માનુષોત્તર પર્વતથી જ હકીકત છે પરંતુ વિચાર કરતા તે સમુદ્રમાં પણ ગોતીર્થ સંભવે છે.

સમુદ્રનાં જળ
લવણસમુદ્રનું પાણી ખારું છે કાળોદધિ, પુષ્કરવર ને સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રનું જળ મીઠું છે. વાજ્ઞેયીવરનું પાણી મદિરા સમાન છે, ક્ષીરવરનું કઢેલા દૂધ સમાન છે, ધૃતવરનું ઘી સમાન છે અને જાકીના ઈશુવર વિગેરે અસંખ્ય સમુદ્રોનું પાણી શેરડીના રસ જેવું છે. એ સમુદ્રોના ગોતીર્થમાં જ્યાં ઉત્સેધાંશુજો એક હજાર યોજન થાય છે ત્યાંસુધી પ્રત્યેક વનરપતિકાયરૂપ કમળો ઊગે છે. કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર—દેવચંદ કરશનજી-રાધણપુર)

પ્રશ્ન ૧—જીવને દરેક આત્મપ્રદેશે કર્મબંધ સરખો થાય કે કેમ ?

ઉત્તર—સરખો જ થાય ઉદયમાં શરીરને અંગે ફેરફાર થાય છે.—જાણાય છે. કર્મની દરેક પ્રકૃતિના બંધમાં અનેક પ્રકારની વિચિત્રતા રહેલી છે. તેથી બંધને અનુસરીને ઉદયમાં પણ તેવો ફેરફાર અને વિચિત્રતા જાણાય છે છદ્મસ્થ એ વિચિત્રતાને સમજી શકે તેમ નથી

પ્રશ્ન ૨—દરેક કર્મવર્ગણા જીવ કયાંથી ગ્રહણ કરે છે ? ને તેની વહેંચણુ કેમ થાય છે ?

ઉત્તર—દરેક જીવના આત્મપ્રદેશ જ્યાં પોતે છે ત્યાં જ રહેલી કર્મવર્ગણાને ગ્રહણ કરે છે અને તેની સમયે સમયે દરેક કર્મપરત્વે અને તેની ઉત્તરપ્રકૃતિ પરત્વે વહેંચણુ થયા જ કરે છે. તે હકીકત બહુ વિસ્તારવાળી હોવાથી અહીં ટૂંકમાં લખી શકાય તેમ નથી.

પ્રશ્ન ૩—દરેક કર્મપ્રકૃતિનો ઉદયદરેક આત્મપ્રદેશે સરખો થાય છે કે કેમ ?

ઉત્તર—એમાં બંધને લઈને તેમ જ ઉદયવળતે વસ્તુ વગેરેના સામીપ્ય-પણાને લઈને ફેર પડે છે. સુખદુઃખાનુભવ તો દરેક પ્રદેશે સરખો હોય છે, પરંતુ શરીરના જે ભાગને અંદરથી અથવા બહારના કોઈ વસ્તુના સંયોગથી પીડા થાય છે ત્યાં વધારે અનુભવાતી જાણાય છે કર્મના બંધમાં એટલી બધી વિચિત્રતા હોય છે કે તેના પ્રમાણમાં ઉદયમાં વિચિત્રતા થાય જ. પરંતુ તે બધી વિચિત્રતાનાં કારણો છદ્મસ્થ સમજી શકે તેમ નથી.

પ્રશ્ન ૪—મરણ વખતે શરીરના સર્વ ભાગમાંથી આત્મપ્રદેશો એક સાથે બહાર પડે છે અને નીકળે છે ?

ઉત્તર—કેટલોક ભાગ આત્મપ્રદેશો ખસી જવાથી વહેલો શૂન્ય (બહેરો) થઈ જાય છે, કેટલોક પછી થાય છે. આત્મપ્રદેશો નીકળવાનું તો સર્વ શરીરના ભાગમાંથી સિદ્ધાવસ્થા વળતે જ થાય છે. તે સિવાય તો ચારે ગતિમાં જનારા જીવોનાં સ્થાન બતાવ્યાં છે ત્યાં આત્મપ્રદેશો એકત્ર થઈને બહાર નીકળી બાંધેલી ગતિમાં ગમન કરે છે.

પ્રશ્ન ૫—ચારે નીકાયના દેવો ઉત્તરવૈક્રિય શરીર કરી શકે છે ? જો કરતા હોય તો બધા સરખું કરે છે કે ઓછુંવત્તું કરી શકે છે ?

ઉત્તર—દરેક દેવોમાં ઉત્તરવૈક્રિય કરવાની શક્તિ તો હોય જ છે, પરંતુ બધા દેવો એક સરખું કરી શકતા નથી. તેમાં તરતમયોગ હોય છે, કારણ કે વૈક્રિયશક્તિ સર્વ દેવોની એક સરખી હોતી નથી. ઉત્તરવૈક્રિયની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના તો સર્વની એક લાખ યોજનની કહી છે. ઉત્તરવૈક્રિય શરીર મૂળ શરીરથી જુદું કરે તેને જ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૬—નારકીના જીવો ઉત્તરવૈક્રિય મૂળ શરીરથી બમણું કરે છે તે પોતાના શરીરને જ વધારે છે કે જુદું કરે છે ?

ઉત્તર—જુદું કરે છે, પોતાના શરીરને વધારતા નથી, પરંતુ હિંસક પશુ-ઓનાં રૂપો કરે છે, શસ્ત્રો પણ વિકુવે છે, એમાં પણ શક્તિના પ્રમાણમાં તરતમયોગ સમજવો. અંતર્મુહૂર્ત પણ સરખું ન સમજવું, કેવડું સમજવું તે ચોક્કસ કહી શકાય નહિ.

પ્રશ્ન ૭—દરેક જાતના જળચરાદિ તિર્યંચપંચેન્દ્રિયને નિર્માણનામકર્મ એક સરખું હોય કે તેમાં ફેરફાર હોય ?

ઉત્તર—નિર્માણનામકર્મમાં અનેક પ્રકારની વિચિત્રતા હોય છે, તેથી જ તેના શરીરમાં વિચિત્રતા દેખાય છે.

પ્રશ્ન ૮—વૈક્રિયલઘિવાળા બધા મનુષ્ય વૈક્રિય શરીર સરખું કરે કે કેમ ? અને તે મૂળ શરીરને જ વધારે કે જુદાં શરીર કરે ? જુદાં કરે તો કેટલાં કરે ?

ઉત્તર—તરતમયોગ તો બધામાં સમજવો. મૂળ શરીરને પણ વિષ્ણુ-કુમારની જેમ વધારે અને ચક્રવર્તીની જેમ જુદાં રૂપો પણ કરે. કેટલાં કરે તેની સંખ્યા બહુ નથી.

પ્રશ્ન ૯—તિર્યંચને શા કારણે વૈક્રિયલઘિ પ્રાપ્ત થતી હશે ?

ઉત્તર—જોને માટે ખાસ કારણ જાણેલ નથી. પૂર્વજવશી પણ તેવી શક્તિ મેળવીને આવેલ હોય એમ સમજાય છે. ચક્રવર્તી માટે તો પૂર્વજવશી એવી શક્તિ લાવેલ સભાવે છે. શુનિઓને તપ કરવાથી એવી લઘિ પ્રાપ્ત થતી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦—તિર્યંચ ઉત્તરવૈક્રિયમાં મૂળ શરીરને જ વિસ્તારે કે નવાં કરે ? એમાં પણ તરતમયોગ ખરો કે નહિ ?

ઉત્તર—એમાં પણ મનુષ્ય પ્રમાણે જ સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૧—જેમ મનુષ્યમાં દરેક રોમરોમે પોખા બળે રોમ હોવાનું કહેવામાં આવે છે તેમ તિર્યંચમાં પણ હશે કે કેમ ?

ઉત્તર—તિથિઓ માટે રોગની સંખ્યા જાણવામાં આવી નથી.

પ્રશ્ન ૧૨—દરેક રોગના અધિષ્ઠાયક દેવો કયો ?

ઉત્તર—રોગના અધિષ્ઠાયક દેવ હોતા નથી, કેટલાક દેવો અમુક જાતના રોગો ઉત્પન્ન કરે છે, તેથી તે કાંઈ તેના અધિષ્ઠાયક કહેવાય નહિ. દરેક રોગ માટે એવું કાંઈ જાણ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—શનિશ્ચર એકાવતારી હોવાનું તેની ચોપાઇમાં કહ્યું છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—તે ચોપાઇમાં નિર્યાવળી ઉપાંગમાં કહેલ છે એમ જણાવેલ છે, તેથી તે સૂત્રમાં જોવાથી ખાત્રી થઈ શકે તેમ છે.

પ્રશ્ન ૧૪—પાશ્વિક અતિચારમાં કર્મક્ષય નિમિત્તે દશ વીશ લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કરવાનું સૂચવ્યું છે, છતાં પ્રતિક્રમણમાં તો તે નિમિત્તે ચાર લોગસ્સનો જ કાઉસગ્ગ કેમ કરવામાં આવે છે ?

ઉત્તર—અતિચારમાં સૂચવેલ કાઉસગ્ગ ચાર લોગસ્સના કાઉસગ્ગ કરતાં ખાસ જુદો જ કરવાનું સમજવું.

પ્રશ્ન ૧૫—શુરુની નિર્વાણતિથિએ તેમની મૂર્તિની દ્રવ્યપૂજા કરવામાં આવે તો તેનું ફળ મળે ?

ઉત્તર—જેટલે અંશે શુરુભક્તિ કરાય તેટલે અંશે ફળ મળે.

પ્રશ્ન ૧૬—નવકારસીનું પચ્ચખખાણુ કર્યા વિના પોરિસી વગેરે પચ્ચખખાણુ થઈ શકે ? અને તે દરેક પચ્ચખખાણુ કયારે કરવાં જોઈએ ?

ઉત્તર—મુખ્યવૃત્તિએ કોઈ પણ પચ્ચખખાણુ સૂર્યોદય અગાઉ પાસનું જોઈએ. બાકી પચ્ચખખાણુ લેવાનું તો જ્યારે શુરુમહારાજ પાસે જાય ત્યારે લેય, પરંતુ પચ્ચખખાણુના વખત અગાઉ લેવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૭—સામાયિક લીધેલ હોય તે પાર્યા પહેલાં પોસહ લેવાનો વિચાર થાય તો શી રીતે લેવાય ?

ઉત્તર—પોસહની વિધિ પ્રમાણે જ ધરિયાવહી પડિછેત્રી તેને લગતી બધી વિધિપૂર્વક લઈ શકાય.

પ્રશ્ન ૧૮—સામાયિક લેનારે કરેમિ ભંતે કોની પાસે ઉચ્ચરવી ?

ઉત્તર—મુખ્યવૃત્તિઓ તો શુરુ પાસે જ ઉચ્ચરવી જોઈએ. તેવો યોગ ન અને તો જેણે સામાયિક લીધું હોય તે ઉચ્ચરાવે. તેમાં નાનો મોટો કે અદ્વપજ્ઞાની વિશેષજ્ઞાની જોવાની જરૂર નથી.

પ્રશ્ન ૧૯—સામાયિકવાળો પોસહ ઉચ્ચરાવી શકે ?

ઉત્તર—ઉચ્ચરાવી ન શકે. મુખ્યવૃત્તિએ તો શુરુ પાસે જ ઉચ્ચરવો જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૦—શુરુની મૂર્તિ કે છળીને સ્થાપના તરીકે સ્થાપીને તેની સમીપે સામાયિક પ્રતિકમણાદિ કરાય ?

ઉત્તર—કરી શકાય. તે સદ્ભાવસ્થાપના છે.

પ્રશ્ન ૨૧—ઉપધાન વહેતારો ઉપધાન વદ્યા વિનાના પુરુષની કરાવેલ ક્રિયાધી પ્રતિકમણાદિ કરી શકે ?

ઉત્તર—કરી શકે. વંદિતુ આવડતું હોય તો ઉપધાન વહન કરનારે કહેવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૨—શુરુની મૂર્તિ કે છળી સમીપે સામાયિકાદિ કરનારે નવકાર ને પંચિંદિયવડે સ્થાપના સ્થાપવી જોઈએ ?

ઉત્તર—સ્થાપવી જોઈએ, કારણ કે એ બધી અદ્યપકાલીન સ્થાપના છે. સ્થાપનાચાર્ય હોય તો સ્થાપવી ન જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૩—લઘ્વિઓ ૨૮ કહી છે તેમાંની જેને જે લઘ્વિ હોય તે બધાને સરખી જ હોય કે તેમાં તરતમતા હોય ?

ઉત્તર—તેમાં પણ તરતમતા હોય, કારણ કે ઘણે ભાગે ક્ષયોપશમભાવથી તે લઘ્વિઓ થાય છે, તેથી સર્વને એક સરખી ન હોય.

પ્રશ્ન ૨૪—શ્રાવકને પણ કેટલાક પચ્ચખખાણમાં પારિહાવણીઆગારેણું આગાર કહેવાય છે અને તેનો ઉપયોગ તો મુનિને જ છે તો પછી શ્રાવકને માટે પણ કહેવાનું શું કારણ ?

પ્રશ્ન ૨૫—શ્રાવક સાધુનાં પચ્ચખખાણ એક સરખા હોવાથી પાઠભંગ ન થવા માટે કહેવામાં આવે છે, તેમાં વિરોધ સમજવો નહીં.

પ્રશ્ન ૨૬—દુવિદારમાં અણાહારી વસ્તુ વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—વાપરી શકાય. તિવિદારમાં પાત્રી સાથે ન વપરાય.

પ્રશ્ન ૨૭—જેસતે વર્ષે સ્થાપનાચાર્યની દ્રવ્યપૂજા સોના રૂપાના વરગ ને કેસર વગેરેથી શ્રાવક પાસે સાધુ કરાવે છે તે યોગ્ય છે ?

ઉત્તર—એવી પ્રવૃત્તિ છે. વિશેષ શુરુમહારાજને પૂછવું.

પ્રશ્ન ૨૮—પ્રતિષ્ઠા કર્યા વિનાના સ્થાપનાચાર્ય પાસે નવકાર પંચિંદિયવડે સ્થાપના સ્થાપીને ક્રિયા કરાય ?

ઉત્તર—પ્રતિષ્ઠા કર્યા વિનાના સ્થાપનાચાર્યને ક્રિયા કરવાના ઉપયોગ-
માં ન જ લેવાય.

પ્રશ્ન ૨૯—સાધુ જેમ ડાંડાની સ્થાપના કરીને જરૂરી ક્રિયા કરે છે તેમ શ્રાવક ચરવળાની ડાંડી સ્થાપીને ક્રિયા કરી શકે ?

ઉત્તર—ન કરી શકે. એવી પ્રવૃત્તિ જ નથી.

પ્રશ્ન ૩૦—જ્ઞાન દર્શન આરિત્રનાં કયાં કયાં ઉપગરણોની સ્થાપના થઈ શકે ?

ઉત્તર—એમાં તો વિવેકથી સ્થાપના યોગ્ય લાગે તેની સ્થાપના કરવી, પરંતુ સર્વ ક્રિયા કરતાં જ્ઞાનનાં ઉપગરણોની જ સ્થાપના કરવી વધારે ઠીક છે. તેમાં પણ પુસ્તકની કે નવકારવાળીની સ્થાપના કરવી યોગ્ય લાગે છે.

પ્રશ્ન ૩૧—શેરડીનો રસ કયાં સુધી અચિત્ત રહે ?

ઉત્તર—તે સચિત્ત થાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૩૨—ઐવિહાર ઉપવાસમાં અણાહારી પદાર્થ હરતાંફરતાં વાપરી શકાય ?

ઉત્તર—ન વાપરી શકાય. એકાસણા, બીઆસણા વગેરે કોઈ પણ તપમાં ફરતાંફરતાં કાંઈ પણ વાપરી શકાય નહીં. સ્થિર આસને બેસીને જ વપરાય.

પ્રશ્ન ૩૩—ઐહ નિયમ ધારનારે સ્થિર આસને બેસીને જ કોઈ પણ વસ્તુ વાપરવાનો નિયમ છે ?

ઉત્તર—એને માટે એવો નિયમ બહુયો નથી.

પ્રશ્ન ૩૪—બારમા દેવલોક પછીના દેવો ઉપર કયાંસુધી જઈ શકે ?

ઉત્તર—એ દેવો શમ્બામાંથી બિડીને કયાંઈ જતા જ નથી. તેમને જિર્ઘ જ્ઞાન પોતાના વિમાનની ધ્વજા સુધીતું હોય છે.

પ્રશ્ન ૩૫—ઐવિહારવાળાને અણાહારી સચિત્ત પદાર્થ ખાપે ?

ઉત્તર—છૂટા ઐવિહારવાળાને અણાહારી સચિત્ત પદાર્થનો ત્યાગ હોતો નથી, તેથી તેને માટે નિષેધ કરાય નહીં; બાકી અણાહારી પ્રાપ્તે અચિત્ત પદાર્થો જ છે.

પ્રશ્ન ૩૬—ચાર આગાર ને છ છીંડી સમકિતમાં રખાય છે તેમ દેશવિરતિ-વાળા માટે પણ રખાય કે કેમ ?

ઉત્તર—તેને પણ રાખી શકાય છ છીંડી રાયાભિયોગેણું વગેરે સમજવી.

પ્રશ્ન ૩૭—સાક્ષાત્ ગુરુમહારાજની અંગપૂજા થાય ?

ઉત્તર—માત્ર બરાસવડે મસ્તકે કેટલાક કરે છે, બીજી થતી નથી.

ઉત્તમ અકિંચન ધર્મ ને બ્રહ્મચર્ય

જ્ઞાનદર્શનમય સ્વરૂપ વિના કંઈ પણ મારું નથી, મારો કોઈ અન્ય પદાર્થ નથી, એવો અનુભવ થવો તેને અકિંચન ધર્મ કહે છે. હે આત્મનુ! તારું સ્વરૂપ દેહાદિકથી ભિન્ન, જ્ઞાનમય, અનુપમ, નિરંજન (વર્ણ-ગંધ-રસ-સ્પર્શ રહિત), સ્વરૂપ સુખમય, પૂર્ણ, પરમ, અતીન્દ્રિય સુખમય છે તેનો અનુભવ કર. મારું સ્વરૂપ ઇન્દ્રિયઅગોચર-અતીન્દ્રિય છે. ઇન્દ્રિયો તો પુદ્ગલમય કર્મના ઉદયથી નીપજી છે. હું સમસ્ત ભવરહિત, અવિનાશી, અખંડ, આદિ અંતરહિત, શુદ્ધ, જ્ઞાનસ્વભાવમય છું. જેમ ખાણમાં અનાદિકાળથી સુવર્ણ અને પાષાણ મળીને રહ્યા હોય તેની જેમ છે તેમ જ ક્ષીરનીરની જેમ કર્મ સાથે આત્મા અનાદિકાળથી મળીને રહ્યો છે. મિથ્યાત્વમોહનીય કર્મના પ્રબળ ઉદયથી સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન બૂલી દેહાદિક પરદ્રવ્યમા નિજપણું માની બેઠો છે, તેથી અનતો કાળ ભવભ્રમણ કર્યું. હવે ઉક્ત આવરણાદિક કિંચિત્ દૂર થતાં સદ્ગુરુની કરુણાબોધે યા તત્ત્વજ્ઞાની મહાપુરુષોનાં હાર્દિક વચનો શ્રાવ્યો કે ભોજો દ્વારા વાંચતાં, સાંભળતાં, સ્વપરના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું. પરમગુરુના શરણથી અકિંચનભાવ નિર્વિઘ્નપણે આવડું છું. ત્રૈલોક્યમાં હવે કોઈ પણ વસ્તુની ઇચ્છા નથી. આ જાવના સંસારસમુદ્રથી તારવા જવાનું સમાન છે. પરિગ્રહ-મમત્વને મહાજનનરૂપ જાણી છાંડવો તે અકિંચન ધર્મ છે. ઉક્ત ધર્મ જેને પ્રગટ થયો છે તેને પરિગ્રહ પ્રત્યે આસક્તિ રહેતી નથી, તથા આત્મધ્યાનમાં લીનતા થાય છે. તે દેહાદિક પરજાવમાં મમત્વ રાખતા

પ્રશ્ન ૩૮—કેવળી તીર્થંકરની અંગપૂજા થાય ?

ઉત્તર—યતી હોય એમ જાણવું નથી.

પ્રશ્ન ૩૯—મંદુકચૂર્ણમાં જેમ જળાદિસંયોગે નવા મંદુક ઉત્પન્ન થાય છે તેમ જીવ જીવોના ચૂર્ણમાં તે જ્ઞાતના જીવો ઉત્પન્ન થાય ?

ઉત્તર—જીવ જીવોના ચૂર્ણમાં ઉત્પન્ન થાય એવું જાણવું નથી.

પ્રશ્ન ૪૦—પાણદાર, પ્રભાવક ને અગ્રહ શબ્દના અર્થ શું ?

ઉત્તર—પાણદાર તે પાણીરૂપ આહાર, પ્રભાવક તે જૈનશાસનની પ્રભાવના કરનાર-દીપાવનાર અને અવક્ર તે અપાર્ધ અર્થાત્ ત્રણ પહોરનું પચ્ચખખાણ બપોરના અર્ધ ભાગ સુધીનું સમજવું.

પ્રશ્ન ૪૧—પશુનાં પૂઠ, સીંગ વગેરે તેનાં ઉપાંગ સમજવાં કે કેમ ?

ઉત્તર—ઉપાંગ સમજવાં.

પ્રશ્ન ૪૨—ઘોરનાં પીઠ શેમાં સમજવાં ?

ઉત્તર—એને ઉપાંગના પણ અંશરૂપ સમજવાં.

કુંવરજી

નથી અને નિગરવરૂપમય રત્નવતીમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. ઇન્દ્રિયના વિષયોમાં દોડવું મન અટકી જાય છે અને દેહ પ્રત્યેના રોહ-રાગ-મોહ છૂટી જાય છે. ગમે એવાં સાંસારિક મુખોને ક્ષણિક અને પરિણામે દુઃખરૂપ સમજે છે, તેથી તેની વાંછા કેમ જ કરે ? ખરે સંવેગ-વૈરાગ્ય જગતાં ગમે તેવી અને ગમે તેટલી પ્રાપ્ત થયેલી જાણ સહિને તૃણની પેઠે તજે છે. અનાદિ કાળથી જે કાષ્ઠ મિદ્ધિપણે પામ્યા છે તે અકિંચન ધર્મની ભાવનાથી પામ્યા છે. તીર્થંકરાદિક સિદ્ધ થયા તે અકિંચન ધર્મનો મહિમા છે. અકિંચન ધર્મ સર્વોત્કૃષ્ટપણે સાધુપુરુષોને હોય છે અને અશ્વથી ગૃહસ્થને પણ હોય છે. સતોષ યોગે આત્મા ઉન્નતિ સાધે છે.

બ્રહ્મચર્ય ધર્મ

સર્વ ઇન્દ્રિય-વિષયોથી અનુરાગ છોડી બ્રહ્મ કહેતાં જાયક-સ્વભાવી આત્માએ તેમાં ચર્ચા કહેતાં રમણતા કરવી તેને બ્રહ્મચર્ય કહે છે. આત્મભાવમાં રમણતા કરવી તે નિશ્ચયથી બ્રહ્મચર્ય છે. નિજવીરક્ષારૂપ જાણ બ્રહ્મચર્યથી તેની રક્ષા થઈ શકે છે. જે મનુષ્યોમાં દેવ સમાન-ઉત્તમ છે તે બ્રહ્મચર્ય પાળવા સમર્થ છે. ખીજા વિષયની લાલસાવાળા પામર મનુષ્યો બ્રહ્મચર્ય પાળવા સમર્થ નથી. તેઓ જાણકા વિષયવિકારને વશ બની આમતેમ બ્રમણ કરી રહ્યા છે. અતઃ બ્રહ્મચર્યવ્રતનું પાલન મહાદુર્ધટ છે. જે બ્રહ્મચર્યવાન છે તેને ઇન્દ્રિયો તથા કપાયને જીતવા સુલભ છે. મનરૂપી મહોન્મત હસ્તીને વૈરાગ્યભાવરૂપ અંકુશવડે વશ કરીને વિષયસુખથી નિરપૃથક બની બ્રહ્મચર્ય વ્રતનું સેવન કરે. કામ ચિત્તરૂપી ભ્રૂંગિકામાં જન્મ પામે છે. તેને વશ થઇને જીવ અનેક અંગોગ્ય પાપ-કર્મમાં પ્રવેશ કરે છે. પરિણામે પોતે જ દુઃખી થાય છે અને જન્માન્તરમાં પણ અધોગતિ પામે છે. બલમીર પારણામદર્શી હોઇ એવાં અંગોગ્ય પાપકર્મથી બચી શકે છે, બ્રહ્મચર્યથી સંસારનો પાર પમાય છે. બ્રહ્મચર્ય વિના વ્રત, તપ, જપ, સર્વ ક્રિયા અસાર છે અને સકળ કાયકલેશ નિષ્ફળ છે વિષય-સુખથી વિરક્ત થયો તો આત્મજ્ઞાન પામી આત્મરમણતા કરી શકશે. બ્રહ્મચર્યથી બંને જન્મ પવિત્ર થાય છે તેમ સમજી નવકોટિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાળવા બપ કરે. નળજાન-હલકા-નિઃસરવ જનોની સૌખ્ય ન કરે. કોઇ પણ માદક, ખાન-પાનથી સાવધાનપણે પરહેજ રહો-દૂર રહો. શત્રિભોજનનો ત્યાગ કરે. શત્રિભોજન કામને ઉત્તેજિત કરનાર છે. વિકાર ઉત્પન્ન કરે તેવા વસ્ત્ર, અલંકાર તન્ને, એકાંતમાં કોઇ સ્ત્રીની સાથે વાતચિત્ત, સર્ગ ન કરે. રસબુધ્ધતા તન્ને. રસબુધ્ધતાથી અનેક દોષ પેદા થાય છે. સંતોષ ગુણ નષ્ટ થાય છે. સમભાવરૂપ મહાન આત્મલાભ તેને સ્વપ્નમાં પણ સાંપડતો નથી, માટે આત્મહિત ખરેખર ઇચ્છતા જ હો તો બ્રહ્મચર્યવ્રતની ખાસ રક્ષા કરે.

*

*

*

આ પ્રકારે ધર્મનાં દશ લક્ષણ સર્વજ્ઞ ભગવાને કહ્યાં છે ધર્મ આત્માનો ગુણ હોવાથી તે જાણદષ્ટિવડે દેખી શકાય તેમ નથી. સદ્ગુરુકૃપાથી જ્ઞેને વિવેકચક્ષુ પ્રગટ્યા છે તે દશ લક્ષણિક ધર્મને ઓળખીને તેનું વ્યાપિધ સેવન-આરાધન કરી શકે છે.

(૨૫૦ સ. ક. વિ.)

૬૩. દાન શબ્દનો પ્રથમાક્ષર 'દા' યાને દેવું-આપવું તેને ઉદાર પુરુષોએ ગ્રહણ કરેલ છે; તેથી તે દાન દીધા જ કરે છે, અને 'દાન' શબ્દનો બાકીનો 'ન' અક્ષર કૃપણ વ્યક્તિઓએ લીધેલ છે, જેથી ન આપવું, ના પાડવી વગેરે તે શીખેલ છે.

૬૪. રમતમાં રીસ ન કરવી અને હુકારા વિના વાત ન કરવી-એ ઉપયોગી વ્યવહાર વાક્ય છે.

૬૫. પ્રથમ પ્રીતિ અન્યોન્યનાં નેત્રો કરે છે, યાને રનેહનો પ્રથમ પાઠ પ્રેમીજનોનાં નેત્રો જ કરે છે.

૬૬. કામનો તીવ્ર ઉદય થયે એમને અધકાર ભૂંસે છે.

૬૭. કામના આવેશમાં વિદ્વાનો પણ બૂલયાપ ખાઇ જાય છે.

૬૮. કામનું સામ્રાજ્ય સર્વત્ર-સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળમાં એકજન પ્રવર્તે છે.

૬૯. કેટલીયે વાતોમાં મનોમન સાક્ષીબૂત હોય છે.

૭૦. 'રામને ગમી તે રાણી' વાળી કહેવતમાં ધણું સસ સમાયેલું છે.

૭૧. હૃદયપૂર્વકનો ખરો પશ્ચાત્તાપ થયો હોય તો પશ્ચાત્તાપનું કારણ અવશ્ય નાખૂદ થાય છે. તેવું આવરણ ફરીને થતું નથી.

૭૨. ખીનનો આપણને લાલુક માને, તેથી કોઈ આપણો છૂટકારો ચલાવે નથી. ચચાર્થ લાલકાત આવ્યે જ દિ' વળે છે.

૭૩. ખીનથી તરો શકશે એવી આશા આકાશકુંડલમવત્ નિષ્ફળપ્રાય છે. જાણીતી ઉક્તિ છે કે-આપ મુઆ વિના સ્વર્ગે ન જવાય.

૭૪. વિવેક એ ખીનને રૂઢિ અને ત્રીજું નેત્ર છે.

૭૫. વિનય વિનાની વિદ્યા એ કંઠસૂત્ર વિનાની સ્ત્રીની જેમ શોભા અર્પીતી નથી.

૭૬. કરતૂરીકું ખાતર કરવામાં આવે, સુવર્ણકુંભોથી શર્કરામિશ્રિત પવનું સિંચન કરવામાં આવે તો પણ લસણ કે પ્યાજ (-કુંભાળી) પોતાની દુર્ગંધને છોડતાં નથી કે નીંજદાસ (લીંબડો) પોતાની કટુતાને ત્યજતો નથી. ખરેખર જાતિસ્વભાવ અત્યંત દુઃસ્વભાવ છે.

૭૭. 'જન જાય પણ ભાત ન જાય' એ ઉક્તિ સ્વભાવની પ્રજાજતા બતાવવા માટે પૂરતી છે.

૭૮. પર્વતે પર્વતે માણિક્ય નથી હોતાં. દરેક હાથીના ગંડરથજમાં મૌકિતક નથી પાકતા, સાધુઓ (ખરા અર્થમાં જે સાધુ હોય તે) સર્વત્ર નથી પાકતા અને દરેક વનમાં ચંદનનાં વૃક્ષો નથી હોતાં.

૭૯. રમા અને રામા-લક્ષ્મી અને રમણીના પ્રજાજ આકર્ષણોથી કોણ મુક્ત રહ્યું છે ?

૮૦. કામદેવથી કોણ અનિત રહ્યું છે ? કોઇ નહીં.

૮૧. દુર્જનોની જાળમાંથી કોણ બચ્યું છે ? કોઇ નહીં.

૮૨. અભિમાનને કોણ તણ શક્યું છે ? કોઈ નહીં.

૮૩. કરકસર એ ત્રીજો લાઘ છે એ યથાર્થ ઉક્તિ છે.

૮૪. જ્ઞાન એ ફક્ત અન્યને રંજન કરવા અર્થ જ ન હોયું ઘટે, પણ પોતાની મુજબશક્તિ અર્થે જ્ઞાન થતાં સહેજે લોકોને લાલ થાય છે.

૮૫. જેમનામાં સમ્યગ્જ્ઞાન-યથાર્થ સત્યજ્ઞાન આવ્યું હોય-પછી જલે તે અદ્ય પ્રમાણમાં હોય-તેમનામાં સમભાવાદિ ઉચ્ચ દશા આવવી જ જોઈએ. તે ન આવી હોય તો માનવું કે એ જ્ઞાનાભાસ-જ્ઞાનનો પડછાયો માત્ર છે.

૮૬. વૃક્ષો અને સંતોનાં છવ્વંન કેવળ પરાર્થે જ હોય છે. એ જાને, તાપ-ટાઠ-વૃષ્ટિ-સોઝામર વગેરે સહીને પણ ઉપકારધારા વહાવ્યા જ કરે છે.

૮૭. સ્ત્રીની સુકુમારતાને પુરુષની કઠોરતાની જરૂર હોય છે અને પુરુષની કઠોરતામાં સ્ત્રીની સુકુમારતા લગવાની આવશ્યકતા છે. જાને મંજે ત્યારે વ્યવહારમાં પૂર્ણતા આવે છે.

૮૮. સ્ત્રી વિનાના ધરની અવ્યવસ્થા જોતાં 'સ્ત્રી એ જ ધર છે' એ ઉક્તિ માત્ર ભાસે છે.

૮૯. પુરુષ તો માત્ર રણી લાવે છે, પણ તેનો યથાર્થ રીતે ઉપયોગ કરનાર ભાર્યા ન હોય તો તે વ્યર્થપ્રાય છે.

૯૦. અંધારી ધનધોર મેઘંડી રાત્રિએ ચમકતી-વિજળીના પ્રકાશે મોતી પરોવી લેવા જેવું દુષ્કર કાર્ય, માનવજીવનમાંથી ધર્મરૂપ સારને ભેગવી લેવાનું છે.

૯૧. પુણ્યનાં ફળ-સુખસગવડ, સાલગી, સુંદરતા, સુસીલ સ્ત્રી વગેરેને લોકો ચાહે છે, પણ પુણ્ય મેળવવા માટે તલોગ્ય પ્રયત્ન કરતા નથી. તેમ જ પાપનાં ફળો જેવાં કે દુઃખ, દોષાંગ, દરિદ્રતા, દુર્જનસંગ, દુષ્ટભાવાં, દુષ્ટમિત્ર ઇત્યાદિને કોઈ ચાહતું નથી અને છતાં તે સર્વના મૂળરૂપ પાપરૂતિને તગતા નથી. આ કંઈ જેવું તેવું આશ્ચર્ય નથી.

૯૨. લક્ષ્મીની સામાન્ય રીતે ત્રણ ગતિ ગણાવી છે. તે ત્રણ ગતિ દાન, ભોગ અને નાશરૂપ છે, પણ ખરી રીતે ભોગ એ ત્રણ નાશનો જ એક પ્રકાર છે. એટલે ધનની એ જ ગતિ યથાર્થ ગણાય : એક દાન ને બીજી નાશ.

૯૩. લગ્નસમયે સ્વર્ણભૂષણો આદિ કરાવવાનો મુખ્ય હેતુ સરીરગોભા ઉપગંત સંકટના સમયે તે વસ્તુ કામમાં આવે એ જ સંકલ્પ છે.

૯૪. અનુકૂળ સંજોગોમાં જોએ સખા-રનેહી ન હોય તે પણ તે રૂપે થતા આવે છે અને પ્રતિકૂળ મંજોગે-મંકટ સમયે જે આત્મજન દોષ-ત્રિપણિત દોષ તે પણ પરાયા જન જેવો વર્તાર રાખી દૂર રહે છે.

૯૫. સ્ત્રી અને મિત્રની પરીક્ષા આફત વખતે જ થાય છે એ તદ્દન સાચી લેણકિન છે.

૯૬. તાઝને જૂતા વખતથી જલ્દ વખાણવામાં આવે છે, પણ માનસશાસ્ત્ર મુજબ એથી લાંબને જલ્દે દાનિ જ થાય છે.

મોક્ષાંગરૂપ સામાયિક

સામાયિકં ચ મોક્ષાંગં, પરં સર્વજ્ઞમાપિતં ।

વાસીચંદનકલ્પાના-મુક્તમેતન્ગાહાત્મનાં ॥ ૧ ॥

અર્થ—વાસલાથી છેદવા છતાં પણ ચન્દન તુલ્ય સુગંધી અને શીતળતા દાખવનાર એવા મહાત્માઓનું સામાયિક ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષનું અંગ છે, એમ સર્વજ્ઞ પ્રભુએ કહેલું છે. ॥ ૧ ॥

નિરવદ્યમિદં જ્ઞેય-મેકાન્તેનૈવ તત્ત્વતઃ ।

કુશલાશયરૂપત્વાત્, સર્વયોગવિશુદ્ધિતઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ—સામાયિક કુશલ-ઉત્તમ આશયરૂપ હોવાથી તથા તેમાં સર્વ યોગ એટલે સમગ્ર મન-વચન-ક્રિયાના યોગની શુદ્ધિ થતી હોવાથી પરમાર્થે એકાંત નિરવદ્ય બાબતું. ॥ ૨ ॥

સામાયિકવિશુદ્ધાત્મા, સર્વથા ઘાતિકર્મણઃ ।

ક્ષપાત્કેવલમાપ્નોતિ, લોકાલોકપ્રકાશકં ॥ ૩ ॥

અર્થ—સામાયિકથી વિશુદ્ધ થયેલો એવો સર્વથા પ્રકારે ઘાતિકર્મોના ક્ષય કરીને લોક અને અલોકને પ્રેક્ષિ કરનાર એવું કેવળજ્ઞાન પામે છે. ॥ ૩ ॥

સામાયિકમાં સમતા એ મુખ્ય પ્રાધાન્ય છે, સમતા એ સ્થિરતા છે, સ્થિરતા એ જ ચારિત્ર છે અને શુદ્ધ દશામાં રહેતાં તે જ ચારિત્રરૂપ મોક્ષ છે; કારણ કે

૬૭. ધન એ અગિયારમા પ્રાણ સમાન છે. ધન. જતાં અનેક કૃષણ મનુષ્યોના હૃદય બંધ પડવાના બનાવ બન્યા છે.

૬૮. નવે ગ્રહો બારે રાશીમાં અનુક્રમે ફર્યા કરે છે. ક્યાંય સ્થિર રહેતા નથી, પણ જમાઈ નામનો દશમો ગ્રહ કન્યા રાશિ ઉપર કાયમ સ્થિર રહેનાર, મદા રૂટ, પૂર્ણનો અપેક્ષિત અને નિત્ય વદ છે.

૬૯. કામના ધરમાં રહી કામને પ્રગળનાર એક સ્થૂળકદ મહામુનિ જીતનાર ખરેખર દુક્કરદુક્કરકારક છે. કાળજીની કોટડોમાં રહીને તેથી અલિપ્ત રહેનારનો એ એક જ આશ્ચર્યકારી શાખો છે.

૧૦૦. એકાંત એ જાનીજનો માટે સારી મીઠ છે, જ્યારે અજાની માટે ખૂરી છે.

રાજપાલ મગનલાલ વહોરા

શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય કહે છે કે:—“ચારિત્રં સ્થિરતારૂપં, યતઃ સિદ્ધેષ્વ-
પીઘ્યતે” એટલે ચારિત્ર સ્થિરતારૂપ છે, તેથી સિદ્ધ પરમાત્માઓમાં તેની જ
અપેક્ષા છે. આ ઉપરથી જણાશે કે સમતા વગર સર્વ ક્રિયા નકામી છે. સમતા તે
ચારિત્રનો પાયો છે. ચારિત્ર એ મોક્ષનું એક અંગ છે, તેથી સમતા મોક્ષના અંગરૂપે
છે અને સામાયિકમાં સમતા પ્રાધાન્યે છે, તેથી સામાયિક પણ મોક્ષનું અંગ છે.

જિનદર્શનમહિમા

યાસ્વામ્યાયતનં જિનસ્ય લભતે, ધ્યાયંશ્ચતુર્થં ફલમ્ ।

પઠં ચોત્થિત ઉઘતોઽષ્ટમમથો, ગન્તું પ્રવૃત્તોઽધ્વનિ ॥

શ્રદ્ધાહૃદયમં વહિર્જિનગૃહા-ત્પ્રાપ્તસ્તતો દ્વાદશં ।

મધ્યે પાશ્વિકમીક્ષિતે જિનપતૌ, માસોપવાસં ફલમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—“હું જિનમંદિરમાં જઈશ ” એવું ચિંતવતાં થકા મનુષ્યને એક
ઉપવાસનું ફળ મળે છે; ત્યાં જવાને ઊંઠે ત્યારે છઠ્ઠું તપનું ફળ મળે છે;
ત્યારે તે માર્ગે ચાલવા માંડે ત્યારે અકુમનું ફળ મળે છે; જિનગૃહની
નજીક આવે ત્યારે ચાર ઉપવાસનું ફળ મળે છે; ચૈત્યમાં પ્રવેશ કરે ત્યારે
પાંચ ઉપવાસનું ફળ મળે છે; ચૈત્યની મધ્યમાં આવે ત્યારે પંદર ઉપવાસનું ફળ
મળે છે અને જિનેશ્વરનાં દર્શન કરે ત્યારે માસોપવાસનું ફળ મળે છે—ઇત્યાદિ
શુદ્ધભાવપૂર્વક એકાંત પ્રભુની શુભ વિષે જ એકાગ્રતાએ દર્શન કરનાર
ભવ્ય પ્રાણીને ઉપર જણાવેલું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે અને સાધની વિશેષતાથી
મળતાં વિશેષ ફળનું તો માપ જ નથી. મુનિ શ્રી બિંદાનંદવિજયજી

સાવચેત રહેવાની જરૂર

આત્મારે જોવો દુપમકાળ વર્તે છે કે તેમાં અનેક અઘટતા મરણો થાય છે.
હાલ દેસ પણ થાય છે, પેપાર રોજગાર કમી થઈ ગયા છે, વેર વિરોધ વધ્યા છે.
યુદ્ધોની હડીકત સાંભળતાં તો કંપારી ઉડીએ છે. મહાપાપનું ફળ ભોગવાય
છે ને મહાપાપ બંધાય છે. હિંદુસ્તાનમાં પણ શાંતિ નથી. શાંતિ તો
મહાપુરોના અંતરમાં છે. આવા દુર્ઘટ વખતે જે સાવચેત ન રહેવાય તો
આપણે પણ મળેલ સામગ્રી ખોઈ નાખીએ તેવું છે, મારે જાગો, ઊંધ
તણ ધો. લેટલું અને તેટલું સત્કાર્ય કરી લ્યો. પાપકાર્યથી પાછા હઠો,
હિંદુઓના વિષયમાં રક્ત ન થાઓ, ક્યાંયને પાતળા પાડો. આ તો માત્ર જાગૃત
રહેવા માટે સજ્જતોને સૂચના કરી છે. જે તેને ધ્યાનમાં લેશે તે આત્મરક્ષેય કરી
સમગ્રતામાંથી થશે અને ભગવાંતરમાં પણ શુભ સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી શકશે.

પ્રભાવિક પુરુષો

જાંબુમાર

(૨)

આગમન થયે જ.

સાગરદત્ત-મહારાજ ! તમે ભવદત્ત-જીને આવવામાં વિલંબ થતો જોઈ ચિંતા કરતા હતા, પણ મુનિ ભવદત્ત તેમના જાંબુ સહિત આવે છે. જુઓ ! પેલા જેના હાથમાં પાત્ર છે તે તેમના નાના વાઈ જ છે. હજુ અંગ પરથી લગ્નપ્રસંગેના પોશાક પણ નથી ઊતર્યો. ઉપદેશ કરવાની શક્તિમાં આપણી મંડળીમાં ભવદત્ત મુનિનું સ્થાન અગ્રપદે આવે છે.

આમ કહે છે ત્યાં તો ઉપાશ્રયમાં તેમનાં પગલાં પડ્યાં. મુનિમંડળી એકઠી થઈ. કોઈ કંઈ પ્રશ્ન કરે તે પૂર્વે જ ભવદત્ત મુનિ હાથ પરની જોળી હેડી ઉતારતાં એક મુનિને ઉદેશી બોલ્યા કે :

“આર્ય કેશી ! શુરુદેવને જલદી જઈ ખજર આપો કે ભવદત્ત મુનિ પોતાના અનુજ જાંબુને દીક્ષા લેવાની અભિલાષા યનાં સાથે તેડી લાવ્યા છે, તો એ માટે અત્યારની ઘટિકા યોગ્ય છે કે કેમ ? અને આપની સમીપે તેમને હમણાં તેડી લાવે કે કેમ ?”

જ્યાં કેશી મુનિ સુસ્થિતસૂરિના બેઠકખંડ પ્રતિ વળ્યા ત્યાં ભવદત્તમુનિ-એ પોતાના શુરુખંધુ નાગદત્ત, કે જે પૂર્વે પોતાના એક સ્નેહીને દીક્ષાના

પરિણામ થયા જાણી બોધ કરવા અને દીક્ષા આપી તેડી લાવવા ગયા હતા, પણ પાછળથી તે લગ્ન કરી સંસારમાં પડવાથી નિરાશ થઈ પાછા ક્યારે હતા તેમને જોડેશીને કહેવા લાગ્યા :

“નાગદત્ત મુનિ ! એ કે તમોએ તો મને જે ન્યારે તમારી હાંસી કરી હતી ત્યારે કેવળ હાસ્ય કરતાં જ ટોળો મારેલો, પણ ત્યારથી મને મારા જ્ઞાતાને દીક્ષિત કરવાની ભાવના ઉદ્ભવી હતી, તેથી હું મારા ગામ પહોંચ્યો અને હજુ લગ્ન કરી, કુળદેવનાને પ્રણામવિધિ કરવાના કાર્યમાં તે મથગૂલ હતો ત્યાંથી દીક્ષાના ઉમેદવારમાં પહોંચી ખવરાવી મારી સાથે તેડી લાવ્યો. આમ ‘કાગતું બેસવું’ ને તાડતું પડવું’ એ ન્યામે મને તો લાભ જ થયો મારી પ્રતિજ્ઞાનું પણ પાલન થયું.”

આ જાણે વ્યતિકર જેના હાથમાં પાત્ર છે અને જે ઉપાશ્રય નજીક આવવાથી એ પાત્ર સોંપી સેત્વર પાછો ફરવાની ઉત્કંઠા સેવી રહેલ છે તે ભવદેવે ન્યારે પોતાના વાઈ ભવદત્ત મુનિના મુખે વર્ણુવાતો વૃત્તાંત સાંભળ્યો ત્યારે આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયો અને સામાન્ય ટોળાતા કાર્યમાં કેવું જોખમ સમાયેલું છે એ તરફ એનો વિચાર વળતાં એનું મન તરંગોના હિલોળે હ્રીચક્રવા માંડ્યું.

હવે જ ભવદત્ત મુનિએ આદરેલી કાર્યવાહીનો સાચો ખ્યાલ તેને આવ્યો. પોતાને પાત્ર આપી સાથે લેવામાં, કુટુંબી-જનો પાછાં વળ્યાં છતાં, ગામની સીમ પૂરી થયા છતાં, પોતાને પાછો જવાનું ન કહેવામાં અને માર્ગે આવતાં ઉદ્યાન, વાપિકા કે સરિતાના દર્શને મુનિશ્રીએ પોતાનો બાદ્યાવસ્થાનો કાળ યાદ કરાવી, એ વેળા સાથે રહી કરેલી ક્રીડાઓ વર્ણવી, જે રંગબેરંગી વર્ણનો કરેલાં એ બધાં પાછળ તેમનો શ્રમ હેતુ શો હોતો એનું પણ હવે તેમને પૂરેપૂરું જ્ઞાન થયું. પોતે દીક્ષાનો ઈચ્છક નહીં છતાં કેવળ પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળવા સારુ-નાગદત્ત સાધુના હાસ્યને ક્રોધ કરવા સારુ જે રીતે વાતનું પ્રતિપાદન ભવદત્તે મુનિમંડળી સમક્ષ કર્યું એનો પ્રતીકાર કેવી રીતે કરવો એ પણ મૂંઝવણભર્યો પ્રશ્ન થઈ પડ્યો. એક બાબત જાણી જાણી ને જીજ્ઞાસુ બન્યો. જરાક ભૂલે કે માગલો ખતમ થઈ જવા જેવી દશા ! નકારો બાજુ છે તો માત્ર મુનિમંડળી સમક્ષ જ નહીં પણ ખૂદ ગુરુદેવ સામે પણ પોતાના વડીલ બંધુ-ભવદત્ત સાધુ જૂઠા પડે છે, નાગદત્ત મુનિ સાથેની હોડામાં પરાજય પામે છે, એટલું જ નહિ પણ કરેલું જ્ઞાન એ સત્યઘટના નહોતી પરંતુ ગોઠવી કાઢેલી દુષ્ટીકત હતી એવો ભાસ થઈ જાય છે. જો હાકારો બાજુ છે તો સંસાર માણવાની વાગ ને દહાપો લેવાના સ્વપ્ના ધૂનધાળી થઈ જાય છે. નાગિલાને

આપેલું વચન-‘ થોડીવારમાં જ પાછો આવું છું ’ તે હવામાં જાડી બંધ છે. મનમાં જે ચીજ રમી રહી છે તે અધર લટકી બંધ છે, ન્યારે જે પવિત્ર ચીજ ગ્રહણ કરવાનો માત્ર દેખાવ જ કરવાનો છે જેમાં તેને સુદૃઢ રસ્તો નથી એટલે એક રીતે દંભનું સેવન કરવું પડે છે. આમ ઉભય તરફની જેમતાણમાં મન આકુળ-વ્યાકુળ બની ગયું છે, કયો માર્ગ લેવો એ સૂઝતું નથી !

ત્યાં તો આર્થ કેશી પાછા ક્યારે દીક્ષા માટે આ સુંદર ઘટિકા છે તેર્થ સત્વર ગુરુદેવ સમીપ પધારવાની આજ્ઞા લાગ્યા. ખેલ ખલાસ. મનની મનમાં રહી ગઈ ! વિનીત એવા ભવદેવથી કંઈ જ જોલી શકાયું નહીં. ભવદત્ત સરળ ચારિત્રસંપન્ન સાધુના કાર્યમાં કિંવ કરેલ વર્ણનમાં કંઈ દોષ હોવાની ગંધ સરખી પણ કોઈને ન આવી. આચાર્ય-દેવે દીક્ષા આપવાની વિધિ કરી અને નાગિલાનો પ્રીતમ-સંસારમાં પ્રગમાંડવાને ઉદ્યુક્ત થયેલ પ્રેમી ભવદેવ જોતજોતામાં સિનેમાના ચિત્રપટની માફક પરિવર્તન પામ્યા. સંસારી મટી સાધુ બન્યા. અંતર બલે નકારો બાજુ છતાં વ્યવહાર-પ્રધાન જનતા તો ભવદેવને સાધુ તરિકે પિછાનવાં લાગી અને સ્તુતિ કરતી કહેવા લાગી કે-લગ્નની મોજ માણવાની તણ દઈ, વડિલ બંધુ ભવદત્તના પ્રતિ-જ્ઞાપથી સંયમરમે રંગાયા અને જોત-જોનામાં સંસાર તણ દીધો તે માટે

તમને ભૂરિ ભૂરિ ધન્યવાદ ઘટે છે !
એક કવિએ સાચું જ ગાયું છે કે—

‘જગતના કાચના યંત્રે, ખરી વસ્તુ
નહિ લાસે’ આમ ભવદેવ સંયમ પાળવા
લાગ્યા. વિનીત અને કુલીન હોવાથી અંત
રમાં એ સામે વિરોધ હોવા છતાં પ્રગટ-
પણે કંઈ જ ન કહી શક્યા, પણ હૃદયમાં
તો નાગિલાની સ્મૃતિ કાયમ રાખીને જ
રહ્યાં. આરિત્રધર્મની સીતરીએ—અરણ્ય-
સીતરી અને કરણસીતરી આચરણમાં
ઊતરવા માંડી. એમાં ધીમે કંઈ અતિચાર
લાગવાપણું ન રહ્યું, છતાં મુનિ ભવદેવની
મન-સુક્રાંતા ઊંડાણમાં એ સર્વ કરણી
કરાતાં છતાં નાગિલા, અને પુત્ર એના
મિલાપનું આશાખિન્દુ ધ્રુવના તારા સમ
સ્થિર ને નિશ્ચળ રહ્યું.

આ કારણે જ ગયા અંકમાં આપણે
જોઈ ગયા તેમ નાગિલાની માર્ગપ્રતીક્ષા—
‘ભવદેવ આજે ન આવ્યા તો કારો આવશે,
કારણવશાત્ રોકાઈ ગયા હશે તોં એ
પાંચ દિવસ-વીત્યે વા અઠવાડિયા પછી
આવશે’ એવી આશા આખરે અણપૂરી
રહી અને મહિનાઓ વીતવા માંડ્યા.
ગામેતી આર્યવાનકે ભવદેવની માતા દેવતી
તદ્દન મૂઠ ન હતાં. એમને તો પોતે
પાછા કૃપા અને વધુ વિલંબ થયો છતાં
ભવદેવ ન આવ્યો ત્યારથી જ વિચારના
ફેરફારની ગંધ આવી હતી સાધુ ભવ-
દત્તા આગમનમાં કંઈ ધૂપો હેતુ જણાયો
હતો. ધીજી જાવું નાગિલાનાં માતા-
પિતા પણ વસ્તુસ્થિતિનું અકસ્માતિક

પરિવર્તન પિછાની ચૂક્યાં હતાં અને
નાગિલાની સખીઓ તો સારી રીતે
બાણી ચૂકી હતી કે જે નાવલીઓ પર-
પ્રયાની પ્રથમ રાત્રિની આટલી હદે
ઉપેક્ષા કરે, એ સાચો ગ્રેમી સંભવે જ
નહીં. એ તલમાંથી તેલ ન જ નીકળે
આમ સૌ કોઈ ચોખી રીતે રંગમાં
ભંગ પડ્યાનું કિંવા મધુરજની કાયમને
માટે વિચેણી રજનીમાં ફેરવાઈ ગયાનું
સમજી ચૂક્યા હતા, છતાં નાગિલાની
દૃઢતા સામે કંઈ ઉચ્ચારો શકતા નહીં.
એ ચોથો આરો હતો. એ વેળા ‘કુલી-
નતા ને વિનીતપણા સાથે જ બહુમાન
હતા. આરિત્રશીલતા પર ખાસ ભાર
મૂકવામાં આવતો. એની નિષ્કલંકતા એ
સૌ કરતાં મોખરે આવતી અર્થાત્ એમાં
જ સર્વ શ્રેષ્ઠતા સમાઈ જતી હતી. નારીવર્ગ
માટે શિયલસંરક્ષણ એનાં સર્વ ધર્મોમાં
ધુરિપદ ધારણ કરનારો ધર્મ હતો. એનું
પાલન પ્રાણના લોગે કરવાના શિક્ષાપાઠ
ગળથુથીમાં પાવામાં આવતા. પ્રત્યેક લલના
એ પવિત્ર વસ્તુની સાથી કિંમત સમજતી.
પતિવ્રત ધર્મની યોલખાલાને એ કાળ
હતો, તેથી તો એ ધર્મને કંઈ ક્ષતિ પહોંચે
તેવા દરેક શંકાસ્પદ સ્થાન યા બનાવથી
સ્ત્રીવર્ગ દૂર રહેતો હતો. તેઓનાં ધાર્મિક,
વ્યવહારિક કે સામાજિક દરેક કાર્યક્રમોની
ગોઠવણી પાછળ શિયળવ્રનના સંરક્ષણને
રંચમાત્ર અલવલ ન આવે એ સુદો
વીસારવામાં આવતો નહીં. કારણવશાત્
કોઈ પ્રસંગમાં મલિનતાની હવા બહાર,

આવતી તે પૂર્વે જે વ્યક્તિને ઉદ્દેશી એ વાત થતી એ વ્યક્તિ સ્થાનનો ત્યાગ કરી જતી અથવા તો સમાજમાં મોં ન જતાવવું પડે એવો માર્ગ શ્રદ્ધા કરતી.

આવા સુધર્મ કાળમાં વાડને કાંટા પણ હોય જ એ નિયમ અનુસારે કોઈ કોઈ ભાગમાં-દ્રિજ જેવા વર્ણોમાં-શુરુ-પદ ધારણ કરતી કોમમાં-પુનર્લગ્નનો રિવાજ પણ હોતો. એમાં દેશ, કાળની અસર ભાગ લેતી. એવા દાખલા અપવાદરૂપ નોંધાતા છતાં ઉપર વર્ણવી તેવી ઉચ્ચ ભૂમિકા સામે જેની ગણના અધમમાં થાય તેવા કાર્યનો વર્તીત નહોતો એમ નહીં. માનવ હૃદયે સાથે ધર્મના સિદ્ધાંત કંચન સમ શુદ્ધ વસ્તુ-ઓની પ્રરૂપણા કરતા. સમાજના દાનુનો શું આચરણીય છે અને શું નિંદનીય છે એ વાતની મર્યાદા આંકતા. વ્યવહારના બંધનોને કદ કદા સ્પર્શનીય છે અને કયાં આગળ થોભી જવાપણું છે એની રેખા દોરતાં છતાં પસંદગીનો આખરી નિર્ણય એ વ્યક્તિના પોતાના અંતર પર અવલંબતો. ચાહે તે દિશામાં એ નિર્ણય દોરતો કે બેસાડી શકતો. એક વાર નિર્ણય થયા પછી વ્યક્તિ પોતાનો બાનિમાર્ગ નિશ્ચિત કરતી કિંવા સમાજ એ વાતને ત્યાંથી જ પૂર્ણ વિરામ અર્પતો. લાંગાકાળ સુધી એનાં ચૂંથણું નહોતો ચૂંથવામાં આવનાં.

ભવદેવ મુનિને ગણિત જ્ઞાના સદ્ધ સંયમપદ્યે વિહરતા દઇ આપણે મુગ્ધામ

તરફ નજર તો ફેરવી પણ ત્યાંથી કંઈ જ નવું જાણવાનું મળે તેમ નથી. જે સમયનું ઉપર ચિત્ર આલેખ્યું એમાં નાગિલા એકલી જ આપણા કથાપ્રવાહની પ્રેરિકા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. સ્વજનસમૂહ સારી રીતે જાણી ચૂક્યો છે કે ભવદેવ ગયા એ ગયા જ. સાધુ થયા. હવે જોછા જ પાછા ફરવાના હતા ? એ આવશે એવી આશા સેવવી એ ફોગટની ભ્રમણા છે. આવું સમજનારા પણ નાગિલાએ શું કરવું ? એ કહી શકતા નહોતા. વહેવારિક રીતે સોહાગણમાં પ્રવેશતાં પૂર્વે જ વૈધ-વ્યનાં કમાડ ઠોકાઇ રહ્યાં હતાં એ બધુતાં છતાં ઉચ્ચારી શકતા નહોતા. એ કાળની એ મર્યાદા-આવી પરિસ્થિતિવાળી હોવા છતાં સમયનું ચક્ર અરુણલિત ગતિએ ચાલ્યા કરતું. ' Time and Tide wait for no man ' એ આંગ્લ ઉક્તિ અક્ષરશઃ સાચી છે. એને અનુરૂપ નિમ્ન શુજરાતી દુહો સ્મરણમાં રાખવા જેવો છે. ટકે ન કેતે કારણે, જસધિતણે ભુવાળ; સારો માઠો નવ રહે, કેને સારો કાળ.

મુગ્ધામવાસી આમ્યજનતામાં વહેવારનું ગાડું પૂર્વવત્ ચાલ્યા કરતું હતું. નાગિલા આશામાં છવન વીતાવતી હતી. વર્ષો પર વર્ષો ચાલ્યાં જતાં હતાં. આર્યવાન મૂંઝી ધીરજ ધરી રહ્યા હતાં છતાં એની વૃદ્ધ અવસ્થાએ અને જરા રાક્ષસીતા પૂર્ણ કાળ તથા આવેલા અંગોપાંગોએ ચિપાળાની એક પાછલી રાત્રે એની નિદ્રા હરી લઇ એને આગામી કાળની

ચિંતાના વમજમાં નાંખી દીધો. સંખ્યા-
ગંધ તરંગો વચ્ચે એક જ પ્રક્ષ એનું
અંતર વલોવી રહ્યો અને તે એ જ કે-

‘અમે દંપતી કે જે આજે વૃદ્ધા-
વસ્થામાં એલાં ખાઈ રહ્યાં છીએ તે પવ-
નનો એકાદ સખત સપાટો લાગતાં જેમ
દીપક ખુઆઈ જાય તેમ યમના ભક્ષ
જની જઈશું તે વેળા યુવાનીના ઉગર
ઉજ્જ્વલતી આ નાગિલાની શી દશા ! એનું
મેલી કોણ ? ’ સવારનાં કાર્યોથી પરવારી,
આર્ય વાને આ વાત રેવતી સમક્ષ મૂકી. એડી
વિચારણા બાદ નાગિલાની સખીએને
તેડાવી તે સૌની સમક્ષ વૃદ્ધ આર્ય વાને
નિમ્ન શબ્દોમાં પોતાનું હૃદય ખાલી કર્યું.

“પુત્રવધૂ નાગિલા ! તારું દુઃખ જોઇ
મારું હૃદય દુઃખાય છે. મને ભવદત્ત કરતાં
ભવદેવની ભૂલ વધુ ભયંકર લાગે છે.
કેમકે ભવદત્ત જતાં માત્ર અમને દુઃખ
લાગેલું, પણ આ ભવદેવે તો અમારા
ઉપરાંત તારા સંસારજીવનનું-આશા-
ભરી યુવતીની કંઈ-કંઈ અભિલાષાનું
એક ઝાટકે નિકંદન કાઢી નાંખ્યું છે
અમારાથી એ દુઃખ જોયું જતું નથી
ત્યારે તારાથી એ કેમ સહ્યું જતું હશે ? છતાં
અમે જાણીએ છીએ કે એક કુલિન
દામિનીને છાત્રે તેવી ધીરજથી એ દુઃખ
તું સહી રહી છે. અમારી મર્યાદા કે
કુલવટ બીજી સલાહ નથી આપવા દેતી,
પણ તેથી તું તારા અંતરને દગો ન
દઈશ. અમારી ખાતર તારા અવાજને
શુંગળાવીશ નહીં. આ સંસારમાં અમે

હવે થોડા સમયના પરોણા છીએ. પછી
તો તું અદુલી જનવાની. ભાવિ ભયંકર
જણાય છે, છતાં એ સામે તારે એકલા
હાથે જ જૂઝવું પડશે. તારા આત્મ-
જળ ઉપર જ ભરોસો રાખવાનો. એ
ગંધી ખાજતનો વિચાર કરી, ભવદેવની
આશા ત્યજી દઈ, તારો નિશ્ચય જણાવ
કે જેથી એ ચિંતાનો બકેલ આવે. તારું
હૃદય પોકારે એ માર્ગ લેવાને તું સ્વતંત્ર
છે. દરેક આત્માને પોતાનો કાર્યક્રમ
નિયત કરવાની સત્તા છે; એમાં અમારો
અવરોધ ન હોઈ શકે.”

“પૂજ્ય પિતાશ્રી ! ત્રાસુ સસરાનું
શિરછત્ર એ કુળવધૂને મારે અણમૂલો અવ-
સર છે. એ ક્યાં સુધી ટકશે ? એ તો
જ્ઞાની જાણે. બાકી આપ મારી ચિંતા
જડમૂળથી કાઢી નાંખો. નાગિલા એ
નાગદત્ત-વાસુકીનું સંતાન છે. પતિએ
ગમે તે મોર્ગ લીધો હોય છતાં એને
માટે પતિવ્રતાનો ધર્મ એ જ સાચો માર્ગ
છે. આપ એમ ન સમજશો કે મેં વગર-
સમજે પ્રીત ગાંધી છે. ભવદેવ અને હું
લગ્નચંદીથી એડાયાં પૂર્વે ઘણીએ વાર
મળેલાં અને અરસપરસનાં હૃદય પિછા-
ણવા પ્રયાસ સેવેલાં-અમારા ઉભય હૃદયે
સાચી પ્રીતની જડ બંધાયા પછી જ
એને સિંચન થતું રહે અને વિકાસ વૃદ્ધિ
પામે એ અર્થે વ્યવહારિક સાધન સમાં
લગ્નનો સધિયારો શોધેલો. જો કે એ
આશા ફળવતી નથી જની તેથી કંઈ
અમારી પ્રીતમાં ખામી નથી આવવાની.

પુસ્તકોની પહોંચ

૧. શ્રી પ્રત્યક્ષાકરણ સૂત્ર—શ્રીજ્ઞાનવિમળસૂરિજીન દીકાચુકત વિભાગ પહેલો. પાંચ આશ્રવના પાંચ અધ્યયન. પંન્યાસ શ્રીરંગવિમળજીના ઉપદેશથી પ્રકાશક શ્રી મુક્તિવિમળ જ્ઞેનઅંથમાળાના વ્યવસ્થાપક શાંતિલાલ હરગોવિંદલાલ. સંશોધક પંડિત મહત્તલાલ જવેરચંદ, અમદાવાદ. કિં. રૂ. ૨-૧૨-૦ શ્રી અભયદેવસૂરિમહારાજજીન દીકાને અનુસારે આ દીકા સરલ બનાવવામાં આવી છે. આ સૂત્ર ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. દીકા સુંદર છે. શુદ્ધતા પણ ઠીક કરી છે.

૨. શ્રી પ્રત્યક્ષાકરણ સૂત્ર—શ્રીજ્ઞાનવિમળસૂરિજીન દીકાચુકત વિભાગ બીજો. પાંચ સંવરના પાંચ અધ્યયન. પ્રેરક, પ્રકાશક, સંશોધક ઉપર પ્રમાણે. કિં. રૂ. ૨-૧૨-૦ બે વિભાગમાં આ સૂત્ર સંપૂર્ણ થાય છે.

૩. શ્રી કુમારપોણપ્રતિબોધ પ્રબંધ—સંસ્કૃતગણ્યંધ, કર્તાતું નામ આપેલ નથી. સામાન્યભુદ્ધિવાળા માટે વ્યાખ્યાનમાં વાંચવાલાયક અંથ બનાવ્યો છે. પ્રેરક, પ્રકાશક, સંશોધક ઉપર પ્રમાણે. આર્થિક મદદાય શ્રી માલવાડાનિવાસી ધાર્મિકા નંદાબાઈ વિગેરે. કિંમત રાખી નથી. પ્રામિત્થાન—અમદાવાદ દેવસાનેા પાકો ને બેતરખાલની પોળ.

૪. શ્રી જ્ઞાનવિનોદ—પ્રથમ વિભાગ—શ્રી જ્ઞાનવિમળસૂરિજીની ગુજરાતી પણ કૃતિઓનો સંગ્રહ. સંગ્રાહક, મુનિ શ્રી કનકવિમળજી. પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. કિં. ચાર આના

૫. શ્રી આનંદવિમળસૂરિજીનું જીવનચરિત્ર—આ આચાર્ય તપગચ્છમાં ક્રિયાદ્વારક થયા છે. લેખક મુનિરાજશ્રી કનકવિમળજી. કિં. બે આના

સાચી પ્રીત સામે પારાવાર જોળમો અને કષ્ટોની ઝડીઓ ટોક્યાં કરતી હોય છે, પણ એથી અંતર ડગતું નથી—એ જ સત્યાઈનું લક્ષણ છે. પ્રેમલક્ષ્મીની પ્રિયાને વૈધવ્ય એ દુઃખરૂપ નથી જ. કામવિલાસ કે વિપયતુષિ પૂરતી જ અમારી પ્રીત મર્યાદિત નથી. કદાચ એ સાધુ થયા હશે તો એ પણ મારા તો પ્રીતિપાત્ર છે અને રહેવાના. આપ અનુભવો છો તેથી માનેા કે ન માનેા, પણ મેં તેમનું હૃદય વાંચ્યું છે, એથી મને તો ખાતરી છે કે—એક વાર

એમનું આગમન થશે જ. એ ચોઘડીઆ પર્યંત મારે એમની માર્ગપ્રતીક્ષા કરવી એ જ મારો ધર્મ.

મારી આપને એક જ વિનંતિ છે કે આપ મારી ચિંતાને અળગી કરો. પરભવના પાયેય માટે પ્રાપ્ત થયેલ સંપત્તિને સદ્બોધ કરો. ગામની લાગોળે એક નાનકડી ધર્મ-શાળા ઘંઘાવો કે જેમાં અતિથિ, અભ્યાગત કે સંતસાધુને આશ્રય મળે. કદાચ એ દારા મને મારા પ્રિય પાત્રનો યોગ પણ સાંપડે.”

(ચાલુ) ચોકસી

૬. ખીમતગતશાસનપ્રભાવના—સંપાદક મુનિ કનકવિમળજી. એ શુકમાં ખીમત ગામમાં થયેલા શામનપ્રભાવનાના કાર્યોનું વર્ણન છે. પ્રારંભમાં પંન્યાસ રંગવિમળજીના જીવનચરિત્રની રૂપરેખા છે. એ શુકમાં કુદા છંદમાં સાગરપ્રબંધનું યંત્ર ખાસ જોવા જેવું મુક્યું છે. શુકમાં ૫૪ ૪૦ છે. કિંમત રાખી નથી.

૭. પંન્યાસ મુક્તિવિમળજીનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર—લેખક મુનિ કનકવિમળ. કાઉન સોળ પેજ ૫૪ ૩૬. કિંમત રાખી નથી.

૮. શ્રી રંગવિનોદ—પ્રથમ વિભાગ—પંન્યાસજી રંગવિમળજીની કૃતિઓનો સંગ્રહ. આર્થિક સહાયક જોરમદનિવાસી શ્રવિકા અમથી બહેન. કિંમત ચાર આના. ઉપરની પાંચે શુકાના પ્રકાશક શ્રી મુક્તિવિમળજી જૈન ગ્રંથમાળાના સેક્રેટરી શાહ શાંતિલાલ હરગોવિંદ.

ઉપરની ત્રણ પ્રતો ને પાંચ શુકા પંન્યાસજી રંગવિમળજીએ સહાને જેટ તરીકે મોકલેલ છે, તે સાભાર સ્વીકારીએ છીએ. પ્રજ્ઞાચારણના પહેલા ભાગ સિવાયની ૭ વસ્તુ પ્રકાશકને લખવાથી જેટ મળી શકશે.

૯. પારમર્થસ્વાધ્યાયગ્રંથરત્નસંગ્રહ—શ્રીગુણસ્થાનકમારોહ, પ્રભાવેરતિ, પૂર્ણવિધિ પ્રકરણ, તત્ત્વાર્થાધિગમ-તત્ત્વાર્થભાષ્યકારિકાસદોદ, વીતરાગસ્તોત્ર, મહાદેવસ્તોત્ર, અન્ય-યોગ ને અયોગગ્રંથવચ્ચે દ્વિત્રિશિક્ષાદિ સંગ્રહ. સંગ્રહક—આચાર્ય શ્રી વિજયોદયસૂરિ. પ્રકાશક શ્રી જૈનગ્રંથપ્રકાશક સભા-અમદાવાદ. નવ ગ્રંથોનો સંગ્રહ શુદ્ધ કરીને પ્રગટ કર્યો છે. સ્વાધ્યાય કરનાર માટે અત્યંત ઉપયોગી છે. કિં. આઠ આના

૧૦. સ્તવન, સંગ્રહાય, રાસાદિ શ્રુતરત્નસંગ્રહ—ગુજરાતી બગીચાપેજ ત્રણસો પૃષ્ઠની આ શુકમાં શ્રી યશોવિજયોપાધ્યાયકૃત ૧૨૫, ૧૫૦ અને ૩૫૦ ગાથાનાં સ્તવનો, આઠ દષ્ટિની સંગ્રહાય, સમકિતના ૬૭ બોલની સંગ્રહાય, દ્રવ્યગુણપર્યાયનો રાસ, ગૌતમ-સ્વામીનો રાસ, પુન્યપ્રકાશનું સ્તવન, સંયમશ્રેણીનાં સ્તવનો વગેરેનો સંગ્રહ તથા સંયમ-શ્રેણીસ્થાનનું યંત્ર આપવામાં આવ્યું છે. સંગ્રહક આચાર્યશ્રી વિજયોદયસૂરિ. પ્રકાશક શ્રી જૈનગ્રંથપ્રકાશક સભા, અમદાવાદ. કિંમત રાખી નથી.

૧૧. ખંભાતનો પ્રાચીન જૈન ઇતિહાસ—(સચિત્ર) લેખક નર્મદાસંકર ત્રંબકરાય ભટ્ટ, પ્રકાશક શ્રી આત્માનંદજન્મશતાબ્દીસ્મારક ટ્રસ્ટખોડ. કિંમત રૂ. ૧-૪-૦. પ્રારંભમાં લેખકના નિવેદન પછી પ્રસ્તાવના મુનિશ્રી કાંતિસાગરે વિસ્તારથી લખી છે. ત્યારપછી અનુક્રમણિકા છે તે વાંચતા આ શુકમાં ખંભાતને લગતી પ્રાચીન અને વર્તમાન અનેક હકીકતોનો સમાવેશ કર્યો છે એમ જણાય છે. ખાસ વાંચવા લાયક છે. મોટા મોટા શહેરોના આવા ઇતિહાસ બહાર પાડવાની જરૂર છે. શતાબ્દી સ્મારકગ્રંથમાળાનું આ ત્રીજું પુષ્પ છે.

૧૨. પાપ પુણ્ય અને સંયમ—શ્રી વિપાકસૂત્ર, અંતકુદશા તે અનુત્તરોવવાદ એ ત્રણ અંગનો (૧૧-૮-૯) હાયાતુવાદ, સંપાદક ગોપાળદાસ જીવાભાઈ પટેલ. પ્રકાશક શ્રી જૈનસાહિત્ય પ્રકાશન સમિતિ, ઈ. ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ, કિં. રૂ. ૦-૧૨-૦. આમાં શ્રી વિપાક-સૂત્રના અનુવાદે સૌ લગભગ પૃથો રોક્યાં છે. તેમાં પાપના ને પુણ્યના પરિણામે દુઃખસુખ

ભોગવનાર જીવોના કુલ ૨૦ અધ્યયનો છે. ત્યારપછી અંતઃકૃતકેવળી યજ્ઞને મોક્ષે જનાર જીવોના દશ અધ્યયનો છે અને પછી મંથન પાળીને અનુતરવિમાનમાં ઉપજનારા જીવોની કથાના દશ વર્ગ છે. આખી યુક્ત ખાત્ર વાંચવા લાયક છે. વિશેષ રીતે તો સાધન વાંચ્યા પછી આપી શકાય.

૧૩. નિશ્ચિસાહિત્યકર્પણ—લેખક ઉપાધ્યાય શ્રી જંજીવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી ખૂખ-ચંદ પાનાચંદ, ડભોઈ. આ યુક્તમાં ચાર પ્રકરણો ને બે પરિશિષ્ટો લખીને લેખક મુનિરાજે પોતાના વિચારને પુષ્ટિ આપે એવાં અનેક માર્ગોનોની યોજના કરી છે. અને આવાં પ્રકાશનો બહાર પાડીને પરસ્પર જુદા વિચારવાળામાં અંતર પધારવું તે પક્ષંદ કરતા નથી, પરંતુ અત્યારે તે કહેવું નિર્ધરક જણાય છે.

૧૪. ગૃંગારવૈરાગ્યતરંગિણી—ગુજરાતી અનુવાદ મહિત. સંપાદક ને અનુવાદક પંડિત અમૃતલાલ તારાચંદ હોશી; વ્યાકરણતીર્થ. પ્રકાશક શ્રી યશોવિજય જૈનમંથમાળા-લાવનગર. કો. રા. ૦-૨-૦. શ્રી હિતકર મુનિની બાવન શ્લોકપ્રમાણ આ કૃતિ વૈરાગ્યવાળા જીવોને ખાત્ર ઉપકારક છે.

૧૫. ચૈત્યવંદન સંગ્રહ—પ્રકાશક યશોવિજયજી જૈન પુસ્તકાલય તરફથી ગંધણપુર-નિવાસી દેવચંદ કરશનજી. તેમના કરેલા ૧૫ ચૈત્યવંદન વગેરે છે.

૧૬. જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયમુરિજીની પૂજા, સ્તવનાદિનો સંગ્રહ—પ્રકાશક શ્રી ચારિત્રમારક મંથમાળા-વીરમગામ. પ્રારંભમા જગદ્ગુરુના જીવનનો સક્ષિપ્ત પરિચય આપ્યો છે. ત્યારપછી તેમની નાની મોટી બે અષ્ટપ્રકારી પૂજાઓ છે ને પ્રાતે સ્તવનાદિ છે. સંગ્રહકર્તા રતનચંદ કાચર, જયપુર. કિંમત પૂજાપ્રેમીઓને બેટ.

૧૭. સાધનાના સોપાન—લેખક માવજી દામજી શાહ. પૃષ્ઠ ૧૬. કિંમત બે આના. એમાં ભારતની અવનતિનાં કારણરૂપ ૭ ચતુરો નિદ્રા, તંદ્રા, બપ, ક્રોધ, આળસ્ય અને દીર્ઘચિંતા તજવાને માટે ૭ પ્રકરણ પાડીને તેનું ત્યાગ્યપણું સમજાવ્યું છે. વાંચવા ને વિચારવા લાયક છે.

૧૮. પંચસંગ્રહ મંથ—પાચદાગતીક પ્રથમ વિભાગ-શ્રી ચંદર્પિમહત્તરકૃત રસોપત દીકા અને શ્રી મહાપગિરિજીત વિરતી દીકાબુક્ત. મંપાદક આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રેમસુરિ, પ્રકાશક શ્રી મુક્તિમાઝ જાનમંદિર ડભોઈના મંત્રી શા. ખુખચંદ પાનાચંદ. અપૂર્વ મંથ ને બંને દીકાઓ છે. માત્ર ખર્ચ પૂરતાં રૂ. ૧-૮-૦ લઈને બેટ આપવામાં આવે છે. પ્રમાણ ધણું મોટું છે. ઉપાધ્યાયશ્રી જંજીવિજયજી તરફથી મળાને બેટ મલેલ છે.

૧૯. દેવ-સૌભાગ્ય ગુણાગ્ર સ્તવનમાળા—મંપાદક માખી ગુણધીજી. પ્રકાશક મહેતા નાગરદામ પ્રાગજી-અમરાવાદ. પ્રથમ પૃષ્ઠ ૨૪ માં મંરકૃત રસોત્રો ને સ્તુતિઓ સાન્ની દાષપમાં આપેલ છે અને ત્યારપછી ગુજરાતી દાષપમા ૫૪ ૭૦ માં અનેક ઉપયોગી સ્તવનો આપ્યા છે. સંગ્રહ મારો કર્યો છે. મુલ્ય પકનપાન. વાંચવા ને કંઈ કરવા લાયક છે.

૨૦. કંદયાળનો માર્ગ—પ્રકાશક માવજી દામજી શાહ-ભર્તૃદગિરૂત નીતિચત્કના પ્રાણઘાતાત્રિવૃત્તિ-એ શ્લોકમાં જવાબેલા આદ્ય ચર્ચસાસ્ત્રમયન દિનમાર્ગનું ટૂંકું ૫૫ ઉપયોગી વિવેચન કર્યું છે. ૫૪ ખાર ને કિંમત બે આના

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભાનો

સં. ૧૯૯૫ ના ચૈત્રથી. સં. ૧૯૯૬ ના ફાગણ
સુધીનો પદ્મ મોં વાર્ષિક રિપોર્ટ

જનરલ કમિટી

ગતવર્ષ આખરે ૫ પેટ્રન, ૩૨૫ લાઇફ મેમ્બર, ૧૩૩ પહેલા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર, ૭ બીજા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર, ૧ ઓનરરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૭૧ સભ્યો હતા, તેમાંથી ગુજરી ગયેલા ને બંધ થયેલા બાદ કરતાં અને નવા થયેલા ઉમેરતાં પ્રસ્તુત વર્ષની આખરે ૬ પેટ્રન, ૩૨૩ લાઇફ મેમ્બર, ૧૩૪ પહેલા વર્ગના મેમ્બર, ૭ બીજા વર્ગના મેમ્બર, ૧ ઓનરરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૭૧ સભાસદો રહ્યા છે.

પેટ્રન

૧. શેઠ માણેકલાલ મનસુખભાઈ	અમદાવાદ
૨. સર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ રાયચંદ	મુંબઈ
૩. શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ	રાણપુર
૪. રાવસાહેબ કાંતિલાલ ઇશ્વરદાસ જે. પી.	મુંબઈ
૫. શેઠ માણેકલાલ પ્રેમચંદ રાયચંદ	મુંબઈ
૬. શેઠ માણેકલાલ સુનીલાલ જે. પી.	મુંબઈ

મેનેજિંગ કમિટી

પ્રમુખ

ઉપપ્રમુખ

૧. શા. કુંવરજી આણંદજી ૨. રા. રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી

જનરલ સેક્રેટરી

૩. ગાંધી અમરચંદ ઘેલાભાઈ (સ્વર્ગવાસ સં. ૧૯૯૫ આસો)

સેક્રેટરી

૪. મેતા સુનીલાલ નાગરદાસ ૫. શા. અમરચંદ કુંવરજી

ખજાનચી

તંત્રી

૬. શા. નેમચંદ ગિરધરલાલ ૭. શા. નરોત્તમદાસ દેવચંદ

મેમ્બરો

૮. પરી ચુનીલાલ દુલભજી ૧૨. શા. જીવરાજભાઈ રતનજી
 ૯. શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ ૧૩. વેરા પરમાણુદાસ તારાચંદ
 ૧૦. શા. ગુલાબચંદ આણંદજી ૧૪. વેંકીલાલજીગજવનદાસ શીવલાલ
 ૧૧. શા. વિક્રમદાસ મૂળચંદ ૧૫. વઢીલ ભાઈચંદ અમરચંદ
 ૧૬. શા. કુંવરજી મથુભાઈ

પ્રસ્તુત વર્ષમાં મળેલી મીટિંગોમાં યોગેલાં સભ્યકુળનો સાર

૧. સં. ૧૯૯૫ ના ત્રેશાક વદિ ૧૪ બુધવાર-સરકચુલર

૧. વિનંતિપત્રો ૪ મંજૂર કર્યા.

૨. સંવત ૧૯૯૫ના પ્રથમ શ્રાવણવદિ ૧૦ ગુરુવાર-મેનેજીંગ કમિટી

૧. પાંચ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યા.

૨. શ્રાવણ શુદ્ધિ ૩ની વર્ષગાઠ દર સાલ મુજબ કરવા ઠરાવ્યું.

૩. બહેન કુમુદ રસિકલાલતું વિનંતિપત્ર આવેલ તે પ્રમુખની હાજરી ન હોવાથી મુલતવી રાખ્યું.

૩. સંવત ૧૯૯૫ ના આસો વદિ ૪ બુધવાર-જનરલ કમિટી

૧. ગાંધી અમરચંદ ઘેલાભાઈ સ્વર્ગવાસ પામતાં તે સંબંધી દિલગીરી પ્રદર્શિત કરી અને તેમના ક્ષેત્ર સાથે કાર્તિકના અંકમાં નોંધ લેવા ઠરાવ્યું.

૪. સંવત ૧૯૯૫ ના આસો વદિ ૪ બુધવાર-મેનેજીંગ કમિટી

૧. વિનંતિપત્રો ૨ મંજૂર કર્યા.

૨. સં. ૧૯૯૪ના ચેત્રથી સ. ૧૯૯૫ના સુધીનો હિસાબ ને રિપોર્ટ તૈયાર પેલો વાચી સંભળાવ્યો. તે જનરલ મીટિંગ બોલાવીને તેમાં મૂકવા ઠરાવ્યું.

૩. ભાઈ નરોત્તમદાસ દેવચંદ માસિકના તંત્રી છે તેને મેનેજીંગ કમિટીમાં ચવાનો હક આપવા જનરલ મીટિંગમાં મૂકવા ઠરાવ્યું.

૫. સંવત ૧૯૯૫ ના આસો વદિ ૧૦ સોમવાર-જનરલ કમિટી

૧. સં. ૧૯૯૪ના ચેત્રથી ૧૯૯૫ના શ્રાવણ સુધીનો હિસાબ ને રિપોર્ટ વંચાવામાં આવ્યો તે મંજૂર કરી છપાવીને કાર્તિકના અંક સાથે વહેંચવા ઠરાવ્યું.

૨. સરવૈયામાં ફેર રહે છે તે જાણત તેના પ્રવીણ માણસ પાત્રે તપાસ કરાવવા ઠરાવ્યું.

૩. લાઈ નરોત્તમદાસ દેવચંદને મેનેજીંગ કમિટીમાં દાખલ કરવાનું ઠરાવ્યું.

-૪. સ્ત્રીને મેમ્બર તરીકે દાખલ ન કરવા ઠરાવ્યું.

૫. આવતા વર્ષના રિપોર્ટ સાથે સર્વ મેમ્બરોનાં નામ ને ધારાધોરણ વગેરે છપાવવા ઠરાવ્યું.

૬. સંવત ૧૯૯૬ ના માગશરે વદિ ૨-જનરલ મીટિંગ

૧. લાઈ-ગિરધરલાલ આણંદજી માગશર સુદિ ૭ મે શુજરી ગયા તે બાબત શોક પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યો અને તેમના ક્ષેત્ર સાથે પોષના અંકમાં નોંધ લેવા ઠરાવ્યું.

૨. સંઘવી નાનચંદ કુંવરજી માગશર સુદિ ૧૦ મે શુજરી જતાં શોક પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યો અને તેની નોંધ પોષના અંકમાં લેવા ઠરાવ્યું.

૭. સં. ૧૯૯૬ ના પોષ વદિ ૧૩ મંગળવાર-સરકયુલર

૧. વિનંતિપત્રો ૩ મંજૂર કર્યા.

૮. સં. ૧૯૯૬ ના માહ વદિ ૧૩ ગુરુવાર-સરકયુલર

૧. વિનંતિપત્રો ૨ મંજૂર કર્યા.

એકંદર ત્રણ વાર જનરલ મીટિંગ ને બે વાર મેનેજીંગ કમિટી મળી, ત્રણ વખત સરકયુલરથી કામ કર્યું.

સભાનું નાણાપ્રકરણી ખાતું

આ ખાતાની હકીકત બાણુવા માટે નીચે જણાવેલાં દંશ ખાતાના ઉપજ-ખર્ચ અને છેવટનું સરવૈયું વાંચવા તસ્દી લેવી.

૧ સભા ખાતું

જમે બાબુ

૮)૦૧૧ કાર્તિક સુદિ ૧ તથા સુદિ ૫ મે રાત્ર પાસે આવ્યા તે.

૧૫૮૮ લાઈમ્બેરી ખાતે લેટ આવેલી, બુકો વગેરેના.

૮૨૨૧૦૦ બુકવેચાણના હાંસલના. ઉધારખાતુની કમિશન ખર્ચ વગેરે બાબતોના ખાદ કરતાં રહ્યા તે.

૧૨૧૧૮ પરચુરણ આવ્યા તે.

ઉધાર ખાણું

- ૨૦૧૦૧ વૈશાખ શુદ્ધ ૮ મે મુનિરાજ શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજીની જયંતિ નિમિત્તે પૂજા ભણાવી તેના ખર્ચના.
- ૧૯૧૧- ક્રાંતિક શુદ્ધ ૬ ઠે સભામાં જ્ઞાન પાસે પૂજા ભણાવી તેના ખર્ચના.
- ૧૧૯૧૧૧૧૧ ન્યુસપેપર, માસિકો વગેરેના લવાજમના.
- ૧૯૧૧- લાઇબ્રેરીની બુકો ને માસિકોની ફાઇલો વગેરે અંધામણના.
- ૧૯૧૧- સાધુ, સાધ્વી વગેરેને બુકો તથા પ્રતો ભેટ આપી તેના.
- ૧૦૦) શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી જૈન વિદ્યાશાળાને વાર્ષિક મદદના.
- ૨૦) શ્રી વૃદ્ધિચંદ્રજી સામાયિકશાળાને વાર્ષિક મદદના.
- ૧૨૫) શ્રી ઉત્તમંગાઇ જૈન કન્યાશાળાને વાર્ષિક મદદના
- ૧૨૫) સભાના મકાનમાં ને વંખારમાં રહેલાં પુસ્તકોનો વીમો રૂ. ૨૫,૦૦૦) નો ને સભાની સામેના નાના મકાનનો વીમો રૂ. ૧,૫૦૦) નો ઉતરાવતાં પ્રીમિયમના
- ૧૯૫) વખારભાડાના માસ ૧૩ ના દર ૧૫) લેખે
- ૪૨) બા ઇલેક્ટ્રિક લાઇટના ખર્ચના અરધા ભાગના
- ૧૦૯) પોસ્ટલ સંબંધી ખર્ચના
- ૯૫) ગયા વર્ષમાં કમિશન ખાતે રૂ. ૪૭૧- જમે કરવાને બદલે ઉધારી સભા ખાતે જમે કરેલા તે ભૂલના કબજ રૂ. ૯૫)
- ૫૭૨૧૧૧૧૧ વ્યાજ ખાતામાં આપવા પડ્યા તે માસ ૧૩ ના
- ૧૩) સાધ્વી લાલશ્રીજી અને મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજીના માસિક માટે ફેટા છપાવ્યા તેના
- ૧૫૧૧ કારકુનોની માદગીને કારણે મજૂર ભગવાનને દિન ૩૧ રાખ્યો તેના
- ૧૩૧૧ લેધર, ચોપડા, નોટપેપર, કુલ્સકેપ વગેરેના
- ૨૫૧- પચ્ચુરણ ખર્ચના
- ૧૭૪૬) ના

૬૫૨ પ્રમાણે ખર્ચમાંથી ૬૫૨ બાદ કરતાં રૂ. ૭૪૪૧૧ નો ત્રોટો રહ્યો એટલે આ ખાતે રૂ. ૧૨૯૬૧૧- દેવા હતા તેના રૂ. ૧૨૨૧૬૧૧-૧૧૧ રહ્યા છે. આ ઘટમાં રૂ. ૯૫) ગયા વર્ષની ભૂલના છે. આ વર્ષે રૂ. ૬૪૬૧૧ ની ઘટ પડી છે.

૨. શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ખાતું

જમે ખાણું

૫૪૬૧૧ જૈન ધર્મ પ્રકાશ સભાસદોને ભેટ આપ્યું તેના

- ૧૪૩) ભાવનગરના ૧૪૩ સભાસદોને આપ્યું તેના રૂ. ૧) લેખે.
- ૪૦૩૧૧ બહારગામના ૩૨૩ સભાસદોને આપ્યું તેના પોસ્ટલ સાથે રૂ. ૧૧ લેખે.

૨૮) નૈન પંચાંગોના વેચાણના
 ૧૬) જાહેરખબર છપામણના
 ૨૩) નૈન ધર્મ પ્રકાશના લવાજમના પરચુરણ આવ્યા તે
 ૮૨૬૧૩

ઉધાર ખાણુ

૧૩૨૬૧૧ નૈન ધર્મ પ્રકાશ માસિકના બાર અંકના ખર્ચના
 ૭૩૮) કારમ ૬૧૧ છપામણ દર ૧૨) ૩૦) ટાઇટલ રંગીન છપામણ
 ૬૧૧ પ્રેસ તપાસવાના ૪૧૬૧ બાર અંકના કાગળના
 ૭૮) પૂઠોના આર્ટ પેપરના

૧૩૧૬૧૧

૨૧૩૧૧ પોસ્ટ સંબંધી ખર્ચના
 ૪૦) ચૈત્રી પંચાંગ ૨૨૦૦ છપામણના
 ૨૭૧૧ કાર્તિકી પંચાંગ ૮૨૫ના રૂ. ૧૫), રૂ. ૧૨૧૧૧ ગયા વર્ષના જમે કરવા રહેલા તે
 ૧૨) ટાઇટલ ઉપરના બ્લોક સંબંધી ખર્ચના
 ૧૮૧૧૧૧ રેપર છપાવવાના કાગળના
 ૩૫૧૧ પરચુરણ ખર્ચના

૧૬૭૪૧૧૧

ઉધારમાંથી જમેના ખાદ કરતાં રૂ. ૮૪૭૧૧૧ લેણા રહ્યા છે. તે આવતા વર્ષમાં વેદ્યુ કરવાથી વસુલ થવાના છે.

શ્રી નૈન ધર્મ પ્રકાશના લાભ ટોટા ખાણુ

આ ખાતે પ્રથમના રૂ. ૧૦૧૧૧૧ લેણા છે તે આવતા વરસમાં નૈન ધર્મ પ્રકાશ ખાતે ઉધારી વાળવાના છે.

૪. વ્યાજ ખાણુ

આ ખાતે રૂ. ૫૭૨૧૧૧૧ ઉધર્યા છે તે સભા ખાતે ઉધારી વાળ્યા છે.

૫ સભાની લાઇબ્રેરી ખાણુ

આ ખાતે ગયા વર્ષની આખરે રૂ. ૬૭૬૧૧૧ લેણા હતા તેમાં બુકો નવી ખરીદ કરી તેના તથા બુકો ભેટ આવી તેના રૂ. ૨૩૦)ના ઉધરતા કુલ રૂ. ૬૬૬૧૧૧૧ લેણા થયા છે તેની વિગત નીચે પ્રમાણે:—

૩૦૬૧૧૧૧ વર્ગ પહેલાની નૈન બુકો ૩૧૨૪
 ૪૨૮૧૧ વર્ગ બીજાની સંસ્કૃત નૈનેતર બુકો ૨૪૩

૨૮૮૪૥૥	વર્ગ ત્રીજાની નીતિ સળધી બુકો	૨૬૫૨
૪૪૧)	વર્ગ ચોથાની હસ્તલિખિત પ્રતો	૬૮
૧૩૬૬)	વર્ગ પાંચમાની માસિકની ફાઇલો	૬૮૩
૧૬૭૥	વર્ગ છઠ્ઠાની ધર્મશાસ્ત્ર બુકો	૧૩૦
૧૫૮૩)~૥	વર્ગ સાતમાની જૈન ધર્મની છાપેલી પ્રતો	૭૬૬
<u>૬૬૬૫૦૩૥૥</u>		<u>૭૬૬૬</u>

કુલ નકલ ૭૪૬૬) હતી તેમા ૧૬૭ વધતા ૭૬૬૬ થયેલ છે

૬. સભાસદોની ફી ખાતું

જમે ખાતું

૧૬૨૩૥~૥ મકાન લાડાના માસ ૧૩ ના
૩૭૨૥~૥ સભાસદોની ફીના માસ ૧૨ ના
૧૬૬૬)~૥

ઉધાર ખાતું

૧૧૩૭૥ નોકર પગારના
૫૨૦) કા મોહનલાલના ફી ૪૦), ૨૬૦) પ કિત જગજીવનદાસ ફી ૨૦)
૧૬૫) કા ન્યાલય દના ફી ૧૫), ૧૬૨૥ કા મણિલાલ મૂળચ દ
૫૨) પાણીવાળીના પગારના માસ ૧૩ ના ફી ૪) પ્રમાણે
૪૨)૦૥ ઇલેક્ટ્રિક લાઇટના લાગ અરધાના
૫૪૬૥૥ માસિકો સભાસદોને લેટ આપ્યા તેના
૧૪૩) લાવનગરમા ૧૪૩ ફી ૧), ૪૦૩૥૥ બહારગામ ૩૨૩ ફી ૧૧
૨૫)~ નવમ્બરથી બુકો મેમ્બરોને લેટ આપી તેના
૩૪) રાવમાહેળ દાતિલાલ ઇન્દ્રદાસ, શેઠ માણેકલાલ સુનીલાલ જે પી તથા
શેઠ ગિરધરભાઈ આણુ દણના ફીટો માસિકમાં મૂકવા માટે છપાવ્યા તેના
૩૫૥૥૥૥ પચ્ચરણ અર્ચના
૧૮૭૩)~૥

ઉપજમાથી ખર્ચ બાદ કુલ ફી ૧૨૩)~૥ વધ્યા એટલે આ ખાતે બાકીરેવા
ફી ૩૬૩૦)~૥ હતા તેના ફી ૪૦૫૩)~૥ થયા છે

૭. લાઈફ મેમ્બરનું ફી ખાતું

આ ખાતે ફી ૨૮૩૫૩૦ દેવા હતા તેમા ફી ૮૨૭) આ વર્ષના વધના કુલ
ફી ૨૬૧૮૦૧ દેવા થયા છે ફી ૮૨૭) ની વિગત —

- ૫૦) શ્રી વીરવિજયજી પુસ્તકાલય, ધોરસદ.
 ૫૦૧) શેઠ મણિકલાલભાઈ ચુનીલાલ. પેટ્રોન તરીકેના, મુંબઈ.
 ૫૧) શેઠ મણિકલાલ વનમાળી કુંડલાવાળા, (હાલ) મુંબઈ.
 ૫૦) પરી નરોત્તમદાસ શકરાભાઈ, અમદાવાદ.
 ૧૦૦) શેઠ કરમચંદ ચુનીલાલ વીરચંદ, મુંબઈ.
 ૫૦) દેશાઈ નરોત્તમદાસ ખીમચંદ, બોટાદ.
 ૨૫) શાં નેમચંદ મૂળચંદ, શીહોર.
 (૮૨૭)

આ ખાતાનું વ્યાજ મકાનભાડા તરીકે સભાસદની ફી ખાતે જમે થાય છે.

૮. આવણુ શુદ્ધિ ૩ ની સભાની વર્ષગાંઠ ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૪૨૩૧૧-૧ દેવા હતા તેમાં વ્યાજના રૂ. ૧૯૭) જમે થતાં કુલ રૂ. ૪૪૨૮૧-૧ થયા તેમાં આવણુ શુદ્ધિ ૩ ના ખર્ચના રૂ. ૧૬૧૧૧-૧૧૧ ઉધરતાં રૂ. ૪૨૩૬૧-૧૧૧ દેવા રહ્યા છે.

૯. કાર્તિક શુદ્ધિ ૬ ના દ્વામીવાત્સલ્ય ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૫૩૫)૦૧ દેવા હતા તેમાં વ્યાજના રૂ. ૩૦) રિવાજ મુજબ જમે કરતાં રૂ. ૫૬૫)૦૧ થયા તેમાંથી કાર્તિક શુદ્ધિ ૬ ના આ, ટિકિન ખર્ચના રૂ. ૨૭૧૧-૧૧૧ બાદ કરતાં રૂ. ૫૩૭)૦૧૧ દેવા રહ્યા છે.

૧૦. સભાના મકાન ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૨૫૦૦૦) શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ પાસેથી આવેલા બાદ કરતાં રૂ. ૨૫૧૫૩-૧૧૧ લેણા હતા, તેમાં પરચુરણ ખર્ચના રૂ. ૨૫)૦૧૧ ઉધરતાં તે ઉમેરતાં કુલ રૂ. ૨૫૧૭૮-૧૧૧ લેણા થયા છે.

આ મકાનનું ભાડું જે ઉપજે છે તે સભાસદોની ફી ખાતે જમે કરવામાં આવે છે, કારણ કે ભાઈ મેમ્બરની ફીની રકમ આમાં જ રોકેલી છે.

ઉપર જણાવેલાં દશ ખાતાનો ઉપજ, ખર્ચ વાંચતાં સભાની નાણાં સંબંધી સ્થિતિ સમજવામાં આવશે. એ પ્રમાણે દશે ખાતામાં વધઘટ થતાં એકંદરે શુ સ્થિતિ રહી છે તે આ સાથેના સરવૈયા ઉપરથી સંમત થકાશે.

સંવત ૧૯૯૬ ના ફાગણ વદિ ૦)) સુધીનું સરવૈયું

જ

- ૧૨૨૧૬૧૧-૧૧૧ શ્રી સભા ખાતે
 ૪૦૫૩)૧૧૧ શ્રીસભાસદોની ફી ખાતે
 ૨૯૧૮૦૧ શ્રી લાઘક મેગ્નરોની ફી ખાતે
 ૪૨૩૬૧૧૧૧ શ્રાવણ શુદ્ધિ ૩ની વર્ષગાંઠ ખાતે
 ૫૩૭)૧૧૧ કાર્તિક શુદ્ધિ ૬ ના સ્વામીવા-
 ત્સલ્ય ખાતે
 ૬૪૬૧૧ વેથવાની અનેક બુકોનાં કમિ-
 થન ખાતે
 ૩૫૦૧૧૧ શ્રી જીવદયા ખાતે
 ૨૨૩૫૧૧૧ શેઠ ત્રિલોચનદાસ લાણુજી
 જૈન કન્યાશાળા ખાતે
 ૮૭૨)૧૧૧ બહેન મોઘી ગિરધરલાલ
 લગ્નસ્મારક ખાતે
 ૩૩૦૧૧૧૧ શ્રાવણ શુદ્ધિ ૩ ને માછલાંની
 બજા ઇરાવવા ખાતે
 ૧૫૧૧૧૦૧ શા. ગદ્દાલાલ હકમચંદની
 વતી કાર્તિક શુદ્ધિ ૧૧ને જૈન-
 કન્યાશાળામાં પ્રભાવના
 કરવાના
 ૨૪૦૧૧૦૧ શ્રી જૈન બોર્ડિંગ ખાતે
 ૪૧૭૪૧૧૧૧ બુકો છપાવવા બાબતના
 જુદી જુદી રકમોના મળીને
 ૪૪૦૭૧૧૧૧ સરાફી દેવા પરચુરણ
 ૩૧૬)૧૧૧ લાઘક મેગ્નરોના, લાઘચેરી
 ટિપોગ્રાફી તથા વાર્ષિક
 સભાસદના
 ૨૫૭૧૧૦૧૧ પરચુરણ ઉગ્રજેક ખાતે
 ૮૭૧૧૧૧૧ શા. કુંવરજી આલ્પદેવ હથુ
 ૬૭૪૪૮૦૧

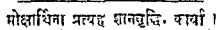
ઉ

- ૮૪૭૧૧૧-૧૧૧ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ખાતે
 ૬૬૯૮૫૧૧૧૧ સભાની લાઘચેરી ખાતે
 ૨૬૧-૧ ટિફ્ટના મેળ ખાતે
 ૫૧૭૨)૧૧૧ વેથવાનાં પરચુરણ પુસ્તકો
 ખાતે
 ૨૨૪૨૮૧૧૧૧૧ સભાની છપાવેલી બુકો ખાતે
 ૧૦૧૧૧૧ જૈન ધર્મ પ્રકાશના હાંસલ
 ખોટ ખાતે
 ૨૫૧૭૮૧૧૧ સભાનાં મકાન ખાતે
 ૨૭૪૧૧૧-૧૧૧ સભાનાં મકાનના બાહુતો
 ખાતે
 ૧૩૦૧૧૧૧૧૧ શ્રી મહોદય પ્રેસમાં છપા-
 વવાના કાગળો ખાતે
 ૬૬૬૧૧૧૧૧ બુકસેલરો વગેરેને ખાતે
 ૪૪૦)૧૧૧ ચાલુ તથા બંધ થયેલા
 સભાસદોને ખાતે
 ૨૬૩૦૧૧૧ લાઘક મેગ્નરોને ખાતે
 ૧૬૭)૦૧૧ ઉગ્રજેક ખાતામાં પરચુરણ
 લેણા છે તે
 ૨૩૨)૧૧૧ શ્રી પુરાંત જલુશે

૬૭૪૨૬૧૧૧

- રૂ. ૨૧૧ નો ફેર રહે છે.

આ રિપોર્ટને હિસાબ સંવત ૧૯૯૭ ના માગશર શુદ્ધિ ૨ ની જનરલ
 મીટિંગમાં પસાર કરવામાં આવ્યો છે.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ਸਪੱਤ ੧੦ ੧੯੮੮

પુસ્તક પદ મું

प्राप्त

मंथनं १८८७
वीर रायत २४६७

अभ्यर्चकः—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને હોટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૬ મું }
અંક ૧૦ માં }

પોષ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ ૧૬મ સં. ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

- ૧ કચ્છ-ભુજપુર ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તવન... (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૩૨૬
- ૨ શ્રી પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ નામોના છંદ-પદ... (સંધ્યાણી કાલીદાસ નેમચંદ) ૩૩૦
- ૩ શ્રી પાર્શ્વનાથનાં ૧૦૮ નામો ("પ્રગટ પ્રભાવી પાર્શ્વનાથ" ની શુક્રમાંથી ઉદ્ધૃત) ૩૩૧
- ૪ જૈન યોગદર્શી સંગ્રહાય-સાર્થ ... (કુંવરજી) ૩૩૨
- ૫ આત્મતત્ત્વચિંતાભાવનાચૂલિકા... (અનુવાદક-શાસ્ત્રી જ્ઞાનલાલ હરિભાઈ) ૩૩૪
- ૬ આધ્યાત્મિક પત્રમાલા ... (અનુવાદક-રા. સુશીલ) ૩૩૮
- ૭ જિનપૂજનું ફળ ... (કુંવરજી) ૩૪૨
- ૮ બ્યવહાર કૌશલ્ય: નાના લેખ ૨ (૧૬૬-૬૭) ... (મૌકિતક) ૩૪૩
- ૯ સત્તજન અને દુર્જન ... (કુંવરજી) ૩૪૫
- ૧૦ સુભાષિત-વચનમાળા ... (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા) ૩૪૬
- ૧૧ હિતકારી વગનો ... (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી) ૩૪૮
- ૧૨ પ્રશ્નોત્તર ... [પ્રશ્નકાર-જવેરચંદ જગનલાલ સુરવાડા] (કુંવરજી) ૩૪૯
- ૧૩ ભક્તાગર સ્તોત્રનો સમીક્ષાકી શુભચાતી અનુવાદ ... (વીરસુત) ૩૫૩
- ૧૪ પુત્રો કેવા બેઠાં? ... ૩૫૪
- ૧૫ પ્રભાવિક પુરુષો : જંઞકુમાર : ૩ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી) ૩૫૫
- ૧૬ પ્રશ્નોત્તરમાં સુધારો ... ૩૬૦
- ૧૭ શ્રી જૈન શ્રી. કોન્ડેરંસનું પંદરમું અધિવેશન ... ૩૬૧

શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર સંસ્કૃત ગદ્યખંધ

આ ચરિત્ર અને યજ્ઞ વખત અગાઉ ઉપાગેલ તે દાસ મળતું નહોતું. હમણા ફરીને ઉપાગેલ છે. નવા સંસ્કૃત વાપાનાં અખ્યાસી સાધુ, સાધ્વી વગેરેને યજ્ઞ ઉપગોગી છે. સરલ વાપાવાળું છે. વાખ્યાનમાં વાંચના લાયક છે. શ્રોતાને આનંદ ઉપજાવે તેવું છે. કિં. રૂ. ૪) છે. સાધુ, સાધ્વી માટે ૩ અંકના માટે ખરીદવારના રૂ. ૩-૮-૦, પોસ્ટેજ આદ આના. જરૂર મંગાવો.

શ્રી શાંતિનાથ ચરિત્ર વાપાંતર

આ વાપાંતર આનંદ રમપદ સેલીમાં લખાયેલ છે. સાગોમાથ ઉપદેશક પદ છે. નક્ષે યીલકમા જૂજ છે માટે જલદી મંગાવો. કિ. રૂ. ૧-૮-૦

પુસ્તક ૫૬ મું { ચોપ { અંક ૧૦ મો
વિ. સં. ૧૯૨૭ { વીર સં. ૨૪૬૭

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાલેખ)

કચ્છ-ભુજપુર ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તવન

(ચાલો ચાલો કેશરીઆ જમએ-એ રાગ)

ચાલો ચાલો કચ્છ-ભુજપુર જમએ,

ચિન્તામણિપાર્શ્વતાણા શુભ ગામએ. ચાલો

દર્શન છે આહ્વાદકારી, પૂજા છે પાપને હરનારી;
હરગતિને દૂર કરનારી, ભવદુઃખને કરે છે ન્યારી. ચિં૦૧
પુણ્યનો સંચય કરનારી, મોહ માયા દૂર કરનારી;
મોક્ષ-લક્ષ્મીને આપનારી, પુણ્યલને નિવારનારી. ચિં૦૨
લાલણ્ય સૌભાગ્ય દેનારી, મોક્ષનગરની છે બારી;
ધર્મકૃત્યવૃક્ષની છે ક્યારી, તેને સિંચન કરવા આરી. ચિં૦૩
સંસારના ભયથી તારનારી, અમને જહાજ પરે ઉગારી;
ઓગણીશે સત્તાણુ સાલ સારી, કાર્તિક વદ આઠમ પ્યારી. ચિં૦૪
ભુજપુરમાં છે મોહનગારી, શુરુ વૃદ્ધિવિજયની બલિહારી;
નેત્રિ-ઉદય સૂર પ્રકાશનારી, જીવ-વિદ્યાનંદ ઉપકારી ચિં૦૫
સુનિશ્ચી વિદ્યાનંદવિજયજી

શ્રી પાર્શ્વનાથજીનાં ૧૦૮ નામનો છંદ

પાસ જિનરાજ મુલી આજ શંખેશ્વરા, પરમ પરમેશ્વરા વિશ્વ વ્યાપ્તો;
 ભીડ ભાંગી જરા જાદવોની જઈ, ચિર થઈ શંખપુરી નામ સ્થાપ્યો. પાં ૧
 સાર ક્રર સાર મનોહારી મહારાજ તું, માન મુજ વિનતિ મન માચ્યો;
 અવર દેવોતણી આશ કુણ કામની ?, સ્વામીની સેવના એક સાચી. પાં ૨
 તુંહી અરિહંત ભગવંત ભવતારણો, વારણો વિષમ ભય દુઃખ વાટે;
 તુંહી મુખકારણો સારણો કાજ સહુ, તુંહી મનોહારણો સાચ માટે. પાં ૩
 અંતરિક અમીઝરા પાસ પંચાસરા, લોંચ સથારા લાભા લેટવા;
 વિજયચિતામણિ સોમચિતામણિ, સ્વામી સીપ્રાતણી કરો સેવા. પાં ૪
 ફલવૃધીપાસ મનમોહના મગસીઆ, તારસલા નમું નાહીં ત્રોટા;
 સક થલેયા પ્રભુ અસશુભ અરણ્યા, જંભણા થંભણા પાસ મોટા. પાં ૫
 ગેળી ગોડી પ્રભુ નીલકંઠા નમું, હજધરા શામળા પાસ પ્યારા;
 સુરસરા કંકણ-પાસ દાદા વળી, સુરજમંડળ નમું તરણતારા. પાં ૬
 જગતવલ્લભ કલિકુંડ ચિતામણિ, લોહણા સેરીસા સ્વામી નગીએ;
 નોકોડ નાગાવળી કલિયુગા રાવણા, પોસીના પાસ નમી દુઃખ દમીએ. પાં ૭
 સ્વામી માણિક નમું નાથ સારોડીઆ, નોકોડા નેર વાડી જગીશ;
 કાયલી દોલતી યુસમીઆ મુજપુરા, ગાડરીઆ પ્રભુ ગુણ ગિરીશ. પાં ૮
 હમીરપુરા પાસ પ્રણમુ વળી નવલખા, ભીડભંજન પ્રભુ ભીડ ભાંગે;
 દુઃખભંજન અને ડોકરીઆ નમું, પાસ છરાઉલા જગત જાગે. પાં ૯
 બીજેન્વી બીજેણીએ સહસ્રકૃષ્ણા સાહિબા, મહીમદાવાદ કોકા કંઠેશ;
 નારીંગા ચમુચલા ગાઉ ચાલેસરા, તવલી ફળવીહર નાગેંદ્ર નેરા. પાં ૧૦
 પાસ કંઠ્યાણ ગંગાલીઆ પ્રણમીએ, પદલવીહાર નાગેંદ્રનાથા;
 કુરકટ ઈશ્વરા પાસ છત્રાઅહીં, કમઠદેવે નમ્યા શક સાથા. પાં ૧૧
 તિગિર યોધો પ્રભુ દુધીઆ વલ્લભા, સંખતા ધૃતકંઠોલા અખૂદા;
 ધીગડમલ્લા પ્રભુ પાસ ઝોટીંગણ, જસ મહિમા નહિ જગત ગૂદા. પાં ૧૨
 ચોરવાડી જિનરાજ બેદામણી, પાસ અજવરા ને વનંગા;
 દાપેરા વજેળા પ્રભુ છે છળી, મુખસાગર તણા કરે સંગા. પાં ૧૩
 વીજુલા કુરગડ મંડલિકા વક્ત્રી, મહુરીઆ શ્રી ફલોધી અનિદા;
 આકુલા પાસ કંસારીઆ ડંગળ, અનીપલા પાસ પ્રણમું આનંદા. પાં ૧૪
 નવસારીનાથ નવપદલવા પાસણ, શ્રીમદાદેવ વરકાળવાચી;
 પરાકતા ટાકલા નવખંડા નમું, ભવતણી જાય જેથી ઉદાગ્રી. પાં ૧૫
 મનવંછિત પ્રભુ પાસજિનને નમું, પાસ નમું જેહ સાથા નગીના;
 દુઃખ દોદમ તણ સાધુ મારગ ભણ, કર્મના કેસરીથી ન ગીના. પાં ૧૬

અધિનૃપનંદ કુળચંદ પ્રભુ અલવળા, બીજા પાસ કલ્યાણ રાયા;
 હોવે કલ્યાણ જસ નામથી જય હુવે, જનની વામાંતણા જેહ જયા. પાં ૧૭
 એક શત આઠ પ્રભુ પાર્શ્વ નામે થુણ્યાં, સુખ સંપત્તિ લહ્યો સર્વ વાતે;
 ઋદ્ધિ યથ સંપદા સુખ શરીરે સદા, નહી મળ્યા માહરે કોઈ વાતે. પાં ૧૮
 સાચ જાણી સતવેચી મનમાં ગમ્યા, પાસ હૃદયે રમ્યા પરમ પ્રીતે;
 સમિહિત સિદ્ધિ નવનિધિ પામ્યો સહુ, મુજબકી જગતમાં દોણ છતો પાં ૧૯
 કાજ સહુ સારને શત્રુ સંહારને, પાસ શંખેશ્વરા મોજ પાઉં;
 નિત્ય પ્રભાત ઊઠી નમુ નાથજી, તુજ વિના અવર કુણ કામ ધ્યાઈ પાં ૨૦
 અઢાર એકાસીએ કાલ્યુન માસીએ, બીજ કનજલપએ છંદ કરીઓ;
 ગૌતમશુરતણા વિજયપ્રશાસને, ઉત્તમ સંપદા સુખ વરીઓ. પાં ૨૧

સંગ્રહક:—સંધાણી કાળીદાસ નેમચંદ-ભારવાડા

‘પ્રગટ પ્રભાવી પાર્શ્વનાથ’ નામની બુકમાં ૧૦૮ નામ નીચે
 પ્રમાણે આપ્યાં છે.

૧ કેશરીઆ, ૨ કલિકુંડ, ૩ કરહગ, ૪ કલ્યાણ, ૫ કાપરડા, ૬ કાશી, ૭ કુંડલપુર,
 ૮ કુકટેશ્વર, ૯ કોઠા, ૧૦ કંકણ, ૧૧ કબોઈ, ૧૨ ખામણા, ૧૩ જોહામંડન, ૧૪ ગોડી,
 ૧૫ ગુપ્ત, ૧૬ ગંબીરા, ૧૭ ગાલ્લવીયા, ૧૮ ગિરુઆ, ૧૯ ઘૂતકલ્લોલ, ૨૦ ધીવા, ૨૧ ચાર-
 પમંડન, ૨૨ ચિનામણિ, ૨૩ ચેદલણ, ૨૪ જગવલ્લભ, ૨૫ જરાવલા, ૨૬ જોટવા, ૨૭ જશો-
 ધરા, ૨૮ જઘડીયા, ૨૯ ચંક્રા, ૩૦ ડોહલા, ૩૧ ડોસલા, ૩૨ દોડકીઆ, ૩૩ દાદા,
 ૩૪ દોલતી, ૩૫ તીવરી, ૩૬ નવનિધિ, ૩૭ નવખંડા, ૩૮ નવલખા, ૩૯ નવસારી,
 ૪૦ નવપણા, ૪૧ નવપલ્લવ, ૪૨ નરોડા, ૪૩ નાકોડા, ૪૪ નાગફણા, ૪૫ પલ્લવીઆ,
 ૪૬ પોસલીઆ, ૪૭ પરાલી, ૪૮ પોસીના, ૪૯ પચાસરા, ૫૦ પુષ્કરાવર્ત, ૫૧ ફલોધી,
 ૫૨ બલેજ, ૫૩ જગન્નાથપુરી, ૫૪ બદ્રિકાદર, ૫૫ ભટેવા, ૫૬ ભાભા, ૫૭ બીડભંજન,
 ૫૮ બીડકીઆ, ૫૯ ભદ્રેશ્વર, ૬૦ મનરંજન, ૬૧ મનવાંછિત, ૬૨ મહાદેવ, ૬૩ મનોરથ-
 કલ્પદ્રુમ, ૬૪ મગસીજી, ૬૫ મનમોહન, ૬૬ મનરંજિત, ૬૭ મુંડેવા, ૬૮ મુહરી,
 ૬૯ મોદેરા, ૭૦ મદિમપુરા, ૭૧ રાવણ, ૭૨ રૂપવા, ૭૩ રાણકપુર, ૭૪ લોહણ, ૭૫ લોટાણા,
 ૭૬ લોદવા, ૭૭ વલી, ૭૮ વરકાણા, ૭૯ વલી, ૮૦ વાડી, ૮૧ વિજયચિંતામણિ,
 ૮૨ સમેતશિખર, ૮૩ સમીના, ૮૪ મહસફણા, ૮૫ સદસફટ, ૮૬ સમફણા, ૮૭ સમેરીઆ,
 ૮૮ સાંવલા, ૮૯ શામળા, ૯૦ મુષદંતી, ૯૧ સુરજમંડલ, ૯૨ સુલતાના, ૯૩ સેરીસરા,
 ૯૪ સાંકળા, ૯૫ સોગરીઆ, ૯૬ સોમચિંતામણિ, ૯૭ સુખસાગર, ૯૮ સેસલી, ૯૯ સેસ-
 ફણા, ૧૦૦ ચંખેશ્વર, ૧૦૧ સ્થંભન, ૧૦૨ સ્ત્રવંણ, ૧૦૩ અન્નદરા, ૧૦૪ અમીઝરા,
 ૧૦૫ અઘીજા, ૧૦૬ એવતિ, ૧૦૭ ઉપસર્ગદેર, ૧૦૮ અંતરિક્ષ.

(અર્થ સહિત)

ત્રણ મળી કુલ ૩૦ ચોવીશીના ૬૦ તીર્થંકરોનાં દોઢસો કલ્યાણક છે, તે તિથિનું તપસ્યાદિવડે આરાધન કરો અને એ તિથિ જ્ઞાનના આરાધન માટેની છે તેથી તે દિવસે પોથી જોઇ જોઇને હર્ષ પામે, ખુશી થાઓ, તેની પૂજાભક્તિ કરો. ૪.

અહીં આ ગાથામાં દોઢસો કલ્યાણક કહ્યાં છે તે આ પ્રમાણે-પાંચ ભરત ને પાંચ ઐરવત એમ દશે ક્ષેત્રમાં અહીંની વર્તમાન ચોવીશી પ્રમાણે અઠારમા તીર્થંકરનું ૧, ઓગણીશમા પ્રભુનાં ૩ અને એકવીશમા પ્રભુનું ૧-એમ કુલ પાંચ કલ્યાણક હોવાથી પચાસ કલ્યાણક થાય, તે જ પ્રમાણે દશે ક્ષેત્રની અતીત, અનાગત ને વર્તમાન ચોવીશમાં ૫૦-૫૦ કલ્યાણક હોવાથી કુલ ૧૫૦ કલ્યાણક થાય છે. એનું નામ સાથે ગુણુ ગણવા માટે મૌનએકાદશીના દેવવંદન વગેરેની બુકમાં તે નામો આપેલા છે, તે પ્રમાણે દોઢસો નવકારવાળી ગણવી.

હવે એ તિથિના આરાધન કરનાર સુવ્રત નામના શેઠ શુદ્ધ શ્રાવક થયા છે. તે મૌનએકાદશીએ મૌનપણું ધારણ કરી પોસહ લઇને પોતાની પૌષધ-શાળામાં બેઠા હતા તે વળતે ગામમાં અગ્નિ લાગવાથી સુવ્રત શેઠને પૌષધ-શાળામાંથી ચાલ્યા જવાનું ઘણું માણસોએ કહ્યું, પણ તે ત્યાંથી જસ્યા નહીં. અગ્નિએ શહેરનો ઘણો ભાગ-આખું શહેર બાળી દીધું, પણ ધર્મના પ્રભાવથી શેઠનું કાંઈ ગળ્યું નહીં. આવો આ મહાતિથિના આરાધનનો પ્રભાવ છે. ૫.

એ દિવસે આઠ પહોરનો પોસહ કરીએ, પરમાત્માનું ધ્યાન ધરીએ અને મન, વચન, કાયાને વશ કરીએ તો જરૂર લવસમુદ્રને તરી જઈએ. આ વાત તદ્દન શંકા વિનાની છે, પરંતુ તેનું પ્રતિપાલન તથાપ્રકાર-જેવું પરમાત્માએ કહ્યું છે તેવું-થવું જોઈએ. ૬.

શ્રી ઉદયરત્ન વાચક ઉપદેશ કરે છે કે-જે તરનારી આ પ્રમાણે વર્તશે, પોસહમાં ગ્રેમ ધરીને દૃઢપણે સ્થિર તેમ જ મૌન રહેશે તે જરૂર અવિચળ સુખ એટલે મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કરશે ૭.

આ તિથિનું શ્રી નેમિનાથજીના ઉપદેશથી કૃષ્ણ વાસુદેવે પણ આરાધન કર્યું છે. તેમણે પ્રભુને પૂછ્યું કે-‘હે સ્વામી! આરંભપરિમહથી હું તો ભરપૂર છું. મારાથી કાચમ તો ધર્મશાધન થઈ શકે એમ નથી, માટે ૩૬૦ દિવસમાં એક દિવસ એવો બતાવો કે તેના આરાધનથી હું સંસારસમુદ્ર તરી શકું.’ પછી નેમિ પ્રભુએ તેને માગશર શ્રુદ્ધિ ૧૧ નું આરાધન કરવાનું જતાવ્યું અને તેણે પ્રભુના ઉપદેશાનુસાર તેનું આરાધન કર્યું તેથી તેમણે સંસારને પરિત કરી દીધો.

વિશેષ જાણવા માટે તેનું ચરિત્ર તેમ જ મૌનએકાદશીની કથા વાંચવી આવશ્યક છે.

આત્મતત્ત્વચિન્તાભાવનાંચૂલિકા

[સાતુવાદ]

કલ્યાણશસ્યપાથોદં, દુરિતઘ્વાન્તભાસ્કરમ્ ।

શ્રીમત્પાર્શ્વપ્રશ્નં નત્વા, કિશ્ચિજીવસ્ય દિશ્યતે ॥ ૧ ॥

કલ્યાણરૂપી ધાન્યને ઉગાડવામાં મેઘ સમાન અને પાપરૂપી અંધકારનો નાશ કરવામાં સૂર્ય સમાન શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુને નમસ્કાર કરીને હું છવને કાંધક ઉપદેશ આપું છું. (૧)

નાહં વક્તા કવિર્નૈવ, મતાં નાક્ષેપકઃ ક્વચિત્ ।

અપૂર્વં નૈવ ભાષિષ્યે, શ્રવ્યં કિશ્ચિત્તથાપિ મે ॥ ૨ ॥

હે છવ ! હું વક્તા નથી અને કવિ નથી, કોઈ પણ વખત સત્પુરુષો પર આક્ષેપ કરનાર નથી અને કાંઈ પણ અપૂર્વ કહેવાનો નથી, તો પણ મારી પાસે તારે કાંધક સાંભળવું. (૨)

વ્યુત્પત્તેર્માજનં કાવ્યં, રસપ્રાણસ્ય મન્દિરમ્ ।

વક્ત્રોક્તેઃ પરમં ધામ, વૈદમ્ય્યાં લાસ્યમઘ્નપઃ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થયોઃ પરો ગુમ્ફઃ, પ્રસત્તેસ્તુ સુધારસઃ ।

ગુરોસ્તુલ્યેન કેનાપિ, દૃશ્યતે લીલયા સ્ફુટમ્ ॥ ૪ ॥

કાવ્ય વ્યુત્પત્તિનું ભાજન છે, રસરૂપી પ્રાણનું મંદિર છે, વક્ત્રવચનનું મોટું સ્થાન છે, વૈદમ્યની^૧ નાથ કરવાનો મંડપ છે, શબ્દ અને અર્થની ઉત્તમ ગૂંથણી છે અને પ્રસન્નતા કરવામાં તો અમૂતરસ સમાન છે આપું કાવ્ય શુભ(ગૃહસ્થિતિ)ની જેવા કોઈક જ લીલાએ કરીને સ્ફુટ રીતે રચી શકે છે. (૩-૪)

સર્વમેતદ્વદ્યા મન્યે, તત્ત્વબુદ્ધ્યા વિવેચનમ્ ।

યતઃ કર્તું મયોચ્છેદં, ચૈતથેન્ન પ્રગલ્ભતે ॥ ૫ ॥

તત્ત્વબુદ્ધિથી વિવેચન (વિચાર) કરતો હું આ સર્વ (ઉપર કહ્યું તે) વૃથા માતું છું, કેમકે ભો શિત્ત સંસારનો ઉચ્છેદ કરવાને તત્પર ન થાય તો તે સર્વ વૃથા જ છે. (૫)

સંમારાનિત્યતા ઘન્ય !, ત્વયા સ્વતોઽન્યતોઽપિ વા ।

દરપતે ઘાપતે ભૂયઃ, શ્રૂયતે ચાનુભૂયતે ॥ ૬ ॥

હે ધન્ય પુરુષ ! તું તારી જાતે જ અથવા બીજાથી સંસારની અનિત્યતા જુએ છે, જાણે છે, વારંવાર સાંભળે છે અને અનુભવે પણ છે. (૬).

મોગદૃષ્ટૌ કૃતધ્યાનૈ-રસંપૂર્ણમનોરથૈઃ ।

જલચુદ્બુદસાદૃશ્યં, પ્રાપ્ય કૈઃ કૈર્ન ગમ્યતે ? ॥ ૭ ॥

લોગદૃષ્ટિનું ધ્યાન કરનાર અને જેના મનોરથો પૂર્ણ નથી થયા એવા કયા કયા પુરુષો જળના પરપોટાની ઉપમાને નથી પામ્યા ? (૭).

જૈનધર્મગુણોપેતાં, સામગ્રીં પ્રાપ્ય નિર્મલામ્ ।

ધર્મોદ્યમસ્તથા કાર્યઃ, પ્રમાદો ન યથા ભવેત્ ॥ ૮ ॥

જૈનધર્મના શુભે કરીને સહિત અને નિર્મળ સામગ્રી પામીને તથા-પ્રકારે ધર્મમાં ઉદ્યમ કરવો કે જેથી પ્રમાદ ન થાય. (૮)

માવિતાત્મા ક્ષણં ભૂત્વા, સ્થિત્વૈકાન્તે સમાહિતઃ ।

નાસાવંશે દશૌ ધૃત્વા, માત્રયાર્થં મુહુર્મુહુઃ ॥ ૯ ॥

ક્ષણવાર શુદ્ધ આત્માવાળો થઈને, એકાંતમાં સાવધાન રહીને તથા નાસિકા ઉપર દષ્ટિ ધારણ કરીને તું વારંવાર અર્થનો વિચાર કર. (૯).

આયાતોઽસ્મિ કુતઃ સ્થાનાત્ ?, ગન્તવ્યં ક્વ પુનર્મયા ?

સુખદુઃસ્વવિધૌ હેતુઃ, કો વા તત્ર ભવિષ્યતિ ? ॥ ૧૦ ॥

હું કયા સ્થાનથી આવ્યો છું ? વળી મારે ક્યાં જવું છે ? અથવા ત્યાં ગયા પછી મને સુખ-દુઃખનો હેતુ કોણ થશે ? (એમ વિચારવું.) (૧૦).

પુણ્યં પાપમિહોપાત્તં, ધ્રુવં પરત્ર મુજ્યતે ।

इति मत्वा महाभाग !, प्रमादो नैव युज्यते ॥ ११ ॥

અહીં (આ લવમાં) ઉપાર્જન કરેલું પુણ્ય-પાપ અવશ્ય પરભવમાં લોગવર્તુ પડશે, એમ જાણીને હે મહાભાગ્યશાળી ! તારે પ્રમાદ કરવો યોગ્ય નથી. (૧૧).

कवेदं ते मानुषं जन्म, चिन्तितार्थप्रसाधकम् ? ।

धर्मसाधनसामग्री, कत्रासौ मत्रांसि हस्तगा ? ॥ १२ ॥

ચિંતવેલા અર્થને સાધનાર આ તારો મનુષ્ય જન્મ કયાં ? અને આ સર્વ હાથમાં રહેલી ધર્મસાધનની સામગ્રી ક્યાં ? (૧૨).

तूणं तूणं तु धावंस्त्वं, कृत्यकोटिममाकुलः ।

विस्मृत्य पृष्ठतः कोटिं, पुरः पश्यसि काकिनीम् ॥ १३ ॥

કરોડો કાર્યમાં વ્યથ થયેલો તું જલદી જલદી દોડનો હોવાથી પાછળ રહેલ કરોડ સોનામહોરને ભૂલી જઇને આગળ માત્ર કોડીને જ ભુલ્યે છે. (૧૩).

શૂરઃ કાતરતાં યાતો, જૈનૈરુચે મ નોત્તમઃ ।

एतद्द्वयविहीनस्तु, मध्यमः प्रणिगद्यते ॥ १४ ॥

જે શૂરવીર છતાં કાયરપણાને પામે તેને જૈનો ઉત્તમ કહેતા નથી. એ જાનનેથી જે રહિત હોય તે મધ્યમ કહેવાય છે. (૧૪).

मिथ्यादृक् श्रावको मव्य-श्रारुचारित्रवान् यतिः ।

जानीहि व्यवहारेण, मध्यमोत्तमहीनकान् ॥ १५ ॥

મિથ્યાદૃષ્ટિ, શ્રાવક અને ભવ્ય તેમ જ સુંદર ચારિત્રવાળા યતિ આ ત્રણને તું વ્યવહારથી મધ્યમ, ઉત્તમ અને હીન જાણુ. (યતિ ઉત્તમ, શ્રાવક મધ્યમ અને મિથ્યાદૃષ્ટિને કનિષ્ઠ જાણુ) (૧૫).

के के वैराग्यसंवेगौ, नाऽऽख्यानन्ति घोषयन्ति च ? ।

व्यङ्ग्यौ तौ वाप्परोमाञ्चैः, पुण्यात् हर्षेऽपि कस्यचित् ॥ १६ ॥

કયા કયા વિદ્વાનો વૈરાગ્યને અને સંવેગને કહેતા નથી અને ઘોષણા કરતા નથી ? (સર્વે કરે છે.) પરંતુ જેને હર્ષને લીધે પણ નેત્રમાં અશ્રુ ને રોમાંચનો ઉદ્ગમ દેખવામાં આવે તેવા કોઇકને જ તું પુણ્યવાન જાણુ. (૧૬).

हर्षेऽपि बहुशः स्यातां, नित्यं तौ वा महात्मनः ।

उत्थायोत्थाय तस्यास्य, द्रष्टव्यं पुण्यमिच्छुभिः ॥ १७ ॥

ધર્મની પ્રાપ્તિના હર્ષને લીધે મહાત્માઓને નિરંતર તે જાનને વાના ઘણી વાર યાય છે, તેથી પુણ્યને ઇચ્છનાર પુરુષોએ ભીડી ભીડીને (વારવાર) તેમનું મુખ જોવું (૧૭)

जानन्तः शतशोऽप्यर्थं, शमादेर्वहचो जनाः ।

यतो वैराग्यसंवेगौ, तमर्थं तु न जानते ॥ १८ ॥

પણાં માણસો શમતા વગેરેના અર્થને સેંકડો પ્રકારે જાણે છે છતાં પણ જેનાથી વૈરાગ્ય અને સંવેગ પ્રાપ્ત થાય તેવા અર્થને તે જાણના જ નથી. (૧૮)

देवादात्मन्नहं जाने, प्रमादीति यदि स्वकम् ।

तथाप्युद्वर्तमासेज्यः, मदा स्वान्तेन कन्दलः ॥ १९ ॥

હું આત્મા ! જે કે દૈવયોગથી હું મારા આત્માને પ્રમાદી જાણું છું, તે પણ તેનો ઉદાર કરના માટે સર્વદા અંતઃકરણવડે પરમાત્મા મેળવા લાયક છે. (૧૯).

માઝવધીરય મેં વાચં, કુરુ કિઞ્ચિત્તથાવિધમ્ ।

જન્માન્તરં ગતો યેન, વત્સ ! વત્સ ! ન શોચસિ ॥ ૨૦ ॥

મારી વાણીની અવગણના તું ન કર, અને તથાપ્રકારતું કાંઈક કાર્ય કર, કે જેથી જન્માંતરને પામીને હે વત્સ ! હે વત્સ ! એવો તારે શોક કરવો ન પડે. (૨૦)

(મન્દાક્રાન્તાચ્છન્દઃ)

હં હો ચિત્ત ! પ્રકટવિકટં મોહજાલં કિમેત-

ચ્છૂન્યાલાપૈઃ પ્રલપિતમિદં કાર્યહીનં વિજાને ।

સ્મારં સ્મારં કિમિતિ મુપિતં મુપસિદ્ધં યદેતત્,

લોભાર્ત્તસ્ય ક્ષુદ્રપગમનં દૃષ્ટમાત્રે ન મોજ્યે ॥ ૨૧ ॥

અરે ચિત્ત ! આ પ્રગટ વિકારવાળું મોહજાળ શું છે ? શૂન્ય આલાપવડે બોલેલા આ વચનને તો હું કાર્ય રહિત (નકામા) માતું છું, કેમકે આ (તારું ધર્મધન) પ્રસિદ્ધપણે ચોરાયેલું જ છે, તેને સંભારીને શું ? (સંભારવાથી શું ફળ છે ? કાંઈ જ નથી,) કેમકે લોભનને ભેવામાત્રથી જ ક્ષુધાર્ત્તની ક્ષુધાનો કાંઈ નાશ થતો નથી. (૨૧)

મઙ્ગિહ્વાયૈ તત્તથેતો, યચ્છાદેશં સદાશય ! ।

હિત્વા કળ્હલતાં વક્તું, મૂકત્વં યેન સેવતે ॥ ૨૨ ॥

તેથી કરીને હે સદાશય ! (શ્રેષ્ઠ આત્મા અથવા શ્રેષ્ઠ આશયવાળા) હવે તું મારી જિહ્વાને આદેશ આપ, કે જેથી તે (જિહ્વા) બોલવાની ખરજને મૂકીને મૌનપણાતું સેવન કરે (૨૨)

માવનાં તત્ત્વતઃ કર્તું, ન શક્તશ્ચેત્તથાપ્યહમ્ ।

સ્ત્નવાણીપુ મન્યે સ્વં, યત્તસ્પ્યાં વ્યસની સદા ॥ ૨૩ ॥

જો કે હું તત્ત્વથી આવી ભાવના રચવાને શક્તિમાન નથી, તો પણ હું ઉત્તમ વાણીમાં માનનારો છું, (તેથી આ ચૂલિકા રચી છે) કારણ કે હું તેના વ્યસની છું. (૨૩)

શ્રીરત્નોપપદાઃ સિંહાઃ, સૂરયો ધર્મમઙ્ગલમ્ ।

તત્ત્વ કિઞ્ચિત્તથાચલ્યુઃ, પ્રાપ્યતે નિર્વૃત્તિર્વિધા ॥ ૨૪ ॥

શ્રી રત્નસિંહસૂરીશ્વરે તે તે કાંઈક ધર્મસંગ્રહી મંગળ તથાપ્રકારે કર્યું છે કે જે પ્રકારે વર્તવાથી નિર્વૃત્તિ (મોક્ષ) પામી શકાય. (૨૪)

અનુવાદકઃ—શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિલાલ

આધ્યાત્મિક પત્રમાલા

(પં. ગણેશપ્રસાદજી વર્ણી લિખિત)

સંસારને વિષે અનતીવાર બ્રમણ કરતા, સંઝી પર્યાયની પ્રાપ્તિ થવી એ સામાન્ય મહત્ત્વની વાત નથી. એટલી પ્રાપ્તિ પછી આત્મહિતમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એમાં જ એની સાર્થકતા રહેલી છે. (વૃદ્ધેઃ ફલં હ્યાત્મહિતમવૃત્તિઃ) પણ આત્મહિત એટલે શું? સાધનાનો માર્ગ કયો? એનો યથાર્થ નિર્ણય થાય તો જ અનાયાસે એ માર્ગે વળાય.

સામાન્યપણે પ્રાણીમાત્રની પ્રવૃત્તિ પ્રાયઃ દુઃખમાંથી છૂટવાની હોય છે. દુઃખ ન ભોગવવું પડે એટલા સારુ માણુમ બની શકે એટલા ઉપાય યોજે છે. ઉપાય અવળા પ્રકારના હોય એમ બને, પણ ઉદ્દેશ તો દુઃખનિવૃત્તિનો જ હોય છે.

સૌ પહેલાં દુઃખનું સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ. આત્માને વિષે જે એક પ્રકારની આકૂળતા ઉત્પન્ન થાય છે તે આપણને નથી ગમતી. આકૂળતા ઉત્તમ કાર્ય સંબધી હોય તેમ અનુત્તમ કાર્ય સંબધી પણ હોઈ શકે. સમ્યગ્જ્ઞાનીને તેમ જ મિથ્યાજ્ઞાનીને-અન્નેને એ આકૂળતા ગમતી તો નથી જ એટલે કે એનાથી છૂટવા મથે છે.

દાખલા તરીકે જીવને જ્યારે તીવ્ર કષાય ઉદયમાં આવે છે ત્યારે એને ક્રોધ કરવાની ઉદ્વેગતા જન્મે છે. અને જ્યાંસુધી ક્રોધવિષયક કાર્ય પાર ન પડે ત્યાંસુધી તે વ્યાકૂળ રહે છે. ક્રોધ સંબધી વ્યવ્રતામાંથી છૂટે છે ત્યારે તે પોતાને સુખી સમજે છે.

એ જ પ્રમાણે જ્યારે મંદ કષાયનો ઉદય પર્તે છે ત્યારે ધર્મોદિ શુભોપયોગમાં જીવ પરાવાય છે. પછી જ્યારે એ કાર્ય પૂરુ થાય છે ત્યારે અંતરંગમાં જે આકૂળતા ઉત્પન્ન થઈ હતી તે પાર પડવાથી શાંતિનો અનુભવ થાય છે મોહવશ પ્રાણીઓની આ પ્રકારની ઘટમાળ ચાલ્યા જ કરે છે. એ આખી વાતનો નીચોડ એટલો જ કે આકૂળતા જેમાંથી જન્મે છે તે ઇચ્છાનો અભાવ એનું ખીણું નામ સુખ. ઇચ્છાનો જેને અભાવ તે સુખી મિથ્યાજ્ઞાનવાળાની સમજણ એથી ઊઝડી હોય છે તે તો ઇચ્છાને પાર પાડવામાં જ સુખ સમજે છે. યસ્તુતઃ એ સુખ એક બ્રમણ છે. બ્રમણ દૂર કરવી તે જ હિતનો ઉપાય અને અહિતનો પરિહાર.

શ્રી પદ્મનંદી મહાગજ કહે છે:—

યથાધ્યેય મનસિ સ્થિતં મયે-ત્તદેવ સદસા પરિત્યજેત્ ।

इत्युपाधिपरिहारपूर्णता सा, सदा भवति तत्पदं तदा ॥

મનમાં જે જે વિકલ્પો ઉપજે તેનો તત્કાળ પરિત્યાગ કરી દેવો. એ પ્રમાણે જ્યારે મન ઉપાધિઓનો પરિહાર થાય ત્યારે અનાયાસે નિઃસ્પર્શની પ્રાપ્તિ થાય છે. મતલબ એ છે કે મોહજન્ય વિકલ્પો સમારને વધારનારા છે અને તેના ત્યાગથી જ મોક્ષ છે.

यादृशाग्रगद्गने विदारिणी, या मतिर्यहुयिकल्पधारिणी ।

चित्स्वरूपकुलसन्ननिगंता, सा सती न सदसी कुयोपिता ॥

ભુદ્ધિ કે જે ચૈતન્યરૂપી પોતાના ઘરમાંથી નાસી છૂટીને બાહ્ય શાસ્ત્રરૂપ વનમાં, વિકલપોના રૂપમાં ભ્રમતી રહે છે તે સદ્ભુદ્ધિરૂપ સતી નથી, પણ કુલટા સ્ત્રીની જેવી વ્યભિચારિણી છે.

જે ભુદ્ધિ રાગાદિને લીધે કલંકિત બનીને પરપદાર્થોમાં રમતી રહે છે તે વેસ્થાનુચ્ચ દોષને ત્યાગ કરવા પોચ છે.

પુત્રો! રાગ-રોષ આદિ અંતરશુભો ઉપર વિજ્ય વર્તાવવાનો વયાસક્તિ પ્રયત્ન કરવો. તપ, સંયમ, શીલ વગેરે જે સાધનો ઉપરેસ્થાં છે તેનો પણ એ જ ઉદ્દેશ છે, એ મુખ્ય-લક્ષ્ય ન ભુલાવ.

સ્વાધ્યાય એ પરમ તપ છે. એનો દૈનિક અધ્યવસાય પરમવેદની ગ્રામિમાં મુખ્ય ઉપાય-રૂપ છે. વ્યગ્રતા મનમાં રહેતી હોય તો કાઢી નાખજો. વ્યગ્રતા એ જેમ બંધની માતા છે તેમ બંધની પુત્રી પણ છે, થોડા દિવસ સ્વાધ્યાયમાં મન પરાવરો તો એનો સુખદ પરિપાક જરૂર મળી જશે.

આત્માના આનંદ નામના શુભમાં, મોહજન્ય વિદ્યતિ ઉગેરાય છે ત્યારે દુઃખાત્મક વેદના થાય છે. તેથી જ આપણે સંમારને દુઃખમય કહીએ છીએ. કમળાનો દર્દી સ્વેત શંખને પણ પીળો બાળે છે, પણ શંખ પોતે પીળો નથી હોતો. પરમાર્થદષ્ટિએ આત્મા દુઃખી નથી.

રાગ, વેદના એ અસાતા વેદની કર્મના ઉદયને આભારી હોય છે; સ્વાભાવિક નથી હોતાં. એવા અસાતાના ઉદયને સમયે જે સમતા રહી શકી તો આ ભવમાં તેમ જ પરમવમાં પણ આનંદ જ રહેવાનો. દુઃખ-વેદના એ અદ્ય કાળ રહેનારી-અસ્થાયી વસ્તુ છે. એનાથી બાકૂળ બનીને ચિદાનંદને કલુષિત ન કરશો.

સંસારનું સૌથી મોટું બંધન જે કાંઈ હોય નો તે મોહ છે. એ બંધન છેલ્લાનો બને તેટલો પ્રયત્ન કરવો. બીજાઓ આપણું ક્ષમાણુ કરે એવી આશા રાખવી એ તો આકાશના પુષ્પ એકાં કરવા જેવી દુરાશા માત્ર છે. નકામી ખટપટમાં પડી આયુષને એજ ન ગુમાવશો. સ્વાધ્યાય આલુ રાખજો અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવને અનુસરી લાગવૃત્તિ કેળવજો.

આપણું શ્રેય કેમ થાય એવી ઝંખના અહોનિશ સેનીએ છીએ. એ ઝંખનામાં ને ઝંખનામાં જ ક્યાં જવું? શું કરવું? કોની સોખત રાખવી? એવા એવા શુદ્ધ તર્કવિતર્કમાં પડી મનુષ્યજન્મની મહત્તા ગુમાવી બેસીએ છીએ. મારું તો આપને એટલું જ નિવેદન છે કે સંકલ્પની જાળને છેડીને, પૂરેપૂરી ધીરતા અને વીરતા સાથે રાગદ્વેષની સેના સામે સંગ્રામ ખેલો. નિર્ભયપણે એની સાથે ઝઘૂમો. દુશ્મનોની સેનાને શ્વાસ લેવા નેટતો પણ સમય ન મળે એવી રીતે લડી લ્યો. જે કારીગર મોટા મહેલ બાંધી શકતો હોય તે શું એ મહેલને જમીનદોસ્ત ન કરી શકે? અદાનથી જ આપણે રાગદ્વેષને પેદા કર્યા છે-પાલ્યા-પોષ્યા છે. એનો પરાભવ કરવો એ કંઈ મોટી વાત છે? ગાન એનો પરાભવ કરવાનો છે અને પરાભવ કરવાનો ઉપાય આપણા હાથમાં છે એટલું ખાતરીપૂર્વક મમજી લેવું નેહએ. વસ્તુસ્વરૂપ સમજવા પછી અદાન જવું જ નેહએ.

પદાર્થનું સ્વરૂપ સમજવા પછી પણ જો શું ત્યજવા લાયક છે? શું ગ્રહણ કરવા લાયક છે? શું ઉપેક્ષા કરવા લાયક છે? આવી અર્થામાંથી જોયા જ ન આવીએ તો સ્વરૂપનું જ્ઞાન શું કામમાં આવવાનું હતું? વસ્તુસ્વરૂપ સમજ્યા પછી કલ્યાણ કેમ થશે? એ શંકા જની જ નોંધએ. શંકાઓ અને કલ્પનાઓને એક બાજુ રાખી મૂકો—સ્વાધ્યાયમાં સમયનો સફળપોગ કરો અને અંદરની શાંતિને કેળવો.

*

*

*

મંસારમાં સૌથી મજબૂતપણે જડકી રાખનારી કાંઈપણ વસ્તુ હોય તો તે લોભ-ક્રોધ છે એની મારફત જગત એક ધીમ્મને જડકી લેવા પ્રયત્ન કરે છે. આપણે સૌ એટલું તો સમજીએ છીએ કે પરિગ્રહ સૌથી અધિક સંતાપનારી વસ્તુ છે. પણ જ્યારે અર્થો કરવા બેસીશું ત્યારે કાળ ધણો ખરાબ છે. થોડી કમાણી કરતા રહીને ધર્મસાધન કરી લેવું એમ લાગશે. પાસે પૈસો નહિ હોય—મૂડી બધી દાનમાં દઈ દીધી હશે તો પછી કાંઈ મદદ નહિ કરે—મરકરી કરશે, એવી બીક બતાવવામાં આવે છે. મેં તો આજ સુધીમાં એક પાંઠ પણ પેદા નથી કરી. સ્વર્ગસ્થ માતૃશ્રીના દ્રવ્યના પ્રતાપે નિર્ધિત રહ્યો છું, છતાં લોકો તો મને કહ્યા જ કરતા કે ખરેખરે સંકોચ કરો, નહિતર પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત આવશે. માતૃશ્રીને પણ એવી સલાહ મળેલી, પણ એમણે તો કહેલું કે ભાઈની મરજીમાં આવે તેમ કરે—મારા મૃત્યુ પછી કંઈ એ મૂડી રહેવાની તો નથી જ. માતૃશ્રી આઠ હજાર રૂપીઆ મૂકીને ગયા હતા. એ કહેતા હતા તેમ જ થયું—મેં બધા રૂપીયા વેકરી દીધા. બાકી રૂ. ૫૦૦ રહ્યા હતા. એ પણ સાગર-પાંઠશાળામાં દઈ દીધા. આટલાટલું કરવા છતાં ચિત્તને શાંતિ ન મળી. મને પણ ક્યાંથી ?

અંતરંગમાંથી લોભ-ક્રોધને દહી નિર્મૂળ નથી કર્યો. વિષયોના ઉપભોગમાં ઇચ્છા એ જ મૂળ છે. ઉપભોગ કે સેવન બંધ ન બંધ પણ અભિલાષોનો ત્યાગ ન કર્યો હોય તો તે વિષયભાગી ન ગણાય. આ પ્રકારનો પ્રમાદ વર્તતો હોય ત્યાંસુધી બંધે જીવદિંસા ન મળી હોય તો પણ અધિસંકલ્પના પદને તે પામી શકે નહિ.

મૂળમાંથી મૂર્છા ટળે ત્યારે જ શાંતિ અનુભવાય. દાન કરવાનો આશય તો એ જ હોય છે કે મૂર્છાના અભાવને આનંદ અનુભવીએ. પણ બંધે છે એથી જીલકું. દાન કર્યું એટલે દ્રવ્ય તો ગયું જ, પણ માન-ક્રોધમાં નવો ઉમેરો થાય છે. પૂર્વાચાર્યોએ ધર્મને પેલપનારો જોટલાં કાર્યો નિર્દેશ્યાં છે તે બધાનો આખરી હેતુ તો અંતરંગ શાંતિનો જ છે. પણ આજે ધાર્મિક કાર્યો કરવા છતાં આપણે શાંતિનો સ્વાદ લઈ શકતા નથી. ક્યાંથી લઈ પણ શકીએ? કામ કરીએ છીએ ધર્મનાં, પણ અંદરપેટે ક્રોધને પોષણ મળે એવી અભિલાષા સેવતા દોષએ છીએ. એટલા માટે જ તો મદર્ષિઓએ વારંવાર કહ્યું છે. “અદ્યક્ષદિને અલગ કરીને ધર્મકાર્ય કરો.” પણ આપણા માટે એ અસંભવિત બન્યું છે.

*

*

*

પુત્રો! સંસારમાં ક્યાંઈ શાંતિ નથી એ વાત સાચી છે, પણ શાંતિનું મૂળ તો આપણા અંતરમાં જ હોય છે. પુરુષોત્તમ જિજ્ઞાસા શાંતિને શી રીતે બાધક બની શકે? આપણી અઠાનતા જ અમર કલ્પનાઓ કરી મંસાર રચે છે. વાસ્તવિકપણે જોનાં કાંઈ વસ્તુ અશાંતિવાળી નથી.

ઔપાધિક પરિણામોમાંથી આ બધા ઉપદ્રવો જન્મે છે. એટલે બની શકે તેટલું આ ઔપાધિક ભાવોનું યથાર્થ જ્ઞાન મેળવવું-મોક્ષમાર્ગની સીડીનું એ પહેલું પગથિયું છે. ઔપાધિક ભાવોની સમજણ અને તેના ત્યાગ વિના આપણે સમગ્રદર્શનના અધિકારી પણ ન બની શકીએ. સંસારને વિષે સવેગ રાખવો એ જ શ્રેયસ્કર છે.

અર્થાતિના ઝંઝાવાતમાં પણ જે મહાપુરુષો પોતાની શાંતિ સાચવી જાણે છે તેઓ ધન્ય છે. પરપદાર્થોની પરિણતિ ઘટાડવી અને ક્રમે ક્રમે તેનો નાશ કરવો એ શાંતિનો સાચો માર્ગ છે. પરિબ્રહ્મ ઓછો તેમ સુખ-શાંતિ વધારે. પરિબ્રહ્મ જ પાપનું મૂળ કારણ છે. રાગાદિકને નિવારવા હોય તો પરિબ્રહ્મને પાતળો પાડજો.

*

*

*

ધમનો મૂળ આશય સમજ્યા વિના ધાર્મિક ભાવ અને ધર્માભાઓને વિષે અનુરાગ અસંભવિત છે. અજ્ઞાનને લીધે આપણે ઘણી યાતનાઓ વેડીએ છીએ. જ્ઞાન યતાં એ જ યાતનાઓ કંઈ કરી શકતી નથી.

જિનરાજની ભક્તિ શા સારુ કરીએ છીએ ? રાગાદિની પરિણતિ પરપદાર્થમાં ન થાય, મોક્ષમાર્ગમાંથી ઉતારી પાડી આડઅવળે રસ્તે ન લઇ જાય, રાગદ્વેષની ધીંગતી ભટ્ટીમાં પડીને બળી ન મરીએ એટલા સારુ. આપણે જે દાન દઈએ છીએ તેનો હેતુ શું છે ? એ જ કે કપાય છૂટે અને કપાયનું દુઃખ નિર્મૂલ થાય.

ચારિત્ર અંગીકાર કરવાનો ઉદ્દેશ પણ એ જ છે. રાગદ્વેષની કલુષિતામાંથી બચી જવું તે.

બૂખની પીડા પેટમાં જાગે છે ત્યારે એને શાંત કરવા આપણે ભોજન લઈએ છીએ. એ જ પ્રમાણે કપાયો જ્ઞાને પીડે છે ત્યારે અકલ્યાણ યતું હોય તો તેમ થવા દઈને પણ આપણે કપાયની પૂર્તિ કરીએ છીએ. સાચી રીતે જોઈએ તો કપાયની શૂન્યતા એ જ ખરું સુખ છે, પણ આપણે એવા મિથ્યાજ્ઞાનમાં રમ્યાપર્યા રહ્યા છીએ કે કપાયમાં જ સુખ સમજી લીધું છે.

ધારો કે દેવદત્ત નામનો એક માણસ છે. એને એમ થયું કે યજ્ઞદત્તે મને બે હાર જોડીને પગે લાગવું જ જોઈએ. પણ પેલો યજ્ઞદત્ત એના માથાનો હતો. એ પગે લાગે જ નહિ, અને જ્યાંસુધી દેવદત્તની ઇચ્છા પ્રમાણે એ બે હાર જોડીને પગે ન લાગે ત્યાંસુધી તે અંતરમાં ભારે વ્યથા વેદ્યા કરતો. દેવદત્તને રીજાતો જોઈને યજ્ઞદત્તે પોતાનો આગ્રહ મૂકી દીધો. એણે નમસ્કાર કર્યો. દેવદત્તને એ વખતે એટલો બધો આનંદ થયો કે ન પૂછે વાત. દેવદત્ત કહે છે : 'યજ્ઞદત્ત ! હું જીવો-તું હાર્યો. મારી ઇચ્છા રૂળી. મારા જેવો સુખી માણસ આ સંસારમાં ખીજે નહિ મળે.' યજ્ઞદત્ત જવાબ આપે છે : 'તું જૂલો છે, તું તારા કપાયથી રીજાતો હતો. એ કપાય ગયો એટલે તું તારી જાતને સુખી માનવા લાગ્યો. મને પણ એવો આગ્રહ મનમાં હતો કે દેવદત્તને પગે ન જ લાગું-મારો એ કપાય ટળ્યો એટલે હું પણ સુખી થયો. આપણામાં જ્યાંસુધી કપાયો જળવાન હતાં ત્યાંસુધી આપણે બન્ને દુઃખી હતા-બન્ને હારેલા હતા. બન્નેના કપાય ગયા એટલે આપણે બન્ને સુખ પામ્યા-બન્ને જણા જીતી ગયા.'

ક્રમ્બા-અભિલાષા એ જ દુઃખનું મૂળ છે. સુખ જોઈતું હોય તો ક્રમ્બાનું દમન કરજો.

*

*

*

આજસુધીમાં કોઈ પણ જ્ઞાની પુરુષે, મંસારની યાતનાઓમાંથી બચવા-આત્માની શાંતિ પ્રાપ્ત કરવા એકે બાલ ઈલાજ નથી બતાવ્યો. એક એવું અમોઘ બાણ મળી જાય કે જેનાથી કર્મશનુઓના ચૂરેચૂરા ઉડાવી દઇએ તેની શોધમાં ધણું ધણું ભટક્યા. હજારો પુરતકો અને મહાત્માઓનો પરિચય સાધ્યો, પણ આખરે નિરાશા જ મળી. યોદ્ધા અમ્રદ્વા પણ આવી ગઇ. પરંતુ એ બધા વર્થ 'ફાંફાં' માત્ર હતાં. વસ્તુતઃ બાલ ઉપાય એકે નથી. મહાત્માઓ પણ શું બતાવે ?

શાંતિનો માર્ગ આત્મામાં જ છે. તીર્થંધ્રમણુમાં કે ગ્રંથગંચનમાં એ માર્ગ નથી. નિમિત્તોની મુખ્યતાને ગૌણ કરીને, આત્માની અંદર જે છુપાઇ ગયેયો છે તેને પ્રકટ કરો. કાપરતા જેટલી બાધક છે તેટલી બાલ વસ્તુ બાધક નથી.

અનુવાદક:—રા. સુશીલ

જિનપૂજનું ફળ

જાતાંકમાં જેમ જિનદર્શનનું ફળ મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજીએ લખેલું પ્રગટ કર્યું છે, તેમાં પ્રાંતે પરમાત્માનાં દર્શન કરતાં માસખમણનું ફળ મળે એમ જણાવેલ છે. પૂજન માટે તે કરતાં પણ અનેકગણું ફળ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે:—

સયં પમજ્ઞણે પુત્રં, મહસ્સં ચ વિલેખણે ।

સયમહસ્મિયા માલા, અનંતં ગીયવાયદ ॥ ૧ ॥

અર્થ—જિનદર્શન કરતાં મોગણું પુન્ય પ્રતિમાની પ્રમાર્જના કરવાથી થાય છે, હજારગણું પુન્ય પ્રતિમાને વિલેખન કરવાથી થાય છે, લાખગણું પુન્ય પુષ્પની માળા પહેરાવતાં થાય છે અને અનંતગણું પુન્ય ગીત વાદ્યત્રની પૂજાથી થાય છે એટલે કે બાવપૂજાથી થાય છે. ગીત, વાદ્ય સાથે નૃત્ય પણ સમજી લેવું.

સત્તરભેડી પૂજામાં મહાચંદ્રજી ઉપાધ્યાયે કહ્યું છે કે—

ગગનનું જેમ નહીં માનં, તેમ અનંત ફળ જિનશુશુગાનં .

આ દક્ષીકત ખાસ ધ્યાનમાં લઈને દરેક પૂજા બાવપૂર્વક તો કરવાની જ છે, પણ ખાસ ચિત્તવંદનાદિ કરવા, તેમ જ પ્રભુના શુભગાન કરવા, પ્રભુ પાસે નૃત્ય કરવું, અનેક પ્રકારનાં વાદ્યો વગાડવાં તે તો બાવપૂજા જ કહેવાય છે.

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌકિતક

(૧૯૬)

તમારે તમારી નિંદાને ખુશામત એ એ બાબત ઉપર કદી ધ્યાન આપવાનું નથી: તમારી નિંદા તમને નુકસાન કરી શકતી નથી, અને તમારી ખુશામત તમને મદદ કરી શકતી નથી.

માણસમાં પાકટપણું આવ્યું ન હોય ત્યાં સુધી થોડાં એની નિંદા કરે ત્યારે એને ખૂબ લાગી આવે છે. સેવા કરનારની ટીકા કરનારાં ઘણાં હોય છે. તેઓ છતાંબહતાં આરોપ મૂકે ત્યારે સેવાભાવી કાચો હોય તો તે ગભરાઈ જાય છે અને કોઈ કોઈ તો સેવા-કાર્યથી દૂર પણ થઈ જાય છે. કેટલાક લોકો પારકી નિંદા કરવાનો ધંધો જ લાઈ જેઠેલાં હોય છે. એમને પોતાને શેકયો પાપડ લાગવો નથી, પણ એ પારકા મળ ધોવાનું કામ કરે છે. એને એમાં કુકરની પેઠે મળ આવે છે અને કાંઈ ન ચાહે તો મનકંઈપતે અશ્વત્થો ફેલાવી પોતાની તુચ્છ વૃત્તિને પોપણુ આપે છે. આવા પારકી નિંદા કરનાર ઘણી અધમ કાટિમાં આવે છે. સમજી માણસે આવી પોતાની નિંદા તરફ ધ્યાન આપવું ન ધટે. નિંદાનો વિષય સાચો હોય તો પોતાની જાતને સુધારી લેવી, ખોટા હોય તો એની દરકાર ન કરવી. સત્ય અંતે જરૂર તરી આવવાનું છે એમાં સંદેહ નથી. ખોટી નિંદાથી અત્પાર સુધીમાં કોઈને નુકસાન કે અગવડ થયા નથી. હાથીની પછવાડે કૃતરાં લસે તેની દરકાર હાથીને ન હોય અને દરકાર કરે તો તે હાથી નહિ. જેનું મનોરાજ્ય વિશાળ હોય, આદર્શ પ્રગતિશીલ હોય, સાધન સ્પષ્ટ હોય એ નિંદાથી ડર નહિ, મૂંઝાય નહિ, લેવાઈ જાય નહિ. નિંદા ધણી વાર દ્રેષ્ટી જ જન્મે છે અને ઇર્ષ્યાજી માણસો જીવનમાં કદી ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. આવી રીતે યતી નિંદાથી કુશળ માણસ કદી લેવાઈ જાય નહિ. એના કરતાં વધારે આકરી ખુશામત છે. મોટા રાગ-મહારાગઓ એને વૃશ પડી કર્તવ્યભ્રષ્ટ થાય છે. ખુશામતમાં દુઃખ એ છે કે થોડા વખત પછી ખુશામતનો વિષય થનાર માનવી પોતાને યોગ્ય ધ્યેયો માનતો થઈ જાય છે. આથી એનો વિકાસ થતો અટકે છે અને એ જીવનરમતમાં પાછો પડી જાય છે.

વિચલણ માણસે નિંદાની કે ખુશામતની દરકાર જ ન કરવી. ખોટી નિંદાથી 'કાંઈ હીણપત આવતી નથી અને આખી અપરિમિત દુનિયાના સાર્વજનિક અભિનંદન કોઈને મળ્યાં નથી. મોટા ભાડવીરની નિંદા કરનાર બેઠા છે. ધોળીની નિંદાથી રામે સીતાનો ત્યાગ કર્યો એમાં મોટો અન્યાય સીતાને થયો છે, પણ એમાં સમાજસ્વાસ્થ્ય અને ખીજા અનેક પ્રશ્નો ધુલ્યાવાયલા હતા. નિંદાની દરકાર ન કરવી એટલે એ કારણથી આપણે વિચાર કરીને આદરેલ પ્રશસ્ત કાર્યમાં નિંદાથી વિદ્ય ન આવવા દેવું. ખુશામત મીઠી હોઈ વધારે ચોક્કસ લક્ષ્ય માગે છે અને ખુશામતથી કે નિંદાથી આપણને શું? આપણે આપણા દિસાજ આપવાના છે, ઘડીવડીના આપવાના છે, પણ પારકી નિંદા કે ખુશામતને ધર કરવા

દષ્ટ સકાય નહિ કુશળી માણસ નિંદાથી ગભરાય નહિ, ખુશામતથી લેવાઇ ગય નહિ

There are two things you never want to pay attention to Abuse cannot harm you and flattery cannot help you (11-10-38) E N

(૧૯૯)

સાધ્ય વગરનું જીવન એ સર્વથી વધારે દયાસ્પદ જીવંતર છે.

પોતાના મોજશોખ અને તેના પોષણ ખાતર જ જેનું જીવંતર હોય-તે ગમે તે પ્રકાર હોય કે સ્ત્રી હોય, છોકરા હોય કે છોકરી હોય, એના જીવનનું કાંઈ તત્ત્વ નથી શરીરભજન વધારવા ખાવું કે પૈસા એકઠા કરવા સારું કમાવું એ પણ મુદ્દા વગરના જીવનમાં જ આવે છે એવો માણસ બહુ કે વાચે તેમાં પણ ધનપિપાસા કે બાલ્યવિદ્યા જ હોય છે વિશિષ્ટ સાધ્ય વગરનું જીવન પોતાને અને સમાજને હાનિરૂપ છે એ તો ધનના દગલા કર્યે જાય અને એમાંથી કાંઈ પણ વાપર્યા વગર મોત આવે ત્યારે આશ્ચર્ય જાય એક માણસના તાત્કાલિક સંસાર હોય, મરણવરમા પાણી ખૂંટી જશે એ બીકે પાણીને વાપરે નહિ, વાપરવા દેવ નહી, પોતે પણ પીવે નહીં-સદા તરસ્યો રહે અને આખરે એ સંસારમાં જ પોતે ખૂંટી મરે, એ માણસ મદામૂર્ખ કહેવડ જતા દુનિયાનો મોટો ભાગ સાધ્ય કે હેતુ વગર ધનની પાછળ વલખા મારે છે, એને માટે અનેક સાચા ખોટા અને તરકોટા કરે છે, ન જોનાવવા પોતે માણસોની ખુશામત કરે છે અને જેમ તેમ ધન મેળવીને અગાહિતા વખતમાં જમીનમાં દાખતા દાખતા તેને બદલે દાલ બેકમાં જમે કરાવે છે કે શેર, સ્ટોકમાં રોકે છે સુખે ખાય નહિ, જમીને ઊંચે નહિ અને ધન પાછળ ભેખ લે અતે એની ઉપાધિમાં મરે આ પ્રકારની મૂર્ખતા દુનિયાનો મોટો ભાગ કરે છે

કોઈ વિશિષ્ટ ધ્યેય વગરનું જીવન અનેક રીતે દયાસ્પદ છે ખાવું, પીવું, વહેવાર જાગરવા, લેવા કમવા કે નોકરી કરવી અને મોત આવે ત્યારે ચાત્તો જવું-એના જીવન ને મરણ વચ્ચે કાંઈ તફાવત નથી એ જ રીતે મોજ માણવા, મુજગા લેવા, મૃત્યુ, નાટક નીલાગવા કે ઇસ્કેટાટ ચમકે હેતુ રંગરૂંડરૂંડ એ એ જીવનનો ઉદ્દેશ હોય તો એવા જીવન માટે પણ દયા ખાવા જેવું છે એ પૃથ્વીને બારબૂન છે, જનેતાને લજ્જતાર છે, આત્મીય પ્રગતિને ધક્કો મારનાર છે અને નિગ કુશ જીવન રહેનાર હોઈ દયા ઉપજાવે તેવા દોષો નિકેતન બની આખરે ખાલી દાથે ચાત્તો જાય છે આખી નિદ્રાગી મધ એકઠું કરનાર માખી એને ખાતી નથી કે કોઈને લેવા દેતી નથી અને અતે એ મધના લેનાર આસીને ધુમકોટા કરે ત્યારે ગુમગાહને મરે છે આવા જીવન માટે દયા જ આવે, એની દૃષ્ટિમયોદા માટે દુષ્ટ થાય, એની વિરપતા માટે કટ્ટ થાય અને એના વિકાસ માટે ચિતા થાય

મમાજ્ઞાનિત આત્મદિન, જનકલ્યાણ, અને પરાપકાર માટે જીવન હોય તેનું નામ જીવંતર છે, બાકી તો કામગીરી કે જનાવર પણ ખાય છે, પીએ છે અને મરે છે એ જીવનમાં અને સાધ્ય વગરના જીવનમાં જરા પણ તફાવત નથી કુશળી માણસ પોતાનું ધ્યેય મુકગ કરે અને એની રજૂઆત કરી એની અકિત કરેલી દિશાએ ચાલે જાય એનું નામ જીવન છે બાકી તો અનેક આપ્યા અને અનેક ગયા જીવન-સાધ્ય મમજી તેની પાછળ સ્વાર્થથી કરે એને મમજી મજબૂત

The most pitiable life is the aimless life Jenkin Lloyd Jones

સજ્જન અને દુર્જન

- ૧ સજ્જન શાંત સ્વભાવી હોય છે. દુર્જન ઉચ્ચ સ્વભાવી હોય છે.
- ૨ સજ્જન પરાપકારીવૃત્તિવાળા હોય છે. દુર્જન ઉપકાર ઉપર પણ અપકાર કરનારા હોય છે.
- ૩ સજ્જન કૃતજ્ઞ હોય છે. દુર્જન કૃતઘ્ન હોય છે.
- ૪ સજ્જન આહસકવૃત્તિવાળા હોય છે. દુર્જન હિંસકવૃત્તિવાળા હોય છે.
- ૫ સજ્જન સત્યવાદી હોય છે. દુર્જન અસત્યભાષી હોય છે.
- ૬ સજ્જન પ્રમાણિક હોય છે. દુર્જન અપ્રમાણિક હોય છે.
- ૭ સજ્જન પરાધર્મીસહોદર હોય છે. દુર્જન પરસ્ત્રીલંપટ હોય છે.
- ૮ સજ્જન સંતોષી હોય છે. દુર્જન તૃષ્ણાથી વ્યાપ્ત હોય છે.
- ૯ સજ્જનને શાંતિ ગમે છે. દુર્જન અશાંતિપ્રિય હોય છે.
- ૧૦ સજ્જન નિરભિમાની હોય છે. દુર્જન અભિમાનથી ભરેલા હોય છે.
- ૧૧ સજ્જન સરલ સ્વભાવી હોય છે. દુર્જન માયાવી હોય છે.
- ૧૨ સજ્જન શુભના પ્રેમી હોય છે. દુર્જન દ્રવ્યના લોભી હોય છે.
- ૧૩ સજ્જન લોકપ્રિય હોય છે. દુર્જન લોકનિંદ્ય હોય છે.
- ૧૪ સજ્જન શુભચાહી હોય છે. દુર્જન અવશુભ ગ્રહે છે.
- ૧૫ સજ્જન પરનિંદામાં મૂક હોય છે. દુર્જન પરનિંદામાં વાચાળ હોય છે.
- ૧૬ સજ્જન જાણે તેટલું જ બોલે છે. દુર્જન વાતને વધારીને બોલે છે.
- ૧૭ સજ્જન રાજવિરુદ્ધથી દૂર રહે છે. દુર્જન રાજવિરોધ કરે છે.
- ૧૮ સજ્જન લોકવિરુદ્ધ તજે છે. દુર્જન લોકવિરુદ્ધને લાજે છે.
- ૧૯ સજ્જન માયાળુ હોય છે. દુર્જન કર્કશ હોય છે.
- ૨૦ સજ્જન મિષ્ટભાષી હોય છે. દુર્જન કટુભાષી હોય છે.
- ૨૧ સજ્જન ધર્મપરાયણ હોય છે. દુર્જન અધર્મી હોય છે.
- ૨૨ સજ્જન આસ્તિક હોય છે. દુર્જન નાસ્તિક હોય છે.
- ૨૩ સજ્જન સાધુસંગતિનો ખાપી હોય છે. દુર્જન સાધુજનોનો વિરોધી હોય છે.
- ૨૪ સજ્જન સંસારથી વિરક્ત હોય છે. દુર્જન સંસારમાં આસક્ત હોય છે.
- ૨૫ સજ્જન મોક્ષમાર્ગનો મુસાફર હોય છે. દુર્જન દુર્ગતિનો પંથી હોય છે.

આ બધામાંથી આપણે કેવા છીએ ? તેનો બુદ્ધિશાળીએ વિચાર કરવો અને જેમ જાને તેમ સજ્જન થવા પ્રયત્ન એવવો.

કુંવરજી

સુભાષિત-વચનમાળા

(ગતાંક ૫૪ ૩૧૯ થી ૩૨)

૧૦૧. તિર્થંચ અને નારકના ભવ તો મૃતાત્માને ઝડપી લેવાને તૈયાર જ છે, દેવભવ પણ સુલભ છે; પરન્તુ માનવભવ તેમાં પણ આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુળ, જિનમાર્ગની પ્રાપ્તિ, આરોગ્યયુક્ત શરીર, સુગુરુયોગ, ધર્મશ્રદ્ધા અને સદાચરણ વગેરે પ્રાપ્ત થવાં અનુક્રમે બહુ જ દુર્લભ છે.

૧૦૨. તપસ્યામાં જો ક્ષમા ભળે, રૂપમાં શીલ ભળે, અધિકારમાં ન્યાયપ્રિયતા ભળે, વિદ્યામાં વિનય ભળે, દ્રવ્યમાં દાન ભળે, ગુણમાં સંતોષ ભળે અને છીપમાં સ્વાતિતું જળ ભળે તો આ સર્વ યોગ સુવર્ણમાં સુવર્ણ ભળવા સમાન ગણાય છે.

૧૦૩. અધિકારની ખુરશી કે ગાદી ઉપર બેસા પછી અભિમાન ન આવે તો એ એક અન્યબી ગણાવી જોઈએ.

૧૦૪. એક રોગની હાજરીમાં આ કરતાં બીજો રોગ હોય તો સારું એમ ધન્યાય છે, પણ જ્યારે જે રોગ આવે છે ત્યારે તે અસહ્ય થઈ પડે છે.

૧૦૫. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી મહારાજની એ સરસ ઉક્તિ છે કે બહુ બોલે તે બાંકો. વિનાશકારણે બોલ બોલ કરવું કે માગ્યા વિના સલાહ આપવી એ સામે જઈને લલુતાને નોતરવા જેવું છે. નિજ યોગ્યતા ઓળખી, મર્યાદામાં રહેવાથી સ્વમાન જળવાય છે.

૧૦૬. પ્રથમ પ્રીતિ નયનો કરે છે. કોષ પણ પ્રથમ આંખોમાં આવીને રિયર થાય છે. શોકની આદ્રતા પણ આખોદાર વહે છે. કોષના ઉપર શરમ પણ આંખની પડે છે. વિકાર પણ અક્ષુમાં આવીને જામે છે. દર્શનાં ઊજળતાં મોહનંઓ પણ આંખદ્વારા ગ્લણી શકાય છે. આ પ્રમાણે જો નિરીક્ષણો અભ્યાસ હોય તો ઘણી બાબતો મનુષ્યની આંખમાં જોઈને કળી શકાય છે.

૧૦૭. કેટલાક અધ્યાહારવાળા શબ્દોના ગૂઢાર્થ નીચે પ્રમાણે છે—

ઉપવાસઃ—ઉપ-નજીક, વાસ-વસવું. કોની નજીકમાં ? (આત્માની) નજીકમાં વસવું તે ઉપવાસ.

ઉપાસનાઃ—નજીકના આસને બેસવું (જેની સેવા કરતાં હોઈએ તેની નજીકના આસને બેસવું) તે ઉપાસના.

પ્રતિક્રમણઃ—પાછું ફરવું. ક્યાંથી ? પાપથી પાછું ફરવું તે પ્રતિક્રમણ.

૧૦૮. શુદ્ધાત્મા સમાન અન્ય કોઈ મહાત્મા દેવ નથી.

૧૦૯. કલ્પનાથી ધણીવાર નાનું દુઃખ એ મોટા પહાડ જેવું જણાય છે. કલ્પનાની પાંખે ચડી જ્યોત્સવિદાર કરનાર મન અનેક વાર અણધારી બૂનાવળો ખડી કરે છે. કલ્પના મનુષ્યને વાગ્ધવિક બુધિકાથી બહુ દૂર રાખ્યા કરે છે, ખરેખર કલ્પના એ નાની વસ્તુને મોટી અને દૂરને નજીક બનાવનાર મુક્તમર્શક યંત્ર અથવા દરખીન છે.

ઉધે છે અને લાખની ઉધલપાયલ કરનારની ઉધ જોડી જાય છે. એને મન, તાર-ટેલિફોન-ટપાલ-રેડીઓ-ભાવતાલ-મોટર વગેરેમાં જ આખા જગતનો સમાવેશ થાય છે.

૧૧૧. પાંચ કારણોના સમન્વયથી કાર્યસિદ્ધિ થાય એ બહુ જાણીતી વાત છે. તેમાં એકની પણ અપૂર્ણતા હોય તો કાર્યનું શકટ આગળ ચાલતું નથી, પણ લોકો અધિકાંશે કાળને, ભવિત્યવ્યતીને અને કર્મને દોષ દેતા જણાય છે. વસ્તુસ્વભાવ અને ઉદ્યમના અભાવને જનસમૂહ ગોણું કરી નાખતો જણાય છે.

૧૧૨. વિષય-કપાયનાં કારણો ઉપસ્થિત થવા છતાં જેને વિષય કે કપાય ન ઉપજે તેને ખરો ધીરપુરુષ જણવો.

૧૧૩. માનસિક વ્યાપારોથી જે વિરામ પામેલો છે તે યોગના માર્ગે ગમન કરે છે એમ માનવામાં હરકત નથી.

૧૧૪. નિદ્રાદેવી જેને સુસાધ્ય છે એ ભાગ્યશાળી છે.

૧૧૫. સુખદુઃખના ૬-૬ વિનાના એકતરથી જીવનમાં શું મળે છે ?

૧૧૬. જો રાત્રિ પછી દિવસ એ નિશ્ચિત જ છે તો એ પણ ચોક્કસ છે કે દુઃખ પછી ક્યારેક સુખની ઘડી જીવનમાં જરૂર આવે છે.

૧૧૭. સાચા ભેષીથી જગતના દુઃખમાં, આઠકમાં વધારો થવા સંભવ છે. કેટલીક વખતો પડદા પાછળ રહે તેમાં જ સાર છે.

૧૧૮. પારકી નિન્દા સંહુને મીઠી લાગે છે.

૧૧૯. ગરીબની સ્ત્રી સૌના કટાક્ષનું પાત્ર બને છે.

૧૨૦. પગ નીચે બળતું જોવાતું નથી, પણ હુંગર બળતો જોવા સૌ જાય છે.

૧૨૧. શક્તિ માનસમાં ખાવજીતું ઠૂંકું પણ જૂતરૂપે દેખાય છે અને રજીયું સર્પરૂપે બાસે છે. ખેતરમાં બળતી તાપણી એ જૂતનો બાડકો લાગે છે અને હવાથી ચાલતાં વૃક્ષના પાંદડાનો અવાજ ચોરના પાદસંચારની યાદી કરાવે છે. શક એ મનને નિર્જળ-નિર્માલ્ય બનાવી દે છે.

૧૨૨. નિઃશંક મનુષ્ય રમશાનમાં પણ નિર્ભયતાથી સડસડાટ ચાલ્યો જાય છે. અંધારું કે ભયજનક દ્રશ્ય લેના માનસને 'કં'પાવી શકે તો નથી. કદાચ કોઈનો ભોટો ચર્મ જામ તો પડે એનો ધંધો મૂળતા નથી. ગહાદુરીની કિંમત પણ એવે સમયે જ હોય છે. દિવસના મધ્યાહ્ન સાંજમાં, લોકની વચ્ચે બેસીને બહી બહી વાતો કરનારનો તો ક્યાં તૂટો જ છે ? પણ અણીને અવસરે જ ખરાની ખખર પડે છે.

૧૨૩. લગ્નને બિર્હામાં શાદી કહે છે. એ શબ્દનો ઉપયોગ કરનાર મુસ્લીમો વગેરે માટે લગ્ન એ શાદી-સાદી ક્રિયા જ છે. જ્યારે આપણે લગ્નના સરઘસને- 'જન નીકળી' કહીએ છીએ એ શબ્દ પ્રમાણે બને છે પણ તેનું જ, અર્થાત્ આપણે ત્યાંની લગ્નના ખોટા ખર્ચાઓ 'જન' -પ્રાણ નીકળી જાય તેવા જ છે.

૧૨૪. 'ચાહ'નું નામ પાડનારે એ ચર્ચાર્ય પાડ્યું જણાય છે. બાળકથી વૃદ્ધ અને સ્ત્રી તેમ જ પુરુષ, તંદુરસ્ત શ્રીનંતંદુરસ્ત, દેશનાયકો, રાજાઓ અને રંકો એમ સૌ કોઈને ચાહ ઉપર પૂર્ણ 'ચાહ' જોવાય છે.

(કમલઃ)

રાજપાળ મગનલાલ વહોરા

૧૧ મોક્ષના અભિલાષી માટે હિતકારી વચનો

૧. સમ્યક્ત્વરત્ન, જિનપુળ, સદ્ગુરુને નમસ્કાર, સામાયિક, પૌષધ, કરુણાભાવ, પરોપકારવૃત્તિ, તત્ત્વનું ચિન્તન, સત્સાસ્નનું શ્રવણ, વિનય, કપાયદમન, સુશીલવૃત્ત તે વયાશક્તિ તપશ્ચા-એ મોક્ષપ્રાપ્તિના ઉપાયો છે.

૨. તમને કષ્ટ પડે ત્યારે ચિન્તા ન કરતાં ધૈર્ય રાખવું, કેમકે ચિન્તા કાંઈ કષ્ટ દૂર કરવાનું ઔષધ નથી. ચિન્તાથી તમારી ચતુરાઈ ઘટશે અને ચતુરાઈને અભાવે તપ, જપ, નિયમ કાને આધારે રહેશે ? શમ, દમ ને સમાધિ કાને અવલગશે ? માટે તે વખતે ધૈર્ય રાખી ધર્મ કરવો શ્રેષ્ઠ છે.

૩. જો તમારાં પુન્યનો ઉદય નથી થયો તો તમારું અનહદ પરાક્રમ, મંત્ર, ચંત્ર કે તંત્ર, ચિન્તામણિરત્ન, કામધેનુ કે કમ્પવૃક્ષ તમને ફળદાતા થશે નહીં, એ ખાતરીપૂર્વક જાણવું.

૪. સર્વ દુઃખ સહન કરી શકાય છે, પણ ત્રિવજ્રના વિરહથી ઉત્પન્ન થયેલું દુઃખ સહન કરી શકાતું નથી. સંયોગ અને વિયોગ, સંપદા અને આપદા, ભોગ અને ભોગાંતરાય, સુખ અને દુઃખ-આ સઘળું શુભાશુભ કર્મના ઉદયથી પ્રાપ્ત થાય છે એમ જ્ઞાની પુરુષોએ જાતાવ્યા છતાં આપણે હર્ષ, શોક કરી વૃથા કર્મબંધન કરીએ છીએ. આ આપણી કેવી મોટી ભૂલ છે ?

૫. જોને દેખીને તમારા કોપ શાન્ત થાય અને રોદનની ઉત્પત્તિ થાય તેને તમે જાણ્યો કે-આ તમારા પૂર્વજન્મનો રોદી છે.

૬. જોને દેખીને તમારા રોદ બોલો થઈ જાય, દ્વેષ જાગે અને ક્રોધ વૃદ્ધિ પામે તેને તમે જાણી લેજો કે-એ તમારા પૂર્વજન્મનો વિરોધી છે.

૭. મુમુક્ષુ જનોએ અતિ શુભાર રસનું શ્રવણ પ્રથમથી જ વર્જવું બહેતર છે, કેમકે તે રસનું શ્રવણ કરી ફક્ત એક કેવલી અને નપુંસક જ વિકૃતિકાવને પ્રાપ્ત થતા નથી.

૮. જો તમારે આખી દુનિયા વચ કરવી હોય તો પરના અવગુણમાં ન પેસતાં વિનય-ગુણ મહત્વ કરો, મિદ અને સ્વપરહિતકારી વચન-બોલો તથા ઉદારતા ગુણની વૃદ્ધિ કરો.

૯. હે જીવ ! જ્યાંસુધી તારા શરીરમાં મોટા રાજરોગો ઉત્પન્ન થયા નથી, જરા-અવસ્થા નિકટ આવી નથી તે ઇન્દ્રિયો શિથિલ થઈ નથી ત્યાંસુધીમાં આ દેહરૂપી ગેદધી જે સૂકત વસ્તુ જેવી લેવાય તે જેવી લે. કાળરૂપી અગ્નિ લાગ્યા પછી તારો ઉદમ હાંસીને પાત્ર થશે.

૧૦. તમને સુંદર સ્ત્રીનાં પ્રેમવાળાં નેત્રની સાથે દષ્ટિ મેળવી ચોતાના મનને તમિ આપાની કમ્બા ઉત્પન્ન થતા હોય તો તે ઇન્દ્રિયને ઉત્પન્ન થયા પહેલાં જ માંડી વાળજો; કેમકે સ્ત્રીનાં પ્રેમવાળાં નેત્ર માથે તમારાં પ્રેમયુક્ત નેત્ર મળવાથી તમને અને તેણીને તમિ થવાની નથી, ઘાવની અવસ્થિતિ તો જરૂર થશે. આ દેનુથી જ જ્ઞાની પુરુષોએ મોદની કર્મની ગદ્ગદ વિચિત્રતા કરી છે, કારણ કે તેની દેહરૂપી સ્થિતિ ૭૦ કાકાકાડી માગરોપમની છે; માટે એ સ્ત્રીકાવ્ય કર્મ તો જન્મ ન જન્મોપ તેમ કરવું ઇષ્ટ છે. મુનિ શ્રીવિદ્યાનંદવિજયજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર-ભાઈ ઝવેરચંદ છગનલાલ-સુરવાડા)

પ્રશ્ન ૧—તીર્થંકરો ત્રણ જ્ઞાન સાથે માતાના ગર્ભમાં આવે છે તે ત્રણ જ્ઞાન ઉચ્ચ કોટીનાં હોય છે કે મધ્ય કોટીનાં હોય છે ?

ઉત્તર—ઉચ્ચ કોટીનાં હોતા નથી. એ ત્રણ જ્ઞાન ઉચ્ચ કોટીનાં તો મનુષ્ય-પણામાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. તીર્થંકર તો દેવલકષ્મમાં જન્મેલા પ્રમાણુનાં ત્રણ જ્ઞાન હોય તેટલા પ્રમાણુનાં લઈને આવે છે, તેથી જાણી તીર્થંકરોને એ ત્રણ જ્ઞાન સરખાં પણ હોતાં નથી.

પ્રશ્ન ૨—તીર્થંકરને દીક્ષાસમયે મનઃપર્યવજ્ઞાન થાય છે તે વિપુળ-મતિ હોય કે ઋણુમતિ હોય ?

ઉત્તર—એ બે પ્રકારમાંથી કેવું હોય તેની સ્પષ્ટતા જાણી નથી, પરંતુ આવેલું જતું નથી તેથી વિપુળમતિ સંભવે છે,

પ્રશ્ન ૩—તીર્થંકર વરસીદાન આપે છે ત્યારે સોનામહોરો જ આપે છે કે બીજું પણ આપે છે ?

ઉત્તર—સોનામહોરો, રૂપીઆ, અન્ન, વસ્ત્ર, હાથી, ઘોડા વગેરે જે માગે તે આપે છે.

પ્રશ્ન ૪—વરસીદાન માટે જાણું દ્રવ્ય દેવો ક્યાંથી લાવે છે ?

ઉત્તર—એ વિષે કદપસૂત્રની સુબોધિકા ટીકામાં વિસ્તારથી વર્ણન કરેલું છે તે વાંચો. તમે ઘણીવાર તે સાંભળ્યું પણ હશે.

પ્રશ્ન ૫—દીક્ષાવળતે તીર્થંકરને જાણે ઈંદ્ર દેવદૂધ મૂકે છે તે જાણી તીર્થંકરોને ક્યાં સુધી રહેલ છે ?

ઉત્તર—વીર પ્રભુને એક વર્ષ ઝાઝેરું અને જીજ્ઞા ત્રેવીશ તીર્થંકરોને નિર્વાણ પામતા સુધી રહેલ છે એમ સમ્પત્તિશતસ્થાન પ્રકરણમાં કહેલ છે. ઋષભદેવને એક વર્ષ રહ્યાનું કોઈ સ્થળે કહેલ છે, પણ તેનું કારણ જણાવેલ નથી.

પ્રશ્ન ૬—વીરપ્રભુનું ને ઋષભદેવનું દેવદૂધ ગયા પછી તેમનો શારીરિક દેખાવ જિભાત્સ લાગતો નહીં હોય ?

ઉત્તર—તીર્થંકરના અતિશયોવડે તેઓ જિભાત્સ લાગતા નથી. સુંદર જ લાગે છે એમ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૭—તીર્થંકરનામકર્મ બાંધવું અને નિકાચીત કરવું એ બંને વાત એક જ છે કે ભુદ્ધી છે ?

ઉત્તર—એક નથી. તીર્થંકરનામકર્મ તો ઘણા ભવ અગાઉ પણ બાંધે છે અને તે કોઈ જીવને મિથ્યાત્વાદિ કારણથી વિલય પણ જાય છે નિકાચીત તો પાછલે ત્રીજે ભવે જ કરે છે અને પછી તે તીર્થંકર થાય જ છે.

પ્રશ્ન ૮—નવપદજીની પૂજામાં કહ્યું છે કે—ત્રીજે ભવ વરથાનકે તપ કરી, જોણે બાંધ્યું જિનનામ—આ પ્રમાણે કૃષ્ણ કે શ્રેણિકરાજાએ ત્રીજે ભવે તપ કર્યાનું જણાતું નથી તો શી રીતે બાંધ્યું ?

ઉત્તર—તપશબ્દથી તમારું લક્ષ બાદ્ય તપ ઉપર જાય છે, પરંતુ તેમણે અત્યંતર તપ વિનય-વૈયાકચ્યાદિ કરેલ છે અને તેથી તીર્થંકરનામકર્મ બાંધ્યું છે. શ્રેણિકે નિકાચીત કર્યું છે અને કૃષ્ણ તો હવે નરકમાંથી નીકળી મનુષ્ય ઘરે તે ભવમાં નિકાચીત કરવાના છે. તેમણે નેમિનાથજીના ૧૮૦૦૦ મુનિને વંદન કર્યું ત્યારે તીર્થંકરનામકર્મ બાંધ્યું છે. શ્રેણિકરાજાએ વીરપ્રભુની સક્તિથી બાંધ્યું છે.

પ્રશ્ન ૯—રાવણે તીર્થંકરનામકર્મ અષ્ટાપદ પર પ્રભુસક્તિથી બાંધ્યું છે ત્યાં નિકાચીત કર્યું છે કે નહીં ?

ઉત્તર—નિકાચીત કર્યું નથી. નિકાચીત તો ચૌદમે ભવે તીર્થંકર થવાના છે તેની અગાઉના ત્રીજે ભવે કરશે.

પ્રશ્ન ૧૦—તીર્થંકરનામકર્મ મુનિપણમાં નિકાચીત કરે એવો અથવા ક્ષાયિકસમકિતી કરે એવો નિર્ણય છે ?

ઉત્તર—એવો નિર્ણય નથી. શ્રેણિક રાજાની જેમ ગૃહસ્થપણમાં પણ નિકાચીત કરી શકે, અને ક્ષયોપશમ સમકિતી પણ તીર્થંકરનામકર્મ બાંધી શકે—નિકાચીત કરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૧—વીરપ્રભુના શાસનમાં નવ જણે તીર્થંકરનામકર્મ બાંધ્યાનો ઉલ્લેખ છે તેમણે નિકાચીત કર્યું છે ?

ઉત્તર—ગાધાએ નિકાચીત કર્યું નથી. નિકાચીત તો તીર્થંકર થવાના હશે ત્યારે તેની અગાઉ ત્રીજે ભવે કરશે.

પ્રશ્ન ૧૨—ગણધરો દાદશાંગી કર્મ શક્તિથી રચે છે ? અને સર્વ ગણધરો સરસ્થી રચે છે કે તેમાં ફેરફાર હોય છે ? વળી રચે છે એટલે શું સમજવું ?

ઉત્તર—ગણધરોને તો તીર્થંકર પામેથી ત્રિપદી સાંગજતા જ ગણધરનામકર્મના ઉદયથી અપૂર્વ ક્ષયોપશમ જાણે છે એટલે તરત જ તેને દુનિયાનો પૂર્વ

બોધ થઈ જાય છે અને તે બધા દ્વાદશાંગી રહે છે. તેમાં ભાવ સરખો હોય, શબ્દરચના એક સરખી ન હોય. રહે છે એટલે અક્ષરાનુક્રમે હૃદયમાં-મનમાં ગોઠવી જાય છે. લખતા કે લખાવતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—ગણધરના શિષ્યો તો ગણધર પાસેથી મુખદ્વારા સાંભળીને દ્વાદશાંગીના એક્યાસી થાય છે. તે બધાને બોધ સરખો થતો હશે કે તેમાં તરતમતા હશે ?

ઉત્તર—અક્ષરબોધ સરખો હોય છે, પરંતુ મતિજ્ઞાનને અનુસારે અર્થ-બોધમાં છઠ્ઠાણુવડીઆ લાભે છે. એક કરતાં બીજાને અનંતશુભો બોધ પણુ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૪—સર્વલઘિસંપન્ન કોને કહીએ ? ગણધરો અને ચૌદ પૂર્વધરો સર્વલઘિસંપન્ન હોય ?

ઉત્તર—ગણધરો સર્વલઘિસંપન્ન હોય. બધા ચૌદપૂર્વધરો સર્વલઘિસંપન્ન ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૫—ગણધરની ગતિ શુ થાય ?

ઉત્તર—સર્વ ગણધરો તદ્દમવમોક્ષે જ જાય

પ્રશ્ન ૧૬—ગૌતમસ્વામી વગેરે મોટા ગણધરો છતાં વીરપ્રભુએ પોતાની પાટે સુધર્માસ્વામીને કેમ સ્થાપ્યા ?

ઉત્તર—નવ ગણધરો તો પ્રભુની હયાતીમાં જ નિર્વાણ પામ્યા હતા અને ગૌતમ ગણધર પોતાના નિર્વાણ પછી તરત જ કેવળજ્ઞાન પામવાના છે એમ પ્રભુ જાણતા હતા અને શાસન ચલાવવાનું કામ છદ્મચતુર્ન જ છે, તેથી સુધર્માસ્વામીને દીર્ઘાયુષી જાણી તેને પોતાની પાટ પર સ્થાપ્યા હતા.

પ્રશ્ન ૧૭—મનઃપર્યવજ્ઞાની પોતાના અને અન્ય જીવોના કેટલા ભવો દેખે ? અને તેમની ગતિ કઈ હોય ?

ઉત્તર—મનઃપર્યવજ્ઞાનનો ખાસ વિષય મનના પર્યાય જાણવાનો છે. ભવો જાણવાનો વિષય અવધિજ્ઞાનનો છે, તેથી અવધિજ્ઞાન સંહિત જો મનઃપર્યવજ્ઞાન પામ્યા હોય તો ભવો દેખે તે સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા દેખે. સર્વ જીવ માત્રના દેખે એમ સમજીનું નહીં જે પૂછે તેના વિચારવાથી દેખે.

મનઃપર્યવજ્ઞાન બે પ્રકારનું હોય છે : વિપુળમતિ અને ઋંજનુંમતિ. તેમાં વિપુળમતિને તો કેવળજ્ઞાન થાય જ છે, તેથી તે તો મોક્ષે જ જાય. ઋંજનુંમતિ જ્ઞાન જો જાય તો પછી તે જીવ ચારે ગતિમાં જાય એમ સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૮—મનુષ્યને અવધિજ્ઞાન જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કેટલું હોય ? અને તે આવેલું જાય કે નહીં ?

સ્વત્સંસ્તવેન ભવસંતતિસન્નિવદ્ધમ,
પાપં ક્ષણાત્ક્ષયમુપૈતિ શરીરભાજામ્ ।
આકાંતલોકમલિનીલમશેષમાશુ,
સૂર્યાશુભિન્નમિવ શાર્વરમંધકારમ્ ॥ ૭ ॥

મત્વેતિ નાથ ! તવ સંસ્તવનં મયેદ-
મારખ્યતે તનુધિયાપિ તવ પ્રમાવાત્ ।
ચેતો દ્વરિષ્યતિ સતાં નલિનીદલેષુ,
મુક્તાફલદ્યુતિમુપૈતિ નનૂદર્શિદુઃ ॥ ૮ ॥

આસ્તાં તવ સ્તવનમસ્તસમસ્તદોષમ્,
સ્વસંકથાપિ જગતાં દુરિતાનિ હંતિ ।
દૂરે સદ્દસ્યકિરણઃ કુરુતે પ્રમૈચ,
પદ્માકરેષુ જલજાનિ વિકાશભાંજિ ॥ ૯ ॥

નાસ્યદ્ભૂતં મુચનભૂષણભૂતનાથ !,
ભૂતૈર્ગુણેર્મુખિ ભવંતમભિષ્ણુવંતઃ ।
તુલ્યા ભવંતિ ભવતો નનુ તેન કિં વા,
ભૂત્યાશ્રિતં ય દ્વદ્ નાત્મનમં કરોતિ ? ॥ ૧૦ ॥

દૃષ્ટ્વા ભવંતમનિમેષવિલોકનીયં,
નાન્યથ તોપમુપયાતિ જનસ્ય ચક્ષુઃ ।
પાંત્વા પયઃ શશિકરદ્યુતિદુગ્ધસિંધોઃ,
ક્ષારં જલં જલનિધેરશિતું ક દૃષ્ટેત્ ? ॥ ૧૧ ॥

યઃ શાંતરાગચ્ચિમિઃ પરમાણુમિત્ત્વં ।
નિમાર્પિતસ્ત્રિભુવનૈકલ્લામભૂત ! ।
તાવંત પયઃ યત્નુ તેડ્વજ્જનવઃ ધૃતિચ્યામ્,
યત્તે સમાનમપરં ન દિ રૂપમસ્તિ ॥ ૧૨ ॥

સ્તુતિથક્રી લવલવે ઉપજેલ પાપો,
નાથે ક્ષણે જિનવશ અમ માનવીનાં;
રાત્રિતણે દિનકરે કિરણે નસાડ્યો,
અંધારં ગાઢ લમરા ગહુથી પ્રસાર્યા ૭

છો હું લઘુ સમજણો મુજ ગીત પામે,
ક્રીતિ અનેક જિનલક્ષિતથક્રી પ્રણે રે;
સાધુતાણું મન હરે ગીત વારિજિહ્વ,
મોતી દીસે કમળપત્ર પરે રહેલું ૮

શાને રચું સ્તવન જ્યાં તવ નામ માત્રે,
ભાંગે ગાથાં જગતનાં દુઃખ દોષ નિશ્ચે;
દૂરે રહેલ સવિતા વિકસાવે આંહી,
કાસારના કમળને જિમ તે પ્રભાતે ૯

આશ્ચર્ય શું ? તુજ શુભો સમરે જનો જે,
લક્ષિતવડે સતતથી જિન સતદિને;
થાથે પ્રભુ તુજ સમા વીતરાગ કે ના,
આશ્રિત તે સ્વસમ રક્ષક ના કરે શું ? ૧૦

જોતાં પ્રણે ! તુજ વિલા અનિમેષ મેત્રે,
ખીજાં અનેક નિરખી નવિ શાંત યાઉં;
જ્યાં આંદની સમ મુધા મળતી પીવાને,
ખાસં ન સાગરતાણું જળ કોઈ વાંછે ૧૧

જે શાંત રાગચ્ચિના પરમાણુઓથી,
નિર્મિત દેહ અતિ મુંદર છે ત્રિલોકિ;
છે તેટલા વચ્ચુનલે પરમાણુ નિશ્ચે,
ના આપ તુલ્યરૂપ કારણ કે જડે હાં ૧૨

વીરશ્રુત

પુત્રો કેવા જોઈએ ?

જોઈએ તે તું દીકરા દેજ સમા જે દિનકરા, કુલ પૃથ્વીને કરતાં પ્રકાશિત દુઃખ તિમિર દાળે ખરા;
જોવા ન જે દો દીકરા તે દીકરા નહીં દી-દર્શા, ગણેતર અરે જોયી ગહુ રસને રસમતા દીકરા ૧
દે કામ આવે નાંદિ આ તો નાન જે હુઆવના, છે ભારરૂપે ભૂતલે માગાવના મન તાવના;
જોવા અરે રે દીકરાથી વાંચીયા રહેલું જલું, જેને વીને તે જાણતા જે દુઃખ કુપુતનું કેટલું ? ૨

પ્રભાવિક પુરુષો

જંબુકુમાર

(૩)

શુદ્ધ પ્રેમની સુવાસ—

“આ વસ્તીગૃહમાં છે કોઈ? થોડો સમય નિવાસ કરવાની મારી ઇચ્છા છે તો અનુસા મળી શકશે?”

અવાજ સાંભળી, મૌનતામાં પૂર્ણપણે પ્રવેશી ચૂકેલી એક નારી વસ્તીગૃહના દરવાજા પર દોડી આવી. અર્ધ-ઊઘાડા દ્વારને ખરાબર ઊઘાડી આગતુક અતિથિ સામે ન્યાં દૃષ્ટિપાત કરે છે ત્યાં એકાએક આશ્ચર્યમગ્ન બની જાય છે! કુધાતુરને એકાએક સૂકા રોટલાને ગદલે ઘેર મળતાં જેવો આનંદ થઈ આવે તેથી અધિક હર્ષ આ નારીને સામે ઊભા રહીને પ્રશ્ન કરતા શ્રમણને નિરખીને થયો. ચિરકાળ સેવિત મનોકામના સફળ થતાં અંતર નાચી ઊઠ્યું. દેહનાં પ્રત્યેક ગાત્રો પુલકિત બન્યા. એ અકથ્ય આનંદના અતિરેકમાં શ્રમણની અનુસા સંજોગનો પ્રશ્ન અધર લટકી રહ્યો.

“માતા! કેમ વિસ્મિત મને મૌનપણે ઊભાં છો? આ વિશાળ સ્થાનમાં મારા સરખા અર્કિયન સાધુને વિશ્રામ માટે થોડી જગ્યા નહીં આપી શકે?”

“મહારાજ! સુખે પધારો. આ વસ્તીનો ઉપયોગ સાધુ-સંતોને માટે ચોવીશે કલાક ખુલ્લો છે. અતિથિ-અવ્યાગતની શુદ્ધ સરળતાથી થઈ શકે, એમના

ઉપદેશનો લાભ મળી શકે, એટલા સારુ તો આ મહાન જંબાવવામાં આવ્યું છે. અમે નજીકમાં વસીએ છીએ છતાં ઊભય વચ્ચેની જાંઘણી સુંદર છે અને ઘટતું અંતર એની રીતે રળાયેલ છે કે જેથી કોઈને અડચણ પડેતી શકે નહીં. રાગી ને ત્યાગી ઊભય પોતપોતાનાં કાર્યો નિરાળાધપણે કરી શકે. એમાં પ્રવેશવાની આજ્ઞા માગનાર આપ પ્રથમ સંત છો. બાકી અત્યારપૂર્વ કેટલાયે સંન્યાસી, જાવા અહીં આવી ગયા. દ્વાર ઊઘાડાં દેખી, એમાં પ્રવેશી, ઇચ્છિત સમય સુધી નિવાસ કરી, પોતાને પંથે પળ્યા છે.”

“માતા! એ જાંઘાં કરતાં, રાતપુત્ર શ્રી મહાવીરદેવના નિર્ઝંથનો ધર્મ જુદો છે. માલિકની આજ્ઞા વિના એક તરણું સરખુંએ જ્યાં લઈ ન શકે ત્યાં પૂછ્યા વિના પ્રવેશ તો કેમ જ થાય?”

“સાધુજી! ત્યારે તો એ ધર્મ મહાન ગણાય. નીતિનું ધોરણ તો એવું જ જોઈએ. એ સંજોગે અવકાશે વાત કરીશું. આપ શ્રમિત થયા લાગે છે તો સુખેથી પધારી, ખભા પરનો ભાર ઉતારી વિશ્રાન્તિ લ્યો.”

“માતા! થાકતું તો શું કહેવું? પંદર માઈલનો વિહાર તો હસતાંરમતાં કરી

નાંખનાર મારા જેવા સાધુને આ સુઆ-
મના સાત માઈલ તો એટલા ભારે પડી
ગયા કે બુઝોને કેટલો દિવસ ચડી ગયો
ને કેટલા તડકા ઊતર્યા ? ડગલે ને પગલે
મને ભૂતકાળની સ્મૃતિ થવા માંડી. બાલ્ય-
કાળની મસ્તી, ભાઈ સાથેની ક્રીડા અને
પ્રદેશો સાથેના છૂપા વાર્તાવિનોદ મનો-
પ્રદેશમાં જળકું મંથન કરવા લાગ્યા.
એ અવનવા તરંગો પર હીલોળા ખાતું
ચિત્ત જલ્દી પગોને ચંલાવી દેતું ન હોય
તેમ સતત ગતિ કરતાં છતાં ધરતીનો
છેડો તેઓ સમયમાં નિર્ણીત ન લાવી
શક્યા. જ્યાં આત્મા જ કેઈ અનેાખી
વિચારશ્રેણીમાં ભ્રમણ કરતો હોય ત્યાં
પગ કે હાથ ગિયારા શું કરે ? ”

“ ત્યારે મહારાજ ! તમે આ
ગામના વતની લાગો છો ? ”

“ ગાતા ! કેવળ વતની જ નહિ પણ
આ ગામના માલિક યાને મુખીનેા પુત્ર !
પણ એ ઇતિહાસ તો લાંબો છે. એ લાંબી
રામાયણમાં મેં બજવેલા ભાગનું પ્રાયશ્ચિત્ત
કરવા સારુ તો આજે વર્ષો વીત્યા છતાં,
દૃઢ્યની ઊંડી શુક્રમાં છુપાયેલી સ્નેહ-
બંધોને સંજવન કરો, પુનઃ નવપલ્લવિત
કરવા, તક મળતાં નીકળી આવો છું. ”

આમ વાત યાય છે તેવામાં પંદરેક
વર્ષોનો એક યુવાન અને વૃદ્ધાવસ્થાથી
જૂનાં માત્રો પર ચિધિલતા આવી
છે, દરચલીઓ પડી છે અને જેના
માથાના દેશ ચેતતાને ધારણ કરી

ચૂક્યા છે એવા એક ડોશીમા પરસ્પર
રકબક કરતાં આવી ચડ્યા.

યુવાન અને ડોશીમા, પ્રાદા અને શ્રમ-
ણરૂપ ચાર આત્માઓની આ મંડળીને
આપણા ચાલુ કથાનક સાથે કેવો સંબંધ છે
એ વિચારી લઈ આગળ વધીશું તો વાર્તા-
લાપમાં રસની જામાવટ ઠીક થશે એટલા
સારુ સંક્ષેપમાં ભૂતકાળ પ્રતિ મીટ માંડીએ.

પતિવ્રતા તરીકે જીવન વીતાવવાનો
નાગિલાનો દૃઢ નિશ્ચય સાંભળીને આર્ય-
વાન આમપતિયાને ભવદેવના પિતા આન-
દિત થયા અને નાગિલા જેવી કુળવધૂ
પ્રાપ્ત થઈ એ માટે પોતાને અહોભાગી
માનવા લાગ્યા. પુત્રો તો ચારિત્ર લઈ
ચાલ્યા ગયા હતા અને એમાં ભવદેવ
પાછો ફરશે એવી નાગિલાની આશા
સાંભળી હતી, છતાં પોતાને તો પાકી
ખાત્રી હતી કે એ માર્ગે જંગમ પછી
પાછા આવવાની આશા આકાશકુસુમ-
વત્ અસંભવિત છે, તો પણ નાગિલાના
સંતોષ અર્થે-જીવનનિર્વાહ સુખેથી ચાલી
શકે એવી સગવડ કરીને-વધારાની
લક્ષ્મીનો વ્યય પરમાર્થના કાર્યોમાં
નાગિલાની સંમતિ લઈને કરવા માંડ્યો.
સુઆમની ભાગોળે આવેલ અતિથિગૃહ
ગંધાવનાર આર્યવાન આમપતિ જ હતા.

આવેલા ડોશીમા અને યુવાન એ
મા-દીકરો થતાં હતાં. વતે પ્રાણજ
હોઈ યજ્ઞમાનવૃત્તિને વ્યવસાય હતો.
જે કાળે આર્યવાને એમને આશ્રય આપ્યો
ત્યારે પુત્રની વય માત્ર એ વર્ષની થઈ

હતી અને વૃદ્ધા તરતની વિધવા થઈ હતી. આમ દુઃખમાં આવી પડેલ જીવોને સહાય કરવામાં ધર્મ છે એ માન્યતાથી તેમ જ નાગિલા બ્યારે એકલી પડે ત્યારે તેણીને ટેકારૂં થઈ પડે એવા શુદ્ધ આશયથી આર્યવાને એ મા-દીકરાને આશ્રય આપ્યો હતો. આમ ડોશીમા કુટુંબીજન જેવા બની ગયાં હતાં. રસોઈ આદિ ઘરકાર્યોમાં એ દિવ્યવૃદ્ધાનો સહકાર નાગિલાને પોતાની જનેતા સમ ઉપયોગી થઈ પડતો. એટલે એ 'માતા'ના સંજોધનથી જ તેની સાથે વ્યવહાર ચલાવતી. નાના એવા દિવ્યઅર્લોકનો ઉછેર આર્યવાનને ખાસ સંસારમાં મીઠા પાણીની વીરડી સમ હતો. સંસારનું અઠ અસ્પર્શિત રીતે ચાલ્યું જતું હતું. કશા કાળ પોતાનો પંજે વિના રોકાયે કે સ્વેચ્છા મુજબ મારતો. એના સપાટામાં આર્યવાન દંપતી અને નાગદત્તવાસુકીની જોડી આવી. આત્મા જોડી ગયો ને જોળીઆં માટીમાં મળી ગયાં. જો કે આમ બનવામાં સમયનો આંતરો દરેક વચ્ચે પડ્યો, પણ પાંચ વર્ષના ગાળામાં તો નાગિલા એકલી-અટુલી બની ગઈ. પ્રાણજીવ-વૃદ્ધાનો સાથ બાદ કરીએ તો જગતમાં એને પોતાનું કહેવાય તેવું કોઈ જ નહોતું.

ઉપરના બનાવ પછી નાગિલા, ડોશી અને ઉમ્મરમાં આવતો એનો દીકરો ગામની લાગોળે આવેલા અતિથિગૃહમાં વસતાં હતાં. અતિથિ-અવ્યાગતની શુશ્રૂષામાં, ખાનપાનદ્વારા લક્ષિત કરી, પરો-

પકારમય જીવન વ્યતીત કરતા. નાગિલાનું અંતર પોકારતું કે એક વાર ભવદેવનો સમાગમ તો જરૂર થવાનો, એટલે તેણી પોતાના પતિવ્રતાધર્મને જરા પણ ક્ષતિ ન પહોંચે અને દેહનો ટકાવ રહી શકે એ રીતે નારીબલિસુલભ મત-નિયમ પાળતી. વૃદ્ધાનો પુત્ર મોટો થવા આવ્યો હતો અને છેલ્લાં બે વર્ષથી પોતાની બાપિકી યજમાનવૃત્તિ સંભાળવા પણ લાગ્યો હતો. જે વેળા શ્રમજી અતિથિગૃહના દરવાજે આવ્યા એ વેળા ડોશીમા રસોઈના કાર્યમાં પરોવાયાં હતાં અને તેમનો પુત્ર, આજે પર્વણી હોવાથી એક યજમાનને ત્યાં જમવા ગયો હતો.

પાંચક સહજ જાણી શકશે કે દ્વાર આગળ આવતાં જ જે પ્રૌઢા આશ્ચર્યાન્વિત થઈ ગઈ તે અન્ય કેમ નહિ પણ નાગિલા પોતે જ હતી. શ્રમજીને જોતાં જ એ જોળખી ગઈ. જીવનમાં લાંબા કાળથી જેને મળવા સારું ચિરાગ બની રહેલ છે અને જેના આગમનની માર્ગપ્રતીક્ષામાં સંખ્યાબંધ વર્ષો વીતાવ્યાં છે એ હૃદયનાથ ભવદેવ પોતે જ સાધુ તરીકે સામે ખડા છે એટલું જ નહિ પણ સ્થાનકમાં પ્રવેશ માટે આજા માગી રહ્યા છે એ દૃશ્ય જોતાં જ તેણીનાં રોમાંચ વિકસ્વર થયાં. એકાદ ખાડામાં થોડાં બીઆં નાંખી, સતત એની પાછળ જળસિંચન કરનાર, હંમેશા એ પ્રતિ નજર નાંખનાર અને ભૂમિમાંથી અંકુર ફૂટતાં જ ચોતરફ ક્યારે ખાંધી એનું યથાયોગ્ય રીતે રક્ષણ કરી,

એ અંકુરને વૃદ્ધિ પમાડનાર અને અંકુરને સ્વરૂપ પલટો લેવડાવી વૃક્ષરૂપે પરિણામવાનાર, વર્ષો સુધી જે અથાગ મહેનત કરે છે-એની પાછળ એકધારો જે પરિશ્રમ ઉઠાવે છે, તેને એ નવીન વૃક્ષ પર ફળ એસતાં નિરખી જે આનંદ ધાય છે તે અવર્ણનીય હોય છે. મન પોકારે છે કે ક્યું, કરાવ્યું સફળ થયું તેમ આજે મુનિને જોતાં નાગિલાને થયું, છતાં વિલક્ષણતા એક હતી અને તે એ જ કે આવનાર સંત-મુનિ ભવદેવ-ખૂદ નાગિલાના પ્રેમાકર્ષણથી જ મુનિમંડળી ત્યજીને આવેલ હતા. માર્ગે બાહ્યાવસ્થાના ને તરુણ નિંદગીના જે આનંદો ભોગવેલા તેનાં સંસારણુ મનમાં તાબાં કરેલ છતાં નેત્ર સામે ઊભેલી પ્રૌઢા-નાગિલાને ઝોળખી શકતા નથી !

આમ યવામાં પ્રેમની ઊણપ કે સ્નેહની ઝોછાશ માનવાપણું નથી જ. એનાં નિમિત્તભૂત જે કારણો છે તે એમાં જ તરી આવે છે. તે એટલાં જ કે-શ્રીજીવનના શરીર પર બાહ્ય, યુવા અને પ્રૌઢાવસ્થાના ફેરફારો અગમ્ય રીતે ધાય છે. એનાથી દેહ-સ્થિતિમાં જળરો પલટો આવે છે અંગ-ઉપાગોની પુલકિતતા કિંવા શિથિલતા, અથવા અવસ્થા બદલી કાળનો ભરતી-ઓટ દિદાર-પરિવર્તનમાં અનેરો ભાગ ભજવે છે અને એ જ કારણથી શબ્દગાર મનવાની ક્રિયામાં તરુણી નાગિલાને છોડી જનાર ભવદેવ, અદર્શિત ચિંતન કરવાના મતવાળો છતાં એ જ નાગિલાને આમે

જોયા છતાં પિછાની શકતા નથી. તારુણ્ય અદૃશ્ય થયું અને પ્રૌઢતાએ પોતાની સત્તા નાગિલા પર પૂર્ણપણે જમાવી એને એ આભારી છે. બીજી વાત એ પણ સ્પષ્ટ છે કે નારીહૃદયની કોમળતા-જે વ્યક્તિ પર દૃઢ રાગ પ્રગલ્ભો તેને ગમે તેવા કપરા સંયોગોમાં પણ વળગી રહેવાની નિશ્ચિતતા, અને એ માટે પ્રાણતું પણ બળિદાન દેવું પડે તો તે દેવાની ઉત્કટતા અભેડ હોય છે. તેણીનો શ્રદ્ધા-દીપક કોઈ અનેાળી પદ્ધત્તિએ જલતો હોય છે એને શંકાનાં વાદળોથી કોઈ કોઈ વાર ક્ષોભ પહોંચે છે ખરો, છતાં એવું ઊંડાણ એટલું ઘેરું હોય છે કે જવદેલે જ એ સ્થાનબ્રહ્મ ધાય છે. એક વાર પ્રેમની ગાંઠ વળી ગઈ તે વળી ગઈ, એની પાછળના બળના કેન્દ્રિતતા સાહસ-પરાક્રમ કે કપરા ભોગોનો ઈતિહાસ યથાર્થ રીતે આલેખવો હોય તો પૂર્ણ અવકાશ ને વિપુલ સાધન-સામગ્રી જોઈએ અને સાથે સાથે સમભાવ દૃષ્ટિએ પૃથક્કરણ કરવાની વૃત્તિ પણ જોઈએ. ટૂંકમાં એટલું જ કહેવું પર્યાપ્ત છે કે ભ્રમર કમળના પરિમલ માટે કિંવા પતંગીઉં દીપકજ્યોત માટે જે રીતે જીવન ન્યોછાવર કરે છે તે કરતાં પણ અધિક પ્રમાણમાં કેવળ પ્રેમની ગાંઠના નિભાવ અર્થે અગર તો સ્નેહતાંતુના સંરક્ષણ અર્થે ત્રિયાબલિ સારાયે જીવનની આદુનિ આપી દે છે ! એ વેળા ગણિતના નથી તો આંકડા મૂકવા તે યોજની કે નથી તો લાભ-

લાલના તોલન કરતી ! ઈશક પાછા-
જની ફનાગીરી તેણીને સહજ છે.
પુરુષજાતિ આ હદે નથી પહોંચી શકતી
પ્રેમમાં એ દહતા કેળવી શકે છે છતાં
નિશ્ચયતા તો લલનાજાતિને જ વરી છે,
તેથી જ અંજના, સીતા, કળાવતી કે
દમયંતીનાં હિદાયરણુ જીવંત છે અને
જીવંત રહેવાનાં છે. એમાં જે પ્રેરણા-
શક્તિ અને જીવનતા ઉદ્ભાસ લેરલા છે
તે અજોડ છે અને સરળા હક્રની વાતોથી
એમાં સમાયેલ અદ્વિતીય ગૌરવને કંઈ જ
ક્ષતિ પહોંચતી નથી.

વાર્તા-પ્રવાહમાં આગળ વધીએ અને
પેલી મંડળીમાં એ ચર્ચા કેવા સ્વરૂપે
ચાલે છે એ તપાસીએ તે પૂર્વે એટલો
ખુલાસો જરૂરી છે કે ડોશીમાનો દીકરો,
જેનું નામ જનાર્દન છે, તે ગામમાં એક
યજ્ઞમાનને ત્યાંથી ખીરનું લોજન જમી,
સુવર્ણમહોરની દક્ષિણા લઈ, સત્વર
પાછો ફર્યો હતો અને અતિથિગૃહમાંના
પોતાના નિવાસસ્થાનમાં આવી, વૃદ્ધ માતા
સન્મુખ મહોર મૂકી, જલ્દી એક ખાલી
વાસણ લાવવાની તેમજ ખાધેલું વમન
કરી શકાય તેવી ફાકી આણવાની વાત
કરી રહ્યો હતો એમ કરવા પાછળ એનો
આશય એ હતો કે આજે પર્વણીનો પવિત્ર
દિન હોવાથી, કેટલાક બીજા યજ્ઞમાનો
તરફથી પણ પોતાને ઘેર એને લોજનનું
નિમંત્રણ મળેલ હોવાથી તેમને ત્યાં જઈ,
લોજન કરવું અને દક્ષિણા મેળવવી.
અન્યત્ર જઈ જમવાનું સુગમ પડે એ

સારું પેટ ખાલી કરવાને માટે વમન કર-
વાનો ઈરાદો હતો અને ખીર જેવા મિષ્ટ
લોજનનો પાછા ફર્યા ખાદ્ય પુનઃ સ્વાદ
લેવાનો મનોરથ પણ હતો.

માતા ખાધેલ અન્નને વમન કરાવ-
વાથી વિરુદ્ધ હતી અને તેથી ય વિશેષ વિરુદ્ધ
ફરીને પુનઃ તે આરોગ્યવાની વાતથી હતી.
પુત્રથી જમણનો તેમજ એ પાછળ મળ-
નાર દક્ષિણાનો લોભ છોડાતો નહોતો.
વમન વિના એ કાર્યને સરળ કરનાર
અન્ય કોઈ માર્ગ નહોતો. માતા પુત્રની
રક્તકંકના નિરાકરણાર્થે જ્યાં શ્રમણ અને
નાગિલા ભિખા હતા ત્યાં આવી, વૃદ્ધાના
મુખથી એનો આરંભ થયો. “દીકરી ! આ
જનાર્દનને સમજાવ. કેમે ફરીને મારી
વાત એ માનતો જ નથી. આરોગ્યની
દૃષ્ટિએ હાનિકારક એવું વમન કરવારૂપ
કાર્ય એ કરવા ઉચ્ચુકત થયો છે.”

“જનાર્દન ! શા સારું આવી હઠ કરે
છે ? માતાને વિનાકારણ કેમ સંતોષ આપે
છે ?” નાગિલાએ પ્રેમભર્યા પ્રશ્ના કર્યાં.

“મોટી બહેન ! રોજ કંઈ પર્વે આવતાં
નથી તેમજ યજ્ઞમાનો આમંત્રણ આપતો
નથી. ઘણા દિવસે આજે એક કરતાં
વધુ યજ્ઞમાનોનો આશ્રહ થયો છે. સુવર્ણ-
મહોરની દક્ષિણા જતી કરવા મન માનતું
નથી ખીરના લોજનનું વમન કર્યા સિવાય
પેટ ખાલી થાય તેમ નથી અને આગળ
ડગ ભરાય તેમ નથી. વળી ખીરની
મિષ્ટતાનો સ્વાદ હમુ. પણ જીભ ઉપર છે
એટલે હું માતૃશ્રીને કહું છું કે મારી

હતો. સારો ચે મંડપ વિશાળ માનવમેદનીથી ઊભરાઈ ગયો. પોતાને આંગણે જૈન-સમાજના આગેવાન ગૃહસ્થોને નોતરવાની ધન્ય તક મળવા બદલે હિન્દના જૈનસમાજના મળતા અધિવેશનના સુકાની શ્રી છોટાલાલભાઈની સેવાનું સન્માન કરતું માનપત્ર નિર્માણ ગામ તરફથી વાંચી સંભળાવવામા આવ્યું. શ્રીયુત અર્નતરાયભાઈ પટ્ટણીએ સૌ ભાઈઓ ઐક્યથી કાર્ય કરે એની ભાવના વ્યક્ત કરતાં, સદ્ગત પિતાની જેમ જૈનસમાજ પોતાને ચાહે છે તે માટે આભાર માન્યો અને રાજ્ય તરફથી આ અધિવેશનમાં અપાએવ સગવડો સદુપયોગ થાય તેવી ઇચ્છા વ્યક્ત કરી અને પ્રમુખશ્રીને માનપત્ર અર્પણ કર્યું.

આ પ્રમંડે શ્રી કુંવરજી આણંદજી, શ્રીયુત વીરચંદ પાનાચંદ, શ્રી ચતુરભાઈ ગયચંદ વિગેરેના મમૈચિત વિવેચનો થયા હતા, જેમા પ્રમુખશ્રીની કાર્યશક્તિ અને કોન્ફીડન્સના સુકાની તરીકેની તેઓશ્રીની લાયકાત માટે સતોષ વ્યક્ત કરી, ભાવનગર ગમ્યે આ અધિવેશનની મગવડ માટે જે અપૂર્વ મદદ કરી છે તે માટે આભાર માનવામા આવ્યો હતો.

પુદ્ગલી બેઠક—

ગતિના માત કયાકે, બેન્ડના સત્કાર માથે પ્રમુખ સાહેબ છોટાલાલભાઈએ ગડ-પમા પ્રવેશ કર્યો મારોએ વિશાળ મંડપ, સ્વાગત સમિતિના મન્થો, પ્રતિનિધિઓ અને પ્રેક્ષકોથી ભરાઈ ગયો હતો. ભાવનગર સ્ટેડના મે દિવાનસાહેબ શ્રી અર્નતરાય પ્રજાશંકર પટ્ટણી, ગઢડાવાળા શ્રી મોહનલાલ મોતીચંદભાઈ, બોટાદના નગરશેઠ શ્રી હિમતલાલભાઈ, વડવાણ કાઉન્સિલના ચેરમેન શ્રીયુત મણિલાલભાઈ, ભાવનગર રેલ્વે મેનેજર શ્રીયુત હેમચંદભાઈ, શ્રી દલીચંદ વીરચંદ ઔઘ, શ્રીયુત કુંવરજી આણંદજી વગેરેની હાજરી ધ્યાન ખેંચતી હતી.

કાર્યના આરંભમાં બેન ચદ્રા મણિલાલ શેઠ, તથા શ્રી મહારીગ્યારિત્રત્નાશ્રમ મોનગદના બાળકોએ મગળ ગીતો ગાઈ સંભળાવ્યા. બાદ 'કોન્ફીડન્સના મંત્રો શ્રી ગતિલાલ લક્ષ્મીચંદ કુવાડીઆએ અધિવેશનના આમંત્રણની પત્રિકા વાંચી મંજૂરાવી. ત્યારબાદ સ્વાગતાધ્યક્ષ શ્રી ભગવાનલાલ હરખચંદ સાહે પોતાનું ભાષણ વાંચી સંભળાવ્યું, જે 'જૈન' પત્રમા પ્રગટ થયું છે.

પ્રમુખની દરખાસ્ત—

પ્રમુખસ્થાન માટે ભાવનગર તરફથી દરખાસ્ત મૂકતાં શ્રીયુત કુંવરજી આણંદજીએ જણાવ્યું કે ગ છોટાલાલભાઈએ કેળવણીની સરથાને જન્મ આપરામા અને એક કુશળ મમાજસેરક તરીકે મારી ખ્યાતિ મેળવી છે. એવા મેવાભાઈ આ માગ ૪૦ વર્ષના મિત્ર એક ગૃહસ્થને પ્રમુખસ્થાન સીકાગવાની દરખાસ્ત મૂકતા મને આનંદ થાય છે.

બાદ આગળ મોવતા તેઓએ જણાવ્યું કે સ્વાગતાધિના ભાષણમા મમાજમા દાવાનગ પ્રગટવાની જે વાત જણાવરામા આવી છે તેને દુ માનનો નથી મમાજમા દાવાનગ નથી, અવગળ કરવા છે અને તેમા જ આપણી ઉન્નતિ છે.

આ દરખાસ્તને ડૉ. અમીચંદભાઈ (સુગત), શ્રી મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઈ (ચાન્કોટ), શેઠ રતિલાલ વર્ધમાન (વડવાણ કેમ્પ), શેઠ ચંદુલાલ સાગભાઈ મોદી (અમદાવાદ),

શેઠ મોતીલાલ વીરચંદ (મહારાષ્ટ્ર), શ્રી નાગકુમાર ગકાતી (વડોદરા), અને શ્રી ત્રિલોકચંદ જૈન, પ્રમુખ શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા (પંજાબ) તરફથી ટેકા આપનામા આવ્યો હતો. બાદ તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે પરીખ છોટાલાલ ત્રીમ્બદાસ વકીલે કોન્ફેન્સનું પ્રમુખસ્થાન સ્વીકારી પોતાનું લાપથૂ રજૂ કર્યું હતું, જે ' જૈન ' પત્રમા પ્રગટ કરવામા આવેલ છે.

બાદ બાવનગર રોટના મુખ્ય દિવાન શ્રીયુત અનંતરાયભાઈ પટ્ટણીએ બોલતા જણાવ્યું કે—તમાગમા મતભેદ છે તેમ મેં સામળ્યુ છે તેને માટે એકમત કરવાની જરૂર છે તેની મારી વિનંતિ છે તમે પ્રયત્ન કરો કે એ મતભેદ નીકળી જાય અને ત્યારપછીનું અધિવેશન બાવનગરમા મેળવેા એમ હું ઇચ્છુ છું.

ત્યારબાદ સળજેફટ કમિટિની વરણી કરી પહેલા દિવસનું કાર્ય પૂર્ણ કરવામા આવ્યું હતું
બીજો દિવસ—

બીજો દિવસે સવારે સળજેફટ કમિટિનું કાર્ય શરૂ કરનામા આવ્યું ખુલ્લી બેઠક રાત્રે જ યોજવામા આવેલ હતી એટલે બપોરના પછ સળજેફટ કમિટિનું કાર્ય ચાલુ રાખનામા આવ્યું સાગ્ર સુધીમા ઠગવેાની ચર્ચા પૂર્ણ ન થતા સારુએ કાર્ય એક સાથે પતાવવાના ધોરણે ખુલ્લી બેઠક શુક્રનાર સવાર પર રાખી ગત્રે પછ ઠગવેાની વિચારણા ચાલુ રાખનામા આવી.

ત્રીજો દિવસ—

આજે આરભમા મ ગળગીતો ગાયા બાદ જુદા જુદા સ્થળોએથી સહાનુભૂતિના સનાસે લગભગ સંદેશાઓ આવ્યા હતા તે રજૂ કરવામા આવ્યા જેમાં નીચેના પછ હતા.

સંદેશાઓ—

આચાર્ય શ્રી વિજયચંદલજીસુરીશ્વરજી, મુનિશ્રી વિનયવિજયજી, શેઠ મણિલાલ જેમન, શ્રી કનૈયાલાલ મુન્શી, શ્રી લીલાવતી મુન્શી, શ્રી પોપટલાલ રામચંદ શાહ, ડૉ. પ્રાણ જીનનંદાસ જામનગર, બાણુ બહાદુરસિંહજી સીધી ડૉ. પુનસી, શ્રી મોહનલાલ હેમચંદ જવેરી, શ્રી રણજીભાઈ રાયચંદ, શ્રી ચીનુભાઈ લાનભાઈ ગોડવાડ જૈન સંઘ, બાણુ ભગવાનલાલ પન્નાલાલ, શ્રી કમ્લે વીમા એસનાન સંઘ, શેઠ શાન્તિનાન આશકજી શ્રી ગુનાયચંદ જડા, શ્રી મૂળચંદ આશાગમ વૈરાની.

ત્યારબાદ ઠગવેા પમાર કરનાનું કાર્ય હાથ ધરવામા આવ્યું ઠગવેા પસાર થતા હતા તે દરમિયાન કમ્લે મહિન કાર્ય કરવાની ખાત્રી આપતુ એકાદ પગલું આ પ્રસંગે જ ભરવામા આવે તો વધારે સારુ એ મતનગની દરખાસ્ત કેમવણીના ઠગરના અનુમધાનમા શ્રી કુલચંદ હરિચંદ દોશી તરફથી મૂકવામા આવતા, તેને અંગે પુખ્ત વિચારણા કરી નિર્ણાયણાતે એક જાત્રાતય બેાવસાને ઠગર કરવામા આવ્યો અને તેના સમર્થન માટે કાજો કરનામા આવતા, પાંચ વર્ષ સુધી દર વર્સે આપનાની શરતે જુદા જુદા ગૃહસ્થોએ રૂ. ૫૫૫) નોધાવ્યા હતા કાજાનું કાર્ય હજુ ચાલુ છે અને વધુ મગીન ફાજો થવાને મભવ છે.

જાત્રાત્રયની વ્યવસ્થા અને યોજના માટે એક કમિટિ નિયુક્ત કરવામાં આવી.

ત્યારબાદ કોન્ફરન્સની પ્રવૃત્તિને વેગ આપે અને સંગઠનનું કાર્ય આગળ ચાલતું રહે તે માટે પ્રમુખશ્રી અને તેઓશ્રીના હસ્તે જ નિમાએલ સાત ગૃહસ્થોની કમિટિથી, પ્રવાસ-પ્રવાસ કાર્ય આગળ ચલાવવાનો ઠરાવ શ્રી મોતીલાલ વીરચંદે રજૂ કર્યો હતો, જેના સમર્થનમાં શ્રી લગવાનલાલ હરખચંદ, શ્રી પરમાણુદાસ કુંવરજી કાપડીઆ, શ્રી રતિલાલ નગીનદાસ વગેરેએ વિવેચનો કર્યા બાદ તે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

છેવટ નવા મંત્રીઓ તરીકે શ્રી વીરચંદ પાનાચંદ તથા ડૉ. ચીમનલાલ નેમચંદ શ્રાદ્ધની વરણી કરવામાં આવી હતી, અને એલ છન્ડિઆ રેન્ડીંગ કમિટિના સભ્યોની વરણી નોંધવામાં આવતાં તેમાં અધૂરા રહેલ નામે ચૂંટવાનું કાર્ય સેક્રેટરીઓને સોંપવામાં આવ્યું હતું. પંચમનુ આમંત્રણ—

આ પ્રસંગે પંચમની પધારેલ શ્રી આત્માનંદ જૈન મહાસલાના પ્રમુખ શ્રી ત્રિલોકચંદજી જૈની એમ.એ. તરફથી કોન્ફરન્સના આગામી અધિવેશનને પંચમખાતે નોતરવાની દરખાસ્ત મુકવામાં આવી હતી અને તે માટે ખાસ આગ્રહ કરવામાં આવ્યો, જેનો કોન્ફરન્સે સહર્ષ સ્વીકાર કર્યો હતો.

છેવટમાં પ્રમુખશ્રી, નિંજાળા સંઘ, શ્રી મણિલાલ જેમલ, શેઠ શ્રી મણિલાલ મહોકમચંદ, વિદાય થએલ સેક્રેટરીઓ શ્રી મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીઆ અને શ્રી કાન્તિલાલ કમ્બરદાસ જે. પી. પ્રાંતિય જનરલ સેક્રેટરી શ્રી બહાદુરસિંહજી, શ્રી ગુલાબચંદજી દદ્દા, શ્રી મૂળચંદ આચારામ વૈરાટી, અધિવેશનને અંગે સાધનસામગ્રી આપનાર ભાવનગર રેલ્વે તથા ગઢગ રવામિનાગવજી મંદિર વગેરેનો તથા સ્વયંસેવકો વગેરેનો આભાર માની ‘જૈન જયતિ દામનમ્’ ના જળનાદ વચ્ચે કોન્ફરન્સના પંદરમાં અધિવેશનનું કાર્ય સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું હતું.

પંદરમા અધિવેશનમાં પસાર થયેલા ઠરાવો

ઠરાવ ૧ લો

શ્રી મણિલાલ જેમલ શેઠને તથા અન્ય બન્ધુઓને ધન્યવાદ—

(ક) શ્રી મણિલાલ જેમલ શેઠ, જેમણે ચાલુ અધિવેશન બરવાને અંગે અખંડ પ્રમામ કર્યો હતો તેમણે દેશની દાક્ષિણ ધર્મા રાષ્ટ્રીય સેવામાત્ર લક્ષમાં રાખી, જેલનિવાસ સીમાયો તે તેમના ત્યાગને માટે આ જૈન કોન્ફરન્સ તેમને અતઃકરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપે છે અને તેમની સેવાની દર્શનપૂર્વક તોષિ લે છે.

(ખ) તેજ પ્રમાણે દેશની દાક્ષિણ ધર્મા શ્રીમત પોપટલાલ રામચંદ શાહ અને બીજા જૈન બન્ધુઓએ જેલનિવાસ સીમાયો છે તેમને આ અધિવેશન ધન્યવાદ આપે છે.

પ્રમુખસ્થાનથી

ઠરાવ ૨ જો

કેળવણીપ્રચારની યોજના—

કાર્યવાહક સમિતિએ અમલમાં મૂકેલી કેળવણીપ્રચારની યોજનાના આજ સુધીના કાર્યને આ કોન્ફરન્સ આવકારે છે. તે યોજનાને મૂર્ત સ્વરૂપ આપવા માટે શેઠ કાંતિલાલ ઇશ્વરલાલે રૂપિયા પચીસ હજારની રકમ કોન્ફરન્સને આપી તે માટે તેમને આ કોન્ફરન્સ ધન્યવાદ આપે છે. વિશેષ ફાંડના અભાવે આ યોજના થોડા મમયમાં અંત કરવાની સ્થિતિ ઊભી થઇ છે તે નિવારવા માટે અને એ યોજનાને કાયમ રાખવા માટે જૈન શ્રીમાનોને આ યોજનામાં અને તેટલો આર્થિક મદદકાર આપવા આ કોન્ફરન્સ આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે અને કાર્યવાહક સમિતિએ આ યોજના ચાલુ રાખવી એવો ઠરાવ કરવામાં આવે છે.

ઠરાવ ૩ જો

કેળવણી અંગે માહિતી—

જૈનસમાજમાં આજે વ્યવહારિક કેળવણીના પ્રદેશમાં શી શી પ્રવૃત્તિઓ ચાલી રહી છે અને કઇ કઇ સંસ્થાઓ કામ કરી રહી છે, તે પ્રત્યેકનું અંધારણ કયા પ્રકારનું છે, કયા કયા પ્રકારની શિષ્યવૃત્તિઓ તેમ જ અન્ય પ્રકારની મદદો અપાઈ રહી છે. એ સંબંધમાં એક વિસ્તૃત યાદી તૈયાર કરવાની અને કેળવણી સંબંધમાં એક માહિતીકેન્દ્ર એક વર્ષની અંદર ઊભું કરવાની કાર્યવાહક સમિતિને આ કોન્ફરન્સ બહામણ કરે છે; અને આ જ પ્રકારની ધાર્મિક શિક્ષણને લગતી સંસ્થાઓ અને અન્ય શિક્ષણ પ્રવૃત્તિઓની વિસ્તૃત યાદી તૈયાર કરવાનું શ્રી જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડને સોંપવામાં આવે છે.

ઠરાવ ૪ થો

ધાર્મિક શિક્ષણ અને એજ્યુકેશન બોર્ડ—

ધાર્મિક શિક્ષણનો કામ આપણી જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડ ગોઠવ્યો છે તેનો લાભ ઉત્તરોત્તર સારો લેવાતો જાય છે એ તરફ સંતોષ બતાવતાં હજી પણ એના વિકાસમાં જે કાંઈ અગવડો નડતી હોય તે દૂર કરી ધાર્મિક અભ્યાસનો વિસ્તાર ખૂબ વધે અને પ્રત્યેક પાઠશાળાઓ તથા મહાઓ એના ધોરણ પ્રમાણે કામ ચલાવે અને તે માટે કાર્ય કરતી સંસ્થાઓ એક મતે કાર્ય આગળ ધપાવે એની ગોઠવણ કરવાની જરૂરિયાત આ કોન્ફરન્સ સ્વીકારે છે અને પ્રત્યેક બાળક કે બાનિકા ધર્મનો અભ્યાસ કરી શકે તે માટે પ્રેરણાત્મક કાર્ય કરવાની જૈન એજ્યુકેશન બોર્ડને બહામણ કરે છે, અને તેને આ પ્રયાસમાં સર્વ શક્તિ કેન્દ્રિત કરવા માટે તેવા પ્રકારનું કાર્ય કરનાર અન્ય સંસ્થાઓને તેમાં સહકાર આપવા આગ્રહ કરે છે.

ઠરાવ ૫ મો

જૈન શાસ્ત્રીય શિક્ષણ—

આ કોન્ફરન્સ બનારસની એવર્નમેન્ટ મંસ્ત્રન કોલેજમાં જૈનશાસ્ત્રોની પરીક્ષા દાખલ કરવા બદલ તેના વ્યવસ્થાપકો અને સંયુક્ત પ્રાન્તના સરકારી કેળવણીખાતા પરવે આભારની લાગણી પ્રદર્શિત કરે છે અને તે સાથે તે સંયુક્ત પ્રાન્ત સરકારનું ખ્યાન બેચે

છે કે તેણે ઉક્ત કોલેજમાં એક જૈનશાસ્ત્રીય શિક્ષણ આપનાર યોગ્ય અધ્યાપકની નીમણૂક કરવી, કેમકે ભારતીય શાસ્ત્રસંસ્કૃતિમાં જૈનપરંપરાનો ખાસ મહત્વનો ભાગ છે. તેથી જ્યાં જીજ્ઞા બધી શાસ્ત્રીય પરંપરાઓનો શિક્ષણ માટેની પૂરી જોગવાઈ હોય ત્યાં જૈનશાસ્ત્રીય શિક્ષણ હોવા આવનાર વાસ્તે કશી જોગવાઈ ન હોય એ ગવર્નમેન્ટ સંસ્કૃત કોલેજ (બનારસ) જેવી પ્રાચીન અને સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ સંસ્થા માટે જીજ્ઞાપ ગણાય અને સંસ્કૃતિ તેમજ ઇતિહાસમાં અગત્યતા ધરાવનાર જૈનસાહિત્ય પરત્વે બેદરકારી પણ ગણાય. પ્રમુખસ્થાનેથી

કરાવ ૬ ઠો.

જૈન સંસ્કૃતિ શિક્ષણને ટેકો—

આ કોન્ફરન્સનો એવો પાકો મત છે કે જેમ જીન જોનામાં તેમ શાસ્ત્રીય જોનામાં પણ જૈનપરંપરાએ આ યુગના વિકસિત માનસ સાથે પૂર્ણપણે મેળ ખાય તેવું અને ઉચ્ચ વિદ્યાર્થીઓમાં પોતાનું પ્રતિનિધિત્વ કરી શકે તેવું માનસ ધરાવનારી વ્યક્તિઓ તૈયાર કરવાની જરૂર છે. તેથી આ કોન્ફરન્સ કરાવ કરે છે કે જૈનશાસ્ત્રનું ઉચ્ચતર અને ઉચ્ચતમ શિક્ષણ આપવા-અપાવવાની ઘટતી સમર્થ એવી બધી મગવડ કરવી, તે માટે યોગ્ય પણ અધિકારી ઉમેદવારો (જેમાં મુખ્યપણે સંસ્કૃત શિક્ષણ લીધેલ સ્નાતકોત્તો ગમાવેશ યાય છે) પસંદ કરવા, અને તેને વિદ્યાભ્યાસ માટે જરૂરી એવી બધી સગવડ પૂરી પાડવી.

આ વર્ણને લગતી વિગતવાર વિચારણા કરી યોજના ઘડી કાઢવા તેમજ તેને અમલમાં મૂકવા અને તે માટે જરૂરી એવી નાણાની જોગવાઈ કરવા વાસ્તે આ કોન્ફરન્સ નીચે લખેલ સભ્યોની એક સમિતિ પોતાની મંજૂરી ૧૧ મેમ્બરો રાખવાની સત્તા સાથે નીચે છે.

૧ શ્રી હોટાલાલ ત્રી. પારેખ.

૨ શ્રી મોતીચંદ ગી. કાપડીઆ.

૩ શ્રી કાન્તિલાલ હથરદાસ જે. પી.

૪ શ્રી મોહનલાલ લગવાનદાસ મોદી.

૫ શ્રી મેઘજી સોજપાળ જે. પી.

કરાવ ૭ મો.

સામાન્ય શિક્ષણ વિસ્તાર—

ફળવળીના પ્રશ્નોને અંગે નીચેની બાબતો તરફ આ કોન્ફરન્સનું જૈનસમાજનું ખામ ખ્યાન એવું છે:—

(૧) પ્રાથમિક શિક્ષણ—

આપણા મમાનમાં એક પણ બાળક કે બાળિકા પ્રાથમિક શિક્ષણ પામ્યા વિનાય ન રહે એટલું જ નહિ પણ મોટી ઉમરના સ્ત્રી પુરુષોમાં પણ કોઈ નિગદ્ધ ન હોય એ રિયલિતે પહોંચી વળવા માટે ચોક્કસ પ્રૌઢ શિક્ષણ વર્ગો, બાળમંદિરો અને ગરિયાળાઓ યવાની ખામ જરૂર છે.

(૨) ઔદ્યોગિક વૈજ્ઞાનિક અને વ્યાપારિક શિક્ષણ—

આજે માત્ર અર્ધમ જોસનમાં વિદ્યાર્થીઓની ભરતી યદ્યદી છે તેને બદલે હવે ઔદ્યોગિક, વૈજ્ઞાનિક તથા વ્યાપારિક ફળવળી ઉપર વધારે ભાર મૂકવાની અને તે દિશા તરફ વિદ્યાર્થીઓને સાગ પ્રમાણમાં વાળવાની ખામ જરૂર છે, એમ આ કોન્ફરન્સ માને

છે. અને આપણી શિક્ષણસંસ્થાઓને વાણિજ્યશાળા વહેલામાં વહેલી તક શરૂ કરવા આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

(૩) સ્ત્રી શિક્ષણ—

હવે આપણે સ્ત્રી શિક્ષણમાં પહોંતી છીએ અને ઉચ્ચ શિક્ષણ લેતી જૈન કન્યાઓની સંખ્યા ઓછી છે એ બાબત લક્ષમાં રાખીને જૈનકન્યાઓને આ દિશાએ બંને તેટલું પ્રોત્સાહન આપવા માટે ખાસ કરીને દરેક દરેક છાત્રવૃત્તિ આપતા જૈન ફંડોને ભલામણ કરવામાં આવે છે.

(૪) છાત્રાલયો—

આજે શિક્ષણ લેતા વિદ્યાર્થીઓની જરૂરિયાતના પ્રમાણમાં છાત્રાલયોની મંજૂઆ અને સગવડ ઘણી જ ઓછી છે અને વિદ્યાર્થીનીઓ માટે તો બાવા પ્રકારની કઠી પણ સગવડ છે નહિ, તો તે દિશાએ હવે ખૂબ પ્રગતિ કરવાની અને રથને રથને છોડીલયો બિધાડવાની જરૂરિયાત છે એમ આ કોન્દરન્સ જાહેર કરે છે. અને તાત્કાલિક આમજનતાની દૃષ્ટિએ કામઝોડ ગામમાં ગ્રામ-છાત્રાલય ઉઘાડવા માટે સંસ્થાઓ અને મનાજને આપીલ કરે છે.

(૫) આપણી જૈન વ્યાપારીકામને બંધબેસતી થાય તેવી વ્યાપારી, ધાર્મિક અને ઔદ્યોગિક કુળવણી સારી રીતે પ્રાપ્ત થાય તે માટે વર્ધાયોજના આ કોન્દરન્સ રીકારે છે અને તે મુજબ પ્રયત્ન કરવા જૈનજામિયોને ભલામણ કરે, છે. છાત્રાલયો અને શિક્ષણ સંસ્થાઓ બની કરવામાં અત્યાર સુધી જે જે બધુઓએ ધનદારા અને કાર્યદારા મદદ કરી છે તેમને આ કોન્દરન્સ ધન્યવાદ આપે છે અને તેઓ પોતાના એ ભાવ ચાલુ રાખે એવી આગ્રહપૂર્વક વિનંતિ કરે છે.

કરાય ૮ એ

અર્ધમાગધી શિક્ષણનો પ્રચાર—

આપણા જૈન વિદ્યાર્થીઓ અને આપણા જૈન છાત્રાલયમાં રહેનાર વિદ્યાર્થીઓ દ્વિતીય ભાષા તરીકે અર્ધમાગધી લખે છે એમ આ કોન્દરન્સ ઇચ્છે છે. વિશેષમાં જૈનોના દાનદારા આલ્મી હાઇસ્કૂલો તેમ જ કોલેજોમાં પણ અર્ધમાગધીને અવસર સ્થાન હોવું જોઈએ એમ આ કોન્દરન્સ માને છે.

અર્ધભાષાઓના વિકાસનો ઇતિહાસ જાણવા માટે અર્ધમાગધી અગત્યની ભાષા છે. તેમ જ ભારતવર્ષના આર્થિકદર્શનોમાં મહત્વના ગણાતા જૈનદર્શનને સમજાવવા માટે પણ અર્ધમાગધી એક આવરક ભાષા છે. એથી જ મુજબ યુનિવર્સિટીઓ પોતાના અભ્યાસક્રમમાં ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ વર્ગો સુધી અર્ધમાગધીને દાખલ કરી છે. તે માટે તેમ જ જે જૈન કે એજેન સંસ્થાઓએ પોતાના અભ્યાસક્રમમાં અર્ધમાગધી ભાષાને અપનાવી છે તે માટે સર્વ પ્રત્યે આ મના આભાર પ્રદર્શન કરે છે. બગાળ અને પંક્તિ વગેરે પ્રાન્તોની યુનિવર્સિટીઓ ને મુજબની યુનિવર્સિટીની જેમ અર્ધમાગધીને સ્થાન આપવા ખાસ

ભલામણ કરે છે અને જે કોલેજોમાં અર્ધમાગધીના અભ્યાસની વ્યવસ્થા ન હોય ત્યાં ત્યાં તેની વ્યવસ્થા કરવા કોલેજીઅન પ્રિન્સિપાલોને આ સલાહ વિનંતિ કરે છે.

અર્ધમાગધી ભાષાનો ફેલાવો થાય તે માટે આ સભા જૈન દાનવીરો તથા જૈન ધર્મની ખીણ માતબર સંસ્થાઓને વિનંતિ કરે છે કે તેઓએ યોગ્ય સ્કોલરશિપો યોજવી અને અર્ધમાગધીનો અભ્યાસ કરતા જૈન તેમ જ જૈનેતર વિદ્યાર્થીને મળે તેવી વ્યવસ્થા કરવી. તેમ જ અર્ધમાગધીના વિદ્યાર્થીઓને ચરણતા મળે તે માટે અભ્યાસક્રમમાં ચાલતા પુસ્તકો શુદ્ધ અને સંસ્કૃત ભાષે પ્રગટ કરવા આ સભા જૈન સાહિત્યની પ્રકાશનસંસ્થાઓને આગ્રહપૂર્વક ભલામણ કરે છે. ઉપરના ઠરાવને વેગ આપવા માટે કાર્યવાહક કમિટીને ભલામણ કરવામાં આવે છે.

ઠરાવ ૯ મો :

બેકારી નિવારણ—

બેકારી નિવારણ માટે નીચેની આખતો ઉપર આ કોન્ફરન્સ જૈન સમાજનું ધ્યાન ખેંચે છે:—

(૧) કાર્યવાહી સમિતિના આશ્રય નીચે એક એવી બેકારી નિવારણ મંપવર્તી મંચ (Central Bureau) બની કરવી, જ્યાં નોકરી ગેઢવા ઇન્જીન્યાર અને નોકરી રાખવા ઇન્જીન્યારની મંપૂર્ણ વિગતવાર નોંધો રાખવામાં આવે અને બંનેનો સહયોગ મેળવી આપવાની ગોઠવણ કરી આપવામાં આવે.

(૨) જે જૈન ગૃહસ્થો હરતક મોટા કારખાનાઓ, પેટીઓ કે ઓફિસો ચાલતાં હોય તેની એક યાદી કાર્યવાહક સમિતિએ તૈયાર કરાવવી અને તેઓ મારફત અને તેટલા જોગવાની ગોઠવણ થાય તેવી હિતચાય કાર્યવાહક સમિતિએ હાથ ધરવી.

(૩) આજે ગૃહઉદ્યોગને અને તેટલું ઉત્તેજન આપવાની ખાસ જરૂર છે, અને આ દિશાએ યોગ્ય ફંડ મળેથી કોન્ફરન્સની કાર્યવાહક સમિતિને ઘટતી યોજનાઓ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે.

ઠરાવ ૧૦ મો

જૈન બેંક—

જૈન બેંકની જે યોજના ગત અધિવેશનમાં મંજૂર કરવામાં આવી છે તે તરફ જૈન સમાજનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે અને તેને અગ્રે ઘટવું કરવા કાર્યવાહકસમિતિને ભલામણ કરવામાં આવે છે.

પ્રમુખસ્થાનેથી

ઠરાવ ૧૧ મો

પંચાયત ફંડ—

આ કોન્ફરન્સ પાંચની પંચાયત ફંડ જેવું એક વિશાળ અને મર્વસામાન્ય જૈન પંચાયત ફંડ જીતુ કરવાની જરૂરિયાત સીકારે છે. તે ફંડનો ઉપયોગ વ્યવસાયિક, તેમ જ ધાર્મિક ફેળવણીના પ્રચાર, બેકારી નિવારણ તેમ જ નિરાશ્રિત બાલમહેનોને બેંચની મફત વગેરે મામાગિક કાર્યોમાં કરવા અને તે ફંડનો વસીલત ફંડમાં નાખ્યાં ભરનારાઓ કરે.

આ ઉપરાંત કોન્ફરન્સના મધ્યમમાં કેટલોક મુધારો કરી અધારણને લગતો ઠરાવ પણ પમાર કરવામાં આવ્યો હતો.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહ જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

અંક ૧૧ આ

પુસ્તક ૫૬ મું

માહ

મંચલ ૧૯૯૭

વીર સપ્ત ૨૪૬૭

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૬ મું { માહ } અંક ૧૧ મો
વિ. સં. ૧૯૮૭ { વીર સં. ૨૪૬૭ }

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

મંગલ પ્રકાશ

(રાગ-પ્રભુ આપ અવિચલ નામી છો)

ભેસતા વરસે ભેડી કરને, નમીએ પ્રભુ વીર ને ગૌતમને;
સમરો સિદ્ધ કેવળીના ગુણને, શ્રી સંઘ સદા કલ્યાણ કરો. ૧
પ્રભુ વીર જીવન હૈયે ધરજો, તેમાંથી સાર ગ્રહણ કરજો;
સદ્ગુણથી આતમને ભરજો, શ્રી સંઘ સદા કલ્યાણ કરો. ૨
ધન્ય ગૌતમસ્વામીતણા ગુણને, જેણે સેવ્યા રંગે શ્રીવીરને;
તણ રાગ લક્ષ્મી તે કેવળને, શ્રી સંઘ સદા કલ્યાણ કરો. ૩
ગૌતમ નામે મંગલમાળા, પૂજકને ચાહે શિવનાળા;
સમરો ભવિયા ભક્તિવાળા, શ્રી સંઘ સદા કલ્યાણ કરો. ૪
જિનશાસન પુણ્યે પામીને, દાન શીલ તપ ભાવે સાધીને;
જિજ્ઞવીએ સત્ય દીવાળીને, શ્રી સંઘ સદા કલ્યાણ કરો. ૫
કર્મો સાથે સ્પર્દા કરીએ, પ્રભુ વીરના પથે સંચરીએ;
મ્રમ “પદ્મસુરિ” શિવપદ વરીએ, શ્રી સંઘ સદા કલ્યાણ કરો. ૬

આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ

પરોપકારગર્ભિત બાલશિક્ષાષોડશક.

(હરિગીત ૭૬)

- ‘ત્યાં ન ખેંચે રવિ કવિ ત્યાં ખેંચતા’ આ વાક્યથી,
કવિ એક લાયક અવસરે ધનીને કહે અન્યોક્તિથી;
સરિયામ માર્ગે આ રહેલ તળાવના જલપાનથી,
સંતુષ્ટ હોય મુસાફરો નિજ કાર્ય સાથે શાંતિથી. ૧
- આવશે બ્યારે ઉનાળો મુજ ઉપર સૂરજ તણા,
કિરણ પડશે આકરા ત્યારે અભાવે જલતણા;
અવિ આ મુસાફર ક્યાં જશે? આવી ઠરીને ચિંતના,
થાય જે ક્ષીણ જીવનને ગણું ધન્ય તેહ તળાવના. ૨
- ક્રીડકાર છે સાયરતણા તે નિંદા જીવનને અરે!
ખડું નદીના જલ-પ્રવાહે પેટ પોતાતું ભરે;
ના દીએ રજ અન્યને ખારા જનાવે મિષ્ટને,
તેહવા દુર્જીવધરી તે પાત્ર છે ધિક્કારને. ૩
- કવિ-વચન તાત્પર્ય એ જલ જેહવી ધનસંપદા,
બ્યારે મળે ત્યારે દઈને દાન હરવી આપદા;
સૂર્યકેરા કિરણ જેવા પાપના ઉદ્ધે કરી,
લક્ષ્મી જતા ધનવંત સમજી ભાવના ભાવે ખરી. ૪
- સુખના સમયમાં દીને દઈ દાન આનંદી થતા,
દુઃખના સમયમાં દઈ શકુ ના દાન ઇમ નાણુશ થતા;
દીન અનાથ જનો જશે ક્યાં? પરોપકારે જે ગઈ,
તેહ લક્ષ્મી છે સફળ ના કોઈની સાથે ગઈ. ૫
- અવસરે પામેલ સાધન સફળ કરનારા જનો,
હાથા ગણાય તળાવ જેવા પાઠ લેવો બ્રાધનો;
પરોપકારી દાનીને દુનિયા સદાએ ચાહતી,
ઝાડ સરિતા મેઘ જેવા દાનીજન ઇમ બોલતી. ૬
- ઝાડ પોતે ખાય ના ફલ એક પલ પરને દીએ,
પીવરાવતી જલ અન્યને સરિતા લગારે ના પીએ;
ના મેઘ ખાય અનાજને પોતે બધું છે જગતને,
એવું વિચારી દાન દેવું ધન્ય છે દોતારને. ૭
- પયવિદુની ગાય માધુ જાનડીણ ચા સમનો?
જલદીણ નરિના લગવિલ આહાર પણ ચા સમનો?

માનવતાણી અવતાર પરઉપકારવિણ શા કામનો ?
 લોકો વળાણે મેઘને સાગર અળૂટ શા કામનો ? ૮
 પુણ્યના ઉદયે મળે અવતાર માનવનો લલો,
 પરોપકારાદિક ગુણોથી તેહ દીપે નિર્મલો;
 શાંતિ લાભ પરોપકારે ચાહતા સૌની વધે,
 માન ને આરોગ્ય પામે જશ વધે સ્થાને ગયે. ૯
 ધનિક ધાર્મિક ક્ષેત્ર પોષી દુઃખીતણા દુઃખ ટાળતા,
 ધર્મરંગ ધરે ધરાવે અપલ લક્ષ્મી ખરચતા;
 વિવિધ ગુણધર ગહુ પ્રકાર પરોપકાર કરી શકે,
 સંતો શિખામણુ દેઈને ઉપકાર જેમ કરી શકે. ૧૦
 નિજ પેટને ભરનાર માનવ કેઈ પણ આલ્યા ગયા,
 લાડી વાડી ગાડી મૂકી હાથ ઘસતા ગહુ ગયા;
 કર્ણ પાંડવ પ્રમુખના શુભ નામ જગમાં રહી ગયા,
 સુગિયા કરીને સર્વને યશ-દેહને મૂકી ગયા. ૧૧
 બાલજીવન આઠ કુમળું જેઉ સરખા જાણીએ,
 વાળીએ નિમ તેમ વળશે એમ કહી ના ભૂલીએ;
 પરોપકારી જીવન કરવા સાવચેતી રાખીએ,
 અહીં અને પરલવ વિષે તો સંપદા ગહુ પામીએ. ૧૨
 હે બાલકો ! સંસ્કાર ઉત્તમ સદ્ગુણોને ધારીને,
 માતા પિતા ગુરુદેવકેરી લક્ષિ હોંશે સાધીને;
 બાલજીવન આઠના સ્વાદિષ્ટ ફલને આખળે,
 આચાર નિર્મલ પાળજો અન્યાયને તરછોડજો. ૧૩
 એમ વર્તી દુર્ગુણોનો સંગ કરજો ના કદી,
 વ્યસન સાતે દૂર છ'ડો સત્ય મિતભાષા વહી;
 પરિહરો ક્રોધાદિને નિજ શત્રુ પર રાખો ક્ષમા,
 પુણ્યના કાર્યો કરીને અમર બનજો વિશ્વમાં. ૧૪
 વિવિધકેરી સેવનાને શ્યાનવૃત્તિ માનજો,
 જે જીવાની તે જવાની ત્યાગપથે જોડજો;
 સમયકેરી ક્ષણિકતાને ધ્યાનમાં નિત રાખજો,
 ભાવિક્ષલ નિર્ણય કરી હિતકાર્યને આરંભજો. ૧૫
 ગહિયલતણા શિશુ શિક્ષકોની વિનયયુત વિગ્નસિધી,
 ઋષિનંદનિધિશિવર્ષ(૧૯૯૭)કાર્તિક કૃષ્ણત્રીજે રંગથી;
 બાલશિક્ષાવોદ્યોગની પદ્મસૂરિ રચના કરે,
 પ્રભુલક્ષ્મી અમૃતાવાદમાં બાલકભણી નિજહિત કરે. ૧૬

છોટા અને મોટા

(એક ગઝલ)

મુખી મોટા દુઃખી છોટા, બધું મોટાતણું મોટું;
જિયારા રંક છોટાતું, બધું ખોટું બધું છોટું....૧

વડાની ઘેલછા વાણી, અમી વાણી કહેવાયે;
ગરીબની જ્ઞાનની વાતો, બધી બકવાટમાં બાયે....૨

હસીમત પ્રેમ છોટાનાં, તિરસ્કારે સહુ લોકો;
કટુતા ક્રોધ મોટાનાં, સ્વીકારે સ્નેહથી લોકો....૩

અલણ ને મૂર્ખ છો હોયે, પૂજાયે લોકમાં મોટા;
શુભી ગંભીર ને ડાહ્યા, બપે છે મૂર્ખમાં છોટા....૪

હજારો વાંક મોટાના, છતાં નિર્દોષ છે મોટા;
નણવી ભૂલને માટે, સહે છે દુઃખ બહુ છોટા....૫

દુરાચારી જૂઠા કપટી, છતાં મોટા જ સારા છે;
સદાચારી સરળ છોટા, પરંતુ તે નકારા છે....૬

અરે! આ વિશ્વની રીતિ, સજાબની સહુ કરે સેવા;
અરે! શું જન્મ નિર્જાનના, જગતના બારને સહેવા....૭

બની હથિયાર મોટાનાં, કપાવે શીર છોટાઓ;
સધાયે કામ મોટાના, શુભાવે બતલ છોટાઓ....૮

કરે તનતોડ ધ્રમ છોટા, જિહાવે માલ તો મોટા;
રહે છે રાંક છોટાઓ, જમે મિથાન્ન એ મોટા....૯

ધસારે સર્વ છોટાના, બને છે પુષ્ટ મોટાઓ;
છતાં દંગાલ છોટાઓ, અને શ્રીમંત મોટાઓ....૧૦

અરે વૈષ્ણવ આ કેવું? ગરીબના બેલીના ઘરમાં;
અરે અન્યાય આ કેવો? દયાળુ ઇશના ઘરમાં....૧૧

ગરીબ ને રંક છોટાનાં, દુઃખમાં પ્રશ્ન આ યાશે;
પરંતુ જ્ઞાન હિથી, બધું સમજાઈ તો જાશે....૧૨

(કચ્છી દશા ઓસવાળ પ્રકાશ)

ઉત્તમ મનુષ્યો કેવાં વચનો બોલે ?

મહુરં નિરુણં થોવં, કજ્ઞાવહિયમગધિઅમતુન્હં ।

પુર્વિં મહસંકલિજં, મળંતિ જં ધમ્મસંજુત્તં ॥ —ઉપદેશમાળા

“ઉત્તમ મનુષ્યો મધુર, નિપુણતાવાળું, સ્તોક (થોડું-પરિમિત), કાર્યાપ-
તિત-કામ પૂરતું, અગર્વિત, અતુર, પૂર્વે મતિસંકલિત ને ધર્મસંયુક્ત બોલે.”

આ ગાથામાં ઉત્તમ જનોનાં વચનને માટે આઠ વિશેષણ આપ્યાં છે તે દરેક
લક્ષમાં રાખવા લાયક હોવાથી તેને લગતી ટૂંકી વિચારણા નીચે રજૂ કરી છે.

૧. મધુર-ઉત્તમ જનોની વાણીમાં મધુરતા જ હોય. તે કઠોર વચન કે
અન્યને અગ્રિય લાગે તેવું વચન બોલે જ નહીં. તેમના વચનમાં સ્વાભાવિક
મીઠાશ હોય છે.

૨. નિપુણ-નિપુણતાવાળું-ઠહાપણુભરેલું બોલે-સાંભળનાર પણ તે
સાંભળીને તેના ઠહાપણુની પ્રશંસા કરે. નિપુણતા વિનાતું, મૂર્ખતાભરેલું,
વચન ઉત્તમ જનો બોલે નહીં.

૩. સ્તોક-થોડું-પરિમિત-જરૂરપૂરતું જ બોલે. થોડું બોલવાથી કાર્ય સરતું
હોય તો વધારે ન બોલે. તેનાં વચનોની તો કિંમત અંકાય. ઉત્તમ જનોનાં
વચનો નકામાં-નિષ્ફળ હોય જ નહીં.

૪. કાર્યાપતિત-કામપૂરતું, જરૂરપૂરતું-પ્રસંગને અનુસરતું જ બોલે.
વાર્ચાળ ગણવા ન બોલે. એવા જનો મિતભાષી જ હોય.

૫. અગર્વિત-ગર્વ વિનાતું-તેની વાણીમાં અભિમાનવૃત્તિ તો હોય જ
નહીં, નમ્રતાભરેલી હોય. અભિમાન તો અધૂરો માણસ કરે. ઉત્તમ જનો તો
પૂર્ણ હોય છે, તે અભિમાન કરે જ નહીં.

૬. અતુર-ઉત્તમ પુરુષની વાણીમાં તુરંત વચનો જ ન હોય. પ્રોહતાવાળા,
અન્યના મનને પ્રસન્ન કરે તેવાં વચનો હોય. તેમનાં વચનોનો કોય જ સુંદર
વચનોથી ભરેલો હોય.

૭. પૂર્વે મતિસંકલિત-પ્રથમથી બુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરેલું, ઉતાવળું
નહીં. ‘આ પ્રમાણે બોલવું ઠીક છે’ એમ પ્રથમથી બુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરીને

નિર્ણીત કરેલું જોલે, જેથી 'આવું કેમ જોલ્યા?' એવો પસ્તાવો થવાનો વખત તેને આવે જ નહીં.

૮. ધર્મસંયુક્તા-ઉપરના સાતે વિશેષજ્ઞાને શોભાવનાર-તેમની કિંમતમાં વધારો કરનાર આ વિશેષજ્ઞ છે. ઉત્તમ જનોની વાણીમાં અધર્મ થાય કે પાપ બંધાય, લોકવિરુદ્ધ કહેવાય કે અયોગ્ય કહેવાય એવું હોય જ નહીં. જોમનો વચનવ્યાપાર તો ધર્મની પુષ્ટિ કરે, અધર્મને દૂર કરે, પાપકાર્યથી પાછા વાળે, લોકની પ્રસન્નતા મેળવે અને સજ્જનોને સંતોષ આપે એવા પ્રકારનો જ હોય છે. અધર્મકાર્યમાં તો તેઓ મૌન સેવનાર જ હોય છે. તેને માટે તેમનો નિરંતર ઉપેક્ષાભાવ જ વર્તે છે.

આ આઠે ગુણના સંબંધમાં આપણે તો જોટલો જ વિચાર કરવો કે આપણે આખો દિવસ જોલ્યા કરીએ છીએ તેમાં કામતું કેટલું? નકામું કેટલું? નિપુણતાવાળું કેટલું? મૂર્ખાઈભરેલું કેટલું? ધર્મસંયુક્ત કેટલું? પાપકારી કેટલું? અભિમાનભરેલું કેટલું? નિરભિમાનવૃત્તિવાળું કેટલું? આવી દરેક જાણતો વિચાર કરવો અને પછી યોગ્ય લાગે તેવું-લાભ થાય તેવું ને તેટલું જોલવું.

આ ગાથાનો અર્થ ઘણો વિસ્તારથી લખી શકાય તેમ છે, પરંતુ અમારા વાંચકોને ઉદ્દેશીને સંક્ષિપ્તમાં જ લખ્યો છે. આ પ્રમાણે ભૂમિકારૂપે પણ જો સદાયરણુ સેવાશે તો જરૂર કલ્યાણકારક થશે.

કુંવરજી

આધુનિક વાણીવ્યાપાર.

ઉપરનો લેખ વાંચ્યા પછી વાંચકગંધુઓ અત્યારના કેટલાક ન્યુસોમાં, માસિકોમાં, પાક્ષિકોમાં તેમજ હેંડળીલોમાં અક્ષરરૂપે છપાતા વાણીવ્યાપારનો સુકાળલો કરશે તો તે તદ્દન કળીપ્ત લાગશે. ઉપરના આઠ ગુણો પૈકી જોકે પણ ગુણ તેમાં દેખાશે જ નહીં, પણ તેનાથી ઊલટા દુર્ગુણો દેખાશે. મને એવો વાણીવ્યાપાર વાંચતા બહુ દુઃખ થાય છે, તેથી એવા લેખકોને-પછી તે શ્રાવક હો કે મુનિરાજ હો-વિનંતિ કરું છું કે આપ કૃપા કરીને વાણી ઉપર સંયમ રાખી સારા શબ્દોમાં તમારા વિચારો જણાવી શકો છો, છતાં તમે તમારા ગુણને તેમજ કલમને શા માટે મલિન કરો છો? આવા વાણીવ્યાપારથી કલેશ કે ચર્ચા શાન્ત થવાને બદલે પરિણામે પવન ને અગ્નિની જેમ વૃદ્ધિગત થતી જાય છે. સુદોને માટે આ કરતાં વધારે લખવાની જરૂર લાગતી નથી.

કુંવરજી

આત્મવિજ્ઞાપ્તિઃ

[સાનુવાદ]

જય જય શ્રુયણદિવાયર !, તિહુયણગુણરયણસાયર ! જિણિંદ ! ।

સિરિરિસહનાહ ! સામિય !, વિન્નત્તિ મજ્ઞ નિસુણેહ ॥ ૧ ॥

હે ભુવનને વિષે સૂર્ય સમાન ! ત્રણ ભુવનના શુભરૂપી રતનના સાગર !
હે જિનેન્દ્ર ! આપ જય પામે, જય પામે. હે ઋષભનાથસ્વામી ! મારી એક
વિજ્ઞાપ્તિ સાંભળો. (૧).

જોડસિ તુમં જયવંધવ !, શુણિઓ સુરરાયણવિવરૂહિં ।

તસ્સ તુહં નિયહિયયં, પયહંતો કિં પિ જંપેમિ ॥ ૨ ॥

હે જગતના બાંધવ ! દેવેન્દ્ર અને ધરણેન્દ્રવડે જે આપ સ્તુતિ કરાયેલા
છો તેવા આપની પાસે હું મારું હૃદય પ્રગટ કરીને કાંઈક કહું છું. (૨).

મવમમણમીરુઓડહં, કંપિરગત્તો જિણિંદ ! તુહ પુરઓ ।

સરિહંપિ હુ અતરંતો, હિયયદુહં તહવિ સાહેમિ ॥ ૩ ॥

હે જિનેન્દ્ર ! ભવના બ્રમણથી ભય પામેલો અને કંપતા શરીરવાળો હું
આલવાને પણ અસમર્થ છું; તો પણ આપની પાસે મારા હૃદયનું દુઃખ કહું છું. (૩).

નરયાઈણ દુહાણં, અચ્છડ દૂરે કહાવિ કિર તાવ ।

મન્મમ્મિ વિ જાડવત્થા, કલમલયં ભાવિતં જણઈ ॥ ૪ ॥

પ્રથમ નરકાદિક દુઃખની કથા તો દૂર રહો, પરંતુ ગર્ભમાં પણ જે (દુઃખમય)
અવસ્થા છે તે વિચારતાં અતિ ભય ઉત્પન્ન કરે છે. (૪).

જેણ ન પાવેમિ રહં, કત્થ વિલીણો સ્વણં પિ હે નાહ ! ।

તા અહહ કુણ પરિત્તં, અણંતસામત્થકારુણિયા ! ॥ ૫ ॥

હે નાથ ! જેને લીધે હું લેશમાત્ર પણ પ્રીતિ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી તેવા
વિષયમુખમાં હું ક્ષણમાત્ર પણ કેમ આસક્ત થાઉં છું તે ખરેખર આશ્ચર્યની
વાત છે હે અનંત સામર્થ્ય અને કારુણ્ય શુભવાળા પ્રભુ ! આપના સિવાય તેમાંથી
મારું રક્ષણ કરનાર કોણ છે ? (૫)

તુહ સંપત્તિરહંગી-રહિઓડહં નાહ ! ચક્રવાડ વ ।

સંસારસારે સુરં, ભમિઓ દીણાં વિલવંતો ॥ ૬ ॥

હે નાથ ! આપની પ્રાપ્તિથી ચક્રવાકીથી રહિત બનેલો હું ચક્રવાકની જેમ સંસારસાગરમાં દીનતાવાળો થઈને વિલાપને કરતો સતો ચિરકાળ સુધી ભમ્યો છું. (૬)

મહ મળદ્વયગિરિમ્મી, સ્વરમ્મિ વ સંપયં તણ ફુરિણ ।

આસાસિઓ તહાજ્ઞં, જહ પુવિ નેવ કહ્યાગવિ ॥ ૭ ॥

હમણું મારા મનરૂપી ઉદયાચળ પર્વત ઉપર સૂર્યની જેવા આપ સ્ફુરાય-માન થયા છે. તેથી હું તે પ્રકારે આશ્વાસિત થયો છું કે જે પ્રકારે પહેલાં કોઈ વખત પણ હું આશ્વાસિત થયો નહોતો. (૭).

સિદ્ધંતમાવળાહિં, માંવિંતોગવિ હુ સયાવિ અપ્પાણં ।

ભૂણ વ રાગેણં, હોહામિ કહં છલિજંતો ? ॥ ૮ ॥

સિદ્ધાંતમાં કહેલી ભાવનાઓવડે હું સર્વદા મારા આત્માને ભાવું છું, તો પણ જૂતની જેવા રાગવડે હું કેમ છળાઉં છું ? (૮).

વરસિલાણ નૂણં, મહ હિયયં નાહ ! નિમ્મિયં વિહિણા ।

જં મરણં નાઝણં, સયલ્લંડં ફુહદ્દ ન તહત્તિ ॥ ૯ ॥

હે નાથ ! જરૂર વિધાતાએ મારું હૃદય વજ્રશિલાનું બનાવ્યું છે, કે નેથી મરણ બાજુતા છતાં પણ તે તડતડ થઈને સો કકડા થઈ ફૂટી જતું નથી. (૯).

જમ્મંતરસયદુલ્લહં, સાસણમેયં જિણિદ ! તુહ પત્તં ।

પત્તં પિ પુણ ન પત્તં, પમાયરિડકિંકરો જમહં ॥ ૧૦ ॥

હે જિનેન્દ્ર ! સેંકડો જન્માંતરમાં પણ દુર્લભ એવું આ આપનું શાસન મેં પ્રાપ્ત કર્યું છે, તો પણ પ્રમાદરૂપી શત્રુનો હું કિંકર છું તેથી તે પામ્યા છતાં પણ હું નથી પામ્યો. (૧૦).

મવકૂવમજ્જમેણં, હરયાલંચો મણ તુમં પત્તો ।

મોહવસા ઉચ્છલિંડં, નિવહંતં અહહ ! મં રક્ષ ॥ ૧૧ ॥

સંસારરૂપી દુવાળી મધ્યે રહેલા મેં હાથના આલંબનરૂપ આપને પ્રાપ્ત કર્યા છે, તો પણ અરેરે ! મોહના વશથી ઊછળીને પાછા કૂપમાં પડતા એવા મારું આપ રક્ષણ કરો. (૧૧).

જહ મમ્મં મહ સામિય !, સવંગં ફુરદ્દ મવદુહસરૂવં ।

તા નીરં પિ ન પાડં, કમદ્દ મણે કિં પુણડન્નકદ્દા ? ॥ ૧૨ ॥

હે સ્વામી ! જો મારા સર્વ અંગમાં સંસારનાં દુઃખનું સ્વરૂપ સારી રીતે સ્ફુરે, તો મારું મન પાણી પીવાને પણ ન ઇચ્છે, તો પછી જીજ્ઞાસી તો શી વાત ? (૧૨).

તુહ આણાણ સામિય !, ઇગચો અમ્હ માણસં ફુરહ !

અન્નતો વિસણસું, હમરુયગંઠિથ કિં કરિમો ? ॥ ૧૩ ॥

હે સ્વામી ! એક તરફ મારું મન આપની આજ્ઞામાં સ્ફુરાયમાન છે, અને બીજી બાજુ વિષયમાં સ્ફુરે છે; તેથી હમરુકની ગાંઠની જેમ હું શું કરું ? (હું બન્ને બાજુ લગડું છું) (૧૩).

પવણપણુલ્હિરનીરે, રવિપહિર્ચિંચ વ ચંચલં ભુવણં ।

અણુસમયં પિ નિયંતો, જં ન વિરજ્ઞામિ હી વિસયા ॥ ૧૪ ॥

પવનથી ઉછળતા જળમાં પડેલા સૂર્યના પ્રતિબિંબની જેવા અચળ ભુવનને ક્ષણે ક્ષણે જોતા છતાં પણ જે હું વૈરાગ્ય પામતો નથી તો ખેદની વાત છે કે આ વિષયો કેવા છે ? (૧૪).

અવહીરિઓડવિ તુમણ, પત્થેમી તહવિ કલુણવચ્ચોર્હિં ।

પહમુકો અહહ ભવે, સામિય ! હોહં કહમહં તિ ॥ ૧૫ ॥

હે સ્વામી ! આપે મારી અવજ્ઞા કરી તો પણ હું દીન વચ્ચેનાવડે આપને પ્રાર્થના કરું છું કે આપનાથી ત્યજાયેલા એવા મારું આ સંસારમાં શું થશે ? (૧૫).

અહહ અહં નો સામિય !, સરણાગયવચ્છલેડવિ તહં પત્તે ।

મહ જં ન પરિચાણં, તાડહં દીપો કહં હોહં ? ॥ ૧૬ ॥

અરેરે ! હે સ્વામી ! શરણાગતપત્સલ એવા પણ આપને તે વખતે હું પામ્યો નહીં, જેથી મારું રક્ષણ થયું નહીં, તો હવે દીન એવા મારું શું થશે ? (૧૬).

કત્થ કયાં કહ પુણરવિ, ઇમાહ સઘાઈ નાહ ! તં દચ્છં ।

તો મજ્ઝ હે દયાલુય !, દિઢ્ઠિપસાયં પણામેસુ ॥ ૧૭ ॥

હે નાથ ! આ સર્વ સામગ્રીને હું ફરીથી કયાં, ક્યારે અને કેવી રીતે દેખીશ (પામીશ) ? (નહીં જ પાશું) તો હે દયાળુ પ્રભુ ! નમસ્કાર કરતા એવા મારા પર દૃષ્ટિનો પ્રસાદ કરો. (૧૭).

જં કિં પિ હુ સંસારે, પગરિસપત્તં મણમ્મિ સુહજ્ઞેયં ।

તહ જીહાહ ધુણિજં-તં પિ હુ મહ નાહ ! તં ચેવ ॥ ૧૮ ॥

હે નાથ ! આ સંસારમાં પ્રકર્ષને પામેલું જે કાંઈ શુભધ્યાન મારા મનમાં

આવું હોય, તથા જિહ્વાવડે સ્તુતિ કરાવું હોય, તો તે આપ જ છો (આપ
નું જ ધ્યાન અને આપની જ સ્તુતિ મેં કરી છે). (૧૮).

તુહ પયસેવં મુતું, ન હુ અવરં કિં પિ નાહ ! પત્યેમિ ।

તા કિં મં અવહીરસિ ?, કરુણાભરમંથરં નિયસુ ॥ ૧૯ ॥

હે નાથ ! આપના ચરણની સેવા મૂંઝીને હું બીજી કંઈ પણ પ્રાર્થના
કરતો નથી (ભાગતો નથી) તો કેમ આપ મારી અવહીલના કરો છો ? મને
કરુણાના સમૂહનો ભંડાર કરો (૧૯)

જદ્દ તુહિવસેણ સુમ્હં, નયણંચુયકરપરાયપિંજરિઓ ।

હોહં કહમવિ તા જિણ !, ધન્નો ધન્નો જણ નૂણં ॥ ૨૦ ॥

હે જિનેદ્ર ! જો હું સંશય રહિતપણે કોઈ પણ રીતે આપના નેત્રકમળના
રજવડે પીંજરો (વ્યાસ) થાઉં, તો જગતમાં હું નિશ્ચે ધન્ય છું ! ધન્ય છું ! (૨૦).

તુહ સિદ્ધંતરહસ્સં, નાઉં સંવેગસંગમણોડવિ ।

વિસણસુ જં ઘુલાવી, તં સહ્લં હહ્લહ્ મહહ્લં ॥ ૨૧ ॥

હે નાથ ! આપના સિદ્ધાંતના રહસ્યને જાણીને સંવેગને પામેલા મનવાળો
થયા છતાં પણ જે હું વિષયોમાં લીન થાઉં છું તે મોટું શબ્દ મને ખટકે છે. (૨૧)

વઢુંતો વિ ઉવાણ, જમહં ન તરામિ લંધિઉં દેવં ।

કા તત્થ મજ્ઞેય રહ ?, પુણો પુણો તહવિ મજ્ઞામિ ॥ ૨૨ ॥

ઉચ્ચમાં વર્તતા છતાં પણ જે હું દેવને ઉલ્લંઘન કરવા શક્તિમાન થતો
નથી, તો તેમાં (વિષયોમાં) મારે રતિ શા માટે કરવી ? (કંઈપણ રતિ
કરવી ન જોઈએ.) તો પણ હું પારંવાર તેમાં કેમ મગ્ન થાઉં છું ? (૨૨).

તુહ સમયમમુદાઓ, મદ્દમંદરમંથણેણ સામિ ! મણ ।

ઉવસમરયણં લદ્દં, વદ્દં નિયહિયગંઠીણ ॥ ૨૩ ॥

હે સ્વામી ! આપના સિદ્ધાંતરૂપી સમુદ્રમાંથી મેં બુદ્ધિરૂપી મેરુપર્વતવડે
મયન કરીને ઉપશમરૂપી રતન પ્રાપ્ત કર્યું છે, અને તેને મારા હૃદયરૂપી અંધિને
નિયં બાધી લીધું છે (૨૩)

મિદ્દુઅણગજાઓ વિ જુ, અહિઓ મહ અજ્ઞ ફુરહ્ આણંદો ।

વિમયાદ્દતકરેહિં, તા હીરહ્ હી નિયંતસ્મ ॥ ૨૪ ॥

હે નાથ ! આને મને ત્રણ ભુવનના રાજ્યની પ્રાપ્તિ કરતાં પણ અધિક
આનંદ સ્ફુરાયમાન થયો છે, તેવામાં વિમયાદિત્ત ચોરોએ મારું નિયંત્રણ કરેલું
તે રતન હરણ કર્યું. (અરેરે ! કર્મની નિયંત્રણા અદ્ભુત છે.) (૨૪).

તા કિં કરેમિ ? કસ્સ વ, કહેમિ ? इय पुणपुणो वि रुंतंतं ।

दुक्खपलित्तं धावइ, मह हिययं दससु वि दिसासु ॥ २५ ॥

તો હું શું કરું ? અથવા કોને કહું ? એમ વારંવાર રડતું દુઃખથી વ્યાપ્ત મારું હૃદય દશે દિશામાં દોડે છે. (૨૫).

दीणो सुसंतजीहो, ममंतनयणो घुलंतसवंगो ।

विसयतिसातविओइहं, हरिणोव न निवडिओ कथ ? ॥ २६ ॥

આ પ્રમાણે દીન, મૌન થયેલી જિહ્વાવાળો, લમતા નેત્રવાળો, સર્વ અંગે કંપતો અને વિષયતૃપ્તિથી તપેલો હું હરિણની જેમ કેમ કોઈ ઠેકાણે પડી ગયો નહીં ? (૨૬).

दुहदावभावियंगो, नहम्मि सुन्ने करे ममाडंतो ।

कथ वि रहमलहंतो, तुह विरहे नाह ! कह होहं ? ॥ २७ ॥

હે નાથ ! આપના વિરહમાં દુઃખરૂપી દાવાનળથી બળતા અંગવાળો, શૂન્ય આકાશમાં હાથને લમાડતો અને કોઈ પણ ઠેકાણે રતિને નહીં પામતો હું શી રીતે હોર્ષ (રહીશ) ? (૨૭).

एयं पि वियाणंतो, जं न सहो रंजितं खणं पि मणं ।

ता नाह ! कालडक्को, ही ही पविसामि कथ अहं ? ॥ २८ ॥

આ પ્રમાણે બળતા છતાં પણ હું એક ક્ષણવાર પણ ભે મનને રંજન કરવા સમર્થ નથી, તો હે નાથ ! કાળથી ડસાયેલો હું અરેરે ! ક્યાં પ્રવેશ કરીશ ? (૨૮).

इय विन्नत्तिं सोउं, जइ अप्पा आरुहई खणं रंगे ।

जइ नवणीयं जलणे, तह ता विलयइ फुडं कम्मं ॥ २९ ॥

આ પ્રમાણેની વિવૃત્તિને સાંભળીને ભે આત્મા એક ક્ષણ વાર પણ આનંદને પ્રાપ્ત થાય, તો જેમ અગ્નિમાં માળણુ ઓગળી નત્ય તેમ મારા કર્મો સ્ફુટ રીતે વિલય (નાશ) પામે. (૨૯).

इय तिहुयणभाल ! रयण-धूरीहिं जिणिंद ! विन्नविजंत ।

निरुवमकछाणनिहिं, कुणसु असेसं पि जियलोयं ॥ ३० ॥

હે ત્રિભુવનના તિલક સમાન જિનેન્દ્ર ! આ પ્રમાણે રત્નસૂરિવડે કરાયેલી આ આત્મવિવૃત્તિ સમગ્ર લોકને અપૂર્વ કલ્યાણના પાત્ર-ભાજન બનાવે. (૩૦).

॥ इत्यात्मविवृत्तिः ॥

અનુવાદક:—શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ

આધ્યાત્મિક પત્રમાલાનાં અવતરણો

દુકાન કે ઘરખાર છોડીને નામી જશો એટલે તમને મોક્ષનો માર્ગ મળી જશે એમ માનો છો ? આજકાલ તો ન્યા જશો ત્યાં ધૂતાગ મળી જશે. નકામા ઝગડામાં પડી જશો અને આખરે પરતાવો કરવાનો વખત આવશે. અત્યારે દુકાનનું કામ અને ખીજ સંબંધો પરિમિત કરી દો અને ગાફીનો વખત ધર્મધ્યાનમા કાઢો એ જ ઠીક છે. ગમે તે વિદ્વાન કે પડિતને પૂછશો તો તે શાંતિનો ઉપાય સૂચવશે પણ એને ન્યારે તમે કહેશો કે આપ પોતે એ રસ્તે કેમ નથી જતા ? તો તે કહેશે કે શું કરીએ ? બની શકતું નથી. મતલબ કે આરિત્તમોહનો ઉદય બતાવશે એ.

આપના જ્ઞાન વિરક્તિ તરફ વળ્યા છે તો તેનો મદુપયોગ કરી લો જે કાળ ગયો તેની ચિંતા કરવાપણુ ન હોય. વર્તમાન આપણા હાથમાં છે આપણે બધા પૂરા ત્યાગ વિના, મુનિશ્ચાની શાંતિ મળી જાય એમ ઇચ્છીએ છીએ પણ એ તો ગરમ પાણીમાં હાથ ઝળોળીને ટાઢ મેળવવાની આશા રાખવા જેવું છે એમા દુષ્કાર સિવાય ખીજું કંઈ નહિ હોય. પરિણામોની ધાગ ઉપર મતત ધ્યાન રાખો. મને પણ એક વાર એવી જ ઝખના રહ્યા કરતી, પણ ઇંછ સારુ ફળ ન આવ્યું. આખરે મેં નિશ્ચય કર્યો કે પ્રયત્ન ચાલુ રાખવો-એક દિવસે જરૂર ઉત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થયા વિના નહિ રહે

કારજ ધીરે હોત હૈ, કાહે હોત અધીર ?
સમય પાય તરુવર ફળે, કેતિક સીંચો નીર.

* * *
આજે કનિયુગનું માત્રોન્ન્ય છે ભગવાને જે દિવ્યતાનથી નીહાળ્યું હશે તે જ થવાનું છે એમ માની મતોપ લેનાનો છે

આત્માને વશગેના દોષો ધોષ નાખરા એ જ એવરકર છે ખીજાઓ શું કરે છે ? કેમ કરે છે ? તે ચર્ચા જતા અતે ખરાગ સરકાર તરફ દળવાના. આપણા અંતરમાં દુહવાનું અને સંગોધવાનું એટલું બધું પડ્યું છે અને એમા એટલા બધા પરિશ્રમની જરૂર છે કે પારમાના શુભ-દોષ જોવા-તપાસવાનો આપણને ખરું જોતા તો અવગર જ ન મળવો જોઈએ. અને ન્યારે આત્મગતનો એક ધૂંટડો પીધો ત્યારે પછી ખીજા રમતો સ્વાદ જોડી જાય છે જીવને અનાદિથી ખીજા પદાર્થોની ચર્ચામા ગમ આવે છે, પણ સ્વાત્મહિતનો રસ તો કોઇ છુદા જ પ્રમારનો છે એ જ ઐયોમાર્ગ છે.

હમણા મતમગનો અભાવ છે અને બાક્ય પણ મદ છે પુણ્યનો ઉદય હોય તો જ મતમગ મરે અને કપાયની મદતા વિના પુણ્યોદય અમલવિત છે અતરંગમા જેને કોષાગ્નિ મગમની દોષ તેને શાંતિ કપાયી હોય ? આત્મ. આત્મા વિરોની સાચી શ્રદ્ધા કોષાગ્નિને તો શું પળુ અનત મિથ્યાત્વને પણ નાબૂદ કરી શકે છે એ તો ન્યારે અને ત્યારે ખરું-પરંતુ એ જદુ કંઈક કામ નથી માત્ર ઉદેશ બદલાવો જોઈએ.

ખીજાઓની ટીકા, ચર્ચા કે કુચલીમાં નથી પડતા તેઓ પોતાનું કલ્યાણ સરસ રીતે સાધી શકે છે, ખીજાની વાત અંધજનક તો છે જ, પણ અહિં તો ભગવાનની કથાવાર્તા પણ એવી જ સમજવાની. કથાના શ્રવણથી રુચિ પેદા થાય એ એક લાભ છે અને રુચિકાળમાં જે ભાગ્યશાળીઓ રાગદ્વેષની જાંઘર તોડવાનો અધિકાર મેળવી લે તે જ મોક્ષને મોગ્ય ગણાય... એ વ્યાખ્યત આપ જે પૂછશો તે વિષે હું જવાબ આપી શકીશ નહીં તેથી ફક્ત એટલું જ કહું છું કે રાગદ્વેષની કૃશતા તરફ જ આપણું લક્ષ વળવું જોઈએ. કલુષતા ગમ્મ એટલે મંસાર મરેા.

‘આ સારું અને આ નરસું’ એ કલ્પના પરાઇ વસ્તુ છે. જે દિવસે એ કલ્પના નીકળી જશે તે દિવસે અનાયાસે કલ્યાણ થવાનું. સ્વરૂપમાં સ્થિતિ નથી તેથી જ આ બધી દુર્દશા ભોગવીએ છીએ. રૂપ, રસ, ગંધ, શબ્દ અને સ્પર્શમાં આત્મધર્મનો છાંટો પણ નથી એના સંબંધી હિતકલ્પના જેમ નકામી છે તેમ અહિંત કલ્પના પણ નકામી છે, હિત-અહિંતનો ખરો સંબંધ આત્માના પરિણામો સાથે છે. આત્મપરિણામ જ્યાં સુધી પરતંત્રતાને અવલંબીને રહ્યાં છે ત્યાં સુધી તેમાં હિંતની ગંધ નથી. અવપરિણામની સ્વચ્છતા એ જ ખરું નિજહિત. જૈનશાસ્ત્રીનું મનન કરતાં એ ઊંડામા ઊંડા-અંતરતત્ત્વ ઉપર દષ્ટિનો દોર રાખવો જોઈએ.

અંતરતત્ત્વ એ જ ચચાર્ય કલ્યાણનો રાહ છે. જેની મર્યાદા આંધ્રી ન શકાય એટલો કાળ વ્યતીત થઇ ગયો, પણ આત્મદષ્ટિનું પૂરું જ્ઞાન હોવાથી આપણો સૌનો સમય નકામો ગયો. એકાદ વાર પણ જે પ્રાણી પોતાની તરફ જુલે-લક્ષ આપે તો કલ્યાણનો રાહ મળે. પણ એની સામે દષ્ટિ સરખી પણ નથી કરતો ત્યાં સુધી એને ક્યાંથી સુખ મળવાનું હતું ?

*

*

*

*

આપ તો બધું જાણો છો-સમજો છો છતાં કેાણ જાણે કેમ આટલા બધા ગભરાઇ જાયો છો ? કલ્યાણનો માર્ગ તમને તમારામાથી જ મળી રહેશે-ગઢાર ખોળવાની જરૂર નથી. નિમિત્તકારણથી કાર્ય નથી થતું, કાર્યની માતા તો ઉપાદાનભૂમિ છે. મન, વચન કાવાના વહેવારો વ્યગ્રતા કે ગભરાટને પેદા નથી કરતા. કલાવતી બળતરામાંથી જ એ વ્યગ્રતા જનમે છે. બાહ્ય પદાર્થોને વિષે આપણે નકામા રાગદ્વેષ કરીએ છીએ.

ધર છોડીને નાસી જશે તો પણ આત્મલાભની પ્રાપ્તિ નહિ થાય. આદેથી આવતો દોષનો અવાજ કાનને પ્રિય લાગે એટલું જ. જેમાં ગભરામણ નથી, વ્યગ્રતા નથી એ જ ત્યાગ ખરેખરો જાન્ય છે. અને સ્વરૂપશ્રદ્ધા ન હોય ત્યાં સુધી આકુલતા તો રહેવાની જ.

જ્ઞાન અને રાગ મિવાય બાલ પદાર્થ સાથે આપણો કંઈ સંબંધ નથી. એટલું સમજાય તો રાગદ્વેષ પાતળા પડે. અમુક પદાર્થ આપણને અનુકૂળ છે અને અમુક પ્રતિકૂળ છે એવી જાવના-એવી શ્રદ્ધામાંથી રાગ ને દ્વેષના મૂળ રોપાય છે; પણ જ્યારે એવી પાકી ખાતરી થાય છે કે સુખ, દુઃખ વસ્તુતઃ કલાવતા પરિણામ છે અને કલાવ ઉપર આપણો પોતાનો કાબૂ રહેલો છે-રહેવો જોઇએ ત્યારે અભિમાન-અહંતા ટળી જાય છે. હું બહુ જાણું એ વિષે લખી શકતો નથી, કારણ કે મને એવો અવ્યાસ નથી. વાસ્તવિક તત્ત્વજ્ઞાન થવું બહુ કડણ વસ્તુ છે. મારા જેવા અનધિકારીને માટે તો એનો આભાસ પણ દુર્લભ છે; છતાં માણસે

મંડ્યા ગહેલું' નેમ્મએ એમ માનનાગઆમાંનો હું' પણ એક છું. એક દિવસ બેડા પાર પહોંચશે, બની શકે ત્યાં સુધી શૈલીનો ભગ ન થવો નેમ્મએ.

*

*

*

*

તમારા જેવા સમ્યગ્ચારી, બદ્ધ પ્રકૃતિના પુરુષ, સંભારના દુઃખથી ડરી નય એ મારી મમજમાં નથી આવતું. રાગાદિની પ્રવૃત્તિ જે આપણામાં થાય છે તે વસ્તુતઃ આપણી નથી, ઔદયિકી છે અને તે વિલય પામવાની જ છે, એટલી વાત મમજય તો પછી હર્ષ કે વિપાદ શી રીતે થાય ? હા, એ પ્રવૃત્તિ અથવા પરિણતિ જે આપણી પોતાની વાસ્તવિક હોય તો તેમાં આનંદ માનીએ અને જે એનાથી કંઈ અપકાર થતો હોય તો વિપાદ માનીએ. પણ સાચી વાત તો એ છે કે ઔદયિકભાવના અભાવમાં આત્મચુલ્લો વિકાસ જ થવો ઘટે. કર્મના ભારથી દળવા થતા હોઇએ તે વખતે આનંદ થવો નેમ્મએ તેને બદલે આપણે જોઈ મમજણને લીધે દુઃખી થઇએ છીએ. અહીં કોઈ એમ કહે કે રાગાદિકનો ઉદય હોય ત્યારે દુઃખ થયા વિના રહે ? તો હું કહું છું કે એ મિથ્યાજ્ઞાન છે.

કોઈની પાસેથી આપણે કરજ લીધું હોય અને તે લેણદાર પોતાની કાળમર્યાદા પૂરી થયા પછી લેણું વસુવ કરીને આપણને કરજ ગ્રહિત બતાવે તો તેમાં ખોટું શું છે ? લેણદારને આપણે શા સારુ ગાળો બાંડી નેમ્મએ ? એવે ટાણે જે પોતાને દુઃખી માને છે તે મિથ્યાજ્ઞાની છે. ઔદયિક ભાવો વર્તતા હોય તે વખતે તેને કર્મકૃત માનીને સમતાભાવે ભોગવી લેવા એ જ ખરી વીરતા છે.

*

*

*

*

મૂર્છા ઝોઝી કર્યા વિના અંતરગ શાંતિનો સ્વાસ્થ્ય નથી મળતો. જે બધા જીવો સ્વપરતા બેદ સમજે છે અને જેઓ વસ્તુના પર્યાયોને વિષે આદાસિન્ય રાખે છે તેઓ જ થોડા વખતની અદૃશ સ્વાત્મનિધિ-આત્માના બાંડાર ખોલી શકે છે. ખાંડ મીઠી છે, પણ જેવામાત્રથી એનો રસ થોડો જ મળે ? લખવામા મને ઉલ્લાસ નથી-કારણ કે એ આસ્થાદ અનુભવની વસ્તુ છે આત્માની શાંતિનો સ્વાદ વચ્ચેનાદાગ કેમ વર્ણવાય ?

*

*

*

*

જેને તત્ત્વદ્રષ્ટિ મળી ગઇ તેને મંસાગમાંથી છૂટી નીકળવાની ધણી કદપનાઓ આવે, પણ અંતગ્રથી એ કંટાળતો નથી. ધારો કે એક માણસ દિલ્લીથી મુંબઈ જવા મેઇલ ટ્રેનમા બેસે, જતાં જતાં રસ્તામા મધુગ પામે જ એ ક્લાક ગાડી મોડી થઇ ગઇ, આટલું મોડું થાય તેથી તે બેસેત બને, પરંતુ જેને એવી ખાતરી થઇ ચૂકી હોય કે મોડી મોડી પણ ગાડી મુંબઇ સુધી તો જવાની જ છે તેને બહુ મૂંઝવણ ન થાય. પંચમકાળમાં આટલી શ્રદ્ધા બમ છે. એથી વધુની આશા ગખી એ તો રૂપીયો આપી એક ગીનીનો માલ લેવા જેવું છે. સમ્યગ્માત્રથી અવકૃત જે જ્ઞાનનો વિકાસ હોય તે જ દિવકર છે.

જ્ઞાન મેળવવાની પ્રત્યક્ષી તમે અહીંતલો ખૂબ ગજો છો. સ્વાખ્યાયની ખરી રચિ હોય તો સાધનો તમારી પામે જ છે. જેટલું ખર્ચ તમે રેલભાડ પાછળ કરો છો તેટલા-

માંથી એક સારા પંડિતનો પગાર ખુશીથી નીકળી ગય...પણ હજી આપણી દૃષ્ટિ નથી બદલાઇ. આટઆટલા સ્વાધ્યાય પછી પણ રાગદ્વેષની નિવૃત્તિ અર્થે આટલી આકુળતા કેમ રાખો છો ? કેવળ ઉદાસીનતાની યથાર્થતાનો ભંગ ન થવા પામે એટલું લક્ષ રાખો. એ જ વૃત્તિ એક દિવસ પીતરાગતામાં પરિણમશે.

*

*

*

*

કપાયોનાં વિવિધ પ્રકારના ઉદય હોય છે. પણ તે તો બધા અમારી જેવાઓને માટે, આપના જેવા નિરપૃથક પુરુષોને માટે નહિ. કપાયોનાં ઉદય આપને શું કરી શકે ? શ્રીમાન ૧૦૦૮ માનવુંગ મુનિ-મહારાજએ કેટલું સુંદર પદ રચ્યું છે ?

કો વિસ્મયોઽપ્ર ચદિ નામગુણેરશેષૈ-સ્વં; સંશ્રિતો નિરવકાશતયા મુનીશ ।।
દોષૈરુપાન્ત વિવિધાશ્રયજાતગર્વૈ; સ્વપ્રાન્તેરેવ ન કદાચિદપીક્ષિતોઽસિ ॥

અને કુન્દકુન્દ મુનિ-મહારાજે સમયસારમાં પણ એમ જ કહ્યું છે :—

ઉદયવિવાગો વિવિહો, કમ્માણં ઘણિગો જિણચરેહિં ।

ળ હુ તે મજ્ઞ સહાયા, જાણગભાવો હુ અહમિકો ॥

આપની આવી પ્રશમમુદ્રા પાસે રહેવા છતાં જે ગલબદ્ધ વિગેરે જ્ઞાનામૃતનું પાન કરી શકે નહિ તો સ્વાતિથિન્દુ ફરી મળવું મુશ્કેલ છે, અમંભવિત છે. પણ એમાં આપ શું કરો ? જે નિર્માયું હોય તે થાય છે જ, મારો વિચાર હવે સાત દિવસમાં એક જ દિવસ બોલવાનો થાય છે. શરૂઆતમાં બે મહિના માટે એવો નિયમ રાખીશું. અને અશાંતિ નહિ લાગે તો ત્રણ મહિના તો રાખીશ. આપના ઉપદેશામૃતથી ભરેલો પત્ર એક મહિનામાં એક વાર મને મળે એમ ઇચ્છું છું.

આત્મવિષયક ચર્ચા સિવાય બીજી કોઇ વાત મને નથી ગમતી. ધનવાનો દોલતને ભલે ખોતાની મીઠકત માની બેસે, પણ ખરી વાત તો એથી જીતતી જ છે. ઇસરો પહોંચ્યા પછી વધુ લખીશ.

*

*

*

*

પત્ર નથી તો લખશો. જનો શકે ત્યાંસુધી ધર્મસાધન કર્યા કરજો. આકુલતા ન રાખશો. આકુલતા ધર્મભાવોનો ધાનક છે. જે મોક્ષમાર્ગની પાસે આવી પહોંચ્યો હોય તે તો સુખી જ હોય. એક વાર સમ્યગ્બોધ થયો એટલે શાંતિનો માર્ગ અનાયાસે મળી જવાનો જ, સર્વાર્થસિદ્ધિના દેવોમાં સમ્યગ્જ્ઞાન તો હોય છે, પણ મોક્ષમાર્ગ તો મનુષ્યપર્ણાયમાંથી જ સાધવાનો. તેથી કરીને શું તેઓ આકુલઆકુળ રહેતા હશે ? નહિ; માટે જીવનમાં શાંતિ રાખજો.

સંપાદક-રા. સુશીલ

જ્ઞાની કેને કહેવો ?

જે સભ્યન છે તે તો આત્માર્થી થઈને જ્ઞાન સ્વપાત્ર કરે છે તે કાષ્ઠ વાગ્યુદ્ધને માટે કે પેટ ભરવાને માટે શાસ્ત્રને કદાચ કુતો નથી જે કોષ્ઠ માણસ જાણે કે અમુક લાભાભા છે તો પછી તે અલાભાનુ કાર્ય કરે ? જા. ની સાથે સદેહ ન જોઈએ અને તેની સાથે તદ્દનુસાર આચારશુદ્ધિ પણ જોઈએ જ્યાં સુધી અત કરણ શુદ્ધ નથી થયું ત્યાં સુધી બધું જ્ઞાન વ્યર્થ છે જ્ઞાન અને ક્રિયા બન્ને સાથે હોનાથી મનુષ્ય શોભે છે તો જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવા માટે દરેક મનુષ્યનું યુ કર્તવ્ય છે તે સમજાવી દેવે આપણે વિચારીશું સમારી જનોનું કર્તવ્ય શું છે ? તે સૂત્રમા ધણી જગાએ શ્રાવકોના સમજાવવા કહ્યું છે કે “ અભિગયા જીવાજીવે ઉલ્લસ્યપુન્યપાવે, આસવસંચરે નિજ્જરે કિરિયા અહિગરણ વંધમોક્કકુલસલ અર્થાત્ શ્રાવક કેવા ? તે જીવજીવને જોળાયે છે, પુણ્ય પાપના ફરતે જાય છે, આશ્રવ-મવર-નિર્જગ-ક્રિયા-અધિકરણ, બધા અને મોક્ષના જ્ઞાનમા કુશલ છે તેમ જ ગણમતીને માટે કહ્યું છે કે સીલવતી વહસુયા અર્થાત્ શીલવતી અને બહુ શ્રુતની જાણનારી છે આ ઉપરથી એવું સમજાય છે કે-આગળ સ્ત્રીઓ અને પુરુષો શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવાને માટે ઉત્સાહ ધરાવતા હતા આજ તો લૌકિકજ્ઞાનનો પણ ફેલાવો જોઈએ છે તો લોકાકાંક્ષા જ્ઞાનની ભાત પણ શું કરવી ? જે ચાર કે પાંચ વર્ષ માતૃભાષા અને અંગ્રેજી ભાષા ભણ્યા એટલે પડિત થઈ ગયા આજ હુન્નર-ધંધાનું શિક્ષણ જોઈએ થઈ ગયું છે અને ધર્મજ્ઞાનનું શિક્ષણ તો બહુ જ જોઈએ થઈ ગયું છે, માટે દેશ અને ધર્મની ઉત્થિતિને માટે જે જે પ્રકારના જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે તેનો ફેલાવો કરવા માટે પ્રત્યેક સમારી જનનું કર્તવ્ય છે કે પોતાના હોકરાઓ અને હોકરીઓ સર્વને સારી રીતે બણાવવા અને ધર્મજ્ઞ બનાવવા વિદ્યાશાલાઓ તથા પુસ્તકશાલાઓ સ્થાપન કરવી, સાગ્રાન્થકારને ઉત્તેજન આપવું, ઠેકાણે ઠેકાણે ધર્મોત્થિતિના બાપણો કરનારને મદદ આપવી, નિઘા અને ધર્મ મનુષ્યની માનિક પત્રો અને સામાજિક પત્રોને ઉત્તેજન આપવું, મુનિગણને જ્ઞાનની ટુકિને માટે સૂચના કરવી અને તેમને માટે શાસ્ત્રાભ્યાસની જોગવાઈ કરી આપવી તથા ત્યાગી પુરુષોનું કર્તવ્ય એ છે કે એક પગ પણ વ્યર્થ ગુમાવે નહિ, પગ મુઠા મરુપુરુષોની સેવામા અને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે જેટલો પુરુષાર્થ થઈ શકે તેટલો કરવો સ્વ વિગેરેનું જ્ઞાન મળવાથી પણ આપનારા અને મિથ્યાભિમાન ન કરતા નિર્માની થઈ ગયેલું પોતાના જ્ઞાન અને મદાચારથી સમારી જનોને પણ તારા, પૂર્વના મદાત્માઓએ જેના મન્યોનું સરોધન કરવું, કરાવવું અને તેમને પ્રમિદિમા આણવા સ્વધર્મની માથે પરધર્મના શાસ્ત્રો પણ અભ્યાસ કરીને તે જ્ઞાનરૂપે સમારી જનોના મિથ્યાત્વને દૂર કરવું માણુમનો સ્વભાવ કોનો છે ? કેવી રાણીથી તેને મારી અમર થાય તેમ છે ? તેનો અનુભવ કરવા, જાણવાનું કરવા શીખવું જ્યારે સાધુઓ અને મગારીઓ એવી રીતે પોતપોતામા કર્તવ્યપરાયણ થશે ત્યારે જ આર્થ દેશ અને આપ ધર્મની ઉત્થિતિ થશે. જ્ઞાનનો ફેલાવો મર્વ ઠેમણે થવાથી કુસપ અને દોષ એની મેળે જતા ગયેલું મિથ્યાત્વ પોતાની મેળે અદર થશે, આવશ્યકતા રહત નાસ થશે અને મનુષ્યત્વ તથા આત્મજયોતિનો સ્વપમેવ પ્રગમ થશે એ જ્ઞાન્તિ. મુનિશ્રી નિધાનંદવિજયજી

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક—મૌજિક

(૧૯૮)

જિંદગીની નવદશાંશ ગૂંચવણોનો સારામાં સારો નિવેડો પ્રતીક્ષા કરવાથી થાય છે. હવે શું કરવું ? એનો તમે રસ્તો ન કાઢી શકતા હો, અને તે કારણે તમે ઉદ્વેગમાં હો, ત્યારે કાંઈ પણ ન કરવું એ સારામાં સારી કરવા જેવી ચીજ છે.

જીવનમાં અનેક વાર ગાંઠ પડી જાય છે, મૂંઝવણ થાય છે કે આ કરવું કે તે કરવું ? આ રસ્તે જવું કે પેસે ? નોકરી કરવી કે વ્યાપારમાં ઝંપલાવવું ? એથી પણ વધારે ગૂંચવણ આવે છે. અમુક સાથે વહેવાર રાખવો કે નહિ ? વધારવો કે નહિ ? વગેરે. આવી મૂંઝવણ ધણાખરાને કોઈ કોઈ વાર જરૂર થઈ આવે છે. મિત્ર કે પુત્ર માંદો હોય અને પરદેશ જવાની જરૂર હોય, વેપારમાં મદી બેસતી હોય અને તેજ દેખાતી હોય, આગળ પગલાં ભર્યા વગર નાણાં મળે તેમ ન હોય, અને આગળ પગલાં ભરવામાં રોલ-સંબંધ કે સગવડ આડાં આવતાં હોય, ભાષણ કર્યા વગર ચાલે તેમ ન હોય અને ભાષણ કરવામાં તાત્કાલિક અપમાન કે અપયશનો ભય હોય-આવી ગૂંચવણ જીવનમાં અનેક વાર આવે છે. સંબંધિને મદદ કર્યા વગર ચાલે તેવું ન હોય અને સંબંધી પૈસા પાછા આપે તેવો ન હોય અને પોતામાં માંડી વાળવાની સગવડ ન હોય.

આવા અનેક પ્રસંગો આલેખી શકાય. આવી ગૂંચવણો આવે ત્યારે જરા ખામોશ પકડી જવી, જરા રાહ જોવાની-વાતને દીક્ષમાં નાખી દેવાની રીતિ આદરવા યોગ્ય છે. દુનિયામાં અનેક ગૂંચવણો આવે છે અને તેના રસ્તા પણ નીકળે છે. નાજનાં ગાડાં નાજનાં રહેતાં નથી, પણ ધીરજ જરૂર જોઈએ. એક વાર મગજ ચકડોળે ચઢી જાય ત્યારે ગૂંચવણમાં પડી ન જતાં સમયસૂચકતા રાખવી, ન્યાં વાત દીક્ષમાં-નાખવામાં વાંધો ન જણાય ત્યાં કાંઈ ન કરવું, માર્ગપ્રતીક્ષા કરવી અને અંદરથી જવાબ મળશે એવી આશા રાખવી. વિતાવળા માણસ બારે નુકસાન કરી બેસે છે. એમાં ધણીવાર સંબંધ. અને પૈસો બન્ને જાય છે. અને જરા આવડતથી, ધીરજથી, શાંતિથી કામ લેવાય તો સર્વ વાત બમબેસતી થઈ જાય છે.

માટે શું કરવું ? કેમ કરવું ? એની સાચી વિમાસણ થઈ આવે ત્યારે જરા ધીરજ પકડવી અને થોડો વખત કાંઈ ન કરવું. વ્યવહારનાં ચાલુ કામકાજમાં જરા દીક્ષ કરવાથી કાંઈ બગડી જવું નથી, અને અતે સારાં વાનાં થઈ રહે છે, એટલે કર્તવ્ય અકર્તવ્યના ગૂંચવણ-પ્રસંગે કાંઈ ન કરવામાં લાભ છે. ગમે તેવું કરી છૂટવા કરતાં રાહ જોઈ સારું કરવું એ ડહાપણનો માર્ગ છે. જેમ યુરસો ચડે ત્યારે દશ મણવાની જરૂર છે એમ જ કામ કયળે ત્યારે જરા આડામવળા થઈ જવાની જરૂર છે. થોડી રાહ જોવામાં કાંઈ આકાશ પૂરી

પણ નથી, માટે અટવાઇ જવાની ખીક લાગે ત્યારે જરા અટકી જવું, અદર બેઠેલો અતર્કામી રહેતો જતાવશે ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે.

“ About nine out of ten of life's tangles are best solved by waiting Very often when you are worried because you do not know what to do, the best thing to do is-nothing ”

Dr FRANK CRANE (24-9-38) B C

(૧૯૯)

જૂઠાણાને હમેશા સત્યના હાથાની જરૂર રહે છે. જે જૂઠાણામાં ધાર ખોટી હોય, પણ જેનો હાથો સાચો હોય, તે ખરાબમાં ખરાબ જૂઠાણું છે.

પરચુરણ વેપારીની દુખને જાણ્યે તો ત્યાં ‘ એક જ ભાવ ’ તુ પાટિયુ વાચનામાં આવશે એ દશ વખત ભાન કરતો હશે, છતાં ‘ આ દુકાને બે ભાન કરનામાં આવશે, ભાવ પરઠવામાં આવશે ’ એવું પાટિયુ કોઇ જગ્યાએ વાચ્યું નથી એનું કારણ એ છે કે અસત્યને પણ સત્યના ઓપની જરૂર પડે છે, જાણી ‘ હિંદુ માગવું નહિ ’ ના પાટિયા વાળા કે ‘ રાકડા પેમા ’ ના પાટિયાવાળા તે જ ધોરણને અનુમરનારા હોતા નથી ભર જન્મમાં બેગીને અનેકના ગળા ગ્રહે સનાઠ ધગકો પાસે પોતે ભગવતી હોનાની જ વાતો કરે છે અને પ્રમાણિક હોનાના દેખાન નીચે અનેક કૌભાડ કરે છે આ સર્વ અસત્ય જૂઠાણાને લગાડેલા સત્યના હાથો છે એના પાનાની ધાગ તો જૂઠી-જૂઠાણાથી ભરેલી અને ખૂબ તીક્ષ્ણ હોય છે, પણ એને પકડવાનો હાથો તો સત્યનો જ હોય છે જૂઠું બોલનાર ગળે છે કે એને પકડાઇ જવું નથી અને તેટલા માટે એ સત્યના ઓળા નીચે અસત્યને નીભારી લેવા પ્રયત્ન કરે છે એ જ પ્રમાણે ભયકર કાલહાન કરનાર મુત્સદ્દીઓ ગળ દગિશ્વરનો અવતાર હોવાનો દેખાન કરે છે અને એનો દેખાવ કરે તો જ પોતે શ્રવે એમ અદરજાનેથી બરાબર મમળે છે

આવા પ્રકારના જૂઠાણા મદુ ભયકર છે, અતિ નીચ છે, મનુષ્યના નૈતિક જીવનનો નાશ કરનારા છે એમાં દબ, કપ, હુમ્મલા, પગરચના અને ખમોટાપ અદર રહી કામ કરે છે એવા અસત્યોને નભાવવા મનુષ્યમાં અમત્યો બોલવા પડે છે, કોઇ વાર પકડાઈ જાય તો જૂઠા માફીઓ તૈયાર કરવા પડે છે અને દુર્ધર્મ અને અપધ્યાનની પરપરા આસે છે ચાલી ચાલીને આ જિદ્દગો કેટલી ચાલશે ? આ અતિ તો મર્મ આવી મૂર્ખાને જવાનું છે પૂછ સો રર્ષ મને તો પણ કામગજનામાં એ માછ નથી ખોટે રહે એવેવ સપતિ કે ખર્તિ મદી કાઢી દળી નથી અને કોઇ દીવે વારસો આપી જરા માટે આપાનો આભાર માન્યો નથી ખંદા કાર્યનો જતના પોને બોગવવા અને હપતોગમાં ઓક ભરે એ નાન કુસમ મનુષ્યો ન હાજે મીઠું રત્ન વાન મળ્યા નજર ગ્રેસીઓ નથી જ, પણ કદી ન મને, આ માન દાગ રાગલી મને તો પણ શું ? પણ અમત્ય જીવન જીવી આખો વખત પગરચ જવાના કે યોગાડ પડી જવાના ભયમાં રહેતું તેના કરતાં શુદ્ધ સાદુ

ગરીબ પૃથુ મતેરાત્યવાણું જીવન જીવવું. એમાં જીવતી વખત મોજ છે અને આગામી પ્રગતિમાં લાભ છે. કુશળ મનુષ્ય અસત્ય ઉપર સત્યનો એપ ચઢાવી મૃધાવાદ સાથે માયાનો મેળ ન મેળવે, એ તો ઝેરને વધારવાનો ધધો છે, એ સમજીવું કાર્ય ન હોય, કારણ એમાં અતે જય થવાનો નથી.

"A lie always need a truth for a handle to it. The worst lies are those whose blade is false, but whose handle is true."

BECKER, (3-3-39)

(૨૦૦)

દુર્ગુણ એવા લયંકર દેખાવનો રાક્ષસ છે કે એને જોવા માત્રથી એના પર તિરસ્કાર થઇ આવે—

પણ એને ધણીવાર જોવાથી એના ચહેરાનો પરિચય થઇ જાય છે.

પહેલાં તેને ચલાવી લઇએ છીએ, પછી એની દયા ખાઇએ

છીએ અને છેવટે એને ભેટી પડીએ છીએ.

જૂઠું બોલવાની વાત લઇએ પ્રથમ તો તાજાં લણેલા હોઇએ, કોલેજમાંથી પસાર થઇને આવ્યા હોઇએ, સત્ય ને પ્રમાણિકપણા પર નિર્બીધે લખેલા હોય એટલે જરા ખોટી વાત કરવાની કોઇ વાત કરે, તો પણ તિરસ્કાર છૂટે અને પોતાથી એવું કામ અને જ નહિ, એમ બાપોકાર જાહેર કરવામાં આવે. પછી સંસારના ચકરાવામાં ચઢતાં શા હાલ થાય તે જોઇએ છીએ. એ રીતે વિશ્વાસઘાત, ચોરી, છેતરપીંડી કે ખોટા દસ્તાવેજ, જૂઠી સાક્ષી વિગેરે કોઇ પણ દુર્ગુણ માટે સમજવું. પ્રથમ દષ્ટિએ એનો વિચાર પણ કંપાની નાખે છે અને એનો ખ્યાલ પણ ધૂનરો લાવે છે, પણ બ્યારે દુનિયાના પ્રસંગો વધતા જાય છે, બીજાનાં દુર્ગુણો દેખવામાં આવે છે, અન્યને તેથી થોડા વખત માટેનો લાલ થતો દેખાય છે—એટલે ધીમે ધીમે દુર્ગુણનો ધૂનરો ઓછો થતો જાય છે. અતિ પરિચયથી અવસા થવાને બદલે ધીમું પણ વધારે પડતું એના તરફ આકર્ષણ થાય છે અને એક વાર પગ લપસ્યા પછી તો લયંકર પાત થાય છે. પ્રથમ શરૂઆતમાં ગોઠા વાળવાનું મન થાય છે, મનને સમજવી લેવાનું અને છે અને લાભાલાભની ખોટી તુલના અથવા પ્રાયશ્ચિત્ત-દ્વારા શુદ્ધિ કરી લેવાના બહાના નીચે એનો પગપેસારો થાય છે. એક વાર વાત ઢીલી પડી એટલે પછી એ જોરથી આક્રમણ કરે છે અને અંતે એ દુર્ગુણ જાણી સમજીને કરવાની લતમાં આ પ્રાણી પડી જાય છે. આખરે એ પતિત થતાં એનો શતમુખ વિનિપાત થાય છે.

માટે સમજીએ દુર્ગુણને મૂળથી જ ડાંબી દેવો, એને ઊગવા કે ઊભવા દેવો જ નહિ, એને જરાપણ કેમ આપવું નહિ, એના પક્ષમાં અભિપ્રાય આપવો નહિ અને 'દરે, એમાં શું?' એવી નાખતી વાત કરવી જ નહિ. પરમાં રમણ કરનાર આત્માને પંડનાં વાર લાગતી નથી અને પડતાને તો પાડુ જ પડે છે, માટે દુર્ગુણને વધવા દેવો નહિ, એને ઓળે પણ

મિથ્યાભિમાન-તેનો ઉત્તર.

આજે હજી અમે મગરૂર છીએ, અભિમાનથી ભરેલા છીએ, જેમ મનમાં આવે છે તેમ આપમુખત્યારપણે વર્તીએ છીએ કારણ કે અમને કોઈ પૂછનાર નથી. કોઈ પૂછે તો તેને મીઠીમાં મિલાવી દઈએ છીએ. કોઈ બોલે તો તેની જુલ બેંચી નાખીએ છીએ. કોઈ વિરુદ્ધ લખે તેના કાંડા કાપી નાખીએ છીએ. અમારી સામે ઊંચી આંખે જોનાર છે કોણ ? અમારા હિસાબનો લેનાર છે કોણ ? અમારા કર્મેને તપાસનાર છે કોણ ? આજે અમારી હાક વાગે છે. આજે અમારો બોલે બોલ પૂબાય છે. અમારી છખીઓ આજે ઘરેઘર શોભી રહી છે. અમારા વચનો ધર્મવાક્ય ગણાય છે. બોલો છે કોઈ વધુ પૂછનાર ?

ઉત્તર

હાજી ! હું આપશ્રીનો એક નમ્ર સેવક છું. આપના ઉપદેશ તિવેદન સંગઘમાં મારે થોડું કહેવું છે તો સેવકને એટલી રત્ન આપી ઉપકારી કરશે. વડિલશ્રી ! આપની મહત્તા પ્રભુ હરહંમેશ નિભાવે પણ એ મહત્તા આપના સ્વાર્થ કરતા પરમાર્થ કાળે હોય તો જ. આપની એક એક પ્રવૃત્તિ અન્યને મારે હોય તો જ. આપનું એક એક કાર્ય શુભ નિધાથી ભરેલું હોય તો જ. નહીં તો એ દિવસ ઘણો જ વહેલો આવશે કે જે દિવસે આપની છખીઓ દીવાલ ઉપરથી પડીને આત્મહત્યા કરશે. આપના કહેવાતા પૂજકો અને પ્રશંસકો આપની લાડી કે દંડુકાથી પૂજા કરશે. આપના ત્રાસથી પીડાયલા અનેક કંગાળ હાથો વચ્ચે આપ આખા ને આખા લીંસાઈ જશે અને આપની પાથરેલી જાળોમાં આપ જ ફસાઈને શુંગળાઈ જશે. આજે તો ખુશીથી મહાણી લો, આવતી કાલે આપનું ભવિષ્ય કંઈક જુદું જ હશે, એમ ચોક્કસ સમજી રાખશો.

(કચ્છી દશાઓસવાળ પ્રકાશ)

અનામી

જવું નહિ, એ રસ્તે પગ પણ દેવો નહિ. વિચારવું કે અહીં કેટલું બેસી રહેવું છે ? અને પ્રમાણિક અરધો રોટલો મળે તો પણ બાકીનું પેટ પાણીથી ભરવું, પણ અરધાનો આખો રોટલો ગમે તેમ ફરી માન્યું બોલું આચર્ય કરવાનો વિચાર પણ ન રાખવો. યાદ રાખવું કે અંતે મદ્યજનનો જ વિનય છે. 'નાની વાતમાં પણ એ ચોરને ઉવેળી મૂકવો નહિ. એને દાખલ થવા દેતાં તો એ પર પાલી બેસે, અને પછી તો લેવાના દેવા થઈ જાય; મારે દુરુખને તો દસ દાય દરથી નમસ્કાર જ કરવા.

Vice is monster of so frightful mien,
As, to be hated, needs but to be seen;
Yet, seen too oft, familiar with her face,
We first endure, then pity, then embrace.

POPE (27-3-39)

શોચ કરવા લાયક કોણ છે ?

૧. જે ક્ષત્રિય છતાં પ્રજાનું રક્ષણ ને પાલન કરતા નથી, પ્રજાપ્રેમ મેળવતા નથી, હિંમત ખતાવી શકતા નથી, દુર્જનોથી ડરે છે અને રાજનીતિને બાણતા નથી તેવા ક્ષત્રિય રાજ શોચ કરવા લાયક છે.

૨. જે બ્રાહ્મણ છતાં પ્રજાત્વને બાણતા નથી, પ્રજાને સન્માર્ગનો ઉપદેશ આપવાની પોતાની ફરજ સમજતા નથી, અમુક અંશે ત્યાગી રહેવાને બદલે ભોગ-વિલાસમાં આસક્ત રહે છે, શિક્ષાવૃત્તિને પોતાનો હક્ક અને કર્તવ્ય માને છે તેવાં બ્રાહ્મણ શોચ કરવા લાયક છે.

૩. જે વૈશ્ય છતાં પ્રમાણિકપણે વ્યાપાર કરતા નથી, માલમાં ભેળશેળ કરે છે, બદલી નાખે છે, તોલમાપમાં ઓછું આપે છે, વચનમાં સત્યતા નથી રાખતા, બોલેલું પાળવું જ જોઈએ એવા નિરધારવાળા નથી, ધનવાન છતાં કંબુસ છે, જ્ઞાનધર્મને બાણતા જ નથી, અતિથિસત્કારને ફરજ સમજતા નથી તેવા વૈશ્ય શોચ કરવા લાયક છે.

૪. જે શૂદ્ર છે પરંતુ પોતાને કરવા આપેલું કામ ચોખવટથી કરતા નથી, પૂજ્ય ગણાતી વ્યક્તિઓ ઉપર દ્રેષ કરે છે, કામમાં ખોટાઈ કરે છે, મજૂરી પૂરતું કામ આપતા નથી અને પોતે જે કોમના હોય તે કોમને યોગ્ય વર્તન રાખતા નથી એવા શૂદ્ર શોચ કરવા લાયક છે.

૫. તે સ્ત્રી શોચ કરવા લાયક છે કે જે પતિપરાયણ નથી, કલહપ્રિય છે, પતિને ઠગે છે, સ્વેચ્છાચારિણી છે અને સતી સ્ત્રીઓની નિંદા કરે છે, ઘરકામની સંભાળ રાખતી નથી, બ્યાં ત્યાં રખડ્યા કરે છે, બાળકોને સરખાઈથી ઉછેરતી નથી અને પોતાના બાળકોને સદાચારી, સુધક અને અભ્યાસી બનાવવાની પોતાની ફરજ સમજતી નથી.

૬. તે બ્રહ્મચારી શોચ કરવા લાયક છે કે જે બ્રહ્મચર્ય સ્વીકાર્યા પછી તેનો ભંગ કરે છે અને નાના મોટા દોષ લગાડે છે.

૭. તે ગૃહસ્થ શોચ કરવા લાયક છે કે જે સદાચરણી નથી.

૮. તે સંન્યાસી-ત્યાગી શોચ કરવા લાયક છે કે જે દુનિયાના વ્યવહારમાં ફસેલા છે, જ્ઞાનધ્યાનથી હીન છે અને આચારવિચારમાં ખામીવાળા છે.

૯. તે વાનપ્રસ્થકો શોચ કરવા લાયક છે કે જેને તપસ્યા અથવા ત્યાગ કરતાં ભોગ સારા લાગે છે અને સાચું વાનપ્રસ્થપણ સાચવી શકતા નથી.

૧૦. તેવા મનુષ્યો શોચ કરવા લાયક છે કે જે ચુગલીખોર છે, વિના કારણ ક્રોધ કરે છે, માતા, પિતા તથા બંધુવર્ગ સાથે વિરોધ કરનાર છે અને પારકું અહિત કરતાં અચકાતા નથી. પોતાના શરીરનું પોષણ કરે છે અને અન્ય છવો માટે દયાહીન છે.

૧૧. એ તો સર્વ પ્રકારે શોચ કરવા લાયક છે કે જે મનુષ્ય ભવાદિ ઉત્તમ સામગ્રી પામ્યા છતાં તેને સંજ્ઞ કરતા નથી, પરમાત્માના ભક્ત બનતા નથી અને વ્યતીત થતા આયુષ્ય માટે બેદરકાર છે.

કુંવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—શા. પુંજલાલ અમથાલાલ-આબેલ)

પ્રશ્ન ૧—અતિચારમાં ‘ પોળી રોટલી ’ આવે છે તે કઈ સમજવી ?

ઉત્તર—આપણે જાણ્યે છીએ તે સમજવી.

પ્રશ્ન ૨—અતિચારમાં ધાવડી લખેલ છે તે શું છે ?

ઉત્તર—ખડી જેવી વસ્તુ છે, બજારમાં મળે છે. તે વનસ્પતિકાય છે.

પ્રશ્ન ૩—પોસહમાં દેવવંદન કર્યા પછી સજ્જાય કરીએ છીએ તે વખતે ઉત્તરાસન રખાય કે નહીં ?

ઉત્તર—ન રખાય. ઉત્તરાસન માત્ર દેવવંદન વખતે જ રખાય

પ્રશ્ન ૪—પોસહમાં ગુલાબજળનું પોતું માથે મૂકાય ?

ઉત્તર—ન મૂકાય. એને કેટલાક સચિત્ત પણ કહે છે.

પ્રશ્ન ૫—ચોધનો ચંદ્રમા ન જોવાનું કહે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—લૌકિકમાં તેને અમંગલિક માને છે તેથી એમ દર્શાવવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬—દેરાસરમાં આસ્તી, મંગળદીવો ઉતારવાનો ચોક્કસ ટાઇમ શું ?

ઉત્તર—સંધ્યાકાળે મૂર્યાસ્ત પછી તરત ઉતારવાં જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭—શ્રી નેમિનાથની અધિષ્ઠાયિકા અગ્નિકા દેવી કુંભારીઆણના દેરાસરને ઉપદ્રવ કરનાર કે બીજી સમજવી ?

ઉત્તર—નેમિનાથજીની અધિષ્ઠાયિકા ન સમજવી. તે તો સમકિતી છે. તે એવું અકાર્ય ન કરે.

પ્રશ્ન ૮—દેરાસરના રંગમંડપમાં પ્રભુની સામે આચાર્યની મૂર્તિ કે પગલાં ગોળલામાં સ્થાપી શકાય ?

ઉત્તર—એમાં વિરોધ લાગતો નથી.

પ્રશ્ન ૯—ગિનપ્રતિમાની સામે રંગમંડપમાં ગોળલામાં શ્રાવકની મૂર્તિ સ્થાપી શકાય ?

ઉત્તર—દેરાસરના જંધાવનાર શ્રાવક, શ્રાવિકાની દ્વાય જોડતી બીની મૂર્તિ તીર્થોમાં દેખાય છે તેથી તે પ્રમાણે કરી શકાય.

પ્રશ્ન ૧૦—શ્રાવક પોસહમાં એકાસણું કરતાં સામે આવેલા આહાર વાપરી શકે અથવા મંગાવી શકે ?

ઉત્તર—એને માટે પ્રથમથી વ્યવસ્થા કરી રાખેલી હોય તો પોસહ-શાળાએ આવેલા આહારથી એકાસણું કરી શકે.

પ્રશ્ન ૧૧—સમવસરણમાં બેસતી ૧૨ પર્ષદાનાં નામ જણાવો.

ઉત્તર—ચાર પ્રકારના દેવો, ચાર પ્રકારની દેવીઓ અને ચતુર્વિધ સંધ (સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક ને શ્રાવિકા) એમ બાર પર્ષદા જણાવી.

પ્રશ્ન ૧૨—નારકીમાંથી નીકળીને જીવ દેવ થઈ શકે ?

ઉત્તર—ન થઈ શકે, દેવ સ્થવીને દેવ થઈ ન શકે ને નારકી નારકી થઈ ન શકે. તે બે ગતિવાળા તો મનુષ્ય ને તિર્યચ જ થઈ શકે અને તે પણ સંખ્યાતા આયુવાળા મનુષ્ય ને તિર્યચ જ થાય.

પ્રશ્ન ૧૩—દુષ્ટિકારના પચ્ચખ્ખાણમાં શું શું ખપે ?

ઉત્તર—ઔષધ, મુળવાસ ને પાણી ખપી શકે.

પ્રશ્ન ૧૪—શ્રાવક પોસહમાં ન્યુરપેવર વાંચી શકે ?

ઉત્તર—ન વાંચી શકે, કારણ કે એમાં પ્રાચે વિકથાએ જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૫—સોળ સતીના છદ્મ પ્રાક્ષીને બાળકુમારી કહી છે ને તેનું લગ્ન તો બાહુગલિજી સાથે થયાનું કહેવાય છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—શ્રી ત્રિ. શ. પુ ચરિત્રમાં પ્રાક્ષીએ તો ઋષભપ્રભુ પાસે કોમાર્યાવસ્થામાં જ દીક્ષા લીધાનું જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૬—પૂર્વાચાર્ય કોને કહેવા ?

ઉત્તર—જે બહુ વર્ષ અગાઉ થયા હોય, શુદ્ધ ચારિત્રી હોય અને ગીતાર્થ હોય તેને પૂર્વાચાર્ય કહેવા.

પ્રશ્ન ૧૭—પર્યુષણમાં સાધુ લીલોતરીનું શાક વહોરી શકે ?

ઉત્તર—પર્યુષણમાં લીલોતરીનું શાક સાધુએ વહોરવું તે યોગ્ય નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—ગુરુની આજ્ઞામાં ન વર્તે તેવા શિષ્યને કેવા ગણવા ?

ઉત્તર—શાસ્ત્રમાં કદા છે તેવા અનુત્તમ ગણવા.

પ્રશ્ન ૧૯—તીર્થંકરની ભોતાને પ્રમુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી દોહત્રા ઉત્પત્ત થાય છે તે રાજ પૂરી ન શકે તો કોણ પૂરે ?

ઉત્તર—દેવો પૂરે છે.

પ્રશ્ન ૨૦—સુઘોષાધંટા ક્યારે વગાડે ?

ઉત્તર—જ્યારે ઈંદ્રને બધા દેવોને ખબર આપવાના હોય ત્યારે વગાડાવે અને પછી જે ખબર આપવા હોય તે કહેવરાવે છે.

પ્રશ્ન ૨૧—સુઘોષાધંટાનો સ્વર કેટલો વખત પહોંચે ?

ઉત્તર—બહુ વખત પહોંચતો નથી, કારણ કે તરતમાં જ જે કારણે વગડાવ્યો હોય તેના ખબર આપવાના હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૨—તીર્થંકર સંસારીપણામાં પ્રથમના તીર્થંકરની પ્રતિમાની પૂજા કરે?

ઉત્તર—પૂજા કરતા નથી એમ જાણવામાં છે.

પ્રશ્ન ૨૩—દીક્ષા વખતે તીર્થંકરે લોચ કચેલા કેશ ઈંદ્ર તરત જ ક્ષીરસમુદ્રમાં નાખી આવતા હશે ?

ઉત્તર—તરત જ નાખી આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૪—તીર્થંકર સિવાય કેટલાક મુનિના દાન વખતે પણ મુવર્ણવૃદ્ધિ થાય છે તે મુનિ કેવા હોય ?

ઉત્તર—ભાવિતાત્મા અણુગાર હોય, બહુ ઉત્તમ ચારિત્રવાળા હોય, તેમજ લબ્ધિધારી અને બહુશ્રુત હોય.

પ્રશ્ન ૨૫—વીરપ્રભુનું દેવદ્વંધ્વ ગયા પછી પ્રભુ વસ્ત્ર વિનાના રહ્યા હશે ?

ઉત્તર—વસ્ત્ર વિનાના રહેલા છે, પરંતુ તેમના અતિશયથી તે બીજા નગ્ન મનુષ્યની જેવા ગિભાતસ લાગતા નથી.

પ્રશ્ન ૨૬—વીરપ્રભુના નિર્વાણથી આપણે દીવાળી પર્વ કરીએ છીએ, ત્યાર અગાઉ લોકો દીવાળી પર્વ ક્યારે કરતા હશે ?

ઉત્તર—જ્યારે એક વર્ષ પૂરું થાય ને નવું વર્ષ શરૂ થાય ત્યારે જ દીવાળી કરે, તેથી અગાઉ પણ લોકોને માટે તો આસો વદિ અમાસે જ દીવાળી સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૨૭—શ્રાવક આંગિત કે એકાસણું કરવા બેઠેલ હોય તે વખતે કોઈ સાધુ વહોરવા આવે તો શ્રાવક જાણે યજ્ઞને વહોરાવે ?

ઉત્તર—બીજું કોઈ વહોરાવનાર ન હોય તો શ્રાવક જાણે યજ્ઞને વહોરાવે એવો આગાર છે.

પ્રશ્ન ૨૮—સિદ્ધાચળનું સ્તવન સિદ્ધાચળ સિવાય બીજે તીર્થે કહેવાય ?

ઉત્તર—એ પ્રમાણે કહેવું તે યોગ્ય લાગતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૯—સિદ્ધાચળ ઉપર અત્યારે જે રાયણતું વૃક્ષ છે તે ઋષભદેવના વખતનું હશે ને સ્થાન પણ તે જ હશે ?

ઉત્તર—ઋષભદેવના વખતનું હોય જ નહીં, કારણ કે તેને બહુ કાળ વ્યતીત થઈ ગયો છે. વળી સ્થાનનો પણ નીરધાર નહીં, કારણ કે પર્વત બહુ ઘટી ગયો છે.

પ્રશ્ન ૩૦—ગાવીશ અભક્ષ્યમાં કારેલાં તથા જામફળ ગણાય ?

ઉત્તર—ન ગણાય. એ તો પ્રત્યેક વનસ્પતિ છે ને ભક્ષ્ય છે.

પ્રશ્ન ૩૧—દેરાસરમાં પળાસણના નીચેના ભાગમાં શાસનદેવીની મૂર્તિ પધરાવે છે તે જોઈએ કે નહીં ?

ઉત્તર—જરૂર જોઈએ. તેની પણ પ્રતિષ્ઠા થાય છે.

પ્રશ્ન ૩૨—ચાતુર્માસમાં દીક્ષા આપી શકાય ?

ઉત્તર—એ બાબત દીક્ષા આપનાર બહુશ્રુત મુનિને પૂછવું.

પ્રશ્ન ૩૩—વીરપ્રભુને છદ્મસ્થાવસ્થામાં દશ સ્વપ્ન આવ્યાં હતાં તેનો અર્થ નિમિત્તિઆએ શા આધારે કહ્યો હશે ?

ઉત્તર—જેમ સુપનપાઠક કહે છે તેમ નિમિત્તશાસ્ત્રને આધારે કહી શકે.

પ્રશ્ન ૩૪—એક તીર્થંકરના નિર્વાણ પછી બીજા તીર્થંકર થાય ને તે કેવળજ્ઞાન પામે ત્યાંસુધી પ્રથમના તીર્થંકરનું શાસન પ્રવર્તતું હશે ? અને મુનિઓ વિચરતા હશે ?

ઉત્તર—તેમનું શાસન પ્રવર્તે અને કેવળજ્ઞાની તેમ જ અન્ય મુનિઓ પણ વિચર્યા કરે.

પ્રશ્ન ૩૫—પર્યુષણપર્વમાં લીલોતરી વાપરનાર શ્રાવકને કેવો દોષ લાગે ?

ઉત્તર—સામાન્ય દિવસ કરતાં વધારે લાગે. શ્રાવકે એ પ્રમાણે પર્વદિવસે લીલોતરી ખાવી ઘટે જ નહીં.

પ્રશ્ન ૩૬—ઘંટાકર્ણ દેવ સમકિતી છે કે મિથ્યાત્વી છે ?

ઉત્તર—એ બાબત હાલ ઘણી ચર્ચા ચાલે છે તેનું પરિણામ આવશે એટલે તેનો નિરધાર થશે.

પ્રશ્ન ૩૭—અષ્ટાપદ તીર્થ કયાં છે ? ત્યાં જવું ક્યારે બંધ થયું ?

ઉત્તર—એનું સ્થળ ચોક્કસ કહી શકાતું નથી. જ્યારે તે દેખાતું બંધ થયું ત્યારથી ત્યાં જવું બંધ થયું છે.

પ્રશ્ન ૩૮—અત્યારે અષ્ટાપદ ઉપરની પ્રતિમાની પૂજા થતી હશે ?

ઉત્તર—એ બાબત ચોક્કસ કહી શકાય નહીં.

કુંવરજી

સુભાષિત-વચનમાળા

(ગતાંક ૫૪ ૩૧૬ થી ૩૨૨)

૧૨૫. મુંબઈના રહેઠાણોને ' માળા ' શબ્દથી સંબોધવામાં આવે છે એ તદ્દન બંધ-બેસતો શબ્દ છે. જેવા પક્ષીઓના માળા હોય છે અને તેમાં પક્ષીઓ વસે છે. બરાબર તેવા જ આ માનવતા માળાઓ છે. દશ-બાર કુટની ઓરસચોરસ ઓરડીમાં રાંધવાનું, જમવાનું, ન્હાવાનું, બેસવાનું અને સુવાનું ગૃહિણી તથા બાળકો સાથે હોય છે. આવા સ્થાનકને માળા ન કહેવાય તો ખીણું શું કહેવાય ?

૧૨૬. પુરૂષો બહારના કામમાં મુખ્ય છે અને સ્ત્રીઓ ગૃહકાર્યમાં મુખ્ય છે. એક બીજાની અપેક્ષાએ બંને મુખ્ય અને ગૌણ છે.

૧૨૭. વર્તમાન સૌધોએ આપના કરતાં બહુ લાઠ લીધું છે. વિજ્ઞાનનો અવગો પરિપાક હમણાના યુદ્ધમાં જણાઈ આવે છે. માનવસંહાર સાધતો એટલાં વિપુલ પ્રમાણમાં ગન્યાં છે કે તેને મુકાબલે સુખ-સગવડનાં સાધનો કાંઈ હિસાબમાં ન ગણી શકાય.

૧૨૮. હમણાં ઊત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું ગણીએ તો તેમાંથી જીવનનાં ૫૦ વર્ષ તો રાત્રિમાં આઠ્યા ગય છે. બાકીનાં ૫૦ માંથી ૧૨૫ બાદચ્છાકાળનાં અને ૧૨૫ વર્ષ વાર્ષિક્યનાં બાદ કરતાં ૨૫ વર્ષ બાકી રહે છે. તેમાં પરણવું, રણવું, માંદા પડવું વિગેરે બાદ કરીએ તો આત્માના કાર્ય માટે કેટલો સમય રહ્યો ગણાય ?

૧૨૯. દેવભક્તિનો અર્થ માત્ર દેવમૂર્તિની સેવા-પૂજનમાં પર્યાપ્ત નથી થતો. ભક્તિ એટલે આરાધ્ય દેવની આત્માનું યથાશક્તિ પાલન સમજવું.

૧૩૦. રાત્રિના પ્રથમ પ્રહરે સદુ કાંઈ જાગે છે, દ્વિતીય પ્રહરે ભોગીજનો જાગે છે, રાત્રિના ત્રીજા પ્રહરમાં તરફર લોકો જાગતા હોય છે અને ચોથા પ્રહરે યોગીઓ જાગે છે.

૧૩૧. રાત્રિ વિના દિવસની કિંમત નથી. દુઃખ વિના સુખની કિંમત નથી. કડવાશ વિના મિઠાશની કિંમત નથી. પિત્તળ વિના સુવર્ણની કિંમત નથી. દુર્જન વિના સંજ્ઞાનની કિંમત નથી. ગેરહાજરી વિના સ્ત્રીની કિંમત નથી. રોગ વિના આરોગ્યની કિંમત નથી. આ પ્રમાણે કાંઈ પણ મદદ વરણનું મૂલ્યાંકન તે સાથે અન્ય પ્રતિસ્પર્ધા વરણના મુકાબલે જ અને છે.

૧૩૨. બોલવાથી વંચતી અને દેવની ખબર પડે છે, વિનયથી શિષ્યની પરીક્ષા થાય છે અને મુરદેહી વખતે સ્ત્રી તથા મિત્રની પરીક્ષા થાય છે. વળી સ્વામીમાં મનિવંત અશ્વની પરીક્ષા થાય છે અને પારખામાંથી પુત્રની પરીક્ષા જણાય છે. તથા બારણામાંથી વંદુની પરીક્ષા જણાય છે.

૧૩૩. સ્ત્રીહરણને સમજ્યા માટે તેવા જનનાની જરૂર છે.

૧૩૪. માતા અને પિતાના રોદમાં ધણે દેર છે. એકમાં વાતસાધનું અમી છે, બીજામાં ક્રોધનાનું શિક્ષણ છે.

૧૩૫. પુત્ર ગમે તેવો વિદ્વાન અને વિચક્ષણ હોય તો પણ મા-આપને મન તો તે બોલો જ હોય છે.

૧૩૬. બાળકો પિતાનું ઘર શૂન્યવત્ ગણાય છે. નિર્દોષતાભરી બાળકીડા માતાપિતાનાં મનને પ્રેમપાશમાં પકડી રાખે છે. પિતાદિ આમજનોનાં સ્નેહને અને રાજને છોડનાર આર્દ્રકુમાર બાળકના સ્નેહથી બાંધાયેલા કાચા સુતરનાં તાંતણે ચાર વર્ષ યુદ્ધવાસે રહ્યા હતા.

૧૩૭. એક જ માતા ધારે તો સો શિક્ષકોની નહીં પણ અગણિત શિક્ષકોની ગરજ સારી શકે છે. બાળપણથી જો બાળકમાં સુસંસ્કાર નાખવા કાંઈ સમર્થ હોય તો તે ફક્ત માતા જ છે; કારણ કે ધનરાવલું, નવરાવલું, સુવરાવલું, ખવરાવલું છતાંદિ બાળકની સર્વ પ્રક્રિયા એક માત્ર માતા જ પ્રેમથી કરે છે. તેથી ભગતા વેલા સમાન બાળકને માતા જે દિશાએ વાળે તે તરફ એ સહેલાઈથી વળી શકે છે.

૧૩૮. ગાળ હેતા શીખવવાની જરૂર પડતી નથી. અનીતિ કે અપ્રમાણિકતા કરવામાં પણ શીખાવવાની જરૂર નથી. એ તોં સ્વયં, ઘણા કાળના અભ્યાસબળથી રહેજે સ્ફુરે છે. મુશ્કેલી ફક્ત નીતિ, ધર્મ, સહચાર, મિષ્ટનાણી, વિદ્યા વિગેરેના માર્ગે મદદવા-અદાવવામાં છે.

૧૩૯. શારીરિક પાપ કરવામાં શરમ, રાજપકાનૂન, લોકવ્યવહાર આદિ નડે છે અને તેથી એ શારીરિક પાપ પ્રાયઃ અદ્ય પ્રમાણમાં થાય છે, પણ વાચિક અને તેથી પણ અનેકાણું પાપ, માનસિક રીતે સેવાયા જ કરે છે, એ સર્વસામાન્ય અનુભવની વાત છે.

૧૪૦. લોકમાનસ-ગ્રોહિના યથાર્થ મનઃપરિણામ બળુવાનું જો જ્ઞાન હોય-કાંઈ સાધન હોય-માપકયંત્ર હોય તો ન ધારતા હોઈએ તેવી વ્યક્તિઓમાં પણ જળમાંથી અગ્નિ ઉઠવા જેવો વ્યવહાર જોઈ શકાશે. કયાંઈક માનસિક, કયાંઈક વાચિક, કયાંઈક કાયિક અને કયાંઈક એ સર્વ દ્વારા આચરી શકાતી ક્લુપિતતા નજરે ચડશે. મન-વચન-કાયાથી અત્યંત સદાચારી, સત્યવક્તા, નિરપૃષ્ઠી યથાર્થ સેવાભાવી, પરોપકારપરાયણ એવી વ્યક્તિઓ, ઉક્ત બળુપણમાં કવચિત જ નજરે ચડશે. બાકી કયાંઈક કાંઈ તો બીજે વળો બીજા પ્રકારની માનિન્યતા ઉભરાતી જણાશે.

૧૪૧. આઘાત અને પ્રત્યાઘાત એ સૃષ્ટિનો સામ્યત-અરૂર નિયમ છે. જમીન પર, પત્થર ઉપર કે દીવાલે હાથ પછાડીએ તો સામેથી આપણા હાથને પણ અવરગ લાગે છે. મનુષ્ય ઉપર તો શું પણ પણ ઉપર કોષ કરીશું તો એની આંખોમાં પણ આપણા પ્રત્યે તિરસ્કાર ઉભરાશે. તમે કહો વેણ ઉચ્ચારશો તો સામેથી તેથી સવાયા વેણ સાંભળવા મળશે. સરોવરને કંઈ કરેલો અવાજ જેમ સામે કંઈ અફળાઈ મોટા રૂપમાં પડ્યો પાડે છે તેવું જ જ્યતના સર્વ વ્યવહારમાં છે એ નિશ્ચિત છે. સિવાય કે ઉચ્ચ કોટિના મનો તેમાં અપવાદરૂપ છે.

૧૪૨. આપણે વેંત નમીએ તો સામી વ્યક્તિ હાથ નમે એ અનુભવીઓનું વાક્ય તદ્દન સત્ય છે. નમે તેને સૌ નમે અને નમે તે સૌને ગમે. અક્ષકાંધથી જે કામ પાર પાડતા કલ્પો અને દિવસો વીતે છે તે જ કામ નમ્રતાથી રહેજે પાર પડી શકે છે.

(ચાલુ)

રાજપાળ મગનસાલ વહોરા.

૧૧ વૈરાગ્ય અને તેના પ્રકાર. ૧૧

આગ્રહ ત્યાં જ્ઞાનગર્ભતા નથી.

દાહુરા—જો ઉત્સર્ગ અપવાદમાં, વ્યવહાર નિશ્ચયમાંહિ,
જ્ઞાનક્રિયામાં. એહ તો, જ્ઞાનગર્ભતા નાંહિ.

૭૧

ઉપર આગ્રહી વૈરાગ્યવર્તને પણ જોનાલાસ કહ્યો, તે જ વાતનું સમર્થન વિવરીને કરે છે.—

૭૧. ઉત્સર્ગમાં કે અપવાદમાં, વ્યવહારમાં કે નિશ્ચયમાં, જ્ઞાનગર્ભપણું નથી.

ઉત્સર્ગ એટલે સર્વસાધારણ સામાન્ય માર્ગ; અને અપવાદ એટલે અસાધારણ—અસામાન્ય માર્ગ,—વિશિષ્ટ સંયોગોમાં, વિશિષ્ટ પાત્રવિશેષને, હેતુવિશેષથી આગરવાનો માર્ગ. આ બન્નેમાંથી સર્વત્ર કોઇ એકનો આગ્રહ રાખવામાં આવે તો જ્ઞાનગર્ભપણું નથી.

વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ બન્નેમાંથી જો કોઇ એકનો આગ્રહ હોય તો ત્યાં પણ જ્ઞાનગર્ભપણું નથી. નિશ્ચય સાધ્ય છે અને વ્યવહાર સાધન છે. નિશ્ચયની પ્રાપ્તિ માટે, સમજવા માટે, બોધ થવા માટે વ્યવહારનું પ્રયોજન છે. હવે નિશ્ચયનો જ એકાંત આગ્રહ રાખી વ્યવહાર છોડે તો સાધ્ય સિદ્ધ ન થાય; અને વ્યવહારમાં જ સર્વસ્વ માની સાધ્ય નિશ્ચયને બૂલી જાય તો લક્ષ્ય વિનાનાં બાણુ જેવી સ્થિતિ થઇ પડે. એટલા માટે વાસ્તવિક પક્ષ તો એ છે કે નિશ્ચયને લક્ષ્ય રાખી વ્યવહાર—સાધન યોજવાં. શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ સમુચિત જ પ્રકાશ્યું છે કે:—

“ નિશ્ચય વાણી સાંભળી, સાધન તજવાં નોય;
નિશ્ચય રાખી લક્ષ્યમાં, સાધન કરવાં સોય.”—શ્રી આત્મસિદ્ધિ.

‘ વ્યવહારનિશ્ચયો યઃ, પ્રવૃથ્થ્ય તત્ત્વેન ભવતિ મધ્યસ્થઃ ।
પ્રાપ્નોતિ દેશનાયાઃ, સ યવ ફલમવિકલં શિષ્યઃ ॥ ’

—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજી.

‘ વ્યવહાર અને નિશ્ચયને જે તત્ત્વથી તળણીને મધ્યસ્થ થાય છે તે શિષ્ય જ દેશનાનું અવિકલ દક્ષ પામે છે. ’

“ જહ જિજ્ઞાસયં પટિન્નદ તો મા વ્યવહારિચ્છયં મુચ ।
યગેણ વિના છિન્નદ તિથ્યં, અણેણ તથં ચ ॥ ”

‘ જો તું જિજ્ઞાસુ પડતો—અભ્યસતો હો તો, વ્યવહાર કે નિશ્ચય મ છોડ; એક વિના તીર્થનો ઉચ્છેદ થાય છે, અને બીજા વિના તત્ત્વનો નાશ થાય છે. ’

શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીએ જિનવાણીને ગોપાંગલાની ઉપમા આપી છે:—

પરચિંતનમાં વ્યર્થ ને, સ્વાર્થસત્ય નયમાંહિ,
આવ્યું ન જો માધ્યસ્થ્ય તો, જ્ઞાનગર્ભતા નાંહિ.

૭૨.

“એકનાકર્પન્તી શ્લથયન્તી વસ્તુતત્ત્વમિતરેણ ।

અન્તેન જયતિ જૈનીનીતિર્મન્યાનત્રેમિવ ગોપી ॥ ”

—શ્રી પુરુષાર્થસિદ્ધિઉપાય.

ગોપાંજના જેમ છાશ વલોવતી વેળાએ એક દોરી દીલી કરે છે અને બીજી દબ પડે છે, તેમ જૈન નીતિ-અનેકાંત-પાય વ્યવહાર-નિશ્ચયનો આશ્રય કરતાં, એક નય દીલો (ગોષુ) કરે છે, અને બીજો દબ (પ્રધાનપણે) ગ્રહે છે. એકે નય સર્વથા છોડતી નથી.

જ્ઞાનથી જ મુક્તિ છે કે ક્રિયાથી જ મુક્તિ છે એવો એકાંતિક આગ્રહ પણ જોડે છે. સર્વ કોઈ પોતપોતાની સમુચિત મર્યાદામાં યોગ્ય છે.

જ્ઞાનક્રિયાભ્યાં મોક્ષઃ ।

જેમ પક્ષી એક પાંખથી ઊડી શકે નહિ કે રથ એક પૈડાથી ચાલી શકે નહિ; તેમ ધર્મ-રથ પણ જ્ઞાન-ક્રિયા એ બેમાંથી એક વિના ગતિ કરી શકે નહિ. જ્ઞાન વિનાની ક્રિયા આંધળી છે, અને ક્રિયા વિનાનું જ્ઞાન પાગળું છે. શ્રી આત્મસિદ્ધિમાં કહ્યું છે કે:-

“વૈરાગ્યાદિ સફળ તો, જો સહ આત્મજ્ઞાન;

તેમજ આત્મજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિપણ નિદાન.

જ્યાં જ્યાં જો જો યોગ્ય છે, ત્યાં સમજવું તેહ;

ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ.—શ્રીમદ્ રાજવંદ્યજી.

૭૨. અન્ય નયના ચિંતનમાં વ્યર્થ અને પોતાના પ્રયોજનમાં સાચા એવા નયોમાં જો મધ્યસ્થપણ આવ્યું નહિ તો જાણવું કે જ્ઞાનગર્ભપણું નથી.

“પ્રકૃતવસ્ત્વંશાસ્ત્રાદી તદિતરાંશાપ્રતિપક્ષી અધ્યવસાયવિશેષો નયઃ । ”

‘પ્રકૃત-પ્રસ્તુત વસ્તુનો અંશ મહનારો અને તે સિવાયના બીજા અંશનો અપ્રતિ-પક્ષી-અવિરોધી અધ્યવસાયવિશેષ તેનું નામ નય.’

“યસ્ય સર્વત્ર સમતા નયેષુ તનયેષ્વિવ ।

તસ્યાનેકાન્તવાદસ્ય ક્વ ન્યૂનાધિકશેમુપી ? ”

—શ્રી યશોવિજયજીકૃત અધ્યાત્મોપનિષદ્.

‘તનયો-પુત્રોની જેમ નયોમાં સર્વત્ર જેને મમાનભાવ છે એવા અનેકાન્તવાદને ન્યૂનાધિક શુદ્ધિ ક્યાંથી હોય ? ’ માટે નયોમાં માધ્યસ્થ્ય રાખવું તે ઉચિત છે. કહ્યું છે કે:-

“માધ્યસ્થ્ય સહિતં હેકપદજ્ઞાનમપિ પ્રમા ।

શાસ્ત્રકોટિર્વૃદ્ધૈવાન્યા તથા ચોક્તં મહાત્મના ॥ ”—શ્રીઅધ્યાત્મોપનિષદ્.

પરાર્ધમાં શત જેમ જો, પરતું સ્વાગમમાંહિ;
ના અવતાર પદ્મ તો, જ્ઞાનગર્ભતા નાંહિ.

૭૩

‘માધ્યમ્ય સહિત એક પદ્મ’ જ્ઞાન પદ્મ પ્રમાણભૂત છે. તે સિવાય કોટિ શાસ્ત્ર પણ
વૃથા છે અને તેવા પ્રકારે મહાત્માએ (શ્રી હરિભદ્રાચાર્યજીએ) કહ્યું છે. ‘તે આ પ્રમાણે—

“વાદાંશ્ચ પ્રતિવાદાંશ્ચ વદંતોઽનિશ્ચિતાંસ્તથા ।

તત્ત્વાન્તં નૈવ ગચ્છંતિ તિલપિલકવદ્ ગતૌ ॥” —શ્રી યોગબિંદુ.

‘અનિશ્ચિત એવા વાદો અને પ્રતિવાદો વદતાં, તિલપીલકની જેમ તત્ત્વનો અંત
પામતા નથી.’ (ધાણીના બેલની જેમ.)

એટલા માટે નયોમાં આગ્રહ રાખવો નહિ એ જ યુક્ત છે. પ્રત્યેક નય પોતપોતાના
ક્ષેત્ર પૂરતો ઉપયોગી છે; અને તેના સાપેક્ષપણથી નયોનો પરસ્પર વિરોધ શમાંવે છે એ
અનેકાતની ચમત્કૃતિ છે.

“જ્યાં નિત્ય નાના નય વૃત્તિકારી,

સત્ સમ્ભર્ગો વિલસે રસાળી;

પ્રમાણ તો વાદ્ય વૌણા પગાડે,—

વાગ્દગ્ધુ વિસ્મય આ પમાડે.” —મનોનંદન

૭૩. પરાર્ધમાં સોની જેમ, જે પોતાના આગમમાં પરઆગમ અવતારવાનું પદ્મ-
પણું ન આવ્યું તો ત્રણવું કે જ્ઞાનગર્ભપણું નથી.

પરાર્ધની મંખ્યામા સોની મંખ્યા રહેજે મમાઈ બદલ એમાં નવાઈ નથી; તેમ સ્વ-
આગમ, જિનઆગમ એટલું બધું સુવિશાસ છે કે તેના અતિ અદ્ય દેશમાં પરઆગમનો
અવતાર (મમાવેશ) સુવળતાથી થઈ શકે છે. શ્રીમાન્ ગ્યાનંદ્રધનજીએ પ્રકાર્યું છે:—

“પર દર્શન જિન અંગ ભણીને, ન્યાસ પડેજ જે સાધે રે;

નમિ જિનવરના ચરણ ઉપાસક, પદ્મ દર્શન આશયે રે.

જિનવરમાં સધળા દર્શન છે, દર્શને જિનવર ભજના રે;

સાગરમાં સધળી તટિની સહી, તટિનીમાં સાગર ભજના રે.

“પદ્મદર્શનો ય જિન દર્શનમાં સમાય,

અંગાગભૂત જ્યમ અંગ શરીરમાં ય;

અંભોધિમાં નદી, ન તે નદીમાં નિદાળ;

માળામણી ગણિ, મહિમાંહે નોંધ માળ.” —મનોનંદન.

“સુનિશ્ચિતં નઃ પત્તંપ્રયુક્તિષુ, સ્ફુરન્તિ યાઃ કાશ્ચન સુત્તાસંપદઃ ।

તત્ત્વેષ તાઃ પૂર્વમદાર્ણયોરિયતાઃ, જગત્પ્રમાણં જિનવાક્યવિમુખઃ ॥”

—શ્રી શિશુસેનદિવાકરજી. (જત્રીય-જત્રીયી.)

આણથી આગમ અર્થનું, યુક્તિથી યુક્તનું આંહિ;
સ્થાને યોજન જો ન તો, જ્ઞાનગર્ભતા નાંહિ.

૭૪

“ આ તો અમને સુનિશ્ચિત થયું છે કે પરત્વેની યુક્તિઓમા જે કોઈ સૂક્તસ પદાઓ અમકે છે તે, હે જિન ! તારા જ પૂર્વ-મહાસાગરમાથી ઊડેલા વચનગિન્દુઓ છે. ”

૭૪. આગમ અર્થનું આગાવડે અને યુક્તિમાધ્ય અર્થનું યુક્તિવડે જો યોગ્ય સ્થાને યોજન ન આપાયું, તો જાણવું કે જ્ઞાનગર્ભપણું છે નહિં

“ સૂક્ષ્મં જિનોદિતં વાક્યં હેતુભિર્યદ્વં હન્યતે ।

આદ્યાસિદ્ધં તુ તદ્ગ્રાહ્ય, નાન્યથાવાદિનો જિનાઃ ॥ ”

‘ જિનોક્ત સૂક્ષ્મ વચન જે હેતુઓથી હણાવું નથી, તે આગાથી સિદ્ધ થતું વચન ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે; ગ્રાણ્ય કે જિનેશ્વરો મિથ્યા વદનારા નથી. ’

કેટલાક પદાર્થ અતીન્દ્રિય હોઈ તેમા અતીન્દ્રિનજ્ઞાની આપ પુરુષની આગાતુ પ્રાધાન્ય માનવું જોઈએ, અને કેટલાક પદાર્થ યુક્તિમાધ્ય હોઈ ત્યાં યુક્તિનું અવગણન લેવું જોઈએ. આમ આગા અને યુક્તિનું યથારથાન નિયોજન કરતા ન આવડે તો ત્યાં જ્ઞાનગર્ભ વૈગમ્ય નથી એમ જાણવું.

“ શાસનાત્રાણશક્તેશ્ચ, બુધેઃ શાસ્ત્ર નિરુચ્યતે ।

વચનં વીતરાગસ્ય, તચ્ચ નાન્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥ ” શ્રી અપારભોપનિષદ્.

“ શાસન કરવાળી અને ત્રાણ-રક્ષણ શક્તિથી ‘ શાસ્ત્ર ’ એવી નિરુક્તિ બુધોથી કરાય છે; અને તે શાસ્ત્ર વીતરાગનું વચન છે, બીજા કોઈનું નહિં. ”

શ્રીહરિભદ્રાચાર્યશ્ચ કહે છે કે—

“ ઉપદેશં વિનાપ્યર્થકામૌ પ્રતિ પદુર્જનઃ ।

ધર્મસ્તુ ન વિના શાસ્ત્રાદિતિ તત્રાદરો હિતઃ ॥ ” શ્રીધર્મભિદ્.

‘ અર્થ અને કામ મળવામા તો લોક ઉપદેશ વિના પણ કુશળ હોય છે, પણ ધર્મ તો શાસ્ત્ર વિના હોઈ શકતો નથી, માટે તેમા આદર કરવો હિતરૂપ છે ”

આમ આમદનો નિયેવ કરતા અથાગરે વિરતાગી બોધ આપો. શ્રીયથોચિજ્ઞયજીએ અન્ય કહ્યું છે કે—

“ મનોવત્સો યુક્તિગર્વી મધ્યસ્થસ્યાનુધાવતિ ।

તામાકર્ષતિ પુન્નઃતેન તુચ્છાગ્રદ મનઃકપિઃ ॥ ” શ્રીઅપારભોપનિષદ્.

‘ મધ્યસ્થનો મનરૂપી નાહડો યુક્તિરૂપી ગાત્રી પાછળ દોડે છે, અને તુચ્છ આમહીનો મનરૂપી વાઢરો તે યુક્તિરૂપી ગાયને પુછાયથી બેચે છે ! ! ’

તેથી ગીતાર્થને જ આ, જ્ઞાનગર્ભ આદિષ્ટ;
અર્ગીતને ય ઉપચારથી, તસ નિશ્રાથી છટ. ૭૫

જ્ઞાનગર્ભનાં લક્ષણ.

સુદ્ધમ દૃષ્ટિ મધ્યસ્થતા, હિત ચિંતન સર્વત્ર;
ધર્મે યોજન લોકનું, ક્રિયાદર બહુ અત્ર. ૭૬

મૂક અંધ ને બધિરનો, પરવૃત્તાંતે રાહ;
ધનાર્જને નિર્ધન સમો, ગુણાભ્યાસ ઉત્સાહ. ૭૭

વમન મદન ઉન્માદનું, મદનું મર્દન સાવ;
મજ્જન સમતા અમૃતે, અસૂયા-તાંતું અભાવ. ૭૮

ચિદાનદી જ સ્વભાવથી, ચલન કદો ય ન હોય;
એક ત્રીજા વૈરાગ્યની, લક્ષણાવલી સ્હોય. ૭૯

૭૫. એટલા માટે, આ જે વર્ણવ્યો તેવા પ્રકારનો જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્ય ગીતાર્થને જ પડે છે; અને તે ગીતાર્થના આશ્રમે વર્તતા અગીતાર્થને પણ ઉપચારથી તે છટ ગણ્યો છે.

ગીતાર્થ એટલે જિનાગમના રહસ્યને-પરમાર્થને સમ્યક્ષણે જાણનારા સાધુ પુરુષ.

૭૬-૭૯. હવે જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્યના કેટલાંક સ્પષ્ટ લક્ષણોનો નિર્દેશ કરે છે:—

(૧) સુદ્ધમદૃષ્ટિ—સુદ્ધમશુદ્ધિથી ધર્મનું અવલોકન કરવું. નહિં તો ધર્મના નામે ધર્મનો જ ખંચ થઇ જાય.

“સુદ્ધમયુદ્ધયા સદા જ્ઞેયો ધર્મો ધર્માધિર્મિર્નરે:
મન્યથા ધર્મયુદ્ધયૈવ તદિષાતઃ પ્રસજ્યતે.”

શ્રી હરિભદ્રાચાર્યજી (અષ્ટક)

દૃષ્ટાંત—કોઇએ ગ્વાનને-આદાને ઔપધ આપવાનો અભિગ્રહ લીધો, પછી ગ્વાનની પ્રાપ્તિ ન થતા તે શોક કરે કે અરે રે ! મેં અભિગ્રહ લીધો પણ કોઈ માંદું પડ્યું નહિં, અદો મારી અધન્યતા ! મારું છટ સિદ્ધ ન થયું !—આવી દુષ્ટ ભાવનાવાળો વિચાર જની શુદ્ધિ શૂન્ય છે. તેમ ન કરતા સુદ્ધમ શુદ્ધિથી ધર્મનો વિચાર કરવો જોઈએ.

(૨) મધ્યસ્થતા—તત્ત્વવિચારમાં ગગદેય ગદિન મધ્યસ્થભાવ.

“આત્મીયઃ પરત્વીયો વા, કઃ સિદ્ધાન્તો વિપશ્ચિતામ્ ।
દૃષ્ટેષ્ટ્યાધિનો યસ્તુ શુક્તસ્તસ્ય પરિમદઃ ॥

—શ્રી હરિભદ્રાચાર્યજી (શોગખિંદુ)

જ્ઞાન ગર્ભ આદેય 'દ્યાં, પશુ ભેનો ઉપયોગ;
હોય કદાચ સ્વનાશથી, આત્મશુદ્ધિપ્રયોગ.

૮૦

—સગવાનદાસ મનસુઅલાઈ મહેતા

વિદ્વાનોને પોતાનો સિદ્ધાંત શો ? કે પારકો સિદ્ધાંત શો ? જે દૃષ્ટ અને હૃદયી અખા-
મિત હોય, તેનું અહણુ કરવું યુક્ત છે. '

(૩) સર્વતું હિતચિંતન—સર્વ જીવનું હિત ચિંતવવું.

'શિવમસ્તુ સર્વજગતઃ ।' ઇત્યાદિ.

'સર્વ જીવનું ઇચ્છા સુખ; મહાવીરની શિક્ષા સુખ્ય.'—શ્રી રાજચંદ્ર

(૪) લોકોનું ધર્મમાં યોજન—પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ખીજી જનોને ધર્મ-
માર્ગમાં સ્થાપન કરવા તે.

(૫) અત્યંત ક્રિયાદર—ઉદ્દિષ્ટ મોક્ષમાર્ગની સાધનભૂત સત્ક્રિયામાં બહુમાન.

(૬) પરવૃત્તાંતે મૂક—અધ-અધિરવૃત્તિ—પારકા વૃત્તાન્તમાં મૂંગા, આંધળા
અને બહેરા જેવું વર્તન. પારકા દોષ-અવર્ણવાદ-નિંદામાં મૂંગાપણું. પારકા દોષ જોવામાં
આંધળાપણું અને પારકી નિંદા સાંભળવામાં બહેરાપણું.

(૭) ગુણાભ્યાસ ઉત્સાહ—નિર્ધન મનુષ્ય ધનનું ઉપાર્જન કરવામાં જેને
ઉત્સાહ રાખે તેવો ઉત્સાહ ગુણનો અભ્યાસ કરવામાં રાખે.

(૮) કામ ઉન્માદનો ત્યાગ—કામ ઉન્માદનું વમન-વિસર્જન.

(૯) મદનું મર્દન—આઠ પ્રકારના મદનું નિર્દલન.

(૧૦) સમતા-અમૃતમાં મજ્જન—સમભાવ સુધારસમાં અવગાહન.

(૧૧) અસૂયાનો અભાવ—ઇર્ષ્યા, મત્સરનો અભાવ.

(૧૨) સ્વભાવનું નિશ્ચળપણું—ચિદાનંદમય આત્મરવભાવમાંથી કદી પણ નહિ
ચળવાપણું.

આ બધી ત્રીજા જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્યની અહણુમાળા છે.

૮૦. આ ત્રણ પ્રકારના વૈરાગ્યમાં જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્ય આદેય અર્થાત્ અહણુ કરવા
ચોગ્ય છે; બાકીના ભેનો, આત્મશુદ્ધિના પ્રયોગે કરી સ્વનાશ થતાં, કદાચિત્ ઉપયોગ હોય છે.

દુઃખગર્ભ અને મોહગર્ભ એ બે વૈરાગ્યથી, કંઈચિત્ અખ્યાતનો પ્રસાદ થતાં, કર્મમલની
પ્રસન્નતા થતાં, કંઈક આત્મશુદ્ધિ થતાં—તે તે વૈરાગ્ય પોતે નાશ પામી પર્યાયંતરને પામે
છે; એટલે કે જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્યના પરિણામની પ્રાપ્તિ થાય છે—આમ કન્યિત્ તેવા પ્રકારના
પરિણામની પ્રાપ્તિ થતી હોય તો તે બે વૈરાગ્યની ઉપયોગિતા જણાય છે.

પુસ્તકોની પહોંચ

૧. શ્રી કર્મગ્રંથ સટીક વિભાગ બીજો—પંચમ શતકના આ કર્મગ્રંથ. શ્રી દેવેન્દ્ર સ્મૃતિ રવોપન ટીકાયુક્ત અને જીઠી સસેતિકા નામનો પૂર્વાચાર્યકૃત ગ્રંથ. શ્રી મલ્લ-ગિરિજીકૃત ટીકાયુક્ત. (કિંમત રૂ. ૪). તૈયાર કરનાર પ્રવર્તક મહારાજ શ્રી ક્રાંતિવિજયજીના શિષ્ય મુનિ ચતુરવિજયજી. પ્રસ્તાવના—લેખક મુનિ પુણ્યવિજયજી. આ બન્ને કર્મગ્રંથ શુદ્ધ કરીને છપાવવામાં ઘણો પ્રયાસ કર્યો છે. આ કર્મગ્રંથ પ્રથમ અમારી સભાએ છપાવેલ તે હાલમાં મળી શકતા નથી અને અગત્ય ઘણી છે તેથી આ પ્રયાસ યોગ્ય સમયે કરવામાં આવેલો હોવાથી સંપૂર્ણ સફળ ને પ્રશંસાપાત્ર છે. પ્રસિદ્ધકર્તા શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

૨. શ્રી વૃહત્કંઠપસૂત્ર સટીક વિભાગ ૩ જો—ઉદ્દેશો પહેલો—શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી-પ્રણીત રવોપન નિર્ણયિતયુક્ત, શ્રી સંપદાસમણિસંકલિત ભાષ્યયુક્ત અને શ્રી મલ્લ-ગિરિજીએ રાજઆત કરેલ અને શ્રી ક્ષેમકાર્ત્તિસરિએ પૂર્ણ કરેલ વૃત્તિયુક્ત. સંપાદક પ્રવર્તક શ્રી ક્રાંતિવિજયજીના શિષ્ય તથા પ્રશિષ્ય મુનિ ચતુરવિજયજી તથા મુનિ પુણ્યવિજયજી. કિંમત બેપેસ નથી. મુનિમહારાજ માટે અત્યંત ઉપયોગી ગ્રંથ છે. સંપાદકના પ્રયાસ માટે શું શબ્દો લખવા તે કલ્પનામાં આવતું નથી. પ્રસિદ્ધકર્તા શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

૩. શ્રી વૃહત્કંઠપસૂત્ર-વિભાગ ચોથો—નિર્ણયિત, ભાષ્ય ને ટીકાયુક્ત ઉપર પ્રમાણે. ઉદ્દેશો બીજો ને ત્રીજો કિંમત જાપી નથી. સંપાદક ને પ્રકાશક પણ ઉપર પ્રમાણે.

૪. શ્રી વૃહત્કંઠપસૂત્ર વિભાગ પાંચમો—ઉદ્દેશો ચોથા ને પાંચમો. નિર્ણયિત, ભાષ્ય ને ટીકાયુક્ત. સંપાદક ને પ્રકાશક ઉપર પ્રમાણે. કિંમત જાપી નથી.

ઉપર જણાવેલી ચારે છોકા શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર તરફથી બેઠ તરીકે તે સભાના મંત્રી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસે મોકલી છે તે આભાર સાથે સ્વીકારીએ છીએ.

૫. જીવનસંધ્યા—લેખક મહીપતરાય જાદવજી રાહ—ભાવનગર. પ્રકાશક ત્રિભુવનદાસ જાદવજી રાહ. કિંમત અમૂલ્ય. એક ૧૭ વર્ષના ઉત્તમાદી જૈન યુવકની લખેલી આ સામાજિક નવલકથા વાંચવા લાયક છે. લેખકે પોતાના દાદાશ્રી નરસીદાસ જગજીવનદાસને અર્પણ કરી છે.

૬. શાંતમુનારસ ભાવના—ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજીકૃત મૂળ મંરૂત ૧૬ ભાવના ગુજરાતી અનુવાદ મદિત. આચાર્ય શ્રી વિજયભદ્રસૂત્રિના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી મંયમવિજયજીએ તૈયાર કરાવેલ. તે આર્થિક મદાવક શા મહિલાય બીખાલાલ, અમદાવાદવાણીની મદાવથી શ્રી યશોવિજયજી જૈન પુસ્તકાલય-ગંધધુપુર તરફથી પ્રમિદ્ધ થયેલ છે. પુસ્તક ખામ ઉપ-કારક છે. કિંમત રાખી નથી.

૭. સંતની વાતો—મોઢ મહોદય કાર્યાલય તરફથી ભેટ મળી છે. લેખક બાહ્યશ્રી ગોપાળજી ગોધવજી કક્કર, પ્રકાશક પરી. બીઆબાહ ગોપાળજી, વૈરાગ્યવાસિત અંતઃકરણવાળાના હૃદયને કામળ કરે તેવી વાતો ખાસ વાંચવા લાયક છે. કિંમત આઠ આના.

૮. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર—ઉપાધ્યાય શ્રી ભાવવિજયગણિવિરચિત ટીકા સહિત ભાગ પહેલો ને બીજો—પ્રથમ ભાગમાં ૪ અધ્યયન છે, બીજા ભાગમાં ૧૩ અધ્યયન (૫ માથી ૧૭ મા સુધી) છે. સંશોધક શ્રી વિજયભદ્રસૂરિના પ્રશિષ્ય મુનિ હર્ષવિજયજી, પ્રકાશક શ્રી વિનય-ભક્તિ-સુંદર-ચરણ અંધમાળાના કાર્યકર્તા બેળુપનિવાસી શ્રાવક કલ્ચયંદ રંગજી, પુષ્પ ૮-૯. બે ભાગનો બેળી કિંમત રૂ. ૭) રાખેલ છે. શુદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ સારાં કર્યો છે. છાપતાં રહી ગયેલ અશુદ્ધિ દરેક પ્રતમાં સુધારી છે.

૯. શ્રી પ્રત્યેકબુદ્ધ ચરિત્ર—ઉપાધ્યાયશ્રી ભાવવિજયગણિવિરચિત શ્લોકબદ્ધ પૃષ્ઠ ૫૦, કિંમત દશ આના. પ્રકાશકાદિ ઉપર પ્રમાણે. પુષ્પ ૧ હું.

૧૦. શ્રીદ્રવ્યસમતિકા સવૃત્તિ ભાષાંતરચુક્ત—પુષ્પ બીજું. મૂલ્ય સદુપયોગ. ગુજરાતી ટાઇપમાં ને ગુજરાતી ભાષામાં બહુ વિસ્તારથી અર્થ લખેલ હોવાથી બહુ ઉપયોગી છે. મુનિમહારાજ શ્રી હર્ષવિજયજીનો આ પ્રયાસ સમયોચિત અને સ્તુત્ય છે.

૧૧. શ્રી ધ્યાનશતકમ્—શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમજીવિરચિત, શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત ટીકાયુક્ત તથા મધધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિકૃત ટીપ્પનકયુક્ત. પૃષ્ઠ ૭૨. કિંમત રૂ. ૧). ઉપર જણાવેલી અંધમાળાનું પુષ્પ ત્રીજું છે.

૧૨. સુપાત્રદાનોપરિ શ્રી મૂળદેવ નૃપ ચરિત્ર—શ્લોકબદ્ધ પૃષ્ઠ ૨૧, કિંમત પાંચ આના. ઉપર જણાવેલ અંધમાળાનું પુષ્પ ચોથું, આ ચરિત્ર પણ ઉંં શ્રી ભાવવિજયજીની ટીકામાંથી જ ઉદ્ધરેલ છે.

૧૩. શ્રી દ્વાવિંશતિ પરિષદ કથા—ઉપાધ્યાય શ્રી ભાવવિજયજીગણિકૃત શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનું બીજું અધ્યયન, શ્લોકબદ્ધ ૨૨ કથાઓ છે. પૃષ્ઠ ૧૦૬. કિંમત રૂ. ૧) ઉપર જણાવેલી અંધમાળાનું પુષ્પ પાંચમું.

૧૪. શ્રી અગરદત્ત ચરિત્ર—શ્લોકબદ્ધ, પૃષ્ઠ ૨૧, કિંમત છ આના. દ્રવ્યભાવ નિદાના ત્યાગ ઉપર ખાસ વાંચવા લાયક છે. પુષ્પ છઠ્ઠું. આ ચરિત્ર પણ ઉંં શ્રી ભાવવિજયજીની ટીકામાંથી ઉદ્ધરેલ છે.

૧૫. શ્રી ચિત્રસંભૂત ચરિત્ર—શ્લોકબદ્ધ, પૃષ્ઠ ૩૦. મૂલ્ય સાત આના. પુષ્પ ૭ મું. પૃષ્ઠ ૩૦. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની ઉપાધ્યાય શ્રી ભાવવિજયજી ગણિકૃત ટીકામાંથી ઉદ્ધૂત છે. અઘાદત્યક્તીના પૂર્વભવની દર્શકિત છે.

~ ઉપર જણાવેલ અથો ૮ થી ૧૫ સુધીના મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી તરફથી સભાને ભેટ તરીકે મળ્યા છે તે આભાર સાથે સ્વીકારીએ છીએ.

૧૬. સદ્ગુણાનુરાગી શ્રી કર્પૂરવિજયજી લેખસંગ્રહ : ભાગ ૪ થો—આ ભાગમાં શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશમાં આવેલા ૧૦૦ લેખો આપવામાં આવ્યા છે, ૫૪ ૭૨૦. કિંમત પ્રથમ પ્રમાણે કાચા પૂઠાનાં પાંચ આના, પાકા પૂઠાનાં ૬ આના, ખાસ વાંચવા લાયક લેખો છે. શ્રી કર્પૂરવિજય રમારક સમિતિનો આ પ્રયાસ સ્તુતિપાત્ર ને ઉત્તેજન આપવાલાયક છે.

૧૭. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય—લેખક બાદશી ધૂમકેતુ. પ્રકાશક શ્રી આત્માનંદ જન્મ-શતાબ્દી ટ્રસ્ટ બોર્ડ તરફથી મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી, મુંબઈ. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦. લેખકે આ ભુકમાં પોતાની શક્તિનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરીને એક મહાપુરુષને માટે જેવું ઘટે તેવું માન ઉત્પન્ન કર્યું છે. મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજીનો ઉલ્લેખ એ જ ભુકના ઉપરના પૂઠા ઉપર આપેલો છે તે પ્રમાણે આજ સુધીમાં લખાયેલાના બધા હેમચંદ્રાચાર્યના ચરિત્રોમાં આ ચરિત્રને અગ્રસ્થાન અપાય તેવું છે.

૧૮. શ્રીવિજયહર્ષસૂરિપ્રબંધ—લેખક જૈન પંડિત મુળચંદ્ર, સંસ્કૃત પદ્યબંધ ૪૦૦ શ્લોકપ્રમાણ. પ્રકાશક—શ્રી વર્ધમાન-સત્ય-નીતિ-હર્ષસૂરિ જૈન ગ્રંથમાળાના બ્યવ-રથાપક શ્રી બોળીલાલ સાહજીવંદ, અમદાવાદ. હાલમાં આવાં ચરિત્રો લખાવવા ને છપા-વવાની પદ્ધતિ નવી શરૂ થઈ છે.

૧૯. પંડિત ધનપાળકહ્લુ—માગધી ગાથા ૨૭૧. છપાવનાર શ્રી વિજયવિજ્ઞાનસરિના પ્રસિદ્ધ શ્રી યશોભદ્રવિજયજી. પ્રકાશક શ્રી સૂર્યપુર (સુરત) વડાયીટા સંઘ. કિંમત અમૂલ્ય. કર્તા રૂપક્ષીબગચ્છી શ્રી તિલકાચાર્ય છે. વચનશુદ્ધિ ઉપર આ કથા સારી છે.

૨૦. શ્રી આરામસોહકહ્લુ—(આરામસોહકાની કથા) માગધી ગદ્યબંધ, ૫૪ ૨૬. કર્તા ને પ્રકાશકાદિ ઉપર પ્રમાણ. દેવગુરુની વૈવાવચ્ચ ઉપર આ કથા છે.

૨૧. પુત્રજન્મ—સામાજિક નવલકથા. લેખક ગુણવંતરાય આચાર્ય. કિંમત અઢી રૂપીઆ. જેમાં રમૂજ સાથે આનંદ આપે તેવી વાર્તા છે. પ્રકરણ ૪૫ પૃ. ૩૫૦.

૨૨. માનવીતું આરોગ્ય—લેખક દેસાભાઈ નાથાભાઈ પટેલ. કિંમત એક રૂપીઓ. જેમાં આરોગ્યને અંગે અનેક વાત સમજાવી છે. બે ખંડ છે.

૨૩. રાયતાન—અતુલાઈ માણેકલાલ ગોવિંદલાલ જોશી. કિંમત એક રૂપીઓ. જેમાં રોલરટોપના ગોતાના જ સંબંધની દૃષ્ટિકત છે.

૨૪. મુમતસોદસ—કર્તા રમુલભાઈ ન. વડોરા. કિંમત પાંચ આના, એમાં તરતમાં મપેલા ઉત્તમ પુરુષોની ૨૪ વાતો છે.

૨૫. વિમાનોની વાતો—લેખક નવલકથા નેમચંદ ભાવસાર. કિંમત સાત આના એમાં વિમાનને લગતી ગાળવા યોગ્ય દૃષ્ટિકતો છે.

ઉલ્લી બે ભુક ગુર્જરજ્ઞાનમંથાવળીની છે. બધી ભુકો ખાસ વાંચવા લાયક છે.

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા.

(સ્થાપના સં. ૧૯૬૨ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦)

સં. ૧૯૬૬ના આસો તથા સં. ૧૯૮૭ના કારતક માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, પ્રતિકભણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ થઇ રહેલ છે. કા. શુ. ૧ના દિવસે સત્તારમાં સૌ નવ-સ્મરણ બોધ્યા હતા. કા. શુ. ૫ ના રોજ સંસ્થાની ‘ કાન્તિલાલ લાયબ્રેરી ’માં જ્ઞાનરચના કરવામાં આવી હતી. સૌ વિદ્યાર્થીઓએ એકાસન, ઉપવાસ આદિ તપ કર્યું હતું. સ્થાનિક જિનાલયો તથા જ્ઞાનરચનાનાં સ્થળોએ સૌ સાચે દર્શન કરવા ગયા હતા. કા. શુ. ૧૫ના રોજ શ્રી સિદ્ધાયળની યાત્રાએ સૌ વિદ્યાર્થીઓ ગયા હતા.

આવક:—

સં. ૧૯૬૬ આસો. સં. ૧૯૮૭ કાર્તિક.

	રૂ. આ. પા.	રૂ. આ. પા.
શ્રી જ. નિર્વાહકુંડ	૨૬૩-૧૩-૯	૩૧૨-૪-૦
શ્રી વાર્ષિક મહદકુંડ	૧૧૬-૦-૦	૧૧-૦-૦
શ્રી લોજનકુંડ	૬૩૬-૬-૦	૧૨૩-૮-૦
શ્રી સ્વામિવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટકુંડ	૧૨૦૫-૦-૦	૫૦૧-૦-૦
શ્રી કેલવણીકુંડ	૧૫૯-૧-૩
શ્રી હ્રથકુંડ	૧૦૧-૦-૦
શ્રી દેરાસરખાતે	૩૦૦-૦-૦
શ્રી દેરાસર સાધારણખાતે	૬૫-૦-૦

જમણવારો:—

આસો તથા કાર્તિક.

૧. શેઠ રવચંદ્ર ત્રિભુવન	પુના	આસો વદિ ૯.
૨. શ્રી માંડલ જૈનસંઘ. હા.		
શેઠ મંગળદાસ મોહનલાલ	માંડલ	આસો વદિ ૦))
૩. બાબુ હનુમાનસિંગજી લક્ષ્મીસિંગજી	કલકત્તા	કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫.
૪. શેઠ ચુનીલાલ છગનલાલ	વીસનગર	કાર્તિક વદિ ૫.
૫. શેઠ રતિલાલ જમનાદાસ દલાલ	અમદાવાદ	કાર્તિક વદિ ૦))

લેટ:—ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ-ભાવનગર ગાંઠીયા શે. ટાાા, બુદા બુદા દહેરાસરના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી-અમદાવાદ-કેસર. તોલા પાા, શેઠ વિઠ્ઠલદાસ હરખચંદના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી હા. મનસુખભાઈ-પાલીતાણા-લાકડાનો મોટો કળાટ ૧, લોખંડના પલંગ ૨, ગાલીચો ૧, ખીસ્ત્રો ૧. શેઠ ડાસાભાઈ અલેચંદ-ભાવનગર-ઝોરશીયો ૧. શેઠ કરશનદાસ હરખચંદ, હા. મનસુખભાઈ પાલીતાણા-જ. સિ. લોટો ૧, જ. સિ. યાળી ૧, વાટકો ૧, વાટકી ૧, સુખડ કટકો ૧, કેસર

તો. ૦)૮, અંગલુછણા ૩, વાળાકુંચી ૧, પૂજા જોડ ૧. શેઠ નરશી સુંદરજી-
પાલીતાણા-ઝૈરાની પૂજાના હુગડાની જોડ ૧, ચુરુણીજી મહારાજ શ્રી કાંતિશ્રીજી-
પાલીતાણા ચોપડી ૨ જિનેન્દ્રભક્તિપ્રકાશ, શ્રી સંજેશ્વર પાર્શ્વનાથ. શેઠ ધનમલજી
કેશરીમલ-ગરલુટ-માલપુડા શે. જા. કોઠારી બાપુલાલ જીતમલના સ્મરણાર્થે.

મુલાકાત:—શેઠ હીરજી વસનજીનાં ધર્મપત્ની ગાર્મ ડાહી-પૌરણંદર, શેઠ
કપુરચંદજી તથા જણ ૪-આહોર, શા. ચુનીલાલ સોમચંદ-વંડા, શેઠ પ્રેમચંદ
વનમાળી-કુંડલા, શેઠ ધુરાલાલ ભંડારી-ઉજ્જૈન, રા. રા. ચીમનલાલ ચકુભાઈ
શાહ, બી. એ., એલએલ. બી. મોલિસીટર-મુંગઈ, શેઠ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ-
બાવનગર, શેઠ સમરથમલ રાયચંદજી-અલીરાજપુર, શા. પોપટલાલ મૂળચંદ-
અલીરાજપુર, શા. પુનમચંદ મોતીચંદ-સાદરાઈ, શા. છોટાલાલ લુદરદાસ-
મુંગઈ, શેઠ જેમચંદ જેતશી-વાવ, શેઠ સોમચંદ પિતાંબર-અમદાવાદ, શેઠ
ગૌતમદાસ-લોદરા, શેઠ તારાચંદ ધનાજી-પહાડી, શેઠ મણીલાલ હીરાલાલ-મુંગઈ.

વિવાદ સભા:—

વિષય	વક્તા	પ્રમુખ
હિંદ અને અહિંસા Punctuality- આરોગ્ય	વિ. હિંમતલાલ જદવજી Hold in Highschool. વિ. ધનજી જગજીવન	વિ. કાંતિલાલ કરશનજી તલકચંદ એમ. મહેતા.

વાર્તાલાપ:—મુંગઈ સરકારના સોલીસિટર રા. રા. શ્રી ચીમનલાલ
ચકુભાઈ શાહ, બી. એ., એલએલ. બી., યાત્રા પધારતાં સંસ્થાની મુલાકાત
લીધી હતી તથા તેમનો વિદ્યાર્થીઓ સાથેનો વાર્તાલાપ યોજવામાં આવ્યો હતો.

ઉત્તેજન અને ઇનામો:—ધાર્મિક પરીક્ષા, વ્યં છ માસિક પરીક્ષા,
હિન્દી ભાષાની વર્ધાની પરીક્ષા તથા વક્તૃત્વકળા પરીક્ષામાં સારું પરિણામ
દર્શાવનારા તથા પાસ થનારા ગદ્યા વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે ઉત્તેજન ખાતર રૂ. ૭૫)
અંકે પંચોત્તેર મુધીનું રોકડ ઇનામ આપવામાં આવ્યું હતું. કુલ ૯૮ વિદ્યાર્થી-
ઓમાંથી પરીક્ષામાં સારું પરિણામ લાવી પાસ થનાર ૬૪ વિદ્યાર્થીઓ ઇનામ
જીતી શક્યા છે.

સમાજના દાનવીરો:—સર્વ દાનવીર જૈનજન્યુઓ તથા ગહેનોને
વિરૂદ્ધિ છે કે હજી શ્રી મદનદંડ તથા શ્રી દહેરાસરદંડ ખાતે મળી કુલ
રૂ. ૧૧૦૦૦) નો ત્રોટો લેગો છે. સિદ્ધશ્રેત્રમાં આપેલું દાન અન્ય સ્થાન કરતાં
અનેકગણું પુન્ય વધુ આપે છે. સારા પ્રસંગે તથા તીર્થયાત્રા વખતે આ સંસ્થાને
સંભારી માગ્યા અગાઉ ચોગ્ય દાન આપી પુન્યનો દ્વાવો જરૂર લેવોજી.

તૈયાર છે ! જલ્દી મંગાવો !! તૈયાર છે !!!

ક્રીમન અઢીઆના-પોસ્ટેજ પોણા આનો-સો નકલના તેર ગાળા

છુટાં વેરાયેલાં મોતી

સદરહુ પુસ્તકનાં ચાર લાગની લગભગ દર્શ હજાર નકલો હુંક સમયમાંજ ખપી ગઈ તેજ તેની ઉપયોગીતા તથા લોક પ્રીયતા જણાવી આપે છે. એટલુંજ નહીં પણ હીંદુ, મુસલમાન, ખ્રીસ્તી, પારસી, દક્ષીણી વીગેરે તમામ વર્ણના અનુયાયીઓને ધર્મના લેહલાવ શીવાયના વાકયોથી (કલમોથી) ભરપુર હોવાથી દરેક વ્યક્તિને લાભ પ્રાપ્ત થાય છે તેથી તેની સુક્ત કહે પ્રશંસા કરે છે. તથા સ્ત્રી, પુરૂષ, જાળકો તમામને ઉપયોગી થઈ પડે તથા સંસાર વ્યવહારની ઘણીખરી ગુચવણો તેની કલમના વાંચનથી દુર થઈ કાર્ય સાધી આપવામાં કુંચીતું કામ કરે છે. જેથી દરેક વ્યક્તિએ દરેક લાગની એકેક નકલ તો પોતાના ઘરમાં ખાસ રાખવા લલામણુ કરવામાં આવે છે પાછળથી એકેક રૂપીઓ ખર્ચતાં પણ મળવાની નથી દરેક લાગ એકેકથી ચઢીયાતા છે. તથા શ્રેઠ, નોકર, વેપારી, અધીકારી, હોદ્દદાર, ઉપદેશક, નાયક વિગેરે તમામને મનન કરવા લાયક વાકયો છે. કારણ, જુદા જુદા પુસ્તકોનાં વાંચનમાંથી મન પસંદગીના વાકયો ચુટી કાઢેલ હોવાથી આ છુટા “નવનીત” એટલે માખણ તાવીને ઘી કાઢેલ જેવી છે.

સદરહુ ભાગો નવલ કથાની માફક હિતાવળથી વાંચવા જેવા નથી. પરંતુ મન શાંત હોય ત્યારે ધીરજથી મગજ સ્થીર રાખી વાંચવાથી વખત આવ્યે અમૂલ્ય લાભ પ્રાપ્ત કરાવશે. એમ મારું ચોક્કસ માનવું છે.

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું:—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા.
ભાવનગર.
શા. મોહનલાલ રૂગનાથ જુકસેલર
પાલીતાણા.

લી.
મોતીલાલ નરોત્તમદાસ.
કા પ ક બ બ ર
ભાવનગર.

मोक्षार्थिन् प्रत्यहं दानकृत्तिः कार्पा ।

श्री जैन धर्म प्रकाश

अंक १२ यो

पुस्तक पद-सू

मुद्रा

सं. १९८०

वीर गंधर्व २४६७

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक संस्था
वासनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

મહારામ માટે બાર અંક ને હેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૬ મુ
અંક ૧૨ માં }

ફાગણ

{ વીર સં. ૨૪૬૭
{ વિક્રમ સં. ૧૯૮૭

અનુક્રમણિકા

૧ શ્રી ભદ્રેશ્વરમંડન મહાવીર જિન સ્તવન (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૪૦૫
૨ તરછી હો તો હૈસે હો ? (રામભલ ભંડારી)	૪૦૬
૩ અક્ષર છત્રીશી (રાયચંદ મુળજી પારેખ)	૪૦૭
૪ પ્રભાતે છવાતુશાસનમ્-સાતુવાદ (અનુવાદક પંડિત જગજીવનદાસ પોપટલાલ)	૪૦૮
૫ ચિત્તરૂપી બાળકને શિખામણ (કુંવરજી)	૪૧૦
૬ આધ્યાત્મિક પત્રમાલાનાં અવતરણો (સંપાદક-રા. સુશીલ)	૪૧૩
૭ સ્પષ્ટ વક્તા સુખી ભવેત (કુંવરજી)	૪૧૭
૮ અક્ષરમાળા (")	૪૨૮
૯ સુભાષિત વચનમાળા (ગજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૪૧૮
૧૦ ચિંતન (મોહનલાલ હરિચંદ શીહોરી)	૪૨૧
૧૧ મનનીય વચનામૃત (અમીચંદ કરશનજી શેઠ)	૪૨૧
૧૨ આધ્યાત્મને માર્ગે (શાંતિલાલ છોટલાલ શાહ)	૪૨૩
૧૩ દ્રાવકની નિત્યકરણી (મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૪૨૪
૧૪ પ્રશ્નોત્તર (પ્રશ્નકાર-શા મગજીદાસ કંકુચંદ-સાલડી)	૪૨૫
૧૫ પ્રબાષિક પુરુષો : જંબુકુમાર-૪ (મોહનલાલ દીપચંદ ચોકરી)	૪૨૮
૧૬ વૈરાગ્ય અને તેના પ્રકાર (ભગવાનદાસ મનમુખભાઈ મહેતા)	૪૩૫

શ્રી મહિનાથ ચરિત્ર-સાધાંતર

આ ચરિત્ર ધણું જ ગ્રંથિક ને બેાધપ્રદ છે. આ ચરિત્રનો વિશેષ ભાગ કયાઓએ રોક્યો હોઈને મનોગંજન થવા સાથે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. એકંદર કયાઓની સખ્યા જોવીસ છે. આ ભરત-ક્ષેત્રમાં થયેલા દશ અવતાર પૈકી સી-તીર્થંકર થયા એ પથ એક અવરુદ્ધ ગણાય છે તે શ્રી મહિનાથનું આ જીવનચરિત્ર કર્મની અભાષ મત્તા અને તેના વિષયનું સ્વદર નિરૂપણ કરે છે. આ ચરિત્રની આપ નકલો ધીલીકે હોઈને જલદી મંગાવીને લાગ દ્યો. દીમન રૂ. દોઢ. ઉપી સાદજ ૫૪ ૩૫૦. (ગયા અંકમાં બૂધથી આ ચરિત્રના નામને જલ્દે શાંતિનાથ ચરિત્ર લખાણું હતું.)

નવા સલાસદો

૧. ૨૧. કુન્યાઈ હોઈ રતનગાઇ ધર્મદા દવાખાનું ને ક્રી લાઇબ્રેરી

૨. રાયચંદભાઈ વનમાળીદાસ

લાઇફ મેમ્બર

અમદાવાદ

૨. વોરા કુંવરજી નાનજી વંચગાવાળા

વાર્ષિક મેમ્બર

ભાવનગર

૩. બાઈ કેશવલાલ મુળચંદ

" "

અમદાવાદ

પુસ્તક ૫૬ સુ' { ફાગણ } અંક ૧૨ મો
 વિ. સં. ૧૯૮૭ { વીર સં. ૨૪૬૭ }

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી ભદ્રેશ્વરમંડન મહાવીર જિન સ્તવન

(જૈન શાસન જગદિતકારા, ઝંડા ઊંચા રહે અમારા—એ ગર્ગ)

કચ્છ ભદ્રેશ્વર મહાવીર પ્યારા, જગદિતકારા જગઉપકારા;
 ચરમતીર્થકર પ્રભુ અતિ પ્યારા, ઝંડા ઊંચા રહે હમારા. ૧

બાવન જિનાલય અતિશય સારા, દર્શન છે સુખદિતકારા;
 ભવભવતાં દુઃખ હરનારાં, ઝંડા ઊંચા રહે હમારા ૨

ત્રિશલાનંદન છે સુખકારા, સિદ્ધારથકુળ દીપનહારા;
 પ્રભુ મહાવીર છે મોહનગારા, ઝંડા ઊંચા રહે હમારા. ૩

પાર્શ્વ પ્રભુ છે કર્મ કાપનારા, શિવરમણીને આપનારા,
 ધર્મના ઉદ્યોત કરનારા, ઝંડા ઊંચા રહે હમારા ૪

જૈન શાસનમાં થયા ઉજવાલા, જગદુચ્છેદ થયા અહિં પ્યારા;
 ત્રણ દુઃખળ એ દૂર કરનારા, ઝંડા ઊંચા રહે હમારા. ૫

સૂરિસમ્રાટ નેમિ ગુરુરાયા, દર્શનથી આહુલાદ મેં પાયા;
 ભવ્ય છવોને ગુરુ ઉપકારા, ઝંડા ઊંચા રહે હમારા ૬

સંવત સત્તાણુ સાહ્યે સારા, પોષ મુદિ અષ્ટમી દિન પ્યારા;
 છત વિધાનંદ ગુરુની સેવા, ઝંડા ઊંચા રહે હમારા. ૭

સુનિશ્ચી વિધાનંદવિજય

तरकी हो तो कैसे हो ?

(कव्वाली)

- तरकी चाहते सब ही, भला ! वह हो तो कैसे हो ?
 विनापुरुषार्थ के जग में, तरकी हो तो कैसे हो ? ॥ १ ॥
- न कोई प्राणी ऐसा है, सुखों को जो नहीं चाहता ।
 करे दिनरात ही उद्यम, सुखी वह हो तो कैसे हो ? ॥ २ ॥
- करे खगहीश सदा ऐसी, मीले मनचाही सब वस्तु ।
 बिना उस कार्य'कारण के, अरे ! मनचाही कैसे हो ? ॥ ३ ॥
- रहा है कार्य कारण का, प्रथम संयोग दुनियाँमें ।
 बिना संयोग के फारज, सफल फिर हो तो कैसे हो ? ॥ ४ ॥
- नजर कर गौर से देखा, तरकी चाहनेवाले को ।
 अर्थ और काम ही पुरुषार्थ, सफल गर हो तो कैसे हो ? ॥ ५ ॥
- घताये चार पुरुषार्थ, धरम अर्थ काम व मोक्ष ।
 भूलाकर के धरम चाहे, तरकी हो तो कैसे हो ? ॥ ६ ॥
- प्रथम हैं धर्मपुरुषार्थ, तरकी का प्रथम साधन ।
 प्रथम साधन करो इसका, तरकी हो तो ऐसे हो ॥ ७ ॥
- नजर कर गौर से देखो, तरकी पाये व्यक्ति को ।
 प्रथम पुरुषार्थ को साधा, हुबे गर जय ही ऐसे हो ॥ ८ ॥
- तरकी मानते भाई !, बिनाशी वस्तु संग्रहमें ।
 तरकी है न वास्तविक यह, भूलावनी हो तो ऐसे हो ॥ ९ ॥
- तरकी आत्म की चाहो, न चाहो बाह्य वैभव की ।
 यही शाभवत तरकी है, सुखी गर हो तो ऐसे हो ॥ १० ॥
- धरम से प्राप्त होती है, जयरजस्त महाशक्ति ।
 न इसके सामने डीकते, उपद्रव चाहे कैसे हो ॥ ११ ॥
- प्रथम पुरुषार्थ साधन से, सभी उद्यम सफल होंगे ।
 यही है की राज विनति, तरकी हो तो ऐसे हो ॥ १२ ॥

राजमल मंडारी

અક્ષરછત્રીશી

કરમની ગતિ ન્યારી છે. કસે દેવ હોય કે દાનવ હોય, પરંતુ તેને કરમ છોડતું નથી. બોગબે જ છૂટકો હોય છે. તેમાંથી છટકી જવાતું નથી.

જરે વખતે ટકી રહેવું તે ખાંડાની ધાર પર ચાલવા સમાન દુર્ગમ્ય છે.

ગગનમાં ઉછળતી વાતો પાણીના પરપોટા જેવી હોય છે. મૃગજળની માફક તેને સાચી માનવાવાળા પરતાય છે અને ઘણી વખત ખત્તા ખાય છે.

ચરગથું જ્ઞાન અને કેળવણીની બાળકાને ખાસ જરૂર હોય છે.

ચતુર પુરુષ તો તે જ કહેવાય કે જે સંસારમાં લપટે નહીં, કારણ કે સંગાર માખણના પર્વત જેવો છે. તેમાંથી પસાર થવા માટે કે તેની ટોચે જીલા રહેવા માટે મહાન આત્મબળની જરૂર હોય છે અને તે જ પસાર થઈ શકે છે.

છતથી છલકાઈ જવું નહીં, તેમ દુઃખથી ડરીને ભાગવું નહીં.

જમની ભીતિ દરેકને હોય છે, કારણ કે તે કાઢને છોડતો નથી.

જ્ઞાનમગતા દીવાથી અંજોળ જવું નહીં, કારણ કે તેનો પ્રકાશ લાંબો સમય રહેતો નથી.

ટંકાર જીવનમાં ઘણી વાર લાગે છે, પણ ધીર પુરુષ તેને સહન કરે છે.

ઠઠા-મશ્કરીથી હંમેશા દૂર રહેવું, નહીંતર તે બહુ હાનિકર્તા નીવડે છે.

ઢહાપણુ જ્યાં ત્યાં ન કરવું, પરંતુ પોતાના આત્માને ડાહ્યો બતાવવો.

ઢગલા રૈતીના હોય છે, પત્થરના હોય છે, પણ તેના કરનાં કરમના ઢગલા વધારે હોય છે, અને તે અદૃશ્ય હોવાથી અજ્ઞાની જનોને દેખાતા નથી. તે વીખેયાં વીખરાતા પણ નથી.

તલવાર તો તે જ માણસ બાધી શકે કે જે પોતાના ભુજબળને જાણતો હોય.

થડ વિના ડાળાં હોતાં નથી, તેમ જ કર્મરૂપી થડ વિના પાપનાં ડાળાં (પાપમાં) હોતાં નથી, અને તેના મૂળ પણ ઊંડા હોય છે તે પવનથી વીખ્યા વીખરાય તેવા નથી. તેને વીખેશ્વા કે જડમૂળમાંથી દૂર કરવા આત્મજ્ઞાનની સંપૂર્ણ જરૂર છે અને તે જ તેને છૂટાં પાડી શકે છે.

દયા પરની કરવી તે હિતમ કામ છે અને આત્માની દયા ખાવી તે હાપણુનું કામ છે.

ધર્મ ધર્મની ખાલી જ વાતો કરવી તે વનવગડામાં રાત્રીની માફક ભટક્યા જેવું છે, માટે ધર્મને ઝગૃત રાખવાની અત્યંત જરૂર છે.

નરમાશથી વેરી પણ વશ થાય છે, પરંતુ તે નરમાશ પોતાના આત્માની હોવી જોઈએ. દેખાડવાની નરમાશથી પોતાતું કાંઈ વળતું નથી; માટે જ “નમ્યો તે પ્રભુને ગમ્યો” એ સૂત સાચું છે.

પગ નીચે બળતું જોવામાં જ લાલ હોય છે, ગામ બળતું સહ કાષ્ટ દેખી શકે છે. ફણગા એવા ન ઉડાડવા કે જે ખીમએને હાનિકર્તા થાય.

વળથી જેમ રત્ન છતાય છે તેમ બહુ બકવાદથી ગાંડો ગણાય છે.

મમરો ફૂલની મુગધમાં પોતાનું જીવન જેમ ગુમાવે છે તેમ તારા આત્માને વિપવવાસનામાં લોહુપ બનાવી જીવન ગુમાવીશ નહીં; નહીંતર મનુષ્યભવ એક સ્વપ્નરૂપ થઇ જશે.

મરણ એ જન્મની સાથે જ આવેલ છે, તે કાષ્ટ કાળે મૂકશે નહીં, તેમ તે છૂટું પણ પડશે નહીં.

ચતિધર્મ પાળવો તે પણ અઘર્યવર્તો મુખ્ય હેતુ છે.

રતિ અરતિ(દુર્ષ અને શોક)નું ઘડી ઘડી પુનઃ પુનઃ રટણ કરવાથી કર્મબંધન થાય છે અને પોતાના આત્માને નરકના દ્વારમાં ધમડી ગળે છે. (વળી જીવન પણ શોકમય થાય છે)

લક્ષ્મી ચાંડો કરવા આવે ત્યારે મુખ ધોવા જવું નહીં તે લોકપ્રચલિત કહેવત છે. તેવી જ રીતે મનુષ્યભવ મહાદુર્લભ મળ્યો છે તેને ધર્મની જોગવાઈ છતાં આજસમાં ગાળી મનુષ્યભવ દારી જવો નહીં, નહીંતર ધાંચીના બળદની માફક કૂપાં કરવું પડશે. તે બળદનો તો સાંજે છૂટકારો પણ થાય, ઘોડો આરામ પણ મળે; પરંતુ મનુષ્યભવ દારી જઈશ તો લક્ષ જોગણી જીવ્યોનિમાં આંટા મારવા પડશે અને નરકની મહાન વેદનાઓમાં સંજકાનું પડશે તે દરેક પ્રાણીએને લક્ષમા હોવું જોઈએ.

ઘમનરૂપી બાણ પાતળું અને તીવ્ર છે અને તે ધણાના હૃદયને છેદી શકે છે, અરે! સંહાર પણ કરી શકે છે તેમ કહો તો 'પણ ચાલે, માટે કટુ પચન બોલવાનું શાસ્ત્રકાર દોષિત ગણે છે અને રિવેકપૂર્વક બોલવાથી શુણ્ણી ઉત્પત્તિની સાથે લાભકર્તા નીવડે છે અને દરેકને શાંતિ આવે છે. વિનય એ મહાન શુભ છે।

જામ સ્વચ્છાવી હોવું તે ઉચ્ચ કોટીના આત્માનું લક્ષણ છે.

પંકારું જેમ દહકું પાત્ર ગણાય છે તેમ તમારી કાચરૂપી પાત્રને દહકું નહીં બનાવવા. વળી પંકારામાં જેમ માણસો અગ્નિ પ્રગટાવે છે, જવતલ હોય છે અને પંકારું મુલાઈ જવાય છે તેમ તમારા આત્મામાં દિવ્ય જ્યોતિ પ્રગટાવો, ધર્મરૂપી ધીજ વાવો, તેનાં ફોનોતો સ્વાદ ખીમને મળશે તો તમારું દહકું પાત્ર જીવ કોટીમાં આવશે અને માનને પાત્ર થશે.

સાદમિક યત્ન, પણ સ્વલ્પ છોડી માદમિક ન યત્ન કે જોનાથી ખીમએને હાનિ પહોંચે. માગ કામો કરવામાં માદમિક યત્ન અને ખરાગ કામ કરવામાં નખખા યત્ન.

દુગદરનો ગાંડીઓ લખને જેમ માધી બનાવું નથી તેમ વટ્ટવારની કેળવણી અને ચાલી મેળખા વિના મદાદ બનાવું નથી.

પ્રભાતે જીવાનુશાસનમ્ (પ્રભાતે જીવને હિતશિક્ષા)

તિદ્વયણપણમિયચરણં, પણમિત્તુ જિણેસરં મહાવીરં ।

વોચ્છં પમાયસમણ, જીવસ્સડ્ણુસાસણં ણમો ॥ ૧ ॥

ત્રિભુવનથી પ્રણામ કરાયેલ ચરણક્રમણવાળા મહાવીર જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરીને પ્રાતઃકાળે આ જીવાનુશાસન (જીવને આપવાનો ઉપદેશ) હું કહીશ. ૧.

ધન્નાણં જીવાણં, સંસારપરમ્મુહાણ સહ હોઈ ।

કછાણકોસજણી, પમાયસમયંમિ રૂઢ ચિન્તા ॥ ૨ ॥

સંસારથી પરાડ્મુખે એવા ધન્ય જીવોને કલ્યાણરૂપી નિધિને પ્રગટાવનારી આવા પ્રકારની ચિંતા-વિચારણા પ્રભાતસમયે થાય છે. ૨.

ધન્નોઽહં જેણ મણ, સંસારમહન્નવંમિ વુટ્ટેણં ।

નીરંધપવહણસમો, પત્તો જિણદેસિઓ ધમ્મો ॥ ૩ ॥

ખરેખર હું ધન્ય છું કે સંસારરૂપી મહાસાગરમાં ઘૂટેલા મેં છિદ્ર વિનાના જહાજ સમાન જિનેશ્વર ભગવંતનો ધર્મ પ્રાપ્ત કર્યો છે. ૩.

ચિન્તારયણં કરયલમહ્ણીણં, અજ્ઞ મજ્ઞ પુત્તેહિં ।

કામદુહાવિય ધેણુ, સયમેવ ધરંમણે પત્તા ॥ ૪ ॥

જી જો મળતે દૂર કરવાની દવા ન મળે તો જીવનને ધક્કો પહોંચે. તેમ જ આત્મામાં રહેલા મળીને જ્ઞાનરૂપી જળ ન મળે તો તે ભ્રષ્ટ થઈ આત્માને અધોગતિએ પહોંચાડે છે.

ક્ષય દરેક વ્યક્તિનો છે, પણ આત્માનો ક્ષય તથા કલ્પનમાં નથી. જો તેનો ક્ષય હોય તો આત્માને લક્ષ્ય ચોરાશીમાં પરિભ્રમણ કરવું પડે નહીં.

જ્ઞાની પુરુષો તો તે જ કહેવાય કે જે પોતે તરે અને ખીજાઓને તારે, ખોટા કદા-મદથી હંમેશાં દૂર રહે. તેઓ કોઈની નિંદા કે કુચલી કરતા જ નથી. સરળ સ્વભાવી હોય છે.

અરિહંત પરમાત્માનું શરણુ તે ખરું શરણુ છે માટે તેનું સમગ્ર પ્રતિદિન પ્રભાતમાં વહેલા જાગીને કરવું.

ઋતુ વિના જેમ ણ પાકતાં નથી તેમ સારાં કર્મો વિના સદ્ગતિ મળતી નથી. પાપનાં ફળો પણ જ આકરાં ભોગવવાં પડે છે.

આ છત્રીશ અક્ષરોની હાગમાળા પોતપોતાના આત્માને ઊંચ કોટીનું જીવન અનાવવા મુંથી છે અને તે દરેક વાંચકોને મનર્પણ કરું છું. સાર્થચંદ મૂલજી પારેખ

આને મારા પુણ્યોદયથી ચિતામણિ રતન મારા હાથમાં આવ્યું છે અને આપોઆપ કામધેનુ ગાય મારે ગૃહાંગણે આવી પહોંચી છે. ૪.

ફલમરવિળમિયસાલો, સુરદુમો આગજો ઘરદુવારે ।

સર્વકારો દિનો, સમ્પાસિવસુદાણ મે અજ ॥ ૫ ॥

વળી મારા ઘરને આંગણે કૃષ્ણશશિથી લગ્ની પડેલ શાખાવાળો શ્રેષ્ઠ કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થયો છે, તેમજ આજ મને સ્વર્ગ અને શિવસુખનો કોલ આપવામાં આવ્યો છે. ૫.

હિંદંતેણ મવવળે, જં પત્તો કહવિ સત્થવાહસમો ।

મવસયસહસ્સદુલહો, જિણિંદવરદેસિઓ ધમ્મો ॥ ૬ ॥

સ સાસરૂપી અટવીમાં બ્રમણ કરતાં મેં સાર્થવાહ તુલ્ય, લાખોગમે ભલોમાં પણ દુર્લભ જિનેશ્વરપ્રરૂપિત ધર્મ કોઈ રીતે પ્રાપ્ત કર્યો છે. ૬.

અન્નં ચ મણ્ડલદ્વો, અહ્દુલહો લોયલોયણસમાણો ।

માણગિરિકુલિસદંદ્વો, પયંહપાસંહનિદ્દલણો ॥ ૭ ॥

અહસયરયણજલનિહી, દુજ્જણજણદુલહદંસણો ધણિયં ।

મવિયજિયકમલસૂરો, સાસયસુહનીરવરપૂરો ॥ ૮ ॥

કમ્મકલંકવિમુક્કો, કસાયદવતવિયમવિયજલવાહો ।

તિહુયણલચ્છીવચ્છ-ત્થલંમિ અહિનિમ્મલો હારો ॥ ૯ ॥

ઉગ્ગતવતેયત્તરણી, ફુહપયહિયમોક્ષવવરપુરસરણી ।

ચંદકરધવલકિત્તી, લીલાણ દિન્નજિયમુત્તી ॥ ૧૦ ॥

કેવલપર્વપયહિય-જીવાજીવાહવત્થુપરમત્થો ।

રાગાહિવિજયવીરો, દેવો તિત્થંકરો વીરો ॥ ૧૧ ॥

આ ઉપરાંત અતિ દુર્લભ, વિશ્વના નેત્ર સમાન, અભિમાનરૂપી પર્વતને જોડવામાં વજ્રદંડ સમાન, ઉચ્ચ મિથ્યાત્વને દળી નાખનાર, અતિશયરૂપી રતનોના સાગર સમાન, દુર્જન પ્રાણીઓને અત્યંત અલબ્ધ-દુર્લભ દર્શનવાળા, ભવ્ય છવોરૂપી કમળોને વિકસિત કરવામાં સૂર્ય સમાન, શાન્ત સુખરૂપી નિર્મળ જળથી ભરપૂર, અદ્ભુતરૂપી કલંકથી રહિત, ચાર કપાયરૂપી દાવાનળથી તપ્ત બનેલા ભવ્ય પ્રાણીઓને ચાંત કરવામાં મેઘ સમાન, ત્રિભુવનની લક્ષ્મીના વક્ષઃસ્થળ પર અતિ નિર્મળ દાર સમાન, ઉચ્ચ તપના તેજઃપુંજથી સૂર્ય સમાન, મોક્ષરૂપી શ્રેષ્ઠ નગર પહોંચાડવામાં પ્રગટ નિમગ્નરૂપી સમાન, અંદ્રનાં કિરણો જેવી ઉન્નતજગદીર્તિવાળા, સ્ત્રીલાભાત્રમાં છવોને મુદ્ધિ આપનારા, કેવળજ્ઞાનરૂપી દીપકદ્વારા છવાછવાડિ

વસ્તુસ્વરૂપને પ્રકાશિત કરનારા, રાગાદિ શત્રુઓને જીતવામાં સુલટ સમાન એવા શ્રી વીતરાગ મહાવીર પરમાત્મા મને પ્રાપ્ત થયા છે. ૭-૧૧

જિનમણિયવયનનિરયા, ચિરયા સર્વેહિ પાવટાણેહિ ।

એતોચ્ચિય પંચમહવ્યાણ, પરિપાલણે પવળા ॥ ૧૨ ॥

મળવયનકાયગુત્તા, પત્તા સમિતિણં ચ સઘ્વાણં ।

અનિયયવિહારરસિયા, વસિયા ગુરુપાયમૂલમ્મિ ॥ ૧૩ ॥

તિત્થયરમણિયવયનાણુ-સારિસદ્ધમ્મદેસણપદ્ધાણા ।

પડિચલિયપંચવાણા, નિરંતરુહાસિસુહદ્ધાણા ॥ ૧૪ ॥

સીલંગમહાભરધારણંમિ, ધુરધવલધીરિમં પત્તા ।

રાગાદિવેરિવસવત્તિ-જંતુપરિમોચણે સત્તા ॥ ૧૫ ॥

ગુણિમળકમલવિયાસણ-પયંડમાયંડસંનિસહાવા ।

સંપત્તા સુહગુરુણો, દુહતરુણો ચંડના ધીરા ॥ ૧૬ ॥

વળી વિશેષે જિનાગમમા રક્ત, સમગ્ર (૧૮) પાપસ્થાનકોથી રહિત, પંચ મહામતતનું પરિપાલન કરવામા સાવધાન, ત્રણ ગુણિવાળા, પાંચ સમિતિના પાલક, અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કરવામાં રસિક, શુરુક્રુણવાસ સેવનારા, તીર્થ કર્તાધિત વચનોને અનુસરીને સદ્ધર્મની દેશના દેનારા, પાંચ ગાણુવાળા કામદેવને રોકનારા, હંમેશા ઉદ્ધતસિત શુભ (ધર્મ) ધ્યાનવાળા, અદાર હજાર શીલાંગરૂપી ભારને વહન કરવામાં શ્રેષ્ઠ ધોરી (વૃષભ) સમાન, રાગાદિ શત્રુગણને આધીન બનેલા જીવોને તેનાથી મુક્ત કરાવવામા સમર્થ, સદ્ગુણી જનોના મનરૂપી કમળને વિકસિત કરવામાં પ્રચંડ સૂર્ય સમાન, દુઃખરૂપી તરુનું ખંડન કરનાર, તેમજ ધર્મ-શાળી એવા સુશુરુ મને પ્રાપ્ત થયા છે. ૧૨-૧૬

તા જીવ ! તં કયત્થો, કયપુત્તો મંગલાણ આવાસો ।

માણુસજમ્મસ્સ ફલં, તુઠ્ઠમંચિય કરયલે ચડિયં ॥ ૧૭ ॥

તેથી હે જીવ ! તું કૃતકૃત્ય, મહાપુણ્યશાળી અને મંગળોના મંદિરરૂપ છે. આ મનુષ્યજન્મનું ફલ તને હસ્તગત થયું છે. ૧૭.

જં તુમ્મ રયણત્તયંમિણમો, સંપાવિયં મહાભાગા ! ।

નહિ પુત્તવિહીણાણં, નિદાણલામો જણ હોઈ ॥ ૧૮ ॥

હે ભાગ્યશાળી ! આ શુદ્ધ ધર્મ, શુદ્ધ દેવ અને શુદ્ધ શુરૂપી રત્નત્રયી તને પ્રાપ્ત થઈ છે, કારણ કે પુણ્ય વિનાનાં પ્રાણીઓને નિધાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ૧૮.

હવે વધારે આરોગ્યની જરૂર નથી, જરૂર તો અંતરમા ઊંડા ઊતરવાની અને વિચારવાની છે. પરક્રીય પદાર્થોની પરિણતિમાંથી છૂટા થવું એ અંતરતત્ત્વ પ્રાપ્તિ કરવા અગત્યર છે. અનાદિ કાળથી અતથ્ય વિચારોએ આત્માને એવો છૂંદો નાખ્યો છે કે હવે એને પોતાની તરફ મો ફેગવવાની શુધ્ધિ રહી નથી.

કેવળ વચનચાતુરી એ તો હેતુર્ગાંડી છે જેણે વચનને અનુકૂળ, અમુક અંશે સ્વીકાર્ય નથી ક્યું તેની કંઈ જ કિમત નથી, સસાગતા વિષયોની ઉપેક્ષા થવી એ જ જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું કૂળ છે. જો એ પ્રકારે ન બની શકે તો લોભી માણસની લક્ષ્મી જેવું જ એ જ્ઞાન મણિવાનું માત્ર મનોરથથી કોઈની હાથમિલ્લિ થઈ છે ? મનોગમને અનુકૂળ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, અને મોક્ષ એટી વસ્તુ નથી કે જે પુરુષાર્થથી મિલ્લ ન થાય. પરપરિણતિમાંથી પાશુ' વળવું-પરપરિણતિવિરુદ્ધ બેઠું બેસ કરવું એ જ પુરુષાર્થ. પરવિપવક ઉપયોગોને પોતાના રૂપના વિષયમા વાળવા એ આપણું મૌનું કર્તવ્ય છે

x

x

x

સુખ હોય કે દુઃખ, આકુળતા કોઈ પ્રકારે ન ગમીશો. આકુલતાથી સ્વાત્મજ્ઞાનમા અડચણ ઊભી થાય છે, એટલું જ નહિ પણ સામાગ્રિક કાર્યો પણ અગડી જાય છે. શાંતિથી સ્વાધ્યાય કરીને આકુલતા તો મોક્ષપ્રાપ્તિની, પણ ન હોવી જોઈએ.

x

x

x

મહાત્માના લક્ષ્ય મને યાજ્ઞાજ્ઞમા દેખાયા છે. માત્ર જ્ઞાનથી આત્મા પૂજ્ય બનતો નથી, મ સાગતી ઉપેક્ષા પૂજ્યતાનું કારણ છે શ્રી યાજ્ઞાજ્ઞમા પ્રાય ગગની મદતા છે, તે સાચી નિર્ભયતા, નિર્લોભપના, વિરતેન્દ્રિયતા આદિ શુભોના ભંડાર છે. એમની પ્રશસા કરવા ખાતર આ નથી લખતો આત્માનો એ જ રસનાર છે હું તો પામર પ્રાણી છું, પણ યાજ્ઞાજ્ઞના મમા-મમતા પ્રનાપે કંઈક દિશા સૂઝી છે રાજ એમના સમર્ગની હજી રહ્યા કરે છે, પરંતુ ધુણેણ વિના મમર્ગ મુશ્કેલ છે

x

x

x

દમખા ધજોખમે સમર સ્વાધ્યાયમા કાઢું છું આ કાળે જ્ઞાનાર્જન જ આત્મચળનું પોષક છે જ્ઞાનની માથે મોદનું ઉપશમન ન થયું તો એ જ્ઞાનનું કંઈ મૂલ્ય નથી

x

x

x

જવનીરુઓ કાપડલેલ કરતા થકા શરીરને ગમે તેટલું કૂચ બનાવે, પણ મોહાદિને જે કૂચ ન કર્યો તો એ મધુ નકામું છે, માટે બની શકે એટલો મમર જેમ જ્ઞાનાર્જનમા કાદળને તેમ મોદને પણ ફીણ કરીને, ધર આખરે તો છોડવાનું જ છે એ ન બૂવરો. અત્યારે ભલે ન છરે, કાગળ કે પાચમા આગમા બાલ નિમિત્તો જેમ જોઈએ તેવા ઉત્તમ પ્રધાનનાં નથી ફોંલા-પણ મમાર તરવો હોય તો ધર છોડવું જ પડશે. સ્વાધ્યાય મર્મ કલ્યાણમાં મદાપક બનશે.

x

x

x

જરૂર હાડા ઊતરીને જોશો તો સમરમા શાંતિનો અથ મગ્યો પણ નહિ જણાય દુઃસાવસીમા નિદ્રાગીનો અત આવી જાય છે. શાંતિ મેળવવાની આશાએ મન, અપ્રવાન, ઉપવાસ તો કરીએ છીએ, પણ મૂળ વસ્તુ પરતવેલું લક્ષ છૂટી જાય છે. બોપી નાખવું એ

બહુ મુશ્કેલ પરતુ નથી. દ્રવ્યશ્રુત માત્ર કાર્યકારી નથી, કેમ કે એ તો પરશ્રિત છે, આપણે એમાં જ ગૂંથવાઇ ગયા છીએ. ભાવશ્રુતની તરફ ધ્યાન નથી જતું. પછી પાણી વસોવીને માખણ મેળવવા મથનારની જેમ આપણા પ્રયત્નો વ્યર્થ નીવડે છે. કલ્યાણના માર્ગે મુસાફરી કરવી હોય તો વાસનાને પહેલાં શુદ્ધ બનાવવી રહી.

x

x

x

તીર્થયાત્રા કરી આવ્યા એ બહુ સારું કયું. તીર્થક્ષેત્રમાં પરિણામની ધારા નિર્ગળ બને છે. મારી તબિયત રોજ રોજ બગડતી જાય છે, પણ નિત્યકર્મમાં કંઈ દરકત નથી આવતી. અરિહંત ભગવાનનું નામ અને સ્વાધ્યાય એ જ મારાં દવાદાર છે. માનવજન્મને સફળ કરવો હોય તો રોજ સ્વાધ્યાય અને શુભ વિચારોનો જ આશ્રય લેવો જોઈએ. કલ્પનાઓની જગ્યામાં જૂલેચૂકે પણ ફસાશો નહિ.

x

x

x

આપની સલાહ લાભ થાય એવો પરિશ્રમ મારાથી નહિ બની શકે. હું તો બાબાજીનાં જેવું જીવન જીવવા માગું છું. આપડ વદિ ૨ ને દિવસે શ્રી પાર્શ્વપ્રભુની નિર્વાણશ્રમિમાં દર્શનાર્થે જવાનો અને ત્યાં જ આતુર્માંસ ગાળવાનો મનસૂઓ કર્યો હતો, પણ અચાનક પગના અંગુઠામાં વેદના ઉપડી જવાથી ન બની શક્યું. પ્રુણહીનેતે એવું જ બને.

x

x

x

સંસારમાંથી તારે તે જ ખરી બંધુતા. બધું તો ખરા અર્હન્તો જ છે. વધુ વિકલ્પો ન કરશો. ‘આ સારું, આ નરસું’ એમ માનવાથી કંઈ કારજ નથી સરવાતું. રાગાદિકને છોડે તે સારા. એમાંથી આપણને બીજું કાણ છોડાવી શકવાતું હતું? આપણે બાંધ્યા તે આપણે જ છોડવાના. એ વિષયમાં મને રતિભાર પણ સંશય નથી. બધું બળ એમાં જ લગાવવું રહ્યું.

જગતમાં અનંતાનંત જીવરાશિ છે. એમાં મનુષ્યસંખ્યા તો બહુ નાની છે. નાની હોવા છતાં સર્વ પર્થોયોમાં મુખ્ય છે. આ જ પર્થવમાં જીવ પોતાની શક્તિનો વિકાસ સાધીને, અનાદિ સંસારના બંધનજન્ય મર્મભેદી દુઃખોનો સમુદા નાશ કરી, અનંત સુખોના આધારરૂપ પરમપદને મેળવી શકે છે. સંયમગુણની પૂર્ણતા પણ આ જ પર્થવમાં સંધાય છે, જે પરમપદના હેતુરૂપ છે.

સંયમની રક્ષા કરતાં રહીને જીવનયાત્રા નિર્વહવી. સ્વાધ્યાય, યજ્ઞન, પૂજન, દાનાદિ ક્રિયામાં પણ એ જ હેતુ રહેલો છે. સંયમની રક્ષા થતી ન હોય-સંયમ ન જળવાતો હોય અને બાકીનાં ક્રિયાકારિ ચાલતાં હોય તો એ બધું એકા વિનાનાં ઝીંગાં જેવું છે. એકા શત્રુની કંઈ કીમત નથી. અહેરો મહોરો ગમે તેટલો ખૂબસુરત હોય, પણ આંખો ન હોય તો શું કામતો? સંયમવિનાતું જીવતર એવું જ સમજવું. પુત્રો! સતત જ્ઞાનાબ્યાસમાં સમયને સાર્થક કરતી રહેજે, એમાં જ કલ્યાણ છે.

આત્મજ્ઞાન વિનાના બધા વ્યાપારો નેત્રહીન સુંદર મુખ જેવા લાગે છે. આપણે-મનુષ્યો જે વાસ્તવિક તત્ત્વ તરફ મીઠ માંડીએ તો કલ્યાણનો માર્ગ અનાયાસે મળી

જન્ય, પણ અને છે એવું કે શીશીમાંથી રેતી સરકે છે—એક કલાક વીતે છે અને ઝાલર ઉપર ડંડાનો પ્રહાર પડે છે. (સંત્રી લોકો કાચની શીશીની રેતી જોઇને કલાકના ઘંટા વગાડતા—જૂના જમાનામાં) અપરાધી આત્મા છે અને દંડપ્રહાર ખમવો પડે છે દેહને. સાચી શાંતિ અંતરમાં છે. તીર્થોમાં રજળવા માત્રથી એ નથી મળી જતી. પરપદાર્થોને પોતાનાં માન્યાં અને આકર્ષી જન્મગમાં ચારે કોરથી ધેરાઇ ગયા માટે જાણ દષ્ટિ તણ દેવે. જે કાર્ય કરે તેમાં હર્ષ કે વિષાદની ભાવનાને દૂરકવા ન દેશે.

x

x

x

ખુબુરહામાં અપૂર્વ જૈન મંદિરો અને પ્રતિમાઓ છે, પરંતુ ધણીખરી ઢુટી ગયેલી છે. સુંદર મૂર્તિઓ જોતાં વીનરાગતાનું સ્મરણ થઇ આવે છે. શાંતિનાથસ્વામીની મૂર્તિ તો અપૂર્વ છે.

સંસારના સંઘળા દશ્ય પદાર્થો નથર છે, કલ્યાણમાર્ગના પથિકોને જ એ સત્ય સમજાય છે. સ્વાત્મકલ્યાણ સાધવું હોય તો બધા ઉપદ્રવોને અજાણ કરી, શુદ્ધિપૂર્વક આ રાગાદિકોને નિર્મૂળ કરવા પ્રયત્ન કરો.

કેવળ જાણ ભાગની પ્રતિષ્ઠા નથી. રાગાદિકોનો અભાવ એ જ જ્ઞાનો ખરો મહિમા. બાકી જ્ઞાની અને ત્યાગીઓનો ક્યાં ટોરો છે ? સાચા માર્ગના પથિક, હાર્દિક રોહી બહુ જ ઝોઝા પ્રમાણમાં દેખાશે કપાયોની પ્રખ્યાતતા જ એ પુરવાર કરે છે.

સૌને જ્ઞાની ત્યાગી થવાનું મન હોય છે જ, પણ મોહનો મહિમા અપરંપાર છે. રાગાદિ મળને ધોઇ નાખવા સિવાયની બીજી વાતો મનમાંથી કાઢી નાખજો.

કોઇ કાર્ય કરતાં અંતરમાં જરા ય કલેશ ન થાય તો સંસારરોગની અમોઘ ઔષધિ મળી ગઇ એમ માનજો.

x

x

x

મનુષ્યપર્યાયની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે એટલે જ સમયનો સદુપયોગ કરી લેવા વારંવાર આમદ કરું છું. જેટલો મદુપયોગ થાય તેટલો જ સમય આપજો. બાકીનો નકામો.

રાગાદિક ભાવો મોહમાથી જન્મે છે, પણ એ વિકારી હોવાથી ત્યાગ્ય છે. પાણી અગ્નિના સંયોગથી ગરમ થાય છે, પણ એ તો એના સ્વરૂપનો વિષાદ છે. રાગાદિક પરિણામ, આત્માના ચારિત્ર્યબુદ્ધિના વિકાર અને જે આત્મા દ્રષ્ટા-જ્ઞાતા સ્વરૂપ છે તેના ધાતક છે, માટે ત્યાગ્ય છે.

જે વખતે રાગાદિ ઉપજે છે તે વખતે જ્ઞાન કેવળ નિષ્ક્રિયાની ક્રિયા નથી કરતું, ઈષ્ટ અનિષ્ટની કલ્પના પણ એ ક્રિયામાં મેળમેળ થઇ જાય છે. જો કે એ કલ્પના તદ્દશ નથી થતી, પણ અજ્ઞાનને લીધે એવો ભ્રમ થાય છે. અંધારામાં સીંદરી પડી હોય તેને કોઇક મર્ધ માની લે તેમ. પરંતુ જાણી માત્રામાં બહુ દૂરક નથી પડી જતો. ન્યયતિની વાત એક કોરે રાખો સ્વભાવસ્થામાં પણ ક્રિપત પદાર્થોને અંગે રાગ-દ્વેષના ડંખથી બચી શકતા નથી. મિથ્યા ભાવોના સદકારથી આપણી કેવી ભયંકર દુર્દશા થાય છે ? સંપાદક—મુશીલ

❁ સ્પષ્ટવક્તા સુખી ભવેત્ ❁

ઉપરનું વાક્ય સાંભળીને કેટલાક ગંધુઓ સ્પષ્ટ નહીં કહેનારની ભૂલ કાઢે છે અને સ્પષ્ટ કહેનારને વળાણે છે, પરંતુ તેમાં ભૂલ થાય છે; કારણ કે સ્પષ્ટ કહેવાથી સુખી થવાય છે એવો નિરધાર નથી. કેટલીક વખત સ્પષ્ટ કહેનારને ખમવું પડે છે.

કોઈ માણસનો તમે કોઈ દુર્ગુણ દીઠો, સાંભળ્યો, અમુક અંશે ખાતરી કરી છતાં જો તે ગાળત તેને વગર અવસરે સ્પષ્ટ કહી દેશો તો તેથી તેને તમારી ઉપર દ્વેષ થશે અને પરસ્પર કલેશ થશે; પરંતુ જો તમે યોગ્ય અવસરે, એકાંતે, શાંતપણે, થોડા શબ્દોમાં હિતકારકપણે કહેશો તો તેને તે ગમશે, તેના પર તે વિચાર કરશે અને દુર્ગુણ ઘટાડવાનો પ્રયત્ન કરશે; માટે સ્પષ્ટ કહેવાની વાત એકાંતે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી. કોઈપણ વળતે વાણીવ્યાપાર કરતાં ‘જૈનધર્મપ્રકાશ’ના માહ માસના અંકમાં તે સંબંધી આપેલો લેખ વાંચીને તેનું યથાશક્તિ અનુકરણ કરવું.

સ્પષ્ટ કહેવાનો અર્થ એ સમજવો નહીં કે જેવું જણાયું કે સાંભળ્યું તેવું કહી દેવું, પરંતુ તેના પર વિચાર કરી યોગ્ય શબ્દમાં યોગ્ય અવસરે કહેવું કે જેથી તમારો વાણીવ્યાપાર નકામો ન જાય અને સાંભળનારને પણ ઠીક લાગે. આમાં કોઈ માયાભાવ સમજવો નહીં, કારણ કે સત્યના મિષ્ટ, પથ્ય, હિત ને મિત-ચાર વિશેષણો કદા છે, તે તેમાં સાર્થક થતા નથી. વાણીમાં કટુતા અથવા હલકો શબ્દ તો આવવો જ ન જોઈએ. સામે માણસ ઉચ્ચ છે કે નીચ છે તેનો વિચાર કરવા કરતાં તમે કેવા છો ? તમારે કેવી વાણી બોલવા યોગ્ય છે ? તેનો વિચાર કરવો. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજજી આ સંબંધમાં યોગશાસ્ત્રમાં ઘણું કહ્યું છે. વાણી ઉપરથી બોલનારની કિંમત થાય છે. ઉત્તમ મનુષ્યની વાણીના અક્ષરે અક્ષરને ગુણગ્રીમાં લેવાય છે, માટે પોતાના મોઢામાં શોભે અને પરનું હિત થાય તેવી વાણી બોલવી. સ્પષ્ટ વક્તા થવાનો આગ્રહ ન રાખવો. કેટલાક શુભોનો પણ અતિરેક થઈ જાય છે ત્યારે તે દોષમાં પરિણમે છે. તેનો ખારીકીથી વિચાર કરવો.

આ લેખ ઉપરનું વાક્ય વાંચતાં જાગેલી જિર્મિ ઉપરથી લખ્યો છે, તેમાંથી સાર જ ગ્રહણ કરવાની વિનંતિ છે.

આ વાક્ય જો કે ખાસ કરીને આહાર ને વ્યવહાર માટે છે, પરંતુ વ્યવહાર શબ્દ વિશાળ અર્થવાળો હોવાથી ઉપર જણાવેલી વ્યાખ્યા પણ એ વાક્યની થઈ શકે છે, એમાં વિરોધ નથી.

કુંવરજી

અક્ષરમાળા

અરિહંતાદિ ચાર શરણુ કરીને દરરોજ શયન કરવું.
 આચારથી પરિપૂર્ણ મુનિમહારાજને શુરુ માનવા.
 ઇશ્વર જગતનો કર્તા નથી એ વાત ચોક્કસ માનવી.
 ઉત્તમ મનુષ્યો નિરંતર પરોપકારવૃત્તિવાળા જ હોય છે.
 એકાંતવાદ તે મિથ્યાત્વ અને અતેકાંતવાદ તે સમ્યક્ત્વ.
 ઓતપ્રોત થઈ ગયેલ દયાવાળા મનુષ્યો વિરલ હોય છે.
 અંતઃકરણમાં નિરંતર પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું.
 કર્મનું સ્વરૂપ જૈનશાસ્ત્ર જેવું અન્ય કોઈ શાસ્ત્રમાં કહેલ નથી.
 ખરેખરો ધર્મો તેને જ માનવો કે જે દુરાચારી ન હોય.
 ગમે તેટલું કહો પરંતુ ઉત્તમ મનુષ્યોના મુખમાંથી કટુ વચન નીકળતાં નથી.
 ધમધમ શબ્દ કરતા બાળકો પૂર્વપુન્યની નિશાની છે.
 ચરમ તીર્થંકર મહાવીર પરમાત્મા આપણા આસન્નોપકારી છે.
 છત્રચ ઓ તીર્થંકરનાં આઠ પ્રાતિહાર્યો પૈકી એક પ્રાતિહાર્ય છે.
 જયજય તેની જ બોલાય છે કે જે પરોપકારમાં તત્પર હોય.
 ઝરમર ઝરમર વરસતો વરસાદ જળદ્વારા અજાને જ વેરે છે.
 ટમટમ કરતું નાનું સરખું વાહન પૂર્વના વણિકોને પસંદ હતું.
 ઠાકઠાક રાખવા કરતાં અંતરમાં નિર્મળતા વધારે રાખવી.
 ડમરૂકમણિ ન્યાયે શુભાશુભ કર્મ હિલ્લમાં આવ્યા કરે છે.
 ઢ અક્ષર મૂર્ખતાવાચક ગણવામા આવે છે.
 તત્ત્વાર્થનું શ્રદ્ધાન એ જ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ છે.
 થનથનાટ કરતા અશ્વો રાજદરબારે જ શોભે.
 દરિદ્રીને જોઈને દયા ન આવે તે દયાળુ શેનો ?
 ઘન મળ્યું હોય તેનો સદુપયોગ કરવો તે જ તેનું સાચું ફળ છે.
 નકાર ઉત્તમ લાગ્યેલાના મુખમાં હોતો જ નથી.
 પરમેશ્વરનું ધ્યાન કરવાથી આત્મા નિર્મળ થાય છે.
 દુઃકષ્ટ કરવા કરતાં વાસ્તવિક ઉપાય શોધી કાઢવો તે જ કર્તવ્ય છે.
 બહેનનો સ્નેહ ભાઈ ઉપર અપૂર્વ હોય છે.
 ભયંકર દુષ્કાળને દૂર કરનારા જૈન શ્રીમંતો થઈ ગયેલા છે.
 મહાત્મા પુરુષોત્તમ જીવન સપરના એવ માટે જ હોય છે.

સુભાષિત-વચનમાળા

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૯૫ થી ૪૨૨)

૧૫૧. મનુષ્ય પર કેટલીક વખત સ્નેહીજનનાં વચનરૂપ ધખ્યા એવા પડે છે કે જે થોડીધણી ધૂળને ઉંડાડી મૂકે છે, કેટલાક ધખ્યાઓ પીઠ પર પડવા છતાં તે મીઠા લાગે છે, પરંતુ કેટલાક મનુષ્ય-આત્મજન, સ્નેહી યા વિદ્વેષીએ કરેલ મર્મ ઉપર સ્નેહ પશુ પ્રહાર કરી વેદના ઉપગમે છે, તેથી એવા વચનને બાણુની ઉપમા અપામ છે. અને તો શબ્દ-સુધાથી કાઢને પ્રીતિ ઉપગમે, તેમ ન અને તો મૌન રહે; પશુ કાઢના મર્મ ઉપર વચન-પ્રહાર ન કરશે. સારાંશ કે માણુરાધની એ સીમાને ન ઝાળંગતી બેઠએ.

૧૫૨. અધિકાર આંધળો અને બહેરો હોય છે. અધિકાર દેખતો નથી અને સાંભળતો નથી. એ પદને વરનાર વ્યક્તિ અતિશય સહૃદય હોય તો એમાં અપવાદરૂપ લાગે અને. એકંદર તો નાતો કે મોટો કાઠપણુ અધિકાર પ્રાયઃ આંધળો-બહેરો જણાય છે. અધિકાર આવ્યા પછી જેનામાં અભિમાન, ઉદ્વેગતાઈ વગેરે ન બાપે તે વંદનપાત્ર છે.

૧૫૩. આપણી માન્યતા બીજાને ગમે ન ઊતરે તો એવી છંદાઈ જવાની જરૂર નથી. દરેકનાં માનસ ભિન્ન હોય છે, દરેકની રુચિ ભિન્ન હોય છે અને દરેકના પૂર્વભવના તેમ જ વર્તમાન ભવના સંસ્કારો ભિન્ન હોય છે; તેથી બધા એક વિચારવાળા ન અને તે સ્વાભાવિક છે. આપણી માન્યતા સાચી જ છે અને બધાએ તે માન્ય કરવી બેઠએ એવા ધમડમાંથી મુક્ત થવું જરૂરનું છે.

૧૫૪. કેટલીક વાર કરકસર અને લોભ વચ્ચેનું સીમાચિહ્ન અતિ નાણુક હોય છે, તેથી લોભ કાને કહેવો અને કરકસર કાને કહેવી એ જાણવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

૧૫૫. સામાન્ય રીતે - સર્વ સંસારીજનો ઇન્દ્રિયારામી હોય છે અને મુનિઓ આત્મારામી હોય છે. તેમાં પશુ જેઓ મુખ્યપણે આત્મામાં રમણુ કરનારા હોય-પછી તે ગૃહસ્થ હોય કે મુનિ તે જ ખરા નિષ્કામી છે. (શ્રી આનંદધનથ)

યશસ્વી થવા ઇચ્છનારે પ્રથમ સદ્ગુણોને સ્વીકારવા બેઠએ.

રમત રમતાં રીસ ન કરવી તે દ્વિતશિક્ષા જ્ઞાતીશીનું વાક્ય છે.

લવંલેશ પશુ ચિંતા, સત્કાર્યમાં જીવન ગાળનારને હોતી નથી.

વહેમ રાખવાની ટેવ ઉત્તમ પુરુષોને હોતી નથી.

શત્રુ ઉપર પશુ સમભાવ રાખવો તે સન્નજનોનું લૂપણુ છે. ૧

સમુદ્ર જળનો સંગ્રહ કરનાર જનાં દાન કરનાર ન હોવાથી કંલુસ ગણાય છે.

હળવે હળવે ચાલવું એ સદ્ગુણી સ્ત્રીનું લક્ષણ છે.

ક્ષમા એ શરવીરનું લૂપણુ છે, તેના વડે જ તે ઉત્તમ ગણાય છે.

કુંવરથ

૧૫૬. મનુષ્યની વચાર્થ પરીક્ષા તેના ક્યન કે લેખન ઉપરથી ન કરી શકાય, પણ તેના આભ્યંતર જીવનના પ્રજ્ઞાપણે અવલોકનથી જ થઈ શકે છે.

૧૫૭. એક વાચક ખીળ વાચકને જોઈને જ્ઞાનની જેમ ધુરંદીઆ કરે છે.

૧૫૮. આપણી વિનોદવૃત્તિ તદ્દન શુષ્ક જની ગણ છે એમ કહેવામાં કાંઈ ખોટું નથી. મોટા ભાગનાં મનુષ્યો એમરે ગંભીર મુદ્રા કરીને ફરતાં જણાયો. એરડીઈ પીને બેઠેલ હોય કે દુનિયાનો અંત આવવાનો હોય તે રીતે કળાટ કરનારનો આ દેશમાં તોટો નથી. જીવનના અનેક અણકળેલ જંકાવાતો સામે ઝુઝવા માટે જેની પાસે વિનોદ છે-જે મનુષ્ય પ્રતિસભ્યે રિમત વેરી શકે છે-કોઈપણ વાતાવરણમાંથી જે નિર્દોષ વિનોદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે-વિનોદ ઉપજાવી શકે છે તે જ જીવનસંગ્રામમાં ધણે અંશે સફળ થઈ શકે છે અને ચડેલ યાકને ઉતારી શકે છે.

૧૫૯. આપણો હારપરસ પણ સૂકાઈ ગયેલો જણાય છે, ખીલખિલાટ કરતું મુક્ત હારય, બહુ વિરલ ધર્મ પડ્યું છે. ચહેરા પર કાયમ રિમત ફરકતું કોઈને જ લભ્ય હશે, સદા કમળ સમાન પ્રકૃષ્ટિત-વિકરવર ચહેરો હોવો એ સૌભાગ્યની-સદ્ભાગ્યની નિશાની ગણાવી જોઈએ. આ કળા ખીલવા જેવી છે.

૧૬૦. પરાગવાહી જીવન અન્યને પણ તેવો એવ લગાડી શકે છે, તેને પણ સૌરભ ફેલાવતા કરી શકે છે.

૧૬૧. યુવક એટલે આશાઓનો પયગામધારી, યુવક એટલે સાહસોનો ભંડાર, યુવક એટલે અખૂટ શક્તિનો નિત્ય વહેનો ઝરો, યુવક એટલે પરાગધારનું સાક્ષાત્ પ્રતીક-યુવક એટલે નિત્ય નવીન ઉત્પાદનું ધામ. આ વ્યાખ્યા મુજબના યુવકો આજે બહુ અલ્પ દેખાય છે.

૧૬૨. ધર્મશાળા એટલે અનેક પ્રકારના, ચિત્રવિચિત્ર માનસવાળા મનુષ્યોનું વહેતું નિવાસસ્થાન. આગા, જીવર્ષા, રાધ્યું, ખાધું, સૂતા અને સવાર પડ્યે પોતાને પથે પજા. ફરી એ જ ક્રમે અન્યનું આવડું અને જતું હોય છે. ઘણું જાણતું, જોતું, સાંભળતું, અનુભવતું હોય તો મુમાફરીના ધર્મશાળાનો આશ્રય લેજો અને મળતાવડા સ્વભાવથી તેમ જ કાન, આંખ ખુલાં રાખી ચત્રતાસો કરજો. જરૂર નવીન અનુભવ-મેજરી જ મજરી.

૧૬૩. 'હિન્દની રહેવાડી' એટલે હાલનું ચાલતું અને જીવતું જાગતું પ્રદર્શન ! એ ક્યન તદ્દન સત્ય છે. યોગ કસાક કે બહુ બહુ તો થોડી રાત્રિઓ માટે મુસાફરી કરનાર પણ જાણે ત્યાં કાયમ રહેનાર હોય તે રીતનો પર્તાવ કરે છે-અન્યને આવતાં અટકાવે છે એ જોઈ માનવસ્વભાવની નિર્જાનના ઉપર હાર્ય રહ્યું છે. તદુપરાંત અલકમલકની વાતો, તેમાં 'હા' માં 'હા' ભળતાં સ્ત્રી-પુરુષો વગેરે જોવા યોગ્ય હોય છે.

૧૬૪. સંસાર એક જોડું મુસાફરખાતું નથી તો બીજું શું છે ? તેમ છતાં મનુષ્યો જાણે અદિ 'વાવચ્ચંદ્રિવાકરો' પર્વત રહેવાના હોય એ રીતે ઘર ગાંધે છે-માડું તારું કરે છે અને લહે-જમડે છે. (આપ) રાજપાળ મગનસાસ વહેરા

ચિં...ત....ન

જગત સાક્ષરો પાસે જ્ઞાન માગે છે કવિઓનો અને લેખકોનો ધર્મ છે કે સસાગને પવિત્રતા દાખવવી.

દુનિયા આપતેની શરાશી છે, એ શરાશી સારિનડ ગળે એનું નામ મજબૂન અનીતિથી મચ્છિનો નાશ થાય છે અને કુમગતથી શીનનો નાશ થાય છે. ત્યાગીને નિર્જન વનમાં આનંદ પડે છે, સસારીને વસ્તીમાં આનંદ પડે છે, પરંતુ અવ્યવસ્થિત ચિત્તવાળોને તો બેમાથી કંઈ પણ એવું પડતું નથી.

ગુણુરનેહ એ જ ખરો રનેહ, પ્રભુભક્તિ આત્માની પ્રગલ્ભતામાંથી જ સ્ફુરે છે માનવજિન્દગીની સાક્ષ્યતાનો આધાર પુરુષાર્થ અને પ્રારબ્ધના સમન્વય ઉપર છે પુખ્તમયના રનેહયગ્નની પ્રથા સફળ નહિ થાય ત્યામુધી શુ નિધૂર કે શુ નિધવા અસંતુષ્ટ રહી પુનર્નિર્ગમની હિમાયત કરી જ કરનાના.

પરશુ-પરમાણુને પરંત મહાન નિહાળવાની ઉમદા પ્રથા આપણી આર્યમ સ્મૃતિમાં છે. મામાન્યત સ્ત્રીને ગર્ભધારણ કરવા મહાન ખીન્ને એકે ઉત્કૃષ્ટ આનંદ નથી પાઘડી પહેર્યે જ મોગ્ધ આનંદી નથી મહાનુભાવિતા જ મોટા લાભ છે માતાપિતાર્ષી નિજગૃહના તીર્થો ઉવળી અન્ય તીર્થે ગયે એનાથી દેવ પણ સમભાવ સાધુ એટલે દેશદેશાનરે ધૂમતો ધર્મદૂત અણદીરી ભૂમિ એને અગ્નિાવે નહિ નવા નવા પ્રદેશોના એ અન્નોદક ચાખે અને મૌને એ ધર્મપ્રસાદ ચખાડે સ્વતંત્રતાની જગ્યાએ સ્વચ્છ દત્તા એટલે લગામ વગરના ઘોડો.

શાહુ મોહનલાલ હરિચંદ શીહોરી

મનનીય વચનામૃત

- ૧ જે કાઈ કરવું હોય તે પૂર્ણ ઉત્સાહથી કરે
- ૨ તમારો ઉત્સાહ જે દિશામાં જાય તે દિશામાં ખુશીથી જના દો તમારું શ્રેય તેમાં જ છે
- ૩ ભૂલી જતા શીખો, ભૂલી જવામાં ઉદારતા છે, મલાગવામાં નીચતા છે
૪. પોતાને પીછાતો, અન્યનું પગીશણ કરતા પહેલા આત્મપગીશણ કરો
- ૫ જહાહુરી મારવામાં નથી પણ મહન કરવામાં છે કઠોર વચનો કહેવા એ નજાબત છે, સહન કરવા એ જ ખરી જહાહુરી છે
- ૬ બોલવું એ આપણી ફરજ નથી, પણ બોલવું તો પ્રિય બોલવું એ ફરજ છે
- ૭ જેટલું બાણીએ તેટલું બધા ત્યા અને ન્યારે ત્યાં જણાવવું એ માન સિક નિર્ભળતા છે.

૮. મિત્રો પાસે આનંદની વાતો કરવી, કદાપિ સ્વાર્થની વાતો ન કરવી. જીવન એટલું બધું દુઃખમય છે કે અન્યનાં દુઃખનાં રોદણાં રહવા, સાંભળવામાં મનુષ્યને સ્વાભાવિક રીતે જ ભારે બોલે વેઠવો પડે છે.

૯. દુનિયા ખરાબ છે એવો અનુભવ થાય તો દુનિયાને ન નિહતાં, પ્રશ્ન કરવો કે મારામાં શું ખરાબ છે ?

૧૦. પોતાના પર શ્રદ્ધા રાખશો તો અંતે વિજય જ મળશે.

૧૧. નાઉમેદ થવાનો વિચાર એ જ નાઉમેદી છે, બાકી નાઉમેદી છે જ નહિ, શ્રમથી સર્વ વસ્તુ સાધ્ય છે.

૧૨. તક કદાપિ ચૂકવી નહિ, છતાં કદાપિ ચૂકયા તો પછી માનવું કે તક હંમેશાં મળે છે.

૧૩. વાતો કરવી એ માણસોને પસંદ છે, પણ મૂંગા રહેવું એ ઈશ્વરને પસંદ છે. બોલવા કરતાં મૂંગા રહેવામાં વધારે ગૌરવ છે.

૧૪. પ્રતિભાનો પવન બહુ હાનિકારક છે. પ્રતિભા પણ શ્રમથી જ સાધ્ય છે.

૧૫. મોટા થવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ માણસે નાના થવું. નાના થયા વિના કદાપિ મોટા થવાતું નથી.

૧૬. દાસત્વ એ સ્વાતંત્ર્યનું પહેલું પગથિયું છે. જે દાસ નથી તે સ્વતંત્ર નથી. સ્વતંત્ર હોઈ શકે છે, પણ સ્વતંત્ર તો નથી જ. દાસત્વ તે સાધુઓની સાધુતાનું દાસત્વ, ધાર્મિકોના ધર્મનું દાસત્વ, ઈશ્વરી પુરુષોના ઐશ્વર્યનું દાસત્વ સમજવું.

૧૭. માતાપિતા, ગુરુ ને રાજા-એ ત્રણ હંમેશ પૂજ્ય છે. પશ્ચિમનો સુધારો ગમે તે કહે.

૧૮. દુઃખી મનુષ્યો, ગરીબો, દર્દીઓ ઇત્યાદિનું દુઃખ જેટલું મીઠા ચંદ્રોથી ઓછું કરી શકાય છે તેટલું અન્ય કશાથી કરી શકાતું નથી. બોલવામાં મીઠાશ એ ઈશ્વરી ગુણ છે.

૧૯. જીવનને હંમેશ રસિક બનાવો.

૨૦. હસવાનું મન થાય તો હસો, રહવાનું મન થાય તો રહો. જાને કામ નિહરતાથી કરો, તમને મજા જ મળશે. શરમાય તે કરમાય.

૨૧. માણસો જે કરે છે તે શુદ્ધ અંતઃકરણથી કરે છે એમ માનો. ન મનાય તો પણ માનો, હેતુઓ શોધવાની વૃત્તિને દબાવી દો.

૨૨. ઉદ્યોગી બનો, ઉદ્યોગ એ ધર્મ છે. ઘણાં અનર્થવાળા કૃત્યો ઉદ્યોગને અબાવે ઉત્પન્ન થાય છે.

૨૩. સ્વતંત્રતાનો પવન મનમાંથી તણ દેવો, દુનિયામાં કોઈ સ્વતંત્ર નથી.

૨૪. માણસ માત્રને એક રીતે મારવા. શાથી ? ઉપકારથી.

૨૫. શુદ્ધેગારોની દયા કરો, તિરસ્કાર કરનાં દયા એ વધારે સગળ સુધારક તત્વ છે.

અધ્યાત્મના માર્ગે

મનમાં થતા વિકલ્પ-સંકલ્પનો નાશ કરવો તે માટે યોગશાસ્ત્રોની રચના થઇ છે. શુદ્ધ ચેતનાનાં નિર્માણ માટે કોઇ લાયક સ્થાન હોય તો તે અચંચળ મન છે.

શાંત, ધીર અને સ્થિર થવું, મનમાં શાંતિ રાખવી, બહારની પ્રકૃતિથી અંતરના પુરુષની ભુદાઇ અનુભવવી એ અનુભવ ધરો જ સદાયક અને લગભગ અપરિહાર્ય છે.

અંતરની આધ્યાત્મિક પ્રગતિનો આધાર બહારના સંજોગો ઉપર નહિ પરંતુ સંજોગો પ્રત્યે આપણે અંદરથી કેવી રીતે પ્રતિકાર કરીએ છીએ તેના ઉપર છે, એ સિદ્ધાંત આધ્યાત્મિક અનુભવવાળા લોકોનો છેવટનો છે. સંજોગો ગમે તેવા અનિષ્ટ હોય, ખીજાઓનું વર્તન ગમે તેવું કંટાળો ઉપજાવે તેવું હોય, તો પણ સંપૂર્ણ સ્થિરતા સહિત તથાજતને અશાંત કરે એવું પ્રતિકાર્ય ક્યાં વિના તેમને ઝડપ કરતાં શીખવું નેહ્યે. મુશ્કેલીઓ, સ્ખલનો કે નિષ્ફળતાઓ દેખા દે તેથી ડોલી ન જવું; દુઃખી ન થવું. નિત્ય-કર્મ તરીકે પરમાત્મપદપ્રાપ્તિ માટે સ્વદેહ અભીષેક સેવવી, સમતા અને અનાસક્તિપૂર્વક સર્વ મુશ્કેલીઓ અને વિરોધોનો સામનો કરવો.

આપણી અંદર એક જ સત્ય છે જેને આપણે વારેવારે પકડી રાખવાનું છે. એ સત્ય આપણી અંદર રહેલ દિવ્ય શક્તિઓનું. એ સત્યને જો આપણે હમેશાં પકડી રાખીએ, વળગી રહીએ या તો કદાચ યોગ સમય માટે તેમાંથી વિચલિત થઇ જવાય તો પણ વારેવારે તેને જ પાછા વળગી રહીએ તો બધી મુશ્કેલીઓ, બાધાઓ અને સ્ખલનો યથા છતાં આખરે તે સત્ય સફળ નિવડશે આપણી આધ્યાત્મિક પ્રકૃતિનો ક્રમે ક્રમે વિકાસ થતાં જો કોઇ વિરોધ કરે છે તેનો યોગ્ય સમયે લોપ થઇ જશે. અંતિમ લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ માટેનો સંકલ્પ દૃઢ હોય તો પ્રભુને પંથે જતાં નિષ્ફળતા છે જ નહિ.

સંગ્રાહક:-શાંતિલાલ છાટાલાલ શાહ

૨૬. જેના જીવનમાં અડગ ધૈર્યની અને શાંતરસની હેલિ છે તેને દુઃખનો દાવાનળ કદાપિ સપડાવી શકતો નથી.

૨૭. દુનિયામાં મારે કાંઈ જ નેહ્યું નથી, જે આવશે તે લોગવીશ-એવી વૃત્તિ રાખનાર માણસ દુનિયાને દાસ બનાવી શકે છે.

૨૮. અન્યના દોષો શોધ્યા પહેલાં તમારા દોષોનું સ્મરણ કરો.

૨૯. સત્ય એ મનુષ્ય માત્રને જોય શ્રેણીએ ચડવાનું મુખ્ય પગથિયું છે.

૩૦. કોઈ પણ માણસ પોતાના મૃત્યુ પહેલાં મુખી નથી, કારણ કે એક પળ-વારમાં તેના માટે શું બનશે તે જાણતો નથી; પણ હે જીવ ! પૂર્વલયે કરેલાં કર્મોનો જ્યાંસુધી તારા આત્મબળથી નાશ નહિ કરે ત્યાંસુધી મૃત્યુ પછી પણ મુખ મળવાનું નથી; માટે બરા અંતઃકરણથી મન ચોખ્ખું રાખી શ્રી વીતરાગ દેવનું સ્મરણ કર.

અમીચંદ કરસનજી શેઠ

શ્રાવકની નિત્યકરણી

ચાર ઘડી પાછલી રાત્રે જાગીને નિદ્રાનો ત્યાગ કરી, પંચપરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરી (નવકારમંત્ર ગણી) આ પ્રમાણે ચિંતવન કરવું-અહો ! હું કોણ છું ? મનુષ્ય છું અથવા દેવતાદિક છું તેમાં જો મનુષ્ય છું તો મારી શી અવસ્થા છે ? જાણ્યાવસ્થા છે, યુવાવસ્થા છે કે વૃદ્ધાવસ્થા છે. તેમાં જો યુવાવસ્થા છે તો જાણ્યાવસ્થાને ઉચિત એવી ચેષ્ટાઓ મારાથી રજો થાય, ને વૃદ્ધાવસ્થા છે તો યુવાવસ્થાને ઉચિત એવી ચેષ્ટાઓ રજો થાય, જો રીતે વિચાર કરે. વળી મારું કયું કુળ છે ? શ્રાવક સંબંધી છે કે જીનું ? જો શ્રાવક કુળ છે તો મારામાં કયા ગુણ છે ? મૂળગુણ છે અથવા ઉત્તરગુણ છે ? વળી મારે કયા નિયમ એટલે અભિજ્ઞ વિશેષ છે ? તથા વૈભવ છતાં ૧. જિનભવન, ૨. જિનગિંળ, ૩. તેની પ્રતિષ્ઠા, ૪. પુસ્તક લખાવવું, ૫. સાધુ, ૬. સાધ્વી, ૭. શ્રાવક, ૮. શ્રાવિકા અને ૯. શત્રુજ્યાદિક તીર્થની યાત્રા-આ નવ ક્ષેત્રમાંથી કયું ક્ષેત્ર મને ફરચું નથી ? તથા દશવૈકલિકાદિક ધર્મશાસ્ત્રોમાંથી કયું ધર્મશાસ્ત્ર મેં સાંભળ્યું નથી ? તો તે ક્ષેત્ર સ્પર્શવાને તથા તે ધર્મશાસ્ત્ર સાંભળવાને ઉદ્યમ કરું એમ વિચારે વળી વિચારે કે-અહો ! ધન્ય છે ! વજ્રરવામી જેવા મહામુનિઓને કે જેમણે આ સંસારથી વૈરાગ્ય પાગીને જાણ્યાવસ્થાને વિષે જ સસાર ત્યાગ કરી સંજમનો માર્ગ સેવન કર્યો અને હું હજી સુધી પણ ગૃહવાસના પાસમાં પડેલો હોવાથી શુદ્ધ માર્ગતું સેવન કરવાને સમર્થ થતો નથી. હવે કયારે તેવો શુભ દિવસ આવશે કે હું પણ મને ધન્યપણું માનતો છતો સંજમપણું અંગીકાર કરું.

પછી પાછલી જો ઘડી રાત રહે ત્યારે શયનથકી ઊઠી જો દક્ષિણ નાડી વધારે ચાલતી હોય તો જમણા પગ અને વામ નાડીનો વધારે શ્વાસ આવતો હોય તો ડાબો પગ પ્રથમ ઉપાડી ધીમે ધીમે ચાલે-જોખારો-હુંકારો, ઉતાવલો શબ્દ કે ખડખડાટ ન કરે; કાન્ણ કે દલનારી-રાંધનારી-પાણીઆરી-પંથી-કર્પણી-ધોળી-અને ચાર રજો જાગી જાય, મારે અણખોદ્યા રહેવું. દયાલુ શ્રાવકે પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે પોતાના આત્માની સાક્ષીએ વિચારીને સામાયિકાદિક છએ આવશ્યક કરવાં, એટલે પ્રતિઠમણ કરવું. વળી જે શ્રાવક વ્યવહારિક કામગીરી ઉપાધિથી કુરસદ ન હોવાને લીધે વ્યાકુલપણાથી છએ આવશ્યક કરવાને સમર્થ ન હોય, તો પણ નિયમે કરીને પંચપરમેષ્ઠી મંત્રાદિકનો નવકારવાલીધો શક્તિ અનુસાર જાપ કરવો. સવારમાં ઊઠતાં એક ધ્યાને સ્થિર મનથકી નવકારવાલી ગણવાથી અનુક્રમે મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

(આ સંબંધમાં શ્રાવકની ઠગ્ગીની સંજગ્યા વાંચીને કઠે કરવા યોગ્ય છે તેમાં આખા દિવસની કરણી બહુ સારી રીતે મમજાવી છે) મુનિ વિદ્યાનંદવિજય

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—શા. મંગળદાસ કંકુચ દ સાલડીવાળા-જોરાવરનગર)

પ્રશ્ન ૧—તીર્થંકરનું ચ્યવન અને જન્મ મધ્યરાત્રિએ થાય એમ કહેવામાં આવે છે તો વીરપ્રભુની ગર્ભસ્થિતિ નવ માસ ને ૭ા દિવસની કેમ થઈ શકે ?

ઉત્તર—જન્મ તો મધ્યરાત્રિએ જ થાય છે. ચ્યવન મધ્યરાત્રિએ થવાનો નિર્ણય નથી, પરંતુ રાત્રિએ થાય છે. તેથી આઠ દિવસમાં ૪મી રહેતું હોવાથી સાડાસાત દિવસ કહેલા સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૨—અક્ષતપૂજા કરીને ક્ષણ નૈવેદ્ય ક્યાં મૂકવું ?

ઉત્તર—ક્ષણ સ્વસ્તિક ઉપર મૂકવું ને નૈવેદ્ય સિદ્ધશિલાની આકૃતિ ઉપર મૂકવું યોગ્ય છે. કોઈ તેથી ફેરફાર મૂકે તો આગ્રહનું કારણ નથી.

પ્રશ્ન ૩—વહિત્તુ કહેતાં છેલી કેટલી ગાથા રહે ત્યારે ઊભા થવું ?

ઉત્તર—છેલી સાત ગાથા બાકી રહે ત્યારે ઊભા થવું. ૪૩ મી ગાથા કહેતાં ઊભા થવું.

પ્રશ્ન ૪—પાણિકાદિ પ્રતિક્રમણમાં કેટલાક વૃહત્થાંતિ કહી લોગસ્સ કહ્યા પછી સંતિકરં કહે છે, કેટલાક કહેતા નથી તો યોગ્ય શું છે ?

ઉત્તર—ખાસ સનિકરં કહેવાની આવશ્યકતા નથી, પરંતુ કોઈ કહેતા હોય તો તે મંગળિકકારી હોવાથી તેમાં વિરોધ કરવા જેવું નથી.

પ્રશ્ન ૫—દેવ, ગુરુ અને ધર્મને લગતા આંગી, પૂજા, પ્રભાવના, સામૈયાદિ અનેક કાર્યો કરાય છે તેમાં મુખ્યતા શેની સમજવી ?

ઉત્તર—જે કાર્ય કરતાં ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામે તેની મુખ્યતા સમજવી.

પ્રશ્ન ૬—ચૌદ નિયમ ધારનાર આગ, પાંચ વસ્તુ મળીને બનેલ લાડુ વગેરેને એક જ દ્રવ્ય ગણુ કે કેમ ?

ઉત્તર—એક જ ગણુ.

પ્રશ્ન ૭—ઉપર જણાવેલી વસ્તુઓમાં વિગય એકથી વધારે આવી હોય તો કેટલી ગણવી ?

ઉત્તર—વિગય જેટલી આવી હોય તેટલી ગણવી.

પ્રશ્ન ૮—પૃથ્વીકાય વગેરે કેવી રીતે ધારવા ?

ઉત્તર—પૃથ્વીકાય ને અપૃકાયનો તોલ ધારવો. તેઉકાયમાં હીવા ને ચૂલોની સંખ્યા ધારવી. વાઉકાયમાં પંખા ને હાંડોળાની સંખ્યા ધારવી. વનસ્પતિકાયમાં ખાવાની લીલોતરીની સંખ્યા ધારવી ને છેદન લેદનનો તોલ ધારવો. હીવા આપણે હાથે કરીએ કે એલવીએ તે જ ગણવા ળીલ્લ હીવાનો ઉપયોગ કરીએ તે ન ગણવા.

પ્રશ્ન ૯—અસી, મસી ને કૃષી શી રીતે ધારવા ?

ઉત્તર—અસીમાં છરી, કાતર વગેરે વાપરવાની સંખ્યા ધારવી. મસીમાં ખડીઆ, કલમ વાપરવાની સંખ્યા ધારવી કૃષીમાં ખેતી કરવાની જગ્યાનું પ્રમાણ ધારવું.

પ્રશ્ન ૧૦—પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક ને સંવત્સરીના અગાઉના દિવસે દૈવસિક પ્રતિક્રમણમાં કદ્ધાણકંદંની સ્તુતિ, સંતિકરંનું સ્તવન ને મન્નહ જિણાણની સન્નગાય કહેવાય છે તેનું શું કારણ ? અને તેવી પ્રવૃત્તિ કયારથી શરૂ કરવામાં આવી છે ?

ઉત્તર—એ કહેવાનું આગામી મંગલિક માટે અને પર્વદિવસનાં કૃત્યો ચાદ કરાવવા માટે પૂર્વપુરુષોએ બહુ વર્ષોથી શરૂ કરેલ છે. તે આપણા વડીલો કરતા આવ્યા છે, તેથી તેમાં સવાલનું કારણ નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—સાધુ સાધ્વી પણ વિહાર કરે છે ત્યારે પ્રથમ દિવસે ઉપર પ્રમાણે કહે છે. સન્નગાય ધર્મોમંગલમુલ્લિકંની કહે છે તેનું શું કારણ ? તેની શરૂઆત પણ કયારથી થઈ છે ?

ઉત્તર—એમાં પણ મંગલિકનું ને નિર્વિવ્રતાનું કારણ છે. એ પ્રવૃત્તિ પૂર્વ-પુરુષોએ બહુ વર્ષોથી શરૂ કરેલી છે અને તે પ્રમાણ્ય છે.

પ્રશ્ન ૧૨—રાઈપડિક્રમણમાં જેમ છેલ્લા એ ચૈત્યવંદન કર્યા અગાઉ બીજું સામાયિક, પ્રથમ સામાયિકનો કાળ પૂરો થયો હોય તો લેવાય છે એમ દૈવસિક પ્રતિક્રમણમાં છ આવશ્યક પૂરા થયા પછી લેવાય ?

ઉત્તર—ન લેવાય. લઘુશાંતિ કહીને લોગસ્સ કદ્ધા પછી જ લેવાય.

પ્રશ્ન ૧૩—પ્રતિક્રમણમાં વંદિતુ કહેવાનો હક્ક જો શુદ્ધ બોલી શકે તેમ હોય તો ઉપધાનવાળાનો છે તેમ બીજો ક્રિયા માટે તેમનો અથ હક્ક છે ?

ઉત્તર—બીજો ક્રિયા માટે તેવો હક્ક નથી.

પ્રશ્ન ૧૪—દૈવસિપ્રતિક્રમણમાં સાધુ ‘ઠાણે કમણે ચંકમણે’ બોલી રહ્યા પછી ‘ધન્ય મુનિરાજ’ બોલાય છે, એમ ગમજાગમણે પોસાતી બોલી રહ્યા પછી ‘ધન્ય પોસાતી’ બોલાય ?

ઉત્તર—એમાં ધન્ય મુનિરાજ કે ધન્ય પોસાતી બંને કહેવાના નથી. ‘ધન્ય મુનિરાજ’ માત્ર પાક્ષિક અતિયારમાં સાધુના અતિયારને અંતે કહેવાનું છે.

પ્રશ્ન ૧૫—મને દિવસના વિચાર વિના રાત્રે અનેક પ્રકારનાં શુભાશુભ સ્વપ્નો આવે છે તો તેનું ક્ષણ શું ?

ઉત્તર—એ બાળત ખાસ સ્વપ્નવિચાર બાલુનારને પૂછવું. બાકી તો રોજ ૭ નવકાર ને ૩ ઉવસગહર ગણીને સૂવું, જેથી સ્વપ્ન નહીં આવે છતાં આવે તો અશુભના નિવારણ માટે ઊંઘ ન આવે ત્યાંસુધી નવકાર ગણવા.

પ્રશ્ન ૧૬—વીંટસી વગેરેનું પર્યખખાણ પારતાં નીચેનું આસન સ્થિર ન હોય તો વાધો આવે ?

ઉત્તર—ગણનારે નવકાર સ્થિર રહીને ગણવા એટલે પછી વાંધાનું કારણ નથી.

પ્રશ્ન ૧૭—રાત્રે તિવિહાર કરનારને પાણી પીધા અગાઉ કે પછી નવકાર ગણવાની જરૂર છે ?

ઉત્તર—રાત્રિના પર્યખખાણમા નવકાર ગણવાના નથી.

પ્રશ્ન ૧૮—તિવિહાર કરનાર રાત્રે કયા સુધી પાણી પી શકે ?

ઉત્તર—સૂતી વખતે ચૌવિહાર કરવો તે યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૧૯—પૂજનાં કપડાં પહેરેલા હોય ને પૂજામા વચ્ચે પાણી પીવાની જરૂર પડે તો પી શકાય ?

ઉત્તર—પી શકાય અને ફરી સ્નાન કરવું ન પડે.

પ્રશ્ન ૨૦—શ્રાવકનાં બાર વ્રતમા છઠ્ઠા ને દશમા વ્રતમાં શું તક્ષવત છે ?

ઉત્તર—છઠ્ઠું વ્રત બ્રહ્મજીવ માટે છે ને દશમું વ્રત તે જ દિવસ માટે છે; તેથી જ તેમાં છઠ્ઠા વ્રતમાં ધારેલી દિશાનો સંક્ષેપ કરવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૧—દશમા દેશાવગાસિકમાં જે પ્રતિક્રમણ ને આઠ સામાધિક કરવાની પ્રવૃત્તિ ક્યારથી શરૂ થઈ છે ?

ઉત્તર—એ પ્રવૃત્તિ પણ ઘણાં વર્ષોથી પૂર્વપુરુષોએ શરૂ કરી છે. તે લાભકારક હોવાથી વડીલોએ શરૂ રાખી છે.

પ્રશ્ન ૨૨—નિયમ ધારનારને ઘરેણાની સંખ્યા ધારવાની છે ?

ઉત્તર—ચૌદ નિયમમાં એ વાત આવતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૩—સ્ત્રીઓએ નિયમમાં દળવા, ખાંડવાનું પ્રમાણ કરવાનું છે ?

ઉત્તર—એનો પણ ચૌદ નિયમમાં સમાવેશ નથી.

પ્રભાવિક પુરુષો

જંબુકમાર

(૪)

“મહારાજ સાહેબ! આપને જો કુર-સદ હોય તો, મારે જે કંઈ જૂઠવાનું છે તે વાતનો આરંભ કરું તોજન પછી તરતમાં આપને ખાસ કંઈ ક્રિયા કે નિયમ પાળવાનો હશે તો નહીં જ એમ ધારી હું જંમીને તરત જ આપની પાસે ચાલી આવી છું.”

“જહેન ! ખુશીથી આવો. તમારે ત્યાંથી વહોરી લાવેલ આહાર શ્રમણધર્મની મર્યાદા અનુસાર વાપરી હું પણ જે કાર્ય અર્થે આ તરફ આવ્યો છું તે પાર પાડવા સારુ ઉદ્યુક્ત થયો છું. મને લાગે છે કે તમારી સહાય મળશે તો મારું એ કાર્ય જલદી ઊકલશે; એટલે તમારે જે કંઈ જૂઠું હોય તે બેઘડક પૂછી શકો છો. મારે પણ જે કહેવાનું છે તે હું વિનાસકોચે તમને જણાવીશ.”

“મુનિરાજ! મેં અહીં, પૂર્વે જણાવ્યું તેમ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના અતિથિઓ નિહાળ્યા છે, એ જાણમાં અને તમે જે ધર્મનું પાલન કરી રહ્યા છો એમાં મુદ્દનો ફેર મને જણાયો છે. અતરના ભેદ ઊકેલવાનું મારા અર્થયત્નમાં સામર્થ્ય નથી, છતાં બાહ્ય નજરે મને તમારા મન, નિયમ કિંવા ક્રિયાકાંડ વધુ ઉત્તમ જણાયાં છે અને તેથી મને એ સમજવાની જિજ્ઞાસા ઉદ્ભવી છે

છતાં એ પૂર્વે એક શંકાનું નિરસન થવાની જરૂર છે. જ્યારે આટલી ઊંચી કક્ષાએ તમે વિરાગી જીવનમાં આગળ વધી રહ્યા છો ત્યારે એવો તે કયો ભૂત-કાલિન પ્રસંગ તમોને આ નાનકડાં ગામ પ્રતિ આકર્ષી રહ્યો છે કે જેના વિચારમાં તમોને પંથ કાપવામાં વધુ સમય લાગ્યો?”

“ભગિનિ ! તમારી શંકા બ્યાજગી છે એટલું જ નહિ પણ મારે તમોને એ વાત જણાવવી છે અને એમાં જ તમારી સહાય લેવી છે. એટલે જ્યારે ઉભયનો પ્રશ્ન એક જ મુદ્દા પર અવલંબે છે ત્યારે મારે એની ખૂબથી શરૂઆત કરવી રહી. નાગદત્ત-વાસુકીની પુત્રી નાગિલાને પરણી સંસારજીવનની પ્રથમ સંધ્યાએ ત્યજી જનાર આર્યક મુખીનો પુત્ર ભવદેવ તે હું પોતે જ. એ ઘોર અન્યાયનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા આજે ધણું વર્ષો વિત્યાં પછી હું આવ્યો છું.....એ નાગિલાને તમે જાણજો છો કે ?”

“હા મહારાજ ! માત્ર જોગખાણ માત્રથી મારો અને એનો સંબંધ પૂર્ણ નથી થતો. અમારા વચ્ચે એટલો ગાદ સંબંધ છે કે ‘એ’ અને ‘હું’ જરાય ભુલાં નથી એમ કહેવામાં જરા પણ અતિશયોક્તિ ન લેખાય !”

“હું, ત્યારે એક વાર એને અહીં તમે જોલાવી ન લાવો ? ગામમાં જઈ મારે તેની આ વેશે શોધ કરવી કપરી છે અને એ સાથે શરમભરી પણ છે. મારું એટલું કામ કરશે કે ?”

“સંત ! તમારા કામને સારું નકારે ન ભણી શકાય, છતાં એ નાગિલાને કયા કારણે તમે તરછોડી આપ્યા ગયા ? એ બાળક વગર-એની પાછળનો હેતુ ખરાખર અવધાર્યા વગર-હું કેમ તેણીને સમજાવી શકું ?”

“અરે ! એ એટલી બધી પ્રેમાળ છે કે મારું નામ દેશે તો, અને કહેશે કે ભવદેવ પોતે જોલાવે છે તો તુરત દોડી આવશે. મેં સાંભળ્યું છે કે મારા આદ્યા જવા છતાં મારા પરનો એનો પ્રેમ નથી તો તૂટ્યો કે નથી તો અન્ય માર્ગે વળ્યો ! એના સ્નેહની દૃઢતા માટે મને પૂર્ણ ભરોસો છે.”

“તમે ખરા સ્વામી ! આવી એક સ્નેહાળ તરુણીને ખાસ કારણ વગર છેલ્લું દર્શ આપ્યા ગયા ! એનો સંસાર તદ્દન ખારો જાતાવી દીધો ! ‘આવું છું’ કહીને ગયા તે ગયા જ ! પછી ન કંઈ ભાળ આપી કે ન કંઈ સંભાળ સરખી લીધી ! એક સાચા પ્રેમીને લગાર પણ ન છાજે એવું વર્તન કર્યું, છતાં તમે માનો છો કે એ હજી તમારા પ્રત્યે પ્રેમવત્સલ છે. તેણીનો પ્રેમ અડગ છે. માત્ર સંદેશ પાઠવતાં હાજર થઈ જશે.”

“ભાગિની ! મારું અંતર એની પવિત્રતાને માટે સાક્ષી પૂરે છે. એ સાચો પ્રેમ જ મને વર્ષો પછી અહીં ઘસડી લાવ્યો છે. એ પ્રેમે જ મને સાચા સંયમરંગમાં લયલીન નથી થવા દીધો. આજે લાંબા કાળે-હું અહીં એટલા સારું જ દોડી આવ્યો છું કે જો એ કળૂલ કરે તો આ સાધુતાના પવિત્ર અંચળાને ખીટીએ ટાંગી દઈ, પુનઃ સંસારમાં પગ મૂકું. એની લાંબા સમયની વિરહદશાનો અંત આવ્યું. એક વાર અમો ઉભય સંસારીજીવન યથેચ્છ રીતે ભાણીએ”

“સાધુજી ! તો પછી આ અંચળો શા સારું ચોઢ્યો ? આ દંભ ચાલુ કેમ રાખ્યો ? સાચો પ્રેમ હતો તો શુરુ સમક્ષ એ કેમ ખુલ્લું ન કર્યું ? તમે જાણો તો છો જ કે બળજબરીથી ચારિત્ર નથી લઠાવું.”

“જાહેન ! વાત સાચી છે. મારી ભૂલ થઈ છે વાત ટૂંકી છે છતાં એ ટ્યુકડી વાતે જ એવી મજબૂત દીવાલ બંધી કરી દીધી કે દંપતીજીવનના કોડ મનમાં જ રહી ગયા અને ઉભયના રાહ તદ્દન બુદ્ધ થઈ ગયા ! મારા દીક્ષિત જંધુ ભવદત્ત સાથે હું કેવળ ભક્તિથી ગયો એમણે તકનો લાભ લઈ જંધુપ્રેમથી આકર્ષાઈ મને સુનિમંડળી સમક્ષ સંયમાકાંક્ષી તરીકે રજૂ કર્યો વડિલ બ્રાતાના વિનયે-એ જૂઠા ન પડે એવા વિચારે-ધડીભર હું કર્તવ્યમૂઢ બન્યો; અને ત્યાં તો રાગીના લેખાસ દૂર દેંકાયા અને સંયમીનો આ વેશ મળ્યો !”

“સુનિરાજ! તમારી ઇચ્છા વિના તમે આટલા સમય સુધી સંયમધારી જીવનમાં રહ્યા છો? આવા પવિત્ર અચળા તમે પણ દલનું નાટક ભજવાય છે ખરું? અને અવિનય થાય તો ક્ષમા કરશો પણ એ આહુ રાખવામાં મુખ્ય ભાગ ભજવવો, હૃદયમાં કંઈ જુદું જ ચિતવવું, એ સર્વ શુ વિનય જેવા પ્રશસનીય ગુણની વ્યાખ્યામાં સમાય છે? ધારો કે તમેએ વડીલ ખાધુંને જૂઠું ન પડવા દીધા એ બાદથી ખરું છું, એથી તમેએ વડિલનો વિનય સાચવ્યો એમ જનતા કમૂલ કરશે, પણ ચારિત્ર જેવી પવિત્ર ઓજને-તીર્થ કં પ્રભુતા પવિત્ર વેશને-એથી કંઈ દ્રવ્ય નથી પડેનું? તમારા આત્માને તમે પોતે નથી કમ્યો? ઉપાસકર્મમાં માધુના નામે એળખાયા, પૂજ્યા અને એ પદના નામે વદાયા, એમાં તમેને કંઈ વિમલ દિતા નથી જણાતી? માત્ર નાગિલા ને મેગવવા એ સ્વાગ છોડવો સહજ છે?”

“જાહેન! મગજદેર થાય છે જે અતન્ના હિંસાજીમાં નાગિલાની રમ્ભતિ રાખવા છતાં ચારિત્રને ક્ષતિ પડેએ તેવું એક પણ કાર્ય કર્યું નથી ભાગવતી દીક્ષાના પ્રત્યેક ધર્મો સમજવુંપૂર્વક શ્રદ્ધા કર્યા છે અને યથાગતિ નિરતિ ચારખમે પામ્યા છે ધમજીધર્મનો મારો અભ્યાસ એ કાચા મદમાં પાગી ભરવા જેવો નથી એ જીવનમાં મારો વમનાટ જેમ વયોજીનો છે તેમ એ મબધમાં મારી છાપ જરા પણ દ્રવિત નથી એને

લગતો મારો અનુભવ સાબળશે તો તમને પણ એની પાછળ સમાયેલા સત્યની પ્રતીતિ થશે આ તો શુરુ ને વડીલ બ્રાતા કાળધર્મ પામ્યા. કોઈ વડીલ આગળી ચીંધે તેવું ન લાગ્યું એટલે મનમાં થઈ આવ્યું કે અતરની વાતનો અમલ કરવાની ઘડી અણધારી પ્રાપ્ત થઈ તો શા સારું એ પ્રયાસ ન કરવો? ચતિધર્મનું જેમ શુદ્ધ બુદ્ધિએ પાલન કર્યું તેમ ગૃહસ્થ ધર્મનું પણ કેમ ન કરવું?”

સુનિરાજની આ વિસ્મયકારી વાત સાભળી નાગિલા એકાએક હસી પડી મનમાં નક્કી થયું કે ભવદેવનું આગમન આટલા વર્ષોના વહાણા વાયા પછી પણ સંસારના વિલાસો માણવા અર્થે જ અહીં આવવું થયું છે વ્યાખ્યાનપીઠ પરથી હજારોને ‘વિષયો કારમાં છે, એમાં લપ-ટાવાથી આત્મા અધોગતિનું ભાજન ખને છે, મારે એને તજવાનો દરેક જીવે યત્ન કરવો બેઠોએ’ એવો ઉપદેશ આપનાર એ પોતે જ, એ પાછળનું રહસ્ય પિછાની શક્યા નથી જ્ઞાની પુરુષોએ મોહની ગતિ વિક્રમ ને સ્થિતિ લાખી કહી છે તે કંઈ ખોટી વાત નથી જ એના હૃદયની વેળાએ ભલભલા વિદ્વાનો અને પદવીધરો પણ ગોઠા ખાઈ બંધ છે તો માગ આ પ્રેમીની બૂલ થાય એમાં શી નવાઈ! આટલા વિભામણ પછી સહસા તે બોલી બહી—

“વડીલનું જાહેરમાં સાચવવા જતા વિનયપાલનના યેનમાં તમે એક પણ ધર્મ

ખરાબર સમજ્યા નથી ! ધરના કે ઘાટના એકેના રહ્યા નથી ! મારી નજરે-અંતરમાં નાગિલાને જીવતી રાખીને ઉપરથી ચારિત્રનો અભ્યાસ કર્યો. એથી ન તો નાગિલાનો શુકરવાર વળ્યો કે ન તો સાચો સંયમ પ્રાપ્ત થયો ! અધકચરી દશા રહી ! ”

“ નાગિલાની સખીનો દાવો કરનાર ભગિની ! જ્યારે એક પ્રેમીએ પૂરો વિશ્વાસ રાખી હૃદય ઊઘાડું કર્યું ત્યારે એને મદદ, કરવાને બદલે, ઉપાલંબ દેવા તૈયાર થવાનું તમને ન જાણે.”

“ જે પ્રેમી ચક્ષુ સામે ઊભેલી નાગિલાને પણ પિછાની શકતા નથી, જે ચિરકાળથી દીક્ષિત છતાં દીક્ષા પાછળનું સાચું રહસ્ય જાણી શકતા નથી, એ શું ઉપાલંબને પાત્ર નથી ? કેવળ પ્રિયાનું નામસ્મરણ કરે એટલે પ્રેમી માનવો ? કેવળ ચતિનો વેશ ધારે ને ચતિધર્મના કાનૂન આંતરિક રસ વિના પાળે એને મુનિ માનવો ? રાગ અને ત્યાગ વચ્ચેનો ભેદ જ જેને હજીય પરખાયો નથી એને તો ઘણા ઘણા કપકો ઘટે છે.”

સાધુજી તો ઘડી પૂર્વેની લક્ષ્મણકૃત લલનાનો આ પ્રકારનો સ્પષ્ટ ટંકાર સાંભળી ડઘાઈ જ ગયા ! ‘ ચક્ષુ સામે ઊભેલી નાગિલા ’ એ શબ્દો વારંવાર યાદ કરવા લાગ્યા. સ્મૃતિને તાજી કરવા લાગ્યા. એના ચહેરા તરફ ધ્યાનપૂર્વક નેત્ર, એકાએક બોલી ઊઠ્યા.

“ શું તું પોતે જ નાગિલા છો ? અહા !

કરાલ કાળે કેવી દશા કરી નાંખી ? ક્યાં એ તારુણ્યનો તરવરાટ ! ક્યાં એ ચૈવનનો ઉન્માદ ! ક્યાં એ રંભાને હંફાવે એવું સૌન્દર્ય અને ક્યાં એ મધુર મુખામૃતિ બાજુ એ બધામાં એક સામટો જ પડેલો ! પ્રાંઠતાનો સર્વદેશીય વિજય આ ફેરફારો જ એવા છે કે બલભલાને જાંતિ પ્રગટાવે. એ આકસ્મિક પ્રમાદને આગળ ધરી, પ્રેમીને નાપાસ કરવો કિંવા એને કપકાપાત્ર લેખવો એ શાણી પ્રિયાને ન થોભે. ચિરકાળથી જેના દેહને ભેટવા સારું તું માર્ગપ્રતીક્ષા કરી રહેલ છે, જેના સ્નેહતંતુને નિભાવવા અર્થે આ કોમળ કાયાને કરમાવી નાંખી છે, કલેવર-રૂપ બનાવી રહેલ છે. એ જ્યારે સામે આવી ખડો થયેલ છે, પોતાની બુલંતું પ્રાયાશ્ચિત્ત કરવા માંગે છે ત્યારે ‘ ગતં ન શોચામિ ’ કરવાને બદલે ઢાળાયેલ હૃદ્ય માટે પશ્ચાત્તાપ જેવું આચરણ કાં કરે છે ? વર્તમાનને જોવાનો મૂકી જૂતકાળને કાં ઊકેલે છે ? શા સારું સંભારતી નથી કે- ‘ આજનો દહાવો દીછીયે કે, કાલ કોણે દીડી છે ? ’ એક વાર હેંશપૂર્વક સંસાર ભોગવી લઈએ, પછી કરવું ઘટશે તે થઈ રહેશે. રમેહરણુ ને પાત્ર કંઈ ચાલી જવાનાં નથી. તું હા પાડે તેટલી જ દીલ છે. ”

ત્યાં તો પેલા ડોશીમા પણ મધ્યાહ્નનાં કાર્યોગી પરવારી આવી પહોંચ્યા. એમને બેતાં જ બવદેવ મુનિએ ઉચ્ચાર્યું કે- “ જુઓ માણ ! આ નાગિલાને હું

ક્યારનો સમજતું હું કે ગર્ભ ગુજરી બૂલી જા. મારી થયેલ સ્ખલનાને સંભારવાનું ત્યજી દે અને પુનઃ આપણે સંસાર શરૂ કરીએ.”

“ત્યારે શું તમે જ મારી સખી રેવતીના નાના પુત્ર ભવદેવ કે ? તમારા એકાએક આલી જવાથી મારી પુત્રીતુલ્ય નાગિલાનો સંસાર ધૂળધાણી થઈ ગયો છે ! એક દિવસ પણ એવો ગયો નથી કે જેમાં તમારું સ્મરણ એકથી અધિક વાર તેણીએ ન કર્યું હોય શ્વસુરપક્ષ તરફથી નીતિનાં ગંધનનો દોર લીધો મૂકાયા છતાં તેણીએ એનો લાભ ન લીધો. બાકી આ કળિયુગનો કાળ ! અમારા જેવી હોય ગણાતા દ્વિજવર્ણમાં પુનર્લગ્ન થવા લાગ્યાં છે ત્યાં જીતની શી વાત ? પેલા મૌર્યભાર્યાની વાત કોનાથી અજાણી છે ? એ તો પાળે તેનો ધર્મ ! પણ આ વાસુકીની પુત્રી નાગિલાની કુળવટ ટપી જાય તેવી છે દ્વિપણું નામ શ્રવણ કરતાં એ દૂર ભાગે છે આવા વિરહમાં કાચીપોચી ન જ ટકે તમોએ નિષ્કુરતાળી તો હદ વાળી !”

“માણ ! હું એનો ગદલો ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ સાથે વાળી આપવા આવ્યો છું, ત્યાં તમારી એ પુત્રી તત્ત્વજ્ઞાનની વાતોમાં કાળ વ્યતીત કરે છે ! સામે મીઠા પાણીનું સરોવર દેખાય છે છતાં વૃષાતુર રહેવાની વૃત્તિ દાખવે છે ! તત્ત્વજ્ઞાનની શુદ્ધ દલીલોનો તે કોઈ દિ’ તાગ આવ્યો છે ખરો ? તમારું માને તો હું તો આ અંચળો બિનારી, પુનઃ ધરસંસારી બનવા તૈયાર છું. સંમતિની દીલ છે.”

“તો પછી, દીકરી નાગિલા ! તું શો વિચાર કરી રહી છે ? અહર્નિશ જેનું ચિંતન કરતી હતી તે જ્યારે અતુલ બનેલ છે ત્યારે સુહૃત શાં બેનાં ? લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવે ત્યારે મ્હોં ધોવા જવાની મૂર્ખાઈ કરનાર કિંવા રસ-શુદ્ધા સમું મિષ્ટ ભોજન થાળમાં પીરસાયું હોય તે વેળા વહીનીતિ યાને જંગલ જવાની તૈયારી કરનાર ગમારશિરોમણિ જ લેખાય એવી ભૂલ તું ન કરતી.”

નાગિલા પ્રત્યુત્તર આપતાં બોલી કે—
“વ્યાકરણમાં જેનો સંગ વિરોધ તરિકે ગણાયો છે એવા શ્રમણ અને બ્રાહ્મણ આ વાતમાં એક થયા ! વળી મારી દષ્ટિએ ઉભય વડોલ તેમ જ શુરુપદે એટલે એમની આજ્ઞા ન જ લોપાય, છતાં આત્મ-શ્રેય એ સર્વોત્કૃષ્ટ વસ્તુ હોવાથી જ્યાં એનો સર્વનાશ થતો હોય ત્યાં ન તો સંમતિ સંભવે, ન તો મૌન શોભે; એ વેળા પ્રુદ્ધો વિરોધ જ આવશ્યક ગણાય. તમે શું એમ સમજો છો કે આ નાગિલાએ ભવદેવ સહ પ્રીત જોડી હતી તે કેવળ વિષય માણવા ખાતર હતી ? હરગીજ નહિં. સાચો પ્રેમ કામવાસનાને તો કુટી ગદામ સમ લેજો છે. ધાન્યના લાભની દૃષ્ટિએ જી વાવનાર જેડતને જેમ ધાન્ય સાથે ઘાસનો લાભ સહજ થાય છે તેમ મોક્ષ પુરુષાર્થની સાધના અર્થે માનવભવ એ યોગ્ય ભૂમિકા રૂપ હોવાથી અને સ્ત્રી-પુરુષનો સમાગમ ધર્મ, અર્થ ને કામરૂપ ત્રિવર્ગની સાધનાદ્વારા ઉપર

ઠહેલો અતુર્થ પુરુષાર્થ શક્ય જનાવનાર હોવાથી સાચા પ્રેમીઓનો પ્રેમ પ્રશંસનીય લેખાય. એ વેળા ભોગવિલાસ પેલા ઘાસ તુલ્ય ગણાય. લગ્ન પાછળના એ ઉમદા ભાવથી પ્રયાણ તો કર્યું પણ વિધિનો રાહ કોઈ ન્યારો હોવાથી એમાં સફળતા ન મળી ! પ્રયાણ કરનાર આત્માઓ એક અંગરૂપ ન જાની શક્યા. પૂર્વકર્મોના ઉદયે એમના પંથ નિરાળા જન્યા ! વિલાસ માણવાના અને વૈભવભોગવવાના મનોરથની ફરજિયાત અટકાયત થઈ ! એ માટેનો યોગ્ય અવસર આંતરિક ઈચ્છા ન છતાં વીતી ગયો ! કુદરતનો સંકેત જ એવો નિર્માયેલ ત્યાં સતત નાગિલાનું સ્મરણ કરનાર કે સદૈવ ભવદેવની સ્મૃતિ નેત્ર સન્મુખ ધરનાર આત્માઓનો જલદી યોગ ન થયો. કરાળ કાળે ઉભય વચ્ચે જગરો ગઠક ઊભો કર્યો. માણ ! ભવ-દેવને સાચા પ્રેમી તરિકે ઓળખ્યા હતા એટલે તે એક વાર જરૂર મને મળશે જ એવી ખાતરી હું ધરતી હતી. આજે એ સત્યરૂપે પરિણમી પણ છે. એ આનંદ કંઈ જેવો તેવો નથી. મોડીમોડી પણ મારી મનોકામના ફળવાથી મને પૂર્ણ સંતોષ થયો છે. આ જીવનની સોનેરી પળ છે છતાં જે જાતનું ભોજન ધરવામાં આવે છે એની ભૂખ મને હવે નથી રહી. કદાચ અકરાંતિયા થઈ જમવામાં આવે તો એ વચ્ચે પણ નહીં. તમે શું એ નથી જોઈ શકતા કે જરા અવસ્થાએ દેહ ઉપર પોતાની છાયા પાથરી દીધી

છે ? આપણા દિદાર હવે ભોગને લાયક ગણાય ખરા ? જ્યારે પરભવની વાટ નેત્ર સામે ડોક્યાં કરતી હોય ત્યારે પાથેય તૈયાર કરવું એમાં જ બુદ્ધિમત્તા છે. જિંદગીનાં શેષ રહેલાં વર્ષો એ ચોધા પુરુષાર્થની અધૂરી રહેલી સાધના નિમિત્તે ખરચાવાં જોઈએ. સમયે સમયનું કામ કર્યું તો સમજી ગણાતા માનવીએ માનવભવ-પ્રાપ્તિ પાછળનો સંકેત ન ભૂલવો ઘટે.

માણ ! તમે પણ મોહવશ જાની ગયા ! હજી આજની વાત પણ વીસરી ગયા કે શું ? તમે જ સોનામહોરના લોભે લાઇને ખાધેલું વમન કરવાની ના નહોતા પાડતા કે ? એ દૃષ્ટાન્ત અહીં પણ લાગુ પડે છે જે જીવનનો ભરોસો નથી, જ્યાં ખેડાત ગર્ભ ને થોડી રહ્યા જેવું છે ત્યાં, અને જે કંદર્પને સંયમ-દ્વારા મહામહેનતે કાળૂમાં આણ્યો તેને ચરણે રાજપુશીથી પડેલા જવું એ હવે ઉચિત પણ નથી ને આદરણીય પણ નથી. આ જીવન ભોગ માટે નથી, પણ આત્મિક કલ્યાણ અર્થે છે. બાકી શાસ્ત્ર-કારણ વચન છે કે—

ધનેષુ જીવિતવ્યેષુ, મોગેષુ આહારકાર્યેષુ ।
અવૃત્તાપ્રાણિનઃ સર્વે,યાતા યાસ્યન્તિ યાંતિ ચ

અર્થાત્ ધન, જીવતર, ભોગ અને આહારાદિ કાર્યને વિષે અતૃપ્ત રહ્યા સતા જ સર્વે પ્રાણીઓ ગયા છે, જાય છે અને જશે.

મુનિરાજ ! તમે સિધાવી ગયા અને મારે વિરહવ્યથાના આકરા તાપ વેઠવા

પણ્યા ત્યારે તો ઘણું કપરું લાગ્યું હતું. મનમાં આપના કાર્ય પ્રત્યે રોષ પણ જન્મ્યો હતો. કેટલીએ રાત્રિઓના ઉત્તરારા ક્યાં હતા પણ એ બધું થોડા દિવસ આદ્યું. દિવસ વીતતા ગયા અને એ બધું કોઠે પડતું ગયું. 'હુઝતું ઓસડ દહાડા' એ ઉક્તિ ખોટી નથી જ. જે વાડીનો માળી સિધાવી ગયો તે વાડી નવપલ્લવિત કેવી રીતે રહે ? અને કદાચ રહે તો કેના માટે ? આપના જવાથી મેં ચિત્તને જે માર્ગ તમે લીધો એ પ્રતિ વાળવા માંડ્યું. એ વેળાનું ફરજિયાતપણું આજે જીવન ઉત્તરવા અર્થે ઉપયોગી થઈ પડ્યું. આપનો પ્રેમ સાચો હતો એ માટે શંકા નહોતી જ એટલે જેમ દિવ્યપ્રેમી શ્રીનેમિનાથ, રાજીમતીને લગ્નનિમિત્તે સંકેત કરવા ગયા તેમ તમે પણ એક વાર મને એ માર્ગ પર લઈ જવા આવશો એવું મારું મન પોકારતું હતું. એ વાત સત્ય નિવડી છતાં બુદ્ધા સ્વરૂપે ! તમારું વર્તન તો પ્રભુ નેમીશ્વર જેવું નહિ પણ તેમના બંધુ રથનેમિ જેવું નિવડ્યું ! પણ તેથી કામદેવ કાવી જાય તેવું નથી જ. ઉન્માર્ગે જતી પત્નીને સન્માર્ગે વાળવાની ફરજ જેમ પતિની છે તેમ સન્માર્ગથી પડતાં પતિને પુનઃ એ પર સ્થાપન કરવાની પવિત્ર ફરજ સતીની પણ છે જ.

પૂજ્ય ધ્રમજી ! ચારિત્રધર્મના પાલન પછી પુનઃ ગૃહસ્થધર્મમાં આવવાની દલીલ જ લૂટી છે. કાદવધો ખરડીને પછી પગ ધોવા એના કરતાં કાદવધો ખરડા જ

નહિં એ જ સાચી રીત છે. જીવનભર પ્રવ્રજ્યર્થવ્રત જેવા સર્વોત્તમ ગુણનું પાલન કરી, કેવળ મામૂલી સમય ખાતર એમાં અતિચાર લગાડવો એ તો ખીલોની ખાતર મોટા મહેલને જમીનદોસ્ત કરવા ખરાખર છે. આજે જ થુકેલું આટવામાં અને વમન કરેલને પુનઃ આરોગવામાં અત્યંત બુગુપ્તિસતપણું રહેલું છે એમ શું નહોતું જણાવ્યું ? એ વાત આપના જીવનને લાગુ પાડે, એટલે મારી વાત ઠટ ગળે ઉતરશે. વમન કરેલા વિષયોને ઉત્તેજવા એ શું ઉચિત્ત-આરોગવા તુલ્ય નથી ? પ્રેમાળ પ્રિયાના આત્મિક શ્રેયનો દૃષ્ટિએ અતિ કિમતી વચનો હૃદયમાં ઉતારી લઈ, ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણે અને માનસિક અતિ-ચારનું પ્રાયશ્ચિત્ત લેવો. જ્યાંથી આવ્યા ત્યાં જ પાછા ફરવાના અને પુનઃ એમાં એકચિત્ત થવાના શપથ લેવો. હવે હું પણ એ માર્ગે સાથે આવનારી સહચરી બનીશ.

લગ્નનો પીડી પૂરી સૂકાઈ નહોતી ત્યાં અખંડ શિયળ પાળવાનો યોગ મળ્યો એમાં હવે માનવું જ પડશે કે કંઈ દેવી સંકેત હતો. એટલે જે સાનુકૂળતા દેવે કરી આપી તેનો પૂરતો લાભ લેવો એ જ આપણું કામ છે."

વાંચક ! હાલ તો અહીં પૂર્ણ વિરામ. નાગિલા જેવી રમણીનું પાત્ર હવે નથી મળવાનું. એવા ટ્રેડ પાત્રને સિદ્ધશિલા ન લાભે તો પછી કેને લાભશે ? અર્થાત્ તેળીનો એકટો પડી ચૂક્યો. ચોરાશીનો ફેરો આગસ્યો. ચોકસી.

૭ વૈરાગ્ય અને તેના પ્રકાર

—(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૦૧ થી)—

વૈતાલીય વૃત્ત.

જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્યના બે પ્રતિભેદ.

વિષયોમહિં ને શુભોમહિં, વર્ણો વૈરાગ્ય વિભેદ બે અહીં;
અપર પ્રથમ પ્રકાશિયો, પર અધ્યાત્મો દ્વિતીય ભાષિયો. ૮૧

અપર એવો વિષય વૈરાગ્ય

વિષયો અહિ પ્રાપ્તિ ગોચરા, ત્યમ છે જે શ્રત-તેહ સુંદરા;
ન વિકારો થતા વિરક્તને, વિષધારા જ્યું સુધા નિમગ્નને. ૮૨

૧. શ્રોત્રવિષય.

સહકાર રસાલ મંજરી, મહિં કોકિલ સુગીત સાંભળી;
મદ શું મન યોગિનું ધરે ? અતિશે સાદર જે અનાહતે. ૮૩

ઉપરના ત્રણ પ્રકારના વૈરાગ્ય બતાવ્યા. તેમાં જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્યના બે પ્રતિભેદ સુંદર કાવ્યમત્કૃતિભરી આલેકારિક ભાષામાં નિવેદે છે:—

૮૧. વિષયપગલે અને શુભપગલે, એમ તે વૈરાગ્યના બે પ્રતિભેદ છે. તેમાં વિષય-વૈરાગ્યને અધ્યાત્મવિશારદોએ અપર કહ્યો છે અને શુભ-વૈરાગ્યને પર કહ્યો છે.

આ લોક-પરલોકના પંચ વિષયમાં વિરક્તપણું તે અપર-અનુકૃષ્ટ-અપ્રધાન વૈરાગ્ય. લાબિધ-સિદ્ધિ આદિ શુભની વ્યક્તિમાં વિરક્તપણું તે પર-પરમ-ઉત્કૃષ્ટ-પ્રધાન વૈરાગ્ય. પૂર્વ વૈરાગ્યની અપેક્ષાએ બીજો વૈરાગ્ય ઉચ્ચતર કોટિનો હોય પર કહ્યો છે.

હવે પ્રથમ વિષય વૈરાગ્ય વિસ્તારથી વિવરો ગતાવે છે:—

૮૨. આ લોકમાં જે વિષયો પ્રાપ્ત થાય છે અને પરલોક મંબધી વિષયો જે શાસ્ત્ર-દ્વારા શ્રુતિગોચર થાય છે તે મર્ત પ્રકારના વિષયો વિરક્તજનને વિકારકારી થતા નથી; (પ્રતિવરતૂપમાં) અનુનરમમાં નિમગ્નને જેમ વિષધારા વિકાર કરતી નથી તેમ.

હવે શ્રોત્રવિષય વર્ણવે છે.

૮૩. આમની રસાલ મંજરીમાં, કોકિલના કલરવ સાંભળી યોગીનું મન શું મદવાળું થશે ? કે જેનું મન અનાહત (હૈ) નાદમાં અત્યંત માદર છે.

રમણી કર-કંકણોતણા, ધ્વનિ યોગી સુણી ધૂમે જ ના;
 અનુભૂતિરૂપી નટીતણા, પ્રિય ગીતે રત જેહ છે ઘણા. ૮૪
 સૌની પંચમ રાગની ગૌતિ, સ્ખલનાથે ન વિશુદ્ધની થતી;
 અહિં કારણ આ ન રુચતી, સમતાલાપ વિષે રતિ અતિ. ૮૫

૨. ચક્ષુવિષય.

દક્ષણશુર શુક શોણિતે, ઉપન્યું રૂપ ગણે ન પ્રિય તે;
 નિજ જે રૂપ દેખતા લલુ, અવિનાશી જ નિસર્ગ નિર્મલુ. ૮૬
 પર દરય અપાય જ્યાં ઘણો, વર્ણો જે વિષય ચર્મનેત્રનો;
 ન જ એ રૂપ મોદ અર્પતું, નિરપાયી જ્યુ અનુભવે થતું. ૮૭
 ગતિ વિભ્રમ આદિ નારોના, અહિં મોદાર્થ થતા વિમૂઢના;
 સુકૃતાંદ્ર શું વજ્ર આ ગણી, વિરતો છે ન જ દૃષ્ટિ એ લણી. ૮૮

૩. ઘ્રાણવિષય

ન જ કર્પૂર ચંદનાદિની, શુભ તે સૌરભ યોગિ મોદિની;
 જસ કાય મુગંધો વર્તતી, સ્મરણાધી નિરુપાધિ શીલથી. ૮૯

૮૪. કામિનીના કરકંકણોતણા અણખણાટ સાંભળી યોગીજન ધૂમતા જ નથી-વિકારો થતા નથી;-જે યોગીજન અનુભૂતિરૂપ નટીના પ્રિય ગીતમાં રક્તા છે. રૂપક.

૮૫. રમણીના પંચમ રાગની ગૌતિ, વિશુદ્ધ ચિત્તવાળાને સ્ખલના ઉપભવતી નથી. આ તેઓને રુચતી નથી તેનું કારણ એ છે કે તેઓને સમતામુંદરીના આલાપપદોમાં અત્યંત રતિ-પ્રીતિ છે. કાવ્યસિંગ.

દરે બીજા ચક્ષુરિન્દ્રિય વિષયનું વર્ણન કરે છે:—

૮૬. જે કાયમ દક્ષુવિનયર છે અને જે શુક-શોણિતથી ઉપન્યું છે એવું અશુચિ-સંભવ રૂપ, તેને યોગીજન પ્રિય ગણતા નથી; કે જે યોગીજન પોતાનું અવિનાશી અને નિઃસ્પર્શ-નિર્મળ (સ્વભાવથી નિર્મળ) રૂપ નિદાણી રહ્યા છે.—અતિરેક.

૮૭. જે રૂપ બીજાથી દેખી શકાય છે, જ્યાં અનેક અપાય-દાનિ આવી પડે છે, અને જે ચર્મચક્ષુનો વિષય છે, એવું જાણ રૂપ તેઓ આનંદ નથી આપતું, કે જેઓ આનંદ નિરપાય એવા નિજરૂપનો અનુભવ આપે છે.—અતિરેકઅલ્પકાર.

૮૮. સૌના ગતિ-વિભ્રમ આદિ અશુદ્ધને આનંદ આપે છે; પરંતુ વિરક્ત જન તો તેને સુકૃતરૂપ પરંતુ પ્રત્યે વજ્ર જેવા જાણીને તેના સામી નજર પથ કરતા નથી !—રૂપક.

ઘ્રાણેન્દ્રિયનો વિષય:—

૮૯. કર્પૂર-કરૂરી-ચંદન-માલની આદિની મુગંધ યોગીને મોદ ઉપભવતી નથી;

ચિર જે ઉપયોગ પામતી, ન હરાતી જે વિલાવ વાતથી;
નકોં એ શીલની સુગંધથી, રતિ અન્યત્ર જ યુક્ત 'હ્યાં' નથી. ૯૦

૪. રસનાવિષય

મધુરા રસથી અધીર ના, કદોં અધ્યાત્મ સુધારસી જના;
ભમરા જયમ નીરસા ફૂલે, રજથી પદનોં મોહમાં ઝુલે. ૯૧

વિષમા પરિણામોં વિકૃતિ, યુત આપાત રૂઠા રસોથી શું ?
નવમા (અ)નવમા અવિકૃતિ, રસમાં છે મન મગ્ન જે અતિ. ૯૨

મધુરા રસથી જલો પડે, રસનાથી રસલોભોંની ખરે !
કુવિપાક વિલાવતાં અરે ! વિરતોને જલ નેત્રથી પડે. ૯૩

૫. સ્પર્શવિષય.

ગુણ પુષ્પભર્યા સુનિર્મલા, સુવિકલ્પોરૂપ તલ્પમાં ભલા;
ધૃતિ કામિનોં લેટી જે સુએ, રત સ્પર્શે કહિં પહાર તે હુએ ? ૯૪

જે યોગીની કાયા, કામની બાધક અને નિરુપાધિક સત્શીલની સુગંધીથી સદા મધમધે છે. વ્યતિરેક.

૯૦. યોગીજન બાહ્ય સુગંધીથી આનંદતા નથી તેનું કારણ આ છે કે-શીલની સુગંધી ચિરકાલ ઉપયોગમાં આવે છે (બાહ્ય સુગંધી ઝટ ઊડી જાય છે), તેઓને અન્ય સ્થળે રતિ ન હોય એ જ યુક્ત છે. કાવ્યસિંગ.

૯૧. મધુર રસની પ્રાપ્તિ થતાં, અધ્યાત્મ સુધારસ આખનારા જનો કદી ઉત્સુક થતા નથી; જેમ પદ્મની રજના રસીઆ ભ્રમરો, નીરસ ફૂલમાં ઉત્સુક થતા નથી તેમ.

તુલ્યયોગિતા અલંકાર.

“ ઘોર તપશ્ચર્યામાં મનને તાપ ના, સરસ અન્ને નહિં મનને પ્રસન્નભાવ જો. ”

શ્રીમદ્ રાજવ્યંદ્રજી.

૯૨. જો નવમા અનવમા, અવિકારી એવા રસમાં મન મગ્ન થયું છે, તો પછી વિષમ પરિણામવાળા તથા વિકારવાળા તથા આપાતમાત્રે-આવી પડતી વેળાએ જ રૂઠા લાગે છે એવા અન્ય બાહ્ય રસોતું શું પ્રયોજન છે ? વ્યતિરેક.

અનવમા-શ્લેષ: (૧) નવમો નહિં તે, નવમો રસ-રસાધિરાજ સાંતરસ. (૨) ઉચ્ચ-તર કાઠિનો (Superior), પરિણામે વિષમ નહિં એવો.

૯૩. મધુર રસ પામીને, રસલોભુપની રસનામાંથી-જીભમાંથી પાણી પડે છે; પણ તેનો માઠો વિપાક વિચારતાં, વિરત જનની આંખમાંથી પાણી પડે છે ! !

હવે સ્પર્શેન્દ્રિયના વિષયને સ્પર્શે છે:—

૯૪. ગુણરૂપ લોથી ભરેલી અને અસંત નિર્મળ સુવિકલ્પ તળાઇમાં, જે ધૃતિરૂપ પ્રિયાને આવિગન કરીને સુએ છે તે સંતજન કદી બાહ્ય સ્પર્શમાં ક્યાંય રક્ત યાપ કે ? રૂપક અલંકાર.

ન જ ચંદનલેપ મોહ દે, બુધને-નિર્વૃત્તિ જે ધરે હૃદે,
વિમલત્વ સદા ધરે રુડુ, જનને તે જલસ્નાન નિષ્કલું ૯૫

સફલો નિજ જન્મ માનતા, સુરતોદ્ધાસ સુખેથી ભોગિઓ,
સ્મર નાગનુ ઉગ્ર વિષનુ, ગણતા મૂર્છાન તે જ યોગિઓ ૯૬

વિષયો ઈહલોકના બાધા, ન જ મોહાર્થ વિરક્તને યતા,
(કારણ) પરલોક સુખે ય નિરુપૃહી, પરમાનંદ રસોથી આળસુ! ૯૭

પરલોકવિષય.

મદ મોહ વિપાદ આદિથી, દુઃખિઆ છે વિબુધો ય બાધથી,
વિપમિશ્ર ક્ષીરાન્ન શું અહીં, સુખ એમા પણ રમ્ય છે નહિ ૯૮

બહુ અશ્વસ્વરૂપ વાયુથી, પ્રજળેલા સ્રીવિયોગ-અગ્નિથી,
દુખ સ્વર્ગ વિષે સુરો સહે, ક્યમ ત્યા તો સુખની સ્થિતિ રહે? ૯૯

૯૫. જે હૃદયમા નિવૃત્તિ(રીતનતા)સુખ ધગવે છે એવા બુધને ચંદનનું વિલેપન આનંદ હેતું નથી. જે મદા વિમલપણુ ધગવે છે તેને જલસ્નાન નિષ્કલ છે

જો આત્મે અશુચિ તો જલસ્નાનથી શુ? જો શુચિ અતર વિષે જલસ્નાનથી શુ?

જો સીવથી સુરસિ અન્ય સુગંધીથી શુ? ભૂષિત જો ગુણથી અન્ય ભૂષાથી શુ?

—મનોતંદન.

૯૬. સુરતોદ્ધામ(કામક્રીડા)સુખથી ભોગિજનો પોતાનો જન્મ સફલ માને છે, પણ યોગીજનો તો તે કામક્રીડાને કામરૂપ દુષ્ટિધરના ઉગ્ર વિપની મૂર્છાના જ માને છે-રૂપક

૯૭. આમ આ લોકના પાચે પ્રકારના વિષયો વિરક્તને આનંદદાયી યતા નથી, કારણ કે તે વેનગી પરતોમના સુખોમા પણ નિરુપૃહ હોઈ પરમાનંદસયો આગમુ બની ગયા છે. કાચ્યવિગ્ર આલ કાચ-જેમ ધૂળ આધુષીધુ હોય તે આળસુ-જડ ચાપ તેમ પરમાનંદ રમ્યથી પરિત્રાસ થયેલા આ મરતગમ ધીમા-ધડના યોગિજનો આલસુ બની ગયા છે

૯૮. (પરલોકમા પણ નિરુપૃહી કેમ તેણે કારણ) મદ-મોહ-વિપાદ-મત્સર આદિ બધાઓથી દેવો પણ દુખીઆ છે, તેથી કદાચે વિષ બેળવેલા દ્વંધવાકની જેમ એ દેવોનું સુખ પણ રમ્ય નથી ઉપમા.

૯૯. બદ આશુરૂપ વાયુવડે પ્રલવલિત થયેલા, સ્રી-વિયોગરૂપ અગ્નિવડે કરીને, દેવો પણ સ્વર્ગમા દુખ મહે છે, તેથી કરીને ત્યા પણ સુખની સ્થિતિ સી રીતે ઘટે ન-રૂપક.

“ગજકણુ કે નહિ વંશાનિત દેવની, પુદ્ગલ માન્યા સર્વે એક સ્વભાવ જો અપૂર્વ અવમગ એવો ક્યારે આવશે ?” શ્રીમદ્ રાજવ્ય ૬૨૭.

સુવિશાલ વિમાનશ્રીયુતા, સુરનાયે સ્વયન સ્વ ચિતતાં;
હૃદયો ન ચીરાધ જાય તે, ગણું વજાણુથી છે ઘડેલ તે. ૧૦૦
વિષયોમહિં સર્વ રે! ગતિ, મહિં મોક્ષાર્થિકને નહીં રતિ;
જ્યમ નંદન અંદનાર્થીને, ગિરિભૂમાંહિ ખીજ તરુગણે. ૧૦૧

પર એવો ગુણ વૈરાગ્ય.

ઈતિ શુદ્ધમતિથી જેહને, સ્થિર વૈરાગ્ય જ તેહ યોગિને;
સ્વગુણે નિરીહત્વ અર્પતો, પર વૈરાગ્ય પણ પ્રવર્તતો. ૧૦૨
વિપુલર્થિ પુલાક આરણ્ય, વર્ણો આશીવિષ લખિઓ પણ;
અનુષંગ-જ ક્ષેતરાં સમ, વિરતોને ન કરે મદોદ્ગમ. ૧૦૩
ગુણ ક્રોધ અતિશયે યુતો, વિષુધોને મદકારી ના થાતો;
(કારણ) નિજ ભાવ સ્વયં ઉલાસતાં, અધિકું કાંઈ ન એહ લેખતા. ૧૦૪

૧૦૦. અત્યંત ઉદાર એવી વિમાનની શોભાથી-લક્ષ્મીથી યુક્ત સુરોનાં હૃદયો જે પોતાના સ્વયનની ચિંતવના કરતાં ચીરાધ જતાં નથી, તેથી મને તો લાગે છે કે તેઓનાં હૃદયો વજાણું પરમાણુથી ઘડેલાં છે!—ઉત્પ્રેક્ષાસંકાર.

૧૦૧. આમ ચારે પ્રકારની ગતિમાં સર્વ પ્રકારના વિષયોને વિષે મુમુક્ષુને રતિ હોય નહિ; જેમ નંદનવનના અંદનના અભિગ્રાપીને ગિરિભૂમિ પરના ખીજ વૃક્ષો પર પ્રીતિ હોય નહિ તેમ. પ્રતિવસ્તુપમા.

(ક્રુતવિલંબિત)—વિષમ વિષવૃક્ષ વિષાક શા, વિષય આત્મ વિધાતક વેદતા;

મુરસ આદિકમાં કયમ તેતુંડે? કયમ વિરૂપરૂપ પ્રમુખે રહે?—મનોનંદન.

૧૦૨. એવા પ્રકારે વિશુદ્ધ સુદ્ધિથી જેને આ અપર એવો વિષયવૈરાગ્ય સ્થિર થાય છે તે યોગિને પોતાના ગુણમાં પણ નિઃસ્પૃહપણું આણતો એવો પર વૈરાગ્ય પણ ઉપજે છે.

૧૦૩. વિપુલર્થિ, પુલાક, આરણ્ય, પ્રખલ આશીવિષ આદિ અનેક પ્રકારની લખિઓ પણ, જે અનુષંગથી—આત્મિક ગુણની સંગાયે પ્રાપ્ત થાય છે, તે પણ ધાન્યની સાથેના ક્ષેતરાં જેવી હોઈ, વિરક્ત જનને મદ ઉપજવતી નથી—ઉપમા.

લખિઓના વિવરણ મારે જુઓ શ્રીતત્ત્વાર્થ સામ્ય. દશમે અધ્યાય, સૂ. ૭. જુવારની પાછળ સાંકો તો હોયજ, ધાન્યની સંગાયે ક્ષેતરાં હોયજ, તેમ આત્માની નિર્મલતા થતાં વિવિધ લખિઓનો 'સ્વયં' આવિર્ભાવ થાય. પરંતુ આત્મવિશુદ્ધતા આગળ યોગિના મનને તે લખિઓની પ્રાપ્તિ વ્યામોહ પમાડતી નથી; કારણ કે તેઓ સારી પેઠે જાણે છે કે આ લખિ આદિ આત્માની અનંત શક્તિની માત્ર વાનકી હોઈ, તેની પાસે કંઈ વિસાતમાં નથી.

૧૦૪. અતિશયવંત એવો ક્રોધપણુ ગુણ લુપ્તગતોને મદ ઉપજવતો નથી; કારણ કે આત્માના નિજભાવનો (સદજ્ઞઆત્મસ્વરૂપનો) સ્વયં ઉદ્દાસ થયો હોવાથી, તેઓ તેનાથી અધિક ખીજું કંઈ લેખતા નથી.

૧૪ સુભાષિત રતનમંજૂષા	(કુંવરજી)	૬૩
૧૫ જીવનમા વાણીનું સ્થાન	(રાજપાળ મગનલાલ વહેરા)	૬૪
૧૬. શ્રી નવપદમા મહેલા આચાર્ય ભગવંત પીતવર્ણ કેમ છે ? (મુનિ સુબોધવિજયજી)		૭૧
૧૭ વચીતે મનન કરે	(મુનિ સુબોધવિજયજી)	૭૨
૧૮ કિંવદંતી-લોકવાયકા	(કુંવરજી)	૮૬
૧૯. જાતિસ્વભાવ	(રાજપાળ મગનલાલ વહેરા)	૮૮
૨૦. સુબોધચિંતામણિ રત્નો	(મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી)	૯૬
૨૧. આમાયિકનુ કૃષ્ણ	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૯૮
૨૨ આધ્યાત્મિક જૂખ	(સંગ્રાહક-શાંતિલાલ છોટાલાલ શાહ)	૧૦૦
૨૩. હિન્દુ, ગાદપણ, ચિત્તમનનાં કારણો તે લક્ષણો (સંગ્રાહક-પ્રેમવિમળજી)		૧૦૧
૨૪. આપ સુખે સુખી અને આપ દુઃખે દુઃખી (અમીચંદ કચ્છનાજી શેઠ)		૧૦૨
૨૫ મમાદ અરોગનો હૃદયપથદો દર્શાવતો શિલાલેખ (" " ")		૧૦૭
૨૬. સંજ્ઞાન પુરુષોના મુણી-સાનુવાદ	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૧૧
૨૭. દિનોપદેશ કુલકપ અવિશતિશા-સાનુવાદ (અનુવાદક-પંડિત જગજીવન પોપટલાલ)		૧૧૨
૨૮. ચિંતન	(મોહનલાલ હરિચંદ શાહ)	૧૧૬, ૪૨૧
૨૯ આપણા અનુષંગિક આગમે	(પ્રોફેસર હીરાલાલ રમિકદાસ કાપડિયા)	૧૧૭
૩૦. મિથ્યાત્વના આઠ પ્રકારનાં લક્ષણ (સંબોધ પ્રકાશમાધી ઉદ્ધત) (કુંવરજી)		૧૨૩
૩૧ જેવા દેખાવાનું ધર્મજ્ઞતા હો તેના બનવાનો પ્રયત્ન કરે	(")	૧૨૫
૩૨. અક્ષરમાળા	(રાજપાળ મગનલાલ વહેરા)	૧૩૨, ૧૬૬
૩૩ મધ્યયજ્ઞના આધારે થતી જીવોની શુભાશુભ ગતિ (મુનિ પ્રેમવિમળજી)		૧૪૮
૩૪. સત્યાત્ નાસ્તિ પરો ધર્મ	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૫૨
૩૫. રામાકુટુમ્બની મંજુશાપ-અર્થ ઉપનય સહિત	(કુંવરજી)	૧૫૩
૩૬ નદીમુનની ચૂર્ણીનું પિંડ આપલોભન (પ્રોફેસર હીરાલાલ રમિકદાસ કાપડિયા)		૧૫૬
૩૭ અદની અને પડતી	(કુંવરજી)	૧૭૦
૩૮ મનનીય વિચારો	(રવ૦ સ. ક. વિ.)	૧૭૨, ૧૮૦
૩૯. મૃદગધર્મની ગૌરવતાનુ સ્વરૂપ	(મુનિ પ્રેમવિમળજી)	૧૭૭
૪૦. આત્માનુદાનિમ્નસિદ્ધિય અવિશતિશા (અનુવાદક-શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ)		૧૮૬
૪૧. અદા પ્રકારે જાણતા અનંતગતિર્મનુ સ્વરૂપ (મુનિ પ્રેમવિમળજી)		૧૮૮
૪૨. જ્ઞાનચર્ચનું માહાત્મ્ય	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૧૯૬
૪૩. વૈરાગ્ય તે તેના પ્રકારો-માર્ગ (ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા)		૨૦૬, ૨૩૨, ૨૮૨, ૩૬૬, ૪૩૫
૪૪. પર્યુષણના અંગની એક અપૂર્વ ક્રિયા	(કુંવરજી)	૨૧૫
૪૫ દિનશિક્ષા ધોરીમાધી નીકળતી ૮૦ શિખામણો (રાજપાળ મગનલાલ વહેરા)		૨૧૬
૪૬. કેટલાક પ્રાસનાચિત્રોનો-માર્ગ	(સાશ્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ)	૨૧૮

૪૭. આદિગ્નિનાથ સ્તોત્ર-સાનુવાદ	(અનુવાદક કુંવરજી)	૨૨૩
૪૮. વિચાર મૌકિકા	(પં. શ્રી કલ્યાણવિભળજી)	૨૨૪
૪૯. શ્રીકલ્પસૂત્ર થપલુ	(કુંવરજી)	૨૨૫
૫૦. બ્રહ્મચારી ગાય અને વાંછરડાંઓમાં બ્રાતૃપ્રેમ (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)		૨૪૩
૫૧. શું મેળવવાનું પસંદ કરશે? જર કે જશ? (મુનિશ્રી મુખોદયવિજયજી)		૨૪૪
૫૨. પ્રાતઃકાલિક ગ્નિનસ્તુતિ	(અનુવાદક-શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ)	૨૫૬
૫૩. ધનવાળાનું શું કર્તવ્ય છે?	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૬૨
૫૪. અંતસમયની આરાધના	(મુનિશ્રી પ્રેમવિભળજી)	૨૬૩
૫૫. વૈરાગ્યમય સૂક્તવચનો	(મુનિશ્રી લક્ષ્મીસાગરજી)	૨૬૪, ૩૦૨
૫૬. પ્રગતિનો માર્ગ	(શાંતિલાલ છોટાલાલ શાહ)	૨૬૫
૫૭. શિખામણના બે બોલ, અથ્ર ને ઉત્તરરૂપે	(મોતીલાલ નરોત્તમ કાપડીયા)	૨૬૬
૫૮. શ્રેષ્ઠ તપ ને ત્યાગ (દાન) ધર્મ	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૨૭૩
૫૯. જ્ઞાનપ્રાપ્તિથી થતા લાભ	(મુનિ પ્રેમવિભળજી)	૨૭૫
૬૦. સુહાસિત વચનમાળા (રાજપાળ મગનલાલ વહોરા)	૨૭૯, ૩૧૬, ૩૪૬, ૩૯૪, ૪૧૯	
૬૧. સદ્ગુરુની આરક્ષકતા	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૨૮૮
૬૨. શ્રી રત્નત્રયકુલક-સાનુવાદ	(અનુવાદક-પંડિત જગજીવન પોપરલાલ)	૨૯૭
૬૩. ભરત ચક્રી	(કુંવરજી)	૩૦૭
૬૪. શું અસંખ્ય સમુદ્રોમાં ગોતીર્ય છે?	(કુંવરજી)	૩૦૮
૬૫. ઉત્તમ અક્રિયન ધર્મ ને હ્રસ્વયર્ષ	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૧૪
૬૬. મોક્ષાંગરૂપં સામાયિક તથા ગ્નિનદર્શનમહિમા	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૧૯
૬૭. સાવચેત રહેવાની જરૂર	(કુંવરજી)	૩૨૦
૬૮. શ્રી પાર્શ્વનાયનાં ૧૦૮ નામો	(હિંદુત)	૩૩૧
૬૯. મૌન એકાદશીની સન્નિધિ-સાર્થ	(કુંવરજી)	૩૩૨
૭૦. આત્મતત્ત્વચિંતાભાવના ચૂલિકા	(અનુવાદક-શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ)	૩૩૪
૭૧. આધ્યાત્મિક પત્રમાલાનાં અવતરણો	(સંપાદક-રા. સુશીલ)	૩૩૮, ૩૮૦, ૪૧૩
૭૨. જ્ઞિનપૂર્ણતું કૃણ	(કુંવરજી)	૩૪૨
૭૩. સન્નજન અને દુર્જન	(કુંવરજી)	૩૪૫
૭૪. હિતકારી વચનો	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૪૮
૭૫. પુત્રો કેવા જોઈએ?	(")	૩૫૪
૭૬. ઉત્તમ મનુષ્યો કેવાં વચન બોલે?	(કુંવરજી)	૩૭૩
૭૭. આત્મવિશિષ્ટિ-સાનુવાદ	(અનુવાદક-શાસ્ત્રી જેઠાલાલ હરિભાઈ)	૩૭૫
૭૮. ઝાની કોને કહેવો?	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૩૮૪
૭૯. શોચ કરવા લાયક કોણુ છે?	(કુંવરજી)	૩૮૯
૮૦. અક્ષર છત્રીશી	(રાયચંદ મૂળજી પારેખ)	૪૦

૮૧. પ્રભાતે જીવાનુશામનમ્	(અનુવાદક-પંડિત જગજીવનદાસ પોપટલાલ)	૪૦૯
૮૨. સ્પષ્ટ વક્તા સુખી ભવેત્	(કુંવરજી)	૪૧૭
૮૩. અક્ષરમાળા	(કુંવરજી)	૪૧૮
૮૪. મનનીય વચનામૃતો	(અમીચંદ કરશનજી શેઠ)	૪૨૧
૮૫. અધ્યાત્મના માર્ગો	(મંઆહક-શાંતિલાલ છોટાલાલ)	૪૨૩
૮૬. શ્રાવકની નિત્યકરણી	(મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજયજી)	૪૨૪

૩. પ્રકીર્ણ

૧. નવ વર્ષ	(કુંવરજી)	૮
૨. સાધ્વીજી લાલશ્રીજીના સ્મરણાર્થે અદ્વાઇત મહોત્સવ		૨૭
૩. બાવનગર પાજરાપોળને મળેલી મદદ	(કુંવરજી)	૮૨
૪. પ્રશ્નોત્તરમા મુધારો		૧૨૪, ૩૬૦
૫. આપણા આરોગ્યનો નાશ કેમ થયો ?	(ઉદ્ધૃત)	૧૪૩
૬. શિવાજી મહાગજનો સંદેશ	(")	૧૮૪
૭. નવ નારુ તે નવ કરુનાં નામ		૨૪૨
૮. પુસ્તકોની પહોચ	(કુંવરજી)	૨૪૬, ૨૬૦, ૩૨૬, ૪૦૨
૯. ત્રણ વાનરો શુ શીખવે છે ?	(કુંવરજી)	૨૫૨
૧૦. મુંબઈમાં થએલ વાવાઝોડાનું તોફાન તે તે પૃથ્વી લેવાનો બોધ	(કુંવરજી)	૨૬૭
૧૧. શ્રી જૈનધર્મપ્રમાણક મહાનો પદ્મ મા વર્ષનો દિગ્માળ ને રિપોર્ટ		...
૧૨. શ્રી જૈન સ્વેતાશ્વ કોન્ફરન્સનું ૧૫ મું અધિવેશન		૩૬૧
૧૩. આધુનિક વાણી-વ્યાપાર	(કુંવરજી)	૩૭૪
૧૪. મિથ્યાભિમાન ને તેનો ઉત્તર	(અનામી)	૩૮૮
૧૫. ચિતરૂપી જાળકને શિખામયુ	(કુંવરજી)	૪૧૨

એકદર લેખનખ્યા ૪૧ + ૮૬ + ૧૫ = કુલ ૧૪૨

પેટાવિભાગ લુદ્ધ ગણતાં લેખનખ્યા ૨૨૧

વીર સંવત ૨૪૬૯

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૯

રાત્રિનાં ચોઘડીયાં

રવિ	સોમ	મંગળ	બુધ	શુક્ર	શુક્ર	રવિ
શુભ	ચલ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ
અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાળ	ઉદ્દેગ
ચલ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ
રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત
કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ
લાભ	શુભ	ચલ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ
ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ	શુભ	ચલ	કાળ
શુભ	ચલ	કાળ	ઉદ્દેગ	અમૃત	રોગ	લાભ

શ્રાવણનાં બાર મત.

૧ જીવહિ સા ન કરવી. ૨ અસત્ય ન બોલવું. ૩ ચોરી ન કરવી. ૪ પરદારાસેવન ન કરવું. ૫ પરિશ્રદ્ધતું પ્રમાણ કરવું. ૬ દિશાઓનું પ્રમાણ કરવું. ૭ ભોગોપભોગનું પ્રમાણ કરવું. ૮ અનર્થદંડનો ત્યાગ કરવો. ૯ દરરોજ સામાયિક કરવું. ૧૦ દેશાવગાસિક કરવું. ૧૧ પર્વતિથિએ પોષધ કરવો. ૧૨ સુપાત્રે દાન દેવું.